

Uwien ya Jɔtiefɛ̀nku ya gbɔnku

Ngangam New Testament

This Bible is copyrighted by Wycliffe Bible Translators (Wycliffe.org) and is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible is available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

Matie.....	4
Mark	31
Luk	48
San	76
Itùon	96
Erom yaab	122
1 Korènt yaab	134
2 Korènt yaab	145
Galasi yaab	153
Efès yaab	158
Filip yaab	162
Kolòs yaab	165
1 Tesalonik yaab.....	168
2 Tesalonik yaab.....	171
1 Timote	173
2 Timote	177
Tit	180
Filemòn.....	182
Ebrembe.....	183
Saak	193
1 Pier	197
2 Pier	201
1 San	204
2 San	208
3 San	209
Sud.....	210
Mikpiirm.....	212

Matie

Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Matie yé Yesu Kristo ya panpaankaab piik nin bile nɔɔ ya uba nɛ. U kele' u'gbɔnku kuu ki de' binib bà nɔɔ lii yé Sufmbɛ nɛ ki pekɛ' ki paan' Kristo ya sen bo.

U wuɔn' kugbɔnku kuu ni ki ye Yesu nɛ yé uyo bo Uwien là pùon' Sufmbɛ ki ye u li sɔn wà wɔ́ n̄ baa kí lá ñm̄ien bɛ kí li yé bi'ber nɔɔ. U kele' Kujɔtiekaaku ya gbɔnku ya gber ku'ni tù yebe, ki wuɔn' Yesu sɔnsɔn' tù len' nà nɔɔ ma bo, ki tɔke' ki ye Uwien ya bɛl nɛkn' ní ñɔ.

Kugbɔnku kuu ya cincinm, iyul 1 kí tì baa iyul 2, Matie lienh Yesu ya màam nin u'buwaam bo nɛ. Yesu yé ubɛr nɛ ki baa' wɔ́ n̄ ñɛn binib bi'biere ni.

Kí cin iyul 3:1 kí tì baa iyul 4:11, Matie lienh San s̄ii' Yesu Uwien ya ñunm ma bo nin Satan biike' wɔ́ ma bo nɛ.

Kí cin iyul 4:12 kí tì baa 18: 35, Matie lienh Yesu tien' nà Galile ya tinfenm ni nɔɔ nɛ. U pɔn' mikpenjenm mà yebe nɛ ki wɔkn' binib Uwien ya bɛl ya gber, ki cèrè' biwienb faake' ki yebe.

Kí cin iyul 19 kí tì baa iyul 25, Yesu jon' Yerusalem bó, ki tì wɔkn' binib Uwien ya gber ni'ból. U wɔkn' binib ug-bengbenyo ya gber, ki tɔke' bɛ ki ye bi la cèrè uba n̄ lere kí tuln bɛ.

Kí cin iyul 26 kí tì baa iyul 28, Matie lienh Sufmbɛ ya cienb cuo' Yesu, ki cèrè' bi bun' wɔ́ tibuur, ki kpɛ' wɔ́ udɔpɔn-pɔn bo nin u mɛkre' ma bo ya gber nɛ.

Yesu ya yaajɛb ya yel

(Luk 3:23-38)

1 *Yesu Kristo ya yaajɛb ya yel ya gbɔnku sɔ́ n̄. U là yé *Dafid ya yaabil nɛ, nɛ Dafid mɔ́ yé *Abraham ya yaabil. ² *Abraham là maa' *Isaak, nɛ *Isaak mɔ́ maa' *Sakɔb, *Sakɔb mɔ́ maa' Suda nin u'ninjieb. ³ Suda mɔ́ maa' Fares nin Sera. Bi'naa ya yel si Tamar. Fares mɔ́ maa' Esilm, Esilm mɔ́ maa' Alam, ⁴ Alam mɔ́ maa' Aminadab, Aminadab mɔ́ maa' Nasɔn, Nasɔn mɔ́ maa' Salima, ⁵ Salima mɔ́ maa' Bos. U'naa ya yel si Lahab. Bos mɔ́ maa' Yobed. U'naa ya yel si Lut. Yobed mɔ́ maa' Yese, ⁶ Yese mɔ́ maa' ubɛr *Dafid. *Dafid mɔ́ maa' Salomɔn. U'naa là yé Yuri ya po nɛ, nɛ *Dafid taa' wɔ́ ki kuɔn'. ⁷ Salomɔn mɔ́ maa' Erobowam, Erobowam mɔ́ maa' Abiya, Abiya mɔ́ maa' Asafu, ⁸ Asafu mɔ́ maa' Yosafat, Yosafat mɔ́ maa' Yolam, Yolam mɔ́ maa' Osiyas, ⁹ Osiyas mɔ́ maa' Yowatam, Yowatam mɔ́ maa' Ahas, Ahas mɔ́ maa' Esekiyas, ¹⁰ Esekiyas mɔ́ maa' Manase, Manase mɔ́ maa' Amos, Amos mɔ́ maa' Yosiyas, ¹¹ Yosiyas mɔ́ maa' Yekoniya nin u'ninjieb uyo wà Israyel yaab ya nennendb là tɔn' nin bɛ lituɔl ki cuo' bɛ ki jon' *Babilonn nɔɔ. ¹² Bi cuo' bɛ ki jon' Babilonn ma nɔɔ, ni ya puoli bó nɛ Yekoniya maa' Salatiel, Salatiel mɔ́ maa' Sorobabel, ¹³ Sorobabel mɔ́ maa' Abiyud, Abiyud mɔ́ maa' Eliyakim, Eliyakim mɔ́ maa' Asɔ, ¹⁴ Asɔ mɔ́ maa' Sadɔk, Sadɔk mɔ́ maa' Akim, Akim mɔ́ maa' Eliyud, ¹⁵ Eliyud mɔ́ maa' Eleyasaa, Eleyasaa mɔ́ maa' Matan, Matan mɔ́ maa' *Sakɔb, ¹⁶ *Sakɔb mɔ́

maa' *Yosef, wà yé Mari ya cɛ nɔɔ. Mari mɔ́ maa' *Yesu wà bi yih wɔ́ *Uwien ya Nigendke Kristo nɔɔ.

¹⁷ Kí ñɛ *Abraham kí li ñm̄ɔɔm̄ɔbe kí tì baa *Dafid, bi là te yaajɛb piik nin binan nɛ. Kí ñɛ *Dafid kí li ñm̄ɔɔm̄ɔbe kí tì baa uyo wà Israyel yaab ya nennendb là cuo' bɛ ki jon' Babilonn nɔɔ, bi'mɔ́ là te yaajɛb piik nin binan nɛ. Uyo wà bi'nennendb là cuo' bɛ ki jon' Babilonn nɔɔ kí li ñm̄ɔɔm̄ɔbe kí tì baa *Uwien ya Nigendke Kristo ya yo, bi'mɔ́ là te yaajɛb piik nin binan nɛ.

Yesu ya màam ya gber

(Luk 2:1-7)

¹⁸ Bi maa' Yesu Kristo ma bo sɔ́. Bi là pun' u'naa Mari uje uba nɛ bi yih wɔ́ *Yosef. Wa laan là kuɔn' wɔ́, nɛ *Mifuoñaanm cèrè' u punbe'. ¹⁹ U'cɛ *Yosef yé ug-bemɔndaan ma nɔɔ, nɛ kí yíe wɔ́ n̄ ɔkɛ kí ñɔrɛ wɔ́ ñɔ tigber nɔɔ la ñɛ saali. ²⁰ U maaleh nɔɔ ma nɔɔ, nɛ kí laa' Yonbdaan ya tond uba tideknt ni. Utond nɔɔ tɔke' wɔ́ ki ye: «*Yosef, *Dafid ya yaabile, la fenge kí ye ña n̄ taa a'po Mari kí baa a'den, kime *Mifuoñaanm nɛ cèrè' u punbe'. ²¹ U li maa kibujɛbuk, nɛ á yin kè *Yesu †, kime wɔ́n nɛ li ñɛn u'bol yaab bi'biere ni.»

²² Nen ke là tien' ñɔ Yonbdaan là cèrè' u'ñɔɔbonsɔknl len' nà nɔɔ, nɛ n̄ tien nɛ. U là len' ki ye: ²³ «Ujɛfaan wà ña ben je li punbe kí maa kibujɛbuk. Bi li yin kè Emanièl.» Ní'tingi si: «Uwien te nin tɛ.» »

† Yesu ya tingi si: Uwien ñmiendeh binib nɛ.

²⁴ Nε *Yosef finde', ki tien' Yonbdaan ya tond tɔke' wɔ ki ye wɔ ń tien nà nnɔ, nε ki taa' u'po Mari, ²⁵ ka duɔn' nin wɔ haali u ti maa' kibujebuk, nε u yin' kɛ Yesu.

Bibenbenb biba baa' ki puke' Yesu

2 Tɔ, bi maa' *Yesu Betelem ya du ni nε, Sude ya tinfenm ni, uyo wà Herod yé uber nnɔ. Bi maa' *Yesu ma nnɔ, nε binib bà ɣmɔbe mibenm iɣmaabii bo ya biba ñen' lenpuoli bó ní ki baa' Yerusalem, ² nε ki ni-ire' ki ye: «Bi maa' kibuk kà kì yé Sufmbe ya ber nnɔ te le saan-i? Kime ti laa' k'ɣmaabil lenpuoli bó nε ki baa' tí puke kɛ.» ³ Uɓer Herod nin Yerusalem ya nib kε cii' tigi-ber nnɔ ma nnɔ, nε tù beke' be cεen. ⁴ Nε u yin' *Sufmbe nin *bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb kε, ki ni-ire' be ki ye bi li maa Uwien ya Nigendke Kristo le saan-i?

⁵ Nε bi ye: «Betelem ya du wà te Sude ya tinfenm ni nnɔ ni, kime *Uwien ya ñɔbonsɔknl là kele' ki ye Uwien ye:

⁶ «Sin Betelem ya du wà te Sude ya tinfenm ni nnɔ, ɣa mɔnbe ki yé dufenm Sude ya tinfenm ya du kε ni, kime uber li ñε sin ni nε, kí li yé wà li likeh n'rib Israyel yaab.»

⁷ Nεn bo nε Herod bóle' ki yin' bibenbenb nnɔ, ki niire' be liɣmaabil nnɔ cinbe ki puɔ' uyo wà, ⁸ nε ki sɔn' be Betelem bó ki ye: «Li joh men kí tì nuun kí bende kibuk nnɔ ya gber mɔnmɔnm. Ni laa' kɛ la, ní liebe ní kí lá tɔke nni, n'ɔ ń jo kí tì puke kɛ.»

⁹ U len' ki gben', nε bi siere' ki bure'. Bi joh ma nnɔ nε ki laa' liɣmaabil là bi là laa' lè lenpuoli bó nnɔ, le be usen ki tì baa' kibuk nnɔ te nà saan nnɔ, nε ki sere' ni'saan paaki. ¹⁰ Bi laa' lè nnɔ ma nnɔ, nε bi'yenm sɔnge' ki tì kende'. ¹¹ Bi kɔn' iden nnɔ, nε ki laa' kibuk nnɔ nin kí'naa Mari. Bi gbaan', ki puke' kibuk nnɔ, ki ñen' bi'kɔl ni tibonmɔnmɔnt ki de' kɛ. Bi de' kɛ miñɔkm nin liɣubl liba bi yih lè ansan nin mikpɔm miba bi yih mè miir †.

¹² Ni ya puoli bó nε Uwien tɔke' be tideknt ni ki ye bi la liebe uber Herod bó. Nεn bo nε bi ñen' usenpaanke ki kun'.

Bi taa' Yesu ki sɛn' ki jon' Esipt bó

¹³ Bi kun' ma nnɔ nε *Yosef laa' Yonbdaan ya tond uba tideknt ni. Nε utond nnɔ tɔke' wɔ ki ye: «Fii kí taa kibuk kiε nɔ nin kí'naa kí sɛn kí jo *Esipt bó, kí tì ń li te ni'bó, kí li gu lidaali là n li tɔke ɣε kí ye á liebe ní, kime uber Herod li nuun kibuk nnɔ wɔ ń ku kɛ.»

¹⁴ Nεn saan nε Yosef fii' ki taa' kibuk nnɔ nin kí'naa kuñɔnku ki jon' *Esipt, ¹⁵ ki tì te ni'bó haali Herod tì kpo'. Nì tien' ɣɔ Yonbdaan là cère' u'ñɔbonsɔknl len' nà nnɔ nɛ ń tien nε. U là ye: «Uwien ye: «N yin' n'buk kɛ ń ñε ní *Esipt ni.»

Uɓer Herod ku' mubujebumu

¹⁶ Tɔ, Herod bende' ki ye bibenbenb nnɔ lere' wɔ ma nnɔ, nε u'benku ni ben' ki gbien', nε u cère' u'sojambe ku' Betelem ya du nin u'dugbaan kε ya bujebumu mùa kε ɣmɔbe ibin ile nin mùa ɣa laan baa' ibin ile nnɔ. U là niire' bibenbenb nnɔ bi cinbe ki laa' liɣmaabil nnɔ uyo wà. Nεn nε cère' u jie' ki kpaan' ibin ile. ¹⁷ U ku' mubumu nnɔ ma nnɔ nε nì tien' *Uwien ya ñɔbonsɔknl Sere-mi là len' ma ki ye:

¹⁸ «Bi cii' imuɔ bó Lama ya du ni, udaan uba muɔh ikumuɔ, ki kpìendeh ki gbiekeh. Lasel nε muɔh u'bumu bo, uba ɣa ń fre kí suon wɔ, kime u'bumu ɣa ji te.»

Bi taa' Yesu ki siere' Esipt ni

¹⁹ Nì tete, nε Herod tì kpo'. U kpo' ma nnɔ, nε *Yosef laa' Yonbdaan ya tond uba tideknt ni, *Esipt ni. ²⁰ Nε u tɔke' wɔ ki ye: «Fii kí taa kibuk nnɔ nin kí'naa kí liebe Israyel ya du bó, kime binib bà là nuunh be ń ku kɛ nnɔ kpo'-a.»

²¹ Nε u fii' ki taa' kibuk nnɔ nin kí'naa, ki liebeh Israyel ya du bó. ²² *Yosef cii' uber Herod ya bije Akelayus teke' u'baa ya bel Sude ya tinfenm ni. Nεn bo nε u fenge', ka yíe wɔ ń baa ni'bó, nε Uwien wuɔn' wɔ tideknt ni nε u bure' Galile ya tinfenm bó. ²³ U tì baa', nε ki kɔ udu uba ni, bi yih wù Nasaret. Nì tien' nnɔ ɣɔ *Uwien ya ñɔbonsɔknl là len' nà nnɔ nɛ ń tien nε. Bi là len' ki ye: «Bi li yin wɔ Nasaret ya du ya nil nε.»

San wà siih binib Uwien ya ñunm nnɔ ya gber

(Mark 1:1-8; Luk 3:1-18; San 1:19-28)

3 San wà siih binib Uwien ya ñunm nnɔ baa' uyo uba ki te kupenpelku ni, Sude ya tinfenm ni, ki kpaandeh ki teh: ² «Lèbre men ni'tetem, kime Uwien ya bel nek'n ní ɣɔ.» ³ *Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi là len' San ya gber ki ye:

«Udaan uba te kupenpelku ni ki wuureh ki teh: «Tùɔre men Yonbdaan ya sɛn, kí cubn u'sengbemu kí de wɔ.»

⁴ San là guo liliel là nnɔ, bi taa' ñɔkma ya kobr nε ki lon' lè. U là gbin kugbɔnku ya ningbenl nε u'ciεk ni. U'ji-er là si inacu nin tisiir nε. ⁵ Binib ñεh ní Yerusalem nin Sude ya tinfenm kε nin Suden ya kpenl ya tinfenm kε ni, ki bàareh u'saan, ⁶ ki kpiireh bi'biere, nε u siih be Uwien ya ñunm, Suden ya kpenl ni.

⁷ San laa' *Farisienmbe nin Saduseyenmbe bàareh u'saan ki yebe ki yíe wɔ ń sii be Uwien ya ñunm. Nε u tɔke' be ki ye: «Iwaaleb ninbi, ɣmε nε wuɔn' nε ni li tien ma kí ñε Uwien ya benpiebe wà we ní nnɔ ni? ⁸ Li sɔnh men itùon yà wɔngeh ki teh ni mɔnbe ki lèbre' ni'tetem, ⁹ ki la li maaleh ni'yenm ni ki teh: «Tí'yaaje si *Abraham ma nnɔ, nì dèkre' nε», kime n tɔkeh nε nε, Uwien li fre kí cère iten yíe nɔ ń kpɛnde *Abraham ya yaabii. ¹⁰ Uwien bonde' liyel ɣɔ wɔ ń kpikre isiin. Isiin yà

† Miir yé mikpɔm miba ya bol nε. Bi taah kusiiu kuba ya bol ya siim nε ki teh mè. Mi'daaku faa cεen nε.

ke ɲa lùonh biimɔnɔmɔn la, u li ge yì kí wíe umu ni ne.
 11 Min taah miñunm ne ki siih ne Uwien ya ñunm, ki wɔngeh ki teh ni lèbre' ní'tetem. Ama wà li paan n'puoli bó ní nɔɔ ɲmɔbe mituɔm ki cen' nni. Ma kpe ɲ cekre u'tacaan. Wɔn ne lá li cère *Mifuoñaanm nin umu ɲ jire ní ni'bo. 12 U taa' kiyonyiek wɔ ɲ tì lende u'ji. U li taa mijibim kí cùnɔn ubɔnbuɔn ni, kí taa tifent kí wíe umu wà ɲa ɲ kpiin ni.»

San sii' Yesu Uwien ya ñunm

(Mark 1:9-11; Luk 3:21-22)

13 Tɔ, u ya yo ne *Yesu ñen' Galile ya tinfenm bó ní ki baa' San saan, Suden ya kpenl saan ɲɔ San ɲ sii wɔ Uwien ya ñunm. 14 San ɲa tuo', ne ki tɔke' wɔ ki ye: «Sin wà bi li sii min Uwien ya ñunm nɔɔ, a'mɔ ji liebe' ki baa' min saan-ii?» 15 Ne *Yesu ye: «Tuo kí tien nɔɔ fenfenɔɔ. Nɔɔ ne ti li fre kí tien Uwien yíe nà ke.» Ne San tuo' ki sii' wɔ Uwien ya ñunm. 16 U sii' *Yesu ma nɔɔ ne u ñen' miñunm ni i ya tàan bo. Kutaaku yàare', ne u laa' *Uwien ya Fuoñaanm jiih ní ki naan unɛnjel, ki lá kèle' u'bo. 17 Ne unieke uba ñen' paaki bó ní ki ye: «N'bijé sɔ, n yíe wɔ, ne n'yenm sɔnge u'bo.»

Satan biike' Yesu

(Mark 1:12-13; Luk 4:1-13)

4 U ya yo ne *Mifuoñaanm tuke' *Yesu ki jon' ku-penpelku ni ɲɔ usenpol ɲ tì biike wɔ. 2 *Yesu lòle' buñɔbu iwien pinan nin tiñɔnt pinan. Ni ya puoli bó ne mikònm cuo' wɔ, 3 ne *usenpol unibiikl baa' u'saan, ki lá tɔke' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijé la, cère iten yie ɲ kpende kɔɔɔ.»

4 Ne *Yesu jiih' wɔ ki ye: «Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Nil ɲa li fuobe jier baba bo; u li fuobe iñɔɔn bo ya ke ñeh Uwien ya ñɔɔbu ni nɔɔ mɔ bo ne.» »

5 Ne *usenpol taa' wɔ ki jon' Uwien ya du Yerusalem ni, ki tì duon' wɔ *Uwien ya duku ya paaki lekleki, 6 ne ki tɔke' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijé la, maabe kí ci tingi, kime nì kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Sin bo, Uwien li cère u'tondb ɲ guɔre ɲe, ɲɔ a'taal la me tenl.» »

7 Ne *Yesu ye: «Nì tí kele' *Uwien ya gbɔnku ni mɔ ki ye: «Nja ɲ biike a'Yonbdaan Uwien.» »

8 *Usenpol tí taa' wɔ ki tì don' liɲɔɔɔkrɲ liba bo, ki wuɔn' wɔ unɛndun ya bel ke nin i'faal, 9 ne ki tɔke' wɔ ki ye: «A gbaan' n'ɲintuɔli ki puke' nni la, n li taa nen ke kí de sin ne.»

10 Ne *Yesu ye: «Sin, Satan, siere n'saan, kime nì kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«A li gbaan kí kpieke a'Yonbdaan Uwien ne, kí li pukeh wɔn baba.» »

11 Nen saan ne *usenpol siere' ki dàan' wɔ. Ne *Uwien ya tondb baa' ki lá toreh wɔ.

Yesu cin' u'tuonl Galile ni

(Mark 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 *Yesu cii' bi cuo' San ki tì pekɲ', ne u siere' ní'saan ki liebe' Galile ya tinfenm bó. 13 U bure' ki tì baa' Nasaret, ki gèbre' ki tì te Kapernawum ya du ni. Udu

nɔɔ te miñuncienm saan ne, Sabulɔn nin Neftali ya tinfenm ni. 14 U kèle' ní'saan ma nɔɔ, ne nì tien' *Uwien ya ñɔɔbɔnsɔkɲl Esayi là len' ma ki ye:

15 «Sabulɔn nin Neftali yaabe, ninbi bà kɔ ki kpieke Galile ya ñuncienm, Suden ya kpenpuol bó nɔɔ, mitinfenm mà bi yih mè bà ɲa yé Sufmbe ya tinfenm nɔɔ.

16 Binib bà là te licinñunl ni nɔɔ, bi laa' kuwenwencienku.

Binib bà mikuum là kpàakeh be, mi'jinjinku yiin bi'bo nɔɔ, kuwenwenku wende' bi'bo.»

17 Kí ñe u ya yo kí taa kí li joh, ne *Yesu cin' ki kpaandeh ki teh: «Lèbre men ní'tetem, kime Uwien ya bel nekn' ní ɲɔ.»

Yesu yin' bijenbeb binan be ɲ paan u'bo

(Mark 1:16-20; Luk 5:1-11)

18 *Yesu cuonh ki kpàakeh Galile ya ñuncienm, ne ki laa' ninjieb bile, bi te ki wienh bubebu. Bi là yé bijenbeb ne. Bi yih uba Simɔn, ki baanh wɔ Pier †, ki yih u'ninje Andre. 19 Ne u tɔke' be ki ye: «Paan men n'bo ní, ɲɔ ɲ cère ní li taakeh binib ki dienh nni.» 20 Bi dàan' bi'bàan i ya tàan bo, ne ki paan' u'bo.

21 U jende' waamu, ne ki tí laa' ninjieb bile mɔ, Sebede ya bijieb Saak nin u'ninje San. Ben nin bi'baa Sebede te bi'ñerbu ni, ki tùɔreh bi'bàan. Ne *Yesu yin' be. 22 Ne bi dàan' bi'baa nin buñerbu nɔɔ i ya tàan bo, ki paan' u'bo.

Yesu kpaandeh Uwien ya gber, ki buuh biwienb

(Luk 6:17-19)

23 Ne *Yesu cuonh Galile ya tinfenm ke ni, ki kɔh Sufmbe ya tàan ya dur ni, ki wɔknh binib Uwien ya gber, ki kpaandeh Uwien ya bel ya gbemɔnɔmɔnt, ne ki buuh iwien ke ya bol. 24 Ne u'yel kpienh Siri ya tinfenm ke ni. Bi tukeh binib bà bun iwien ke ya bol ki bàareh u'saan ne u buuh bi'ke. Ben si: isenpol ɲaake bà nin bà luh libinbil nin bà ya gbenent faan'. 25 Ne inigocien ñen' ní Galile ya tinfenm ni nin mitinfenm mà bi yih mè Idu Piik nɔɔ ni nin Yerusalem ni nin Sude ya tinfenm ni nin Suden ya kpenpuol bó, ne ki paan' u'bo.

Yesu wɔknh u'panpaankaab lijuɔl bo

Uwien ya mɔnm te binib bà bo

(Luk 6:20-23)

5 *Yesu laa' inigol nɔɔ ma nɔɔ, ne ki don' ki tì kèle' lijuɔl liba bo. U'panpaankaab taan' u'saan, 2 ne u cin' ki wɔknh be ki teh:

3 «Binib bà ɲmɔbe ijinyenmaale nɔɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo,

kime *Uwien ya bel yé bi'yaal ne.

4 Binib bà muɔh nɔɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kime Uwien li sɔnge bi'yenm.

† Pier ya tingi si: litenpenl ne.

⁵ Binib bà jindeh bi'ba tingi nno, Uwien ya mɔnm te bi'bo,

kime uɣendun wuu li yé bi ya faal nɛ.

⁶ Binib bà ya nun mɔn bé n li yé binimɔnb nno,

Uwien ya mɔnm te bi'bo,

kime bi lá li lɛ bi yíe nà.

⁷ Binib bà muɔh bi'tɔb micɛɛɛkm nno,

Uwien ya mɔnm te bi'bo,

kime Uwien li muɔ be micɛɛɛkm.

⁸ Binib bà taa' bi'ba ki de' Uwien, bi'fɛl bo ɲa ɲmɔbe jknt nno,

Uwien ya mɔnm te bi'bo,

kime ben nɛ li lɛ Uwien.

⁹ Binib bà nuunh uyenduɔn ya sen nno,

Uwien ya mɔnm te bi'bo,

kime Uwien li yin be u'bumu.

¹⁰ Binib bà jinh ijend bi'nimɔnt bo nno,

Uwien ya mɔnm te bi'bo,

kime ben nɛ si Uwien ya bel.

¹¹ «Binib sukreh nɛ, ki jɛndeh nɛ, ki lienh ni'bo iɲɔnbobil kɛ ya bol min bo la, Uwien ya mɔnm te ni'bo.

¹² Li te men uyensɔnge ni, kí li poknh, kime ni li lɛ lisuul là yebe paaki bó. Bi là jɛnde' *Uwien ya ɲɔnbonsɔknb bà là te uyo bo nno mɔ nno nɛ.»

Ninbi nɛ yé miyaam nin kuwenwenku uɣendun wuu ni
(Mark 9:50; Luk 14:34-35)

¹³ «Ninbi nɛ yé uɣendun wuu ya yaam. Ama miyaam saa' ka ji ɲmɛ la, niba ɲa te kí ji n fre kí ɲmaake mè. Ma ji yé bonn, bi li wule mè nɛ, nɛ binib n li taanh mi'bo ki gɛbreh.

¹⁴ «Ninbi nɛ yé uɣendun wuu ya wenwenku. Udu wà te ligbengbenl bo ɲa ɲmɔbe bɔlm. ¹⁵ Unil sɛ' lifrl la, wa n taa senku kí cubn li'bo. U li taa lɛ kí tuɔn likpenkpenl bo nɛ, lɛ n li wendeh bà kɛ te iden ni. ¹⁶ Ni'mɔ ya wenwenku n li wendeh binib ya nun bó, be n li lenh ni teh nà nì mɔn nno, ɲɔ kí pɛke ni'Baa wà te paaki bó.»

Yiko ya wɔknm

¹⁷ «La maaleh men ki teh n baa' n lá gben *yiko nin Uwien ya ɲɔnbonsɔknb ya gber nɛ. Ma baa' n lá gben tù. N baa' n lá tien tù cinbe ki ye ma bo nɛ. ¹⁸ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, yiko nno uba kpein mɔnɔn ɲa n juore fɛnm, u'kɛ li li tien nɛ. Kutaaku nin kitink li wuɔke kí kpaan ma kɛ la, yiko nno ya gbɛyɔɔɔ liba mɔnɔn ɲa n juore fɛnm. ¹⁹ Nɛn bo, wà kɛ kɛnde' yiko nno ni uba bo waa-mu mɔnɔn, ki wɔkn' binib be n li teh u'yaam la, u li yé uwaal nɛ Uwien ya bel ni. Wà kɛ tuo' *yiko nno, ki wɔkn' binib nno la, u li yé ucien nɛ Uwien ya bel ni. ²⁰ N tɔkeh nɛ nɛ, ni'nimɔnt ɲa cɛn' *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Farisienmbe yaar la, na li li kɔ *Uwien ya bel ni.»

La cère men ni'benku ni n li beh tɔb bo

²¹ «Ni cii' bi là tɔke' uyo bo yaab ki ye: «La ku nil. Unil ku' u'tɔ la, bi li bu wɔ tibuur nɛ.» ²² Ama min tɔkeh nɛ ki teh wà kɛ ya benku ni ben' u'tɔ bo la, bi li bu wɔ tibuur nɛ. Wà kɛ tɔke' u'tɔ ki ye u yé fɛnm la, tibuur ya cienb li

bu wɔ tibuur nɛ. Wà kɛ tɔke' u'tɔ ki ye u yé uwaar la, u kɛ wɔ n kɔ umu wà ɲa n kpiin ni nɛ. ²³ Nɛn bo, a joh á pu Uwien mipum u'ponpuol bo, ki tì tiere' ki ye sin nin a'tɔ ɲmɔbe mimaam la, ²⁴ taa a'pum nno kí ble li'saan, kí jo ní tì gben mè kí yaan, kí liebe ní kí lá pu Uwien a'pum nno.

²⁵ «Sin nin unil ɲmɔbe mimaam nɛ u tuke mè ki joh tibuur la, taan nin wɔ buɲɔbu tonm, uyo wà ni laan te usen ni. Nno ɲa nɛ la, u li taa ɲɛ kí tì ɲukn tibuur ya cien, u'mɔ n taa ɲɛ kí ɲukn lipɛkl ya cien wɔ n pɛkn ɲɛ. ²⁶ N tɔkeh ɲɛ imɔn nɛ, ɲa tì pɛn' ki gben' tibuur ya like la, ɲa n nɛ len.»

Linaɲmaal ya gber

²⁷ «Ni cii' bi là tɔke' uyo bo yaab ki ye: «La teh naɲ-maal.» ²⁸ Ama min tɔkeh nɛ ki teh wà kɛ liike' upii ɲɔ u'menku kɔn' u'ni la, u duɔn' nin upii nno ɲɔ u'fɛl ni. ²⁹ Nɛn bo, a'ɲojienunbu nɛ cèreh a biih la, likre bù kí wiɛ kí jende a'ba saan. A'gbenent ya niba bó juore' fɛnm la, nì tu nin a'gbenent kɛ n kɔ umu wà ɲa n kpiin ni. ³⁰ A'ɲojie nɛ cèreh a biih la, cere wù kí wiɛ kí jende a'ba saan. A'gbenent ya niba bó juore' fɛnm la, nì tu nin a'gbenent kɛ n kɔ umu wà ɲa n kpiin ni.»

Ujɛ la wiɛ u'po

(Matie 19:9; Mark 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ «Bi tí là liebe' ki ye: «Unil wiɛ' u'po la, wɔ n kɛle kug-bɔnku kí de wɔ, kí wuɔn kí ye u wiɛ' wɔ nɛ.» ³² Ama min tɔkeh nɛ ki teh ujɛ wà kɛ ya po ɲa tien' naɲmaal ɲɔ u wiɛ' wɔ la, u sureh upii nno wɔ n kɛnde unajmaa nɛ. Ujɛ wà kuɔn' bi wiɛ' upii wà la, u tien' linaɲmaal nɛ.»

Yesu len' ipòl ya gber

³³ «Ni tí cii' bi là tɔke' uyo bo yaab ki ye: «La pole ton-nenku bo. A pole' Uwien la, á tien a pole' ki ye bà.» ³⁴ Ama min tɔkeh nɛ ki teh ni la lè n pole. Ni la pole taaku, kime kutaaku yé Uwien ya berbiek nɛ. ³⁵ Ni la pole tink mɔ, kime kitink yé Uwien ya tàan paandeh nà bo nɛ. Ni la pole Yerusalem mɔ, kime Yerusalem yé Uwien Ubercien ya du nɛ. ³⁶ La pole a'yul, kime ɲa n fre kí cère a'yurku kuba mɔnɔn n kɛnde kuyupenpienku, ka n fre kí cère kù n kɛnde kuyubɔnɔnɔnku mɔ. ³⁷ Ni'lenm ni, nì yé imɔn la, ní ye «imɔn». Nì tí yé kuton-nenku la, ní ye nì yé «kutonnenku». Ni ji pukn' nà kɛ la, nì yé usenpol, ubierɔ yaann nɛ.»

La teh men biere ki tuukeh fɛn

(Luk 6:29-30)

³⁸ «Ni tí cii' bi là tɔke' uyo bo yaab ki ye: «Unil fie' u'tɔ ya nunbu la, be n fie u'mɔ yaabu. Unil fekre' u'tɔ ya ɲinl la, be n fekre u'mɔ yaal.» ³⁹ Ama min tɔkeh nɛ ki teh unil tien' ɲɛ mibierm la, la jiin wɔ bierm. Unil kpɔbe' a'ɲojiepienku la, pekre a'ɲogɛnpienku mɔ kí de wɔ. ⁴⁰ Unil taa' ɲɛ ki jon' tibuur wɔ n tì fie a'lierwawaal la, cèbe wɔ a'liergbenku mɔ. ⁴¹ Unil wɔbn' ɲɛ ki ye á tuke u'tukl kí pìere wɔ kɔnsini uba la, pìere wɔ kɔnsini ule.

42 Wà mié' ñe nibonn la, pu wɔ. Wà mɔ yíe á kpende wɔ nibonn la, la sikre wɔ buɔn.»

Li yíe men ni'nennendb

(Luk 6:27-28, 32-36)

43 «Ni tí cii' bi là tɔke' uyo bo yaab ki ye: <Li yíe wà yíe ñe, kí li nen wà nen ñe.> 44 Ama min tɔkeh ñe kí teh: <Li yíe men ni'nennendb, kí li kàareh ki dienb binib bà jèndeh ñe, 45 ñɔ kí li yé ni'Baa wà te paaki bó ya bumu, kime wɔn ñe cèreh u'wien puɔreh ki wendeh bibierdenb nin binimɔnb, ki cèreh utaa mɔ niih ki dienb binimɔnb nin bibierdenb.> 46 Ni yíe bà yíe ñe baba la, ni li le li le suul ba? Bilenpotekb mɔnɔn ña teh nɔnɔ?»

47 Ni fuondeh ni'yaab baba la, be lèbre'? Bà ña yé Sufm-be mɔnɔn ña teh nɔnɔ?» 48 Nen bo, ninbi li te men mɔnɔnmɔn kí tì gben ten ni'Baa wà te paaki bó te ma bo.»

Ni li punh mipum ma bo

6 «Li ben men, ki la teh nimɔnt binib ya nun bó ki nuunh be ñ le kí pèke ñe. Ni teh nɔn la, na ñ le suul ni'Baa wà te paaki bó saan.

2 «A pun' uccekdaan nibonn la, la cuonh ki kpaandeh ni'ke saan ten iñuɔn ilele ya nib teh ma itáan ya dur ni nin isenje ni ñɔ binib ñ le kí pèke be. N tɔkeh ñe imɔn ñe, bi laa' bi'suul ñɔ. 3 A pun' uccekdaan nibonn la, la cère a'ncɔgen ñ li ben a'ncɔjie de' nà. 4 Pu wɔ lididiki bo. A'Baa wà lenh a teh nà lididiki bo nɔn ñe li su ñe.»

Ni li kàareh ma bo

(Luk 11:2-4)

5 «Ni kàareh la, ni la li te ten iñuɔn ilele ya nib. Bi yíe be ñ li sieh itáan ya dur ni nin isennaan ni ñe ki kàareh ñɔ binib ñ li lenh be. N tɔkeh ñe imɔn ñe, bi laa' bi'suul ñɔ. 6 Sin wɔn, a tì ñ yíe á kàare la, kɔ a'duku ni, kí piin, kí kàare a'Baa wà ña lenh wɔ nɔn. A'Baa wà lenh a teh nà lididiki bo nɔn ñe li su ñe.

7 «Ni kàareh la, ni la li kàareh ki ñɔbleh ki tekreh ten bà ña pe Uwien ya sen bo. Bi maaleh ki teh bi lienh ki gbiekeh ñe la, Uwien li cenge bi'bó. 8 La teh men ten ben, kime ni'Baa ben nà wiebe ñe kí le na laan mié' wɔ nè. 9 Ní li kàareh ki teh nɔ:

<Ti'Baa wà te paaki bó,
cère binib ke ñ li boh a'yel,

10 Cère a'bel ñ baa ní,
cère a'yiem ñ tien tingi ni ten paaki bó.

11 De te dinɔ ya wentunl ya jier,

12 fère te ti'biil,

ten ti'mɔ fèreh ma bà biih te nɔn.

13 La cère tí lu mibiikm ni.

Ama fie te usenpol ubierɔ ya nuɔ ni †.

[Kime sin ñe si libel nin ufaa nin ukpieke uyo wà ña ñmɔbe gbenm.] ††

† Bi li fre kí lebre fie te usenpol ubierɔ ya nuɔ ni kí ye ñen' te mibiern ni mɔ. †† Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nɔn ya tuba ni: kime sin ñe si libel nin ufaa nin ukpieke uyo wà ña ñmɔbe gbenm ña te tu'ni.

14 «Kime ni fèreh binib bi'biil la, ni'Baa wà te paaki bó mɔ li fère ñe ni'yaal. 15 Ama na fèreh binib bi'biil la, ni'Baa mɔ ña ñ fère ñe ni'yaal.»

Ni lòle' buñɔbu la, ni li teh ma bo

16 «Ni lòle' buñɔbu la, ni la li saah ni'nun bó ten iñuɔn ilele ya nib. Bi saah bi'nun bó ñɔ binib ñ bende kí ye bi lùo buñɔbu ñe. N tɔkeh ñe imɔn ñe, bi laa' bi'suul ñɔ.

17 Sin wɔn, a lòle' buñɔbu la, fende a'nun bó, kí luobe a'yur mikpɔm, 18 ñɔ binib la bende kí ye a lùo ñɔbu. Ama a'Baa wà te a'saan lididiki bo ñe ben. Wɔn wà lenh a teh nà lididiki bo nɔn ñe li su ñe.»

Paaki bó ya faal

(Luk 12:33-34)

19 «La li nuunh men ní le lifaal kí gbien uñendun wuu ni. Kime likuotuul nin uyonyon li saa lè. Ñe Binasub mɔ li lonbe kí kɔ kí suu lè. 20 Ama li nuunh men lifaal là yebe paaki bó. Nen bó kuotuul ña ñ mɔ lè, nasu mɔ ña ñ lonbe kí kɔ kí suu lè. 21 Kime a'faal te nà saan la, a'fél mɔ dɔ nen saan ñe.»

Bununbu yé tigbenent ya frl ñe

(Luk 11:34-36)

22 «Bununbu yé tigbenent ya frl ñe. A'nun mɔn la, a'gbenent ke te kuwenwenku ni ñe. 23 Ama a'nun ña mɔn la, a'gbenent ke te licinñunl ni ñe. A'nun yà cèreh a te kuwenwenku ni nɔn ña ji lenh la, a te licinñunl là ni nɔn ji li te mile bo?»

Nil ña ñ fre kí li pe cenbaambe bile bo

(Luk 16:13; 12:22-31)

24 «Nil ña ñ fre kí li pe cenbaambe bile bo. U li nen uba ñe, kí li yíe utɔ. U li se uba ya ciék bó ñe, kí li likeh utɔ fenm. Na ñ fre kí li pe Uwien bo ki liebe' ki pe ilike mɔ bo.»

La cère men ni'nun ñ li mɔn tijier nin tiwengolkaar bo

25 «Nen bo ñe n tɔkeh ñe ki teh ni la cère nè ñ li wiebe ñe ni li tien ma kí li fuobe bo, ki la li maaleh ki teh: <Ti li ji ba?> Kí la cère ñe ñ li wiebe ñe ni'gbenent bo, ki la li maaleh ki teh: <Ti li gole ba?> Limiel ña cen' tijier-ii? Tigbenent mɔ ña cen' tiwengolkaar-ii? 26 Liike men inuɔn yà laanh paaki bó te ma bo. Ya koh, ka ceh ki cɔngeh bɔnbuɔn ni. Ama ni'Baa wà te paaki bó ñe jindeh yì. Na nín cen' yì pelpel-ii? 27 Ni'ni ñme ñe u'niinm ni, u li fre kí fɔkn u'miel waamu mɔnɔn kí pukn-i?

28 «Be bo ñe ni cèreh nì wiebe ñe tiwengolkaar bo? Maale men kí liike kumuɔku ni ya sir puh ma bo, ta sɔnh tuonl, ka loh kpelcer. 29 Ama n tɔkeh ñe ñe, uber Salomɔn nin u'fàacienl ke, wa là gole' kpelcer tù mɔn ki baa' mipuum nɔn ya miba mɔnɔn. 30 Uwien cèreh timɔsir tà te dinɔ kubaaku ni, ki li wun teke umu puh mipúmɔnmɔnm la, be li cère wa ñ tien ninbi binib mimɔnm kí cen timuɔr-i? Ni'tekjim ñe pɔre' ñe. 31 Nen bo, ni la cère nè ñ li wiebe ñe, ki la li maaleh ki teh: <Ti li ji ba? Ti li ñu ba? Ti li gole ba?> 32 Kime bà ña pe Uwien

ya sen bo ya nun ne mɔn tu ya bont ke bo. Ni'Baa wà te paaki bó ben ki ye ni cieke tibont nɔc ke. ³³ Laan li nu-unh men *Uwien ya bɛl, kí li teh Uwien yíe nà, u li taa tibont nɔc ke kí pukn ne. ³⁴ Nen bo, la cèrè men nè ní li wiebe ne wenli wà we ní nɔc bo. Wenli ne ni li wun maale wenli ya gber bo. Lidaali là ke nin li'jend ne.»

La biindeh men tɔb

(Luk 6:37-38, 41-42)

7 «La biindeh men nib nɔc Uwien mɔc la biin ne. ² Ni biindeh binib ma bo la, Uwien mɔc li biin ne nɔc ne. Ni taah nà ki bikreh tibont ki dien binitɔb nɔc Uwien mɔc li taa nen ne kí biike kí de ne. ³ Bɛ tien' a lenh kumɔku kùà te a'tɔ ya nunbu ni, ka ji lenh jaantelke wà puɔn a'yaabu ni? ⁴ A li tien mila kí tɔke a'tɔ kí ye: «Cèrè ní ñen kumɔku kùà te a'nunbu ni nɔc», nɔc jaantelke puɔn a'yaabu ni? ⁵ Sin iñuɔn ilele ya nil, kpié kí ñen jaantelke wà puɔn a'nunbu ni nɔc, kí li lenh mɔnmɔnm, kí yaan kí fre kí ñen kumɔku a'tɔ yaabu ni. ⁶ «La taah men tibont tà yé Uwien jaar ki dien isengbele, nɔc ì la lá liebe kí kèkèrè ne. La taah men ní'laan ki dien fangambe, nɔc bi la tete í'bo.»

Li mieh men, kí li nuunh, kí li ñih kunagenku

(Luk 11:9-13)

⁷ «Li mieh men, bi li pu ne; li nuunh men, ni li le; li ñih men kunagenku, bi li piire. ⁸ Kime wà ke mieh la, bi punh wɔc ne. Wà ke nuunh la, u lenh ne. Wà ke mɔc ñih kunagenku la, bi piireh ne. ⁹ Ni'ni nme ya buk mie' wɔc kpɔc la, u li de kè liten-i? ¹⁰ Bii kí mie' wɔc ujen la, u li de kè uwe? ¹¹ Ninbi bibierdenb, ni ben ki dien ni'bumu nà mɔc la, bɛ li tien ní'Baa wà te paaki bó nɔc cèrè binib bà mieh wɔc nà mɔc nɔc bɛ ní le nè!

¹² «Nen bo, ni yíe binib ní li teh ne nà ke nɔc, ní'mɔc ní li teh bɛ nen. *Yiko ya gbɔnku nin Uwien ya ñɔbonsɔknb wɔc nà ke nɔc ya tingi ní'nc.»

Ni li ñe bunañɔbu búa kí kɔ

(Luk 13:24)

¹³ «Ñe men bunañɔbu búa wiebe kí kɔ, kime bunañɔbu búa pié nin usen wà pié jondeh te fenm bó ne. Binib kpiende usen wà pié ne ki yebe. ¹⁴ Bunañɔbu búa nin usen wà joh limiel bó nɔc nɔc nɔc pié. Binib bà nu-unh ki lenh u ya sen nɔc yebe.»

Binib ya tetem ne li cèrè bɛ ní bende bi yé bidenb bà

(Luk 6:43-44)

¹⁵ «Liike men ní'yul bo nin bitonnenñɔbonsɔknb. Bi bàareh ní'saan ki te suoo ten ipe ne, ama kí nín ji yé ikèr ki bre. ¹⁶ Bi'tuon ne li cèrè ní bende bi yé binib bà ya bol. Ba pòh cècè benenk bo. Ka pòh kenken mɔc konkonbu bo. ¹⁷ Nen bo, busumɔnmɔnbu ke lùonh ibii yà mɔc ne. Busubu búa nɔc mɔc lùonh ibii yà nɔc ne. ¹⁸ Busumɔnmɔnbu nɔc ní fre kí lùonh ibii yà nɔc mɔc. Busubu búa nɔc mɔc nɔc ní fre kí lùonh ibii yà nɔc mɔc. ¹⁹ Busubu búa ke nɔc lùonh ibii yà mɔc la, bi li ge bù kí wie umu ni ne. ²⁰ Nen bo, binib ya tuon ne li cèrè ní bende bi yé binib bà ya bol.»

Uwien ya bɛl ni ya kɔm ya gber

(Luk 13:25-27)

²¹ «Na yé wà ke yih nni ki teh: «Yonbdaan, Yonbdaan», ne li kɔ Uwien ya bɛl ni. Ama wà teh ní'Baa wà te paaki bó yíe ma bo, ne li kɔ u'bɛl ni. ²² Lidaali là Uwien li bu binib tibuur nɔc, binib bà yebe li tɔke nni kí ye: «Yonbdaan, Yonbdaan, a ya yel bo nɔc ní ne ti sɔkn' Uwien ya gber, ki nɔc isenpol binib saan, ki tien' miyɔkm ya bont-ii?» ²³ Ne n li tɔke bɛ kí ye: «Jende men ní'saan, ma ben ne fiebu. Ni yé bà teh nà bre ne.»

Binib bile men' bí'dur ma bo

(Luk 6:47-49)

²⁴ «Tɔ, wà ke ciih n'gber tuu nɔc, ki teh tù ye ma la, u naan uje wà nme miyɔfuom, ki men' u'duku kutentiek bo ne. ²⁵ Utaa nii', miwɔm kɔn', ki puube' ki yile' kuduku nɔc bo, kutafaaku mɔc fii' ki lek'n ku'bo. Kù se kutentiek bo ma nɔc, ne ka lu'.

²⁶ «Ama wà ke ciih n'gber tuu nɔc, ka teh tù ye ma la, u naan ujejr wà men' u'duku litengbil bo ne. ²⁷ Utaa nii', miwɔm kɔn', ki puube' ki yile' kuduku nɔc bo, kutafaaku mɔc fii' ki lek'n ku'bo, ne kù lu' kpelkpel.»

Yesu ya wɔknm nme mituɔm

²⁸ *Yesu wɔkn' ki ti gben', ne u wɔkn' linigol nɔc iñɔbon yà nɔc cuo' bɛ miyɔkm cɛen. ²⁹ Kime wa wɔknh bɛ ten *Yiko ya wɔnwɔknb wɔc nɔc ma bo, u wɔc nɔc bɛ ten unil wà du u wɔc nɔc nà nɔc bo ne.

Yesu cèrè' ujend uba lùore'

(Mark 1:40-45; Luk 5:12-16)

8 *Yesu jiih lijuɔl bo, ne linigocienl pe u'bo. ² Tɔ, ujend uba baa' ki lá gbaan' u'nintuɔli, ne ki tɔke' wɔc ki ye: «Yonbdaan, a yíe la, a li fre kí cèrè ní lùore.» ³ Ne *Yesu tende' u'nɔc ki mɛ' wɔc, ne ki ye: «N yíe, lùore.» Ne u pɔk ki lùore' i ya taa bo. ⁴ Ne *Yesu ye: «Liike a'yul bo ki la tɔke nil, ama jo kí ti le utɔwɔrke, kí tien lituɔrl ten Moyis là ye bɛ ní li teh ma bo. Nen ne li wɔc kí ye a lùore'.»

Yesu buu' sojacien uba ya tonsɔnl

(Luk 7:1-10)

⁵ *Yesu cuonh ki ti kɔc Kapernawum ya du ni uyo wà nɔc, ne sojambe kobk ya cien uba baa' u'saan ki gbáan' wɔc ki ye: ⁶ «Yonbdaan, n'tonsɔnl ne wɔcbe' ki dɔ iden, ki wɔc indeh cɛen.» ⁷ Ne *Yesu ye: «Min li jo kí ti buu wɔc.» ⁸ Ne u tɔke' *Yesu ki ye: «O, Yonbdaan, ma kpe á baa kí kɔ n'den. A li len' mɔc nɔc ki ye «Faake» la, n'tonsɔnl nɔc li faake ne. ⁹ Kime min mɔc nɔc nme binib bà yé nin nni bicienb, ne ki mɔc yé sojambe biba ya cien. N tɔke' uba ki ye: «Li joh» la, u joh ne, n tɔke' utɔ ki ye «Den» la, u bàareh ne. N tí tɔke' n'tonsɔnl ki ye wɔc ní tien nà la, u teh nen ne.»

¹⁰ *Yesu cii' u'ñɔbon ma nɔc, ne nì cuo' wɔc miyɔkm, ne u tɔke' binib bà pe u'bo nɔc ki ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, ma laan laa' nil wà nme mié ya tekjim Israyel yaab ni

11 N tɔkeh nɛ nɛ, binib yebe ki li ñe lenpuoli bó ní nin nintuoli bó ní, kí lá kèlè kí jí *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb saan tijier *Uwien ya bɛl ni. 12 Ama bi li ñen bà bi li si *Uwien ya bɛl nɔ́ kí wíe saali licinñunl ni. Nɛn saan nɛ bi li te ki much, ki ñmɔnh iñɔgben.» 13 *Yesu tɔke' sojambɛ ya ciɛn nɔ́ ki ye: «Li kunh. Nè ñ tien' ñe tɛn a teke' nni ki jin' ma bo.» Nɛ uciɛn nɔ́ ya tonsɔnl faake' i ya tàan bo.

Yesu buu' binib bà bun iwien ke ya bol
(Mark 1:29-34; Luk 4:38-41)

14 *Yesu jon' Pier den, nɛ ki laa' Pier ya cɔbnaa dɔ ki bun, u'gbenɛnt ton. 15 *Yesu mɛ' u'nuɔ, nɛ u'gbenɛnt sɔnge'. Nɛn saan nɛ u fii' ki cènde' wɔ.

16 Ní'daali ya tajuɔku, nɛ bi tuke' binib ligol ki baa' Yesu saan isenpol ñaake bɛ. *Yesu ñɔre' isenpol nɔ́ nin u'ñɔmaam, nɛ ki cère' bà ke bun nɔ́ faake'. 17 U tien' nɔ́ ñɔ uñɔbonsɔknl Esayi là len' nà nɔ́ nè ñ tien nɛ. U là len' ki ye: «Wɔn nɛ ñen' tí'jiint, ki teke' tí'wien ke ki tuke'.»

Binib bà yíe bɛ ñ paan Yesu bo ya gber
(Luk 9:57-62)

18 Tɔ, *Yesu laa' linigol guɔn' wɔ, nɛ u tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Cère men tí puore kí jo miñuncienm ya gbaatɔl bó.» 19 Yiko ya wɔnwɔknl uba baa' u'saan, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a joh nà bó ke la, n li pɛ a'bo nɛ.» 20 Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Inɛk ñmɔbe ifele, inuɔn mɔ ñmɔbe titer, ama *Unil ya Bijɛ wɔn ña ñmɔbe u li kpɔ̀kɔn nà saan yul.»

21 Nɛ u'panpaankaab ya uba mɔ tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, cère nni ñ jo kí tì sube n'baa ñ kí liebe ní kí paan a'bo.» 22 Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Li pɛ n'bo, kí cère bitenkpiib ñ li subeh bí'tɔb.»

Yesu cère' kutafaaku ñmile'
(Mark 4:35-41; Luk 8:22-25)

23 *Yesu wɔn' buñerbu nɛ u'panpaankaab mɔ paan' u'bo. 24 Bi joh ma nɔ́ nɛ kutafaabiiku kuba fii' miñunm bo ki cèreh iñungbegbel fih ki yildeh buñerbu nɔ́ bo. Nin nɛn ke ñɔ *Yesu wɔn' dɔ nɛ ki gɔh. 25 Nɛ bi baa' kí lá finde' wɔ, ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ñmien tɛ, ti benh tí luu nɛ.» 26 Nɛ u ye: «Bɛ tien' ni sɛn' bujewaambu? Ní'tekjim nɛ pɔre' nɛ.» Nɛn saan nɛ u fii' ki tien' kutafaaku nin miñunm bo. Nɛ kutafaaku nin miñunm ke ñmile' cim. 27 Nì cuo' binib miyɔkm, nɛ bi niireh ki teh: «U yé bɛ ya nitunbu sɔ, kutafaaku nin miñunm ke tí boh wɔ?»

Yesu ñɔre' isenpol binib bile saan
(Mark 5:1-20; Luk 8:26-39)

28 Bi tì baa' miñuncienm ya gbaatɔl, Gadara yaab ya tinfɛnm ni, nɛ binib bile ñen' ikul bó ní ki cende' wɔ. Isenpol nɛ là ñaake bɛ. Bi là bre cɛɛn nɛ, nɛ nib ña kaabe ki ñeh ní'bó ya sɛn. 29 Bi laa' *Yesu ma nɔ́, nɛ ki wuureh i ya tàan bo ki teh: «Uwien ya Bijɛ, tinbi nin sin tu lɛ nɛ? A baa' á lá jènde tɛ nɛ uyo ña laan baa'-aa!»

30 Tɔ, fangambɛ biba mɔ là te ka fɔke nin ní'saan ki yebe ka dindin, bi kpaah bɛ. 31 Nɛ isenpol nɔ́ gbáan' *Yesu ki ye: «A ñɔre' tɛ binib biɛ saan la, á cère tɛ tí jo kí tì kɔ fangambɛ biɛ nɔ́.» 32 Nɛ *Yesu ye: «Li joh men.» Nɛ ñ siere' binib nɔ́ saan, ki tì kɔn' fangambɛ nɔ́. I ya tàan bo, nɛ fangambɛ nɔ́ ke sɛn' ki tinde' ligbengbenl, ki tì lu' miñunm ni ki luu'.

33 Bà kpaah fangambɛ nɔ́ sɛn' ki jon' udu bó, ki tì tɔke' binib *Yesu cère' bijeb nɔ́ faake' ma bo nin nà ke tien'. 34 Udu nɔ́ ya nib ke ñen' kí lá tuobe' *Yesu usɛn ni, nɛ ki gbáan' wɔ ki ye wɔ ñ ñe bí'tinfɛnm ni.

Uje uba ya tàan nin u'nuɔ faan' Yesu cère u faake'
(Mark 2:1-12; Luk 5:17-26)

9 *Yesu liebe' ki kɔn' buñerbu ki tí puore' miñuncienm ki kun' u'du ni. 2 Nɛ bi tuke' uje uba linagenl bo u'tàan nin u'nuɔ ke faan' ki baa' u'saan. U laa' bi teke' wɔ ki jin' ma nɔ́, nɛ u tɔke' uje wà ya tàan nin u'nuɔ faan' nɔ́ ki ye: «N'bukɛ, cuo a'ba, n fère' ñe a'biere ñɔ.»

3 Nɛn saan nɛ *Yiko ya wɔnwɔknb biba maaleh ki teh: «Uje wuɔ sukreh Uwien nɛ.»

4 *Yesu bende' bí'yɛnmaale, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Bɛ tien' ni ñmɔbe yii ya yɛnmaalbiere? 5 Ni lɛ ba nɛ faa? Ní tɔke wɔ kí ye n fère' wɔ u'biere nɛ faa bii wɔ ñ fii kí cuon nɛ faa? 6 Nɛn bo, n li wuɔn nɛ kí ye *Unil ya Bijɛ ñmɔbe mituɔm uñɛndun wuu ni wɔ ñ fère' binib bí'biere.» Nɛ kí tɔke' wà ya nuɔ nin u'tàan faan' nɔ́ ki ye: «Fii, kí yuure a'nagenl, kí li kunh.»

7 Nɛ u fii', ki kun'. 8 Linigol nɔ́ laa' nɔ́ ma nɔ́, nɛ nì cuo' bɛ bujewaambu, nɛ bi pèke' Uwien u de' binib mituɔm mà nɔ́ bo.

Yesu yin' Matie wɔ ñ paan u'bo
(Mark 2:13-17; Luk 5:27-32)

9 *Yesu siere' ní'saan ki joh ma nɔ́, nɛ ki laa' ulɛn-potekl uba ke lenpotekbùol, bi yih wɔ Matie. Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ní.» Nɛ u fii' ki paan' u'bo.

10 Ni ya puoli bó nɛ *Yesu te Matie den ki jinh tijier. Bilɛnpotekb ligol nin bibierdenb mɔ baa' ki ke wɔn nin u'panpaankaab saan, ki jinh. 11 *Farisienmbɛ laa' nɔ́ ma nɔ́, nɛ ki niire' u'panpaankaab ki ye: «Bɛ tien' ní'cɛnbaa tɛ ki jinh nin bilɛnpotekb nin bibierdenb-i?»

12 *Yesu cii' bi len' ma bo, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Binib bà ñmɔbe laanfíe ña nuunh dɔktíe, bà bun nɛ nuunh dɔktíe.» 13 Nì kele' *Uwien ya gbɔnkɔni ki ye: «Uwien ña yíe bɛ ñ li teh tuɔre ki dienh wɔ, ama u yíe bɛ ñ li much tɔb micɛɛkm nɛ. Nɛn bo, li joh men kí tì benge iñɔbon yíe nɔ́ ya tingi. Kime ma baa' ñ yin nimɔnb, n baa' ñ yin bibierdenb nɛ.»

Uñɔlɔle ya gber
(Mark 2:18-22; Luk 5:33-39)

14 Tɔ, San ya panpaankaab baa' kí lá niire' Yesu ki ye: «Bɛ tien' tinbi nin *Farisienmbɛ lùoh buñɔbu, nɛ a ya panpaankaab ben ña lùoh?» 15 Nɛ u jiin' bɛ ye: «Binib bà bi yin' bɛ upiikuɔn li fre kí li te uyensaa ni uyo wà pi-

ice laan te bi'saan-ii? Ama uyo uba we ní be' n' ñen piice nno bi'saan. U ya yo ne bi li lôle buñobu.»

¹⁶ Ne ki tí ye: «Uba ña n' taa kpelcefênku ya jenl, kí lekn lilierkpaal. U tien' nno la, kukpelcefênku ya jenl nno li kere lilierkpaal nno ne libònl nno n' yebre kí pukn.

¹⁷ Uba m' ña n' taa midaam mà ña laan muo' ki ben' kí pieke iyokpaan ni. U tien' nno la, iyol nno li kpiere kí saa, ne midaam nno m' n' wule kí ñende. Bi piekeh midaam mà ña laan muo' ki ben' iyofên ni ne. Bi tien' nno la, iyol nno ña n' saa, midaam nno m' ña n' wule.»

Yesu cèrè' upii uba faake', ki mekre' kibupiik kiba m' (Mark 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ *Yesu te ki lienh, ne ucien uba baa', ki lá gbaan' u'nintucli ki t'ke' w' ki ye: «N' bise kpo' itaan yie bo ne. Ama den kí taa a'nus kí paan u'bo, ña w' n' liebe kí li fuobe.» ¹⁹ Ne *Yesu fii' ki paan' u'bo nin u'panpaankaab.

²⁰ T' upii uba m' là te ni'saan, ki laa' tifer ibin piik nin ile ta gben'. U maale' u'yenm ni ki ye: «N me' u'wengolkaar m' nno la, n li faake ne.» Ne ki baa' *Yesu ya puoli bó ní, ki nek'n' w', ne ki me' u'wengolkaar ya ñogben.

²² *Yesu jjebe' ki laa' w', ne ki t'ke' w' ki ye: «N' bise, cuo a'ba. A'tekjim ne ñmien' ñe.» Ne u p'k ki faake' i ya àan bo.

²³ *Yesu tí baa' ucien nno den, ne ki laa' biwopieb nin linigol te ni'saan ki ñm'be kuwaaku ki gbien'. ²⁴ Ne u t'ke' be ki ye: «Ñe men saali, kime kibupiik nno ña kpo', kí g'oh ne.» U len' nno ma nno, ne bi leh w'. ²⁵ Bi ñore' linigol nno kí ñen' saali, ne u k'oh' kibupiik nno d' kuduku k'ua ni nno, ki cuo' kí'nus, ne kí fii'. ²⁶ Ne tigber nno yere' ki gbe mitinfenm nno ni ní'ke saan.

Yesu cèrè' ijùon ile likre'

²⁷ *Yesu siere' ni'saan ki bure'. U joh ma nno, ne ijùon ile p' u'bo, ki wuureh ki teh: «*Dafid ya yaabile †, muo te mic'ekm.»

²⁸ *Yesu tí baa' iden, ijùon nno nek'n' w', ne u niire' yè ki ye: «Ni teke' ki jin' ki ye n li fre kí likre ne-εε?» Ne ì jin' w' ki ye: «A li fre, Yonbdaan.» ²⁹ Ne u me' i'nun, ki t'ke' yè ki ye: «Nè n' tien ne ten ni teke' nni ki jin' ma bo.» ³⁰ Ne ì likre'. Nen saan ne u t'ore' ki kpekre' i'bo ki ye ì la t'ke nil. ³¹ Ama bi ñen' ma nno, ne ki lienh u'bó mitinfenm nno ni ní'ke saan.

Yesu buu' ulenteb uba

³² T' uyo wà bi ñeh nno, ne bi tuke' ní uje uba usenpol cèrè' u'lenl tebe' ki baa' *Yesu saan. ³³ *Yesu ñore' usenpol nno, ne u ji freh ki lienh. Nì cuo' linigol miyokm c'een, ne bi ye: «Ta laan laa' nie ya bonn tinbi Israyel yaab ni.»

³⁴ Ama *Farisienmbe ben lienh ki teh isenpol ya cien ne de' w' mituom u ñuch isenpol binib saan.

† Dafid ya yaabile yé miyinm mà uyo uba la, bi taah mè ki yih Uwien là p'oon' ki ye u li s'oh wà ní w' n' li yé uber nno ne. Bi kele' tig'ohnt tà Grekmbé ya lenm ni nno, bi kele' ki ye Dafid ya Bije ne.

Yesu much inigol mic'ekm

³⁵ *Yesu cuonh iducencien ke ni nin iduwawaale ni, ki w'oknh binib itaan ya dur ni, ki kpaandeh Uwien ya bel ya gbem'ohm'ohnt, ki buuh iwien ke ya bol. ³⁶ U laa' inigol, ne ki muo' be mic'ekm c'een, kime bi d'ore', bi'yenm saa', ne bi te ten ipe yà ña ñm'be wa kpaah yè. ³⁷ Ne u t'ke' u'panpaankaab ki ye: «Tijier ben' ki yebe, ama bà li taan t' ña ji yebe. ³⁸ Nen bo, gbáan men ukpedaan w' n' s'oh bitons'ohb be n' t' taan u'jier.»

Yesu ya tondb piik nin bile (Mark 3:13-19; Luk 6:12-16)

10 Ne *Yesu yin' u'panpaankaab piik nin bile nno ní, ki de' be mituom be n' li ñuch isenpol binib saan, kí li buuh iwien ke ya bol.

² U'tondb piik nin bile nno ya yel s'oh: ukpiek, Sim'oh wà bi yih w' Pier nno nin u'ninje Andre, Sebede ya bijieb Saak nin u'ninje San, ³ Filip nin Batelemi, Toma nin Matie ulenpotekl, Alfe ya bije Saak nin Tade, ⁴ Sim'oh wà ya nun m'oh u'du ya gber †† bo nin Sudas Iskariyot wà lá li kuore Yesu nno.

Yesu s'oh' u'tondb piik nin bile (Mark 6:7-13; Luk 9:1-6)

⁵ *Yesu s'oh' u'tondb piik nin bile nno, ne ki t'ke' be ki ye: «La jo men bà ña yé Sufmbe ya du ni. Ni'taal la te Samari ya tinfenm ya du uba m'ohnt ni. ⁶ Ama li joh men Israyel yaab saan, kime ben ne te ten ipe yà t'ure' usen. ⁷ Ni joh la, ní li kpaandeh ki teh Uwien ya bel nek'n' ní ña! ⁸ Kí li buuh biwienb, kí li mekreh bitenkpiib, kí li cèreh ijend l'ohoreh, kí li ñuch isenpol binib saan. Ni laa' mituom nno ma, na p'èn' niba. Ni'm'oh n' li buuh binib, ki la li nuunh paaku. ⁹ Ni joh la, ni la tuke ñ'okm, ki la tuke like ya kur, ki la c'ohnt likbu buba nin bu't'ohbu; ¹⁰ ki la tuke senjok'oh, ki la tuke lier ile, ki la tuke tacaan, ki la ñuuke gbien, kime utons'ohl ke jinh u'tuonl bo ne.

¹¹ «Ni tí baa' udu wà ni la, ní nuun unim'oh wà li teke ne u'den, kí li te nen saan kí tí baa' uyo wà ni li siere udu nno ni. ¹² Ni k'oh' iden yà ni la, ní fuonde iden nno ya nib kí ye: «Li te men uyendu'oh ni.» ¹³ Iden nno ya nib teke' ne la, uyendu'oh nno li yé bi'yu ne. Ama ba teke' ne la, u li juore ni'yu ne. ¹⁴ Iden yà ya nib bii udu wà ya nib ña teke' ne, ka teke' ni'gber m'oh la, ñe men nè kí kpaapaare ni'taan ya tengunku ‡ kí w'ie nè. ¹⁵ N t'keh ne im'oh ne, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nno, binib nno ya tudere li cen Sod'oh nin Gom'oh ya du ya nib yu.»

Bi li jènde Yesu ya nib ma bo (Mark 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶ «N s'oh ne ma n'oh, ni li te ten ipe ne te ik'èr ya siik ni. Nen bo, ní li ceke ten iwe, kí li te suoo ten inenjel. ¹⁷ Li ben men binib bó, bi lá li cuo ne kí jon tibuur, kí ñi ne inalebe bi'taan ya dur ni. ¹⁸ Min bo, bi lá li tuke ne kí

†† Yesu ya yo, Sufmbe ni, biba ya nun là m'oh bi'du ya gber bo ne, ne bi m'oh be n' fie bi'du Erom yaab saan. ‡ Sufmbe bo kí kpaapaare itaan ya tengunku ya tingi si: nà ke ji tu unil la, ni yé u'yaar ne, na ji yé uba yaar.

jo tibuur idu ya cienb nin biberb saan. Nno ne ni li ye n'mònkunb ben nin bà ña ye Sufmbe ke saan. ¹⁹ Bi cuo' ne ki jon' tibuur la, la niin men ni li len ma bo bii ni li len kí ye bà. Uyo lá baa' la, ni li bende ni li len kí ye bà. ²⁰ Kime na ye ninbi ne li len, ni' Baa *Uwien ya Fuoñaanm ne li cère ní len.

²¹ «U ya yo ne unil li kuore u'ninje, be ñ ku wá. Baa mo li kuore u'buk, be ñ ku kè. Mubumu mo li fii kí sere mu'naambe nin mu'baambe bo, kí cère be ñ ku be. ²² Min bo ne binib ke li nen ne. Ama wà ke li minde kí li ñmòkòkòbe kí ti fore nno, wón ne li ñmère. ²³ Bi jèndeh ne udu uba ni la, ní sen kí jo uduto ni. N tókeh ne imòn ne, *Unil ya Bijé li baa ní kí le na laan bòn' Israyel ya du ke.

²⁴ «Wà bengeh ña ñ cen wà wáknh wá. Utonsónl mo ña ñ cen u'cenbaa. ²⁵ Nì kpe wà bengeh ñ li te ten wà wáknh wá ne, utonsónl mo ñ li te ten u'cenbaa. Bi yin' ududaan isenpol ya cien Belsebul la, ba ñ yin u'den yaab mo nà cen' nno-ko?»

Li fenge men Uwien baba

(Luk 12:2-7)

²⁶ «Nen bo, la fenge men nib. Niba ña te ki buo ñ ba lá li ñen nè upaan bo. Tigber tuba mo ña te kí juore kí li buo ñ ba lá li bende tù. ²⁷ N tókeh ne nà licinñunl ni nno, kpaande nè men kuwenwenku ni. N bunbeh ne nà litubl ni nno, kpaande nè men kudulekaaku ya paaki. ²⁸ La fenge men nib, kime bi kuuleh tigbenent baba ne. Ba ñ fre kí ku naank. Li fenge men wà li fre kí ku tigbenent nin kinaank ke umu wà ña ñ kpiin ni. ²⁹ Bi li fre kí kuore inuon ile ñe ne? Nin nen ke ña uba mómòkò ña ñ lu kí kpo ña ni' Baa ña ben. ³⁰ Ninbi wón, Uwien ben haali ni'yur mómòkò ya ñobu. ³¹ Nen bo, la fenge men. Ni cen' inuon ligol.»

Li lienh binib ya nun bó ki teh a ye Yesu yo

(Luk 12:8-9)

³² «Wà ke lienh binib ya nun bó ki teh u ye n'yo la, n'mo li len n' Baa wà te paaki bó ya nun bó kí ye udaan mo ye n'yo ne. ³³ Ama wà ke lienh binib ya nun bó ki teh wa ye n'yo la, n'mo li len n' Baa wà te paaki bó ya nun bó kí ye udaan mo ña ye n'yo.»

Na ye ñkpaan, ni ye lituol ne

(Luk 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ «Ni la li maaleh ki teh n tuke' uñkpaan ne ki baa' uñendun wuu ni. N tuke' lituol ne ki baa'. ³⁵ N baa' ñ pàare kibujebuk nin ki'baa ne, kí pàare kibupiik nin ki'naa, kí pàare yaabise mo nin u'ce ya naa. ³⁶ Unil den yaab ne li ye u'nennendb.

³⁷ «Wà ke yíe u'naa bii u'baa ki cen' min la, wa kpe wá ñ li ye n'yo. Unil wà ke mo yíe u'bise bii u'bije ki cen' min la, u'mo ña kpe wá ñ li ye n'yo. ³⁸ Wà ke ña yuunh u'dòkòkòkò ki bukeh ki paakeh n'bo la, wa kpe wá ñ li ye n'yo. †

† *Yesu ya yo, bi là ye be ñ kpe unil la, wón bugben ne tukeh u'dòkòkòkò ki joh bi li ti kpe wá nà saan.

³⁹ «Wà nuunh wá ñ fie u'miel la, wón ne li kpo kí juore fenm. Wà li tuo kí kpo min bo nno, wón ne li le limiel.»

Uwien li su binib ma bo

(Mark 9:41)

⁴⁰ «Unil teke' ne la, u teke' min ne. Unil teke' nni la, u teke' wà sòn' nni ní nno ne. ⁴¹ Unil teke' *Uwien ya ñkòbònsòkònl ki ye u ye *Uwien ya ñkòbònsòkònl ma nno ne cère' u teke' wá la, u li le *Uwien ya ñkòbònsòkònl ya suul. Unil teke' unimòn ki ye u ye unimòn ma nno ne cère' u teke' wá la, u li le unimòn ya suul. ⁴² N tókeh ne imòn ne, wà ke de' ibaan yie ko ya uba kiñunyibuok baba mómòkò, ki ye u ye n'panpaanke ma nno ne cère' u de' wá la, wà ñ lúo u'suul fiebu.»

San wà siih binib Uwien ya ñunm sòn' u'panpaankaab

Yesu saan

(Luk 7:18-35)

11 *Yesu tóke' u'panpaankaab piik nin bile bi li tien ma ki ti gben' ma nno, ne ki siere' ni'saan, ki jon' ki ti wáknh binib Uwien ya gber, ki kpaandeh tù mitin-fenm nno ya du ni.

² Tó, San wà siih binib Uwien ya ñunm te lipekl ni uyo wà nno ne ki cii' *Uwien ya Nigendke Kristo ya tòn bó. Ne ki sòn' u'panpaankaab u'saan, ki ye be ñ ti niire wá kí ye ³ wón ne ye wà li baa ní † nno bii bi li guure u' to ne?

⁴ Bi ti niire' Yesu, ne u tóke' be ki ye: «Liebe men kí ti tóke San ni cii' nà nin ni laa' nà: ⁵ ijùn likreh, iwòb cuonh, ijend lùoreh, igbaan ciih, bitenkpiib mekreh, ne bijiinb ciih Uwien ya gbemómòkò. ⁶ Wà ña tùre' Uwien ya sen min bo la, Uwien ya mómòkò te u'bo.»

⁷ San ya panpaankaab liebeh uyo wà nno, ne *Yesu cin' ki tókeh linigol San ya gber ki teh: «Ni là jon' ku-penpelku ni ní ti liike ba? Ni là jon' ní ti liike limuonl là mitafaam jèngeh lè ne-εε? ⁸ Ni nín là jon' ní ti liike ba? Ni là jon' ní ti liike unil wà guo tikpelcémómòkò ne-εε? Binib bà guoh tikpelcémómòkò kòh biberb den ne.

⁹ Tó, ni nín là jon' ní ti liike ni le bonn ne? Ni là jon' ní ti liike *Uwien ya ñkòbònsòkònl ne-εε? N tókeh ne imòn ne, u cen' *Uwien ya ñkòbònsòkònl mómòkò. ¹⁰ Kime wón San bo ne nì kele' *Uwien ya gbòkòku ni ki ye: «Liike, n li sòn n'tond wá ñ liere ñe, kí lá tùre a'sen.» ¹¹ N tókeh ne imòn ne, ba laan maa' nil uba u cen' San wà siih binib Uwien ya ñunm nno. Ama unil wà ye uwaal Uwien ya bel ni cen' wá. ¹² Kí ñe San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fenfennò, bi piikeh Uwien ya bel nin ufaa ne, ne bà faa nuunh be ñ fie lè ‡. ¹³ *Uwien ya ñkòbònsòkònl ke nin yiko là len' nì li te ma bo, kí lá baa San ya yo. ¹⁴ Ni yíe ní cii mómòkò la, ní li ben kí ye San ye *Uwien ya ñkòbònsòkònl *Eli wà bi li liebe ní nno ne. ¹⁵ Wà ñmòkòbe litubl la, wá ñ cii.

†† Bi ye Wà li baa ní la, bi niireh Uwien là pòn' ki ye u li sòn wá ní wá ñ lá ñmien Sufmbe nno ne. ‡ Migbiirm mie ya ciim te bolm mile bo ne: Kí ñe San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fenfennò, bi piikeh Uwien ya bel nin ufaa ne, ne bà faa nuunh be ñ fie lè bii kí ñe San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fenfennò, binib ya nun mómòkò be ñ kò Uwien ya bel ni nin ufaa ne.

¹⁶ «N li taa ba kí nenge fɛnfɛnnɔ ya nib-i? Bi naan tɛn mubumu nɛ kɛ kidaak ni ki jɛleh, ki tɔkeh mu'tɔmu

¹⁷ ki teh: «Ti piebe' nɛ liwol, nɛ na nɔn' ciɛk.

Ti gen' ikuyuon, nɛ na kpiɛnde'.

¹⁸ «Kime San baa' ki kùɔ tijer tubambe, ki lùoh buñɔbu, ka ñuh daam, nɛ bi ye usɛnpol nɛ njaake wɔ. ¹⁹ *Unil ya Bijɛ baa' ki jinh ki ñuh, nɛ bi ye: «Liike mɛn uje wuɔ yé ufɔnfuɔb nɛ, ki yé uɔɔyibl, ki jɔreh nin bilɛnpotekb nin bibiɛɔɔnɛb.» Tɔ, Uwien ya tɔon nɛ wɔngɛh u'ɔɛnfuom mɔn ki kpɛ ma bo.»

Ni bre idu yà ña tuo' ki teke' Yesu ki jin' nno bo

(Luk 10:13-15)

²⁰ Tɔ, *Yesu cin' ki kɔnh nin idu iba ya nib. U là tien' miyɔkm ya bont tɔ yɛbe idu nno ni, nɛ i'ñib ña lèbre' bi'tetɛm. Nɛn nɛ cèrɛ' u kɔnh nin bɛ. ²¹ U len' ki ye: «Korasinn yaabɛ, ni bre ni'bo. Betsayida yaabɛ, ni bre ni'mo bo. Kime ni laa' miyɔkm ya bont tà ni'bùol nɔ, Tir nin Sidɔn yaab mɔ bi là laa' tɔ la, bi bi tien' tɛn bi kɛ mikuum nɛ, ki pùnpùkn' mifɛntɛm, nɔ kí wuɔn kí ye bi lèbre' bi'tetɛm ni wuɔke'». ²² N tɔkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nno, ni ya tudɛrɛ li cɛn Tir nin Sidɔn yaab yu. ²³ Ninbi Kapɛrnawum yaabɛ, ni maaleh ki teh Uwien li duon nɛ paaki nɛ-ɛɛ? U li jiiin nɛ kutɛnkpiiku ni nɛ. Kime ni laa' miyɔkm ya bont tà ni'bùol nɔ, Sodɔm yaab mɔ bi là laa' tɔ la, bi'du nno bi biɛ ki te nɛ haali nin dinnɔ. ²⁴ N tɔkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nno, ni ya tudɛrɛ li cɛn Sodɔm yaab yu.»

Dɛn mɛn Yesu saan kí lɛ lifuorl

(Luk 10:21-22)

²⁵ U ya yo nɛ *Yesu len' ki ye: «Baa, sin kutaaku nin kitink ya Yonbdaan, a bɔlɛ' tibont tà biyɛnfɔɔɔnɛ nin bibɛnbɛnɛn nno, a taa' tɔ ki wuɔn' biwaab nɛ. Nɛn bo nɛ n pèkeh nɛ. ²⁶ Imɔn, Baa, a yíɛ nɛ ki tien' nno.

²⁷ «Tɔ, n'Baa nɛ taa' tibont kɛ ki nɔkn' nni. N'Baa ña ñi la, uba ña bɛn min u'Bijɛ yé udaan wà. Min u'Bijɛ ña ñi la, uba mɔ ña bɛn n'Baa yé udaan wà. Binib bà n yíɛ ki taa' n'Baa ki wuɔn' bɛ nno mɔ bɛn u yé udaan wà.

²⁸ «Ninbi bà kɛ tuke ituk ì kpiɛke ki jii' nno, dɛn mɛn n'saan, n li de nɛ lifuorl. ²⁹ Buke mɛn n'najɛɔɔbiku, kí cèrɛ ñ wɔkn nɛ, kime n te suoo nɛ, ki nɔmɔbe liyɛnguol. Ni li lɛ lifuorl n'saan, ³⁰ kime n'najɛɔɔbiku ya bukm ña faa. N'tukl mɔ ña kpiɛke.»

Saba ya daali ya gber

(Mark 2:23-28; Luk 6:1-5)

12 *Saba uba ya daali, *Yesu nin u'panpaankaab gɛbreh ikpàan iba ni. Mikònm cuo' u'panpaankaab, nɛ bi cin' ki coh ijifen † ki cɛnh ki nukɛh ki nɔmɔnh. ² *Farisienmɛ laa' bi teh nno ma nno, nɛ bi tɔke' *Yesu ki ye: «Liike a'panpaankaab teh yiko ye bi la teh nà *Saba ya daali ma.» ³ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Na kaan' *Uwien ya gbɔnkɔ ni *Dafid là tien' ma bo nɛ-ɛɛ?»

† Bi yin' nà ijifen migbiirm miɛ ni nno yé *Sufmɛ donbó ya jier tuba nɛ bi yih tɔ ble.

Mikònm là cuo' wɔn nin u'ñib, ⁴ nɛ u kɔn' Uwien ya ninbonl ni, ki taa' kpɔkɔ wà bi taa' ki de' Uwien nno wɔn nin bɛn nɔmɔn'. Ama bitɔtuɔrkaab baba ña ñi la, wɔn nin u'ñib ña nɔmɔbe sɛn bɛ ñ nɔmɔn kpɔkɔ nno. ⁵ Bii na kaan' nà kele' yiko ya gbɔnkɔ ni nɛ? Nì kele' ki ye *Saba ya daali la, bitɔtuɔrkaab kɛndɛh *Saba ya daali ya yiko bo nɛ Uwien ya duku †† ni, ama uba ña biindeh bɛ. ⁶ N tɔkeh nɛ nɛ, unil te niɛ saan nɔ ki cɛn' Uwien ya duku ‡. ⁷ Nì kele' *Uwien ya gbɔnkɔ ni ki ye: «Uwien ña yíɛ bɛ ñ li teh tuɔrɛ ki dienɛ wɔ ama u yíɛ bɛ ñ li muɔh tɔb micɛɛkm nɛ.» Ni bi bɛn i'ñɔbon nno ya tingi la, na bi li biindeh binib bà ña nɔmɔbe biil nɔ. ⁸ Tɔ, *Unil ya Bijɛ nɛ nɔmɔbe usɛn wɔ ñ wuɔn bi li tien nà *Saba ya daali.»

Uje uba ya nuɔ faan', Yesu cèrɛ u faake' Saba ya daali

(Mark 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹ Tɔ, *Yesu siere' ni'saan, nɛ ki kɔn' bi'taanl ya duku ni. ¹⁰ Uje uba mɔ te len u'nuɔ uba faan'. Nɛ bi niire' Yesu ki ye: «Unil nɔmɔbe usɛn wɔ ñ buu uwien Saba ya daali-ii?» Kime bi là nuunh bi li dule nà bo kí biin wɔ nɛ. ¹¹ Nɛ u ye: «Ní'ni nɛ nɛ nɔmɔbe upebaab, nɛ upe nno lu' kubùoku ni *Saba ya daali la, wa ñ ñɛn wɔ? ¹² Unil ña cɛn' upe-ee? Nɛn nɛ wuɔn' ki ye ti'yiko ye unil nɔmɔbe usɛn wɔ ñ tien nà mɔn *Saba ya daali.» ¹³ Nɛ ki tɔke' uje wà ya nuɔ faan' nno ki ye: «Tɛnde a'nuɔ.» U tɛnde' u'nuɔ nɛ u jire' u'ciɛm tɛn u'tɔ. ¹⁴ Nɛn saan nɛ *Farisienmɛ nno ñɛn' ki taan' ki kele' bɛ ñ gbiere kí li-ike bi li tien ma kí ku Yesu.

Yesu yé Uwien ya tonsɔnl nɛ

¹⁵ *Yesu cii' ma nno nɛ ki siere' ni'saan. Linigociɛnl paan' u'bo, nɛ u buu' bi'ni biwiɛn kɛ, ¹⁶ ki kpɛkpɛ' bi'bo ki ye bi la cèrɛ bɛ ñ bɛnde wɔ. ¹⁷ U tien' nno nɔ *Uwien ya ñɔbɔnsɔknl Esayi là len' nà nno nɛ ñ tien nɛ. U là len' ki ye Uwien ye:

¹⁸ «N'tonsɔnl sɔ nɔ,

N yíɛ wɔ,

N'yɛnm sɔngɛ u'bo,

nɛ n gɛndɛ' wɔ.

N li jiiin n'Fuoñaanm u'bo,

nɔ wɔ ñ li tɔkeh inibol kɛ n li bu binib tibuur ma bo.

¹⁹ Wa ñ li nuunh gber, ka ñ li wuureh,

ba ñ cii u'waaku bó isɛnjɛ ni.

²⁰ Wa ñ tonde limuɔnl là kuɔ' ki gbàabe,

ka ñ kpiin lifrl là bɛnh lè ñ kpiin,

u li te nno nɛ kí tì baa uyo wà

u li cèrɛ nibonmònn ñ liere usɛn.

²¹ «Wɔn bo nɛ inibol kɛ li nɔmɔbe lidɛndɛnl.»

Biba ye Yesu nɔmɔbe Bɛlsebul ya tuɔm nɛ

(Mark 3:20-30; Luk 11:14-23)

²² U ya yo nɛ bi tuke' ní uje uba ki baa' *Yesu saan. Usɛnpol nɛ cèrɛ' u yé ujuɔn, u'lɛnl mɔ tɛbɛ'. *Yesu buu'

†† Migbiirm miɛ ni bi ye Uwien ya duku la, ba niireh kuduku nno ya bɛnku ni baba, bi niireh iluo mɔ nɛ. Nà saan kɛ bi ye Uwien ya duku la, bi sɔbe ki niireh iluo nno nɛ. ‡ Bi li frɛ kí lɛbre Unil te niɛ saan nɔ ki cɛn' Uwien ya duku kí ye nà cɛn' Uwien ya duku te niɛ saan nɔ mɔ.

wɔ, nɛ u ji fɾeh ki lienh, ki lenh mɔ. ²³ Nì cuo' linigol nno kɛ miyɔkm, nɛ bi lienh ki teh: «Ujɛ wɔɔ ɲa lii yé *Dafid ya yaabil-ii?»

²⁴ Ama *Farisienmbɛ cii' nno ma nno, nɛ ki lienh ki teh isenpol ya cien Belsebul nɛ dienh wɔ mituɔm u ɲuɔh isenpol binib saan. ²⁵ *Yesu ben bi'yenmaale ma nno, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Libɛl là kɛ ya nib bore' tɔb ki kɔnh bi'ɲmiɛl ni la, libɛl nno li juore fɛnm nɛ. Udu uba ya nib bii iden iba ya nib mɔ bore' tɔb, ki kɔnh bi'ɲmiɛl ni la, udu nno bii iden nno mɔ li juore fɛnm nɛ. ²⁶ Nɛn bo, Satan liebe' ki ɲuɔh wɔn Satan binib saan la, u kɔnh nin u'ba nɛ, nɛ u'bɛl li tien mila ka ɲ juore fɛnm-i? ²⁷ Ni len' ki ye isenpol ya cien *Belsebul nɛ de' nni mituɔm n ɲuɔh isenpol binib saan. Tɔ, ɲmɛ nín de' ní'panpaankaab mɔ mituɔm bi ɲuɔh isenpol binib saan-i? Ní'panpaankaab teh ma bo nɛ li wuɔn kí ye ni ɲmɔbe imɔn bii na ɲmɔbe. ²⁸ Ama *Uwien ya Fuoñaanm nɛ dienh nni mituɔm n ɲuɔh isenpol. Nɛn nɛ wuɔn' ki ye Uwien ya bɛl baa' ní ní'saan. ²⁹ Mitɔm la, uba ɲa ɲ fre kí kɔ ufɛfaa den, kí fie u'bont, ka ɲmɔbe tuɔm mà u li kpíe kí lɔlɛ wɔ kí yaan. U lɔlɛ' wɔ la, u ya yo nɛ u li fre kí kɔ u'den kí fie u'bont.

³⁰ «Wà kɛ ɲa se n'ciɛk bó la, u nɛn nni nɛ. Wà kɛ ɲa taakeh ki toreh nni la, u kpiɛndeh nɛ. ³¹ Nɛn bo, n tɔkeh nɛ nɛ, Uwien li fère binib bi'biere kɛ, kí fère bɛ bi sukreh wɔ isuk yà kɛ. Ama unil suke' *Mifuoñaanm mɛn la, Uwien ɲa ɲ fère wɔ. ³² Unil len' *Unil ya Bijɛ bo fɛnfɛnm la, Uwien li fère wɔ. Ama unil len' *Mifuoñaanm mɛn bo fɛnfɛnm la, Uwien ɲa ɲ fère wɔ kitink kɛ bo, ka ɲ fère wɔ paaki bó mɔ.»

Busubu nin bu'bii ya gber

(Luk 6:43-45)

³³ «Ní li ben kí ye busubu mɔn la, bu'bii mɔ li mɔn nɛ. Bù bre la, bu'bii mɔ li bre nɛ. Busubu ya bii nɛ li cère bɛ ɲ bende bù yé busubu bùa ya bol. ³⁴ Iwaaleb ninbi, ni bre ma nno, ni li tien mila kí len iɔnbɔn yà mɔn-i? Kime unil kɛ len' ki kun' nà bó la, ni ñɛn' iyenmaale yà te u'fɛl bo nɛ. ³⁵ Unimɔn ya yenmaalmɔnm nɛ cèreh u teh nà mɔn, nɛ ubiɛrdaan ya yenmaalbiere cèreh u teh nà bre.

³⁶ «N tɔkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nno, nɛn daali nɛ u li niire bɛ bi là len' ɲɔnbɔnfɛnfɛnm wà kɛ nno ya gber. ³⁷ A'lenm bo, nɛ Uwien li bù ɲɛ ug-bɛmɔndaan bii u li biin ɲɛ.»

Bi yíe Yesu ɲ tien miyɔkm ya bonn

(Mark 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ U ya yo nɛ *Yiko ya wɔnwɔknɔ biba nin *Farisienmbɛ biba tɔke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, ti yíe á tien miyɔkm ya bonn niba nɛ tí lɛ.» ³⁹ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ninbi fɛnfɛnm ya nibɛ, ni yé binibierb nɛ, ka cuube Uwien saan, nɛ ki nuunh ní lɛ miyɔkm ya bonn. *Uwien ya ɲɔnbɔn-sɔknl *Sonas ya yɔkm ya bonn baba ɲa ɲí la, na ji li lɛ yɔkm ya bontɔnn niba. ⁴⁰ Sonas là tien' ujɛncien ya benku ni iwien ita nin tiɔnt tuta ma nno, nno nɛ *Unil ya Bijɛ mɔ li tien kitink ni iwien ita nin tiɔnt tuta. ⁴¹ Uwien li bu binib tibuur lidaali là nno, Ninif yaab li fii kí sere fɛnfɛnm ya nib ya nun bó kí biin bɛ. Kime

*Sonas là kpaande' Ninif ya du ni Uwien ya gber ma nno, bi là cii' nɛ ki lèbre' bi'tetem. Ama unil te niɛ saan nɔ ki cɛn' *Sonas. ⁴² Uwien li bu binib tibuur lidaali là nno, *Seba ya piiber li fii kí biin fɛnfɛnm ya nib, kime u là ñɛn' ní fɔnfɔkm nɛ wɔ ɲ lá cenge Salomɔn ya yenfogber. Ama unil te niɛ saan nɔ ki cɛn' Salomɔn.» ††

Isenpol liebe' unil bo la, nì bre u'bo ma bo

(Luk 11:24-26)

⁴³ «Usenpol siere' unil saan la, u cuonh ki lindeh kupenpelku ni nɛ, ki nuunh u li kèlɛ nà saan kí fuore. U ti luu' la, ⁴⁴ nɛ wɔ ɲ ye u li liebe ki tì kɔ u là ñɛn' nà saan nno nɛ. U li liebe ní kí lɛ niba ɲa te u'kɔnkɔn nno ni, bi tùkre' ki ɲère' wù, ki tien' tibonmɔnmɔnt len. ⁴⁵ Nɛn saan nɛ u li jo kí tì taa ní isenpol ilole yà bre ki cɛn' wɔn, i'kɛ ɲ lá li ɲaake unil nno bo, kí cère wɔ ɲ juore fɛnm kí cɛn u là te mikpiɛkm ma bo. Nì li te nno nɛ fɛnfɛnm ya nibierb mɔ bo.»

Yesu ya naa nin u'ninjieb

(Mark 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ *Yesu laan biɛ ki lienh nin linigol nno, nɛ u'naa nin u'ninjieb baa' ki lá se saali ki nuunh bɛ ɲ tɔke wɔ tigber. ⁴⁷ [Nɛ linigol nno ni uba tɔke' wɔ ki ye: «A'naa nin a'ninjieb se saali ki nuunh bɛ ɲ tɔke ɲɛ tigber.»] ⁴⁸ Nɛ *Yesu jiiin' wɔ ki ye: «Nɲmɛ yé n'naa? Bi lɛ yé n'ninjieb-i?» ⁴⁹ Nɛ ki tendɛ' u'nuɔ ki wuɔn' u'panpaankaab ki ye: «Liike mɛn, n'naa nin n'ninjieb sɔ. ⁵⁰ Unil wà kɛ teh n'Baa wà te paaki bó yíe ma la, wɔn nɛ yé n'ninje, ki yé n'ninse, ki yé n'naa.»

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm

(Mark 4:1-9; Luk 8:4-8)

13 Nɛn daali nɛ *Yesu ñɛn' ki jon' ki tì kèlɛ' miñun-cienm ya gbaal. ² Linigocienl taan' u'saan, nɛ u kɔn' ki kèlɛ' buñerbu buba ni. Linigol nno kɛ se miñunm ya gbaal. ³ Nɛ u tɔkeh bɛ tibont tù yebe mikpenjenm ni. U tɔkeh bɛ ki teh: «Ukpaal uba nɛ là jon' wɔ ɲ tì plè tibonbuor ya bim. ⁴ U plèh ma nno, mi-ba lu' usengbɛ, nɛ inuɔn baa' ki lá ki jin' mɛ. ⁵ Mitɔm lu' kutentiɛku bo, tɛnbim ɲa yebe nà saan. Tɛnbim ɲa yebe ma nno, nɛ mì pen' tonm. ⁶ Uwien ñɛn' ki tonge', nɛ ki sɛ' mɛ. Ma ɲmɔbe ñaan mɔnmɔnm ma nno, nɛ mì waan', ki kpo'. ⁷ Mitɔm mɔ lu' kujɛgorku ni. Nɛ kujɛgorku kpére', ki wɔbn', ki ku' mɛ. ⁸ Mitɔm mɔ lu' kitin-mɔnmɔnk bo, nɛ ki lùon'. Miba lùon' kokobk, mitɔm piluoluob, mitɔm mɔ pitata.

⁹ «Wà ɲmɔbe litubl la, wɔ ɲ cii.»

Bɛ tien' Yesu pɔh binib mikpenjenm-i?

(Mark 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Nɛ u'panpaankaab baa' ki lá niire' wɔ ki ye: «Bɛ tien' a pɔh bɛ mikpenjenm-i?» ¹¹ Nɛ u jiiin' bɛ ki ye: «Uwien cère' ninbi nɛ bende' u'bɛl ya gbɛbɔlkaar, ama wa cère' ben bende'. ¹² Kime wà ɲmɔbe la, bi li de wɔ kí pukn, nɛ wɔ ɲ li ɲmɔbe kí gbien. Wà ɲa ɲmɔbe la, bi li

fie u ηmɔbe nà waamu nɔɔ mɔɔnɔ nɛ. ¹³ Nɛn nɛ cèrɛ' n pɔɔh bɛ mikpenjenm. Kime bi likeh nɛ ka lenh, ki cengeh ka ciih, ka bɛndeh ni'tingi mɔ. ¹⁴ Bi te nɔɔ ηɔ *Uwien ya ñɔɔbɔnsɔɔknl Esayi là len' nà nɔɔ nɛ ñ tien nɛ. U là ye:

«Ni li ciih ka bɛndeh ni'tingi,
kí li likeh ka lenh.
¹⁵ Kime udu wuu ya nib ya yul faa nɛ.

Bi kpe bi'tub nɛ,
ki ηuun',
ka yíe bi'nun ñ lɛ,
ka yíe bi'tub ñ cii,
ka yíe bɛ ñ bɛndeh ni'tingi bi'yɛnm ni,
ka yíe bɛ ñ lèbre bi'tetem,
ηɔ ñ buu bɛ.»

¹⁶ «Ninbi wɔɔn, Uwien ya mɔɔnm te ni'bo, kime ni'nun lenh, ni'tub mɔ ciih. ¹⁷ N tɔɔkeh nɛ imɔn nɛ, *Uwien ya ñɔɔbɔnsɔɔknb nin bigbɛmɔndɛnb ligol là yíe bɛ ñ lɛ ni lenh nà nɔ, nɛ ka laa' nɛ, ki yíe bɛ ñ cii ni ciih nà nɔ, nɛ ka cii' nɛ.»

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm ya tingi

(Mark 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸ «Ninbi, cenge men wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm ya tingi. ¹⁹ Wà kɛ ciih Uwien ya bɛl ya gber, ka bɛndeh tu'tingi la, usenpol ubierɔ bàareh nɛ, ki ñɛndeh bi bule' nà u'fèl ni nɔɔ. Mibim mà lu' usengbɛ nɔɔ ya tingi níɔ. ²⁰ Mibim mà lu' kutentiɛku bo nɔɔ mɔ yé unil wà ciih Uwien ya gber, ki teknh tù tontonm nin uyensɔnge, ²¹ ama ka cèreh tù kpaakeh ñaan u'fèl ni, ka wuɔkreh u'ni mɔ nɛ. Liwɔɔbl bii ijend tu' wɔ tu'bo la, u pɔɔk kí taa tù kí wíe nɛ. ²² Mibim mà lu' kujegorku ni nɔɔ mɔ yé unil wà ciih tigber nɔɔ, uɛndun ya gber nin lifaal ya yenmaale yà lɛreh binib nɔɔ, wɔɔbndeh tù, ki cèreh ta ñ fre kí sɔn tuonl nɛ. ²³ Mibim mà lu' kitinmɔn-mɔnk bo nɔɔ mɔ yé unil wà ciih tigber nɔɔ, ki bɛndeh tu'tingi ki te ten mibim mà lùonh nɛ. Miba lùonh kokobk, mitɔm piluoluob, mitɔm mɔ pitata.»

Utelmentɛ ya kpenjenm

²⁴ *Yesu tí pɔɔn' linigol nɔɔ mikpenjentɔm ki ye: «Uwien ya bɛl naan ukpaal wà plè' ifi u'kpàabu ni nɛ. ²⁵ Binib tì duɔn' ki gùɔn' uyo wà nɔɔ, nɛ u'ñennɛnd baa' ki taa' utelmentɛ ki plè' ki ηmèrɛ' ifi nɔɔ ni, nɛ ki bure'. ²⁶ Ifi nɔɔ tì kpére' ki maa' ma nɔɔ, nɛ bi laa' utelmentɛ mɔ te i'ni. ²⁷ Nɛ ukpaal nɔɔ ya tonsɔnb niire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ηa là plè' ifi baba nɛ a'kpàabu ni-ii? Utelmentɛ wɔɔ mɔ ñɛn' la?» ²⁸ Nɛ u ye: «N'ñennɛnd nɛ tien' nɔɔ.» Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A yíe tí jo kí tì ηɛɛbe wɔ-ɔɔ?» ²⁹ Nɛ u ye: «Hnhn. Dàan mɛn. Ni ye ní ηɛbe utelmentɛ nɔɔ la, nba la ni li ηɛbe kí kpɔbe ifi iba. ³⁰ Cèrɛ mɛn ifi nɔɔ nin utelmentɛ nɔɔ kɛ ñ li te kí tì be. Nì tì kpaan' uceceyo la, n li tɔɔke bifiiceb kí ye bɛ ñ kpíe kí ηɛɛbe utelmentɛ nɔɔ kí lólòlè, kí tì sɛ, ηɔ kí yaan kí ce ifi nɔɔ kí tì cùɔn n'ɔɔn-buɔn ni.»

Mibim mà ñilke ya kpenjenm

(Mark 4:30-32; Luk 13:18-19)

³¹ *Yesu tí pɔɔn' bɛ mikpenjentɔm ki ye: «Uwien ya bɛl naan mibim mà bi yih mè mutaar uje uba taa' mè ki bule' u'kpàabu ni nɛ. ³² Mɛn nɛ yé mibim mà ñilke tikpinsir kɛ ya bim ni. Ama m̀ pen' la, m̀ li kpére kí gèbre kpinsiiku kɛ kpinsiiku, kí tien busubu nɛ inuɔn ñ li bàareh kí lá tereh bu'sigben bo kí kɔh.»

Kpɔɔn ya ñɔɔke ya kpenjenm

(Luk 13:20-21)

³³ *Yesu tí pɔɔn' bɛ mikpenjentɔm ki ye: «Uwien ya bɛl naan kpɔɔn ya ñɔɔke wà upii uba bun' kpɔɔnɔyom mà dindin, kí taa' wù kí tien' len, nɛ kpɔɔn nɔɔ kɛ nuule' nɛ.»

Bɛ tien' Yesu pɔɔh binib mikpenjenm-i?

(Mark 4:33-34)

³⁴ *Yesu tɔɔkeh inigol ní kɛ mikpenjenm ni nɛ. Wa tɔɔkeh bɛ tuba ka pɔɔn' bɛ kpenjenm. ³⁵ U teh nɔɔ ηɔ *Uwien ya ñɔɔbɔnsɔɔknl là len' nà nɔɔ nɛ ñ tien nɛ. U là yé:

«N li yàare n'ñɔɔbu kí pɔ mikpenjenm,
kí kpiire tibonbɔlkaar tà là te
haali uɛndun ya cincinyo nɔɔ.»

Utelmentɛ ya kpenjenm ya tingi

³⁶ *Yesu dàan' linigol nɔɔ, kí liebe' kí kun'. Nɛ u'pan-paankaab baa' u'saan kí niire' wɔ ki ye: «Tɔɔke tɛ utelmentɛ wà te ifi ni nɔɔ ya kpenjenm ya tingi.» ³⁷ Nɛ u ye: «Ukpaal wà plè' ifi nɔɔ yé *Unil ya Bijɛ nɛ.

³⁸ Bukpàabu nɔɔ yé uɛndun wuu nɛ. Ifi nɔɔ yé Uwien ya bɛl ni ya nib nɛ. Utelmentɛ nɔɔ yé usenpol ubierɔ ya nib nɛ. ³⁹ Ukpaal ya nennɛnd wà plè' utelmentɛ nɔɔ yé usenpol nɛ. Lifiiceb yé uɛndun ya gbenm nɛ. Nɛ bifiiceb nɔɔ yé *Uwien ya tondb. ⁴⁰ Utelmentɛ ya ηɛbm kí tì sɛ nɔɔ yé uɛndun ya gbenm lá li te ma bo nɛ.

⁴¹ *Unil ya Bijɛ li sɔn ní u'tonsɔnb Uwien ya tondb uɛndun wuu ni, bɛ ñ lá cuo bà tulndeh binib nin bibierɛnb kɛ kí ñɛn bɛ u'bel ni, ⁴² kí tì wíe umucien ni. Nɛn saan nɛ bi li muɔh kí ηmɔnh iñɔgbɛn. ⁴³ U ya yo nɛ binimɔnb li te bi'Baa ya bɛl ni kí windeh ten uwien. Wà ηmɔbe litubl la, wɔ ñ cii.»

Lifaal là buɔ ya kpenjenm

⁴⁴ «Uwien ya bɛl naan lifaal là buɔ bukpaabu buba ni nɛ. Unil uba laa' lifaal nɔɔ, nɛ kí taa' lè kí nɛbre' kí bɔlɛ'. Nì ηmaake' wɔ kí tì kɛnde', nɛ u jon' kí tì kuore' u'bont kɛ, kí liebe' kí tì dɛ' bukpaabu nɔɔ.»

Lilɛnbimɔnmɔnl ya kpenjenm

⁴⁵ «Uwien ya bɛl liebe' kí naan ukpenkpend wà cuonh kí nuunh ilɛnbii † yà mɔn wɔ ñ dɛ nɛ. ⁴⁶ U tì laa' lilɛn-

† Bi yin' nà lilɛnbil nɔɔ yé nibonn nà windeh nɛ. Bi wokreh miñuncienm ya wenfuobk kiba nɛ kí ñɛndeh nɛ.

bimɔnɔmɔnl là ɣmɔbe kudaaku ki gbien', nɛ ki jon' ki ti kuɔre' u'bont kɛ, ki liɛbe' ki ti dɛ' lɛ.»

Bubebu ya kpenjɛnm

⁴⁷ «Uwien ya bel tí liɛbe' ki naan bubebu nɛ bi wiɛ' bù miñunm ni, ki cuo' ijen kɛ ya bol. ⁴⁸ Bù gbe ijen ma nɔɔ, nɛ bi dɛre' bù ki ñɛn' liwel bo, ki kɛle' ki gèngènde' bi jinh yà ki kpìen' ikpencub ni, ki taa' ba jinh yà ki wiɛ'. ⁴⁹ Uɣɛndun ya gbenm mɔ lá li te nɔɔ nɛ. Uwien ya tondb lá li baa uɣɛndun ni, kí bore bibierdenb nin bin-imònb ⁵⁰ kí taa bibierdenb kí wiɛ umucien ni. Nɛn saan nɛ bi li muɔh ki ɣmɔnh iñɔgben.»

Tibonkpaar nin tibonfɛnt ya gber

⁵¹ *Yesu niire' u'panpaankaab ki ye: «Ni cii' ni'kɛ ya tingi-ii?» Nɛ bi tuo' hnn. ⁵² Nɛ u ye: «Nɔɔ nɛ *Yiko ya wɔnɔwɔknl wà kɛ paan' Uwien ya bel ya gber bo la, u naan udendaan wà ñɛndeh u'faal ni tibonkpaar nin tibonfɛnt nɛ.»

Nasaret ya nib ɣa teke' Yesu ki jin'

(Mark 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Tɔ, *Yesu pɔn' mikpenjɛnm nɔɔ ki ti gben' ma nɔɔ, nɛ ki siere' ni'saan, ⁵⁴ ki liɛbe' u'du ni, ki wɔknh binib Uwien ya gber bi'taanl ya duku ni. U'wɔknh cuo' bɛ miyɔkm, nɛ bi niireh tɔb ki teh: «U laa' la miɛ ya yɛn-fuom-i? U laa' la miɛ ya tuɔm ki teh miyɔkm ya bont-i? ⁵⁵ Kanpinta ya bije ɣa ñi-ii? Ba yih u'naa Mari-ii? Saak nin *Yosef nin Simɔn nin Sudas ya ninje ɣa ñi-ii? ⁵⁶ U'ninsieb kɛ ɣa te niɛ saan-ii? U nín laa' nɛn kɛ le saan-i?» ⁵⁷ Nɔɔ nɛ bi'yɛnm ɣa ɣmaake' u'bo, nɛ ba teke' u'gber.

Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «*Uwien ya ñɔkɔnɔknl kɛ ñɔkɔnɔknl ya tiema du ni yaab nin u'den yaab baba nɛ ɣa boh wɔ.» ⁵⁸ Ba teke' wɔ ki jin' ma nɔɔ, nɛ wa tien' yɔkm ya bont tù yɛbe ni'saan.

San wà là siih binib Uwien ya ñunm ya kuum

(Mark 6:14-29; Luk 9:7-9)

14 U ya yo nɛ Galile ya bɛr Herod, cii' bi lienh *Yesu bó, ² nɛ ki tɔke' u'tonsɔnb ki ye: «San wà là siih binib Uwien ya ñunm nɔɔ nɛ. U mekre' bitenkpiib ni nɛ. Nɛn nɛ cɛre' u ɣmɔbe mituɔm ki teh miyɔkm ya bont.»

³ Tɔ, nà cɛre' Herod len' nɔɔ si: u là sɔn' u'sojambe bi ti cuo' San, ki lòle' wɔ tikudɔkr, ki peknl, ɣɔ nɛ ñ ɣmaake u'ninje Filip ya po Herodiyad nɛ. ⁴ Kime San là tɔke' Herod ki ye wa ɣmɔbe sen wɔ ñ taa u'ninje Filip ya po Herodiyad kí kuɔn. ⁵ San là len' nɔɔ nɛ Herod yíe wɔ ñ ku wɔ, ama ki ji fenge Sufmbɛ, kime bi lienh ki teh San yé *Uwien ya ñɔkɔnɔknl nɛ.

⁶ Herod maa' uwien wà nɔɔ ɔgbre' ki baa', nɛ u tien' kunacenkɔ. Herodiyad ya bise baa' ki lá ɣɔn' kiciek Herod nin u yin' bà kunacenkɔ nɔɔ ya nun bó. Herod ya yɛnm sɔnge' u'bo, ⁷ nɛ u pole' ki ye u miɛ' wɔ nà kɛ la, u li de wɔ.

⁸ Nɛ u'naa sure' wɔ u tɔke' Herod ki ye: «N yíe á tükre San wà siih binib Uwien ya ñunm nɔɔ ya yul nɛ, kí

kpìen' kikensenk ni kí de nni.» ⁹ U len' nɔɔ ma nɔɔ, nɛ ni saa' ubɛr Herod ya yɛnm. Ama u pole' bicɛnb ya nun bó ma nɔɔ, nɛn nɛ cɛre' wa yie'. ¹⁰ Nɛn saan nɛ u sɔn' soja uba ki ye wɔ ñ jo lipeknl bó kí ti tükre San ya yul ní. ¹¹ Soja nɔɔ tuke' li'yul nɔɔ ní kikensenk ni, ki lá de' uje-faan nɔɔ. Nɛ u'mɔ taa' ki ti de' u'naa. ¹² San ya pan-paankaab baa' ki lá yuure' u'gbenent ki ti sube', nɛ ki jon' ki ti tɔke' *Yesu tigber nɔɔ.

Yesu jin' linigocienl liba

(Mark 6:30-44; Luk 9:10-17; San 6:1-14)

¹³ *Yesu cii' nɔɔ ma nɔɔ, nɛ wɔn nin u'panpaankaab kɔn' buñerbu ki bure' bi'baba nib ɣa te nà bó. Inigol cii' u bure', nɛ ki ñɛn' idu ni, ki cuon' ki paan' u'bo. ¹⁴ *Yesu ñɛn' buñerbu ni uyo wà nɔɔ, nɛ ki laa' linigocienl liba. Nɛ ki muɔ' bɛ micɛɛkm cɛɛn, ki buu' bi'ni bà bun.

¹⁵ Ni juɔre', nɛ u'panpaankaab baa' ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Ti te ñien ɣa te nà saan nɛ, nɛ ni gɛbre' tijier ya ji yo ma nɔ, cɛre linigol lie lè ñ jo idu ni kí ti dɛ tijier kí ji.»

¹⁶ Nɛ u ye: «Na ciekɛ bɛ ñ jo, ninbi bugben, de bɛ mɛn bɛ ñ ji.» ¹⁷ Nɛ bi ye: «Ti ɣmɔbe kɔkɔn uɣun nin ijen ile baba nɛ.» ¹⁸ Nɛ u ye: «Taa ní mɛn.» ¹⁹ Nɛ ki tɔke' linigol nɔɔ ki ye lè ñ kɛle timuɔr bo tingi ni. Nɛ ki yuure' kɔkɔn uɣun nin ijen ile nɔɔ, ki yaare' ki liike' paaki, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', ki taa' ki de' u'panpaankaab, nɛ bi gbiire' linigol nɔɔ. ²⁰ Bi'kɛ ɣmɔn' ki gbo', nɛ bi tantaan' kɔkɔnɔn nin ijenjen yà sien' nɔɔ, ki gbien' ikpencub pi-ik nin ile. ²¹ Binib bà jin' tijier nɔɔ, bijeb là li baa ten itur iɣun. Ba kaan' piib nin bumu.

Yesu cuonh miñunm bo

(Mark 6:45-52; San 6:15-21)

²² I ya tàan bo, nɛ *Yesu wɔbn' u'panpaankaab ki ye bɛ ñ liɛbe kí kɔ buñerbu nɔɔ kí liere wɔ usen, kí puore miñunciɛnm kí jo ligbaatɔl, ɣɔ wɔ ñ cɛbe linigol nɔɔ kí yaan. ²³ U cɛbe' lè, nɛ ki don' lijuɔl bo u'baba wɔ ñ kàare. Nì ti biire' ki laa' u bie ki te lijuɔl nɔɔ bo nɛ. ²⁴ U ya yo ki laa' u'panpaankaab mɔ te buñerbu ni ki jende' liwel ɣɔ. Kutafaaku fii' ki tobreh bɛ, iñungbegbel jèngɛh buñerbu nɔɔ. ²⁵ Ikuoje muɔh uyo wà nɔɔ, nɛ u cuonh miñunm bo, ki tuo bi'saan. ²⁶ U'panpaankaab laa' u cuonh miñunm bo ma nɔɔ, nɛ bi'fɛl sen' cɛɛn. Bi maaleh ki teh nì yé ufɛnfɛnd nɛ, nɛ ki wuure' ijenwaan-wuure.

²⁷ Nɛ u tɔke' bɛ i ya tàan bo ki ye: «Cuo mɛn ni'ba. Min *Yesu nɛ. La sen mɛn jewanbu.» ²⁸ Nɛ Piɛr ye:

«Yonbdaan, nì mɔnbe ki yé sin nɛ la, cɛre n'mɔ ñ cuon miñunm bo kí baa a'saan.» ²⁹ Nɛ *Yesu ye: «Den.» Nɛ u ñɛn' buñerbu ni, ki cuonh miñunm bo ki joh *Yesu saan. ³⁰ Ama u laa' kutafaaku joh ki faa ma nɔɔ, bu-jewaanbu cuo' wɔ, nɛ u cin' ki feleh ki kɔh miñunm ni, nɛ ki wuure' ki ye: «Yonbdaan, ɣmiɛn nni.» ³¹ *Yesu tɛnde' u'nɔɔ ki cuo' wɔ i ya tàan bo nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «A'tekjim nɛ pɔre' ɣɛ. Bɛ tien' a jieh?» ³² Bi'kɛ bile kɔn' buñerbu ni uyo wà nɔɔ, nɛ kutafaaku nɔɔ go. ³³ Nɛn saan nɛ bà te buñerbu ni nɔɔ gbaan' *Yesu ya nintuɔli ki ye: «Imòn, a mɔnbe ki yé Uwien ya Bijɛ nɛ.»

Yesu cèrè' biwienb faake' Genesaret ya tinfenm ni
(Mark 6:53-56)

³⁴ Bi tì baa' miñuncienm ya gbaatɔl, Genesaret ya tinfenm ni, ne ki ñen' buñerbu ni. ³⁵ Ni'saan ya nib bende' Yesu, ne ki sɔkn' mitinfenm nɔɔ ya nib ke, bi taa' biwienb ke ki baa' u'saan, ³⁶ ki gbáanh wɔ ki teh wɔ ñ cèrè biwienb ñ me u'lierku ya ñɔɔɔben baba. Bà ke me' u'lierku ya ñɔɔɔben nɔɔ ke faake' ne.

Yesu nin Sufmɛ ya yaaje bok ya gber
(Mark 7:1-13)

15 Tɔ, *Farisienmɛ nin *Yiko ya wɔnwɔknɔ biba ñen' Yerusalem bó ki baa' *Yesu saan, ne ki niire' wɔ ki ye: ² «Be tien' a'panpaankaab saah ti'yaaje bok-i? Kime bi jinh tijier ne ka nire' ki paan' iyaaje bok ye ma bo.» ³ Ne *Yesu jiin' be ki ye: «Be tien' ninbi kɛndeh Uwien ya wɔbl bo ni'yaaje bok bo? ⁴ Kime Uwien là len' ki ye: «Li boh a'naa nin a'baa», ki tí len' ki ye: «Unil tɔke' u'naa bii u'baa liñɔɔbonbil la, be ñ ku wɔ.» ⁵ Ama ninbi wɔknɔ binib ki cèreh wà ke lienh ki teh u bi li de u'naa bii u'baa nà nɔɔ, wa ji li fre kí de wɔ nɛ, ni yé Uwien yaann ne. ⁶ Ne udaan ña ji boh u'naa nin u'baa. Nɔɔ ne ni taah ni'yaaje bok ki lèbeh Uwien ya gber. ⁷ Ninbi iñɔɔn ilele ya nibɛ, *Uwien ya ñɔɔbonsɔknɔ Esayi là len' ni'gber ma nɔɔ, u là ñmɔbe imɔn ne. U là len' ki ye Uwien ye:

⁸ «Binib biɛ pèkeh nni buñɔɔbu ni ne, bi'yenm ña neke n'saan.
⁹ Bi pukeh nni fenm ne, ki wɔknɔ binib iyaaje bok baba.» »

Tibont tà kuɔndeh unil tijɔknt
(Mark 7:14-23)

¹⁰ *Yesu yin' linigol nɔɔ, ne ki tɔke' lè ki ye: «Li cengeh men, ña kí cii n li tɔke ne tigber tà nɔ ya tingi. ¹¹ Tibont tà kɔh unil ya ñɔɔbu ni ña ñ fre kí kuɔn wɔ jɔknt. Tà ñeh u'ñɔɔbu ni nɔɔ, tun ne kuɔndeh wɔ tijɔknt.»

¹² Nen saan ne *Yesu ya panpaankaab nekn' wɔ ki tɔke' wɔ ki ye: «A ben a'lenm mie wire' *Farisienmɛ-ɛɛ?»

¹³ Ne u tɔke' be ki ye: «Kusiiku kùà ke n'Baa wà te paa-ki bó ña caan' kù la, u li ñeɛbe kù ne. ¹⁴ La tɔnge be men. Bi yé ijùɔn ne ki diɛh ijùɔn. Ujuɔn diɛh ujuɔn la, bi'ke bile li lu kubùoku ni ne.» ¹⁵ Ne Pier tɔke' wɔ ki ye: «Tɔke te mikpenjenm nɔɔ ya tingi.» ¹⁶ Ne u ye: «Ni'mɔ ña laan biɛ ki ben tibont ya tingi ne-ɛɛ? ¹⁷ Na ben ki ye tibont tà kɔh unil ya ñɔɔbu ni nɔɔ kɔh u'puoku ni ne, ne u joh kunincenku ki ñendeh tù-uu? ¹⁸ Ama tibont tà te unil ya fèl ni nɔɔ, ne ñeh u'ñɔɔbu ni, ki kuɔndeh wɔ tijɔknt.

¹⁹ Kime iyenmaalbiere nin linikul nin linanmaal nin lisɔnsɔndɔl nin bunasubu nin kutonnenku nin isuk ke ñeh unil ya fèl ni ne. ²⁰ Tuu ya bont ne kuɔndeh unil tijɔknt. Kí ji tijier ka ñ nire kí paan iyaaje bok ye ma bo wɔn ña ñ fre kí kuɔn nil jɔknt.»

Upii uba teke' Yesu ki jin', ka yé Suf
(Mark 7:24-30)

²¹ *Yesu siere' ni'saan, ne ki bure' Tir nin Sidɔn ya tinfenm bó. ²² Tɔ, upii uba là te mitinfenm nɔɔ ni ki yé Kanaan ya pii, ki baa' ki lá wuureh ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile †, muɔ nni micɛɛɛkm. Usenpol ne ñaake n'bise ki jèndeh wɔ cɛen.»

²³ *Yesu ña gere' wɔ. Ne u'panpaankaab nekn' wɔ ki tɔke' wɔ ki ye wɔ ñ ñɔɔre upii bugben, u pe bi'bo ki ñmɔbe kuwaaku ne. ²⁴ Ne *Yesu ye: «Uwien sɔn' nni ní ñ lá tore Israyel yaab baba ne, kime ben ne te ten ipe yà tùre' usen.»

²⁵ Ama upii nɔɔ baa' ki lá gbaan' u'nintuɔli ne ki gbáanh wɔ ki teh: «Yonbdaan, tore nni.» ²⁶ Ne *Yesu ye: «Na mɔn be ñ taa mubumu ya jier ki wie' isengbele.» ²⁷ Ne upii nɔɔ ye: «Yonbdaan, ni yé imɔn ne, ama isengbele mɔnɔn jinh ijieyɔɔɔl yà ñeh i'denb ya tebl bo ki luh nɔɔ ne.» ²⁸ Ne *Yesu ye: «Upii, a teke' nni ki jin' ni yebe. Nè ñ tien a yé ma bo.» Ne u'bise pɔk ki faake' i ya tãan bo.

Yesu cèrè' biwienb faake' ki yebe

²⁹ *Yesu siere' ni'saan ki tì baa' Galile ya ñuncienm ya gbaal, ne ki don' lijuɔl bo ki kèlè'. ³⁰ Ne binib bàareh u'saan ki yebe, ki tukeh ní idien nin ijùɔn nin itejenb nin igbaanlentɛb nin biwientɔɔb bi yebe, ki lá blinh *Yesu ya nintuɔli. Ne u cèreh bi'ke faakreh. ³¹ Binib nɔɔ laa' igbaanlentɛb lienh, itejenb jire' i'ciem, idien cuonh cucul, ijùɔn mɔ lenh ma nɔɔ ne ni cuo' be miyɔkm, ne bi pèkeh Israyel yaab ya Wien.

Yesu tí jin' linigocienl liba
(Mark 8:1-10)

³² Ne *Yesu yin' u'panpaankaab ki tɔke' be ki ye: «Linigol lie nɔ ñmɔbe nni micɛɛɛkm cɛen ne. Bi te n'saan ma wienta sɔ, ba ji ñmɔbe niba be ñ ji. Ma yé ñ cèbe be be ñ li kunh, ka jin' niba ña kí tì dɔre usen ni.» ³³ Ne bi ye: «Ti te ñien ña te nà saan ne. Ti li le la kɔnɔ wɔ ñ li yebe kí de lie ya nigol lè ñ ñmɔn kí gbo?» ³⁴ Ne u niire' be ki ye: «Ni ñmɔbe kɔnɔ uñe?» Ne bi ye: «Ulole nin mujenwawaamu mɔ waamu.» ³⁵ Ne u tɔke' linigol nɔɔ ki ye lè ñ kèlè tingi ni, ³⁶ ne ki yuure' kɔnɔ ulole nin mujenwawaamu nɔɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkɔ', ki taa' ki de' u'panpaankaab, bi gbiire' linigol nɔɔ. ³⁷ Bi'ke ñmɔn' ki gbo', ne bi tantaan' tijenjent tà sien' nɔɔ, ki gbien' ikenden ilole. ³⁸ Binib bà ñmɔn' nɔɔ, bijeb là te itur inan ne. Ba kaan' piib nin bumu.

³⁹ U cèbe' linigol nɔɔ, ne ki kɔn' buñerbu ki bure' Magadan ya tinfenm bó.

Bi yé Yesu ñ tien miyɔkm ya bonn
(Mark 8:11-13; Luk 12:54-56)

16 *Farisienmɛ nin Saduseyenmɛ biba baa' *Yesu saan, ki yé be ñ biike wɔ, ne ki tɔke' wɔ ki ye wɔ ñ tien miyɔkm ya bonn, kí wuɔn be kí ye u'tuɔm

† Liike 9:27.

ñen' Uwien saan ne. ² Ne u tãke' be ki ye: «[Kutaajuuku ni laa' kutaaku wien la, ni tãkeh ki teh taa ña' ni nii ne. ³ Ne kutençaaku ni laa' kutaaku biike la, ni tãkeh ki teh utaa li nii dinno. Ni likeh kutaaku bo, ne ki bende utaa li nii bii wa' ñ nii. Ne ka ji li fre kí sekn kí bende tibont tà teh fenfennò nò ya tingi-ii?] ¹⁴ Ninbi fenfennò ya nibe, ni yé binibirb ne, ka cuube Uwien saan, ne ki nuunh ní le miyókum ya bonn. *Uwien ya ñobonsókni Sonas ya yókum ya bonn baba ña' ñí la, na ji li le yókum ya bontónn niba.» U len' nno ma nno, ne ki siere' ki dään' be.

Yesu lienh Farisienmbe nin Saduseyenmbe ya kponka ya ñoke bó
(Mark 8:14-21)

⁵ *Yesu ya panpaankaab joh be ñ puore miñuncienm ma nno, bi sunde' ka tuke' kponka. ⁶ Ne *Yesu tãke' be ki ye: «Li ben men *Farisienmbe nin Saduseyenmbe ya kponka ya ñoke bó.» ⁷ Ne bi maaleh ki teh: «Ta tuke' kponka ma nno ne cère' u len' nno.»

⁸ *Yesu bende' bi maaleh ki teh bà, ne ki niire' be ki ye: «Be tien' ni lienh ki teh na tuke' kponka? Ni'tekjim ne pcore' ne. ⁹ Na laan bie ki cii' tibont ya tingi ne-ee? Na tien n là taa' kponka unun ki jin' bijeb itur inun ma nno, ni là tantaan' nà sien' nno ikpencub ubien wà ne-ee? ¹⁰ Na tien n là taa' kponka ulole ki jin' bijeb itur inan ma nno, ni là tantaan' nà sien' nno ikenden ubien wà ne-ee? ¹¹ N ye ní li ben *Farisienmbe nin Saduseyenmbe ya kponka ya ñoke bó ma nno, na ben ki ye ma lienh kponka ya gber-ii?»

¹² Nen saan ne bi bende' ki ye wa lienh kponka ya ñoke ya gber, ama u ye be ñ li ben Farisienmbe nin Saduseyenmbe ya wáknm bó ne.

Pier len' ki ye Yesu yé Uwien ya Nigendke Kristo ne
(Mark 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³ *Yesu tì baa' Sesare Filip ya tinfenm ni nin u'panpaankaab, ne ki niire' be ki ye: «Binib lienh ki teh *Unil ya Bijé yé ñmbe?» ¹⁴ Ne bi jiin' wà ki ye: «Biba lienh ki teh a yé San wà siih binib Uwien ya ñunm nno ne. Bitób lienh ki teh a yé *Eli ne. Bitób mō lienh ki teh a yé Sere-mi bii Uwien ya ñobonsóknb ya uba ne.» ¹⁵ Ne u niire' be ki ye: «Ninbi nín teh n yé ñmbe?» ¹⁶ Ne Simón Pier jiin' wà ki ye: «A yé Uwien ya Nigendke Kristo ne. A yé wón Uwien wà fuobe ya Bijé ne.» ¹⁷ Ne *Yesu ye: «Simón, Sonas ya bijé, Uwien ya mōnm te a'bo. Na yé nisaal ne kpiire' ki wón' ñe. N'Baa wà te paaki bó ne kpiire' ki wón' ñe. ¹⁸ Pier, n ye a yé litenpenl ne. Ne li ya tenpenl bo ne n li sien n'taanl yaab ten kuduku se litenpuul bo ma bo. Mikuum ya tuóm ña' ñ faake nin n'taanl nno. ¹⁹ N li de ñe Uwien ya bél ya dupien. A yie' nibonn nà unjendun wuu ni la, bi li yie' nē paaki bó mō ne. A tuo' nibonn nà unjendun wuu ni la, bi li tuo' nē paaki bó mō ne.»

²⁰ Nen saan ne *Yesu kpekpe' bi'bo ki ye bi la tãke nil kí ye u yé *Uwien ya Nigendke Kristo.

Yesu len' u'kuum nin u'mekrm bó

(Mark 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

²¹ Kí ñe u ya yo ne *Yesu cin' ki tãkeh u'panpaankaab ki teh ni kpe wà ñ jo Yerusalem, *Sufmbe ya cienb nin *bitótuórcienb nin *Yiko ya wónwónb ñ tì jende wà kí gbien, kí ku wà, ne wienta daali wà ñ mekre bitenkpiib ni.

²² Nen saan ne Pier taa' wà ki jende', ki tì kónh nin wà ki teh: «Yonbdaan, Uwien ñ cère nē ñ tien mitafaam kí gèbre. U la cère nē ñ tu ñe.»

²³ Ne *Yesu jiebe' ki tãke' Pier ki ye: «Paare n'puoli; Satan, a lieke nni usen ne. Kime a'yenmaale ña' ñen' Uwien saan, i yé binib yi ne.»

²⁴ Ne ki tãke u'panpaankaab ki ye: «Unil yie' wà ñ paan n'bo la, u la tange uba, wà ñ li yuunh u'dókponka ki bukeh, kí li paakeh n'bo [†]. ²⁵ Kime wà ke yie' wà ñ fie u'miel la, wón ne li kpo kí juore fenm. Ama wà ke li tuo kí kpo min bo la, wón ne li le limiel. ²⁶ Unil laa' unjendun wuu ni ya bont ke ñ ki tì luo' limiel la, u laa' be ya kpele ne? Bii unil li taa bà kí pe kí teke u'miel-i? ²⁷ Lidaali liba, Unil ya Bijé lá li baa ní, kí li tãke nin u'tonsónb Uwien ya tondb, kí li ñmbe u'Baa Uwien ya kpieke. U ya yo ne u li jiin unil ke u sòn' ma bo. ²⁸ N tãkeh ne imòn ne, binib bà se nie saan nò ya biba li le *Unil ya Bijé we ní u'bél ni ne kí yaan kí kpo.»

Yesu ya gbenent lèbre'

(Mark 9:2-13; Luk 9:28-36)

17 Iwien iluob gèbre', ne *Yesu taa' Pier nin Saak nin u'ninje San ki jende' ki tì don' lijkfókrí liba bo. ² U'gbenent lèbre' bi'nun bó ne u'nun bó windeh ten uwien. U'wengolkaar pende' ten kuwenwenku. ³ Ne bi laa' Moyis nin Eli pu' u'saan bi tãkeh tigber. ⁴ Ne Pier tãke' wà ki ye: «Yonbdaan, ti te nie saan ma nno, ni mōn ne. A yie' la, á cère ñ pō ne saan ininbon [‡] ita, sin liba, Moyis liba, *Eli mō liba.»

⁵ U lienh u'ñobu ña' laan lu' ne kutewólgbonpenpienku kuba baa' ki lá pibn' bi'bo. Ne bi cii' unieke uba bó kutewólgbonku nno ni u ye: «N'Bijé sō n, n yie' wà; ne n'yenm sōnge u'bo. Li cengeh men u'bó.»

⁶ U'panpaankaab cii' unieke nno bó ma nno, ne bujawaanbu cuo' be ki tì kende', ne bi pūon' tingi ni.

⁷ *Yesu baa' ki lá mē' be, ne ki tãke' be ki ye: «Fii men. La cère men jawaanbu ñ li ñmbe ne.» ⁸ Bi yaare' ma nno, ba ji laa' nito, bi laa' Yesu baba ne.

⁹ Bi jiinh lijuól nno ya tingi ma nno, ne *Yesu kpekpe' bi'bo ki ye: «Ni la tãke uba ni laa' nà nō, kí tì baa uyo wà Unil ya Bijé li mekre bitenkpiib ni nno.»

¹⁰ Ne u'panpaankaab nno niire' wà ki ye: «Be tien' *Yiko ya wónwónb lienh ki teh *Eli li baa ne kí yaan Kristo ñ baa ní?» ¹¹ Ne u jiin' be ki ye: «*Eli li mōnbe kí baa kí lá tūore tibont ke ne kí yaan. ¹² N tãkeh ne ne, *Eli baa' ñe. Ama ba bende' wà, ne ki tien' wà bi yie' ma bo. Bi jende' wà ma bo nno, bi li jende' *Unil ya Bijé mō nno ne.»

† Bi kpie' ki kele' tigbont tà nno ya tuba ni 16:2a-3 ña te tu'ni.

‡ Liike 10:38. † Sufmbe là taah tiwengbont bii tikpelcejjuokt ne ki pōh ininbon.

¹³ *Yesu len' nno ma nno, ne u'panpaankaab bende' ki ye u lienh San wà là siih binib Uwien ya ñunm nno ya gber ne.

Yesu ñore' usenpol kibuk kiba saan
(Mark 9:14-29; Luk 9:37-43)

¹⁴ Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab nno ti baa' linigol saan uyo wà nno, ne uje uba baa' ki lá gbaan' u'nintuoli, ¹⁵ ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, muɔ n'buk micεεkm. Ki luh libinbil ne ki jèndeh ki gbiekeh. Ki sɔbe ki luh umu nin miñunm ni ne. ¹⁶ N tuke' kè ki baa' ní a'panpaankaab saan, ne ba fre' ki cère' ki faake'.» ¹⁷ Ne *Yesu ye: «Ninbi fεnfεnno ya nibε, na teke' Uwien ki jin', ki yé binib bà bre. N li wuɔke ni'saan kí ti kpaan mila ne? N li ñmɔbe sukle ni'bo kí ti kpaan mila ne?» Ne ki ye: «Taa men kibuk nno ní.» ¹⁸ Bi taa' kè ní, ne u tien' usenpol wà ñaake kè nno bo, ne u siere' ki'saan. Ne ki faake' i ya tãan bo.

¹⁹ Ni ya puoli bó ne *Yesu ya panpaankaab baa' ki lá niire' wɔ bi'baba bo ki ye: «Bε tien' tinbi ña fre' ki ñore' usenpol nno?» ²⁰ Ne u tɔke' be ki ye: «Ni'tekjim ne ña yebe. Nen ne cère' na fre' ki ñore' wɔ. N tɔkeh ne imɔn ne, ni bi ñmɔbe mitekjim mi waa ten kusiiku kùa bi yih kù mutaar nno ya bim mɔnɔn la, ni bi li fre' kí tɔke lijuɔ liε kí ye: «Siere niε saan, kí ti sere niε bó,» ne lè ñ siere. Na bi li gbele niba. ²¹ [Ama usenpol wuɔ ya bol wɔn, na lôle' ñɔbu ki kàare' la, na ñ fre' kí ñore' wɔ.][†]

Yesu tí len' u'kuum nin u'mekrm bó
(Mark 9:30-32; Luk 9:43b-45)

²² Lidaali liba, *Yesu nin u'panpaankaab taan' Galile ni, ne u tɔke' be ki ye: «Bi li taa *Unil ya Bijε kí ñukn binib, ²³ be ñ ku wɔ. Ama wienta daali, u li mεkre bitenkpiib ni.» Ne bi'yenm saa' ki gbien'.

Uwien ya duku ya lenpo

²⁴ *Yesu nin u'panpaankaab baa' Kapernawum ya du ni. Ne binib bà teknh Uwien ya duku ya lenpo nno baa' ki lá niire' Pier ki ye: «A'cεnbaa wɔn ña pèh Uwien ya duku ya lenpo ne-a?» ²⁵ Ne u ye: «U pèh ne.»

Pier ti baa' iden, ne *Yesu kpie' ki niire' ki ye: «Simɔn, uñendun wuu ya berb teknh bi'du ya nib saan ne lenpo bii bicεnb saan-i? A maaleh ki teh ba?» ^{††26} Ne u jiin' wɔ ki ye: «Bi teknh bicεnb saan ne.» Ne *Yesu ye: «Nno la, bi'du ya nib ben fuoreh ne-a! ²⁷ Ama ta yie tí bii be. Li joh miñuncienm bó kí ti wie ufebe. A li cuo ujenkpiek wà nno, á yàare' u'ñɔbu, a li le bulikbu u'ñɔbu ni. Á taa kí ti pè min nin sin bo.»

Ñme yé unikpekpiek-i?
(Mark 9:33-37; Luk 9:46-48)

18 U ya yo ne *Yesu ya panpaankaab baa' ki lá niire' wɔ ki ye: «Ñme yé unikpekpiek Uwien ya bεl ni?» ² Ne u yin' kibuk kiba, ki taa' kè ki sien' bi'siik ni,

[†] Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nno ya tuba ni migbiirm ²¹ ña te tu'ni. ^{††} Yesu ya yo ya berb ña là teknh bi'du ya nib lenpo. Bi là teknh bi jèkeh idu ya nno ya nib nin bicεnb ne lenpo.

³ ne ki ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, na cère' ni'tetem te ten mubumu yaam la, na ñ kɔ *Uwien ya bεl ni. ⁴ Unil wà ke jiin' u'ba tingi ki te ten kibuk kie nɔ te ma bo la, u ya daan ne yé unikpekpiek Uwien ya bεl ni. ⁵ Wà ke teke' kibuk ten kie n'yel bo la, u teke' min ne.»

La cère ubaan uba ñ ture Uwien ya sεn
(Mark 9:42-48; Luk 17:1-2)

⁶ «Ama ibaan yà teke' nni ki jin' nɔ, unil cère' i'ni uba ture' Uwien ya sεn la, bi bi taa' linεcienl, ki jɔn' u'tule ni, ki ture' wɔ ki wie' miñuncienm ya lùɔl ni la, ni bi li tu udaan bo. ⁷ Mibiikm yé nibonn nà bre uñendun bo ne. Mibiikm li li tuu ki te ne. Ama ni bre unil wà cèreh mibiikm bàareh nno bo.

⁸ «A'nuc bii a'taal ne cèreh a biih la, cere tù kí wie kí jende a'ba saan. A ñmɔbe unuc uba bii litaal liba, ñ ki laa' limiel là ña ñmɔbe gbenm la, ni tu nin á li ñmɔbe inuc ile nin itãan ile, ñ kí kɔ umu wà ña ñ kpiin ni. ⁹ A'nunbu ne cèreh a biih la, likre bù kí wie kí jende a'ba saan. A ñmɔbe bununbu buba, ki laa' limiel là ña ñmɔbe gbenm la, ni tu nin á li ñmɔbe inun ile, ñ kí kɔ umu wà ña ñ kpiin ni.»

Upe wà bole' ya kpenjenm
(Luk 15:3-7)

¹⁰ «Li ben men ki la yin ibaan yie ya uba fεnm. N tɔkeh ne ne, *Uwien ya tondb bà gu be nno tuu ki tien bi'bó n'Baa wà te paaki bó ya nun bó ne. ¹¹ [Unil ya Bijε baa' uñendun wuu ni wɔ ñ lá ñmien binib bà ture' Uwien ya sεn ne.][‡]

¹² «Unil ñmɔbe ipe kobk, i'ni uba bole' la, ni maaleh ki teh u li tien mila? Wa ñ cère ipe piwe nin iwe nno kuperkpaabaaku ni, kí jo kí ti nuun wà bole' nno-ko? ¹³ N tɔkeh ne imɔn ne, u ti laa' wɔ la, u'yenm li sɔnge upebaab nno bo, kí cεn ipe piwe nin iwe yà ña bole' nno bo. ¹⁴ Nno ne, ni'Baa wà te paaki bó ña yie ibaan yie ya uba ñ ture.»

A'tɔ bii' ñe la, a li tien ma bo

¹⁵ «A'tɔ bii' ñe la, ñikn kí jo kí ti le wɔ ni'lele bo, kí tɔke wɔ u'biil. U cii' ki de' ñe la, tigber nno gben' nino. ¹⁶ U yie', ka cii' ki de' ñe la, ñikn kí taa unil uba bii bile, kí kpɔbn a'ba bó, kí tí ñ jo u'saan kí ti le wɔ, ñ ní gben tigber nno, kime ni kele' Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bi ye be ñ gben tigber tà ke la, bi li cenge bimɔnkunb bile bii bita bó ne kí yaan kí gben tũ.» ¹⁷ Ama u yie', ka cii' ki de' bi'mɔ la, taa tũ kí tɔke *Kristo ya taanl yaab. U yie', ka cii' ki de' bi'mɔ la, á liike wɔ ten unil wà ña ben Wien bii ulenpotekl.

¹⁸ «N tɔkeh ne imɔn ne, ni yie' nibonn nà ke uñendun wuu ni la, bi li yie' nè paaki bó mɔ ne. Ni tuo' nibonn nà ke uñendun wuu ni la, bi li tuo' nè paaki bó mɔ ne.

¹⁹ «N tí tɔkeh ne imɔn ne, ni'ni bile kpaan' buñɔbu uñendun wuu ni, ki kàare' ki mie' n'Baa wà te paaki bó

[‡] Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nno ya tuba ni migbiirm ¹¹ ña te tu'ni.

nà ke la, u li de be nè ne. ²⁰ Kime binib bile bii bita taan' nà saan n'yel bo la, n te bi'siik ni.»

Utonsɔnl wà ɲa tuo' ki fère' u'tɔ ya gber

²¹ Nen saan ne Pier baa' ki lá niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, n'tɔ biih nni la, n li fère wɔ bolm miɲe ne? N li fère wɔ haali bolm milole ne-εε?» ²² Ne *Yesu jiiin' wɔ ki ye: «Na yé á fère wɔ bolm milole; fère wɔ haali pi-lolole bolm milole.

²³ «Nen bo, Uwien ya bel naan ubercien wà yíe wɔ ɲ bende u'faal kpe ma u'tonsɔnb saan nɔɔ ne. ²⁴ U cin' ma nɔɔ, bi taa' ní u'tonsɔnl uba ne, u kɔn' lifènl ni u'cɛn-baa saan ilike tibɔɔɔr tibɔɔɔr ta dindin. ²⁵ Wa ɲmɔbe like kí pè lifènl nɔɔ ma nɔɔ, ne u'cɛnbaa ye lifènl nɔɔ bo, be ɲ taa wɔn nin u'po nin u'bumu nin u ɲmɔbe tibont tà ke kí kuɔre, kí taa ilike ní. ²⁶ Ne utonsɔnl nɔɔ gbaan' u'cɛnbaa ya nintuɔli, ki gbáanh wɔ ki teh: «N'cɛnbaa, ñikn kí tien sukile. N li pè ɲe n kɔn' lifènl là ni a'saan nɔɔ ke.» ²⁷ Ne u'cɛnbaa mu' wɔ micɛɛkm cɛen, ki cèbe' wɔ lifènl nɔɔ, ne ki taa' wɔ ki wié'.

²⁸ «Ama utonsɔnl nɔɔ ñen' saali, ki laa' u'tonsɔntɔ uba u ɲmɔbe u'fènl ilike kubɔɔɔku, ne u cuo' wɔ, ki sere' u'tule ni, ki tɔke' wɔ ki ye: «Pè nni a ɲmɔbe n'fènl là nɔɔ ke.» ²⁹ Ne u'tonsɔntɔ nɔɔ gbaan' u'nintuɔli, ki gbáanh wɔ ki teh: «Ñikn kí tien sukile. N li pè ɲe.» ³⁰ Ne wa tuo', ki cuo' wɔ ki tì pɛkn', wɔ ɲ li te len haali nin uyo wà u li tì pè lifènl nɔɔ. ³¹ U'tonsɔntɔb laa' nì tien' ma, bi'yenm saa' ki gbien', ne bi jon' ki tì tɔke' bi'cɛnbaa nà ke tien'. ³² Nen saan ne bi'cɛnbaa yin' wɔ, ki tɔke' wɔ ki ye: «Utonsɔnbierɔ sin! A gbáanh' nni ma nɔɔ, ne n cèbe' ɲe a'fènl ke. ³³ A'mɔ ɲa bi li muɔ a'tonsɔntɔ micɛɛkm ten n muɔ' ɲe ma bo-oo?» ³⁴ U'cɛnbaa ya benku ni ben' u'bo, ne u cère' bi dère' u'tub ki taa' wɔ ki tì pɛkn', wɔ ɲ li te len haali nin uyo wà u li tì pè lifènl nɔɔ ke kí gben.

³⁵ «Ni'ni wà ke ɲa fèreh u'tɔ u'biil nin u'fèl ke la, n'Baa wà te paaki bó mɔ li dère u'tub nɔɔ ne.»

Uwien taan' nà la, nil la bore nè

(Mark 10:1-12)

19 *Yesu len' ki tì gben' uyo wà nɔɔ, ne ki ñen' Galile ya tinfenm ni, ki jon' Sude ya tinfenm mà te Sude ya kpenpuol bó nɔɔ ni. ² Linigocienl paan' u'bo, ne u tì cère' bi'ni bà yé biwienb faake'.

³ *Farisienmbe biba nek'n' wɔ, ki yíe be ɲ biike wɔ, ne ki niire' wɔ ki ye: «Uje ɲmɔbe usen wɔ ɲ wié u'po maam ke maam bo-oo?» ⁴ Ne *Yesu jiiin' be ki ye: «Na kaan' nà kele' *Uwien ya gbɔnkɔ ni nɔɔ ne-εε? Nì kele' ki ye micincinm Uwien là ñen' be ma nɔɔ, «u là ñen' uje nin upii ne», ⁵ ne ki ye: «Nen ne cère' uje kuɔn' upii la, u li dàan u'naa nin u'baa, wɔn nin u'po ɲ taan, ne ben bile nɔɔ ɲ taan kí tien unibaab.» ⁶ Nɔɔ ne ba ji te nib bile, bi ji yé unibaab ne. Tɔ, Uwien taan' nà la, nil la bore nè.»

⁷ Ne bi liebe' ki niire' wɔ ki ye: «Be tien' Moyis là ye unil ye wɔ ɲ wié u'po la, wɔ ɲ kele kugbɔnkɔ kí de wɔ kí wɔn kí ye u wié' wɔ ne?» ⁸ Ne *Yesu ye: «Ni'yufaa bo ne cère' Moyis là de' ne usen ní li wiéh ni'puob. Ama micincinm na là te nɔɔ. ⁹ N tɔkeh ne ne, uje wà ya po ɲa

tien' naɲmaal ɲ u wié' wɔ ki tí kuɔn' upiitɔ la, uje nɔɔ tien' linanmaal ne.»

¹⁰ Ne *Yesu ya panpaankaab tɔke' wɔ ki ye: «Uje nin u'po ya gber te nɔɔ la, uje ɲa bi kuɔn' pii la, nì bi tu.»

¹¹ Ne *Yesu ye: «Nib ke ɲa ɲ fre kí tien ni len' nà nɔɔ.

Uwien de' bà mituɔm bi la kuɔn piib nɔɔ, ben ne li tuo.

¹² Isen yà cèreh binib ɲa kuɔndeh piib ɲa tete. Biba te, bi maa' be, ba yé jeb. Bitɔb te, bi fàare' be ne. Bitɔb mɔ te, ka kuɔndeh piib Uwien ya bel ya tuonl bo ne. Wà ke li fre kí cii la, wɔ ɲ cii.»

Yesu nin mubumu

(Mark 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Nen saan ne bi tukeh mubumu ki bàareh *Yesu saan ɲ wɔ ɲ taa u'nuɔ kí paan mu'bo, kí kàare kí de mù. Ne u'panpaankaab kɔnh nin be. ¹⁴ Ne *Yesu tɔke' be ki ye: «Cère men mubumu mù ɲ li bàareh n'saan. La piendeh mù men, kime binib bà te ten mubumu ne si Uwien ya bel.» ¹⁵ U taa' u'nuɔ ki paan' mu'bo kí gben', ne ki siere' ni'saan.

Ufàadaan uba ya gber

(Mark 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Tɔ, unacenfaan uba baa' *Yesu saan, ki niire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, n li tien mile mɔnm ɲ kí le limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm-i?» ¹⁷ Ne *Yesu jiiin' wɔ ki ye: «Be tien' a niireh nni nà mɔn bo? Wà mɔn te uba ne. A yíe á le limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm la, li boh *iwɔb.» ¹⁸ Ne u ye: «I le wɔb-i?» Ne *Yesu ye: «La ku nil, ki la teh naɲmaal, ki la suh, ki la nendeh nib bo, ¹⁹ kí li boh a'naa nin a'baa, kí li yíe a'tɔ ten a yíe a'ba ma bo.» ²⁰ Ne unacenfaan nɔɔ ye: «N boh ni'ke ne. Be bie ki pɔre' nni?» ²¹ Ne *Yesu ye: «A yíe á li yé unimɔn kí tì gben la, jo kí tì kuɔre a ɲmɔbe tibont tà, kí taa ilike kí de bicɛɛkdenb, kí li ɲmɔbe lifaal paaki bó, ɲ kí baa kí lá paan n'bo.» ²² Unacenfaan nɔɔ cii' nɔɔ ma nɔɔ, u'yenm saa', ne u siere' ki bure', kime u ɲmɔbe lifaal ki gbien'.

²³ Ne *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, nì faa ki gbien' nin ufàadaan ɲ kɔ Uwien ya bel ni.» ²⁴ Ne ki ye: «N tí tɔkeh ne imɔn ne, nì faa nin ufàadaan ɲ kɔ *Uwien ya bel ni ki cɛn' ñkma ɲ càare' mikpelpienbonm ni.» ²⁵ U'panpaankaab cii' nɔɔ ma nɔɔ, nì beke' be cɛen, ne bi ye: «Nì te nɔɔ la, ɲme li fre kí ɲmɛre?» ²⁶ *Yesu caan' bi'bo inun, ne ki tɔke' be ki ye: «Binib ne ɲa ɲ fre, Uwien wɔn ɲa gbele' niba.»

²⁷ Ne Pier ye: «Tinbi wɔn la, ti dàan' ti'bont ke ne ki paan' a'bo-a! Ti li le be ya kpele?» ²⁸ Ne *Yesu tɔke' be ki ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, Unil ya Bijé lá li kèle kiberbiek bo, kí li ɲmɔbe ukpieke kí gbien uɲendunfaan ni. U ya yo ne ninbi bà pe n'bo nɔɔ mɔ li kèle muberbiem piik nin mule bo, kí bu Israyel yaab ya baamul piik nin ile nɔɔ tibuur. ²⁹ Wà ke dàan' u'den bii u'ninjieb bii u'nin-sieɔ bii u'naa bii u'baa bii u'bumu bii u'kpàan n'yel bo la, u li le ni'ke bolm kobk, ki li le limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm mɔ. ³⁰ Bisenlierb lá li paan puoli ki yebe. Puoli yaab mɔ lá li liere usen ki yebe.»

Ufàadaan uba pèn' u'paatieb ma bo

20 «Uwien ya bel naan ufàadaan wà fii' kutenḡesḡnsḡnku wɔ́ n̄ tì nuun paatieb bé n̄ lá sḡn u'kpàabu ni ya tuonl n̄. ² U laa' biba, n̄ ki tɔ́ke' bé ki ye: «N li p̄ n̄ liwentunl ya paaku n̄. Bi tuo' n̄ u wuɔ́n' bé u'kpàabu. ³ Uwien pende', n̄ u jon' kidaak bó ki tì laa' bitɔ́b se kí'ni, ka ḡmɔ́be tuonl. ⁴ N̄ u tɔ́ke' bé ki ye: «Ní' m̄ n̄ jo kí tì sḡn n'kpàabu ni. Ni sḡn ki kpaan' ma bo la, n li p̄ n̄ n̄ n̄, ⁵ n̄ bi bure'. Liwenyul, n̄ u tí liebe' kidaak bó, ki tì laa' bitɔ́b m̄ se kí'ni, n̄ u tɔ́ke' bí' m̄ n̄. Uwien dere', n̄ u tí liebe' kidaak bó, ki tí tì tien' n̄. ⁶ Uwien m̄ndeh uyo wà n̄, n̄ u tí liebe' kidaak bó, ki tí tì laa' bitɔ́b m̄ tí se kí'ni, n̄ u tɔ́ke' bé ki ye: «Bé tien' n̄ ni tun' ki se n̄ n̄ ka sḡnh niba?» ⁷ N̄ bi ye: «Ta laa' wà li de t̄ tuonl n̄» N̄ u ye: «Ní' m̄ n̄ li joh kí tì sḡn n'kpàabu ni.»

⁸ «Uwien lu' ma n̄, n̄ ufàadaan n̄ tɔ́ke' u'tonsḡn ya cien ki ye: «Yin paatieb n̄ ní kí lá p̄ bé bí'paaku. Cin kí li paanh bà paan' puoli bó ní n̄ kí tì f̄re bà liere' usen.» ⁹ Bà baa' liwenm̄n̄ n̄ baa' bé n̄ lá teke bí'paaku, n̄ u p̄n̄ wà ke liwentunl ya paaku. ¹⁰ Bà liere' usen n̄ m̄ baa' bé n̄ lá teke bí'paaku ki maaleh ki teh bi li l̄ kí ḡbre puoli bó yaab n̄. N̄ u p̄n̄ bí' m̄ wà ke liwentunl ya paaku. ¹¹ Bi teke' bí'paaku ma n̄, n̄ ki k̄nh nin ufàadaan n̄ ¹² ki teh: «Bà paan' puoli bó n̄ sḡn' kukurku kuba kpein n̄. Tinbi ya gben n̄ ben' liwentunḡmenl. Kutòntònk̄u nii' t̄. N̄ a c̄ere' tinbi nin ben ya paaku kpe-a!» ¹³ N̄ ufàadaan n̄ tɔ́ke' bí'ni uba ki ye: «N'j̄, ma jin' ḡ. A bi tuo' ki ye a li teke liwentunl ya paaku n̄. Na te n̄-k̄?» ¹⁴ Teke a'like kí li kunh. N yíe n̄ de puoli bó yaab t̄n n̄ de' ḡ ma bo n̄. ¹⁵ Ma ḡm̄be s̄n n̄ taa n'like kí tien n̄ yíe ma bo-oo? N ḡm̄be tinim̄nt ma n̄ n̄ c̄ere' a ḡm̄be iponponbe-ee?»

¹⁶ T̄, *Yesu tɔ́ke' ki ye: «N̄ n̄ puoli bó yaab lá li liere usen, n̄ bisenlierb m̄ lá li paan puoli bó.»

Yesu len' u'kuum nin u'mekrm bó nta bo

(Mark 10:32-34; Luk 18:31-34)

¹⁷ *Yesu yíe wà n̄ dùo Yerusalem bó, n̄ ki taa' u'panpaankaab piik nin bile n̄, ki ñen' ugb̄. Bi joh ma n̄ n̄ u tɔ́keh bé ki teh: ¹⁸ «Li cengeh m̄n, ti doh Yerusalem bó n̄. Ti tì baa' la, bi li taa Unil ya Bij̄e kí ḡukn bitɔ́tuarcienb nin *Yiko ya w̄n̄w̄k̄nb, bé n̄ bu w̄ tibuur, kí ye u kpe bé n̄ ku w̄, ¹⁹ n̄ kí taa w̄ kí ḡukn bà ḡa yé Sufmb̄, bé n̄ l̄ w̄, kí ñi w̄ inal̄be, kí yaan kí kpe w̄ ud̄k̄n̄k̄n̄ bo, n̄ wienta daali w̄ n̄ mekre bitenkpiib ni.»

Yesu ya panpaankaab bile ya naa ya mību

(Mark 10:35-45)

²⁰ N̄n saan n̄ Sebede ya bij̄ieb bile ya naa taa' bé ní *Yesu saan, ki lá gbaan' u'nintuoli, ki ye w̄ n̄ pu w̄ ni-bonn niba. ²¹ N̄ u niire' w̄ ki ye: «A yíe ba?» N̄ u ye: «A lá jin' a'bel la, á c̄ere' n'bij̄ieb bile bīe n̄ li ke a'saan. Uba n̄ li ke a'nc̄jie bó, ut̄ m̄ a'nc̄gen bó.» ²² N̄ *Yesu

jin' bé ki ye: «Na ben ni mīh nni nibonn n̄. Ni li fre kí ji n li ji ijend yà n̄-k̄-k̄?» † N̄ bi ye: «Ti li fre.» ²³ N̄ u ye: «Im̄n̄, ni li ji n li ji ijend yà n̄. Ama binib bà li k̄le n'nc̄jie bó nin n'nc̄gen bó n̄ w̄n̄ na yé min n̄ li ḡnde be. N'Baa n̄ li de mif̄nm̄ n̄ u bonde' m̄ ki ble' binib bà n̄.»

²⁴ N̄ u'panpaankaab piik bà sien' n̄ cii' Sebede ya bij̄ieb n̄ tɔ́ke' *Yesu ki ye bà, n̄ bi'benku ni ben' bí'bo. ²⁵ N̄ *Yesu yin' bé ki tɔ́ke' bé ki ye: «Ni ben n̄ te ma uḡendun wuu ni. Bà yé idu ya berb n̄ w̄n̄deh i'rib n̄, n̄ bà ḡm̄be ticīnt n̄ w̄n̄geh bé bí'tuom kpe ma bo. ²⁶ Na n̄ li te n̄ ninbi ni. Ní'ni wà yíe w̄ n̄ li yé ucien la, w̄ n̄ tien u'ba ni'tonsḡn. ²⁷ Wà yíe w̄ n̄ li yé usenlier la, w̄ n̄ tien u'ba u'yonb. ²⁸ Kim̄ *Unil ya Bij̄e ḡa baa' uḡendun wuu ni bé n̄ sḡn kí de w̄. U baa' w̄n̄ n̄ n̄ sḡn kí de binib, kí kpo ḡ kí de binib bà yebe kí wīe.»

Yesu likre' ij̄un̄ ile

(Mark 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ *Yesu nin u'panpaankaab ñ̄h Seriko ya du ni uyo wà n̄ n̄ linigocienl paan' bí'bo. ³⁰ Ij̄un̄ ile ke sengbaal ki cii' bi ye *Yesu n̄ ḡbreh, n̄ ī wuureh ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile, mū t̄ mic̄ekm.» ³¹ N̄ linigol n̄ tengeh i'bo ki teh yé n̄ ḡmile, ama ī t̄ureh ki wuureh n̄ ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile, mū t̄ mic̄ekm.» ³² N̄ *Yesu sere' ki yin' ij̄un̄ n̄, n̄ ki niire' yé ki ye: «Ni yíe n̄ tien bà kí de n̄?» ³³ N̄ ī ye: «Yonbdaan, ti yíe tí likre n̄.» ³⁴ *Yesu mū' yé mic̄ekm c̄en, ki m̄e' i'nun, n̄ ī likre' ī ya t̄aan bo, ki paan' u'bo.

Binib kpiekreh Yesu u tì k̄n' Yerusalem ni

(Mark 11:1-11; Luk 19:28-40; San 12:12-19)

21 *Yesu nin u'panpaankaab tì neke Yerusalem, ki tuo' Betifaaje ya du, u te Olifi ya siin ya juol bó. Bi tì tuo' ní'saan ma n̄, n̄ *Yesu sḡn' u'panpaankaab ni bile ² ki tɔ́ke' bé ki ye: «Li joh m̄n udu wà te inun bó n̄ ni. Ni tì k̄n' u'ni la, ni li k̄k̄ kí l̄e uḡuun̄k̄n̄ uba l̄o, u'buk se u'saan. Ní lore w̄, kí taa w̄n̄ nin u'buk ke ní. ³ Unil ye n̄ niba la, ní ye: «Yonbdaan n̄ cieke yì.» Bi li k̄k̄ kí c̄ere ní taa yì kí bure n̄.»

⁴ N̄ tien' ḡ *Uwien ya ñ̄k̄bonsḡk̄n̄ l̄a len' n̄ n̄ n̄ n̄ tien. N̄ u là ye:

⁵ «T̄ke m̄n Siȳn yaab kí ye bí'bercien we ní.

U te suoo n̄, ki jeke uḡuun̄k̄n̄ nin u'buk.»

⁶ N̄ *Yesu ya panpaankaab bile n̄ bure', ki tì tien' u len' ma n̄, ⁷ ki tuke' uḡuun̄k̄n̄ nin u'buk n̄ ki baa' Yesu saan, n̄ ki taa' bí'lier ki paan' i'bo, *Yesu j̄ke'.

⁸ Binib ligol taah bí'lier ki p̄reh usen ni. Bitɔ́b m̄ bereh tifer kí lá p̄reh. ⁹ N̄ linigol là le usen nin là p̄ puoli n̄ wuureh ki teh: «Osana †, *Dafid ya yaabil. Uwien ya m̄nm̄ n̄ li te wà we ní Yonbdaan ya yel bo n̄ bo. Osana, Uwien wà te paaki bó.»

† Yesu taa' kunennenku kuba n̄ ki wuɔ́n' ijend n̄ yebe ki kpe ma bo. Kun si: kí ñ̄u kijendyiek ni. †† Osana ya tingi si: Uwien si ukpieke n̄.

¹⁰ ܐܘܢ, *Yesu tì baa' Yerusalem ni ma nno, ne udu nno ke jènge', binib niireh ki teh: «U le daan be ne?» ¹¹ Ne linigol nno ye: «U yé *Yesu *Uwien ya ñobonsoknl wà ñen' Nasaret Galile ya tinfenm ni nno ne.»

Yesu ñore' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo

(Mark 11:15-19; Luk 19:45-48; San 2:13-22)

¹² *Yesu kon' Uwien ya duku ya luo bo, ne ki ñore' binib bà kuoreh tiwent nin bà daanh nno ke ki ñen'. Ki tuture' bilikkpendb ya teb nin bà kuoreh inenjel nno mo ya biemu ki gbòbe'.

¹³ Ne ki tóke' be ki ye: «Nì kele' *Uwien ya gbónku ni ki ye: «Bi li yin u'duku ikaare ya duku ne, ama ninbi taah kù ki teh binasub ya tantaanbùol ne.»

¹⁴ Nen saan ne ijùon nin iwòb bàareh *Yesu saan Uwien ya duku ya luo bo, ne u cèreh ì faakreh. ¹⁵ *Bitu-tuorciénb nin *Yiko ya wónwónb laa' *Yesu tien' miyókum ya bont tà nno, ki cii' mubumu wuureh Uwien ya duku ya luo bo ki teh: «Osana, *Dafid ya yaabil» ma nno, ne bí'benku ni ben' u'bo. ¹⁶ Ne bi tóke' wò ki ye: «Nja ciih mubumu muu lienh ki teh ba ne-ee?» Ne u ye: «N ciih. Na laan kaan' *Uwien ya gbónku ni nì kele' nà saan ki ye: «Uwien cère' mubumu nin mucenfendmu pèkeh wò nno ne-ee?» ¹⁷ *Yesu len' nno ma nno, ne ki siere' ki dàan' be, ki ñen' Yerusalem ni, ki jon' ki tì gón' Betani ya du ni.

Yesu wie' bukenkenbu buba miñùm

(Mark 11:12-14, 20-24)

¹⁸ Nì faa', *Yesu liebeh Yerusalem bó ma nno, ne mikònm cuo' wò. ¹⁹ U laa' bukenkenbu buba se seng-baal, ne u jon' bu'saan, ka laa' kenken bu'bo. U laa' tifer baba ne bu'bo, ne ki tóke' bù ki ye: «Nja ji li lùon bil fiebu.» Ne busubu nno kuore' bu'keke i ya tàan bo.

²⁰ U'panpaankaab laa' nno ma nno, ne nì cuo' be miyókum cèen. Ne bi ye: «O! Be tien' busubu nno pòk ki kuore' nò nno?» ²¹ Ne *Yesu ye: «N tókeh ne imòn ne, ni teke' Uwien ki jin', ka maaleh milele la, ní'mò li fre kí tien nno. Na yé ni li tien nen baba ne. Ni tóke' lijuol lie ki ye lè ñ fii kí tì lu miñuncienm ni la, nì li tien nno ne. ²² Ni mie' Uwien nibonn nà ke ní'kaare ni, ki teke' ki jin' la, u li de ne nè.»

Bi niire' Yesu wà de' wò usen wò ñ tien u teh nà nò

(Mark 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ *Yesu kon' Uwien ya duku ya luo bo, ki wónh binib Uwien ya gber, ne bituorciénb nin Sufmbe ya ciénb nek'n' wò ki niire' wò ki ye: «A ñmbe usen á tien a teh nà nò-nò? Nme ne de' ñe u ya sen-i?» ²⁴ Ne u tóke' be ki ye: «N'mò li niire ne iniire iba kpein ne. Ni fre' ki jii' nni la, n'mò li tóke ne n ñmbe usen wà ki teh n teh nà nò. ²⁵ San là siih binib Uwien ya ñunm ma nno, ñme là de' wò usen-i? Uwien bii binib-i?» Nen saan ne bi tókeh tób ki teh: «Ti ye Uwien ne de' wò usen la, u li niire te kí ye be tien' ta là teke' wò ki jin'-i?» ²⁶ Ti tí ye binib ne de' wò usen la, ti fenge linigol nno mo, kime bí'ke maaleh ki teh San là yé *Uwien ya ñobonsoknl ne.» ²⁷ Ne bi jii'

wò ki ye: «Ta ben.» Ne *Yesu mo jii' be ki ye: «N'mò ña ben, ka ñ tóke ne n ñmbe usen wà ki teh n teh nà nò mo.»

Ninjieb bile ya kpenjenm

²⁸ *Yesu tí len' ki ye: «Maale men kí liike n li tóke ne nà nò ya tingi. Uje uba ne là te ki ñmbe bijieb bile, ne ki tóke' ucien ki ye: «N'buke, jo kí tì sòn bukpàabu ni din-nò.» Ne u ye: ²⁹ «Ma we.» Nì pukn' waamu, ne u lèbre' u'yenmaale ki jon' ukpàabó. ³⁰ Ne uje nno jon' uwaal saan ki tóke' mo ki ye: «N'buke, jo kí tì sòn bukpàabu ni dinno.» Ne u ye: «N'baa, n li jo,» ne ka jon'.» ³¹ Ne *Yesu niire' be ki ye: «Mubumu mule nno ni, ki le tien' kí'baa yíe nà?» Ne bi jii' ki ye: «Ukpieke nno.» Ne u ye: «N tókeh ne imòn ne, *bilenpotekb nin ijenkpend li kpíe kí kò Uwien ya *bel ni nin ne. ³² Kime San baa' ní ki lá wuon' ne usen wà mòn, ne na teke' wò ki jin'. Ama bilenpotekb nin ijenkpend ne teke' wò ki jin'. Nin ni laa' bi teke' wò ki jin' ma ke nno na lèbre' ní'tetem, ní teke wò kí ji.»

Bikpàab bà bre ya kpenjenm

(Mark 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ «Li cengeh men mikpenjentom. Udendaan uba ne là te ki ñmbe bukpàabu, ki caan' bukpàabu nno ni tisir tà bi taah tu'bii ki ñeh fen nno, ne ki beke' ki linde' bù, ki gbin' kubùoku kù bi li ñmengeh isibii nno bu'ni, ki caan' kininbentaak bu'ni, ki taa' bù ki guun' bikpàab bi-ba, ne ki bure' usen. ³⁴ Uyo wà isibii nno tì ben' nno, ne u sòn' u'tonsónb bikpàab nno saan, be ñ tì teke wón ukpèdaan ya bó ní. ³⁵ Bitonsónb nno tì baa' ma nno, ne bikpàab nno cuo' be, ki ñi' uba, ki ku' utò, ki yèke' utò iten. ³⁶ Ne ukpèdaan nno tí sòn' bitonsóntób bi yebe ki gèbre' bikpiekb nno. Ne bikpàab nno tí tì tien' bí'mò nno. ³⁷ Ne u fòre' ki sòn' u'bije bí'saan, ki maaleh ki teh u yé u'bije ma nno, bi li tì bo wò ne. ³⁸ Ama bikpàab nno laa' u'bije we ní ma nno, ne bi tóke' tób ki ye: «Wón ne yé u'faajil, cère men tí ku wò, ñ lifaal nno ñ juore tí'yaal.» ³⁹ Ne bi cuo' wò, ki ñen' ukpègbe, ki tì ku' wò.» ⁴⁰ *Yesu niire' ki ye: «Tò, ukpèdaan nno lá baa' ní uyo wà la, u li tien bikpàab nno mila?» ⁴¹ Ne bituorciénb nin Sufmbe ya ciénb nno jii' wò ki ye: «U li ku bibierdenb bugben mikubierm ne, kí taa u'kpàabu nno kí de bikpetób be ñ li dienh wò isibii uyo wà u yíe.»

⁴² Ne *Yesu ye: «Na kaan' *Uwien ya gbónku ni nì kele' nà saan ki ye:

«Litenl là bidumeb wie' lè nno,
len ne lá tien' litenkpíekl là co kuduku nno ne-ee?
Yonbdaan ne tien' nno,
ne nì ñmbe kuñuorku tí'nun bó.»

⁴³ «Nen ne cère' n tókeh ne ki teh Uwien li fie u'bel ní'saan, kí taa lè kí de linibol là li teh u yíe nà. ⁴⁴ [Wà ke lu' litenl nno bo la, u li kókuk ne. Litenl nno lu' wà bo la, li li memere wò ne.]» †

⁴⁵ Bituorciénb nin *Farisienmbe cii' nno ma nno, ne ki bende' ki ye *Yesu tókeh bi ya gber ne. ⁴⁶ Ne bí'nun

† Bi kpíe' ki kele' tigbont tà nno ya tuba ni migbiirm 44 ña te tu'ni.

món be ní cuo wá, ama bi fenge' linigol nno, kime linigol nno tuo' ki ye *Yesu yé *Uwien ya ñóbonsóknl ne.

Tiipiikuɔnjier ya kpenjenm
(Luk 14:15-24)

22 *Yesu tí ɔɔn' be mikpenjenm ki ye: ² «Uwien ya *bel naan uber wà tien' u'bijε ya piikuɔɔ, ³ ki ɔɔn' u'tonsɔɔn be ní tí yin binib bà u yíε be ní baa kí lá ji nno ne. Bi yin' be, ne bi yíε' ka baa'. ⁴ Ne u tí ɔɔn' bitonsɔɔn-tɔɔ be ní tí tɔke be kí ye u bonde' u'jier ke ki gben'-a. U kòre' u'naje nin u'wenkobr tà gbenge, ki bonde' tibont ke ki gben'-a, ki ye be ní baa ní, ⁵ ne ba tɔnge'. Biba bure' bi'kpàan bó, bitɔɔ mɔ bure' bi'kpenkpende. ⁶ Bà sien' nno cuo' bitonsɔɔn nno, ki jènde' be, ki ku' be. ⁷ Uber nno ya benku ni ben' ki gbien', ne u ɔɔn' u'so-jambe, bi tí ku' binikub nno, ki sɛ' bi'du. ⁸ Ne u tɔke' u'tonsɔɔn ki ye: «Upiikuɔɔn ya jier bonde'-a. Ama binib bà n yin' be nno ña kpe be ní jí tijier nno. ⁹ Li joh men udu ni nin isennaan, kí tí yin ní ni li le binib bà ke, be ní baa kí lá jí upiikuɔɔn ya jier nno.» ¹⁰ Ne u'tonsɔɔn nno jon' udu ni nin isennaan, ki tí yin' ní bi laa' bà nno ke, bà mɔn nin bà bre ke. Ne bi baa' ki gbe kuduku kùà bi jinh tijier ku'ni nno.

¹¹ «Uber ɔɔn' wá ní liike binib bà baa' be ní jí tijier nno, ne ki laa' uje uba ña guo upiikuɔɔn nno ya kpelcer. ¹² Ne u niire' wá ki ye: «N'jɔ, a tien' mila ki ɔɔn' ní niε saan, ka guo piikuɔɔn ya kpelcer-i? Ne wa jiin' wá. ¹³ Ne uber nno tɔke' u'tonsɔɔn ki ye be ní cuo wá, kí lòle u'nno nin u'taan, kí ñen wá kí tí wíε saali liciñuunl ni. Nen saan ne u li te ki muh, ki ñmɔnh iñɔɔben. ¹⁴ Kime binib bà Uwien yih be nno yebe ne, ama u gèndeh bà nno ne ña yebe.»

Sesa ya lenpolike
(Mark 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Tɔ, *Farisienmbe jon' ki tí taan' ki gbiere' ki liike' bi li tien ma kí dele kí cuo *Yesu miyenfuom ni. ¹⁶ Ne ki ɔɔn' bi'panpaankaab nin uber Herod yaab ya biba *Yesu saan. Ne bi tí tɔke' wá ki ye: «Cenbaa, ti ben ki ye a tɔkeh tigbemònt ne, ki wɔngɛh te Uwien ya sen mɔn-mɔnm, ka fenge uba, ka boh uba ki cen' utɔ. ¹⁷ Nen bo, tɔke te a maaleh ma bo. Ti ñmɔbe usen tí li pèh lenpo ki dienh ubercien Sesa † bii ta ñmɔbe?»

¹⁸ *Yesu ben bi'cekn kpe ma bo, ne ki tɔke' be ki ye: «Ninbi iñuon ilele ya nibe, be tien' ni bikreh nni? ¹⁹ Wuɔn nni men lenpo ya likbu.» Bi taa' milikbim miba ki wuɔn' wá ne, ²⁰ u niire' be ki ye: «Ñme ya nennenu nin u'yel te mi'bo?» ²¹ Bi ye: «Ubercien Sesa,» ne u ye: «Taa men nà yé Sesa yaann kí de Sesa, kí taa nà mɔ yé Uwien yaann kí de Uwien.» ²² Bi cii' nno ma nno, nì cuo' be miyɔkm cɛen, ne bi dàan' wá ki bure'.

Bitenkpiib ya mεkrm ya gber
(Mark 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Nen daali ne Saduseyenmbe biba baa' *Yesu saan. Ben ne lienh ki teh bitenkpiib ña ní mεkre nno. Bi niire'

wá iniire ²⁴ ki ye: «Cenbaa, Moyis là len' ki ye: «Unil ya ninje kpo' ki cère' u'po, ka ñmɔbe buk la, wá ní kere ukpooii nno, kí maa mubumu kí de u'ninje wá kpo' nno.» ²⁵ Tɔ, ninjieb bilole biba ne là te tí'ni, ne ukpiek lá kuɔn' upii, ki kpo' ka maa' buk. Ne ulie kere' ukpooii nno, ²⁶ ki mɔ kpo' ka maa' buk. Wá tɔ u'bo nno mɔ tien' nno. Bi'ke bilole tien' nno, ki kpo' ka maa' buk. ²⁷ Ne upii nno mɔ tí tonde' ki kpo'. ²⁸ Tɔ, bitenkpiib lá mεkre' uyo wá là, ñme li si upii nno? Kime bi'ke kuɔn' wá ki tí bòn' ne.» ²⁹ Ne *Yesu jiin' be ki ye: «Na ben nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni, ka ben Uwien ya tuɔm kpe ma bo. Nen ne cèreh ni tùreh. ³⁰ Bitenkpiib lá mεkre' la, jeb ña ní kuɔn piib, piib mɔ ña ní kun cer. Bi li te ten *Uwien ya tondb ne paaki bó. ³¹ Bitenkpiib ya mεkrm men la, na kaan' Uwien là tɔke' ne tigber tà nno ne-εε? ³² U là ye: «Min ne yé *Abraham nin *Isaak nin *Sakɔb ya Wien.» Uwien ña yé tenkpiib ya Wien, u yé bà fuobe ya Wien ne.» ³³ Linigol nno cii' *Yesu tɔke' be nno ma nno, ne ní cuo' be miyɔkm cɛen.

Li le wábl yé likpiekl-i?
(Mark 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ *Farisienmbe cii' *Yesu len' ki jin' *Saduseyenmbe, ne ki taan' u'saan. ³⁵ Bi'ni bà ben yiko mɔnmɔnm nno ya uba, nuunh wá ní dele kí cuo *Yesu ne ki niire' wá ki ye: ³⁶ «Cenbaa, yiko ya gbɔnku ni, li le wábl cen' wábl ke wábl-i?» ³⁷ Ne *Yesu tɔke' wá ki ye: « «Li yíε a'Yonbdaan Uwien nin a'fél ke nin a'tetem ke nin a'yenmaale ke.» ³⁸ Len ne yé liwɔbkiεkl ki cen' wábl ke wábl. ³⁹ Liwɔbliel naan likpiekl là sɔ: «Li yíε a'ɔ ten a yíε a'ba ma bo.» ⁴⁰ Moyis ya gbɔnt ke nin *Uwien ya ñóbonsóknb là len' nà ke nno te iwɔb ile yà ni sɔ.»

Uwien ya Nigendke Kristo nin Dafid ya gber
(Mark 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ *Farisienmbe taan' ma nno, ne *Yesu niire' be ⁴² ki ye: «Ni maaleh *Uwien ya Nigendke Kristo bo ki teh ba? Ñme ya yaabil si wá?» Ne bi ye: «*Dafid ya yaabil ne.» ⁴³ Ne u ye: «U yé *Dafid ya yaabil la, nì tien' mila, *Mifuoñaanm là cère' *Dafid yin' wá Yonbdaan-i? Kime *Dafid là len' ki ye: ⁴⁴ «Yonbdaan Uwien tɔke' n'Yonbdaan ki ye: Kèle n'ɔɔjie bó, kí tí baa' uyo wá n li cère á te a'nennendb ke bo litaal.» ⁴⁵ «*Dafid là yin' Uwien ya Nigendke Kristo u'Yonbdaan la, u jí tien' mila ki liebe' ki yé u'yaabil-i?» ⁴⁶ *Yesu len' nno ma nno, uba mɔn ña fre' ki laa' ñɔɔn ki jiin' wá. Kí ñen nen daali ma, uba ña jí kaabe' ki niire' wá niire.

Li ben men Yiko ya wáɔwáknb nin Farisienmbe bó
(Mark 12:38-40; Luk 11:43-45; 20:45-47)

23 Nen saan ne *Yesu tɔke' inigol nin u'panpaankaab ki ye: ² «Yiko ya wáɔwáknb nin *Farisienmbe ne ñmɔbe usen be ní li tɔkeh Moyis ya yiko ya tingi. ³ Nen bo, bi tɔkeh ne nà ke nno, ní li tuonh, kí li teh bi ye ma. Ni nín la sɔnh bi sɔnh ma bo, kime bi lienh nà nno ba teh nen. ⁴ Bi lùoh ituk yá kpieke

† Bi là yih Erom yaab ya bercien ke bercien Sesa ne.

ne ki cèreh binib tukeh, ama ben bugben ña toh be ñ taa bi'ncobil mncn kí me yè. ⁵ Bi teh bi'bont ke binib ne ñ li ñucreh be. Nen bo ne bi taah Uwien ya gber ya ñcbon ki teh itil † iba ni, † pië ki cen' bi'tcb ye, ki ñieh ki piendeh bi'lier ya ñcgben. ⁶ Bi yíe be ñ li kaah binikpekpiëkb ya kànkàan ne tinacent ni, ki yíe be ñ li kaah inun bó ya biemu bo itáan ya dur ni, ⁷ ki yíe binib ñ li gbaandeh ki fuondah be mudaamu ni, ki yih be <Cenbaa>. ⁸ Ninbi la li nuunh binib ñ li yih ne cenbaa, kime ni ñmabe Cenbaa uba kpein ne. Ni'ke yé ninjieb ne. ⁹ Ni la yih uba ni'baa uñendun wuu ni, kime ni ñmabe Baa uba kpein ne, u te paaki bó. ¹⁰ Ni la li nuunh uba ñ li yih ne u'cien, kime ni ñmabe ucien uba kpein ne. Wcn ne yé Uwien ya Nigendke *Kristo. ¹¹ Ni'ni wà yé usenlier la, wá ñ li yé ni'tonscnl. ¹² Wà kpiëke' u'ba la, Uwien li yuwn wá. Wà jiiin' u'ba tingi la, Uwien li kpiëke wá.»

Ni bre iñuwn ilele ya nib bo

(Mark 12:40; Luk 11:39-42, 44, 47-52; 20:47)

¹³ *Yesu tí len' ki ye: «Ninbi, *Yiko ya wcnwcnknb nin *Farisienmbe, iñuwn ilele ya nibe, ni bre ni'bo, kime ni piindeh bunañcubu binib la ká Uwien ya bel ni ne. Ninbi ña ñ ká len, ka ñ tuo binib bà yíe be ñ ká ncn ká ñ ká. [¹⁴ Ninbi *Yiko ya wcnwcnknb nin *Farisienmbe, iñuwn ilele ya nibe, ni bre ni'bo, kime ni jinh ki pendeh bikpopiib, ne ki kàareh ni wcnkreh, ki lereh ki teh ni yé binimðnb ne. Nen bo ne Uwien li dere ni'tub kí cen u li dere binitcb ya tub ma bo.] ††

¹⁵ «Ninbi *Yiko ya wcnwcnknb nin *Farisienmbe, iñuwn ilele ya nibe, ni bre ni'bo, kime ni cuonh ni'ke saan, ki puonh ikpen, ni'nun món ní le unil uba kpein mcnk kí tien wá unil wá pe yiko bo ne. Ni tí laa' wá la, ne ni teh wá unil wá kpe utudere umu wá ña ñ kpiin ni bolm mile ki cen' ninbi.

¹⁶ «Ninbi bisenwcnjucnbe, ni bre ni'bo; ni tckeh ki teh: <Unil pole' Uwien ya duku la, na yé niba,> ki liebe' ki teh: <Unil pole' miñðkm mà te ku'ni ncn la, wá ñ tien u pole' ki ye ma ncn.> ¹⁷ Ninbi ijrjùn, ni le bonn cen' nitcn-i? Miñðkm ncn bii Uwien ya duku kúa cère' miñðkm ncn yé Uwien yaam-i? ¹⁸ Ni tí tckeh ki teh: <Unil pole' Uwien ya ponpuol la, na yé niba,> ki liebe' ki teh: <Unil pole' tibonpukaar tà te li'bo ncn la, wá ñ tien u pole' ki ye ma ncn.> ¹⁹ Ninbi ijùn, ni le bonn cen' nitcn-i? Tibonpukaar ncn bii Uwien ya ponpuol là cère' tibonpukaar ncn yé Uwien yaar-i? ²⁰ Nen bo, unil pole' Uwien ya ponpuol la, u pole' Uwien ya ponpuol ki kpbn' nà ke te li'bo ncn mcn ne. ²¹ Unil pole' Uwien ya duku la, u pole' Uwien ya duku ki kpbn' Uwien wá te ku'ni ncn mcn ne. ²² Unil pole' kutaaku la, u pole' Uwien ya bieki ki kpbn' Uwien wá kè ki'bo ncn mcn ne.

²³ «Ninbi *Yiko ya wcnwcnknb nin *Farisienmbe, iñuwn ilele ya nibe, ni bre ni'bo, kime ni gbiinh ni'ninjo nin ni'ken nin ni'mcsiyoole bolm piik ne, ki taah miba ki dienh Uwien, ne ki dàandeh nà yé nibonmðnn yiko ncn

ni. Nen si: tinimðnt nin miccecm ya muom nin mitekjim mà mcn. Ni bi li teh nen ne, ki la sunde tibont-tor tà sien' ncn bó. ²⁴ Ninbi bisenwcnjucnbe, ni ceh ki ñendeh uñmañmaasi ne. Ama ki ji ñuh ki kpbeh ñcmanñmen.

²⁵ «Ninbi *Yiko ya wcnwcnknb nin *Farisienmbe, iñuwn ilele ya nibe, ni bre ni'bo, kime ni ñikndeh ki cendeh isen nin tiyer ya puoli ne. Ama tù gbe ni sun' tibont tà nin ni'nunfcce cèreh ni lenh tà ne. ²⁶ Ninbi Farisienjucn-mbe, kpië men kí cende tu'benku ni, kí yaan tu'puoli bó mcn ñ wende.

²⁷ «Ninbi *Yiko ya wcnwcnknb nin *Farisienmbe, iñuwn ilele ya nibe, ni bre ni'bo, kime ni naan ikul yá bi pende' yé ne. Saali mcn, ne benku ni gbe inikpbn nin tijknt ke ya bol. ²⁸ Ni'mcn te ncn ne. Binib likeh ne la, bi teh ni yé binimðnb ne, ama iñuwn ilele ya gber nin ituonbiere ne gbe ni'fèl bo.»

²⁹ «Ninbi *Yiko ya wcnwcnknb nin *Farisienmbe, iñuwn ilele ya nibe, ni bre ni'bo, kime ni meh *Uwien ya ñcbonscnknb bà là te uyo bo ncn ya kul ne, ki mcngreh binimðnb ya kul, ³⁰ ne ki lienh ki teh: <Ti bi là te ti'yaajeb ya yo la, ta bi li tuo tinbi nin ben ñ kpaan buñcubu kí ku *Uwien ya ñcbonscnknb.> ³¹ Ni lienh nà ncn ne wcngeh ki teh ni yé binib bà là ku' *Uwien ya ñcbonscnknb ncn ya yaabii. ³² Ni'yaajeb là scñ' ituonbiere yá ncn, scñ men kí tonde yé. ³³ Iwe ninbi, ni yé iwaaleb ne, ni li tien mila kí ñe utudere wá li tu ne umu wá ña ñ kpiin ni? ³⁴ Nen bo ne n li scñ *biñcbonscnknb nin biyenfodenb nin *Yiko ya wcnwcnknb ni'saan. Ni li ku biba, kí kpe bitcb idcpcncn bo, kí ñi bitcb mcn inalebe ni'táan ya dur ni, kí li tuonh idu ki jèndeh be. ³⁵ Nen ne cère' Uwien li dere ni'tub binib bà bi là ku' be ba bii' niba ncn ke bo, kí cin unimðn Abel, ki tí baa' Baraki ya bije Sakari, wá ni là ku' wá Uwien ya duku ya dubenku nin Uwien ya ponpuol ya sesieke ncn. ³⁶ N tckeh ne imðn ne, Uwien li dere fen-fennc ya nib ya tub tibont ncn ke bo.»

Yesu kpiendeh Yerusalem bo

(Luk 13:34-35)

³⁷ Ne ki ye: «Yerusalem, Yerusalem, a kuuleh *Uwien ya ñcbonscnknb, ki yèkreh u scñh binib bà a'saan iten ki kuuleh be. Uyo ke n là yíe ñ taan a'nib n'ba saan ten ukuoñ taakeh u'bumu u'fiebe ni ma bo, ne ba tuo'. ³⁸ Liike men Uwien seln' ne ni'cnkuwn ma. ³⁹ N tckeh ne ne, na ji li le nni kí tí baa uyo wá ni li len ki ye: <Uwien ya mcnm ñ li te wá we ní Yonbdaan ya yel bo ncn bo.> »

Bi lá li bere Uwien ya duku

(Mark 13:1-2; Luk 21:5-6)

²⁴ *Yesu siere' Uwien ya duku ya luo bo ki ñen' ki joh, ne u'panpaankaab nek'n wá ki wcn' wá bi men' Uwien ya duku ma bo. ² Ne u ye: «Ni laa' tibont tuu ke-a? N tckeh ne imðn ne, kuduku kuu nc ya tenl li-ba mcnk ña lá li juore kí li pe tcl bo, bi lá li bere ku'ke ne.»

† Sufmbe là kieh Uwien ya gber ya ñcbon ne ki teh itil ni ki kpiëh bi'yutun. †† Bi kpië' ki kele' tigbont tà ncn ya tuba ni migbiirm 14 ña te tu'ni.

Ijend ya yo lá li te ma bo

(Mark 13:3-13; Luk 21:7-19)

³ Yesu jon' ki tì kèlè' Olifi ya siin ya juol bo, nɛ u'pan-paankaab baa' u'saan bi'baba, ki lá niire' wɔ́ ki ye: «Tɔ́ke tɛ, tibont nɔ́kɛ lá li tien uyo wà. Ku lɛ ðiɛku ba li wuɔ́n tɛ kí ye nì kpaan' a'babaayo nin uɛndun ya gbenm-i?» ⁴ Nɛ u jiiin' bɛ ki ye: «Li ben mɛn, ki la cère uba n̄ tuln nɛ. ⁵ Kime binib lá li baa ki yebe, kí li ɛmɔ́be n'yel ki teh bi yé Uwien ya Nigendke Kristo nɛ, kí tuln binib bi yebe. ⁶ Ni li cii binib tɔ́h lituol kɔ́nkɔ́nm bii fɔ́n-fɔ́km. Cuo mɛn n'ba, ki la cère ni'fɛ̀l n̄ li tiinh, kime ti ya bont kɛ li tien nɛ kí yaan, na laan yé gbengbenyo. ⁷ Linibol liba li jèke linibotɔ́l. Libel liba ya nib mɔ́ li jèke libetɔ́l yaab. Mikònm li lu idu ya yebe ni, kitink li jènge bùol, bùol. ⁸ Nɛn kɛ li te ten imerwien ya cincinm nɛ. ⁹ «U ya yo nɛ bi lá li cuo nɛ, kí jènde nɛ, kí ku nɛ. Min bo nɛ inibol kɛ li nen nɛ. ¹⁰ U ya yo nɛ binib bà yebe li wie n'sɛn, kí li kuɔ́reh tɔ́b, kí li nen tɔ́b. ¹¹ Biton-nɛnɔ́kɔ́nsɔ́knb li baa ki yebe kí lere binib bi yebe. ¹² Itùonbiere li yebreh ki joh nɛ. Nɛn nɛ li cère binib bà yebe ya yiem n̄ waake. ¹³ Ama wà kɛ li minde kí li ɛmɔ́kɛmɔ́be kí tì fɔ́re nɔ́kɛ, wɔ́n nɛ li ɛmɛre. ¹⁴ Bi li kpaande *Uwien ya bɛl ya gbemɔ́nmɔ́nt tuu uɛndun kɛ ni inibol kɛ n̄ cii, nɛ kí yaan uɛndun n̄ gben.»

Nibonn nà ɛmɔ́be ijuɔ́ke ya gber

(Mark 13:14-23; Luk 21:20-24)

¹⁵ «Tɔ́, ni li lɛ ijuɔ́ke ya bonn nà saah tibont tà kɛ mɔ́n nɔ́kɛ se Uwien ya duku ya dubenku ni ten *Uwien ya ñkɔ́nsɔ́knl Daniel là len' nibonn nɔ́kɛ bo ma bo.» (Wà kɛ kàanh la, wɔ́ n̄ li ciih ni'tingi.) ¹⁶ Uyo nɔ́kɛ lá baa' la, binib bà te Sude ya tinfɛnm ni nɔ́kɛ, bɛ n̄ sɛn kí jo ijuɔ́n bó. ¹⁷ Wà te kudulekaaku ya paaki la, u la jiire kí kɔ́ iden ni, kí taa niba. ¹⁸ Wà mɔ́ te ikpàan bó la, u la ji n̄ liebe kí kun, wɔ́ n̄ tì taa u'liergbenku. ¹⁹ U ya yo bipiib bà punbe nin bà ɛmɔ́be mubumu mùa ɛaanh, li ɛmɔ́be micɛɛɛkm nɛ. ²⁰ Li kàareh mɛn, Uwien la cère ní sɛn kusɛnañuɔ́ku bii *Saba ya daali. ²¹ Kime binib li ji ijend kí gbien. Haali uɛndun ya cincinm, kí lá baa fɛnfɛnɔ́kɛ, nib ɛa laan jin' i ya jend ya bol, ka ji li li ji yè fiebu. ²² Uwien ɛa bi kùore' ijend nɔ́kɛ ya wien bo la, uba mɔ́kɛn ɛa bi li ɛmɛre. U gènde' binib bà nɔ́kɛ bo nɛ cère' u kùore' iwien nɔ́kɛ bo. ²³ «U ya yo unil tɔ́ke' nɛ ki ye: «Liike mɛn, *Uwien ya Nigendke Kristo te niɛ saan» bii, «u te niɛ bó» la, ni la tuo. ²⁴ Kime bitonnenmɔ́nkunb li baa. Biba li ye bi yé Uwien ya Nigendke Kristo nɛ. Bitɔ́b li ye bi yé *Uwien ya ñkɔ́nsɔ́knb nɛ. Bi li tien micincilm ya bont nin miyɔ́km ya bont, kí tuln binib. Bi li nuunh nì tuo' la, bɛ n̄ tuln Uwien gènde' binib bà nɔ́kɛ mɔ́kɛn nɛ. ²⁵ Li ben mɛn, n kpiɛ' ki tɔ́ke' nɛ tigber nɔ́kɛ ɛa. ²⁶ «Nɛn bo, bi tɔ́ke' nɛ ki ye: «Liike mɛn *Kristo te kupenpelku ni» la, la jo mɛn. Bi tì tɔ́ke' nɛ ki ye: «U buɔ́ niɛ saan» la, la teke mɛn kí ji. ²⁷ Utɛmɛknde ñɛh lɛnpuoli bó ki tì bàareh nintuɔ́li bó ma bo nɔ́kɛ, Unil ya Bijɛ ya baam mɔ́ lá li te nɔ́kɛ nɛ. ²⁸ «Liwenkpiɛl te nà saan la, inɛnyobl taakeh nɛn saan nɛ.»

Unil ya Bijɛ ya baam ya gber

(Mark 13:24-27; Luk 21:25-28)

²⁹ «I ya ðɛn ya jend gèbre' la, i ya tàan bo, «uwien li biike, uɛmaal ɛa ji li wien, iɛmaabii li cecere kí lu, tibont tà ɛmɔ́be mituɔ́m paaki bó li jènge.» ³⁰ U ya yo bi li lɛ Unil ya Bijɛ ya ðiɛku te paaki bó ní. Nɛ inibol yà kɛ te utingben bo nɔ́kɛ n̄ muɔ́ kí kpiɛnde. Bi li lɛ *Unil ya Bijɛ te titɛwɔ́lgɔ́nt ni ki we ní, kí ɛmɔ́be ukpɛke nin ufaa kí gbien'. ³¹ Linatuncienl li muɔ́ uyo wà nɔ́kɛ, u li sɔ́n u'tonsɔ́nb Uwien ya tondb bɛ n̄ jo lɛnpuoli nin nintuɔ́li nin ugen nin ujje bó, kí cin utingbaan uba kí tì baa utɔ́, kí taan Uwien gènde' binib bà nɔ́kɛ.»

Bukenkenbu ya kpenjenm
(Mark 13:28-31; Luk 21:29-33)

³² «Bukenkenbu ya tetem yé mikpenjenm nɛ ni'bo. Ni lá laa' bù tɔ́h isigben kí teh tifer la, ni ben ki ye nì neke uñalɛnd nɛ. ³³ Nɔ́kɛ nɛ, ni lá laa' nɛn kɛ la, ní li ben kí ye *Unil ya Bijɛ nɛkn' ni'nañuɔ́n saan ɛa †. ³⁴ N tɔ́keh nɛ imɔ́n nɛ, tibont nɔ́kɛ li tien kí lɛ fɛnfɛnɔ́kɛ ya nib bie ɛa laan kpo' ki gbien'. ³⁵ Kutaaku nin kitink li gbien. Ama n'gber tun ɛa ɛmɔ́be tù n̄ gben.»

Uba ɛa ben lidaali là Unil ya Bijɛ li baa ní

(Mark 13:32-37; Luk 17:26-30, 34-36)

³⁶ «Ama uba ɛa ben tibont nɔ́kɛ li tien lidaali là bii uyo wà. Paaki bó, Uwien ya tondb ɛa ben. U'Bijɛ mɔ́ ɛa ben, Uwien Baa baba nɛ ben. ³⁷ *Nowe ya yo là te ma bo nɔ́kɛ, Unil ya Bijɛ ya baam mɔ́ lá li te nɔ́kɛ nɛ. ³⁸ Nowe ya yo, uyo wà miwuɔ́m ɛa laan là jin' kitink nɔ́kɛ, binib là jinh nɛ ki ñuh, bijɛb kuɔ́ndeh bipiib, bipiib mɔ́ kunh ticer, ki tì baa' lidaali là Nowe kɔ́n' buñɛrcienbu. ³⁹ Ba là ben ki ye niba li tien bɛ, ki tì baa' uyo wà miwuɔ́m kun' nin bi'kɛ. Uyo wà Unil ya Bijɛ lá li baa ní nɔ́kɛ, ni li te nɔ́kɛ nɛ. ⁴⁰ U ya yo, bijɛb bile li kɔ́ bukpaabu ni, bi li taa uba kí dàan utɔ́. ⁴¹ Bipiib bile li nàanh unɛgɔ́n uba bo, bi li taa uba kí dàan utɔ́. ⁴² Nɛn bo, la gɔ́h mɛn, kime na ben lidaali là Yonbdaan li baa ní. ⁴³ Ni ben ki ye ududaan bi ben uyo wà unasu li baa la, wa bi li ðɔ́ kí gɔ́h, u bi li kɛ ki gu nɛ nasu la kɔ́ u'dɛn. ⁴⁴ Nɛn bo, ni'mɔ́ n̄ bonde kí li gu, kime uyo wà na maaleh ki teh Unil ya Bijɛ li baa ní nɔ́kɛ, u ya yo nɛ u li baa ní.»

Utonsɔ́nl wà mɔ́n nin wà bre ya gber

(Luk 12:41-48)

⁴⁵ «U lɛ tonsɔ́nl ba nɛ ɛmɔ́be mibenm u'cɛnbaa du u'bo? Wɔ́n si: wà ya cɛnbaa de' wɔ́ ticiɛnt wɔ́ n̄ li likeh u'dɛn yaab, kí li loh bɛ tijier uyo wà nì kpe nɛ. ⁴⁶ Utonsɔ́nl nɔ́kɛ ya cɛnbaa baa' ki laa' u sɔ́nh lituonl nɔ́kɛ li'don-bó la, Uwien ya mɔ́nm li te utonsɔ́nl bugben bo. ⁴⁷ N tɔ́keh nɛ imɔ́n nɛ, u'cɛnbaa li de wɔ́ ticiɛnt wɔ́ n̄ li likeh u'bont kɛ. ⁴⁸ Ama utonsɔ́nl nɔ́kɛ bre la, u li maale u'fɛ̀l ni

† *Sufmbe donbó ya kenkende teh nɔ́kɛ nɛ. †† Bi li fre kí lebre Unil ya Bijɛ nɛkn' ni'nañuɔ́n saan ɛa kí yé nà li tien nɔ́kɛ ya yo baa' ɛa, nì li tien nɛ.*

kí ye u'cɛnbaa li wuɔke, ⁴⁹ nɛ kí cin kí li ñih u'tonsɔntɔb, kí pɛ bidɛyib bo, kí jinh, kí ñuh. ⁵⁰ Utonsɔnl nno ya cɛnbaa li baa ní lidaali là nin uyo wà wa maaleh ki teh u li baa ní. ⁵¹ U li bien u'gbenent cɛn kí cère wɔ́ rí lɛ iñuɔn ilele ya nib li lɛ utudere wà nno. Nɛn saan nɛ u li te ki muɔh, ki ηmɔnh iñɔgbɛn.»

Bijefɛnb piik ya kpenjɛnm

25 «Tɔ, Uwien ya bel li naan bijefɛnb piik bà taa' bi'fr, bɛ́ ń tì tuobe wà ηmɔbe upiikuɔn nno usɛn bó nɛ. ¹² Bi'ni biɔun yé ijɔr, nɛ biɔun mɔ́ yé biceknɔ. ³ Ijɔr nno taa' bi'fr, ka tuke kpɔm. ⁴ Biceknɔ nno taa' bi'fr, ki tuke mikpɔm mɔ́ ki kpaabe. ⁵ Piice nno wuɔke' ma nno, miguɔnm cuo' bɛ́ nɛ bi gùɔn'.

⁶ «Kuyɔku ya siik, nɛ bi cii' bi wuureh ufaa bo ki teh: «Liike mɛn, piice nɛkn' ní ηɔ. Ñɛ mɛn kí tuobe wɔ́ usɛn bó.» ⁷ Nɛ bijefɛnb piik nno kɛ finde', ki bondeh bi'fr.

⁸ Nɛn saan nɛ ijɔr iɔun nno tɔke' biceknɔ biɔun nno ki ye: «Pu tɛ mɛn mikpɔm, ti'fr benh yè́ ń kpiin nɛ.» ⁹ Nɛ biceknɔ nno ye: «Nì yé fɛnm! Ti'kpɔm ηá ń baa tinbi nin ninbi kɛ. Li joh mɛn bà kuɔreh mikpɔm saan kí tì dɛ.»

¹⁰ Bi bure' bɛ́ ń tì dɛ, nɛ piice baa' ní. Nɛ biceknɔ biɔun bà bonde' nno paan' piice nno bo, ki kɔn' bi teh nà saan upiikuɔn nno, nɛ bi piin'.

¹¹ «Tɔ, ijɔr nno mɔ́ lá baa' ní, nɛ ki ye: «Cɛnbaa, Cɛnbaa, piire tí kɔ.» ¹² Nɛ u tɔke' bɛ́ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ma bɛn nɛ.»

¹³ «Nɛn bo, la gɔh mɛn! Kime na bɛn lidaali là bii uyo wà nɛ.»

Bitonsɔnb bita ya kpenjɛnm

(Luk 19:11-27)

¹⁴ «*Uwien ya bel tí naan uje wà joh usɛn, ki yin' u'tonsɔnb ki taa' u'faal ki de' bɛ́ nno nɛ. ¹⁵ U taa' milikbim itur iɔun ki de' uba, ki taa' itur ile ki de' utɔ, ki taa' liturl liba ki de' utɔ mɔ́. U de' bi'ke bi li fre kí sɔn ma bo nɛ, nɛ ki pɔk ki siere' ki bure'. ¹⁶ Wà teke' itur iɔun nno, i ya tãan bo nɛ u tien' ukpenkpende, ki laa' kpele itur iɔun ki pukn'. ¹⁷ Wà teke' itur ile nno mɔ́ tien' ukpenkpende ki laa' kpele itur ile ki pukn'. ¹⁸ Ama wà teke' liturl liba nno jon' ki tì gbin' kubùoku, nɛ ki taa' u'cɛnbaa ya likbim nno ki subn'.

¹⁹ «Nì tete, nɛ bitonsɔnb nno ya cɛnbaa lá liebe' ní, ki yíe wɔ́ ń bɛnde u'faal kpe ma bi'saan. ²⁰ Nɛ utonsɔnl wà là teke' itur iɔun nno tuke' ní, itur iɔun ki pukn', ki lá tɔke' wɔ́ ki ye: «Cɛnbaa, a là de' nni itur iɔun nɛ. Liike, n'mɔ́ tien' ukpenkpende ki laa' kpele itur iɔun ki pukn', yin sɔ.» ²¹ Nɛ u'cɛnbaa ye: «Nì mɔ́, a yé utonsɔnmɔ́m nɛ, ki sɔn' lituonl mɔ́mɔ́m. A tien' mɔ́mɔ́m ti-bont tà waa ni. N li tien ηɛ tibont tà yebe ya cien. Dɛn kí li poknh nin nni.» ²² Nɛ utonsɔnl wà là teke' itur ile nno mɔ́ tuke' ní, ki lá tɔke' wɔ́ ki ye: «Cɛnbaa, a là de' nni itur ile nɛ. Liike, n'mɔ́ tien' ukpenkpende ki laa' kpele itur ile ki pukn', yin sɔ.» ²³ Nɛ u'cɛnbaa ye: «Nì mɔ́, a yé utonsɔnmɔ́m nɛ, ki sɔn' lituonl mɔ́mɔ́m. A tien' mɔ́mɔ́m tibont tà waa ni. N li tien ηɛ tibont tà yebe

† Uyo bo, *Sufmbe ya piikuɔndaali, piice nin u'yul nɛ là tì ń jo kí taa u'jekpen kí tì kuɔn.

ya cien. Dɛn kí li poknh nin nni.» ²⁴ Nɛ utonsɔnl wà là teke' liturl liba nno mɔ́ tuke' ní, ki lá tɔke' wɔ́ ki ye: «Cɛnbaa, n bɛn a'bó a'gber faa nɛ. Nja bule' nà saan la, a ceh nɛn saan nɛ. Nja cokn' nà saan la, a woreh nɛn saan nɛ. ²⁵ Nɛn nɛ cère' n sen' bujewanbu, ki taa' a'likbim, ki gbin' kubùoku ki subn'. Liike, a'likbim sɔ.» ²⁶ Nɛ u'cɛnbaa ye: «Utonsɔnbierɔ sin, ukpaayuon sin, a len' ki ye a bɛn n'bó, ki ye ma bule' nà saan la, n ceh nɛn saan nɛ, ma cokn' nà saan la, n woreh nɛn saan nɛ. ²⁷ A bɛn nno ma nno, bɛ tien' ηa nín taa' n'likbim ki tì ble' banki ηɔ n lá baa ní la, n lɛ n'likbim nin kpele kí pukn-i?» ²⁸ Nɛ ki ye: «Fie mɛn u'turl liba nno, kí taa kí pukn wà ηmɔbe itur piik nno. ²⁹ Kime wà kɛ ηmɔbe la, bi li pukn wɔ́n nɛ, wɔ́ ń li ηmɔbe ki gbien'. Wà ηa ηmɔbe la, bi li tonde kí fie u ηmɔbe nà waamu nno mɔ́mɔ́m nɛ. ³⁰ Utonsɔnbierɔ wuɔ wɔ́n, wa ηmɔbe kpele; ñɛn wɔ́ mɛn kí tì wie saali licinñunl ni. Nɛn saan nɛ u li te ki muɔh, ki ηmɔnh iñɔgbɛn.» »

Unil ya Bijɛ li bu binib tibuur

³¹ «*Unil ya Bijɛ li baa ní, ki li tɔke nin Uwien ya tondb kɛ. U ya yo nɛ u li ηmɔbe ukpieke ki gbien', kí kɛle u'berbiek bo tɛn ubɛrcien. ³² Bi li taan uɔɛndun ya nib kɛ u'nun bó, nɛ wɔ́ ń bore bɛ tɛn upekpaal boreh ipe nin iwɔ́b ma bo, ³³ kí taa ipe kí jon n'ɔɔjie bó, kí taa iwɔ́b kí jon u'ɔɔgen bó. ³⁴ Nɛn saan nɛ ubɛrcien li tɔke bà te u'ɔɔjie bó nno kí ye: «Ninbi bà n'Baa tien' nɛ u'mɔ́nm nno, dɛn mɛn kí lá ji libel là u là bonde' lè́ ki ble' nɛ haali uɔɛndun ya cincinm nno. ³⁵ Kime mikònm là cuo' nni, nɛ ni de' nni tijier n jin'. Uñuñun là cuo' nni, nɛ ni de' nni miñunm n ñun'. N là yé ucaan, nɛ ni teke' nni. ³⁶ N là te liñil, nɛ ni de' nni tiwengolkaar n gole'. N là bun, nɛ ni baa' ki lá fuonde' nni. N là te lipekl ni, nɛ ni baa' n'saan.» ³⁷ Nɛ binimɔ́nb nno li niire nni kí ye: «Yonbdaan, u lɛ yo ba nɛ ti là laa' ηɛ mikònm ηmɔbe ηɛ, ti de' ηɛ a jin'-i? Kí laa' ηɛ uñuñun ηmɔbe ηɛ, ti de' ηɛ a ñun'-i? ³⁸ Kí laa' ηɛ a yé ucaan, ti teke' ηɛ? Kí laa' ηɛ a te liñil, ti de' ηɛ tiwengolkaar a gole'? ³⁹ Kí laa' ηɛ a bun bii a te lipekl ni, ti baa' ki lá fuonde' ηɛ?» ⁴⁰ Nɛ ubɛrcien li jiin bɛ́ kí ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ni là tien' nno ki de' n'yaab ibaan nno ma nno, ni tien' ki de' min nɛ.»

⁴¹ «Nɛ kí tɔke bà te n'ɔɔgen bó nno kí ye: «Ninbi bà Uwien wie' nɛ miñuɔm nno, jɛnde mɛn n'saan, kí tì kɔ Uwien sère' umu wà wa ń kpiin, ki ble' usɛnpoɔl nin u'tondb nno ni. ⁴² Kime mikònm là cuo' nni, nɛ na de' nni jier n jin'. Uñuñun là cuo' nni, nɛ na de' nni ñunm n ñun'. ⁴³ N là yé ucaan, nɛ na teke' nni. N là te liñil, nɛ na de' nni wengolkaar n gole'. N là bun bii n là te lipekl ni, nɛ na baa' ki lá fuonde' nni.» ⁴⁴ Nɛ bi'mɔ́ li niire nni kí ye: «Yonbdaan, u lɛ yo ba nɛ ti là laa' ηɛ, mikònm ηmɔbe ηɛ bii uñuñun ηmɔbe ηɛ bii a yé ucaan bii a te liñil bii a bun bii a te lipekl ni, nɛ ta tore' ηɛ?» ⁴⁵ Nɛ n li jiin bi'mɔ́ kí ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, na là tore' n'yaab ibaan nno ma nno, na tore' min nɛ.» ⁴⁶ Bi li lɛ utudere wà ηa ηmɔbe gbenm. Ama binimɔ́nb nno bɛn li lɛ limiel là ηa ηmɔbe gbenm nɛ.»

Bi kpaan' iye be ń ku Yesu
(Mark 14:1-2; Luk 22:1-2; San 11:45-53)

26 Uyo wà *Yesu len' ni'ke ki ti gben' nno ne ki tɔke' u'panpaankaab ki ye: ² «Ni ben ki ye iwien ile gèbre' la, tinbi Sufmbe li jele ti'Pak ya nacenku. U ya yo ne bi li taa Unil ya Bijé kí ñukn binib, be ń ti kpe wɔ udɔɔɔɔɔɔ bo.»

³ Tɔ, bitɔtuɔrcienb nin Sufmbe ya cienb taan' bitɔtuɔrcienb ya cien Kayif den u luo bo ⁴ ki kpaan' iye ki ye bi li bole ne kí cuo Yesu, kí ku wɔ. ⁵ Ne ki tɔkeh tɔb ki teh: «Ti la cuo wɔ men kunacenku nno ya yo. Ti cuo' wɔ u ya yo la, udu ya nib li kpre.»

Upii uba wule' Yesu ya yul bo ɛfina
(Mark 14:3-9; San 12:1-8)

⁶ *Yesu là te Betani ya du ni, Simɔn, ujend den. ⁷ U jinh uyo wà nno ne upii uba kɔn' ní ki tuke ɛfina uba u'-daaku faa cɛen alabaat † ya dingl ni, bi yih ɛfina nno naar. Upii nno taa' ɛfina nno ke ki wuwule' *Yesu ya yul bo. ⁸ U'panpaankaab laa' nno ma nno ne bi'benku ni ben', ne bi ye: «Be tien' u ñènde' ɛfina wuɔ nɔ? ⁹ Ti bi li fre kí kuɔre wɔ kí ɛ ilike yi ń li yebe kí taa kí de bijiinbal!»

¹⁰ *Yesu bende' bi lienh nà bo, ne ki tɔke' be ki ye: «Be tien' ni ñaabeh upii wuɔ ya yenm nɔ nno? U tien' nni nà nno ne. ¹¹ Bijiinb li li te ni'saan uyo ke ne; ama min ña ń li te ni'saan uyo ke. ¹² U taa' ɛfina wuɔ ki wule' n'g-benent bo ma nno, u bonde' n'subm ne. ¹³ N tɔkeh ne imɔn ne, bi li kpaande tigbɛmɔnmɔnt tuu uɔɔɔɔɔn ni nà saan ke nno, bi li len u tien' nà nɔ bó, ñk binib ń li tien u'bó.»

Sudas yie wɔ ń kuɔre Yesu
(Mark 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba, bi yih wà Sudas Iskariyɔt nno jon' *bitɔtuɔrcienb saan, ¹⁵ ki ti niire' be ki ye: «N taa' *Yesu ki ñukn' ne la, ni li de nni ba?» Ne bi kaan' ilike ya kur pita ki de' wɔ. ¹⁶ Nen daali ne u cin' ki nuunh u li ñe isen yà kí taa *Yesu kí ñukn be.

Yesu nin u'panpaankaab jele' Pak ya nacenku
(Mark 14:12-21; Luk 22:7-14, 21-23; San 13:21-30)

¹⁷ Kpɔn wà ña ñmɔbe ñɔke ya nacenku ya cincindaali, ne *Yesu ya panpaankaab nek' wɔ ki niire' wɔ ki ye: «A yie tí tien ñe Pak ya nacenku ya jier ɛ saan-i?»

¹⁸ Ne u jii' be ki ye: «Ní jo udu bó udaan uba saan, kí ti tɔke wɔ ki ye: «Ti' Cɛnbaa ye u'yo baa'-a, wɔn nin u'panpaankaab li baa kí lá ji Pak ya nacenku ya jier a ya den ne.» ¹⁹ Ne u'panpaankaab tien' u tɔke' be ma bo, ne ki tien' kunacenku nno ya jier.

²⁰ Nì juɔre' ne *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nno kèle' ki jinh. ²¹ Bi jinh uyo wà nno, ne u tɔke' be ki ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, ni'ni uba li kuɔre nni.»

²² Bi'yenm saa' ki gbien', ne bi'ke niireh wɔ jeje ki teh:

† Alabaat yé liten liba ya bol ne li'daaku faa cɛen.

«Yonbdaan, n teh min ña ñí-a?» ²³ Ne u ye: «Min nin wà taan' ki paan' lisenl ni nɔ ne li kuɔre nni. ²⁴ Unil ya Bijé li kpo ten ni kele' u'bo *Uwien ya gbɔnku ni ki ye ma bo nno ne. Ama unil wà li kuɔre wɔ nno, ni bre udaan bo. Ba bi maa' wɔ mɔnɔn la, ni bi li tu.» ²⁵ Ne Sudas wà li kuɔre wɔ nno mɔ niire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, n teh min ña ñí-a?» Ne *Yesu ye: «A ye nno.»

Yonbdaan ya jier

(Mark 14:22-26; Luk 22:14-20; 1 Korent 11:23-25)

²⁶ Bi te ki jinh tijier ma nno, ne *Yesu yuure' kpɔn, ki faare' Uwien, ki kɔku', ki taa' ki de' be, ki ye: «Teke men kí ñmɔn, nà sɔ yé n'gbenent.» ²⁷ Ne ki taa' midaam mɔ, ki faare' Uwien, ki taa' ki de' be, ki ye: «Ní'ke ń ñu men, ²⁸ nà sɔ yé n'sɛm. Men ne wɔngɛh ki teh Uwien cuo' nin binib kujɔtieku. Mì li puube binib bà yebe ya kpele bo ñk Uwien ń fère be bi'biere. ²⁹ N tɔkeh ne ne, ma ji li faa kí ñu daam ††, haali kí ti baa lidaali là min nin ninbi li liebe kí taan kí ñu mè midɛfɛnm n'Baa ya bel ni.»

³⁰ Bi gen' Uwien ya yuon ki gben', ne ki ñen' ki don' Olifi ya siin ya juɔl bo.

Yesu tɔke' Pier ki ye u li nie kí ye wa ben wɔ

(Mark 14:27-31; Luk 22:31-34; San 13:36-38)

³¹ Tɔ, *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Kuñɔnku kuu nɔ, nà li tu nni nno li cère ni'ke ń sen kí dàan nni, kime ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «N li ku upekpaal, ne upepeke ke ń yere.» ³² Ama uyo wà n li mɛkre bitenkpiib ni nno, n li liere ne kí jo Galile.» ³³ Ne Pier tɔke' wɔ ki ye: «Nà li tu ñe nno li cère bi'ke ń sen kí dàan ñe mɔnɔn la, min ña ń sen kí dàan ñe fiebu.» ³⁴ Ne *Yesu ye: «N tɔkeh ñe imɔn ne, kuñɔnku kuu, a li nie bolm mita kí ye ña ben nni ne kí yaan ukuoje ń muɔ.» ³⁵ Ne Pier ye: «Haali bi li ku min nin sin ke mɔnɔn la, ma ń nie kí ye ma ben ñe.» Ne u'panpaankaab ke mɔ len' nno.

Yesu kàare' niba saan bi yih nè Getsemani

(Mark 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab ti baa' niba saan, bi yih nè Getsemani. Ne u tɔke' be ki ye: «Juore men nie saan, ń jende kí ti kàare.» ³⁷ Ne ki taa' Pier nin Sebede ya bijieɔ bile ki bure'. Bujewaanbu cin' ki kɔh wɔ ne u'yenm saah, ³⁸ ne u tɔke' be ki ye: «N'yenm saa' ki ti kende' ten mikuum ne benh nin nni. Ni'mɔ ń juore nie saan, ki la gɔh.»

³⁹ U jende' waamu, ne ki pùon', ki kàareh ki teh: «O, n'Baa, ni tuo' la, á cère ijend yie ń jende nni. Ama la cère nè ń li yé min yie ma bo, cère nè ń li yé sin yie ma bo.»

⁴⁰ U liebe' ní u'panpaankaab bita nno saan, ki laa' bi dɔ ki gɔh ne, ne u tɔke' Pier ki ye: «O! Na ń fre kí la gɔn kukurku kuba mɔnɔn-ii? ⁴¹ La gɔh men, kí li kàareh ñk ki la lu biikm ni. Ni'yenm yie, ama mituɔm ne pɔre' ne.»

⁴² Ne ki tí jende' waamu, ki kàare' nle bo ki ye: «O, n'Baa, na ń tuo á jende n'saan ijend yie nɔ la, cère

†† Midaam nno yé isibii ya daam mà bi yih mè fen nno ne.

a'yiem n' tien.»⁴³ U tí liebe' ní u'panpaankaab bita nno saan, ki laa' bi tí gph ne, kime migùnm ne ññnde' be.

⁴⁴ Ne u daan' be, ki tí jende' waamu, ne ki kàare' nta bo nin i ya ñbonbaab. ⁴⁵ U tí liebe' ní u'panpaankaab nno saan, ne ki tãke' be ki ye: «Ni bie ki fuoreh ne ki gph-a! Uyo ñekn' ní ñj! Bi li taa Unil ya Bijé kí ñukn bibierdenb. ⁴⁶ Fii men tí jo. Liike men, wà kuore' nni nno ñekn' ní ñj.»

Yesu ya cuom

(Mark 14:43-50; Luk 22:47-53; San 18:3-12)

⁴⁷ U laan bie ki lienh ne Sudas u'panpaankaab piik nin bile nno ya uba baa' ní nin linigocienl bi tuke mu-jusiemu nin ilenben. Bitãtuarcienb nin Sufmbe ya cienb ne sãk' be ní. ⁴⁸ Sudas wà kuore' *Yesu nno tãke' linigol nno ki ye: «Ni lá laa' n jon' ki tí lãkn' wà la, wã nínã, ní cuo wã.»

⁴⁹ U pãk ki cuon' ki ñekn' Yesu, ne ki ye: «Cenbaa, n fuondeh ñe,» ne ki lãkn' wã. ⁵⁰ Ne *Yesu tãke' wã ki ye: «N'jã, tien a baa' á tien nã.»

Nen saan ne binib nno ñekn' ki lá cuo' Yesu. ⁵¹ Bà te Yesu saan nno ya uba nère' u'jusiek ki ge' ki paare' bitãtuarcienb ya cien ya tonsãnl uba ya tubl. ⁵² Ne *Yesu tãke' wã ki ye: «jiin a'jusiek nno kí cùcn ki'tuãku ni, kime wà ke kuuleh nin kijusiek la, kijusiek ne li ku u'mã. ⁵³ Ña ben ki ye n miã' n'Baa Uwien la, u li sãk' ní u'tondb icãk icãk piik nin ile n'saan fenfennã? ⁵⁴ N tien' nno la, nã kele' *Uwien ya gbãnkni ni nno li tien mila kí tien-i?»

⁵⁵ Nen saan ne u tãke' linigol nno ki ye: «Ni tuke mu-jusiemu nin ilenben ní lá cuo nni ten n yé udukond ne-a! N là kaah idaan ke *Uwien ya duku ya luo bo ki wãknh binib, ne na cuo' nni u ya yo. ⁵⁶ Nen ke tien' ñj *Uwien ya ñbonsãknb là kele' nã *Uwien ya gbãnkni ni nno ñe' n tien ne.»

Nen saan ne u'panpaankaab ke sen' ki daan' wã.

Sufmbe ya buur ya cãkl yaab bun' Yesu tibuur

(Mark 14:53-65; Luk 22:54-55, 63-71; San 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Binib bà cuo' *Yesu nno taa' wã ki jon' bitãtuarcienb ya cien Kayif den, *Yiko ya wãnwãknb nin Sufmbe ya cienb taan' nã saan nno. ⁵⁸ Pier pe *Yesu bo, ki te fãnfãkm, ki tí baa' bitãtuarcienb ya cien den ne ki kãk' ki tí kèle' biguguurb saan, wã nã liike nã li gben ma bo.

⁵⁹ Bitãtuarcienb nin tibuur ya cãkl yaab ke nuunh bi li dule kutonnenku kùã bo kí biin Yesu ñj kí ku wã ne.

⁶⁰ Nin binib baa' ki lá nen' u'bo kutonnenku ki yebe ma ke nno, ba laa' u'biil. Mifãfãrm ne biññmaadenb bile baa' ⁶¹ ki lá len' ki ye: «Uje wã len' ki ye: «N li fre kí bere Uwien ya duku, kí liebe kí me kù iwien ita.» »

⁶² Ne bitãtuarcienb ya cien fii' ki sere', ki tãke' *Yesu ki ye: «Ña n len kí jiin-ii? Ña ñmãbe tuba á len kí jiin binib bà biindeh ñe nã?» ⁶³ *Yesu ñmin, ne bitãtuarcienb ya cien tãke' wã ki ye: «Uwien wã fuobe ya yel bo, a yé Uwien ya Nigendke Kristo, ki yé Uwien ya Bijé ne la, tãke tã.» ⁶⁴ Ne *Yesu ye: «Sin ne ye nno. Ama n tãkeh ne ne, kí ñe fenfennã kí taa kí li joh, ni li le Unil ya Bijé ke

† Erom ya sojacekl liba ya sojambe là li baa ten itur iluob.

Uwien, mituãm ke ya daan ya jie bó, ki li le wã titewãl-gbãnt ni paaki bó, u we ní.»

⁶⁵ U len' nno ma nno, ne bitãtuarcienb ya cien kere' wã bugben ya lierl, †† ne ki ye: «U suke' Uwien ne. Ta ji nuunh mãnkunl. Ni cii' u suke' Uwien ma bo. ⁶⁶ Ni maaleh mila?» Ne bi ye: «U kpe mikuum ne.»

⁶⁷ Nen saan ne bi cereh u'nun bó tiñinsent, ki kureh wã, ne bitãk mã kpãbreh wã itenpe, ⁶⁸ ki tãkeh wã ki teh: «A yé Uwien ya Nigendke Kristo la, bukure wã ñi' ñe.»

Pier nie' ki ye wa ben Yesu

(Mark 14:66-72; Luk 22:56-62; San 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Tã, Pier ke uluo bo, ne upiitonsãnl uba baa' ki lá tãke' wã ki ye: «A'mã là te nin Galile ya *Yesu wã ne.»

⁷⁰ Ne Pier nie' bi'ke ya nun bó ki ye: «Ma ben a ye á ye bà.» ⁷¹ U joh bunañjebu bó, ne upiitonsãntã laa' wã, ki tãke' binib bà te n'saan nno ki ye: «Uje wã mã là te nin Nasaret ya *Yesu ne.» ⁷² Ne u tí nie' ki pole' ki ye: «Ma ben uje bugben.»

⁷³ Ni pukn' waamu, ne binib bà te n'saan nno baa' ki lá tãke' wã ki ye: «Ni yé imãn ne, a'mã yé *Yesu yaab ya uba ne; a'lenm ne wãngeh a yé nã bó yã.» ⁷⁴ Ne Pier cin' ki nieh ki poleh ki teh «Ma ben uje wã nã. N nen' la, Uwien la daan nni.» Ne ukuoje pãk ki mus' i ya tãan bo.

⁷⁵ Nen saan ne Pier tiere' *Yesu bi tãke' wã ma ki ye: «A li nie bolm mita kí ye ña ben nni ne kí yaan ukuoje nã mus nno.» Ne ki ñen' saali, ki tí mus' ki gbiende' cãen.

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur

(Mark 15:1; Luk 23:1-2; San 18:28-32)

27 Nì faa' kutenñesãnsãnkni, ne bitãtuarcienb nin Sufmbe ya cienb ke kèle' ki bonde' ki liike' bi li tien ma kí ku Yesu. ² Bi lòle' wã, ne ki taa' wã ki tí ñukn' gobina Pilat.

Sudas kpo' ma bo

(Ituon 1:18-19)

³ Tã, Sudas wà kuore' *Yesu nno laa' bi bun' *Yesu tibuur ki ye u kpe mikuum ma nno, u'yenm ñaabe' ki gbien', ne u jiin' ilike ya kur pita nno, wã nã tí de bitãtuarcienb nin Sufmbe ya cienb, ⁴ ne ki tãke' be ki ye: «N bii' ne. N kuore' unil wã ña ñmãbe biil ne.» Ne bi ye: «Na yé tí ya gber, a'yaar nínã.» ⁵ Ne u taa' ilike ya kur nno ki wiã' Uwien ya duku ni, ki siere', ne ki jon' ki tí jãk' u'ba.

⁶ Tã, bitãtuarcienb gèngènde' ilike ya kur nno, ne ki ye: «Ni yé misem ya like ne. Ti'yiko ña nã tuo tí taa yì kí kpìen Uwien ya duku ya liklãkl ni.» ⁷ Bi gbiere' ki liike' bi li tien yì ma, ne ki taa' yì kí de' umaar ya kpãabu, be nã li subeh bicenb. ⁸ Nen bo ne bi yih n'saan «Misem ya kpãabu» haali nin fenfennã.

⁹ Nì tien' *Uwien ya ñbonsãknl Seremi là len' ma ki ye: «Bi taa' ilike ya kur pita ne; Israyel yaab là kpaan' udaan ya daaku ubien wã nno, ¹⁰ ne ki de' umaar ya kpãabu. Yonbdaan là tãke' nni ki ye nno ne.»

†† Sufmbe bo kí kere liliãlãl ya tingi si: unil ya benku ni ben' bii u te uyensaa ni ne.

Pilat bun' Yesu tibuur

(Mark 15:2-5; Luk 23:3-5; San 18:33-38)

¹¹ *Yesu se gobina Pilat ya nun bó, ne u niire' wá ki ye: «Sin, a yé Sufmbé ya ber ne-εε?» Ne Yesu jiin' wá ki ye: «Sin ne ye nno.» ¹² Bitúarcienb nin Sufmbé ya cienb biindeh Yesu, ama wa len' tuba. ¹³ Ne Pilat tóke' wá ki ye: «Na ciib bi biindeh ne mibiinm mà ke ya bol-ii?» ¹⁴ Ama *Yesu na jiin' wá ñábonl liba mánno. Nen ne cuo' wá miyákm céen.

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpe' mikuum

(Mark 15:6-15; Luk 23:13-25; San 18:39-19:16)

¹⁵ Sufmbé ya Pak ya nacenku ke nacenku ya yo la, Pilat tí ñen lipékl ya nil wá linigol yé wá ne kí wíε. ¹⁶ U ya yo ki laa' unil uba te lipékl ni u'yel kpe're', bi yih wá *Yesu Barabas. ¹⁷ Linigol taan' ma nno, ne Pilat niire' lè ki ye: «Ni yé ñ ñen nme lipékl ni? *Yesu Barabas bii *Yesu wá bi yih wá *Kristo nno?» ¹⁸ Pilat niire' nno, kime u ben ki ye bitúarcienb nin Sufmbé ya cienb nme kinenk ne *Yesu bo. Nen ne cè-re' bi taa' wá ki lá rukn' wá.

¹⁹ Uyo wá Pilat ke ki buh *Yesu tibuur nno, ne u'po sáon' ki tóke' wá ki ye: «La taa a'gber kí kuon uje wá na nme biil na ya gber ni. Kime uje bugben bo, n dekn' tideknt kuñonku kuu tú wíεbe nni céen.»

²⁰ Ama bitúarcienb nin Sufmbé ya cienb sure' linigol nno ki ye lè ñ tóke' Pilat wá ñ wíε be Barabas, kí ku Yesu. ²¹ Ne Pilat tí niire' be ki ye: «Bijeb bile bie ni, ni yé ñ wíε u la?» Ne bi ye: «Wíε Barabas.» ²² Ne Pilat niire' be ki ye: «Nno la, *Yesu wá bi yih wá *Kristo nno, n li tien wá mila?» Ne bí'ke ye: «Be ñ kpe' wá udókpókpó bo.» ²³ Ne u tí niire' be ki ye: «U tén ki bí' li lè biil ne?» Ne bi túreh ki wuureh ki gbiekeh ki teh: «Be ñ kpe' wá udókpókpó bo.»

²⁴ Pilat laa' wa ñ fre kí tien niba, bi kpireh ki joh ne, ne u taa' miñunm, ki nire' bí'nun bó, ne ki ye: «Ma te uje wá ya kuum ni. Ni yé ni ya gber ne.» ²⁵ Ne bí'ke ye: «Cè-re' u'kuum ñ li yé tinbi nin tí'bumu ya gber.» ²⁶ Pilat wíε be Barabas, kí cè-re' u'sojambe ñi' *Yesu inalebe, ne u taa' wá ki de' be ñ tí kpe' wá udókpókpó bo.

Sojambé leh Yesu

(Mark 15:16-20; San 19:2-3)

²⁷ Tó, Pilat ya sojambé nno taa' *Yesu ki kón' Pilat den uluo bo, ne ki taan' bí'cékl ya sojambé ke, ki guón' ki linde' wá, ²⁸ ki gore' wá, ne ki taa' kuliermónmónku kuba ki goln' wá, ²⁹ ki taa' ikonkon ki lònlòl' uyukpekpíe ki kpele' u'yul, ki taa' lilenbenl ki rukn' u'nojje ni, ne ki gbaandeh u'nun bó, ki leh wá ki teh: «Sufmbé ya ber, tí fuondeh ne-a!» ³⁰ Ne ki cèreh u'bo tíñinsént, ki taah lilenbenl nno ki kpaakeh u'yul bo. ³¹ Bi lè' wá ki tí gben', ne ki gore' kuliermónmónku nno, ki taa' u'wengolkaar ki jiin' ki goln' wá, ne ki taa' wá ki bure' be ñ tí kpe' udókpókpó bo.

Bi kpe' Yesu udókpókpó bo

(Mark 15:21-32; Luk 23:26-43; San 19:17-27)

³² Bi tí ñeh udu ni ma nno, ne ki cende' uje uba bi yih wá Simón, u yé Sirenn ya du ya nil ne. Bi cuo' uje bugben ki wábn' wá, wá ñ tuke *Yesu ya udókpókpó. ³³ Bi tí baa' niba saan, bi yih nè Golgota, ni'tingi si: «Kuyukpókbu ya Bùol.» ³⁴ Ne ki taa' midaam mà cuuke' ná to kerkeri ki de' Yesu, ki ye wá ñ ñu. U lèn', ne ki yie' ka ñun'.

³⁵ Sojambé nno kpe' wá udókpókpó bo. Ne ki taa' u'wengolkaar ki fù-re' imón ki gbiire' tú, ³⁶ ne ki ke ní'saan ki gu wá. ³⁷ Bi là kele' ná cè-re' bi kpe' wá nno ki tén' u'udókpókpó bo u'yul bó. Bi là kele' ki ye: «Sufmbé ya ber *Yesu wá.» ³⁸ Bi kpe' idukond ile m' u'saan idókpókpó bo, bi kpe' uba u'nojje bó, ki kpe' u'tó u'nojgen bó.

³⁹ Binib bà gèbreh ní'saan nno sukreh wá ki gònbeh iyul kí tókeh wá ⁴⁰ kí teh: «Sin wá ye a li bere Uwien ya duku kí liebe kí me kù iwien ita nno, nmien a'ba-a! A yé Uwien ya Bijé la, jii-re' ní udókpókpó wuu bo-a!»

⁴¹ Ne bitúarcienb nin Yiko ya wónwónnb nin Sufmbé ya cienb m' leh wá ki teh: ⁴² «U nmien' binitób ne, ka ñ fre kí nmien u'ba-a! U yé Israyel yaab ya ber la, wá ñ jii-re' ní udókpókpó wuu bo fenfenno, ne tí teke wá kí ji. ⁴³ U du Uwien bo ne, kí tóke' ki ye u yé Uwien ya Bijé. Uwien yé wá la, wá ñ nmien wá fenfenno.»

⁴⁴ Ne idukond yá bi kpe' yé u'saan idókpókpó bo nno m' sukreh wá nno.

Yesu ya kuum udókpókpó bo

(Mark 15:33-41; Luk 23:44-49; San 19:28-30)

⁴⁵ Tó, kuwensiiku ya yo ne nì ci' kí bíi'ke' utingben ke bo kí tí baa' kutaajuuku tikur tuta ya yo. ⁴⁶ Ni tuoh tikur tuta ya yo ne *Yesu wuure' ufaa bo kí ye: «Eli, Eli, lama sabaktani?» Ni'tingi si: «N'Wien, n'Wien, be tien' a wíε' nni?»

⁴⁷ Binib bà se ní'saan nno ya biba na cii' u wuure' kí ye bà mánmónm ne kí ye: «U lii yih Eli ne.» ⁴⁸ Ne bí'ni uba sen' i ya taan bo kí jon' kí tí yuure' ticitónt, kí lá sèkn' midenmimmiikm miba ni, kí taa' kí tuun' lilenbenl bo, kí tēnde' kí kòle' u'ñbu kí ye wá ñ mu-re. ⁴⁹ Ne bà sien nno ye: «Dàan, tí liike *Eli li baa kí lá nmien wá bii wa ñ baa.»

⁵⁰ Nen saan ne *Yesu tí wuure' ufaa bo, ne kí kpo'. ⁵¹ U ya yo ne kukpélcékpekpíeku kúa bore' Uwien ya duku ní bolm mile nno kere' ku'siik ní paaki kí tí ci' tingi. Kitink jenge', iten yeyekre', ⁵² ikul bibiire', ne Uwien cè-re' binib bà là pe u'sen bo kí kpo' nno mekre' kí yebe. ⁵³ Bi ñen' ikul ni, ne *Yesu mekre' uyo wá bitenkpiib ní nno, bi kón' Uwien ya du Yerusalem ni, kí cè-re' binib laa' be kí yebe.

⁵⁴ Sojambé kobk ya cien nin sojambé bà te *Yesu saan kí gu wá nno laa' kitink jenge' ma, kí laa' tibont tà ke tien' nno, ne nì cuo' be bujewanbu kí gbien', ne bi ye: «Imón, uje wá mánbe kí yé Uwien ya Bijé ne.»

⁵⁵ Bipiib biba m' là te ní'saan kí yebe, kí se fónfókm kí likeh. Bi là ñen' haali Galile ne kí pe u'bo kí toreh wá.

⁵⁶ Bi'ni biba si: Mari Madelenn nin Saak nin *Yosef ya naa Mari nin Sebede ya bijieb ya naa.

Yesu ya subm

(Mark 15:42-47; Luk 23:50-56; San 19:38-42)

⁵⁷ Ni jucre', ne ufàadaan uba baa' ní ki yé Arimate ya nil, bi yih wɔ *Yosef. U mɔ là yé *Yesu ya panpaanke ne. ⁵⁸ U jon' Pilat saan ki tì tɔke' wɔ ki ye u tuo' la, wɔ ñ cèbe wɔ *Yesu ya gbɛnent. Ne Pilat de' usen ki ye be ñ cèbe wɔ tù. ⁵⁹ Ne *Yosef taa' *Yesu ya gbɛnent, ki taa' kukpɛlɛfɛnku ki tenten' tù, ⁶⁰ ki taa' tù ki tì ble' ufele uba ni, ki binde' kutɛngbɛngbenku kuba, ki biin' bufɛnañɔbu ne ki bure'. U là cère' bi cube' ufele nɔ ku-jɔtenku kuba ya kele ni ne ki de' wɔn bugben. Ba laan là sube' nil len. ^{†61} Mari Madelenn nin Maritɔ nɔ mɔ là te ni'saan, ki ke likul nɔ ya nun bó.

Sojambɛ gu Yesu ya kul

⁶² Lidaali là bi bondeh *Saba ya daali nɔ gèbre', ni faa' ne bitɔtuɔrcienb nin *Farisienmbɛ taan' ki jon' Pilat saan, ⁶³ ki tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti tiere' ki ye uton-nɛndaan nɔ là fuobe ma nɔ, u là ye u kpo' la, wienta daali u li mɛkre bitɛnkpiib ni. ⁶⁴ Nɛn bo, cère sojambɛ ñ li gu u'kul, ki tì baa' wienta daali, ñ u'panpaankaab la baa kí lá suu kí ñɛn u'gbɛnent, kí tɔke binib kí ye u mɛkre' bitɛnkpiib ni ne. Bi tien' nɔ la, ku ya tonnen-fɔrkaaku li cɛn kukpiɛku.» ⁶⁵ Ne Pilat ye: «Sojambɛ sɔ. Li joh mɛn ki tì cère be ñ li gu u'kul ni yíe ma bo.» ⁶⁶ Ne bi bure' ki tì pɔle' ki dieke' litenl là bi likul nɔ, ki cère' sojambɛ nɔ gu.

Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ni

(Mark 16:1-10; Luk 24:1-12; San 20:1-10)

28 *Saba ya daali gèbre', kutaaku kùà li faa nɔ, ne Mari Madelenn nin Maritɔ wɔre' ki fii' ki jon' be ñ tì gɔnde likul nɔ. ² I ya tãan bo ne kitink jɛnge' ki gbi-en', ne Yonbdaan ya tond uba ñɛn' paaki bó ní, ki lá bi-ire' litenl nɔ ki binde' lè, ki kèle' lí'bo. ³ U windeh tɛn utemɛknde, ne u'wɛngolkaar piɛn tein. ⁴ Sojambɛ bà gu likul nɔ laa' wɔ ma nɔ, bujɛwaanbu cuo' be cɛn. Bi'gbɛnent ñɔh, ne bi fifike'.

† Sufmbe là subeh bitɛnkpiib nɔ ne.

⁵ Ne utond nɔ tɔke' bipiib nɔ ki ye: «Ninbi, la fɛnge mɛn. N bɛn ni nuunh *Yesu wà bi là kpɛ' wɔ udɔɔɔɔɔɔ bo nɔ ne. ⁶ Wa ji te niɛ saan. U mɛkre' tɛn u là len' ma bo ne. Dɛn mɛn, kí liike u là dɔ nà saan. ⁷ Jo mɛn tonm kí tì tɔke u'panpaankaab kí ye u mɛkre', ki liere' be ki bure' Galile bó ñɔ. Bi li tì lɛ wɔ nɛn bó ne. N ñmɔbe tun ne ñ tɔke ne.»

⁸ Ne bipiib nɔ pɔk ki siere' likul nɔ saan; bujɛwaanbu ñmɔbe be, ama bi'yɛnm mɛn sɔnge cɛn ne bi tiinh ki joh be ñ tì tɔke *Yesu ya panpaankaab Uwien ya tond nɔ tɔke' be nà nɔ.

⁹ Bi joh ma nɔ ne *Yesu cende' be usen ni, ki fuonde' be. Ne bi gbaan' u'nintuɔli, ki cuo' u'tãan ki puke' wɔ.

¹⁰ Ne u tɔke' be ki ye: «La fɛnge mɛn. Li joh mɛn kí tì tɔke n'panpaankaab kí ye be ñ li joh Galile. Bi li tì lɛ nni nɛn bó ne.»

Bi pɛn' Sojambɛ ilike be ñ tɔke kí ye Yesu ña mɛkre'

¹¹ Uyo wà bipiib nɔ joh nɔ, ne sojambɛ bà gu *Yesu ya kul nɔ ya biba jon' Yerusalem, ki tì tɔke' bitɔtuɔrcienb bi laa' nà ke. ¹² Ne bitɔtuɔrcienb nin Sufmbe ya cienb taan' ki kèle' ki gbierɛ', ne ki ñɛn' ilike ñ yebe ki de' sojambɛ nɔ, ¹³ ki tɔke' be ki ye: «Li joh mɛn kí li tɔkeh binib ki teh ni dɔ kuñɔnku ki gɔh, ne u'panpaankaab baa' ki lá sun' ki ñɛn' wɔ likul nɔ ni. ¹⁴ Pilat cii' la, tinbi ne li duɔn u'yɛnm kí ñɛn ne len.»

¹⁵ Sojambɛ nɔ teke' ilike nɔ, ne ki jon' ki tì tien' bi tɔke' be ki ye ma bo. Nɛn bo ne bi kpaandeh tigber nɔ Sufmbe ni haali nin dinnɔ.

Yesu sɔn' u'panpaankaab uɛndun ni ni'ke saan

(Mark 16:14-18; Luk 24:36-49; San 20:19-23; Itùon 1:6-8)

¹⁶ Tɔ, *Yesu ya panpaankaab piik nin uba nɔ jon' Galile ni, lijuɔl là *Yesu là yien' be lí'bo nɔ bo. ¹⁷ Bi laa' wɔ ma nɔ, ne ki gbaan' u'nintuɔli ki puke' wɔ. Ama bi'ni biba jiehe. ¹⁸ Ne *Yesu nekɔ' be ki tɔke' be ki ye: «Uwien de' nni mituɔm ke paaki nin tingi. ¹⁹ Nɛn bo, li joh mɛn inibol ke saan, kí tì tien be n'panpaankaab, kí sii be Uwien ya ñunm, Baa nin Bijɛ nin *Mifuoñaanm ya yel bo, ²⁰ kí wɔkn be be ñ li boh n tɔke' ne nà ke nɔ. Ní li bɛn kí ye n te ni'saan uyo ke kí tì baa uɛndun ya gbɛnm.»

Mark

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Mark ɔa yé Yesu ya tondb piik nin bile nɔɔ ya uba. Ama u cii' Yesu ya gɛr Pier nin Pɔl saan nɛ, kime u tien' bi'saan ki wuɔke'. U ke'le' kugbɔnku kuu ki de' binib bà nɔɔ ya biba ɔa yé Sufmbɛ. Wa ke'le' ku'ni bi maa' Yesu ma bo, ka ke'le' Yesu len' tigber tà nɔɔ mɔ̀ ni fɔ̀ke, ama u tùɔre' ki ke'le' Yesu sɔ̀nsɔ̀n' itùon yà nin u tien' miyɔkm ya bont tà ke, ki wuɔn' Yesu buu' biwienb nin wɔ̀n nin Sufmbɛ ya cienb finfinde' ma bo nɛ.

Mark cin' u'gɔbɔnku ma nɔɔ, u wuɔn' ki ye Yesu yé Uwien ya Bijɛ nɛ (1:1), ki ti tonde' nin wɔ̀n Yesu, Uwien ya Bijɛ ya kuum udɔɔɔɔɔɔ bo ya gɛr (15:39).

Bi li fre kí gbiire Mark ya gɔbɔnku ibɔk ile. Libɔkɔkiɛkl cinh iyul 1:1 kí ti baa iyul 8:26 nɛ libɔkɔkiɛl cinh iyul 8:27 kí ti baa 16:20. Kugbɔnku kuu ya bɔkɔkiɛkl ni (1:1–8:26), Yesu buu' biwienb, ki ɔɔre' isɛnpol binib saan, ki wɔkn' binib Uwien ya gɛr. Ama wa yíe binib ń bende u yé udaan wà nɛ ka toh binib mɔ̀ ń tɔ̀ke u yé udaan wà. Kugbɔnku kuu ya bɔkɔkiɛl ni (8:27–16:20), Mark yíe wɔ̀ ń wuɔn binib kí ye Yesu yé Uwien ya Bijɛ nɛ. U yé Uwien ya Bijɛ ma nɔɔ, nɛ cèrè' u teh miyɔkm ya bont.

Imòn, Yesu yé Uwien ya Bijɛ nɛ, ama u tuo' ki tien' u'ba unisaal ki tuo' Uwien ya ɔ̀ɔbu bó, ki jin' ijend ki ti kpo' udɔɔɔɔɔɔ bo.

San wà siih binib Uwien ya ɔ̀nɔm ya gɛr

(Matie 3:1-12; Luk 3:1-18; San 1:19-28)

1 *Uwien ya Bijɛ *Yesu Kristo ya gbɛmɔ̀nɔ̀mɔ̀nt ya cinm. 2 Tù cin' tɛn *Uwien ya ɔ̀ɔbɔnsɔ̀knl Esayi là ke'le' ma u'gɔbɔnku ni ki ye:

«Liike, n li sɔ̀n n'tond wɔ̀ ń liere ɔ̀ɛ,
kí lá tùɔre a'sen.

3 Udaan uba te kupenpelku ni ki wuureh ki teh:
«Tùɔre mɛn Yonbdaan ya sɛn,
kí cubn u'sɛngbenmu kí de wɔ̀.» »

4 Nɔ̀ nɛ San wà siih binib Uwien ya ɔ̀nɔm baa' ki te kupenpelku ni, ki kpaandeh ki teh: «Lèbre mɛn ni'tetem, ń sii nɛ Uwien ya ɔ̀nɔm ɔ̀ Uwien ń fèrè nɛ ni'biere.» 5 Nɛ Sude ya tinfenm yaab ke nin Yerusalem yaab ke bàareh u'saan ki kpiireh bi'biere, nɛ u siih be Uwien ya ɔ̀nɔm Sudɛn ya kpenl ni.

6 San là guo lilierl là nɔ̀ bi taa' ɔ̀kma ya kobr nɛ ki lòn' lè. U là gbin kugbɔnku ya ningbenl nɛ u'ciɛk ni. U là jinh inacu nin tisiir nɛ. 7 U là tɔ̀keh linigol nɔ̀ ki teh: «Uba li paan n'puoli bó ní ki ɔ̀mɔ̀be mituɔm ki cɛn' nni. Ma kpe ń bòn kí lore u'taceningben. 8 Min taa' miɔ̀nɔ̀m nɛ ki sii' nɛ Uwien ya ɔ̀nɔm. Wɔ̀n nɛ lá li cèrè *Mifuoɔ̀aanm ń jiere ní ni'bo.»

San sii' Yesu Uwien ya ɔ̀nɔm

(Matie 3:13–4:11; Luk 3:21–22; 4:1–13)

9 Tɔ̀, i ya den nɛ *Yesu ɔ̀nɛn' Nasaret, udu wà te Galile ya tinfenm ni nɔ̀ ki baa' San saan. Nɛ San sii' wɔ̀ Uwien ya ɔ̀nɔm Sudɛn ya kpenl ni. 10 *Yesu ɔ̀nɛ

miɔ̀nɔ̀m ni uyo wà nɔ̀ nɛ ki laa' kutaaku kere', ki laa' *Mifuoɔ̀aanm jinh ní ki naan unɛnjel, ki lá kèlè' u'bo.

11 Nɛ unieke uba ɔ̀nɛn' paaki bó ní ki ye: «Sin, a yé n'bijɛ nɛ, n yíe ɔ̀ nɛ n'yɛnm sɔ̀nge a'bo.»

Satan biike' Yesu

12 I ya tàan bo, nɛ *Mifuoɔ̀aanm taa' *Yesu ki jon' kupenpelku ni. 13 U là tien' len iwien pinan nɛ, nɛ *Satan bikreh wɔ̀. U te nin kumuɔku ni ya went nɛ, nɛ Uwien ya tondb toreh wɔ̀.

Yesu cin' u'tuonl Galile ni

14 Tɔ̀, ni tete nɛ bi lá cuo' San ki pekni'. Ni ya puoli bó nɛ *Yesu jon' Galile ki ti kpaandeh Uwien ya gbɛmɔ̀nɔ̀mɔ̀nt, 15 ki teh: «Uyo baa'-a! Uwien ya bɛl nekni' ní ɔ̀. Lèbre mɛn ni'tetem, kí teke tigbɛmɔ̀nɔ̀mɔ̀nt kí ji.»

Yesu yin' bijɛnɛb binan be ń paan u'bo

(Matie 4:18–22; Luk 4:14–15; 5:1–11)

16 *Yesu cuonh ki kpàakeh Galile ya ɔ̀nɛnɛm, nɛ ki laa' Simɔ̀n nin u'ninje Andre te ki wienh bubɛbu. Bi là yé bijɛnɛb nɛ. 17 Nɛ u tɔ̀ke' be ki ye: «Paan mɛn n'bo ní, ɔ̀ ń cèrè ní li taakeh binib ki dienh nni.» 18 Bi dàan' bi'bàan i ya tàan bo, nɛ ki paan' u'bo.

19 U jende' waamu ki pukni', nɛ ki tí laa' Sebede ya bi-jieɔ Saak nin u'ninje San te bi'ɔ̀rɛbu ni, ki tùrɛh bi'bàan. 20 *Yesu yin' be i ya tàan bo nɛ bi dàan' bi'bàa Sebede nin u'tonsɔ̀nb buɔ̀rɛbu nɔ̀ ni, ki paan' u'bo.

Yesu njere' usenpol uje uba saan

(Luk 4:31-37)

²¹ Yesu nin u'panpaankaab ti baa' Kapernawum ya du ni. *Saba ya daali ne *Yesu kon' bi'taanl ya duku ni, ki waknh binib Uwien ya gber. ²² Ni cuo' binib ba' cengeh u'bo' nno miyokm ceen, kime wa waknh be ten *Yiko ya wawaknb waknh ma bo, u waknh be ten unil wa du u waknh na bo ne.

²³ Uje uba ma la te *Sufmbe ya taanl ya duku nno ni usenpol naake wa, ne u wuure' ²⁴ ki ye: «Nasaret ya Yesu, tinbi nin sin tu le ne? A baa' a la boln te ne-ee? N ben a ye udaan wa. A ye Uwien ya Ni'naan ne.» ²⁵ Ne *Yesu tien' u'bo ki ye: «Nmile, ki siere uje wu' saan.» ²⁶ Ne usenpol nno h'ng'ge' uje nno nin ufaa, ki wuure' ki gbien', ne ki siere' u'saan. ²⁷ Ne ni cuo' bi'ke miyokm ceen. Nen saan ne bi niireh tob ki teh: «Ni ye be so? U waknh miwaknfem ne ki du mi'bo-a, ki waknbdeh isenpol nno ni tuonh u'ng'bu bo-a!» ²⁸ Nen bo ne *Yesu ya yel kpre' Galile ya tinfenm ni ni'ke saan.

Yesu buu' binib ba' bun iwien ke ya bol

(Matie 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ *Yesu nin ba' pe u'bo nno nen' litaanl ya duku nno ni, ne ki jon' Simon nin Andre den. Saak nin San ma p'ere' be. ³⁰ To, Simon ya cobnaa do ki bun, u'gbenent ton. Ne bi pok ki toke' *Yesu ki ye u bun, ³¹ ne u baa' u'saan ki cuo' u'nuo ki fin' wa. U'gbenent songe' ne u cende' be.

³² Ni'daali ya tajuoku uwien lu' ma nno, ne bi tukeh ba' bun iwien ke ya bol nin isenpol naake ba' nno ke ya bol ki ba'areh *Yesu saan. ³³ Udu nno ya nib ke la taan' Simon nin Andre den ne buna'ng'bu saan. ³⁴ Ne *Yesu buu' binib ba' bun iwien ke ya bol bi yebe, ki njere' isenpol binib saan i yebe ka cereh i lienh, kime i ben wa.

Yesu toke' binib Uwien ya gber Galile ya tinfenm ni

(Luk 4:42-44)

³⁵ Utengafaa ne *Yesu fii' ni biike ki nen' ki jon' nib na te na saan ki ti ka'areh. ³⁶ Ne Simon nin u'tontoknlieb ma fii' ki nen', ki nuunh wa, ³⁷ bi ti laa' wa ma nno, ne ki toke' wa ki ye: «Binib ke nuunh ne ne.» ³⁸ Ne u toke' be ki ye: «Ti jo men nitonn bo, itengbaan ya te kankonm nno ni na ni ti toke Uwien ya gber ni'na bo. Kime nen bo ne n baa'.» ³⁹ Ne ki taa' be ki jon' Galile ya tinfenm ke ni, ki ti kch Sufmbe ya taan ya dur ni, ki kpaandeh Uwien ya gber, ki njuch isenpol binib saan.

Yesu cere' ujend uba luore'

(Matie 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Ujend uba baa' *Yesu saan, ne ki gbaan' u'nintuoli, ki gbaan' wa ki ye: «A ye la, a li fre ki cere' ni luore'.» ⁴¹ Yesu muo' wa miccekem ceen, ne ki tende' u'nuo, ki me' wa, ki toke' wa ki ye: «N ye, luore'.» ⁴² I ya taan bo ne lijendl nno pok ki gben' ne u luore'. ⁴³ Nen saan ne *Yesu toke' wa ki ye wa ni li joh, ne ki kpre' u'bo, ⁴⁴ ki ye: «Liike a'yul bo ki la toke nil, ama jo ti ti le utuorke, ki tien miluorm ya tuorl ten Moyis la ye be ni li teh ma

bo. Nen ne li wuon ki ye a luore'.» ⁴⁵ Ama uje nno bure' ma nno, u ti kpaandeh tigber nno ni'ke saan ne. U tien' nno ma nno, ne *Yesu na ji li fre ki toke du uba ni, ka toke'. U la juonh idugbaan ne nib na te na saan. Ne binib nen' ni'ke bo ki ba'areh u'saan.

Uje uba ya taan nin u'nuo faan' Yesu cere' u faake'

(Matie 9:1-8; Luk 5:17-26)

2 Iwenkaanke g'ebre', ne *Yesu liebe' ki jon' Kapernawum ya du bo. Binib cii' u te u caan' iden ya nno ni, ² ne linigol taan' ni'saan ki yebe haali fenm na ji ti te na'ng'bu ni nno. Ne u tokeh be Uwien ya gber. ³ To, binib biba tuke' uje uba u'taan nin u'nuo ke faan' ki baa' Yesu saan. Binib binan ne la tuke' wa. ⁴ Linigol nno bo ba ni fre ki taa wa ki nende *Yesu ma nno, ne ki don' u te kudulekaaku ku ni nno ya paaki, ki cube' libonl u se na saan nno, ne ki taa' uje nno ki kuon' ki yekn' nin linagenl nno ki ble' *Yesu ya nun bo. ⁵ *Yesu laa' bi teke' wa ki jin' ma nno, ne u toke' uje nno ki ye: «N'buke, n fere' ne a'biere na.»

⁶ *Yiko ya wawaknb biba ke ni'saan ki maaleh bi'fel ni ki teh: ⁷ «Be tien' uje wu' lienh na nno? U sukreh Uwien ne. Uwien baba na ni la, ne li fre ki fere binib bi'biere?» ⁸ *Yesu pok ki bende' u'yenm ni bi maaleh ma bo ne ki niire' be ki ye: «Be tien' ni maaleh na nno ni'yenm ni? ⁹ Ni le ba faa? Ni toke uje wu' ki ye n fere' wa u'biere ne faa bii wa ni fii' ki yuure u'nagenl ki li cuonh ne faa? ¹⁰ Nen bo, n li wuon ne ki ye Unil ya Bije njambe mituom u'ng'ndun wuu ni wa ni fere binib bi'biere.» Ne ki toke' uje wa ya nuu nin u'taan faan' nno ki ye: ¹¹ «N lienh sin ne, fii' ki yuure a'nagenl, ki li kunh.»

¹² I ya taan bo ne u fii' ki yuure u'nagenl ki nen' saali bi'ke ya nun bo. Ni cuo' bi'ke miyokm ceen ne bi pekeh Uwien ki teh: «Ti fii' ma, ta laan laa' ne ya bonn ya tunbu.»

Yesu yin' Lefi wa ni paan u'bo

(Matie 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ *Yesu liebe' ki jon' Galile ya nunciem ya gbaal, ne binib ligol ba'areh u'saan, u tokeh be Uwien ya gber.

¹⁴ U joh ma nno ne ki laa' ulenpotekl uba ke lenpotek-buol, bi yih wa Lefi u ye Alfe ya bibe. Ne *Yesu toke' wa ki ye: «Paan n'bo ni.» Ne u fii' ki paan' u'bo.

¹⁵ Ni ya puoli bo ne *Yesu te Lefi den ki jinh tijier. Bilenpotekb ligol nin bibierdenb ma la ke wch nin u'panpaankaab saan ki jinh tijier, kime bi la paakeh u'bo ki yebe. ¹⁶ *Yiko ya wawaknb biba, ba ye *Farisienbe nno laa' *Yesu nin bilenpotekb nin bibierdenb te ki jinh tijier ma nno ne bi niire' u'panpaankaab ki ye: «Be tien' u te ki jinh nin bilenpotekb nin bibierdenb-i?»

¹⁷ *Yesu cii' bi len' ma bo, ne ki toke' be ki ye: «Binib ba' njambe laanfie na nuunh dokte, ba bun ne nuunh dokte. Ma baa' ni yin nim'nb, n baa' ni yin bibierdenb ne.»

Uñòlòle ya gber

(Matie 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Uyo uba ne San ya panpaankaab nin *Farisienmbe là lùo buñobu, ne binib biba baa' ki lá niire' *Yesu ki ye: «Be tien' San ya panpaankaab nin *Farisienmbe yaab lùoh buñobu a'yaab ben ña lùoh?» ¹⁹ Ne u jiin' be ki ye: «Binib bà bi yin' be upiikuon li fre kí lòle buñobu uyo wà piice laan te b'isaan-ii? Piice laan te b'isaan la, ba ñ fre kí lòle ñobu. ²⁰ Ama uyo uba we ní be ñ ñen piice nno b'isaan ufaa. U ya yo ne bi li lòle buñobu.» ²¹ Ne ki tí ye: «Uba ña ñ taa kpelcefènkú ya jenl kí lekn lilierkpaal. U tien' nno la, kukpelcefènkú ya jenl nno li kere lilierkpaal nno ne libònl nno ñ yebre kí pukn. ²² Uba mo ña ñ taa midaam mà ña laan muo' ki ben' kí pieke iyokpaan ni. U tien' nno la, midaam nno li kpien iyol nno, kí wule kí ñende ne iyol nno mo ñ saa. Bi piekeh midaam mà ña laan muo' ki ben' iyofèn ni ne.»

Saba ya daali ya gber

(Matie 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ *Saba uba ya daali ne *Yesu nin u'panpaankaab gèbreh ikpàan iba ni. Bi cuonh ki joh ma nno ne u'panpaankaab coh ijifen † ki cienh. ²⁴ Ne *Farisienmbe niire' *Yesu ki ye: «Be tien' a'panpaankaab teh yiko kùon' nà *Saba ya daali?» ²⁵ Ne u tóke' be ki ye: «Na laan kaan' *Dafid là tien' ma bo ne-εε? Wón nin u'nib ña là ñmobe jier ma mikònm cuo' be nno ²⁶ u kón' Uwien ya ninbonl ni, uyo wà Abiyatar là yé bitòtuarcienb ya cien nno, ki taa' kpokwà wà bi taa' ki de' Uwien nno ki ñmóm', ne ki de' wón nin bà tóke nno bi'm' ñmóm'. Ama bitòtuarkaab baba ne là ñmobe usen be ñ ñmóm' kpokwà nno.» ²⁷ Ne ki tóke' be ki ye: «Unisaal bo ne Uwien sien' *Saba ya daali, na yé *Saba ya daali bo ne Uwien ñen' unisaal. ²⁸ Nen bo, Unil ya Bijé ne ñmobe usen wà ñ wuon bi li tien nà haali *Saba ya daali móm' nno.»

Uje uba ya nuu uba faan', Yesu cèrè' u faake' Saba ya daali

(Matie 12:9-14; Luk 6:6-11)

3 *Saba uba ya daali ne *Yesu tí liebe' ki kón' *Sufmbe ya taanl ya duku ni. Uje uba mo te len u'nuu uba faan'. ² Ne bi sekndeh ki likeh u li cèrè uje nno ñ faake *Saba ya daali bii wa ñ cèrè wà ñ faake, kime bi là nuunh bi li dule nà bo kí biin wà ne. ³ Ne *Yesu tóke' uje wà ya nuu faan' nno ki ye: «fii kí sere siik ni.» ⁴ Ne ki niire' be ki ye: «*Saba ya daali la, unil ñmobe usen wà ñ tien nà móm' bii nà bre ne? U ñmobe usen wà ñ ñmien unil bii wà ñ ku wà ne?» Ba jiin' wà. ⁵ Ne u liike' be ki gobre' ki bòn' nin ubenpiebe, u'yenm saa' bi'yufaa bo, ne u tóke' uje wà ya nuu faan' nno ki ye: «Tende a'nuu.» U tende' u'nuu ne u jire' u'ciem. ⁶ Nen saan ne *Farisienmbe ñen', ki taan' ki kèle' i ya tään bo nin Herod yaab be ñ gbiere kí liike bi li tien ma kí ku Yesu.

Linigol taan' Yesu saan

⁷ Ne *Yesu nin u'panpaankaab siere' ni'saan ki bure' miñuncienm bó, ne linigocienl paan' u'bo. Linigol nno ñen' ní Galile ya tinfenm ni nin Sude ya tinfenm ni ⁸ nin Yerusalem ni nin Idume ya tinfenm ni nin mitinfenm mà te Sude ya kpenpuol nno ni nin Tir nin Sidon ya tinfenm ni ne. Bi là yebe cèen ne. Bi cii' *Yesu teh miyokm ya bont ma nno ne cèrè' bi baa' u'saan. ⁹ Ne u tóke' u'panpaankaab ki ye be ñ taa buñerbu kí pùkn miñunm bo wà ñ kó ñ linigol nno la pèbe wà. ¹⁰ Kime u là cèrè' binib faake ki yebe ma nno ne biwienb ke kpieleh be ñ nènde kí me wà. ¹¹ Isenpol yà ñaake binib nno laa' wà la, ñ cèrèh bi gbaandeh u'nintuoli ne ki wureh ki teh: «A yé Uwien ya Bijé ne.» ¹² Ama *Yesu tengeh isenpol nno bo ne ki teh ñ la cèrè binib ñ bende u yé udaan wà.

Yesu gènde' u'tondb piik nin bile

(Matie 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Ni ya puoli bó ne *Yesu don' lijuol bo, ki yin' u yé binib bà nno. Bi baa' u'saan, ¹⁴ ne u gènde' binib piik nin bile be ñ li tuu ki te u'saan, ne ki yin' be u'tondb. U gènde' be wà ñ li sòn' be bi tí tókeh binib tigbemóm' móm' ne, ¹⁵ kí li ñmobe mituom ki ñuon isenpol binib saan. ¹⁶ U gènde' binib piik nin bile bà nno ya yel so: Simón, u baan' wà Pier ¹⁷ nin Sebede ya bijieb Saak nin u'ninje San, u baan' be Bowanerges, ni'tingi si: «itétien ya nib» ¹⁸ nin Andre nin Filip nin Batelemi nin Matie nin Toma nin Alfe ya bije Saak nin Tade nin Simón wà ya nun móm' u'du ya gber bo ¹⁹ nin Sudas Iskariyot wà lá li kuore wà nno.

Biba ye Yesu ñmobe Belsebul ya tuom ne

(Matie 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ *Yesu kun' ne linigol tí taan' u'saan haali wón nin u'panpaankaab ña tí ñmobe fènm be ñ ji jier móm' nno. ²¹ U'den yaab cii' ni te nno ne bi baa' be ñ taa wà. Kime bi maaleh ki teh u waare' ne. ²² Tó, Yiko ya wónwónb bà ñen' Yerusalem bó ní nno lienh ki teh Belsebul ne ñaake wà. Wón isenpol ya cien ne dienh wà mituom u ñuon isenpol binib saan. ²³ Ne u yin' be ki kón' be mikpenjenm ki ye: «*Satan li tien mila kí ñore wón *Satan? ²⁴ Libel liba ya nib bore' tó ki kón' bi'ñmiel ni la, libel nno li juore fènm ne. ²⁵ Iden iba mo ya nib bore' tó ki kón' bi'ñmiel ni la, iden nno li juore fènm ne. ²⁶ Nen bo ne *Satan liebe' ki kón' nin u'ba la, u li gben kí juore fènm ne.

²⁷ «Uba ña ñ fre kí kó ufefaa den kí fie u'bont ka ñmobe tuom mà u li kpie kí lòle wà kí yaan. U lòle' wà la, u ya yo ne u li fre kí kó u'den kí fie u'bont ke. ²⁸ N tókeh ne imòm' ne, Uwien li fère binib bi'biere ke, kí fère be bi suke' wà isuk ñ yebe ki kpe ma ke. ²⁹ Ama, unil suke' *Mifuoñaanm men la, Uwien ña ñ fère wà, u'biere li juore u'bo ne haali uyo wà ña ñmobe gbenm.» ³⁰ Bi tóke' wà ki ye usenpol ne ñaake wà ma nno, ne cèrè' u len' nno.

† Liike Matie 12:1.

Yesu ya naa nin u'ninjieɓ

(Matie 12:46-50; Luk 8:19-21)

³¹ Ƶɔ, *Yesu ya naa nin u'ninjieɓ baa' ní ki lá te saali, ne ki sɔn' be ń ti yin wɔ. ³² Linigol ke ki guɔn' wɔ, ne bi tɔke' wɔ ki ye: «A'naa nin a'ninjieɓ [nin a'ninsieɓ] † te saali ki nuunh ɲe.» ³³ Ne u tɔke' be ki ye: «Nme ne ye n'naa? Bi ɛ ye n'ninjieɓ-i?» ³⁴ Ki liike' ki bòn' binib bà ke ki guɔn' wɔ nɔ ne ki ye: «Liike men, n'naa nin n'ninjieɓ sɔ. ³⁵ Unil wà ke teh Uwien yíe nà la, wɔn ne ye n'ninje, ki ye n'ninse, ki ye n'naa.»

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm

(Matie 13:1-9; Luk 8:4-8)

4 *Yesu tí liebe' ki jon' Galile ya ñuncienm ya gbaal ki ti wɔknh binib Uwien ya gber. Linigocienl tí taan u'saan ne u kɔn' ki kèle' buɲerbu ni miɲunm bo. Linigol nɔ ke te miɲunm ya gbaal. ² Ne u wɔknh be tibont tù yebe mikpenjenm ni, ki tɔkeh be ki teh: ³ «Li cengeh men, ukpaal uba ne jon' wɔ ń ti plè' tibonbuor ya bim. ⁴ U plèh ma nɔ, miba lu' usengbe, ne inuɔn baa' ki lá jin' mè. ⁵ Mitɔm lu' kutentiekú bo, tenbim ɲa yebe nà saan. Tenbim ɲa yebe ma nɔ, ne mi pen' tonm. ⁶ Uwien ñen' ki tonge', ne ki se' mè. Ma ɲmɔbe ñaan mɔnmɔnm ma nɔ, ne mi waan', ki kpo'. ⁷ Mitɔm mɔ lu' kujegorku ni. Ne kujegorku kpére' ki wɔbn' mè ne ma lùon'. ⁸ Mitɔm mɔ lu' kitinmɔnmɔnk bo, ki pen', ki kpére', ki lùon'. Miba lùon' pitata, mitɔm piluoluob, mitɔm mɔ kokobk.» ⁹ Ne ki tí ye: «Wà ɲmɔbe litubl la, wɔ ń cii.»

Be tien' Yesu pɔh binib mikpenjenm-i?

(Matie 13:10-17; Luk 8:9-10)

¹⁰ *Yesu nin u'tondb piik nin bile nin binib bà tuu ki paakeh u'bo nɔ ti te bi'baba ma nɔ, ne bi niire' wɔ mikpenjenm nɔ ya tingi. ¹¹ Ne u jiin' be ki ye: «Uwien ne cère' ninbi bende' u'bel ni ya gbɛɔlkaar. Binib bà ɲa te u'bel ni nɔ wɔn, ni ye ben bo mikpenjenm baba ne, ¹² ɲɔ
 <be ń li likeh ka lenh,
 kí li cengeh ka ciih ni'tingi,
 nɔ ɲa ñí la, bi cii' ni'tingi,
 ki lèbre' bi'tetem la,
 Uwien li fère be bi'biere ne.> »

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm ya tingi

(Matie 13:18-23; Luk 8:11-15)

¹³ *Yesu niire' be ki ye: «Na cii' mikpenjenm miɛ ya tingi la, ni li tien mila kí cii mà ke sien' nɔ ya tingi? ¹⁴ Mikpenjenm nɔ ya tingi sɔ: ukpaal nɔ te ten unil wà tɔkeh binib Uwien ya gber ne. ¹⁵ Mibim mà lu' usengbe nɔ ye binib bà ciih Uwien ya gber, *Satan bàareh i ya tãan bo ki lá ñendeh tù bi'fèl ni ne. ¹⁶ Mibim mà lu' kutentiekú bo nɔ mɔ ye binib bà ciih Uwien ya gber, ki teknh tù tontonm nin uyensɔnge, ¹⁷ ama ka

† Bi kpie' ki kele' tigbont tà nɔ ya tuba ni nin a'ninsieɓ ɲa te tu'ni.

cèreh tù kpaakeh ñaan bi'fèl ni ne, ne ta wuɔkreh bi'ni mɔ. Liwɔbl bii ijend tu' be tu'bo la, bi kɔk kí wie Uwien ya sen ne. ¹⁸ Mibim mà lu' kujegorku ni nɔ mɔ ye binib bà ciih Uwien ya gber, ¹⁹ ne uɲendun wuu ya gber nin lifaal ya yenmaale yà lereh binib nɔ nin tibont ke ya yenmaale kɔh bi'fèl ni, ki wɔbnɔdeh tù, ki cèreh ta ń fre kí sɔn tuonl. ²⁰ Mibim mà lu' kitinmɔnmɔnk bo nɔ mɔ ye binib bà ciih tigber nɔ, ki teknh tù, ki te ten mibim mà lùonh ne. Miba lùonh pitata, mitɔm piluoluob, mitɔm mɔ kokobk.»

Lifrl ya kpenjenm

(Luk 8:16-18)

²¹ Ne *Yesu tí tɔke' be ki ye: «Unil se' lifrl la, u li taa kusenku kí cubn li bo-oo? Bii u li taa lè kí sien igado ya tingi-ii? Wa ń taa lè kí tuɔn likpenkpenl bo ka-aa? ²² Kime niba ɲa te ki buɔ ɲɔ ba lá li ɛ nè, niba mɔ ɲa ń juore kí li buɔ ɲɔ ka lá li ñe upaan bo. ²³ Wà ɲmɔbe litubl la, wɔ ń cii.»
²⁴ U tí tɔke' be ki ye: «Liike men ni'yul bo nin ni ciih tigber tà nɔ. Ni taah nà ki bìkreh tibont ki dienh binitɔb nɔ Uwien mɔ li taa nen ne kí biike kí de ne. U li biike kí gèbre nɔ mɔnmɔn kí de ne. ²⁵ Kime wà ɲmɔbe la, bi li de wɔ kí pukn ne. Wà ɲa ɲmɔbe la, bi li tonde kí fie u ɲmɔbe nà waamu nɔ mɔnmɔn ne.»

Kitink cèreh tibonbuor peh ma bo ya kpenjenm

²⁶ Yesu tí len' ki ye: «Uwien ya bel naan tibonbuor ya bim mà uje uba bule' mè u'kpàabu ni ne. ²⁷ U gɔh-ɔɔ, u likeh ñɔnku nin wien ni-ii, mibim nɔ peh ne ki kpienh, wa ben mi teh ma bo. ²⁸ Kitink ne cèreh mi peh, ki cinh ki kpienh, kí ti pobe kí maa, kí tien ijifen, kí fɔre nin mibim. ²⁹ Ni lá ben' ki kpaan' micem la, ne wɔ ń taa puoko kí jo kí ti ce.»

Mibim mà ñilke ya kpenjenm

(Matie 13:31-32, 34; Luk 13:18-19)

³⁰ *Yesu tí len' ki ye: «Ti li taa ba kí nenge Uwien ya bel-i? Ti li taa mile kpenjenm ba kí nenge lè? ³¹ Li naan mibim mà bi yih mè mutaar nɔ ne. Men ne ye mibim mà ñilke tikpinsir ke ya bim ni kitink bo. ³² Ama bi bule' mè la, mi li pe kí kpére kí gèbre kpinsiiku ke kpinsiiku, kí tien isigben yà gbenge. Inuɔn li fre kí tere isigben nɔ ya sɔnge ni kí li kɔ mɔnmɔn.»

³³ *Yesu taah mikpenjenm ma sɔ ya bol mi yebe ki tɔkeh binib Uwien ya gber, bi li fre kí cii ma bo. ³⁴ Wa tɔkeh be tuba ka kɔn' be kpenjenm. Ama wɔn nin u'panpaankaab lá te bi'baba la, ne u tɔkeh be mikpenjenm nɔ ke ya tingi.

Yesu cère' kutafaaku ɲmile'

(Matie 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Ni'daali ya taajuɔku, uwien beh wù ń kɔ ma nɔ, ne Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Cère men tí puore kí jo miñuncienm ya gbaatɔl bó.» ³⁶ U cèbe' linigol nɔ, ne u'panpaankaab kɔn' u'saan buɲerbu ni ki tuke' wɔ ki bure'. Iñertɔ mɔ là pe bi'bo. ³⁷ Bi joh ma nɔ ne

kutafaabiiku kuba fii', ki cèreh iñungbegbel fih ki yildeh buñerbu nno bo, ne miñunm kuonh bu'ni haali bù tì behn bù ñ gbe. ³⁸ Nin nen ke ñ *Yesu wɔn dɔ buñerbu ni ne puoli bó ki gɔh ki kuu liyukukul. Ne bi baa' ki lá finde' wɔ ki tɔke' wɔ ki ye: «Cenbaa, ti behn tí luo, ne ña tɔnge-ee?» ³⁹ Nen saan ne u finde', ki tien' kutafaaku nno bo, ne ki tɔke' miñunm nno ki ye: «Dɔɔn suoo.» Ne kutafaaku go, ni'ke ñmile' cim. ⁴⁰ Ne u niire' be ki ye: «Be tien' ni sen' bujewaanbu nno? Na laan bie ki ñmɔbe tekjim ne-εε?» ⁴¹ Bujewaanbu cuo' be ki gbien' ne bi niireh tɔb ki teh: «U cinbe ki yé be ya nitunbu sɔ, kutafaaku nin miñunm ke ti boh wɔ?»

Usenpol ñaake uje uba Yesu ñkre' wɔ

(Matie 8:28-34; Luk 8:26-39)

5 *Yesu nin u'panpaankaab tì baa' miñuncienm ya gbaatɔl, Gerasa yaab ya tinfenm ni. ² U ñeh buñerbu ni uyo wà nno ne uje uba pɔk ki ñen' ikul bó ní ki cendeh wɔ. Usenpol ne là ñaake wɔ. ³ U là kɔ bi subeh binib tijɔlulnt à ni nno ne. Bi lòle' wɔ tikudɔkr mɔnɔn la, u cienh tù ne. Nen bo ne uba ña ji là li fre kí cuo wɔ. ⁴ Bi là taah mugbiemu nin tikudɔkr ne ki lùoh wɔ, ne u cienh tikudɔkr nno ki kɔh mugbiemu nno. Uba ña là li fre wɔ. ⁵ U là tuu ki te ikul nno ni nin igbengben bo ne ñnku nin wien ni ki wuureh, ki taah iten ki bungreh u'ba.

⁶ U te fɔnfɔkm, ki laa' Yesu, ne ki sen' ki lá gbaan' u'nintuɔli, ⁷ ki wuure' ufaa bo ki ye: «Yesu, Uwien wà ña ñmɔbe Nacentɔ ya Bijɛ, min nin sin tu le ne? N gbáanh ñe ne, Uwien bo, la jènde nni.» ⁸ Yesu tɔke' usenpol nno ki ye wɔ ñ siere uje nno saan ma nno ne cère' u len' nno. ⁹ Nen saan ne *Yesu niire' wɔ ki ye: «Bi yih ñe ba?» Ne u ye: «Ti yebe ma nno, bi yih nni Ligol ne,» ¹⁰ ki tɔreh ki gbáanh wɔ ki teh u la ñkre be kí ñen mitinfenm nno ni.

¹¹ Tɔ, fangambe biba mɔ là te ni'saan ligbengbenl bo ki yebe ka dindin, bi kpaah be. ¹² Ne isenpol nno gbáan' *Yesu ki ye wɔ ñ cèbe yè, yè ñ jo kí tì kɔ fangambe bie nɔ. ¹³ U tuo', ne ñ siere' uje nno saan, ki tì kɔn' fangambe nno. Ne fangambe nno ke sen' ki tinde' ligbengbenl, ki tì lu' miñunm ni ki luo'. Fangambe nno là li baa ten itur ile.

¹⁴ Bà kpaah fangambe nno sen' ki jon' udu ni nin idugbaan ki tì tɔke' binib tigber nno. Bi cii' tù ma nno, ne ki baa' be ñ lá liike nà tien'. ¹⁵ Bi baa' *Yesu saan ki laa' uje wà isenpol yà yebe là ñaake wɔ nno ya yenm jire' u ke ki guo, ne bujewaanbu cuo' be. ¹⁶ Ne binib bà là te ni'saan ki laa' *Yesu cère' uje nno faake' ma bo nin nà tien' fangambe nno tɔke' be ni'ke. ¹⁷ Ne bi gbáan' *Yesu ki ye wɔ ñ ñe bi'tinfenm ni.

¹⁸ Ne u liebe' ki kɔn' buñerbu. U liebeh wɔ ñ tì kɔ buñerbu ma nno ne uje wà isenpol là ñaake wɔ nno gbáanh wɔ ki teh wɔ ñ cère wɔ ñ paan u'bo. ¹⁹ Ne u yie', ki tɔke' wɔ ki ye: «Liebe kí kun kí tì tɔke a'den yaab Yonbdaan muɔ' ñe micɛɛkm ki tien' nà ke ki de' ñe nno.» ²⁰ Ne u bure' ki gèbreh mitinfenm mà bi yih mè Idu Piik nno ni, ki tɔkeh binib *Yesu tien' nà ke ki de' wɔ. Ne nì cuo' bi'ke miyɔkm cɛen.

Yesu cère' upii uba faake', ki mekre' kibupiik kiba mɔ

(Matie 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ *Yesu liebe' ki puore' miñuncienm ya gbaatɔl nin buñerbu ne linigocienl taan' u'saan miñunm nno ya gbaal. ²² Nen saan ne *Sufmbe ya taanl ya duku ya cien uba baa', bi yih wɔ Yayirus. U laa' *Yesu ma nno, ne ki gbaan' u'nintuɔli, ²³ ki gbáan' wɔ cɛen ki ye: «N'bise behn wɔ ñ kpo ne. N gbáanh ñe ne, den kí taa a'nuc kí paan u'bo wɔ ñ faake kí li fuobe.» ²⁴ Ne *Yesu paan' u'bo ki bure', linigocienl pe u'bo ki pebeh wɔ ikele ke.

²⁵ Tɔ, upii uba mɔ là te ni'saan, ki laa' tifer ibin piik nin ile ta gben'. ²⁶ U là jon' dɔktiembɛ ligol saan, ki laa' ijend ke ya bol bi'nuc ni, ki ñende' u'like ke ki tì gben' na tungreh, ama u'wien nno kpireh ki joh ne. ²⁷ U cii' bi lienh *Yesu bó, ne u maale' u'yenm ni ki ye: «N me' u'wengolkaar mɔnɔn la, n li faake ne.» Ne ki pe *Yesu bo linigol nno ni, ki tì me' u'wengolkaar. ²⁹ U'fer nno pɔk ki gben' i ya tãan bo, ne u bende' u'gben ni ki ye u'wien nno gben'-a! ³⁰ U ya yo ne *Yesu mɔ pɔk ki bende' ki ye mituɔm miba ñen' u'ni, ne ki jiebe' linigol nno ni ki niire' ki ye: «Nme me' n'wengolkaar-i?» ³¹ Ne u'panpaankaab tɔke' wɔ ki ye: «A laa' linigol lie pebeh ñe ikele ke ma bo ne a niireh ki teh ñme me' ñe-εε?» ³² Ne u jiebeh ki likeh ni'ke saan wɔ ñ le udaan wà me' wɔ. ³³ Upii nno ben nibonn nà tien' wɔ ma nno, ne bujewaanbu cuo' wɔ u'gbenent ñoh. Ne u baa' ki lá gbaan' *Yesu ya nintuɔli, ki tɔke' wɔ tigbemɔnt ke. ³⁴ Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «N'bise, a'tekjim ne ñmien' ñe. Li joh nin uyenduɔn. A'wien nno gben' nín.»

³⁵ *Yesu laan te ki lienh, ne binib biba ñen' Yayirus donbó ki lá tuobe' be usen ni ne ki tɔke' Yayirus ki ye: «A'bise kpo'-a! La ji ñ li ñmɔbe Cenbaa yenñaabe.» ³⁶ *Yesu cii' bi len' ma bo. Nin nen ke u tɔke' wɔ ki ye: «La fenge, teke nni kí ji baba.» ³⁷ Ne ka cère' binib ke paan' u'bo, u cère' Pier nin Saak nin Saak ya ninje San baba ne paan' u'bo. ³⁸ Bi tì baa' Yayirus den ne ki cii' kuwaaku bó. Binib te ni'saan ki yebe, ki muɔh ki kpiendeh cɛen. ³⁹ *Yesu kɔn' iden nno ni ne ki niire' be ki ye: «Be tien' ni muɔh ki ñmɔbe kuwaaku nno? Kibuk nno ña kpo', kí gɔh ne.»

⁴⁰ U len' nno ma nno, ne bi leh wɔ. Nen saan ne u ñkre' bi'ke ki ñen' saali, ne ki taa' kibuk nno ya naa nin ki'baa nin u'panpaankaab bita nno ki kɔn' ki te kuduku kùa ni nno, ⁴¹ ne ki cuo' ki'nuc, ki tɔke' kè bi'lenm ni ki ye: «Tali-ta kumi,» ni'tingi si: «Kibupiike, n tɔkeh ñe ne fii!»

⁴² Ne kì fii' ki sere' i ya tãan bo, ki cuonh. Bi laa' nno ma nno, ne nì cuo' bi'ke miyɔkm ki tì kende'. Kì là yé ibin piik nin ile ya bupiik ne. ⁴³ Ne *Yesu kpekre' bi'bo, ki ye bi la tɔke nil, ne ki ye be ñ de kè tijier kè ñ ji.

Nasaret ya nib ña teke' Yesu ki jin'

(Matie 13:53-58; Luk 4:16-30)

6 *Yesu siere' ni'saan ki liebe' u'du ni ne u'panpaankaab paan' u'bo. ² *Saba ya daali ne u kɔn' bi'taanl ya duku ni, ki wɔknh binib Uwien ya gber. Nì cuo' linigol là cenge u'bó nno miyɔkm cɛen, ne bi niireh tɔb ki teh: «U laa' nen ke le saan-i? U laa' la mie ya yen-

fuom-i? U teh miyɔkm ya bont tà ɔ, u teh mila ki teh tù? ³ Kanpinta ɔa ñí-ii? Mari ya bije ɔa ñí-ii? Saak nin Yose nin Sud nin Simɔn ya ninje ɔa ñí-ii? U'ninsieb ɔa te nie saan-ii?» Nno ne bi'yeɔm ɔa ɔmaake' u'bo ne ba teke' u'gber. ⁴ Ne u tɔke' be ki ye: «*Uwien ya ñɔɔn-ɔɔnɔn ke ñɔɔnɔnɔnɔn ya du ni yaab nin u'densen yaab nin u'dencenl yaab baba ne ɔa boh ɔa.» ⁵ U taa' u'nuɔ ki paan' biwienb biba bo ne bi faake' baba ɔa ñí la, wa ji fre ki tien' ɔkm ya bontɔnn ni'saan. ⁶ Ba teke' ɔa ki jin' ma nno ne ni cuo' ɔa miyɔkm cɛen.

Yesu ɔn' u'panpaankaab piik nin bile

(Matie 10:5-15; Luk 9:1-6)

U siere' ni'saan ne ki cuonh itengbaan ni ki ɔknh binib tigbɛmɔnɔnɔn. ⁷ U yin' u'panpaankaab piik nin bile ne ki ɔn' be bilele, ki de' be mituɔm be ní li ɔuɔh isenpol binib saan. ⁸ Ne ki tɔke' be ki ye: «Ni joh la, ni la tuke jier, ki la tuke ɔɔ, ki la cùn like, ki la tuke niba nin nitɔnn, ní li tuke ugbien baba, ⁹ kí cɛke itacaan, ki la tuke lier ile ɔa. ¹⁰ Ni tì baa' nà ke saan bi teke' ne iden yà ni la, ni la lèbre den kí tì baa' lidaali là ni li siere ni'saan. ¹¹ Nà saan ya nib ɔa teke' ne ki yie' ni'gber la, ni siere nè kí kpakpaare ni'taan ya tengunku † kí wie nè. Nen ne li yé ni'saan ya nib bo kudieku.»

¹² Ne u'panpaankaab bure' ki tì kpaandeh tigbɛmɔnɔnɔn ki teh: «Lèbre men ni'tetem.» ¹³ Ne ki ɔuɔh isenpol i yebe binib saan ki taah mikpɔm ki faanh biwienb bi yebe, ne bi faakreh.

San wà siih binib Uwien ya ñunm ya kuum

(Matie 14:1-12; Luk 9:7-9)

¹⁴ Tɔ, *Yesu ya yel kpient ni'ke saan haali uber Herod mɔnɔn tì cii', kime bi lienh *Yesu bo ki teh San wà là siih binib Uwien ya ñunm nno ne mekre' bitenkpiib ni. Nen ne cère' u ɔmɔbe mituɔm ki teh miyɔkm ya bont. ¹⁵ Bitɔb lienh ki teh u yé Eli ne. Bitɔb mɔnɔn teh u yé *Uwien ya ñɔɔnɔnɔnɔn ten biñɔnɔnɔnɔnɔn bà là te uyo bo nno ne. ¹⁶ Herod cii' *Yesu ya gber ma nno ne ki ye: «N là cère' bi tükre' San wà ya yul nno nɔn ne mekre' bitenkpiib ni.»

¹⁷ Nà cère' Herod len' nno si: ɔnɔn nin u'yul ne là cère' u'sojambe cuo' San ki lòle' ɔa tikudɔkr ki pekɔn', u'po Herodiyad bo. Kime Herodiyad là yé Herod ya ninje Filip ya po ne, ne u taa' ɔa ki kuɔn'. ¹⁸ Tɔ, San tɔke' Herod ki ye wa ɔmɔbe sen ɔa ní taa u'ninje ya po. ¹⁹ Nen bo ne Herodiyad là nen San ki yie ɔa ní ku ɔa, ka ní fre, ²⁰ kime Herod là boh San ne, ki ben ki ye u yé unimɔn ne, ki yé Uwien ya nil, ne ka sɛ u'bo. Herod là cengeh San ya gber la, wa ji tì ben u maaleh ki teh bà, ama u nín yie ɔa ní li tuu ki cengeh u'bó ne.

²¹ Ama lidaali liba Herodiyad laa' u li dule nà bo. Herod maa' uwien wà nno ɔgɔbre' ki baa', ne u tien' tijier tù yebe, ki yin' binikpekpiieb nin u'sojacienb nin Galile ya tinfenm ya cienb be ní baa kí lá ji. ²² Bi te ki jinh ma nno ne Herodiyad ya bise baa' kí lá ɔn' kiciek bi'ke ya nun bó. Uber Herod nin bà ke jinh u'saan tijier nno

† Sufmbe bo kí kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: nà ke ji tu unil la, ni yé u'yaar ne, na ji yé uba yaar.

ya yenm ɔonge' u'bo. Ne u tɔke' ujefaan nno ki ye: «Mie nni a yie nà, ní de ɔe.» ²³ Ne ki pole' ki ye: «A mie' nni nà ke la, n li de ɔe nè ne; haali ni yé n'bel ya gbiirm bolm mile mɔnɔn la, n li tuo.»

²⁴ Ne ujefaan nno ñen' ki tì niire' u'naa ki ye: «N'naa, n li tɔke ɔa kí ye ɔa ní de nni ba?» Ne u tɔke' u'bise ki ye: «Tɔke kí ye a yie San wà siih binib Uwien ya ñunm nno ya yul ne.»

²⁵ Ne u ɔnɔ ki liebe' ki ɔn' i ya tãan bo uber Herod saan, ki tɔke' ɔa ki ye: «N yie itaan yie bo á tükre San wà siih binib Uwien ya ñunm nno ya yul ne kí kpient kikensenk ni kí de nni.» ²⁶ U len' nno ma nno, ne ni saa' uber Herod ya yenm ki gbien'. Ama u pole' bicenb ya nun bó ma nno nen ne cère' wa yie'. ²⁷ Nen saan ne u ɔn' soja uba i ya tãan bo ɔa ní jo kí tì ge kí tükre San ya yul ní. Ne soja nno jon' lipɛkl ni ki tì cuo' San ki tükre' liyul, ²⁸ ki kpient kikensenk ni, kí lá de' ujefaan nno. Ne u'mɔ taa' kí tì de' u'naa. ²⁹ San ya panpaankaab cii' ni te nno, ne ki baa' kí lá yuure' u'gbenent, kí tì sube'.

Yesu jin' linigocienl liba

(Matie 14:13-21; Luk 9:10-17; San 6:1-14)

³⁰ Tɔ, *Yesu ya tondb liebe' ki taan' u'saan, ne ki tɔke' ɔa bi tien' nà ke nin bi ɔkn' binib nà ke. ³¹ Binib mɔnɔn te ni'saan ki yebe, biba joh, bitɔb liebeh. Nen bo ne ɔnɔn nin u'panpaankaab ɔa laa' fenm mɔnɔn be ní ji jier. Ne u tɔke' be ki ye: «Cère men tí bure nib ɔa te nà saan kí tì ní li te tí'ba kí fuore waamu.» ³² Nen saan ne bi ɔn' buñerbu ki bure' bi'baba nib ɔa te nà bó.

³³ Ama binib laa' bi cubn' nà bó, bà yebe bende' be ne ki ñen' idu ke ni, ki sen' ki kpie' ki baa' ni'saan nin be.

³⁴ *Yesu baa' ki ñen' buñerbu ni uyo wà nno ne ki laa' linigocienl liba. Ne ki muɔ' be micɛɛkm cɛen, kime bi te ten ipe yà ɔa ɔmɔbe wà kpaah yé ne. Nen bo ne u cin' ki tɔkeh be tigber tù yebe. ³⁵ Uwien benh wù ní ɔa ma nno ne u'panpaankaab baa' kí lá tɔke' ɔa ki ye: «Ti te ñien ɔa te nà saan ne, ne uwien mɔnɔn benh wù ní ɔa ma nno, ³⁶ cère binib bie ɔa ní jo mudufiirmu nin itengbaan yà kɔkuɔ nie saan ɔa ní kí tì de niba kí ji.» ³⁷ Ne u tɔke' be ki ye: «Ninbi bugben de be men be ní ji.» Ne bi niire' ɔa ki ye: «A yie tí ñen iwentun kobiile ya tuonl ya paaku ne kí de kpɔnɔn kí lá de be, be ní ɔmɔn-ii?» ³⁸ Ne u niire' be ki ye: «Ni ɔmɔbe kpɔnɔn uɔe? Jo men kí liike.» Ne bi bure' ki tì liike', ki liebe' ní kí lá tɔke' ɔa ki ye: «Ti ɔmɔbe kpɔnɔn uɔn nin ijen ile ne.»

³⁹ Ne u tɔke' u'panpaankaab ki ye be ní cère binib nno ke ní kèle timɔnɔngt bo icek icek. ⁴⁰ Ne bi kèkèle' icek icek binib piɔnɔnɔn nin binib kokobk. ⁴¹ Nen saan ne u yuure' kpɔnɔn uɔn nin ijen ile nno, ki yaare' ki liike' paaki, ne ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', ki taa' ki de' u'panpaankaab be ní gbiire binib nno ke. Bi gbiire' ijen ile nno mɔnɔn kí tì taa' ki de' bi'ke. ⁴² Bi'ke ɔmɔn' ki gbo', ⁴³ ne bi tanaan' kpɔnɔnɔnɔnɔn nin tijenjenjent tà sien' nno, ki gbien' ikpencub piik nin ile. ⁴⁴ Binib bà jin' tijier nno bi-jeb là te itur iɔn ne.

Yesu cuonh miñunm bo

(Matie 14:22-33; San 6:15-21)

⁴⁵ I ya tàan bo ne *Yesu wɔbn' u'panpaankaab ki ye be n' liebe kí kɔ buñerbu nɔɔ kí liere wɔ usen kí puore miñuncienm ya gbaatɔl kí jo Betsayida ya du ni nɔ wɔn bugben n' cèbe linigol nɔɔ lè n' kun. ⁴⁶ U cèbe' linigol nɔɔ ma nɔɔ ne ki don' lijuɔl bo wɔ n' tì kàare.

⁴⁷ U'panpaankaab joh ma nɔɔ nì tì biire' ki laa' buñerbu nɔɔ te miñunm ya siik ni ne; ne *Yesu te liwel bo u'baba. ⁴⁸ U laa' kutafaaku tobreh be, nì faa bi'bo ki gbien' ba ji li fre kí kùre. Ukuojemuyoye ne u cuonh miñunm bo ki joh bi'saan ki tì nek'n' be ki benh wɔ n' gèbre. ⁴⁹ Bi laa' unil cuonh miñunm bo ma nɔɔ bi maaleh ki teh nì yé ufenfend ne. Bujewaanbu cuo' be ki gbien' ne bi wuure'.

Ne u tɔke' be i ya tàan bo ki ye: «Cuo men ni'ba, Min *Yesu ne, la sen men jewaanbu.» ⁵¹ Ne ki kɔn' bi'saan buñerbu ni. U kɔn' buñerbu ni ne kutafaaku nɔɔ go. Ne nì beke' be cɛen. ⁵² Bi'yenm là libe' ma nɔɔ ne cère' ba bende' u taa' kpɔɔ ki tien' miyɔkm ya bonn nà nɔɔ ya tingi.

Yesu cère' biwienb faake' Genesaret ya tinfenm ni

(Matie 14:34-36)

⁵³ Yesu nin u'panpaankaab tì baa' miñuncienm ya gbaatɔl, Genesaret ya tinfenm ni, ki ñen' buñerbu ni, ne ki lòle' bù. ⁵⁴ Bi ñen' buñerbu ni uyo nɔɔ ne binib bende' *Yesu i ya tàan bo. ⁵⁵ Ne ki tiinh ki joh mitinfenm nɔɔ ni ni'ke saan, ki tukeh biwienb inagen bo. Bi cii' u te nà saan la, ne bi taah be ki joh u'saan. ⁵⁶ U jon' iducencien ni bii itengbaan ni la, bi taah biwienb ne ki lá siendeh binib taakeh nà saan, ki gbáanh wɔ ki teh wɔ n' cère biwienb n' me u'lierku ya ñɔgben baba. Bà ke me' u'lierku ya ñɔgben nɔɔ ke faake' ne.

Yesu nin Sufmbe ya yaaje bok ya gber

(Matie 15:1-9)

7 *Farisienmbe nin *Yiko ya wɔnwɔknb biba ñen' Yerusalem bó, ki baa' ki lá taan' *Yesu saan. ² Bi laa' *Yesu ya panpaankaab biba jinh inɔɔwɔknb, ni'tingi si: ba nire' ki paan' iyaaje bok ye ma bo. ³ Tɔ, *Farisienmbe nin Suftɔb ke pe bi'yaaje bok bo ne. Ba nire' ki paan' bi'yaaje bok ye ma bo la, ba n' ji jier. ⁴ Ne bi ñen' kidaak ki baa' ka sɔkre' bi'ba ki paan' bi'yaaje bok ye ma bo la, ba n' ji jier. Bi liebe' ki nɔɔbe iyaaje boktɔ mɔ i yebe: ten tiñunñuwent nin icɔɔn nin tikur ya sɛn ya cɛndm.

⁵ Ne *Farisienmbe nin *Yiko ya wɔnwɔknb nɔɔ niire' *Yesu ki ye: «Be tien' a'panpaankaab nà pe ti'yaaje bok ye ma bo?» ⁶ Ne u jii' be ki ye: «Ninbi iñuɔn ilele ya nibe, Uwien ya ñɔɔbɔnɔɔn Esayi là len' ni'gber ma nɔɔ, u là nɔɔbe imɔn ne. U là len' ki ye Uwien ye:

«Binib biɛ pèkeh nni buñɔɔbu ni ne, bi'yenm nà neke n'saan.

⁷ Bi pukeh nni fenm ne, ki wɔknh binib iyaaje bok baba.»

⁸ Ne *Yesu tí tɔke' be ki ye: «Ni wienh *Uwien ya wɔbl, ne ki boh iyaaje bok.» ⁹ Ne ki tí tɔke' be ki ye: «Ninbi ya bùol, kí wie *Uwien ya wɔbl, kí paan ni'yaaje bok bo nà faa-a!» ¹⁰ Kime Moyis là len' ki ye: «Li boh a'naa nin a'baa», ki tí len' ki ye: «Unil tɔke' u'naa bii u'baa liñɔɔbon-bil la, be n' ku wɔ.» ¹¹ Ama ninbi wɔknh binib ki cèreh bi lienh ki teh bi bi li de bi'naambe nin bi'baambe nà nɔɔ, ji yé «kɔɔban ne» ba ji li fre kí de be nè. Kɔɔban ya tingi si: ni yé Uwien yaann ne. ¹² Nen bo, ninbi ne cèreh ba toreh bi'naambe nin bi'baambe. ¹³ Nɔɔ ne ni taah ni'yaaje bok ki lèbeh Uwien ya gber, ki tɔkeh yé ni'tɔb ki nebreh, ki teh tibontɔɔ ten tuu nɔɔ tì yebe.»

Tibont tà kuɔndeh unil tijknt

(Matie 15:10-20)

¹⁴ Yesu tí yin' linigol nɔɔ, ne ki tɔke' be ki ye: «Ni'ke n' li cengeh n' bó nɔɔ kí cii n' li tɔke ne tigber tà nɔɔ ya tingi.

¹⁵ Tibont tà kɔh unil ya ñɔɔbu ni nà n' fre kí kuɔn wɔ jknt. Tà ñeh u'fèl ni nɔɔ, tun ne kuɔndeh wɔ tijknt.

¹⁶ [Wà nɔɔbe litubl la, wɔ n' cii.]†

¹⁷ U siere' ki dàan' linigol nɔɔ ki tì kɔn' iden iba ni. U ya yo ne u'panpaankaab niire' wɔ mikpenjenm nɔɔ ya tingi. ¹⁸ Ne u tɔke' be ki ye: «Ni'mɔ nà laan biɛ ki ben tibont ya tingi ne-ɛɛ? Na ben ki ye tibont tà kɔh unil ya ñɔɔbu ni nà n' fre kí kuɔn wɔ jknt-ii?» ¹⁹ Kime ta kɔh u'fèl ni, tì kɔh u'puoku ni ne, ne u joh kunincenku ki ñendeh tì.» *Yesu len' nɔɔ ma nɔɔ, u wɔn' ki ye jier tuba nà kù ne.

²⁰ U tí ye: «Tibont tà ñeh unil ya fèl ni nɔɔ, tun ne kuɔndeh wɔ tijknt. ²¹ Kime tibonbiert ñeh unil ya fèl ni ne. Tun si: iyenmaalbiere nin lisɔnɔɔndl nin bunasubu nin linikul ²² nin linañmaal nin ununfɔke nin mibiern nin milerkjim nin fenfenm nin mituom nin isuk nin tigbengt nin mijɔrtetem. ²³ Tibonbiert tuu ke ñeh unil ya fèl ni ne, ki kuɔndeh wɔ tijknt.»

Upii uba teke' Yesu ki jin', ka yé Suf

(Matie 15:21-28)

²⁴ *Yesu siere' ni'saan, ne ki jon' Tir ya tinfenm ni. U kɔn' iden iba ni, ka yé uba n' bende kí ye u te ni'saan ama wa fre' ki bɔle' u'ba. ²⁵ Tɔ, upii uba là te mitinfenm nɔɔ ni usenpol nàake u'biɛ. U cii' *Yesu bó, ne ki baa' i ya tàan bo ki lá gbaan' u'nintuɔli. ²⁶ Upii nɔɔ nà yé Suf, bi maa' wɔ Siri ya tinfenm ya kele wà bi wù Fenisi nɔɔ ni ne. U gbáan' *Yesu ki ye wɔ n' nɔɔ usenpol wà nàake u'biɛ nɔɔ. ²⁷ Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Cère mubumu n' ji kí gbo kí yaan, kime na mɔn be n' taa mubumu ya jier kí wie isengbele.» ²⁸ Ne upii nɔɔ ye: «Yonbdaan, nì yé imɔn ne, ama isengbele jinh mubumu ya jiejyɔɔl yà luh tingi ni nɔɔ ne.» ²⁹ Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «A'ñɔɔbon-mɔnɔɔn liɛ bo, li jo, usenpol nɔɔ dàan' a'buk nɔɔ.»

³⁰ U liebe' ki kun', ki tì baa' ki laa' usenpol nɔɔ mɔnbe ki dàan' u'buk nɔɔ, kì dɔ kuduku ni.

† Bi kpiɛ' ki kele' tigbɔnt tà nɔɔ ya tuba ni migbiirm 16 nà te tu'ni.

Yesu cère' ugbaanlenteb uba faake'

³¹ *Yesu tí siere' Tir ya tinfenm ni, ki ñen' Sidon ya du ni, ki jon' Galile ya ñuncienm ya kele wà te mitinfenm mà bi yih mè Idu Piik nno bó. ³² Tɔ, binib biba tuke' ugbaanlenteb uba ki baa' u'saan, ki gbáan' wɔ ki ye wɔ ñ taa u'nuc kí paan u'bo. ³³ Ne *Yesu taa' wɔ ki ñen' linigol nno ni, ki jon' ugbɛ, ki taa' u'nɔbii ki tuun' ugbaan nno ya tub ni, ki sii' tiñinsent ki me u'lenl, ³⁴ ki yaare' ki liike' paaki, ki fuore' ki jiiin', ne ki ye «Efata,» ni'tingi si: «Ñere.»

³⁵ Ne u'tub ñere' i ya tàan bo, u'lenl mɔ tɛbre', ne u cin' ki lienh mɔnmɔnm. ³⁶ Ne *Yesu kpekpe' bi'bo ki ye bi la tɔke uba. Nin u kpekpe' bi'bo ma ke nno, bi tɔureh ki kpaandeh tù ne. ³⁷ Ni cuo' binib miyɔkm ki tì kende' ne bi lienh ki teh: «U teh nà ke nno mɔn ne, haali ki tì cèreh igbaan mɔnmɔn ciuh, ki cèreh bilenteb mɔ lienh.»

Yesu tí jiiin' linigocienl liba

(Matie 15:32-39)

8 I ya den ne, linigocienl liba tí taan' *Yesu saan. Ba ñmɔbe niba be ñ ji, ne u yin' u'panpaankaab ki tɔke' be ki ye: ² «Linigol lie nɔ ñmɔbe nni micɛɛkm cɛen ne. Bi te n'saan ma wienta sɔ. Ba ji ñmɔbe niba be ñ ji. ³ Biba ñen' ní fɔnfɔkm ne. N cèbe' be bi kunh ka jin' niba la, bi li tì dre usen ni.» ⁴ Ne u'panpaankaab jiiin' wɔ ki ye: «Ti te ñien ña te nà saan ne. Nmɛ li fre kí le tijier nie saan kí de binib biɛ ke be ñ ji kí gbo?» ⁵ Ne u niire' be ki ye: «Ni ñmɔbe kɔnkɔ uɛ?» Ne bi ye: «Ulole.» ⁶ Ne u tɔke' linigol nno ki ye lè ñ kèle tingi ni, ne ki yuure' kɔnkɔ ulole nno, ki faare' Uwien, ki kɔkɔ' ki taa' ki de' u'panpaankaab, be ñ gbiire linigol nno. Ne bi taa' ki gbiire' be. ⁷ Bi ñmɔbe mujenwawaamu muba mɔ. Ne u yuure' mu'mɔ, ki faare' Uwien, ne ki ye be ñ taa mu'mɔ kí gbiire linigol nno. ⁸ Bi'ke ñmɔn' ki gbo', ne bi tantaan' tijenjent tà sien' nno, ki gbien' ikenden ilole. ⁹ Binib nno là li baa ten itur inan. Nen saan ne u cèbe' be, ¹⁰ ne wɔn nin u'panpaankaab kɔn' buñerbu i ya tàan bo ki bure' Dalmanuta ya tinfenm bó.

Bi yé Yesu ñ tien miyɔkm ya bonn

(Matie 16:1-4)

¹¹ *Farisienmbɛ baa' ki lá cin' ki nieh nin *Yesu miniem. Bi yé be ñ biike wɔ ne ki tɔke' wɔ ki ye wɔ ñ tien miyɔkm ya bonn nà li wɔn kí ye u'tuɔm ñen' Uwien saan ne. ¹² *Yesu fuore' ki jiiin', ne ki tɔke' be ki ye: «Be tien' fenfenɔ ya nib biɛ nuunh be ñ le miyɔkm ya bonn-i? N tɔkeh ne imɔn ne, ba ñ le yɔkm ya bonn niba.» ¹³ Ne ki siere' bi'saan ki liebe' ki kɔn' buñerbu ki joh wɔ ñ tì puore miñuncienm.

Yesu lienh Farisienmbɛ nin Herod ya kɔnkɔ ya ñɔke bó

(Matie 16:5-12)

¹⁴ Tɔ, Yesu ya panpaankaab là sunde' ka tuke' kɔnkɔ. Kɔnkɔ uba kpein ne là te bi'saan buñerbu ni. ¹⁵ *Yesu kpekpe' bi'bo ki ye: «Li ben men *Farisienmbɛ nin

Herod ya kɔnkɔ ya ñɔke bó.» ¹⁶ Ne bi tɔkeh tɔb ki teh: «Ta tuke' kɔnkɔ ma nno ne cère u len' nno.»

¹⁷ *Yesu bende' bi tɔkeh tɔb ki teh bà, ne ki niire' be ki ye: «Be tien' ni tɔkeh tɔb ki teh na tuke' kɔnkɔ? Na laan biɛ ki freh ki sekndeh tibont ne-ɛɛ? Bii na ciuh tu'tingi ne? Ni'yenm biɛ ki liibe ne-ɛɛ? ¹⁸ Ni ñmɔbe inun, be tien' na lenh-i? Ni ñmɔbe itub, be tien' na ciuh-i? Na tien, ¹⁹ n là taa' kɔnkɔ uɔn ki kɔkɔ', ki gbiire' binib itur inun ma nno, ni là tantaan' nà sien' nno ki gbien' ikpencub ubien wà ne-ɛɛ?» Ne bi ye: «Piik nin ile.» ²⁰ Ne u liebe' ki niire' be ki ye: «Na tien n là taa' kɔnkɔ ulole ki kɔkɔ', ki gbiire' binib itur inan ma nno, ni là tantaan' tijenjent tà sien' nno ki gbien' ikenden ubien wà ne-ɛɛ?» Ne bi ye: «Ilole.» ²¹ Ne u ye: «Na laan biɛ ki ciuh tibont ya tingi ne-ɛɛ?»

Yesu likre' ujuɔn uba Betsayida ya du ni

²² Yesu nin u'panpaankaab tì baa' Betsayida ya du ni, ne bi tuke' ujuɔn uba ki baa' *Yesu saan, ki gbáan' wɔ ki ye wɔ ñ taa u'nuc kí me wɔ. ²³ *Yesu cuo' u'nuc, ne ki dère' wɔ ki ñen' udu ni, ki sii' tiñinsent, ki sèkn ujuɔn nno ya nun, ki taa' u'nuc ki paan' u'bo, ki niire' wɔ ki ye: «A lenh nibonn-ii?» ²⁴ U likre', ne ki ye: «N lenh binib ama bi naan isiin ne ki cuonh.» ²⁵ Ne *Yesu liebe' ki taa' u'nuc ki pi' u'nun bó, u faake' ne ki tɔure' ki ñebe' inun-bii ki caan' ki ji lenh tibont ke mɔnmɔnm. ²⁶ Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye wɔ ñ li kun ki la liebe udu nno ni †.

Pier len' ki ye Yesu yé Uwien ya Nigendke Kristo

(Matie 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ *Yesu nin u'panpaankaab siere' ni'saan ki bure' iduwawaale yà te ka fɔke nin Sesare Filip ya tinfenm nno bó. Bi joh ma nno ne u niire' be ki ye: «Binib lienh ki teh n yé ñmɛ ne?» ²⁸ Ne bi jiiin' wɔ ki ye: «Biba lienh ki teh a yé San wà siih binib Uwien ya ñunm ne. Bitɔb lienh ki teh a yé Eli ne. Bitɔb mɔ lienh ki teh a yé *Uwien ya ñɔnkɔnkɔn ya uba ne.» ²⁹ Ne u niire' be ki ye: «Ninbi nín teh n yé ñmɛ ne?» Ne Pier jiiin' wɔ ki ye: «A yé Uwien ya Nigendke Kristo ne.» ³⁰ Nen saan ne *Yesu kpekpe' bi'bo ki ye bi la tɔke nil u yé udaan wà.

Yesu len' u'kuum nin u'mekrm bó

(Matie 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹ Ni ya puoli bó ne Yesu cin' ki tɔkeh u'panpaankaab ki teh: «Ni kpe Unil ya Bijɛ ñ ji ijend kí gbien ne. *Sufm-be ya cienb nin bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb li wiɛ u'gber, kí ku wɔ, ne wienta daali wɔ ñ mekre bitenkpiib ni.» ³² U tɔke' be tigber nno tù wien ne. Nen saan ne Pier taa' wɔ ki jende', ki tì kɔn' nin wɔ ki ye u la lienh ki teh nno. ³³ Ama *Yesu jjebe' ki liike' u'panpaanketɔb ne ki tien' Pier bo ki ye: «Paare n'puoli, Satan. Kime a'yenmaale ña ñen' Uwien saan, ñ yé binib yi ne.» ³⁴ Ne ki yin' linigol nin u'panpaankaab ki tɔke' be ki ye: «Unil yé wɔ ñ paan n'bo la, u la tɔnge u'ba, wɔ ñ li yuunh u'dɔkɔnkɔn ki bukeh ki paakeh n'bo. ³⁵ Kime wà

† Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nno ya tuba ni ni kele' ki ye: «La tì tɔke nil tigber nno udu ni ne.»

ke yíe wɔ́ ñ fie u'miel la, wɔ́n ne li kpo kí juore fenm. Ama wà ke li tuo kí kpo min nin tigbemɔ́nmɔ́nt tuu bo nɔ́, wɔ́n ne li le limiel. ³⁶ Unil laa' uɔ́ndun wuu ni ya bont ke ɔ́ ki tí luo' limiel la, u laa' be ya kpele ne? ³⁷ Unil li taa bà kí pè kí teke u'miel-i? ³⁸ Unil ye min nin n'gber ɔ́mɔ́be wɔ́ ife fenfenɔ́ ya nib bà ɔ́a cuube Uwien saan, ki yé bibierdenb nɔ́ saan la, udaan mɔ́ lá li ɔ́mɔ́be nni ife ne uyo wà Unil ya Bijé lá li baa ní nin Uwien ya tondb, wɔ́ ñ li ɔ́mɔ́be u'Baa Uwien ya kpieke nɔ́.»

9 U tí tɔ́ke' be ki ye: «N tɔ́keh ne imɔ́n ne, ninbi bà se nié saan nɔ́ ya biba li le Uwien ya bel we ní nin mituɔ́m ne kí yaan kí kpo.»

Yesu ya gbɛnɛnt lèbre'

(Matie 17:1-13; Luk 9:28-36)

² Iwien iluob gèbre', ne *Yesu taa' Pier nin Saak nin San ki jende' ki tí don' lijɔ́fɔ́krl liba bo bí'baba. U'g-bɛnɛnt lèbre' bí'nun bó, ³ ne u'wengolkaar pende' kponkpon, ki windeh tein. Uba ɔ́a te uɔ́ndun wuu ni kí fre kí tien kukpelciéku kù ñ li pien nɔ́. ⁴ Ne bi laa' Eli nin Moyis pu' u'saan bi tɔ́keh tigber. ⁵ Nen saan ne Pier tɔ́ke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, ti te nié saan ma nɔ́, ni mɔ́n ne. Cère tí pɔ́ ininbon ita, sin liba, Moyis liba, Eli mɔ́ liba.» ⁶ Pier ɔ́a ben u li len kí ye bà, kime bujewaambu cuo' wɔ́n nin bipanpaanketɔ́b nɔ́ ki gbien'-a.

⁷ Kutewɔ́lgbɔ́nku kuba baa' ki pibn' bí'bo, ne bi cii' unieke uba bó kutewɔ́lgbɔ́nku nɔ́ ni u ye: «N'Bijé sɔ́ nɔ́, n yíe wɔ́, li cengeh men u'bó.» ⁸ I ya tàan bo ne bi jiebe' ki liike', ka ji laa' nitɔ́, bi laa' *Yesu baba ne se bí'saan.

⁹ Bi jiih lijɔ́l nɔ́ ya tingi ma nɔ́, ne *Yesu kpekpe' bí'bo ki ye bi la tɔ́ke uba bi laa' nà nɔ́ kí tí baa uyo wà Unil ya Bijé li mɛkre bitenkpiib ni nɔ́. ¹⁰ Ne bi tuo' u ye ma nɔ́, ama ki ji niireh tɔ́b ki teh u ye wɔ́ ñ ye ba ne ki ye «kí mɛkre bitenkpiib ni?» ¹¹ Ne ki niire' wɔ́ ki ye: «Be bo ne Yiko ya wɔ́nɔ́knɔ́b lienh ki teh Eli li baa ne kí yaan Kristo ñ baa ní?» ¹² Ne u jiih' be ki ye: «Eli li mɔ́nbe kí kpié kí baa kí lá tɔ́re tibont ke ne kí yaan. Ama ni ñn tien' mila ki liébe' ki kéle' *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye binib li jènde Unil ya Bijé kí gbien, kí yuɔ́n wɔ́? ¹³ N tɔ́keh ne ne, Eli baa' ní ɔ́. Ne bi tien' wɔ́ bi yíe ma bo. Bi tien' wɔ́ ten ni kéle' ma u'bo *Uwien ya gbɔ́nku ni nɔ́ ne.»

Yesu ɔ́re' usenpol kibuk kiba saan

(Matie 17:14-21; Luk 9:37-43)

¹⁴ Tɔ́, *Yesu nin u'panpaankaab bita nɔ́ tí baa' u'panpaanketɔ́b saan, ne ki laa' linigocienl se ki guɔ́n' be. *Yiko ya wɔ́nɔ́knɔ́b biba mɔ́ te, ki nieh nin be miniem. ¹⁵ Linigol nɔ́ laa' *Yesu i ya tàan bo ma nɔ́, ne ni cuo' bí'ke miyɔ́km cɛen. Ne bi sen' ki jon' ki tí fuonde' wɔ́. ¹⁶ Ne u niire' u'panpaankaab ki ye: «Ninbi nin ben nieh be bo?»

¹⁷ Ne linigol nɔ́ ni, uje uba tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «Cɛnbaa, n tuke' n'buk ne ki baa' a'saan. Usenpol uba ne ɔ́aake kè, ki tien' kè ulentɛb. ¹⁸ U cuo' kè nà saan la, u gbɔ́breh kè ne, ne kuñinsɛnjukuku puubeh kí'fɔ́bu bó, kí ɔ́mɔ́nh iñin, kí'gbɛnɛnt mɔ́ tereh. N gbáan' a'panpaankaab be

ñ ɔ́re usenpol nɔ́, ne ba fre'.» ¹⁹ Ne *Yesu tɔ́ke' be ki ye: «Ninbi fenfenɔ́ ya nibɛ, na teke' Uwien ki jin'. N li wuɔ́ke ní'saan kí tí kpaan mila ne? N li ɔ́mɔ́be sukle ní'bo kí tí kpaan mila ne?» Ne ki ye: «Taa men kibuk nɔ́ ní.»

²⁰ Ne bi taa' kè ki baa' u'saan. Usenpol nɔ́ laa' *Yesu ma nɔ́ ne ki cère' kí'gbɛnɛnt ɔ́h pepebu, kí lu' ki bindeh, kuñinsɛnjukuku puubeh kí'fɔ́bu bó. ²¹ Ne *Yesu niire' kí'baa ki ye: «Nì cin' kè ma ni wuɔ́ke'-aa?» Ne kí'baa ye: «Nì cin' kè haali kí'buwaam ni ne. ²² U sɔ́be kí gbɔ́breh kè umu nin miñunm ni ne, ki nuunh wɔ́ ñ ku kè. A li fre la, á muɔ́ te micɛɛkm kí tore tɛ.» ²³ Ne *Yesu ye: «Be tien' a ye n li fre la? Wà teke' ki jin' ɔ́a ñ gbele niba.» ²⁴ Ne kibuk nɔ́ ya baa wuure' i ya tàan bo ki ye: «N teke' ɔ́e kí jin', tore nni, kime n'tekjim ne pɔ́re' nni.»

²⁵ *Yesu laa' linigol nɔ́ tiinh kí taakeh ní, ne u tien' usenpol nɔ́ bo ki ye: «Usenpol wà teh binib igbaanlen-ɛb nɔ́ n tɔ́keh ɔ́e ne, dàan kibuk kíe, kí la ji ñ ɔ́ekn kè lidaali liba.» ²⁶ Usenpol nɔ́ wuure', ne ki cère' kibuk nɔ́ ya gbɛnɛnt ɔ́h pepebu, ne kí dàan' kè. Kí dɔ́ kí naan utenkpii, ne binib bà yebe ye kí kpo'-a! ²⁷ Ama *Yesu cuo' kí'nuɔ́ kí fin' kè. Ne kí fii' kí sere'.

²⁸ *Yesu kun' ma nɔ́ ne u'panpaankaab niire' wɔ́ bí'baba bo ki ye: «Be tien' tinbi ɔ́a fre' kí ɔ́re' usenpol nɔ́?» ²⁹ Ne u jiih' be ki ye: «Yíe ya senpol ya bol wɔ́n, ikaare baba ɔ́a ñí la, bonn ɔ́a te kí fre kí ɔ́re ye.»

Yesu tí len' u'kuum nin u'mekrm bó

(Matie 17:22-23; Luk 9:43-45)

³⁰ Yesu nin u'panpaankaab siere' ní'saan, ne kí cuon' kí càare' Galile ya tinfenm. *Yesu ɔ́a yíe uba ñ li ben u te nà saan, ³¹ kime u yíe wɔ́ ñ wɔ́n u'panpaankaab ne. U tɔ́ke' be ki ye: «Bi li taa Unil ya Bijé kí ɔ́kun binib, be ñ ku wɔ́. Ama wienta daali u li mɛkre bitenkpiib ni.» ³² U'panpaankaab ɔ́a cii' u'lenm nɔ́ ya tingi ne ka kaabe' be ñ niire wɔ́ mɔ́.

Ñme yé unikpekpiék-i?

(Matie 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³ Yesu nin u'panpaankaab tí baa' Kapernawum ya du ni, ne kí kɔ́n' kuduku kuba ni. Bi te kuduku nɔ́ ni ma nɔ́, ne u niire' be ki ye: «Ni bi nieh be bo usen ni?»

³⁴ Ne bi se kí ɔ́min, kime bi bi nieh ticien bo ne usen ni.

³⁵ Nen saan ne u kèle' kí yin' u'panpaankaab piik nin bile nɔ́ ke, ne kí tɔ́ke' be ki ye: «Unil yíe wɔ́ ñ li yé usenlier la, wɔ́ ñ tien u'ba bí'ke ya gbaarke, kí li yé bí'ke ya tonsɔ́nl.» ³⁶ Ne kí taa' kibuk kiba kí sien' bí'siik ni, kí yu-ure' kè kí bibe', kí tɔ́ke' be ki ye: ³⁷ «Wà ke teke' kibuk ten kíe n'yel bo la, u teke' min ne. Wà ke teke' nni la, na yé u teke' min ne, u teke' wà sɔ́n' nni ní nɔ́ ne.»

Wà ɔ́a nen tɛ la, u se tí'ciék bó ne

(Luk 9:49-50)

³⁸ Nen saan ne San tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «Cɛnbaa, ti laa' unil uba u ɔ́h isenpol binib saan a'yel bo. Wa pe tí'bo ma nɔ́ ne tí pien' wɔ́.» ³⁹ Ne *Yesu ye: «La ji ñ pien wɔ́ men, kime nil ɔ́a ñ fre kí tien miyɔ́km ya bonn n'yel bo ɔ́ kí pɔ́k kí len n'bo nà bre i ya tàan bo. ⁴⁰ Wà ɔ́a nen tɛ

la, u se ti'ciek bó nɛ. ⁴¹ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, wà kɛ de' nɛ kiñunyibuok ki ye ni yé Kristo yaab ma nɔn nɛ la, wa ñ lúo u'suul fiebu.»

La cère ubaan uba ñ tùre Uwien ya sen

(Matie 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² «Ama ibaan yà teke' nni ki jin' nɔ, unil cère' í'ni uba tùre' Uwien ya sen la, bi bi taa' linècienl, ki jɔn' u'tule ni, ki ture' wɔ ki wiɛ' miñuncienm ni la, nì bi li tu udaan bo.

⁴³ A'nus nɛ cèreh a bih la, cere wù. A ñmɔbe unus uba ñ ki laa' limiel là ña ñmɔbe gbenm la, nì tu nin á li ñmɔbe inus ile, ñ ki kɔ umucencien wà ña ñ kpiin ni.

⁴⁴ [Ni'saan, «Mu ña ñ kpiin. Ininbieb yà ñmɔnh tigbenent mɔ ña ñ kpo.»] ⁴⁵ A'taal nɛ cèreh a bih la, cere lè. A ñmɔbe litaal liba ñ ki laa' limiel là ña ñmɔbe gbenm la, nì tu nin á li ñmɔbe itàan ile, ñ ki kɔ umu wà ña ñ kpiin ni. [⁴⁶ Ni'saan, «Mu ña ñ kpiin. Ininbieb yà ñmɔnh tigbenent mɔ ña ñ kpo.»] ⁴⁷ A'nunbu nɛ cèreh a bih la, likre bù. A ñmɔbe bununbu buba ki kɔn' Uwien ya bel ni la, nì tu nin á li ñmɔbe inun ile, ñ ki kɔ umu wà ña ñ kpiin ni. ⁴⁸ Ni'saan, «Mu ña ñ kpiin. Ininbieb yà ñmɔnh tigbenent mɔ ña ñ kpo.»

⁴⁹ «Umu nɛ li cère unil kɛ ñ ñmaake ten miyaam.

⁵⁰ Miyaam yé nibonn nà mɔn nɛ. Ama mî saa' ka ji ñme la, niba ña te kí ji ñ fre kí ñmaake mè. Ní li ñme ten miyaam, kí li ñme nin tɔb.»

Uwien taan' nà la, nil la bore nè

(Matie 19:1-12; Luk 16:18)

10 *Yesu siere' ni'saan, nɛ ki jon' Sude ya tinfenm mà te Sudɛn ya kpenpuol bó nɔn ni. Inigol tí taan' u'saan, nɛ u tí wɔkn' bɛ ten u tí ñ teh ma bo.

² *Farisienmbe biba nek'n' wɔ ki yíe bɛ ñ biike wɔ, nɛ ki niire' wɔ ki ye: «Uje ñmɔbe usen wɔ ñ wiɛ u'po-oo?»

³ Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Moyis là ye ní li teh mila?» ⁴ Nɛ bi ye: «Moyis là ye uje yíe wɔ ñ wiɛ u'po la, wɔ ñ kele kugbɔnkɔ kí de wɔ kí wuɔn kí ye u wiɛ' wɔ.» ⁵ Nɛ *Yesu ye: «Ni'yufaa bo nɛ cère' Moyis là kele' ki ye ní li teh nɔn.

⁶ Ama micincinm, uyo wà Uwien là ñɛn' uñendun wuu nɔn, «u là ñɛn' uje nin upii nɛ. ⁷ Nɛn nɛ cère' uje kuɔn' upii la, u li dàan u'naa nin u'baa, ⁸ nɛ ben bile nɔn ñ taan kí tien unibaab.» Nɔn nɛ ba ji te nib bile, bi ji yé unibaab nɛ. ⁹ Tɔ, Uwien taan' nà la, nil la bore nè.»

¹⁰ Bi tí baa' iden nɛ u'panpaankaab mɔ liebe' ki niire' wɔ tigber nɔn bo. ¹¹ Nɛ u jiiin' bɛ ki ye: «Uje wà wiɛ' u'po, kí tí kuɔn' upiitɔ la, uje nɔn yé ujenanmaa nɛ u'po ukpiek nɔn bo. ¹² Upii wà fii' u'ce saan, kí tí kun' ujetɔ la, upii nɔn yé upiinanmaa nɛ.»

Yesu nin mubumu

(Matie 19:13-15; Luk 18:15-17)

¹³ Tɔ, binib tukeh mubumu, ki bàareh *Yesu saan ñ wɔ ñ mɛ mù, nɛ u'panpaankaab kɔnh nin bɛ. ¹⁴ U laa' bi kɔnh nin bɛ ma nɔn, na ñmaake' wɔ, nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Cère men mubumu mù ñ li bàareh n'saan. La piendeh mù men, kime binib bà te ten mubumu nɛ si Uwien ya

† Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nɔn ya tuba ni migbiirm 44 ña te tu'ni. †† Liike 9:44.

bel. ¹⁵ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, wà kɛ ña teke' Uwien ya bel ya gber kibuk yaam la, wa ñ kɔ lí'ni.» ¹⁶ Nɛn saan nɛ u yuunh mubumu nɔn, kí taah u'nus kí paakeh mu'bo, kí teh mù Uwien ya mɔnm.

Ufàadaan uba ya gber

(Matie 19:16-30; Luk 18:18-30)

¹⁷ *Yesu siereh uyo wà nɔn, nɛ uje uba sen' ki baa' kí lá gbaan' u'nintuɔli, kí niire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa wà mɔn, n li tien mila kí lɛ limiel là ña ñmɔbe gbenm-i?» ¹⁸ Nɛ *Yesu niire' wɔ ki ye: «Bɛ tien' a yih nni wà mɔn-i? Uwien baba ña ñí la, uba ña mɔn. ¹⁹ A ben iwɔb yà ye: «La ku nil, kí la teh nanmaal, kí la suh, kí la nendeh nib bo, kí la jinh nib, kí li boh a'naa nin a'baa nɔn.» ²⁰ Nɛ uje nɔn ye: «Cɛnbaa, n boh ní'ke haali n'buwaam ni nɛ.»

²¹ *Yesu liike' wɔ, u'yɛnm sɔnge' u'bo, nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «Nibonn niba nɛ pɔre' ñe. Jo kí tí kuɔre a ñmɔbe tibont tà kɛ nɔn, kí taa ilike nɔn kí de bicɛɛkɛnɛn, kí li ñmɔbe lifaal paaki bó, ñ kí baa kí lá paan n'bo.»

²² *Yesu len' nɔn ma nɔn, nɛ uje nɔn saa' u'nun bó, kí siere' kí bure' nin uyensaa, kime u ñmɔbe lifaal kí gbien'.

²³ *Yesu jibe' kí liike' u'panpaankaab, nɛ kí tɔke' bɛ ki ye: «Nì faa kí gbien' nin binib bà ñmɔbe lifaal nɔn ñ kɔ Uwien ya bel ni.» ²⁴ U len' nɔn ma nɔn, nɛ miyɔkm cuo' u'panpaankaab cɛn, nɛ u tí tɔke' bɛ ki ye: «N'bumu, Uwien ya bel ni ya kɔm faa cɛn nɛ. ²⁵ Nì faa nin ufàadaan ñ kɔ Uwien ya bel ni kí cɛn' ñɔkma ñ càare mikpɛpienbonm ni.» ²⁶ Nì tùɔre' kí beke' bɛ cɛn, nɛ bi tɔkeh tɔb kí teh: «O, nì te nɔn la, ñme li fre kí ñmere?» ²⁷ *Yesu caan' bi'bo inun, nɛ kí tɔke' bɛ ki ye: «Binib nɛ ña ñ fre, Uwien wɔn ña ñ gbele niba, u li fre kí tien ní'ke.»

²⁸ Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Tinbi wɔn la, ti dàan' tibont kɛ nɛ kí paan' a'bo-a!» ²⁹ Nɛ *Yesu ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, unil wà kɛ dàan' u'den bii u'ninjieb bii u'ninsieb bii u'naa bii u'baa bii u'bumu bii u'kpàan min nin tigbɛmɔnmɔnt bo la, ³⁰ u li lɛ iden nin ninjieb nin ninsieb nin naambe nin mubumu nin ikpàan, ní'ke bolm kobk fɛnfennɔ, ama u li lɛ ijend mɔ. Nɛ uyo wà we ní nɔn, u lá li lɛ limiel là ña ñmɔbe gbenm. ³¹ Bisɛnlierb lá li paan puoli kí yebe. Puoli bó yaab mɔ lá li liere usen kí yebe.»

Yesu tí len' u'kuum nin u'mekrm bó nta bo

(Matie 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² *Yesu nin u'panpaankaab doh Yerusalem bó, nɛ u lɛ usen. Bi joh ma nɔn u'panpaankaab ya yɛnm saa' nɛ bujewanbu cuo' bà mɔ pɛ u'bo nɔn. Nɛn saan nɛ u tí yin' u'panpaankaab piik nin bile nɔn u'ba saan nɛ kí cin' kí tɔkeh bɛ nà li tí tu wɔ ní'bó. ³³ U tɔke' bɛ ki ye: «Li cengeh men, tí doh Yerusalem bó nɛ. Tí tí baa' la, bi li taa Unil ya Bijɛ kí ñukn bitɔuɔrcienb nin *Yiko ya wɔn-wɔknɛ, bɛ ñ bu wɔ tibuur, kí ye u kpe mikuum, kí taa wɔ kí ñukn bà ña yé Sufmbɛ. ³⁴ Bi li lè wɔ, kí cere u'bo tiñinsɛnt, kí ñi wɔ inalebe, kí yaan kí ku wɔ, nɛ wienta daali wɔ ñ mekre bitenkpiib ni.»

Saak nin San ya miɛbu

(Matie 20:20-28)

³⁵ Ƨɔ, Sebede ya bijieb Saak nin San nɛkn' Yesu, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti yíe á tuo kí tien ti li miɛ nɛ ná nɛ.» ³⁶ Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Ni yíe n̄ tien ba nɛ kí de nɛ?» ³⁷ Nɛ bi ye: «A lá jin' a'bel la, á cèrɛ tí'ni uba n̄ li kɛ a'ncɔjie bó, utɔ mɔ n̄ li kɛ a'ncɔgen bó.» ³⁸ Nɛ u ye: «Na ben ni miɛh nibonn nà. Ni li fre kí ji n li ji ijend yà nncɔ-cc?» Bii ni li fre kí kɔ n li kɔ micɛcɛkm mà ni nncɔ ni-ii? ^{†39} Nɛ bi ye: «Ti li fre.» Nɛ u ye: «Imòñ, ni li ji n li ji ijend yà nncɔ, ki li kɔ n li kɔ micɛcɛkm mà ni nncɔ ni. ⁴⁰ Ama binib bà li kèlɛ n'ncɔjie nin n'ncɔgen bó nncɔ wɔn, na yé min nɛ li gènde bɛ. Uwien nɛ li de mifɛnm nncɔ u bonde' mè ki ble' binib bà nncɔ.»

⁴¹ U'panpaankaab piik bà sien' nncɔ cii' Saak nin San tɔke' wɔ ki ye bà, nɛ bi'benku ni cin' ki beh bi'bo. ⁴² Nɛn saan nɛ u yin' bɛ u'ba saan ki tɔke' bɛ ki ye: «Ni ben n̄ te ma uɛndun wuu ni. Bà yé idu ya bɛrb wɔbndeh i'nib nɛ, nɛ bà n̄mɔbe ticiɛnt nncɔ wɔngɛh bɛ bi'tuɔm kɛ ma bo. ⁴³ Na n̄ li te nncɔ ninbi ni. Ni'ni wà yíe wɔ n̄ li yé ucien la, wɔ n̄ tien u'ba ni'tonsɔnl. ⁴⁴ Ni'ni wà yíe wɔ n̄ li yé usenlier la, wɔ n̄ tien u'ba ni'kɛ ya yonb. ⁴⁵ Kime Unil ya Bijɛ n̄a baa' uɛndun wuu ni bɛ n̄ sɔn kí de wɔ. U baa' wɔn nɛ n̄ sɔn kí de binib, kí kpo n̄k kí dɛ binib bà yebe kí wiɛ.»

Yesu likre' Bartime

(Matie 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ *Yesu nin u'panpaankaab tì baa' Seriko ya du ni. Bi ñɛh u'ni uyo wà nncɔ nɛ linigocienl paan' bi'bo. Ujuɔn uba kɛ sengbaal ki miɛh, bi yih wɔ Bartime, u yé Time ya bijɛ. ⁴⁷ U cii' bi ye Nasaret ya *Yesu nɛ gèbreh, nɛ u cin' ki wuureh ki teh: «Yesu, *Dafid ya yaabile, muɔ nni micɛcɛkm.»

⁴⁸ Linigol nncɔ tɛngɛh u'bo ki teh wɔ n̄ n̄mile, ama u tũɔreh ki wuureh nɛ ki teh: «*Dafid ya yaabile, muɔ nni micɛcɛkm.» ⁴⁹ Nɛ *Yesu sere' ki ye: «Yin wɔ men ní.» Nɛ bi yin' wɔ ki tɔke' wɔ ki ye: «Cuo a'ba! Fii kí sere, u yih nɛ.»

⁵⁰ Nɛ u wiɛ' u'liergbenku, ki fii' wukbu, ki baa' *Yesu saan. ⁵¹ *Yesu niire' wɔ ki ye: «A yíe n̄ tien ba kí de nɛ?» Nɛ u ye: «Cɛnbaa, n yíe n̄ likre nɛ.» ⁵² Nɛ *Yesu ye: «Li joh, a'tekjim nɛ n̄miɛn' nɛ.» U likre' i ya tãan bo, nɛ ki paan' *Yesu bo.

Binib kpiɛkreh Yesu u tì kɔn' Yerusalem ni

(Matie 21:1-11; Luk 19:28-40; San 12:12-19)

11 *Yesu nin u'panpaankaab tì nɛke Yerusalem ki tuo' Betifaaje nin Betani ya du. Ì te Olifi ya siin ya juɔl bó nɛ. Bi tì tuo' ni'saan ma nncɔ, nɛ u sɔn' u'panpaankaab ni bile ² ki tɔke' bɛ ki ye: «Li joh men udu wà te inun bó n̄ ni. Ni tì kɔn' u'ni la, ni li pɔk kí lɛ uɛnuunfanfaan uba lùo. Uba n̄a laan jèke' wɔ. Ní lore wɔ kí taa ní. ³ Unil niire' nɛ ki ye bɛ tien' ni loreh wɔ la, ní ye: «Yonbdaan nɛ cɛke wɔ. U li jiiin wɔ ní fenfennɔ wuu.» »

† Yesu taa' tinennent tule nɛ ki wuɔn' ijend nncɔ yebe ki kɛ ma bo. Tun si: kí ñu kijendyiek ni bii kí lùo ijend ni.

⁴ Bi bure', nɛ ki tì laa' uɛnuunfanfaan nncɔ lùo iden iba saali bunañɔbu saan ki nɛke usen. Nɛ bi cin' ki loreh wɔ. ⁵ Binib bà se ni'saan nncɔ ya biba niire' bɛ ki ye: «Ni teh ba sɔ? Bɛ tien' ni loreh uɛnuunfanfaan wuu n̄c?» ⁶ Nɛ bi jiiin' bɛ *Yesu bi ye bɛ n̄ ye ma nncɔ. Nɛ binib nncɔ cèbe' bɛ bi bure', ⁷ ki tuke' uɛnuunfanfaan nncɔ ki baa' *Yesu saan, nɛ ki taa' bi'lier ki paan' u'bo, *Yesu jèke'. ⁸ Nɛn saan nɛ biba taah bi'lier ki pèreh usen ni ki yebe. Bitɔb kɔh kumuɔku ni, ki bereh tifer ki mɔ lá pèreh. ⁹ Bà le usen nncɔ nin bà pɛ puoli nncɔ kɛ wuureh ki teh: «Osana †, Uwien ya mɔnm n̄ li te wà we ní Yonbdaan ya yel bo nncɔ bo. ¹⁰ Uwien ya mɔnm n̄ li te ti'yaaje *Dafid ya bel là we ní nncɔ bo. Osana, Uwien wà te paaki bó.» ¹¹ Ƨɔ, *Yesu tì baa' Yerusalem, ki kɔn' Uwien ya duku ‡ ya luo bo, ki liike' tibont kɛ. Uwien benh wù n̄ kɔ ma nncɔ, nɛ wɔn nin u'panpaankaab piik nin bile nncɔ ñɛn' ki bure' Betani ya du bó.

Yesu wiɛ' bukenkenbu buba miɛ̀um

(Matie 21:18-19)

¹² Kutaaku faa', nɛ *Yesu nin u'panpaankaab ñɛn' Betani ya du ni ki bure'. Bi joh ma nncɔ nɛ mikònm tì cuo' wɔ. ¹³ U laa' bukenkenbu buba tì se fɔnfɔkm ki n̄mɔbe tifer. Nɛ u jon' wɔ n̄ tì liike u li lɛ niba bu'bo bii wa n̄ lɛ. U tì baa' bu'nintuɔli, ki laa' tifer baba nɛ bu'bo. Kime na là yé kenken ya lònluonyo. ¹⁴ Nɛ u tɔke' busubu nncɔ ki ye: «Uba n̄a ji li lɛ bil liba a'bo fiebu.» Nɛ u'panpaankaab cii' u len' ki ye bà.

Yesu n̄kre' binib Uwien ya duku ya luo bo

(Matie 21:12-17; Luk 19:45-48; San 2:13-22)

¹⁵ Yesu nin u'panpaankaab tì baa' Yerusalem. Nɛ *Yesu kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, ki cin' ki n̄uɔh binib bà kuɔreh tiwent nin bà daanh tiwent nncɔ ki ñɛndeh; ki tureh bilikkpendb ya teb nin bà kuɔreh inɛnjel nncɔ ya biɛmu ki gbòbreh. ¹⁶ Wa cèrɛh nib tukeh went ki gèbreh Uwien ya duku ya luo bo.

¹⁷ Nɛn saan nɛ u tɔke' bɛ ki ye:

«Nì kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Bi li yin n'duku inibol kɛ ya kaare ya duku nɛ,

ama ninbi taa' kù ki tien' binasub ya tantaanbùol nɛ.»

¹⁸ Bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔkn̄b cii' *Yesu tien' ma bo. Nɛ bi nuunh bi li tien ma kí ku wɔ, ama ki ji fɛngɛ wɔ. Kime u'wɔkn̄m sɔngɛ linigol nncɔ ya yɛnm cɛɛn nɛ. ¹⁹ Nì juɔre' ma nncɔ, nɛ *Yesu nin u'panpaankaab tí siere' udu nncɔ ni.

Yesu wiɛ' bukenkenbu buba miɛ̀um nncɔ kuore'

(Matie 21:20-22)

²⁰ Kutɛnɛsɔnsɔnku, nɛ bi cuonh ki gèbreh bukenkenbu nncɔ saan, ki laa' bù kuore' paaki ki tì ci' tingi. ²¹ Nɛ Pier tiere' nà wun tien', nɛ ki tɔke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, liike, a wun wiɛ' bukenkenbu buba miɛ̀um nncɔ, kuore'-a!» ²² Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Teke men Uwien kí ji. ²³ N tɔkeh nɛ imòñ nɛ, unil wà kɛ li tɔke lijuɔl liɛ kí ye lè n̄ fii kí tì lu miñuncienm ni, ki teke' ki jin' ki ye n̄ li tien tɛn u

len' ma bo, ka maaleh milele la, ni li tien nno ne. ²⁴ Nen bo ne n tãkeh ne ki teh ni miẽ' Uwien nibonn nã ke ni'kaare ni la, ní li du kí ye ni laa' ne ñk, ne ni li mɔnbe kí lã nè ne. ²⁵ Uyo wã ni te ki kãareh, kí lá tiere ki ye uba ñmɔbe ne tigber tà ke la, ní fère udaan ñk ni'Baa wã te paaki bó nno mɔ ñ fère ne ni'biil. [²⁶ Ama na fère' ni'tɔb la, ni'Baa wã te paaki bó mɔ ñ fère ne.]» †

Bi niire' Yesu wã de' wã usen wã ñ tien u teh nã nɔ?
(Matie 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Yesu nin u'panpaankaab tí liebe' ki baa' Yerusalem ni. *Yesu kɔn' ki cuonh Uwien ya duku ya luo bo, ne bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Sufmbe ya cienb baa' u'saan, ²⁸ ki niire' wã ki ye: «A ñmɔbe usen á tien a teh nã nɔ-kɔ? Ñmɛ ne de' ñe usen á tien nè?» ²⁹ Ne u ye: «N'wã li niire ne iniire iba kpein ne. Ni fre' ki jiiin' nni la, n'wã li tãke ne n ñmɔbe usen wã ki teh n teh nã nɔ. ³⁰ San là siih binib Uwien ya ñunm ma nno, ñme ne là de' wã usen-i? Uwien bii binib ne? Tãke nni men.» ³¹ Nen saan ne bi tãkeh tɔb ki teh: «Ti ye Uwien ne de' wã usen la, u li niire te kí ye: «Bẽ tien' ta là teke' wã ki jin'-i?» ³² Ta ñ fre kí ye binib mɔ wã.» Bi fenge linigol nno mɔ, kime bi'ke tuo' ki ye San là cinbe ki yé *Uwien ya ñwɔbonsɔknl ne. ³³ Ne bi tãke' *Yesu ki ye: «Ta ben.» Ne u'wã ye: «N'wã ña ben, ka ñ tãke ne wã de' nni usen ñ tien n teh nã nɔ mɔ.»

Bikpàab bà bre ya kpenjenm
(Matie 21:33-46; Luk 20:9-19)

12 Ni ya puoli bó ne *Yesu kɔn' be mikpenjenm ki ye: «Uje uba ne là ñmɔbe bukpàabu, ki caan' bukpàabu nno ni tisir tà bi taah tu'bii ki ñeh fen nno, ne ki beke' ki linder' bù, ki gbin' kubùoku kùa bi li ñmengeh isibii nno bu'ni, ki caan' kininbentaak bu'ni, ki taa' bù ki guun' bikpàab biba, ne ki bure' usen. ² Uyo wã isibii nno ti ben' nno, ne u kɔn' utonsɔnl uba bikpàab nno saan, wã ñ ti teke wɔn ukpɛdaan ya bó ní. ³ Utonsɔnl nno ti baa' ne bi cuo' wã ki ñi', ki ñkre' wã, u liebe' inuakuon. ⁴ Ukpɛdaan nno tí kɔn' utonsɔntɔ bi'saan. Ne bi tí ñi'ñi' ki cube' u'yul, ki susuke' wã. ⁵ U tí liebe' ki kɔn' utonsɔntɔ bi'saan. Wɔn ti baa' ma, bi ku' wã ne. U liebe' ki kɔn' bitonsɔnb bi'saan bi yebe, bi tí ñi'ñi' biba, ki kuku' bitɔb. ⁶ U'bijẽ baba ne ji sien' u'saan, u yé u'bijẽ nno cɛen. Ne u fɔre' ki kɔn' wã bi'saan, ki maaleh ki teh u yé u'bijẽ ma nno, bi li ti bo wã ne. ⁷ Ama bikpàab nno laa' u'bijẽ nno we ní ma nno, ne bi tãke' tɔb ki ye: «Wɔn ne yé u'faajil, cère men tí ku wã ñk lifaal nno ñ juore tí'yaal.» ⁸ Ne bi cuo' wã ki ku', ki ñen' ki ti wie' kpegbaal.

⁹ «Tɔ, ukpɛdaan nno li tien mila? U li baa kí lá ku bikpàab nno ne, kí taa bukpàabu nno kí guun bikpɛtɔb. ¹⁰ Na kaan' *Uwien ya gbɔnkɔ ni nì kele' nã saan ki ye: «Litɛnl là bidumɛb wie' lè nno, len ne lá tien' litɛnkpɛkl là co kuduku nno ne-ɛɛ? ¹¹ Yonbdaan ne tien' nno, ne ni ñmɔbe kuñuɔrku tí'nun bó.» »

† Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nno ya tuba migbiirm 26 ña te tu'ni.

¹² *Sufmbe ya cienb bende' ki ye *Yesu kɔn' ben ne mikpenjenm. Nen bo ne bi'nun mɔn be ñ cuo wã, ama bi fenge' linigol nno ne ki siere' ki dãan' wã.

Sesa ya lenpolike
(Matie 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ Bi kɔn' *Farisienmbe biba nin uber Herod yaab ya biba *Yesu saan be ñ ti dele wã, wã ñ len kí lɔle u'ba. ¹⁴ Bi ti baa' ne ki tãke' wã ki ye: «Cɛnbaa, ti ben ki ye a tãkeh tigbɛmɔnt ne, ka fenge uba, ka boh uba ki cɛn' u'wã. A wɔngeh te Uwien ya sen mɔnmɔnm ne. Tɔ, ti ñmɔbe usen tí li pèh lenpo ki dienh ubercien Sesa bii ta ñmɔbe? †† Tí li pèh bii ti la pèh?» ¹⁵ *Yesu ben ki ye bi yé iñuɔn ilele ya nib ne, ne ki tãke' be ki ye: «Bẽ tien' ni bikreh nni? Taa men milikbim miba ní ñ liike.» ¹⁶ Bi taa' ní; ne u niire' be ki ye: «Ñmɛ ya nɛnɛnku nin u'yel te mi'bo?» Ne bi ye: «Ubercien Sesa.» ¹⁷ Ne u tãke' be ki ye: «Taa men nã yé Sesa yaann kí de Sesa, kí taa nã mɔ yé Uwien yaann, kí de Uwien.» U len' nno ma nno ne ni cuo' be miyɔkm cɛen.

Bitenkpiib ya mekrm ya gber
(Matie 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Ni ya puoli ne Saduseyenmbe biba baa' *Yesu saan. Ben ne lienh ki teh bitenkpiib ña ñ mekre nno. ¹⁹ Bi tãke' wã ki ye: «Cɛnbaa, Moyis là kele' yiko ki de' te ki ye: «Unil ya ninje kpo' ki cère' u'po, ka ñmɔbe buk la, wã ñ kere ukpɔpii nno, kí maa mubumu kí de u'ninje wã kpo' nno.» ²⁰ Tɔ, ninjeb bilole biba ne là te, ne ukpɛkl lá kuɔn' upii, ki kpo', ka maa' buk. ²¹ Wã tɔ u'bo nno kere' ukpɔpii nno ki mɔ kpo' ka maa' buk. Wã mɔ tɔ wɔn bo nno mɔ kere' wã ki mɔ kpo' ka maa' buk. ²² Bijeb bilole nno ke tien' nno ki kpo' ka maa' buk. Upii nno mɔ ti fɔre' ki kpo'. ²³ Tɔ, bitenkpiib lá mekre' uyo wã la, ñme li si upii nno? Kime bi'ke bilole kuɔn' wã ki ti bòn' ne.» ²⁴ Ne *Yesu jiiin' be ki ye: «Na ben nã kele' *Uwien ya gbɔnkɔ ni ya tingi, ka ben Uwien ya tuɔm kpe ma bo. Nen ne cèreh ni tùreh. ²⁵ Bitenkpiib lá mekre' la, jeb ña ñ kuɔn piib, piib mɔ ña ñ kun cɛr. Bi li te ten Uwien ya tondb ne paaki bó. ²⁶ Bitenkpiib ya mekrm men la, na kaan' Moyis ya gbɔnkɔ ni nã saan Uwien là len' nin Moyis kufetuku kuba saan kù teknh umu ka wih nno ne-ɛɛ? U là tãke' Moyis ki ye: «Min ne yé *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb ya Wien.» ²⁷ Uwien ña yé tenkpiib ya Wien, u yé bà fuobe ya Wien ne. Ninbi lienh ki teh bitenkpiib ña ñ mekre ma nno ni tùre' kpelkpel ne.»

Li lã wɔbl yé wɔbkpɛkl-i?
(Matie 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸ *Yiko ya wɔnwɔknl uba là te ni'saan ki cii' bi nieh nin tɔb ma, ne ki laa' *Yesu jiiin' be mɔnmɔnm ma bo. U nɛkn' *Yesu ki niire' wã ki ye: «Iwɔb ke nni li lã yé likpɛkl-i?» ²⁹ Ne *Yesu jiiin' wã ki ye: «Li wɔbkpɛkl si: «Ninbi Israyel yaabe, li cengeh men: Yonbdaan Uwien baba ne yé Yonbdaan. ³⁰ Li yé a'Yonbdaan Uwien nin a'fɛl ke nin a'tetem ke nin a'yenmaale ke nin a'tuɔm ke.»

†† Liike Matie 22:17.

³¹ Li wɔɔbl là tɔ si: «Li yíe a'tɔ tɛn a yíe a'ba ma bo.» Wɔɔbl liba ɔa te ki gɛ̀bre' lie ya wɔɔbl.»

³² Ne u tɔke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, a tɔke' tigbɛmɔ̀nt nɛ. A tɔke' ki ye Yonbdaan Uwien yé Uwenbaabe nɛ, uba ɔa te ki pukn' u'bó ma nɔɔ, tũ te nɛ. ³³ Unil yíe Uwien nin u'fɛ̀l kɛ nin u'yɛnmaale kɛ nin u'tuɔm kɛ, ki yíe u'tɔ tɛn u yíe u'ba ma bo la, nɛn nɛ mɔɔn ki cɛn' wɔ́ h́ li taah tiwent ki teh ituɔɔ kɛ windeh ki dienh Uwien nin mipum kɛ ya bol.» ³⁴ *Yesu laa' u len' nin mibenm, nɛ u tɔke' wɔ́ ki ye: «Ŋa fɔke nin Uwien ya bɛl.» Nɛn gɛ̀bre' ma nɔɔ, uba ɔa ji kaabe' ki niire' *Yesu niire ki pukn'.

Uwien ya Nigendke Kristo nin Dafid ya gber
(Matie 22:41-46; Luk 20:41-44)

³⁵ *Yesu là te Uwien ya duku ya luo bo, ki wɔɔknh binib Uwien ya gber ma nɔɔ, nɛ ki niire' bɛ ki ye: «Nì tien' mila *Yiko ya wɔɔnɔɔknb lienh ki teh Uwien ya Nigendke Kristo yé *Dafid ya yaabil-i? ³⁶ Mifuoñanm là cèrè' *Dafid bugben len' ki ye:

«Yonbdaan Uwien tɔke' n'Yonbdaan ki ye:
Kèlè n'ɔɔjie bó,
kí tì baa uyo wà
n li cèrè á tɛ a'nɛnnɛndb bo litaal.»

³⁷ *Dafid mɔɔnɔɔn là yin' Uwien ya Nigendke Kristo u'Yonbdaan la, u ji tien' mila ki liebe' ki yé u'yaabil-i?» Linigocienl cengeh *Yesu ya gber, nɛ nì ɔmɛ lè cɛɛn.

Li ben men Yiko ya wɔɔnɔɔknb bó
(Matie 23:1-36; Luk 20:45-47)

³⁸ Yesu wɔɔknh bɛ Uwien ya gber, nɛ ki tɔkeh bɛ ki teh: «Li ben men *Yiko ya wɔɔnɔɔknb bó. Bi yíe bɛ h́ li guoh tiliɛrgbengt nɛ ki gaakeh, ki yíe binib h́ li gbaandeh ki fuondeh bɛ mudaamu ni, ³⁹ ki yíe bɛ h́ li kaah binikpɛkpiɛkb ya kànkàan itáan ya dur ni nin tinacent ni. ⁴⁰ Bɛn nɛ jinh ki pendeh bikpopiib, ki kàareh nì wuɔkreh, ki bɔndeh binib ya nun bó. Nɛn bo nɛ Uwien li tũɔrè kí dɛrè b'itub cɛɛn.»

Ukpɔpiicɛkdaan uba ya pum
(Luk 21:1-4)

⁴¹ Tɔ, *Yesu kɛ ki nɛke Uwien ya pum ya likkpienbùol, nɛ ki likeh linigol nɔɔ kpiendeh len ilike ma bo. Bifàadɛnb bà yebe bàareh ki kpiendeh ilike len ì yebe. ⁴² Ukpɔpiicɛkdaan uba mɔ́ baa' ki lá kpien' milikbim mile ma baa' gbɔnkɔ kuba mɔɔnɔɔ. ⁴³ Ne *Yesu yin' u'panpaankaab ki tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔ̀n nɛ, ukpɔpiicɛkdaan wuɔ kpien' ilike ki cɛn' bà kɛ kpien' nɔɔ. ⁴⁴ Kime b'í'kɛ de' ka pɔkre' b'í'like ya pɔkl. Ama wɔɔn yé ucɛɛkdaan nɛ, ki tonde' u ɔmɔ̀be nà kɛ nɔɔ ki lá kpien'.»

Bi lá li bere Uwien ya duku
(Matie 24:1-2; Luk 21:5-6)

13 *Yesu siere' Uwien ya duku ya luo bo ki ñɛn', nɛ u'panpaankaab ni uba tɔke' wɔ́ ki ye: «Cɛnbaa, li-ike iten yíe gbenge ki kɔpɛ ma bo-a! Liike bi taa' yé ki men' tidur tũ ɔmɔ̀be kuñuɔrku ma bo-a!» ² Ne u tɔke'

wɔ́ ki ye: «A laa' tiducient tuu ɔɔ-ɔɔ? Bi lá li bere tu'kɛ nɛ, tɛnl liba mɔɔnɔɔ ɔa lá li juore kí li pɛ tɔl bo.»

Ijend ya yo lá li te ma bo
(Matie 24:3-14; Luk 21:7-19)

³ Yesu jon' ki tì kèlè' Olifi ya siin ya juɔl bo, Uwien ya duku ya nuun bó, nɛ Pier nin Saak nin San nin Andre baa' u'saan bi'baba, ki lá niire' wɔ́ ki ye: ⁴ «Tɔke tɛ, ti-bont nɔɔ kɛ lá li tien uyo wà? Ku lɛ ðiɛku ba li wuɔn kí ye uyo nɔɔ baa'.» ⁵ Ne u cin' ki tɔkeh bɛ ki teh: «Li ben men, ki la cèrè uba h́ tuln nɛ. ⁶ Kime binib lá li baa ki yebe kí li ɔmɔ̀be n'yel ki teh bi yé min nɛ, kí tuln binib bà yebe. ⁷ Ni lá cii binib tɔh lituɔl kɔnɔɔnm ni bii fɔn-fɔkm la, ni la cèrè n'fɛ̀l h́ li tiinh. Kime tu ya bont kɛ li tien nɛ kí yaan, na laan yé gbengbenyo. ⁸ Kime linibol liba li jèke linibotɔl. Libɛl liba ya nib mɔ́ li jèke libetɔl yaab. Kitink li jènge bùol, bùol. Mikònm mɔ́ li lu. Nì li te ten imerwien ya cincinm nɛ.

⁹ «Ninbi ben wɔɔn, li ben men. Bi lá li cuo nɛ kí jon tibuur, kí ñì nɛ itáan ya dur ni. Min bo, bi lá li tuke nɛ kí jo tibuur idu ya ciɛnb nin biberb saan. Nɔɔ nɛ ni li yé n'mɔ̀nkunb bi'saan. ¹⁰ Bi li kpaande tigbɛmɔ̀nmɔ̀nt tuu inibol kɛ saan nɛ kí yaan. ¹¹ Bi cuo' nɛ ki jon' tibuur la, ni la pɔk kí li yɔke ni li len kí ye bà. Uyo nɔɔ lá baa' la, *Mifuoñaanm nɛ li tɔke nɛ ni li len kí ye bà. Na yé ninbi nɛ li len, *Mifuoñaanm nɛ li len. ¹² U ya yo nɛ unil li kuɔrè u'ninje, bɛ h́ ku wɔ́. Baa mɔ́ li kuɔrè u'buk, bɛ h́ ku kè. Mubumu mɔ́ li fii kí sere mu'naambe nin mu'baambe bo, kí cèrè bɛ h́ ku bɛ. ¹³ Min bo nɛ binib kɛ li nɛn nɛ. Ama wà kɛ li mìnɛ kí li ɔmɔ̀mɔ̀be kí tì fɔrè nɔɔ, wɔɔn nɛ li ɔmɛrɛ.»

Nibonn nà ɔmɔ̀be ijuɔke ya gber
(Matie 24:15-28; Luk 21:20-24)

¹⁴ «Ni li lɛ ijuɔke ya bonn nà saah tibont tà kɛ mɔɔn nɔɔ se na bi li sere nà saan. (Wà kɛ kàanh la, wɔ́ h́ li ciih n'itingi.) Uyo nɔɔ lá baa' la, bà li te Sude ya tinfenm ni nɔɔ, bɛ h́ sɛn kí jo ijuɔn bó. ¹⁵ Wà te kudulekaaku ya paaki la, u la jiire kí kɔ iden ni, kí taa niba. ¹⁶ Wà mɔ́ te ikpàan bó la, u la liebe kí kun, wɔ́ h́ tì taa u'liergbenku. ¹⁷ U ya yo bipiib bà punbe nin bà ɔmɔ̀be mubumu mùa ɔaanh, li ɔmɔ̀be micɛɛkm nɛ. ¹⁸ Li kàareh men, Uwien la cèrè nɛ h́ tien kusɛnañuɔku. ¹⁹ I ya ðɛn binib li ji ijend kí gbien. Haali uɔɔndun ya cincinm kí lá baa fenfenm, nib ɔa laan jin' i ya jend ya bol, ka ji lli li ji yé fiebu. ²⁰ Yonbdaan ɔa bi kùore' ijend nɔɔ ya wien bo la, uba mɔɔnɔɔ ɔa bi li ɔmɛrɛ. U gènde' binib bà nɔɔ bo nɛ cèrè' u kùore' iwien nɔɔ bo.

²¹ «U ya yo unil tɔke' nɛ ki ye: «Liike men, Uwien ya Nigendke Kristo te niɛ saan» bii «u te niɛ bó» la, ni la tuo. ²² Kime bitonnenmɔ̀nkunb li baa. Biba li ye bi yé Uwien ya Nigendke Kristo nɛ. Bitɔb li ye bi yé *Uwien ya ñɔɔbonsɔɔknb nɛ. Bi li tien micincilm ya bont nin miyɔkm ya bont, kí tuln binib. Bi li nuunh nì tuo' la, bɛ h́ tuln Uwien gènde' binib bà nɔɔ mɔɔnɔɔ nɛ. ²³ Ninbi li ben men. N kpiɛ' ki tɔke' nɛ tigber nɔɔ kɛ ɔɔ.»

Unil ya Bijé ya baam ya gber

(Matie 24:29-31; Luk 21:25-28)

²⁴ «Ama, ijend nno ya yo gèbre' la, uwien li bliike, uhmaal na ji li wien, ²⁵ Injmaabii li cecere kí lu, tibont tà nmaabe mituam paaki bó li jenge. ²⁶ U ya yo ne bi li le Unil ya Bijé te titewalgbont ni, ki we ní, ki nmaabe ufaa nin ukpieke ki gbien'. ²⁷ U ya yo ne u li sɔn Uwien ya tondb be n jo lenpuoli nin nintuoli nin ugen nin ujie bó, kí cin utingbaan uba kí ti baa utɔ, kí taan Uwien gènde' binib bà nno ke.»

Bukenkenbu ya kpenjenm

(Matie 24:32-35; Luk 21:29-33)

²⁸ «Bukenkenbu ya tetem yé mikpenjenm ne ni'bo. Ni lá laa' bù tɔh isigben, ki bundeh la, ni ben ki ye ni neke uñalend ne †. ²⁹ Nno ne, ni lá laa' tibont tuu teh la, ní li ben kí ye Unil ya Bijé nekni' ni'nañuon saan nɔ ††. ³⁰ N tɔkeh ne imɔn ne, tibont nno ke li tien kí le fɛnfɛnno ya nib bie na laan kpo' ki gbien'. ³¹ Kutaaku nin kitink li gben. Ama n'gber tun na nmaabe tù n gben.»

Uba na ben lidaali là Unil ya Bijé li baa ní

(Matie 24:36-44)

³² «Ama uba na ben tibont nno li tien lidaali là bii uyo wà. Paaki bó, Uwien ya tondb na ben. U'Bijé mɔnɔn na ben, Uwien Baa baba ne ben. ³³ Li ben men ki la gɔh, kime na ben uyo nno. ³⁴ Ni naan uje wà joh usen ki tɔke' u'tonsɔnɔn ki ye be n li likeh u'den mɔnɔnɔn, ki wuon' wà ke u li sɔn lituonl là, ki tɔke' u'nañguurl ki ye u la gɔh, ki yaan ki bure' ne. ³⁵ Nen bo, la gɔh men, kime na ben uyo wà ududaan li baa ní. U li baa ní kutajuuku-uu, kuyuku-uu, ukuojemuɔyo-oo, kutenaaaku-uu, na ben. ³⁶ Li ben men, nɔ u la lá lure kí baa kí le ni dɔ ki gɔh. ³⁷ N tɔkeh ne nà n tɔkeh binib ke ne, la gɔh men.»

Bi kpaan' iye be n ku Yesu

(Matie 26:1-5; Luk 22:1-2; San 11:45-53)

14 Ni sion' iwien ile be n jele *Sufmbe ya Pak ya nacenu. U ya yo ne bi nmaon kɔnɔn wà na nmaabe ñɔke. *Bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnɔnɔn nuunh bi li tien ma kí bole kí cuo *Yesu kí ku wɔ, ² ne ki tɔkeh tɔb ki teh: «Ti la cuo wɔ men kunacenu nno ya yo. Ti cuo' wɔ u ya yo la, udu ya nib li kpre.»

Upii uba wule' Yesu ya yul bo lɛfina

(Matie 26:6-13; San 12:1-8)

³ Tɔ, *Yesu là te Betani ya du ni, Simɔn ujend den ki jinh tijier. U jinh uyo wà nno ne upii uba kɔn' ní ki tuke lɛfina uba u'daaku faa cɛen alabaat ‡ ya dingl ni, bi yih lɛfina nno naar. Upii nno kpɔbre' lidingl nno ya tule, ki taa' lɛfina nno ke ki wuwule' *Yesu ya yul bo. ⁴ Binib bà te ni'saan nno ya biba ya benku ni ben', ne bi niireh tɔb ki teh: «Be tien' u ñende' lɛfina wuɔ nɔ? ⁵ Bi bi li fre kí

kuɔre wɔ kí le nè n gèbre iwentun kobiita ya paaku kí taa kí gbiire bijiinb-a!» Ne ki kɔnh nin upii nno. ⁶ Ne *Yesu ye: «Cère wɔ men wɔ n fuore. Be tien' ni nmaabe u'yenm nno? U tien' nà mɔn ne ki de' nni-a! ⁷ Bijiinb li li te ni'saan uyo ke ne. Ni yie ní tore be uyo wà la, ni li fre kí tore be; ama min na n li te ni'saan uyo ke. ⁸ U tien' u li fre kí tien nà ne. U taa' lɛfina nno ki wule' n'bo ki kpie' ki bonde' n'gbenent nɔ be n sube nni ne. ⁹ N tɔkeh ne imɔn ne, bi li kpaande tigbemɔnɔnɔn tuu uɔndun ni nà saan ke nno, bi li len u tien' nà n bó, nɔ binib n li tien u'bó.»

Sudas yie wɔ n kuɔre Yesu

(Matie 26:14-16; Luk 22:3-6)

¹⁰ *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba, bi yih wà Sudas Iskariyɔt nno jon' ki ti laa' bitɔtuɔrcienb ki ye u li taa *Yesu kí nɔkn be. ¹¹ Bi cii' nno ma nno bi'yenm sɔnge' cɛen, ne bi puon' ki ye bi li de wɔ ilike. Ne u bure' ki ti nuunh u li ñe isen yà kí taa *Yesu kí nɔkn be.

Yesu nin u'panpaankaab jele' Sufmbe ya Pak ya nacenu

(Matie 26:17-25; Luk 22:7-14, 21-23; San 13:21-30)

¹² Kɔnɔn wà na nmaabe ñɔke ya nacenu ya cincindaali, lidaali là bi kòreh *Sufmbe ya Pak ya pefanfaan nno ne *Yesu ya panpaankaab niire' wɔ ki ye: «A yie tí tien nje kunacenu nno ya jier le saan-i?» ¹³ Ne u tɔke' u'panpaankaab ni bile ki ye: «Ní jo udu bó. Ni ti kɔn' u'ni la, ni li le uje uba u tuke liñuncuɔn ki cendeh ne. Ní paan u'bo, ¹⁴ kí ti kɔ u li kɔ iden yà ni nno ni kí tɔke udendaan kí ye: «Ti'cɛnbaa ye wɔn nin u'panpaankaab li ji kunacenu nno ya jier ku le duku ni?» ¹⁵ U li wuon ne lidutɔtuɔn ya paaki ya ducienku kuba bi bonde' kù nɔ, tibont ke te ku'ni. Ní tien te kunacenu nno ya jier kun ni.» ¹⁶ Bi bure' ki ti baa' udu nno ni, ne ki laa' *Yesu tɔke' be ki ye bi li le nà ke nno, ne ki tien' kunacenu nno ya jier.

¹⁷ Ni juɔre' ne *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nno baa' ki kɔn' kuduku nno ni. ¹⁸ Bi ke ki jinh uyo wà nno ne u tɔke' be ki ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, ninbi bà te ki jinh ni'saan nɔ ni ya uba ne li kuɔre nni.»

¹⁹ Bi'yenm saa' ki gbien', ne bi niireh wɔ jeje ki teh: «N teh min na ñí-a?» ²⁰ Ne u ye: «Ninbi piik nin bile bie ni ya uba ne li kuɔre nni. Min nin udaan ne taan' ki paan' lisenl ni nɔ. ²¹ Unil ya Bijé li kpo ten n kele' u'bo *Uwien ya gbɔnku ni ki ye ma bo nno ne. Ama unil wà li kuɔre wɔ nno n bre udaan bo. Ba bi maa' wɔ mɔnɔn la, n bi li tu u'bo.»

Yonbdaan ya jier

(Matie 26:26-30; Luk 22:14-20; 1 Korɛnt yaab 11:23-25)

²² Bi te ki jinh tijier ma nno, ne *Yesu yuure' kɔnɔn, ki faare' Uwien, ki kɔku', ki taa' ki de' be, ki ye: «Teke men. Nà sɔ yé n'gbenent.» ²³ Ne ki taa' midaam mɔ, ki faare' Uwien, ki taa' ki de' be, bi'ke ñun'. ²⁴ Ne u tɔke' be ki ye: «Nà sɔ yé n'sèm. Men ne wɔngeh ki teh Uwien cuo' nin binib kujtieku. Mi li puube binib bà yebe ya kpele bo.» ²⁵ Ne ki ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, ma ji li ñu

† Liike Matie 24:32. †† Liike Matie 24:33. ‡ Liike Matie 26:7.

sibii ya daam haali kí tì baa lidaali là n li liebe kí ñu mè midèfènm Uwien ya bël ni.»

Yesu tɔke' Pier ki ye u li nie kí ye wa ben wɔ

(Matie 26:31-35; Luk 22:31-34; San 13:36-38)

²⁶ Bi gen' Uwien ya yuon ki gben' ne ki ñen' ki don' Olifi ya siin ya juɔl bo. ²⁷ Nen saan ne *Yesu tɔke' be ki ye: «Ni'ke li sen kí dāan nni, kime nì ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «N li ku upekpaal ne ipe ke ñ yere.» ²⁸ Ama uyo wà n li mɛkre bitenkpiib ni nno, n li liere ne kí jo Galile.» ²⁹ Ne Pier tɔke' wɔ ki ye: «Bi'ke li sen kí dāan ne mɔkɔn la, min ne ñ sen.» ³⁰ Ne *Yesu ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, kuñonku kuu a li nie bolm mita kí ye ne ben nni ne kí yaan ukuoje ñ muɔ kí lere.» ³¹ Ne Pier ñiikeh ki lienh ki teh: «Haali bi li ku min nin sin ke mɔkɔn la, ma ñ nie kí ye ma ben ne.» Ne bitɔb bà sien nno ke len' nno.

Yesu kàare' ni'ba saan bi yih nè Getsemani

(Matie 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab tì baa' niba saan, bi yih nè Getsemani. Ne u tɔke' be ki ye: «Juore men nie saan, ñ jo kí tì kàare.» ³³ Ne ki taa' Pier nin Saak nin San ki bure'. Bujewaanbu cin' ki kɔh wɔ ne u'yenm saah. ³⁴ Ne u tɔke' be ki ye: «N'yenm saa' ki tì kende' ten miku-um ne benh nin nni. Ni'mɔ ñ juore nie saan, ki la gɔh.» ³⁵ U jende' ki jon' inun bó waamu, ne ki pùon' ki kàareh ki teh nì li tuo la, Uwien la cère' ijend yie ya yo ñ baa ní, ³⁶ ki lienh ki teh: «O, n'Baa, a li fre kí tien nibonn ke. Cère ijend yie ñ jende nni. Ama la cère nè ñ li yé min yie nà, cère' nè ñ li yé sin yie nà.» ³⁷ U liebe' ní u'panpaankaab bita nno saan, ki laa' bi dɔ ki gɔh ne, ne u tɔke' Pier ki ye: «Simɔn, a gɔh ne-εε? Ne ñ fre kí la gùon kukurku kuba mɔkɔn-ii?» ³⁸ La gɔh men, kí li kàareh ne ki la lu biikm ni. Ni'yenm yie, ama mituɔm ne pɔre' ne.» ³⁹ Ne ki tí jende' waamu, ki kàare' nin i ya ñɔbonbaab. ⁴⁰ U tí liebe' ní u'panpaankaab bita nno saan, ki laa' bi tí gɔh ne, kime migùonm ne ñɔnde' be, ba ben bi li jiin kí ye bà. ⁴¹ U tí jon' ki kàare' ki liebe' ní nta bo, ki tɔke' be ki ye: «Ni bie ki fuoreh ne ki dɔ ki gɔh-a! Nì dèkre'-a! Uyo baa'-a! Bi li taa Unil ya Bijé kí ñukn bibierdenb. ⁴² Fii men tí jo. Liike men, wà kuore' nni nno nek'n ní ño.»

Yesu ya cuom

(Matie 26:47-56; Luk 22:47-53; San 18:3-12)

⁴³ U laan bie ki lienh ne Sudas u'panpaankaab piik nin bile nno ya uba nin linigol pɔk ki puɔ' u'bo ki tuke mu-juosiemu nin ilenben. Bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔn-wɔknb nin *Sufmbe ya cienb ne sɔn' be ní. ⁴⁴ Sudas wà kuore' *Yesu nno tɔke' linigol nno ki ye: «Ni lá laa' n jon' ki tì lɔkn wà la, wɔn níno. Ní cuo wɔ, kí tɔkre kí li ñjuke wɔ ki joh.» ⁴⁵ Tɔ, Sudas tì baa' ne ki pɔk ki nek'n *Yesu ne ki ye: «Cenbaa,» ne ki lɔkn' wɔ. ⁴⁶ Ne bi cuo' Yesu. ⁴⁷ Bà te ní'saan nno ya uba nè're' kijusiek ki ge' ki paare' bitɔtuɔrcienb ya cien ya tonsɔnl uba ya tubl. ⁴⁸ Ne *Yesu

tɔke' bà baa' be ñ lá cuo wɔ nno ki ye: «Ni tuke mu-juosiemu nin ilenben ní lá cuo nni ten n yé udukond ne-a! ⁴⁹ Idaan ke n là te ní'saan Uwien ya duku ya luo bo ne ki wɔknb binib, ne na cuo' nni u ya yo. Tɔ, ni cuo' nni fenfennɔ, ne nà ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni nno nè ñ tien ne.»

⁵⁰ Nen saan ne u'panpaankaab ke sen' ki dāan' wɔ. ⁵¹ Unacenfaan uba mɔ là pe u'bo ki fifike' bukpelbu. Bi ye be ñ cuo unacenfaan nno ki tì dèkre nin u'kpelbu, ⁵² ne u dāan' bù ki sen' liñil ki bure'.

Sufmbe ya buur ya cekl yaab bun' Yesu tibuur

(Matie 26:57-68; Luk 22:54-55, 63-71; San 18:13-14, 19-24)

⁵³ Bi taa' *Yesu ki jon' bitɔtuɔrcienb ya cien den. Bitɔtuɔrcienb ke nin *Sufmbe ya cienb nin *Yiko ya wɔn-wɔknb mɔ taan' ní'saan. ⁵⁴ Pier pe *Yesu bo, ki te fɔn-fɔkm ki tì baa' bitɔtuɔrcienb ya cien den, ki kɔn' ki kè'le' biguguurb saan ki lokreh umu. ⁵⁵ Bitɔtuɔrcienb nin tibuur ya cekl yaab ke nuunh bi li dule nà bo kí biin *Yesu ne kí ku wɔ. Bi tien' ma ke ba laa' u'biil. ⁵⁶ Binib ligol nen' u'bo kutonnenku ke ya bol ama bi'gber nno ne cende'. ⁵⁷ Bi'ni biba fii' ki sere' ki nen' u'bo ki ye: ⁵⁸ «Ti cii' u len' ki ye u li bere Uwien ya duku kù binib men' kù nno, kí me kutɔku iwien ita, nib ne ñ me kun.» ⁵⁹ U ya sen ni mɔkɔn bi'gber ne cende'. ⁶⁰ Bitɔtuɔrcienb ya cien fii' ki sere' binib nno ke ya siik ni, ne ki niire' *Yesu ki ye: «Ne ñ len kí jiin-ii? Ne ñ mɔbe tuba á len kí jiin binib bà biindeh ne kɔ-kɔ?» ⁶¹ Ne *Yesu ne ñmin ka gere'. Bitɔtuɔrcienb ya cien tí niire' wɔ ki ye: «A yé Uwien ya Nigendke Kristo ne-εε? A yé ti pèkeh wà nno ya Bijé ne-εε?» ⁶² Ne *Yesu ye: «N yé wɔn ne. Ni li le Unil ya Bijé ke Uwien, mituɔm ke ya daan ya jie bó, ki li le u te titewɔlgbɔnt ni paaki bó, ki we ní.» ⁶³ U len' nno ma nno, ne bitɔtuɔrcienb ya cien kere' wɔn bugben ya lierl †, ne ki ye: «Ta ji nuunh mɔnkunl. ⁶⁴ Ni cii' u suke' Uwien ma bo. Ni maaleh mila?» Ne bi'ke ye u biil' ki kpe mikuum. ⁶⁵ Bi'ni biba cin' ki cereh u'bo tiñinsent ki taa' kukpel-cieku ki pibn' u'nun bó, ki kureh wɔ, ki tɔkeh wɔ ki teh: «Bukre' wà kure' ne.» Ne biguguurb nno taa' wɔ nin itenpe.

Pier nie' ki ye wa ben Yesu

(Matie 26:69-75; Luk 22:56-62; San 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Pier te uluo bo uyo wà nno, ne bitɔtuɔrcienb ya cien ya piitonsɔnl uba baa' ⁶⁷ ki laa' Pier lokreh umu, ne u tɔkre' ki liike' wɔ ki ye: «A'mɔ là te nin Nasaret ya *Yesu wɔn ne.» ⁶⁸ Ne Pier nie' ki ye: «Ma ben, ka cii' a'lenm nno ya tingi.» Ne ki siere' ki kɔn' kunakuuku ni. [U ya yo ne ukuoje muɔ'.] †† ⁶⁹ Upiitonsɔnl nno tí laa' wɔ ne ki tí tɔke' binib bà te ní'saan nno ki ye: «Uje wɔn mɔ yé *Yesu yaab ya uba ne.» ⁷⁰ Ne Pier tí nie' nle bo.

Nì tí puk'n' waamu ne binib bà te u'saan nno mɔ tɔke' wɔ ki ye: «Nì yé imɔn ne, a yé *Yesu yaab ya uba ne, kime a'mɔ yé Galile ya nil ne.» ⁷¹ Ne Pier cin' ki nieh ki

† Liike Matie 26: 65. †† Bi kpie' ki ke'le' tigbɔnt tà nno ya tuba ni u ya yo ne ukuoje muɔ' ne te tu'ni.

poleh ki teh: «Ma ben ni lienh unil wà ya gber nɔ, n nen' la, Uwien la dàan nni» ⁷² Ne ukuoje ɔkɔ ki muɔ' i ya tãan bo ki lere'. Nen saan ne Pier tiere' *Yesu bi tɔke' wɔ ma ki ye: «A li nie bolm mita kí ye ɲa ben nni ne kí yaan ukuoje ń muɔ kí lere» nɔɔ, ne ki muɔ' cɛen.

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur
(Matie 27:1-2, 11-14; Luk 23:1-5; San 18:28-38)

15 Nì faa' kutenɲesɔnɔnku, ne bitɔtuɔrcienb nin *Sufmbe ya cienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nin tibuur ya cɛkl yaab ke kèle' ki bonde' bi li tien ma bo. Bi lòle' *Yesu, ne ki taa' wɔ ki tì ɲukn' Pilat. ² Pilat niire' wɔ ki ye: «Sin, a yé *Sufmbe ya ber ne-εε?» Ne u jiiin' wɔ ki ye: «Sin ne ye nɔɔ.»

³ Tɔ, Bitɔtuɔrcienb nɔɔ biin' wɔ isen yà yebe ni. ⁴ Ne Pilat tí niire' wɔ ki ye: «Nja ń len kí jiiin-ii? Cenge bi biindeh ɲe mibiinm mà ke ya bol-a!» ⁵ Ama *Yesu ɲa ji jiiin' ńɔɔnɔl, ne nì cuo' Pilat miyɔkm.

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpe mikum
(Matie 27:15-26; Luk 23:13-25; San 18:39-19:16)

⁶ *Sufmbe ya Pak ya nacenu ke nacenu ya yo la, Pilat li ńen lipekl ya nil wà linigol yíe wɔ ne kí wiε. ⁷ U ya yo ki laa' uje uba te lipekl ni bi yih wɔ Barabas. Wɔn nin binib bà là pε u'bo nɔɔ là kpiin' kukpiinku ne ki ku' unil uba. Nen bo ne bi là pεkn' be. ⁸ Linigol nɔɔ baa' Pilat saan ki tɔke' wɔ ki ye wɔ ń tien u tì ń teh ma kunacenu nɔɔ ya yo. ⁹ Ne u niire' be ki ye: «Ni yíe ń wiε ne *Sufmbe ya ber ne-εε?» ¹⁰ U niire' nɔɔ, kime u ben ki ye bitɔtuɔrcienb ɲmɔbe kinenk ne *Yesu bo, nen ne cère' bi taa' wɔ ki ɲukn' wɔ.

¹¹ Ama bitɔtuɔrcienb ben sureh linigol nɔɔ ne ki teh be ń tɔke Pilat wɔ ń wiε be Barabas. ¹² Ne Pilat tí niire' be ki ye: «Nɔɔ la, uje wà ni yih wɔ *Sufmbe ya ber nɔɔ n li tien wɔ mila?» ¹³ Ne bi wuure' ki ye: «Kpe wɔ udɔɔɔnɔn bo!» ¹⁴ Ne Pilat tí niire' be ki ye: «U tén ki bii' li lε biil ne?» Ne bi tũɔreh ki wuureh ki gbiekeh ki teh: «Kpe wɔ udɔɔɔnɔn bo!»

¹⁵ Pilat yíe wɔ ń sɔnge bi'yenm ne ki wiε' Barabas. U cère' u'sojambε ńi' *Yesu inalebe, ne u taa' wɔ ki de' be be ń tì kpe wɔ udɔɔɔnɔn bo.

Sojambε leh Yesu
(Matie 27:27-31; San 19:2-3)

¹⁶ Sojambε nɔɔ taa' wɔ ki kɔn' Pilat den uluo bo, ne ki yin' bi'cɛkl ya sojambε ke ki taan', ¹⁷ ki taa' kuliermɔn-mɔnku † kuba ki gɔln' wɔ, ne ki taa' ikonkon ki lònlònl' uyukpekie ki kpele' u'yul, ¹⁸ ne ki teh ten bi pèkeh wɔ ne ki teh: «*Sufmbe ya berɔ, ti fuondeh ɲε-a!» ¹⁹ Ki taah lilenbenl ki kpaakeh u'yul bo, ki cεreh u'bo tiñinsent ne ki gbaandeh u'nun bó ki gòndeh. ²⁰ Bi lè' wɔ ki tì gben', ne ki gore' kuliermɔnmɔnku nɔɔ, ki taa' u'wengolkaar ki jiiin' ki gɔln' wɔ, ne ki taa' wɔ ki ńen' ki bure' be ń tì kpe wɔ udɔɔɔnɔn bo.

Bi kpe' Yesu udɔɔɔnɔn bo
(Matie 27:32-44; Luk 23:26-43; San 19:17-27)

²¹ Bi joh ma nɔɔ ne ki tì cende' uje uba bi yih wɔ Simɔn, u yé Sirenn ya du ya nil ne, ki ńen' ikpàan bó ní. U yé Aleksand nin Lufus ya baa ne. Bi cuo' uje bugben ki wɔbn' wɔ, wɔ ń tuke *Yesu ya dɔɔɔnɔn. ²² Bi taa' *Yesu ki tì baa' niba saan, bi yih nè Golgota, ni'tingi si: «Kuyukɔbku ya Bùol.» ²³ Ne ki taa' midaam mà cuuke' uñɔke wà bi yih wù miir nɔɔ ki de' wɔ ki ye wɔ ń ńu. Ne u yìe' ka ńun'. ²⁴ Sojambε nɔɔ kpe' wɔ udɔɔɔnɔn bo. Ne ki taa' u'wengolkaar be ń tì gbiire ne ki fũɔre' imũɔn ki liike' wà ke li ji nà bó. ²⁵ Nì là te kutenɲaaku tikur tiwe ne, ne bi kpe' wɔ udɔɔɔnɔn bo. ²⁶ Bi là kele' nà cère' bi kpe' wɔ nɔɔ ki tɛbn' u'dɔɔɔnɔn bo u'yul bó. Bi là kele' ki ye: «*Sufmbe ya ber.» ²⁷ Bi kpe' idukond ile mɔ idɔɔɔnɔn bo Yesu saan. Bi kpe' uba u'ɔɲjie bó, ki kpe' utɔ u'ɔɲgen bó. [²⁸ Ne nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nɔɔ tien'. Nì kele' ki ye: «Bi kaan' wɔ ki kɔɔnɔn' idukond bó ne.»] ††

²⁹ Binib bà gèbreh ni'saan nɔɔ sukreh wɔ ki gònbeh iyul ki tɔkeh wɔ ki teh: «Sin wà là ye a li bere Uwien ya duku kí liebe kí mε kù iwien ita nɔɔ ³⁰ ɲmien a'ba, kí jiiire ní udɔɔɔnɔn wuu bo-a!»

³¹ Bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb mɔ leh wɔ ki teh: «U ɲmien' binitɔɔ ne, ka ń fre kí ɲmien u'ba-a!»

³² Uwien ya Nigendke Kristo, Israyel yaab ya berɔ, jiiire ní udɔɔɔnɔn wuu bo fenfenɔɔ, tí lε ɲɔ kí teke ɲε kí jii-a!» Ne bi kpe' idukond yà u'saan idɔɔɔnɔn bo nɔɔ mɔ sukreh wɔ nɔɔ.

Yesu ya kuum udɔɔɔnɔn bo
(Matie 27:45-56; Luk 23:44-49; San 19:28-30)

³³ Tɔ, kuwensiiku ya yo ne nì ci' ki biike' utingben ke bo ki tì baa' kutaajuɔku tikur tuta ya yo. ³⁴ Tikur tuta ya yo ne *Yesu wuure' ufaa bo ki ye: «Elowi, Elowi, lama sabaktani?» Ni'tingi si: «N'Wien, n'Wien, be tien' a wiε' nni?»

³⁵ Binib bà se ni'saan nɔɔ ya biba ɲa cii' u wuure' ki ye ba mɔnmɔnm ne ki ye: «Li cengeh men u yih Eli ne.»

³⁶ Bi'ni uba sen' ki jon' ki tì yuure' ticitɔnt ki lá sèkn' midenɲimɲiikm miba ni, ki taa' ki tuun' lilenbenl bo, ki tēnde' ki kòle' u'ńɔbu ki ye wɔ ń muɔre, ne ki ye: «Dàan men, tí liike Eli li baa kí lá jiiin wɔ bii wa ń baa.»

³⁷ Nen saan ne *Yesu wuure' ufaa bo, ne ki kpo'. ³⁸ U ya yo ne kukpɛlɛkpekieku kù bore' Uwien ya duku ni bolm mile nɔɔ kere' ku'siik ni paaki ki tì ci' tingi.

³⁹ Sojambε kobk ya cien wà se *Yesu ya nun bó nɔɔ laa' u kpo' ma bo ne ki ye: «Imɔn, uje wuɔ mɔnbe ki yé Uwien ya Bijε ne.»

⁴⁰ Bipiib biba mɔ là te ni'saan, ki se fɔnfɔkm ki likeh. Bi'ni uba si Mari Madelenn, utɔ si Saakbuk nin Yose ya naa Mari, utɔ mɔ si Salome. ⁴¹ *Yesu là te Galile ma nɔɔ, ne bipiib nɔɔ là pε u'bo, ki sɔnh itũon ki toreh wɔ. Bipiib bà là pε u'bo ki tì baa' Yerusalem nɔɔ mɔ là te ni'saan ki yebe.

† U ya yo, biberb là guoh tiliermɔnt tà ya daaku faa ne.

†† Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nɔɔ ya tuba ni migbiirm 28 ɲa te tu'ni.

Yesu ya subm

(Matie 27:57-61; Luk 23:50-56; San 19:38-42)

⁴² Nì jucre' ma nno ne uje uba baa' ní bi yih wɔ Yosef u yé Arimate ya nil, ki yé tibuur ya cekl yaab ya uba binib boh wɔ cɛɛn. U'mɔ là gu Uwien ya bel li baa' ní uyo wà nno ne. Nì là yé kutaaku kùà li faa *Saba ya daali, uyo wà bi bondeh *Saba ya daali nno ne. Yosef jon' Pilat saan nin lifɛl ki tì tɔke' wɔ ki ye u tuo' la, wɔ n' cɛbe wɔ *Yesu ya gbenent. ⁴⁴ Pilat cii' bi ye *Yesu kpo' nɔ ma nno ne nì cuo' wɔ miyɔkm. Nɛn saan ne u yin' sojambɛ kobk ya cɛn ki niire' wɔ ki ye: «*Yesu kpo' ma nì wuɔke'-aa?» ⁴⁵ Nɛ u tɔke' wɔ u kpo' uyo wà. Pilat cii' u kpo' uyo wà ma nno, ne ki de' Yosef usen wɔ n' tì taa u'gbenent. ⁴⁶ Nɛ Yosef jon' ki tì de' kukpelciɛku kuba, ne ki jiiin' *Yesu ya gbenent udɔɔɔɔɔ bo, ki taa' kù ki tentɛn' tù, ki taa' ki tì ble' ufele uba ni. Bi là cube' ufele nno kujɔtenku kuba ya kele ni ne, ne ki binde' kuteng-bengbenku kuba, ki biin' bufɛnañɔbu †. ⁴⁷ Nɛ Mari Madelenn nin Yosef ya naa Mari laa' bi ble' *Yesu nà saan.

Yesu mɛkre' bitenkpiib ni

(Matie 28:1-8; Luk 24:1-12; San 20:1-10)

16 *Saba ya daali gɛbre' ma nno, ne Mari Madelenn nin Saak ya naa Mari nin Salome jon' ki tì de' mikɔɔm mà ya nu nme be n' tì faan *Yesu ya gbenent. ² Saba ya daali gɛbre', kutaaku kùà li faa nno, ne bipiib nno wɔre' ki fii' nì biike ki bure' likul nno bó ki tì baa' ki laa' uwien te ki puɔreh. ³ Bi joh ma nno ne ki niireh tɔb ki teh: «Nme li tì biire te kutenku nno?» ⁴ Bi tì tuo ni'saan sɔ, ki liike' ki laa' kutenku nno nja ji bi. Kù là yé kutencɛncienku ne. ⁵ Bi tì baa' ki kɔn' likul nno ni ne ki laa' unacenfaan uba ke unɔjie bó ki guo kulierpen-pienku. Nɛ bujɛwaanbu cuo' be cɛɛn. ⁶ Nɛn saan ne unacenfaan nno tɔke' be ki ye: «La cère men nè n' cuo ne jɛwaanbu. Ni nuunh Nasaret ya *Yesu wà bi là kpe' wɔ udɔɔɔɔɔ bo nno ne. U mɛkre'-a! Wa ji te nie saan. Liike men, bi là taa' wɔ ki ble' nà saan sɔ. ⁷ Li joh men, kí tì tɔke Pier nin u'panpaanketɔb kí ye u liere' be ki bure' Galile bó nɔ. Bi li tì le wɔ nen bó ne ten u là tɔke' be ma bo.»

† Liike Matie 27:60.

⁸ Nì beke' bipiib nno cɛɛn ne bi ñɛn' likul nno ni ki tiinh bi'gbenent ke nɔh. Bujɛwaanbu cuo' be ma nno ne ba tɔke' nil.

Yesu mɛkre' ki cère' bi laa' wɔ

(Matie 28:9-10; San 20:11-18; Luk 24:13-35)

[⁹ *Saba ya daali gɛbre', kutaaku kùà li faa nno ya tɛnɔaku, *Yesu mɛkre' ma nno ne ki kpie' ki taa' u'ba ki wuɔn' Mari Madelenn. Wɔn ne yé upii wà isɛnpol ilole là njaake wɔ, *Yesu nɔre' yé nno. ¹⁰ U jon' *Yesu yaab saan ki laa' bi te uyensaa ni, ki ke ki muɔh. Nɛ u tɔke' be ki ye u laa' Yesu. ¹¹ Bi cii' u ye u laa' *Yesu u fuobe, ne ba teke' ki jin'.

¹² Ni ya puoli bó ne bi'ni bile là cuonh ki joh udug-baan bó. Bi joh ma nno ne *Yesu cère' bi laa' wɔ. Wa te ten u là te ma uyo wà Mari Madelenn laa' wɔ nno. ¹³ Bi liebe' bi'tɔb saan ki tì tɔke' be ki ye bi laa' Yesu, ne ba tí teke' ki jin'.

Yesu cère' u'panpaankaab piik nin uba laa' wɔ

(Matie 28:16-20; Luk 24:36-49; San 20:19-23; Itùon 1:6-8)

¹⁴ *Yesu fɔre' ki cère' u'panpaankaab piik nin uba laa' wɔ uyo wà bi te ki jinh tijier. U kɔn' nin be ki ye be tien' ba teke' binib bà laa' wɔ u mɛkre' nno len' nà nno ki jin-i? Nɛ ki ye bi'yul ne faa. ¹⁵ Nɛ ki tí tɔke' be ki ye: «Li joh men unɛndun ni ni'ke saan kí li kpaandeh tigbɛmɔn-mɔnt binib ke saan. ¹⁶ Wà ke li teke kí ji kí cère be n' sii wɔ Uwien ya ñunm ne li nme. Wà ke nja teke' ki jin' la, Uwien li dere u'tub. ¹⁷ Binib bà ke li teke kí ji nno li tien miyɔkm ya bont. N'yel bo, bi li nɔre isɛnpol, ki li len milencɛnm, ¹⁸ ki li cuo iwe ya n' tien be niba. Bi ñun' uñkɔñendke la, wa n' tien be niba. Bi li taa bi'nus kí paan biwienb bo ne be n' faake.»

Uwien taa' Yesu ki don' paaki bó

(Luk 24:50-53; Itùon 1:9-11)

¹⁹ Yonbdaan *Yesu tɔke' be tigber ki tì gben' ne Uwien cère' u don' paaki bó, ki tì kèle' u'jie bó. ²⁰ Nɛn saan ne u'panpaankaab joh ni'ke saan ki tɔkeh binib tigbɛmɔn-mɔnt. Nɛ Yonbdaan toreh be ki cèreh bi teh miyɔkm ya bont. Nɛn ne wɔngeh ki teh bi lienh tigber tà nno te nɛ.] ††

†† Bi kpie' ki kele' tigbont tà nno ya tuba ni migbiirm 9 kí tì baa 20 nja te tu'ni.

Luk

Nà wəngɛh kugbɔnkɔ kuu te ma bo

Bi yih wà kele' kugbɔnkɔ kuu nɔɔ Luk nɛ. Wa yé Yesu ya tondɔ piik nin bile nɔɔ ya uba. Ama u tũɔre' ki nuun' bà là pɛ Yesu bo saan nɛ ki bɛnde' u'gber cin' ma bo nin tũ tĩ fɔre' ma bo. U là tɔke nin Pɔl u'sɛn ya jom ni ma nɔɔ nɛ cère' u bɛnde' tũ ki pukn'.

U kele' kugbɔnkɔ kuu ki de' binib bà nɔɔ ɲa yé Sufmbɛ. Bi teke' Yesu ki jin' nɛ. Nɛn nɛ cère' u tɔkeh bɛ iñɔɔbon-fafaa ya tingi nin Sufmbɛ ya yaajɛtɛntienm mà ba bɛn mɛ nɔɔ.

Luk kele' kugbɔnkɔ kua nɔ pɛ Matie nin Mark jaar bo nɛ, ama u kele' tigber tuba ta te Matie nin Mark nin San ya gbɔnt ni. Tun si: Yesu jon' ki fuonde' Mart nin Mari (10:38-42) nin Samari ya jɛnimɔn ya gber (10:29-37) nin uje wà ya buk bole' u liebe' ki laa' kè nɔɔ ya gber (15:11-32).

Luk bo, Yesu Kristo nɛ yé Yonbdaan nɛ, ki yé Uwien sɔn' wà wɔ n' lá ɲmɛn binib. Imɔn, Uwien mɛkre' wɔn Yesu nɛ, ki de' wɔ mituɔm tibont kɛ bo. Luk ya gbɔnkɔ ya gber tĩ tonde' Yerusalem ni nɛ (iyul 24) nin Yesu ya kuum uɔɔɔɔɔɔɔ bo nin u'mɛkrm bitenkpiib ni.

Nà cère' Luk kele' kugbɔnkɔ kuu nɔ

1 Ni bɛn ki ye binib bà yebe ñikn' ki kele' tigbɔnt ni tibont tà là tien' tĩ'ni nɔɔ. **2** Bi kele' tũ ten binib bà là te tu'cincinyo ki laa' tũ tien' ma bo, ki yé binib bà kpaandeh Uwien ya gber nɔɔ là wɔkn' tɛ ma bo nɛ. **3** Nɛ n'ɔm tũɔre' ki nuun' ki bɛnde' tũ cin' ma bo, nɛ ki maale' ki ye nĩ mɔn n'ɔm n' paan tu'bo mɔnmɔnm kĩ kele tũ tentien ma bo, kí de sin ucien Teofil, **4** ɲɔ a'ɔm n' bɛnde kí ye bi wɔkn' ɲɛ tigber tà nɔɔ mɔnbe ki te nɛ.

Uwien ya tond uba len' ki ye bi li maa San

5 Uyo wà Herod là yé Sude ya bɛr nɔɔ, ki laa' utɔ-tuɔrke uba te, ki yé Abiya ya cɛkl yaab ya uba, bi yih wɔ Sakari; ki yih u'po Elisabet, u yé Arɔn ya yaabil. **6** Bi'ke bile là yé binib bà cuube nɛ Uwien ya nun bó, ki boh Yonbdaan ya wɔb, ki teh u yé nà kɛ mɔnmɔnm. **7** Ama ba là ɲmɔbe buk, kime Elisabet là yé uɲɔl nɛ, nɛ bi'ke bile là pore'-a.

8 Nĩ kpaan' Sakari n' sɔn lituonl Uwien ya nun bó, kime u'cɛkl li sɔn itũon Uwien ya nun bó uyo wà nɔɔ baa'. **9** Nɛ bituɔrkaab ya tentienm bo, bi fũɔre' imũɔn, nĩ lu' Sakari bo, nɛ bi gɛnde' wɔ, wɔ n' kɔ Yonbdaan ya dubenku ni, kí tĩ sɛ liɲubl. **10** Uyo wà u te ki sienh liɲubl nɔɔ, Uwien ya nib ligol te saali nɛ ki kàareh. **11** Nɛn saan nɛ Yonbdaan ya tond uba baa' u'saan, ki se bi sienh liɲubl liponpuol là bo nɔɔ ya jie bó. **12** Sakari laa' wɔ ma nɔɔ, nĩ beke' wɔ, nɛ bujɛwaanbu cuo' wɔ. **13** Nɛ utond nɔɔ tɔke' wɔ ki ye: «Sakari, la cère' nɛ n' cuo ɲɛ jɛwaanbu. Uwien cii' a'kaare bó. A'po Elisabet li maa kibujɛbuk, nɛ á yin kɛ San. **14** Kĩ li cère a'yɛnm n' sɔngɛ kí gbien, nɛ binib bà yebe mɔ li pokn kí'màam bo. **15** Kĩ

li yé unikpɛkpiɛk nɛ Yonbdaan ya nun bó. Ka n' ñu sibii ya daam, ka n' ñu defɛfaam kɛ defɛfaam. *Mifuoñaanm li te kí'bo ki gbien' haali kí'naa ya benku ni nɛ. **16** Kĩ li cère Israyɛl yaab bà yebe n' liebe kí paan Yonbdaan Uwien bo. **17** Kĩ li ɲmɔbe *Uwien ya Fuoñaanm nin mituɔm ten *Uwien ya ñɔɔɔɔɔɔɔ Eli nɛ. Kĩ li liere Yonbdaan usɛn, kí cère bibaambe n' liebe kí taan nin bi'bumu buñɔɔbu, kí cère binib bà ɲa tuo' Uwien ya ñɔɔbu bó n' li ɲmɔbe iyɛnmaale ten binimɔnb, kí cère binib n' li yé binib bà bonde' bɛ n' teke Yonbdaan.»

18 Nɛ Sakari tɔke' utond nɔɔ ki ye: «Bɛ li cère n' bɛnde kí ye a len' nà nɔ, nĩ te? Kime min pore'-a nɛ n'po mɔ pore'.» **19** Nɛ utond nɔɔ jiin' wɔ ki ye: «N yé Uwien ya tond Gabriel nɛ, ki te Uwien ya nun bó ki sɔnh u'tũon. U sɔn' nni ní n' lá tɔke ɲɛ tigbɛmɔnmɔnt tuu nɛ. **20** Tɔ, a'lenl li tebe, ɲa ji li freh ki lienh kí tĩ baa uyo wà nibonn nɔɔ n' tien, kime ɲa teke' ki jin' ki ye n tɔke' ɲɛ tigber tà nɔ ya yo lá baa' la, tũ li tien.»

21 U ya yo ki laa' linigol nɔɔ gu Sakari li ñɛ ní Uwien ya duku ni uyo wà nɛ. U wuɔke' ka ñɛn' ní ma nɔɔ nɛ nĩ beke' bɛ cɛɛn. **22** U lá ñɛn' ní ka ji freh ki lienh, nɛ bi bɛnde' ki ye u laa' niba nɛ tideknt yaam Uwien ya duku ni. Nɛ u wəngɛh bɛ migbaam, ka freh ki lienh.

23 Sakari ya tũon ya wien tĩ gben' nɛ u liebe' u'den. **24** Nĩ tete nɛ u'po Elisabet lá punbe', ki bɔle' u'ba ki tĩ baa' iɲmaale iɲun, **25** nɛ ki maale' u'yɛnm ni ki ye: «A laa'-aa! Uyo wà Yonbdaan yé nɛ ki muɔ' nni, kí ñɛn' nni ifɛ ni binib ya nun bó.»

Uwien ya tond tɔke' Mari ki ye u li maa Yesu

26 Elisabet ya tenpunbe ya ɲmaalluob ni, nɛ Uwien sɔn' u'tond Gabriel Galile ya tinfenm ya du uba ni, bi

yih wù Nasaret. ²⁷ U là sɔn' wɔ uje faan uba saan ne wa ben je, bi yih wɔ Mari. Bi là pun' wɔ uje uba ne u yé *Dafid ya yaabil, bi yih wɔ Yosef. ²⁸ Utond nɔɔ baa' ki kɔn' Mari den, ne ki ye: «N fuondeh ɛe Mari. Yonbdaan tien' ɛe tinimònt ki gbien', ne ki te nin ɛe.» ²⁹ Mari cii' iñɔɔbon nɔɔ ma nɔɔ ne nì beke' wɔ cɛen, u maaleh wɔ ñ bende ifuonde nɔɔ ya tingi si bà. ³⁰ Ne utond nɔɔ tɔke' wɔ ki ye: «Mari, la cère nè ñ cuo ɛe jɛwaanbu, kime Uwien tien' ɛe tinimònt ne. ³¹ Liike-a! A li punbe, kí maa kibujebuk kí yin kè Yesu. ³² Kí li yé unikpekpiék ne, bi li yih kè Uwien wà ɛa ɛmɔbe Nacentɔ ya Bijɛ ne. Yonbdaan Uwien li de wɔ u'yaaje *Dafid ya bel. ³³ U li yé uber ne Sakɔb ya yaabii bo uyo ke. Ne u'bel nɔɔ ɛa ñ li ɛmɔbe gbenm.» ³⁴ Nen saan ne Mari tɔke' utond nɔɔ ki ye: «Nì li tien mila kí tuo, kime ma ben jɛ-a?» ³⁵ Ne utond nɔɔ jiiin' wɔ ki ye: «*Mifuoñaanm li jiiire ní a'bo, ne Uwien wà ɛa ɛmɔbe Nacentɔ ya tuóm ñ lèkn a'bo ten usonge. Nen ne cère' a li maa kibuk kà nɔɔ, li yé uñaan, bi li yih kè Uwien ya Bijɛ ne. ³⁶ Liike, a'puole Elisabet punbe' ma u'ɛmaalluob sɔ. Wɔn wà bi là yih wɔ uɔɔl nɔɔ punbe' u'por ni ne. ³⁷ Kime Uwien ɛa gbele' ni-ba.» ³⁸ Nen saan ne Mari jiiin' utond nɔɔ ki ye: «N yé Yonbdaan ya piitonsɔnɔl ne. Nè ñ tien ten a len' ma nɔɔ.» U ya yo ne utond nɔɔ siere' ki dàan' wɔ.

Mari jon' ki tì fuonde' Elisabet

³⁹ I ya den ne Mari pɔk ki bure' ijuɔn bó, Sude ya tinfenm ya du uba ni. ⁴⁰ U tì baa' ki kɔn' Sakari den, ne ki fuonde' Elisabet. ⁴¹ Elisabet cii' ifuonde nɔɔ ma nɔɔ, ne u'buk nukbe' u'benku ni. *Mifuoñaanm jiiire' ní u'bo ki gbien', ⁴² ne u len' ufaa bo ki ye: «Uwien tien' ɛe u'mɔnm ki cen' bipiib ke, ki tien' mimɔnm kibuk kà te a'benku ni nɔɔ mɔ bo. ⁴³ N'mɔ ya ba ne n'Yonbdaan ya naa baa' n'saan-i? ⁴⁴ Kime uyo wà a'fuonde lu' n'tubl ni nɔɔ, ne n'buk nukbe' n'benku ni nin uyensonge. ⁴⁵ Sin wà teke' ki jin' ki ye Yonbdaan tɔke' ɛe nà nɔɔ li tien nɔɔ, Uwien ya mɔnm te a'bo.»

Mari gen' iyuon ki donde' Yonbdaan

⁴⁶ Ne Mari ye:

«N ñengeh Yonbdaan,

⁴⁷ ki ɛmɔbe uyensonge ki gbien',
Uwien, n'Nmienl bo.

⁴⁸ U tiere' min u'tonsɔnpiijiin bó,
fenfenɔɔ kí taa kí li joh,
binib ke li len kí ye Uwien ya mɔnm te n'bo.

⁴⁹ Kime mituóm ke ya daan tien' nni
tibont tà ɛmɔbe ukpieke,
u'yel si: Uñaan ne.

⁵⁰ U li tuu ki teh binib bà boh wɔ tinimònt ne,
haali uyo wà ɛa ɛmɔbe gbenm.

⁵¹ U wuɔn' binib u'tuóm,
ki ɛre' binib bà maaleh ki teh
bi yé binikpekpiék nɔɔ.

⁵² U ñen' biberkienb bíbel ni,
ki kpieke' bijiinb.

⁵³ U de' binib bà mikònm ɛmɔbe be tibont na ɛmɔbe fuul,

ki ɛre' bifàadenb bi bure' inɔpien.

⁵⁴ U tiere' u'nimònt bó,

ki tore' u'tonsɔnb Israyel yaab,

⁵⁵ ten u là ye u li tuu ki teh ma

ki dien ti'yaaje *Abraham nin u'yaabii nɔɔ.»

⁵⁶ Mari tien' Elisabet saan nì baa' ten ɛmɔmaale ita,
ne ki liebe' ki kun'.

San wà siih binib Uwien ya ñunm ya màam

⁵⁷ Elisabet ya mamaayo baa', ne u maa' kibujebuk.

⁵⁸ U'den yaab nin u'kɔnkuɔnlieb cii' Yonbdaan muɔ' wɔ micɛɛkm ki gbien', ne wɔn nin ben ke pokn'.

⁵⁹ Kibuk nɔɔ ya wienniin daali, ne bi baa' be ñ jie kí'punl, ki yíe be ñ yin kè Sakari ten kí'baa. ⁶⁰ Ne kí'naa yíe', ki ye bi li yin ke San ne. ⁶¹ Ne bi tɔke' wɔ ki ye ba yih a'den ya nil uba li ya yel-a. ⁶² Ne bi niire' kí'baa migbaam ki ye u yíe wɔ ñ yin u'buk li le yel ba?

⁶³ Ne u wuɔn' be ki ye be ñ de wɔ kudɔbipenpenku kuba wɔ ñ kele ku'bo. Bi de' wɔ, ne u kele' ki ye: «kí'yel si San» ne. Ne nì cuo' bí'ke miyɔkm. ⁶⁴ I ya tàan bo ne Sakari ya lenl tebre', ne u cin' ki lienh, ki pèkeh Uwien.

⁶⁵ Nen saan ne bujɛwaanbu cuo' binib bà ke kɔ ka fɔke nin n'isaan nɔɔ. Sude ya tinfenm ya du yà ke te ijuɔn bó nɔɔ ya nib lienh tigber nɔɔ. ⁶⁶ Tù de' binib bà ke cii' tù nɔɔ iyenmaale. Ne bi maaleh bí'yenm ni ki teh: «Kibuk kie lá li yé be ya nitunbu sɔ?» Kime Yonbdaan ya tuóm te kí'bo.

Sakari ya yuon

⁶⁷ Nen saan ne *Mifuoñaanm jiiire' ní kibuk nɔɔ ya baa Sakari bo ki tì gben', ki cère' u sɔkndeh Uwien ya ñɔɔbon ki teh:

⁶⁸ «Tí pèke men Yonbdaan, tinbi Israyel yaab ya Wien,
kime u baa' u'nib saan, ki teke' be ki wie',

⁶⁹ ki cère' wà li ɛmien te,
ñen' u'tonsɔnɔl *Dafid den,
ki ɛmɔbe mituóm.

⁷⁰ U là cère' u'ñɔɔbonsɔknb len' nen ne uyo bo.

⁷¹ Bi là len' ki ye:

«Uwien ye u li fie te bà se tí'bo saan,
kí ñen te bà ke nen te ya nuɔ ni.

⁷² U là muɔ' tí'yaaje micɛɛkm,
ki tiere' u'jɔtieku bó.»

⁷³ U là pùon' nà sɔ tí'yaaje Abraham:

⁷⁴ «U là ye u li ñen te tí'nennendb ya nuɔ ni,
ɛɔ tí li pukeh wɔ ki la fenge,

⁷⁵ kí li pɛ u'bo mɔnmɔnm,
kí li cuube u'nun bó,
tí'fuobm ke ni.»

⁷⁶ «Sin, n'buke, bi li yin ɛe
Uwien wà ɛa ɛmɔbe Nacentɔ ya ñɔɔbonsɔknl.
Kime a li liere Yonbdaan,
kí tùre u'sen kí de wɔ,

⁷⁷ kí cère u'nib ñ bende kí ye u li fère be bí'biere, be ñ ɛmɛre.»

⁷⁸ Kime ti'Wien ηmɔbe tinimònt ki gbien'. U'nimònt nɔɔ bo ne u li cère kuwenwenku ñ ñe paaki bó kí wende ti'bo ten uwien puɔreh ma bo.

⁷⁹ Kuwenwenku nɔɔ li wende binib bà te licinñunl ni, mikuum ya jinjinku yiin bi'bo nɔɔ.

Kù li wuɔn te usen wà li de te uyenduɔn.»

⁸⁰ Kibuk nɔɔ kpienh, ne ki lenh miyem †. Ki te kupen-pelku ni ne ki ti baa' uyo wà ki ñen' kí'tuonl upaan bo Israyel yaab ya nun bó.

Yesu ya màam ya gber (Matie 1:18-25)

2 Tɔ, i ya den ne Erom ya bercien Ogust caan' ki ye be ñ kàan binib bà ke te u ya tinfenm bo nɔɔ. ² Bi là kaan' kukènkpieku bu'gben ma nɔɔ ki laa' Kirinus ne yé Siri ya tinfenm ya gobina. ³ Wà ke là li jo kí tì kàan kukènkpieku nɔɔ u'yaajedu ni ne. ⁴ Nen bo ne Yosef ñen' Galile ya tinfenm ya du wà bi yih wù Nasaret nɔɔ ni, ki jon' bi maa' *Dafid udu wà ni u te Sude ya tinfenm ni, bi yih wù Betelem nɔɔ ni, kime Yosef bugben yé *Dafid ya yaabil ne. ⁵ U là tɔke nin Mari utenpund ki jon' ni'bo kukènkpieku nɔɔ ne. Bi là pun' Yosef u ya jefaan ne, ama wa laan là kuɔn' wɔ. ⁶ Bi te Betelem ni u yo wà nɔɔ, ne Mari ya mamaayo baa', ⁷ u maa' u'jefenmel kí yé kijek ki taa' tikpelcer ki pɔbn' kè, ki taa' kè ki kpìen' tiwent jinh nà ni, kime fenm ña là te cenduku ni.

Uwien ya tond uba tɔke' biwenkpaab Yesu ya màam bó

⁸ Tɔ, biwenkpaab biba là te mitinfenm nɔɔ ni, ki kɔh ikpàan bó, ki gɔh ki gu bi'went kuɔnku. ⁹ Yonbdaan ya tond uba puɔ' bi'saan, ne Yonbdaan ya wenwenku wende' ki yile' bi'bo, ne bujwaanbu cuo' be cɛen. ¹⁰ Nen saan ne utond nɔɔ tɔke' be ki ye: «La fenge men, kime n tuke tigbemɔnmɔnt ne ñ lá tɔke ne. Tigber nɔɔ li sɔnge binib ke ya yem kí gbien. ¹¹ Dinɔɔ wuɔ nɔ, bi maa' ni'Nmienl *Kristo Yonbdaan, *Dafid ya du ni. ¹² Nà sɔ li yé kudieku: ni li le kicenfendk kiba puɔbe tikpelcer ni ki kpe tiwent jinh nà ni.» ¹³ Ne Yonbdaan ya tondb ligol baa' utondbaab nɔɔ saan i ya tàan bo bi pèkeh Uwien ki teh: ¹⁴ «Uwien si ukpieke paaki bó. Uyenduɔn ñ li te kitink bo binib bà Uwien yíe be nɔɔ bo» ¹⁵ Yonbdaan ya tondb nɔɔ siere' ki liebe' ki don' paaki bó u yo wà nɔɔ, ne biwenkpaab nɔɔ ji tɔkeh tɔb ki teh: «Tí jo men Betelem, kí tì liike nibonn nà tien' ni'bo ñɔ Yonbdaan cère' tí bende nɔ.» ¹⁶ Ne bi pɔk ki bure' ki ti baa' ki laa' Mari nin Yosef nin kicenfendk nɔɔ, ki kpe tiwent jinh nà ni. ¹⁷ Bi laa' kè ma nɔɔ, ne ki len' Yonbdaan ya tond bi tɔke' be nà ke kicenfendk nɔɔ bo nɔɔ. ¹⁸ Ne ni beke' binib bà ke cii' biwenkpaab len' tigber tà nɔɔ. ¹⁹ Mari wɔn cengeh tigber nɔɔ ke, ne ki tɔɔreh ki taah tù ki blinh u'fèl bo. ²⁰ Nen saan ne biwenkpaab nɔɔ siere' ki liebeh, ki pèkeh Uwien, ki kpiekreh wɔ, bi cii' nà nin bi laa' nà bo. Kime ni'ke tien' ten Yonbdaan ya tond bi len' ma bo ne. ²¹ Wienniin daali bi jie' kibuk nɔɔ ya punl ne ki yin' kè Yesu. Kime

† Bi li fre kí lebre ki lenh miyem kí ye ki pe Uwien ya sen bo nin kí'yenmaale ke mɔ.

Yonbdaan ya tond là ye be ñ yin kè li ya yel ne ki yaan bi punbe' kè.

Bi taa' Yesu ki kɔn' Uwien ya duku ya luo bo ki wuɔn' Uwien

²² Uyo wà ni kpaan' be ñ tien tijknt ya ñenm ya tuɔrl ten Moyis ya yiko ye ma bo nɔɔ, ne Mari nin Yosef taa' kibuk nɔɔ ki jon' Yerusalem, be ñ ti wuɔn Yonbdaan.

²³ Kime ni kele' Yonbdaan ya yiko ya gbɔnku ni ki ye: «Kibuɔbukpiek ke li yé Yonbdaan yaak ne.» ²⁴ Mari nin Yosef li tien lituɔrl nɔɔ Yonbdaan ya yiko ye ma bo ne. U ye be ñ li taah kumuɔku ni ya nenjel ile bii iden ya nenjefanfaan ile ne ki teh lituɔrl nɔɔ.

²⁵ Tɔ, uɔe uba là te Yerusalem ni, bi yih wɔ Simeyɔn, u yé unil wà cuube ne, ki pe *Uwien bo mɔnmɔnm, ki gu lidaali là Uwien li ñen Israyel yaab bi'jend ni. *Mifuoñaanm là te u'bo, ²⁶ ki tɔke' wɔ ki ye wa ñ kpo, ka laa' Yonbdaan ya Nigendke Kristo. ²⁷ *Mifuoñaanm cère' u kɔn' Uwien ya duku †† ya luo bo. U te len uyo wà nɔɔ, ne kicenfendk *Yesu ya naa nin ki'baa tuke kè ki kɔn' ní, be ñ lá tien kè lituɔrl Yonbdaan ya yiko ye ma bo, ²⁸ ne Simeyɔn teke' kè ki ñuuke, ki pèkeh Uwien ki teh:

²⁹ «Tɔɔ, Yonbdaan, fɛnfennɔ a tien' a là tɔke' nni nà nɔɔ.

A li fre kí cère min a'tonsɔnl ñ kpo nin uyenduɔn.

³⁰ Kime a cère' n'nun laa' Uɔmienl.

³¹ A là bonde' wɔ uɔɔndun ya nib ke ya nun bó ne.

³² U yé kuwenwenku kùà li cère bà ña yé Israyel yaab ñ bende ñe ne.

Wɔn bo ne binib li kpieke a'nib Israyel yaab.»

³³ Kibuk nɔɔ ya naa nin ki'baa cii' Simeyɔn len' ki'bo tigber tà nɔɔ, ne ni beke' be. ³⁴ U tien' be Uwien ya mɔnm, ki tɔke' kí'naa Mari ki ye: «A li ben ki ye kibuk kie bo, tinbi Israyel yaab ni bà yebe li lu, bà yebe mɔ li fii. Kí yé kudieku kùà li cère binib ña ñ len ki cii' tɔb bó ne.

³⁵ Kí li cère iyenmaale yà buɔ binib bà yebe ya fèl ni ñ ñe upaan bo. Sin Mari mɔnm, ni li wire ñe ten bi cɔke' ñe kijuk ne.»

³⁶ Upii uba mɔ là te, ki yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl, bi yih wɔ Ann. U yé Fanuyel ya bise, ki yé Aser ya bol ya nil, ki pore' cɛen. U là tien' u'cɛ saan ibin ilole, ne u kpo' ki cère' wɔ, ³⁷ u juore' ki yé ukpopii ki ti baa' ibin piniin nin inan, ka jendeh Uwien ya duku, ki pukeh wɔ ñɔnku nin wien ni, ki lùoh buñɔbu, ki kàareh. ³⁸ Tɔ, u ya yo ne u'mɔ baa' ní, ki cin' ki faareh Uwien kibuk nɔɔ bo, ne ki tɔke' kí'gber Yerusalem ya nib bà ke là gu uyo wà Uwien li teke be kí wíe nɔɔ.

Yosef nin Mari liebe' ki kun' Nasaret

³⁹ *Yesu ya baambe tien' Yonbdaan ya yiko ye ma nɔɔ ke, ne ki liebe' ki kun' Nasaret, bi'du ni Galile ya tinfenm ni. ⁴⁰ Kibuk nɔɔ kpienh, ki faakreh, ki lenh miyenuom, ne Uwien ya mɔnm te ki'bo.

†† Liike Matie 12:5; Mark 11:11.

Yesu tɔke nin u'baambe ki jon' Yerusalem

⁴¹ Binl ke binl *Yesu ya baambe doh Yerusalem bó ne ki tí jeleh Pak ya nacenku. ⁴² *Yesu tí laa' ibin piik nin ile uyo wà nno, ne bi tuke' wɔ ki don' Yerusalem bó ten bi tí n' tuu ki joh ma kunacenu nno. ⁴³ Kunacenu nno ya wien tí gben' ma nno ne bi liebe' ki kunh bi'donbó. Ama kibuk *Yesu wɔn là juore' Yerusalem ni ne, ba ben ki ye u juore'. ⁴⁴ *Yesu ya baambe cuon' liwentunɔmenl ki maaleh ki teh u líi te bisenjotɔb ni ne. Bi lá tiere' ki líike' ka laa' wɔ, ne ki cin' ki nuunh wɔ bi'yaab nin bi'ben-benkaab ke ni. ⁴⁵ Ba laa' wɔ, ne ki pekre' ki nuunh wɔ ki liebeh Yerusalem. ⁴⁶ Wienta daali ne bi laa' wɔ Uwien ya duku ya luo bo, u ke *Yiko ya wɔnwɔknb ya siik ni, ki cengeh bi'wɔknm, ki niireh be iniire. ⁴⁷ Ní jin' binib bà ke cengeh u'bo nno, kime u ɔmɔbe mibenm, ne ki jiiindeh be mɔnmɔnm. ⁴⁸ Uyo wà u'baambe tí laa' wɔ nno, ni beke' be cɛen, ne u'naa ye: «Kibuke! Be ne a tien' te nno? Liike min nin a'baa ya yenm saa' ma cɛen uyo wà ti nuunh ɔe nno-a!» ⁴⁹ Ne *Yesu jiiin' be ki ye: «Be bo ne ni nuunh nni? Na ben ki ye n' líi te n' Baa den ne-εε? †» ⁵⁰ Ama ba cii' u tɔke' be líiɔbonl là nno ya tingi.

⁵¹ Nen saan ne *Yesu paan' bi'bo ki liebe' Nasaret, kime u là boh be ne. U'naa taah tigber nno ke ki blinh u'fèl bo. ⁵² *Yesu kpienh ki yɛbreh, u'yenfuom pukndeh, ne Uwien nin binib ke ya yenm sɔnge u'bo.

San wà siih binib Uwien ya ñunm ya gber

(Matie 3:1-12; Mark 1:1-8; San 1:19-28)

3 Erom yaab ya bɛrcien Tiber Sesa ya bel ya piikn binljun bo, ki laa' Pɔns Pilat ne yé Sude ya tinfenm ya gobina. Herod mɔ yé Galile ya tinfenm ya gobina, u'ninje Filip mɔ yé Iture nin Trakonit ya gobina, ne Lisaniyas mɔ yé Abilenn yɔ. ² U yo wà Anni nin Kayif yé bitɔwɔrcienb ya cienb nno ne Uwien len' nin Sakari ya bije San kupenpelku ni. ³ U cin' ki cuonh mitinfenm mà nuon Sudan ya kpenl nno ni, ki kpaandeh ki teh: «Lèbre men ni'tetem, n' sii ne Uwien ya ñunm ɔk Uwien n' fère ne ni'biere.» ⁴ U tien' nno ɔk nà kele' *Uwien ya ñɔbon-sɔknl Esayi ya gbɔnku ni nno nɛ n' tien ne. Ní kele' ki ye: «Udaan uba te kupenpelku ni ki wuureh ki teh:

«Tùɔre men Yonbdaan ya sen,
kí cubn u'sengbenmu kí de wɔ.

⁵ Bi líi taa titent kí gbien tijbòr ke,
kí bere kí jenge ijuon nin igbengben ke,
kí naare isen yà ke pɔle',
kí kpelke isen yà ke ɔa kpelke.

⁶ Unisaal ke líi ɛ Uwien ɔmiendeh ma binib.»

⁷ Nen saan ne San tɔkeh linigol là bàareh u'saan, ki nuunh wɔ n' sii be Uwien ya ñunm nno ki teh: «Twaaleb ninbi, ɔme ne wɔn' ne ni líi tien ma kí ñe Uwien ya benpiebe wà we ní nno ni? ⁸ Líi sɔnh men itùon yà wɔngeh ki teh ni lèbre' ni'tetem, kí líi maaleh ni'yenm ni kí teh: «Tí'yaaje sí *Abraham ma nno, ní dèkre' ne», kime n tɔkeh ne ne, Uwien líi fre kí cère iten yie nno n' kpende *Abraham ya yaabii. ⁹ Uwien bonde' líiyel ɔk wɔ

† Bi líi fre kí lèbre n' líi te n' Baa den kí ye n' líi sɔnh n' Baa ya tuonl ne mɔ.

n' kpikre isiin. Isiin yà ke ɔa lùonh biimɔnmɔn la, u líi ge yí kí wíe umu ní ne.»

¹⁰ Ne inigol nno niireh wɔ ki teh: «Tí ní líi tien mila?»

¹¹ Ne u jiiindeh be ki teh: «Wà ɔmɔbe ilier ile la, wɔ n' taa líi kí pu wà ɔa ɔmɔbe. Wà mɔ ɔmɔbe tijier la, wɔ n' pu wà ɔa ɔmɔbe.»

¹² Bilenpotekb mɔ baa' u'saan wɔ n' sii be Uwien ya ñunm, ne ki niire' wɔ ki ye: «Cenbaa, tí' mɔ líi tien mila?»

¹³ Ne u jiiin' be ki ye: «La wɔbndeh men nib be n' líi paanh ní gèbreh bi sien' ne ubien wà.»

¹⁴ Ne sojambe mɔ niire' wɔ ki ye: «Ne tinbi le? Tí' mɔ líi tien mila?» Ne u jiiin' bi' mɔ kí ye: «La fienh men nib ya bonn, kí líi biin wà ɔa ɔmɔbe biil. Cère men ni'yenm n' líi sɔnge ni'paaku bo.»

¹⁵ Binib là gu Uwien ya Nigendke Kristo ya baam, ne kí maaleh bi'yenm ní kí teh: «San líi líi yé wɔn ne-a?»

¹⁶ Ne San tɔke' bi'ke kí ye: «Min taah miñunm ne kí siih ne Uwien ya ñunm. Ama uba we ní, kí cen' nni. Ma kpe n' lore u'taceningben. Wɔn ne lá líi cère *Mifuoñaanm nin umu n' jiiire ní n'bo. ¹⁷ U taa' kiyonyiek ɔk wɔ n' tí lende u'jí. U líi taa mijibim kí cùon ubɔnɔn ni, kí taa tifent kí wíe umu wà ɔa n' kpiin ní.»

¹⁸ Tɔ, San liebe' kí taa' iñɔbontɔ i yebe kí saake' binib ya gbɛnent, kí tɔke' be tigbɛmɔnmɔnt.

¹⁹ U ya yo ne gobina Herod là taa' u'ninje ya po Herodiyad, kí kuon', kí liebe' kí sɔn' itùonbiertɔ mɔ i yebe. Nen ke bo ne San tɔke' wɔ kí ye u bii'. ²⁰ Nen bo ne Herod cuo' San kí tí peknl, kí liebe' kí bii' kí puknl.

San sii' Yesu Uwien ya ñunm

(Matie 3:13-17; Mark 1:9-11)

²¹ San là siih binib ke Uwien ya ñunm ma nno, ne kí sii' *Yesu mɔ. *Yesu kàareh uyo wà nno, ne kutaaku yàare', ²² *Mifuoñaanm jiiin' ní kí naan unenjel kí lá kéle' u'bo, ne unieke uba ñen' paaki bó ní kí ye: «Sin, a yé n'bijé †† ne, n yíe ɔe ne n'yenm sɔnge a'bo.»

Yesu ya yaajeb ya yel

(Matie 1:1-17)

²³ Uyo wà *Yesu baa ten ibin pita nno, ne kí cin' u' tuonl. Binib là maaleh kí teh u yé Yosef ya bije ne. Yosef là yé Heli ya bije ne, ²⁴ Heli mɔ yé Matat ya bije, Matat mɔ yé Lefi ya bije, Lefi mɔ yé Melki ya bije, Melki mɔ yé Yanayi ya bije, Yanayi mɔ yé Yosef ya bije, ²⁵ Yosef mɔ yé Matatias ya bije, Matatias mɔ yé Amos ya bije, Amos mɔ yé Nahum ya bije, Nahum mɔ yé Esili ya bije, Esili mɔ yé Nagayi ya bije, ²⁶ Nagayi mɔ yé Mart ya bije, Mart mɔ yé Matatias ya bije, Matatias mɔ yé Semeyinn ya bije, Semeyinn mɔ yé Yosek ya bije, Yosek mɔ yé Yoda ya bije, ²⁷ Yoda mɔ yé Yowan ya bije, Yowan mɔ yé Lesa ya bije, Lesa mɔ yé Sorobabel ya bije, Sorobabel mɔ yé Salatiel ya bije, Salatiel mɔ yé Neri ya bije, ²⁸ Neri mɔ yé Melki ya bije, Melki mɔ yé Adi ya bije, Adi mɔ yé Kosam ya bije, Kosam mɔ yé Elmadam ya bije, Elmadam mɔ yé Eri ya bije, ²⁹ Eri mɔ yé *Yesu ‡ ya bije,

†† Bi kpie' kí kele' tigbont tã nno ya tuba ní bi ye: A yé n'bijé ne. Dinno n tien' ɔe n'bijé. ‡ Migbiirm mie ní bi ye *Yesu la, ba niire' Yonbdaan Yesu. U' mɔ te uba ne.

*Yesu mɔ́ yé Elieser ya bije, Elieser mɔ́ yé Yorim ya bije, Yorim mɔ́ yé Matat ya bije, Matat mɔ́ yé Lefi ya bije, ³⁰ Lefi mɔ́ yé Simeyɔ́n ya bije, Simeyɔ́n mɔ́ yé Suda ya bije, Suda mɔ́ yé Yosef ya bije, Yosef mɔ́ yé Yonam ya bije, Yonam mɔ́ yé Eliyakim ya bije, ³¹ Eliyakim mɔ́ yé Meleya ya bije, Meleya mɔ́ yé Mena ya bije, Mena mɔ́ yé Matata ya bije, Matata mɔ́ yé Natan ya bije, Natan mɔ́ yé *Dafid ya bije, ³² *Dafid mɔ́ yé Yese ya bije, Yese mɔ́ yé Yobed ya bije, Yobed mɔ́ yé Bos ya bije, Bos mɔ́ yé Sala ya bije, Sala mɔ́ yé Nasɔ́n ya bije, ³³ Nasɔ́n mɔ́ yé Aminadab ya bije, Aminadab mɔ́ yé Adimin ya bije, Adimin mɔ́ yé Arini ya bije, Arini mɔ́ yé Esilɔ́m ya bije, Esilɔ́m mɔ́ yé Fares ya bije, Fares mɔ́ yé Suda ya bije, ³⁴ Suda mɔ́ yé Sakɔ́b ya bije, Sakɔ́b mɔ́ yé *Isaak ya bije, *Isaak mɔ́ yé *Abraham ya bije, *Abraham mɔ́ yé Tara ya bije, Tara mɔ́ yé Nakor ya bije, ³⁵ Nakor mɔ́ yé Seruk ya bije, Seruk mɔ́ yé Eragawu ya bije, Eragawu mɔ́ yé Falek ya bije, Falek mɔ́ yé Eber ya bije, Eber mɔ́ yé Sala ya bije, ³⁶ Sala mɔ́ yé Kayinam ya bije, Kayinam mɔ́ yé Afaksad ya bije, Afaksad mɔ́ yé Sem ya bije, Sem mɔ́ yé Nowe ya bije, Nowe mɔ́ yé Lamek ya bije, ³⁷ Lamek mɔ́ yé Matusala ya bije, Matusala mɔ́ yé Enɔ́k ya bije, Enɔ́k mɔ́ yé Yared ya bije, Yared mɔ́ yé Malelel ya bije, Malelel mɔ́ yé Kayinam ya bije, ³⁸ Kayinam mɔ́ yé Enɔ́s ya bije, Enɔ́s mɔ́ yé Set ya bije, Set mɔ́ yé Adam ya bije, Adam mɔ́ yé Uwien ya bije.

Satan biike' Yesu

(Matie 4:1-11; Mark 1:12-13)

4 *Mifuoñaanm jiiere' ní *Yesu bo ki gbe u'ni. U siere' Suden ya kpenl saan, ne mi tuke' wɔ́ ki jon' kupenpelku ni, ² ne usenpol bikreh wɔ́ len ki ti baa' iwien pinan. Iwien pinan nɔ́ wa jin' niba. Í gèbre' ma nɔ́ ne mikònm cuo' wɔ́.

³ Nen saan ne usenpol tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «A yé Uwien ya Bijé la, cère litenl lie ñ kpende kpɔ́kɔ́.» ⁴ *Yesu jiiin' wɔ́ ki ye: «Nì ke'le' *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye: «Nil ña ñ li fuobe jier baba bo.» »

⁵ Ne usenpol taa' wɔ́ ki don' nà saan dokre', ki wuɔ́n' wɔ́ unɔ́ndun ya bel ke i ya tãan bo, ⁶ ne ki tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «N li de ñe libel lie ya cient nin li'faal ke, kime bi là taa' ni'ke' ki de' min ne. N li fre kí taa' nê kí de n yíe wà. ⁷ Nen bo, a gbaan' n'nintuɔ́li ki puke' nni la, sin ne li si ni'ke.»

⁸ Ne *Yesu jiiin' wɔ́ ki ye: «Nì ke'le' *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye:

«A li gbaan kí kpíeke a'Yonbdaan Uwien ne kí li pukeh wɔ́n baba.» »

⁹ Ne *usenpol taa' wɔ́ ki jon' Yerusalem, ki tì duon' wɔ́ *Uwien ya duku ya paaki lekleki, ne ki tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijé la, maabe kí lá ci tingi ni, ¹⁰ kime nì ke'le' *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye: «Sin bo, Uwien li wɔ́bn u'tondb be ñ guure ñe.» ¹¹ Ki tí ye: «Bi li guure ñe ñ a'-taal la me tenl.» » ¹² Ne *Yesu jiiin' wɔ́ ki ye: «Nì tí ke'le' mɔ́ ki ye: «Ña ñ biike a'Yonbdaan Uwien.» »

¹³ Usenpol biike' *Yesu mibiikm ke ya bol ki tì gbele', ne ki laan siere' ki dàan' wɔ́.

Yesu cin' u'tuonl Galile ni

(Matie 4:12-17; Mark 1:14-15)

¹⁴ *Yesu liebe' ní Galile ya tinfenm ni nin *Mifuoñaanm ya tuɔ́m, ki wɔ́knh *Sufmbe ya tãan ya dur ni; ne binib ke kpíekreh wɔ́. U ya yo ne u'yel kpien mitinfenm nɔ́ ni ni'ke saan.

Nasaret ya nib ña teke' Yesu ki jin'

(Matie 13:53-58; Mark 6:1-6)

¹⁶ *Yesu baa' Nasaret ya du ni, bi wube' wɔ́ nà saan, ne ki kɔ́n' *Sufmbe ya taanl ya duku ni *Saba ya daali ten u tì ñ teh ma uyo ke. U fii' ki sere' wɔ́ ñ kàan *Uwien ya gbɔ́nku, ¹⁷ ne bi taa' *Uwien ya ñɔ́bonsɔ́knl Esayi ya gbɔ́nku ki de' wɔ́. U père' kugbɔ́nku nɔ́, ne ki kaan' nà saan nì ke'le' ki ye:

¹⁸ «Yonbdaan ya Fuoñaanm te n'bo, kime u gènde' nni ñ tɔ́ke bijiinb tigbɔ́mɔ́mɔ́nt ne, ki sɔ́n' nni ñ lá tɔ́ke iyonbe kí ye ì li teke i'yul, kí tɔ́ke ijùɔ́n kí ye ì li likre, kí tɔ́ke bi jèndeh bà nɔ́ kí ye bi li ñe bi'jend ni, ¹⁹ kí tɔ́ke binib libinl là Yonbdaan li tien be tinimònt.» ²⁰ *Yesu konkonde' kugbɔ́nku nɔ́, ki jiiin' ki de' litaanl ya duku ya tonsɔ́n, ne ki kèle'. Binib bà ke te kuduku nɔ́ ni caan' u'bo inun, ²¹ ne u cin' ki tɔ́keh be ki teh: «Tigber tà ni cii' tù nɔ́, dinɔ́n ne tù tien'.» ²² Ne bi'ke kun' u'bo imòn. U len' iñɔ́bonmɔ́mɔ́n yà nɔ́ beke' be cèen, ne bi niireh tɔ́b ki teh: «Wa yé Yosef ya bije-εε?»

²³ Ne u tɔ́ke' be ki ye: «N ben ki ye ni li pɔ́ nni mikpenjenm miε nɔ́ ki ye: «Dɔ́ktie, buu a'ba.» Ni tí li tɔ́ke nni kí ye «ni cii' n tien' nà ke Kapernawum ya du ni nɔ́, ñ tien nê n'du ni mɔ́.» » ²⁴ Ne kí tí ye: «N tɔ́keh ne imòn ne, «*Uwien ya ñɔ́bonsɔ́knl ke ñɔ́bonsɔ́knl ya tiema du ni yaab ne ña teknh u'gber.» » ²⁵ N tɔ́keh ne imòn ne, Eli ya yo utaa là sere' ibin ita nin inmaale iluob ne, ne mikòncienm lu' unɔ́ndun ke ni. U ya yo ki laa' bikpopiib po ne Israyel ya du ni. ²⁶ Nin nen ke ña Uwien ña là sɔ́n' Eli bi'ni uba mɔ́mɔ́n saan. Ama u là sɔ́n' wɔ́ Sarepta ya du wà te Sidon ya tinfenm ni nɔ́ ya kpooii uba saan ne. ²⁷ *Uwien ya ñɔ́bonsɔ́knl Elise ya yo ki laa' ijend po ne Israyel ya du ni, ama Elise ña là cère' bi'ni uba mɔ́mɔ́n lùore', u là cère' Naaman wà yé Siri ya tinfenm ya nil nɔ́ baba ne lùore'.

²⁸ Binib bà ke te litaanl ya duku ni nɔ́ cii' u len' nà nɔ́ ne bi'benku ni ben' u'bo ki gbien', ²⁹ ne bi fii', ki cuo' wɔ́ ki ñen' udu ni, ki taa' wɔ́ ki ti baa' bi'du nɔ́ te ligbengbenl là bo nɔ́ ya tintinm saan, be ñ ture wɔ́ kí wie li'tingi. ³⁰ Ama u ñen' bi'siik ni, ki bure'.

Yesu ñjɔ́re' usenpol uje uba saan

³¹ U tì baa' Galile ya tinfenm ya du uba ni bi yih wù Kapernawum, ki cin' ki wɔ́knh binib Uwien ya gber *Saba ya daali. ³² U'wɔ́knm nɔ́ cuo' binib nɔ́ ke miyɔ́km cèen, kime u du u'wɔ́knm nɔ́ bo ne. ³³ Tɔ́, uje uba là te Sufmbe ya taanl ya duku nɔ́ ni usenpol ñaake wɔ́. U laa' Yesu, ne ki wuure' ufaa bo ki ye: ³⁴ «Ho! Nasaret ya Yesu, tinbi nin sin tu le ne? A baa' á lá boln te ne-εε? N

ben a yé udaan wà, a yé Uwien ya Niñaan ne.»³⁵ Ne *Yesu tien' u'bo ki ye: «Nmile, kí siere kí dàan uje wuu nɔ». Ne usenpol nɔ gbòbe' uje nɔ binib ke ya siik ni, kí dàan' wɔ ka tien' wɔ niba.³⁶ Ne nì cuo' bi'ke miyɔkm cɛen. Nen saan ne bi niireh tɔb ki teh: «Be ya gber sɔ nɔ? U ɔmɔbe ufaa nin mituɔm ne ki wɔbndeh isenpol, ì dàandeh binib-a!»³⁷ Ne *Yesu ya yel kpienh mitinfenm nɔ ke ni.

Yesu buu' binib bà bun iwien ke ya bol

(Matie 8:14-17; Mark 1:29-34)

³⁸ *Yesu ñen' litaanl ya duku nɔ ni, ki jon' Simɔn den, ki laa' Simɔn ya cɔbnaa bun, u'gbenent ton cɛen. Bi gbáan' *Yesu ki ye wɔ ñ cèrè wɔ ñ faake.³⁹ Ne u gòn' u'bo, ki tien' iwien nɔ bo ne u faake' ki pɔk ki fii' ki cènde' be.

⁴⁰ Uwien benh wù ñ lu uyo wà nɔ, ne bà ke yaab bun iwien ke ya bol tukeh be ki bàareh *Yesu saan. U taah u'nuɔ ki paakeh bi'bo, ne bi faakreh.⁴¹ U cèreh isenpol mɔ dàandeh linigol, ki wuureh ki teh: «A yé Uwien ya Bijè ne.» Ama *Yesu tengeh i'bo ne ka cèreh ì lienh kime ì ben ki ye u yé Uwien ya Nigendke Kristo ne.

⁴² Nì faa', ne *Yesu siere' ki jon' nib ɔa te nà saan. Ne linigol cin' ki nuunh wɔ. Bi tì laa' wɔ, ne ka jì yé wɔ ñ siere kí dàan be.⁴³ Ne u tɔke' be ki ye: «Nì kpe ñ taa Uwien ya bel ya gbemɔnmɔnt tuu nɔ kí tɔke idutɔ mɔ yaab ne, kime nen bo ne Uwien sɔn nni ní.»⁴⁴ Nnɔ ne u tɔkeh binib Uwien ya gber *Sufmbe ya táan ya dur tà te Sude ya tinfenm ni nɔ ni.

Yesu yin' u'panpaankepiék

(Matie 4:18-22; Mark 1:16-20; San 1:35-51)

5 Lidaali liba *Yesu là se Genesaret ya ñuncienm ya gbaal, ne linigol pɛbeh wɔ ki nuunh be ñ cenge Uwien ya gber.² U laa' iñerde ile miñunm nɔ ya gbaal. Bijenbeb ñen' i'ni ki te ki sɔkreh bi'bàan.³ Ne *Yesu kɔn' iñerde nɔ ya buba, bù yé Simɔn yaabu, ne ki gbáan' wɔ ki ye wɔ ñ sule kí kɔ miñunm ni waamu. U sule' ki kɔn', ne *Yesu kèle' buñerbu nɔ ni, ki cin' ki wɔknh inigol Uwien ya gber.

⁴ U wɔknh' ki tì gben', ne ki tɔke' Simɔn ki ye: «Jo miñunm ñ nà saan, ní tì wié ni'bàan kí cuo ijen.»⁵ Ne Simɔn jiiin' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti jènde' kuñɔnɔmenku ne ka cuo' bonn. Ama sin len' ma nɔ, n li wié.»

⁶ Bi wié', ki cuo' ijen ì yebe ka dindin, haali ibàan tì benh yé ñ kere.⁷ Ne bi kenbe' ki yin' bi'jenbetɔb bà te buñertɔbu ni nɔ, be ñ baa kí tore be. Bi baa', ne bi ñen' ijen nɔ ki gbien' iñerde ile nɔ ke, haali ì tì benh yì ñ lin.⁸ Simɔn Pier laa' nɔ ma nɔ, ne ki gbaan' *Yesu ya nun bó, ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, jende n'saan, kime n yé ubierdaan ne.»⁹ Bi cuo' ijen ì yebe ma nɔ, ne nì cuo' Simɔn nin bà ke te u'saan nɔ miyɔkm cɛen.¹⁰ Miyɔkm cuo' Sebede ya jijieb Saak nin San bà yé Simɔn ya tonsɔntɔb nɔ mɔ. Nen saan ne *Yesu tɔke' Simɔn ki ye: «La fenge, fenfenɔ kí taa kí li joh, a jì li taakeh binib ne ki dienh nni.»¹¹ Bi dèrè' bi'ñerde nɔ ki ñen' ugbe, ki dàan' ni'ke, ne ki paan' u'bo.

Yesu cèrè' ujend uba lùore'

(Matie 8:1-4; Mark 1:40-45)

¹² Lidaali liba ne *Yesu te mitinfenm nɔ ya du uba ni, uje uba mɔ te len lijendl gbe u'gbenent ke bo. U laa' Yesu, ne ki baa' ki lá pùon' u'nun bó, ki gbáan' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a yé la, a li fre kí cèrè ñ lùore.»¹³ Ne *Yesu tende' u'nuɔ ki me' wɔ, ne ki ye: «N yé, lùore.» Ne lijendl nɔ pɔk ki gben' i ya tàan bo.¹⁴ Ne *Yesu kpekpe' u'bo ki ye u la tɔke nil nà tien', ne ki tɔke wɔ ki ye: «Li jo kí tì le utɔtɔrke, kí tien milùorm ya tuɔrl ten Moyis là ye be ñ li teh ma bo. Nen ne li wuɔn kí ye a lùore'.»

¹⁵ *Yesu ya yel tùɔreh ki kpienh, ne inigol taakeh u'saan be ñ cenge u'gber ki yebe, ki nuunh wɔ ñ buu bi'ni bà yé biwiemb.¹⁶ Ama u sɔbe ki siereh bi'saan ne, ki joh nib ɔa te nà saan, ki tì kàareh.

Uje uba ya tàan nin u'nuɔ faan' Yesu cèrè' u faake'

(Matie 9:1-8; Mark 2:1-12)

¹⁷ Lidaali liba ne *Yesu te ki wɔknh Uwien ya gber. *Farisienmbe nin *Yiko ya wɔnwɔknb bà ñen' Galile nin Sude ya tinfenm ya du ke ni nin Yerusalem bó ní nɔ mɔ te ni'saan. Yonbdaan Uwien ya tuɔm cèreh u buuh biwiemb.¹⁸ Ne bijeb biba tuke' uje uba linagenl bo ki baa' ní. Uje nɔ ya tàan nin u'nuɔ ne là faan'. Bi nuunh be ñ taa wɔ kí kuɔn kuduku ni kí tì ble *Yesu ya nun bó ne.¹⁹ Linigol nɔ bo ba laa' fenm be ñ kuɔn wɔ Yesu saan ma nɔ, ne ki don' u te kudulekaaku kùa ni nɔ ya paaki, ki cube' libònl, ne ki taa' wɔ ki kuɔn' ki yekn' nin linagenl nɔ, ki ble' siik ni *Yesu ya nun bó.²⁰ *Yesu laa' bi teke' wɔ ki jin' ma nɔ, ne ki tɔke' uje wà ya tàan nin u'nuɔ faan' nɔ ki ye: «N fèrè' ɔe a'biere ɔa.»

²¹ Nen saan ne *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Farisienmbe cin' ki maaleh ki teh: «U yé ɔme ne ki sukreh Uwien nɔ? Uwien baba ɔa ñi la, ɔme li fre kí fèrè binib bi'biere?»²² *Yesu bende' bi'yenmaale, ne ki niire' be ki ye: «Be tien' ni maaleh nɔ nɔ ni'yenm ni?»²³ Ni le ba ne faa? Ñ tɔke wɔ kí ye n fèrè' wɔ u'biere ne faa bii wɔ ñ fii kí li cuonh ne faa?²⁴ Nen bo, n li wuɔn ne kí ye Unil ya Bijè ɔmɔbe mituɔm uɔendun wuu ni wɔ ñ fèrè binib bi'biere. Ne ki tɔke' uje wà ya tàan nin u'nuɔ faan' nɔ ki ye: «N lienh sin ne, fii, kí yuure a'nagenl, kí li kunh.»

²⁵ I ya tàan bo ne u pɔk ki fii' bi'nun bó, ki yuure' linagenl là u bi dɔ lí'bo nɔ, ki pèkeh Uwien ki kunh.²⁶ Nì cuo' bi'ke miyɔkm cɛen, ne bi pèkeh Uwien. Bu-jewaanbu cuo' be, ne bi lienh ki teh: «Ti laa' miyɔkm ya bonn dinno.»

Yesu yin' Lefi wɔ ñ paan u'bo

(Matie 9:9-13; Mark 2:13-17)

²⁷ Ni ya puoli bó ne *Yesu siere' ni'saan ki joh, ki laa' ulenpotekl uba bi yih wɔ Lefi, u ke lenpotekbùol. *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ní.»²⁸ Ne u dàan' ni'ke, ki fii' ki paan' u'bo.

²⁹ Lefi tien' tijier u'den tù yebe ki teke' *Yesu kucènkù. Bilenpotekb ligol nin binitɔb mɔ là te tijier nɔ ya jim.

³⁰ Nà ɔmaake' *Farisienmbe nin bi'yaab bà yé *Yiko ya wɔnwɔknb nɔ, ne bi niire' *Yesu ya panpaankaab ki

ye: «Be tien' ni jinh, ki ñuh nin bilenpotekb nin bibierdenb-i?»³¹ Ne *Yesu tɔke' be ki ye: «Binib bà ñmɔbe laanfie ña nuunh dɔktie, bà bun ne nuunh dɔktie. ³² Ma baa' ñ yin nimɔnb, n baa' ñ yin bibierdenb ne be ñ lèbre bi'tetem.»

Uñɔlòle ya gber

(Matie 9:14-17; Mark 2:18-22)

³³ *Farisienmbe nno tɔke' *Yesu ki ye: «San ya panpaankaab nin tinbi *Farisienmbe yaab sɔbe ki lùoh buñɔbu ne, ki kàareh, ne a'yaab ben jinh ki ñuh-a!»
³⁴ Ne u jiiin' be ki ye: «Ni li fre kí cère binib bà bi yin' be upiikuon nno ñ lòle buñɔbu uyo wà piice laan te bi'saan-ii?»³⁵ Ama uyo uba we ní be ñ ñen piice bi'saan. U ya yo ne bi li lòle buñɔbu.»³⁶ Ne u tí pɔn' be mikpen-jenm ki ye: «Uba ña ñ jie kí lekre lilièrfènl ya kpelcieku kí lekri likpaal. U tien' nno la, u li saa lifènl nno, ne lifènl ya kpelcieku nno ña ñ tuo kí cuo nin likpaal nno. ³⁷ Uba mɔ ña ñ taa midaam mà ña laan muɔ' ki ben' kí pieke iyɔkpaan ni. U tien' nno la, midaam nno li kprien iyɔl nno, kí wule kí ñende ne iyɔl mɔ ñ saa. ³⁸ Ama bi piekeh midaam mà ña laan muɔ' ki ben' iyɔfènl ni ne. ³⁹ Wà ke ñun' midaam mà muɔ' ki ben' la, wa ji yíe mà ña laan muɔ' ki ben', u li ye: «Mà muɔ' ki ben' nno ne ñme.»

Saba ya daali ya gber

(Matie 12:1-8; Mark 2:23-28)

6 *Saba uba ya daali, *Yesu nin u'panpaankaab gèbreh ikpàan iba ni, ne u'panpaankaab coh ijifen † ki cienh ki nukèh ki ñmɔnh. ² Ne *Farisienmbe biba ni-ire' be ki ye: «Be tien' ni teh yiko kùon' nà *Saba ya daali?»³ Ne *Yesu jiiin' be ki ye: «Na kaan' *Dafid là tien' ma bo ne-εε? Mikònm là cuo' wɔn nin u'nib ma nno, ⁴ u kɔn' Uwien ya ninbonl ni, ki taa' kpɔkɔ wà bi taa' ki de' Uwien nno ki ñmɔn', ki taa' ki de' u'nib, bi'mɔ ñmɔn'. Ama bitɔtuɔrkaab baba ne là ñmɔbe usen be ñ ñmɔn kpɔkɔ nno.»⁵ Ne ki tɔke' be ki ye: «Unil ya Bijè ne ñmɔbe usen wɔ ñ wuon bi li tien nà Saba ya daali.»

Uje uba ya nuɔ faan', Yesu cère' u faake' Saba ya daali

(Matie 12:9-14; Mark 3:16)

⁶ *Saba ya dɛtɔl liba, *Yesu tí kɔn' litaanl ya duku ni, ki wɔkɔnh binib Uwien ya gber. Uje uba mɔ te len, u'ncjie faan'. ⁷ *Yiko ya wɔkɔkɔnb nin *Farisienmbe sekndeh be ñ liike u li cère unil ñ faake *Saba ya daali bii wa ñ cère, kime bi nuunh be ñ le bi li dule nà bo kí biin wɔ ne. ⁸ *Yesu ben bi'yenmaale ma nno ne ki tɔke' uje wà ya nuɔ faan' nno ki ye: «Fii kí sere siik ni.» U fii' ki sere', ⁹ ne *Yesu niire' be ki ye: «*Saba ya daali la, unil ñmɔbe usen wɔ ñ tien nà mɔn bii nà bre ne? U ñmɔbe usen wɔ ñ ñmɔn unil bii wɔ ñ ku wɔ ne?»¹⁰ U liike' bi'ke ki gɔbre' ki bòn', ne ki tɔke' uje wà ya nuɔ faan' nno ki ye: «Tende a'nuɔ.» U tende' u'nuɔ, ne u jire' u'ciem. ¹¹ Bi'benku ni ben' cɛen, ne bi gbierèh be ñ liike bi li tien *Yesu ma.

† Liike Matie 12:1.

Yesu gènde' u'tondb piik nin bile

(Matie 10:1-4; Mark 3:13-19)

¹² Lidaali liba ne *Yesu don' lijuɔl bo wɔ ñ tì kàare, ki gɔn' ki kàareh ¹³ nì tì faa', ne u yin' u'panpaankaab ki gènde' bi'ni piik nin bile, ki yin' be u'tondb. ¹⁴ U'tondb nno ya yel sɔ: Simɔn, wà u yin' wɔ Pier nno nin u'ninje Andre nin Saak nin San nin Filip nin Batelemi ¹⁵ nin Matie nin Toma nin Alfe ya bije Saak nin Simɔn wà ya nun mɔn u'du ya gber bo, ¹⁶ nin Saak ya bije Sudas nin Sudas Iskariyɔt wà lá li kuɔre Yesu.

Yesu kpaandeh Uwien ya gber, ki buuh biwienb

(Matie 4:23-25)

¹⁷ Yesu nin u'tondb jiiin' lijuɔl nno bo, ki lá sere' li'ñiel, u'panpaankaab yebe nà saan nno. Linigocienl liba mɔ là te ni'saan. Li ñen' ní Sude ya tinfenm ke ni nin Yerusalem ni nin Tir ni nin Sidɔn ya du ni ne. Idu nno te miñuncienm ya gbaal ne. ¹⁸ Bi baa' be ñ cenge u'gber ne, kí nuunh wɔ ñ buu bi'ni bà yé biwienb. Ne u buu' be, ki ñkre' isenpol mɔ ñ ñmɔbe binib bà ki jèndeh nno saan. ¹⁹ Linigol nno ke nuunh be ñ me wɔ, kime mituɔm miba ne ñeh u'ni ki cèreh bi'ke faakreh.

Uwien ya mɔnm te ni'bo

(Matie 5:1-12)

²⁰ Nen saan ne Yesu caan' u'panpaankaab bo inun, ki ye:

«Ninbi bijiinbe, Uwien ya mɔnm te ni'bo, kime Uwien ya bel yé ni'yaal ne.

²¹ Ninbi bà mikònm ñmɔbe ne fenfenno nɔ, Uwien ya mɔnm te ni'bo, kime ni lá li ji kí gbo.

Ninbi bà muoh fenfenno nɔ, Uwien ya mɔnm te ni'bo, kime ni lá li lè.

²² «Binib nen ne, ka yíe be ñ li lenh ne, ki sukreh ne,

ki saah ni'yel Unil ya Bijè bo la, Uwien ya mɔnm te ni'bo.

²³ Bi teh ne nno la, cère men ni'yenm ñ li sɔnge ní li poknh,

kime ni li le lisuul là yebe paaki bó.

Bi'yaajeb mɔ là teh nno ne Uwien ya ñɔkɔnb.»

Ni bre binib bo

²⁴ «Ama ninbi bifàadenbe, nì bre ni'bo, kime ni jin' ni'ñmaa ñ.

²⁵ Ninbi bà jinh ki gbieh fenfenno nɔ, nì bre ni'bo,

kime mikònm lá li cuo ne.

Ninbi bà leh fenfenno nɔ,

nì bre ni'bo,

kime ni'yenm lá li saa ten ni ke mikum ne ki muoh.

²⁶ Binib ke pèkeh ne la, nì bre ni'bo.

Bi'yaajeb mɔ là teh nno ne bitonnenñɔkɔnb.»

Li yíe men ní'nennendb

(Matie 5:38-48; 7:12a)

²⁷ «N tókeh ninbi bà cengeh nni kó nɛ, li yíe men ní'nennendb, kí li teh bà nen nɛ mɔnmɔnm. ²⁸ Li tókeh men binib bà wienh nɛ miŋúm ki teh Uwien n̄ tien bɛ u'mɔnm, kí li kàareh ki dienh bà sukreh nɛ. ²⁹ Unil kpòbe' a'kprienku kuba la, pekreh kutóku mɔ kí de wɔ. Unil fie' a'liergbenku la, cèbe wɔ a'lierwawaal mɔ. ³⁰ Wà ke mié' n̄ nibonn la, pu wɔ. Wà mɔ taa' a'bonn la, la ni ire wɔ ní'bó. ³¹ Ni yíe binib n̄ li teh nɛ nà nɔn, ní'mɔ n̄ li teh bɛ nen.

³² «Ni yíe bà yíe nɛ baba la, ni li lɛ ku lɛ penpeku? Bibierdenb mɔnm yíe bà yíe bɛ nɛ. ³³ Ni teh mɔnmɔnm bà teh nɛ mɔnmɔnm baba nɛ la, ni li lɛ ku lɛ penpeku? Bibierdenb mɔnm teh nɔn nɛ. ³⁴ Ni kpendeh bà ni daan ki ye bi li jiin nɛ baba la, ni li lɛ ku lɛ penpeku? Bibierdenb mɔnm kpendeh bí'tɔb nɛ, ki daan ki teh bi li jiin bɛ bi kpende' nà nɔn. ³⁵ Ama ninbi li yíe men ní'nennendb, kí li teh bɛ nà mɔn, kí li kpendeh binib tibont, ki la daan ki ye bi li jiin nɛ t̄. Ni teh nɔn la, ni li lɛ lisuul là yebe, nɛ ki li yé Uwien Wà n̄a n̄mɔbe Nacentɔ ya bumu. Wɔn mɔnm teh bibierdenb nin binib bà n̄a faareh wɔ tinimònt nɛ. ³⁶ Li teh men tinimònt ten ní'Baa Uwien teh ma bo.»

La li biindeh men tɔb

(Matie 7:1-5)

³⁷ «La biindeh men nib n̄a Uwien mɔ la biin nɛ. La ye men uba kpe utudere n̄a Uwien mɔ la ye ní'mɔ kpe utudere. Li fèreh men binib bí'biere n̄a Uwien mɔ n̄ fèreh nɛ ní'yi. ³⁸ Li punh men binib n̄a Uwien mɔ n̄ li punh nɛ. U li gbien ní'yiek kè n̄ gbe wɔ n̄ yeyeke, kí ñiñi kí gbien n̄ n̄ wule, nɛ kí de nɛ, kime ni taah nà ki bíkreh tibont ki dienh binitɔb n̄a Uwien mɔ li taa nen nɛ kí biike kí de nɛ.»

³⁹ *Yesu tí pɔn' bɛ mikpenjenm ki ye: «Ujuon li fre kí dié u'juonɔ-ɔɔ? Bí'ke bile n̄a n̄ lu kubùoku ni-ii? ⁴⁰ Wà bengeh n̄a cɛn' wà wɔknh wɔ. Ama wà ke benge' ki tí gben' la, u li te ten u'cɛnbaa nɛ.

⁴¹ «Bɛ tien' a lenh kumuɔku kùa te a'tɔ ya nunbu ni, ka ji lenh jaantelke wà puɔn a'yaabu ni? ⁴² A li tien mila kí tóke a'tɔ kí ye: «Cèreh n̄ ñen kumuɔku kùa te a'nunbu ni n̄», n̄a ka lenh jaantelke wà puɔn a'yaabu ni n̄. Sin iñuon ilele ya nil, kpɛ kí ñen jaantelke wà puɔn a'nunbu ni n̄, kí li lenh mɔnmɔnm, kí yaan kí fre kí ñen kumuɔku a'tɔ yaabu ni.»

Busubu nin bu'bii ya gber

(Matie 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ *Yesu tí tóke' bɛ ki ye: «Busumɔnmɔnbu n̄a n̄ fre kí lùon ibii yà n̄a mɔn. Busubu bùa n̄a mɔn mɔ n̄a n̄ fre kí lùon ibii yà mɔn. ⁴⁴ Busubu ya bii nɛ cèreh bi bendeh bù yé busubu bùa ya bol. Ba p̄h kenken konkonbu bo, ka p̄h cɛcɛ mɔ benenk bo. ⁴⁵ Unimòn ya yenmaalɔnmɔn yà te u'fèl bo nɛ cèreh u teh nà mɔn, nɛ ubierdaan ya yenmaalbiere cèreh u teh nà bre, kime unil ke len' ki kun' nà bó la, ni ñen' iyenmaale yà te u'fèl bo nɛ.»

Binib bile men' bí'dur ma bo

(Matie 7:24-27)

⁴⁶ «Bɛ bo nɛ ni yih nni: «Yonbdaan, Yonbdaan,» ka teh n tókeh nɛ ní li teh ma bo. ⁴⁷ Wà ke baa' n'saan, ki ciih n'gber, ki teh t̄ ye ma la, n li wuɔn nɛ u naan udaan wà. ⁴⁸ U naan uje wà yíe wɔ n̄ mɛ kuduku n̄a ki gbin' n̄ ñuɔke', ki pu' litɛnpuul kutɛntɛku bo nɛ. Miwuɔm kɔn' ki puube' ki yile' kuduku n̄a bo, nɛ ka fre' ki jènge' kù, kime udaan n̄a men' kù mɔnmɔnm nɛ. ⁴⁹ Ama unil wà ciih n'gber, ka teh t̄ ye ma la, u naan uje wà men' kuduku utintɛle bo nɛ. Miwuɔm kɔn', ki puube' ki yile' ku'bo, nɛ kù pɔk ki lu' kpelkpel.»

Yesu buu' sojacien uba ya tonsɔn

(Matie 8:5-13)

⁷ *Yesu tóke' binib n̄a tigber ki gben', nɛ ki bure' Kapernawum ya du bó. ² Sojambe kobk ya cien uba là te ki n̄mɔbe utonsɔn uba ki yíe wɔ cɛn. Uton-ɔnɔn n̄a lá bun ki benh wɔ n̄ kpo. ³ Sojacien n̄a cii' bi lienh Yesu bó, nɛ u ɔn' Sufmbe ya cienb u'saan, bɛ n̄ tí gbáan wɔ wɔ n̄ baa kí lá n̄mien u'tonsɔn n̄a. ⁴ Bicienb n̄a baa' *Yesu saan, nɛ ki t̄ureh ki gbáanh wɔ ki teh: «Sojacien n̄a kpe á tore wɔ nɛ, ⁵ kime u yíe tí'du ya nib, nɛ wɔn nɛ men' tí'taanl ya duku.»

⁶ Nen saan nɛ Yesu paan' bí'bo ki bure', ki tí neke sojacien n̄a den, nɛ u ɔn' u'jɔtieb bi tuobe' wɔ usen bó, ki tóke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, sojacien n̄a ye a la ji n̄ jènde a'ba, kime wa kpe á baa kí kɔ u'den. ⁷ Nen bo nɛ u maale' ki ye wa kpe wɔ n̄ bugben n̄ tuobe n̄e usen bó mɔnm. A li len' ki ye faake la, u'tonsɔn n̄a li faake nɛ. ⁸ Kime wɔn mɔnm n̄a mɔbe binib bà yé nin wɔ bicienb, nɛ ki mɔ yé sojambe biba ya cien. U tóke' uba ki ye: «Li joh» la, u joh nɛ, u tóke' utɔ ki ye: «Den» la, u bàareh nɛ. U tí tóke' u'tonsɔn ki ye: «Tien ni» la, u teh nen nɛ.»

⁹ *Yesu cii' u'ñɔbon n̄a ma n̄a, ni cuo' wɔ miyɔkm, nɛ u jibe' ki liike' linigol là pɛ u'bo n̄a ki ye: «N tókeh nɛ nɛ, ma laan laa' mié ya tekjim ya tunbu Israyel yaab mɔnm ni.» ¹⁰ Binib bà tuobe' *Yesu usen bó n̄a liebe' sojacien n̄a den, ki laa' u'tonsɔn n̄a faake'-a.

Yesu mekre' ukpopii uba ya bije

¹¹ Lidaali liba nɛ *Yesu joh udu uba bó, bi yih wù Nayinn, ki tóke' nin u'panpaankaab nin binib ligol. ¹² U tí tuo wɔ n̄ kɔ udu n̄a ni, nɛ ki laa' ukpopii uba ya bubaabk kpo' bi tuke ki joh kukaaku bó, nɛ udu n̄a ya nib pɛ ka dindin. ¹³ Yonbdaan laa' ukpopii n̄a ma n̄a, nɛ ki muɔ' wɔ micɛcɛkm, ki tóke' wɔ ki ye: «Ji la muɔh», nɛ ¹⁴ ki cuon' ki nek' ikelien, ki tɛnde' u'nuo ki mɛ' yè. Binib bà tuke utɛnkpii n̄a sere', nɛ u ye: «Unacien, n lienh sin nɛ, fii.» ¹⁵ U fii' ki kèle', ki cin' ki lienh, nɛ *Yesu taa' wɔ ki de' u'naa. ¹⁶ Nen saan nɛ bujewanbu cuo' bí'ke, nɛ bi pèkeh Uwien ki teh: «Uwien ya ñɔbonsɔkn-cien uba nɛ ñen' tí'ni. Uwien nɛ baa' wɔ n̄ n̄mien u'nib.»

¹⁷ Nɛ bi tókeh *Yesu tien' nà n̄a Sude ya tinfenm ke ni nin itengbaan yà ke neke Sude n̄a ni.

San wà siih binib Uwien ya ñunm sɔn' u'panpaankaab

Yesu saan
(Matie 11:2-19)

¹⁸ San wà siih binib Uwien ya ñunm nɔɔ ya panpaankaab jon' ki tì tɔke' wɔ tigber nɔɔ kɛ. Nɛ u yin' bi'ni bile, ¹⁹ ki sɔn' bɛ Yonbdaan saan, bɛ ñ tì niire wɔ kɪ ye wɔn nɛ yé wà li baa † ní nɔɔ bii bi li guure utɔ nɛ?

²⁰ San ya panpaankaab nɔɔ baa' *Yesu saan nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «San wà siih binib Uwien ya ñunm nɔɔ nɛ sɔn' tɛ a'saan tí lá niire nɛ» kɪ ye: «Sin nɛ yé wà li baa ní nɔɔ bii ti li guure utɔ nɛ?» ²¹ U ya yo ki laa' *Yesu cèreh biwienb bà yebe faakreh, ki cèreh iwɔb cuonh, ki nɔɔ isenpol binib saan, ki likreh ijùnɔn ì yebe; ²² nɛ ki tɔke' San ya panpaankaab nɔɔ ki ye: «Liebe mɛn kɪ tì tɔke' San ni laa' nà nin ni cii' nà: ijùnɔn likreh, iwɔb cuonh, ijend lùoreh, igbaan ciih, bitenkpiib mekreh, nɛ bijiinb ciih tigbermɔnmɔnt. ²³ Wà nɔɔ tùre' Uwien ya sen min bo la, Uwien ya mɔnm te u'bo.»

²⁴ San ya panpaankaab liebe' uyo wà nɔɔ, nɛ Yesu cin' ki tɔkeh linigol San ya gber ki teh: «Ni là jon' kupenpelku ni ní tì liike ba? Ni là jon' ní tì liike limuɔnl là mitafaam jèngèh lè nɛ-ɛɛ? ²⁵ Ni nín là jon' ní tì liike ba? Ni là jon' ní tì liike unil wà guo tikpɛlcɛmɔnmɔnt nɛ-ɛɛ? Binib bà guoh tikpɛlcɛmɔnmɔnt, ki te liwiél ni nɔɔ kɔh biberb den nɛ. ²⁶ Tɔ, ni nín là jon' ní tì liike ni lɛ bonn nɛ? Ni là jon' ní tì liike Uwien ya ñɔɔbɔnsɔɔknl nɛ-ɛɛ? N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u cɛn' Uwien ya ñɔɔbɔnsɔɔknl nɔɔ. ²⁷ Kime wɔn San bo nɛ nì kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Liike, n li sɔn n'tond wɔ ñ liere nɛ,
kí lá tùre a'sen.»

²⁸ «N tɔkeh nɛ nɛ, ba laan maa' nil uba, u cɛn' San. Ama unil wà yé uwaal Uwien ya bɛl ni cɛn' wɔ.

²⁹ «Udu ya nib kɛ, haali nin bilɛnpotekb kɛ cii' San ya gber, ki bende' ki ye Uwien yé ugbemɔndaan, nɛ ki cèrè' u sii' bɛ Uwien ya ñunm. ³⁰ Ama Farisienmbɛ nin bà ben yiko mɔnmɔnm nɔɔ tuo' u sii' bɛ Uwien ya ñunm. Nɛn nɛ wɔn' ki ye bi yie' Uwien yé nà.»

³¹ Yesu tí len' ki ye: «N nín li taa ba kɪ nenge fɛnfɛnnɔɔ ya nib-i? Bi naan ba? ³² Bi naan tɛn mubumu nɛ kɛ ki daak ni ki jeleh, ki tɔkeh mu'tɔmu ki teh:

«Tì piebe' nɛ liwol, nɛ na nɔɔn' ciek.

Ti gen' ikuyuon, nɛ na mu'»

³³ Kime San wà siih binib Uwien ya ñunm baa' ki kùɔ ti-jier tubambɛ, ka ñuh daam, nɛ ni ye usenpol nɛ nɔɔake wɔ. ³⁴ Unil ya Bijɛ baa', ki jinh ki ñuh, nɛ ni ye: «Liike mɛn uje wɔ yé ufnɔɔb nɛ ki yé udeyibl, ki jɔreh nin bilɛnpotekb nin bibierdenb.» ³⁵ Ama binib bà kɛ tuo' Uwien ya yenfuom nɛ ben mɪ mɔn ki kɛ ma bo.»

Upii uba kɛie' Yesu

³⁶ Lidaali liba nɛ Farisien uba yin' *Yesu wɔ ñ baa kɪ lá ji u'den, nɛ u jon' Farisien nɔɔ den, ki tì kɛ ki jinh. ³⁷ Upiisɔnsɔnd uba wɔ là te udu nɔɔ ni. U cii' *Yesu te Farisien nɔɔ den ki jinh, nɛ ki tuke ní lɛfina uba alabaat

† Liike Matie 11:3.

†† ya dingl ni, ³⁸ ki baa' ki lá sere' *Yesu ya puoli bó u'tàan saan, ki muɔh, u'nunsiir luh *Yesu ya tãan bo, ki sèkndeh yè, nɛ u taah u'yur ki nɔmireh yè, ki bibeh yè, ki taah lɛfina nɔɔ ki faanh yè. ³⁹ Farisien nɔɔ laa' nɔɔ ma nɔɔ, nɛ ki maale' u'yenm ni ki ye: «Uje wɔ bi yé *Uwien ya ñɔɔbɔnsɔɔknl la, u bi li bende upii wà miekeh wɔ nɔɔ yé udaan wà. U bi li bende kɪ ye u yé usɔnsɔnd nɛ.»

⁴⁰ Nɛ *Yesu tɔke' Farisien nɔɔ ki ye: «Simɔn, n nɔmbe tigber tuba ñ tɔke nɛ.» Nɛ u ye: «Len n'cɛnbaa» ⁴¹ Nɛ *Yesu ye: «Uje uba nɛ kɛpende' binib bile ilike. U kɛpende' uba milikbim itur kobiinun, ki kɛpende' utɔ milikbim itur pinun. ⁴² Bi'kɛ bile nɔ ñ fre kɪ pè wɔ ma nɔɔ, nɛ u cèbe' bɛ bi'fɛn. Bijɛb bile nɔɔ ni, u lɛ li yé ulikdaan nɔɔ ki cɛn' utɔ.» ⁴³ Nɛ Simɔn jiiin' wɔ ki ye: «N maale' ki ye wà ya fɛnl yebe nɔɔ nɛ li yé wɔ ki cɛn'.» Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «A tɔke' bù te.» ⁴⁴ Nɛ ki pekre' upii nɔɔ bó, ki tɔke' Simɔn ki ye: «A laa' upii wɔn-ɔɔ? N kɔn' ní a'den ma nɔɔ de' ñunm bɛ ñ sɔkre n'tàan, ama upii wɔn wɔn, u taa' u'nunsiir nɛ ki sèkn' yè, ki taa' u'yur ki nɔmireh' yè. ⁴⁵ Nɔ lɔkn' nni ama n tì kɔn' ní ma wɔn nɔɔ dãan n'tàan ya bibm haali nin fɛnfɛnnɔɔ. ⁴⁶ Sin nɔɔ taa' kɔm kɔm ki fãan' n'yul, ama wɔn taa' lɛfina nɛ ki fãan' n'tàan. ⁴⁷ Nɛn bo, n tɔkeh nɛ nɛ, n fèrè' wɔ u'biere ì yebe ma nɔɔ, nɛ cèrè' u yé nni ki gbien', kime unil wà n fèrè' wɔ ibiere waamu la, udaan wɔ yé nni waamu nɛ.» ⁴⁸ Nɛn saan nɛ u tɔke' upii nɔɔ ki ye: «N fèrè' nɛ a'biere.» ⁴⁹ Nɛ wɔn nin binib bà jinh nɔɔ maaleh bi'yenm ni ki teh: «Uje wɔ yé nɛ nɛ, ki tì fèreh binib bi'biere?» ⁵⁰ Nɛ *Yesu tɔke' upii nɔɔ ki ye: «A'tekjim nɛ nɔmien' nɛ. Li joh nin uyenduɔn.»

Yesu ya tondb nin bipiib biba piereh wɔ

8 Ni ya puoli bó nɛ *Yesu joh iducencien nin iduwawaale ni, ki kpaandeh Uwien ya bɛl ya gbermɔnmɔnt, nɛ u'tondb piik nin bile nɔɔ pɛ u'bo. ² Bipiib bà u là cèrè' bi faake' nin u là nɔɔrɛ' bà saan isenpol nɔɔ wɔ pɛ u'bo. Ben si: Mari wà bi yih wɔ Madelenn nɔɔ, *Yesu là nɔɔrɛ' isenpol ilole wɔn saan nɛ ³ nin Herod ya tonsɔnb ya cien Kusa ya po Sann nin Sussann nin bipiitɔb ligol, nɛ bi'kɛ taah bi'bont ki toreh wɔn nin u'tondb.

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm

(Matie 13:1-9; Mark 4:1-9)

⁴ Tɔ, binib ñɛn' ní idu kɛ ni, ki baa' *Yesu saan, ki taan' ki tien' linigocienl, nɛ u kɔn' bɛ mikpenjenm ki ye: ⁵ «Ukpaal uba nɛ là jon' wɔ ñ tì plè' tibonbuor ya bim. U plèh ma nɔɔ, miba lu' usengbɛ, nɛ binib tɛtɛ' mi'bo, nɛ inuɔn baa' ki lá jin' mè. ⁶ Mitɔm lu' kutentiaku bo, ki pen'. Ni'saan nɔɔ sɔnge ma nɔɔ, nɛ mipiem nɔɔ kuore'. ⁷ Mitɔm wɔ lu' kujegorku ni, ki pen'. Nɛ mipiem nɔɔ nin kujegorku kɛ kpienɛ, nɛ kujegorku wɔbn', ki ku' mè. ⁸ Mitɔm wɔ lu' kitinmɔnmɔnk bo, ki pen' ki kɛrè', nɛ ki lùon' kokobk.» *Yesu len' ki pukn' ki ye: «Wà nɔmbe litubl la, wɔ ñ cii.»

†† Liike Matie 26:7.

Be tien' Yesu pòh binib mikpenjenm-i?

(Matie 13:10-17; Mark 4:10-12)

⁹ *Yesu ya panpaankaab niire' wò mikpenjenm nno ya tingi. ¹⁰ Ne u jjiin' be ki ye: «Uwien ne cère' ninbi bende' u'bel ya gbèbòlkaar. Ama bitòb ben wòn, nì yé mikpenjenm ne bi'bo ò»

«be ñ li likeh ka lenh,
kí li cengeh ka ciuh n'itingi.»

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm ya tingi

(Matie 13:18-23; Mark 4:13-20)

¹¹ «Mikpenjenm nno ya tingi sò: tibonbuor nno yé Uwien ya gber ne. ¹² Mibim mà lu' usengbe nno yé binib bà ciuh Uwien ya gber, usenpol bàareh ki lá ñendeh tù bi'fèl ni ò ki la teke Uwien kí ji kí ñmere ne. ¹³ Mibim mà lu' kutentiaku bo nno mò yé binib bà ciuh Uwien ya gber, ki teknh tù nin uyensonge, ama ka cèreh tù kpaakeh ñaan bi'fèl ni ne. Bi teke' Uwien ki jin' nì wuòke' waamu, mibiikm tu' be la, bi pòk kí wìe Uwien ya sen ne. ¹⁴ Mibim mà lu' kujegorku ni nno mò yé binib bà ciuh Uwien ya gber ne ki cèreh uñendun ya gber nin lifaal ya yenmaale nin uñendun ya ñmaa wòbndeh tigber nno ki cèreh ta fòreh mòmòmóm bi'fèl ni ne.

¹⁵ Mibim mà lu' kitinmòmòmóm bo nno mò yé binib bà ya fèl bo mòm, bi ñmòbe tigbemòm, ki cengeh tigber nno, ki taah tù ki blinh bi'fèl bo, ki ñikndeh ki cèreh tù sòn itùon ne.»

Yesu sureh binib be ñ li cengeh u'gber

(Mark 4:21-25)

¹⁶ *Yesu tí ye: «Uba ña ñ se frl kí taa lisenl kí cubn li'bo bii kí taa lè kí sien gado ya tingi. Ama u li taa lè kí tuòn likpenkpenl bo ne ò bà ke kòh ní iden ni ñ li lenh.

¹⁷ Kime bonn ña te ki buò ò ba lá li le nè, gber mò ña te ki buò ò ka lá li ñe upaan bo. ¹⁸ Nen bo, liike men ni'yul bo nin ni cengeh n'gber ma bo, kime wà ñmòbe la, bi li de wò kí pukn, wà ña ñmòbe la, bi li tonde kí fie u maaleh ki teh u ñmòbe nà waamu nno mòmòmóm ne.»

Yesu ya naa nin u'ninjieb

(Matie 12:46-50; Mark 3:31-35)

¹⁹ *Yesu ya naa nin u'ninjieb baa' ki nuunh wò. Linigol te ma nno ne ba fre' ki kòn' ki laa' wò. ²⁰ Ne bi tòke' wò ki ye: «A'naa nin a'ninjieb te saali ki yíe be ñ le ñe.» ²¹ Ne u tòke' be ki ye: «N'naa nin n'ninjieb si binib bà ke ciuh Uwien ya gber ki teh tù ye ma bo ne.»

Yesu cère' kutafaaku ñmile'

(Matie 8:18, 23-27; Mark 4:35-41)

²² Lidaali liba ne *Yesu nin u'panpaankaab kòn' buñerbu, ne u tòke' be ki ye: «Cère men tí puore kí jo miñuncienm ya gbaatòl bó.» Ne bi bure'. ²³ Bi te miñunm bo ki joh ma nno ne *Yesu duòn' ki gòh. Kutafaabiiku kuba pòk ki fii' miñunm bo, ki cèreh miñunm fih ki kòh buñerbu nno ni ki gbiekeh. Nì là yé kinunbònk ne bi'bo. ²⁴ Ne bi baa' ki lá finde' *Yesu ki

tòke' wò ki ye: «Cenbaa, Cenbaa, ti benh tí luò ne.»

*Yesu finde', ki tien' kutafaaku nin iñungbegbel nno bo. Kutafaaku go, iñungbegbel nno lu' ne ni'ke ñmile'.

²⁵ Ne u niire' u'panpaankaab ki ye: «Ñ le ni'tekjim-i?»

*Yesu tien' nà nno cuo' be miyòkm, ki cuo' be bujawaanbu, ne bi niireh tòb ki teh: «U cinbe ki yé be ya nitunbu sò ò? U tengeh kutafaaku nin miñunm mòmòmóm bo, ne ni'ke boh wò.»

Yesu ñkre' isenpol uje uba saan

(Matie 8:28-34; Mark 5:1-20)

²⁶ Bi tì baa' Gerasa yaab ya tinfenm ni. Mitinfenm nno kuo Galile ya ñuncienm ne. ²⁷ *Yesu ñeh buñerbu ni uyo wà nno, ne mitinfenm nno ya je uba cende' wò. Isenpol ne là ñaake wò. U cuonh upuntenge nì wuòke', ka ji te den, ki kò bi subeh bitenkpiib tijlulnt tà ni nno ni. ²⁸ Uje nno laa' *Yesu ma nno ne ki gbaan' u'nintuoli, ne isenpol nno cère' u wuure' ufaa bo ki ye: «Yesu, Uwien wà ña ñmòbe Nacento ya Bijè, min nin sin tu le ne? N gbáanh ñe ne, la jènde nni.» ²⁹ Yesu tòke' usenpol nno kí ye wò ñ siere kí dàan uje nno ma nno ne cère' u len' nno. Usenpol nno cuo' uje bugben nì wuòke'. Bi là kuòndeh wò mugbiemu, ki lùoh wò tikudòkr, u la jo niba saan ne, ama u cienh tikudòkr nno ne ki kòh mugbiemu nno. Usenpol nno tukeh wò ki joh nib ña te nà saan ne. ³⁰ *Yesu niire' wò ki ye: «Bi yih ñe ba?» Ne u ye: «Bi yih nni Ligol ne.» Isenpol ñaake wò ki yebe ma nno ne cère' u ye nno. ³¹ Ne isenpol nno gbáan' *Yesu ki ye u la wòbnyè, yè ñ jo kubòoku † kùa ñò ka ñmòbe bien nni.

³² Tò, fangambe biba mò là te ligbengbenl bo ki yebe ka dindin, bi kpaah be. Isenpol nno gbáan' *Yesu ki ye wò ñ cèbe yè, yè ñ jo kí tì kò fangambe nno. U tuo', ³³ ne ì dàan' uje nno, ki jon' ki tì kòn' fangambe nno. Ne fangambe nno ke sen' ki tinde' ligbengbenl nno, ki tì lu' miñunm ni ki luò'.

³⁴ Bà kpaah fangambe nno laa' nà tien', ne ki sen' ki jon' udu ni nin idugbaan, ki tì tòke' binib tigber nno. ³⁵ Ne bi ñen' ki joh be ñ tì liike nà tien'. Bi tì baa', ki laa' uje wà isenpol dàan' wò nno ya yenm jire' u ke *Yesu saan, ki guo, ne bujawaanbu cuo' be. ³⁶ Binib bà là te ni'saan ki laa' tibont nno ke tentien' ma bo nno tòke' be *Yesu cère' uje nno faake' ma bo. ³⁷ Ne bujawaanbu cuo' Gerasa ya tinfenm yaab ke cèen. Nen ne cère' bi tòke' *Yesu ki ye wò ñ jènde bi'saan. *Yesu liebe' ki kòn' buñerbu, wò ñ bure, ³⁸ ne uje wà isenpol dàan' wò nno gbáanh wò ki teh wò ñ cère wò ñ paan u'bo, ne *Yesu ña tuo', ki tòke' wò ki ye: ³⁹ «Liebe kí kun kí tì tòke binib Uwien tien' nà ke ki de' ñe.» Ne u bure', ki cuonh udu ni ni'ke saan, ki tòkeh binib *Yesu tien' nà ke ki de' wò.

Yesu cère' upii uba faake', ki mekre' kibupiik kiba mò

(Matie 9:18-26; Mark 5:21-43)

⁴⁰ *Yesu liebe' ki baa' miñuncienm ya gbaatòl, ne linigol teke' wò, kime bi'ke là gu wò ne. ⁴¹ Ne *Sufmbe ya taanl ya duku ya cien uba, bi yih wò Yayirus, baa' ki lá

† Sufmbe là maaleh ki teh kubòoku kuba ne te bi pekndeh len isenpol ki gu lidaali là Uwien li bu yè tibuur.

gbaan' *Yesu ya nintuoli, ki gbáan' wɔ ki ye wɔ ń den u'-den, ⁴² kime u'bubaabk ne bun, ki benh kè ń kpo; ki ɲmɔbe ibin piik nin ile ne. Ne *Yesu paan' u'bo ki bure'.

U joh ma nɔɔ ne linigol pe u'bo ki pebeh wɔ, wa ji ti freh ki fuoreh. ⁴³ Upii uba mɔ te ni'saan, ki laa' tifer ibin piik nin ile ta gben'. U jon' dɔktiembɛ saan, ki ɲende' u'-like kí tí gben'. Uba ɲa fre' ki buu' wɔ. ⁴⁴ U baa' *Yesu ya puoli bó, ki lá mɛ' u'wengolkaar ya ɲɔgben, ne u'fer nɔɔ pɔk ki gben' i ya tãan bo. ⁴⁵ Ne *Yesu niire' ki ye: «Njme mɛ' nni?» Bi'ke nie' ki ye ba mɛ' wɔ ma nɔɔ ne Pier tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, linigol là guɔn' ɲe nɔ ne pebeh ɲe.» ⁴⁶ Ne *Yesu ye: «Unil uba mɛ' nni, kime n laa' mituɔm miba ɲen' nni.» ⁴⁷ Upii nɔɔ laa' wa ń fre kí bɔle, bujewaambu cuo' wɔ, u'gbenent ɲɔh, ne u baa' ki lá gbaan' *Yesu ya nintuoli, ki tɔke' wɔ binib ke ya nun bó, ná cèrè' u mɛ' wɔ nin u faake' i ya tãan bo ma bo. ⁴⁸ Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «N'bisɛ, a'tekjim ne ɲmien' ɲe. Li joh nin uyenduɔn.» ⁴⁹ *Yesu laan te ki lienh ne unil uba ɲen' Yayirus donbó ki lá tuobe' be usen ni, ki tɔke' Yayirus ki ye: «A'bisɛ kpo'-a! La ji ń li ɲmɔbe Cɛnbaa yɛnɲaabe.» ⁵⁰ *Yesu cii' bi len' ma bo, nin nen ke ɲɔ u tɔke' Yayirus ki ye: «La fenge, teke nni kí ji baba, u li ɲmɛre.»

⁵¹ *Yesu tí baa' Yayirus den, ne ka cèrè' binib ke paan' u'bo ki kɔn'. U cèrè' Pier nin San nin Saak nin kibupiik nɔɔ ya naa nin kí'baa baba ne paan' u'bo ki kɔn'.

⁵² Binib bà ke te ni'saan nɔɔ muɔh kí'kuum bo ne ki kɔɲendeh. Ne *Yesu tɔke' be ki ye: «La ji muɔh men, ka kpo', kí gɔh ne.»

⁵³ Ne bi leh Yesu, kime bi ben ki ye kibuk nɔɔ kpo'-a! ⁵⁴ *Yesu cuo' kí'nuɔ, ki tɔke' kè ki ye: «N'buke, fii.» ⁵⁵ Ne kí'naank liebe' ní i ya tãan bo, kí fii' ne *Yesu ye be ń de kè tijier kè ń ji. ⁵⁶ Nì cuo' kí'naa nin kí'baa miyɔkm, ne *Yesu kpekpɛ' bi'bo ki ye bi la tɔke nil ná tien' nɔ.

Yesu sɔn' u'tondb piik nin bile

(Matie 10:5-15; Mark 6:7-13)

9 *Yesu taan' u'tondb piik nin bile, ki de' be mituɔm nin usen be ń li ɲɔh isenpol ke ya bol binib saan, kí li buuh iwien. ² U sɔn' be, be ń li tɔkeh binib Uwien ya bel ya gber, kí li buuh biwienb, ³ ne ki tɔke' be ki ye: «Ni joh la, ni la tuke bonn. Ni la tuke gbien, ki la tuke kɔl, ki la tuke jier, ki la tuke like, ki la tuke lier ile mɔ. ⁴ Ni tí baa' iden yà ke bi teke' ne la, ni li te nen saan kí tí baa lidaali là ni li siere udu nɔɔ ni. ⁵ Udu wà ya nib ɲa teke' ne la, ní kɔkpaare ni'taan ya tengunku † kí wíe nè, kí siere. Nen ne li yé ni'saan ya nib bo kudieku.» ⁶ Tɔ, bi bure', ne ki joh idu ni, ki tɔkeh binib tigbemɔnmɔnt, kí cèreh biwienb faakreh ni'ke saan.

Herod nuunh wɔ ń bende Yesu yé udaan wà

(Matie 14:1-12; Mark 6:14-29)

⁷ Gobina Herod cii' bi lienh *Yesu teh tibont tà ke nɔɔ bó, ne ka ben u li maale kí ye bà. Kime biba lienh ki teh: «San wà là siih binib Uwien ya ɲunm nɔɔ ne mɛkre'»

⁸ bitɔb lienh ki teh: «Eli ne liebe' ní», bitɔb mɔ lienh kí

† Sufmbe bo kí kɔkpaare itaan ya tengunku ya tingi si: ná ke ji tu unil la, na yé uba yaar, ni ji yé u'yaar ne.

teh: «Uwien ya ɲɔbonsɔknb bà là te uyo bo nɔɔ ya uba ne mɛkre' ki liebe' ní.» ⁹ Ne Herod ye: «Min bugben ne là cèrè' bi tɔkre' San ya yul-a! N cii' bi lienh wà mɔ bó nɔ, u'mɔ yé ɲme ne?» Ne ki nuunh wɔ ń le Yesu.

Yesu jin' linigocienl liba

(Matie 14:13-21; Mark 6:30-44; San 6:1-14)

¹⁰ *Yesu ya tondb liebe' ní, kí lá tɔke' wɔ bi tien' ná ke, ne u taa' be ki jende' bi tí te bi'baba Betsayida ya du bó ya kele. ¹¹ Inigol nɔɔ cii' u bure' ma nɔɔ ne ki paan' u'bo. *Yesu teke' be, kí tɔkeh be Uwien ya bel ya gber, ne ki buuh bi'ni bà yé biwienb.

¹² Uwien benh wù ń lu, ne u'tondb piik nin bile nɔɔ nekɔn' wɔ kí tɔke' wɔ kí ye: «Ti te ɲien ɲa te ná saan ne, cèrè linigol lie ń jo idu bó, kí tí nuun tijier nin gɔgɔbùol.» ¹³ Ne *Yesu ye: «Ninbi bugben, de be men be ń ji.» Ne bi ye: «Ti ɲmɔbe kɔɔnɔ unun nin ijen ile baba ne, tí'bugben ne ɲa nín jon' kí tí de' tijier kí lá de' bie ya nib ke ɲa ńi la.» ¹⁴ Bijeb là li baa ten itur ijun. Ne *Yesu tɔke' u'panpaankaab kí ye: «Cèrè men linigol nɔɔ ń kèlè tingi ni, icɛk icɛk binib piɲunɲun.»

¹⁵ Ne bi cèrè' bi'ke kèlè' nɔɔ. ¹⁶ Ne *Yesu yuure' kɔɔnɔ unun nin ijen ile nɔɔ, kí yaare' kí liike' paaki, kí faare' Uwien tu'bo, kí kɔkuɔ', kí taa' kí de' u'panpaankaab be ń gbiire linigol nɔɔ. ¹⁷ Bi'ke ɲmɔn' kí gbo', ne bi tantaan' tijenjent tà sien' nɔɔ, kí gbien' ikpencub piik nin ile.

Pier ye Yesu yé Uwien ya Nigendke Kristo ne

(Matie 16:13-19; Mark 8:27-29)

¹⁸ Lidaali liba ne *Yesu jende' kí tí kàareh, ne u'panpaankaab te u'saan. U niire' be ki ye: «Inigol lienh kí teh n yé ɲme ne?» ¹⁹ Ne bi jiiin' wɔ kí ye: «Biba lienh kí teh a yé San wà siih binib Uwien ya ɲunm nɔɔ ne, bitɔb lienh kí teh a yé Eli ne, bitɔb mɔ lienh kí teh Uwien ya ɲɔbonsɔknb bà là te uyo bo nɔɔ ya uba ne mɛkre' kí liebe' ní.» ²⁰ Ne u niire' be ki ye: «Ninbi nín teh n yé ɲme ne?» Ne Pier jiiin' wɔ kí ye: «A yé Uwien ya Nigendke Kristo ne.» ²¹ Ne *Yesu tɔkre' kí kpekpɛ' bi'bo kí ye bi la tɔke tù nil.

Yesu len' u'kuum nin u'mekrm bó

(Matie 16:24-28; Mark 8:30-9:1)

²² Yesu tɔke' be ki ye: «Nì kpe Unil ya Bijɛ ń ji ijend kí gbien ne. *Sufmbe ya cienb nin bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnɔwɔknb li wíe u'gber, kí ku wɔ, ne wienta daali wɔ ń mɛkre bitenkpiib ni.»

²³ Ne kí tɔke' bi'ke kí ye: «Unil yíe wɔ ń paan n'bo la, u la tɔnge u'ba. Wɔ ń li yuunh u'dɔkɔnɔknɔ daan ke daan kí bukeh kí paakeh n'bo. ²⁴ Kime wà ke yíe wɔ ń fie u'miel la, wɔn ne li kpo kí juore fenm. Ama wà ke li tuo kí kpo min bo nɔɔ, wɔn ne li ɲmɛre. ²⁵ Unil laa' ungen-dun wuu ni ya bont ke ɲɔ kí tí luo' limiel la, u laa' be ya kpele? ²⁶ Unil ye min nin n'gber ɲmɔbe wɔ ife la, uyo wà Unil ya Bijɛ lá li baa ní kí li ɲmɔbe wɔn nin u'Baa nin u'-tondb ya kpieke nɔɔ, udaan mɔ li ɲmɔbe wɔ ife ne. ²⁷ N tɔkeh ne imɔn ne, ninbi bà se nie saan nɔɔ ya biba li le Uwien ya bel ne kí yaan kí kpo.»

Yesu ya gbenent lèbre'
(Matie 17:1-8; Mark 9:2-8)

²⁸ *Yesu len' ki gben' ma nɔɔ, iwien iniin gèbre', nɛ u taa' Pier nin San nin Saak, ki don' lijuɔɔ liba bo wɔ́ n̄ tì kàare. ²⁹ U tì te ki kàareh ma nɔɔ nɛ u'nun bó lèbre', u'wengolkaar pende' kponkpon, ki dɔnbeh inun bó. ³⁰ Nɛ bi laa' bije bile u'saan bi tɔkeh tigber. Moyis nin Eli nɛ. ³¹ Bi'mɔ windeh tein. Bi tɔkeh wɔ́ u li kpo Yerusalem ni ma bo ya gber nɛ. ³² U ya yo ki laa' migùɔnm ñ̀nde' Pier nin u ya tɔb, nɛ bi dɔ ki gɔh. Bi finde', nɛ ki laa' *Yesu windeh ki dɔnbeh inun bó, ki laa' bijeb bile nɔɔ mɔ se u'saan. ³³ Uyo wà, bijeb nɔɔ ye be n̄ siere *Yesu saan nɔɔ, nɛ Pier tɔke' wɔ́ ki ye: «Cɛnbaa, ti te n̄ saan ma n̄ n̄ mɔn nɛ. Cère tí pɔ ininbon † ita, sin liba, Moyis liba, Eli mɔ liba.» Pier len' nɔɔ, kime wa ben u li len kí ye bà nɛ. ³⁴ U lienh nɔɔ u'ñɔbu ɔ́a laan lu', nɛ kutɛwɔɔgbɔnku kuba baa' ki lá pibn' bi'bo. Kù pibndeh bi'bo uyo wà nɔɔ nɛ bujɛwaanbu cuo' Pier nin u'tɔb nɔɔ. ³⁵ U ya yo nɛ bi cii' unieke uba bó kutɛwɔɔgbɔnku nɔɔ ni u ye: «N'Bije sɔ́ n̄, n gènde' wɔ́n nɛ. Li cengeh mɛn u'bó.» ³⁶ Unieke nɔɔ tì ɔ́mile' uyo wà nɔɔ, bi laa' *Yesu baba nɛ ji se. Nɛ bi bɔle' tigber nɔɔ bi'ba ya bùol, ka tuo' ki tɔke' nil bi laa' nà nɔɔ u ya yo.

Yesu ɔ́re' usenpol kibuk kiba saan
(Matie 17:14-18; Mark 9:14-27)

³⁷ Kutaaku faa', nɛ bi jire' ní lijuɔɔ nɔɔ bo. Nɛ linigo-cienl tuobe' *Yesu usen bó. ³⁸ Linigol nɔɔ ni uje uba wu-ure' ki ye: «Cɛnbaa, n gbáanh ɔ́e nɛ, muɔ n'bijɛ, kime u yé n'bubaabk nɛ. ³⁹ Usenpol uba nɛ sɔbe ki coh kè, ki cèreh ki ciikeh ki wuureh, kí'gbenent tereh, kuñinsenju-juku ñeh kí'ñɔbu bó. Usenpol nɔɔ bungreh kè ki gbiekeh, nɛ ka wienh kè tonm. ⁴⁰ N gbáan' a'pan-paankaab be n̄ ɔ́re usenpol nɔɔ kí'saan, nɛ ba fre'.» ⁴¹ Nɛ *Yesu ye: «Ninbi fɛnfɛnɔɔ ya nibɛ, na teke' Uwien ki jin', ki yé binib bà bre. N li wuɔke ni'saan kí tì kpaan mila nɛ? N li ɔ́mɔbe sukla ní'bo kí tì kpaan mila nɛ? Nɛ ki tɔke' uje nɔɔ ki ye: «Taa a'bijɛ ní.» ⁴² Kibuk nɔɔ we ní uyo wà nɔɔ nɛ usenpol nɔɔ tí gbòbe' kè tingi ni, ki cère' ki tereh. Nɛ *Yesu tien' usenpol nɔɔ bo, ki buu' kibuk nɔɔ, ki taa' kè ki de' kí'baa. ⁴³ Nì cuo' linigol nɔɔ kɛ miyɔkm nɛ bi lienh ki teh: «Uwien ɔ́mɔbe mi-tuɔm.»

Yesu tí len' u'kuum nin u'mekrm bó
(Matie 17:22-23; Mark 9:30-32)

*Yesu teh nà nɔɔ beke' linigol nɔɔ kɛ, nɛ u tɔke' u'-panpaankaab ki ye: ⁴⁴ «Tùɔre kí cenge mɛn n ye n̄ tɔke nɛ nà n̄. Nà n̄ taande bi li taa Unil ya Bijɛ kí ɔ́ukn binib.» ⁴⁵ Nɛ ba cii' ní'tingi. Uwien nɛ bɔle' n̄ ɔ́ ki bi la bende. Nɛ ba kaabe' be n̄ niire *Yesu ní'tingi mɔ.

N̄mɛ yé unikpekpiek-i?
(Matie 18:1-5; Mark 9:33-37)

⁴⁶ *Yesu ya panpaankaab cin' ki nieh nin tɔb be n̄ bende wà yé bi'ke ya cien nɛ. ⁴⁷ *Yesu ben bi'yenmaale, nɛ ki taa' kibuk kiba ki sien' u'ba saan, ⁴⁸ ki tɔke' be ki ye: «Wà kɛ teke' kibuk tɛn kie n̄yel bo la, u teke' min nɛ. Wà kɛ teke' nni la, u teke' wà sɔ́n' nni ní nɔɔ nɛ. Im̀n, wà yé uwaal ní'ni la, wɔ́n nɛ yé ní'ke ya cien.»

Wà ɔ́a nen nɛ la, u se ní'ciɛk bó nɛ
(Mark 9:38-40)

⁴⁹ Nen saan nɛ San tɔke' wɔ́ ki ye: «Cɛnbaa, ti laa' unil uba u ɔ́uɔh isenpol binib saan a'ye bo. Wa pɛ a'bo tɛn tinbi ma nɔɔ nɛ ti pien' wɔ́.» ⁵⁰ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ́ ki ye: «La ji n̄ pien wɔ́ mɛn, kime wà ɔ́a nen nɛ la, u se ní'ciɛk bó nɛ.»

Samari yaab biba ɔ́a teke' Yesu

⁵¹ Uyo wà *Yesu li liebe kí dùo paaki bó nɔɔ nek'n ní. Nɛ u caan' ki ye u li jo Yerusalem nɛ, pèrm ɔ́a te len, ⁵² nɛ ki sɔ́n' u'tondb be n̄ liere usen. Bi bure' ki tì baa' Samari ya du uba ni, be n̄ bonde kí li gu wɔ́. ⁵³ Ama udu nɔɔ ya nib ɔ́a teke' wɔ́, kime u joh Yerusalem bó nɛ. ⁵⁴ U'panpaankaab Saak nin San laa' nɔɔ ma nɔɔ nɛ ki tɔke' wɔ́ ki ye: «Yonbdaan, a yíe tí cère umu n̄ jire ní kí lá wi be-ɛɛ?» ⁵⁵ Nɛ *Yesu jiebe' ki liike' Saak nin San, ki kɔ́n' nin be. ⁵⁶ Nɛ wɔ́n nin u'panpaankaab siere' ní'saan, ki bure' udut bó.

Binib bà yíe be n̄ paan Yesu bo ya gber
(Matie 8:19-22)

⁵⁷ Bi joh ma nɔɔ nɛ uje uba tɔke' *Yesu ki ye: «A joh nà bó kɛ la, n li pɛ a'bo nɛ.» ⁵⁸ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ́ ki ye: «In̄ɛk ɔ́mɔbe ifeɛ, inuɔn mɔ ɔ́mɔbe titer, ama Unil ya Bijɛ wɔ́n ɔ́a ɔ́mɔbe u li kpɔkn nà saan yul.» ⁵⁹ U tí tɔke' utɔ mɔ ki ye: «Paan n'bo ní.» Nɛ u ye: «Yonbdaan, cèbe nni n̄ jo kí tì sube n'baa ɔ́a kí liebe ní kí paan a'bo.» ⁶⁰ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ́ ki ye: «Cère bitɛnkpiib n̄ li subeh bi'tɔb. Sin wɔ́n li joh kí tì li tɔkeh binib Uwien ya bel ya gber.» ⁶¹ Nɛ utɔ mɔ tí tɔke' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, n li paan a'bo, ama cère n̄ kun kí tì cèbe n'den yaab ɔ́a.» ⁶² Nɛ *Yesu tɔke' u'mɔ ki ye: «Wà kɛ ɔ́a teke' Uwien ya tuonl tinɔjer tule la, wa kɛ wɔ́ n̄ sɔ́n Uwien ya bel ni ya tuonl.»

Yesu sɔ́n' u'panpaankaab pilole nin bile

10 Ni ya puoli bó nɛ Yonbdaan *Yesu liebe' ki gènde' binib pilole nin bile ††, ki sɔ́n' be, bilele be n̄ liere kí jo wɔ́n bugben li jo idu yà kɛ ni nɔɔ. ² Nɛ ki tɔke' be ki ye: «Tijier ben' ki yebe, ama bà li taan t̄u ɔ́a yebe. Nen bo gbáan mɛn ukpɛdaan wɔ́ n̄ sɔ́n bitonsɔ́n be n̄ tì taan u'jier. ³ Li joh mɛn. N sɔ́nh nɛ ma n̄, ni li te tɛn mupebumu nɛ te ik̄ɛr ya siik ni. ⁴ Ni la tuke likbu, ki la tuke kɔɔ, ki la taa tacaan, ki la fuonde nil sen ni. ⁵ Ni

† Liike Matie 17:4.

†† Bi kpiɛ' ki kele' tigbɔnt tà nɔɔ ya tuba ni bi ye binib pilole nɛ.

kɔn' iden yà la, ní kpiɛ kí fuonde iden nɔɔ ya nib kí ye: «Li te men uyenduɔn ni.»⁶ Unil te ni'saan ki nuunh uyenduɔn la, u li ɛ ni'yenduɔn nɔɔ. Nɔɔ ɔa nĩ la, ni'yenduɔn nɔɔ li juore ni'yu nɛ. ⁷ Nĩ li te i ya den, ki la lèbre dentɔ, kí li jinh ki ñuh bi dienh nɛ nà, kime utonsɔn kɛ kpe bɛ ñ li pèh wɔ nɛ. ⁸ Ni kɔn' udu wà ni, bi teke' nɛ la, ní li jinh bi li de nɛ nà, ⁹ kí li buuh biwienb bà te ni'saan, kí li tɔkeh bɛ ki teh Uwien ya bɛl nɛkn' bɛ ɔɔ. ¹⁰ Ama ni kɔn' udu wà ni, ba teke' nɛ la, jo men binib taakeh nà saan kí tì tɔke bɛ kí ye: ¹¹ «Nĩ'du wuu ya tengunku kùa mɔɔn tɛbn' tì'tàan bo nɔɔ, ti pipre' kun nɛ kí wíe ni'bo. Ama ní nín li ben kí ye Uwien ya bɛl nɛkn' nɛ ɔɔ.»
¹² *Yesu tí tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nɔɔ, binib nɔɔ ya tudere li cɛn Sodɔm † yaab yu.»

Idu yà ɔa tuo' ki teke' Yesu ki jin'
 (Matie 11:20-24)

¹³ *Yesu tí len' ki ye: «Korasinn yaabɛ, nĩ bre ni'bo. Betsayida yaabɛ, nĩ bre ni'mɔ bo. Kime ni laa' miyɔkm ya bont tà ni'bùol nɔɔ, Tir nin Sidɔn yaab mɔ bi là laa' tũ la, bi bi tien' ten bi kɛ mikuum nɛ, kí pũnpũkn mifen-tem ɔɔ kí wuɔn kí ye bi lèbre' bi'tetem nĩ wuɔke'.¹⁴ Lidaali là Uwien li bu binib tibuur nɔɔ, ni ya tudere li cɛn Tir nin Sidɔn yaab yu. ¹⁵ Ninbi Kapernawum yaabɛ, ni maaleh ki teh Uwien li duon nɛ paaki nɛ-ɛɛ? U li jiiin nɛ kutenkpiiku ni nɛ.»

¹⁶ *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Wà cengeh ni'gber la, u cengeh ni'yaar nɛ. Wà nen nɛ la, u nen min nɛ. Wà nen nni la, u nen wà sɔn' nni ní nɛ.»

Yesu ya panpaankaab pilole nin bile nɔɔ liebe' ní

¹⁷ *Yesu ya panpaankaab pilole nin bile nɔɔ liebe' ní nin uyensɔnge, ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, isenpol mɔɔn tuonh tĩ'ñɔbu bó nɛ a'yel bo.»¹⁸ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N laa' *Satan cere' kutaaku bo ten utemɛknde ki lá lu'.¹⁹ Liike men, n de' nɛ mituɔm ní li taanh iwe nin inɛn bo, kí li ɔmɔbe mituɔm ki cɛn' unennɛnd ya tuɔm kɛ. Bonn ɔa ñ tien nɛ. ²⁰ La li poknh men isenpol tuo' ni'ñɔbu bó ma nɔɔ bo, ama li poknh men Uwien kele' ni'yel paaki bó ma nɔɔ bo.»

Yesu ye wɔn bo ɔa nĩ la, uba ɔa ñ fre kí bende Uwien
 (Matie 11:25-27; 13:16-17)

²¹ U ya yo nɛ *Mifuoñaanm cèrè' *Yesu ya yɛnm sɔnge cɛn nɛ u len' ki ye: «Baa, sin kutaaku nin kitink ya Yonbdaan, a bɔle' tibont tà biyenfodenb nin bibenbenb nɔɔ, a taa' tũ ki wuɔn' biwaab nɛ. Nen bo nɛ n pèkeh ɔɔ. Imɔn, Baa, a yíe nɛ ki tien' nɔɔ.»

²² *Yesu tí len' ki ye: «N'Baa nɛ taa' tibont kɛ ki ɔukn' nni. N'Baa ɔa nĩ la, uba ɔa ben min u'Bije yé udaan wà. Min u'Bije ɔa nĩ la, uba mɔ ɔa ben n'Baa yé udaan wà. Binib bà n yíe' ki taa' n'Baa ki wuɔn' bɛ nɔɔ mɔ ben u yé udaan wà.»

²³ Nɛ ki jiebe' ki liike' u'panpaankaab, ki tɔke' ben baba ki ye: «Nĩ'nunbu laa' nà nɔɔ, Uwien ya mɔnm te ni'bo.

† Sodɔm yé uyo bo ya du uba nɛ. U'ñib là teh ibiere cɛn nɛ.

²⁴ N tɔkeh nɛ nɛ, *Uwien ya ñɔbonsɔknɔn nin bibɛrb ligol là yíe bɛ ñ ɛ ni lenh nà nɔɔ, nɛ ka laa' nɛ. Bi là yíe bɛ ñ cii ni ciih nà nɔɔ, nɛ ka cii' nɛ.»

Samari ya jɛnimɔn uba ya gber

²⁵ Nen saan nɛ bà ben *yiko mɔnmɔnm nɔɔ ya uba fii' ki sere' ki nuunh wɔ ñ biike *Yesu nɛ ki niire' wɔ ki ye: «Uwɔnɔknɔn, n li tien mila kí ɛ limiel là ɔa ɔmɔbe gbenm-i?»²⁶ Nɛ *Yesu niire' wɔ ki ye: «Bɛ kele' *Yiko ya gbɔnku ni? A kàanh bɛ len-i?»²⁷ Nɛ u jiiin' wɔ ki ye: «Li yíe a'Yonbdaan Uwien nin a'fèl kɛ nin a'tetem kɛ nin a'tuɔm kɛ nin a'yɛnmaale kɛ, kí li yíe a'tɔ mɔ ten a yíe a'ba ma bo.»²⁸ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «A jiiin' mɔnmɔnm. Li teh nɔɔ kí ɛ limiel là ɔa ɔmɔbe gbenm.»

²⁹ Ama u yíe wɔ ñ wuɔn kí ye u cuube ma nɔɔ, nɛ ki tí niire' *Yesu ki ye: «Nɛ nín yé n'tɔ?»³⁰ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Ujɛ uba nɛ là ñɛn' Yerusalem ki joh Seriko bó, kí tì lu' idukond ya nuɔ ni. Idukond nɔɔ fie' u'went kɛ, kí ñi' wɔ u tì benh wɔ ñ kpo, nɛ ì siere' ki dàan' wɔ. ³¹ Nibonn yaam, utɔtuɔrke uba mɔ kpe u ya sɛn ki lá leke' u'bo, nɛ ki lɔke' ki gèbre'.³² Nĩ te pupuki, nɛ Lefi ya bol ya nil uba mɔ kpe u ya sɛn ki mɔ lá leke' u'bo, nɛ ki mɔ lɔke' ki gèbre'.³³ Ama Samari ya nil uba mɔ là joh usɛn ki tì baa' ni'saan ki laa' wɔ, nɛ ki muɔ' wɔ micɛɛkm cɛn. ³⁴ U cuon' ki nɛkn' wɔ, ki taa' midaam mà bi yih mè fɛn nɔɔ ki sɔɔkre' u'gbien, ki taa' mikpɔm ki tentien' yè, ki taa' tikpɛlɛr ki lɔlɔle' yè, ki taa' wɔ ki jɛkn' wɔn bugben ya ɔuun bo, ki taa' wɔ ki jon' ticendur tuba saan, kí tì liike' wɔ. ³⁵ Kutaaku faa' nɛ u ñɛn' ilike ki de' ticendur nɔɔ ya daan, kí tɔke' wɔ ki ye: «Liike nni wɔ. A ñɛn' ilike ki pukn' yii bó la, n lá liebe' ní la, min bugben nɛ li pè ɔɔ.»

³⁶ Nɛ *Yesu niire' wà ben *yiko nɔɔ ki ye: «A ya bùol bijɛb bita nɔɔ ni, ɔmɛ nɛ yíe wà lu' idukond ya nuɔ ni nɔɔ?»³⁷ Nɛ u jiiin' wɔ ki ye: «Wà muɔ' wɔ micɛɛkm nɔɔ.» Nɛ *Yesu ye: «Li joh ki mɔ ñ tì ñ li teh nɔɔ.»

Yesu jon' ki tì fuonde' Mart nin Mari

³⁸ *Yesu nin u'panpaankaab te usɛn ni ki joh ma nɔɔ nɛ ki tì baa' udu uba ni, nɛ upii uba teke' wɔ u'den, bi yih wɔ Mart. ³⁹ U ɔmɔbe ninse uba, bi yih wɔ Mari. Mari nɔɔ baa' ki lá kèle' Yonbdaan *Yesu saan, ki cengeh u'gber. ⁴⁰ Ama Mart wɔn ya nun mɔn tijier ya tienm bo nɛ. Nen bo nɛ u kpiere' ní ki lá tɔke' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, n'ninse cèbe' min baba nɛ itũon nɛ nà teh ɔɔ niba? Tɔke wɔ wɔ ñ tore nni-a!»⁴¹ Nɛ Yonbdaan tɔke' wɔ ki ye: «Mart, Mart, a cèrè' a'nun mɔn tibont tà yebe bo nɛ, nen nɛ cèrè' a jiehe. ⁴² Ama nibonn niba kpein nɛ yé nibonmɔnn. Mari wɔn gènde' nen nɛ. Uba ɔa ñ fie nè u'saan.»

Yesu wɔkn' u'panpaankaab bi li kàareh ma bo
 (Matie 6:9-13; 7:7-11)

11 Lidaali liba nɛ *Yesu te niba saan ki kàareh. U kàare' ki tì gben', nɛ u'panpaankaab ya uba tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, San wà siih binib Uwien ya ñunm wɔkn' u'panpaankaab bi li kàareh ma bo nɛ, a'mɔ ñ

wakn te ti li kàareh ma bo.»² Ne *Yesu tɔke' be ki ye:

«Ni kàareh la, ní li teh:

«Tí'Baa,

cère binib ke n li boh a'yel,

cère' a'bel n baa ní,

³ Li dienh te daanl ke daanl ya wentunl ya jier.

⁴ Fère te tí'biere, kime tí'mɔ fèreh bà ke bih te nno ne. La cère tí lu mibiikm ni.»

⁵ *Yesu tí tɔke' be ki ye: «Tentɛn, ní'ni uba n li nɔmbe jɔ, ne u'jɔ nno n baa u'den kuyɔku ya siik kí len kí ye: «N'jɔ, kpende nni kɔɔkɔ uta, ⁶ kime n'jɔ uba ne ñen' usen ki baa' n'den, ne ma nɔmbe jier n de wɔ.»⁷ Ne u'jɔ nno n jiiin kuduku ni ki ye: «La nɔmbe nni yenɔaabe, min nin n'bumu ke duɔn' ki piin'-a, ma n fre kí fii kí de nɛ.»⁸ N tɔkeh ne nɛ, wa n fii kí de wɔ kujɔtiaku bo mɔɔkɔ la, u li fii kí de wɔ u yíe nà ke, u gbien' wɔ uyenɔaabe ma nno bo. ⁹ Nen bo ne n tɔkeh ne, li mieh men, bi li pu ne; li nuunh men, ni li le; li ñih men ku-nagenku, bi li piire. ¹⁰ Kime wà ke mieh la, bi punh wɔ ne. Wà ke nuunh la, u lenh ne. Wà ke mɔ ñih ku-nagenku la, bi piireh ne. ¹¹ Ní'ni uba ya buk mie' wɔ ujen la, u li de kè uwɛ-ɛɛ? ¹² Bii ki mie' wɔ lijèn la, u li de kè unen-ii? ¹³ Ninbi bibierdenb, ni ben ki dienh ní'bumu nà mɔn la, be li tien ní'Baa wà te paaki bó nɔ n cère *Mifuoñaanm n jiiire ní binib bà mieh wɔ mè nno bo!»

Biba ye Yesu nɔmbe Belsebul ya tuɔm nɛ

(Matie 12:22-30; Mark 3:20-27)

¹⁴ Uje uba ne là te usenpol cère' u'lenl tebe. *Yesu nɔre' usenpol nno u'saan, ne u ji freh ki lienh. Ni beke' linigol cɛen. ¹⁵ Ama bí'ni biba lienh ki teh u taah isenpol ya cien Belsebul ya tuɔm nɛ ki nɔɔh isenpol binib saan.

¹⁶ Bitɔb mɔ yíe be n biike wɔ, ne ki tɔke' wɔ ki ye wɔ n tien miyɔkm ya bonn nà li wuɔn kí ye u'tuɔm ñen' Uwien saan ne. ¹⁷ Ama u ben bí'yenmaale ma nno ne ki tɔke' be ki ye: «Libel là ke ya nib bore' tɔb ki kɔnh bí'ɔmiel ni la, libel nno li juore fenm ne, ne lí'nib ya dur n lulu tu'tɔr bo. ¹⁸ Ni lienh ki teh n taah isenpol ya cien Belsebul ya tuɔm nɛ ki nɔɔh isenpol binib saan bii ba? *Satan ya nib tɔh lituɔl bí'ɔmiel ni la, u'bel li tien mila ka n juore fenm-i? ¹⁹ Ni ye min taah isenpol ya cien Belsebul ya tuɔm nɛ ki nɔɔh isenpol binib saan la, ní'yaab taa' nɔmɛ ya tuɔm ki nɔɔh isenpol binib saan? Ní'yaab teh ma bo ne li wuɔn kí ye na nɔmbe mɔn.

²⁰ Ama min taa' Uwien ya tuɔm nɛ ki nɔɔh isenpol binib saan. Nen ne wuɔn' ki ye *Uwien ya bel baa' ní n'isaan.

²¹ «Ufɛfaa bèle' u'jekɔnwent, ki ke ki gu u'den la, niba nɔ n tien u'faal. ²² Ama wà mɔ faa ki cen' wɔn pi' wɔ ki faake' nin wɔ la, u li fie u'jekɔnwent tà u du tu'bo nno ke, kí fie u'faal mɔ kí gbigbiire binib.

²³ «Wà ke nɔ se n'ciek bó la, u nen nni ne. Wà ke nɔ taakeh ki toreh nni la, u kpiendeh ne.»

Išenpol liebe' unil saan la, nì bre u'bo ma bo

(Matie 12:43-45)

²⁴ «Usenpol siere' ki dàan unil la, u cuonh ki lindeh kupenpelku ni ne, ki nuunh u li kèle nà saan kí fuore. U tì lu' la, ne wɔ n ye u li liebe kí tì nɛkn u là siere' ki dàan wà nno ne. ²⁵ U li liebe ní kí le bi tùore' ki nɛnɛn' u'kɔnkɔn nno, ki tien' tibonmɔnmɔnt len. ²⁶ Nen saan ne u li jo kí tì taa ní isenpol ilole yà bre ki cen' wɔn, i'ke n lá nɛkn unil nno kí li te, kí cère wɔ n juore fenm kí cen u là te mikpiɛkm ma bo.»

Uwien ya mɔnm li te binib bà bo

²⁷ *Yesu laan bie ki lienh, ne upii uba len' ufaa bo linigol nno ni ki ye: «Upii wà maa' nɛ ki nɔaan' nɛ nno Uwien ya mɔnm te u'bo.»²⁸ Ne *Yesu ye: «Binib bà cengeh Uwien ya gber, ki boh tù nno, Uwien ya mɔnm te ben bo ne.»

Bi yíe Yesu n tien miyɔkm ya bonn

(Matie 12:38-42)

²⁹ Binib taakeh *Yesu saan ki yebréh, ne u len' ki ye: «Fenfennɔ ya nib bie yé bibierdenb ne, ki nuunh be n li miyɔkm ya bonn. *Uwien ya ñɔbɔnsɔknl Sonas ya yɔkm ya bonn baba nɔ ní la, ba ji li le yɔkm ya bontɔnn niba. ³⁰ Uwien là tien' Sonas nà nno là yé kudiaku ne Ninif yaab bo. Nno ne, u li tien Unil ya Bijɛ nà nno mɔ li yé kudiaku fenfennɔ ya nib bo. ³¹ Uwien li bu binib tibu-ur lidaali là nno, Seba ya piiber li fii kí biin fenfennɔ ya nib, kime u là ñen' ní fɔnfɔkm ne wɔ n lá cenge Salomɔn ya yɛnfogber. Ama unil uba te niɛ saan nɔ ki cen' Salomɔn. ³² Uwien li bu binib tibu-ur lidaali là nno, Ninif ya nib mɔ li fii kí biin fenfennɔ ya nib, kime Sonas là tɔke' be Uwien ya gber, ne bi lèbre' bí'tetem. Ama unil te niɛ saan nɔ ki cen' Sonas.»

Inun yé tigbenent ya frl nɛ

(Matie 5:15; 6:22-23)

³³ «Uba nɔ n se frl kí taa lè kí bɔle bii kí taa kusenku kí cubn lí'bo, ama u li taa lè kí tuɔn likpenkpenl bo ne nɔ bà ke kɔh ní iden ni n li lenh. ³⁴ A'nunbu yé a'gbenent ya frl nɛ. A'nun mɔn la, a'gbenent ke te kuwenwenku ni ne. A'nun nɔ mɔn la, a'gbenent ke te licinñunl ni ne. ³⁵ Nen bo, fiin kí liike kuwenwenku kù a te a'bo nno la li yé licinñunl-a! ³⁶ Kuwenwenku wendeh nɛ, ka sien' niba saan la, a'gbenent ke te ku'ni ne. Nì te ten lifrl là wien cɛen ne wendeh nɛ.»

Yesu biin' Farisienmbe nin Yiko ya wɔnwɔknb

(Matie 23:1-36; Mark 12:38-40)

³⁷ *Yesu len' ki gben', ne Farisien uba yin' wɔ wɔ n baa kí lá ji u'den, ne u jon' Farisien nno den ki tì ke ki jinh.

³⁸ Farisien nno laa' *Yesu jinh ka nire' ki paan' iyaaje bok ye ma bo, ne nì cuo' wɔ miyɔkm. ³⁹ Ne Yonbdaan tɔke' wɔ ki ye: «*Farisienmbe, liike men ni naan ma, ni ñikndeh ki cendeh isèn nin tiyer ya puoli ne, ama inasuyenmaale nin mibiern ne gbe ní'fèl ni. ⁴⁰ Ijɔr ninbi, na ben

† Bi kpie' ki kele' tigbont tà nno ya tuba ni nì kele' ki ye: Ní'ni uba ya buk mie' wɔ kɔɔkɔ la, u li de kè litenl-ii?

ki ye Uwien wà ñen' tibont tà ni lenh tù nno, wòn ne tien' unisaal ya fêl mɔ-ɔɔ? ⁴¹ Nɛn bo, taa mɛn ni nɛmɔbe tibont tà, kí pu bijiinb nɔ n'ibont ke la li nɛmɔbe jɔknt.

⁴² «Ninbi *Farisienmbɛ, nì bre n'bo, kime ni gbiinh n'niinjo nin n'gònt nin n'kpinfɛtɔr bolm piik nɛ, ki taah miba ki dienh Uwien, ama ka tɔnge ní li cuube, ka yíe Wien mɔ. Ni bi li teh nɛn nɛ, ki la sunde tibontɔr tà sien' nno mɔ bó.

⁴³ «Ninbi *Farisienmbɛ, nì bre n'bo, kime ni yíe ní li kaah binikpɛkpiɛkb ya kànkàan nɛ itáan ya dur ni, ki yíe binib ní li gbaandeh ki fuondeh nɛ mudaamu ni.

⁴⁴ Ni bre n'bo, kime ni naan ikul yà bere' nib nɔ ji lenh yɛ, ki cuonh ki taanh i'bo ka ben nɛ.»

⁴⁵ Nɛ bà ben *yiko mɔnmɔnm nno ya uba tɔke' wɔ ki ye: «Uwɔnwɔknb, a lienh nno ma nɔ, a sukreh t'í mɔ nɛ-a!» ⁴⁶ Nɛ *Yesu ye: «Ninbi bà ben *yiko mɔnmɔnm nno, nì bre n'bo, kime ni cèreh binib tukeh itukkɛkpiɛk nɛ ka toh n'bugben ní taa n'nbil mɔnmɔnm kí mɛ yɛ. ⁴⁷ Ni bre n'bo, kime ni mɛh *Uwien ya ñɔbɔnsɔknb bà là te uyo bo nno ya kul nɛ, ki sunde'-a ki ye ni ya yaajeb nɛ là ku' bɛ. ⁴⁸ Ni teh nà nɛ wɔngeh ki teh ni tuo' n'yaajeb là tien' nà nno nɛ, kime bi là ku' *Uwien ya ñɔbɔnsɔknb, nɛ ninbi ji mɛh b'kul. ⁴⁹ Nɛn bo nɛ Uwien len' nin miyɛnfuom ki ye: «N li sɔn n'ñɔbɔnsɔknb nin bitondb b'itaan. Bi li ku b'ni biba kí jɛnde bitɔb.» ⁵⁰ Nɛn nɛ li cèreh Uwien ní dɛre fɛnfɛnmɔ ya nib ya tub haali uɛndun ya cincinyo bi là ku' *Uwien ya ñɔbɔnsɔknb bà ke nno bo kí là tu fɛnfɛnmɔ, ⁵¹ kí cin Abel, ki tì baa' Sakari, wà bi là ku' wɔ Uwien ya duku ya luo bo nno. N tɔkeh nɛ imònd nɛ, Uwien li dɛre fɛnfɛnmɔ ya nib ya tub binib nno ke ya kuum bo.

⁵² «Ninbi bà ben *yiko mɔnmɔnm nno, nì bre n'bo, kime na dienh nib sɛn bɛ ní bɛnde Uwien. Ninbi nɔ pɛ Uwien ya sɛn bo, nɛ ki piendeh binib bà yíe bɛ ní paan u'bo nno mɔ.»

⁵³ *Yesu ñen' uyo wà nno, nɛ *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Farisienmbɛ taa' u'bo ubenpiebe nɛ ki niireh wɔ iniire tigber ke ya bol bo, ⁵⁴ kí nuunh bɛ ní dɛle kí cuo wɔ u'lenm ni.

Li ben mɛn iñuon ilele ya nib bó

(Matie 10:26-27)

12 U ya yo nɛ binib itur itur taan' *Yesu saan, haali kí tì pɛbeh tɔb. Nɛ *Yesu cin' kí tɔkeh u'panpaankaab ki teh: «Li ben mɛn *Farisienmbɛ ya kpɔkɔ ya ñɔke bó, bi yé iñuon ilele ya nib nɛ. ² Niba nɔ te kí buɔ nɔ ka lá li ñɛ upaan bo. Tigber tuba mɔ nɔ te kí juore' kí li buɔ nɔ ba lá li bɛnde tù. ³ Ni len' nà ke licinñunl ni la, bi li cii nɛ kuwenwenku ni nɛ. Ni bunbe' nà litubl ni kudubenku bó nno, bi li kpaande nɛ kuduku ya paaki nɛ.»

Li fenge mɛn Uwien baba

(Matie 10:28-31)

⁴ «Ninbi bà yé n'jɔtieb nno, n tɔkeh ninbi nɛ: la fenge mɛn bà kuuleh tigbɛnɛnt, ka ji li fre kí tien niba kí pukn. ⁵ N li wuon nɛ udaan wà nì kpɛ ní li fenge wɔ. Li fenge mɛn Uwien. Wɔn nɛ li fre kí cèreh ní kpo nɛ kí

nɛmɔbe mituom wɔ ní taa nɛ kí wíe umu wà nɔ ní kpiin ni. N tɔkeh nɛ nɛ, li fenge mɛn wɔn.

⁶ «Bi li fre kí kuore inuon inun nɛ nɛ? Nin nɛn ke nɔ Uwien nɔ ní sunde i'ni uba mɔnmɔ bó. ⁷ Nɛn bo, la fenge mɛn, kime ni cɛn' inuon ligol. Uwien ben haali n'iyur mɔnmɔ ya ñɔbu.»

Li lienh binib ya nun bó ki teh a yé Yesu yɔ

(Matie 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ «N tɔkeh nɛ nɛ, wà ke lienh binib ya nun bó kí teh u yé n'yo la, Unil ya Bijɛ mɔ li len Uwien ya tondb ya nun bó kí ye udaan mɔ yé u'yo nɛ. ⁹ Ama wà ke lienh binib ya nun bó kí teh wa yé n'yo la, n' mɔ li len Uwien ya tondb ya nun bó kí ye udaan mɔ nɔ yé n'yo. ¹⁰ Unil len' Unil ya Bijɛ bo fɛnfɛnm la, Uwien li fère wɔ. Ama unil suke' *Mifuoñaanm mɛn la, Uwien nɔ ní fère wɔ.

¹¹ «Bi taa' nɛ kí jon' itáan ya dur ni bii tibuur ya cɛnb saan bii udu ya cɛnb saan bɛ ní bu nɛ tibuur uyo wà la, la niin mɛn ni li len ma bo bii ni li len bà kí ñɛ len.

¹² Kime *Mifuoñaanm nɛ li cèreh ní bɛnde ni li len kí ye bà u ya yo.»

Ufàadenjɔr uba ya kpenjenm

¹³ Linigol nno ni uje uba tɔke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, tɔke n'niinje kí ye wɔ ní gbiire t'í baa ya faal kí de nni n ya bó.» ¹⁴ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Uje, nɛ de' nni usɛn ní tũɔre n'gber bii ní gbiire nɛ n'ifaal-i?» ¹⁵ Nɛ kí tɔke' linigol nno ki ye: «Li ben mɛn kí la cèreh n'niin n lí fɔke li-faal bo, kime unil nɛmɔbe lifaaciɛnl mɔnmɔ la, na yé len nɛ li cèreh wa ní kpo.»

¹⁶ Nɛ kí kɔn' bɛ mikpenjenm ki ye: «Ufàadaan uba nɛ là te u'kpàan lùon' cɛn. ¹⁷ Nɛ u maaleh u'fèl ni kí teh: «N li tien mila? Kime ma ji nɛmɔbe ní li cùon nà saan n'jier.» ¹⁸ Nɛ kí ye: «N li tien ma sɔ: n li we n'nbɔnbuon ke nɛ, kí mɛ icɛncɛn, kí cùon n'jier nin n'bont ke, ¹⁹ nɛ kí ye n nɛmɔbe lifaal lì yebe kí li baa nni ibin ibin. Nɛn bo, n li fuoreh nɛ, kí li jinh, kí ñuh, kí poknh.» ²⁰ Nɛn saan nɛ Uwien tɔke' wɔ ki ye: «Ujɔr sin, a li kpo kuñɔnkɔ kuu ke. A taan' lifaal là ke nɔ, nɛmɛ ji li si lɛ?» ²¹ Unil wà ke nuunh lifaal kí dòkndeh, ka nɛmɔbe nà yé lifaal Uwien ya nun bó nno yaam mɔ te nno nɛ.»

La cèreh mɛn n'niin n lí mɔn tijier nin tiwengolkaar bo

²² *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Nɛn bo nɛ n tɔkeh nɛ kí teh ni la cèreh nɛ ní li wíebe nɛ ni li tien ma kí li fuobe bo, ní li maaleh kí teh: «Ti li ji ba?» Kí la cèreh nɛ ní li wíebe nɛ n'gbɛnɛnt bo, ní li maaleh kí teh: «Ti li gole ba?» ²³ Kime limiel cɛn' tijier, nɛ tigbɛnɛnt mɔ cɛn' tiwengolkaar. ²⁴ Maale mɛn kí liike ikankaan te ma bo. Ya koh, ka ceh, ka nɛmɔbe bɔnbuon, ka nɛmɔbe jieblibùol. Ama Uwien nɛ jindeh yɛ. Na nín cɛn' inuon-ii? ²⁵ N'niin nɛ nɛ u'niinm ni, u li fre kí fɔkɔ u'miel waamu kí pukn-i? ²⁶ Na nín li fre kí tien nibonwawaann ma nɔ, bɛ tien' ni niinhib tibontɔr bo? ²⁷ Maale mɛn kí liike tisir puh ma bo. Ta loh kunkum, ka loh kpɛlɛer mɔ. Ama n tɔkeh nɛ nɛ, uber Salomɔn nin u'fàaciɛnl ke wa là gole' kpɛlɛer tù mɔn kí baa' mipuum nno ya miba

ṁṁṁ. ²⁸ Uwien cèreh timṁsir tà te kubaaku ni dinṁ ki li wun teke umu puh mipṁṁṁṁṁṁ la, be li cère wa ṁ tien ninbi binib mimṁṁṁ kí cen timṁṁ-i? Ni'tekjim ne pṁre' ne. ²⁹ Ninbi la cère men ni'nun ṁ li mṁn ni li ji bà nin ni li ṁu bà bo, ki la cère iyenmaale ṁ li jèndeh ne. ³⁰ Kime uṁendun yaab bà ṁa pe Uwien ya sen bo ya nun ne mṁn tu ya bont ke bo. Ama ninbi ben wṁn, ni'Baa Uwien ben ki ye ni cieke tù. ³¹ Nen bo, cère men ni'nun ṁ li mṁn *Uwien ya bel bo, u li taa tibont nṁṁ kí pukn ne. ³² Kicekwawaak ya nibe, la fenge men, kime ni'Baa Uwien yíe ní li te u'bel ni ne.»

Lifaal là ṁa ṁṁbe gbenm

(Matie 6:19-21)

³³ «Kuṁre men ni ṁṁbe nà, kí taa ilike nṁṁ kí pu bijinb, ṁṁ kí li ṁṁbe muliksṁmu mṁa ṁa ṁ saa, kí li ṁṁbe Uwien saan lifaal là ṁa ṁṁbe gbenm. Nasu ṁa ṁ nekṁ nen saan, kuotuul ṁṁ ṁa te ni'saan kí ṁṁ lè. ³⁴ Kime ni'faal te nà saan la, ni'fèl ṁṁ dṁ nen saan ne.»

Bonde men kí li gu Yonbdaan

³⁵ «Li bondeh men ni'ba, ki la cère ni'fr ṁ kpiin. ³⁶ Li te men ten bitonsṁnb bà gu uyo wà bi'cenbaa ṁen' upi-ikuṁ bó kí lá ṁi' kunagenku la, be ṁ ṁṁ kí piire nṁṁ. ³⁷ Uwien ya mṁṁ te bitonsṁnb bà bi'cenbaa li baa ki le bà ṁṁ nṁṁ bo. N tṁkeh ne imṁn ne, u li taa u'ton-sṁṁṁṁṁ kí gole kí cère ben ne ṁ kèle, wṁn ṁ taa tijier kí gbiire be. ³⁸ U baa' kuyṁṁ ya siik bii ukuoṁṁṁṁṁ mṁṁṁ ki laa' bi bonde' la, Uwien ya mṁṁ te bi'bo. ³⁹ Ni ben ki ye ududaan bi ben uyo wà unasu li baa la, wa bi li cère nasu ṁ kṁ u'den. ⁴⁰ Ni'mṁ ṁ bonde kí li gu, kime uyo wà na maaleh ki teh Unil ya Bijie li baa ní nṁṁ, u ya yo ne u li baa.»

Utonsṁnl wà mṁn nin wà bre ya gber

(Matie 24:45-51)

⁴¹ Nen saan ne Pier niire' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, a pṁṁ tinbi ne mikpenṁṁṁ mie bii a pṁṁ mè binib ke ne?» ⁴² Ne u jiiṁ' wṁ ki ye: «U le tonsṁnl ba ne ṁṁbe mibenm u'cenbaa du u'bo? Wṁn si: wà ya cenbaa li de wṁ ticient wṁ ṁ li likeh u'tonsṁṁṁ, kí li loh be tijier uyo wà ni kpe ne. ⁴³ Utonsṁnl nṁṁ ya cenbaa baa' ki laa' u sṁnh lituonl nṁṁ li'donbó la, Uwien ya mṁṁ li te utonsṁnl bugben bo. ⁴⁴ N tṁkeh ne imṁn ne, u'cenbaa li de wṁ ticient wṁ ṁ li likeh u'bont ke. ⁴⁵ Ama n'ba la, utonsṁnl nṁṁ li maale u'yenm ni kí ye u'cenbaa li wuṁke, ne kí cin kí li ṁih u'tonsṁṁṁ, bijeb nin bipiib ke, kí li jinh, ki ṁuh ki yibeh. ⁴⁶ Utonsṁnl nṁṁ ya cenbaa li baa ní li-daali là nin uyo wà wa maaleh ki teh u li baa, ne kí bien u'gben cṁen, kí cère wṁ ṁ le bà ṁa tuo' Uwien ya ṁṁbu bó li le utudere wà nṁṁ.

⁴⁷ «Utonsṁnl wà ben u'cenbaa yíe ma, ka bonde' bonn, ka tien' u'cenbaa yíe ma la, bi li bien u ya gben ne kí gbien. ⁴⁸ Ama utonsṁnl wà ṁa ben u'cenbaa yíe ma, ki sṁnh lituonl là kpe be ṁ ṁi wṁ mṁṁ la, bi li ṁi wṁ waamu ne. Nen bo ne bi de' wà ni yebe la, bi niireh wṁn

ne bi de' wṁ nà nṁṁ bó ki gbiekeh. Bi guun' wà tibont tù yebe la, bi niireh wṁn ne tu'bó ki gbiekeh.»

Na yé ṁṁkpaan, ni yé umaapàare ne

(Matie 10:34-36)

⁴⁹ «N tuke umu ne ki lá wie' kitink bo, ne n bi yíe wṁ ṁ ṁṁ kí teke ne. ⁵⁰ N li jènde kí tì kende. Ma jènde' ki tì gben' la, n'yenm ṁa ṁ duṁ. ⁵¹ Ni maaleh ki teh n tuke uṁṁkpaan ne ki baa' uṁendun wuu ni-ii? Na te nṁṁ, n tṁkeh ne ne, n tuke umaapàare ne ki baa'. ⁵² Kime fen-fenṁṁ kí taa kí li joh, binib binun te iden iba la, bi li pàare tṁṁ. Bita li nen bile, bile nṁṁ ṁṁ li nen bita.

⁵³ Bibaa li nen u'bije, u'bije ṁṁ li nen wṁ; binaa li nen u'bise, u'bise ṁṁ li nen wṁ; upii li nen u'yaabise, u'yaabise ṁṁ li nen wṁ.»

Binib ṁa ciuh Uwien teh tibont tà fenfenṁṁ nṁ ya tingi

(Matie 16:2-3)

⁵⁴ *Yesu tṁke' linigol nṁṁ ki ye: «Ni laa' titewṁṁṁṁ te nintuṁli bó la, ni pṁṁ tṁkeh ki teh: «utaa li nii ne», ne wṁ ṁ nii. ⁵⁵ Mitafaam ṁen' unṁṁṁ bó ní la, ni tṁkeh ki teh kutòntòṁku li cùn, ne kù ṁ cùn. ⁵⁶ Ninbi iṁṁṁ ilele ya nibe, ni freh ki sekndeh ki bendeh kutaaku nin kitink ya bont teteh ma bo, be tien' na fre' ki sekṁ' ki bende' Uwien teh tibont tà fenfenṁṁ nṁ ya tingi?»

A bii' unil la, cuo u'dunl tonm

(Matie 5:25-26)

⁵⁷ «Be tien' ninbi bugben ṁa freh ki maaleh ki bendeh nà mṁṁ-i? ⁵⁸ Sin nin unil ṁṁbe mimaam, ne u tuke mè kí jo tibuur la, cère ní gben mè uyo wà ni laan te usen ni. Nṁṁ ṁa ṁi la, u li taa ṁe kí tì ṁukṁ tibuur ya cien, u'mṁ ṁ taa ṁe kí tì ṁukṁ lipekṁ ya cien wṁ ṁ pekṁ ṁe. ⁵⁹ N tṁkeh ṁe ne, ṁa tì pèn' ki gben' tibuur ya like la, ṁa ṁ ṁe len.»

Lèbre men ni'tetem

13 U ya yo ne binib biba baa' ki lá tṁke' *Yesu ki ye Galile yaab biba là te ki teh lituṁṁl ki dienṁ Uwien, ne Pilat ku' be. ² Ne *Yesu jiiṁ' be ki ye: «Ni maaleh ki teh Galile ya nib nṁṁ là yé bibierdenb ki cen' Galile ya nitṁṁ ne cère' bi jènde' be nṁṁ-ṁṁ? ³ Na te nṁṁ. N tṁkeh ne ne, na lèbre' ni'tetem la, ni'ke ṁṁ li kpo nṁṁ ne.» ⁴ *Yesu tí len' ki ye: «Likpenṁṁṁṁṁ là lu' ki ku' bijeb piik nin biniin Silowe ni ma nṁṁ, ni maaleh ki teh bi là teh ibiere ki cen' Yerusalem ya nitṁṁ ke ne-ṁṁ? ⁵ Na te nṁṁ. N tṁkeh ne ne, na lèbre' ni'tetem la, ni'ke ṁṁ li kpo nṁṁ ne.»

Busubu bùa ṁa lùonh ya kpenṁṁṁ

⁶ Ne ki pṁṁ' be mikpenṁṁṁ ki ye: «Bukenṁṁṁ buba ne là se uṁe uba ya kpàabu ni. Ni tete ne u lá baa' wṁ ṁ liike bù lùon' bii bua lùon'-i? Ne ki laa' bua lùon'. ⁷ Ne u tṁke' u'tonsṁnl wà gu bukpaabu nṁṁ ki ye: «Ibin ita sṁ n

baa' ma ke' h' pùò ikenken busubu buu bo la, ma lenh bonn. Ge' bù, la cère bù' h' ji' h' li se ki teknh kitink ya sensenm fènm.»⁸ Ne utonsɔnl nɔɔ tɔke' wɔ ki ye: «Cen-baa, dāan bù libinl lie nɔ, h' gbii bu'fiel, kí nuun tiwent ya bint kí tien bù.»⁹ N'ba la, libinl là we ní nɔ, bù li lùon. Bua lùon' la, á ji' h' ge' bù.» »

Yesu cère' upii uba faake' Saba ya daali

¹⁰ *Saba uba ya daali ne *Yesu te Sufmbe ya taanl ya duku kuba ni, ki wɔknh binib Uwien ya gber. ¹¹ Ki laa' upii uba mɔ te len, usenpol njaake wɔ, ki tien' wɔ uwien ibin piik nin iniin, u bɔ ka freh ki yaareh. ¹² *Yesu laa' wɔ, ki yin' wɔ, ne ki tɔke' wɔ ki ye: «Upii, a laa' a'ba,»¹³ ki taa' u'nuo ki paan' u'bo, ne u yaare' i ya tãan bo, ki cin' ki pèkeh Uwien.

¹⁴ *Yesu cère' upii nɔɔ faake' *Saba ya daali ma nɔ ne litaanl ya duku nɔɔ ya cien ya benku ni ben' ne u tɔke' linigol nɔɔ ki ye: «Ni njaabe iwien iluob ne ní li sɔnh itùon. Ni li bàareh i ya wien ne u buuh ne, na yé *Saba ya daali ne ni li bàareh u buuh ne.»

¹⁵ Ne Yonbdaan *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Ninbi ifiun ilele ya nibe, ni'ni nje nja fiendeh u'ne bii u'nuun *Saba ya daali ki ti fiundeh?»¹⁶ Upii wɔ yé *Abraham ya yaabil ne, ne *Satan cère' u bun ibin piik nin iniin ka h' fre kí yaare. Ma bi li cère wɔ h' faake' *Saba ya daali bii?»¹⁷ *Yesu len' nɔɔ ma nɔɔ ne ife cuo' binib bà ke nieh nin wɔ miniem nɔɔ. Ama linigol nɔɔ ke ya yenm sɔnge' u tien' miyɔkm ya bont tà ke nɔɔ bo.

Mibim mà fiilke ya kpenjenm

(Matie 13:31-32; Mark 4:30-32)

¹⁸ Nen saan ne *Yesu ye: «Uwien ya bel naan ba? N li taa ba kí nenge lè?»¹⁹ Li naan mibim mà bi yih mè mutaar uje uba taa' ki bule' u'kpàabu ni ne. Mi pen' ki kpere' ki tɔn' isigben, ne inuɔn tereh i'bo ki kɔh.»

Kpɔɔn ya fiɔke ya kpenjenm

(Matie 13:33)

²⁰ *Yesu tí ye: «N tí li taa ba kí nenge Uwien ya bel-i?»²¹ Li naan kpɔɔn ya fiɔke wà upii uba bun' kpɔɔnyom mà dindin, ki taa' wù ki tien' len, kpɔɔn nɔɔ ke nuule' ne.»

Ni li fiè bunañɔbu bùa kí kɔ

(Matie 7:13-14, 21-23)

²² *Yesu joh Yerusalem, ne ki fièh iducencien nin iduwawaale ni ki wɔknh binib Uwien ya gber. ²³ Ne udaan uba niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, bà li njere nja yebe ne-εε?» Ne *Yesu tɔke' be ki ye: ²⁴ «Cère men ni'-nun n li mɔn ní fiè bunañɔbu bùa wiebe kí kɔ. N tɔkeh ne ne, kime binib bà yebe li nuunh be h' fiè bù kí kɔ ka h' fre. ²⁵ Uyo uba ududaan lá li fii kí piin bunañɔbu, ne ni juore' kí li se saali ki fièh kunagenku ki teh: «Yonbdaan, piire te bunañɔbu.» U li tɔke ne kí ye: «Ma ben ni yé nà bó yaab.»²⁶ Nen saan ne ni li lienh ki teh: «Tinbi nin sin ne là taakeh ki jinh ki fièh. A là te ti'du ya senje ni ne ki wɔknh binib Uwien ya gber.»²⁷ Ne wɔ h' tɔke ne kí ye: «N

tɔkeh ne ne, jende men n'saan, ma ben ni yé nà bó yaab. Ninbi, ni'ke teh nà bre ne.»²⁸ Nen ne cère' bi li juon ne saali, ní li muɔh ki njɔnh ifiɔgben uyo wà ni li le *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb nin *Uwien ya fiɔbonsɔknɔ ke te Uwien ya bel ni nɔɔ. ²⁹ Binib li fiè lenpuoli bó ní nin nintuɔli bó ní nin ikele ke ní kí lá kèle kí ji tijier Uwien ya bel ni. ³⁰ Nɔɔ ne bà paan' puoli ya biba lá li liere usen. Bà mɔ liere' usen ya biba lá li paan puoli.»

Yesu kpiendeh Yerusalem bo

(Matie 23:37-39)

³¹ U ya yo ne *Farisienmbe biba nekn' *Yesu ki tɔke' wɔ ki ye: «Siere libuol lie kí li joh, kime Herod yé wɔ h' ku nje ne.»³² Ne *Yesu tɔke' be kí ye: «Li joh men kí ti tɔke u ya tiibe ki ye: «Dinnɔ n njɔh isenpol binib saan, ki cèreh biwienb faakreh, ki tí li wun tien nɔɔ wenli mɔ, ne n'tuonl h' gben wienta daali.»³³ Ama n li cuon dinnɔ nin wenli nin daalibó ne kí baa Yerusalem, kime na kpe *Uwien ya fiɔbonsɔknɔ h' kpo niba saan, ki kende' Yerusalem ni.»

³⁴ Ne ki ye: «Yerusalem, Yerusalem, a kuuleh *Uwien ya fiɔbonsɔknɔ, ki yèkreh u sɔnh binib bà a'saan nɔɔ iten ki kuuleh be. Uyo ke n là yé h' taan a'nib n'ba saan ten ukuoñ taakeh u'bumu u'fièbe ni ma bo, ne ba tuo'.³⁵ Liike men Uwien sɔln' ne ni'kɔnkɔn ma. N tɔkeh ne ne, na ji li le nni, kí ti baa uyo wà ni li len kí ye: «Uwien ya mɔnm h' li te wà we ní Yonbdaan ya yel bo nɔɔ bo.» »

Yesu cère' uwien uba faake' Saba ya daali

14 *Saba uba ya daali ne *Yesu jon' *Farisienmbe ya cien uba den wɔ h' ti ji tijier, ne binib bà te ni'saan nɔɔ sieke wɔ. ² Uje uba mɔ te ni'saan ki se *Yesu ya nun bó u'gbenent cɔncuɔn', ³ ne *Yesu niire' bà ben *yiko mɔnmɔnm nɔɔ nin *Farisienmbe ki ye: «Unil njabe usen wɔ h' buu biwienb *Saba ya daali bii wa njabe?»⁴ Bi njmin, ne *Yesu me' uje nɔɔ ki cère' u faake', ne u cèbe' wɔ u bure'. ⁵ Ne u niire' be ki ye: «Ni'ni njme ya buk bii u'ne lu' liñunbunl ni *Saba ya daali la, wa h' fièh wɔ i ya tãan bo?»⁶ Ne ba fre' ki jiin' wɔ u'niire nɔɔ.

Yesu tɔkeh binib ukànkàan ya gber

⁷ *Yesu laa' bi yin' binib bà tijier ya jim nɔɔ gèndeh binikpekpièkb ya kànkàan ki kaah, ne u pɔn' be mikpenjenm ki ye: ⁸ «Unil yin' nje upiikuɔn ya jier ya jim la, la jo kí ti kèle binikpekpièkb ya kànkàan. Nba la, u yin' uba mɔ u cen' nje u'mɔ h' lá baa ní, ⁹ ne wà yin' ni'ke bile nɔɔ h' baa kí lá tɔke nje kí ye: «Cère uje wɔ h' kèle a ke nà saan nɔ.» Ne a fii kí ti kèle puoli bó nin ife. ¹⁰ Nen bo, unil yin' nje tijier ya jim la, jo kí ti kèle puoli bó, nj wà yin' nje nɔɔ lá baa' la, wɔ h' tɔke nje kí ye: «N'jɔ, den inun bó ní.» Nen saan ne ni li yé a'bo ukpièke sin nin bà ke jinh tijier nɔɔ ya nun bó. ¹¹ Kime wà ke kpièkreh u'ba la, Uwien li yuɔn wɔ. Wà ke jiindeh u'ba tingi la, Uwien li kpièke wɔ.»

¹² Ne *Yesu tɔke' wà yin' wɔ tijier ya jim nɔɔ ki ye: «A ye á yin binib tijier ya jim la, la yin a'jotieb, ki la yin a'n-

injieɓ, ki la yin a kpi nin bà, ki la yin a'kɔnkɔnɔnlieb bà yé bifàadɛnb, kime bi'mɔ li fre kí yin ɛ́ á ji kí jiiin. ¹³ Ama a ye á yin binib tijier ya jim la, yin bijiinb nin itejenb nin iwɔ̀b nin ijù̀n. ¹⁴ Uwien ya mɔnm li te a'bo, kime ben ɛ́a ɛ́mɔbe niba be ń jiiin ɛ́a. Uwien ne li su ɛ́a uyo wà u li cèrè binimɔ̀nb ń mɛkre bitenkpiib ni nɔn.»

Tipiikuɔnjier ya kpenjenm

(Matie 22:1-10)

¹⁵ Wɔn nin binib bà jinh tijier nɔn ya uba cii' u len' ma bo ne ki tɔke' wɔ ki ye: «Bà li ji tijier Uwien ya bɛl ni nɔn, Uwien ya mɔnm te bi'bo.» ¹⁶ Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Uje uba ne là tien' tijier tù yebe, ki yin' binib ligol be ń baa kí lá ji. ¹⁷ Tijier nɔn ya jijiyɔ baa' ne u sɔn' u'tonsɔnl u nɔn' ki tɔke' be kí ye be ń den bi bonde' ni'ke ki gben'-a. ¹⁸ Ne bi'ke yie', a li ye bi kpaan' iye ne. Ukpiek ye: «Tien' nni kafala, ma ń fre kí baa, kime n de' bukpaabu ne ki yie ń jo kí tì liike bù.» ¹⁹ Utɔ ye: «Tien' nni kafala, ma ń fre kí baa, kime n de' inaje piik ne ki yie ń jo kí tì wɔkn yè.» ²⁰ Utɔ mɔ ye: «N laan kuɔn' upii sɔ, nen bo ne ma ń fre kí baa.» ²¹ Ne utonsɔnl nɔn liebe' u'cɛnbaa saan, ki tì tɔke' wɔ bi'ke len' ma bo. Nen saan ne u'cɛnbaa nɔn ya benku ni ben', ne u tɔke' u'tonsɔnl nɔn ki ye: «Jo tontonm isenje nin musenbumu ni, kí tì taa ní bijiinb nin itejenb nin ijù̀n nin iwɔ̀b, be ń baa kí lá ji.» ²² Ne utonsɔnl nɔn liebe' ní kí lá tɔke' u'cɛnbaa ki ye: «Cɛnbaa, n tien' a ye ma nɔn, ama mifenm biɛ ki sien'.» ²³ Ne u'cɛnbaa tɔke' wɔ ki ye: «Nɔn la, jo isen ni nin ikpàan ni, kí tì cékn binib be ń baa ɛ́a n'den ń gbe. ²⁴ N tɔkeh ne ne, binib bà n là kpiɛ' ki yin' be nɔn uba mɔnm ɛ́a ń lèn n'jier.» »

Dàan men tibont ke kí paan Yesu bo

(Matie 10:37-38)

²⁵ *Yesu joh ma nɔn ne binib pe u'bo ki yebe. U jiebe' ki liike' be, ne ki tɔke' be ki ye: ²⁶ «Unil baa' wɔ ń paan n'bo, ka yie nni kí cɛn' u'naa nin u'baa nin u'po nin u'bumu nin u'ninjieɓ nin u'ninsieɓ nin u'miel mɔnm la, wa kpe wɔ ń li yé n'panpaanke. ²⁷ Unil wà ke ɛ́a yuunh u'dɔkɔkɔn ki bukeh ki paakeh n'bo la, wa ń fre kí li yé n'panpaanke. ²⁸ Ni'ni ɛ́a ne ye wɔ ń me kuduku la, wa ń kpiɛ kí kèle kí bù kí liike u'like li baa bii ya ń baa? ²⁹ Wà tien' nɔn ɛ́a ki pu' kuduku nɔn ka fre' ki men' ki faa' kù la, binib bà ke li le kuduku nɔn li lè wɔ ne, ³⁰ kí len kí ye: «Liike men udaan wɔ cin' ki meh kuduku ne ka fre' ki faa' kù.» ³¹ U le ber ba ne ɛ́a be sojambe itur piik ki yie wɔ ń jo kí tì jèke' ubertɔ wà ɛ́a be sojambe itur pile, ɛ́a ka ń kpiɛ kí kèle kí maale kí liike, u li fre kí taa u'sojambe itur piik nɔn kí tuobe ubertɔ wà ɛ́a be sojambe itur pile nɔn bii wa ń fre? ³² U laa' wa ń fre la, wɔn nɔn laan te fɔkm ma nɔn, u li sɔn ucendenduol ne wɔ ń cende wɔ usen ni kí tɔke wɔ kí ye wɔ ń cèrè be ń gben tigber nɔn. ³³ Nɔn ne ni'ni wà ke ɛ́a dàan' u ɛ́a be nà ke la, wa ń fre kí li yé n'panpaanke.»

Miyaam ya kpenjenm

(Matie 5:13; Mark 9:50)

³⁴ «Miyaam yé nibonn nà mɔn ne. Ama mi saa' ka ji ɛ́a la, niba ɛ́a te kí ji ń fre kí ɛ́a maake mè. ³⁵ Mi li juore fenm ne, ma ji li ɛ́a be tuonl. Bi li taa mè kí wule ne. Wà ɛ́a be litubl la, wɔ ń cii.»

Upe wà bole' ya kpenjenm

(Matie 18:12-14)

15 Bilenpotekb nin bibierdentɔb ke nekndeh *Yesu saan be ń cenge u'gber. ² Ne *Farisienmbe nin Yiko ya wɔnwɔknb bunbeh u'bo ki teh: «Uje wɔ teknh bibierdentɔb ne ki taakeh ki jinh nin be.»

³ Nen saan ne *Yesu ɔn' be mikpenjenm ki ye: ⁴ «Ni'ni ɛ́a be ɛ́a be ipe kobk ɛ́a uba bole' la, wa ń cèrè ipe piwe nin iwe yà sien' nɔn kumɔku ni, kí jo kí tì nuun wà bole' nɔn haali kí tì le wɔ? ⁵ U tì laa' wɔ la, u'yenm li sɔnge ne wɔ ń yuure wɔ kí buke. ⁶ U tì baa' iden la, u li yin u'ɔtieɓ nin u'kɔnkɔnɔnlieb, kí tɔke be kí ye: «Cèrè men tí li poknh, kime n laa' n'pe wà là bole' nɔn.» ⁷ Nɔn ne n tɔkeh ne, ubierdaan uba mɔnm lèbre' u'tetem la, Uwien ya yenm li sɔnge u'bo kí cɛn binib piwe nin biwe bà cuube ka ɛ́a be ń lèbre bi'tetem nɔn bo.»

Bulikbu bùa bole' ya kpenjenm

⁸ «U le pii ba ɛ́a be milikbim piik ɛ́a miba bole' la, wa ń se lifrl, kí ɛ́a kuduku, kí tɔkre kí nuun kí tì le mè? ⁹ U tì laa' mè la, u li yin u'ɔtieɓ nin u'kɔnkɔnɔnlieb kí tɔke be kí ye: «Cèrè men tí li poknh, kime n laa' n'likbu bùa là bole' nɔn.» ¹⁰ Nɔn ne n tɔkeh ne, ubierdaan uba mɔnm lèbre' u'tetem la, Uwien ya tondb li pokn u'bo.»

Kibuk kà gaare' ya kpenjenm

¹¹ *Yesu tí ye: «Uje uba ne là te ki ɛ́a be bijieɓ bile. ¹² Ne uwaal tɔke' u'baa ki ye: «N'Baa, gbiire a'faal kí taa n lá li ji nà bó kí de nni.» Ne u'baa gbiire' u'faal ki de' bi'ke bi ya bó. ¹³ Na wuɔke', ne uwaal nɔn taan' u'faal ke, ki bure' fɔnkɔkm udu uba bó, ki tì te ni'bo kí teh fenfenm, ki ñende' u'faal ke. ¹⁴ U tì ñende' ni'ke ki gben', ne mikòncienm miba lu' udu nɔn ni. U ya yo ne tijiint kɔn' wɔ. ¹⁵ Nen saan ne u jon' udu nɔn ya je uba saan wɔ ń taa wɔ lituonl, ne uje nɔn jon' wɔ u'kpàabó u tì gu fangambe. ¹⁶ U yie wɔ ń ji fangambe nɔn ya jier mɔnm, ama uba ɛ́a dienh wɔ tì. ¹⁷ Ne u maale' u'yenm ni ki ye: «N'baa ya tonsɔnb ke jinh ki gbieɓ ne, ne mikònm beh mè ń ku min nie saan. ¹⁸ N li fii kí liebe n'baa bó, kí tì tɔke wɔ kí ye: «N'Baa, n bii' Uwien, ki bii' a'mɔ. ¹⁹ Ma ji kpe á yin nni a'bije. Li teh nni ten n yé a'tonsɔnb ya uba ne.» » ²⁰ Ne ki fii' ki liebeh u'baa bó.

«U tì tuo iden, ki laan biɛ ki te fɔkm, ne u'baa laa' wɔ, ni cuo' wɔ micɛɛkm, ne u sen' ki tuobe' wɔ usen bó, ki lɔkn' wɔ. ²¹ Ne u'bije tɔke' wɔ ki ye: «N'baa, n bii' Uwien, ki bii' a'mɔ. Ma ji kpe á yin nni a'bije.» ²² Ama u'baa tɔke' u'tonsɔnb ki ye: «Taa men liliemɔnmɔnl ní tonm kí lá goln wɔ, kí piln wɔ miflím, kí cɛkn wɔ itacaan, ²³ kí taa ní unafanfaan wà gbenge, kí lá kòre, tí jele kunacenu.»

²⁴ Kime n là maaleh ki teh n'bijε wuɔ ɔ kpo' nε, jaan u fuobe. U là bole' nε, nε n piire' wɔ. » Nε bi cin' ki jeleh kunacenku.

²⁵ «U ya yo ki laa' u'bijε ucien te ukpàabó nε. U ñen' ukpàabó ní ki lá tuo iden, nε ki cii' inacenjelgangaan nin kujaanku bó. ²⁶ Nε u yin' bitonsɔnb ya uba, ki niire' wɔ nà tien'. ²⁷ Nε u tɔke' wɔ ki ye: «A'waake nε liebe' ní. U liebe' ní nin laanfɛ ma nɔ, nε a'baa cère' bi kòre' unafanfaan wà gbenge.» ²⁸ U cii' nɔ ma nɔ nε u'benku ni ben', u jε' ka kɔn', nε u'baa ñen' ki gbáan' wɔ. ²⁹ Nε u tɔke' u'baa ki ye: «Liike, n sɔnh ηε itùon ibin ibin nε, ka yìe' a'ñɔbu bó fiebu, ama ηa de' nni wɔbuk mɔmɔ, min nin n'jɔtieb ñ jele kunacenku. ³⁰ Ama a'bijε wuɔ, wɔn là paan' ijenkpend bo nε, ki tì ñende' a'faal kí lá liebe' ní, nε a kòre' wɔ unafanfaan wà gbenge-a!» ³¹ Nε u'baa jiin' wɔ ki ye: «N'buke, sin te n'saan uyo ke nε. Sin nε si n ηmɔbe tibont tà ke. ³² A'waake wɔn, n là maaleh ki teh u kpo' nε, jaan u fuobe. U là bole' nε, nε n piire' wɔ. Nen bo nε ni kpe tí jele kunacenku kí pokn.» »

Utonsɔnl wà ηmɔbe miyenfuom

16 *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Ufàadaan uba nε là te ki ηmɔbe utonsɔnl uba u likeh u'bont ke. Bi linde' u'puoli bó kí lá tɔke' u'cɛnbaa ki ye u ñèndeh u'faal nε. ² Nε u'cɛnbaa yin' wɔ kí lá niire' wɔ ki ye: «N ciih bi lienh a'bo be ya gber sɔ? Wuɔn nni a tentien' n'bont ma bo, kime ηa ji li yé n'tonsɔnl.» ³ Nε utonsɔnl nɔ maale' u'yenm ni ki ye: «N'cɛnbaa li ñen nni lituonl ni ma, n li tien mila? Ma ηmɔbe tuɔm ñ ko kpàar-a! Ki ye n li mieh mɔ la, ni ηmɔbe nni ife nε. ⁴ Tɔ, n ben n li tien ma ηɔ n'cɛnbaa ñen' nni lituonl ni la, biba ñ teke nni bi'den.» ⁵ Nε ki yih bà ηmɔbe u'cɛnbaa ya fɛnl nɔ uba uba, nε ki niire' ukpiek ki ye: «A ηmɔbe n'cɛnbaa ya fɛnl iηε?» ⁶ Nε u ye: «Mikpɔm tikucinwawaart † kobk.» Nε u tɔke' wɔ ki ye: «Taa a'fɛnl ya gbɔnku ní kí kèle tonm, kí kele tikucinwawaart piηun.» ⁷ Nε ki niire' utɔ ki ye: «Sin, a'mɔ ηmɔbe u'fɛnl iηε?» Nε u ye: «Iji tibɔtɔcɛncient †† kobk.» Nε u tɔke' u'mɔ ki ye: «Taa a'fɛnl ya gbɔnku kí kele tibɔtɔcɛncient piniin.» ⁸ Utonsɔnl wà ηa ηmɔbe gbemɔnt nɔ ya cɛnbaa cii' nɔ ma nɔ, nε ki pèke' wɔ ki ye u ηmɔbe miyenfuom nε ki tien' nɔ. Kime uηendun wuu ya nib ηmɔbe miyenfuom bi'tɔb bo kí cɛn' bà yé Uwien yaab.

⁹ «N tɔkeh nε nε, ní li taah uηendun wuu ni ya faal là lereh binib, ki coh binib kujɔtieku, ηɔ li lá gben' la, Uwien ñ teke nε u'den yà tuu ki te ni. ¹⁰ Wà yé unimɔn nibonwawaann ni la, u li yé unimɔn nε niboncencienn mɔ ni. Wà ηa yé nimɔn bonwawaann ni la, wa ñ li yé nimɔn boncencienn mɔ ni. ¹¹ Na yé nimɔnb uηendun wuu ya faal ni la, ηmε ji li de nε lifaamɔn-l-i? ¹² Na likeh utɔ ya bont mɔnmɔm la, ηmε ji li de nε ni'yaar-i?

¹³ «Utonsɔnl uba ηa ñ fre kí li pε cɛnbaambe bile bo. U li nen uba nε, kí li yíe utɔ. U li se uba ya ciεk bó nε, kí

li likeh utɔ fεnm. Na ñ fre kí li pε Uwien bo kí liebe' kí pε ilike mɔ bo.»

Yesu len' tigbetɔr tù yebe

(Matie 11:12-13; 5:31-32; Mark 10:11-12)

¹⁴ *Farisienmbe cii' *Yesu len' tigber tà ke nɔ nε ki leh wɔ, kime bi yíe ilike kí gbien'. ¹⁵ Nε u tɔke' be ki ye: «Ninbi, ni yé binib bà yih ni'ba binimɔnb nε binib ya nun bó, ama Uwien ben ni'fɛl ni te ma bo, kime binib likeh nà ten ni yé nibonmɔn la, ni yé fεnm nε Uwien ya nun bó.

¹⁶ «Uwien de' Moyis *yiko wà nɔ, binib là pε wɔn nin *Uwien ya ñɔbonsɔknb ya gber bo nε kí tì baa' San ya yo. Kí ñε u ya yo nε bi tɔke' binib Uwien ya bel ya gbemɔnmɔnt, nε unil ke mɔh ki nuunh wɔ ñ kɔ lí'ni nin ufaa. ¹⁷ Nin nen ke ηɔ ni faa nin Yiko ya gbeyɔɔɔ liba mɔmɔ ñ juore fεnm kí cɛn' kutaaku nin kitink ya gbenm.

¹⁸ «Ujε wà ke wiε' u'po kí tí kuɔn' upiitɔ la, u tien' linaηmaal nε. Upii ya cε wiε' wɔ, ujetɔ kuɔn' wɔ la, uje nɔ mɔ tien' linaηmaal nε.»

Ufàadaan uba nin Lasaar ya gber

¹⁹ «Ufàadaan uba nε là te, kí guoh tiwenmɔnmɔnt tà ηmɔbe kudaaku, kí teh tinacent idaan ke, kí jinh nà ηmε, kí poknh. ²⁰ Uceεekdaan uba mɔ là dɔ ufàadaan nɔ ya nañɔjebu saan inel yèyèke' wɔ ni'ke saan, bi yih wɔ Lasaar. ²¹ U yíe wɔ ñ ji ijieyɔɔɔ yà ñeh ufàadaan nɔ ya tebl bo kí luh nɔ mɔmɔ ka ñ ε. Isengbele nε bàareh kí lá liereh u'nel nɔ. ²² Nì tete nε uceεekdaan nɔ lá kpo'. Nε Uwien ya tondb baa' kí lá yuure' wɔ kí don' paaki bó *Abraham saan. Ufàadaan nɔ mɔ lá kpo', nε bi sube' wɔ. ²³ U te kutenkpiiku ni kí jèndeh, nε kí lá yaare' kí laa' *Abraham fɔnfɔkm, kí laa' Lasaar mɔ te u'saan. ²⁴ Nε u wuure' kí ye: «N'baa *Abraham, muɔ nni micεekm, kí sɔn Lasaar wɔ ñ tì taa u'ñɔbijom, kí tuun miñunm ni kí lá sèkn n'lenl, kime n jèndeh umu wuu ni kí gbiekeh nε.» ²⁵ Nε *Abraham tɔke' wɔ ki ye: «N'buke, tiere kí ye a là fuobe ma nɔ, a là te liwiel ni nε, nε Lasaar te ijend ni. Fεnfennɔ Lasaar ji te uyen-sɔnge ni nε niε saan, nε sin te ijend ni. ²⁶ Nitɔnn mɔ si: kubùoku kùa ñɔ ka ηmɔbe bien nε te tinbi nin ninbi ya siik ni, ηɔ unil yíe wɔ ñ ñε ti'saan kí jo ni'bó la, u la fre, uba mɔ ηa ñ fre kí ñε ni'saan kí baa ti'bùol.» ²⁷ Nε ufàadaan nɔ tɔke' *Abraham kí ye: «Wee, n'baa, ni te nɔ la, n gbáanh ηε nε, sɔn Lasaar wɔ ñ jo n'baa den ²⁸ kime n'ninjieb biηun sien' ni'bó. Wɔ ñ tì gbiere be, ηɔ bi la baa niε saan, kí mɔ ñ lá li jèndeh.» ²⁹ Nε *Abraham tɔke' wɔ ki ye: «Bi ηmɔbe Uwien de' Moyis *yiko wà nɔ nin *Uwien ya ñɔbonsɔknb ya gber. Be ñ li pε *yiko nɔ bo, kí li cengeh tigber nɔ teh bà.» ³⁰ Nε u ye: «N'baa *Abraham, na te nɔ, ba ñ cii, ama unil ñen' kutenkpiiku ni kí jon' bi'saan la, bi li lèbre bi'tetem.» ³¹ Nε *Abraham tɔke' wɔ ki ye: «Ba paan' Uwien de' Moyis *yiko wà nɔ bo, ka cenge' *Uwien ya ñɔbonsɔknb ya gber la, unil mεkre' bitenkpiib ni mɔmɔ la, ba ñ tuo kí lèbre bi'tetem.» »

† Bi yih tikucinwawaart nɔ nε bat. Kuba li fre kí teke ten litr pita nin uluob. †† Bi yih tibɔtɔcɛncient nɔ nε Kor. Kuba li fre kí teke ten litr kobiita nin piluob.

La cère uba n' ture Uwien ya sen

(Matie 18:6-7, 21-22; Mark 9:42)

17 *Yesu t'ke' u'panpaankaab ki ye: «Nà li cère binib n' ture Uwien ya sen n' li li lúo, ama wà li cère ut'ò n' ture n'ò, n' bre u'bo. ² Bi bi taa' linècienl ki j'òn' u'tule ni, ki ture' w'ò ki w'ie' miñuncienm ni la, n' bi li tu u'bo, nin w'ò n' cère ibaan y'ie ya uba n' ture Uwien ya sen. ³ Nen bo, li ben men.

A't'ò bii' n' la, wu'ò w'ò u'biil. U tuo' ki ye u bii' la, á fère w'ò. ⁴ U bii' n' u'wien uba bolm milole, ki baa' a'saan bolm milole ki t'ke' ki ye u bii' n' la, á fère w'ò.»

Mitekjim ya gber

(Matie 17:19-20)

⁵ Ne u'tondb t'ke' w'ò ki ye: «Yonbdaan, cère ti'tekjim n' yebre kí pukn.» ⁶ Ne u t'ke' be ki ye: «Ni bi n'òbe mitekjim mi waa ten kusiiu k'ua bi yih k'ù mutaar n'ò ya bim m'òk'ò la, ni bi li t'ke' busubu buu kí ye bù n' n'òbe bu'ba kí t' caan miñuncienm ni, ne bù n' tuo ni'ò'òbu bó.»

Utons'ònl bi li s'ònh ma bo u'c'ènb'aa ya bùòl

⁷ «Ni'ni n'òbe n'òbe utons'ònl u koh w'ò buk'p'abu bii u k'p'ah w'ò tiwent, ki n'ien' ni'ò'ò ní la, u li t'ke' w'ò kí ye: «Den tonm kí lá j'i?» ⁸ Na te n'ò. U li t'ke' w'ò kí ye: «Lèbre a'k'p'el'èr, kí tien tijier, kí taa kí lá sien nni n' j'i kí n'ò kí t' gben kí yaan a'ò'ò n' j'i kí n'ò.» ⁹ Utons'ònl tien' u'c'ènb'aa ye w'ò n' tien nà la, u li de w'ò faala-aa? ¹⁰ Ni'ò'ò yaam te n'ò ne. Ni tien' Uwien ye ní tien nà ke la, ní t'ke' kí ye: «Ti yé bitons'ònb bà n' nuunh be n' p'èke te ne, ti tien' ti bi li tien nà ne.» »

Yesu cère' ijend piik lùore'

¹¹ *Yesu joh Yerusalem ma n'ò, ne ki n'ien' Samari nin Galile ya tinbien. ¹² U t'ì koh udu uba ni uyo wà n'ò, ne ijend piik tobreh w'ò usen bó, ki te f'ònf'òkm, ¹³ ki lienh ufaa bo ki teh: «C'ènb'aa Yesu, mu'ò te mic'èc'km.»

¹⁴ *Yesu laa' y'è ne ki t'ke' y'è ki ye: «Li joh men bit'ò-tu'òkaab saan be n' t'ì fiin ne.»

Ì joh ma n'ò ne ki lùore'. ¹⁵ Bi'ni uba laa' u lùore' ma n'ò, ne ki liebe' ní ki lá p'èkeh Uwien ufaa bo, ¹⁶ ne ki gbaan' *Yesu ya nintu'òli, ki faare' w'ò. Uje bugben yé Samari ya nil ne. ¹⁷ Nen saan ne *Yesu ye: «Ijend piik n'ò ke n' lùore' bi? Biwe n'ò n'ín te le saan-i? ¹⁸ Ucaan w'ò baba n'ò n'í la, bi'ni uba m'òk'ò n'ò maale' w'ò n' liebe ní kí k'p'ieke Uwien-a!» ¹⁹ Ne ki t'ke' w'ò ki ye: «Fii, kí li joh, a'tekjim ne n'òmen' n'ò.»

Uwien ya bel li baa ní

(Matie 24:23-28, 37-41)

²⁰ *Farisienmbe niire' *Yesu ki ye: «Uwien ya bel li baa ní u le yo ba?» Ne u t'ke' be ki ye: «Uwien ya bel ya baam n'ò yé bonn nà binib lenh n'ò. ²¹ Ba n'ò ye: «Liike men li te n'ie saan bii li te n'ie bó.» Kime Uwien ya bel te ni'ni ne.»

²² Ne ki t'ke' u'panpaankaab ki ye: «Uyo uba we ní, ni'nun li m'òn ní tien Unil ya Bijè saan liwentunl liba m'òk'ò, ka n' le w'ò. ²³ Bi li t'ke' ne kí ye: «Liike men, u te n'ie bó,» bii «U te n'ie saan.» La jo men, ki la jekbeh. ²⁴ Kime utemeknde n'eh kutaaku ya kele uba, ki mu'òreh ki t'ì bàareh ukel'ò ma bo n'ò, Unil ya Bijè yaam m'ò li te n'ò ne lidaali là u li baa ní n'ò. ²⁵ Ama n'ò k'p'è w'ò n'ò j'i ijend kí gbien ne. F'enfen'ò ya nib li w'ie u'gber ne kí yaan tibont n'ò ke n'ò tien. ²⁶ N'ò là te ma bo Nowe ya yo n'ò, Unil ya Bijè ya babaayo m'ò lá li te n'ò ne. ²⁷ Binib là jinh ne ki n'òh, bijeb ku'òndeh bipiib, bipiib m'ò kunh ticer, ki t'ì baa' lidaali là Nowe k'òn' bu'ñercienbu, ne mi-wu'òm k'òn' ki jin' bi'ke. ²⁸ Bii ni li te ten ni là te ma bo L'òt ya yo ne. Binib là jinh ne ki n'òh, ki teh ukpenkpende, ki koh tikp'aar, ki meh tidur. ²⁹ Ama lidaali là L'òt n'ien' Sod'òm ya du ni n'ò, ne umu nin miten'òk'òjem n'ien' paaki bó ní utaa yaam kí lá ku' bi'ke. ³⁰ Lidaali là Unil ya Bijè lá li pu'ò ni'ò'ò ní n'ò, n'ò li te n'ò ne.

³¹ «U ya yo wà te kudulekaaku ya paaki, u'went te kuduku ni la, u la j'iire kí k'ò kí taa t'ò. Wà m'ò te ikp'aaan bó la, u la liebe kí kun. ³² Tiere men L'òt ya po bó. ³³ Wà nuunh w'ò n'ò fie u'miel la, w'ò ne li k'p'ò kí juore f'ènm. Wà li tuo kí k'p'ò min bo n'ò, w'ò ne li le limiel. ³⁴ N'ò t'keh ne ne, ni'ò'òdaali ya n'ònk'ò, binib bile li d'ò gado uba bo, be n'ò taa uba kí d'aaan ut'ò. ³⁵ Bipiib bile li te kí n'aaanh uneg'òn uba bo, be n'ò taa uba kí d'aaan ut'ò. ³⁶ [Bijeb bile li te buk'p'abu ni, be n'ò taa uba kí d'aaan ut'ò.] †»

³⁷ Ne u'panpaankaab niire' w'ò ki ye: «Yonbdaan, ni li tien le saan-i?» Ne u t'ke' be ki ye: «Liwenk'pil te nà saan la, inenyobl taakeh nen ne.»

Ukpopii uba nin tibuur ya nil uba ya gber

18 Ne *Yesu p'òn' be mikpenjenm, w'ò n' wu'òn be kí ye ni m'òn be n'ò li k'aaareh uyo ke ne, ki la cère bi'g-b'ènent n'ò n'ònde. ² U t'ke' ki ye: «Tibuur ya nil uba ne là te udu uba ni, ka f'enge Wien, ka boh nib. ³ Ukpopii uba m'ò là te udu n'ò ni, ki bàareh u'saan, ki t'keh w'ò ki teh: «Liike min nin n'ènnend ya gber tuu kí kun nni im'òn.» ⁴ U tuu ki y'ienh n'ò t'ì wu'òke', ne u maale' u'yenm ni ki ye: «Nin ma f'enge Wien, ka boh nib ma ke n'ò, ⁵ n'ò li kun w'ò im'òn ne, kime u gbien' nni uyenn'aaabe ne. Ma kun' w'ò m'òn la, u li tuu ki bàareh ne n'yenm n'ò t'ì n'ò'ò n'ò.»

⁶ *Yesu t'ì t'ke' u'panpaankaab ki ye: «Ni cii' tibuur ya nil wà n'ò buh buur tu'donb'ò n'ò len' ma bo-a! ⁷ Uwien ne n'ò j'i li kun u'nigendkaab bà mu'òh ki yih w'ò n'ònk'ò nin wien ni n'ò im'òn-ii? U li taande-ee? ⁸ N'ò t'keh ne ne, u li kun be im'òn na n'ò taande. Ama Unil ya Bijè lá li baa ní uyo wà n'ò, u li bie kí le binib n'òbe mitekjim kitink kie bo-oo?»

Farisien uba nin ulenpotekl uba ya gber

⁹ *Yesu t'ì p'òn' mikpenjenm w'ò n' wu'òn binib bà maaleh ki teh bi cuube ki yindeh binit'òb n'ò. ¹⁰ U ye: «Bijeb bile ne don' Uwien ya duku bó, be n'ò t'ì k'aaare.»

† Bi k'p'ie' ki kele' tig'ònt t'ò n'ò ya tuba ni migbiirm 36 n'ò te tu'ni.

Uba yé Farisien, nɛ utɔ yé ulɛnpotekl. ¹¹ Farisien nɔ se nɛ ki kàareh u'yɛnm ni ki teh: «Uwien, n faareh nɛ nin ma te tɛn binitɔb te ma nɔ bo. Ma suh, ka teh nà bre, ka teh naŋmaal, ka te tɛn ulɛnpotekl wuɔ nɔ. ¹² N lùoh buñɔbu bolm mile nɛ iwien ilole ni. N lɛnh nà kɛ nɔ, n gbiih nɛ bolm piik nɛ, ki taah miba ki dienh nɛ.» ¹³ Ama ulɛnpotekl nɔ, wɔn se fɔnfɔkm nɛ, ka kaabe wɔ n yaare kí liike paaki bó mɔnɔ, ki gbiknh liyul ki teh: «O, Uwien muɔ min ubierdaan micɛɛkm.» ¹⁴ N tɔkeh nɛ nɛ, Uwien bù' ulɛnpotekl nɔ nɛ ugbɛmɔndaan, u kun', nà yé Farisien nɔ, kime wà kɛ kpiekreh u'ba la, Uwien li yuɔn wɔ nɛ. Wà kɛ jindeh u'ba tingi la, Uwien li kpieke wɔ nɛ.»

Yesu nin mucɛnfɛndmu
(Matie 19:13-15; Mark 10:13-16)

¹⁵ Binib tukeh mucɛnfɛndmu ki bàareh *Yesu saan nɔ wɔ n taa u'nɔu kí mɛ mù. U'panpaankaab laa' nɔ ma nɔ, nɛ ki kɔnh nin bɛ. ¹⁶ Ama *Yesu cère' bi taa' mù ki baa' u'saan, nɛ u ye: «Cère mɛn mubuwaamu mù n li bàareh n'saan. La piendeh mù mɛn, kime binib bà te tɛn mubumu nɛ si Uwien ya bɛl. ¹⁷ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, wà kɛ nɛ teke' Uwien ya bɛl ya gber kibuk yaam la, wa n kɔ lí'ni.»

Ufàadaan uba ya gber
(Matie 19:16-30; Mark 10:17-31)

¹⁸ *Sufmbe ya cien uba niire' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa wà mɔn, n li tien mila kí lɛ limiel là nɛ nɔmbe gbenm-i?» ¹⁹ Nɛ *Yesu ye: «Bɛ tien' a yih nni wà mɔn-i? Uwien baba nɛ ní la, uba nɛ mɔn. ²⁰ A bɛn iwɔb yà ye: «La teh naŋmaal, ki la ku nil, ki la suh, ki la nendeh nib bo, kí li boh a'naa nin a'baa nɔ.» ²¹ Nɛ ucien nɔ tɔke' wɔ ki ye: «N boh ni'kɛ haali n'buwaam ni nɛ.» ²² *Yesu cii' nɔ ma nɔ nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Nibonn niba biɛ ki pɔre' nɛ. Kuɔre a nɔmbe tibont tà kɛ, kí taa ilike nɔ kí de bi-jiinb, kí li nɔmbe lifaal paaki bó, nɔ kí baa kí lá paan n'bo.» ²³ Ama u cii' nɔ ma nɔ nɛ u'yɛnm saa' ki gbien', kime u'faal yebe. ²⁴ *Yesu laa' u'yɛnm saa' ma nɔ nɛ u ye: «Ni faa ki gbien' nin binib bà nɔmbe lifaal n kɔ Uwien ya bɛl ni. ²⁵ Ni faa nin ufàadaan n kɔ Uwien ya bɛl ni kí cɛn' nin ñkɔma n càare mikpɛpienbonm ni.» ²⁶ Nɛ binib bà cengeh u'bó nɔ ye: «O, ni te nɔ la, nɛ li fre kí nɛmɛ?» ²⁷ Nɛ *Yesu ye: «Binib nɛ nɛ nɛ fre, Uwien wɔn nɛ gbele' niba.» ²⁸ Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Tinbi wɔn la, ti dàan' tí'faal nɛ ki paan' a'bo-a!» ²⁹ Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, unil wà kɛ dàan' u'den bii u'po bii u'ninjieb bii u'naa bii u'baa bii u'bumu, Uwien ya bɛl bo la, ³⁰ u li lɛ haali kí tì gèbre tibont tà kɛ u dàan' tù nɔ fɛnfɛnɔ wuɔ nɔ. Nɛ uyo wà wɛ ní nɔ, u li lɛ limiel là nɛ nɔmbe gbenm nɔ.»

Yesu len' u'kuum nin u'mɛkrm bó nta bo
(Matie 20:17-19; Mark 10:32-34)

³¹ *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nɔ cuonh ki joh, nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Li cengeh mɛn, ti doh

Yerusalem bó wɔ, *Uwien ya ñkɔbonsɔknb là kele' nà kɛ Unil ya Bijɛ bo nɔ li tien nɛ. ³² Kime bi li taa wɔ kí nɔkn bà nɛ yé Sufmbe, bɛ n lɛ wɔ, kí jènde wɔ, kí cère u'bo tiñinsɛnt, ³³ kí ñi wɔ inalɛbe, kí yaan kí ku wɔ, nɛ wienta daali wɔ n mɛkre bitenkpiib ni.» ³⁴ U'panpaankaab nɔ nɛ cii' ni'tingi, kime iñkɔbon nɔ ya tingi buɔ nɛ, nɛ ba bɛnde' i ye yé n ye bà.

Yesu likre' ujuɔn uba
(Matie 20:29-34; Mark 10:46-52)

³⁵ *Yesu tì nek'n' Seriko ya du ni. Ujuɔn uba là te udu nɔ ni, ki kaah sɛngbaal ki miɛh binib tibont. ³⁶ U cii' linigol gèbreh ma nɔ nɛ u niire' ki ye: «Bɛ teh nɔ?» ³⁷ Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «Nasaret ya *Yesu nɛ gèbreh.» ³⁸ Nɛ u yin' ufaa bo ki ye: «Yesu, *Dafid ya yaabile, muɔ nni micɛɛkm.» ³⁹ Binib bà le *Yesu usɛn nɔ tɛngɛh u'bo ki teh wɔ n nɛ mile, ama u tùɔreh ki wuureh nɛ ki teh: «*Dafid ya yaabile, muɔ nni micɛɛkm.» ⁴⁰ Nɛ *Yesu sere' ki ye bɛ n taa wɔ ní. U nek'n' *ma nɔ nɛ Yesu niire' wɔ ki ye: ⁴¹ «A yíe n tien bà kí de nɛ?» Nɛ u ye: «Yonbdaan, n yíe n likre nɛ.» ⁴² Nɛ *Yesu ye: «Litre, a'tekjim nɛ nɛmɛn' nɛ.» ⁴³ U likre' i ya tãan bo, nɛ ki paan' u'bo, ki pèkeh Uwien. Binib nɔ kɛ laa' nɔ ma nɔ nɛ ki mɔ pèkeh Uwien.

Ulenpotekl uba teke' Yesu u'den

19 *Yesu kɔn' Seriko ya du ni, ki joh wɔ n càare. ² Ujɛ uba là te len, bi yih wɔ Sase, u yé bilɛnpotekb ya cien nɛ, ki yé ufàadaan mɔ, ³ ki nuunh wɔ n lɛ *Yesu kí bɛnde wɔ. Ama linigol te ma nɔ, wa fre' ki laa' wɔ, kime u yé kinijenjenk nɛ. ⁴ Nɛ u sɛn' ki liere' usɛn ki tì don' busubu buba, *Yesu li gèbre nà saan, nɔ u lá gèbreh la, wɔ n lɛ wɔ. ⁵ *Yesu tì baa' ni'saan, ki yaare' ki liike', nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Sase, jiiere ní tonm, kime dinno wuɔ nɔ nɛ kɛ nɛ gɔ a'den nɛ.» ⁶ U jiiere' ní tonm, nɛ ki teke' *Yesu nin uyɛnsɔnge. ⁷ Linigol nɔ laa' nɔ ma nɔ nɛ bi'kɛ bunbeh ki teh: «U jon' ki tì cãan' ubierdaan nɛ.» ⁸ Nɛ Sase fii', ki sere', ki tɔke' Yonbdaan ki ye: «Yonbdaan a bɛn-ii! N li gbiire n'faal mile kí taa miba kí de biiinb. N là jin' unil ya bonn la, n li jiiin nɛ bolm minan nɛ kí de udaan.» ⁹ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Dinno Unɛmɛn! baa' iden yii, kime a'mɔ yé *Abraham ya yaabil nɛ. ¹⁰ Unil ya Bijɛ baa' wɔ n lá nuun bà bole' nɛ, kí nɛmɛn bɛ.»

Bitonsɔnb bita ya kpenjenm
(Matie 25:14-30)

¹¹ Binib bà cengeh *Yesu ya gber nɔ maaleh ki teh u neke Yerusalem ma nɔ, bi li pɔk kí lɛ Uwien ya bɛl i ya tãan bo nɛ, nɛ u tí pɔn' bɛ mikpenjenm, ¹² ki ye: «Unikpɛkpɛk uba là yíe wɔ n jo udu uba bó nɛ fɔke, bɛ n tì jin wɔ libel wɔ n liebe ní. ¹³ Nɛn saan nɛ u yin' u'tonsɔnb piik, ki de' unil kɛ milikbim, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Taa mɛn kí li teh ukpenkpende, kí tì baa uyo wà n li liebe ní.» ¹⁴ U'du ni ya nib là nɛn wɔ, nɛ ki sɔn' binib ki ye bɛ n upaan u'bo kí tì tɔke ubɛrcien kí ye: «Ta yíe uje

wac n li ye ti'ber.»¹⁵ Ama u jin' libel nnc, ki liebe' ki kun' ní, ne ki yin' u'tonsɔnb bà u là de' be ilike nnc wɔ wɔ n li-ike wà ke tien' ukpenkpende, ki laa' kpele wà.¹⁶ Ukpiak baa', ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cenbaa, a là de' nni milikbim mà nnc, n taa' mè ki tien' ukpenkpende, ki laa' piik ki pukn'.»¹⁷ Ne u tɔke' wɔ ki ye: «Ni mɔn. A yé utonsɔn-mɔnɔn nɛ. A tien' unimɔn nibonwawaann ni ma nɔ, n li cère a li likeh idu piik.»¹⁸ Ne nle mɔ baa', ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cenbaa, a là de' nni milikbim mà nnc, n taa' mè ki tien' ukpenkpende, ki laa' miɔun ki pukn'.»¹⁹ Ne u tɔke' u'mɔ ki ye: «Li yé idu iɔun ya cien.»²⁰ Ne utɔ mɔ baa', ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cenbaa, liike, a'likbim nnc sɔ. N là pɔbn' mè kukpɛlcieku ni ne ki bɔle'.»²¹ Kime n fenge ɲe nɛ. A'gber faa nɛ, a yuunh ɲa ble' nà, nɛ ki ceh ɲa bule' nà.»²² Ne u tɔke' wɔ ki ye: «Utonsɔnbierɔ sin, a len' ki lòle' a'ba nɛ. N li ñi nen bo nɛ kí bu ɲe tibuur. A ye a ben n'ból, n'gber faa nɛ, n yuunh ma ble' nà, nɛ ki ceh ma bule' nà.»²³ Be tien' ɲa nín taa' n'like ki tí ble' banki n lá baa' ní la, n'li n'like nin kpele kí pukn-i?»²⁴ Ne ki tɔke' bà te n'isaan nnc ki ye: «Fie men u'saan milikbim nnc, kí taa' kí pukn' wà ɲmɔbe milikbim piik nnc.»²⁵ Ne bi tɔke' wɔ ki ye: «Cenbaa, u ɲmɔbe milikbim piik-a!»²⁶ Ne u ye: «N tɔkeh nɛ nɛ, wà ke ɲmɔbe la, bi li de wɔn nɛ kí pukn. Wà ɲa ɲmɔbe la, bi li tonde kí fie u ɲmɔbe nà waamu nnc mɔnɔn nɛ.»²⁷ N'nennɛndb ben wɔn, ba là yíe n li yé bi'ber. Nen bo, taa men be ní, kí lá kòkòre be n'nun bó.» »

Binib kpiakreh Yesu u ti kɔn' Yerusalem ni

(Matie 21:1-11; Mark 11:1-11; San 12:12-19)

²⁸ *Yesu pɔn' be mikpenjenm nnc ki tí gben', nɛ ki liere' be usen bi doh Yerusalem bó.²⁹ U tí nek'n' Betifaa-je nin Betani ya du. Í te lijuɔl liba saan nɛ, bi yih lè Olifi ya siin ya juɔl. Nen saan nɛ u sɔn' u'panpaankaab bile³⁰ ki ye: «Li joh men udu wà te inun bó nɔ ni. Ni tí kɔn' u'ni la, ni li lè unjuunfanfaan uba lùo. Uba ɲa laan jèke' wɔ. Ní lore wɔ kí taa ní.»³¹ Unil niire' nɛ ki ye be tien' ni loreh wɔ la, ní tɔke wɔ kí ye: «Yonbdaan nɛ cieke wɔ.» »

³² *Yesu sɔn' bà nnc, bure' ki tí laa' tibont nnc ke te ten u bi tɔke' be ma bo.³³ Bi loreh unjuunfanfaan nnc uyo wà nnc, nɛ u'denb niire' be ki ye: «Be tien' ni loreh wɔ?»³⁴ Ne bi jiiin' be ki ye: «Yonbdaan nɛ cieke wɔ.»³⁵ Ne ki tuke wɔ ki baa' *Yesu saan, nɛ ki taa' bi'lierg-bengt ki paan' unjuunfanfaan nnc bo, ki cère' *Yesu jèke'.³⁶ U joh ma nnc nɛ binib taah bi'liergbengt ki pèreh usen ni.³⁷ U tí nek'n' Yerusalem ki baa' Olifi ya siin ya juɔl ya tintindbùol, nɛ u'panpaankaab ke ligol cin' ki poknh, ki lienh ufaa bo ki pèkeh Uwien bi là laa' *Yesu tien' miyɔkm ya bont tà ke nnc bo,

³⁸ ki wuureh ki teh:

«Uwien ya mɔnm n li te uber wà we ní Yonbdaan ya yel bo nnc bo. Uyenduɔn n li te paaki bó, pèke men Uwien paaki bó.»

³⁹ *Farisienmbe bà te linigol nnc ni ya biba tɔke' *Yesu ki ye: «Cenbaa, tɔke a'panpaankaab biɛ be n' ɲmile.»⁴⁰ Ne *Yesu tɔke' be ki ye: «N tɔkeh nɛ nɛ, bi ɲmile' mɔnɔn la, iten li wuure kí pèke nni nɛ.»

Yesu much Yerusalem bo

⁴¹ *Yesu nek'n' Yerusalem ya du, ki laa' wù ma nnc nɛ ki much u'bo,⁴² ki teh: «Yerusalem, a bi ben uyenduɔn ya sen dinnc la, ni bi li mɔn a'bo. Ama fenfennc ɲa ji li lè wù, kime u buɔ nɛ.»⁴³ Uyo uba we ní a'nennɛndb lá li ñe ni'ke bó ní kí lá jebe ɲe,⁴⁴ kí ku a'nib ke, kí bere a'dur ke, ka n' cère tenl liba n' juore kí li pɛ tɔl bo, kime ɲa bende' uyo wà Uwien baa' wɔ n' tore ɲe.»

Yesu ɲɔre' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo

(Matie 21:12-17; Mark 11:15-19; San 2:13-22)

⁴⁵ *Yesu kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, nɛ ki cin' ki ɲuɔh bà kuɔreh tibont u'bo nnc ki ñendeh.

⁴⁶ Ne ki tɔkeh be ki teh:

«Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«N'duku li yé ikaare ya duku nɛ,

ama ninbi taa' kù ki tien' binasub ya tantaanbùol nɛ.»

»

⁴⁷ Idaan ke *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo nɛ, ki wɔknh binib Uwien ya gber. Ne bitɔɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Sufmbe ya cienb nuunh be n' ku wɔ,⁴⁸ ka laa' bi li ñe isen yà, kime binib ke ya nun mɔn be n' cenge u'gber nɛ.

Bi niire' Yesu wà de' wɔ usen wɔ n' tien u teh nà nɔ

(Matie 21:23-27; Mark 11:27-33)

20 Lidaali liba nɛ *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo, ki wɔknh binib Uwien ya gber, ki tɔkeh be tig-bemɔnɔnt, nɛ bitɔɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Sufmbe ya cienb baa',² ki lá niire' wɔ ki ye: «Tɔke te, a ɲmɔbe usen a tien' a teh nà nɔ-ɔɔ? ɲme nɛ de' ɲe u ya sen-i?»³ Ne u jiiin' be ki ye: «N'mɔ li niire nɛ iniire iba nɛ. Tɔke nni men.»⁴ San là siih binib Uwien ya ñunm ma nnc, ɲme là de' wɔ usen-i? Uwien bii binib nɛ?»

⁵ Nen saan nɛ bi tɔkeh tɔb ki teh: «Ti ye Uwien nɛ de' wɔ usen la, u li niire te kí ye: «Be tien' ta là teke' wɔ ki jin'-i?»⁶ Ti tí ye binib nɛ de' wɔ usen la, linigol liɛ li yèke te iten kí ku te, kime bi'ke tuo' ki ye San là yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl nɛ.»⁷ Ne bi jiiin' *Yesu ki ye ba ben wà là de' San usen.⁸ Ne u'mɔ ye: «N'mɔ ɲa ben, ka n' tɔke nɛ wà de' nni usen n' tien n' teh nà nɔ mɔ.»

Bikpàab bà bre ya kpenjenm

(Matie 21:33-46; Mark 12:1-12)

⁹ Ni ya puoli bó nɛ u pɔn' binib mikpenjenm ki ye: «Uje uba nɛ là ɲmɔbe bukpaabu, ki caan' bukpaabu nnc ni tisir tà bi taah tu'bi ki ɲeh fen nnc, ki taa' bù ki guun' bikpàab biba, nɛ ki bure' usen, ki tí wuɔke' ni'bó.»¹⁰ Uyo wà isibii nnc tí ben' nnc, nɛ u sɔn' utonsɔnl uba bikpàab nnc saan be n' tí de wɔ u ya bó ní. Ama bikpàab nnc tí ñi' wɔ, ki ɲɔre' wɔ u bure' inɔpien.¹¹ Ne u tí sɔn' utonsɔnt, bi tí ñi' u'mɔ, ki suke' wɔ, ki ɲɔre' u'mɔ u bure' inɔpien.¹² Ne u tí liebe' ki sɔn' nta, bi tí ñi' u'mɔ ki bunbunge' wɔ, nɛ ki ɲɔre' wɔ.¹³ Ne ukpɛdaan nnc ye: «N li tien mila? N li sɔn' n'bijɛ wà n' yíe wɔ nɛ. Nba la, bi li tí bo wɔn.»¹⁴ Ama bikpàab nnc laa' u'bijɛ nnc we ní ma

nnɔ, nɛ bi tɔkɛ' tɔb ki ye: «Wɔn nɛ yɛ u'faajil, cɛrɛ mɛn tɪ ku wɔ ŋɔ lifaal nnɔ n̄ juore tɪ'yaal.»¹⁵ Nɛ bi ŋɛn' wɔ ukpɛgɛ, ki tɪ ku' wɔ.

«Nɛn bo ukpɛdaan nnɔ li tien bɛ mila? ¹⁶ U li baa kɪ lɔ ku bikpɔ̄ab nnɔ, nɛ kɪ taa bukɔ̄abu nnɔ kɪ guun bikpɛtɔb.»

Linigol nnɔ ciɪ' u len' nnɔ ma nnɔ, nɛ bi ye: «Uwien la cɛrɛ n̄ n̄ tien.»

¹⁷ *Yesu caan' bi'bo inun nɛ ki ye: «Na te nnɔ la, nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Litɛn là bidumɛb wiɛ' lɛ nnɔ,
lɛn nɛ lɔ tien' litɛnkpɛkl là co kuduku» nnɔ ya tingi si ba?»

¹⁸ Wà kɛ lu' litɛn nnɔ bo la, u li kɔkɔ nɛ. Litɛn nnɔ lu' wà mɔ bo la, li li mɛmɛrɛ wɔ nɛ. ¹⁹ *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin bitɔtuɔrciɛnb bɛndɛ' ki ye *Yesu pɔn' bɛn nɛ mikpɛnɛnm nnɔ. Nɛn bo nɛ bi nun mɔn bɛ n̄ cuo wɔ i ya tɔan bo, nɛ ki fɛngɛ' linigol nnɔ.

Sesa ya lɛnpolike

(Matie 22:15-22; Mark 12:13-17)

²⁰ U ya yo nɛ bi cin' ki pingɛh Yesu, nɛ ki sɔn' bifinfinb biba u'saan, bɛ n̄ li teh tɛn bi yɛ binimɔnb nɛ ki yɛ bɛ n̄ cɛngɛ u'gɛr, ŋɔ kɪ dule u'lɛnm bo kɪ cuo wɔ, kɪ ŋukn udu nnɔ ya gobina. Wɔn nɛ ŋmɔbɛ mituɔm udu nnɔ bo. ²¹ Nɛ bi baa' ki lɔ niire' wɔ ki ye: «Cɛnbɔa, ti bɛn ki ye a lienh nà nin a wɔknɔ binib nà kɛ nnɔ cuubɛ nɛ, ki bɛn ki ye ŋa boh uba ki cɛn' utɔ, ki wɔknɔ mɔnmɔnm binib li tien ma kɪ li pɛ Uwien ya sɛn bo. ²² Tɔkɛ tɛ, ti ŋmɔbɛ usɛn tɪ li pɛh lɛnpɔ ki diɛnh ubɛrciɛn Sesa bii ta ŋmɔbɛ?»

²³ Ama *Yesu bɛn bi'cɛkn nɛ ki tɔkɛ' bɛ ki ye: ²⁴ «Wuɔn nni mɛn milikbim miba.» Bi wuɔn' wɔ, nɛ u niire' bɛ ki ye: «Ŋmɛ si kunɛnɛnku nin liyel là tɛ mi'bo wɔ?» Nɛ bi ye: «Uɛrciɛn Sesa.» ²⁵ Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Taa mɛn nà yɛ Sesa yaann kɪ de Sesa, kɪ taa nà mɔ yɛ Uwien yaann kɪ de Uwien.» ²⁶ Ba frɛ' ki laa' bi li dule nà bo kɪ cuo *Yesu u'lɛnm ni binib ya nun bɔ. U'lɛnm ni, u jiin' bi'niire ma bo nnɔ cuo' bɛ miyɔkm, nɛ ba ji ye niba.

Bitɛnkpɛib ya mɛkrɛm ya gɛr

(Matie 22:23-33; Mark 12:18-27)

²⁷ Saduseyɛnmɛ biba mɔ nɛkn' Yesu. Bɛn nɛ lienh ki teh bitɛnkpɛib ŋa n̄ mɛkrɛ nnɔ. Bi niire' wɔ ²⁸ ki ye: «Cɛnbɔa, Moyis là kele' yiko ki de' tɛ ki ye: «Unil ya ninjɛ kpo' ki cɛrɛ' u'po, ka ŋmɔbɛ buk la, wɔ n̄ kɛrɛ ukpɔpii nnɔ, kɪ maa mubumu kɪ de u'ninjɛ wà kpo' nnɔ.» ²⁹ Tɔ, ninjɛb bilolɛ biba nɛ là tɛ, nɛ ukpɛk lɔ kuɔn' upii, ki kpo', ka maa' buk. ³⁰ Nɛ uliɛ kɛrɛ' ukpɔpii nnɔ, ki mɔ kpo', ka maa' buk. ³¹ Nta mɔ tien' nnɔ, ki mɔ kpo', ka maa' buk. Bi tetɛh nnɔ nɛ jɛb bilolɛ nnɔ kɛ tɪ kuɔn' upii nnɔ ki bɔn', ki kpo', ka maa' buk. ³² Upii nnɔ mɔ tɪ frɛ' ki kpo'. ³³ Tɔ, bitɛnkpɛib lɔ mɛkrɛ' uyo wà la, ŋmɛ li si upii nnɔ? Kɛmɛ bi'kɛ bilolɛ kuɔn' wɔ ki tɪ bɔn' nɛ.»

³⁴ Nɛ *Yesu tɔkɛ' bɛ ki ye: «Uɛndun wuu ni nɛ bijɛb kuɔndɛh bipiib, bipiib kunh ticɛr. ³⁵ Ama binib bà Uwien ye bi kɛrɛ bɛ n̄ mɛkrɛ bitɛnkpɛib ni, kɪ li yɛ uɛndun wà wɛ n̄ yaab nnɔ; wun ni jɛb ŋa n̄ kuɔn piib, bipi-

ib mɔ ŋa n̄ kun cɛr. ³⁶ Ba ji li kpo, kɛmɛ bi li tɛ tɛn Uwien ya tɔndɔ nɛ. Bi li mɛkrɛ ma nnɔ, bi li yɛ Uwien ya bu-mu nɛ. ³⁷ Moyis mɔnwɔn là wuɔn' tɛ n̄ wien ki ye bà kpo' li mɛkrɛ. U laa' nà saan kufɛtuku kuba kù teknh umu ka wih nnɔ, u yin' Yɔnbdaan ki ye *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb ya Wien nɛ. ³⁸ Uwien ŋa yɛ tɛnkpɛib ya Wien, u yɛ bà fuobɛ ya Wien nɛ, kɛmɛ wɔn bo bi'kɛ fuobɛ nɛ.» ³⁹ Nɛ *Yiko ya wɔnwɔknɔb biba tɔkɛ' *Yesu ki ye: «Cɛnbɔa, a len' mɔnmɔnm.» ⁴⁰ Nɛ uba ŋa ji kaabɛ' wɔ n̄ niire wɔ niire niba bo.

Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nin Dafid ya gɛr

(Matie 22:41-46; Mark 12:35-37)

⁴¹ Nɛ *Yesu niire' bɛ ki ye: «N̄ tien' mila, binib lienh ki teh Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo yɛ *Dafid ya yaabil-i? ⁴² Kɛmɛ *Dafid bugbɛn là len' Uwien ya yuon ya gbɔnku ni ki ye:

«Yɔnbdaan Uwien tɔkɛ' n'Yɔnbdaan ki ye:

Kɛlɛ n'ɔnjɛ bɔ,
⁴³ kɪ tɪ baa uyo wà n li cɛrɛ á tɛ a'nɛnnɛndɔ bo litaal.» ⁴⁴ *Dafid yih *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo u'Yɔnbdaan la, u ji tien' mila ki liɛbɛ' ki yɛ u'yaabil mɔ?»

Li bɛn mɛn Yiko ya wɔnwɔknɔb bɔ

(Matie 23:1-36; Mark 12:38-40)

⁴⁵ Linigol nnɔ cɛngɛh *Yesu ya gɛr, nɛ u tɔkɛ' u'panpaankaab ki ye: ⁴⁶ «Li bɛn mɛn *Yiko ya wɔnwɔknɔb bɔ. Bi yɛ bɛ n̄ li guoh tilɛrgbɛngt nɛ ki gaakɛh, ki yɛ binib n̄ li gbaandɛh ki fuondɛh bɛ mudaamu ni, ki yɛ bɛ n̄ li kaah binikpɛkpɛkb ya kànkàan itàan ya dur nin tina-cent ni. ⁴⁷ Bɛn nɛ jinh ki pendɛh bikpɔpiib, ki kàarɛh n̄ wuɔkrɛh ŋɔ binib n̄ ye bi yɛ binimɔnb. Uwien li dɛrɛ bi'tub kɪ gbien kɪ cɛn binitɔb.»

Ukpɔpiɛcɛkdaan uba ya pum

(Mark 12:41-44)

²¹ *Yesu liikɛ', ki laa' bifàadɛnb bàarɛh ki kpiɛndɛh ilikɛ Uwien ya pum ya likkpɛnbuol, ² ki laa' ukpɔpiɛcɛkdaan uba mɔ baa' ki lɔ kpiɛn' milikbim mile. ³ Nɛ u ye: «N tɔkɛh nɛ imɔn nɛ, ukpɔpiɛcɛkdaan wuɔ kpiɛn' ilikɛ ki cɛn' bi'kɛ. ⁴ Kɛmɛ bi'kɛ de' ka pɔkrɛ' bi'likɛ ya pɔkl. Ama wɔn yɛ ucɛcɛkdaan nɛ, nɛ ki tonde' u ŋmɔbɛ nà kɛ nnɔ ki baa', ki lɔ kpiɛn'.»

Bi lɔ li bɛrɛ Uwien ya duku

(Matie 24:1-2; Mark 13:1-2)

⁵ Binib lienh Uwien ya duku ya gɛr ki teh bi taa' itɛn ya ki mɛn' kù nnɔ nin binib pun' Uwien tibont tà, bi taa' ki tien' ku'ni nnɔ mɔn cɛɛn. Nɛ *Yesu tɔkɛ' bɛ ki ye: ⁶ «Ni likɛh nà nɔ, uyo uba wɛ ní, tɛn ŋa n̄ juore kɪ li pɛ tɔl bo, bi li bɛrɛ ni'kɛ nɛ.»

Ijɛnd ya yo lɔ li tɛ ma bo

(Matie 24:3-14; Mark 13:3-13)

⁷ Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «Cɛnbɔa, n̄ li tien nnɔ u lɛ yo ba? Ku lɛ diɛku ba li wuɔn tɛ kɪ ye uyo baa'?» ⁸ Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Li bɛn mɛn, ki la cɛrɛ uba n̄ tuln nɛ. Kɛmɛ

binib lá li baa ki yebe, kí li ñmɔbe n'yel ki teh bi yé min ne, kí tɔke kí ye uyo nno baa' ñɔ. Ni la paan bi'bo. ⁹ Ni lá cii' binib tɔh lituɔl kɔnkɔnm, ki cii' binib yienh bi'berb ya ñuɔn bó la, ni la cère nè ñ cuo ne jəwaanbu, kime tu ya bont ke li tien ne kí yaan. Ama na yé uñendun li pɔk kí gben i ya taaan bo ne.»

¹⁰ Nen saan ne u tí tɔke' be ki ye: «Linibol liba li jêke linibotɔl. Libel liba ya nib mɔ li jêke libetɔl yaab. ¹¹ Kitink li jenge kí gbien, ne mikònm nin iwienbiere mɔ ñ lu bùol, bùol. Micincilncienm li tien kutaaku bo.

¹² «Ama kí yaan nen ke ñ tien nno, bi li cuo ne, kí jènde ne, kí cère be ñ bu ne tibuur *Sufmbe ya taaan ya dur ni, kí taa ne kí jon lipɛkl. Min bo ne bi lá li tuke ne kí jon tibuur biberb nin idu ya cienb saan. ¹³ Nno ne ni li yé n'mònkunb bi'saan. ¹⁴ Taa men kí ble ni'yul ni kí ye na ñ li nuunh ni li tì len ma kí ñmere. ¹⁵ Kime min ne li tɔke ne, ni li tì len ma bo nin miyenfuom, ñɔ n'nen-ñendb ya uba la fre kí nie nin ne, ki la fre kí len kí jiin ne. ¹⁶ Haali ni'baambe nin ni'naambe nin ni'ninjieb nin ni'yaab nin ni'jotieb mɔnɔn li kuore ne. Ne bi li ku ni'ni biba. ¹⁷ Min bo ne binib ke li nen ne. ¹⁸ Ama ni'ni uba mɔnɔn ya yul ña ñ gàare. ¹⁹ Ni minde' ijend ke ni la, ni li le limiel là ña ñmɔbe gbenm.»

Bi lá li bere Yerusalem ya du

(Matie 24:15-21; Mark 13:14-19)

²⁰ «Ni lá laa' sojambɛ jebe' Yerusalem ya du uyo wà la, li ben men kí ye bi li bere wù, na ñ taande. ²¹ Uyo nno lá baa' la, bà te Sude ya tinfenm ni nno, be ñ sen kí jo ijuɔn bó. Bà mɔ te Yerusalem ni la, be ñ sen kí ñe u'ni. Bà mɔ te idugbaan bó la, bi la ji ñ kɔ udu ya benku ni. ²² Kime u ya yo ne Uwien li dere Yerusalem ya nib ya tub, ñɔ nà ke kele' *Uwien ya gbɔnku ni nno ñ tien. ²³ U ya yo, bipiib bà punbe' nin bà ñmɔbe mubumu mùa ñaanh, li ñmɔbe micɛɛkm ne, kime Uwien ya benku ni ben' udu nno ya nib bo ma nno, bi li jènde kí gbien. ²⁴ Bi li ku biba nin kijusiek, kí cuo bitɔb kí jon inibol ke ya du bó, ne bà ña yé *Sufmbe nno li ñuuke Yerusalem gubgen kí tì baa uyo wà Uwien sien' nno.»

Unil ya Bijɛ ya baam ya gber

(Matie 24:29-31; Mark 13:24-27)

²⁵ «Micincilm ya bont li tien uwien nin uñmaal nin inmaabii bo. Iñungbegbel li fii miñuncienm bo, kí li ñmɔbe kuwaaku kí gbien, kí ñaabe binib ya yɛnm ba ji li ben bi li tien ma. ²⁶ Tibont tà ñmɔbe paaki bó mituɔm li jenge, binib li maaleh nà li tu uñendun wuu nɔ bo ne bi'fèl ñ sen kí tì kende. ²⁷ U ya yo ne bi li le Unil ya Bijɛ te kutɛwɔlgbɔnku ni, ki we ní, kí ñmɔbe ufaa nin ukpíeke kí gbien'. ²⁸ Ni lá laa' tu ya bont ke cin' ki teh la, ní cuo ni'ba, kí cère ni'yul ñ li cɛ, kime ni'ñmɛñmeryo nek'n' ní ñɔ.»

Bukenkenbu ya kpenjenm

²⁹ Yesu tí pɔn' be mikpenjenm ki ye: «Sekn men bukenkenbu nin isito ke. ³⁰ Ni lá laa' ñ bundeh la, ninbi nin ni'yul ben kí ye nì neke uñalend ne. ³¹ Ni'mo yaam te

nno ne. Ni lá laa' tibont nno teh la, ní li ben kí ye Uwien ya bel nek'n' ní ñɔ.

³² «N tɔkeh ne imòn ne, tibont nno ke li tien, kí le fen-fennɔ ya nib bie ña laan kpo' ki gben'. ³³ Kutaaku nin kitink li gben, ama n'gber tun ña ñmɔbe tù ñ gben.»

La gɔh men ñɔ Unil ya bijɛ ya baam la pìln ne

³⁴ «Liike men ni'yul bo, ki la cère tideyibr nin ujncien nin uñendun ya bont ya nuunm ñ yebre ni'fèl ni ñɔ Unil ya Bijɛ ya babaadaali la pìln ne, ³⁵ ten bubebu pìlndeh ijen ma bo, kime Unil ya Bijɛ ya baam li ci binib bà ke te utingben bo ne. ³⁶ La gɔh men, kí li kàareh uyo ke, ñɔ kí le mituɔm kí ñe ijend yà ke we ní nno ni, kí fre kí sere Unil ya Bijɛ ya nun bó.»

³⁷ Uwien ni la, *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo ne ki wɔknh binib Uwien ya gber, ne nì biire' la, u joh ki tì gɔh Olifi ya siin ya juɔl bo. ³⁸ Ne udu ya nib ke bàareh u'saan Uwien ya duku ya luo bo kutenñesɔnɔnku ki cengeh u'gber.

Bi kpaan' iye be ñ ku Yesu

(Matie 26:1-5, 14-16; Mark 14:1-2, 10-11; San 11:45-53)

22 Kpɔnɔ wà ña ñmɔbe ñɔke ya nacenku kù bi yih kù *Sufmbe ya Pak nno nek'n' ní. ² Ne bitɔtɔur-cienb nin *Yiko ya wɔnɔknɔn nuunh bi li tien ma kí ku Yesu, ne ki ji fenge udu ya nib.

Sudas yíe wɔ ñ kuore Yesu

(Mark 14:10-11; Matie 26:14-16)

³ Nen saan ne *Satan kɔn' Sudas Iskariyɔt ya fèl ni. U yé *Yesu ya panpaakaab piik nin bile nno ya uba ne. ⁴ U jon' bitɔtɔur-cienb nin Uwien ya duku ya guguurb ya cienb saan, wɔ ñ tì tɔke be u li tien ma kí taa *Yesu kí ñukn be. ⁵ Bi'yɛnm sɔnge' cɛen, ne bi kpaan' buñɔbu ki ye bi li de wɔ ilike. ⁶ U tuo', ne ki nuunh u li ñe isen yà kí taa *Yesu kí ñukn be ki la cère linigol nno ñ bende.

Yesu nin u'panpaankaab jele' Sufmbe ya Pak

(Matie 26:17-29; Mark 14:12-26)

⁷ Lidaali là bi jeleh kpɔnɔ wà ña ñmɔbe ñɔke ya nacenku nno baa'. Nen daali ne bi kòreh *Sufmbe ya Pak ya pefanfaan. ⁸ Ne *Yesu sɔn' Pier nin San ki tɔke' be ki ye: «Jo men kí tì tien te Pak ya jier tí ji.» ⁹ Ne bi niire' wɔ ki ye: «A yíe tí tien ku'jier le saan-i?» ¹⁰ Ne u ye: «Cenge men, ni tì kɔn' udu ni la, ni li le uje uba tuke liñuncuɔl ki cendeh ne. Ní paan u'bo, kí tì kɔ u li kɔ iden yà ni nno ni, ¹¹ kí tɔke udendaan ki ye: «Ti' Cenbaa ye wɔn nin u'panpaankaab li ji Pak ya nacenku ya jier ku le duku ni?» ¹² U li wɔn ne lidutɔtuɔl ya paaki ya ducienku kuba, bi bonde' kù ñɔ. Ní tien kunacenku nno ya jier kun ni.» ¹³ Bi bure', ki tì baa' ki laa' *Yesu bi tɔke' be ki ye bi li le nà nno ke, ne ki tien' kunacenku nno ya jier.

Yonbdaan ya jier

(Matie 26:26-30; Mark 14:22-26; 1 Korɛnt 11:23-25)

¹⁴ Tijier nno ya jijiyɔ baa', ne *Yesu nin u'tondb kèle' ki jinh. ¹⁵ Ne u tɔke' be ki ye: «N'nun là mɔn min nin ninbi

ń taan kí ji kunacunku ya jier ne kí yaan ń jènde. ¹⁶ N tókeh ne ne, kime ma ji li ji ku'jier kí ti baa uyo wà ku'tingi li tùore kí wende Uwien ya bel ni.»

¹⁷ Ne ki taa' midaam, ki faare' Uwien ki ye: «Teke men midaam mié kí gbiire. ¹⁸ N tókeh ne ne, ma ji li faa kí ñu sibii ya daam, kí ti baa uyo wà Uwien ya bel li baa ní.»

¹⁹ Ne ki taa' kpɔɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', ki taa' ki de' be, ne ki ye: «Nà sɔ yé n'gbenent, n taa' ki de' ne. Li teh men nɔɔ kí li tien n'bo.» ²⁰ Bi jin' ki ti gben', ne u taa' midaam mɔ, ki faare' Uwien, ne ki ye: Midaam mié yé n'sèm ne, ki wɔngɛh ki teh Uwien cuo' nin binib ku-jtiefɛnku. Ninbi bo ne mi li puube.

²¹ «Liike men, wà li kuɔre nni nɔɔ ke nié saan ki jinh nin nni. ²² Unil ya Bijɛ li kpo Uwien sien' wɔ ma bo ne. Ama unil wà li kuɔre wɔ nɔɔ, ni bre udaan bo. ²³ Ne u'panpaankaab cin' ki niireh tɔb ki teh: «Tí'ni ɣme li tien ni ya bonn-i?»

Yesu ya panpaankaab findeh ticient bo

(Matie 18:1; 20:25-28; Mark 9:34; 10:42-45)

²⁴ Uyo uba ne *Yesu ya panpaankaab findeh nin tɔb wà li yé ucien bi'ni. ²⁵ Ne u tóke' be ki ye: «Idu ya berb wɔbndeh i'nib ne, ne bà ɣmɔbe ticient bi'bo cèreh bi yih be binimɔnb. ²⁶ Ninbi yaam ɣa te nɔɔ. Wà yé ucien ni'ni la, wɔ ń tien u'ba uwaal. Wà yé usenlier la, wɔ ń tien u'ba utonsɔnl. ²⁷ Wà teh tijier nin wà jinh, ɣme cen' utɔ? Na yé wà jinh-ii? Nin nen ke ɣɔ min te ni'ni ten utonsɔnl ne.

²⁸ «Ninbi ne ñikn' ka siere' ki dàan' nni uyo wà ke ni faa n'bo. ²⁹ Nen bo, n'Baa cère' u'bel yé n'yaal ma nɔɔ, n'mɔ li cère lè ń li yé ni'yaal, ³⁰ ɣɔ ní li jinh ki ñuh nin nni n'bel ni, kí kèle muberbiemu bo, kí bu Israyel yaab ya baamul piik nin ile nɔɔ tibuur.»

Yesu tóke' Pier ki ye u li nié kí ye wa ben wɔ

(Matie 26:31-35; Mark 14:27-31; San 13:36-38)

³¹ *Yesu tóke' Simɔn ki ye: «Simɔn, Simɔn, liike *Satan mie' usen wɔ ń yoyoke ne ten bi yoknh kufenku ma bo ki ñendeh mibim ne. ³² Ama n kàare' ki de' sin ɣɔ a'tekjim la pɔre ɣe. Uyo wà a liebe' ní ki paan' n'bo la, á saake a'ninjieb ya gbenent.» ³³ Ne Pier tóke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, n li tuo be ń pekɔ min nin sin, bii kí kpo nin ɣe mɔɔn-a!» ³⁴ Ne *Yesu ye: «Pier, n tókeh ɣe ne, dinɔɔ mɔɔn, a li nié bolm mita kí ye ɣa ben nni ne kí yaan ukuoje ń muɔ.»

Bonde men ni'ba, ni yé lituɔl ne ni'bo

³⁵ Ne ki niire' be ki ye: «N là sɔn' ne ma, ki ye ni la tuke like, ki la tuke kɔl, ki la taa tacaan nɔɔ, ni là luu' niba-aa?» Ne bi ye: «Ta là luu' niba.» ³⁶ Ne u ye: «Fenfennɔ wà ɣmɔbe bulikbu la, wɔ ń li tuke. Wà mɔ ɣmɔbe likɔl la, wɔ ń li tuke. Wà ɣa ɣmɔbe jusiek la, wɔ ń kuɔre u'lierku kí de. ³⁷ N tókeh ne ne, kime nà kele' n'bo *Uwien ya gbɔnku ni nɔɔ li tien ne.

Ni kele' ki ye:

«Bi kaan' wɔ ki kpɔbn' idukond bó ne»,

«bi li mɔnbe kí tien nni nɔɔ ne fenfennɔ.»

³⁸ Ne bi ye: «Yonbdaan, liike-a mujusiemu mule sɔ.» Ne u tóke' be ki ye: «Ni li dèkre.»

Yesu kàare' Olifi ya siin ya juɔl bo

(Matie 26:36-46; Mark 14:32-42)

³⁹ *Yesu ñen' ni'saan ki jon' Olifi ya siin ya juɔl bo ten u ti ń joh uyo ke ma bo, ne u'panpaankaab mɔ paan' u'bo. ⁴⁰ U ti baa' ni'saan, ne ki tóke' be ki ye: «Li kàareh men ɣɔ ki la lu biikm ni.» ⁴¹ Ne ki dàan' be, ki jende' waamu, ki gbaan' ki kàareh ⁴² ki teh: «N'Baa, a yé la, cère ijend yie ń jende nni. Ama la cère n ya yíem ń tien, cère a'yaam ń tien.» [⁴³ Nen saan ne Uwien ya tond uba ñen' paaki bó ní, ki baa' u'saan ki saake' u'gbenent. ⁴⁴ *Yesu ya yem saa' ki ti kende', ne u tùore' ki kàare' nin inunmɔn; ne kutòntònkú ñeh wɔ ki naan misèm ki tuoreh tingi ni.] †

⁴⁵ U kàare' ki gben' ne ki fii' ki liebe' u'panpaankaab bita nɔɔ saan, ki laa' bi'yem saa' ki gbien', bi dɔ ki gɔh, ⁴⁶ ne u ye: «O! Ni tuo', ni dɔ ki gɔh-ɔɔ? Fii men, kí li kàareh ɣɔ ki la lu biikm ni.»

Yesu ya cuom

(Matie 26:47-56; Mark 14:43-50; San 18:3-11)

⁴⁷ *Yesu laan bie ki lienh ne linigol liba puɔ' bi'bo, bi yih wà Sudas, u yé *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba nɔɔ le be usen. U nekɔn' *Yesu ne ki lɔkn' wɔ. ⁴⁸ Ne *Yesu tóke' wɔ ki ye: «Sudas! A li lɔkn Unil ya Bijɛ ne kí kuɔre wɔ-ɔɔ!» ⁴⁹ *Bà te nin Yesu nɔɔ laa' nà benh nè ń tien, ne ki niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, tí taa mujusiemu kí gege be-εε?» ⁵⁰ Ne bi'ni uba taa' kijusiek ki ge' ki paare' bitɔtuɔrcienb ya cien ya tonsɔnl uba ya nɔɔjietubl. ⁵¹ Ne *Yesu ye: «Dàan men, ni li dèkre», ne ki me' utonsɔnl nɔɔ ya tubl nɔɔ ki cère' u faake'. ⁵² Ne ki tóke' bitɔtuɔrcienb nin Uwien ya duku ya guguurb ya cienb nin *Sufmbe ya cienb bà baa' be ń lá cuo wɔ nɔɔ ki ye: «Ni tuke mujusiemu nin ilenben ní lá cuo nni ten n yé udukond ne-a! ⁵³ N là te nin ne Uwien ya duku ya luo bo idaan ke, ne na cuo' nni. Ama fenfennɔ ninbi nin ubierɔ ya tuɔm ya yo ne baa'.»

Pier nie' ki ye wa ben Yesu

(Matie 26:57-58, 69-75; Mark 14:53-54, 66-72; San 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Nen saan ne bi cuo' *Yesu ki taa' wɔ ki jon' bitɔtuɔrcienb ya cien den. Ne Pier pe bi'bo ki te fɔnfɔkm. ⁵⁵ Bi sère' umu uluo ya siik, ne ki kèle' ki jebe' wù. Pier mɔ baa' ki kèle' bi'ni. ⁵⁶ Upiitonsɔnl uba laa' wɔ u ke umu saan, ne u caan' u'bo inun ki ye: «Uje wuɔ nɔɔ mɔ bi te nin *Yesu ne.» ⁵⁷ Ne u nie' ki ye: «Upii, ma ben wɔ.» ⁵⁸ Ni pukɔn' waamu, ne unitɔ mɔ laa' wɔ, ki tóke' wɔ ki ye: «A' mɔ yé bi ya uba ne.» Ne Pier ye: «Kayi! Ma yé bi'ɔ.» ⁵⁹ Ni tien ten kukurku kuba, ne unitɔ mɔ len' ki ye: «Ni yé imɔn ne, uje wuɔ mɔ bi te nin *Yesu ne, kime u yé Galile ɔɔ ne.» ⁶⁰ Ne Pier jiiin' wɔ ki ye: «Uje, ma ben a ye a ye bà.» U laan bie ki lienh ne ukuoje pɔk ki muɔ'. ⁶¹ U ya yo ne Yonbdaan jiebe' ki caan' Pier bo inun. Ne Pier tiere' Yonbdaan bi tóke' wɔ ma ki ye: «Dinnɔ, a li nie

† Bi kpíe' ki kele' tigbɔnt tà nɔɔ ya tuba ni migbiirm 43 nin 44 ɣa te tu'ni.

bolm mita kí ye ña ben nni ne kí yaan ukuoje ñ muo nno.»⁶² Ne u fii' ki ñen' saali, ki tí muo' ki gbiende' céen.

Biguguurb sukreh Yesu ki yieke ki ñih wɔ
(Matie 26:67-68; Mark 14:65)

⁶³ Nen saan ne binib bà gu *Yesu nno leh wɔ, ki yieke ki ñih wɔ, ⁶⁴ ki taa' kukpelcieku ki pibn' u'nun bó, ki tɔkeh wɔ ki teh: «Bukre' wà ñi' ñe.» ⁶⁵ Ne ki liebe' ki sukreh wɔ isuk mɔ ì yebe.

Sufmbe ya buur ya cekl yaab bun' Yesu tibuur

⁶⁶ Ni faa' kutenɛsɔnɔnku, ne *Sufmbe ya cienb nin bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb taan', ki cère' bi taa' *Yesu ki baa' bi'buur ya cekl yaab saan. ⁶⁷ Ne bi niire' wɔ ki ye: «A yé Uwien ya Nigendke Kristo ne la, tɔke tɛ.» Ne u jiiin' be ki ye: «N tɔke' ne mɔnɔn la, na li li teke kí ji. ⁶⁸ N tí niire' ne iniire mɔ la, na ñ jiiin nni. ⁶⁹ Ama kí ñe fɛnfɛnno kí taa kí li joh, Unil ya Bijɛ li kèle Uwien, mituɔm ke ya daan ya jie bó.» ⁷⁰ Ne bi'ke ye: «Nen men la, a yé Uwien ya Bijɛ ne-a!» Ne *Yesu jiiin' be ki ye: «Ninbi mɔnɔn len' bù te, n yé wɔn nɛ.» ⁷¹ Nen saan ne bi ye: «Ta ji nuunh mɔnkunl, tinbi mɔnɔn cii' u'ñɔbu ni.»

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur
(Matie 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; San 18:28-38)

23 Ne bi'ke fii', ki taa' *Yesu ki jon' Pilat saan, ² ki cin' ki biindeh wɔ ki teh: «Ti laa' uje wɔ sureh ti'-du ya nib ne be ñ kpre, ki tɔkeh be ki teh, bi la ji ñ li pèh ubercien Sesa lenpo, ki teh u yé Uwien ya Nigendke Kristo, uber ne.» ³ Ne Pilat niire' wɔ ki ye: «Sin, a yé *Sufmbe ya ber ne-εε?» Ne u jiiin' wɔ ki ye: «Sin ne ye nno.» ⁴ Ne Pilat tɔke' bitɔtuɔrcienb nin linigol nno ki ye: «Ma laa' uje wɔ ya biil.» ⁵ Ne bi ñiikeh ki teh: «U wɔknh Sude ya tinfenm ke ni ne, ki cèreh binib kpreh. U cin' Galile ya tinfenm ni ne, ki ñmɔnɔmbe ki lá baa' nie saan.»

Herod bun' Yesu tibuur

⁶ Pilat cii' nno ma nno, ne ki niire' ki ye: «Uje bugben yé Galile yɔ ne-εε?» ⁷ Pilat cii' *Yesu ñen' Galile ma nno, ne u ye be ñ taa wɔ kí jo Herod saan, kime Herod ne likeh Galile ya nib, ki te Yerusalem ni i ya den. ⁸ Herod laa' *Yesu ma nno, ne u'yenm sɔnge céen, kime u là cii' u'bó, ne ki nuunh wɔ ñ le wɔ ni tí wuɔke', ki daan wɔ ñ tien miyɔkm ya bonn ñ wɔ ñ le. ⁹ U niire' *Yesu iniire ì yebe, ama *Yesu ña jiiin' wɔ ñɔbonl. ¹⁰ Bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb mɔ te ni'saan ki biindeh wɔ ufaa bo. ¹¹ Herod nin u'sɔjambɛ liike' wɔ fɛnm, ki lè' wɔ, ne Herod taa' kulierku kuba, kù mɔn céen ki goln' wɔ, ki cère' bi taa' wɔ ki jiiin' Pilat saan. ¹² Herod nin Pilat ña là ñmɛ. Nen daali ne bi ñmaake'.

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpe mikuum
(Matie 27:15-26; Mark 15:6-15; San 18:39-19:16)

¹³ Nen saan ne Pilat yin' bitɔtuɔrcienb nin *Sufmbe ya cienb nin udu ya nib, ¹⁴ ki tɔke' be ki ye: «Ni taa' uje wɔ ki baa' ni'saan ki ye u gaandeh binib ne. Nen bo ne n

bun' wɔ tibuur ni'ke ya nun bó, ki niire' wɔ iniire ni biindeh wɔ isen yà ni nno, ka laa' u bii' bà. ¹⁵ Herod mɔ ña laa' u bii' bà. Nen bo ne u jiiin' wɔ ní ti'saan. Tɔ, wa tien' nà kpe kuum. ¹⁶ Nen bo, n li cère be ñ ñi wɔ ne, kí taa wɔ kí wiɛ.» ¹⁷ [Binl ke binl, kunacenu nno ya yo la, Pilat ñendeh lipekl ya nil uba ne ki wiɛnh.] ¹⁸ Ne bi'ke taan' ki wuure' ki ye: «Ku uje wɔ nɔ, kí wiɛ tɛ Barabas.» ¹⁹ Bi là cuo' Barabas ki pekñ', kime u là cère' binib kpi' udu ni, ne ki ku' unil mɔ.

²⁰ Pilat yé wɔ ñ wiɛ *Yesu ma nno, nen ne cère' u liebe' ki len' nin binib nno. ²¹ Ama be ñ wuureh ne ki teh: «Kpe wɔ uɔɔɔɔɔ bo! Kpe wɔ uɔɔɔɔɔ bo!» ²² Ne u tí niire' be nta bo ki ye: «U tén ki bii' li le biil be ne? Min ña laa' u tien' nà ni kpe kuum. N li cère be ñ ñi wɔ ne, kí taa wɔ kí wiɛ.» ²³ Ama bi ñiikeh ki wuureh ufaa bo ne ki teh be ñ kpe wɔ uɔɔɔɔɔ bo. Bi wuure' ki tí faake' ²⁴ nin Pilat, ne u gbele' ki tuo' bi ye ma. ²⁵ U pekre' Barabas wà là cère' binib kpi' udu ni, ki ku unil mɔ nno ki wiɛ'. Bi là ye wɔ ñ wiɛ' wɔn nɛ. Ama *Yesu wɔn, u taa' wɔ ki de' be be ñ ti tien wɔ bi yé ma ne.

Bi kpe' Yesu uɔɔɔɔɔ bo
(Matie 27:32-44; Mark 15:21-32; San 19:17-27)

²⁶ Bi taa' *Yesu ki bure'. Bi joh ma nno ne ki tí cende' uje uba bi yih wɔ Simɔn, u yé Sirenn ya du ya nil ne, ki ñen' ikpàan bó ní. Bi cuo' uje bugben ki wɔkn' ki bukñ' wɔ uɔɔɔɔɔ ne u pe *Yesu ya puoli bó. ²⁷ Linigocienl pe *Yesu bo. Bi'ni biba yé bipiib ne, ki muɔh ki kpien-deh u'bo. ²⁸ *Yesu jibe' ki liike' be, ne ki ye: «Yerusalem ya piibe, la muɔh men min bo, li muɔh men ninbi nin ni'bumu bo. ²⁹ Kime uyo uba we ní bi li len kí ye: «Bipiib bà yé iɔɔl, ka maa', ka ñaan' nno yaam tu.» ³⁰ U ya yo ne binib li tɔke ijuɔn kí ye: «Bere men kí ñekñ' tí'bo», kí tɔke igbengben mɔ kí ye: «Lèkn men tí'bo.» ³¹ Kime bi teh uɔɔɔɔge nɔ la, bi ji li tien mila uɔɔkuon-i?»

³² Bi là tuke' idukond ile mɔ, be ñ ti taan kí ku yen nin Yesu. ³³ Bi tí baa' niba saan, bi yih nè «Kuyukpɔbku ya Bùol.» Nen saan ne bi kpe' *Yesu uɔɔɔɔɔ bo, ne ki kpe' idukond ile nno mɔ. Bi kpe' uba u'ɔɔjie bó, ki kpe' uɔ u'ɔɔgen bó. ³⁴ [Ne *Yesu ye: «N'Baa, fère be bi'biere, kime ba ben bi teh nà.»] †† Sojambɛ taa' u'wengolkaar ki fùɔre' imúɔn ki gbiire' tù. ³⁵ Ne udu ya nib se ki likeh. *Sufmbe ya cienb ben leh *Yesu ne ki teh: «U ñmien' bitɔb ne. U yé Uwien ya Nigendke Kristo la, wɔ ñ ñmien u'ba mɔ.» ³⁶ Sojambɛ nno mɔ sukreh wɔ, ki nekñ' wɔ ki taa' midɛɛɛɛmiikm ki tɛnde' wɔ, ³⁷ ne ki ye: «A yé *Sufmbe ya ber la, ñmien a'ba-a!» ³⁸ Bi là kele' ki tɛbn' u'yul ya paaki bó, ki ye: «*Sufmbe ya ber sɔ nɔ.»

³⁹ Idukond yà bi kpe' yè idɔɔɔɔɔ bo nno ya uba mɔ sukreh wɔ ki teh: «Ña yé Uwien ya Nigendke Kristo bi? Ñmien a'ba ñ kí ñmien tí'm!» ⁴⁰ Ne udukondtɔ nno tien' u'bo ki ye: «Tinbi nin wɔn taan' ki laa' utudere uba, ne ña fenge Wien-a! ⁴¹ Tinbi yaam kpe' utudere wuu ne, kime bi tien' tɛ tí'tuon kpe ma bo ne. Ama wɔn ña tien' biere iba.» ⁴² Ne ki ye: «Yesu, a lá jin' a'bel uyo wà la, á li

† Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nno ya tuba ni migbiirm 17 ña te tu'ni. †† Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nno ya tuba ni, «N'Baa, fère be bi'biere, kime ba ben bi teh nà» ña te tu'ni.

tien n'ból.»⁴³ Ne *Yesu jiiin' wɔ ki ye: «N tɔkeh ɲe imɔn ne, dinnɔ mɔnɔn a li te nin nni Uwien den ne.»

Yesu ya kuum udɔɔɔɔɔɔ bo

(Matie 27:45-56; Mark 15:33-41; San 19:28-30)

⁴⁴ Ni là tuo kuwensiiku ya yo ne, ni ci' ki biike' uting-ben ke bo ki ti baa' kutaajuɔku tikur tuta ya yo. ⁴⁵ Wien ɲa ji ñeh ne kukpelceɔɔɔɔɔɔ kùà bore' Uwien ya duku ni bolm mile nɔɔ kere' ku'siik ni. ⁴⁶ U ya yo ne *Yesu wuure' ufaa bo ki ye: «N'Baa, n taa' n'miel ki ɲukn' ɲe.» U len' nɔɔ ki ti gben', ne ki kpo'. ⁴⁷ Sojambɛ kobk ya cien laa' nɔɔ ma nɔɔ, ne ki pèke' Uwien ki ye: «Uje wuɔ mɔnbe ki yé ugbemɔndaan ne.»

⁴⁸ Binib bà ke baa' ligol be ñ lá liike nɔɔ, laa' tibont tà ke tien', ne ki liebe' ki kunh nin uyensaa. ⁴⁹ Binib bà ke ben wɔ nin bipiib bà ñen' Galile ya tinfenm bó ní, ki pe u'bo nɔɔ, se fɔnfɔkm ki likeh.

Yesu ya subm

(Matie 27:57-61; Mark 15:42-47; San 19:38-42)

⁵⁰ Uje uba là te, bi yih wɔ Yosef, u ñen' *Sufmbe ya du uba ni, ne bi yih wù Arimate. U là yé *Sufmbe ya buur ya ceɔl yaab ya uba ne, ki cuube, ki yé unimɔn, ki gu Uwien ya bel li baa' ní uyo wà. Wa là tuo' u'tɔb ye be ñ tien ma, ne ka kuɔn' u'ba bi'tuon ni. ⁵² U jon' Pilat saan ki ti tɔke' wɔ ki ye wɔ ñ cèbe wɔ *Yesu ya gbenent ɲa wɔ ñ jiiin' tu udɔɔɔɔɔɔ bo kí ti sube. ⁵³ Pilat tuo', ne Yosef jiiin' *Yesu ya gbenent udɔɔɔɔɔɔ bo, ki taa' kukpel-cieku ki tenten' tù, ki taa' ki ti ble' ufele ni. Bi là cube' ufele nɔɔ kujɔtenku kuba ya kele ni ne, ka laan sube' nil len †. ⁵⁴ Ni là yé lidaali là bi bondeh Saba ne, ne Saba bugben beh wɔ ñ cin.

⁵⁵ Bipiiib bà là ñen' Galile ya tinfenm bó ní ki pe *Yesu bo nɔɔ, paan' Yosef bo, ki ti laa' ufele nɔɔ, ki laa' bi taa' *Yesu ya gbenent ki ble' len ma bo. ⁵⁶ Bipiiib nɔɔ liebe' ki kun', ki ti bonde' lefina nin mikpɔm. Ne ki juore' ki fuore' *Saba ya daali liwɔbl ye ma bo.

Yesu mekre' bitenkpiib ni

(Matie 28:1-10; Mark 16:1-8; San 20:1-10)

24 *Saba ya daali gèbre', kutaaku kùà li faa nɔɔ, ne bipiiib nɔɔ wɔre' ki fii', ki taa' bi là bonde' mikpɔm mà mi'nu ɲme nɔɔ ki jon' likul bó. ² Bi ti baa', ki laa' kutenku kùà bi là taa' ki biin' likul nɔɔ ɲa ji bi. ³ Ne bi kɔn' ka laa' Yonbdaan *Yesu ya gbenent. ⁴ Ni beke' be cɛen ne ba ji ben bi li ye bà. I ya tãan bo ne bi laa' bijeb bile baa' ki lá sere' bi'saan, ki guo tikpelcer tù windeh ki dɔnbeh inun bó. ⁵ Bujewaanbu cuo' bipiiib nɔɔ, ne ba ji kaabe' ki liike' bijeb nɔɔ, ne bi niire' be ki ye: «Be tien' ni nuunh unifuob bitenkpiib ni?» ⁶ Wa ji te nie saan. U mekre'-a. Tiere men u là tɔke' ne ki ye bà uyo wà u laan là te Galile ni nɔɔ. ⁷ U là ye «ni kpe be ñ taa Unil ya Bijɛ kí ɲukn bibierdenb, be ñ kpe wɔ udɔɔɔɔɔɔ bo, ɲa wienta daali wɔ ñ mekre bitenkpiib ni ne.»

⁸ Nen saan ne bipiiib nɔɔ tiere' *Yesu la len' ki ye bà. ⁹ Bi siere' likul nɔɔ saan ki liebe' ki kun', ki taa' tigber

nɔɔ ke ki tɔke' *Yesu ya tondb piik nin uba nɔɔ nin binitɔb bà ke mɔ là pe u'bo nɔɔ. ¹⁰ Bipiiib nɔɔ ya yel si: Mari Madelenn nin Sann nin Mari Saak ya naa. Ben nin bipiitɔb ne taa' tigber nɔɔ ki tɔke' *Yesu ya tondb. ¹¹ Bi tɔke' be ma nɔɔ ne bi maaleh ki teh ni yé mijɔrlenm ne, ne ka teke' tigber nɔɔ ki jin'. ¹² Nen saan ne Pier fii' ki sen' ki jon' likul nɔɔ saan, ki gbien' ki liike', ki laa' kukpelcieku nɔɔ baba ne dɔ len. Nibonn nà tien' nɔɔ cuo' wɔ miyɔkm cɛen, ne u liebe' ki kun'.

Yesu cère' u'panpaankaab bile laa' wɔ Emayus ya sen ni

(Mark 16:12-13)

¹³ Nen daali ne *Yesu ya panpaankaab ya bile joh udu uba bó bi yih wù Emayus. Kí ñe Yerusalem kí ti baa udu nɔɔ ni te ten kɔnsini piik nin uba ne. ¹⁴ Bi joh ma nɔɔ ne ki lienh tibont tà ke tien' nɔɔ bó. ¹⁵ Bi lienh ki nieh nin tɔb uyo wà nɔɔ, ne *Yesu nènde' be, bi tɔke ki joh. ¹⁶ Ni libe' bi'yenm ne ba bende' wɔ. ¹⁷ U niire' be ki ye: «Ni cuonh ki lienh be ya gber ne?» Bi'yenm saa' ne bi sere'. ¹⁸ Bi'ni bi yih wà Kleyopas nɔɔ jiiin' wɔ ki ye: «N maale' ki ye sin baba ne te Yerusalem ni, ka ben nà tien' len iden yiɛ nɔɔ.» ¹⁹ Ne u ye: «Be ya bonn tien'-i?» Ne bi tɔke' wɔ ki ye: «Ti lienh nà tu' Nasaret ya *Yesu nɔɔ ya gber ne. U là yé *Uwien ya ñɔɔɔɔɔɔn ne, ki ɲmɔbe mituɔm u'lenm nin u'tuon ke ni, binib nin Uwien ya nun bó.

²⁰ Ama ti'yaab bà yé bitɔɔɔɔɔɔn nin ti'du ya cienb taa' wɔ ki ti ɲukn' Erom ya cienb, bi bun' wɔ ki ye u kpe mikuum, ne ki kpe' wɔ udɔɔɔɔɔɔ bo. ²¹ Tinbi là daan ki ye wɔn ne li teke tinbi Israyel yaab kí wiɛ. Nin ti'dendenl ke ɲa tibont nɔɔ ke tien' ma dinnɔ wienta sɔ. ²² Ama ti'cekl ya piib biba tɔke' te tigber tuba tù jin' te. Bi wɔre' ki fii' ki jon' likul bó, ²³ ka ti laa' *Yesu ya gbenent, ne ki liebe' ní ki lá tɔke' te ki ye Uwien ya tondb biba baa' bi'saan ki tɔke' be ki ye u fuobe. ²⁴ Ne ti'yaab biba mɔ jon' likul nɔɔ bó, ki ti laa' ni te ten bipiiib nɔɔ len' ma ne. Ama wɔn wɔn, ba laa' wɔ.»

²⁵ Ne *Yesu tɔke' be ki ye: «O, bijebe, mibenm ne pɔre' ne. Na teke' *Uwien ya ñɔɔɔɔɔɔn là len' nà ke nɔɔ tonm. ²⁶ Ni kpe Uwien ya Nigendke Kristo ñ jènde ne kí yaan Uwien ñ kpiɛke wɔ.» ²⁷ Ne ki cin' ki tɔkeh be nà ke kele' u'bo Uwien ya gbɔnt ni nɔɔ. U cin' ki tɔkeh be Moyis là kele' nà u'bo ne ki ti baa' *Uwien ya ñɔɔɔɔɔɔn ke mɔ là kele' nà.

²⁸ Bi ti nekn' bi joh udu wà ni nɔɔ, ne *Yesu tien' ten u ye wɔ ñ gèbre ne. ²⁹ Ne bi cékn' wɔ ki ye wɔ ñ juore bi'saan, uwien beh wù ñ lu ne, ni li biire na ñ wuɔke. Ne u juore' bi'saan. ³⁰ Bi kèle' be ñ ji uyo wà nɔɔ, ne u yuure' kpɔk, ki faare' Uwien, ki kɔku' ki de' be. ³¹ Nen saan ne bi'yenm cìbre', bi bende' wɔ, ne u ɔk ki fele'. ³² Ne bi tɔke' tɔb ki ye: «U bi lienh ki tùreh ki tɔkeh te *Uwien ya gbɔnku ya gber ya tingi usen ni ma nɔɔ, nà bi sienh ti'fèl ni ten umu-uu?»

³³ Ne bi fii' ki liebe' Yerusalem i ya tãan bo ki ti laa' *Yesu ya tondb piik nin uba nɔɔ nin binitɔb taan' ki te.

³⁴ Bi tɔke' bipanpaankaab bile nɔɔ ki ye: «Yonbdaan mɔnbe ki mekre'. U cère' Simɔn laa' wɔ.» ³⁵ Ne bipanpaankaab bile nɔɔ mɔ tɔke' be nà tien' usen ni, ki tɔke' be ki ye bi bende' wɔ uyo wà u kɔku' kpɔk nɔɔ ne.

† Liike Matie 27:60.

Yesu cère' u'panpaakaab piik nin uba laa' wɔ
(Matie 28:16-20; Mark 16:14-18; San 20:19-23; Itùon 1:6-8)

³⁶ Bi lienh bi'ñkbu ña lu', ne *Yesu baa' ki lá sere' bi'si-ik ni, ki tɔke' be ki ye: «Li te men uyenduɔn ni.» ³⁷ Nì fènde' be ki gbien', bujɛwaanbu cuo' be, kime bi maaleh ki teh nì yé ufɛnfɛnd ne. ³⁸ Ne u niire' be ki ye: «Be tien' nì cuo' ne bujɛwaanbu, ni maaleh milele? ³⁹ Li-ike men n'nuɔ nin n'tàan, min lì ne. Me nni men kí liike, ni li le n ñmɔbe tigbenɛnt nin ikɔɔb. Fɛnfɛnd ña ñmɔbe gbenɛnt ki niireh nin kɔɔbl.» ⁴⁰ U lienh nɔɔ uyo wà nɔɔ, ne ki wɔngeh be u'nuɔ nin u'tàan. ⁴¹ Nen saan ne bi'yɛnm sɔnge', ama ba laan teke' ki jin' ki gben', ki bie ki te miyɔkm ni. Ne u niire' be ki ye: «Nì ñmɔbe niba libùol liɛ ní ji-ii?» ⁴² Bi de' wɔ lijenjenpulkaal liba. ⁴³ Ne u teke', ki ñmɔn' bi'nun bó.

⁴⁴ Ne ki tɔke' be ki ye: «N laan là te nin ne uyo wà nɔɔ, n là tɔke' ne ki ye: nì kpe Moyis là kele' nà nin *Uwien ya ñkɔnɔkɔnb là kele' nà nin nà ke kele' Uwien ya yuon ya gbɔnku ni n'bo nɔɔ, ke ñ tien ne.»

⁴⁵ Nen saan ne u cibre' bi'yɛnm be ñ fre kí cii nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nɔɔ ya tingi. ⁴⁶ Ne kí tí tɔke' be ki ye: «Nì kele' ki ye nì kpe Uwien ya Nigendke Kristo ñ jènde, kí kpo kí mɛkre bitenkpiib ni wienta daali. ⁴⁷ Bi li tɔke uɛndun ya nib ke n'gber, kí ye be ñ lèbre bi'tetem ñ Uwien ñ fère be bi'biere. Bi li cin Yerusalem ni ne kí li tɔkeh tù. ⁴⁸ Ninbi ne yé n'mònkunb tibont nɔɔ ke bo. ⁴⁹ Min nin n'yul ne li cère ní le n'Baa là pùon' ki ye u li de ne nà nɔɔ. Ní li te Yerusalem ni, kí ti baa lidaali là ni li le mituɔm mà li ñɛ paaki bó ní nɔɔ.»

Yesu don' paaki bó ma bo
(Mark 16:19-20; Itùon 1:9-11)

⁵⁰ *Yesu taa' be ki jon' Betani ya du bó ya kele, ki tì yuon' u'nuɔ ki tien' be Uwien ya mɔnm. ⁵¹ U teh be Uwien ya mɔnm uyo wà nɔɔ, ne ki dàan' be, Uwien cère' u don' paaki bó. ⁵² Bi gbaan' ki kpieke' wɔ, ne ki liebe' Yerusalem nin uyensɔngciɛn. ⁵³ Bi là tuu ki te Uwien ya duku ya luo bo ne ki pèkeh Uwien.

San

Nà wongeh kugbonku kuu te ma bo

Yesu ya tond San ne kele' kugbonku kuu nno. U yie binib n bende Yesu ye udaan wa ne. Yesu ye Uwien ya Nigendke Kristo ne. Won ne liebe' ki ye Uwien ya Bije.

San kele' tigbemont ma bo nno bore' nin Matie nin Mark nin Luk kele' tu ma bo. U yie binib n tuore ki cii Yesu tien' tibont ta nin u len' ta nno ya tingi ne. San ya gbonku ya cincinm (1:1-18) u tkeh binib ki teh Yesu bugben ne ye Uwien ya fbonl. U la te nin Uwien ne haali ucincinyo ne ki baa' ki la kon' nin binib (1:1-18).

San ya gbonku gbiire' ibok ile ne. Libokkiekl ni (1:18-12:50), San lienh Yesu tien' miyokm ya bont ta nno bo ne. U tien' tu ki ti dukn' bolm milole ne. Tu ya bont ne wongeh ki teh Yesu ye Uwien ya Bije. Sufmbe ya cienb tuu ki findeh nin wa ki teh u taah u'ba ki kpaandeh Uwien ne, ki kende Saba ya daali ya yiko bo. Yesu tke' binib ki ye won ne ye tijer ta dienh limiel, ki ye kuwenwenku ku wende ugendun.

Libokliel ni (13:1-21:25), San liebe' ki ye Yesu ne ye usen wa unisaal li kpien wu ki baa Baa Uwien saan, ki liebe' ki ye Yesu siere' ugendun wuu ni ki liebe' u'Baa bo (iyul 13-17). Li ya bokl ni San lienh bi cuo' Yesu ma bo, ki bun' wa tibuur ki ye u kpe mikum, ki kpe' wa udkonkon ma bo ne. U mekre' bitenkpiib ni, ki cere' u'panpaankaab laa' wa u fuobe (iyul 18-21).

Yesu Kristo ne ye Uwien ya fbonl

1 Uwien na laan la nen' ugendun ma nno ki laa' Liñbonl te ne. Li la te nin Uwien ne, ki ye Uwien.
² Li la te nin Uwien ne micincinm. ³ Uwien la nen' tibont ke nin len ne. Uwien na nen' bonn niba na la te ni'nenm ni. ⁴ Len ne ye limiel ya daan. Limiel nno ne dienh binib kuwenwenku. ⁵ Kuwenwenku nno wende licinñunl ni, ne licinñunl na fre' ki kpiin' ku. †
⁶ Uwien kon' unil uba ni, bi yih wa San. ⁷ U baa' wa n kun kuwenwenku nno bo imon ne, na kon bo binib ke n teke ku ki ji. ⁸ Won na ye kuwenwenku nno, ama u baa' wa n kun ku'bo imon ne. ⁹ Ku ye kuwenwenmonku ku baa' ugendun ni ku n wende binib ke ne.

¹⁰ Uwien nen' ugendun nin Liñbonl nno ne. Li baa' ugendun ni ama ugendun ya nib na bende' le. ¹¹ Li baa' li'yaab saan, ne li'yaab na teke' le. ¹² Ama binib ba ke teke' le nno, bi teke' le ki jin' ne, ne li de' be usen be n li ye Uwien ya bumu. ¹³ Bi ye Uwien ya bumu ma nno, na ye u maa' be ten unisaal maa' mubumu ma bo ne, Uwien ne ye ki cere' bi ye u'bumu.

¹⁴ Liñbonl nno tien' li'ba unisaal, ki baa' ki la kon' ti'ni, ki teh tinimont cen, ki tkeh tigbemont baba. Ti laa' u'kpieke. Ukpieve wa u'Baa Uwien de' wa wu, kime u ye u'bubaabk ne. ¹⁵ San kun' u'bo imon ki kpaande' ki ye: «N la lienh kon bo ne ki teh wa li paan n'bo ni nno cen' nni, kime u la te ki laa' ba laan maa' nni.»

† Bi li fre ki lebre licinñunl na fre' ki kpiin' ku ki ye licinñunl na teke' ku m.

¹⁶ U'nimont ni ne u de' ti'ke bupaabu, ki li liebe ki de te bu ki pukn. ¹⁷ Imon, Moyis ne la de' te *yiko. Tinimont nin tigbemont tun kon, *Yesu Kristo ne baa' nin tu. ¹⁸ Uba na kpele ki laa' Wien. Ama u'Bijebaab wa ye Uwien ki te nin Uwien nno ne cere' ti bende' wa.

San wa siih binib Uwien ya ñunm ya gber (Matie 3:1-12; Mark 1:1-8; Luk 3:1-18)

¹⁹ Sufmbe ya cienb ba te Yerusalem ni nno kon' bitu-
 tuorkaab nin Lefi yaab †† San saan, ne bi ti niire' wa ki ye: «A ye nme ne?» ²⁰ Ne San kun' imon ki ye: «Min na ye Uwien ya Nigendke Kristo.» ²¹ Ne bi liebe' ki niire' wa ki ye: «A nin ye nme? A ye Eli ne-ee?» Ne u ye: «Ma ye Eli.» Bi ti niire' wa ki ye: «A ye *Uwien ya fbonkonl wa li baa ni nno ne-ee?» Ne u ye: «Hhn.» ²² Ne bi ti niire' wa ki ye: «A nin ye nme ne? A bugben tke te a ye udaan wa, na ti bende ti li ti jin ba kon' te ni nno ki ye ba.»

²³ Nen saan ne San jin' be ki ye: «N ye wa wuureh kupenpelku ni ki teh: <Tuore men ki cubn Yonbdaan ya sen,> nno ne. *Uwien ya fbonkonl Esayi la len' nno ne.»

²⁴ Bi kon' binib ba San saan nno ya biba la ye *Farisienmbe ne. ²⁵ Bi liebe' ki niire' wa ki ye: «Na ye Uwien ya Nigendke Kristo, ka ye Eli, ka ye *Uwien ya fbonkonl wa li baa ni nno m la, be nin tien' a siih binib Uwien ya ñunm-i?» ²⁶ Ne u tke' be ki ye: «Min taah miñunm ne ki siih binib Uwien ya ñunm. Ama uba

†† Lefi yaab ye binib ba la toreh bituorkaab Uwien ya duku ni ne.

te ni'siik ni, na ben wɔ. ²⁷ U pɛ n'puoli bó ní nɛ, ama ma kpɛ ń lore u'taceningben mɔɔnɔn.»

²⁸ Ni'ke là tien' Betani ya du ni nɛ, Sudɛn ya kpenpuol bó. San là siih binib Uwien ya ñunm nɛn saan nɛ.

Yesu nɛ yé Uwien ya Pebuk

²⁹ Kutaaku faa', San laa' *Yesu we ní u'saan, nɛ u ye: «Liike mɛn, Uwien ya *Pebuk kà ñɛndeh uɛndun ya nib ya biere nɔɔ. ³⁰ N là tɔke' wɔn ya gɛr nɛ ki ye uje uba pɛ n'puoli bó ní ki cɛn' nni nɔɔ, kimɛ u là te ki laa' ba laan maa' nni. ³¹ Min mɔɔnɔn ɲa là ben udaan wà nɛ, ama n baa' ki siih binib Uwien ya ñunm ɲɔ Israyel yaab nɛ ń bende wɔ.»

³² Nɛ San tɔke' binib ki ye: «N laa' *Mifuoñaanm ñɛn' paaki bó ki jiih ní, ki naan unɛnjel, ki lá te u'bo. ³³ Min mɔɔnɔn ɲa là ben udaan wà nɛ, ama Uwien wà sɔn' nni ń li siih binib u'ñunm nɔɔ, nɛ tɔke' nni ki ye n li lɛ *Mifuoñaanm jiiɛ' ní ki lá te uje uba bo. Wɔn nɛ li cɛrɛ *Mifuoñaanm ń jiiɛ ní binib bo. ³⁴ N laa', nɛ ki kun' imɔn ki ye wɔn nɛ yé Uwien ya Bijɛ.»

Bà kpɛ' ki tien' Yesu ya panpaankaab

³⁵ Kutaaku faa', nɛ San tí te ni'saan nin u'panpaankaab bile. ³⁶ U laa' *Yesu gɛbreh, nɛ u caan' u'bo inun, ki ye: «Liike mɛn, Uwien ya Pebuk sɔ.» ³⁷ San ya panpaankaab bile nɔɔ cii' u len' nà, nɛ ki paan' *Yesu bo. ³⁸ *Yesu jɛbe', ki laa' bi pɛ u'bo, nɛ u niire' bɛ ki ye: «Ni yíe ba?» Nɛ bi ye: «Rabi, a te lɛ saan-i?» Rabi ya tingi si: Uwɔnwɔknl bii Cɛnbaa nɛ. ³⁹ Nɛ u ye: «Dɛn mɛn, ni li lɛ.» Nì là te kutaajuɔku tikur tunan ya yo nɛ. Bi paan' u'bo ki tì laa' u te nà saan, nɛ ki juore' u'saan ki tonde' ni'daali ya wentunl.

⁴⁰ Bijɛb bile bà là cii' San ya lenm ɲɔ ki paan' *Yesu bo nɔɔ, bi yih uba Andre, u yé Simɔn Pɛr ya ninje. ⁴¹ U kpɛ' ki jon' ki tì laa' u'ninje Simɔn nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Tì laa' Mɛsi.» Mɛsi ya tingi si: Uwien ya Nigendke Kris-to nɛ. ⁴² Nɛ ki taa' wɔ ki baa' *Yesu saan. *Yesu caan' Simɔn bo inun, ki tɔke' wɔ ki ye: «Bi yih ɲɛ Simɔn nɛ, San ya bijɛ. Bi ji li yih ɲɛ Sefas nɛ.» Sefas ya tingi si: Litɛpenl nɛ.

⁴³ Kutaaku tí faa' nɛ *Yesu yíe wɔ ń jo Galile ya tinfenm bó. U laa' Filip nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ní.» ⁴⁴ Filip nɔɔ yé Betsayida ya du ɲɔ nɛ. Andre nin Pɛr mɔ yé nɛn bó yaab nɛ. ⁴⁵ Filip jon' ki tì laa' Natanayel nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Tì laa' unil wà Moyis là ke'le' u'gɛr Yiko ya gbɔnkɔ ni nɔɔ. *Uwien ya ñɔɔnɔɔnɔn mɔ là len' u'gɛr. Wɔn si: Nasaret ya Yesu, Yosef ya bijɛ.» ⁴⁶ Nɛ Natanayel niire' wɔ ki ye: «Nibonmɔnɔnɔn li fre kí ñɛ ní Nasaret ya du ni-ii?» Nɛ Filip tɔke' wɔ ki ye: «Dɛn kí tì liike.»

⁴⁷ *Yesu laa' Natanayel we ní u'saan, nɛ u ye: «Liike mɛn, Israyel ya bol ya nil tenten sɔ, u yé ugbɛmɔndaan nɛ.» ⁴⁸ Nɛ Natanayel niire' wɔ ki ye: «A ben nni lɛ saan-i?» Nɛ *Yesu ye: «A bi te bukenkenbu ni ma nɔɔ n kpɛ' ki laa' ɲɛ nɛ ki yaan Filip yin' ɲɛ.» ⁴⁹ Nɛ Natanayel ye: «Cɛnbaa, a mɔnbe ki yé Uwien ya Bijɛ nɛ. A yé Israyel ya bercien nɛ.» ⁵⁰ Nɛ *Yesu ye: «N tɔke' ɲɛ ki ye n laa' ɲɛ

bukenkenbu ni ma nɔɔ nɛ a teke' nni ki jin'. A li lɛ miyɔkm ya bont tà yebe ki cɛn' niɛ nɔ.» ⁵¹ Nɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ni li lɛ kutaaku ye, kí lɛ Uwien ya tondb doh kutaaku ki jiih ní *Unil ya Bijɛ ya yul ya paaki.»

Bi tien' upiikuɔn uba Kana ya du ni

2 Wienta daali nɛ bi tien' upiikuɔn uba Kana ya du ni, Galile ya tinfenm ni. *Yesu ya naa mɔ là te ni'saan. ² Bi là yin' *Yesu nin u'panpaankaab mɔ upiikuɔn nɔɔ. ³ Midaam là pɔrɛ', nɛ *Yesu ya naa tɔke' wɔ ki ye: «Ba ji ɲmɔbe daam.» ⁴ Nɛ *Yesu jiih' wɔ ki ye: «Upii, min nin sin tu lɛ nɛ? N'yo ɲa laan baa'-a!» ⁵ Nɛ u'naa tɔke' bitonsɔnb ki ye: «U ye ma la, ní tien nɔɔ.»

⁶ Tɔ, icincencien iluob iba là se ni'saan. Cin kɛ cin là li fre kí teke ten icuɔn iniin bii icuɔn piik nin ile. *Sufmɛ là kuonh i ya cin ni nɛ miñunm ki taah ki sɔkreh bi'ba, ki paakeh iyaajɛbok ye ma bo. ⁷ *Yesu tɔke' bitonsɔnb nɔɔ ki ye: «Gbien mɛn icin yii nɔ miñunm.» Nɛ bi gbien' i'ke miɛn. ⁸ Nɛ u ye: «Kon mɛn kí tì de wà likeh kuna-cenku ya tɔn.» Nɛ bi kon' ki tì de' wɔ, ⁹ ki laa' miñunm nɔɔ kpende' midaam ɲɔ. Nɛ u wube' ki liike', ka ben mi ñɛn' nà saan. Ama bitonsɔnb bà kon' ki tì de' wɔ nɔɔ, ben ben. Nɛ u yin' piice, ¹⁰ ki tɔke' wɔ ki ye: «Wà kɛ ye wɔ ń de midaam la, u kpɛreh ki dienh mà ɲmɛ nɛ. Binib ñun' ki tì gbo' la, nɛ u ji dienh mà ɲa ɲmɛ ki gbi-en'. Sin sɛn' ma ɲmɛ ki tì kende' nɛ ki yuɔn' ki de'-a!»

¹¹ Nɛn nɛ yé miyɔkm ya bonn nà *Yesu cin' ki tien' nɛ. U là tien' miyɔkm ya bonn bugben Kana ni nɛ, Galile ya tinfenm ni, ki cɛrɛ' binib laa' u ɲmɔbe ukpɛke ma bo. Nɛ u'panpaankaab teke' wɔ ki jin'.

¹² Ni ya puoli bó nɛ wɔn nin u'naa nin u'ninjieɔ nin u'panpaankaab jiiɛ' Kapernawum ya du bó, ki tì tien' ni'bó iwenkàankɛ.

Yesu ɲɔrɛ' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo

(Matie 21:12-13; Mark 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³ Nì là sɛn' waamu nɛ *Sufmɛ ya Pak ń jele, nɛ *Yesu don' Yerusalem bó, ¹⁴ ki tì kɔn' Uwien ya duku † ya luo bo, ki laa' binib te u'bo. Biba kuɔreh inɛ nin ipe nin inɛnjel, bitɔb kpendeh ilike. ¹⁵ Nɛ u taa' ɲmɛ ki tien' unalɛbe yaam, ki ɲɔrɛ' biwenkuɔrb nɔɔ nin bi'pe nin bi'ne nɔɔ kɛ ki ñɛn' saali, ki kpenkpien' bilikkpendb nɔɔ ya like, ki tuture' bi'teb ki gbɔgbɔbe'. ¹⁶ Nɛ ki tɔke' binɛnjekuɔrb nɔɔ ki ye: «Ñɛn mɛn ni'ke niɛ saan! Ni la taa n'Baa ya duku kí tien kukpenkpendduku.» ¹⁷ Nɛ u'panpaankaab tiere' ki ye ni ke'le' *Uwien ya gbɔnkɔ ni ki ye: «Uwien, n'nun mɔn a'duku ya gɛr bo cɛn, nɛ ni sienh n'fɛl ni ten umu.»

¹⁸ Nɛ *Sufmɛ ya cɛnb niire' wɔ ki ye: «A li tien mi lɛ yɔkm ya bonn kí wuɔn tɛ kí ye a ɲmɔbe usen á tien a teh nà nɔ?» ¹⁹ Nɛ u ye: «We mɛn Uwien ya duku kuu, ɲɔ ń taa iwien ita kí liɛbe kí mɛ kù.» ²⁰ Nɛ bi ye: «Bi taa' ibin pinan nin iluob nɛ ki mɛn' Uwien ya duku kuu nɔ, nɛ sin ye a li taa iwien ita kí liɛbe kí mɛ kù-uu?» ²¹ Ama *Yesu lienh Uwien ya duku kùà bó nɔɔ, u niireh u'g-

† Liike Matie 12:5; Mark 11:11; Luk 2:27.

benent ne. ²² Uyo wà u mekre' bitenkpiib ni nno, ne u'-panpaankaab tiere' ki ye u là len' nno. Ne ki teke' nà kele' *Uwien ya gbõnku ni nno nin *Yesu ya lenm ki jin'.

Yesu ben nà te unil ya fèl ni

²³ *Yesu là te Yerusalem ni ne Pak ya nacenku nno ya yo, ki tien' miyokm ya bont, binib laa', ne bà yebe teke' wà ki jin'. ²⁴ Ama wõn ña du bi'bo, kime u ben binib ke ya yenmaale. ²⁵ Wa nuunh uba ñ tãke wà unil ya gber. Kime wõn bugben ben nà te unil ya fèl ni.

Yesu nin Nikodem ya gber

3 Uje uba là te bi yih wà Nikodem, u yé *Farisienm-be ya cekl ya nil ne, ki yé Sufmbe ya cienb ya uba. ² U baa' *Yesu saan kuñõnku ki tãke' wà ki ye: «Cenbaa, ti ben ki ye Uwien ne sãn' ñe ní á lá wãkn te, kime Uwien ña te nin nil la, wa ñ fre kí tien yõkm ya bont ten a teh ma bo wã.» ³ Ne *Yesu tãke' wà ki ye: «N tãkeh ñe imõn ne, ba maa' unil wà ki lere' la †, udaan ña ñ fre kí le Uwien ya bel.» ⁴ Ne Nikodem ye: «Unil tien' ucien la, bi li tien mila kí maa wà kí lere? U li fre kí liebe kí kã u'-naa ya benku ni ña be ñ maa wà kí lere-ee?» ⁵ Ne *Yesu ye: «N tãkeh ñe imõn ne, ba maa' nil wà miñunm nin *Mifuoñaanm ni la, udaan ña ñ fre kí kã Uwien ya bel ni. ⁶ Unisaal maa' nà la, ni yé unisaal ne. *Mifuoñaanm maa' nà la, ni yé *Mifuoñaanm yaann ne. ⁷ La cère n tãke' ñe ma ki ye ni kpe be ñ maa ne kí lere nno ñ cuo ñe miyokm. ⁸ Mitafaam †† joh mì yíe nà bó ne, ne a ciih mi'waaku bó, ka ben mì ñen' nà, ki niireh nin mì joh nà. Unil wà ke *Mifuoñaanm maa' wà la, u'mã yaam te nno ne.»

⁹ Ne Nikodem niire' wà ki ye: «Nì li tien mila kí tien-i?» ¹⁰ Ne *Yesu jii' wà ki ye: «A yé unil wà wãknh Israyel yaab Uwien ya gber, ne ka ben n len' nà wã ya tingi-ii? ¹¹ N tãkeh ñe imõn ne, ti lienh ti ben nà ne, ki kundeh imõn tí'nun laa' nà bo, ne na teknh tí'mõnkun ki jinh. ¹² N tãkeh ne uñendun wuu ni ya gber, ne na teknh tù ki jinh. N tãke' ne paaki bó yaar la, ni li tien mila kí teke tù kí jii? ¹³ Unil ya Bijé wà ñen' paaki bó ki jii' ní ña ñi la, uba ña don' paaki bó.

¹⁴ «Bi li fin Unil ya Bijé paaki bó ten Moyis là fin' ma uwe udã bo ki caan' kupenpelku ni nno ne, ¹⁵ ña unil wà ke teke' wà ki jin' la, wã ñ le limiel là ña ñmãbe gbenm.» ¹⁶ Imõn, Uwien yíe uñendun ya nib ki gbien', ne ki taa' u'Bubaabk ki de' ña wã ke teke' wà ki jin' la, u la kpo kí juore fenn, ama wã ñ le *limiel là ña ñmãbe gbenm. ¹⁷ Kime Uwien ña sãn' ní u'Bijé uñendun ni wã ñ lá biin uñendun ya nib, u sãn' wã ní wã ñ lá ñmien be ne. ¹⁸ Wã ke teke' wà ki jin' la, Uwien ña ñ biin wã. Ama wã ke ña teke' wà ki jin' la, Uwien biin' wã ña, kime wa teke' wã Uwien ya Bubaabk ki jin'. ¹⁹ Uwien ñiikeh nà bo sã ki bi-indeh binib: kuwenwenku baa' uñendun ni, ne binib yíe licinñunl ki cen' kuwenwenku, kime bi'tuon bre ne. ²⁰ Wã ke teh nà bre nen kuwenwenku ne, ka yíe wã ñ nekñ kù, kime u jie u'tuonbiere nno li ñe upaan bo ne.

† Grékmbé ya lenm ya ñõbonl là teh kí maa kí lere nno li fre kí ye kí maa paaki bó m. †† Grékmbé ya lenm ya ñõbonl là teh Mifuoñaanm nno li fre kí ye mitafaam m.

²¹ Wã ke teh nà mõn joh kuwenwenku ni ne, ne binib ñ le u'tuon kí bende kí ye u teh Uwien yíe nà ne.

San len' Yesu ya gber ma bo

²² Ni ya puoli bó ne *Yesu nin u'panpaankaab jon' Sude ya tinfenn ni, ki tì te ni'bó, ne u siih binib Uwien ya ñunm. ²³ San mã là siih binib Uwien ya ñunm, Enõn ya du ni ne, kime miñunm là yebe ni'saan. Udu nno kpieke Salim ya du ne. Binib là bàareh u'saan, ne u siih be Uwien ya ñunm. ²⁴ U ya yo ki laa' ba laan là cuo' San ki tì pekñ'.

²⁵ San ya panpaankaab findeh nin Suf uba bi sãkreh bi'ba ki paakeh iyaajebok ye ma bo nno bo ne. ²⁶ San ya panpaankaab baa' ki lá tãke' wà ki ye: «Cenbaa, unil wà là te a'saan Sude ya kpenpuol bó, a tãke' binib u'gber nno, u'mã ji siih binib Uwien ya ñunm ne, ne binib ke ji joh wã saan.» ²⁷ Ne San tãke' be ki ye: «Nil ña ñ fre kí li ñmãbe niba ña Wien ña de' wã nè. ²⁸ Ninbi bugben yé ñ'mõnkunb ki ye n là len' ki ye min ña yé Uwien ya Nigendke *Kristo, ama Uwien sãn' nni ñ liere wã ne usen. ²⁹ Uje kuõndeh upii la, wã si upii. Piice ya jã wã te ugbe ne ki cengeh u'jã bó. U tì cii' u'jã ya nieke bó uyo wà la, ne u'yenn ñ sãnge cenn. N'mã ñmãbe u ya yensãnge ne ki tì gben'. ³⁰ Nì kpe wã *Kristo ya yel ñ li tũkreh ki kpien, ne ñyaal ñ li sondeh.»

Unil wà ñen' paaki bó ní ya gber

³¹ Wã wà ñen' paaki bó ní nno ne cen' nà ke te. Unil wà ñen' uñendun ni yé uñendun ya nil ne, ki lienh uñendun ya lenm. Unil wà ñen' paaki bó ní ne cen' nà ke te. ³² U kundeh imõn u laa' nà nin u cii' nà bo ne. Ama uba wãkn ña teke' u'mõnkun nno. ³³ Wã ke teke' u'mõnkun nno la, u tuo' ki ye Uwien yé ugbemõndaan ne. ³⁴ Unil wà Uwien sãn' wã ní nno lienh wã Uwien ya gber ne, kime Uwien taa' *u'Fuoñaanm ki de' wã ki tì gben' ne. ³⁵ Uwien Baa yíe u'Bijé, ne ki taa' nà ke te ki ñukñ' wã. ³⁶ Wã teke' Uwien ya Bijé ki jin' la, u ñmãbe limiel là ña ñmãbe gbenm ne. Ama wã ña tuo' ki teke' Uwien ya Bijé ki jin' la, wa ñ le limiel nno. Uwien ya mu-tuol li tuu ki te u'bo ne.

Yesu nin Samari ya pii uba ya gber

4 *Yesu cii' binib tãke' *Farisienmbe ki ye u teh binib u'panpaankaab ki siih be Uwien ya ñunm ki cen' San. ² Imõn, *Yesu bugben ña là siih nib Uwien ya ñunm. U'panpaankaab ne là siih be. ³ *Yesu cii' bi lienh nno ma nno ne u siere' Sude ya tinfenn ni, ki liebeh Galile ya tinfenn bó. ⁴ U joh Galile la, u li ñe *Samari ya tinfenn ni ne.

⁵ U tì baa' Samari ya du uba ni, bi yih wù Sikar. Sakõb là de' u'bijé Yosef bukpaabu bùa nno ña fãke nin ni'saan. ⁶ Sakõb ya ñunbunl te nen saan ne. *Yesu cuon' ki jii', ne ki kèle' liñunbunl nno ya ñõgbel bo. Nì là tuo kuwensiiku ya yo ne.

⁷ Samari ya pii uba baa' wã ñ lun miñunm, ne *Yesu tãke' wà ki ye: «Pu nni miñunm ñ ñu.» ⁸ U ya yo ki laa' u'panpaankaab jon' udu ya benku ni be ñ tì de tijier.

⁹ Nε upii nno ye: «Kí ye be bo? Sin Suf mɔ lá miɛh min Samari ya pii miñunm-ii?» U len' nno, kime Sufmbε ɲa là nekndeh Samari yaab.

¹⁰ Nε *Yesu ye: «A bi ben Uwien ya paabu, ki tí bi ben wà miɛh ɲε miñunm nɔ la, sin nε bi li miε wɔ, nε u bi li de ɲε mifuobm ya ñunm. †» ¹¹ Nε upii nno ye: «Cenbaa, ɲa ɲmɔbe bonlunkaann, liñunbunl nno nɔ ñɔ, a li le mifuobm ya ñunm nno le saan-i? ¹² Ti'yaaje Sakɔb nε là de' tε liñunbunl liε nɔ. Wɔn nin u'bijieb nin u'went ke là ñun' li'ñunm. Sin nε cen' wɔn-ii?» ¹³ Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Wà ke ñuh miε ya ñunm la, uñuñun li liebeh ki coh wɔ nε. ¹⁴ Ama wà ke li ñu n li de wɔ miñunm mà nno, ñuñun ɲa ji li cuo wɔ fiebu. N li de wɔ miñunm mà nno li te ten liñunbunl nε u'ni, kí li dienw wɔ limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm.» ¹⁵ Nε upii nno ye: «Cenbaa, de nni mi ya ñunm, ñuñun ji la cuo nni ɲɔ n ji la bàareh niε saan ki luh.»

¹⁶ Nε *Yesu ye: «Jo kí tì yin a'ce kí liebe ní.» ¹⁷ Nε u ye: «Ma ɲmɔbe cε.» Nε *Yesu jjin' wɔ ki ye: «A ye ɲa ɲmɔbe cε ma nɔ, nì yé imɔn nε. ¹⁸ Kime a kun' ticεr ki tì dukn' jeb biñun nε. A ji te uje wà saan fεnfεnɔ nɔ ɲa yé a'ce. A len' ma nɔ, a tɔke' tigbemɔnt nε.» ¹⁹ Nε upii nno ye: «Cenbaa, n bende' ki ye a yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl nε. ²⁰ Tinbi Samari yaab ya yaajeb puke' Uwien lijuɔ liε bo nε, nε ninbi *Sufmbε ye bi li pukeh Uwien nà saan si: Yerusalem ni nε.»

²¹ Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Upii, teke kí ji kí ye, uyo we ní, nib ɲa ji lá li pukeh Baa Uwien lijuɔ liε bo, ka ji li pukeh wɔ Yerusalem nɔ ni. ²² Ninbi Samari yaab pukeh Uwien, nε ka ben wɔ. Tinbi *Sufmbε wɔn, ti ben wɔ, nε ki pukeh wɔ. Kime wà li ɲmien binib ke ñen' *Sufmbε ni nε. ²³ Uyo we ní, nε nì yé fεnfεnɔ nε, bipupukmɔnb li pukeh Baa Uwien bi'fɛl ni nε imɔnmɔn. Kime Uwien nu-unh bi ya nib ya bol nε be ní li pukeh wɔ. ²⁴ Uwien ɲa ɲmɔbe gbenent, ba lenh wɔ. Binib bà ke pukeh wɔ nno li pukeh wɔ bi'fɛl ni †† nε imɔnmɔn.» ²⁵ Nε upii nno ye: «N ben ki ye Uwien ya Nigendke, wà bi yih wɔ *Kristo nno, li baa ní. U lá baa' la, u li tɔke tε tibont ke ya tingi.»

²⁶ Nε *Yesu ye: «Min wà lienh ɲε nɔ, n yé wɔn nε.»

²⁷ U ya yo nε u'panpaankaab liebe' ní. Bi laa' wɔn nin upii tɔkeh tigber ma nno nε nì cuo' be miyɔkm, ama uba ɲa kaabe' ki niire' wɔ ki ye: «A yíε ba u'saan-i?» Bii «A tɔkeh wɔ be ya gber-i?»

²⁸ Nen saan nε upii nno taa' u'cuɔl ki sien', ki jon' udu ya benku ni, ki tì tɔke' binib ki ye: ²⁹ «Den men kí tì liike uje wà tɔke' nni n tien' nà ke nɔ-a! Wa lii yé Uwien ya Nigendke Kristo-oo?» ³⁰ Nε bi ñen' udu ni ki joh *Yesu bó.

³¹ Upii nno liebe' udu bó uyo wà nno, nε *Yesu ya panpaankaab gbáanh wɔ ki teh: «Cenbaa, ji tijier.»

³² Nε u tɔke' be ki ye: «N ɲmɔbe tijier tuba ní ji na ben tù.»

³³ Nε u'panpaankaab niireh tɔb ki teh: «Uba nε nín tuke' tijier ki lá de' wɔ bii?» ³⁴ Nε u tɔke' be ki ye: «N'jier si ní tien wà wɔn' nni ní yíε nà nε, kí wɔn u'tuonl kí tì

† Grεkmbε ya lenm ya ñɔbonl là te mifuobm ya ñunm nno li fre kí ye miñunbungkaam mɔ. †† Grεkmbε ya lenm ya ñɔbonl là teh bi'fɛl ni nno li fre kí ye Mifuoñaanm ya tuɔm bo mɔ.

gben. ³⁵ Ninbi pɔh mikpenjenm ki teh: «Nì sien' iñmaale inan nε nè ní kpaan tikpejier ya taanm.» Ama min tɔkeh nε nε: yaare men kí liike, tikpejier ben' ki kpaan' mi-taanm ɲɔ. ³⁶ Wà taakeh tikpejier teknh u'paaku nε, ki taakeh ni'ke limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm bo. Nen nε li cère wà buuh nin wà taakeh ke ní li ɲmɔbe uyensonge. ³⁷ Mikpenjenm mà teh: «Uba buuh, nε utɔ taakeh» nno yé imɔn nε. ³⁸ Kime n wɔn' nε ní tì taan tikpejier tà na jènde' tu'bo nε. Biba nε jènde' ki wɔn', nε ninbi jondeh bi'tontonku bo.»

³⁹ Upii nno tɔke' Samari ya tinfenm yaab ki ye *Yesu tɔke' wɔ u tien' nà ke ma nno nε bi teke' *Yesu ki jin' ki yebe, ⁴⁰ ki baa' u'saan, ki gbáan' wɔ ki ye wɔ ní juore bi'saan, nε u tien' nin be iwien ile. ⁴¹ Binib teke' wɔ ki jin' wɔn bugben ya lenm bo ki yebe ki cen' bà teke' wɔ ki jin' upii nno ya lenm bo nno. ⁴² Nε bi tɔke' upii nno ki ye: «Na ji yé a ya lenm baba bo nε ti teke' wɔ ki jin'. Tin-bi bugben cii' u len' ma bo, ki bende' ki ye u mɔnbe ki yé uñendun ya ɲmienl nε.»

Yesu cère' utonsɔncien uba ya buk faake'

⁴³ Iwien ile nno gèbre', nε *Yesu ñen' ni'saan ki jon' Galile ya tinfenm ni. ⁴⁴ Wɔn bugben nε là len' ki ye *Uwien ya ñɔbonsɔknl ke ñɔbonsɔknl ya tiema du ni yaab nε ɲa boh wɔ. ⁴⁵ Ama u tì baa' Galile ya tinfenm ni ma nno, bi teke' wɔ kucɛnku mɔnmɔnm nε, kime bi'mɔ là jon' Yerusalem be ní tì jele kunacenu ma nno, bi là laa' u tien' nà ke kunacenu nno ya yo.

⁴⁶ U liebe' ki baa' Kana ya du ni, Galile ya tinfenm ni, u là cère' miñunm kpɛnde' midaam nà saan nno. Gobina ya tonsɔncien uba te Kapernawum ya du ni u'bijε bun. ⁴⁷ Utonsɔncien nno cii' *Yesu ñen' Sude ya tinfenm bó ki baa' Galile ya tinfenm ni, nε u baa' ki gbáan' *Yesu ki ye wɔ ní jo u'den, kí cère u'bijε ní faake, kime u benh wɔ ní kpo nε. ⁴⁸ Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Na laa' yɔkm ya ñiεku nin yɔkm ya bonn la, na li tì teke nni kí ji-a!» ⁴⁹ Nε utonsɔncien nno tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, jo n'den tonm! A taande' la, a li tì baa kí le n'buk nno kpo'-a.»

⁵⁰ Nε *Yesu ye: «Li kunh, a'bijε faake'-a.»

Uje nno teke' *Yesu tɔke' wɔ nà nno ki jin', nε ki liebe' ki kùnh. ⁵¹ U kùnh ma nno nε u'tonsɔnb tuobe' wɔ usen ni ki tɔke' wɔ ki ye: «A'bijε faake'-a.»

⁵² Nε u niire' be ki ye: «U le yo ba nε u'gbenent tunge?» Nε bi tɔke' wɔ ki ye: «Wenli kutaajuɔku kukurku kuba ya yo nε u'gbenent wun songe'.» ⁵³ Nε uje nno bende' ki ye u ya yo nε *Yesu wun tɔke' wɔ ki ye u'bijε faake' ɲɔ. Nen saan nε wɔn nin u'den yaab ke teke' *Yesu ki jin'.

⁵⁴ Nen nε tien' miyɔkm ya bonlienn nà *Yesu tien' nè uyo wà u ñen' Sude ya tinfenm ni, ki liebe' ní Galile ya tinfenm ni nno.

Uje uba ya tàan nin u'nuɔ faan' Yesu cère' u faake'

5 Ni ya puoli bó nε Sufmbε ya nacenku kuba te Yerusalem ni, nε *Yesu don' ni'bó. ² Bi là lùke' kujε-bieku kuba Yerusalem ni, kù te bi yih nà saan ipe ya nañɔbu nno. *Sufmbε ya lenm ni, bi yih kujεbieku nno

Betsata nɛ. Tininbont tuɗun là se ki guɗn' kù. ³ Biwienb dɔdɔ tininbont nɔɔ ni ki yebe. Biba yé ijùɗn, bitɔb yé idien, bitɔb mɔ ya nuɔ nin bi'taan ke faan'. [Bi'ke là dɔ ki gu uyo wà miñunm li jènge nɛ. ⁴ Kime uyo uba la, Uwien ya tond uba ti ñ jiiire ní nɛ kí lá kɔ kujebieku nɔɔ ni, kí kùkùre miñunm. Uyo wà u baa' ki lá kùreh uwien wà kpíe' ki kɔn' la, u bun iwien yà ke la, u li faake nɛ.]

¹⁵ Uje uba mɔ là te ní'saan ki bun ibin pita nin iniin.

⁶ *Yesu laa' u dɔ, nɛ u bende' ki ye u bunge' ni wuɔke'-a. Nɛ u niire' wɔ ki ye: «A yíe á faake-ee?» ⁷ Nɛ uwien nɔɔ jiiin' wɔ ki ye: «Yonbdaan, miñunm lá jèngeh la, ma ηmɔbe nil wà li taa nni kí kuɗn mi'ni. N benh ñ kɔ la, nɛ uba ñ kpíe nin nni kí kɔ.» ⁸ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Fii, kí yuure a'nagenl, kí li cuonh.» ⁹ Nɛ u faake' i ya taan bo, ki yuure' u'nagenl, ki cuonh.

Ní'daali là yé *Saba ya daali nɛ. ¹⁰ Nɛn bo nɛ *Sufmbe ya cienb tɔke' uje wà faake' nɔɔ ki ye: «Dinno yé *Saba ya daali nɛ, ηa ηmɔbe sen a yuure' a'nagenl kí take.»

¹¹ Nɛ u tɔke' be ki ye: «Uje wà cère' n faake' nɔɔ, wɔn nɛ ye ñ yuure n'nagenl kí li cuonh.» ¹² Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «U le daan nɛ ye á yuure a'nagenl kí li cuonh-i?»

¹³ Nɛ uje wà faake' nɔɔ ηa bende' unil wà nɛ, kime linigol là te ní'saan ma nɔɔ wa bende' *Yesu taa' nà bó.

¹⁴ Uyo uba nɛ *Yesu lá laa' wɔ Uwien ya duku ya luo bo, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Liike, fenfenno a faake'-a! A la ñ tien biere ηɔ ijend yà cen' yie nɔ la tu ηɛ.» ¹⁵ Nɛ uje nɔɔ jon' ki ti tɔke' *Sufmbe ya cienb ki ye *Yesu nɛ cère' u faake'. ¹⁶ Nɛn bo nɛ Sufmbe ya cienb cin' ki kɔnh nin Yesu, kime u cère' unil faake' *Saba ya daali. ¹⁷ Ama *Yesu tɔke' be ki ye: «N'Baa sɔnh itùon nɛ haali nin fenfenno, nɛ n'mɔ sɔnh.» ¹⁸ *Yesu len' nɔɔ ma nɔɔ nɛ Sufmbe ya cienb tùcreh ki nuunh be ñ ku wɔ. Na yé u saa' *Saba ya daali ya kuɔl baba nɛ bi nuunh be ñ ku wɔ, kime u yin' Uwien wɔn bugben ya Baa ma nɔɔ u taa' u'ba ki kpaan' Uwien nɛ.

Uwien de' u'Bije mituɔm

¹⁹ Nɛn saan nɛ *Yesu liebe' ki tɔke' be ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, Uwien ya Bije ηa ñ fre kí tien niba u'ba bo. U laa' u'Baa teh nà nɔɔ, u'mɔ teh nɛn nɛ. U'Baa teh nà nɔɔ, u'mɔ teh nɛn nɛ, ²⁰ kime Baa yíe u'Bije, nɛ ki wuɔn' wɔ u teh nà ke. U li wuɔn wɔ itùon yà cen' yie nɔ, ηɔ nɛ ñ tùcre kí cuo nɛ miyɔkm. ²¹ Uwien Baa mɛkreh bitenkpiib, ki cèreh bi fuobe ma nɔɔ, nɔɔ nɛ u'Bije mɔ li cère u yíe bà nɔɔ ñ li fuobe. ²² Uwien Baa ηa buh nil uba buur, u cèbe' u'Bije nɛ tibuur ke, ²³ ηɔ binib ke ñ kpíeke u'Bije ten bi kpíekreh u'Baa ma bo. Unil wà ke ηa kpíeke' Uwien ya Bije la, wa kpíeke' u'Baa wà sɔn' wɔ ní nɔɔ mɔ nɛ.

²⁴ «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, unil wà ke cii' n'gber, ki teke' wà sɔn' nni ní ki jin' la, u laa' limiel là ηa ηmɔbe gbenm nɛ. Uwien ηa ñ biin udaan. U ñen' mikuum ni nɛ, ki kɔn' mifuobm ni. ²⁵ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, uyo we ní, nɛ nì yé fenfenno nɛ, bitenkpiib li cii Uwien ya Bije ya nieke bó. Bà li cii nɔɔ li le limiel. ²⁶ Baa yé limiel ya daan ma nɔɔ nɛ ki cère' u'Bije mɔ yé limiel ya daan, ²⁷ ki de' wɔ ufaa

† Bi kpíe' ki kele' tigbɔnt tà nɔɔ ya tuba ni migbiirm 5:3b-4 ηa te tu'ni.

wɔ ñ bu binib tibuur, kime u yé Unil ya Bije nɛ. ²⁸ La cère men nie ke ñ cuo nɛ miyɔkm. Uyo we ní, binib bà ke te ikul ni nɔɔ li cii u'nieke bó, ²⁹ kí ñe ní. Bà sɔn' lituonmɔnɔmɔnɔ nɔɔ li mɛkre kí le limiel, nɛ bà sɔn' itùonbiere nɔɔ mɔ li mɛkre ηɔ Uwien ñ bu be tibuur.»

Nà wɔngeh ki teh Yesu mɔnbe ki ñen' ní u'Baa Uwien saan

³⁰ «Ma ñ fre kí tien niba n'ba bo. N buh binib tibuur n'Baa ye ma bo nɛ. N'buur cuube nɛ, kime ma nuunh n yíe nà, n nuunh wà sɔn' nni ní nɔɔ yíe nà nɛ. ³¹ N kundeh n'ba bo imɔn la, na ñ tuo n'mɔnkun nɔɔ. ³² Uba nɛ kundeh n'bo imɔn, nɛ n ben ki ye u lienh n'bo nà nɔɔ, yé imɔn nɛ. ³³ Ninbi bugben là sɔn' ní'tondb San saan, nɛ u ti len' n'bo tigbemɔnt. ³⁴ Na yé n nuunh unil ya mɔnkun nɛ cère' n tiere' nɛ San ya gber. N lienh nɔɔ ηɔ ní ηmɛre nɛ. ³⁵ San là te ten lifrl là bi se' lè li wendeh nɛ. Ninbi bugben là tuo' ki pokn' u'wenwenku ni uyo uba. ³⁶ Ama niba kundeh n'bo imɔn, ki cen' San ya mɔnkun. Nɛn si: n'Baa de' nni itùon yà nɔɔ n sɔnh yen nɛ, nɛ n li sɔn yé kí ti gben nɛ. Itùon bugben nɛ wɔngeh ki teh n'Baa nɛ sɔn' nni ní. ³⁷ N'Baa wà sɔn' nni ní nɔɔ, wɔn bugben kundeh n'bo imɔn nɛ. Ama na cii' u'nieke bó, ka laa' wɔ mɔ. ³⁸ U'gber ηa te ní'fél ni, kime na teke' u sɔn' wà ní nɔɔ ki jin'. ³⁹ Ni tùcreh ki fiinh *Uwien ya gbɔnku, ki maaleh ki teh, ni li le kun ni nɛ limiel là ηa ηmɔbe gbenm. Kugbɔnku nɔɔ nɛ kundeh n'bo imɔn. ⁴⁰ Nɛ na yíe ní baa n'saan kí le limiel nɔɔ.

⁴¹ «Na yé n nuunh ukpíeke binib saan nɛ. ⁴² Ama n ben nɛ, ninbi ηa ηmɔbe Wien ya yíem ní'fél ni. ⁴³ Min baa' n'Baa ya yel bo nɛ, nɛ na teke' nni. Ama unil baa' wɔn bugben ya yel bo la, ni teknh wɔ nɛ. ⁴⁴ Ni yíe ní li kpíekreh tɔb nɛ, ka nuunh kpíeke wà ñeh ní Uwien baba saan nɔɔ. Nɛn bo, ni li tien mila kí teke nni kí ji? ⁴⁵ Ni la maaleh ki teh min nɛ li biin nɛ n'Baa saan. Ni du Moyis wà bo nɔɔ, wɔn nɛ li biin nɛ. ⁴⁶ Ni bi teke' Moyis ki jin' la, ni bi li teke n'mɔ kí ji nɛ, kime Moyis là kele' n ya gber nɛ. ⁴⁷ Na teke' Moyis kele' nà nɔɔ ki jin' ma nɔɔ, ni li tien mila kí teke n'gber kí ji?»

Yesu jin' linigocienl liba

(Matie 14:13-21; Mark 6:30-44; Luk 9:10-17)

6 Ni ya puoli bó nɛ *Yesu puore' Galile ya ñuncienm mà bi liebe' ki yih mè Tiberiyad ya ñuncienm nɔɔ. ² Binib laa' u teh miyɔkm ya bont, ki cèreh biwienb faakreh ma nɔɔ nɛ bi pe u'bo ki yebe. ³ Nɛ *Yesu nin u'-panpaankaab don' lijuɔl ki ti kèle'. ⁴ Nì là sien' waamu nɛ *Sufmbe ya Pak ñ jele. ⁵ *Yesu yaare' ki laa' binib we ní u'saan ligol, nɛ u niire' Filip ki ye: «Ti li de tijier le saan ηɔ binib bie ñ ji?» ⁶ Wɔn bugben là ben u li tien ma bo, nɛ ki niire' Filip ηɔ wɔ ñ cii u li len kí ye bà. ⁷ Nɛ Filip jiiin' wɔ ki ye: «Ti taa' iwien kobiile ya tuonl ya paaku mɔnɔn ki de' tijier la, ta ñ baa unil ke ñ le finfiimu kí ji.»

⁸ Nɛ u'panpaankaab ya uba, bi yih wà Andre u yé Simɔn Pier ya ninje nɔɔ tɔke' *Yesu ki ye: ⁹ «Kibujebuk kiba te nie saan ki ηmɔbe kpɔnɔn uɗun nin mujen-wawaamu mule ama binib bie yebe ki kpe ma nɔ, nì li tien be ba?»

¹⁰ Nε *Yesu tɔke' bε ki ye: «Cère men binib nɔɔ kε ń kèle.» Timɔsɔngt là yebe ni'saan, nε bi kèle' tu'bo. Bijeb là li baa ten itur injun. ¹¹ *Yesu yuure' kɔɔɔ nɔɔ, ki faare' Uwien, ki gbiire' binib nɔɔ, nε ki tien' nɔɔ mujen-wawaamu nɔɔ ɔɔ. U là de' bi'ke bi yíe ma bo nε. ¹² Bi'ke ηmɔn' ki gbo', nε u tɔke' u'panpaankaab ki ye bε ń tantaan tijenjent tà sien' nɔɔ ηɔ niba la ñende. ¹³ Bi tantan' binib nɔɔ ηmɔn' kɔɔɔ uɔn nɔɔ ki gbo' tijenjent tà sien nɔɔ, ki gbien' ikpencub piik nin ile.

¹⁴ Binib nɔɔ laa' *Yesu tien' miyɔkm ya bonn nɔɔ ma nɔɔ nε ki ye: «Uje wuɔ mɔnbe ki yé *Uwien ya ñɔɔɔɔɔɔ wà li baa uɔɔɔɔ wuu ni nɔɔ nε.» ¹⁵ *Yesu bende' ki ye bi nuunh bε ń cuo wɔ kí tien bi'ber, nε ki siere' bi'saan, ki liebe' ki don' lijuɔl u'baba.

Yesu cuonh miñunm bo (Matie 14:22-33; Mark 6:45-52)

¹⁶ Kutaajuɔku juɔre' ma nɔɔ nε u'panpaankaab bure' miñuncienm bó, ¹⁷ ki ti kɔn' buñerbu, ki joh miñuncienm ya kpenpuol, Kapernawum ya du bó. Ni biire' ki laa' *Yesu ηa laan baa' bi'saan. ¹⁸ Kutafaaku fii' ki joh ki gbiekeh, nε iñungbegbel fih. ¹⁹ Bi kùre' buñerbu ki baa' kɔnsini uɔn bii uluob, nε ki laa' *Yesu cuonh miñunm bo ki nekndeh buñerbu nɔɔ, nε bujewanbu cuo' bε.

²⁰ Nε u tɔke' bε ki ye: «Min nε. La sen men jewanbu.»

²¹ U len' nɔɔ ma nɔɔ bi'yenm sɔnge nε bi taa' wɔ buñerbu nɔɔ ni. Nε i ya tàan bo bi pɔk ki baa' ugbε, bi li ñε nà saan buñerbu ni.

Linigol nuunh Yesu

²² Kutaaku faa', nε linigol là juore' miñuncienm ya gbaatɔl nɔɔ tiere' ki ye buñerbu buba nε wun te ni'saan, ki bende' ki ye bù wun fii' uyo wà nɔɔ, *Yesu ηa kɔn' bù, u'panpaankaab baba nε wun kɔn' bù ki bure'. ²³ Ama iñertɔ ñen' Tiberiyad ya du bó ní ki baa' nà saan Yonbdaan wun taa' kɔɔɔ ki faare' Uwien, ki de' binib bi ηmɔn' nɔɔ. ²⁴ Linigol nɔɔ laa' *Yesu nin u'panpaankaab ηa ji te ni'saan ma nɔɔ nε bi kɔn' iñerde nɔɔ, ki joh miñuncienm ya kpenpuol, Kapernawum ya du bó, bε ń ti nuun wɔ.

Yesu nε yé limiel ya jier

²⁵ Bi ti laa' wɔ miñuncienm ya kpenpuol, nε ki niire' wɔ ki ye: «Cenbaa, a baa' niε saan u lε yo ba?» ²⁶ Nε u tɔke' bε ki ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, ni jin' tijier ki gbo' ma nɔɔ, nen bo nε ni nuunh nni, na yé ni bende' miyɔkm ya bont nɔɔ ya tingi nε ki nuunh nni. ²⁷ La sɔnh men ki nuunh tijier tà saah. Ama li sɔnh men ki nuunh tijier tà dienh nε limiel là ηa ηmɔbe gbenm. Unil ya Bijε nε li de nε tijier bugben, kime Baa Uwien bugben wuɔn' ki ye u de' wɔn nε u'tuɔm.»

²⁸ Nε bi niire' wɔ ki ye: «Ti li tien mila kí sɔn Uwien yíe ituon yà?» ²⁹ Nε *Yesu ye: «Uwien yíe lituonl là si: ní teke min wà u sɔn' nni ní nɔɔ nε kí ji.» ³⁰ Nε bi ye: «A li tien mi lε yɔkm ya bonn tí lε ηɔ kí teke ηε kí ji? A li sɔn ba? ³¹ Ti'yaajeb là jin' tijier tà bi yih tù *mann nɔɔ kupenpelku ni. Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «U de'

bε tijier tà ñen' paaki bó ní bε ń ji.» ³² Nε *Yesu ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, na yé Moyis nε là de' nε tijier tà ñen' paaki bó ní nɔɔ. Ama n'Baa nε dienh nε tijiemɔnt tà ñeh paaki bó ní. ³³ Kime tijier tà Uwien dienh nε tù nɔɔ, tun nε ñeh paaki bó ní ki dienh uɔɔɔɔɔn ya nib limiel.» ³⁴ Nε bi ye: «Yonbdaan, li dienh tε tu ya jier uyo kε.»

³⁵ Nε u ye: «Min nε yé limiel ya jier. Wà kε baa' n'saan la, kɔnm ηa ji li cuo wɔ. Wà kε teke' nni ki jin' la, ñuñun ηa ji li cuo wɔ. ³⁶ N kpiε' ki tɔke' nε ηɔ: ni laa' nni, ama na nín teke' nni ki jin'. ³⁷ Binib bà kε n'Baa taah bε ki dienh nni li baa n'saan. Wà kε baa' n'saan la, ma ń wie wɔ. ³⁸ Kime n ñen' paaki bó ní ń lá tien wà sɔn' nni ní yíe nà nε, ma baa' ń tien n'bugben yíe nà. ³⁹ Wà sɔn' nni ní yíe nà si: u de' nni binib bà kε nɔɔ, n la cère bi'ni uba ń bole, ama ń mεkre bi'ke uwenfɔrke ya daali †. ⁴⁰ Kime n'Baa yíe nà si: «Binib bà kε laa' min u'Bije ki teke' nni ki jin' nɔɔ ń lε limiel là ηa ηmɔbe gbenm nε. Nε n li mεkre bε uwenfɔrke ya daali.»

⁴¹ U ya yo nε Sufmbe ya cienb bunbeh u'bo, kime u len' ki ye: «Min nε yé tijier tà ñen' paaki bó ní.» ⁴² Nε ki tɔkeh tɔb ki teh: «Uje wuɔ Yosef ya bijε *Yesu ηa ñi-ii? Ti ben u'naa nin u'baa-a! Bε tien' u len' ki ye u ñen' paaki bó ní?»

⁴³ Nε *Yesu liebe' ki tɔke' bε ki ye: «La bunbeh men tɔb saan. ⁴⁴ N'Baa wà sɔn' nni ní nɔɔ ηa dère' nil, ki baa' n'saan la, nil ηa ń fre kí baa n'saan. Unil wà kε baa' n'saan la, n li mεkre udaan uwenfɔrke ya daali.

⁴⁵ Uwien ya ñɔɔɔɔɔn là kele' ki ye: «Uwien li wɔkn bi'ke miwɔknm.» Unil wà kε cii' n'Baa len' nà miwɔknm nɔɔ ni, ki teke' nè la, udaan li baa n'saan. ⁴⁶ Uba ηa laa' Baa Uwien, wà ñen' ní u'saan nɔɔ baba nε laa' wɔ. ⁴⁷ N tɔkeh nε imɔn nε, unil wà teke' nni ki jin' la, u ηmɔbe limiel là ηa ηmɔbe gbenm nε. ⁴⁸ Min nε yé limiel ya jier. ⁴⁹ Ni'yaajeb là jin' tijier tà bi yih tù *mann nɔɔ kupenpelku ni. Nin nen kε ηɔ bi kpo'. ⁵⁰ Ama tijier tà ñen' paa-ki bó ní nɔɔ, unil jin' tun la, wa ń kpo. ⁵¹ Min nε yé tijier tà ñen' paaki bó ní ki dienh binib limiel. Unil jin' tu ya jier la, u li fuobe nε uyo kε. N'gbenent nε yé tijier tà n li de tù uɔɔɔɔɔn ya nib ηɔ bε ń lε limiel.» ⁵² Nen bo nε *Sufmbe findeh bi'ηmiel ni ki teh: «Uje wuɔ li tien mila kí de' te u'gbenent tí ηmɔn-i?»

⁵³ Nε *Yesu ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, na ηmɔnh Unil ya Bijε ya gbenent, ka ñuh u'sèm la, miel ηa te ni'ni. ⁵⁴ Unil wà ηmɔnh n'gbenent ki ñuh n'sèm la, limiel là ηa ηmɔbe gbenm te u'ni, nε n li mεkre wɔ uwenfɔrke ya daali. ⁵⁵ Kime n'gbenent yé tijiemɔnt nε, nε n'sèm yé midemɔnm. ⁵⁶ Unil wà ηmɔnh n'gbenent ki ñuh n'sèm la, u tε nin nni, nε n'ɔm tε nin wɔ. ⁵⁷ N'Baa yé limiel ya daan nε ki sɔn' nni ní, wɔn bo nε n fuobe. Nɔɔ nε unil ηmɔnh n'gbenent la, min bo nε u'ɔm li fuobe. ⁵⁸ Tijier tà ñen' paaki bó ní te nɔɔ nε. Ta te ten ni'yaajeb là jin' tà nɔɔ. Ben kpo'-a. Ama unil jin' tu ya jier la, u li fuobe nε uyo kε.» ⁵⁹ *Yesu là wɔknh *Sufmbe ya taanl ya duku kua te Kapernawum ni nɔɔ nε ki len' nen kε.

† Uwenfɔrke ya daali yé lidaali là Uwien li bu binib kε tibuur nɔɔ nε.

Yesu ya panpaankaab biba siere' u'saan

⁶⁰ U'panpaankaab cii' nno ma nno ne bi'ni bà yebe ye: «Tigber tuu faa ne. Nme li fre kí cenge tù?»

⁶¹ U bende' u'yenm ni ki ye bi bunbeh tigber nno bo, ne ki niire' be ki ye: «Ni saa' ni'yenm ne-εε? ⁶² Ni nín ji bi laa' Unil ya Bijε liebe' ki doh paaki bó u là te nà saan ne le? ⁶³ *Mifuoñaanm ne dienh limiel. Unisaal baba ña ñ fre kí tien bonn. Tigber tà n tke' ne n ñen' *Mifuoñaanm saan ne ki dienh limiel. ⁶⁴ Ama ni'ni biba ña teke' ki jin'.» Kime *Yesu là ben haali micincinm bà ña teke' wà ki jin', ki ben wà lá li kuore wà m. ⁶⁵ Ne u tí ye: «Nen bo ne n tke' ne ki ye n'Baa ña cèbe' wà la, wa ñ fre kí baa n'saan.»

⁶⁶ Kí ñe u ya yo ne u'panpaankaab ni bà yebe siere' u'saan ka ji tke' nin wà. ⁶⁷ Ne u niire' piik nin bile nno ki ye: «Ni'm' yíe ní siere bi?» ⁶⁸ Ne Simon Pier jii' wà ki ye: «Yonbdaan, ti siere' la, ti li jo ñme saan-i? Sin ne ñmabe limiel là ña ñmabe gbenm ya gber. ⁶⁹ Ti teke' ki jin', ki ben ki ye sin ne yé Uwien ya Niñaan.»

⁷⁰ Ne u tke' be ki ye: «Min ne ña gènde' ne piik nin bile-ee? Ama ni'ni uba yé usenpol ne.» ⁷¹ *Yesu len' nno ma nno, u niireh Simon Iskariyot ya bijε Sudas ne. Nin Sudas m' yé u'panpaankaab piik nin bile nno ya uba ma ke nno, wà n lá li kuore wà.

Yesu ya ninjib ña teke' wà ki jin'

7 Ni ya puoli bó ne *Yesu cuonh Galile ya tinfenm ni, ka yíe wà ñ jo Sude ya tinfenm ni, kime Sufmbe ya cienb bà te ni'bó nno nuunh be ñ ku wà ne. ² Tó, ni là sien' waamu ne *Sufmbe ñ jele kunacenu kù a bi yih kù Ininbon ya nacenku nno. ³ Ne u'ninjib tke' wà ki ye: «Siere niε saan, kí li joh Sude ya tinfenm bó ñ a'panpaankaab m' ñ ti le a teh miyokm ya bont tà. ⁴ Unil yíe u'yel ñ fii la, wa buh u sòn nà. A teh miyokm ya bont tà nno, cère binib ke ñ le a teh nà.» ⁵ Kime ben u'ninjib m' ña là teke' wà ki jin'.

⁶ Ne *Yesu tke' be ki ye: «N'yo ña laan baa'. Ninbi wà uyo ke m' n'bo ne. ⁷ Uñendun ya nib ña ñ fre kí li nen ninbi. Bi nen min ne, kime n lienh ki teh bi'tuon bre ne. ⁸ Ninbi li joh men kunacenu nno. Min ña ñ jo, kime n'yo ña laan baa'.» ⁹ U là tke' be nno ne ki juore' Galile ya tinfenm ni.

Yesu jon' Ininbon ya nacenku ya jelm

¹⁰ *Yesu ya ninjib bure' kunacenu nno ma nno ne u'm' lkre' ki paan'. ¹¹ *Sufmbe ya cienb nuunh wà kunacenu nno ni, ne ki niireh ki teh: «U te le s?»

¹² Ne linigol nno bunbeh ki tke' wà u'gber. Biba teh u yé unimò, ne bitòb teh wa yé nimò, u tulndeh binib ne. ¹³ Ama uba ña len' u'gber paan bo, kime bi fenge *Sufmbe ya cienb ne.

¹⁴ Bi jele' kunacenu ki ti gbiire' siik ni uyo wà nno, ne *Yesu jon' Uwien ya duku bó, ki ti wàknh binib Uwien ya gber. ¹⁵ Ni cuo' *Sufmbe miyokm, ne bi len' ki ye: «Uje wà ña benge' gbòku-a! U tien' mila ki ben kugbòku miε ya benm-i?» ¹⁶ Ne u tke' be ki ye: «N wàknh

binib nà n, na yé min bugben ya wàknm. Ni yé wà sòn' nni ní nno ya wàknm ne. ¹⁷ Unil yíe wà ñ tien Uwien yé nà la, u li bende n wàknh binib nà n, ni yé Uwien ya wàknm ne bii n lienh min bugben ya yel bo ne. ¹⁸ Unil wà lienh wàkn bugben ya yel bo la, u nuunh u'tiema kpiεke ne. Unil wà nuunh wà sòn' wà ya kpiεke la, wà nne yé ugbemòndaan, ka ñmabe tonnenku. ¹⁹ Moyis ne ña là de' ne *yiko-oo? Nin nen ke ni'ni uba ña pε yiko nno bo. Be tien' ni nuunh ní ku nni?»

²⁰ Ne linigol nno tke' wà ki ye: «Usenpol ne ñaake ñe! Nme nuunh wà ñ ku ñe?» ²¹ Ne u ye: «N tien' miyokm ya bonn niba kpein ne *Saba ya daali, ne ni cuo' ni'ke miyokm. ²² Moyis là ye ní li jeh ipun. Upunjie ña ñen' Moyis saan, u ñen' ni'yaajekpiεk saan ne. Nen bo ne *Saba ya daali m' ña, kibuk kà kpaan' ní jie ki'punl la, ni jeh kè ne. ²³ Ni jeh ipun *Saba ya daali ña ni la saa Moyis ya yiko ne. Ne min cère' uwien ya gbenent ke faake' *Saba ya daali, ne ni'benku ni ben' n'bo-oo? ²⁴ La likeh men nib ya nun bó ki buh be buur. Cère men ni'buur ñ li cuube.»

Binib nuunh be ñ bende Yesu yé udaan wà

²⁵ Yerusalem yaab biba lienh ki teh: «Uje wà bi nuunh be ñ ku wà nno ña sà-sà? ²⁶ Wàkn ne lienh binib ya nun bó ba teh wà niba n! Bii ti'cienb m' ña be ki bende' ki ye u yé Uwien ya Nigendke Kristo ne? ²⁷ *Kristo lá baa' la, uba ña ñ bende u ñen' nà saan. Ama uje wàkn wàkn ti'ke ben u ñen' nà saan.»

²⁸ *Yesu te Uwien ya duku ya luò bo, ki wàknh binib, ne ki len' ufaa bo ki ye: «Ni m' ña be ki ben nni ki ben n ñen' nà saan-a! Nin nen ke ña ma baa' n'ba ya baam. Wà sòn' nni ní nno yé ugbemòndaan ne. Ama ninbi ña ben wà. ²⁹ Min wàkn, n ben wà, kime n ñen' wàkn saan ne, ne wàkn ne sòn' nni ní.»

³⁰ Nen saan ne bi nuunh be ñ cuo wà. Ama uba ña tien' wà niba, kime u'yo ña laan là baa'. ³¹ Linigol nno ni binib bà yebe ne teke' wà ki jin', ne ki len' ki ye: «Uwien ya Nigendke Kristo lá baa' la, u li tien miyokm ya bont kí cen uje wàkn tien' ma bo sà-sà?»

Farisienmbe nin bitòwrcienb nuunh be ñ cuo Yesu

³² *Farisienmbe cii' linigol nno bunbeh *Yesu bo nà ke nno, ne ben nin bitòwrcienb sòn' biguguurb be ñ ti cuo wà ní. ³³ Ne *Yesu tke' linigol nno ki ye: «Ma ji li wàkn ni'saan, n li liebe wà sòn' nni ní nno bó. ³⁴ Ni lá li nuun nni ka ñ le nni, kime na ñ fre kí jo n ti li te nà saan nno.»

³⁵ Ne *Sufmbe niireh tó ki teh: «U li jo le saan ne ta ñ le wà? U li jo Grèkmbe ya tinfenm mà *Sufmbe yere' ki te ni'ni nno ne kí ti ñ li wàknh Grèkmbe-εε? ³⁶ U len' ki ye ti li nuun wà, ka ñ le wà, ka ñ fre kí jo u ti li te nà saan nno. U'lenm miε nò ya tingi si ba?»

Miñunm mà dienh limiel ya gber

³⁷ Kunacenu nno ya tontondaali là yé uwengbenge ne. Nen daali ne *Yesu sere' ki len' ufaa bo ki ye: «Uñuñun ñmabe wà la, wà ñ den n'saan kí ñu. ³⁸ Unil

wà teke' nni ki jin' la, miñunm mà dienh limiel li puube u'fèl ni ten likpenl nɛ. Ni kele' nno nɛ *Uwien ya gbɔnku ni.»³⁹ U len' nno ma nno, u niireh *Mifuoñaanm mà Uwien lá li de mè binib bà teke' wɔ ki jin' nno nɛ. U ya yo ki laa' *Mifuoñaanm ɲa laan là jiiere' ní, kime Uwien ɲa laan là kpieke' Yesu.

Yesu bo, binib ɲa len' ki cii' tɔb bó

⁴⁰ Linigol nno cii' *Yesu len' nà nno nɛ biba len' ki ye: «Uje wuɔ mɔnbe ki yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl wà li baa ní nno nɛ.»⁴¹ Bitɔb ye: «U yé Uwien ya Nigendke Kristo nɛ.» Nɛ bitɔb mɔ ye: «Kristo li fre kí li yé Galile ya nil-ii?»⁴² Na kele' Uwien ya gbɔnku ni ki ye u li yé ti'yaaje *Dafid ya yaabil, kí li yé *Dafid ya du Betelem ya nil nɛ-ɛɛ?»⁴³ Nno nɛ Yesu bo, linigol nno ɲa len' ki cii' tɔb bó, nɛ ki gbiire' icɛk ile.⁴⁴ Bi'ni biba là nuunh bɛ ní cuo wɔ ufaa bo nɛ, ama uba ɲa tien' wɔ niba.

⁴⁵ Biguguurb bà bitɔwɔrcienb nin *Farisienmbɛ sɔn' bɛ bɛ ní ti cuo *Yesu nno liebe' bi'saan, nɛ bi niire' bɛ ki ye: «Bɛ tien' na cuo' wɔ ní?»⁴⁶ Nɛ bi ye: «Nil uba ɲa laan len' ten u ya jɛ.»⁴⁷ Nɛ *Farisienmbɛ nno ye: «Ninbi mɔ cèrɛ' u tuln' nɛ nɛ-ɛɛ?»⁴⁸ Bicienb nin tinbi *Farisienmbɛ ni, unil te ki teke' wɔ ki jin'-ii? ⁴⁹ Linigol là teke' wɔ ki jin' nno ɲa ben *yiko ya gber nɛ. Bi yé binib bà Uwien wiɛ' bɛ miñùum nɛ.»

⁵⁰ Nikodem, *Farisienmbɛ ya uba, wà là jon' *Yesu saan uyo uba nno niire' bɛ ki ye: ⁵¹ «Ti'yiko bo, ti li fre kí biin unil, ka kpie' ki bun' wɔ tibuur ki bende' u tien' nà-aa?»⁵² Nɛ bi ye: «Sin, a' mɔ yé Galile yɔ nɛ-ɛɛ? Tùrɛ kí fiin *Uwien ya gbɔnku kí liike, a li lɛ Galile ya nil uba mɔnɔn ɲa laan ñen' *Wien ya ñɔbonsɔknl?»

Upiinaɲmaa uba ya gber

⁵³ [Nɛ bi'ke kùn'.

8 *Yesu don' lijuɔl liba bo, bi yih lè Olifi ya siin ya juɔl. ² Ni faa' kutɛnɲɛsɔnɔnku, nɛ u liebe' Uwien ya duku bó. Binib taan' u'saan ki yebe, nɛ u kèle' ki wɔknh bɛ Uwien ya gber. ³ Nɛn saan nɛ *Yiko ya wɔnɔwɔknb nin *Farisienmbɛ tuke' ní upii uba bi pìln' wɔn nin uje, kí lá sien' linigol nno ya nun bó, ⁴ nɛ ki tɔke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, upii wuɔ nɔ, bi pìln' wɔn nin jɛ nɛ. ⁵ Moyis ya yiko ni, ni yé liwɔbl nɛ bɛ ní li yèkreh iten kí kuuleh ni ya piibol. Tɔ, sin ye ba?» ⁶ Bi là len' nno ɲɔ bɛ ní ðɛle *Yesu kudieku nɛ, kí lɛ bi li dule nà bo kí biin wɔ. Nɛ *Yesu gòn' ki ɲmɔbe u'ncɔbil kí dɛngɛh tingi ni.

⁷ Bi ɲaake ki niireh wɔ ma nno nɛ u yaare' ki tɔke' bɛ ki ye: «Ni'ni wà ɲa laan tien' biere la, wɔn ní kpie' kí wiɛ wɔ litɛn!» ⁸ ki liebe' ki gòn' ki ɲmɔbe u'ncɔbil kí dɛngɛh tingi ni. ⁹ Bi cii' u len' nno ma nno nɛ bi'ke siereh uba uba, kí cin' bicienb kí ti fɔrɛ' biwaab, kí ti dàan' *Yesu nin upii nno, u se *Yesu ya nun bó. ¹⁰ Nɛ *Yesu yaare' ki niire' wɔ ki ye: «Upii, bi te lɛ saan-i? Uba ɲa biin' ɲɛ-a?» ¹¹ Nɛ u ye: «Yonbdaan, uba ɲa biin' nni.» Nɛ *Yesu ye: «N' mɔ ɲa ní biin' ɲɛ. Li joh, kí la jí ní li teh biere.»[†]

[†] Bi kpie' kí kele' tigbɔnt tà nno ya tuba ni migbiirm 7:53 kí ti baa 8:11 ɲa te tu'ni.

Yesu nɛ yé uɲɛndun ya wenwenku

¹² *Yesu tí tɔke' linigol ki ye: «Min nɛ yé uɲɛndun ya wenwenku. Unil wà kɛ pɛ n'bo la, wa ní li cuonh cinñunl ni, ama u li lɛ kuwenwenku kùà dienh limiel.

¹³ «U len' nno ma nno nɛ *Farisienmbɛ tɔke' wɔ ki ye: «A kundeh a'ba bo nɛ imɔn. A'mɔnkun nno ɲa yé mɔn.»

¹⁴ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N kundeh n'ba bo imɔn mɔnɔn la, n'mɔnkun nno yé imɔn nɛ, kime n ben n ñen' nà saan, kí ben n joh nà saan mɔ. Ninbi nɛ ɲa ben n ñen' nà saan, ka ben n joh nà saan mɔ. ¹⁵ Ni buh tibuur unisaal buh ma bo nɛ. Min ɲa buh uba buur. ¹⁶ N li buh binib tibuur mɔnɔn la, n'buur cuube nɛ, kime na yé min baba nɛ buh binib tibuur, min nin n'Baa wà sɔn' nni ní nno nɛ buh binib tibuur. ¹⁷ Ni'yiko ni, ni kele' kí ye bimɔnkunb bile len' tigbɛbaabt la, bi'mɔnkun nno yé imɔn nɛ. ¹⁸ N yé n'bugben ya mɔnkunl nɛ. Nɛ n'Baa wà sɔn' nni ní nno mɔ yé n'mɔnkunl.» ¹⁹ Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A'baa te la?» Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Na ben nni, ka ben n'Baa mɔ. Ni bi ben nni la, ni bi li bende n'Baa mɔ.»

²⁰ U lienh nno, kí laa' u te Uwien ya duku ya luo bo nɛ, bi dienh Uwien mipum nà saan nno, kí wɔknh binib. Uba ɲa cuo' wɔ, kime u'yo ɲa laan baa'.

Yesu len' ki ye u ñen' ní paaki bó nɛ

²¹ *Yesu tí tɔke' bɛ ki ye: «N bureh nɛ. Ni li nuun nni, ka ní lɛ nni, kí tí kpo nin ní'biere. N joh nà saan nno, na ní fre kí jo ní'saan.»

²² Nɛ Sufmbɛ niireh tɔb kí teh: «U ye wɔ ní ku u'ba nɛ bii? Kime u len' kí ye u jo nà saan nno, ta ní fre kí jo ní'saan.»

²³ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ninbi yé kitink bo yaab nɛ. Ama min ñen' ní paaki bó nɛ. Ni yé uɲɛndun wuu yaab nɛ, nɛ min ɲa yé uɲɛndun wuu yɔ. ²⁴ Nɛn bo nɛ n tɔke' nɛ kí ye ni li kpo nin ní'biere. Kime na teke' kí jin' kí ye n yé n yé wà ma nno ni li kpo nin ní'biere nɛ.»

²⁵ Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A yé ɲmɛ?» Nɛ u ye: «N tɔke' nɛ micincinm kí ye n yé wà nno, n yé wɔn nɛ. ²⁶ N ɲmɔbe tigber tù yebe ní len' ní'bo kí biin nɛ. Ama wà sɔn' nni ní nno yé ugbɛmɔndaan nɛ. N cii' tigber tà u'saan nno n tɔkeh tun nɛ uɲɛndun yaab.»

²⁷ *Yesu len' nno ma nno, ba bende' kí ye u lienh u'Baa ya gber nɛ. ²⁸ Nɛn saan nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ni li fin Unil ya Bijɛ uyo wà paaki bó nno nɛ kí bende kí ye «n yé n yé wà» nɛ. Ni li bende kí ye ma sɔnh niba n'ba bo. N tɔkeh n'Baa wɔkn' nni nà nɛ. ²⁹ Wà sɔn' nni ní nno te nin nni nɛ. Wa dàan nni n'baba, kime n teh nà sɔnge u'yɛnm nɛ uyo kɛ.» ³⁰ *Yesu lienh nno ma nno nɛ binib teke' wɔ kí jin' kí yebe.

Ibiere coh binib tiyonbt yaam

³¹ Nɛ *Yesu tɔke' *Sufmbɛ bà teke' wɔ kí jin' nno kí ye: «Ni pɛ n'gber bo ka dàan' tù la, ni mɔnbe kí yé n'panpaankaab nɛ, ³² kí li bende tigbɛmɔnt. Nɛ tigbɛmɔnt nno lí ñen nɛ tiyonbt ni.» ³³ Nɛ bi ye: «Ti yé *Abraham ya yaabii nɛ. Uba ɲa lí cuo' tɛ yonbt. Bɛ tien' a ye ti lí ñɛ

tiyonbt ni?»³⁴ Nε u ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, wà kε teh ibiere la, u yé ibiere ya yonb nε.³⁵ Uyonb ɲa n̄ li tuu ki yé u'yonbdaan den yɔ. Ama unil maa' u'biye la, u li tuu ki yé u'den yɔ uyo kε nε.³⁶ Nen bo nε Uwien ya Biye ɲen' nε tiyonbt ni la, ni li mɔnbe kí ɲε tu'ni nε.³⁷ N ben ki ye ni yé *Abraham ya yaabii nε. Ama ni nuunh ní ku nni nε, kime na tuo' n'gber.³⁸ Min tɔkeh nε n laa' nà n'Baa saan nε. Nε ninbi teh ni cii' nà n'baa saan.»³⁹ Nε bi ye: «Ti'baa si *Abraham nε.» Nε u ye: «Ni bi yé *Abraham ya bumu la, ni bi li sɔnh u là sɔn' ma bo nε.⁴⁰ N tɔke' nε n cii' tigbemɔnt tà Uwien saan nɔ, nε ni nuunh ní ku nni. *Abraham ɲa là tien' nɔ.⁴¹ Ninbi teh ten n'baa nε.» Nε bi ye: «Tinbi ɲa yé gbaandbumu. Ti ɲmɔbe Baa uba nε. Wɔn si Uwien.»⁴² Nε u ye: «Ni'baa bi si Uwien la, ni bi li yé nni nε, kime n ɲen' ní Uwien saan nε. Ma baa' n'ba ya baam, wɔn nε sɔn' nni ní.⁴³ Bε tien' na ciih n lienh ki teh bà? Kime na li yé ní cenge n'gber nε.⁴⁴ Ni'baa si usenpol nε, nε ni nuunh ní li teh u yé nà. U yé unikul nε haali uɲendun ya cinm, ka tɔkeh gbemɔnt, kime gbemɔnt ɲa te u'ni. U'lenm si kutonnenku nε, kime u yé utonnendaan nε, ki yé kutonnenku ya baa.⁴⁵ Ama min tɔkeh tigbemɔnt nε. Nen nε cère' na teknh n'gber ki jinh.⁴⁶ Ni'ni, ɲmε li fre kí wɔn kí ye n fii' ma, n tien' ibiere? N tɔkeh tigbemɔnt nε. Bε tien' na teknh n'gber ki jinh-i? ⁴⁷ Unil wà kε yé Uwien yɔ la, wɔn nε ciih Uwien ya gber. Ninbi ɲa ciih, kime na yé u'yaab.»

Unil wà kε boh Yesu ya gber ɲa n̄ kpo fiebu

⁴⁸ *Sufmbe tɔke' wɔ ki ye: «Ta bi len'-ii? A yé Samari ya nil nε. Usenpol nε ɲaake ɲε.»⁴⁹ Nε u tɔke' bε ki ye: «Senpol ɲa ɲaake nni. N boh n'Baa nε, nε ninbi ɲa boh nni.⁵⁰ Min ɲa nuunh n̄ kpieke n'ba; uba nε kpiekreh nni. Wɔn nε si wɔ n̄ liike tu ya gber.⁵¹ N tɔkeh nε imɔn nε, unil boh n'gber la, wa n̄ kpo fiebu.»

⁵² Nε *Sufmbe tɔke' wɔ ki ye: «Fenfennɔ wɔ ti bende' ki ye usenpol nε ɲaake ɲε. Ti'yaaje *Abraham nin *Uwien ya ɲɔbɔnsɔknɔn là kpo', nε sin len' ki ye unil boh a'gber la, wa n̄ kpo fiebu-a!⁵³ A cen' ti'yaaje *Abraham nε-εε? Wɔn nin *Uwien ya ɲɔbɔnsɔknɔn kε kpo'. Sin yé ɲmε nε?»⁵⁴ Nε u tɔke' bε ki ye: «N bi kpiekreh n'ba nε la, n'kpieke nɔ bi yé fenm nε. N'Baa nε kpiekreh nni, wɔn wà ni ye u yé ni'Wien nɔ.⁵⁵ Na ben wɔ, ama min ben wɔ. N bi ye ma ben wɔ la, n bi li tien utonnendaan ten ninbi nε. Ama min ben wɔ, nε ki boh u'gber.⁵⁶ Ni'yaaje *Abraham là maale' ki ye u li lε n'yo, nε ki pokn'. U laa' n'yo nɔ, nen bo nε u là ɲmɔbe uyensonge.»⁵⁷ Nε *Sufmbe ye: «N̄a baa' ibin piɲun, nε ki ye a laa' *Abraham?»⁵⁸ Nε u ye: «N tɔke' nε imɔn nε, ba laan là maa' *Abraham ma nɔ ki laa' n te nε.»

⁵⁹ Nen saan nε bi gende' iten bε n̄ yèke kí ku wɔ, nε u lɔkre' ki ɲen' Uwien ya duku ya luu bo.

Yesu likre' uje uba bi maa' wɔ ujuɔn

9 *Yesu cuonh ki joh nε ki tì laa' uje uba, bi maa' wɔ ujuɔn.² Nε u'panpaankaab niire' wɔ ki ye: «Cen-baa, uje wɔ nε tien' ibiere bii u'naa nin u'baa nε tien' ɲɔ bi maa' wɔ ujuɔn-i?»³ Nε *Yesu jiiin' bε ki ye: «Na yé

uje bugben ya biere bo, ka yé u'naa bii u'baa ya biere mɔ bo. N̄i te nɔ ɲɔ unil kε n̄ lε Uwien li sɔn lituonl là kí de wɔ nε.⁴ N̄i laan wien ma nɔ, ni kpe tí sɔn wà sɔn' nni ní nɔ ya tuonl nε. N̄i li biire, nε nil ɲa n̄ fre kí sɔn.⁵ N laan te uɲendun ni ma nɔ, n yé uɲendun ya wenwenku nε.»

⁶ U len' nɔ ki tì gben', nε ki sii' tiɲinsent tingi ni, ki taa' u'ɔnbil ki bunbun' titent, ki fàan' ujuɔn nɔ ya nun,⁷ ki tɔke' wɔ ki ye: «Jo kí tì fende kujebieku kùa bi yih kù Silowe nɔ ni.» Silowe ya tingi si: Bi sɔn' wà. Ujuɔn nɔ jon' ki tì fende' ki liebeh ní ma nɔ, u ji like nε.

⁸ Nε ukɔnkɔnlieb nin binib bà ben ki ye u yé wà tì n̄ mieh nɔ niireh tɔb ki teh: «Na yé uje wɔ nε là tì n̄ kε ki mieh nɔ-kɔ?»⁹ Biba ye wɔn nε. Bitɔb ye bi naan nε, wɔn ɲa ɲi. Nε wɔn bugben ye: «Min nε.»¹⁰ Nε bi niire' wɔ ki ye: «A'nun likre' mila bo?»¹¹ Nε u tɔke' bε ki ye: «Uje wà bi yih wɔ *Yesu nɔ, wɔn nε bun' titent ki fàan' n'nun, nε ki tɔke' nni ki ye n̄ li joh Silowe ya jebieku ni kí tì fende. N jon' ki tì fende', nε ki likre'.»¹² Nε bi niire' wɔ ki ye: «U te lε saan-i?» Nε u ye: «Ma ben.»

Farisienmbe niire' ujuɔn wà likre' nɔ iniire

¹³ Nε bi taa' wɔ ki jon' *Farisienmbe saan.¹⁴ Tɔ, lidaali là *Yesu bun' titent ki likre' ujuɔn nɔ là yé *Saba ya daali nε.¹⁵ Nε *Farisienmbe mɔ niire' uje wà là yé ujuɔn nɔ n̄i tien ma bo ɲɔ u likre'. Nε u tɔke' bε ki ye: «U bun' titent nε ki fàan' n'nun, nε n fende', ki likre'.»

¹⁶ Nε *Farisienmbe ya biba ye: «Uje bugben ɲa ɲen' ní Wien saan, kime wa boh *Saba ya daali.» Nε bitɔb ye: «Unil yé ubierdaan la, wa n̄ fre kí tien yɔkm ya bont ten u teh ma nɔ.» Bi len' ka cii' tɔb bó nε ki gbiire' icek ile.¹⁷ Nε bi liebe' ki niire' uje wà là yé ujuɔn nɔ ki ye: «Sin wà u likre' ɲε nɔ, a maaleh ki teh u yé ɲmε nε?» Nε u ye: «U yé *Uwien ya ɲɔbɔnsɔknɔn uba nε.»

¹⁸ *Sufmbe ya ciɛnb ɲa teke' ki jin' ki ye u là yé ujuɔn, nε ki likre'. Nε ki yin' u'naa nin u'baa ní¹⁹ ki lá niire' bε ki ye: «Ni'biye sɔ nɔ-kɔ? Ni maa' wɔ ujuɔn nε-εε? N̄i tien' mila u ji likeh fenfennɔ wɔ nɔ?»²⁰ Nε u'naa nin u'baa ye: «Ti ben ki ye ti'biye nε. Ti là maa' wɔ ujuɔn nε.²¹ Ama ta ben n̄i tien' ma u likre' fenfennɔ wɔ nɔ, ka ben udaan wà likre' wɔ nɔ. Wa ji yé buk, niire wɔ mɛn. U li tɔke nε u'gber.»²² U'naa nin u'baa là fenge *Sufmbe ya ciɛnb ma nɔ nε cère' bi len' nɔ, kime *Sufmbe ya ciɛnb là kpaan' buɲɔbu ki ye wà len' ki ye *Yesu yé Uwien ya Nigendke Kristo la, bi li ɲɔre wɔ bi'taanl ya duku ni nε.²³ Nen bo nε u'naa nin u'baa len' ki ye: «Wa ji yé buk, niire wɔ mɛn.»

²⁴ *Farisienmbe tí yin' uje wà là yé ujuɔn nɔ, ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Tɔke tigbemɔnt Uwien ya nun bó. Tinbi ben ki ye uje bugben yé ubierdaan nε.»²⁵ Nε u ye: «U yé ubierdaan la, ma ben. N ben nà nɔ nen si: N là yé ujuɔn nε, fenfennɔ wɔ n likre'.»²⁶ Nε bi niire' wɔ ki ye: «U tien' mila ki likre' ɲε?»²⁷ Nε u jiiin' bε ki ye: «N kpie' ki tɔke' nε, nε na tuo' ní cii. Bε bo nε ni nuunh n̄ tí n̄ liebe kí tɔke nε? Ni'mɔ la lii nuunh ní tien u'panpaankaab nε-a?»²⁸ U len' nɔ ma nɔ nε bi suke' wɔ, ki tɔke' wɔ ki ye: «Sin nε yé u'panpaanke. Tinbi yé Moyis ya panpaankaab nε.²⁹ Tinbi ben ki ye Uwien là tɔke'

Moyis ne tigber, ama uje wuɔ wɔn, ta ben u ñen' nà saan.»³⁰ Ne u ye: «Liike men miyɔkm ya bonn-a! U likre' nni, ne na ben u ñen' nà saan-a!»³¹ Ti ben ki ye Uwien ɗa cengeh bierdaan ya kaare. Unil boh Uwien ki teh Uwien ya yiem la, Uwien cengeh u ya kaare ne.³² Uɗendun ya cincinyo kí lá baa dinnɔ, ta laan cii' nil likre' wà bi maa' wɔ ujuɔn. ³³ Uje bugben ɗa bi ñen' ní Uwien saan la, wa bi li fre kí tien niba.»³⁴ Ne bi tɔke' wɔ ki ye: «Bi maa' sin a yé ubierdaan, ne a yé á wɔkn tinbi-ii?» Ne ki ɗɔre' wɔ ki ñen' litaanl ya duku ni.

Bà cinbe ki yé ijùɔn

³⁵ *Yesu cii' bi ɗɔre' wɔ ki ñen' litaanl ya duku ni. Ne u jon' ki tí laa' wɔ, ki niire' wɔ ki ye: «Sin, a teke' Unil ya Bijé ki jin'-ii?»³⁶ Ne u jii' wɔ ki ye: «Cenbaa, ɗme ne yé Unil ya Bijé? Tɔke nni ɗɔ́ h teke wɔ kí ji.»³⁷ Ne *Yesu ye: «A laa' wɔ; wɔn ne tɔkeh ɗe tigber nɔ.»³⁸ Ne u ye: «Yonbdaan, n teke' ɗe ki jin',» ne ki gbaan' u'nintuɔli ki puke' wɔ.

³⁹ Ne *Yesu ye: «N baa' uɗendun wuu ni, h bu tibuur ne, kí cère binib bà ɗa lenh h likre, ɗɔ́ bà like h juɔn.»⁴⁰ Farisienmbe bà te u'saan nno cii' u len' ma bo, ne ki niire' wɔ ki ye: «Tí'mɔ yé ijùɔn ne-εε?»⁴¹ Ne u tɔke' be ki ye: «Ni bi yé ijùɔn la, na bi li ɗmɔbe biere. Ama ni lienh ki teh ni yé binunyaanb ne, nen bo ne ni juore' ki te ni'biere ni.»

Yesu ne yé upekpaamɔn

10 «N tɔkeh ne imɔn ne, unil wà maabe' ki kɔn' upepeke ni, ka ñen' nañɔbu ki kɔn' la, u yé unasu ne, ki yé udukond. ² Ama unil wà ñeh bunañɔbu ki kɔh nno, wɔn ne yé upekpaal. ³ Unil wà gu bunañɔbu nno li piire wɔ bù ne. Ipe ben u'nieke. U yih wɔn bugben ya pe ya yel, ne ki ñendeh yè. ⁴ U tí ñen' u'pe ke la, u le usen ne ì pe u'bo, kime ì ben u'nieke. ⁵ Ya h paan caan bo. Ì li sen wɔ ne mɔkɔn, kime ya ben cenb ya nieke.»[†]

⁶ *Yesu pɔn' be mikpenjenm mie nɔ, ama ba cii' mi'tingi.

⁷ Ne u tí tɔke' be ki ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, min ne yé upepeke ya nañɔbu. ⁸ Binib bà ke kpié' ki baa' nin nni nno yé binasub ne, ki yé idukond, ama ipe ɗa cenge' bi'ból. ⁹ Min ne yé bunañɔbu. Unil ñen' min ki kɔn' la, u li ɗmere, kí li kɔh ki ñeh, ki li le u li ji bà. ¹⁰ Unasu baa' la, u nuunh wɔ h suu ipe kí kòkòre kí sasaa ne. Min baa' h lá de yè limiel ne, ɗɔ́ niba la pɔre i'fuobm ni.

¹¹ «Min ne yé upekpaamɔn. Upekpaamɔn li tuo kí kpo u'pe bo. ¹² Unil wà ɗa cinbe ki yé pekpaal ki kpaah ipe ilike bo, ɗɔ́ ka yé pedaan mɔ nno, laa' ukèr we ní la, u li sen kí cère yè ne. Ukèr li cuo iba, ne yà sien' h yeyere. ¹³ Wà kpaah ipe ilike bo nno ɗa tɔnge yè. Nen ne cère u li sen kí dàan yè. ¹⁴ Min yé upekpaamɔn ne, ki ben n'pe, ne n'pe mɔ ben nni, ¹⁵ ten n'Baa ben nni ma, n'mɔ ben wɔ nno. Ne min li tuo kí kpo n'pe bo. ¹⁶ N ɗmɔbe ipeto yà ɗa yé upepeke wuu ya pe. N li li kpaah i'mɔ ne, ne ì li

[†] *Yesu ya yo nno upedaan nin u'yul ne là sɔbe ki yé upekpaal. Bi là taakeh bi'pe ki gɔndeh upepeke uba ni ne, ne uguguur gu yè. Ni faa' la, ne wà ke h baa upepeke nno saan kí yin u'pe, yè h ñe kí paan u'bo.

cengeh n'nieke bó. I'ke li taan kí tien upepeke uba ne, kí li ɗmɔbe upekpaal uba. ¹⁷ N'Baa yé nni, kime n li tuo kí kpo, ɗɔ́ kí liebe kí mekre. ¹⁸ Uba ɗa h fre kí ku nni. Min ne tuo' be h ku nni. N ɗmɔbe mituɔm h kpo, ki ɗmɔbe mituɔm h mekre mɔ. N'Baa ne cèbe nni h tien nno.»

¹⁹ *Yesu len' nno ne Sufmbe ya gber ɗa tí cende'.

²⁰ Bi'ni bà yebe tɔke' ki ye: «Usenpol uba ne ɗaake wɔ. U waare' ne. Be tien' ni cengeh u'ból?»²¹ Ne bitɔb ye: «U'lenm ɗa yé unil wà usenpol ɗaake wɔ ya lenm. Unil wà usenpol ɗaake wɔ li fre kí likre ijùɔn-ii?»

Sufmbe ɗa teke' Yesu ki jin'

²² Sufmbe là jeleh kunacenu Yerusalem ni ki tien bi là tien' lituɔrl ki mɔnge' Uwien ya duku uyo wà nno ne. Ni là yé tiwɔrcient ya yo ne. ^{†23} *Yesu là cuonh ki joh ki liebeh Salomɔn ya ninbonku ni Uwien ya duku ya luo bo. ²⁴ *Sufmbe ya cienb guɔn' wɔ, ne ki niire' wɔ ki ye: «A li cère tí li jie nè h tí wuɔke-a? A yé Uwien ya Nigend-ke Kristo la, tɔke te imɔn.»

²⁵ Ne u tɔke' be ki ye: «N là tɔke' ne, ne na teke' nni ki jin'. N sɔnh itùon yà n'Baa ya yel bo nno ne wɔngeh n yé udaan wà. ²⁶ Ninbi ɗa yé n'pe. Nen bo ne na teke' nni ki jin'. ²⁷ N'pe cengeh n'nieke bó. N ben yè, ne ì pe n'bo. ²⁸ N dienh n'pe limiel là ɗa ɗmɔbe gbenm. Ya h kpo kí juore fenm, uba mɔ ɗa h fre kí fie yè n'saan. ²⁹ N'Baa ne de' nni yè; u'tuɔm cen' mituɔm ke. [‡] Uba ɗa h fre kí fie bonn wɔn n'Baa ya nuɔ ni. ³⁰ Min nin n'Baa te miba ne.»

³¹ Ne *Sufmbe ya cienb tí yuure' iten be h yèke kí ku wɔ. ³² Ne u tɔke' be ki ye: «N sɔn' ni'nun bó itùonmɔn- mɔn ì yebe n'Baa ya yel bo. Li le tuonl bo ne ni nuunh ní yèke nni iten kí ku nni?»³³ Ne *Sufmbe ya cienb ye: «Na yé tuonmɔnmɔnl bo ne ti nuunh tí yèke ɗe iten kí ku ɗe. A suke' Uwien ne. Sin yé unil, ne ki taah a'ba ki teh Uwien.»³⁴ Ne u ye: «Ni kele' ni'yiko ya gbɔnku ni ki ye ni yé iwien ne. ³⁵ Ti ben ki ye uba ɗa h fre kí ɗmire nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni. Tɔ, Uwien là tɔke' binib bà u'gber nno, u ye bi yé iwien ne. ³⁶ Ne min wà Uwien gènde' nni ki sɔn' nni ní uɗendun wuu ni nno, n len' ki ye n yé u'Bijé, ne ni ye n suke' wɔ-kɔ? ³⁷ Ma sɔnh n'Baa ya tùon la, la teke nni men kí ji. ³⁸ Ama n sɔnh yè la, na li li teke nni kí ji mɔkɔn la, teke men n sɔnh itùon yà nno kí ji, ɗɔ́ kí bende mɔnmɔnm kí ye n'Baa te nin nni, ne n'mɔ te nin wɔ.»

³⁹ Nen saan ne bi tí nuunh be h cuo wɔ, ne u ɗmere' bi'nuɔ ni.

⁴⁰ U liebe' ki jon' Suden ya kpenpuol bó, ki tí te San là cin' ki siih binib Uwien ya ñunm nà saan nno. ⁴¹ Ne binib baa' u'saan ki yebe, ki len' ki ye: «San ɗa là tien' yɔkm ya bonn niba, ama u là len' uje wuɔ ya gber tà nno yé imɔn ne.»⁴² Ne binib teke' Yesu ki jin' ni'saan ki yebe.

^{††} Ba ɗa yé Sufmbe là kɔn' Uwien ya duku ni ki kuɔn' kù tijɔnkt, ne bi tien' lituɔrl ki liebe' ki mɔnge' kù. Sufmbe ji la jeleh kunacenu ki tien nen bó ne. [‡] Bi kpié' ki kele' tigbɔnt tà nno ya tuba ni nì kele' ki ye: «N'Baa de' nni nà nno yebe ki cen' nibonn ke» ne.

Lasaar ya kuum

11 Uje uba ne là te ki bun, bi yih wà Lasaar. U yé Mari nin Mart ya ninje ne. Wòn nin ben ke là kòh udu uba ni ne, bi yih wù Betani. Mari nno yé upii wà là taa' lèfina ki wule' Yonbdaan ya tàan bo, ki taa' u'yur ki ñminjire' yè nno ne. ³ Uje nno ya ninsieb nno sòn' bi ti tke' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, unil wà a yé wà nno bun ne.»

⁴ Yesu cii' ma nno ne ki ye: «Iwien bugben ña yé kuum. Ama ì li cère binib ñ kpieke Uwien ña kí kpieke wòn Uwien ya Bijé m.»

⁵ Yesu là yé Mart nin u'ninse nin Lasaar ya gber. ⁶ U cii' Lasaar bun ma nno ne u juore' ki tien' u te nà saan nno iwien ile. ⁷ Iwien ile nno gèbre' ne u tke' u'panpaankaab ki ye: «Cère men tí liebe Sude ya tinfenm bó.» ⁸ Ne u'panpaankaab ye: «Cenbaa, na yé iden yie ne Sufmbe là nuunh be ñ yèke iten kí ku ñe ni'bo ne a tí liebeh ni'bo-oo?» ⁹ Ne u jiin' be ki ye: «Uwien uba ña te tikur piik nin tule-ee? Unil cuonh uwien ni la, wa ñ gbiere, kime uñendun wuu ya wenwenku ne cèreh u lenh. ¹⁰ Ama unil cuonh kuñonku la, u li gbiere ne, kime na wien.» ¹¹ Yesu len' nno ki ti gben', ne ki tí ye: «Tí'j Lasaar gùon'-a, ama n li jo kí tí finde w.» ¹² Ne u'panpaankaab ye: «Yonbdaan, u gùon' la, u li faake-a!»

¹³ Yesu là yé wà ñ tke' kí ye Lasaar kpo' ne. Ama u'panpaankaab ben maaleh ki teh u lienh migomòm ya gber ne. ¹⁴ Nen saan ne *Yesu ji tke' be ni wien ki ye: «Lasaar kpo'-a! ¹⁵ U kpo', ma te ni'saan ma nno, ninbi bo ne ni tien' nni uyensonge, kime nen ne li cère ní tũre kí teke nni kí ji. Tí jo men u'bo.» ¹⁶ Ne u'panpaankaab ya uba, bi yih wà Toma ki liebe' ki yih wà lile-bl nno tke' bitob ki ye: «Cère men tí'm ñ jo kí tí kpo nin w.»

Yesu ne yé mimekrm, ki yé limiel

¹⁷ *Yesu tí baa' Betani ya du ni uyo wà nno, ki laa' Lasaar tien' likul ni iwien inan nín. ¹⁸ Betani ña fke nin Yerusalem. Ni li te ten konsini uta ne. ¹⁹ Nen ne cère Sufmbe là baa' Mart nin Mari saan, be ñ lá suon be bi'ninje ya kuum bo ki yebe.

²⁰ Mart cij' *Yesu we ní, ne u tobreh wà usen bó. Ama Mari wòn juore' ki ke iden ne. ²¹ Mart tí tke' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, a bi te nie saan la, n'ninje ña bi kpo'. ²² Ama n ben ki ye fenfenno wu mōnōn, a mié' Uwien nibonn nà ke la, u li de ñe nè ne.» ²³ Ne *Yesu tke' wà ki ye: «A'ninje li mekre.» ²⁴ Ne Mart ye: «N ben ki ye u lá li mekre uwenfōrke ya daali, lidaali là binib li mekre nno ne.» ²⁵ Ne Yesu ye: «Min ne yé mimekrm ki yé limiel. Unil teke' nni ki jin' la, u kpo' mōnōn la, u li fuobe ne. ²⁶ Wà ke fuobe ki teke' nni ki jin' la, wa ñ kpo fiebu. A teke' n len' nà nō ki jin-ii?» ²⁷ Ne Mart ye: «Hnn, Yonbdaan, n teke' ki jin' ki ye a yé Uwien ya Bijé ne, ki yé Uwien ya Nigendke Kristo wà li baa ní uñendun ni nno.»

† Liike Matie 27:60.

²⁸ Mart len' nno, ne ki bure' ki ti yin' u'ninse Mari, ki bunbe' ki tke' wà ki ye: «Cenbaa baa' ní, ki yih ñe.»

²⁹ Mari cii' nno ma nno ne ki pōk ki fii', ki jon' u'saan. ³⁰ *Yesu ña laan kōn' udu ni, u laan te usen ni, Mart tuobe' wà nà saan nno ne. ³¹ *Sufmbe bà te iden Mari saan, ki suondeh wà nno laa' u pōk ki fii' ki ñen' saali ma nno ne bi'mōn paan' u'bo. Bi là maaleh ki teh u joh likul bó ne wà ñ ti mu.

³² Mari tí baa' *Yesu te nà saan uyo wà ki laa' wà nno, ne ki gbaan' u'nintuoli, ki tke' wà ki ye: «Yonbdaan, a bi te nie saan la, n'ninje ña bi kpo'.» ³³ Yesu laa' u muh, ki laa' *Sufmbe bà pe u'bo nno mō muh ma nno, ne u'yenm saa' ki gbien', ³⁴ ne u niire' be ki ye: «Ni sube' wà le saan-i?» Ne bi ye: «Yonbdaan, den kí tí liike-a!»

³⁵ Ne saan ne Yesu mu'. ³⁶ Ne *Sufmbe ye: «Liike men u là yé wà ni tí kpe ma.» ³⁷ Ne bi'ni biba ye: «Wòn wà là likre' ujuon-ii? Wa bi li fre kí cère Lasaar la kpo-oo?»

³⁸ Nen saan ne *Yesu ya yenm tí saa' ki gbien', ne u bure' likul bó. Ni là yé kujolunku ne, ne litenl bi ku'ñobu. ³⁹ Yesu ye: «Biire men litenl nno.» Uje wà kpo' nno ya ninse Mart tke' wà ki ye: «Yonbdaan, u li nuuke'-a! Kime u tien' len iwien inan s.» ⁴⁰ Ne *Yesu ye: «Ma tke' ñe ki ye a teke' nni ki jin' la, a li le Uwien ñmbe ukpieke ma bo-oo?» ⁴¹ Nen saan ne bi biire' litenl nno, ne u yaare' ki liike' paaki ki ye: «N'Baa, n faareh ñe nin a cenge' n'bo ma n. ⁴² N ben ki ye uyo ke a cengeh n'bo ne. Ama linigol lie bo ne cère' n len' nno, ña be ñ teke kí ji kí ye sin ne sōn' nni ní.» ⁴³ U len' nno, ne ki tien' ufaa bo ki ye: «Lasaar, ñe ní!» ⁴⁴ Ne uje wà bi yé utenkpii nno ñen' likul ni ní, tikpelcer bie ki tenten' u'nun nin u'taan, kutōku piibe u'nun bó. Ne Yesu tke' be ki ye: «Ñenñen men tikpelcer nno, kí cère wà ñ li joh.»

Bi kpaan' iye be ñ ku Yesu

(Matie 26:1-5; Mark 14:1-2; Luk 22:1-2)

⁴⁵ Sufmbe bà là baa' Mari saan ki laa' Yesu tien' ni-bonn nà nno, bi'ni bà yebe teke' wà ki jin'. ⁴⁶ Ama bi'ni biba mō jon' *Farisienmbe saan ki ti tke' be *Yesu tien' nà nno. ⁴⁷ Nen saan ne bitōwōrcienb nin *Farisienmbe nno yin' bi'buur ya cekl yaab ki taan', ne ki tke' be ki ye: «Ti li tien mila? Kime uje bugben teh miyōkm ya bont cēen ne. ⁴⁸ Ti cère' u tuu ki teh nno la, binib ke li teke' wà kí ji, ne Erom yaab li baa kí lá bere tí'Wien ya duku, kí gben tí'bol ya nib ke.»

⁴⁹ Bi yih bi'ni uba Kayif, wòn ne là yé bitōwōrcienb ya cien libinl nno, ne u tke' bitob ki ye: «Na ben niba, ⁵⁰ ka ben ki ye ni mōn unibaab ñ kpo tí'du ya nib bo ña tí'bol ke la gben-ii?» ⁵¹ U len' ma nno, na yé wòn bugben ya yenm ni ne u len' nno. U là yé bitōwōrcienb ya cien libinl nno ma nno, ne cère' u len' ten uñōbonsōknl ki ye *Yesu li kpo bi'bol ya nib ke bo. ⁵² Na yé bi'bol ya nib baba bo ne u li kpo. U li kpo kí taan Uwien ya bumu mùa yere' ni'ke saan nno kí tien be unibaab ne.

⁵³ Kí ñe nen daali ne bi sien' ki ye bi li ku Yesu ne.

⁵⁴ Nen bo ne *Yesu ña ji cèreh *Sufmbe lenh wà. U siere' ni'saan ki bure' udu uba bó, bi yih wù Efrayim,

wa fɔke nin kupenpelku, nɛ wɔn nin u'panpaankaab ti te ni'bó.

⁵⁵ Nì là s'ien' waamu nɛ bɛ ñ jele *Sufmbɛ ya Pak ya nacenku. Nɛ binib ñ'ien' idugbaan ni ki baa' Yerusalem ki yɛbe, bɛ ñ lá ñ'ien' bi'yul bo tijknt kí bonde kuna-cenku nɔ. ⁵⁶ Bi te Uwien ya duku ya luo bo ki nuunh Yesu ma nɔ nɛ ki niireh tɔb ki teh: «Ni maaleh mila? U li baa kunacenku kuu bii wa ñ baa?» ⁵⁷ Bitɔtuɔrcienb nin *Farisienmbɛ là len' ki ye unil ben u te nà saan la, wɔ ñ wuɔn bɛ, bɛ ñ jo kí tì cuo wɔ.

Mari fàan' Yesu ya tàan lɛfina

(Matie 26:6-13; Mark 14:3-9)

12 Nì là s'ien' iwien iluob nɛ Sufmbɛ ñ jele bi'Pak ya nacenku, nɛ *Yesu jon' Betani ya du ni. Lasaar wà u là mɛkre' wɔ nɔ, kɔh nen ni nɛ. ² Bi tien' *Yesu tijier n'isaan. Mart nɛ là gbiinh bɛ tijier nɔ nɛ Lasaar mɔ yé bà jinh tijier *Yesu saan nɔ ya uba. ³ Mari taa' lɛfina uba u te litrjenku, u'daaku faa cɛen, bi yih lɛfina nɔ naar, ki lá fanfaan' *Yesu ya tàan, ki taa' u'yur ki ñminjire' yè. Lɛfina nɔ ya nu teke' kuduku kɛ. ⁴ Nɛ *Yesu ya panpaankaab ya uba, bi yih wà Sudas Iskariyɔt, wɔn wà lá li kuɔre Yesu nɔ ye: ⁵ «Bɛ tien' ba ñ taa lɛfina nɔ kí kuɔre kí lɛ iwentun kobiita ya paaku kí taa kí de bijiinb-i?» ⁶ Na yé Sudas tɔngɛh bijiinb nɛ. Kimɛ u là yé unasu nɛ. Wɔn nɛ ñuuke kilikɔrk ma nɔ, u suh bi taah ilike yà ki kpiendeh len nɔ nɛ. Nɛn nɛ cère' u len' nɔ. ⁷ Nɛ *Yesu tɔke' Sudas ki ye: «Cère wɔ wɔ ñ fuore. U taa' lɛfina wuɔ wɔ ñ bonde n'subm nɛ. ⁸ Bijiinb li li te n'isaan uyo kɛ nɛ; ama min ña ñ li te n'isaan uyo kɛ.»

⁹ Sufmbɛ ligol cii' *Yesu te Betani ya du ni, nɛ ki baa' u'saan. Na yé Yesu baba bo nɛ bi baa'. Bi nuunh bɛ ñ lɛ Lasaar wà *Yesu là mɛkre' wɔ bitenkpiib ni nɔ mɔ nɛ. ¹⁰ Nɛn saan nɛ bitɔtuɔrcienb sien' ki ye bi li ku Lasaar mɔ, ¹¹ kime wɔn bo nɛ *Sufmbɛ teke' *Yesu ki jin' ki yɛbe, ka ji pɛ ben bitɔtuɔrcienb bo.

Bi kpiɛkreh Yesu u tì kɔn' Yerusalem ni

(Matie 21:1-11; Mark 11:1-11; Luk 19:28-40)

¹² Kutaaku faa', nɛ linigocienl là baa' Yerusalem ni lè ñ jɛle kunacenku nɔ cii' *Yesu we ní, ¹³ nɛ bi bɛre' mu-biebisimu ya fɛr ki tobreh wɔ usen bó, ki wuureh ki teh:

«Osana!

Uwien ya mɔnm ñ li te wà we ní
Yonbdaan ya yel bo nɔ bo.

Uwien ya mɔnm ñ li te Israyel yaab ya bɛr bo.»

¹⁴ *Yesu laa' unjuunfanfaan ki jèke' ten ni kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

¹⁵ «*Siyɔn † yaabɛ, la cère mɛn nɛ ñ cuo nɛ jɛwaanbu. Liike mɛn, ni'bercien we ní,
ki jèke unjuunfanfaan.»

¹⁶ *Yesu ya panpaankaab ña laan là cii' ni'tingi u ya yo. Uwien kpiɛke' wɔ uyo wà nɔ, nɛ bi tiere' ki ye ni kele' u'bo nɔ nɛ *Uwien ya gbɔnku ni, ki bende' ki ye linigol nɔ tien' wɔ bi bi li tien wɔ ma bo nɛ.

† Bi liɛbe' ki yih Yerusalem nɛ Siyɔn.

¹⁷ Linigol là là te *Yesu saan lidaali là u là mɛkre' Lasaar ki yin' wɔ ki ye wɔ ñ ñ'ie ní likul ni nɔ, ben nɛ là tɔke' binib tigber nɔ. ¹⁸ Nɛn bo nɛ binib ligol tuobe' wɔ usen bó, kime bi là cii' u tien' miyɔkm ya bonn nɔ ma bo. ¹⁹ Nɛn saan nɛ *Farisienmbɛ tɔkeh tɔb ki teh: «Ni laa'-aa? Ninbi ña ji li fre kí tien niba. Uɔndun ya nib kɛ ji pɛ wɔn bo nɛ.»

Grekmɛ biba nuunh bɛ ñ lɛ Yesu

²⁰ Grekmɛ †† biba mɔ là baa' Yerusalem kunacenku nɔ ya yo bɛ ñ lá puke Uwien. ²¹ Bi nek'n Filip. U yé Bet-sayida ya du wà te Galile ya tinfenm ni nɔ yɔ nɛ, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Ucien, ti yíe tí lɛ *Yesu nɛ.» ²² Nɛ Filip jon' ki tì tɔke' Andre. Nɛ bi'ke bile jon' ki tì tɔke' Yesu. ²³ Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Uyo wà Uwien li kpiɛke Unil ya Bijɛ nɔ baa' ní ñ. ²⁴ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, bi bule' mi-jibim ma kpo' la, m̀ li juore mi'baba nɛ. Ama m̀ kpo' la, m̀ li p̀re kí yɛbre nɛ. ²⁵ Wà kɛ yíe wɔ ñ fie u'miel la, wɔn nɛ li kpo kí juore fenm. Ama wà kɛ ña tɔngɛh u'miel uɔndun wuu ni la, wɔn nɛ li lɛ limiel là ña ñmɔbe gbenm. ²⁶ Unil yíe wɔ ñ sɔn n'tuon la, udaan ñ li pɛ n'bo. N te nà saan la, n'tonsɔn mɔ li te nen saan nɛ. Unil sɔnh n'tuon la, n'Baa li kpiɛke wɔ.»

Yesu lienh u'kuum bo

²⁷ «Fɛnfɛnɔ, n'yɛnm saa' ki gbien'-a! N li len kí ye ba? N ye: «N'Baa, ñ'ie nni ijend yà we ní nɔ ni-ii?» Ama n baa' nen bo nɛ ki lá tu' uyo wuu nɔ. ²⁸ N'Baa, wuɔn a'kpiɛke.»

Nɛn saan nɛ unieke uba ñ'ien' paaki bó ní ki ye: «N wuɔn' n'kpiɛke ñ, ki li liɛbe kí wuɔn wù mɔ nɛ.»

²⁹ Linigol là se n'isaan ki cii' unieke nɔ bó nɔ, ya bi-ba ye utaa nɛ dun', nɛ bitɔb ye Uwien ya tond uba nɛ len' wɔ.

³⁰ Nɛ u ye: «Na yé min bo nɛ cère' udaan wà len' nɔ len', ninbi bo nɛ u len'. ³¹ Fɛnfɛnɔ wuɔ nɛ Uwien li bu uɔndun wuu ya nib tibuur. Fɛnfɛnɔ nɛ Uwien li ñjɛre wà yé uɔndun wuu ya cien nɔ. ³² Min wɔn, uyo wà bi li fin nni paaki bó nɔ †, nɛ n li dɛre binib kɛ kí nek'n n'-ba.» ³³ U len' nɔ ñ wɔn u li kpo mikuum mà ya bol nɛ.

³⁴ Nɛ linigol nɔ tɔke' wɔ ki ye: «Ti cii' *Uwien ya gbɔnku ye Uwien ya Nigendke *Kristo li fuobe uyo kɛ nɛ. A tien' mila ki len' ki ye bi li fin Unil ya Bijɛ uɔnɔnɔ bo paaki bó? Njɛ yé Unil ya Bijɛ bugben-i?» ³⁵ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Kuwenwenku ña ji li wuɔke' ni'ni. Li cuonh mɛn uyo wà kuwenwenku laan te, ñ licin'ni la piln nɛ. Unil wà kɛ cuonh licin'ni ni la, wa ben u joh nà bó. ³⁶ Kuwenwenku laan te ma nɔ, teke mɛn kù kí ji, ñ kí li yé kuwenwenku yaab.»

*Yesu len' nɔ, nɛ ki ñ'ien' n'isaan ki jende' ki tì bɔle'.

†† Migbiirm miɛ ni bi ye Grekmɛ la, bi niireh bà ña yé Sufmbɛ nɛ. † Bi li fin nni paaki bó nɔ ya tingi te bolm mile bo nɛ. Miba si: kí fin uɔnɔnɔnɔ bo. Mitɔm si: kí dùo paaki u'Baa saan.

Sufmbɛ ɲa teke' Yesu ki jin'

³⁷ Nin u là tien' miyɔkm ya bont tù yebe bi'nun ni ma ke nɔɔ, ba teke' wɔ ki jin'. ³⁸ Ba teke' wɔ ki jin' ɲɔ *Uwien ya ɲɔɔbonsɔknl Esayi là len' nà nɔɔ nè ɲ tien nɛ. U là ye:

«Yonbdaan, ɲmɛ tuo' ki teke' ti len' nà nɔɔ ki jin'-i?

ɲmɛ bɛnde' a ɲmɔbe mituɔm ma bo?»

³⁹ Esayi tí là len' nà bo cèrɛ' ba lì li fre kí teke kí ji. U là ye:

⁴⁰ «Uwien juɔn bi'nun,

ki libe' bi'yɛnm,

ɲɔ bi la lenh,

ki la cii' ni'tingi bi'yɛnm ni,

ki la lèbre bi'tetem,

ɲɔ wɔ ɲ buu bɛ.»

⁴¹ Esayi là len' nɔɔ, kime u là laa' *Yesu ya kpieke ma nɔɔ nɛ cèrɛ' u len' u'gber.

⁴² Nin nɛn kɛ, *Sufmbɛ ya cienb bà yebe mɔɔnɔn là teke' *Yesu ki jin'; ama *Farisienmbɛ bo nɛ ba len' upaan bo ki ye bi teke' wɔ ki jin'. Bi là fenge' bi li ɲɔrɛ bɛ litaanl ya duku ni nɛ. ⁴³ Kime bi yíe binib ya kpiekm ki cen' Uwien yaam.

Yesu tɔke' binib tigber tà nɔɔ nɛ lá li biin bɛ

⁴⁴ *Yesu len' ufaa bo ki ye: «Wà kɛ teke' nni ki jin' la, na yé u teke' min baba nɛ ki jin', u teke' wà sɔn' nni ní nɔɔ mɔ ki jin' nɛ. ⁴⁵ Wà kɛ laa' nni la, u laa' wà sɔn' nni ní nɔɔ mɔ nɛ. ⁴⁶ Min yé kuwenwenku nɛ ki baa' uɲɛndun ni, ɲɔ unil wà kɛ teke' nni ki jin' la, u la juore cinɲunl ni. ⁴⁷ Unil cii' n'gber, ka bon' tù la, na yé min nɛ li biin wɔ, kime ma baa' ɲ lá biin uɲɛndun ya nib, n baa' ɲ lá ɲmíen bɛ nɛ. ⁴⁸ Wà kɛ wiɛ' nni, ka teke' n'gber la, u laa' nibonn nà li biin wɔ. Uwenfɔrke ya daali la, n'gber nɔɔ nɛ li biin wɔ, ⁴⁹ kime ma tɔkeh n'bugben ya gber. N'Baa wà sɔn' nni ní nɔɔ, wɔn nɛ tɔke' nni n li len ma bo nin n li wɔkn ma bo. ⁵⁰ N ben ki ye u'gber dienb binib limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm nɛ. Nɔɔ nɛ n tɔkeh tà kɛ nɔ n tɔkeh tù n'Baa tɔke' nni tù ma bo nɛ.»

Yesu sɔkre' u'panpaankaab ya tàan

13 Nì là sien' waamu nɛ *Sufmbɛ ya Pak ya nacenku ɲ jele. *Yesu ben ki ye u'yo baa' wɔ ɲ ɲɛ uɲɛndun wuu ni, kí liebe u'Baa bó. U là yíe u'nib bà te uɲɛndun ni nɔɔ. U là yíe bɛ ki tì gben' nɛ.

² *Yesu nin u'panpaankaab là jinh kutaajuɔku ya jier uyo wà nɔɔ ki laa' usenpol de' Simɔn Iskariyɔt ya bijɛ Sudas iyenmaale ɲɔ wɔ ɲ kuɔre Yesu. ³ Yesu ben ki ye u'Baa de' wɔ mituɔm tibont kɛ bo, ki ben mɔ ki ye u ɲɛn' ní Uwien saan nɛ, ki tí liebeh Uwien saan. ⁴ Wɔn nin u'panpaankaab kɛ ki jinh, nɛ u fii' ki sere', ki gore' u'paaki bó ya lierl ki ble', ki taa' kukpelciɛku ki gbin' u'ciɛk ni, ⁵ nɛ ki taa' miɲunm ki kuore' kusenku ni, ki cin' ki sɔkreh u'panpaankaab ya tàan †, ki taah u gbin kukpelciɛku kùa nɔɔ ki ɲmíreh yɛ. ⁶ U tì baa' Simɔn Pier saan, nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, sin ɲ lá sɔkre min

† Itàan ya sɔkrɛm là yé liyonbtuonl nɛ.

ya tàan-ii?» ⁷ Nɛ *Yesu ye: «Fɛnfɛnɔɔ ɲa ɲ cii n teh nà nɔɔ ya tingi, ama a lá li cii nè uyo uba nɛ.» ⁸ Nɛ Pier ye: «ɲa li li sɔkre n'tàan fiebu.» Nɛ *Yesu ye: «Ma sɔkre' a'tàan la, ɲa ɲ lɛ gbiin n'saan.» ⁹ Nɛ Simɔn Pier ye: «Yonbdaan, nɔɔ la, la sɔkre n'tàan baba. Sɔkre n'nuɔ nin n'yul mɔ.» ¹⁰ Nɛ *Yesu ye: «Unil sii' la, wa ɲ li nuunh wɔ ɲ ɔkɔ kí sii kí lere, u li sɔkre u'tàan baba nɛ, kime u'gbenent kɛ wien nɛ. Ní'mɔ wien nɛ, ama na nín yé ní'ke nɛ wien.» ¹¹ Kime *Yesu ben udaan wà li kuɔre wɔ, nɛn nɛ cèrɛ' u len' ki ye: «Na yé ní'ke nɛ wien.»

¹² Tɔ, u sɔkre' bi'tàan ki tì gben', ki gole' u'lierl nɔɔ, nɛ ki liebe' ki tì kèlɛ', ki niire' bɛ ki ye: «Ni cii' n tien' nɛ nà nɔɔ ya tingi-ii?» ¹³ Ni yih nni ní'Cenbaa nin ní'Yonbdaan ma nɔɔ, ni ɲmɔbe imɔn nɛ, kime n yé wɔn nɛ. ¹⁴ Min ní'Yonbdaan nin ní'Cenbaa sɔkre' n'tàan ma nɔɔ, ní'mɔ ɲ li sɔkreh ní'tɔb ya tàan nɔɔ. ¹⁵ Kime min wuɔn' nɛ ni li teh ma nɛ, ní'mɔ ɲ li teh ní'tɔb tɛn n tien' nɛ ma nɔɔ. ¹⁶ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, utonsɔnɔn ɲa cen' u'cenbaa, utond mɔ ɲa cen' wà sɔn' wɔ. ¹⁷ Ni bɛnde' n len' nà nɔɔ ya tingi ma nɔɔ, ni teh nɔɔ la, Uwien ya mɔnm li te ní'bo nɛ.

¹⁸ «Ma lienb ní'ke bo, min n ben n gènde' binib bà; ama nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nɔɔ li tien nɛ. Nì kele' ki ye: «Min nin unil wà taakeh ki jinh n'jier nɛ fii' ki sere' n'bo.» ¹⁹ N tɔke' nɛ nibonn nà ɲa laan tien' ya gber fɛnfɛnɔɔ, ɲɔ nì lá tien' la, ní bɛnde kí ye «n yé n yé wà» nɛ ††. ²⁰ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, unil teke' n sɔn' unil wà la, u teke' min nɛ. Unil teke' nni la, u teke' wà sɔn' nni ní nɔɔ nɛ.»

Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye bi'ni uba li kuɔre wɔ

(Matie 26:20-25; Mark 14:17-21; Luk 22:21-23)

²¹ *Yesu len' nɔɔ ki tì gben', u'yɛnm saa' ki gbien', nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ní'ni uba li kuɔre nni.» ²² Nɛ u'panpaankaab jɛbeh ki likeh tɔb, ka ben u niireh wà. ²³ Bi jinh ma nɔɔ, u'panpaankaab ni u yíe wà ki gbien' nɔɔ nɛ kɛ ki buɔke wɔ. ²⁴ Nɛ Simɔn Pier kenbe' wɔ ki ye wɔ ɲ níire *Yesu kí ye u niireh ɲmɛ nɛ? ²⁵ Nɛ u'panpaanke nɔɔ gbien' *Yesu bo, ki niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ɲmɛ nɛ?» ²⁶ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «N wóre' kɔɔkɔ ki se' ki de' wà la †, wɔn nín.» Nɛ ki wóre' kɔɔkɔ ki se', ki de' Simɔn Iskariyɔt ya bijɛ Sudas. ²⁷ Sudas teke' kɔɔkɔ nɔɔ uyo wà nɔɔ, nɛ *Satan kɔn' u'fèl ni. Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Tien a ye á tien nà nɔɔ tonm!»

²⁸ Binib bà kɛ ki jinh tijer nɔɔ ni uba mɔɔnɔn ɲa bɛnde' nà cèrɛ' *Yesu tɔke' wɔ ki ye nɔɔ. ²⁹ Sudas nɛ ɲuuke kilikɔrk ma nɔɔ, biba maale' ki ye *Yesu tɔke' wɔ ki ye wɔ ɲ jo kí tì de bɛ kunacenu ya bont nɛ, bii wɔ ɲ jo kí tì de bijiinb nɛ niba. ³⁰ Sudas teke' kɔɔkɔ nɔɔ ma nɔɔ nɛ ki ɔkɔ ki ɲɛn' i ya tàan bo. Nì là yé kuɔnku nɛ.

Yesu gbiereh u'panpaankaab bɛ ɲ li yíe tɔb

³¹ Sudas ɲɛn' uyo wà nɔɔ nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Fɛnfɛnɔɔ Uwien kpieke' Unil ya Bijɛ. Wɔn bo nɛ bi li kpieke Uwien mɔ. ³² Wɔn bo nɛ bi kpieke' Uwien la, Uwien bugben mɔ li kpieke wɔ. U li kpieke wɔ fɛnfɛnɔɔ nɛ. ³³ N'bumu, ma ji li wuɔke ní'saan. Ni li nuun nni,

†† Liike 8:28. ‡ Ki wóre' kɔɔkɔ ki se' ki de' unil yé kujtiɛku ya dieku nɛ Sufmbɛ bo.

ama n là tɔke' *Sufmbɛ ya cienb nà nɔɔ, n ji li tɔke ni'mɔ nɛ fɛnfɛnnɔ, kí ye: «Na ń fre kí jo n joh nà saan.»
³⁴ N de' nɛ liwɔɔbfɛnɔ nɛ: «li yíe mɛn tɔb.» N yíe nɛ ma nɔɔ, ni'mɔ ń li yíe tɔb nɔɔ. ³⁵ Ni yíe tɔb la, nɛn nɛ li cère binib kɛ ń bende kí ye ni yé n'panpaankaab.»

Yesu tɔke' ki ye Pier li niɛ kí ye wa ben wɔ
 (Matie 26:31-35; Mark 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Nɛ Simɔn Pier niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a joh le bó?» Nɛ *Yesu jii' wɔ ki ye: «N joh nà bó nɔɔ ɔa ń fre kí paan n'bo fɛnfɛnnɔ. A lá li paan n'bo uyo uba nɛ.»
³⁷ Nɛ Pier niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, bɛ bo nɛ ma ń fre kí paan a'bo fɛnfɛnnɔ? N li tuo kí kpo a'bo-a!» ³⁸ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «A li mɔnbe kí tuo kí kpo n'bo-oo? N tɔkeh ɔe imɔn nɛ, a li niɛ bolm mita kí ye ɔa ben nni nɛ kí yaan ukuoɔe ń muɔ.»

Yesu nɛ yé usɛn wà joh Uwien saan

14 *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «La cère mɛn ni'yɛnm ń saa. Teke mɛn Uwien kí ji, kí teke n'mɔ kí ji. ² Mifɛnm yebe n'Baa den. Ma bi yebe la, n bi li tɔke nɛ kí ye n joh ń ti bonde mifɛnm kí ble nɛ-ɛɛ? ³ N jon' kí ti bonde' mifɛnm kí ble' nɛ la, n li liɛbe ní, kí lá taa nɛ, ɔɔ ni'mɔ ń ti ń li te min te nà saan. ⁴ N joh nà bó nɔɔ, ni ben ni bó ya sɛn.» ⁵ Nɛ Toma tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ta ben a joh nà bó, ti li tien mila kí bende ni'bó ya sɛn-i?» ⁶ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Min nɛ yé usɛn wà wɔngɛh binib tigbɛmɔnt, kí diɛnh bɛ limiɛl. Uba ɔa ń fre kí jo n'Baa saan ka ɔɔn' min saan. ⁷ Ni bi ben nni la, ni bi li bende n'Baa mɔ nɛ. Fɛnfɛnnɔ ni ben wɔ, kí laa' wɔ mɔ.»

⁸ Nɛ Filip tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, wuɔn tɛ a'Baa nɛ ni li dɛkre tɛ.» ⁹ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Filip, n tɛ ni'saan ni wuɔke' kí kpaan' nɔ, nɛ ɔa ben nni-ii! Unil wà laa' nni la, u laa' n'Baa nɛ. Bɛ tien' a tɔke' kí ye ń wuɔn nɛ n'Baa? ¹⁰ ɔa teke' kí jin' kí ye n tɛ nin n'Baa nɛ, nɛ n'Baa mɔ tɛ nin nni-ii? N tɔkeh nɛ tigber tà nɔ ɔa yé n'bugben yaar. N'Baa wà tɛ nin nni nɔɔ nɛ sɔnh u'tuon.

¹¹ «Teke mɛn kí ji kí ye n tɛ nin n'Baa nɛ, nɛ n'Baa mɔ tɛ nin nni. Na teke' n'gber kí jin' la, teke nni mɛn kí ji miyɔkm ya bont nɔɔ bo. ¹² N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, unil wà kɛ teke' nni kí jin' la, u li sɔn ituon yà n sɔn' yè nɔ. U li sɔn ituon yà yebe nin n sɔn' yà nɔ mɔnɔn, kime n joh n'Baa bó nɛ. ¹³ Ni miɛ' nà kɛ n'yel bo la, n li tien nɛ, ɔɔ bɛ ń kpiɛke n'Baa min u'bijɛ bo. ¹⁴ Ni miɛ' nni † nà kɛ n'yel bo la, n li tien nɛ.»

Uwien li sɔn Utotorl uba ní

¹⁵ Ni yíe nni la, ni li boh n'wɔɔb nɛ, ¹⁶ nɛ n li gbáan n'Baa wɔ ń de nɛ Utotortɔ wɔ ń li te ni'saan uyo kɛ. ¹⁷ U yé *Mifuoñaanm nɛ, kí yé tigbɛmɔnt ya daan. Uɔɔndun ya nib ɔa ń fre kí teke mɛ, kime ba lɛnh mɛ, ka ben mɛ mɔ. Ama Ninbi wɔn, ni ben mɛ; mi te ni'saan, kí li te ni'ni mɔ.

¹⁸ Ma ń cère nɛ ní li te tɛn mutɛnkpiibumu. N li liɛbe ní ni'saan. ¹⁹ Ni sien' waamu, uɔɔndun ya nib ɔa ji li lɛ

† Bi kpiɛ' kí kele' tigbɔnt tà nɔɔ ya tuba ni nni ɔa te tu'ni.

nni, ama ninbi li lɛ nni, kime n fuobe, nɛ ni'mɔ li fuobe. ²⁰ Ni'daali baa' la, ni li bende kí ye min nin n'Baa taan' kí yé unibaab nɛ, nɛ ninbi nin min mɔ taan' kí yé unibaab.

²¹ «Unil wà yíe nni si: wà ben n'wɔɔb kí boh yè nɛ. N'Baa li yíe unil wà yíe nni, nɛ n'mɔ li yíe udaan, kí cère udaan ń bende nni.»

²² Nɛ Sudastɔ, wà ɔa yé Sudas Iskariyɔt nɔɔ niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, bɛ bo nɛ a li cère tinbi ń bende ɔe, ka ń cère uɔɔndun ya nib ń bende ɔe?» ²³ Nɛ *Yesu jii' wɔ ki ye: «Wà yíe nni la, u li boh n'gber nɛ, n'Baa li yíe wɔ, nɛ ti li baa u'saan, kí li kɔh u'saan. ²⁴ Wà ɔa yíe nni la, wa ń li boh n'gber. Ni cɛngɛh tigber tà nɔ ɔa yé n'yaar, tù yé n'Baa wà sɔn' nni ní nɔɔ yaar nɛ.

²⁵ «N laan biɛ kí te ni'saan ma nɔɔ nɛ kí tɔke' nɛ tigber tuu nɔ. ²⁶ Ama *Mifuoñaanm mà yé Utotorl nɔɔ, n'Baa li sɔn mɛ ní n'yel bo. Mɛn nɛ li wɔkn nɛ ni'kɛ, kí tiere nɛ n tɔke' nɛ tigber tà nɔɔ.

²⁷ «Li te mɛn uyɛnduɔn ni. N diɛnh nɛ n ɔmɔbe uyɛnduɔn wà nɔ nɛ; ma diɛnh nɛ wù tɛn uɔɔndun ya nib diɛnh ma bo. La cère mɛn ni'yɛnm ń saa, kí la sɛn jɛwaanbu. ²⁸ Ni cii' n tɔke' nɛ kí ye n li jo kí liɛbe ní ni'saan. Ni yíe nni la, n joh n'Baa saan ma nɔɔ ni bi li ɔmɔbe uyɛnsɔngɛ nɛ, kime n'Baa cɛn' nni. ²⁹ N tɔkeh nɛ nibonn nà ɔa laan tien' ya gber fɛnfɛnnɔ, ɔɔ ni lá tien' la, ní teke kí ji nɛ. ³⁰ Ma ji li tɔke nɛ tigber nɛ ń wuɔke, kime uɔɔndun wuu ya cien we ní, wa ń fre kí tien nni niba. ³¹ Ama ni kɔe uɔɔndun ya nib ń bende kí ye n yíe n'Baa, nɛ kí teh u tɔke' nni ma bo. «Fii mɛn tí jo.» »

Yesu nɛ yé busumɔnbu

15 «Min nɛ yé busumɔnbu † nɛ n'Baa yé ukpaal wà tùɔreh busubu nɔɔ. ² Isigben yà kɛ te n'bo ka lùonh nɔɔ, u li gɛ yì kí wiɛ nɛ. Ama isigben yà kɛ lùonh nɔɔ, u li kɔkɔpɛrɛ kí tùɔrɛ yì, nɛ yì ń tùɔrɛ kí lùon. ³ N tɔke' nɛ tigber tà nɔ tùɔrɛ' ni'tetɛm ɔɔ. ⁴ Li tɛ mɛn nin nni, tɛn n tɛ nin nɛ ma. Usigben tɛ u'ba, ka tuuke busubu bo la, wà ń fre kí lùon. Nnɔ nɛ ni'mɔ ɔa tɛ nin nni la, na ń fre kí tien bonn.

⁵ «Min nɛ yé busubu, nɛ ninbi yé isigben. Unil wà kɛ tɛ nin nni, n'mɔ tɛ nin udaan la, u li te tɛn usigben wà lùonh kí gbiekeh nɛ. Na tɛ nin nni la, na ń fre kí tien bonn. ⁶ Unil wà ɔa tɛ nin nni la, bi li jɛnde wɔ kí ti wiɛ nɛ wɔ ń kuore tɛn usigben wà ɔa tuuke subu bo. Isigben yà kuore' la, bi gɛndɛh yì kí kpiɛndɛh umu ni nɛ ì wih. ⁷ Ni tɛ nin nni, kí ɔmɔbe n'gber ni'fɛl ni, kí miɛ' Uwien ni yíe nà la, u li de nɛ nɛ nɛ. ⁸ Ni yé n'panpaakaab, kí te tɛn isigben yà lùonh kí gbiekeh la, nɛn nɛ kpiɛkɛh n'Baa. ⁹ N'Baa yíe nni ma nɔɔ nɛ n'mɔ yíe nɛ. Li te mɛn n'yíem ni. ¹⁰ N boh n'Baa ya wɔɔb, nɛ kí te u'yíem ni. Ni'mɔ boh n ya wɔɔb la, ni'mɔ li te n'yíem ni nɛ.

¹¹ «N tɔke' nɛ nɛn kɛ ɔɔ ní li ɔmɔbe uyɛnsɔngɛ wà n ɔmɔbe wù nɔɔ nɛ; ɔɔ ni'yɛnm ń li sɔngɛ kí ti gben. ¹² N yíe ní li teh nà si: li yíe mɛn tɔb tɛn n yíe nɛ ma bo. ¹³ Ni ɔa ɔmɔbe yíem kí cɛn' wà li tuo kí kpo u'jɔtieb bo. ¹⁴ Ni teh n tɔke' nɛ nà la, ni yé n'jɔtieb nɛ. ¹⁵ Ma ji li yih nɛ n' tonsɔnb; n li yih nɛ n'jɔtieb nɛ, kime utonsɔnl ɔa ben

†† Busubu nɔɔ yé tisir tà bi taah tu'bií kí ɔɔh fɛn nɔɔ nɛ.

u'cenbaa ya gber ke; ama min tɔke' ne tigber tà ke n cii' tũ n'Baa saan nɔɔ. ¹⁶ Na yé ninbi ne gènde' nni, min ne gènde' ne, ki de' ne lituonl kí ye ní li joh, kí li te ten isigben yà lùonh isibii yà li tuu kí te. Nen bo, ni mié' n'Baa nibonn nà ke n'yel bo la, u li de ne nè ne. ¹⁷ N yíe ni li teh nà si: ní li yíe tɔb ne.»

Uɔɔndun ya nib li nen Yesu nin u'yaab

¹⁸ «Uɔɔndun ya nib nen ne la, ní li ben kí ye bi kpie' ki nende' min ne. ¹⁹ Ni bi yé uɔɔndun yaab la, uɔɔndun yaab bi li yíe ne ne, kime uɔɔndun ya nib yíe bi'yaab ne. Ama ninbi ɔa yé uɔɔndun yaab. N ñen' ne uɔɔndun ya nib ni ma nɔɔ ne cère' bi nen ne. ²⁰ Li tien men n là tɔke' ne nà ki ye: «Utonsɔnl ɔa cen' u'cenbaa nɔɔ.» Bi jènde' min la, bi li jènde ni'mɔɔ ne. Bi tuo' n'gber la, bi li tuo ni'mɔɔ yaar ne. ²¹ Min bo ne bi li tien ne nen ke, kime ba ben wà sɔn' nni ní. ²² Ma bi baa' ki lá tɔke' be n'gber la, uba ɔa bi li biin be kí ye bi tien' ibiere, ama fenfenɔɔ, ba ji li fre kí dule niba bo kí ye ba tien' biere. ²³ Unil nen nni la, u nen n'Baa mɔɔ ne. ²⁴ Ma bi sɔn' yɔkm ya tũon yà nisaal ɔa laan sɔn' yè bi laa' la, uba ɔa bi li biin be kí ye bi tien' biere. Ama fenfenɔɔ bi laa' yè ne ki nen min nin n'Baa ke. ²⁵ Ama nen ke tien' ɔa nè ñ cère nà kele' bi'yiko ya gbɔnku † ni nɔɔ nè ñ tien ne. Ni kele' ki ye: «Bi nen nni ne ka ɔmɔɔbe bi nen nni bà bo.»

²⁶ «Tɔ, n'Baa li cère ñ sɔn Utotorl ní. U yé *Mifuoñaanm ne, ki yé tigbemònt ya daan, ki ñen' ní n'Baa saan. Mì lá baa' uyo wà la, mì li kun n'bo imɔn. ²⁷ Ni'mɔ li kun n'bo imɔn, kime ni te n'saan haali n'tuonl ya cincinyo ne.»

16 «N tɔke' ne nen ke ɔa nì lá tien' la, ni la wíe ni'tekjim ne. ² Bi li ɔpre ne itáan ya dur ni. Uyo uba mɔɔɔn we ní, unil ku' ne la, u li maaleh ki teh u tien' lituɔrl ne ki de' Uwien. ³ Ba bende' n'Baa yé udaan wà, ka bende' n'mɔ yé udaan wà, nen ne li cère be ñ tien' ne nɔɔ. ⁴ N tɔke' ne bi lá li tien' ne ma bo, ɔa u ya yo lá baa' la, ní li tien kí ye n là tɔke' ne nè ɔa.»

Mifuoñaanm ya tuonl

«Ma là tɔke' ne tũ n'tuonl ya cincinyo, kime min nin ninbi ne là te. ⁵ Ama fenfenɔɔ, n liebeh wà sɔn' nni ní nɔɔ saan ne, ne ni'ni uba ɔa niire' nni n joh nà bo-a?» ⁶ Kime n len' ki ye n li bure kí cère ne ma nɔɔ ne ni'yenm saa' ki gbien'. ⁷ Ama n tɔkeh ne imɔn ne, n jon' ne la, nì li mɔn ni'bo, kime ma jon' la, Utotorl nɔɔ ɔa ñ baa ní. N jon' la, n li sɔn wɔ ní n'saan. ⁸ U lá baa' la, u li cère uɔɔndun ya nib ñ bende kí ye bi yé bibierdenb, kí cère be ñ bende kí ye Uwien cuube, kí bende kí ye Uwien li bu be tibuur. ⁹ U li cère be ñ bende kí ye bi yé bibierdenb, kime ba teke' nni ki jin'. ¹⁰ U li cère be ñ bende kí ye Uwien cuube, kime n li jo n'Baa saan, ne na ji li le nni. ¹¹ U li cère be ñ bende kí ye bi li bu be tibuur, kime Uwien bun' uɔɔndun wuu ya cien tibuur ɔa.

¹² «N bie ki ɔmɔɔbe tigber tũ yebe ñ tɔke ne, ama tũ li kpieke nin ne fenfenɔɔ. ¹³ Uyo wà *Mifuoñaanm lá li

baa nɔɔ; men mà yé tigbemònt ya daan nɔɔ; mì li pekre ne tigbemònt ya sen ke ni. Ma ñ tɔke mi'bugben ya gber, ama mì cii' tà nɔɔ, tun ne mì li tɔke ne. Mì li tɔke ne nà lá li tien' ya gber mɔ. ¹⁴ Mì li kpieke nni, kime mì li taa n ya gber ne kí tɔke ne. ¹⁵ N'Baa ya bont ke yé n'yaar ne, nen ne cère' n ye mì li taa n ya gber ne kí tɔke ne.»

Ni'yensaa li kpende uyensonge

¹⁶ «Ni sien' waamu, na ji li le nni, nì pukn' waamu la, ni li le nni.»

¹⁷ Ne u'panpaankaab biba niireh tɔb ki teh: «U len' nà nɔ ya tingi si ba? U ye nì sien' waamu, ta ji li le wɔ, nì pukn' waamu la, ti li le wɔ, ki ye u joh u'Baa bó! ¹⁸ Ne ki tí ye «U yih ba waamu?» Ta ben u ye wɔ ñ ye bà?»

¹⁹ *Yesu bende' bi yíe be ñ niire wɔ iniire, ne u tɔke' be ki ye: «Ni niireh tɔb n len' ma ki ye: «nì sien' waamu, na ji li le nni, nì pukn' waamu la, ni li le nni nɔɔ ya tingi ne-a?» ²⁰ N tɔkeh ne imɔn ne, ninbi li muɔ kí kpiende, ne uɔɔndun ya nib li pokn. Ninbi ya yenm li saa, ama ni'yensaa nɔɔ lá li kpende uyensonge. ²¹ Upii benh nin timer la, u te uyensaa ni ne u'merwien bo. Ama u ti maa' ki gben' la, uyensonge li cère wa ji li tiere imerwien nɔɔ bó, kime unifaan kɔn' uɔɔndun ni. ²² Nì te nno ne ni'mɔ bo; fenfenɔɔ, ni te uyensaa ni ne. Ama n lá li liebe kí le ne, ne ní li te uyensonge ni. Uba ɔa ñ fre kí ñen ni'yensonge nɔɔ ni'fèl ni.

²³ «Nen daali na ji li niire nni bonn niba bó. N tɔkeh ne imɔn ne, ni mié' n'Baa nibonn n'yel bo la, u li de ne nè ne. ²⁴ Na laan mié' bonn n'yel bo haali nin fenfenɔɔ. Mìe men, ní li le ɔa kí le uyensonge kí ti gben.»

Yesu faake' nin uɔɔndun

²⁵ «N tɔke' ne ni'ke mikpenjenm ni ne. Uyo uba we ní ma ji li pɔ kpenjenm kí tɔke ne gber. Ama n li tɔke ne n'Baa ya gber nè ñ li wien ne. ²⁶ Ni'daali ni li mié n'Baa tibont n'yel bo. Ma tɔkeh ne ki teh min ne li mié n'Baa kí de ne, ²⁷ kime n'Baa bugben ne yíe ne, ni yíe nni, ki teke' ki jin' ki ye n ñen' ní wɔn saan ma nɔɔ bo. ²⁸ Tɔ, n ñen' n'Baa saan ne ki baa' uɔɔndun ni, n tí li ñe uɔɔndun ni kí liebe n'Baa bó.»

²⁹ Ne u'panpaankaab tɔke' wɔ ki ye: «A laa'-aa! Fenfenɔɔ a ji lienh ni wien ne, ɔa ji pɔh kpenjenm. ³⁰ Fenfenɔɔ ti bende' ki ye a ben tibont ke, ɔa nuunh nil ñ niire ɔe niire kí yaan á bende u ye wɔ ñ niire kí ye bà; nen ne cère' ti teke' ki jin' ki ye a ñen' ní Uwien saan ne.» ³¹ Ne *Yesu niire' be ki ye: «Ni teke' ki jin' fenfenɔɔ wuɔ nɔɔ?» ³² Tɔ, uyo uba we ní, ki li baa'-a, ni'ke li yere wà ke ñ taa u ya bó kí cère nni n'baba; ama ma te n'baba, kime n'Baa te nin nni. ³³ N tɔke' ne tigber tuu nɔ ɔa ni te nin nni ma nɔɔ, ní li te uyenduɔn ni ne. Uɔɔndun wuu ni, ni te ijend ni ne, ama li co men ni'ba, kime n faake' nin uɔɔndun ki gben' u'tuɔm ɔa.»

Yesu kàareh Uwien

17 Tɔ, *Yesu len' nɔɔ ki gben', ne ki yaare' ki liike' paaki bó, ki ye: «N'Baa, uyo baa', wɔn a'Bije ya

† Bi ye bi'yiko ya gbɔnku la, bi niireh Uwien ya Jotiekpaaku ya gbɔnku ne. Liike 10:34.

kpieke, ñk a'Bije mɔ́ ñ wuɔn a'kpieke. ² A de' wɔ́ mituɔm unisaal ke bo ñk wɔ́ ñ taa limiel là ña ñmɔbe gbenm kí de a de' wɔ́ binib bà nɔ́ ke ñe. ³ Limiel là ña ñmɔbe gbenm si ben ñ bende kí ye sin baba ñe yé Uwien imɔ́n, kí bende *Yesu Kristo wà a sɔ́n' wɔ́ ní nɔ́ mɔ́.

⁴ Min wuɔn' a'kpieke kitink bo, ki sɔ́n' a de' nni lituonl là ñ sɔ́n' nɔ́ ki gben'. ⁵ N'Baa, fɛnfɛnɔ́, kpieke nni a'saan. De nni ukpieke wà n là ñmɔbe wù a'saan ki laa' uɣɛndun ña laan te nɔ́.

⁶ «N cère' binib bà a gènde' be uɣɛndun ya nib ni, ki de' nni nɔ́ bende' a yé udaan wà. Bi là yé a'yaab ñe, ñe a taa' be ki de' nni, ñe bi boh a'gber. ⁷ Fɛnfɛnɔ́, bi bende' ki ye a de' nni nibonn nà ke nɔ́ ñen' a'saan ñe, ⁸ kime n tɔ́ke' be a tɔ́ke' nni tigber tà nɔ́, ñe bi teke' tù, ki mɔ́nbe ki bende' ki ye n ñen' ní a'saan ñe, ki teke' ki jin' ki ye sin ñe sɔ́n' nni ní.

⁹ «N kàareh ñe ki dienh ben ñe. Ma kàareh ñe ki dienh uɣɛndun ya nib. Ama n kàareh ñe ki dienh binib bà a de' nni be nɔ́ ñe, kime bi yé a'yaab ñe. ¹⁰ Nà ke yé n'yaann yé a'yaann ñe, ñe nà ke mɔ́ yé a'yaann yé n'yaann ñe. Ben ñe cèreh binib lenh n'kpieke. ¹¹ Ma ji li te uɣɛndun ni, ben ñe li te uɣɛndun ni; min we ní a'saan ñe. N'Baa uñaan, a de' nni a'yel là nɔ́, cère liyel bugben ya tuɔm ñ li gu be, be ñ li yé unibaab ten min nin sin yé unibaab ma bo. ¹² N là te b'isaan uyo wà nɔ́, n là gu be nin a'yel là a de' nni nɔ́ ya tuɔm ñe. N gu-ure' be, ñe nì kpaan' wà ñ kpo kí juore fɛnm nɔ́ baba ña ñí la, bi'ni uba ña kpo' ki juore' fɛnm. U kpo' ki juore' fɛnm ña nà kele' a'gɔ́nku ni nɔ́ nè ñ tien ñe. ¹³ Fɛnfɛnɔ́, n we ní a'saan ñe. N laan te uɣɛndun ni ma nɔ́ ñe ki lienh nɔ́, ñk be ñ li ñmɔbe uɣɛnsɔ́nge wà n ñmɔbe wù nɔ́ kí tì gben. ¹⁴ N tɔ́ke' be a'gber, ñe ñɛndun ya nib nɛnde' be, kime ba yé ñɛndun yaab, ten n' mɔ́ ña yé ñɛndun yɔ́ ma. ¹⁵ Ma kàareh ñe ki teh á ñen be uɣɛndun ni, ama n kàareh ñe ki teh a la cère usɛnpol ubiero ñ ñ tien be niba. ¹⁶ Ba yé ñɛndun yaab ten n' mɔ́ ña yé ñɛndun yɔ́ ma. ¹⁷ Cère ben li cinbe ki yé a'yaab tigbɛmɔ́nt bo. A'gber ñe yé tigbɛmɔ́nt nɔ́. ¹⁸ A sɔ́n' nni ní uɣɛndun ni ma nɔ́, ñe n' mɔ́ sɔ́n' ben uɣɛndun ni. ¹⁹ Ben bo ñe n taa' n'ba ki de' ñe, ñk bi' mɔ́ ñ li cinbe ki yé a'yaab tigbɛmɔ́nt bo.

²⁰ «Ma kàareh ñe ki dienh ben baba, n kàareh ñe ki dienh binib bà bi li tɔ́ke be n'gber be ñ teke nni kí ji nɔ́ mɔ́ ñe. ²¹ N kàareh ñe ñk bi'ke ñ taan kí li yé unibaab ñe. Ten sin n'Baa a te nin nni ma n' mɔ́ te nin ñe nɔ́, cère bi' mɔ́ ñ li te nin te, ñk uɣɛndun ya nib ñ teke kí ji kí ye sin ñe sɔ́n' nni ní. ²² A de' nni ukpieke wà nɔ́, n' mɔ́ de' be wù, ñk be ñ taan kí li yé unibaab ten min nin sin yé unibaab ma, ²³ kime n te nin be, ñe a' mɔ́ te nin nni. Nnɔ́ ñe bi taan' ki yé unibaab ki tì gben', ñk uɣɛndun ya nib ñ bende kí ye sin ñe sɔ́n' nni ní, kí bende kí ye a yíe be ten a yíe nni ma bo. ²⁴ N'Baa, a de' nni binib bà nɔ́, n yíe ñ te nà saan la, bi' mɔ́ ñ li te nin nni ñe, kí ñe a de' nni ukpieke wà nɔ́, kime a yíe nni ki laa' ña laan ñen' uɣɛndun. ²⁵ N'Baa ugbɛmɔ́ndaan, uɣɛndun ya nib ña ben ñe, ama min ben ñe. ñe biɛ nɔ́ mɔ́ ben ki ye sin ñe sɔ́n' nni ní. ²⁶ N cère' bi bende' a yé udaan wà, ki li liebe

kí cère be ñ bende ñe, ñk a yíe nni miyiem ma nɔ́ ñ li te bi'ni, ñk n' mɔ́ ñ li te nin be.»

Yesu ya cuom

(Matie 26:47-56; Mark 14:43-50; Luk 22:47-53)

18 *Yesu len' nɔ́ ki tì gben', ñe wɔ́n nin u'pan-paankaab bure' ki tì puore' kubunbunku kùa bi yih kù Sedrɔ́n nɔ́. Isiin ya kpàabu buba te n'isaan, ñe wɔ́n nin u'panpaankaab kɔ́n' bu'ni. ² Sudas, wà kuore' *Yesu nɔ́, mɔ́ ben n'isaan, kime *Yesu nin u'pan-paankaab là sɔ́be ki taakeh nè ñe. ³ ñe Sudas taa' Erom ya sojacekl liba nin Uwien ya duku ya guguurb bà bitɔ́tuɔrcienb nin *Farisienmbɛ sɔ́n' be nɔ́, bi joh n'isaan ki tuke ifr nin imɔ́nafin nin tijekɔ́nwent. ⁴ *Yesu ben nà ke li tu wɔ́ ma nɔ́, ñe ki tuobe' be usen bó, ki niire' be ki ye: «Ni nuunh ñme?» ⁵ ñe bi ye: «Ti nuunh Nasaret ya *Yesu ñe.» ñe u ye: «Min sɔ́.» Sudas wà kuore' wɔ́ nɔ́ mɔ́ te bi'ni. ⁶ U len' ki ye wɔ́n sɔ́ ma nɔ́, ñe bi sulnh puoli bó ki luh. ⁷ *Yesu tí niire' be ki ye: «Ni nuunh ñme?» ñe bi ye: «Ti nuunh Nasaret ya *Yesu ñe.» ⁸ ñe u ye: «N tɔ́ke' ñe ki ye min sɔ́ nɔ́. Ni nuunh min ñe la, cère men biɛ be ñ li joh.» ⁹ U len' nɔ́ ñk u là len' tigber tà nɔ́ tù ñ tien ñe. U là len' ki ye: «N'Baa a de' nni binib bà nɔ́, ma cère' uba mɔ́nɔ́n bole'.»

¹⁰ Tɔ́, Simɔ́n Pier ñmɔbe kijusiek, ñe ki nère' ki ge' ki paare' bitɔ́tuɔrcienb ya cien ya tonsɔ́nɔ́n uba ya nɔ́jietubl. Bi yih utonsɔ́nɔ́n nɔ́ Malkus ñe. ¹¹ ñe *Yesu tɔ́ke' Pier ki ye: «Jiin a'jusiek kí cùɔ́n kí'tuɔ́ku ni. N'Baa sien' ki ye ñ ji ijend yà nɔ́ n la ji yé-ɛɛ?»

Bi tuke' Yesu ki jon' Anni saan

¹² Sojacekl nɔ́ nin lí'cien nin Sufmbe ya guguurb nɔ́ cuo' *Yesu ki lòle' u'nuɔ́, ¹³ ñe ki kpie' ki tuke' wɔ́ ki jon' Anni saan. Anni yé Kayif ya cuɔ́je ñe. Kayif ñe là yé bitɔ́tuɔrcienb ya cien libinl nɔ́. ¹⁴ Wɔ́n Kayif ñe là tɔ́ke' *Sufmbe ya cienb ki ye nì mɔ́n unibaab ñ kpo bi'du ya nib bo nɔ́.

Pier nie' ki ye wa ben Yesu

(Matie 26:69-70; Mark 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Bi tuke' *Yesu ki joh ma nɔ́, ñe Simɔ́n Pier nin *Yesu ya panpaankɛtɔ́ uba pɛ u'bo. Bitɔ́tuɔrcienb ya cien ben *Yesu ya panpaankɛtɔ́ bugben. ñen bo ñe u paan' *Yesu bo ki kɔ́n' bitɔ́tuɔrcienb ya cien nɔ́ den uluo bo. ¹⁶ Ama Pier wɔ́n juore' ki se saali ñe bunañɔ́bu saan. ñe upanpaankɛtɔ́ wà bitɔ́tuɔrcienb ya cien ben wɔ́ nɔ́n jon' ki tì laa' upiitonsɔ́nɔ́n wà gu bunañɔ́bu nɔ́, ñe ki cère' Pier kɔ́n'. ¹⁷ ñe upii nɔ́ niire' Pier ki ye: «Sin, a' mɔ́ ña lii yé uje wuɔ́ ya panpaankaab ya uba-aa?» ñe u jiin' wɔ́ ki ye: «Ma yé u'panpaanke.»

¹⁸ Tiwɔ́r là te, ñe bitɔ́tuɔrcienb ya cien ya tonsɔ́nb nin biguguurb sère' umu, ki lokreh. ñe Pier mɔ́ te b'isaan ki lokreh.

Bitɔtuɔrcienb ya cien niire' Yesu iniire
(Matie 26:59-66; Mark 14:55-64; Luk 22:66-71)

¹⁹ Bitɔtuɔrcienb ya cien niire' *Yesu iniire u'pan-paankaab bo nin u waknh miwaknm ma nnc bo. ²⁰ Ne *Yesu jiiin' wɔ ki ye: «N len' binib ke ya nun bó ne, ki wakn' uyo ke ni'táan ya dur ni nin Uwien ya duku ya luo bo, *Sufmbe ke taakeh nà saan. Ma len' gber tuba bolm ni. ²¹ Be tien' a niireh min-i? Niire binib bà cenge' n'gber n tɔke' be ki ye bà. Ben ben n tɔke' be ki ye bà mɔnmɔnm.»

²² *Yesu len' nnc ma nnc, ki laa' biguguurb ya uba se ki neke wɔ, ne ki kpɔbe' wɔ utenpe, ki niire' wɔ ki ye: «A jiiindeh bitɔtuɔrcienb ya cien ne nnc nnc?» ²³ Ne *Yesu jiiin' wɔ ki ye: «N len' ni bre ne la, wuɔn nà cère' ni bre; ne n tí len' ni mɔn ne la, be tien' a ñih nni?»

²⁴ Nen saan ne Anni cère' bi taa' *Yesu ki jon' bitɔtuɔrcienb ya cien Kayif saan u'nuɔ juore' ki lùo.

Pier tí nie' ki ye wa ben Yesu

(Matie 26:71-75; Mark 14:69-72; Luk 22:58-62)

²⁵ Simɔn Pier se ki lokreh umu, ne bi niire' wɔ ki ye: «Sin, a'mɔ ña lii yé u'panpaankaab ya uba-aa?» Ne u nie' ki ye: «Ma yé u'panpaanke.» ²⁶ Ne bitɔtuɔrcienb ya cien ya tonsɔnb ya uba, wà Pier bi ge' ki paare' u'tubl nnc ya den yɔ uba tɔke' Pier ki ye: «Ma bi laa' ñe u'saan bukpaabu nnc ni-ii?» ²⁷ Ne Pier tí nie' ki ye wa ben Yesu. Ne ukoje pɔk ki muɔ' i ya tàan bo.

Bi taa' Yesu ki jon' Pilat saan

(Matie 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; Luk 23:1-5)

²⁸ Nen saan ne bi taa' *Yesu ki ñen' Kayif den, ki jon' udu nnc ya gobina den, bi yih wɔ Pilat. Ni là yé kutenɛsɔnsɔnku ne. *Sufmbe ya cienb ña là yé be ñ kuɔn bi'ba jɔknt ña kí fre kí jele bi'Pak ya nacenku ne. Nen ne cère' ba tuo' ki kɔn' Pilat den †. ²⁹ Nen bo ne Pilat ñen' saali bi'saan, ki niire' be ki ye: «Uje wuɔ tien' ba ni biindeh wɔ?» ³⁰ Ne bi jiiin' wɔ ki ye: «Wa bi yé nibierɔ la, ta bi cuo' wɔ ki ñukn' ñe.» ³¹ Ne Pilat ye: «Ninbi bugben, taa wɔ men kí tì bu wɔ ni'yiko ye ma bo.» Ne bi ye: «Tinbi Sufmbe ña ñmɔbe sen tí ku nil.»

³² Bi len' nà nɔ ne wuɔn' ki ye *Yesu là len' nà ki tɔke' binib, u li kpo mikuum mà ya bol nnc ne ñ tien. ³³ Pilat tí liebe' ki kɔn' tibuur ya duku ni, ki yin' *Yesu ki lá niire' wɔ ki ye: «Sin, a yé *Sufmbe ya ber ne-εε?» ³⁴ Ne *Yesu jiiin' wɔ ki ye: «A len' nà nɔ, a maale' a'ba ne bii bi tɔke' ñe ne ki ye n yé *Sufmbe ya ber-i?» ³⁵ Ne Pilat tɔke' wɔ ki ye: «Min ña yé Suf-a! A'bol ya nib nin bitɔtuɔrcienb ne taa' ñe ki ñukn' nni. A tien' be ne?» ³⁶ Ne *Yesu ye: «N'bel ña yé uɛndun wuu ni ya bel. N'bel bi yé uɛndun wuu ni ya bel la, n'rib bi li kɔn tijer ña *Sufmbe ya cienb la fre kí cuo nni. Ama fenfennc, n'bel ña nín te nie saan.» ³⁷ Ne Pilat tɔke' wɔ ki ye: «Nen men la, a yé uber ne-a!» Ne *Yesu jiiin' wɔ ki ye: «Sin ne ye n yé uber. N baa' uɛndun wuu ni ñ lá tɔke binib tigbemɔnt ne. Nen bo ne bi maa' nni. Unil wà ke pe tigbermɔnt bo ne

† Sufmbe kɔn' bà ña yé Sufmbe den la, bi saa' bi'yiko ne, ki kuɔn' bi'ba tijɔknt kí tì kpaan uyo uba.

cengeh n'bo.» ³⁸ Ne Pilat niire' wɔ ki ye: «Tigbemɔnt si ba?»

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpe mikuum

(Matie 27:15-31; Mark 15:6-20; Luk 23:13-25)

Pilat len' nnc ma nnc ne ki tí ñen' *Sufmbe bó, ki tì tɔke' be ki ye: «Min ña laa' u'biil. ³⁹ Ama binl ke binl ni'-Pak ya nacenku ya yo la, n tuu ki ñendeh lipekl ya nil uba ne ki wienh. Nen bo, ni yé ñ taa *Sufmbe ya ber nnc ne kí wíe-εε?» ⁴⁰ Ne bi wuure' ki ye: «La wíe wɔn, wíe Barabas.» Barabas nnc là yé unil wà yé' Erom yaab ya ñɔbu bó ne.

19 Nen saan ne Pilat cère' bi taa' *Yesu ki ñi' wɔ in-alebe. ² Sojambé taa' ikonkon ki lɔnlɔn' uyukpekpié ki kpele' u'yul, ki taa' kuliermɔnmɔnku kuba ki goln' wɔ, ³ ne ki ñekndeh wɔ ki tɔkeh wɔ ki teh: «Sufmbe ya berɔ, ti fuondeh ñe-a!» Ne ki kpɔbreh wɔ itenpe.

⁴ Ne Pilat tí ñen' saali, ki tɔke' *Sufmbe ki ye: «N li taa wɔ kí ñen ní saali ni'saan ña ní bende kí ye ma laa' u'bi-il.» ⁵ Nen saan ne *Yesu ñen' ní saali ki kpié ikonkon ya yukpekpié, ki guo kuliermɔnmɔnku nnc. Ne Pilat tɔke' be ki ye: «Uje bugben sɔ.»

⁶ Ama bitɔtuɔrcienb nin biguguurb laa' wɔ ma nnc ne ki wuureh ki teh: «Kpe wɔ uɔɔɔɔɔ bo! Kpe wɔ uɔɔɔɔɔ bo!» Ne Pilat tɔke' be ki ye: «Ni'bugben ñ taa wɔ kí tì kpe wɔ uɔɔɔɔɔ bo, kime min ña laa' u bii' nà ni kpe kuum.» ⁷ Ne bi tɔke' wɔ ki ye: «Tinbi ñmɔbe yiko uba ne, ne yiko nnc bo, u kpe mikuum ne, kime u taa' u'ba ki tien' Uwien ya Bijé ne.»

⁸ Pilat cii' bi ye *Yesu taa' u'ba ki tien' Uwien ya Bijé ma nnc, ne bujewanbu tɔre' ki cuo' wɔ cɛen. ⁹ Ne u tí liebe' ki kɔn' tibuur ya duku nnc ni ki tí niire' *Yesu ki ye: «Sin, a yé le bó yɔ ne?» Ama *Yesu ña jiiin' wɔ. ¹⁰ Ne Pilat tɔke' wɔ ki ye: «Ña gereh min ne-εε? Ña ben ki ye n ñmɔbe mituɔm ñ wíe ñe bii ñ kpe ñe uɔɔɔɔɔ bo-oo?» ¹¹ Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Uwien de' ñe mituɔm mà nnc baba ña ñ la, ña ñmɔbe tuɔm miba n'bo. Nen bo ne unil wà taa' nni ki ñukn' ñe nnc ya biil cén' a'yaal.»

¹² Nen saan ne Pilat nuunh u li tien ma kí wíe Yesu, ama *Sufmbe wuureh ne ki teh: «A wíe' wɔ la, ña jì yé ubercien Sesa †† ya jɔ, kime unil wà ke yih u'ba uber la, u yé Sesa ya nennend ne.»

¹³ Pilat cii' bi len' nnc ma nnc, ne ki tí ñen' *Yesu saali, ne ki kèle' tibuur ya bieɔ bo, bi yih libùol là «Iten ya benbenl nnc.» *Sufmbe ya lenm ni, bi yih ni'saan ki teh «Gabata» ne. ¹⁴ Ni là yé lidaali là *Sufmbe bondeh bi'-Pak ya nacenku nnc ne, ki tuo liwenyul ya yo, ne Pilat tɔke' be ki ye: «Ni'ber sɔ.» ¹⁵ Ne bi wuure' ki ye: «U kpe mikuum ne! U kpe mikuum ne! Kpe wɔ uɔɔɔɔɔ bo!» Ne Pilat niire' be ki ye: «N kpe ni'ber uɔɔɔɔɔ bo-oo?» Ne bitɔtuɔrcienb jiiin' wɔ ki ye: «Ta ñmɔbe bertɔ ki kende' ubercien Sesa bo.» ¹⁶ Nen saan ne Pilat taa' *Yesu ki ñukn' be be ñ tì kpe wɔ uɔɔɔɔɔ bo. Ne bi taa' wɔ ki bure'.

†† Sesa ne là yé Erom yaab likeh mitinfenm mà nnc ke ya ber-cien.

Bi kpe' Yesu udɔɔɔɔɔɔ bo
(Matie 27:32-44; Mark 15:21-32; Luk 23:26-43)

17 *Yesu bugben tuke u'dɔɔɔɔɔɔ ki ñen' udu ni, ki joh niba saan, bi yih nè «Kuyukpɔbku ya Bùol.» *Sufmbe ya lenm ni, bi yih ni'saan «Golgota» nè. 18 Bi kpe' wɔ udɔɔɔɔɔɔ bo nen saan nè, nè ki kpe' bijeb bile mɔ; uba ukele uba, utɔ mɔ ukeltɔ, nè *Yesu fo siik ni. 19 Pilat kele' mikelm miba ki ye: «Nasaret ya *Yesu wà yé *Sufmbe ya ber nɔɔ sɔ», nè ki cère bi taa' ki tɛbn' u'dɔɔɔɔɔɔ bo. 20 Ni kele' *Sufmbe ya lenm ni nin Erom yaab ya lenm ni nin Grɛkmbɛ ya lenm ni nè. Bi kpe' *Yesu udɔɔɔɔɔɔ bo nà saan nɔɔ ña fɔke nin udu ni, nen nè cère' *Sufmbe bà yebe kaan' mikelm nɔɔ. 21 Nè *Sufmbe ya tɔtɔrcienb tɔke' Pilat ki ye: «Ña bi li kele kí ye *Sufmbe ya ber, a bi li kele kí ye: wɔn nè ye u yé *Sufmbe ya ber nè.» 22 Nè Pilat tɔke' bɛ ki ye: «N kele' nà nɔ n kele' nè.»

23 Sojambe kpe' *Yesu udɔɔɔɔɔɔ bo ki gben', nè ki gbiire' u'wengolkaar igbiin inan, wà ke ugbiin uba ki ti sien' u'lierfɔfɔrku. Kulierfɔfɔrku nɔɔ ña ñmɔbe ñeñie kí ñe paaki kí ti ci tingi, kime bi là lòn' kù nè. 24 Nen saan nè bi tɔke' tɔb ki ye: «Ti la kere kù men, cère men tí fùɔre imúɔn, kí liike wà li ji kù.» Nen ke tien' ñɔ nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nɔɔ nè ñ tien nè. Ni kele' ki ye: «Bi gbiire' n'wengolkaar, nè ki fùɔre' imúɔn, bɛ ñ liike wà li ji n'lierku.» Tɔ, sojambe nɔɔ tien' nen nè.

25 *Yesu ya naa nin u'naa ya ninse nin Klopas ya po Mari nin Mari Madelenn se u'dɔɔɔɔɔɔ saan. 26 *Yesu laa' u'naa nin u'panpaanke wà u yie wɔ ki gbien' nɔɔ se ki buɔke, nè u tɔke' u'naa ki ye: «Upii, a'bijɛ sɔ.» 27 nè ki tɔke' u'panpaanke nɔɔ mɔ ki ye: «A'naa sɔ.» Kí ñe nen daali nè u'panpaanke nɔɔ cère' *Yesu ya naa te u'den.

Yesu ya kuum udɔɔɔɔɔɔ bo
(Matie 27:45-56; Mark 15:33-41; Luk 23:44-49)

28 Ni ya puoli bó nè *Yesu ben ki ye fɛnfɛnɔɔ u sɔn' u'tùon ke ki gben'-a, nè ki len' ki ye: «Uñuñun nè ñmɔbe nni,» ñɔ nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nɔɔ ñ tien. 29 Licuɔl liba se ni'saan ki gbe midɛɛmɛmɛm mi-ba, nè bi taa' ticitɔnt ki sèkn' mi'ni, ki taa' ki tuun' kusi-iku kù bi yih kù isɔp nɔɔ ya lenbenl bo, ki tende' ki kòle' u'ñɔbu. 30 U muɔre' midaam nɔɔ nè ki ye: «N tien' ni'ke ki gben' nínɔ», ki gòn', nè ki kpo'.

Soja uba cɔke' Yesu ya kele ni likpaanl

31 Nì là yé lidaali là *Sufmbe bondeh bi'Saba nè. U ya *Saba là yé uwengbenge nè. Nen bo nè *Sufmbe ya cienb ña là yie nikpil ñ li te dɔɔɔɔɔɔ bo, nè ki tɔke' Pilat ki ye wɔ ñ cère u'sojambe ñ ñi kí kuɔ bi kpe' binib bà nɔɔ ya tàan †, kí jiin bɛ. 32 Nè sojambe nɔɔ baa' ki ñi' ki kuɔ' binib bà bi kpe' bɛ idɔɔɔɔɔɔ bo nin *Yesu nɔɔ ya tàan. Bi ñi' ki kuɔ' ukpiek ye, ki ñi' ki kuɔ' ulie mɔ ye.

† Bi là ñih ki kɔh binib bà bi kpaakeh bɛ idɔɔɔɔɔɔ bo ya tàan ñɔ bɛ ñ kpo tonm nè.

33 Ama bi ti baa' *Yesu saan ma nɔɔ, ki laa' u kpo'-a, nen bo nè ba kuɔ' u'ye. 34 Nè sojambe nɔɔ ya uba taa' likpaanl ki cɔke' *Yesu ya kele ni. Nè misèm nin miñunm pɔk ki ñen' i ya tàan bo. 35 Unil wà laa' tibont nɔɔ nè tɔke' u laa' nà. U len' nà nɔ yé imòn nè, nè u ben ki ye u tɔke' tigbɛmònt nè, ñɔ ni'mɔ ñ teke kí ji. 36 Bi tien' *Yesu nɔɔ ñɔ nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nɔɔ nè ñ tien nè. Nì kele' ki ye: «Ba ñ kuɔ u'kpɔbl liba mɔnɔn.» 37 Nì ti liebe' ki kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bi li caan unil wà bi cɔke' wɔ likpaanl nɔɔ bo inun.»

Yesu ya subm
(Matie 27:57-61; Mark 15:42-47; Luk 23:50-56)

38 Ni ya puoli bó nè Yosef wà yé Arimate ya du ya nil nɔɔ baa' ki miɛ' Pilat ki ye wɔ ñ cèbe wɔ wɔ ñ jiin' *Yesu ya gbenent udɔɔɔɔɔɔ bo. Pilat tuo', nè u jon' ki ti jiin' tù. Yosef bugben là yé *Yesu ya panpaanke nè ka tuo' nil ñ bende, kime u là fenge *Sufmbe ya cienb nè. 39 Nikodem, wà là baa' *Yesu saan miba kuñɔnku nɔɔ mɔ baa', ki tuke' lɛfina. Bi cùuke lɛfina wà bi yih wɔ *miir nɔɔ nin bi yih wà alowɛs nɔɔ nè. Lɛfina nɔɔ ya kpieke li baa' ten kilo pita. 40 Yosef nin Nicodem taa' kukpelciɛku ki tenten' *Yesu ya gbenent, nè ki taa' lɛfina nɔɔ ki tien' tu'bo, *Sufmbe subeh bitenkpiib ma bo. 41 Isiin ya kpàabu buba te bi kpe' *Yesu nà saan nɔɔ. Bi là gbin' ufele uba bukpaabu nɔɔ ni ka laan sube' nil len. 42 Nì là yé lidaali là *Sufmbe bondeh Saba nè, nè ufele nɔɔ mɔ ña fɔke nin ni'saan. Nen bo nè bi taa' *Yesu ki ti sube' u'ni.

Yesu mekre' bitenkpiib ni
(Matie 28:1-8; Mark 16:1-8; Luk 24:1-12)

20 *Saba ya daali gèbre', kutaaku kù bi faa nɔɔ nè Mari Madelenn wɔre' ki fii' nì biike, ki bure' likul nɔɔ bó. U ti baa' ki laa' kutɛnku kù bi là taa' ki biin' likul nɔɔ ña ji bi. 2 Nè u sen' ki jon' Simɔn Pier nin *Yesu ya panpaankɛtɔ wà u yie wɔ ki gbien' nɔɔ saan, ki ti tɔke' bɛ ki ye: «Bi ñen' Yonbdaan likul nɔɔ ni ñɔ! Ta ben bi taa' wɔ ki ble' nà saan!»

3 Nen saan nè Pier nin *Yesu ya panpaankɛtɔ nɔɔ ñen' ki joh likul nɔɔ bó. 4 Bi joh ma nɔɔ bi'ke bile tiinh nè, ama upanpaankɛtɔ nɔɔ sen' ki cen' Pier ki kpie' ki baa' li'saan, 5 nè ki gbien' ki liike', ki laa' tikpelcɛr nɔɔ nè dɔ len, ama wa kɔn'. 6 Simɔn Pier, wà paan' puoli bó ní nɔɔ, mɔ baa', nè ki kɔn' likul nɔɔ ni, ki laa' tikpelcɛr nɔɔ dɔ len, 7 ki laa' kukpelciɛku kù bi là taa' ki pibn' *Yesu ya yul nɔɔ jende' ki dɔ likonkonl, ku'ba. 8 Nen saan nè upanpaanke wà bi kpie' ki baa' likul saan nɔɔ mɔ kɔn' ki laa', nè ki teke' ki jin'. 9 Kime haali nin u ya yo ba laan là cii' nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye *Yesu lá li mekre bitenkpiib ni nɔɔ ya tingi. 10 Nè *Yesu ya panpaankaab nɔɔ liebe' ki kùn'.

Yesu cère' Mari Madelenn laa' wɔ
(Matie 28:9-10; Mark 16:9-11)

11 Tɔ, Mari juore' ki se saali nè likul nɔɔ saan ki muɔh. U se ki muɔh, nè ki lá gbien' ki liike' li'ni, 12 ki laa' Uwien ya tondb bile bi guo tiwenpenpien ki ke *Yesu ya

gbenent là dɔ nà saan nno. Uba ke u'yul là kunh nà bó, ne utɔ mɔ ke u'taan là kunh nà bó nno. ¹³ Ne bi niire' wɔ ki ye: «Upii, be tien' a much?» Ne u jiiin' be ki ye: «Bi ñen' n'Yonbdaan ne, ma ben bi taa' wɔ ki ble' nà saan.» ¹⁴ U len' nno ma nno ne ki jibebe' ki laa' *Yesu se, ama wa bende' ki ye *Yesu ne. ¹⁵ Ne *Yesu niire' wɔ ki ye: «Upii, be tien' a much? A nuunh ñme?» Mari maale' ki ye uje wà gu bukpaabu nno ne, ne ki tɔke' wɔ ki ye: «Cenbaa, sin ne taa' wɔ la, wuon' nni, a ble' wɔ nà saan ñ jo kí taa.» ¹⁶ Ne *Yesu ye: «Mari.» Ne u jibebe' ki tɔke' wɔ *Sufmbe ya lenm ni ki ye: «Rabuni.» Ni'tingi si «Cenbaa.» ¹⁷ Ne *Yesu ye: «La li co nni †, kime ma laan don' n'Baa bó, ama jo kí tì tɔke n'ninjieb kí ye: n doh n'Baa wà yé ní mɔ ya baa nno bó ne. U yé n'Wien ne, ki yé ní mɔ ya Wien.» ¹⁸ Ne Mari Madelenn jon' ki tì tɔke' *Yesu ya panpaankaab ki ye: «N laa' Yonbdaan,» ne ki tɔke' be *Yesu tɔke' wɔ tigber tà nno.

Yesu cère' u'panpaankaab laa' wɔ
(Matie 28:16-20; Mark 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ Tɔ, *Saba ya daali gèbre', kutaaku kùà li faa' nno ya tajuuku, ne *Yesu ya panpaankaab taan' ki te kuduku kuba ni ki pinpiin' inañuon, kime bi là fenge *Sufmbe ya cienb ne. Ne *Yesu baa' ki lá sere' bi'siik ni, ki tɔke' be ki ye: «Li te men uyenduon ni.» ²⁰ U len' nno, ne ki wuon' be u'nuc nin u'kele ni ya gbien. U'panpaankaab laa' wɔ ma nno, ne bi'yenm songe. ²¹ Ne u tí tɔke' be ki ye: «Li te men uyenduon ni. N'Baa sɔn' nni ma nno, ne n' mɔ sɔn' ninbi.» ²² U len' nno, ne ki piebe' bi'bo, ki tɔke' be ki ye: «Teke men *Mifuoñaanm. ²³ Ni fère' binib bà bi'biere la, Uwien mo li fère be. Na fère' bà la, Uwien mo ña ñ fère be.»

Toma laa' Yesu ne ki teke' ki jin'

²⁴ *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba bi yih wà Toma, ki liebe' ki yih wɔ lilebl nno, ña là te nin bitɔb uyo wà *Yesu baa' bi'saan nno. ²⁵ Bipanpaanketɔb tɔke' wɔ ki ye: «Ti laa' Yonbdaan.» Ne u tɔke' be ki ye: «Ma laa' bi là kpe' u'nuc ni ipenjen nà saan ya gbien, ka taa' n'ncobil ki tuun' igbien nno ni, ka taa' n'nuc ki tuun' bi là tɔke' u'kele ni nà saan nno ya gbiel ni la, ma ñ teke kí ji fiebu.»

²⁶ Tɔ, iwien iniin gèbre', ne *Yesu ya panpaankaab tí taan' ki te kuduku ni. Toma mɔ ji te bi'ni. Nin inañuon pipi ma ke nno *Yesu baa' ki lá sere' bi'siik ni ki ye: «Li te men uyenduon ni.» ²⁷ Ne ki tɔke' Toma ki ye: «Tende a'ncobil kí me nie saan, kí liike n'nuc ya gbien, kí tende a'nuc kí tuun n'kele ya gbiel mɔ ni. Ji la maaleh tema, teke kí ji.» ²⁸ Ne Toma ye: «A yé n'Yonbdaan nin n'Wien ne.» ²⁹ Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «A laa' nni ma nno ne ki teke' ki jin'. Bà ña laa' nni ki teke' ki jin' nno, Uwien ya mɔnm te bi'bo.»

Nà cère' San kele' kugbonku kuu

³⁰ *Yesu tien' miyɔkm ya bontɔr mɔ tù yebe u'panpaankaab ya nun ni. Ba kele' tù kugbonku kuu ni. ³¹ Bi

† Bi li fre kí lebre la li co nni kí ye la me nni mɔ.

kele' tuu nɔ ña ní teke kí ji kí ye *Yesu yé Uwien ya Nigendke Kristo, ki yé Uwien ya Bijé ne. Ni teke' wɔ ki jin' la, wɔn bo ne ni li le limiel.

Yesu tí cère' u'panpaankaab laa' wɔ

21 Ni ya puoli bó ne *Yesu tí cère' u'panpaankaab laa' wɔ Tiberiyad ya ñuncienm ya gbaal. U cère' bi laa' wɔ ma sɔ: ² Simɔn Pier nin Toma wà bi liebe' ki yih wɔ lilebl nno nin Natanayel wà ñen' ní Kana ya du wà te Galile ya tinfenm ni nno nin Sebede ya bijieb nin *Yesu ya panpaankaatɔb bile ne là taan' ki te. ³ Ne Simɔn Pier tɔke' be ki ye: «N joh lijenbel ne.» Ne bi ye: «Ti' mɔ li paan a'bo.» Ne bi ñen' ki bure' ki tì kɔn' buñerbu. Ba cuo' bonn haali kuñonñmenku.

⁴ Ni tì wendeh uyo wà nno, ne bi laa' *Yesu se miñunm ya gbaal. Ama u'panpaankaab nno ña bende' ki ye wɔn ne. ⁵ Ne u niire' be ki ye: «Hee! Nacenbe, na laa' bonn bi?» Ne bi ye: «Ta laa' bonn.» ⁶ Ne u tɔke' be ki ye: «Wie men bubebu buñerbu ya jie bó, ni li le.» Bi wie' ki cuo' ijen ñ yebe cɛen ne ka fre' ki dère' bubebu nno ki jiiin' ní.

⁷ Ne *Yesu ya panpaanke wà u yé wɔ ki gbien' nno tɔke' Pier ki ye: «Yonbdaan ne.» Simɔn Pier cii' Yonbdaan ne ma nno, ki laa' u te liñil ne, ne u taa' u'lierl ki gole', ki lu' miñunm ni ki joh u'saan. ⁸ U'panpaanketɔb bà sien' nno we ní buñerbu ni ki dieh bubebu bù gbe ijen. Ba là fɔke nin ñunm ya gbaal. Ni li te ten meta kobk ne. ⁹ Bi tì baa' miñunm ya gbaal ki ñen' buñerbu ni ne ki laa' ikuon ya mu uba, ujen puu u'ni, ki laa' kpɔkɔ mɔ. ¹⁰ Ne *Yesu tɔke' be ki ye: «Taa ní men ni cuo' ijen yà nɔ ya iba.»

¹¹ Nen saan ne Simɔn Pier liebe' buñerbu nno ni, ki tì dère' bubebu ki ñen' liwel bo, bù gbe ijengbengbenge kobk nin piñun nin ita. Nin ñ yebe ma ke nno, bubebu nno ña kere'. ¹² Ne *Yesu tɔke' be ki ye: «Den men kí ñmɔm.» U'panpaankaab ya uba mɔmɔm ña tɔnge wɔ ñ niire wɔ kí ye: «Sin ñme ne?» Kime bi ben ki ye Yonbdaan ne. ¹³ Nen saan ne *Yesu nek'n', ki yuure' kpɔkɔ ki de' be, ki taa' ujen nno mɔ ki de' be. ¹⁴ *Yesu tì mekre' bitenkpiib ni ki cère' u'panpaankaab laa' wɔ ma, bolmta sɔ.

Yesu ye Pier ñ li likeh u'nib

¹⁵ Bi jin' tijier nno ki gben' uyo wà nno, ne *Yesu niire' Simɔn Pier ki ye: «Simɔn, San ya bije, a yé nni ki cɛn' biɛ nɔ nɔ †?» Ne u jiiin' wɔ ki ye: «Hnn, Yonbdaan, sin mɔmɔm ben ki ye n fe ñe.» Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Li likeh n'pebumu.» ¹⁶ Ne ki liebe' ki niire' wɔ ki lere' ki ye: «Simɔn, San ya bije, a yé nni-ii?» Ne u tí jiiin' wɔ ki ye: «Hnn, Yonbdaan, sin mɔmɔm ben ki ye n fe ñe.» Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Li yé n'pekpaal.» ¹⁷ Ne ki liebe' ki niire' wɔ nta ki ye: «Simɔn, San ya bije, a fe nni-ii?» Ne Pier ya yenm saa', kime *Yesu niire' wɔ bolmta sɔ ki ye: «A fe nni-ii?» Ne u jiiin' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a ben ti-bont ke, ki ben ki ye n fe ñe.» Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye:

†† Grekme ya lenm ya ñɔbonl là ya tingi si: biɛ nɔ nno li fre kí li yé binitɔb bii tibontɔr mɔ.

«Li kpaah n'pe. ¹⁸ N tɔkeh ɲe imòɲ nɛ, a là yé unacenaan ma nɲɔ, a là guoh a'kpɛlɛɛr a'ba nɛ, ki joh a yíe nà bó. Ama a tì pore' uyo wà la, a li yuon a'nɲɔ, nɛ unitɔ ñ golɲ ɲɛ, kí taa ɲɛ kí jo ɲa yíe nà bó.» ¹⁹ U len' nɲɔ ɲɔ wɔ ñ wuɲɲ, Pier lá li kpo mikuum mà ya bol kí kpíeke Uwien nɛ. U len' nɲɔ ki gben', nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ní.»

Pier niire' Yesu upanpaankɛɲɔ nɲɔ ya gber

²⁰ Pier jìɛbe', ki laa' *Yesu yíe upanpaankɛ wà ki gbi-en' nɲɔ pɛ bí'bo. Upanpaankɛ nɲɔ nɛ là gbien' *Yesu bo, bi là jinh tijier uyo wà nɲɔ, ki niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ɲmɛ ye wɔ ñ kuɔre ɲɛ?» ²¹ Pier laa' wɔ ma nɲɔ, nɛ ki niire' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, bɛ lá li tu wuɲ

mɔ?» ²² Nɛ *Yesu jiiin' wɔ ki ye: «N yíe wɔ ñ li te kí tì baa uyo wà n li baa ní la, nì yé a'gber-ii? Sin, li pɛ n'bo ní dee.»

²³ Li ya ñɔɲɔnɲ bo nɛ *Yesu yaab ni bi lienɲ ki teh u'-panpaankɛ nɲɔ ɲa ñ kpo. *Yesu wɔɲ ɲa tɔke' ki ye wa ñ kpo. Ama u tɔke' wɔ ki ye: «N yíe wɔ li te kí tì baa uyo wà n li baa ní la, nì yé a'gber-ii» nɛ?

²⁴ Upanpaankɛ nɲɔ nɛ tɔke' binib tigber tuu, ki keɛ' tù kugɲɲnku kuu ni. Nɛ ti ben ki ye u'gber nɲɔ yé imòɲ nɛ.

²⁵ *Yesu tien' tibont tù yɛbe. Bi bi ye bɛ ñ keɛ tu'ke jɛjɛ la, n maale' ki ye uɲɛndun wuu ya fɛnm ɲa ñ baa bɛ ñ ble bi li keɛ tigɲɲnt tà nɲɔ.

Itùon

Nà wàngheh kugbɔnku kuu te ma bo

Bi yih wà kele' kugbɔnku kuu nɔɔ Luk nɛ. Kugbɔnku bugben yé tìgbɛmɔnɔmɔnt tà u kele' tù nɔɔ ya tutukl nɛ. Kù tɔkeh Yesu ya tondb là kpaande' u'gbɛmɔnɔmɔnt uɔɔndun ni ma bo nɛ. Bi cin' ki kpaande' tù Yerusalem ni nɛ, ki tɔɔn' mitinfenm mà guɔn' Yerusalem nɔɔ, ki ŋmɔɔmɔɔbe ki tì baa' idu yà ke guɔn' Mediterane ya ñuncienm nɔɔ. Kugbɔnku kuu cin' nin Yesu ya dùom paaki bó Uwien saan ya gber nɛ (1:9). U cèrè' Mifuoñaanm jiiire' ní u'tondb bo ki toreh bɛ bi'tùon ni (2:1-12).

Kí cin iyul 2 kí tì baa iyul 12, bi lienh Yesu ya tond Pier bo nɛ nì yebe. Binib bà là kpɛ' ki teke' Yesu ki jin' nɔɔ ke là yé Sufmbɛ nɛ. Sufmbɛ ya ciɛnb là jènde' bí'mɔ tɛn bi là jènde' Yesu ma bo nɛ. Nin bi jèndeh bɛ ma ke nɔɔ Mifuoñaanm dienh bɛ lifèl nɛ bi tɔkeh binib Yesu ya gbɛmɔnɔmɔnt, ki teh miyɔkm ya bont (3-8).

Kí cin iyul 13 kí tì baa ku'biɛn, bi ji lienh Pɔl bo nɛ nì yebe. Bi lienh Pɔl concuon' ma bo ki tɔke' binib Uwien ya gber nɛ. Pɔl mɔ là yé Suf nɛ, ki yé Farisienmbɛ ya cɛkl ya uba, ki yé unil wà jèndeh Kristo ya taanl yaab cɛn. Lidaali liba nɛ u lá joh Damas ya du bó wɔ́ ń tì jènde bà mɔ teke' Yesu ki jin' ni'bo nɔɔ. Nɛ Yesu tì jìe' wɔ usen ki cèrè' u tien' u'ɔ. U ya Pɔl nɛ ji cèrè' Yesu ya gbɛmɔnɔmɔnt yere' Mediterane ya ñuncienm ya tinfenm ni, ki ŋmɔɔmɔɔbe ki tì baa' uducien Erom ni.

Yesu pùon' ki ye u li de u'tondb Mifuoñaanm

1 N'ɔ Teofil, n'gbɔnkpɛku ni, n tɔke' ŋɛ *Yesu cin' ki tien' nà nin u wɔkn' nà, ² ki tì baa' lidaali là Uwien taa' wɔ ki don' paaki bó nɔɔ. Kí yaan Uwien n̄ taa wɔ kí dùo paaki bó nɔɔ *Mifuoñaanm cèrè' u wɔkn' binib bà u gènde' bɛ ki tien' u'tondb nɔɔ bi li kpe isen yà. ³ U kpo' ki mèkre' bitɛnkpiib ni ma nɔɔ, u cèrè' ben nɛ laa' wɔ mibolm mà yebe, ki tì baa' iwien pinan, ŋɔ wɔ n̄ wɔɔn bɛ kí ye u mɔnbe ki fuobe. U cèrè' bi laa' wɔ, nɛ u tɔke' bɛ Uwien ya bel ya gber. ⁴ Lidaali liba wɔn nin ben jinh tijier †, nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ni la jènde Yerusalem ni, ama ní li te len, kí tì baa lidaali là n'Baa Uwien li de nɛ u là pùon' ki ye u li de nɛ nà nɔɔ. Ni cii' lipuonl nɔɔ min saan nɛ. ⁵ Ni là cii' n ye: San là taa' miñunm nɛ ki sii' binib Uwien ya ñunm, ama ninbi wɔn, nì sien' iwenkàanke nɛ, n li cèrè *Mifuoñaanm nɛ n̄ jiiire ní ni'bo.»

Uwien cèrè' Yesu don' paaki bó

⁶ *Yesu ya tondb taan' u'saan nɛ ki niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, nen men la, fɛnfɛnɔ nɛ a li fie tinbi Israyel yaab ya bel, kí jiiin kí de tɛ-ɛɛ?»

⁷ Nɛ *Yesu jiiin' bɛ ki ye: «Lidaali là nin uyo wà tibont nɔɔ li tien nɔɔ ŋa yé ní'gber, Baa Uwien nɛ sien' ni'ke u yé ma bo. ⁸ Ama uyo wà *Mifuoñaanm li jiiire ní ni'bo nɔɔ, ni li lɛ mituɔm, kí li yé n'mɔnkunb Yerusalem ni nin

† Bi li fre kí lɛbre wɔn nin ben jinh tijier nɔɔ kí yé wɔn nin ben te mɔ.

Sude ya tinfenm ke ni nin Samari ya tinfenm ke ni nin utingben ke bo.»

⁹ U len' nɔɔ ma nɔɔ nɛ Uwien cèrè' u doh paaki bó bi'nun ni. Nɛ kutɛwɔlgbɔnku kuba baa' ki lèkn' u'bo, ba ji laa' wɔ. ¹⁰ U doh uyo wà nɔɔ nɛ bi juore' ki se ki likeh paaki bó. Bi se ki likeh ma nɔɔ nɛ ki laa' i ya tàan bo bi-jeb bile se bi'saan, ki guo tikpɛlɛpɛient, ¹¹ ki niire' bɛ ki ye: «Galile yaabe, bɛ tien' ni se ki likeh paaki nɔɔ? Uwien nɛ ñɛn' *Yesu wuɔ ní'saan ki don' paaki. U li baa ní tɛn ni laa' u doh ma bo nɔɔ nɛ.»

Yesu ya tondb nin binitɔb taan' bɛ n̄ kàare

¹² Tɔ, *Yesu ya tondb siere' lijuɔl là bi yih lè Olifi ya si-in ya juɔl nɔɔ bo ki liɛbe' Yerusalem ni. Lijuɔl nɔɔ ŋa fɔke nin Yerusalem. Nì lii te kɔnsini uba nɛ. ¹³ Bi tì baa' Yerusalem ni ma nɔɔ nɛ ki kɔn' bi tì n̄ taakeh ki te paaki ya duku kùà ni nɔɔ. Pier nin San nin Saak nin Andre nin Filip nin Toma nin Batelemi nin Matie nin Alfe ya bije Saak nin Simɔn wà ya nun mɔn u'du bo ya gber nin Saak ya bije Sudas nɛ kɔn' ki te kuduku nɔɔ ni. ¹⁴ Bipiib biba mɔ là te bi'ni, bi ya uba si: *Yesu ya naa Mari nin *Yesu ya ninjìeb. Bi'ke kpaan' buñɔbu, nɛ ki tuu ki taakeh ki kàareh.

Bi gènde' Matiyas ki lèrè' Sudas ya lènl

¹⁵ I ya den nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔɔ taan' litaanl. Bi là li baa binib kobk nin pile. Nɛ Pier fii' ki sere' bi'siik ni, ki tɔke' bɛ ki ye: ¹⁶ «N'yaabe, nì kpe *Mifuoñaanm là cèrè' *Dafid len' Sudas ya gber tà, bi kele' tù *Uwien ya gbɔnku ni nɔɔ n̄ tien nɛ. Wɔn Sudas nɛ là

le ki wəngəh binib bà cuo' *Yesu nno usen. ¹⁷ Sudas là yé tinbi *Yesu ya tondb ya uba nɛ. *Yesu là gènde' u'wə ki de' wə ti sɔnɔn lituonl là nɔ nɛ.» ¹⁸ (Sudas tien' ni-bonn nà bre, nɛ bi pèn' wə ilike, u taa' ki de' kitink kiba; nɛ ki lu' k'bo libenlibl u'puoku kpiere', nɛ u'nier kɛ ñen'. ¹⁹ *Yerusalem ya nib kɛ cii' tigber nno. Nɛn bo nɛ bi yin' kitink nno bi'lenm ni ki ye: «Akaldama» Ni'tingi si: Mis-əm ya tink.) ²⁰ Pier tí len' ki ye: «Nì kele' iyuon ya gbɔnku kùà te *Uwien ya gbɔnku ni nno ni ki ye: <U'den ñ tien kulengbonku, ñɔ nil la ji ñ li kɔ yì.> Nì tí kele' ki ye:

<Unitɔ ñ lère u'lènl.>

²¹ Binib te ki tɔke' nin tɛ uyo wà kɛ Yonbdaan *Yesu là te nin tɛ ti joh ni'kɛ saan nno, ²² ki cin' uyo wà San là si-ih binib Uwien ya ñunm ki ti baa' lidaali là Uwien ñen' wə t'ibùol ki cère' u don' paaki nno. Nì kpe ben ya uba nɛ ñ kpɔbn t'ibó, kí li yé umònkunl Yonbdaan ya mɛkrm bo.»

²³ Nɛn saan nɛ bi gènde' bijeb bile. Bi yih uba Yosef, ki baanh wə Basabas, ki liebe' ki baanh wə Yustus mɔ, ki yih utɔ Matiyas. ²⁴ Nɛ bi kàare' ki ye: «Yonbdaan, sin nɛ ben binib kɛ ya fɛl ni te ma bo. Binib bile biɛ ni, wuɔn tɛ a gènde' wà, ²⁵ ñɔ wə ñ lère Sudas ya lènl a'tondb ya tuonl ni, kime Sudas dàan' lè nɛ ki jon' u kpe wɔn li te nà saan.» ²⁶ Bi kàare' Yonbdaan ki gben', nɛ ki fùore' imúɔn bɛ ñ liike bi li gènde wà. Nɛn nɛ wuɔn' bɛ ki ye bi li gènde Matiyas nɛ. Nɛ bi taa' wə ki kpɔbn' *Yesu ya tondb piik nin uba nno bó.

Mifuoñaanm ya baam

2 *Pantekot ya nacenku ya daali, nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nno kɛ taan' ki te bùol liba. ² Nɛ bi cii' i ya tàan bo kuwaaku kuba ñen' ní kutaaku bó, ki naan tɛn kutafaabiiku, ki lá gbe kuduku kùà bi kɛ ku'ni nno. ³ Nɛn saan nɛ bi laa' nibonn niba baa' ki naan imupien, ki pàareh ki paakeh wà kɛ ya yul bo. ⁴ Nɛ *Mifuoñaanm kɔn' bi'kɛ ki ti gben', ki cère' bi lienh ilenbol, mi yíe wà kɛ ñ len ma bo.

⁵ U ya yo ki laa' *Sufmbɛ bà pɛ Uwien bo mɔnmɔnm nno te Yerusalem ni nɛ. Bi ñen' idu yà kɛ te uɛndun ni nɛ ki baa'. ⁶ Bi cii' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno ya waaku bó ma nno nɛ ki taan' ni'saan ki yebe. Bi cii' bi lienh ma nno nɛ ni beke' bɛ ki gbien', kime wà kɛ ciih bi lienh u'tiema lenm nɛ. ⁷ Nì beke' bɛ ki gbien' ba ji ben bi li ye bà, ki ñuɔreh binib bà teke' *Yesu ki jin' nno, nɛ ki ye: «O, binib bà lienh nɔ, bi'kɛ ña yé Galile yaab-ii?» ⁸ Nì tien' mila ñɔ ti'ni wà kɛ ciih bi lienh u'yaajelenm-i? ⁹ Ti'ni biba ñen' Pat ya du bó ní nɛ, bitɔb ñen' Medi ya du bó ní, bitɔb mɔ ñen' Elam ya du bó ní, bitɔb mɔ ñen' Mesopotami bó ní, bitɔb mɔ yé Sude ya tinfenm yaab, bitɔb mɔ ñen' Kapadosi ya tinfenm bó ní, bitɔb mɔ ñen' Pɔnt ya tinfenm bó ní, bitɔb mɔ ñen' Asi ya tinfenm bó ní, ¹⁰ bitɔb mɔ ñen' Friji ya tinfenm bó ní, bitɔb mɔ ñen' Panfili bó ní, bitɔb mɔ ñen' Esipt bó ní, bitɔb mɔ ñen' Li-bi ya du wà bi yih wù Sirenn nno ya tinfenm bó ní. Bitɔb mɔ ñen' Erom bó ní. ¹¹ Ti'ni, biba yé *Sufmbɛ nɛ, bitɔb mɔ yé Sufkpenkpend. Bitɔb mɔ yé Kret yaab, bitɔb mɔ yé Arabi yaab. Ti'kɛ ciih bi lienh ti'lenm ni nɛ ki tɔkeh

Uwien sɔn' itùonciɛn yà nno.» ¹² Nì beke' bɛ ki gbien', ba ji ben bi li maale kí ye bà, nɛ ki niireh tɔb ki teh: «Ni'tingi si ba?» ¹³ Ama biba mɔ sukreh bɛ nɛ ki teh bi ñun' midaam nɛ ki yibe'.

Pier tɔke' linigol Uwien ya gber

¹⁴ Nɛn saan nɛ Pier nin u'tɔb piik nin uba nno fii' ki sere', nɛ Pier len' ufaa bo, ki tɔke' linigol nno ki ye: «Ninbi *Sufmbɛ nin ninbi bà kɛ te *Yerusalem ni nɔ, cenge mɛn n'ból mɔnmɔnm, ñ tɔke nɛ ni'tingi. ¹⁵ Nì maaleh ki teh binib biɛ ñun' midaam nɛ ki yibe'-ee? Ba ñun' daam, kime nì laan te kutɛnɛaaku ya kur tuwɛ nɛ. ¹⁶ Ama *Uwien ya ñɔbonsɔknl Sowel là len' nà nno nɛ teh. U là len' ki ye:

¹⁷ <Uwien ye: iwenfɔrkɛ yà we ní nɔ;

n li cère n'Fuoñaanm ñ baa binib kɛ bo, ni'bijieb nin ni'bisieb li sɔnkn n'ñɔbon, ni'nacenfɛnb nin ni'jecien li lɛ tibont tidɛknt yaam.

¹⁸ U ya yo nɛ n lá li cère n'Fuoñaanm ñ baa n'tonsɔnb, bijeb nin bipiib bo, bɛ ñ tien n'ñɔbonsɔknb.

¹⁹ N li tien micincilm kutaaku nin kitink bo, n li cère misəm nin umu nin kumuñiijɔku ñ li te,

²⁰ uwien li biike tɛn licinñunl,

nɛ uɛmaal ñ mónde tɛn misəm,

kí yaan Yonbdaan ya daali ñ baa ní,

u li yé uwengbenge nɛ, ki li ñmɔbe ukpikɛ.

²¹ Nɛn daali wà kɛ li muɔ kí yin Yonbdaan ya yel nɛ li ñmɛre.> »

²² Pier tí len' ki pukn' ki ye: «Israyel yaabe, cenge mɛn n'ból. Ninbi mɔnmɔn ben ki ye Uwien cère' Nasaret ya *Yesu tien' miyɔkm ya bont nin tibont tà kɛ nisaal ña ñ fre kí tien tù, ñɔ wə ñ wuɔn nɛ *Yesu yé udaan wà nɛ.

²³ Bi taa' wə ki ñukn' nɛ, nɛ ni cère' bà ña pɛ yiko bo kpe' wə udɔkɔkɔn bo ki ku' wə. Uwien là ben nɛ ki sien' ki ye nɛ ñ tien nno. ²⁴ Ama Uwien mɛkre' wə ki ñen' wə mikuum ya jend ni, kime kuum ña ñmɔbe tuɔm mɛ ñ juon wə kutɛnkpiiku ni. ²⁵ *Dafid là len' u'bo ki ye:

<N tuu ki lenh Yonbdaan n'nun bó nɛ.

U te n'ncjie bó,

ñɔ niba la sɛn n'fɛl nɛ.

²⁶ Nɛn bo nɛ n ñmɔbe uyensɔnge,

ki lienh miyensɔnglenm,

n ben ki ye n li kpo,

ama n ñmɔbe lidɛndɛnl,

²⁷ kime ña ñ cère ñ juore kutɛnkpiiku ni,

ka ñ cère min a'niñaan ñ bùre.

²⁸ A wuɔn' nni limiel ya sen.

A te n'saan ma nno,

a li cère n li ñmɔbe uyensɔnge kí ti gben nɛ.> »

²⁹ Pier tí len' ki ye: «N'yaabe, nì kpe ñ tùɔre kí tɔke nɛ ti'yaaje *Dafid ya gber nɛ. U là kpo', nɛ bi sube' wə.

U'kul biɛ ki te ti'du ni haali nin dinnɔ. ³⁰ U là yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl nɛ, ki ben ki ye Uwien là pùon' ki pole' ki ye u lá li cère u'yaabil liba ñ kɛle u'berbiek bo. ³¹ Uwien là cère' *Dafid bende' ki ye u'Nigendkɛ Kristo lá li

mɛkre bitɛnkpiib ni. Nɛn bo nɛ *Dafid là len' u'bo ki ye: <Uwien ña cère' u juore' kutɛnkpiiku ni,

ka cèrè' u'gbenent bùrè'.

³² U ya *Yesu nɛ Uwien mɛkrɛ' wɔ bitɛnkpiib ni, nɛ tɪ'kɛ yɛ bimɔ̀nkunb. ³³ U'Baa Uwien kpɛkɛ' wɔ, ki taa' wɔ ki kàan' u'jje bó, ki de' wɔ u là pùon' ki ye u li de wɔ Mifuoñaanm mà nɔ, nɛ u cèrè' mì baa' tɪ'bo. Ni ciìh nà, ki likeh nɛ nɔ, ni yɛ *Mifuoñaanm ya tuonl nɛ. ³⁴ Ti bɛn ki ye *Dafid ɲa là don' paaki, ama wɔn bugbɛn là len' ki ye:

Yonbdaan Uwien tɔkɛ' n'Yonbdaan ki ye:

Kèlɛ n'ɔ̀njje bó,

³⁵ kí tì baa uyo wà n li cèrè á tɛ a'nennɛndb bo litaal.» »

³⁶ Nɛ Pier tí len' ki ye: «Israyɛl yaabɛ, nɪ'kɛ ń mɔ̀nbe kí bɛndɛ kí ye ninbi kpɛ' *Yesu wà udɔ̀kɔ̀nɔ̀n bo nɔ, Uwien tien' wɔn nɛ Yonbdaan, ki tien' wɔ Kristo u'Nigɛndkɛ.»

³⁷ Linigol nɔ̀n cii' Pier len' nɔ̀n ma nɔ̀n nɛ nì jin' bɛ, ki saa' bi'yɛnm ki gbien', nɛ bi niire' Pier nin *Yesu ya tonɔ̀tɔ̀b ki ye: «Tɪ'yaabɛ, tì nín li tien mila?»

³⁸ Nɛ Pier jiiin' bɛ ki ye: «Lèbre mɛn nɪ'tetɛm, kí cèrè tí sɪi nɪ'ni wà kɛ Uwien ya ñunm *Yesu Kristo ya yel bo, ɲɔ Uwien ń fère nɛ nɪ'biere, kí pu nɛ *Mifuoñaanm, ³⁹ kime tɪ'Yonbdaan Uwien là pùon' lipuonl ki ye u li taa *Mifuoñaanm kí de u yin' binib bà kɛ nɔ̀n. Bɛn si: ninbi nin nɪ'bumu nin bà kɛ tɛ fɔ̀km nɔ̀n.»

⁴⁰ Pier taah iñɔ̀kɔ̀ntɔ̀ ì yɛbɛ ki sureh bɛ, ki saakrɛh bi'gbenent ki tɛh: «Wɛ mɛn fɛnfɛnɔ̀n ya nib bà yɛ bi'biɛrdɛnb nɔ̀n ya gbɛr ɲɔ Uwien ń ɲmɛn nɛ.»

Binikpiɛkb bà là teke' Yesu ki jin' nɔ̀n là fuobe ma bo

⁴¹ Nɛ bi sɪi' binib bà tuo' u'gbɛr nɔ̀n Uwien ya ñunm. Nɪ'daali binib bà pukn' bà teke' *Yesu ki jin' bó nɔ̀n li baa tɛn itur ita. ⁴² Bi tuu ki cengeh *Yesu ya tonɔ̀b ya wɔkɔ̀nm nin inunmɔ̀n nɛ, ki tɛ tɛn bi tɛ naa nin baa, ki taakeh ki jinh tijier †, ki taakeh ki kàareh. ⁴³ Tɔ̀, Uwien cèrè' *Yesu ya tonɔ̀b tɛh miyɔ̀km ya bont cɛɛn. Nɛn bo nɛ binib kɛ fɛngɛ Uwien. ⁴⁴ Binib bà kɛ teke' *Yesu ki jin' nɔ̀n kpɛ buñɔ̀bu nɛ, ki taah bi'bont kɛ ki gbiinh tɔ̀b. ⁴⁵ Bi kuɔ̀rɛh bi'tinmu nin bi ɲmɔ̀be tibont tà, nɛ ki taah ilike ki gbiinh tɔ̀b, nì wɛbɛ bɛ ma bo. ⁴⁶ Idaan kɛ bi là kpɛ buñɔ̀bu nɛ, ki tuu ki taakeh Uwien ya duku ya luo bo, ki taakeh tɔ̀b den ki jinh tijier, ki ɲmɔ̀be uyɛnɲmaa nin lifɛsɔ̀ngl, ⁴⁷ ki pèkɛh Uwien, nɛ bi'du ya nib kɛ yíe bi'gbɛr. Nɛ idaan kɛ Yonbdaan ɲmiɛndɛh binib ki pukndɛh bi'bó.

Pier nin San cèrè' uɔ̀kɔ̀b uba faake'

3 Lidaali liba nɛ Pier nin San joh Uwien ya duku bó tikur tuta ya kaare ya yo. ² Tɔ̀, uje uba là tɛ bi maa' wɔ uɔ̀kɔ̀b. Idaan kɛ bi yuunh wɔ ki lá kaandɛh Uwien ya duku ya nañɔ̀bu bùa bi yih bù Bunañɔ̀mɔ̀nɔ̀nɔ̀n nɔ̀n saan, wɔ ń li miɛh binib bà kɔ̀h Uwien ya duku ya luo bo nɔ̀n nɛ tibont. ³ U laa' Pier nin San tuo bɛ ń kɔ̀ Uwien ya duku ya luo bo, nɛ u miɛ' bɛ nibonn. ⁴ Pier nin San caan' u'bo inun, nɛ Pier tɔ̀kɛ' wɔ ki ye: «Liike tɛ.» ⁵ Nɛ u tɔ̀rɛ' ki likeh bɛ, ki daan u li lɛ bi'saan nibonn nɛ. ⁶ Nɛ

† Bi taakeh ki jinh tijier tà nɔ̀n li frɛ kí li yɛ Yonbdaan ya jier bii tijiefɛnt tuba.

Pier tɔ̀kɛ' wɔ ki ye: «Ma ɲmɔ̀be like, ka ɲmɔ̀be ñɔ̀km. Ama n li de ɲɛ n ɲmɔ̀be nà nɛ. *Yesu Kristo wà yɛ Nasarɛt ya nil nɔ̀n ya yel bo, fii kí cuon!» ⁷ Nɛ ki cuo' u'ɔ̀njje, ki fin' wɔ. Nɛ u'tàan nin u'tɛgbiemu pɔ̀k ki faake' i ya taaan bo. ⁸ U maabe' ki ci', ki sere', ki cin' ki cuonh, nɛ ki paan' bi'bo ki kɔ̀n' Uwien ya duku ya luo bo, ki cuonh, ki mɛbrɛh, ki pèkɛh Uwien. ⁹ Linigol kɛ laa' u cuonh ki pèkɛh Uwien. ¹⁰ Bi bɛndɛ' ki ye wɔn nɛ tì ń kɛ Uwien ya duku ya Nañɔ̀mɔ̀nɔ̀nɔ̀n saan ki miɛh nɔ̀n. Bi laa' u faake' ma nɔ̀n nɛ nì cuo' bɛ miyɔ̀km nin bujɛwaanbu.

Pier lienh nin linigol Uwien ya duku ya luo bo

¹¹ Uje nɔ̀n ɲa dàan' Pier nin San. Nì cuo' binib nɔ̀n kɛ miyɔ̀km nɛ bi sɛn' ki baa' bi'saan kuninbonku † kuba ni, bi yih kù «Salomɔ̀n ya ninbonku.» ¹² Tɔ̀, Pier laa' binib nɔ̀n ma nɔ̀n, nɛ ki niire' bɛ ki ye: «Israyɛl yaabɛ, bɛ tien' nì cuo' nɛ miyɔ̀km-i? Bɛ tien' ni likeh tɛ tɛn tɪ'tie- ma tuɔ̀m nin tɪ pɛ Uwien bo mɔ̀nɔ̀nɔ̀n ma nɔ̀n nɛ cèrè' uje wɔ faake'?' ¹³ Uwien wà *Abraham nin *Isaak nin Sakɔ̀b nin tɪ'yaajɛb là pukeh wɔ nɔ̀n nɛ kpɛkɛ' u'tonsɔ̀n *Yesu wà ninbi kuɔ̀rɛ' wɔ ki yie' wɔ Pilat ya nun bó nɔ̀n. Pilat wɔn là yíe wɔ ń taa wɔ kí wɛ nɛ, nɛ na tuo'. ¹⁴ Ninbi, yie' wà yɛ uñaan, ki yɛ ugbɛmɔ̀ndaan, nɛ ki ji tɔ̀kɛ' Pilat ki ye wɔ ń taa unikul kí wɛ. ¹⁵ Ni ku' wà yɛ limiel ya daan, nɛ Uwien mɛkrɛ' wɔ bitɛnkpiib ni. Tinbi nɛ yɛ bimɔ̀nkunb. ¹⁶ Ti du u'yel bo ma nɔ̀n nɛ liyel bugbɛn ya tuɔ̀m cèrè' uje wà ni likeh wɔ ki bɛn wɔ nɔ̀n faake'. Ti teke' *Yesu ki jin' ma nɔ̀n nɛ cèrè' uje wɔ laa' laanfɛ ki tì gbɛn' ki se nɪ'kɛ ya nun bó nɔ̀n.

¹⁷ «N'yaabɛ, n bɛn ki ye ninbi nin nɪ'ciɛnb ku' *Yesu ma nɔ̀n, na bɛn nɛ ki sɔ̀n' li ya tuonl. ¹⁸ Uwien là cèrè' u'ñɔ̀kɔ̀nɔ̀kɔ̀nb kɛ len' uyo bo ki ye u'Nigɛndkɛ Kristo lá li jèndɛ nɛ. Nɛn nɛ tien'. ¹⁹ Nɛn bo, lèbre mɛn nɪ'tetɛm, kí liɛbɛ kí paan Uwien bo ɲɔ̀n wɔ ń fère nɛ nɪ'biere. ²⁰ Nɔ̀n nɛ Yonbdaan li de nɛ lifuorl, ki li sɔ̀n ní u'Nigɛndkɛ Kristo nɪ'saan. Wɔn si *Yesu; u là gèndɛ' wɔ ninbi bo nɛ. ²¹ Nì kpɛ wɔn *Yesu ń li tɛ paaki bó nɛ, kí tì baa uyo wà Uwien li fèndɛ tibont kɛ. Nì tɛ tɛn u là cèrè' u'ñɔ̀kɔ̀nɔ̀kɔ̀nb len' nà kɛ uyo bo nɔ̀n nɛ. ²² Moyis wɔn là len' ki ye: Yonbdaan Uwien li cèrè nɪ'ni uba ń ñɛ uñɔ̀kɔ̀nɔ̀kɔ̀nl nɪ'bo tɛn min. Ní cenge u li tɔ̀kɛ nɛ nà kɛ. ²³ Unil wà kɛ ɲa tuo' uñɔ̀kɔ̀nɔ̀kɔ̀nl nɔ̀n ya ñɔ̀bu bó la, Uwien li ñɛn wɔ u'nib ni nɛ ki gbɛn' u'gbɛr.» ²⁴ *Uwien ya ñɔ̀kɔ̀nɔ̀kɔ̀nb kɛ, ki cin' Samiɛl nin biñɔ̀kɔ̀nɔ̀kɔ̀ntɔ̀b bà paan' u'bo nɔ̀n mɔ̀n là len' nà tɛh idɛn yie nɔ̀n ya gbɛr. ²⁵ Ninbi nɛ yɛ Uwien ya ñɔ̀kɔ̀nɔ̀kɔ̀nb nɔ̀n ya yaabii, nɛ ki li jonɛ kujɔ̀tɛku kùa u là cuo' kù nin nɪ'yaajɛb nɔ̀n bo. U là tɔ̀kɛ' nɪ'yaajɛ *Abraham ki ye u li tien inibol yà kɛ tɛ utingbɛn bo nɔ̀n u'mɔ̀nm u ya yaabii bo nɛ. ²⁶ Mikpiɛkm, ninbi bo nɛ Uwien là gèndɛ' u'tonsɔ̀n *Yesu, ki sɔ̀n' wɔ nɪ'saan wɔ ń lá tien nɛ Uwien ya mɔ̀nm, kí ñɛn nɪ'ni wà kɛ u'tuonbiere ni.»

†† Bi yih nà saan kuninbonku nɔ̀n tɛ Uwien ya duku ya luo bo nɛ. Bi là taa' iten nɛ ki mɛn' ku'kpenkpen, ki lɛ' ki yekn' Uwien ya duku ya luo ya guoncɛncɛn! là guɔ̀n' ki linde' kù nɔ̀n.

Sufmbe ya buur ya cekl yaab bun' Pier nin San tibuur

4 Pier nin San laan bie ki lienh nin linigol nno; u ya yo ne bitotuurkaab nin Uwien ya duguurb ya cien nin Saduseyenmbe baa' bi'saan. ² Bi'benku ni ben' Pier nin San bo, kime bi wacknh binib ki teh *Yesu mekre' bitenkpiib ni ma nno, binib bà kpo' mɔ li mekre ne. ³ Bi cuo' be ki laa' uwien lu' ɲɔ, ne bi taa' be ki ti pekni' ki cèrè' bi te len ni tì faa'. ⁴ Nin nen ke, binib bà cii' Pier nin San len' nà nno, bi'ni bà yebe teke' *Yesu ki jin'. Bi-jeb bà teke' wɔ ki jin' nno li baa ten itur injun.

⁵ Kutaaku faa', ne bitotuurcienb nin *Sufmbe ya cienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb taan' Yerusalem ni. ⁶ Bà là taan' nno ya biba si: bitotuurcienb ya cien Anni nin Kayif nin San nin Aleksand nin bitotuurcienb ya cekl ya nitɔb ke. ⁷ Bi cèrè' Pier nin San sere' bi'siik ni ne bi niire' be ki ye: «Ni taa' ba ya tuom ne bii ni taa' ɲme ya yel ne ki buu' uwɔb wɔw kɔ?»

⁸ Nen saan ne *Mifuoŋaanm cèrè' Pier tɔke' be ki ye: «Bitotuurcienb nin *Sufmbe ya cienbe, ⁹ ti tore' uwɔb nno ma nno, ne ni buh te tibuur dinno, ki niireh te ki teh ti tien' mila ki buu' wɔ. ¹⁰ Tɔ, ninbi nin Israyel ya nitɔb ke ɲ bende kí ye Nasaret ya *Yesu Kristo wà ninbi kpe' wɔ uɔɔɔɔɔɔɔ bo nno, Uwien mekre' wɔ bitenkpiib ni. U ya yel ya tuom ne cèrè' uje wɔw faake' ki se ni'nun bó nɔ. ¹¹ *Yesu bo ne ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Litɛn là ninbi bidumeb wie' lè nno,
len ne lá tien' litenkpiekl là co kuduku.»

¹² Miɲmienm ɲa ɲ ɲe uba saan ki kende' *Yesu saan, kime *Yesu ya yel baba ɲa ɲí la, Uwien ɲa de' nil uba liyel uɲendun wuu ni ɲɔ len bo tí fre kí ɲmere.»

¹³ Bi sekn' ki laa' Pier nin San ɲa yé nikpekpekb udu ni, ka ben gbɔnku ki gbien', ki ɲmɔbe lifèl ki lienh ma nno, ne ni cuo' be miyɔkm. Ne bi bende' ki ye ben nin *Yesu ne là te. ¹⁴ Tɔ, bi laa' uje wà faake' nno se Pier nin San saan ma nno ne ba ji ben bi li ye bà. ¹⁵ Bi cèrè' bi ɲen' Pier nin San tibuur ya duku nno ni, ne bi cin' ki gbierèh ¹⁶ ki teh: «Ti li tien mila binib bie nɔ? Binib bà ke te Yerusalem ni ben ki ye bi mɔnbe ki tien' miyɔkm ya bonn ne, ta ɲ fre kí niɛ. ¹⁷ Ama ta yíe tigber nno ɲ yebre udu ni ni'ke saan. Nen bo, cèrè men tí mɔnde bi'bo inun kí wɔbn be, bi la ji ɲ tɔke nil *Yesu ya gber.»

¹⁸ Ne bi liebe' ki yin' be ki kuɔn', ki pien' be ki ye bi la ji ɲ wɔkn nil *Yesu ya gber, ki la ji ɲ te u'yel mɔ. ¹⁹ Ama Pier nin San tɔke' be ki ye: «Ni kpe' tí tuo ni ya ɲɔbu bó bii Uwien ya ɲɔbu bó ne? Ninbi mɔnɔn maale men kí li-ike. Ni le ba mɔn Uwien saan ní-i? ²⁰ Tinbi ɲa ɲ fre kí li ɲmin kí la tɔke ti laa' nà nin ti cii' nà.» ²¹ Bicienb nno tí mɔnde' bi'bo inun ne ki taa' be ki wie'. Ba laa' bi li dule nà bo kí dere bi'tub, kime udu ya nib ke pèkeh Uwien miyɔkm ya bonn nno bo ne. ²² Pier nin San tien' miyɔkm ya bonn, ki cèrè' uje wà faake' nno ya bin gèbre' ibin pinan.

Binib bà teke' Yesu ki jin' nno kàareh

²³ Tɔ, bi taa' Pier nin San ki wie' ma nno ne bi liebe' ki jon' bi'tɔb saan, ki ti tɔke' be bitotuurcienb nin *Sufmbe

ya cienb nno tɔke' be nà nno ke. ²⁴ Bi cii' ma nno ne bi'ke kpaan' buɲɔbu, ki kàareh Uwien ki teh: «Yonbdaan, sin ne ɲen' kutaaku nin kitink nin miŋuncienm, ki ɲen' ti-bont tà ke te kutaaku bo nin tà ke te kitink bo nin tà ke te miŋuncienm ni. ²⁵ Sin ne là cèrè' Mifuoŋaanm ya tuom bo, a'tonsɔnl ti'yaaje *Dafid len' ki ye:

«Be bo ne bà ɲa yé *Sufmbe ya benku ni ben' ki ti kende'?

Be bo ne idu ya nib maaleh yenmaalfenm-i?

²⁶ Uɲendun ya bercienb bonde' bi'ba,

ne idu ya berb taan' bi'tɔb saan,

be ɲ kɔn nin Yonbdaan nin u'Nigendke Kristo tijer.»

²⁷ Imɔn ne, uber Herod nin Pɔns Pilat nin bà ɲa yé Israyel yaab nin Israyel yaab là taan' udu wuu ni, ki ku' *Yesu wà yé a'tonsɔnŋaan ki yé a'Nigendke nno. ²⁸ Bi taan' ki tien' a'tuom nin a'yém bo, a là sien' ki ye nà ɲ tien nno ne. ²⁹ Yonbdaan, fenfennɔ gbien kí liike bi wɔb-ndeh te liwɔbl là ba, kí de tinbi a'tonsɔnb lifèl ɲɔ tí li tɔkeh binib a'gber ki la fenge. ³⁰ Wuɔn a'tuom kí cèrè bi-wienb ɲ faake, miyɔkm ya bont ɲ li teh, a'tonsɔnŋaan *Yesu ya yel bo.»

³¹ Bi kàare' ki gben' ma nno ne bi taan' ki te nà saan nno jènge'. *Mifuoŋaanm baa' bi'ke bo, ne bi laa' lifèl kí tɔkeh binib Uwien ya gber.

Binib bà teke' Yesu ki jin' nno taakeh bi'bont ki gbiinh tɔb

³² Linigol là teke' *Yesu ki jin' nno kpe' buɲɔbu ne, ki ɲmɔbe iyenmaale iba. Uba ɲa lienh ki teh u'bonn yé u'baba yaann. Bi'ke là taakeh bi'bont ne ki gbiinh.

³³ *Yesu ya tondb ɲmɔbe mitɔcienm ki kundeh imɔn ki teh Yonbdaan *Yesu mɔnbe ki mekre' bitenkpiib ni. Ne Uwien juokeh bi'ke ki gbiekeh. ³⁴ Bi'ni uba ɲa te ki luo' niba, kime bà ke ɲmɔbe mutinmu bii iden nno kucreh ne ki taah bi kucreh ki lenh ilike yà nno, ³⁵ ki lá dienh *Yesu ya tondb, ne bi gbiinh, ki dienh unil ke ni wiebe wɔ ma bo.

³⁶ Uje uba te bi'ni, bi yih wɔ Yosef. Ne *Yesu ya tondb baanh wɔ Banabas, ni'tingi si: «wà sɔngreh binib ya yem.» U yé Lefi ya yaabil ne. Bi maa' wɔ Ciip ya du ni ne. ³⁷ U ɲmɔbe bukpaabu buba, ki kucre' bù, ne ki taa' u kucre' ki laa' ilike yà nno, ki lá de' *Yesu ya tondb.

Ananias nin u'po Safira ya gber

5 Tɔ, ujetɔ mɔ là te bi'ni, bi yih wɔ Ananias, ki yih u'po Safira. U kucre' u'kpàabu buba, ki teke' ilike. ² Wɔn nin u'po kpaan' buɲɔbu ne u bore' ilike nno ya niba bó ki taa' u'ba, ki tuke' nà bó sien' nno ki lá de' *Yesu ya tondb. ³ Ne Pier niire' wɔ ki ye: «Ananias, be tien' a taa' a'fèl ki cèbe' *Satan nɔ nno, ki lere' *Mifuoŋaanm, ki bore' bukpaabu nno ya like ya niba bó ki taa' a'ba! ⁴ ɲa laan là kucre' bukpaabu nno ma nno, bù là yé a'yaabu ne. A kucre' bù ma nɔ, ilike nno mɔ yé a'yi ne. Be tien' a maale' a'fèl ni á tien nɔ? A lere' Uwien ne, ɲa lere' nib.» ⁵ Ananias cii' iŋɔbon nno ma nno, ne ki lu' ki kpo'. Ne bujewaancienbu cuo' binib bà ke cii' tigber

nnɔ. ⁶ Nɛn saan nɛ binacɛnfɛnb baa' ki taa' bukpɛlbu, ki wɔɔbn' wɔ, ki yuure' ki ñɛn' ki tì sube'.

⁷ Nì tien' ten tikur tuta, nɛ u'po kɔn' ní, ka bɛn nà tien'. ⁸ Nɛ Pier niire' wɔ ki ye: «Tɔke nni tigbɛmɔnt, ni kuɔre' bukpàabu bùa nnɔ ya like kɛkɛ ɔɔ-ɔɔ?» Nɛ u ye: «Hnn, i'kɛkɛ nínɔ.» ⁹ Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Bɛ tien' sin nin a'cɛ kɛ kpaan' buñɔbu ki biike' *Yonbdaan ya Fuoñaanm-i? Liike, bà sube' a'cɛ nnɔ nɛ tuo bunafɔɔbu nnɔ. Bi li yuure a'mɔ, kí ñɛn.» ¹⁰ Nɛ u'mɔ lu' u'nun bó i ya tãan bo ki kpo'. Binacɛnfɛnb nnɔ kɔn' ní ki laa' u kpo', nɛ bi tí yuure' u'mɔ, ki tì sube' u'cɛ saan. ¹¹ Bujewaan-cienbu cuo' Kristo ya taanl yaab kɛ nin binib bà kɛ cii' tigber nnɔ.

Yesu ya tondb teh miyɔkm ya bont

¹² *Yesu ya tondb teh miyɔkm ya bont udu ya nib ni cɛɛn. Binib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ kɛ kpe buñɔbu nɛ, ki taan' ki te Salomɔn ya ninbonku † ni. ¹³ Nitɔb ɔa kaabe' ki taakeh nin bɛ, ama udu ya nib kɛ là pèkeh bɛ nɛ. ¹⁴ Nɛ binib ligol, bijɛb nin bipiib kɛ teknh Yonbdaan ki jinh uyo kɛ ki pukndeh bi'bó. ¹⁵ *Yesu ya tondb teh miyɔkm ya bont ma nnɔ, nɛ binib yuunh biwienb ki là blinh tikaagbɔnt nin igado bo isengbɛ, ɔa Pier lá gèbreh, u'jinjinku mɔnɔn lu' bi'bo la, bɛ ñ faake. ¹⁶ Lin-igol mɔ tukeh biwienb nin binib bà isenpol ɔaake bɛ nnɔ, ki ñɛh ní idu yà nɛke Yerusalem nnɔ ni, ki bàareh *Yesu ya tondb saan nɛ bi cèreh bi'ke faakreh.

Bi cuo' Yesu ya tondb

¹⁷ Tɔ, bitɔtuɔrcienb ya cien nin binib bà kɛ pɛ u'bo ki yé Saduseyenmbɛ nnɔ laa' *Yesu ya tondb teh nnɔ ma nnɔ, nɛ bi taa' bi'bo iponponbe, ki jon' ¹⁸ ki cuo' bɛ, ki tì pekɔn' udu nnɔ ya pekɔn' ni. ¹⁹ Ama nídaali ya ñɔnku, nɛ Yonbdaan Uwien ya tond baa' ki lá piire' lipɛkl ya nagenku, ki ñɛn' bɛ, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: ²⁰ «Li joh men Uwien ya duku ya luɔ bo, kí tì ñ li tɔkeh binib mi-fuobfɛnm miɛ ya gber kɛ.» ²¹ Bi tuo' u'ñɔbu bó, nɛ kutɛnɛsɔnɔnku bi kɔn' Uwien ya duku ya luɔ bo, ki wɔknh binib Uwien ya gber.

Bitɔtuɔrcienb ya cien nin binib bà pɛ u'bo nnɔ baa' ki lá yin' *Sufmɛ ya buur ya cɛkl yaab bà bi liebe' ki yih bɛ Israyel ya cienb nnɔ kɛ ki taan', nɛ ki sɔn' biguguurb bɛ ñ jo lipɛkl bó kí tì taa' *Yesu ya tondb ní. ²² Bi tì baa' ní'saan ka laa' bɛ, nɛ ki liebe' ní ki lá tɔke' ki ye: ²³ «Ti tì baa' ki laa' lipɛkl ya duku pi mɔnɔnm nɛ, biguguurb mɔ se kunagenku saan ki gu. Nin nɛn kɛ tì piire' ma, ta laa' nil uba mɔnɔn len.» ²⁴ Uwien ya duku ya guguurb ya cien nin bitɔtuɔrcienb cii' tigber nnɔ ma nnɔ, nɛ nì beke' bɛ *Yesu ya tondb bo cɛɛn, kime ba bɛn nì tien' ma †²⁵ Nɛn saan nɛ unil uba baa', ki tɔke' bɛ ki ye: «Li-ike mɛn-a! Bijɛb bà ni pekɔn' bɛ nnɔ, bi te Uwien ya duku ya luɔ bo ki wɔknh binib Uwien ya gber.» ²⁶ Nɛn saan nɛ Uwien ya duku ya guguurb ya cien nin u'nib bure' bɛ ñ tì cuo' *Yesu ya tondb ní. Ba cuo' bɛ nin ufaa,

bi tuke' bɛ ní suoo nɛ, kime bi fɛnge udu ya nib la yèke bɛ ten nɛ.

²⁷ Bi tuke' bɛ ki tì baa', nɛ ki cèrɛ' bi sere' *Sufmɛ ya buur ya cɛkl yaab ya nun bó, nɛ bitɔtuɔrcienb ya cien tɔke' bɛ ki ye: ²⁸ «Ta là wɔbn' ki pien' nɛ ki ye ni la ji ñ wɔknh nil *Yesu ya gber-ii? Nɛ ni cèrɛ' ní'wɔknhm gbe Yerusalem ni ní'ke saan-a! Ni yíe ní ye uje bugben ya kuom ñɛn' tinbi nɛ-a!»

²⁹ Nɛ Pier nin *Yesu ya tondtɔb tɔke' bɛ ki ye: «Nì kpe tí tuo Uwien ya ñɔbu bó ki cɛn' nin tí tuo binib ya ñɔbu bó. ³⁰ Ninbi nɛ kpe' *Yesu uduwɔknh bo, ki ku' wɔ, nɛ tí'yaajɛb ya Wien mekre' wɔ bitɛnkpiib ni, ³¹ ki kpiɛke' wɔ, ki taa' wɔ ki kàan' u'jie bó, wɔ ñ li yé ubɛr, kí li yé Uɔmienl, kí cèrɛ Israyel yaab ñ lèbre bi'tetɛm ɔa Uwien ñ fèrɛ bɛ bi'biere. ³² Tinbi nɛ yé tigber nnɔ ya mɔnkunb, nɛ Uwien taa' *Mifuoñaanm mà ki de' binib bà boh wɔ nnɔ mɔ yé u'mɔnkunl.»

³³ *Sufmɛ ya buur ya cɛkl yaab cii' bi len' nnɔ ma nnɔ, nɛ bi'benku ni ben' bi'bo ki tì kende', nɛ bi yíe bɛ ñ ku bɛ. ³⁴ Tibuur yaab nnɔ ya uba fii' ki sere' bi'nun bó, bi yih wɔ Gamaliel. U yé *Farisienmbɛ ya uba nɛ, ki yé *Yiko ya wɔnɔwɔknl mɔ, ki ɔmɔbe liyel *Sufmɛ kɛ saan. U tɔke' bɛ ki ye bɛ ñ taa' *Yesu ya tondb nnɔ kí ñɛ saali waamu. ³⁵ Bi ñɛn' saali, nɛ u tɔke' tibuur ya cɛkl yaab nnɔ ki ye: «Israyel yaabɛ, liike mɛn ní'yul bo nin ni yíe ní tien bijɛb biɛ nà nnɔ. ³⁶ Kime uje uba nɛ là te nà laan wuɔke', bi yih wɔ Teyuda. U là yih u'ba unikɛkpiɛk nɛ, nɛ bijɛb kobiinan pɛ u'bo. Bi ku' wɔ nɛ binib bà kɛ pɛ u'bo nnɔ yere', nɛ licɛkl nnɔ juore' fɛnm. ³⁷ Uje nnɔ yaam gèbre', nɛ Galile ya nil uba mɔ fii' ki sure' binib bi paan' u'bo ki yebe, bi yih wɔ Sudas. Nì là yé uyo wà bi kàanh kukɛnku nnɔ nɛ. Bi ku' u'mɔ, nɛ binib bà kɛ pɛ u'mɔ bo nnɔ, mɔ yere'. ³⁸ Nɛn bo nɛ n tɔkeh nɛ, ji la tuuke mɛn bijɛb biɛ ya gber. Cèrɛ bɛ mɛn bɛ ñ li joh. Bi lienh nà nnɔ nin bi sɔnh lituonl là nnɔ yé unisaal yaam nɛ la, nì li juore fɛnm nɛ. ³⁹ Ama nì yé Uwien yaam nɛ la, na ñ fre kí pien bɛ. Ni kɔnh nin bɛ tijer la, nba la, ni lá li lɛ ni kɔnh nin Uwien nɛ.»

Gamaliel len' nnɔ ma nnɔ, nɛ bi tuo'. ⁴⁰ Bi yin' *Yesu ya tondb, bi liebe' ki kɔn' ní, nɛ bi ñi' bɛ, ki pien' bɛ ki ye bi la ji ñ li tɔkeh nil *Yesu ya gber, nɛ ki taa' bɛ ki wie'. ⁴¹ *Yesu ya tondb siere' bi'saan nin uyɛnsɔnge, kime bi ben nì kpe bɛ ñ ji ifɛ *Yesu ya yel bo nɛ. ⁴² Idaan kɛ, bi tuu ki joh Uwien ya duku ya luɔ bo nin binib den nɛ, ki tì wɔknh binib, ki tɔkeh tigbɛmɔnmɔnt ki teh *Yesu nɛ yé Uwien ya Nigendke Kristo.

Bi gènde' jɛb bilole bɛ ñ li toreh Yesu ya tondb

6 Iden yà binib bà teke' *Yesu ki jin' ya cɛkl yɛbreh ki pukndeh nnɔ, nɛ *Sufmɛ bà teke' *Yesu ki jin' ki lienh Grekmɛ ya lenm nnɔ cin' ki kɔnh nin Suftɔb bà lienh bi'yaajɛlenm nnɔ † ki teh daan kɛ daan bi gbiinh tibont la, bi sundeh bi ya kpopiib bó nɛ. ² Nɛ *Yesu ya tondb piik nin bile nnɔ yin' binib bà kɛ teke' *Yesu ki

† U ya yo binib bà là teknh *Yesu ki jinh nnɔ, biyɛbnb là yé *Sufmɛ nɛ. Bi'ni biba là lienh Grekmɛ ya lenm nɛ, ki pɛ Grekmɛ ya tentienm bo. Bitɔb lienh bi'yaajɛlenm, ki pɛ bi'yaajɛntienm bo. Ben nɛ là yèbe.

† Liike 3:11. †† Bi li fre kí lèbre ba bɛn nì tien' ma kí ye ba bɛn tigber nnɔ li kpaan ma mɔ.

jin' nno ki taan', ne ki tãke' be ki ye: «Na mɔn tí juore ti-jier ya gbiirm bo kí dään Uwien ya gber ya tɔkm. ³ Nen bo, tí'yaabe, gènde men ni'ni jeb bilole bà *Uwien ya Fuoñaanm te bi'bo, bi ñmɔbe miyenuom, ki yé bin-imɔnb binib ya nun bó, ñk tí cère be í li sɔnh li ya tuonl. ⁴ Tinbi *Yesu ya tondb wɔn, tí li mɔndeh ki kàareh ne, kí li tãkeh binib Uwien ya gber.»

⁵ *Yesu ya tondb len' nà nno ñmaake' binib nno ke, ne bi gènde' Etienn, u teke' *Yesu ki jin' mɔnmɔnm, *Mifuoñaanm te u'bo. Bi gènde' Filip nin Prokɔr nin Nikanɔr nin Timɔn nin Pamena nin Antiyɔk ya Nikola, u yé Sufkpenkpend. ⁶ Bi taa' jeb bilole nno ki wɔn' *Yesu ya tondb, bi taa' bi'nuɔ ki paan' bi'bo ne ki kàare' ki de' be.

⁷ Uwien ya gber yereh ni'ke saan, ne binib teknh *Yesu ki jinh ki yebreh ki pukndeh Yerusalem ni. Bitɔ-tuɔrkaab ligol mɔ tuo' ki teke' *Yesu ki jin'.

Bi cuo' Etienn

⁸ Uwien juoke' Etienn ki gbien', ki de' wɔ mituɔm ki gbien', ki cère' u teh miyɔkm ya bont udu ya nib ni. ⁹ *Sufmbe bà te litaanl ya duku kùà bi yih kù bà ña ji yé yonbe ya taanl ya duku nno, ya biba nin Sirenn ya du nin Aleksandri ya du nin Silisi ya du nin Asi ya tinfenm yaab ke taan' ki findeh nin Etienn. ¹⁰ Ama ba fre' ki faake' nin wɔ, kime u lienh nin *Mifuoñaanm de' wɔ miyenuom mà nno ne. ¹¹ Nen saan ne bi de' bijeb biba ilike be í nen u'bo kí ye bi cii' u suke' Moyis nin Uwien. ¹² Bi len' nno ma nno ne udu ya nib nin bi'ciemb nin *Yiko ya wɔnwɔknb kpre', ne ki bere' ki tí cuo' Etienn, ki taa' wɔ ki jon' *Sufmbe ya buur ya cekl yaab saan, ¹³ ne ki tuke' bitonnendeb ní bi lá len' ki ye: «Uyo ke uje wuɔ sukreh Uwien ya duku ne, ki saah Moyis ya yiko. ¹⁴ Kime tí cii' u len' ki ye Nasaret ya *Yesu li we Uwien ya duku kuu, kí lèbre mitetem mà Moyis là wɔkn' te mè nno.» ¹⁵ Ne tibuur ya cekl yaab nno ke caan' Etienn bo inun ki laa' u'nun bó te ten Uwien ya tond ya nun bó.

Etienn len' ki jin' Sufmbe ya buur ya cekl yaab

7 Nen saan ne bitɔtuɔrciemb ya cien niire' Etienn ki ye: «Bi len' ma nɔ, tù te-ee?» ² Ne Etienn jii' ki ye: «N'baambe nin n'ninjiebe, li cengeh men. Uyo wà tí'yaaje *Abraham laan là kɔ Mesopotami ya du ni, ka laan jon' ki tí kɔn' Haraan ya du ni nno, ne Uwien wà ñmɔbe ukpíeke puɔ' u'saan, ³ kí tãke' wɔ ki ye: «Ñe a'du ni nin a'yaab ni, kí jo n li wɔn ñe udu wà nno ni.» ⁴ Nen saan ne u fii' Kalde yaab ya du ni, kí tí kɔn' Haraan ya du ni. U te wun ni ne haali u'baa tí kpo', ne Uwien cère' u baa' kí kɔn' udu wà ni kɔ u'ni fenfen nno. ⁵ Uwien ña de' wɔ tink kiba udu wuu ni, wa de' wɔ tink kí kpe nin kutepenku ya pièn mɔnɔn, ama u pùon' kí ye u li taa udu wuu kí de wɔn nin u'yaabii ne, wù í li yé bi'yu uyo ke. Uyo wà Uwien pùon' lipuonl lie nno, kí laa' *Abraham ña laan ñmɔbe buk. ⁶ Ne Uwien tãke' wɔ ki ye: «A'yaabii lá li tien bicemb udutɔ ni, ne u'nib í taa be kí tien iyonbe, kí jènde be ibin kobiinan. ⁷ Ama min Uwien ne li dère bi lí yé udu wà ya nib ya yonbe nno ya tub. Ni

ya puoli bó ne a'yaabii lí ñe udu nno ni, kí baa kí lá lí pukeh nni nie saan.» ⁸ Ne Uwien cuo' nin *Abraham kujtiekú kí tãke' wɔ kí ye upunjie ne yé kudiekú kùà wɔngeh bi'jotiekú nno. Nen bo ne *Abraham maa' *Isaak, ne kí jie' u'punl wienniin daali. *Isaak mɔ maa' Sakɔb, kí mɔ jie' u'punl. Sakɔb mɔ tien' nno u'bijieb. Ben ne yé tí'yaajeb piik nin bile nno.

⁹ «Tí'yaajeb nno taa' iponponbe bi'waake Yosef bo, ne kí kuɔre' wɔ binib bo wɔ í tí í lí yé uyonb Esipt bó. Ama Uwien là te nin wɔ, ¹⁰ ne kí ñen' wɔ u'jend ke ni, kí juoke' wɔ, kí de' wɔ miyenuom, kí cère' Esipt ya bercien Farahɔn yíe u'gber; ne kí taa' wɔ kí tien' udu nno nin u'den ke ya cien. ¹¹ Tɔ, mikònm miba ya bol lu' Esipt nin Kanaan ya du ni ní'ke saan. Ní là yé micedekcienm ne binib bo. Tí'yaajeb ña jí là ñmɔbe bi lí jí bà. ¹² Sakɔb cii' tijier te Esipt ni, ne u cère' u'bijieb jon' miba kí tí de'.

¹³ Bi jon' nle ma nno, ne Yosef cère' u'ninjieb bende' wɔ, ne Farahɔn mɔ bende' Yosef ya bol sí là. ¹⁴ Nen saan ne Yosef sɔn' be í tí taa u'baa Sakɔb nin u'den yaab ke ní Esipt ni. Bi là te binib pilole nin biɔun ne. ¹⁵ Sakɔb nin u'den yaab ke jon' kí tí kɔ Esipt ni, ne u tí kpo'. Ní tete ne u'bijieb, tí'yaajeb mɔ tí kpo', ¹⁶ ne bi taa' be kí tí sube' ufele uba ni Sikem ya du ni. *Abraham ne là taa' ilike kí de' ufele nno Sikem ni, Hemɔr yaab saan.

¹⁷ «Uyo wà Uwien lí tien u là pùon' lipuonl là kí de' *Abraham nno nekni ní. U ya yo ne tí'bol ya nib pòre' kí yebre' Esipt ni, ¹⁸ kí tí baa' uyo wà ubertɔ teke' libel Esipt ni. Wɔn ña tu' Yosef. ¹⁹ U là lere' tí'bol ya nib, kí jènde' tí'yaajeb, kí wɔbn' be be í taa bi'cenfendmu kí tí wie mù í kpo. ²⁰ U ya yo ne bi maa' Moyis, u là yé kibuk kà mɔn Uwien ya nun bó ne. Bi wube' kè kí'baa den inmaale ita ne. ²¹ Bi taa' kè kí tí wie' uyo wà nno, ne Farahɔn ya bisé leke' kí'bo, kí yuure' kè, kí wube' kè ten u'tiema buk. ²² Bi wɔkn' Moyis Esipt yaab ya yenuom ke. U là yé unil wà ñmɔbe mituɔm u'lenm ni nin u'tuon ni ne.

²³ «Tɔ, uyo wà u laa' ibin pinan nno, ne u taa' iyenmaale kí jon' wɔ í tí fuonde u'yaab Israyel yaab. ²⁴ U tí baa' kí laa' Esipt ya nil uba ñmɔbe Israyel yɔ uba kí jèndeh, ne u teke' Israyel yɔ bo, kí ñi' kí ku' Esipt yɔ nno. ²⁵ U tien' nno kí maaleh kí teh u'yaab lí bende kí ye Uwien lí cère wɔn ne í ñen be bi'nennendb ya nuɔ ni, ama ba bende'. ²⁶ Kutaaku faa' sɔ u laa' Israyel yaab bile kɔnh. U yíe wɔ í pàa be, ne kí tãke' be kí ye: «Ní'ninjiel ne, be tien' ní ñmɔbe tɔb kí jèndeh?» ²⁷ Ama wà ñmɔbe u'tɔ kí jèndeh nno pe' Moyis kí jende', kí tãke' wɔ kí ye: «Ñme ne kàan' ñe tí'ber ña lí buh te tibuur-i?» ²⁸ A yíe á ku nni ten a wun ku' Esipt yɔ ma nno ne-a! ²⁹ U len' nno ma nno ne Moyis sen' kí jon' Madiyan ya du ni, kí tí kɔ, ne kí maa' mubujebumu mule ní'bó.

³⁰ «Ibin pinan gèbre', ne Uwien ya tond uba baa' Moyis saan kupenpelku ni, Sinayi ya juɔl saan, kí te kufetuku kuba ní kù teknh umu ka wih. ³¹ Moyis laa' nè ma nno, ne ní cuo' wɔ miyɔkm. Uyo wà u nekndeh wɔ í lílike nno, ne kí cii' Yonbdaan len' kí ye: ³² «Min ne yé a'yaajeb ya Wien, kí yé *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb ya Wien.» Bujewaanbu cuo' Moyis, u'gbenent ñkɔh, ne wa jí kaabe' kí lílike'. ³³ Nen saan ne Yonbdaan tãke' wɔ

ki ye: «Cekre a'tacaan, kime a se nà saan nò n te ni'saan ne. ³⁴ Imòn, n laa' n'nib Israyel yaab ya cecem kpe ma bo Esipt ni, ki cii' bi'kpiende bó, ne ki jiiere ní ñ ñmien be. Fenfennò li joh, n sòn' ñe Esipt bó, á tí ñen be len ne.»

³⁵ «Moyis wà Israyel yaab là yie' wà, ki tóke' ki ye ñme kàan' wà uber wà ñ li buh be tibuur nno, Uwien tien' wòn ne uber nin Uñmienl, ki sòn' wà, ki cère' u'tond wà là baa' u'saan kufetuku kuba ni nno toreh wà. ³⁶ Wòn ne ñen' be Esipt ni. U tien' miyokm ya bont udu nno ni nin miñuncienmónmónm saan nin kupenpelku ni ibin pinan. ³⁷ Wòn Moyis ne tóke' Israyel yaab ki ye: «Uwien li cère ni'ni uba ñ ñe uñbonsoknl ni'bo ten min.» ³⁸ Israyel yaab là taan' kupenpelku ni uyo wà nno, wòn ne là te ti'yaajeb nin Uwien ya tond wà lienh nin wà nno ya siik ni. Utond nno là tóke' wà tigber tà dienh limiel Sinayi ya juol bo wà ñ lá tóke te ne. ³⁹ Nin nen ke ti'yaajeb ña tuo' ki bon' wà. Bi yie' u'ñobu bó, ne ki yie be ñ liebe Esipt ni, ⁴⁰ ne ki tóke' Aron ki ye: «Me te ibule yi ñ li le te usen, kime Moyis wà ñen' te Esipt ni nno, ta ben nà tu' wà.» ⁴¹ U ya yo ne bi men' ubul uba u naan kinabuk, ki tókre' lituorl ki de' wà, ne ki jele' kunacenu ki pokn' bi men' ubul wà nno bo ki gbien'. ⁴² Nen ne cère' Uwien búle' be ibuon, ki sèln' be bi pukeh tiwenwent tà te kutaaku bo nno, ten *Uwien ya ñbonsoknb kele' ma *Uwien ya gbónku ni. Bi kele' ki ye:

«Israyel yaabe, ni là kòre' tiwent ki tien' ituwe yà nin ni tien' ituort yà kupenpelku ni ibin pinan nno, ni là tien' ki de' min ne-ee?»

⁴³ Na là tien' ki de' min, ama ni là yuure' ubul Molok ya ninbonl ne ki tuke', ki yuure' ubul wà naan liñmaabil bi yih wà Erefann nno wà.

Ni là men' ibule nno ki ye ni li gbaandeh ki pukeh yin ne.

Nen bo ne n li cère be ñ cuo ne tiyonbt kí jon nà bó fòke ki cen' nin *Babilonn.»

⁴⁴ «Ti'yaajeb là te kupenpelku ni ma nno bi là ñmobe ben nin Uwien cendeh lininbonl là ni ne. Kujtiekue ya gbónku wà là te len ni ne. Uwien ne là tóke' Moyis ki ye wà ñ tien lininbonl nno. Ne Moyis tien' lè Uwien wuon' wà ki ye lè ñ li naan ma bo nno. ⁴⁵ Ti'yaajeb là taa' lininbonl nno ki de' bi'yaabii. Ne bi teke' lè ki ñuuke ki ti baa' uyo wà Sosuwe yé bi'senlierl nno. Ben nin Sosuwe là joh be ñ ti teke udu wà, ben bo Uwien là ñkre' inibol u'ni nno ma nno, bi là tuke lè ne. Lininbonl nno là te nen saan ne, ki ti baa' uber *Dafid ya yo. ⁴⁶ Uwien ya yenm songe *Dafid bo, ne *Dafid mie' wà usen wà ñ me kuduku ki de' wà Uwien wà yé u'yaaje Sakob ya Wien nno †. ⁴⁷ U'bijè Salomn ne men' Uwien kuduku.

⁴⁸ «Ama Uwien wà ña ñmobe Nacento ña kòh nib men' tidur tà ni ten *Uwien ya ñbonsoknl là len' ma ki ye Uwien ye:

⁴⁹ «Kutaaku ne yé n'berbiek, kitink yé n'taan taanh nà bo ne, ni li me be ya dubol ne kí de nni,

ñ ñ li kòh ku'ni ki fuoreh?

⁵⁰ Na yé min ne ñen' tibont ke-ee?»

⁵¹ Etienn tí len' ki ye: «Ni'yul faa, ne ni'fél bo te ten binib bà ña pe Wien bo, ka cengeh u'gber, ki yienh *Mifuoñaanm uyo ke. Ni te ten ni'yaajeb ne. ⁵² Ni'yaajeb là jènde' *Uwien ya ñbonsoknb ke, ki ku' binib bà tóke ki teh Uwien ya Gbemòndaan li baa ní nno. Fenfennò, u baa' ní, ne ni kuore' wà, ki ku' wà. ⁵³ Uwien là sòn' u'tondb bi lá de' ninbi ne u'yiko, ne na bon' wà.»

Bi yèke' Etienn iten ki ku' wà

⁵⁴ Etienn len' nno ma nno ne bi'benku ni ben' ki ti kende', ne bi gbienh u'bo inobii. ⁵⁵ Ama *Mifuoñaanm te Etienn bo ma nno, ne u yaare' ki liike' kutaaku bo, ki laa' Uwien ya wenwenku windeh, ki laa' *Yesu se Uwien ya jie bó. ⁵⁶ Ne u ye: «Liike men, n laa' kutaaku ye, ne ki laa' Unil ya Bijè † se Uwien ya jie bó.»

⁵⁷ U len' nno ma nno ne bi wuure' ufaa bo, ki pipi' bi'tub, ne ki taan' ki bere' ki ti cuo' wà, ⁵⁸ ki ñen' wà udu nno ni, be ñ ti yèke wà iten kí ku wà, ne ki gore' bi'lier-cencien ki ble' ki guun' unacenzaan uba bi yih wà Sol. ⁵⁹ Bi yèkreh wà iten uyo wà nno, ne u kàareh ki teh: «Yonbdaan Yesu, teke n'naank.» ⁶⁰ Ne ki gbaan', ki wuure' ufaa bo ki ye: «Yonbdaan, la tonge bi'biere yii nno.» U len' nno ki gben', ne ki kpo'.

8 Sol mō se bà ku' Etienn nno ya ciek bó ne.

Sol jèndeh Kristo ya taanl yaab

Kí ñe nen daali ne bi cin' ki jèndeh *Kristo ya taanl yaab bà te Yerusalem ni nno ki gbiekeh. Nen bo ne bi'ke yere', ki jon' Sude nin Samari ya tinfenm ni. *Yesu ya tondb baba ne ji là sien' Yerusalem ni. ² Binib bà pe Uwien bo mōnmōnm nno ne sube' Etienn, ki muo' u'kuum ki gbien'. ³ Sol wòn là ñikndeh wà ñ bere *Kristo ya taanl ne. U joh iden ne kí ti coh bijeb nin bipiib ufaa bo kí ti pekndeh.

Filip tókeh Uwien ya gbemōnmōnt Samari ni

⁴ *Kristo ya taanl yaab yere' ma nno, ne ki cuonh ni'ke saan ki tókeh binib u'gbemōnmōnt. ⁵ Filip jon' Samari ya tinfenm ya du uba ni ki ti tókeh binib Uwien ya Nigendke Kristo ya gber. ⁶ Udu nno ya nib cengeh Filip bó, ki lenh u teh miyokm ya bont tà nno wà, nen ne cère' bi pe u'gber bo mōnmōnm. ⁷ Isenpol ñaake binib bi yebe ne u ñuch yè bi'saan, ñ siereh ki wuureh ufaa bo. U cèreh iwòb nin idien mō faakreh ki yebe. ⁸ Nen bo ne udu nno ya nib ya yenm songe' ki gbien'.

⁹ Uje uba wà là te udu nno ni, bi yih wà Simn, u teh iñkò nì coh Samari ya tinfenm ya nib miyokm. U là yih uba unikpekpiek ne. ¹⁰ Ne binib ke tuo' u'ñobu bó, ka tuuke wà yé wà, ki lienh u'bo ki teh: «Uwien ya tuom ne kpende' unil wà. Bi yih nen ne mitocienm.» ¹¹ Bi tuonh u'ñobu bó, kime u ñen' uyo ne ki teh iñkò nì coh be miyokm. ¹² Ama Filip baa' ki lá tóke' be Uwien ya bel ya gbemōnmōnt, ki liebe' ki tóke' be *Yesu Kristo yé udaan wà, bi teke' ki jin' ne u sii' bijeb nin bipiib ke Uwien ya

† Bi kpie' ki kele' tigbont tà nno ya tuba ni, ni kele' ki ye kí me kuduku kí de Sakob ne.

†† Bi liebe' ki yih Yesu ne Unil ya Bijè.

ñunm. ¹³ Simɔn, uñɔkdaan nɔɔ mɔɔn teke' ki jin', nɛ Filip sii' u'mɔ Uwien ya ñunm. Wa ji siereh Filip saan, ki lenh u teh miyɔkciɛnm ya bont, nɛ nì coh wɔ miyɔkm cɛɛn. ¹⁴ *Yesu ya tondb bà te Yerusalem ni nɔɔ cii' Samari ya tinfɛnm ya nib mɔ teke' Uwien ya gɛr ki jin', nɛ bi sɔn' Pier nin San ni' bɔ. ¹⁵ Bi ti baa', nɛ ki kàare' ki de' Samari ya nib bà teke' ki jin' nɔɔ, ɔ Uwien ñ de bɛ *Mifuoñaanm. ¹⁶ Kime *Mifuoñaanm ɔa laan là jii're' ní bi'ni uba mɔɔn bo. Bi là sii' bɛ Uwien ya ñunm baba nɛ, Yonbdaan *Yesu ya yel bo. ¹⁷ Nɛn saan nɛ Pier nin San taa' bi'nuɔ ki paan' bi'bo, ki kàare' ki de' bɛ, nɛ *Mifuoñaanm jii're' ní bi'bo. ¹⁸ Simɔn uñɔkdaan nɔɔ, laa' *Yesu ya tondb taa' bi'nuɔ ki paan' binib bo, *Mifuoñaanm jii're' ní bi'bo ma nɔɔ, nɛ u ye u li de bɛ ilike, ¹⁹ bɛ ñ de wɔ mituɔm nɔɔ, ɔ u'mɔ taa' u'nuɔ ki paan' unil wɔ bo la, *Mifuoñaanm ñ jii're ní udaan bo. ²⁰ Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Sin nin a'like kɛ ñ juore fɛnm, kime a maale' ki ye a li fre kí taa ilike kí de Uwien ya paabu nɛ. ²¹ A'niiba ɔa li te tigber tuu ni, kime a'yɛnmaale ɔa cuube Uwien ya nun bɔ. ²² Lɛbre a'tetɛm, kí wie a'biɛrm miɛ nɔ, kí kàare Yonbdaan, nba la, u li fɛre ɔe a'yɛnmaalbiere yii nɔ. ²³ Kime n laa' a ɔmɔbe iponponbe ki gbien', nɛ ibiɛre lùo ɔe iɔmi yaam.» ²⁴ Nɛ Simɔn uñɔkdaan nɔɔ, tɔke' Pier nin San ki ye: «Ni bugben kàare mɛn Yonbdaan kí de nni, ɔ ni len' nà nɔ ni ba la tu nni.» ²⁵ Pier nin San kun' Yonbdaan bo imɔn, ki tɔke' binib u'gber ki ti gben' nɛ ki liebeh Yerusalem. Bi joh ma nɔɔ nɛ ki tɔkeh tigbɛmɔnmɔnt Samari ya tinfɛnm ya du yà yebe ni.

Etiyopi ya keraciciɛn uba teke' Yesu ki jin'

²⁶ Lidaali liba nɛ Yonbdaan ya tond uba tɔke' Filip ki ye: «Fii, kí taa unɔɔgen bɔ, kí ti kpiɛn usɛn wà ñɛh Yerusalem ki joh Gasa ya du bɔ nɔɔ. Nib ɔa ji kpiɛndɛh usɛn bugben.» ²⁷ Filip fii' ki bure'. U joh ma nɔɔ nɛ ki laa' uje fàarkɛ uba, u yé Etiyopi ya keraciciɛn uba nɛ. Wɔn nɛ likeh Etiyopi ya piiber Kandasi ya faal kɛ. U là baa' Yerusalem ni ki puke' Uwien nɛ. ²⁸ U liebe' ki kunh ki kaa kutɛnlolku ni, nɛ ki kàanh *Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi là kele' kugbɔnku kùa nɔɔ. ²⁹ Nɛ Mifuoñaanm tɔke' Filip ki ye: «Cuon kí nɛkn kutɛnlolku kuu nɔ.» ³⁰ Filip sen' ki nɛkn' kù, nɛ ki cii' u kàanh *Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi là kele' kugbɔnku kùa nɔɔ. Nɛ Filip niire' wɔ ki ye: «A kàanh kugbɔnku kùa nɔ, a ciih ku'tingi-ii?» ³¹ Nɛ u ye: «Nil ɔa wuɔn' nni ku'tingi la, n li tien mila kí cii?» Nɛ ki tɔke' Filip ki ye wɔ ñ kɔ ní kí kɛle u'saan. ³² U kàanh *Uwien ya gbɔnku ni nà saan nɔɔ, nì kele' ki ye: «Bi tuke wɔ tɛn bi tuke upe nɛ ki joh bɛ ñ ti kòre. U te tɛn bi gureh kipebuk ya kobr nɛ ka muɔh. Nɔɔ nɛ u'mɔ ɔa len' tuba. ³³ Bi yuɔn' wɔ, nɛ ki mun' wɔ imɔn, ɔmɛ ji li len u'yaabii bɔ? Kime bi gben' u'miɛl uɔɛndun wuu ni ɔ.» ³⁴ Nɛ uje nɔɔ tɔke' Filip ki ye: «N faare' ɔe nɛ, laan tɔke nni, *Uwien ya ñɔbonsɔknl nɔɔ len' ɔmɛ ya gber nɛ? Wɔn bugben ya gber nɛ bii u len' uba yaar nɛ?» ³⁵ Nɛn saan nɛ Filip ñi' mikɛlm nɔɔ bo ki tɔke' wɔ *Yesu ya gbɛmɔnmɔnt. ³⁶ Bi joh ki ti baa' libuol liba miñunm te

ni'saan, nɛ uje nɔɔ tɔke' Filip ki ye: «Liike-a, miñunm sɔ-a! A li tuo kí sii nni Uwien ya ñunm-ii?» ³⁷ [Nɛ Filip ye: «A teke' *Yesu ki jin' mɔnɔnm la, usɛn te.» Nɛ u ye: «N teke' ki jin' ki ye *Yesu Kristo yé Uwien ya Bijɛ nɛ.»] ^{†38} Nɛn saan nɛ u cè're' bi sien' kutɛnlolku nɔɔ, nɛ wɔn nin Filip kɛ bile jii're', ki kɔn' miñunm ni, nɛ Filip sii' wɔ Uwien ya ñunm. ³⁹ Bi ñɛn' miñunm ni uyo wà nɔɔ, nɛ Yonbdaan ya Fuoñaanm taa' Filip ki bure'. Uje nɔɔ ɔa ji laa' wɔ nɛ ki liebe' ki kɔn' u'tɛnlolku ni, ki joh nin uyɛnsonge. ⁴⁰ Filip wɔn, bi ti laa' wɔ Asɔt ya du ni nɛ. U ñɛh idu yà kɛ ni nɔɔ, u tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt nɛ, ki ti baa' Sesare ya du ni.

Sɔl pekre' ki paan' Yesu bo

9 U ya yo ki laa' Sɔl laan biɛ ki ɔmɔbe limutuol binib bà teke' Yonbdaan ki jin' nɔɔ bo nɛ, ki nuunh wɔ ñ ku bɛ. U jon' bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn saan, ² wɔ ñ kele kugbɔnku kí de wɔ usɛn wɔ ñ jo *Sufmbɛ ya tãan ya dur tà te Damas ya du ni nɔɔ. U ti laa' ni' bɔ binib bà pɛ *Yesu ya sen bo, nì yé bijɛb bii bipiib la, wɔ ñ cuo bɛ kí lòle, kí taa bɛ ní Yerusalem ni.

³ Sɔl joh ki ti nɛke Damas ya du ma nɔɔ, nɛ kuwenwenku kuba ñɛn' paaki bɔ ní i ya tãan bo, ki wende' ki yile' u'bo. ⁴ U lu' tingi ni, nɛ ki cii' unieke uba bɔ u teh: «Sɔl, Sɔl, bɛ tien' a jèndɛh nni?» ⁵ Nɛ Sɔl niire' ki ye: «Yonbdaan, a yé u lɛ daan nɛ?» Nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «Min *Yesu nɛ, a jèndɛh min nɛ. ⁶ Ama fii, kí kɔ udu ni, bi li tɔke ɔe a li tien ma bo.» ⁷ Sɔl nin bijɛb bà tɔke nɔɔ jeke ki se, ka ji li fre kí len, kime bi cii' unieke bɔ nɛ, ama ba laa' wà lienh. ⁸ Sɔl fii', u'nunbii kɛ, ama wa ji lenh. Nɛ bi cuo' u'nuɔ, ki dɛ're' wɔ ki kɔn' Damas ya du ni. ⁹ U tien' iwien ita ka lenh, ka jinh, ka ñuh mɔ.

¹⁰ Wɔ, unil uba là te Damas ya du ni, ki teke' Yonbdaan ki jin', bi yih wɔ Ananiyas. Yonbdaan yin' wɔ tidɛknt yaam ki ye: «Ananiyas.» Nɛ u ye: «Min sɔ, Yonbdaan.» ¹¹ Nɛ Yonbdaan tɔke' wɔ ki ye: «Fii, kí ti kpiɛn usɛn wà bi yih wù usɛn wà cuube nɔɔ, kí li joh Sudas den, kí ti niire uje uba bɔ, u te ki kàareh, bi yih wɔ Sɔl. U yé Tars ya du ya nil nɛ. ¹² U laa' uje uba tidɛknt yaam, bi yih wɔ Ananiyas, u kɔn' ní u'saan, ki lá taa' u'nuɔ ki paan' u'bo, wɔ ñ likre.» ¹³ Nɛ Ananiyas jii' ki ye: «Yonbdaan, n cii' binib len' uje bugben ya gber ki yebe. Bi ye u jènde' a'niib ki gbien' Yerusalem ni. ¹⁴ Bitɔtuɔrciɛnb de' wɔ usɛn u baa' niɛ saan mɔ wɔ ñ cuo binib bà taakeh a'yel bo nɔɔ nɛ.» ¹⁵ Nin nɛn kɛ Yonbdaan tɔke' wɔ ki ye: «Li joh u'saan, kime min nɛ gènde' wɔ, wɔ ñ cè're bà ɔa yé Israyel yaab nin bi'berb nin Israyel yaab ñ bende n yé udaan wà. ¹⁶ Min bugben nɛ li wuɔn wɔ u li ji ijend yà kɛ n'yel bo.» ¹⁷ Nɛn saan nɛ Ananiyas fii' ki jon' Sudas den, ki ti kɔn' Sɔl saan, ki taa' u'nuɔ ki paan' u'bo, nɛ ki ye: «N'ninje Sɔl, Yonbdaan *Yesu wà cè're' a laa' wɔ usɛn ni, uyo wà a we ní nɔɔ nɛ sɔn' nni ní, ñ baa kí cè're á likre, kí cè're *Mifuoñaanm ñ jii're ní a'bo.» ¹⁸ Nɛ nibonn niba ñɛn' Sɔl ya nun ni i ya tãan bo ki lu' ki naan tijɛnpɔkr. U ya yo nɛ u likre', ki fii', bi sii' wɔ Uwien ya ñunm, ¹⁹ nɛ u jin' tijier ki laa' mituɔm.

† Bi kpiɛ' ki kele' tigbɔnt tà nɔɔ ya tuba ni migbiirm 37 ɔa te tu'ni.

Sɔl kpaande' Uwien ya gber Damas ya du ni

Sɔl tien' Damas ya du ni iwenkàanke binib bà teke' Yonbdaan ki jin' nno saan. ²⁰ Nε ki cin' i ya taaan bo ki kɔh *Sufmbε ya taaan ya dur ni, ki tɔkeh binib ki teh *Yesu yé Uwien ya Bijε nε. ²¹ Miyɔkm cuo' binib bà ke ciih u tɔkeh tigber tà nno, nε bi niireh tɔb ki teh: «Bo, na yé wɔn nε là jèndeh binib bà taakeh *Yesu ya yel bo Yerusalem ni nno-ɔɔ? Wa baa' wɔ n̄ lá cuo bà mɔ te n̄ie saan nɔ nε, kí lɔle be, kí taa be kí jo Yerusalem, kí tì ɣukn bitɔtuɔrcienb-ii?» ²² Sɔl wɔn tùɔreh ki faakreh nε, ki lienh ki jinh *Sufmbε bà te Damas ya du ni nno, ki wɔngeh be ki teh *Yesu mɔnbe ki yé Uwien ya Nigend-ke Kristo nε.

²³ Iwien yà yebe gèbre', nε *Sufmbε nno gbriere' ki kpaan' be n̄ ku Sɔl. ²⁴ Idaan ke, n̄ɔnku nin wien ni, bi ke ki gu udu nno ya guon ya nañuɔn nε, Sɔl lá n̄en' ní la, be n̄ ku wɔ. Nε u cii' bi kpaan' u'bo iye ma bo. ²⁵ Nε kuñɔnku kuba, wɔn nin binib bà te nno yuure' wɔ kukendencencienku kuba ni, ki n̄en' liguonl.

Sɔl liebe' Yerusalem bó

²⁶ Nε Sɔl bure' ki tì baa' Yerusalem, ki yíe wɔ n̄ taan nin binib bà teke' *Yesu ki jin' nno; nε bi'ke fenge' wɔ, ka teke' ki jin' ki ye u'mɔ ji yé unil wà teke' *Yesu ki jin' nε. ²⁷ Nεn saan nε Banabas taa' wɔ ki jon' *Yesu ya tondb saan, ki tì tɔke' be Sɔl là laa' Yonbdaan usen ni ma bo nin Yonbdaan len' nin wɔ ma bo nin u laa' lifèl ki tɔke' binib *Yesu ya gber Damas ya du ni ma bo. ²⁸ Banabas tɔke' be ma nno nε bi tuo' ki cère' Sɔl nin ben te. U tɔkeh nin be ki cuonh Yerusalem ni ni'ke saan, ki tɔkeh binib Yonbdaan ya gber nin lifèl. ²⁹ U là tɔke' *Sufmbε bà lienh Grεkmbε ya lenm nno mɔ tigber nno, nε bi finde' nin wɔ, ki nuunh be n̄ ku wɔ. ³⁰ Binib bà teke' *Yesu ki jin' nno cii' bi nuunh be n̄ ku Sɔl ma nno, nε bi taa' wɔ ki jon' Sesare ya du ni, ki cère' u bure' Tars ya du bó. ³¹ *Kristo ya taanl yaab bà te Sude ya tinfenm ni nin Galile ya tinfenm ni nin Samari ya tinfenm ni nno ke là te uyenduɔn ni nε, ki faakreh mitekjim ni, ki boh Yonbdaan bi'fuobm ni nε, *Mifuoñaanm saakreh bi'g-benent ki cèreh bi yèbreh ki pukndeh.

Pier cère' Ene faake'

³² Tɔ, Pier joh ni'ke saan ma nno, nε ki jon' Lida ya du ya nib bà teke' *Yesu ki jin' nno mɔ saan. ³³ U laa' uje uba ni'saan u'gbenent faan' bi yih wɔ Ene. U dɔ kukaag-bɔnku bo haali ibin iniin ka freh ki fih. ³⁴ Nεn saan nε Pier tɔke' wɔ ki ye: «Ene, *Yesu Kristo de' ɣe laanfie ɣɔ. Fii, kí gbɔgbɔbe a'kaagbɔnku.» Nε u pɔk ki fii' i ya taaan bo. ³⁵ Binib bà ke te Lida ya du ni nin Sarɔnn ya du ni nno laa' wɔ, nε ki lèbre' bi'tetem, ki paan' Yonbdaan ya sen bo.

Pier cère' upii uba mεkre' Yope ya du ni

³⁶ Upii uba là te Yope ya du ni ki teke' *Yesu ki jin', bi yih wɔ Tabita, ki liebe' ki yih u'yel bugben Grεkmbε ya lenm ni ki teh Dorkas, ni'tingi si: «upiecel». U là sɔnh

itùonmɔnɔmɔn i yebe, nε ki punh bijiinb mipum.

³⁷ Uwien uba sɔ u lá bunge', ki kpo'. Bi sii' wɔ, nε ki taa' wɔ ki tì ble' lidutɔtuɔl ya duku kuba ni paaki. ³⁸ Yope ya du ya nib bà teke' *Yesu ki jin' nno cii' Pier te Lida ya du ni. Idu nno ɣa fɔke nin i'tɔ ma nno, nε bi sɔn' bijeb bile, be n̄ tì yin Pier wɔ n̄ n̄ikn kí baa bi'saan tonm. ³⁹ Bi tì baa' ki tɔke' Pier nε u fii' ki paan' bi'bo ki bure'. U tì baa' ni'saan, nε bi taa' wɔ ki don' paaki ya duku nno ni. Bikpopiib bà ke taan' ni'saan nno te Pier ya nun bó ki much, ki wɔngeh wɔ tikpelcer tà Dorkas là n̄ele' tù uyo wà u là fuobe nno. ⁴⁰ Pier ɣɔre' bi'ke ki n̄en', nε ki gbaan', ki kàare', ki pekre' utenkpii nno bó ki len' ki ye: «Tabita, fii.» Nε u likre', ki laa' Pier, nε ki fii' ki kèle'. ⁴¹ Pier cuo' u'nɔu ki fin' wɔ, nε ki yin' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno nin bikpopiib nno, ki taa' wɔ ki wuɔn' be u fuobe. ⁴² Binib bà ke te Yope ya du ni nno cii' tigber nno. Nεn bo nε binib teke' Yonbdaan ki jin' ki yebe. ⁴³ Pier tien' Yope ya du ni ki wuɔke'. U là te uje u'ba den nε, bi yih wɔ Simɔn u yé ugbɔnɔjɔbl.

Kɔrneyi laa' Yonbdaan ya tond uba tideknt yaam

10 Uje uba là te Sesare ya du ni, bi yih wɔ Kɔrneyi. U yé Sojambe kobk ya cien nε. Bi yih Sojacekl nno «Itali ya Sojambe nε.» ² Kɔrneyi nin u'den yaab ke pe Uwien bo mɔnɔmɔn nε, ki boh wɔ. U punh bijiinb mipum ki gbiekeh, ki kàareh idaan ke. ³ Lidaali liba ya tajuɔku tikur tuta ya yo, nε u cinbe ki laa' Uwien ya tond uba tideknt yaam, u kɔn' ní u'saan ki yin' wɔ ki ye: «Kɔrneyi.» ⁴ U liike' Uwien ya tond nno, nε bujewanbu cuo' wɔ, nε u ye: «Yonbdaan, a ye ba?» Nε Uwien ya tond nno tɔke' wɔ ki ye: «A'kaare nin a punh bijiinb mipum ma nno nε cère' Uwien tiere' a'bó. ⁵ Fenfenno, sɔn binib be n̄ jo Yope ya du ni, kí tì yin uje uba ní, bi yih wɔ Simɔn, ki baanh wɔ Pier. ⁶ U te ugbɔnɔjɔbl uba den nε, bi yih u'mɔ Simɔn. Iden nno te miñunciem ya gbaal nε.» ⁷ Uwien ya tond wà len' nin Kɔrneyi nno bure', nε Kɔrneyi pɔk ki yin' u'tonsɔnb ni bile nin u'sojambe bà te u'saan idaan ke, ki sɔnh wɔ itùon nno ni ya uba, wà pe Uwien bo mɔnɔmɔn nno, ⁸ ki tɔke' be u laa' nà nno ke, nε ki sɔn' be Yope ya du bó.

Uwien wuɔn' Pier nibonn niba tideknt yaam

⁹ Kutaaku faa' ki laa' bi te usen ni ki neke Yope ya du. Kuwensiiku ya yo, nε Pier don' u te kudulekaaku kùa ni nno ya paaki wɔ n̄ kàare. ¹⁰ Mikònm cuo' wɔ, nε u yíe wɔ n̄ ji. Bi teh tijier be n̄ de wɔ uyo wà nno, nε u laa' tideknt yaam, ¹¹ kutaaku ye, ki laa' nibonn niba, n̄ naan bukpelbu ki pie, bi co ni'ñɔgben inan ni jinh ní tingi. ¹² Itàan inan ya went ke ya bol nin tiwent tà fuunh kubenku bo ke ya bol nin inuɔn ke ya bol te nibonn nno bo. ¹³ Nε u cii' unieke uba bó u ye: «Pier, fii kí ku kí ɣmɔn.» ¹⁴ Nε Pier ye: «Kayi, Yonbdaan, n tì fii' ma, ma ɣmɔn' nibonn nà yé likuɔl, ki yé tijɔknt ya bonn fiebu.» ¹⁵ Nε unieke nno tí ye: «Uwien mɔnge' nà la, la ye n̄i yé jɔknt.» ¹⁶ Unieke nno ye nno bolm mita, nε nibonn nno pɔk ki liebe' ki don' kutaaku. ¹⁷ Uyo wà Pier te ki maaleh wɔ n̄ bende u laa' nibonn nà tideknt yaam nno ya tingi

nnɔ, nɛ binib bà Kòrneyi sɔn' bɛ, bi te ki niireh bɛ ñ bɛnde Simɔn den nnɔ baa' ni'saan, ki lá sere' bunañɔbu ni, ¹⁸ nɛ ki yin' ki niire' ki ye: «Ujɛ wà bi yih wɔ Simɔn, ki baanh wɔ Pier nnɔ te iden yà sɔ-ɔɔ?» ¹⁹ Pier laan biɛ ki te ki maaleh u laa' nibonn nà tideknt yaam nnɔ ya tingi, nɛ *Mifuoñaanm tɔke' wɔ ki ye: «Liike, bijeb bita bi-ba nuunh ñɛ. ²⁰ Fii kí jiire, kí paan bi'bo, ki la jie, kime min nɛ sɔn' bɛ ní.» ²¹ Nɛ Pier jiire', ki tɔke' bijeb nnɔ ki ye: «Min nɛ yé unil wà ni nuunh wɔ nnɔ. Ni nuunh nni bɛ bo?» ²² Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «Kòrneyi nɛ sɔn' tɛ ní. U yé Sojambɛ kobk ya ciɛn nɛ, ki yé ugbemòndaan, ki boh Uwien. *Sufmbɛ kɛ pɛkeh wɔ ki gbiekeh nɛ. Uwien ya tond uba tɔke' wɔ ki ye wɔ ñ yin ñɛ, á baa u'den wɔ ñ cenge a'gber.» ²³ Pier taa' bɛ ki kɔn', ki cère' bi gɔn'.

Ni faa' nɛ u fii' ki paan' bi'bo. Yope ya du ya nib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ ya biba piere' wɔ. ²⁴ Ni tí liɛbe' ki faa' nɛ Pier baa' Sesare ya du ni. U baa' ki laa' Kòrneyi yin' u'den yaab nin u'jotiemònb bi taan' ñɔ, ki kɛ ki gu wɔ. ²⁵ Pier baa' uyo wà nnɔ, nɛ Kòrneyi tuobe' wɔ, ki lá gbaan' u'nintuɔli, ki puke' wɔ. ²⁶ Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Fii», nɛ ki cuo' wɔ ki fin' ki ye: «N'mɔ yé unisaal nɛ.» ²⁷ U lienh nin wɔ ki tí kɔn', nɛ ki laa' binib taan' ki yɛbe. ²⁸ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ninbi, ni ben ki ye unil wà kɛ yé Suf ña ñmɔbe sɛn wɔ ñ kɔ wà ña yé Suf den bii wɔ ñ taan nin udaan. Ama min wɔn Uwien wuɔn' nni ki ye n la ye uba yé jɔknt ka kpɛ ñ nɛkn wɔ. ²⁹ Nɛn bo nɛ ni yin' nni ma nnɔ, n baa', ka yìe'. N ji niireh nɛ nɛ, ni cinbe ki yin' nni bɛ bo?» ³⁰ Nɛ Kòrneyi tɔke' wɔ ki ye: «Detɔlbó ya tajuɔku tikur tuta ya yo, tɛn wu ya yo, n là te n'den ki kàareh, nɛ ki laa' uje uba i ya tàan bo, u se n'nun bó ki guo tikpelɛr tù windeh teen. ³¹ Nɛ u tɔke' nni ki ye: «Kòrneyi, Uwien teke' a'kaare, ki tiere' a punh bijiinb mipum ma nnɔ bó. ³² Nɛn bo, sɔn binib bɛ ñ jo Yope ya du ni, kí tí yin uje wà te ni'ból, bi yih wɔ Simɔn, ki baanh wɔ Pier nnɔ ní. U te ugbɔnjɛbl uba den nɛ, bi yih u'mɔ Simɔn, u'den te miñuncienm ya gbaal.» ³³ U tɔke' nni ma nnɔ, i ya tàan bo, nɛ n sɔn' bɛ ñ tí yin ñɛ ní. A baa' ma kɔ, nì mɔn. Fɛnfɛnnɔ, tí'kɛ te niɛ saan Uwien ya nun bó nɛ, ki yíe tí cii tigber tà kɛ u tɔke' ñɛ á lá tɔke tɛ nnɔ.»

Pier tɔke' Uwien ya gber Kòrneyi den

³⁴ Nɛ Pier len' ki ye: «Imòn nɛ, fɛnfɛnnɔ n bɛnde' ki ye Uwien ña yíe uba ki cɛn' utɔ. ³⁵ Inibol kɛ ni, unil te ki boh Uwien, ki teh nà cuube la, Uwien ya yɛnm sɔnge u'bo nɛ. ³⁶ Ni ben tigbɛmɔnmɔnt tà Uwien cère' Israyel yaab cii' tù nnɔ. Tù yé tigber tà cère' Uwien nin binib taan' buñɔbu kí ñɛ *Yesu Kristo wà yé unil kɛ ya Yonbdaan nnɔ bo nɛ. ³⁷ Ki ben San là kpaandeh uyo wà ki teh binib ñ lèbre bi'tetem wɔ ñ sii bɛ Uwien ya ñunm nnɔ gèbre' ma nnɔ, nibonn nà tien', ki cin' Galile ya tin-fɛnm ni ki tí baa' Sude ya tin-fɛnm kɛ ni. ³⁸ Ki ben mɔ ki ye Uwien cère' *Mifuoñaanm te Nasaret ya *Yesu bo, ki de' wɔ mituɔm. U là cuonh ni'kɛ saan nɛ ki teh nà mɔn, ki cèreh binib bà kɛ usenpol jèndeh bɛ nnɔ faakreh, kime Uwien là te nin wɔ. ³⁹ U tien' tibont tà kɛ *Sufmbɛ ya du ni nin Yerusalem ni nnɔ, tinbi nɛ yé tu'mònkunb. U ya *Yesu nɛ bi kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo, ki

ku' wɔ. ⁴⁰ Ama wɔn nɛ, Uwien mɛkre' wɔ wienta daali bitenkpiib ni, ki cère' binib laa' wɔ. ⁴¹ Wa cère' udu ya nib kɛ laa' wɔ, ama Uwien gènde' tinbi bà uyoyo ti yé bimònkunb nnɔ, u cère' tinbi nɛ laa' wɔ. U mɛkre' bitenkpiib ni ma nnɔ, tinbi nin wɔn nɛ taan' ki jin', ki ñun'. ⁴² U tɔke' tinbi nɛ ki ye tí li kpaandeh ki tɔkeh udu ya nib u'gber, kí li yé u'mònkunb ki ye Uwien gènde' wɔn nɛ, wɔ ñ bu binifuob nin bitenkpiib kɛ tibuur. ⁴³ *Uwien ya ñɔbonsɔknb kɛ là kun' wɔn *Yesu bo imòn ki ye wà kɛ teke' wɔ ki jin' la, Uwien li fère udaan u'biere u'yel bo.»

Mifuoñaanm jiire' ní bà ña yé Sufmbɛ bo

⁴⁴ Pier laan biɛ ki lienh, nɛ *Mifuoñaanm jiire' ní binib bà kɛ cengeh u lienh tigber tà nnɔ bo. ⁴⁵ Nɛ *Sufmbɛ bà teke' *Yesu ki jin' ki piere' Pier nnɔ, laa' Uwien de' bà ña yé *Sufmbɛ nnɔ mɔ *Mifuoñaanm nɛ nì cuo' bɛ miyɔkm. ⁴⁶ Bi cii' bi lienh ilenbol ki pɛkeh Uwien. Nɛn saan nɛ Pier len' ki ye: ⁴⁷ «Uwien de' binib biɛ mɔ *Mifuoñaanm ten tinbi ma kɔ, ñmɛ ji li fre kí ye bi la sii bɛ Uwien ya ñunm-i?» ⁴⁸ Nɛ ki de' usɛn bi sii' bi'kɛ Uwien ya ñunm, *Yesu Kristo ya yel bo. Nɛn saan nɛ bi gbáan' Pier ki ye wɔ ñ tien bi'saan iwenkàanke kí pukn.

Pier liɛbe' ní Yerusalem ki tɔke' Kristo ya taanl yaab u tien' nà

11 *Yesu ya tondb nin Sude ya tin-fɛnm yaab bà kɛ teke' *Yesu ki jin' nnɔ cii' bà ña yé *Sufmbɛ mɔ teke' Uwien ya gber ki jin'. ² Pier liɛbe' ní Yerusalem u yo wà nnɔ nɛ *Sufmbɛ bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ findeh nin wɔ ³ ki teh: «Bɛ tien' a kɔn' bà ña yé *Sufmbɛ den, ki jin' nin bɛ tijier-i?» ⁴ Nɛn saan nɛ Pier taa' tigber cin' ma bo, ki tɔke' bɛ tù tentien' ma bo ki ye: ⁵ «N là te Yope ya du ni ki kàareh, nɛ ki laa' nibonn niba tideknt yaam, ni ñɛn' ní kutaaku bo, ki naan bukpelbu ki piɛ, bi co ni'ñɔkben inan, nì jiih ní ki lá nɛkn' nni. ⁶ N liike' nɛ mɔnmɔnm, nɛ ki laa' itàan inan ya went kɛ ya bol nin kumuɔku ni ya went kɛ ya bol nin tiwent tà fuunh kubenku bo kɛ ya bol nin inuɔn kɛ ya bol te nibonn nnɔ bo. ⁷ Nɛ n cii' unieke uba bó u tɔke' nni ki ye: «Pier, fii kí ku kí ñmɔn.» ⁸ Nɛ n ye: «Kayi, Yonbdaan, n tí fii' ma, nibonn nà yé likuɔl ki yé tijknt ya bonn ña laan kɔn' n'ñɔbu ni fiebu.» ⁹ Nɛ unieke nnɔ tí len' kutaaku bo ki ye: «Uwien mɔnge' nà la, la ye nì yé jɔknt.» ¹⁰ Unieke nnɔ ye nnɔ bolm mita, nɛ ni'kɛ liɛbe' ki don' kutaaku. ¹¹ Nɛ i ya tàan bo, bijeb bita baa' ní ti te † iden yà nnɔ ya nañɔbu saan. Bi sɔn' bɛ Sesare ya du bó ní nɛ bɛ ñ lá yin nni. ¹² Nɛ *Mifuoñaanm tɔke' nni ki ye ñ paan bi'bo, ki la ñmɔbe gèngènde. Nɛ tí'niñjɛb biluob biɛ kɔ piere' nni, ti tí baa' ki kɔn' uje nnɔ den, ¹³ nɛ u tɔke' tɛ u laa' Uwien ya tond uba baa' u'den ma bo, ki tɔke' wɔ ki ye wɔ ñ sɔn binib bɛ ñ jo Yope ya du ni, kí tí yin uje wà bi yih wɔ Simɔn, ki baanh wɔ Pier nnɔ ní. ¹⁴ U li tɔke wɔ tigber tà li cère wɔn nin u'den yaab kɛ ñ ñmɛre. ¹⁵ N cin' n li lienh, nɛ *Mifuoñaanm pɔk ki jiire' ní bi'bo ten m̀ là jiire' ní ti'bo micincinm ma nnɔ. ¹⁶ Nɛn saan nɛ n tiere'

† Bi kpíe' ki kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni, nì kele' ki ye n te nɛ.

Yonbdaan là tãke' tẽ liñɔbonl là nɔɔ. U là ye: «San là taa' miñunm nẽ ki sii' binib Uwien ya ñunm, ama ninbi wɔɔ, n li cẽre *Mifuoñaanm nẽ ñ jire ní ni'bo.»¹⁷ Uwien de' tinbi bà teke' Yonbdaan *Yesu Kristo ki jin' bu-paabu bà nɔɔ, u de' bi'mɔ bu ya paabaabu nẽ. Min yé ñmẽ nẽ kí fre kí pien Uwien u la tien u yíe ma?»¹⁸ *Sufmbe nɔɔ cii' Pier len' nɔɔ ma nɔɔ, nẽ ba ji finde' nin wɔ. Bi pẽke' Uwien, nẽ ki tãke' ki ye: «Imòn, Uwien nẽ mɔnbe ki cẽre' bà ña yé *Sufmbe nɔɔ mɔ lèbre' bi'tetem ki laa' limiel.»

Antiyɔk yaab teke' Yesu ki jin'

¹⁹ Tɔ, bi ku' Etienn uyo wà nɔɔ, nẽ bi cin' ki jèndeh binib bà teke' *Yesu ki jin', nẽ bi yere' ni'ke saan, ki ti baa' Fenisi ya tinfenm nin Ciip nin Antiyɔk ya du ni, ki tãkeh *Sufmbe baba *Yesu ya gber.²⁰ Ama bi'ni bà yé Ciip nin Sirenn yaab nɔɔ baa' Antiyɔk ya du ni, nẽ ki cin' ki tãkeh bà ña yé *Sufmbe nɔɔ mɔ Yonbdaan *Yesu ya gbemɔnmɔnt.²¹ Bi là ñmɔbe Yonbdaan ya tuɔm nẽ. Nẽn bo nẽ binib teke' Yonbdaan ki jin', ki lèbre' bi'tetem, ki paan' u'sen bo ki yebe.²² Tigber nɔɔ lu' *Kristo ya taanl yaab bà te Yerusalem ni nɔɔ ya tubl ni, nẽ bi sɔn' Banabas Antiyɔk ya du bó.²³ U ti baa' ki laa' Uwien tien' bẽ tinimònt ma nɔɔ nẽ u'yenm sɔnge' ki gbien'. Nẽ u saake' bi'ke ya gbentent ki ye bẽ ñ li pẽ Yonbdaan ya sen bo nin inunmón.²⁴ Banabas là yé unimòn nẽ, ki teke' *Yesu ki jin', nẽ *Mifuoñaanm te u'bo. Nẽn bo nẽ binib là teke' Yonbdaan ki jin' ki yebe ki pukn' u'bó.

²⁵ Ni ya puoli bó nẽ Banabas bure' Tars ya du bó wɔ ñ ti nuun Sɔl.²⁶ U ti laa' wɔ, nẽ ki taa' wɔ ki baa' Antiyɔk ya du ni. Banabas nin Sɔl tien' len libinñmenl nẽ ki te Kristo ya taanl yaab ni ki wɔkn' linigol Uwien ya gber. Bi cin' ki yin' binib bà teke' Yesu ki jin' «Kristo yaab» Antiyɔk ya du ni nẽ.

²⁷ U ya yo nẽ *Uwien ya ñɔɔbonsɔknɔ biba ñen' Yerusalem, ki baa' Antiyɔk ya du ni.²⁸ Bi yih uba Agabus. U fii' ki sere', nẽ *Mifuoñaanm cẽre' u len' ki ye mikòncienm miba li lu utingben ke bo. (Mikòncienm nɔɔ mɔnbe ki lu' ubercien Klod ya yo nẽ.)²⁹ Agabus len' nɔɔ ma nɔɔ nẽ bà teke' *Yesu ki jin' nɔɔ ye unil ke ñ de u li fre kí de nà, bẽ ñ taa kí ti tore bi ya tɔb bà te Sude ya tinfenm ni nɔɔ.³⁰ Bi'ke de', nẽ bi taa' ki sɔn' Banabas nin Sɔl bẽ ñ ti de *Kristo ya taanl ya cienb bà te Sude ni nɔɔ.

Uber Herod jènde' bà teke' Yesu ki jin'

12 U ya yo nẽ uber Herod cin' ki jèndeh *Kristo ya taanl yaab biba.² U cẽre' bi ku' San ya ninjẽ Saak nin kijusiek.³ U tien' nɔɔ, ki laa' nì ñmaake' Sufmbe, nẽ u cẽre' bi tí cuo' Pier mɔ. Nì là yé uyo wà *Sufmbe jehleh kunacenukù kù bi ñmɔnh kɔɔn wà ña ñmɔbe ñke nɔɔ nẽ.⁴ Bi cuo' wɔ ma nɔɔ nẽ ki taa' wɔ ki ti pɛkn'. Nẽ ki cẽre' Sojambẽ icek inan gu wɔ. Cɛkl ke cɛkl ñmɔbe sojambẽ binan nẽ. Herod yíe *Sufmbe ya Pak ñ gèbre ñ nẽ wɔ ñ ñen Pier kí bu wɔ tibuur udu ya nib ya nun

bó.⁵ Pier te lipekl ni ma nɔɔ nẽ *Kristo ya taanl yaab mɔ te ki kàareh Uwien nin inunmón, ki dienh wɔ.

Uwien ya tond uba ñen' Pier lipekl ni

⁶ Tɔ, kutaaku kù li faa ñ Herod ñ ñen Pier kí bu wɔ tibuur nɔɔ ya ñɔnku ki laa' Pier dɔ sojambẽ bile ya siik ni nẽ ki gɔh, ki lùo tikudɔkr tule. Biguguurb mɔ se bunañɔbu saan ki gu.⁷ Nẽ Yonbdaan Uwien ya tond uba pɔk ki puo' nẽ u'wenwenku wende' kuduku nɔɔ ni. U ñi' Pier ya kele ni ki finde' wɔ, nẽ ki tãke' wɔ ki ye: «Fii tonm», nẽ tikudɔkr nɔɔ lore' u'nuo ni ki lu'.⁸ Nẽ utond nɔɔ tí tãke' wɔ ki ye: «Gbin a'ningbenl, kí cẽke a'ta-caan.» Pier tien' nɔɔ, nẽ u tí ye: «Gole a'liergbenku kí paan n'bo ní.»⁹ Nẽ Pier paan' u'bo ki ñeh, ki maaleh ki teh nì yé tideknt nẽ. Wa maaleh ki teh utond nɔɔ tien' nà nɔɔ mɔnbe ki yé imòn nẽ.¹⁰ Bi ñeh ma nɔɔ nẽ ki gèbre' uguguurl uba, ki tí gèbre' ulie, ki ti baa' tikur ya nagenku kù pi saali ya nañɔbu nɔɔ. Kunagenku nɔɔ piire' ku'ba, nẽ bi ñen', ki kpien' usen uba kí cuon' waa-mu, nẽ utond nɔɔ pɔk ki bure' ki dàan' wɔ.¹¹ Nẽn saan nẽ Pier ya nun bó wende', nẽ u ye: «Fenfennɔ nẽ n bende' ki ye nì yé tigbemònt. Yonbdaan nẽ mɔnbe ki sɔn' u'tond ní u lá fie' nni Herod ya nuɔ ni, ki ñen' nni *Sufmbe yíe bẽ ñ tien nni nà nɔɔ ni.»

¹² Pier cii' nà tien' wɔ nɔɔ ya tingi, nẽ ki bure' San wà bi baanh wɔ Mark nɔɔ ya naa Mari donbó. Binib taan' ni'saan ki kàareh ki yebe.¹³ U ti baa', ki ñi' saali ya nagenku, nẽ upiitonsɔnl uba baa' ki lá liike' udaan wà ñih. Bi yih upii nɔɔ Loda.¹⁴ U bende' Pier ya nieke, u'yenm sɔnge ki gbien' nẽ wa piire, ki sen' ki liebe' u'tɔb saan, ki ti tãke' bẽ ki ye Pier nẽ se bunañɔbu saan saali.¹⁵ U len' nɔɔ ma nɔɔ, nẽ bi tãke' wɔ ki ye u waare' nẽ. Nin nẽn ke u ñiikeh ki teh nì yé imòn nẽ. Nẽ bi tãke' wɔ ki ye nì lii yé Uwien ya tond wà gu wɔ nẽ.¹⁶ Pier bie ki se ki ñih kunagenku, bi piire' ki laa' wɔn nẽ, nẽ nì beke' bẽ cɛen.¹⁷ Nẽn saan nẽ u yuon' u'nuo ki wuɔn' bẽ ki ye bẽ ñ ñmile. Bi ñmile' nẽ u tãke' bẽ Yonbdaan tien' ma ki ñen' wɔ lipekl ni, nẽ ki len' ki pukn' ki ye bẽ ñ jo kí ti tãke Saak nin bi ya tɔb tigber nɔɔ. Nẽ ki ñen' ki bure' niba bó.¹⁸ Nì faa' uyo wà nɔɔ, nẽ sojambẽ nɔɔ ya yenm saa' ki gbien', nẽ bi niireh tɔb ki teh Pier wuɔn nín tien' mila?¹⁹ Nẽn saan nẽ Herod cẽre' bi nuun' wɔ. Bi nuun' wɔ, ka laa', nẽ u yin' biguguurb nɔɔ, ki niire' bẽ tigber nɔɔ, nẽ ki cẽre' bi ku' bẽ, nẽ ki siere' Sude ya tinfenm ni, ki bure' Sesare ya du bó, ki ti tien' ni'bó iden ile.

Uber Herod ya kuum

²⁰ Herod ya benku ni piebe' Tir nin Sidɔn ya nib bo ki gbien'. Nẽ bi'ke kpaan' buñɔbu bẽ ñ jo kí lɛ wɔ. Bi kpie' ki laa' uje uba nẽ bi yih wɔ Blatus, wɔn nẽ gu Herod ya dugkaaku. Wɔn nin ben kpaan' tũ ñ wɔ ñ cuo uber ya dunl tigber nɔɔ ñ gben nẽ, kime tijer ñeh Herod ya du ni nẽ ki bàareh bi'du ni.²¹ Bi sien' lidaali là bẽ ñ cende tɔb nɔɔ baa', nẽ Herod gole' u'berlierl, ki kèle' u'berbiek bo, nẽ ki cin' ki lienh binib ke ya nun bó.²² U lienh ma nɔɔ, nẽ bi'ke wuureh ki teh: «Nì yé Uwien ya nieke nẽ, na yé nisaal yu.»²³ Nẽ Yonbdaan ya tond uba pebe' wɔ

i ya tàan bo, ki cère' iwien iba ya bol lu' u'bo, ne inin-bieb ηmκnh wα u tì kpo', kime wa kpiεke' Uwien.

²⁴ U ya yo ne Uwien ya gber tùkre' ki yere' ki gbe ni'ke saan. ²⁵ Banabas nin Sαl ben wαn, bi là taa' mipum ki tì de' *Kristo ya taanl ya cienb Yerusalem ni ma nκn, ne ki taa' San wà bi baanw wα Mark nκn, ki liebe' ki jon' Antiyok ya du bó.

Mifuoñaanm cère' bi gènde' Banabas nin Sαl ki sκn' be

13 *Kristo ya taanl yaab bà te Antiyok ya du ni nκn, *Uwien ya fκbκnsκknb nin *Yesu ya gber ya wκnwκknb te b'ni. Ben si: Banabas nin Simeyκn, bi baanw wα unibκn nin Lusiyus, u yé Sirenn ya du ya nil nin Manayenn, bi taan' ki wube' wκn nin Herod Antipas ne. Uκt si Sαl. ² Lidaali liba ne bi lòle' buñbu ki taan' bùol liba ki dondeh Yonbdaan, ne *Mifuoñaanm tκke' be ki ye: «Bore nni men Banabas nin Sαl b'ba, be í sκn n yin' be lituonl là bo nκn.» ³ Bi lòle' buñbu ki kàare' ki tì gben' ma nκn, ne ki taa' b'nuκ ki paan' Banabas nin Sαl bo, ki cèbe' be bi bure'.

Banabas nin Sαl jon' Ciip ya dekl bó

⁴ Tκ, *Mifuoñaanm sκn' Banabas nin Sαl ma nκn, ne bi bure' ki tì baa' Selusi ya du ni, ki kκn' buñercienbu, ki bure' Ciip ya dekl bó. ⁵ Bi tì baa' lidekl nκn ya du uba ni bi yih wù Salaminn, ne ki kκh *Sufmbe ya tàan ya dur ni ki tκkeh binib Uwien ya gber. San Mark κκ là tκke nin be ki toreh be. ⁶ Bi cuon' ki càare' lidekl nκn ke, ne ki tì baa' ligbaatκl ya du uba ni, bi yih wù Pafos, ki cende' uje uba, u yé uñκkdaan, ki yé utonnenfκbκnsκknl. U yé Suf ne, bi yih wα Bar Yesu. ⁷ Uñκkdaan nκn là te lidekl nκn ya gobina saan ne, u yé ununwiendaan, u'yel si Segiyus Pκlus. U cieke wα í cii Uwien ya gber, ne ki cère' bi yin' Banabas nin Sαl ní. ⁸ Bar *Yesu nκn ya yetκl si Elimas ne. Grκkmbe ya lenm ni Elimas ya tingi si uñκkdaan ne. U jeh Banabas nin Sαl ya gber, ne ki fκnkdeh wα í pien gobina nκn u la teke *Yesu kí ji. ⁹ Ne *Mifuoñaanm cère' Sαl, wà bi liebe' ki yih wα Pκl nκn caan' Elimas bo inun, ¹⁰ ki tκke' wα ki ye: «Utonnendaan sin, a'biere ne yebre' nin ηe, a yé usenpol ya bije ne, ki nen nà ke κκn. A nuunh á saa Yonbdaan ya gbemκnt ki tì kpaan mila ne? ¹¹ Fenfennκ, sin nin Yonbdaan ne kòle'. U li cère á juκn teteli, ka ji li lenh bκnbκnl κκnκn kí tì baa uyo wà u yíe.» I ya tàan bo, nì tien' ten ligunl yaam ki biike' u'nun bó, ne u yekn' ki juκn', ki tulnh ki nuunh wà li cuo u'nuc kí die wα. ¹² Gobina nκn laa' nì tien' nκn ma nκn, ne u teke' Yonbdaan ki jin', kime Yonbdaan ya gber tà bi wκkn' wα nκn jin' wα cεen.

Pκl nin Banabas jon' Pisidi ya tinfenm ya du uba ni bi yih wù Antiyok

¹³ Pκl nin u'tκntκnlieb κκn' buñercienbu Pafos ya du ni, ki bure' ki tì baa' Peje ya du ni, u te Panfili ya tinfenm ni. Nen saan ne San Mark dāan' be ki liebe' Yerusalem. ¹⁴ Pκl nin Banabas ben siere' Peje ya du ni, ki bure' ki tì baa' Antiyok ya du ni, u te Pisidi ya tinfenm ni. *Saba ya daali, ne bi κκn' ki kèle' b'itaanl ya duku ni.

¹⁵ Bi kaan' Moyis là kele' *yiko ya gbκnku kùa nκn ni nin *Uwien ya fκbκnsκknb là kele' nà nκn ki gben', ne litaanl ya duku nκn ya cienb sκn' be í tì tκke be kí ye bi ηmκbe tigber be í tκke kí saake binib ya gbennent la, be í tκke. ¹⁶ Nen saan ne Pκl fil' ki sere' ki yuon' unuc ki len' ki ye: «Israyel yaab nin ninbi bà ke boh Uwien nκn, li cengeh men. ¹⁷ Tinbi Israyel ya bol ya Wien ne là gènde' tí'yaajeb, ki cère' bi pòre' uyo wà bi là te Esipt ni nκn. Ne Uwien taa' u'tuκm ki fκen' be u'ni. ¹⁸ U jènde' nin be kupenpelku ni ibin pinan ne, ¹⁹ ki yaan ki gben' inibol ilole yà là κκ Kanaan ya tink bo nκn, ki taa' b'itink nκn ki de' te, ki kpende' tí'yaak.

²⁰ «Kí fκe uyo wà Israyel yaab là κκ Esipt ni nκn kí tì baa uyo wà Uwien de' be Kanaan ya tink nκn, nì tien' ten ibin kobiinan nin piηun ne. Ni ya puoli bó ne Uwien gèndeh b'ni biba ki teh b'isenlierb, ki ηmκηmκbe ki tì baa' u'fκbκnsκknl Samiel ya yo. ²¹ U ya yo ne bi ye ki yíe be í li ηmκbe uber, ne Uwien gènde' Kis ya bije Sawul, u yé Bensamen † ya baamul ya nil ki tien' b'ber. U yé b'ber ki tì baa' ibin pinan, ²² ne Uwien fκen' wα libel ní, ki taa' *Dafid ki tien' b'ber. Uwien len' wκn *Dafid bo ne ki ye: «N laa' Yese ya bije *Dafid, u yé unil wà n'yenm sκnge u'bo ne. U li tien n yíe nà ke.» ²³ Uwien fκen' wκn *Dafid ya yaabii ni ne *Yesu ki tien' Israyel yaab ya Nmienl kí fκe u là pùon' lipuonl là nκn bo. ²⁴ San liere' *Yesu usen ki baa' ki lá tκke' Israyel yaab ki ye be í lèbre b'itetem ηκ wα í sii be Uwien ya fκunm. ²⁵ San là behw wα í gben u'tuonl ma nκn, ne ki niire' be ki ye: «Ni ben n yé ni maaleh ki teh n yé wà nκn ne-εε? Na te nκn, wκn pε ní n'puoli bó ne, ama ma nín kpe í lore u'taceningben κκnκn.»

²⁶ Tκ, ne Pκl tí tκke' be ki ye: «N'yaab *Abraham ya yaabii nin bà ηa yé *Sufmbe ki boh Uwien nκn, Uwien là cère' tinbi ne cii' tigber tà li cère tí ηmere nκn. ²⁷ Nin nen ke Yerusalem ya nib nin b'berb ηa bende' *Yesu yé udaan wà, ka cii' *Uwien ya fκbκnsκknb là len' nà, bi kàanh nè *Saba ke Saba ya daali nκn ya tingi. Nen bo ne bi bun' *Yesu tibuur. *Uwien ya fκbκnsκknb là len' ki ye bi li tien nκn ne. ²⁸ Ba laa' bi li dule nà bo kí ye u kpe mikuum. Nin nen ke bi mie' Pilat usen be í ku wα. ²⁹ Bi tien' wα nì kele' *Uwien ya gbκnku ni ki ye bi li tien wα ma bo ki gben' ma nκn ne ki jii' wα udcκκκκκκ bo, ki taa' wα ki tì sube'. ³⁰ Ama Uwien cère' u mekre' bitenkpiib ni. ³¹ *Yesu cère' binib bà là pε u'bo ki fκen' Galile ki lá baa' Yerusalem nκn laa' wα iwien yà yebe. Fenfennκ ben ne yé u'mκnkunb udu ya nib ya nun bó. ³² Tinbi κκnκn tκkeh ne tu ya gbemκnκmκnt ne ki teh Uwien là pùon' lipuonl ki de' tí'yaajeb ne. ³³ U tien' lipuonl nκn ki de' tinbi bà yé b'yaabii ne; ki mekre' *Yesu ten nì kele' ma Uwien ya yuon ya gbκnku ni, iyul ile, ki ye:

«Sin ne yé n'Bije.

Dinnκ ne n wuκn' ki ye n yé a'Baa.»

³⁴ Uwien cère' *Yesu mekre' bitenkpiib ni, ka ji li liebe len, ki niireh nin wα í bùre. U là len' nen ne ki ye:

† Bensamen yé Sκκb ya bufκrkaak ne, ki yé Israyel yaab ya baamul piik nin ile nκn ya liba ya yaaje.

«N li de ne tibont tà n là pùon' ki ye n li de tù *Dafid nno,
 tù ñen' ní n ya bùol ne, ki kpe be ní li du tu'bo.»
 35 Nen bo ne ni tí kele' kugbónku nno ni niba saan ki ye:
 «Nja ní cère a'niñaan ní büre.»
 36 *Dafid là fuobe uyo wà nno, u là yé Uwien ya tonsónl ne, ki teh Uwien yíe ma. U tí kpo', ne bi sube' wà u'yaa-jeb saan, u büre'. 37 *Yesu wón, Uwien mekre' wà ne, wa büre'. 38 N'yaabe, Moyis ya yiko ña là fre' ki bù' ne gbemòndenb ama wa ke teke' *Yesu ki jin' la, Uwien li bù wà ugbemòndaan ne. Ní li ben kí ye wón bo ne bi tókeh ne ki teh Uwien li fère ne ní'biere. 40 Tó, liike men ní'yul bo ki la cère *Uwien ya ñóbonsóknb là len' nà nno ní tu ne. Bi là len' ki ye: 41 «Ninbi bà yih bitób fenm nno, liike men,
 kí cère nè ní ji ne ní juore fenm,
 kime n li tien miyókm ya bonn niba,
 uyo wà ni laan fuobe,
 unil tóke' ne lituonl nno bó la,
 na ní teke kí ji.» »

42 Pól nin Banabas ñeh litaanl ya duku nno ni uyo wà nno, ne bi gbáan' be ki ye *Saba wà we ní nno ya daali, be ní tí ní liebe ní, kí lá tóke be tu ya gber. 43 Litaanl nno yaare' uyo wà nno, ne *Sufmbe ligol nin binib bà yé Sufkpenkpend ki pukeh Uwien nno paan' Pól nin Banabas bo. Ne Pól nin Banabas tókeh be ki teh Uwien juoke' be ma nno, be ní li tuu ki pe u'sen bo mómómóm.

44 Tó, *Saba wà tuón' nno ya daali, udu nno ya nib bà yebe taan' be ní cenge Yonbdaan ya gber. 45 *Sufmbe ya cienb laa' linigol nno taan' ma nno, ne bi ponbe' nin be ki gbien', ki sukreh Pól, ki saah u tókeh tigber tà nno.

46 Nin nen ke Pól nin Banabas laa' lifèl ki tóke' be ki ye: «Ní bi kpe tí kpié kí tóke ninbi ne Uwien ya gber. Ne ni yie', ka teke' tù, ki maale' ki ye na kpe ní le limiel là ña ñmóbe gbenm. Nen bo ne ti li pekre bà ña yé *Sufmbe bó. 47 Yonbdaan tóke' te nà só. U ye:

«N tien' sin ne kuwenwenku á li wende inibol ke,
 kí cère binib bà ke te utingben bo ní ñmère.» »

48 Binib bà ña yé *Sufmbe nno cii' bi len' nno ma nno, ne bi'yenm sónge' ki gbien', ne bi pèkeh Yonbdaan ya gber céen. Ne binib bà ke Uwien sien' ki ye be ní le limiel là ña ñmóbe gbenm nno, teke' ki jin'. 49 Nen saan ne Yonbdaan ya gber yereh mitinfenm nno ke ni. 50 *Sufmbe ben wón, bi cère' bipiikpekpiekb bà te udu nno ni, ki pukeh Uwien nno nin udu nno ya cienb kpre' Pól nin Banabas bo, ki jènde' be, ne ki ñkre' be ki ñen' bí'du ni. 51 Pól nin Banabas kpakpaare' bí'taan ya tengunku ki wie' nè †, ne ki bure' Ikoniýóm ya du bó. 52 Binib bà teke' *Yesu ki jin' Antiyók ya du ni nno wón *Mifuoñaanm te bí'bo ne bi ñmóbe uyensónge ki gbien'.

Pól nin Banabas te Ikoniýóm ya du ni

14 Pól nin Banabas tí baa' Ikoniýóm ya du ni, ne ki tien' bi bi tien' mà Antiyók ni nno. Bi kón' *Sufmbe ya taanl ya duku ni ki tóke' binib Uwien ya gber. Nen bo ne *Sufmbe nin Grekmbé teke' ki jin' ki yebe. 2 Ama

† Sufmbe bo kí kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: nà ke ji tu unil la, ní yé u'yaar ne, na jí yé uba yaar.

*Sufmbe biba tien' uyufaa, ka teke' ki jin', ki sure' bà ña yé *Sufmbe nno bi kpre' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno bo, ki maaleh bí'bo nà bre. 3 Nin nen ke Pól nin Banabas tien' udu nno ni ki wóke'. Bi là ñmóbe lifèl ki lienh ki du Yonbdaan bo ne, ne u cèreh bi teh miyókm ya bont ñk wà ní wón kí ye bi tókeh u'juokm ya gber tà nno yé imòne. 4 Ama udu nno ya nib ña len' ki cii' tób bó, ne ki gbiire' icek ile. Biba se *Sufmbe ya ciek bó, ne bitób mó se *Yesu ya tondb ya ciek bó. 5 *Sufmbe nin bí'cienb nin bà ña yé *Sufmbe nno ya biba bonde' bi li tien' *Yesu ya tondb ma, ki ye bi li jènde be ne, kí yèke be iten kí ku be. 6 Pól nin Banabas cii' bi nuunh be ní tien be ma, ne ki sen' ki jon' Likawoni ya tinfenm ya du Lista nin Debe nin idu nno ya tengbaan ni. 7 Ne ki tókeh ní'mó bó yaab tigbemómómóm nno.

Pól nin Banabas te Lista ya du ni

8 Uje uba là te Lista ya du ni, u'taan faan wà ní fre kí fii kí sere. Bi maa' wà uwób ne, wa cuon' fiebu. 9 Lidaali liba Pól lienh ne u cengeh. Pól caan' u'bo inun, ki bende' ki ye u'tekjim li cère wà ní faake. 10 Ne ki len' ufaa bo ki ye: «Fii kí sere.» Ne uje nno fii' ki maabe' ki ci', ki cin' ki cuonh. 11 Linigol laa' Pól tien' nà nno, ne ki wuure' Likawoni yaab ya lenm ni ki ye: «Ho! Ibule ne kpende' binib ki baa' tí'saan-a!» 12 Ne bi yin' Banabas *Seyus, ki yin' Pól Hermes ††, kime Pól ne sóbe ki lienh. 13 Ubul *Seyus nno ya duku te udu nno ya guon ya nañóbu saan ne saali. Seyus ya tótókré tuke' ní inaje nin misipuum mà u tien' mè uyukpekpie yaam ki baa' iguon nno ya nañóbu saan, ki yie wón nin linigol nno ní tókre lituórl kí de Banabas nin Pól.

14 Ama *Yesu ya tondb Banabas nin Pól cii' nno ma nno, bí'yenm saa' ki gbien', ne bi cuo' bí'lier ki kere' ‡, ki sen' ki kón' linigol nno ya siik ni, ne ki wuureh 15 ki teh: «Tí'jtiebe, be bo ne ni teh nie ya bonn-i? Tí'mó yé binib ten ninbi ne. Ti baa' ki tókeh ne tigbemómómómóm ne ki teh ní'bule yii yé fenm ne, ní wie yí ki paan' Uwien wà fuobe bo. Wón ne ñen' kutaaku nin kitink nin miñuncienm nin tibont ke. 16 Uyo bo, u là cère' inibol ke pe ì yie nà bo ne. 17 Nin nen ke wà dàan' mimómómómómóm ya tienm ñk wà ní wón binib u yé udaan wà. U cèreh utaa ni, tijer teh, ni jinh ki gbuokeh, ki te liwiél ni.» 18 Nin *Yesu ya tondb len' nà ke nno bi ñikn' ne ki tí pien' linigol nno lí la tókre tuórl kí de be.

19 Nen saan ne *Sufmbe biba ñen' Antiyók nin Ikoniýóm ya du bó ki baa' ní, kí lá sure' linigol nno, kí cère' lí kpre' Pól nin Banabas bo, kí yèke' Pól iten, kí fun' wà kí ñen' udu ni, kí maaleh kí teh u kpo' ne.

20 Binib bà teke' *Yesu ki jin' nno baa' kí lá sere' kí guón' wà, ne u fii', kí liebe' kí kón' udu nno ni.

Pól nin Banabas liebe' kí jon' Antiyók ya du ni

Kutaaku faa' ne Pól nin Banabas siere' kí jon' Debe ya du bó, 21 kí tí tókeh ní'bó yaab tigbemómómómómóm nno. Ne binib teke' tù kí paan' *Yesu ya sen bo kí yebe. Bi siere'

†† Grekmbé ya du ni bí yih ibule ya cien ne Seyus, ne kí yih itond Hermes. ‡ Liike Matie 26:65.

ki liebe' Lista ya du nin Ikoniyoḡm ya du nin Antiyok ya du wà te Pisidi ya tinfenm ni nno ni. ²² Bi gèbreh idu nno ni ma nno, ne ki saakreh bà teke' *Yesu ki jin' nno ya gbenent, ki gbiereh be ki teh be ḡ li tuu ki ḡmobe mitekjim, ki tkeh be ki teh ti li jènde kí gbien ne kí yaan kí ko Uwien ya bel ni. ²³ Nen saan ne bi gènde' *Kristo ya táan ke ni bicienb, ne ki lôle' buñobu, ki kàare' ki de' be, ki taa' be ki ḡukn' Yonbdaan wà bi teke' wò ki jin' nno.

²⁴ Pól nin Banabas ñen' Pisidi ya tinfenm ni, ne ki jon' Panfili ya tinfenm ni. ²⁵ Bi ti baa' Peje ya du ni ki tke' udu nno ya nib Uwien ya gber, ne ki bure' Atali ya du bó. ²⁶ Bi ti baa', ne ki kon' buñerzienbu, ki puore' miñuncienm ki liebe' Antiyok ya du bó. U ya du ni ne *Kristo ya taanl yaab kàare' ki ye Uwien ḡ juoke be bi sòn' lituonl là nno bo.

²⁷ Bi ti baa', ne ki taan' *Kristo ya taanl yaab, ki tke' be Uwien cère' bi tien' tibont tà ke nno nin u wuon' bà ḡa yé *Sufmbe mitekjim ya sen ma bo. ²⁸ Pól nin Banabas tien' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno saan ki wuoke'.

Bi finde' upunjie bo Antiyok ya du ni

15 Tò, binib biba ñen' Sude ya tinfenm bó ní ki baa' Antiyok ya du ni, ki lá wòknh binib bà teke' *Yesu ki jin' nno ki teh: «Na jie' ní'pun Moyis ya yiko ye ma bo la, Uwien ḡa ḡ ḡmien ne.» ² Pól nin Banabas ḡa tuo', ne ki finde' nin be tigber nno bo ki gbien'. Nen bo ne bi'ke tuo' ki ye Pól nin Banabas nin binitob biba ḡ jo Yerusalem, kí ti le *Yesu ya tondb nin u'taanl ya cienb ifinfinde nno bo. ³ Ne *Kristo ya taanl yaab bà te Antiyok ni nno piere' be †. Bi joh ma nno ne ki ñeh binib bà teke' *Yesu ki jin', ki te Fenisi nin Samari ya tinfenm ni nno saan, ki tkeh be ki teh bà ḡa yé *Sufmbe mò lèbre' bi'tetem ki teke' *Yesu ki jin'. Ne ni songreh bi'ke ya yenm ki gbiekeh.

Bi taan' litaanl Yerusalem ni

⁴ Bi ti baa' Yerusalem ni, ne *Kristo ya taanl yaab nin bi'cienb nin *Yesu ya tondb teke' be kucènku. Ne Pól nin Banabas tke' be Uwien cère' bi tien' tibont tà ke nno. ⁵ *Farisienmbe ya cekl yaab bà lèbre' bi'tetem ki teke' *Yesu ki jin' nno ya biba, fii' ki sere', ki len' ki ye bà ḡa yé *Sufmbe ki teke' *Yesu ki jin' nno, ni kpe be ḡ jje bi'pun ne, kí li boh Moyis ya yiko. ⁶ Nen saan ne *Yesu ya tondb nin u'taanl ya cienb taan' be ḡ liike bi li tien ma tigber nno. ⁷ Bi finde' ki gbien' ma nno, ne Pier fii' ki sere', ki tke' be ki ye: «N'yaabe, ni ben ki ye Uwien gènde' nni ní'ni ni wuoke' ḡa bà ḡa yé *Sufmbe ḡ cii u'gbemomont n'ñobu ni, kí teke' *Yesu kí ji ne. ⁸ Uwien ben binib ya fèl ni te ma bo, ne ki de' be *Mifuoñaanm ten u là de' tí'mo ma bo ḡa wò ḡ wuon be, kí ye u gènde' be ne. ⁹ Wa bore' tinbi nin ben, kime mitekjim bo ne u sokre' bi'fèl bo ya jòknt. ¹⁰ Nì te nno la, be tien' fenfenno ni delkeh Uwien, ki wòbndeh be, be ḡ tuke litukl là tinbi nin tí'yaajeb ḡa fre' ki tuke' lè? ¹¹ Ama

† Bi li fre kí lèbre ki piere' kí ye ki tore' mò.

tinbi wòk, Yonbdaan *Yesu ya juokm bo ne ti teke' wò ki jin' ki ḡmere'. Nì te nno ne bà ḡa yé *Sufmbe mò ya bùol.»

¹² Pier len' ki gben', ne linigol nno ḡmile', ki cengeh Banabas nin Pól li len' kí ye bà. Ne bi cin' ki tkeh be Uwien cère' bi tien' miyokm ya bont tà bà ḡa yé *Sufmbe ni nno ma bo. ¹³ Banabas nin Pól len' ki gben' ma nno ne Saak mò ye: «N'yaabe, cenge men. ¹⁴ Simon tke' te Uwien cin' ki tien' ma bo. U gènde' bà ḡa yé *Sufmbe mò ni binib ki tien' u'yaab. ¹⁵ Nì tien' ten *Uwien ya ñobonsoknb là len' ma bo ne, kime ni kele' *Uwien ya gboknu ni ki ye:

¹⁶ «Yonbdaan là len' ki ye:

*Dafid ya den lu' ††, n li liebe ní kí me yì,

N li liebe ní kí fin lilengbenl nno kí cère iden nno ḡ li se.

¹⁷ Nen bo ne binib bà sien' ke li nuun min Yonbdaan. Inibol yà ke n yin' yè, yè ḡ li yé n'ye nno li nuun nni. Yonbdaan ne len' nno, ne ki tien' tibont nno ke.

¹⁸ U cère' binib bende' tibont nno haali uyo bo ne.»

¹⁹ Saak tí len' ki ye: «Nen bo ne n maale' ki ye ni mon ti la li wòbndeh bà ḡa yé *Sufmbe, ki lèbre' bi'tetem ki paan' Uwien bo nno nin tí'yaajetentienm. ²⁰ Ama cère men tí kele kugbòknu kí tke be kí ye: bi la li jinh bule ya jier, kime tù yé tijoknt ne, ki la teh naḡmaal, ki la ḡmònh wenkpil, ki la ji sèm. ²¹ Kime haali tí'yaajeb ya yo kí lá baa dinno, Moyis ḡmobe binib bà wòknh u'yiko ne idu ke ni. Bi tuu ki kàanh wò ne *Saba ke *Saba ya daali *Sufmbe ya táan ya dur ni.»

Bi kele' kugbòknu ki de' bà ḡa yé Sufmbe

²² Nen saan ne *Yesu ya tondb nin u'taanl yaab ke nin bi'cienb gbiere' ki kpaan' ki gènde' bijeb biba bí'ni ki pukn' Pól nin Banabas bó be ḡ sòn be Antiyok ya du bó. Bi gènde' Sudas wà bi baanh wò Basabas nin Silas ne. Bi yé binib bà bi boh be *Kristo ya taanl yaab ni ne. ²³ Bi de' be kugbòknu kùa nno bi kele' ku'ni ki ye ma so: «Tinbi *Yesu ya tondb nin *Kristo ya taanl ya cienb, fuondeh tí'yaab bà ḡa yé Sufmbe ki te Antiyok ya du ni nin Siri ya tinfenm ni nin Silisi ya tinfenm ni nno. ²⁴ Ti cii' tí'yaab biba jon' ní'saan, ki ti tke' ne tigber tà ḡaabeḡ ní'yenm ki dienḡ ne iyenmaale. Ta sòn' be be ḡ ti tke ne gber. ²⁵ Nen bo ne ti taan' ki kpaan' buñobu, ki gènde' tí'ni binib, tí sòn be ní'saan, ben nin Banabas nin Pól, tí'yaab bà ti yé be nno. ²⁶ Bi yé binib bà ḡa tonge' bi'miel Yonbdaan *Yesu Kristo ya tuonl bo ne. ²⁷ Ti sòn' Sudas nin Silas, be ḡ lá tke ne buñobu ni tigber tà ti kele' tù kugbòknu kuu ni nno ne. ²⁸ *Mifuoñaanm tore' te ti kpaan' buñobu, ti la wòbn ne kí de ne *yiko uba wò ḡ li yé ní'bo litukl kí pukn tibont tà yé ní'bo tibonmònt nno bó. Tun si: ²⁹ ni la ḡmònh tòtuomònt, ki la jinh sèm, ki la ḡmònh wenkpil, ki la teh naḡmaal. Ni cuo' ní'ba tu ya bont bo la, nen ne mòk. Ní'yaam ḡ li ḡme.»

³⁰ Tò, bi cèbe' bi sòn' binib bà nno bi bure' Antiyok ya du bó. Bi ti baa' ní'bó, ne ki taan' *Kristo ya taanl yaab

†† Migbiirm mie ya ciim te bolm mile bo ne. Dafid ya den lu' bí Dafid ya bel lu'.

ke, ki taa' kugbɔnku nɔɔ ki ŋukn' bɛ. ³¹ Bi kaan' kù ma nɔɔ, nɛ bi'kɛ ya yɛnm sɔŋge', kime kù saake' bi'g-bɛnɛnt. ³² Sudas nin Silas yé *Uwien ya ñɔɔbɔnsɔknb ma nɔɔ, nɛ ki tɔke' bɛ tigbɛr tù yɛbe ki saake' bi'g-bɛnɛnt bɛ ñ li pɛ Uwien ya sɛn bo mɔnmɔnm. ³³ Bi wuɔke' ni'saan waamu nɛ ki yaan binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔɔ cɛbe' bɛ bɛ ñ liɛbe bà sɔn' bɛ nɔɔ saan nin uyenduɔn. ³⁴ [Silas wɔn juore' ki te Antiyɔk ya du ni nɛ.] †

³⁵ Pɔl nin Banabas mɔ juore' Antiyɔk ya du ni, ki tɔkeh nin binib bi yɛbe ki tì wɔknh binib, ki tɔkeh bɛ Yonbdaan ya gɛr.

Pɔl nin Banabas pàare' tɔb

³⁶ Iwenkàanke gèbre', nɛ Pɔl tɔke' Banabas ki ye: «Cère tí liɛbe idu yà kɛ ni, ti là tɔke' binib Yonbdaan ya gɛr nɔɔ, kí tì fuonde binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔɔ kí liike bi ŋuuke u'gɛr ma bo.» ³⁷ Banabas là yíe wɔ ñ tuke San wà bi liɛbe' ki yih wɔ Mark nɔɔ nɛ. ³⁸ Ama Pɔl ŋa tuo' wɔ ñ liɛbe kí tɔke nin San Mark, kime u là siere' ki dàan' bɛ Panfili ya tinfenm ni, nɛ ka tore' bɛ bi'tùon ni. ³⁹ Pɔl nin Banabas finde' nin tɔb nì tì ben' ki fiire', nɛ wà kɛ taa' u ya bó. Nɛn saan nɛ Banabas taa' San Mark ki kɔn' buñɛrcienbu, ki bure' Ciip ya dekl bó. ⁴⁰ Nɛ Pɔl gènde' Silas wɔ ñ piere wɔ. Binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔɔ kàare' Yonbdaan ki ye wɔ ñ juoke bɛ, nɛ bi bure', ⁴¹ ki ñɛh *Kristo ya táan yà te Siri nin Silisi ya tinfenm ni nɔɔ saan, ki cèreh i'ñib faakreh mitekjim ni.

Timote piere' Pɔl nin Silas

16 Pɔl nin Silas tì baa' Dɛbe nin Lista ya du ni, ki laa' uje uba teke' *Yesu ki jin' ki te mifenm nɔɔ, bi yih wɔ Timote. U'naa yé Suf nɛ, ki teke' *Yesu ki jin', nɛ u'baa yé Grɛk. ² Binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te Lista nin Ikoniyɔm ya du ni nɔɔ kɛ pèkeh Timote nɛ. ³ Pɔl yíe Timote ñ piere wɔ. *Sufmbɛ bà te ni'saan nɔɔ bo nɛ u jie' Timote ya punl, kime *Sufmbɛ nɔɔ kɛ ben ki ye Timote ya baa yé Grɛk nɛ. ⁴ Bi cuonh ki ñɛh idu ni ma nɔɔ, nɛ ki tɔkeh binib bà teke' ki jin' ki te i'ni nɔɔ, *Yesu ya tondb nin u'taanl yaab ya ciɛnb bà te Yerusalem ni ñɛn' isɛn yà nɔɔ, nɛ ki sureh bɛ bɛ ñ li pɛ i'bo. ⁵ Nɛn bo nɛ *Kristo ya táan yaab faakreh mitekjim ni, nɛ binitɔb teknh wɔ ki jinh ki pukndeh bi'bó daan kɛ daan.

Uwien yíe Pɔl ñ jo Maseduɔnn ya tinfenm bó

⁶ *Mifuoñaanm pien' Pɔl nin u'tɔntɔknlieb bi la tɔke Uwien ya gɛr Asi ya tinfenm ni. Nɛn bo nɛ bi gèbre' Friji nin Galasi ya tinfenm, ⁷ ki tì baa' Misi ya tinbien, ki maaleh bɛ ñ jo Bitini ya tinfenm ni, nɛ *Yesu ya Fuoñaanm ŋa de' bɛ sɛn. ⁸ Nɛn saan nɛ bi gèbre' Misi ya tinfenm, ki tì baa' Trowas ya du ni. ⁹ Kuñɔnku nɛ Pɔl laa' Maseduɔnn ya tinfenm ya je uba tideknt yaam, u sɛ u'saan ki gbáanh wɔ ki teh wɔ ñ baa ní Maseduɔnn kí lá tore bɛ. ¹⁰ Pɔl laa' Maseduɔnn ya je nɔɔ tideknt yaam ma nɔɔ, nɛ ti †† pɔk ki bonde' i ya tàan bo, tí jo Mase-

† Bi kpiɛ' ki kele' tigbɔnt tà nɔɔ ya tuba ni migbiirm 34 ŋa te tu'ni. †† Wà kele' kugbɔnku kuu nɔɔ ye tinbi ma nɔɔ, nì wuɔn' ki ye u'mɔ tɔke nin Pɔl nɛ.

duɔnn ya tinfenm bó, kime ti bɛnde' ki ye Uwien nɛ yin' tɛ ni'bó tí tì tɔke u'gbɛmɔnmɔnt.

Upii uba teke' Yesu ki jin' Filip ya du ni

¹¹ Nɛn saan nɛ ti kɔn' buñɛrcienbu Trowas ya du ni, ki cubn' Samotras ya dekl bó. Kutaaku faa' nɛ ti bure' Neyapoli ya du bó. ¹² Nɛ ki ñɛn' nɛn saan, ki jon' Filip ya du bó; u yé Maseduɔnn ya tinfenm ya ducɛncien nɛ. Erom yaab nɛ ŋuuke udu nɔɔ. Ti tien' u'ni iwenkàanke nɛ. ¹³ *Saba ya daali, nɛ ti ñɛn' udu nɔɔ ni, ki jon' ukpen uba ya gbaal. Ti maale' ki ye *Sufmbɛ taakeh nà saan ki kàareh lii te nè nɛ. Ti laa' bipiib biba taan' ni'saan, nɛ ti kèle' ki tɔke' bɛ Uwien ya gɛr. ¹⁴ Upii uba là te bi'ni, bi yih wɔ Lidi. U yé Tiyatiir ya du ya pii nɛ, ki pukeh Uwien, ki kuɔreh ikpɛlde ì mɔn ki yé imónmɔn. Yonbdaan cìbre' u'yɛnm ki cère' u cenge' mɔnmɔnm, ki tuo' Pɔl len' nà nɔɔ. ¹⁵ Ti sùu' wɔn nin u'den yaab kɛ Uwien ya ñunm ma nɔɔ, nɛ u tɔke' tɛ ki ye: «Ni tuo' ki ye n mɔnbe ki teke' Yonbdaan ki jin' la, den mɛn, kí li te n'den.» Nɛ ki cékn' tɛ ti tuo'.

Bi pɛkn' Pɔl nin Silas Filip ya du ni

¹⁶ Lidaali liba nɛ ti tí là joh bi taakeh nà saan ki kàareh nɔɔ. Nɛ ujɛfaan uba cende' tɛ usɛn ni, ki yé uy-onb; ki ŋmɔbe ipol iba, ki tɔkeh binib nà li wun ñ tien. U teh nɔɔ nɛ ki lenh lifaal li yɛbe ki diɛnh u'cɛnbaambe. ¹⁷ U paan' tinbi nin Pɔl bo ki wuureh ki teh: «Binib biɛ nɔɔ yé Uwien wà ŋa ŋmɔbe Nacɛntɔ ya tonsɔnb nɛ. Bi tɔkeh nɛ ni li kpɛn usɛn wà kí ŋmɛre nɛ.» ¹⁸ U teh nɔɔ nɛ idaan kɛ, Pɔl ya benku ni tì piebe', nɛ u jiebe' ki tɔke' ipol nɔɔ ki ye: «Yesu Kristo ya yel bo, siere mɛn u'saan.» Nɛ ì siere' u'saan i ya tàan bo. ¹⁹ Tɔ, ujɛfaan nɔɔ ya cɛnbaambe laa' ba ji li fre kí lɛ faal u'bo, nɛ bi cuo' Pɔl nin Silas, ki tuke' bɛ ufaa bo ki jon' udu nɔɔ ya nib taakeh nà saan nɔɔ, ŋɔ u'ciɛnb ñ bu bɛ tibuur. ²⁰ Nɛ ki taa' bɛ ki wuɔn' Erom yaab ya buur ya ciɛnb ki ye: «Binib biɛ nɔɔ yé *Sufmbɛ nɛ, ki tuke' fɛnfɛnm ki baa' ti' du ni, ²¹ ki wɔknh mitetem mà ŋa kɛ tinbi Erom yaab ñ tuo mè, ki niireh nin tí paan mi'bo.»

²² Bi len' nɔɔ ma nɔɔ nɛ linigol kpre' bi'bo. Tibuur yaab nɔɔ dɛre' ki gore' Pɔl nin Silas ya went, nɛ ki ye bɛ ñ ñi bɛ ilɛnbɛn. ²³ Bi ñi' bɛ cɛɛn, nɛ ki taa' bɛ ki tì pɛkn', ki tɔke' wà gu lipekl nɔɔ ki ye wɔ ñ li gu bɛ mɔnmɔnm. ²⁴ Bi tɔke' wɔ ma nɔɔ nɛ u kuɔn' bɛ lipekl ya dubɛnku ni, ki taa' bi'tàan ki sekn' idɔ ya ŋmɔbe ibon ni, ki lòle' ki mɔkn' yì.

²⁵ Nì tì tuo kuyɔku, nɛ Pɔl nin Silas te ki kàareh, ki geh iyuon ki pèkeh Uwien, nɛ lipekl ya nitɔb cengeh bi'bó. ²⁶ Nɛ kitink jènge' i ya tàan bo ki gbien', ki cère' lipekl ya duku ya tɛnpuul mɔ jènge', nɛ li'nagent kɛ pipiire'. Tikudɔkr tà lùo lipekl ya nib nɔɔ kɛ cecere'. ²⁷ Wà gu lipekl nɔɔ finde', ki laa' tinagent yeye ma nɔɔ, nɛ u nère' u'jusiek wɔ ñ ku u'ba, ki maaleh ki teh lipekl ya nib nɔɔ kɛ ñɛn' ki sensɛn' nɛ. ²⁸ Nɛ Pɔl tien' u'bo ki ye: «La tien a'ba nà bre, ti'kɛ te ni'saan.»

²⁹ Wà gu lipekl nɔɔ ye bɛ ñ taa umu ní, nɛ ki tòre' ki kɔn' lipekl ya du ni, ki gbaan' Pɔl nin Silas ya nun bó,

u'gbenent ke ηch. ³⁰ Ni ya puoli bó ne u taa' be ki ñen' saali, ki niire' be ki ye: «Bicienbe, n li tien mila kí ηmere?» ³¹ Ne bi jiiin' wɔ ki ye: «Teke Yonbdaan *Yesu kí ji, sin nin a'den yaab ke li ηmere.» ³² Nen saan ne bi tɔke' wɔn nin u'den yaab ke Yonbdaan ya gber. ³³ Ne u taa' be u ya yo kuñonku nɔn ke ki tí sɔkre' bi wun ñiñi' be ma nɔn ya gbien. Ne Pɔl nin Silas sii' wɔn nin u'den yaab ke Uwien ya ñunm i ya tãan bo. ³⁴ Ne u taa' Pɔl nin Silas ki jon' u'den, ki tí de' be tijier. U teke' Uwien ki jin' ma nɔn ne wɔn nin u'den yaab te uyensonge ni.

³⁵ Kutaaku faa' ne Erom ya buur yaab nɔn sɔn' bi'so-jambe be ñ jo kí tí tɔke wà gu lipekl nɔn wɔ ñ taa bijeb nɔn kí wiε. ³⁶ Wà gu lipekl nɔn tɔke' Pɔl ki ye tibuur yaab sɔn' ki tɔke' nni ki ye ñ taa ne kí wiε. Nen bo, ñε men kí li joh nin uyenduɔn. ³⁷ Ne Pɔl ye: «Tibuur yaab cère' bi ñiñi' tinbi Erom yaab binib ya nun bó ka bun' te buur, ne ki pekn' te. Fenfenno bi ji yíε be ñ bɔle kí wiε te ma nɔ, ta ñ tuo. Cère tibuur yaab bugben ñ baa kí ñen te.»

³⁸ Sojambe nɔn liebe' ki tí tɔke' tibuur yaab nɔn Pɔl len' nà nɔn. Bi cii' Pɔl nin Silas yé Erom yaab ma nɔn ne bujwaanbu cuo' be. ³⁹ Ne bi baa' Pɔl nin Silas saan ki tien' be kafala, ne ki ñen' be lipekl ni, ki gbáan' be be ñ siere udu nɔn ni. ⁴⁰ Pɔl nin Silas ñen' kupenpekndu nɔn ni, ne ki jon' Lidi den, ki laa' binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔn, ki saake' bi'gbenent, ne ki bure'.

Pɔl nin Silas te Tesalonik ya du ni

17 Pɔl nin Silas siere' Filip ya du ni, ne ki gèbre' An-
fipolis nin Apoloni ya du ni, ki tí baa' Tesalonik ya
du ni. *Sufmbe ya taanl ya duku kuba te len. ² Pɔl kɔn'
litaanl ya duku nɔn ni ten u tí ñ teh ma bo. Ne ki taa'
*Saba uta ki tɔkeh be *Uwien ya gbɔnku ya gber. ³ U
tɔkeh tigber nɔn ya tingi ki teh Uwien ya Nigendke Kris-
to li jènde, kí kpo kí mekre bitenkpiib ni ne. Ne ki teh n
tɔkeh ne *Yesu wà ya gber nɔ, wɔn ne yé Uwien ya
Nigendke Kristo. ⁴ *Sufmbe biba nin Grekmbε bà
pukeh Uwien nɔn ligol nin bipiikpekpiεkb mɔ ligol ya
yenm sɔnge' Pɔl len' nà nɔn bo, ne bi kpɔbn' wɔn nin
Silas bó.

⁵ *Sufmbe bà ya yenm ηa sɔnge' Pɔl len' nà nɔn bo
nɔn, taa' u'bo iponponbe, ne ki taa' idukond isenje ni, ki
kpɔbn' bi'ba bó, ki cère' udu nɔn ya nib taan' ki yebe ki
kpre' Pɔl nin Silas bo, ki teh fenfenm udu ni. Bi jon' uje
uba den, bi yih wɔ Sasɔn ki tí kɔn' nin mituɔm, ki nuunh
be ñ taa Pɔl nin Silas kí jo udu nɔn ya nib taan' nà saan
nɔn, ⁶ ne ka laa' be. Ba laa' be ma nɔn ne ki cuo' Sasɔn
nin binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔn ya biba ufaa bo, ki
taa' be ki jon' udu nɔn ya cienb saan, ne ki wuureh ki
teh: «Binib bà cuon' ki saa' uñendun ke nɔn, baa' nie
saan mɔ, ⁷ ne Sasɔn teke' be u'den. Bi kende' ubercien
Sesa ya yiko bo, ne ki lienh ki teh ubertɔ te, bi yih wɔ
Yesu.» ⁸ Tigber nɔn cɔke' linigol nin udu nɔn ya cienb
ke, ⁹ ne bi teke' Sasɔn nin bi'tɔb nɔn ilike, ki yaan ki wiε'
be.

Pɔl nin Silas te Bere ya du ni

¹⁰ Ni biire' ne binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔn cère' Pɔl
nin Silas bure' i ya tãan bo Bere ya du bó. Bi tí baa' ne
ki jon' *Sufmbe ya taanl ya duku bó. ¹¹ *Sufmbe bà kɔ
Bere ya du ni nɔn teknh tigber ki cɛn' Tesalonik yaab.
Nen bo ne bi teke' Pɔl tɔke' be tigber tà nɔn mɔnmɔnm,
ne ki fiinh *Uwien ya gbɔnku daan ke daan be ñ liike tú
te bii ta te. ¹² Bi'ni binib teke' *Yesu ki jin' ki yebe. Ne
Grekmbε ya piikpekpiεkb nin bijeb mɔ teke' wɔ ki jin' ka
dindin. ¹³ Ama uyo wà *Sufmbe bà te Tesalonik ya du
ni nɔn cii' Pɔl te Bere ya du mɔ ni ki tɔkeh binib Uwien
ya gber nɔn, ne bi jon' ni'mɔ bó ki tí tí cère' linigol kpre'.
¹⁴ Nen saan ne binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔn cère' Pɔl
siere' i ya tãan bo ki kpìen' usen wà joh miñuncienm bó
nɔn. Silas nin Timote ben juore' Bere ya du ni ne. ¹⁵ Bà
piereh Pɔl nɔn, piere' wɔ ki tí baa' Atenn ya du ni ne. Ne
Pɔl tɔke' be ki ye bi tí baa' la, be ñ tɔke Silas nin Timote
kí ye be ñ baa ní u'saan tonm.

Pɔl tɔkeh Uwien ya gber Atenn ya du ni

¹⁶ Pɔl gu Silas nin Timote Atenn ya du ni uyo wà nɔn,
ne ki laa' ibule gbe udu nɔn ni, ne u'yenm saa' ki gbien'.
¹⁷ U te *Sufmbe ya taanl ya duku ni, ne wɔn nin *Sufm-
be nin binib bà pukeh Uwien nɔn tɔkeh tigber. Idaan ke
u joh binib taakeh nà saan ne ki tɔkeh binib bà bàareh
ni'saan nɔn *Yesu ya gber. ¹⁸ Binib biba mɔ là te ni'saan
ki benge' miyenfuom, ben nin Pɔl lienh. Biba yé
*Epikuryenmbe, ne bitɔb yé *Stoyisienmbe. Biba lienh
ki teh «Uje wɔn ñɔñɔbleh ki teh ba ne?» Ne bitɔb lienh
ki teh: «U lii lienh niba bó ya bule ya gber ne.» Bi len'
nɔn, kime Pɔl tɔkeh *Yesu ya gbemɔnmɔnt nin
mimekrm ya gber ne. ¹⁹ Ben nin wɔn jon' udu nɔn ya
buur ya bùol, bi yih nà saan Ayeropaji † nɔn, ne bi niire'
wɔ ki ye: «A li fre kí tɔke te a wɔknh binib miwɔknfɛnm
mà nɔn?» ²⁰ Kime a kpaakeh tí'tub ne nin a'gbecent
tuu, ne ti yíε tí cii tu'tingi. ²¹ Tɔ, Atenn ya du ya nib ke
nin bicenb bà te udu nɔn ni nɔn fe tigbecent ya tɔkm
ne. Nen bo ne bi taakeh ki kaah uyo ke ki tɔkeh tú.

²² Pɔl fii' ki sere' Ayeropaji ya nib nɔn ya siik ni, ne ki
ye: «Atenn yaabe, n sekn' ki laa' ni pe ibule bo cɛn ne.
²³ N cuonh ni'du ni uyo wà nɔn ne ki likeh ni'ponpob, ki
tí laa' liba bi kele' li'bo ki ye: «Ta ben wà nɔn mɔ yaal sɔ.»
Ni pukeh wà, ka ben wɔ nɔn min baa' ñ tɔke ne u ya
gber ne. ²⁴ Wɔn ne yé Uwien, ki ñen' uñendun nin tibont
tà ke te u'ni nɔ. Wɔn wà yé kutaaku nin kitink ya
Yonbdaan nɔn, ηa kɔ nib men' tidur tà nɔn ni. ²⁵ Wa nu-
unh nil ya torm, niba ηa pɔre' wɔ, kime wɔn ne dienh
binib limiel nin mitafaam mà bi fuoreh mɛ nɔn nin ti-
bont ke. ²⁶ U ñen' unibaab ne, ki cère' u pòre' inibol ya
te utingben ke bo nɔ. Wɔn Uwien ne sien' iyo ke, ki bo-
bore' inibol ke nin i'kɔnkuɔn. ²⁷ U là tien' nɔn ηch binib ñ
li nuunh wɔ ne. Nba la, bi ηanηaanh kí nuunh wɔ la, bi
li tí le wɔ. Imɔn wa li jende' tí'ni uba mɔnɔn saan. ²⁸ Wɔn
bo ne ti te, ki fuobe, ki cuonh. Ni'yonyuonb biba mɔ là

† Ayeropaji yé ligbengbenl liba ya yel ne Grekmbε ya lenm ni. Bi là liebe' ki yih binib bà taakeh li'bo nɔn mɔ ki teh Ayeropaji yaab ne.

len' nno nɛ. Bi là len' ki ye: «Tí' mɔ yé Uwien ya bumu nɛ.»²⁹ Ti yé Uwien ya bumu ma nno, ta bi li maaleh ki teh Uwien naan ten ibule nɛ. Unisaal nɛ taa' u'yen-maale nin u'benm ki kpen' iten, ki duore' miñðkm nin ilike ya kurku ki tien' yì.³⁰ Uwien ña tange binib ña laan là ben wɔ ki teh tibont tà nno. Ama fɛnfɛnno u ji tɔkeh uñendun ya nib kɛ nɛ ki teh bɛ ñ lèbre bi'tetem.³¹ Kime u sien' lidaali là u li bu uñendun ya nib kɛ tibuur tù ñ li cuube. U gènde' unil wà li bu binib tibuur nno. U cèrè' udaan mɛkre' bitenkpiib ni ñɔ wɔ ñ wuɔn binib kí ye u mɔnbe ki gènde' wɔn nɛ.»

³² Binib nno cii' Pɔl len' ki ye binib li mɛkre bitenkpiib ni ma nno, nɛ biba le' wɔ, bitɔb mɔ len' ki ye: «Ti lá li cenge a'gber tuu uyo uba nɛ.»³³ Nɛ Pɔl siere' bi'saan ki bure'.³⁴ Nin nen kɛ binib biba teke' *Yesu ki jin', ki kpɔbn' Pɔl bó. Bi'ni bi yih uba Denis u yé Ayeropaji ya nil, utɔ mɔ yé upii, bi yih wɔ Damaris nin binitɔb mɔ.

Pɔl te Korɛnt ya du ni

18 Pɔl siere' Atenn ni, nɛ ki jon' Korɛnt ya du bó.² U tì cende' Suf uba bi yih wɔ Akilas nin u'po. Bi maa' wɔ Pɔnt ya tinfɛnm ni nɛ, ki yih u'po Prisil. Bi ñɛn' Itali ya ducien Erom bó nɛ ki baa' na wuɔke'. Kime ubɛrcien Klod nɛ là ble' liwɔbl ki ye *Sufmbɛ kɛ ñ ñɛ Erom ya du ni. Pɔl nin ben cuo' kujɔtieku.³ Ben nin Pɔl ya tuonl kɛ là tɛ nɛ, bi là pɔh ininbon † nɛ. Nen bo nɛ Pɔl jon' ki tì te bi'den, bi tɛ ki sɔnh.⁴ *Saba kɛ *Saba ya daali Pɔl joh *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni nɛ bi tɔkeh tigber, nɛ u ñikndeh *Sufmbɛ nin Grekmɛ ñ teke *Yesu kí ji.

⁵ Silas nin Timote ñɛn' Maseduonn ya du bó, ki baa' ní uyo wà nno, nɛ Pɔl taa' u'ba ki de' Uwien ya gber ya tɔkm baba, ki tùcreh ki tɔkeh *Sufmbɛ ki teh *Yesu nɛ yé Uwien ya Nigendkɛ Kristo.⁶ Ba tuo' Pɔl ya ñɔbu bó, ki sukreh wɔ ma nno, nɛ u gbɛgbɛ' u'wengolkaar ya tɛngunku ki tɔke' bɛ ki ye: «Na ñmɛrɛ' la, ni'yaar bo, na ñɛn' min. Fɛnfɛnno n li pekɛrè bà ña yé *Sufmbɛ bó nɛ.»⁷ Pɔl siere' ni'saan, ki jon' uje uba den, bi yih wɔ Titiyus Yustus, u yé unil wà pukeh Uwien nɛ. U'den nin litaanl ya duku nno buɔke nɛ.⁸ Litaanl ya duku nno ya cien Krispus nin u'den yaab kɛ teke' Yonbdaan ki jin'. Korɛnt yaab mɔ cii' Pɔl tɔkeh *Yesu ya gber tà nno, ki teke' ki jin' ki yebe, nɛ bi sii' bɛ Uwien ya ñunm.

⁹ Kuñɔnku kuba nɛ Yonbdaan tɔke' Pɔl tidɛknt yaam, ki ye: «La li fɛnge, li tɔkeh binib tigbɛmɔnɔmɔnt nno, ki la li ñmin.¹⁰ N te nin ñɛ, uba ña ñ fre kí tien ñɛ nà bre, kime ni'yaab yebe udu wuu ni.»¹¹ Pɔl tien' ni'saan libinl liba nin inmaale iluob nɛ, ki wɔknɛ binib Uwien ya gber.

Bi tuke' Pɔl ki jon' Galiyɔn saan tibuur

¹² Tɔ, uyo wà Galiyɔn là yé Akayi ya tinfɛnm ya gobina nno nɛ *Sufmbɛ ya cienb kpaan' Pɔl bo iye, nɛ ki cuo' wɔ, ki jon' tibuur,¹³ ki tì tɔke' ki ye: «Uje wuɔ sureh binib bɛ ñ li pukeh Uwien yiko ña ye ma bo nɛ.»¹⁴ Pɔl

† Bi là nukɛh tigbɔnt nɛ ki pɔh ininbon nno, mitɔm la, bi taah tikpɛlɛr nɛ ki pɔh yè.

yàare' wɔ ñ len, nɛ Galiyɔn tɔke' *Sufmbɛ nno ki ye: «U bi bii' libiil liba nɛ, bii u bi tien' kinunɔnk kiba nɛ la, ninbi Sufmbɛ, n bi li duɔn ni'yenm kí cenge ni'bó.

¹⁵ Ama ni findeh nin tɔb iñɔbon bo nin binib ya yel bo nin ni'yiko bo wɔn la, ni yé ni'yaar nɛ. Min ña yé n li yé wà li bu tuu ya gber.»¹⁶ Nɛ ki ñɔrɛ' bɛ ki ñɛn' tibuur ya duku ni.¹⁷ Nɛ binib bà kɛ te ni'saan nno cuo' litaanl ya duku ya cien, Sɔstenn, ki ñih wɔ tibuur ya duku ya nun bó, ama Galiyɔn ña li tange' tù.

Pɔl liɛbe' Antiyɔk ya du bó

¹⁸ Pɔl biɛ ki tien' Korɛnt ya du ni ki wuɔke'. U cèbe' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno, nɛ wɔn nin Prisil nin Akilas bure' bɛ ñ tì kɔ buñɛrcienbu Sankɛ ya du ni. U kuo' u'yur wun ni nɛ u là pùon' lipuonl là nno bo. Bi kɔn' buñɛrcienbu u ya du ni nɛ ki cubn' Siri ya tinfɛnm bó.¹⁹ Bi tì baa' Efes ya du ni nɛ Pɔl dàan' u'tɔntɔknlieb, ki jon' *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni bi tì tɔkeh tigber.²⁰ Bi gbáan' wɔ wɔ ñ tien' bi'saan iwenkàanke, nɛ wa tuo',²¹ ki cèbe' bɛ, ki tɔke' bɛ ki ye Uwien tuo' la, u tí li liɛbe ní bi'saan uyo uba. Nɛ ki kɔn' buñɛrcienbu ki siere' Efes ya du ni, ki bure'²² ki tí baa' Sesare ya du ni. U tì baa' ma nno nɛ ki don' Yerusalem bó, ki fuonde' *Kristo ya taanl yaab, nɛ ki ñɛn' ni'bó ki kɔn' Antiyɔk ya du bó.²³ U tien' iwenkàanke Antiyɔk ya du ni, nɛ ki tí bure'. U joh ma nno nɛ ki ñɛn' Galasi nin Friji ya tinfɛnm ni, ki faake' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno ya tekjim.

Apolos jon' Efes nin Korɛnt ya du ni

²⁴ Uje uba baa' Efes ya du ni, ki yé Suf, bi yih wɔ Apolos. Bi maa' wɔ Aleksandri ya du ni nɛ. U yé unil wà freh ki lienh nɛ, ki ben tigber tà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nno mɔnɔmɔnm.²⁵ Bi là wɔkn' wɔ u li paan ma bo Yonbdaan ya sɛn bo. U'yenm pɛ *Yesu ya gber bo cɛɛn, nɛ u tɔkeh tù binib, ki wɔknɛ bɛ tù te ma bo mɔn-mɔnm. Ama u ben San là siih binib Uwien ya ñunm ma bo nno baba nɛ.²⁶ Apolos kɔn' *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni, ki cin' ki tɔkeh binib *Yesu ya gber nin lifɛl. Prisil nin Akilas cenge' u'gber ki gben', nɛ ki taa' wɔ ki jon' bi'den, ki tì tùcre' ki tɔke' wɔ Uwien ya sɛn ya gber mɔnɔmɔnm.²⁷ Apolos yé wɔ ñ jo Akayi ya tinfɛnm bó ma nno nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nno saake' u'gbenent, ki kele' kugbɔnku ki de' wɔ wɔ ñ tì de bi'tɔb bà te ni'bó nno bɛ ñ teke' wɔ kucɛnku mɔnɔmɔnm. U tì baa' ni'bó nɛ ki tore' binib bà teke' *Yesu ki jin' Uwien ya juokm bo nno ni yebe.²⁸ Kime u lienh ki jinh *Sufmbɛ binib kɛ ya nun bó nɛ, nɛ ki ñiikɛh nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nno bo, ki wɔngɛh ki teh *Yesu yé Uwien ya Nigendkɛ Kristo nɛ.

Pɔl tí te Efes ya du ni

19 Apolos laan biɛ ki te Korɛnt ya du ni u yo wà nno, nɛ Pɔl ñɛn' ijuɔn ya du bó, ki baa' Efes ya du ni, nɛ ki laa' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno ya biba len,² ki niire' bɛ ki ye: «Ni tì teke' *Yesu ki jin' ma nɔ, *Mifuoñaanm jiiire' ni'bo kɔ-kɔ?» Nɛ bi ye: «Tinbi ña laan li cii' nil len' ki ye *Mifuoñaanm te mɔnɔmɔnm.»³ Nɛ Pɔl niire'

be ki ye: «Bi sii' nɛ Uwien ya ñunsii u lɛ ba?» Nɛ bi jii' wɔ ki ye: «Bi sii' tɛ San là siih binib Uwien ya ñunsii wà nɔ nɛ.»⁴ Nɛ Pɔl tɔkɛ' be ki ye: «San là siih binib Uwien ya ñunm mitetem ya lèbrm bo nɛ, nɛ ki tɔkɛh be ki teh be ñ teke wà li paan u'puoli bó ní nɔ kí ji. Ni'tingi si: be ñ teke *Yesu kí ji.»⁵ Bi cii' Pɔl len' nà nɔ, nɛ ki cèrɛ' u sii' be Uwien ya ñunm Yonbdaan *Yesu ya yel bo.⁶ Pɔl taa' u'nuɔ ki paan' bí'bo, nɛ *Mifuoñaanm jiiɛ' ní bí'bo, nɛ bi lienh milencɛnm, ki sɔkndeh Uwien ya ñɔbon.⁷ Binib nɔ kɛ là li baa piik nin bile.

⁸ Pɔl là joh *Sufmbe ya taanl ya duku ni, ki tì baa' in-maale ita nɛ, ki lienh nin binib ka fenge, ki tɔkɛh be Uwien ya bel ya gber, ki ñikndeh ki sureh be be ñ tuo u tɔkɛh tigber tà nɔ.⁹ Ama bí'ni biba ya yul faa, ba tuo' ki teke' tigber nɔ, nɛ ki séreh binib bà teke' *Yesu ki jin' ki pɛ u'sɛn bo nɔ linigol ya nun bó. Nɛn bo nɛ Pɔl siere' ki dāan' be, ki taa' bà teke' Yesu ki jin' nɔ, ki jon' Tiranus ya keraduku bó ki tì wɔknh be idaan kɛ.¹⁰ U tien' nɔ ki tì dukn' ibin ile nɛ. Nɛn bo nɛ Asi ya tinfɛnm ya nib, bà yé *Sufmbe nin bà ña yé *Sufmbe kɛ cii' Yonbdaan ya gber.

Sikefa ya bijieb ya gber

¹¹ Uwien cèrɛ' Pɔl teh miyɔkm ya boncient cɛɛn,¹² haali bi tì taah mupapaajemu nin tikpɛlɛɛr tà kɛ me' Pɔl nɔ mɔkɔkɔn ki tì paakeh bí'wienb bo nin isɛnpol ñaake binib bà bo, nɛ bi faakreh i ya tãan bo.¹³ *Sufmbe biba mɔ là te ki cuonh ni'kɛ saan ki ñuɔh isɛnpol binib saan. Bi yíe be ñ taa Yonbdaan *Yesu ya yel, kí li ñuɔh isɛnpol binib saan, nɛ ki lienh ki teh: «*Yesu wà Pɔl tɔkɛh binib u'gber nɔ ya yel bo, siere mɛn.»¹⁴ Bitɔ-tuɔrcienb ya ciɛn uba nɛ là te ki ñmɔbe bijieb bilole, ki yé Suf, bi yih wɔ Sikefa. Bɛn nɛ là cuonh ki teh nɔ.¹⁵ Nɛ usɛnpol cèrɛ' uje wà u ñaake wɔ nɔ tɔkɛ' be ki ye: «N bɛn Yesu, ki bɛn Pɔl yé udaan wà. Ninbi le? Ni'mɔ yé ñmɛmbɛ nɛ?»¹⁶ Nɛ ki fii' ki ciin' be, ki faake' nin bí'kɛ ki jènde' be ki gbien', ki bunbunge' be. Nɛ bí'kɛ sɛn' ki ñɛn' u'den iñil.¹⁷ Efɛs ya nib, bà yé *Sufmbe nin bà ña yé *Sufmbe kɛ cii' tigber nɔ, bujewanbu cuo' bí'kɛ; nɛ bi kpíeke' Yonbdaan Yesu.¹⁸ Linigol là teke' *Yesu ki jin' nɔ ya biba bàareh ki lá tɔkɛh binib ya nun bó bi là teh nà na mɔn nin bi là teh iñɔke ma bo.¹⁹ Bà là teh iñɔke nɔ ya biba tukeh bí'ñɔkɔgbɔnt ní ki lá taakeh ki cokndeh, ki siɛnh binib kɛ ya nun bó. Bi bù' tigbɔnt nɔ ya daaku, ki laa' ni te tilikur itur piñun nɛ.²⁰ Nɔ nɛ Yonbdaan ya tuɔm bo, u'gber yere' ni'kɛ saan ki ñmɔbe mituɔm.

Kukpiinku kpi' Efɛs ya du ni

²¹ Ni ya puoli bó nɛ Pɔl maale' ki ye u li ñɛ Maseduɔnn nin Akayi ya tinfɛnm bó nɛ kí jo Yerusalem. Nɛ ki ye: «N tì baa' ní'bó la, n li jo Erom ya du bó mɔ.»²² Nɛn saan nɛ u gènde' bà toreh wɔ nɔ ya bile, bi yih uba Timote, ki yih utɔ Erat, ki sɔn' be Maseduɔnn ya tinfɛnm bó. Nɛ wɔn juore' Asi ya tinfɛnm ni ki tien' iwenkàanke.

²³ U ya yo nɛ kukpiinku kpi' Efɛs ya du ni Yonbdaan ya sɛn bo ki bre cɛɛn.²⁴ Uje uba là te udu nɔ ni, bi yih wɔ

Demetriyus. U taah ilike ya kur nɛ ki teh muduwawaa-mu mùa naan tɛn ubul *Atemis ya duku, ki kuɔreh binib bo. Lituonl nɔ bo bitonsɔnb lenh kpɛle cɛɛn nɛ.²⁵ Demetriyus taan' binib bà kɛ sɔnh lituonl nɔ nin binib bà mɔ sɔnh li ya tuonbol, nɛ ki tɔkɛ' be ki ye: «N'jɔtieɛ, ni bɛn ki ye ti fuobe lituonl là bo sɔ-a!»²⁶ Ama Pɔl wɔn lienh ki teh, ibule ña yé bonn, binib nɛ mɛh yì. U sure' binib bà bi tuo' u'ñɔbu bó yebe. Na yé niɛ saan Efɛs ni baba, Asi ya tinfɛnm kɛ ni nɛ. Ninbi mɔkɔn cii', ki sekn' ki laa' mɔ.²⁷ U teh nɔ la, na yé ti'tuonl baba nɛ li saa. Ubucien *Atemis mɔ ya duku li juore fɛnm nɛ. Atemis wà, Asi ya tinfɛnm ya nib nin uñɛndun ya nib kɛ pukeh wɔ nɔ, mɔ ña ji li ñmɔbe kpíeke.»

²⁸ Binib nɔ cii' nɔ ma nɔ nɛ bí'benku ni bɛn' ki gbien' nɛ bi wuureh ki teh: «Efɛs yaab ya bul *Atemis yé ubucien nɛ.»²⁹ Nɛn saan nɛ udu nɔ ya nib kɛ kpɛr', ki tɔkɛ ligol ki joh udu nɔ ya nib taakeh nà saan nɔ, nɛ ki cuo' Pɔl ya tɔntɔknlieb bile usɛn ni. Bi yih uba Gayus, ki yih utɔ Aristak. Bi yé Maseduɔnn ya tinfɛnm ya nib nɛ.³⁰ Pɔl yíe wɔ ñ jo linigol nɔ saan, nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔ pien' wɔ.³¹ Mitinfɛnm nɔ ya ciɛnb bà yé Pɔl ya jɔtieb nɔ mɔ sɔn' ki tɔkɛ' wɔ ki ye u la jo linigol nɔ taan' nà saan nɔ.³² U ya yo nɛ linigol nɔ ñmɔbe kuwaaku ki gbien', ka ji bɛn nà bó si nà bó. Bi-ba wuureh ki lienh tuba, bí'tɔb mɔ wuureh ki lienh tutɔr. Bí'ni biba ña ji là bɛn nà cèrɛ' bi taan' ní'saan mɔkɔkɔn.³³ *Sufmbe bà te ní'saan nɔ gènde' uje uba ki lien' usɛn, bi yih wɔ Aleksand. Linigol nɔ ni biba tɔkɛ' wɔ tigber nɔ ya tingi, nɛ u yuon' unuɔ ki wuɔn' ki ye u yíe wɔ ñ tɔkɛ linigol nɔ tigber nɔ ya tingi nɛ.

³⁴ Ama linigol nɔ bende' ki ye u yé Suf ma nɔ, nɛ bi taakeh ki wuureh ki tì baa' tɛn tikur tule ki teh: «Efɛs yaab ya bul Atemis yé ubucien nɛ.»

³⁵ Udu nɔ ya keraci cèrɛ' linigol nɔ ñmile', nɛ u len' ki ye: «Efɛs yaabe, unil kɛ bɛn ki ye ninbi Efɛs yaab nɛ gu ubucien Atemis ya duku, ki bɛn ki ye u'nɛnɛnku ñɛn' kutaaku bo nɛ ki jiiɛ' ní.³⁶ Uba ña ñ fre kí niɛ kí ye ta te. Nɛn bo, ni bi li duɔn ni'yɛnm nɛ, ki la tien niba ka maale'.³⁷ Kime ninbi nɛ tuke' bijeb biɛ nɔ ki baa' niɛ saan. Ba saa' niba ubul ya duku ni, ka suke' ti'bule mɔ.³⁸ Demetriyus nin u'tonsɔnb ñmɔbe tigber nin unil la, tibuur ya bùol te, bà buh tibuur mɔ te, be ñ jo nɛn bó kí tì len.³⁹ Ni tí ñmɔbe tigbetɔr ki pukn' la, bi li tùɔre tù udu ya taancienl là ñɛndeh *yiko nɔ ni nɛ.⁴⁰ Ta bɛn la, dinɔ ya taanl lie bo, ti'du ya ciɛnb li biin tɛ kí ye ti nu-unh tí kpíin udu nɛ; kime ta ñmɔbe ti li ñi nà bo kí tɔkɛ nà cèrɛ' ti taan'.» U len' nɔ ki gbɛn', nɛ ki cèrɛ' bí'kɛ siere'.

Pɔl jon' Maseduɔnn nin Gres ya du ni

20 Kukpiinku nɔ ya waaku tì ñmile' ma nɔ, nɛ Pɔl cèrɛ' binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔ taan' u'saan, nɛ u saake' bí'gbɛnɛnt, ki cèbe' be ki bure' Maseduɔnn ya tinfɛnm bó.² U ñɛh idu yà te mitinfɛnm nɔ ni, ki tɔkɛh binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔ tigber tù yebe ki saakreh bí'gbɛnɛnt, ki tì baa' Gres ya du ni,³ ki tien' len in-maale ita. U là bɛnh wɔ ñ kɔ buñɛrcienbu uyo wà kí jo Siri ya tinfɛnm bó nɔ nɛ ki cii' *Sufmbe kpaan' u'bo

iyε be' n' tien wɔ nà bre, nε u ye u li liebe' kí ñε Maseduɔnn ya tinfenm bó nε. ⁴ Nε binib biba piere' wɔ. Bà piere' wɔ nɔnɔ ya yel si: Sopater, u yé Bere ya du ya nil nε, ki yé Pirus ya bije nin Aristak nin Sekundus, bi yé Tesalonik ya du ya nib nε nin Gayus, u yé Debe ya du ya nil nε nin Ticik nin Trofim, bi yé Asi ya tinfenm ya nib nε nin Timote. ⁵ Binib bugben liere' usen ki jon' Trowas ya du ni ki tì gu te †. ⁶ Tinbi wɔn, kɔkɔ wà ña ñmɔbe ñɔke ya *nacenu gèbre' nε ki yaan ti kɔn' buñerɔienbu Filip ya du ni. Ti tì tu' be Trowas ya du ni wienɔn daali nε, ki tien' len iwien ilole.

Pɔl te Trowas ya du ni

⁷ *Saba ya daali ya tajuɔku nε ti taan' tí ji Yonbdaan ya jier, nε Pɔl cin' ki tɔkeh binib Uwien ya gber. Nì faa' la, u li bure ma nɔn nε u tɔke' be tù ki tì baa' kuyɔku ya siik. ⁸ Ti taan' lidutɔɔl liba ya paaki ya duku ni nε. Ifr yebe kuduku nɔn ni. ⁹ Unacenza uba ke lidutɔɔl nɔn ya dutaaku ya dubonl bo, bi yih wɔ Etikus. Pɔl tɔke' tigber ki wuɔke' ma nɔn nε migùɔnm ñɔnde' unacenza nɔn u gùɔn' ki gbɔkre', nε ki cere' ki lu' tingi. Bi jii-ire' be' n' fin wɔ ki laa' u kpo'-a! ¹⁰ Nεn saan nε Pɔl jiiere' ki bùɔn' ki yuure' wɔ, nε ki tɔke' be' ki ye: «Cuo men ni'ba, wa kpo'». ¹¹ Pɔl liebe' ki don' kuduku nɔn ya paaki nε ki gbiire' Yonbdaan ya jier bi jin', nε u tí tɔke' be' tigber ki wuɔke'. Nì tì tuo mifaam, nε u bure'. ¹² Bi tuke' unacenza nɔn ní u fuobe nε unil ke ya yenm duɔn'.

Pɔl ñen' Trowas ki jon' Mile

¹³ Tinbi kɔn' buñerɔienbu, ki liere' usen ki bure' Asɔs ya du bó. Pɔl ye ti li taa wɔ buñerɔienbu ni nen bó nε, kime u là yíe wɔ n' cuon nε kí jo ni'bo. ¹⁴ U tì tu' te Asɔs ni, nε ti taa' wɔ buñerɔienbu nɔn ni ti bure' Mitilenn ya du bó. ¹⁵ Ti siere' ni'saan ki bure', nì ñmɔmɔbe ki tì faa' ki laa' ti gaake Kiyoy ya dekl nε. Kutaaku faa' nε ti baa' lidetɔl saan, bi yih le Samɔs, kutaaku tí liebe' ki faa' nε ti baa' Mile ya du ni. ¹⁶ Kime Pɔl ña yíe wɔ n' wuɔke Asi ya tinfenm ni nε ki lɔke' Efes ya du. U là beh wɔ n' baa Yerusalem tonm nε, ki maaleh nì tuo' la, wɔ n' baa len *Pantekot ya nacenu ya daali.

Pɔl cèbe' Kristo ya taanl là te Efes ni nɔn ya ciɛnb

¹⁷ Pɔl te Mile ya du ni, nε ki kɔn' ki yin' *Kristo ya taanl ya ciɛnb bà te Efes ya du ni nɔn. ¹⁸ Bi baa' u'saan uyo wà nɔn, nε u tɔke' be' ki ye: «Kí ñε lidaali là n'taal te Asi ya tinfenm ni nɔn, ninbi nε ben n là fuobe nin nε idaan ke ma bo. ¹⁹ N jii' n'ba tingi nε ki kɔn' Yonbdaan ya tuonl nin tinunsiir, ki jin' ijend, kime *Sufmbe biba là kpaan' iye be' n' li teh nni nà bre nε. ²⁰ N tɔke' nε *Yesu ya gber binib taakeh nà saan nin ni'den ka bɔle' nε tigber tà ke li tore nε. ²¹ N tɔke' *Sufmbe nin bà ña yé *Sufmbe ki ye be' n' lèbre bi'tetem kí paan Uwien ya sen bo, kí teke Yonbdaan *Yesu kí ji. ²² Fenfennɔ min nε te usen ni ki joh Yerusalem nɔ. *Uwien ya Fuoñaanm nε wɔbn' nni n' jo. Ma ben nà li tì tu' nni ni'bo. ²³ Ama n nín ben ki ye *Mifuoñaanm tɔkeh nni idu ke ni ki teh bi li tì

† Liike 16:10.

lòle nni ni'bo, kí jènde nni nɔ. ²⁴ Ama min ña nín tɔngeh n'miel ten len nε yé n'bo nibonmɔnn. N yíe n' sɔn ki tì baa' n'tuonl ya bien nε. N yíe n' tien Yonbdaan *Yesu ye' n' tien nà nɔn nε. Nen si: n' tɔke binib Uwien ya juokm ya gbemɔnmɔnt.

²⁵ «N là cuonh ki tɔkeh ninbi bà ke Uwien ya bel ya gber nɔn, n ben ki ye na ji li le nni. ²⁶ Nen bo nε n tɔkeh nε dinɔn wuɔ ki teh ni'ni wà ke kpo' ki juore' fenfenm la, na ñen' min, ²⁷ kime n tɔke' nε Uwien yíe nà ke, ka bɔle' nε niba. ²⁸ Li ñuuke men ni'ba mɔnmɔnm, kí li ñuuke binib bà *Mifuoñaanm guun' nε be' nɔn mɔnmɔnm. Li likeh be' men. Bi yé Uwien ya taanl nε. U taa' u'Bije ya sɛm nε ki de' lè. ²⁹ N ben ki ye n bure' la, binib li kɔ ni'ni, kí li bre ten ikèr, kí li nuunh be' n' bure' litaanl nɔn, kí tien li'rib nà bre ka n' lɔkre uba mɔnm. ³⁰ Bitonnendenb li ñε ninbi mɔnm ni kí lere binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔn be' n' wíe u'sen kí paan ben bo. ³¹ Nen bo, la gɔh men, kí li tien kí ye ibin ita sɔ n gbiereh ni'ni wà ke nin tinunsiir nε ñɔnɔn nin wien ni.

³² «Fenfennɔ n taa' nε ki ñukn' Uwien; ki tɔkeh nε ki teh ní tiere Uwien ya juokm ya gber bó. Tigber nɔn ñmɔbe mituɔm, ki li cère ní li faa mitekjim ni, ki li de nε lifaal là u bonde' lè ki ble' binib bà ke yé u'yaab nɔn. ³³ N là te ni'saan ma nɔn, ma binbe' uba ya likbu ki ni-ireh nin u'wengolkaar. ³⁴ Ninbi mɔnm ben ki ye n ya nɔje bo nε min nin n'tɔntɔknlieb là fuobe. ³⁵ N tuu ki sɔnh ki wɔngeh nε ki teh ni'mɔ n' li sɔnh nin inunmɔn ñɔ kí li toreh bijiinb, kí li tien Yonbdaan *Yesu mɔnm là len' liñɔbnl là ki ye: «Wà dienh ya yenm sɔnge ki cen' wà teknh nɔn.»

³⁶ Pɔl len' ki tì gben', nε wɔn nin ben ke gbaan' nε u kàare'. ³⁷ Nen saan nε bi'ke cin' ki muɔh ki joh ki tì lɔkn-deh Pɔl. ³⁸ Bi'yenm tùre' ki saa' u len' liñɔbnl là ki ye ba ji li le wɔ nɔn bo nε, nε ki piere' wɔ, wɔ n' tì kɔ buñerɔienbu.

Pɔl doh Yerusalem bó

21 Ti cèbe' be' ma nɔn nε ki kɔn' buñerɔienbu, ki bure' ki cubn' ki tì baa' Kɔs ya dekl; wienle daali nε ti baa' Lod ya dekl, ki ñen' nen saan ki bure' Patara ya du bó. ² Ti laa' ni'saan buñerɔienbu buba bù fih bù n' bure Fenisi ya tinfenm bó, nε ti kɔn' bù ki bure'. ³ Ti joh ki tì likeh Ciip ya dekl tì'nun bó, nε ki ñmieke' lè unɔgen bó, ki cubn' Siri ya tinfenm bó, ki tì baa' Tir ya du ni. Bi li ñen' ituk buñerɔienbu nɔn ni nen saan nε. ⁴ Ti laa' binib bà teke' *Yesu ki jin' udu nɔn ni, nε ki tien' bi'saan iwien ilole. *Mifuoñaanm cère' bi tɔke' Pɔl ki ye u la dùo Yerusalem bó. ⁵ Iwien ilole nɔn gèbre' ma nɔn, nε ti liebe' ki bure'. Ti joh tí kɔ buñerɔienbu, nε ben nin bi'puob nin bi'bumu ke piere' te ki ñen' udu nɔn ni. Tí'ke gbaan' miñuncienm nɔn ya gbaal, ki kàare', ⁶ nε ti cèbe' tɔb, ti kɔn' buñerbu nɔn, nε ben liebe' ki kun'.

⁷ Ti kɔn' buñerɔienbu mifɔrkaam Tir ya du ni nε ki tì baa' Tolemays ya du ni. Ti jon' ki fuonde' binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te ni'saan nɔn, nε ki tien' bi'saan uwien uba. ⁸ Kutaaku faa' nε ti tí liebe' ki bure' ki tì baa' Sesare ya du ni, ki jon' ki tì te Filip wà tɔkeh *Yesu ya gbemɔnmɔnt nɔn den. U yé bi là gènde' jeb bilole †† bà

nnɔ ya uba nɛ. ⁹ U là ɲmɔbe bisieb binan nɛ ba ben jeb, ki sɔkndeh Uwien ya ɲɔɔn. ¹⁰ Ti tien' nɛ'saan iwenkàanke, nɛ *Uwien ya ɲɔɔnɔɔn uba ɲɛn' Sude ya tinfenm bó ki baa' ní bi yih wɔ Agabus. ¹¹ U tu' tɛ nɛ'saan nɛ ki teke' Pɔl ya ningbenl, ki lòle' wɔn Agabus ya tãan nin u'nuɔ, ki len' ki ye *Mifuoñaanm ye ma sɔ: «Udaan wà si liningbenl lie nɔɔ *Sufmbɛ li ti lòle wɔ nɔɔ nɛ Yerusalem ni, kí taa wɔ kí ɲukn bà ɲa yé *Sufmbɛ.» ¹² Ti cii' nɔɔ ma nɔɔ nɛ tinbi nin binib bà te nɛ'saan nɔɔ gbáan' Pɔl ki ye u la dùo Yerusalem bó. ¹³ Nɛ Pɔl ye: «Ni teh be nɔ, ki mɔmɔh ki saah n'ɲenm-i? Min bonde' ki gben' nɛ. Bi li ti lòle nni bii bi li ti ku nni Yerusalem ni Yonbdaan *Yesu bo mɔmɔh la, n li li jo nɛ.» ¹⁴ Wa tuo' ti'yaam ma nɔɔ nɛ ti dàan' wɔ, ki ye: «Yonbdaan ɲ tien u yáe ma.»

¹⁵ Ti tien' nɛ'saan iwenkàanke yà nɔɔ gèbre', nɛ ti bonde' ki ti gben' ki don' Yerusalem bó. ¹⁶ Binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te Sesare ya du ni nɔɔ ya biba mɔ piere' tɛ. Bi tuke' tɛ ki jon' uje uba den ti tì gɔn', bi yih wɔ Minasɔn, u yé Ciip ya nil nɛ, ki pɛ Yesu ya sen bo ni wuɔke'.

Pɔl baa' Yerusalem ni ki jon' Saak den

¹⁷ Tɔ, ti baa' Yerusalem ni ma nɔɔ nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔɔ teke' tɛ nin uyensɔnge. ¹⁸ Kutaaku faa' nɛ tinbi nin Pɔl jon' Saak den ki tì fuonde' wɔ. *Kristo ya taanl ya cienb kɛ mɔ là taan' nɛ'saan. ¹⁹ Pɔl fuonde' be ki tì gben', nɛ ki tɔke' be nɛ'ke dokdoki kí ɲɛ u'tuonl bo Uwien tien' nà bà ɲa yé *Sufmbɛ ya siik ni. ²⁰ Bi cii' Pɔl len' nà nɔɔ, nɛ bi pèke' Uwien, ki tɔke' wɔ ki ye: «Tɛ'niɲɛ, a laa'-aa! *Sufmbɛ itur itur nɛ teke' *Yesu ki jin', nɛ bi'ke ya nun mɔn be ɲ li boh Moyis ya yiko nɛ. ²¹ Bi cii' bi ye a wɔknh *Sufmbɛ bà kɛ te inibotɔ ya du ni nɔɔ ki teh bi la ji ɲ li pɛ Moyis ya yiko bo, ki la ji ɲ li jeh bi'bumu ya pun, ki la ji ɲ li pɛ bi'yaajebok bo. ²² Ti li tien mila? Bi li li cii a'baam bó nɛ. ²³ Tɔ, á tien ti li tɔke ɲɛ nà nɔ. Bijeb binan biba te tɛ'ni, ki là pùon' lipuonl; ²⁴ taa be ní jo Uwien ya duku ni, kí tì tien tijɔknt ya ɲɛnm ya tuɔrl, á pè bi li ti taa tibont tà kí tien lituɔrl nɔɔ bo, ɲɔ be ɲ kuo bi'yur. A tien' nɔɔ la, binib kɛ li bende kí ye bi lienh tà a'bo nɔɔ ta te, kí bende kí ye a'mɔ pɛ Moyis ya yiko bo nɛ. ²⁵ Binib bà ɲa yé *Sufmbɛ ki teke' *Yesu ki jin' nɔɔ, ben wɔn, ti là maale' ki ye nì mɔn tí kele kug-bɔnkɔ nɛ kí tɔke be kí ye bi la ɲmɔnh tɔtuɔrɔnt, ki la ɲmɔnh wenkpil, ki la jinh sɛm, ki la teh naɲmaal.»

²⁶ Kutaaku tí faa' nɛ Pɔl taa' bijeb nɔɔ, wɔn nin ben ti taan' ki cin' ki teh tijɔknt ya ɲɛnm ya tuɔrl nɔɔ. Nɛ u wɔn' Uwien ya duku ya luɔ bo, ki tɔke' utɔtuɔrke lidaali là bi li tien lituɔrl nɔɔ kí gben ɲɔ wà kɛ ɲ de Uwien u'pum.

Bi cuo' Pɔl Uwien ya duku ya luɔ bo

²⁷ Tɔ, bi li tien lituɔrl nɔɔ kí tì dukn iwien ilole nɛ. Iwien nɔɔ tì benh yi ɲ gben, nɛ *Sufmbɛ bà ɲɛn' Asi ya tinfenm bó ní nɔɔ laa' Pɔl Uwien ya duku ya luɔ bo, ki cère' linigol kpre' Pɔl bo, nɛ ki cuo' wɔ, ²⁸ ki wuureh ki

teh: «Israyel yaabe, la tuo men, uje wà sɔ cuonh nɛ'ke saan, ki wɔknh binib kɛ miwɔknhm mà saah tinbi *Sufmbɛ nin Moyis ya yiko nin Uwien ya duku. U tuke' binib bà ɲa yé *Sufmbɛ mɔmɔh, ki wɔn' Uwien ya duku ni, ki kuɔn' kù tijɔknt.» ²⁹ Kime bi là laa' Pɔl nin Trofim, wà yé Efes ya du ya nil nɔɔ tɔke udu ni ma nɔɔ nɛ bi maale' ki ye Pɔl taa' wɔ ki wɔn' Uwien ya duku ni nɛ.

³⁰ Kukpiinku kpi' udu ni nɛ'ke saan, nɛ udu nɔɔ ya nib sen' ki taan' ní, ki cuo' Pɔl, ki dere' wɔ ki ɲɛn' Uwien ya duku ni, nɛ ki pɔk ki piin' inañuɔn. ³¹ Uyo wà bi nuunh be ɲ ku Pɔl nɔɔ, nɛ Erom ya Sojambe ya cien cii' bi ye: «Yerusalem kɛ kpi' ɲɔ.» ³² I ya tãan bo, nɛ ucien nɔɔ taa' Sojambe nin sojambe kobk ya cienb biba, ki tiinh ki joh linigol nɔɔ saan. Bi laa' Sojambe nɔɔ nin bi'cien ma nɔɔ, nɛ bi dàan' ka ji ɲiɲ Pɔl. ³³ Nen saan nɛ sojambe ya cien nɔɔ cuon' ki nek'n' Pɔl, ki cuo' wɔ, ki tɔke' u'sojambe ki ye be ɲ taa tikudɔkr tule kí lòle wɔ, nɛ ki niire' Pɔl yé udaan wà nin u tien' bà. ³⁴ Ama linigol nɔɔ ni, biba wuureh ki lienh tuba, nɛ bitɔɔ mɔ wuureh ki lienh tutɔr. Kuwaaku nɔɔ bo nɛ sojambe ya cien nɔɔ ɲa fre' ki bende' nà tien', nɛ ki tɔke' u'sojambe ki ye be ɲ taa Pɔl kí jo bi'tonsɔnduku saan. ³⁵ Bi tuke' wɔ ki joh ki tì baa' kuduku nɔɔ ya nañkɔkɔl saan, nɛ sojambe tì gben' ki yuure' wɔ paaki, kime linigol nɔɔ ɲmɔbe kinunbɔnk nɛ. ³⁶ Udu nɔɔ ya nib kɛ pɛ puoli nɛ ki wuureh ki teh: «Ku wɔ men! Ku wɔ men!»

Pɔl len' wɔ ɲ fie u'ba Sufmbɛ saan

³⁷ Bi ye be ɲ kuɔn Pɔl kuduku nɔɔ ni uyo wà nɔɔ nɛ u niire' sojambe ya cien nɔɔ Grɛkmbɛ ya lenm ni ki ye: «A li tuo kí cèbe nni ɲ tɔke ɲɛ liñkɔnliba-aa?» Nɛ ucien nɔɔ niire' wɔ ki ye: «A ciih Grɛkmbɛ ya lenm nɛ-ɛɛ? ³⁸ Nen men la, sin ɲa ɲi Esipt ya je wà cère' linigol yie' tɛ'ndu ya cienb ya ɲɔbu bó iden yie nɔ ki tuke' binikub itur inan ki jon' kupenpelku ni nɔɔ-a?» ³⁹ Nɛ Pɔl ye: «Min yé Suf nɛ, ki maa' Tars ya du wà te Silisi ya tinfenm ni, u'yel kpère' nɔɔ ni, ki yé len ya nil. A tuo' la, á cèbe nni ɲ len nin linigol lie nɔ.»

⁴⁰ U cèbe' Pɔl ki ye wɔ ɲ len, nɛ Pɔl sere' linañkɔkɔl nɔɔ bo, ki yuon' unuɔ ki ye be ɲ ɲmile, bi ɲmile' cim, nɛ u len' be *Sufmbɛ ya lenm ni ki ye:

22 «N'baambe nin n'niɲiebe, cenge men fenfen nɔɔ ni tɔke nɛ tigber tà kí fie n'ba nɔ.»

² Bi cii' u lienh bi ya lenm ma nɔɔ, nɛ bi tùɔre' ki ɲmile' cim.

Nen saan nɛ Pɔl ye: ³ «N yé Suf nɛ, ki maa' Tars ya du wà te Silisi ya tinfenm ni nɔɔ ni. Ama bi wube' nni udu wà ni sɔ. Gamaliel nɛ là wɔknh' nni tɛ'yaajeb ya yiko ya bom mɔmɔh. Nɛ n'un là mɔn Uwien ya tuonl bo, ten nɛ'ke ya nun mɔn ma li'bo fenfen nɔɔ wuɔ nɔ. ⁴ N là jèndeh binib bà pɛ *Yesu ya sen bo nɛ haali bi tì kpuokeh, ki coh bijeb nin bipiib, ki lùoh be tikudɔkr, ki tì pekndeh. ⁵ Bitɔtuɔrcienb ya cien nin *Sufmbɛ ya buur ya cekl yaab li fre kí tɔke nɛ kí ye n len' nà nɔ nì yé imòn nɛ. Bi là kele' tigbont mɔmɔh ki de' nni ɲ tì de *Sufmbɛ bà te Damas ya du ni nɔɔ, be ɲ cèbe nni ɲ cuo binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te nɛ'bo nɔɔ, kí lòle be tikudɔkr kí taa be kí baa Yerusalem ni, kí lá dere bi'tub.»

Pɔl tɔke' bɛ u teke' Yesu ki jin' ma bo

(Itùon 9:1-19; 26:12-18)

⁶ «N là joh ki tì nek'n Damas ya du, kuwenwiiku ya yo, nɛ kuwenwencienu kuba ci' ki ñen' paaki bó ní, ki wende' ki yile' n'bo. ⁷ N lu' tingi ni, nɛ ki cii' unieke uba bó u teh: <Sɔl, Sɔl, bɛ tien' a jèndeh nni?> ⁸ Nɛ n niire' ki ye: <Yonbdaan, a yé u lɛ daan nɛ?> Nɛ u jiin' nni ki ye: <Min Nasaret ya *Yesu nɛ, a jèndeh min nɛ.> ⁹ Min nin bà là te nno laa' kuwenwenku nno ama ba cii' wà lienh nni nno ya nieke bó. ¹⁰ Nɛ n tí niire' ki ye: <Yonbdaan, n li tien mila?> Nɛ u jiin' nni ki ye: <Fii kí jo Damas ya du ni, bi li tì tɔke nɛ a li tien nà kɛ.> ¹¹ Kuwenwenku nno wende' n'nun ni ma nno, ma ji lenh, nɛ min nin bà tɔke nno cuo' n'nun ki dièh n tì baa' Damas ya du ni.

¹² «Uje uba là te len, bi yih wɔ Ananias. U pɛ Uwien ya sɛn bo mɔnmɔnm, ki boh Moyis ya yiko nɛ *Sufmbe bà kɛ kɔ Damas ni nno pɛkeh wɔ. ¹³ U baa' ki sere' n'saan nɛ ki tɔke' nni ki ye: <N'ninje Sɔl, likre.> Nɛ n pɔk ki likre' i ya tàan bo ki laa' wɔ. ¹⁴ Nɛ u tɔke' nni ki ye: <Ti'yaajɛb ya Wien ju' ki gènde' nɛ, á bende u'yíem, kí lɛ *Yesu ugbemɔndaan, kí cii' u'nieke bó. ¹⁵ Kime a li yé u'mɔnkunl nɛ binib kɛ ya nun bó, kí tɔke bɛ a laa' nà nin a cii' nà. ¹⁶ Ji la taande, fii kí cère bɛ á sii nɛ Uwien ya ñunm, á tɛ u'yel wɔ á fère nɛ a'biere.>

¹⁷ «Ni ya puoli bó nɛ n liebe' Yerusalem. Lidaali liba nɛ n te Uwien ya duku ni ki kàareh nɛ nì tien' nni tideknt yaam, ¹⁸ n laa' Yonbdaan nɛ u tɔke' nni ki ye: <Fii kí ñe Yerusalem ni tonm, kime len ya nib nɛ á teke a li tɔke bɛ n'gber tà nno.> ¹⁹ Nɛ n jiin' wɔ ki ye: <Yonbdaan, bi ben ki ye min nɛ là joh *Sufmbe ya tàan ya dur ni, ki coh binib bà teke' nɛ ki jin' nno, ki tì pɛkndeh, ki jèndeh bɛ ki gbiekeh. ²⁰ Bi là kuuleh a'mɔnkunl Etienn uyo wà nno, min mɔnm là te n'saan, ki tuo' ki ye nì mɔnm, nɛ ki gu binib bà kuuleh wɔ nno ya wengolkaar.> ²¹ Nɛ u tɔke' nni ki ye: <Li joh, kime n li sɔn nɛ nà bó fɔke, bà nɛ yé *Sufmbe nno saan.> »

Ba kaabe' ki ñi' Pɔl kime u yé Erom yɔ nɛ

²² Linigol nno cenge' Pɔl bó ki tì baa' uyo wà u ye Yonbdaan ye wɔ á jo bà nɛ yé *Sufmbe saan nno, nɛ ki cin' ki wuureh ki teh: «Gben men unil wɔ ya gber kitink bo, kime na kpe wɔ á li fuobe.» ²³ Nɛ ki tũcreh ki wuureh, ki goreh bi'liergbenkt ki wienh, ki yih titent ki plèh paaki ki teh kutengunku. ²⁴ Nɛ Sojambe ya cien nno tɔke' u'sɔjambe ki ye bɛ á taa Pɔl kí kuɔn bi'duku ni, kí ñi' wɔ inalebe, kí wɔbn wɔ wɔ á tɔke u tien' bà nɛ bi wuureh u'bo nno nno. ²⁵ Bi lòle' Pɔl, bɛ á ñi' wɔ inalebe uyo wà nno, nɛ u tɔke' Sojambe kobk ya cien wà se u'saan nno ki ye: «Ni nɛ nɛ usen ní ñi' Erom yɔ, ka kpíe' ki bun' wɔ tibuur ki laa' u'biil-ii?» ²⁶ Sojambe kobk ya cien nno cii' nno ma nno nɛ ki jon' bi'cien nno saan, ki tì tɔke' wɔ ki ye: «A bi ye á tien bɛ sɔ! Uje nno yé Erom yɔ nɛ.» ²⁷ Nɛ bi'cien nno jon' Pɔl saan, ki tì niire' wɔ ki ye: «A yé Erom yɔ nɛ-ɛɛ?» Pɔl tuo'. ²⁸ Nɛ ucien nno ye: «Min pèn' ilike i yebe nɛ ki yaan ki kpende' Erom ya nil.» Nɛ Pɔl ye: «Bi maa' min n yé Erom ya nil nɛ.» ²⁹ Pɔl len' nno ma nno nɛ bà bi li ñi' wɔ kí wɔbn wɔ wɔ á len nno sule'

ki sere' i ya tàan bo. Ucien nno bende' ki ye u lòle' unil wà nno yé Erom yɔ ma nno nɛ bujewanbu cuo' wɔ.

Sufmbe ya buur ya cekl yaab bun' Pɔl tibuur

³⁰ Tɔ, sojambe ya cien nno yé wɔ á tũcre kí bende *Sufmbe biindeh Pɔl nibonn nà bo ma nno, kutaaku faa' nɛ u lore' Pɔl, ki cère' bitɔtɔrcienb nin *Sufmbe ya buur ya cekl yaab kɛ taan', nɛ u cère' Pɔl baa' ki lá sere' bi'nun bó.

23 Pɔl caan' tibuur ya cien nno bo inun nɛ ki ye: «N'yaabe, n ben n'yenm ni ki ye ma nɛ nɛ be biil Uwien ya nun bó haali nin fenfenno.» ² U len' nno ma nno, nɛ bitɔtɔrcienb ya cien Ananias tɔke' bà se ki nɛke Pɔl nno ki ye bɛ á ñi' u'ñɔbu bó nɛ bi ñi'. ³ Nɛn saan nɛ Pɔl tɔke' wɔ ki ye: «A yé a li mɔnm binib ya nun ni nɛ, Uwien nɛ li ñi' sin. A kɛ niɛ saan ki ye a buh nni tibuur ti'yiko ye ma bo nɛ, nɛ ki kende' *yiko bugben bo ki ye bɛ á ñi' nni.» ⁴ Nɛ binib bà te n'saan nno tɔke' Pɔl ki ye: «A sukreh bitɔtɔrcienb ya cien sɔ-kɔ.» ⁵ Nɛ Pɔl ye: «Weee! N'yaabe, ma ben ki ye u yé bitɔtɔrcienb ya cien. N bi ben la, ma bi li len nno, kime nì keke' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: <Nɛ á len a'du ya cien fenfenm.> »

⁶ Tɔ, Pɔl ben ki ye bi'ni biba yé Saduseyenmbe nɛ, bitɔb wɔ yé Farisienmbe. Nɛ u wuure' tibuur ya cekl yaab nno ya siik ni ki ye: «N'yaabe, n yé Farisien nɛ, nɛ n'baa mɔ yé Farisien. N nɛ nɛ lidendenl ki ye bitenkpiib li mekre. Lidendenl nno bo nɛ, bi buh nni tibuur.» ⁷ U len' nno u'ñɔbu nɛ lu', nɛ Farisienmbe nin Saduseyenmbe cin' ki findeh nin tɔb, nɛ linigol nno bore' mile. ⁸ Saduseyenmbe ben, maaleh ki teh tenkpiib nɛ á mekre, Wien ya tondb nɛ te, ciiku mɔ nɛ te, ama *Farisienmbe ben teh ni'ke te nɛ. ⁹ Bi biɛ findeh nin tɔb, ki nɛ nɛ kuwaaku ki gbien', nɛ *Yiko ya wɔnwɔknb ni bà yé *Farisienmbe nno ya biba fii' ki sere' ki len' ufaa bo ki ye: «Ta laa' uje wɔ ya biil. Nba la, Uwien ya tond bii niba nɛ len' nin wɔ.» ¹⁰ Ifinfinde nno brikreh ki joh ma nno, Sojambe ya cien nno fenge bi la lá dɛre kí tɔnde Pɔl nɛ ki tɔke' u'sojambe ki ye bɛ á jire kí jo kí tì ñen Pɔl bi'ni, kí jiin bi'duku ni.

¹¹ Ni'daali ya ñɔnku nɛ Yonbdaan baa' Pɔl saan, ki tɔke' wɔ ki ye: «Cuo a'ba. A tɔke' binib n'gber Yerusalem ni ma bo nno, a li tì tɔke tũ nno nɛ Erom ya du ni mɔ.»

Sufmbe kpaan' iye bɛ á ku Pɔl

¹² Kutaaku faa' nɛ *Sufmbe biba taan' ki kpaan' iye ki pole' ki ye ba ku' Pɔl la, ba á ji ka á ñi' mɔ. ¹³ Binib bà kpaan' iye nno gèbre' pinan. ¹⁴ Bi jon' bitɔtɔrcienb nin *Sufmbe ya cien saan, ki tì tɔke' bɛ ki ye: «Ti pole' ki ye ta ku' Pɔl la, ta á ji bonn. ¹⁵ Fenfenno ninbi nin *Sufmbe ya buur ya cekl yaab tuo' la, ní sɔn unil wɔ á jo Sojambe ya cien saan kí tì tɔke wɔ kí ye wɔ á cère Pɔl á baa n'saan, ní tũcre kí fiin u'gber. Tinbi bonde' nɛ tì wɔ wɔ, wa á baa niɛ saan.»

¹⁶ Pɔl ya ninse ya bije cii' bi bonde' ma bo, nɛ ki jon' Sojambe ya tonsɔnduku bó, ki tì kɔn' ki tɔke' Pɔl. ¹⁷ Nɛn saan nɛ Pɔl yin' Sojambe kobk ya cien uba, ki tɔke' wɔ ki

ye: «Pière unacien wuɔ ni'cien saan, kime u ŋmɔbe tigber tuba wɔ ń tɔke wɔ.»¹⁸ Ne sojambe kobk ya cien nno taa' wɔ ki jon' bi'cien nno saan, ki tì tɔke' wɔ ki ye: «Lipekl ya nil Pɔl ne yin' nni ki tɔke' nni ki ye ń piere unacien wuɔ a'saan, u ŋmɔbe tigber tuba wɔ ń tɔke ŋe.»¹⁹ Sojambe ya cien nno cuo' unacien nno ya nuɔ bi jende', ne u niire' wɔ ki ye: «A yíe á tɔke nni be ya gber-i?»²⁰ Ne u ye: «*Sufmbe biba bonde', ki ye bi li tɔke ŋe kí ye á wun taa Pɔl ní tibuur ya cienb saan, ŋɔ be ń tũɔre kí fiin u'gber. ²¹ Bi tɔke' ŋe la, a la tuo, kime bijeb bà nuunh be ń gũbn usen bó kí ku Pɔl nno gèbre' pinan. Bi pole' ki ye ba ku' Pɔl la, ba ń ji ka ń ńu mɔ. Fɛnfɛnm bi bonde' ki gben'-a, bi ji cengeh sin bó ne.»²² Ne Sojambe ya cien nno tɔke' unacien nno ki ye: «La tɔke nil kí ye a tɔke' nni tigber tũ nɔ», ne ki cère' u bu-re'.

Bi taa' Pɔl ki jon' gobina Feliks saan

²³ Sojambe ya cien nno yin' sojambe kobk ya cienb ni bile ki tɔke' be ki ye be ń taa Sojambe kobiile nin biten-jekb pilole nin sojambe bà bukeh ikpaan nno kobiile, be ń bonde kí lá bure kuñɔnku tikur tuwe ya yo Sesare ya du bó. ²⁴ Ní bonde itaan mɔ kí taa Pɔl kí jo gobina Feliks saan, wɔ ń ńe caabu, niba la tien wɔ. ²⁵ Sojambe ya cien nno kele' kugbɔnku be ń tì de gobina Feliks. U kele' ki ye:

²⁶ «Min Klod Lisiyas ne fuondeh sin ucien, gobina Feliks. ²⁷ *Sufmbe là cuo' uje wuɔ ki benh be ń ku wɔ ne. N cii' u yé Erom yɔ ma nno ne n taa' Sojambe ki tì fie' wɔ bi'saan. ²⁸ N là yíe ń bende bi biindeh wɔ bà bo ma nno, ne ki taa' wɔ ki jon' *Sufmbe ya buur ya ceɔl yaab saan. ²⁹ Bi bun' wɔ tibuur, ne n bende' ki ye bi biindeh wɔ bi'yiko bo ne. Ma laa' u tien' nà, nì kpe be ń ku wɔ bii be ń pekɔn wɔ. ³⁰ N cii' bi ye *Sufmbe kpaan' iye be ń ɔle kí ku wɔ ma nno ne n cère' bi taa' wɔ i ya tãan bo ki baa' a'saan, ki tɔke' binib bà biindeh wɔ nno ki ye bi'mɔ ń jo a'saan, kí tì tɔke ŋe bi biindeh wɔ bà bo.»

³¹ Tɔ, Sojambe nno paan' bi'cien tɔke' be nà nno bo, ne ki taa' Pɔl kuñɔnku ki jon' Antipatis ya du bó. ³² Kutaaku faa' ne Sojambe bà cuonh tingi ni nno liebe' bi'duku bó, ne bitenjekb nno gèbre' nin Pɔl ki joh Sesare ya du bó. ³³ Bi tì baa' ki taa' kugbɔnku nno ki de' gobina Feliks, ne ki taa' Pɔl mɔ ki ŋukɔn' wɔ. ³⁴ Gobina nno kaan' kugbɔnku nno ki gben', ne ki niire' Pɔl ki ye «A yé mi le tinfɛnm be yɔ ne?» Ne Pɔl ye: «N yé Silisi yɔ ne.» U cii' u yé Silisi yɔ ma nno, ³⁵ ne u tɔke' wɔ ki ye: «Binib bà biindeh ŋe nno mɔ baa' ní la, n li cenge a'gber.» Ki cère' u te uber Herod là men' kubɛrduku kùa nno ni, ne bi gu wɔ.

Sufmbe biin' Pɔl

24 Iwien inun gèbre', ne bitɔtuɔrcienb ya cien Ananiyas baa' Sesare ya du ni nin *Sufmbe ya cienb biba nin lɔya uba bi yih wɔ Tetulus. Ne bi biin' Pɔl gobina Feliks ya nun bó. ² Bi yin' Pɔl u baa' ne Tetulus cin' ki biindeh wɔ ki teh: «Ucien Feliks, sin bo ne ti ŋmɔbe uñɔkpaan ki tì gben' kí ńe a laa' miyenfuom mà ki tuke' milèbrm ki baa' tì'du wuu ni nno. ³ Ti lenh a teh

mimɔnm mà uyo ke ni'ke saan, ne ki faareh ŋe. ⁴ Ma yíe ń len kí wuɔke kí ŋaabe a'ŋenm. Nen bo, n gbáanh ŋe a'nimɔnt bo, á cenge ti'bo waamu. ⁵ Ti sekn' ki laa' uje wuɔ yé unibierɔ ne. U kpiindeh *Sufmbe bà ke te unjendun wuu ni ne, ki cèreh bi teh fɛnfɛnm. Wɔn ne yé licɛkl là pe Nasaret ya *Yesu ya sen bo nno ya cien. ⁶ U là bikn' wɔ ń kuɔn Uwien ya duku tijɔknt mɔnɔn ne ti cuo' wɔ. [Ti là yíe tí bu wɔ tibuur ti'yiko ye ma bo ne. ⁷ Ne Sojambe ya cien Lisiyas baa' ki lá taa' ufaa ki fie' wɔ ti'saan, ⁸ ki tɔke' binib bà biindeh wɔ nno ki ye be ń jo a'saan.][†] Sin mɔnɔn bun' wɔ tibuur la, a li bende ti biindeh wɔ bà bo.»⁹ Sufmbe taan' Tetulus buñɔbu ki ye u len' tà nɔ tũ te ne.

Pɔl lienh Feliks ya nun bó wɔ ń fie u'ba

¹⁰ Nen saan ne Feliks yuon' unuɔ ki de' Pɔl usen wɔ ń len. Ne Pɔl ye: «N ben ki ye a ŋuuke udu wuu nì tien' ibin yà yebe, nen bo, n li tɔke ŋe n'gɛmɔnt nin midum.

¹¹ N don' Yerusalem bó ki tì puke' Uwien ma na gèbre' iwien piik nin ile. A li fre kí niire binib kí liike tũ te bii ta te. ¹² Nil ŋa laa' n te Uwien ya duku ni bii *Sufmbe ya táan ya dur ni bii udu ni niba saan ki findeh nin uba bii ki sureh binib be ń kpre. ¹³ Ba ń fre kí wuɔn ŋe fɛnfɛnm wuɔ nɔ bi biin' nni bà bo. ¹⁴ N ben nà ɔ ń tɔke ŋe: n pe *Yesu ya sen bo ŋɔ ń li pukeh ti'yaajeb ya Wien mɔn-mɔnm ne, ne ben *Sufmbe lienh ki teh usen nno ŋa yé senmɔn. N boh nà ke kele' *yiko ya gbɔnku ni nin *Uwien ya ñɔnɔnɔnɔn kele' nà ke nno mɔ ne. ¹⁵ N ŋmɔbe lidendenl là nno, ben mɔnɔn ŋmɔbe li ya dendenbaabl ne, ki ye Uwien li mekre bitenkpiib, bà mɔn nin bà bre ke. ¹⁶ Nen bo ne n tuu ki ñikndeh n la li ŋmɔbe biil Uwien nin binib saan.

¹⁷ «N tien' ibin yà yebe ka te Yerusalem ni, ne ki liebe' ní ń lá pu n'du ya jiiinb bupaabu, kí tũɔre lituɔrl kí de Uwien. ¹⁸ Nen saan ne bi laa' nni n te uyo wà Uwien ya duku ya luɔ bo ki teh tijɔknt ya ńenm ya tuɔrl nno. Ba laa' nni nin nigol, ka laa' n cère' nib mɔ kpre' ma. ¹⁹ Ama *Sufmbe bà ńen' ní Asi ya tinfɛnm bó ní nno, ne là laa' nni. Bi bi ŋmɔbe n'bo tigber la, ben ne bi li baa a'saan kí là biin nni, ²⁰ bii ben bà biindeh nni nɔ, be ń tɔke ŋe *Sufmbe ya buur ya ceɔl yaab bun' nni tibuur Yerusalem ni ma nno bi laa' n'biil li la? ²¹ Nba la, n là sere' bi'nun bó ma ki wuure' ki len' liñɔnɔn là baba ki ye: «N teke' ki jin' ki ye Uwien li mekre bitenkpiib nno bo ne ni buh nni tibuur dinnɔ.»

²² Feliks ben *Yesu ya sen ya paanm bo ya gber mɔn-mɔnm. Nen bo ne u tɔke' be ki ye: «Liebe ní men lidaali liba. Sojambe ya cien Lisiyas lá baa' ní la, n li liike ni'gber ya tingi.»²³ Ne ki tɔke' Sojambe kobk ya cien ki ye wɔ ń li gu Pɔl, ki la li wɔbndeh wɔ isen iba ni. U'yaab ye be ń tore wɔ la, u la piende be.

²⁴ Iwenkãanke gèbre', ne Feliks tɔke nin u'po Drusil ki baa' tibuur ni. U'po nno yé Suf ne. Feliks ɔn' be ń tì yin Pɔl ní wɔ ń lá tɔke be tigber tà li cère be ń teke *Yesu Kristo kí ji ŋɔ be ń cenge. ²⁵ Pɔl te ki lienh ki wɔngeh unil li teh ma kí li cuube nin u li coh u'ba ma bo, kime

[†] Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nno ya tuba ni migbiirm 6b-8a ŋa te tu'ni.

Uwien li bu binib tibuur ma nɔ, nɛ bujɛwaanbu cuo' Feliks, nɛ u ye: «Fɛnfɛnɔ á li fre kí li joh, n lá laa' mifɛnm la, n li liebe kí yin nɛ.»²⁶ Feliks daan ki teh nba la Pɔl li de wɔ ilike nɛ. Nɛn bo nɛ u sɔnh ki yih wɔ uyo kɛ bi tɔkeh tigber.

²⁷ Ibinɔmen ile gɛbre', nɛ gobina wà bi yih wɔ Pɔsiyus Fɛstus nɔ baa' ki lá lèrɛ' Feliks ya lènl. Feliks yíe wɔ n sɔnge *Sufmbɛ ya yɛnm ma nɔ nɛ ki dàan' Pɔl juore' ki paake.

Pɔl ye ubercien Sesa nɛ li bu u'buur

25 Gobina Fɛstus baa' Sesare ya du ni, ki tien' len iwien ita nɛ ki don' Yerusalem bó. ² U tì baa' nɛ bitɔtuɔrcienb nin *Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab nɔ ya senlierb baa' u'saan, ki lá biin' Pɔl, ki gbáan' Fɛstus cɛn, ³ ki ye u la yíe, wɔ n ñikn kí cère bɛ n taa Pɔl kí baa Yerusalem ni. Kime bi kpaan' iye u we ní la, bɛ n ku wɔ usen ni nɛ. ⁴ Nɛ Fɛstus tɔke' bɛ ki ye: «Pɔl laan biɛ ki te lipekl ni nɛ Sesare ya du ni. Nɛ min mɔnɔn li liebe kí kun i tàan yíe bo nɛ. ⁵ U nɔmɔbe libiil la, cère men n'ciɛnb n paan n'bo kí tì biin wɔ nɛn bó.»

⁶ Fɛstus lii tien' Yerusalem ni iwien iniin bii iwien piik nɛ ki yaan ki liebe' Sesare ya du bó. Kutaaku faa' nɛ u kɔn' ki kèlɛ' tibuur ya duku ni ki sɔn' bɛ n tì taa Pɔl ní.

⁷ Pɔl baa' ma nɔ nɛ *Sufmbɛ bà ñɛn' ní Yerusalem nɔ guɔn' wɔ, ki biindeh wɔ nì bre isen yà yɛbe ni, ka n fre kí wuɔn kí ye bi lienh tà nɔ tù te. ⁸ Pɔl yíe wɔ n fie u'ba nɛ ki len' ki ye: «Ma saa' *Sufmbɛ ya yiko, ka saa' Uwien ya duku, ka bii' ubercien Sesa mɔ.»

⁹ Fɛstus yíe wɔ n sɔnge *Sufmbɛ ya yɛnm, nɛ ki niire' Pɔl ki ye: «A yíe á dùo Yerusalem bó bɛ n tì bu nɛ tibuur tigber tuu bo n'nun bó-oo?» ¹⁰ Nɛ Pɔl jiiin' wɔ ki ye: «N li sere ubercien Sesa ya nun bó u'buur ya duku ni nɛ. Bi li bu nni tibuur nɛn saan nɛ. Sin mɔnɔn ben mɔnmɔnm ki ye ma bii' *Sufmbɛ niba. ¹¹ N bi bii' bii n bi tien' nibonn nà kɛ mikuum la, ma bi li nuunh n nɛmɛ. Ama bi biindeh nni nà bo nɛ yé gbɛmɔnt la, uba nɛ n fre kí taa nni kí nɔkɔn bɛ. Ubɛrcien Sesa nɛ li bu n'buur.» ¹² Nɛn saan nɛ Fɛstus nin u'gbegbierkaab taan' ki liike' tigber nɔ nɛ u tɔke' Pɔl ki ye: «A ye ubercien Sesa nɛ li bu a'buur ma nɔ a li jo wɔn saan nɛ.»

Uber Agripa yíe wɔ n cenge Pɔl ya gber

¹³ Iwenkàanke gɛbre', nɛ ubɛr Agripa nin u'ninse Berenis tɔke ki baa' Sesare ya du ni, bɛ n fuonde Fɛstus. ¹⁴ Bi tien' len idɛn ile ma nɔ nɛ Fɛstus tɔke' ubɛr Agripa Pɔl ya gber ki ye: «Ujɛ uba te libùol liɛ nɔ, Feliks nɛ là pɛkn' wɔ, u juore' ki te lipekl ni. ¹⁵ N là jon' Yerusalem uyo wà nɔ nɛ bitɔtuɔrcienb nin *Sufmbɛ ya ciɛnb baa' ki lá biin' uje bugben ki ye u kɛ mikuum nɛ. ¹⁶ Nɛ n jiiin' bɛ ki ye tinbi Erom yaab ya tentienm ni, bi biin' unil la, ti tì n kòlɛ' wɔn nin binib bà biindeh wɔ nɔ nɛ, wɔ n cii bi biindeh wɔ bà bo, kí cère u'mɔ n len u li len ma kí fie u'ba. Ta n dɛrɛ nil ya tubl ka kpíe' ki bun' wɔ buur. ¹⁷ N tɔke' bɛ nɔ, nɛ bi baa' ní. Kutaaku faa' ma, ma taandɛ', n kɔn' ki kèlɛ' tibuur ya duku ni nɛ, ki sɔn' bi tì taa' uje nɔ ní. ¹⁸ Nɛ binib bà biindeh wɔ nɔ

fii' ki sere' ki guɔn' wɔ ki biindeh wɔ. Min maaleh ki teh bi li biin wɔ nibonn nà bo nɔ li bre ki tì kɛndɛ' nɛ, ama na te nɔ. ¹⁹ N laa' bi findeh nin wɔ nà bo nɔ, yé bi'Wien bo ya paanm ya gber nɛ nin uje wà bi yih wɔ *Yesu u kpo' nɔ Pɔl lienh ki teh u fuobe nɔ ya gber nɛ. ²⁰ Ma là ben n li tien ma tigber nɔ. Nɛ n niire' Pɔl ki ye u yíe wɔ n jo Yerusalem bɛ n tì bu wɔ tibuur tigber nɔ bo nɛn bó-oo? ²¹ Ama u ye ubercien Sesa nɛ li bu u'buur. Nɛn bo nɛ n cère' u te lipekl ni, kí tì baa lidaali là n li cère bɛ n taa wɔ kí jo ubercien saan.»

²² Nɛ ubɛr Agripa tɔke' Fɛstus ki ye: «Min mɔnɔn bi yíe n cenge uje bugben bó.» Nɛ Fɛstus tɔke' wɔ ki ye: «Wenli a li wun cenge u'bó.»

²³ Kutaaku faa' nɛ ubɛr Agripa nin Berenis baa' binikpɛkpiɛkb ya baam, ki tɔke nin sojambɛ ya ciɛnb nin udu nɔ ni ya ciɛnb, ki lá kɔn' kuducienku kua ubɛr teknh binib ku'ni nɔ ni. Nɛ Fɛstus sɔn' bi taa' Pɔl ní.

²⁴ Nɛ ki len' ki ye: «Uber Agripa nin ninbi bà kɛ te nin te niɛ saan nɔ, ni likeh uje wà nɔ, *Sufmbɛ kɛ là baa' n'saan Yerusalem ni, ki tì baa' niɛ saan mɔ, ki là wuureh ki teh na kɛ wɔ n ji li fuobe. ²⁵ Min ya bùol ma laa' u tien' nà ni kɛ kuum; ama wɔn nin u'yul ye ubercien nɛ li bu u'buur ma nɔ, nɛ n ye nì mɔn n jon wɔ nɛn bó nɛ. ²⁶ N yíe n kele kugbɔnku kí de ubercien kí tɔke wɔ Pɔl ya gber nɛ, ka ben n li cinbe kí kele kí kun nà bó, nɛn bo nɛ n taa' wɔ ki sien' ni'nun bó. N cinbe ki sien' wɔ sin ubɛr Agripa ya nun bó nɛ, á niire wɔ u'gber nɔ te ma bo, nɔ n bɛndɛ' n li kele kí kun nà bó. ²⁷ Kime n maale' ki ye nà mɔn n cère bɛ n taa' lipekl ya nil kí jo Ubɛrcien saan ka tɔke' bi biin' udaan nà bo.»

Pɔl len' wɔ n fie u'ba Agripa ya nun bó

26 Tɔ, ubɛr Agripa tɔke' Pɔl ki ye: «A nɔmɔbe usen á len kí fie a'ba.»

Nɛ Pɔl yuon' unuɔ ki cin' ki tɔkeh ki teh: ² «Uber Agripa, n'yɛnm sɔnge cɛn nin n laa' usen dinɔn wuɔ ma n len a'nun bó kí fie n'ba *Sufmbɛ biin' nni mibiinm mà kɛ nɔ ni. ³ N ben ki ye a ben *Sufmbɛ ya tentienm kɛ, ki ben bi findeh nin tɔb nà bo. Nɛn bo nɛ n gbáanh nɛ á duɔn a'yɛnm kí li cengeh n li len kí ye bà.

⁴ «*Sufmbɛ kɛ ben n là te ma n'nacɛnfɛnm ni. Bi ben haali micincinm n là fuobe ma bo n'du ya nib ni nin Yerusalem ni. ⁵ Bi ben nni nì wuɔkɛ' ki ye n yé Farisiɛnmɛ ya cɛkl nɛ. Li ya cɛkl nɛ boh Moyis ya yiko mɔnmɔnm ki cɛn' icɛktɔ. Bi yíe la, bi li fre kí kun imɔn. ⁶ N nɔmɔbe lidɛndɛnl Uwien là pùon' lipuonl là ki de' ti'yaa-jɛb nɔ bo nɛ. Nɛn bo nɛ bi buh nni tibuur dinɔn. ⁷ Tinbi *Sufmbɛ ya baamul piik nin ile nɔ kɛ pukeh Uwien ñɔnku nin wien ni, nɛ ki daan ki ye Uwien li tien u'puonl nɔ. Uber Agripa, li ya dɛndɛnl bo nɛ *Sufmbɛ biindeh nni. ⁸ Ninbi Sufmbɛ, bɛ bo nɛ na teke' ki jin' ki maaleh ki teh Uwien nɛ n mɛkre tenkpiib-i? ⁹ Min mɔnɔn là maaleh ki teh nì kɛ, nì tuo' la, n ñɛ isen kɛ kí saa Nasaret ya *Yesu ya yel nɛ. ¹⁰ N là teh nɔ nɛ Yerusalem ni. Min nin n'yul là coh Uwien ya nib nɛ ki tì pɛkndɛh, kí ñɛ bitɔtuɔrcienb de' nni usen wà nɔ bo. Bi là ye bi li ku bɛ la, n'mɔ se bi'ciɛk bó nɛ. ¹¹ Uyo kɛ n là joh *Sufmbɛ ya táan ya dur ni nɛ ki tì jɛndɛh Uwien ya

nib, ki wɔbndeh be be ń suke wɔ. N'benku ni là piebe' bí'bo ki gbien', ne n joh idu yà ɲa te *Sufmbɛ ya tin-fenm ni bó, ki tì jèndeh be.»

Pɔl tɔke' u teke' Yesu ki jin' ma bo

(Itùon 9:1-19; 22:6-16)

¹² «Nnɔ ne lidaali liba bitɔtuɔrcienb de' nni usen ń jo kí tì cuo binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te Damas ya du ni nnɔ. ¹³ Uɓer Agripa, n là te usen ni ki joh Damas bó ma nnɔ, kuwenwiiku ya yo ne n laa' kuwenwenku kuba ɲen' paaki bó ní ki windeh ki cen' uwien, ki wende' ki yile' min nin n'ɔntɔknlieb bo. ¹⁴ Tí'ke lu' tingi ni, ne n cií' unieke uba bó u len' *Sufmbɛ ya lenm ni ki ye: «Sɔl, Sɔl, be tien' a jèndeh nni? Nì bre a'bo nin á m̀ nin Uwien.» ¹⁵ Ne n niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a yé u le daan ne?» Ne u tɔke' nni ki ye: «Min *Yesu ne, a jèndeh min ne. ¹⁶ Fii kí sere, kime n baa' a'saan, ki gènde' ɲe á sɔn n'tuonl ne, kí li yé n cère' a laa' tibont tà nɔ nin n lá li cère á le tà nnɔ ya m̀nkunl. ¹⁷ N sɔnh ɲe *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ nnɔ saan ne. N li cère bi la fre kí tien ɲe niba. ¹⁸ Tì wende bí'nun bó, kí ɲen be licinɲunl ni, kí cère be ń li te kuwenwenku ni, kí fie be *Satan ya nuɔ ni, kí taa be kí ɲukn Uwien, ɲɔ Uwien ń fère be bí'biere, kí de be lifaal là Uwien li de lè binib bà teke' min *Yesu ki jin' ki yé u'yaab nnɔ.»

Pɔl tɔke' u teke' Yesu ki jin' ki sɔn' itùon yà

¹⁹ «Tɔ, uɓer Agripa, kí ɲe nen daali ma, ma yie' udaan wà len' nni paaki bó tideknt yaam nnɔ ya ɲɔbu bó. ²⁰ N kpíe' ki tɔke' Damas ya du ya nib ne Uwien ya gber, ki tuɔn' Yerusalem yaab nin Sude ya tinfenm ke yaab nin bà ɲa yé Sufmbɛ. N tɔke' be ki ye be ń lèbre bí'tetem kí paan Uwien ya sen bo kí sɔn itùon yà wɔngeh ki teh bi m̀nɔbe ki lèbre' bí'tetem. ²¹ Nen bo ne *Sufmbɛ cuo' nni Uwien ya duku ya luo bo, ki nuunh be ń ku nni. ²² Ama Uwien pi n'bo haali nin dinno, ne ki cère' n yé u'm̀nkunl mubumu nin bicienb ke ya nun bó. Ma tɔkeh tuba ki kende' *Uwien ya ɲɔɔnɔnɔnɔn nin Moyis là len' ki ye tà li tien nnɔ. ²³ N tɔkeh ki teh Uwien ya Nigendke Kristo li bi li ji ijend ne, kí li yé unil wà li kpíe' kí mekre bitenkpiib ni, kí li wɔngeh *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ Uwien ya wenwenku.»

²⁴ Pɔl lienh wɔ ń fie u'ba ma nnɔ, ne Festus len' ufaa bo ki ye: «Pɔl, a yé uwaar ne. A'bencienm ne cère' a waare'.» ²⁵ Ne Pɔl jiin' wɔ ki ye: «Ucien Festus, ma yé waar. N lienh tigbɛm̀nt ne, na yé waarlenm. ²⁶ Uɓer Agripa ben tigber nnɔ. Nen bo ne n laa' lifèl ki lienh u'-nun bó. N ben ki ye tigber nnɔ tuba ɲa luɔn' wɔ, kime tigber nnɔ ɲa là tien' bɔlm ni. ²⁷ Uɓer Agripa, a teke' *Uwien ya ɲɔɔnɔnɔnɔn là len' nà nnɔ ki jin'-ii? N ben ki ye a teke' ki jin'.»

²⁸ Ne Agripa niire' Pɔl ki ye: «Nì sien' waamu ne á sure nni ń tien Kristo yɔ.» ²⁹ Ne Pɔl ye: «N kàareh Uwien tuo' la, nì yé fenfenno bii uyo uba ne la, sin nin binib bà ke cengeh n'bo nnɔ, ń tien *Kristo yaab ten min ne. Ama ma yie be ń lòle ne tikudɔkr ten min.»

³⁰ Ne uɓer Agripa nin gobina Festus nin Berenis nin binib bà ke te kuducencienku kù uɓer teknh binib

ku'ni nnɔ fii', ³¹ ki ɲeh ne ki tɔkeh tɔb ki teh: «Uje wɔn ɲa tien' nà kpe kuum bii pekɔ.» ³² Ne Agripa tɔke' Festus ki ye: «Uje bugben ɲa bi ye ubercien Sesa ne li bu u'buur la, ti bi li fre kí wie wɔ.»

Bi taa' Pɔl ki bure' Erom ya du bó

27 Tɔ, bi tɔke' ki ye ti li jo Itali bó ma nnɔ, ne bi taa' Pɔl nin lipekɔ ya nitɔb ki de' Sojambɛ kobk ya cien uba bi yih wɔ Juliyus. U te sojacɛkl là ni nnɔ ya yel si «Uɓercien ya Sojambɛ ne.» ² Buɲercienbu buba là te ki yé Adramiti ya du ya ɲerbu, ki joh Asi ya tinfenm bó, ne ti kɔn' bù ki bure'. Tinbi nin uje uba ne là tɔke bi yih wɔ Aristak. U yé Maseduɔnn ya tinfenm ya nil ne, ki kɔ Tesalonik ya du ni. ³ Kutaaku faa' ne ti baa' Sidɔn ni. Sojambɛ ya cien Juliyus ɲuuke Pɔl nin tinim̀nt ma nnɔ ne ki cèbe' wɔ, wɔ ń jo u'jɔtieb saan be ń ti teke wɔ kucènku. ⁴ Ti siere' ní'saan ki joh, kutafaaku tobreh te ma nnɔ, ne ti likn' Ciip ya dekl ki nuɔn lè, ⁵ ki tì puore' miɲuncienm mà nuɔn Silisi nin Panfili ya tinfenm nnɔ, ne ki tì baa' Lisi ya tinfenm ya du uba ni bi yih wù Mira. ⁶ Nen saan ne Sojambɛ ya cien nnɔ laa' Aleksandri ya du ya ɲercienbu buba, bù joh Itali ya du bó, ne u cère' ti kɔn' bun.

⁷ Ti là tien' iwenkàanke ne ki jènjàndeh ki tì nekɔn' Kinid ya du. Tí'ɲerbu là joh sosuo ne, kime kutafaaku là tobreh te ne, ne ti wie' ti bi cuube nà bó nnɔ, ki cubn' Salomone ki tì linde' Kret ya dekl, ki nuɔn lè. ⁸ Ti kpàakeh miɲuncienm nnɔ nin ijend ne, ki ɲmɔɲmɔbe ki tì baa' libuol liba saan bi yih lè «ɲersienb̀m̀m̀m̀m̀», ní'saan ɲa fɔke nin Lase ya du.

⁹ Ti wuɔke' usen ni ne *Sufmbɛ ya ɲɔlòle ya yo tì gèbre'. U ya yo gèbre' la, uɲerkure ji ɲmɔbe kinunbɔnk ne. Nen bo ne Pɔl gbiere' be ki ye: ¹⁰ «N'jɔtiebe, n likeh ma nɔ, ti bie ki joh nin buɲerbu buu la, kinunbɔnk li tu te, ne na yé buɲerbu baba ne li saa ituk ń ɲende, tinbi binib m̀m̀m̀ te len.» ¹¹ Ama Sojambɛ ya cien nnɔ du uɲerdaan nin uɲerkurl bo ki cen' Pɔl len' nà nnɔ. ¹² Ne ɲersienb̀uol nnɔ m̀ ɲa m̀nɔ nil ń li te ní'saan tiwɔrcient ya yo ma nnɔ, bà yebe ye nì m̀nɔ be ń bure ne, nì tuo' la, be ń baa' Kret ya ɲersienb̀uol bi yih ní'saan Feniks. ɲersienb̀uol nnɔ ɲmɔbe kɔkɔb̀uon ile ne. Liba te nin-tuɔli bó ugen bó, litɔl te nintuɔli bó ujie bó. Bi yie tiwɔrcient nnɔ ya yo kí le bi te nen saan ne.

Kutafaabiiku fii' miɲuncienm bo

¹³ Kutafaaku kuba ɲen' ugen bó ní, ka faa ne bi ye bi bi maale' nà nnɔ li tuo, ne ki lore' buɲercienbu nnɔ ki bure', ki kpàakeh Kret ya dekl. ¹⁴ Ama bi bure' ma, na taande' ne kutafaabiiku kuba fii' lidekl nnɔ bó ní ki yile' bí'bo bi yih kù «Lenpuoli ya jie bó ya tafaaku.»

¹⁵ Kutafaaku nnɔ yile' buɲerbu nnɔ bo ma nnɔ bua ji li fre kí tuobe kù. Kù pe' te ki kɔn', ne ti cère' buɲerbu nnɔ paan' ku'bo. ¹⁶ Ti jo joh ki tì likn' lidekl liba, bi yih lè Koda, ne ki ɲikn' ki yuure' tí'ɲercienbu diɛh buɲer-wawaabu bùa nnɔ ¹⁷ ki kpíen' bucienu ni. Ne bí'ɲerkurb taa' ɲm̀i ki lòle' ki p̀ǹǹǹ ki cuo' bucienu nnɔ ya tingi. Bi là fenge nba la, buɲerbu nnɔ li tì yèke

litengbil là bi yih lè Sirt † nno nē. Nen bo nē bi taa' nà co buñercienbu bù la joh tontonm nno ki jcn' bu'bo ki cùn' miñunm ni, ki cèrè' bù paan' kutafaaku bo. ¹⁸ Kutaaaku tí faa' ki laa' kutafaaku bié ki joh ki faa, ki jèngèh buñercienbu, nē bi ñen' ituk iba ki wié' miñunm ni.

¹⁹ Wienta daali nē biñerkurb ñen' buñercienbu bugben ya went tuba mɔ ki wié' miñunm ni. ²⁰ Ti tien' iden yà yebe ka laa' wien, ka laa' ñmaabii mɔ. Kutafaaku nno li bié ki faa nē. Ta ji daan ki ye ti li ñmère.

²¹ Tɔ, nì wuɔke' binib bà te buñercienbu ni nno ña jin' niba. Nen saan nē Pɔl fii' ki sere' bi'nun bó ki tɔke' bē ki ye: «N'jɔtiebē, ni bi là tuo' n'ñɔbu bó, ka siere' Kret ya dekl ni la, kinunbɔnk kɛ ña bi li tu tē, tibont mɔ ña bi li ñende. ²² Fɛnfɛnno wuɔ n gbáanh nē nē, cuo men ni'ba kime ni'ni uba ña n kpo, buñerbu baba nē li saa. ²³ N yé Uwien ya nil nē, nē ki pukeh wɔ. Kuñonku kuu nɔ u sɔn' u'tond uba n'saan, ²⁴ u lá tɔke' nni ki ye: «Pɔl, la sen jɛwaanbu. A li li sere ubercien Sesa ya nun bó nē. Uwien li juoke ñe kí cèrè binib bà kē te nin ñe buñercienbu ni nno n' ñmère.» ²⁵ Nen bo, n'jɔtiebē, cuo men ni'ba. N teke' Uwien ki jin' ki du ki ye u li tien u tɔke' nni nà nno. ²⁶ Ama kutafaaku li tuke tē kí tì gbèn lidekl li-ba.»

²⁷ Tɔ, piik nin ñɔnkunan sɔ, kutafaaku tuke tē ti te Adriyatik ya ñuncienm bo. Ni tì tuo kuyɔku nē biñerkurb maale' ki ye ti nek'n' liwel liba nē. ²⁸ Bi yé bē n' bikn kí liike miñunm nno ñɔ ki kpe ma bo, nē ki taa' uñmi ki lòlè' likuluɔnl liba ki wié' miñunm ni ki bikn' ki laa' nì kpe meta pita nin ulole nē. Ti jende' ki pukn', nē bi tí bikn' ki laa' meta pile nin uniin. ²⁹ Bi fenge nba la, buñercienbu nno la tì yèkè iten nē. Nen bo nē bi lòlè' ikuluɔn inan ki jcn' buñerbu nno ya puoli ki cuo' bù ki sien', ki tureh kutaaku n' faa kí tu bē. ³⁰ Biñerkurb nno nuunh bē n' lɔkre kí ñe buñercienbu nno ni ma nno nē ki jii' buñerwawaabu nno ki pùkn' miñunm bo, ki nen' ki ye bi joh bē n' tì lòlè' ikuluɔn nē kí jcn' buñercienbu nno ya nun bó. ³¹ Nē Pɔl tɔke' sojambe nin bi'cien ki ye: «Binib bié ñen' buñerbu buu ni la, na n' ñmère» ³² Nen saan nē sojambe cere' iñmi yà lùo buñerwawaabu nno, ki cèrè' bù bure'.

³³ Nì wendeh pìpì nē Pɔl gbáan' bi'ke bē n' ñikn kí ji tijier, nē ki ye: «Dinnɔ wuɔ nɔ nì tien' iwien piik nin inan sɔ, ni te iyenben ni ka jinh niba. ³⁴ Nen bo ñikn men kí ji tijier, kime nì li tore nē ní ñmère. Ni'ni uba mɔnɔnɔ ya yul ña n' gàare» ³⁵ Pɔl len' ki gben', nē ki taa' kɔnɔnɔ, ki faare' Uwien bi'ke ya nun bó, ki kuɔ' ki cin' ki ñmɔnh. ³⁶ Nen saan nē bi'ke cuo' bi'ba ki mɔ jin' tijier. ³⁷ Ti là te binib kobiile nin pilole nin biluob nē buñercienbu nno ni. ³⁸ Bi'ke jin' ki gbo', nē ki ñen' tijier tà te buñerbu ni nno ki wié' miñunm ni ñɔ bù n' yuɔke.

³⁹ Uwien puɔ' uyo wà nno, biñerkurb ña bende' bi te nà saan, ama bi laa' lijaal liba miñuncienm ya gbaal. Nē bi ye nì tuo' la, bi li cèrè buñercienbu nno n' tì ñe nen saan nē. ⁴⁰ Nē ki cere' ikuluɔn nno ya ñmi, ki cèrè' i juore' miñunm ni. Nē ki lore' tiñekurlenbent ya ñmi, ki taa' kukpelcieku kuba ki jcn' buñerbu ya nun bó paaki,

† Litengbil là bi yih lè Sirt nno te Libi ya ñuncienm ni nē, ka fɔke nin ñungbaal.

ki cèrè' kutafaaku tureh bē ki cuube miñunm nno ya gbaal. ⁴¹ Bi tì lèke' litengbil liba bo miñunm linde' lè. Buñerbu don' li'bo, nē liñeryul bubn', bua ji li fre kí jo. Nē iñungbegbel fih ki yèkreh ufaa bo ki wieleh buñerbu nno ya juul bó.

⁴² Sojambe nno maale' ki ye bi li ku lipekl ya nib nno nē ñɔ uba la wo kí ñe kí sen kí ñmère. ⁴³ Ama sojambe ya cien nno yé wɔ n' ñmien Pɔl, nē ka tuo' bē n' tien bi maale' nà nno, nē ki ye bà freh ki woh nno n' kpié kí maabe kí lu miñunm ni, kí wo kí puore. ⁴⁴ Bà sien' nno mɔ n' cuo idɔyɛk bii iñeryɔɔl kí puore. Bi tien' nno nē bi'ke puore' caabu.

Pɔl te Malt ya dekl bo

28 Ti ñen' miñunm nno ni ma nno nē bi tɔke' tē ki ye bi yih lidekl nno Malt nē. ² Lidekl nno ya nib tien' tē tinimɔnt cɛen. Utaa cin' ki niih, tiwɔr te ma nno, nē bi sèrè' umu ki cèrè' ti'ke jebe' wù. ³ Pɔl wore' tidɔbikuont, ki lá kpèn' umu ni. Umu nno ya wɔl cèrè' uwe ñen' tidɔbri nno ni, ki kèrè' Pɔl ya nuɔ ki juore' ki juɔn. ⁴ Lidekl nno ya nib laa' uwe juɔn Pɔl ya nuɔ bo ma nno, nē ki tɔkeh tɔb ki teh: «Ujɛ wuɔ lì yé unikul nē. U ñmère' ka kpo' miñuncienm ni, ama ti'bul wà cuube nno ña n' cèrè' wɔ n' li fuobe.» ⁵ Nen saan nē Pɔl gbɛ' uwe nno, u lu' umu ni ka cii' u'luol bó. ⁶ Bi maaleh ki teh nì li duun nē, bii Pɔl li kpo i ya tàan bo nē. Bi lilikeh nì tì wuɔke', bi laa' bonn ña tien' wɔ, nē bi liebe' ki maale' ki ye u yé ubul nē.

⁷ Tɔ, lidekl nno ya cien uba là te bi yih wɔ Publiyus. U'kpàabu ña fɔke nin ti te nà saan nno. Nē u teke' tē iwien ita, ki cènde' tē ten ti yé u'jɔtieb nē. ⁸ Publiyus ya baa dɔ ki bun, u'gbenent ton, u juh misɛm. Pɔl jon' u dɔ nà saan nno, ki tì taa' u'nɔ ki paan' u'bo ki kàare' ki de' wɔ, nē u faake'. ⁹ Pɔl tien' nno ma nno, nē biwientɔb bà te lidekl nno bo nno baa' u'saan, nē u cèrè' bi'mɔ faake'. ¹⁰ Binib nno seln' tē cɛen. Ti ye tí siere uyo wà nno, nē bi pun' tē nà kē cieke tē.

Pɔl baa' Erom ya du ni

¹¹ Ti là tien' ni'saan iñmaale ita nē, ki yaan ki kɔn' Aleksandri ya ñercienbu buba ki bure' bù ñmɔbe ibuleb †† ya nennɛnku. Buñercienbu nno là juore' ni'saan tiwɔrcient ya yo nē. ¹² Ti tì baa' Sirakus ya du ni, ki tien' len iwien ita, ¹³ nē ki ñen' len' ki kɔn' miñuncienm, ki tì baa' Lejiyo ya du ni. Kutaaku faa', kutafaaku kuba fii' ugen bó ní, nē tì taa' iwien ile ki baa' Pusɔl ya du ni. ¹⁴ Ti laa' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno ya biba len, nē bi gbáan' tē tí tien' bi'saan iwien ilole. Ti tentien' nno nē ki tì baa' Erom ya du ni. ¹⁵ Binib bà teke' ki jin' ki te Erom ya du ni nno cii' ti we ní nē ki tuobe' tē usen bó. Biba tì tuobe' tē Apiyus ya daak saan nē, bitɔb mɔ tì tuobe' tē Ticɛndur tuta saan. Pɔl laa' bē ma nno, nē ki faare' Uwien, nē u'gbenent saake'. ¹⁶ Ti tì baa' Erom ya du ni ma nno, nē bi de' Pɔl u'duku u'ba, ki cèrè' soja uba gu wɔ.

†† Ibuleb nno yé Grekmbɛ ya bule ya yel nē. Bi là maaleh ki teh yin nē gu biñerkurb miñuncienm bo. Bi yih ibuleb nno ya liba Kastɔr, ki yih li'to mɔ Polus.

Pɔl tɔke' Erom yaab Uwien ya gber

¹⁷ Iwien ita gèbre', nɛ Pɔl yin' *Sufmbɛ ya ciɛnb, bi taan', nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N'yaabɛ, ma tien' tí'du ya nib bonn, ka saa' tí'yaajɛbok liba. Ama bi cuo' nni Yerusalem ni nɛ, ki taa' nni ki nɔkn' Erom yaab. ¹⁸ Bi bun' nni tibuur ki laa' ma nɔmɔbe biil, nɛ bi yíe bɛ n̄ taa nni kí wiɛ, kímɛ ba laa' n tien' nà n̄ kɔpɛ bɛ n̄ ku nni. ¹⁹ Ama *Sufmbɛ n̄a tuo' bɛ n̄ wiɛ nni ma nɔnɔ nɛ cèrɛ' n len' ki ye ubɛrciɛn Sesa nɛ li bu n'buur. Na yé n yíe n̄ bi-in n'bol ya nib nɛ. ²⁰ N yin' nɛ n̄ lá wuɔn nɛ tu ya gber nɛ. Tinbi Israyɛl yaab là nɔmɔbe lidɛndɛn! là nɔnɔ bo nɛ bi lɔlɛ' nni tikudɔkr.»

²¹ Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «Sude ya tinfenm ya nib n̄a kele' a'gber gbɔnku ni ki de' tɛ. Tí'ɔ uba mɔ n̄a n̄en' ní'bó ní, ki lá tɔke' tɛ a'gber bii ki len' tigbɛbiert tuba a'bo. ²² Ama ti yíe tí cii a'ñɔbu ni nɛ sin bugbɛn maaleh ki teh bà, kímɛ ti bɛn ki ye idu kɛ ni, binib n̄a tuonh a'cɛkl ya gber.»

²³ Nɛ bi sien' lidaali là bi li liɛbe ní Pɔl saan. Ní'daali, nɛ bi baa' u te nà saan nɔnɔ, ki yebe cɛɛn. Pɔl cin' kutɛn̄n̄aaku nɛ ki tɔkeh Uwien ya bɛl ya gber ki tí baa' kutaajuɔku. U ñiikɛh Moyis nin *Uwien ya ñɔbɔnsɔkn̄b là kele' nà *Uwien ya gbɔnku ni nɔnɔ bo nɛ, ki tɔkeh bɛ *Yesu ya gber ki ñiikndeh bɛ n̄ tuo tù. ²⁴ Bi'ni biba tuo' tù, nɛ bitɔb yíe' ka teke' tù ki jin'. ²⁵ Bi tí siɛrɛh ka cii'

tɔb bó ma nɔnɔ, nɛ Pɔl len' liñɔbonl liba ki ye: «*Mi-fuoñaanm là cèrɛ' *Uwien ya ñɔbɔnsɔkn̄l Esayi tɔke' ní'yaajɛb tigber tà nɔnɔ yé tigbɛmɔnt nɛ. ²⁶ Mì là ye: «Li joh ki tí tɔke Israyɛl yaab kí ye:

Ni li tũɔrɛ kí cenge ama na n̄ cii ní'tingi,

ni li tũɔrɛ kí liike ama na n̄ lɛ,
²⁷ kímɛ binib nɔnɔ ya yul faa nɛ,

bi kɔpɛ' bí'tub nɛ,

ki pi' bí'nun,

ka yíe bí'nun n̄ lɛ,

ka yíe bí'tub n̄ cii,

ka yíe bɛ n̄ bɛnde ní'tingi bí'yɛnm ni,

ka yíe bɛ n̄ lèbre bí'tetɛm n̄a n̄ buu bɛ.» »

²⁸ Nɛ Pɔl tí tɔke' bɛ ki ye: «Bɛnde mɛn kí ye Uwien sɔn' nni bà n̄a yé *Sufmbɛ saan nɛ n̄ tí tɔke bɛ miñmíɛnm ya gber. Bɛn li cengeh tù.»

²⁹ [Pɔl len' nɔnɔ ma nɔnɔ, nɛ *Sufmbɛ nɔnɔ siɛrɛ' ki find-eh nin tɔb ki gbíɛkeh.] †

³⁰ Pɔl tien' ibin̄n̄mɛn ile nɛ ki te kuduku kùà u paanh ku'bo nɔnɔ ni, ki teknh bà kɛ bàareh u'saan nɔnɔ. ³¹ U tɔkeh binib Uwien ya bɛl ya gber nin Yonbdaan *Yesu Kristo ya gber, ki nɔmɔbe lifèl ki lienh, nɛ uba n̄a piɛndeh wɔ.

† Bi kɔpɛ' ki kele' tigbɔnt tà nɔnɔ ya tuba ni migbiirm 29 n̄a te tu'ni.

Erom yaab

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Yesu ya tond Pɔl nɛ keɛ' kugbɔnku kuu nɔ. U yé Suf nɛ, ki maa' Tars ya du ni. U là ben Kujɔtiɛkpaaku ya gbɔnku ya gɛr mɔnmɔnm nɛ, ki yé Farisien, ka sè yiko ya gɛr bo. U là jèndeh Kristo yaab cɛen nɛ. Nɛ ki tí lá joh Damas bó wɔ́ ñ tì jènde ni'mɔ́ bó yaab. Kristo jìe' wɔ́ usen, ki tien' wɔ́ u'ɔ́, nɛ u ji tɔkeh binib wɔn Kristo ya gɛr. Pɔl ya sen ya jom nta bo nɛ u keɛ' kugbɔnku kuu ki de' Erom yaab. Bi'ni biba là teke' Kristo ki jin' ka yé Sufmbɛ. Ama Sufmbɛ bà teke' Kristo ki jin' ki juore' ki pɛ yiko bo ya biba lienh ki teh bà ña yé sufmbɛ nɔnɔ mɔ́ li boh yiko nɔnɔ nɛ. Nɛn bo nɛ Pɔl keɛ' kugbɔnku kuu nɔ. Kí cin liyul 1 kí tì baa iyul 8, Pɔl ye unisaal ke yé ubierdaan nɛ. Nɛ yiko ña ñ fre kí ñen nil biere ni. Ama unil ke li ñmɛre kí ñe mitekjim nin Mifuoñanm ya torm bo nɛ. Kí cin iyul 9 kí tì baa 11, Pɔl keɛ' Uwien ya nib Israyel yaab nin Kristo yaab ya gɛr nɛ. Kristo yaab ya tekjim te ten busubu nɛ. Bu'ñaan cin' Sufmbɛ ya bùol nɛ. Ama na yé Sufmbɛ ke nɛ teke' Kristo ki jin'. Nin nɛn ke ñ Uwien biɛ ki yíe bɛ nɛ ki yih bɛ u'yaab. Kí cin iyul 12 kí tì baa 15, Pɔl wuɔn' binib li pukeh Uwien ma bo nin bi li ñmɛ nin tɔb ma bo, ki sure' bà ya tekjim faa bɛ ñ li ciɛh ki dienh bà ya tekjim ña faa nɔnɔ. U tì fɔre' nin ifuonde nɛ (liyul 16).

Ifuonde

1 Min Pɔl nɛ kieh nɛ kugbɔnku kuu. N yé *Yesu Kristo ya tonsɔnl nɛ. Uwien nɛ yin' nni ñ li yé Yesu Kristo ya tond, ki gènde' nni ñ li kpaandeh wɔn Uwien ya gbɛmɔnmɔnt. ² Uwien là pùon' te ti ya gbɛmɔnmɔnt nɛ haali uyoyo, ki cèrè' u'ñkɔnsɔknɔ keɛ' tù u'gbɔnku ni. ³ Tù lienh u'Bijɛ bo nɛ. U tien' u'ba unisaal nɛ bi maa' wɔ́ *Dafid ya lontunku ni. ⁴ Ama *Mifuoñanm bo nɛ Uwien wuɔn' ki ye u yé u'Bijɛ ki cèrè' u ñmɔbe mituɔm kí ñe u'mekrm bitenkpiib ni bo. Wɔn nɛ yé *Yesu Kristo ti'Yonbdaan. ⁵ Wɔn bo nɛ n laa' mijuokm ki yé u'tond, ñ u'yel bo ñ li tɔkeh inibol ke ki teh bɛ ñ teke wɔ́ kí ji, kí li boh wɔ́. ⁶ Ni'mɔ́ te inibol nɔnɔ ni nɛ, kime *Yesu Kristo yin' ni'mɔ́ nɛ. ⁷ N kieh kugbɔnku kuu ñ de ninbi bà ke te Erom ya du ni Uwien yíe nɛ, ki yin' nɛ ki tien' u'yaab nɔnɔ nɛ. Tí'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ñ juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Pɔl nuunh wɔ́ ñ jo kí tì fuonde Kristo yaab bà te Erom ni nɔnɔ

⁸ Micincinm n li kpiɛ kí faare n'Wien nɛ. *Yesu Kristo bo nɛ n li faareh wɔ́ ni'ke bo, kime bi lienh uñendun ni ni'ke saan ni'tekjim bó. ⁹ Wɔn Uwien wà n sɔnh nin n'fèl ke ki dienh wɔ́ u'Bijɛ ya gbɛmɔnmɔnt ya tɔkm ni nɔnɔ nɛ yé n'mònkunl ki ye n tuu ki tien ni'bó n'kaare ni. ¹⁰ N kàareh ki miɛh wɔ́ uyo ke ki teh u tuo' la, wɔ́ ñ de nni usen ñ baa ni'saan nɛ. ¹¹ Kime n'nun mɔ́n ñ lɛ nɛ kí cèrè ní lɛ *Mifuoñanm ya paabu ñ kí tùkre kí li faa mitekjim ni nɛ. ¹² N len' nà nɔ ya tingi si: n baa' ni'saan

la, min nin ninbi, wà ke ñ saake u'tɔ ya gbɛnɛnt kí ñe ti ñmɔbe mitekjim ma nɔnɔ bo nɛ. N ya tekjim ñ saake ni'gbɛnɛnt, ni'mɔ́ yaam ñ saake n'yaar.

¹³ N'yaabe, n yíe ní li ben kí ye n tuu ki bobndeh ñ baa ni'saan nɛ, ka laan laa' bònɔ. N yíe n'tuonl ñ cuon ni'mɔ́ saan ten li cuon' ma inibotɔ saan nɔnɔ nɛ. ¹⁴ Nì yé liwɔbl nɛ n'bo ñ tɔke binib ke tigbɛmɔnmɔnt, bà ya nun wende' nin bà ya nun ña wende', bà ben niba nin bà ña ben niba mɔ́. ¹⁵ Nɛn bo nɛ n'nun mɔ́n ñ tɔke ninbi bà te Erom ni mɔ́ tigbɛmɔnmɔnt nɔnɔ.

Tigbɛmɔnmɔnt yé Uwien ya tuɔm nɛ

¹⁶ Fɛ ña ñmɔbe nni tigbɛmɔnmɔnt ya tɔkm bo. Tù yé Uwien ya tuɔm nɛ, ki li ñmɛn binib bà ke teke' tù ki jin': bà yé *Sufmbɛ mikpiɛkm nin bà ña yé *Sufmbɛ mɔ́.

¹⁷ Kime tun nɛ wɔngeh Uwien ñiikeh nà bo ki bùh binib bigbɛmòndɛnb. U ñiikeh mitekjim baba bo nɛ ki bùh binib bigbɛmòndɛnb ten ni keɛ' ma u'gbɔnku ni ki ye: «Ugbɛmòndaan li fuobe u'tekjim bo nɛ.»

Binib ke bre nɛ

¹⁸ Uwien wɔngeh haali paaki bó nɛ ki teh u'mutuol fii' binib bo. Kime bi sɔnh itùonbiere nɛ ka pɛ u'bo, ki piendeh tigbɛmònt ya sen bi'tùonbiere nɔnɔ bo. ¹⁹ Kime bi ben unisaal li fre kí bende nà ke Uwien bo. Wɔn Uwien nɛ wuɔn' bɛ nɛ. ²⁰ Imòndɛn, haali uñendun ya cincinyo kí lá baa fɛnfɛnɔ nɔ, nib ña kpele ki laa' Wien nin bi'nunbu, ama bi lenh u ñen' tibont tà nɛ ki bendeh ki teh u mɔnbe ki yé Uwien, ki ñmɔbe mituɔm mà ña ñmɔbe gbɛnm. Nɛn bo nɛ ba ji li fre kí ye ba ben wɔ́. ²¹ Nin bi

ben wɔ ma ke nno, ba kpiekreh wɔ ki ye u yé Uwien, ka faareh wɔ mɔ. Ama bi juore' nin bi'yenmaalkuon ne, ka ηmɔbe yenm, ki te libɔnbɔnl ni. ²² Bi yih bi'ba biyenfodenb ne, ki nín ji yé ijɔr. ²³ Bi dāan' Uwien wà ηa n̄ kpo ya kpiekrm, ne ki lèbe' ki kpiekreh unisaal wà li kpo ya nennenu nin inuɔn nin itāan inan ya went nin tiwenbelnkaar ya nennent.

²⁴ Nen bo ne Uwien sɛln' be, bi pe bi'yenm yíe nà bo, ki sɔnh tijɔknt ya t̄uon, ki jindeh bi'ba ife. ²⁵ Bi taa' kuttonenu ne ki lèbe' Uwien ya gbem̄nt, ki pukeh tibont tà Uwien ñen' t̄u, ki sɔnh it̄uon ki dienh t̄u, ki dāan' wɔn Uwien wà ñen' tibont nno ke ki kpe kupenpeku uyo wà ηa ηmɔbe gbenm nno. Ami.

²⁶ Nen bo ne Uwien sɛln' be, be n̄ li sɔnh ife ya t̄uon bi'yenm yíe ma bo. Ne bi'puob teh nà ηa kpe tienm, ki dāan' miduɔnm nin bijeb, ki duɔndeh nin bi'piitɔb. ²⁷ Bijeb mɔ dāan' miduɔnm nin bipiib, bi'menku kɔh bijetɔb ni ki gbiekeh, ne bi teh nà ηa kpe tienm, ki yé ife nin bi'jetɔb. Nen bo ne bi lenh bi'yul bo ya tudere wà kpe bi't̄uonbiere nno.

²⁸ Ba tɔnge' Uwien ma nno, ne u sɛln' be, be n̄ li ηmɔbe yenmaalfenm, kí li teh nà ηa kpe tienm. ²⁹ Bi cère' mitetem mà ke ηa mɔn ya bol nin mibiernm nin ununfɔke nin iponponbe nin linikul nin ikɔnkɔn nin milerkjim nin iyenmaalbiere ne yebre' nin be. Bi yé bitonnendenb ne, ³⁰ ki yé bitenfuonb, ki yé Uwien ya nennendb, ki yé bikelnbaandenb, ki yé tigbengt nin tinacenpekuont, ki yé idukond, ka boh bi'naambe nin bi'baambe, ³¹ ki yé ijɔr, ki yé binib bà ba du bi'bo, ki yé binunkuondenb, ka muɔh nil cɛcɛkm. ³² Bi ben Uwien sien' ki ye binib teh nno la, bi kpe mikuum ne. Nin nen ke bi tuu ki teh nno ne, ka juore' nen baba bo, ki liebe' ki saakreh binitɔb bà mɔ teh nno ya gbenent.

Uwien li bu unil ke tibuur

2 Tɔ, sin unil wà biindeh a'tɔ nno, a yíe la, á li yé wà ke, a'mɔ te libiil ni ne Uwien saan. A biindeh a'tɔ ma nno a biindeh a'ba ne. Kime a biindeh wɔ nà bo nno, a'mɔ teh nen ne. ² Ti ben ki ye Uwien dieh binib bà teh tu ya bont ya tub la, u ηmɔbe im̄n ne. ³ Sin unil wà biindeh binitɔb bà teh tu ya bont, ki mɔ teh t̄u nno, a maaleh ki teh a li ñe tibuur ni Uwien saan ne-εε? ⁴ Uwien tien' ηe tinim̄nt ki gbien', ki ηmɔbe a'bo lif̄ɛsɔngl nin kuminku, ne a yin' nen ke fenm-ii? Nja ben ki ye Uwien tien' ηe tinim̄nt ηa á lèbre a'tetem ne-εε? ⁵ A'yul faa, ηa yíe á lèbre a'tetem ma nno, a bondeh a'ba bo Uwien ya benpiebcien ne, ki gu lidaali là u'mutuol li fii binib bo wɔ n̄ bu be tibuur ni'donbó nno. ⁶ Nen daali ne u li jiiin unil ke u't̄uon kpe ma bo. ⁷ Binib bà m̄ndeh ki sɔnh it̄uon yà mɔn, ki nuunh ukpieke nin lisel nin limiel là ηa ηmɔbe gbenm Uwien saan nno, Uwien li cère ben ne n̄ li tuu ki fuobe nin wɔ. ⁸ Ama binib bà pe bi'yenm yíe nà bo, ki wie' tigbem̄nt ya sen, ki pe tibonbiert ya sen bo nno, Uwien ya mutuol li fii, u'benku ni n̄ piebe bi'bo kí gbien. ⁹ Binib bà ke teh nà bre nno, ijend nin micɛcɛkm li lu bi'bo. Ni li lu bà yé *Sufmbe nin bà ηa yé *Sufmbe ke bo ne. ¹⁰ Ama bà ke teh nà mɔn li le ukpieke nin lisel nin uyenduɔn. Bà yé

*Sufmbe nin bà ηa yé *Sufmbe ke li le ne, ¹¹ kime Uwien ηa ηmɔbe gèngènde.

¹² Binib bà ke ηa ben *yiko ki teh nà bre la, bi li kpo, ama Uwien ηa n̄ ñi *yiko bo kí bu be buur. Ama binib bà ke ben *yiko ki teh nà bre nno Uwien li ñi *yiko nno bo ne kí bu be tibuur. ¹³ Kime na yé bà ben *yiko ne yé bigbem̄ndenb Uwien saan, ama Uwien bùh bà teh *yiko nno ye ma bo ne bigbem̄ndenb. ¹⁴ Bà ηa yé *Sufmbe, ka ben *yiko ηa ki teh *yiko nno ye ma nno, ba ben ma ki teh nno, bi'yenmaale ne yé bi'yiko. ¹⁵ Bi teh nno ma nno, nen ne wɔngeh ki teh yiko ye nà nno te bi'yenm ni ne. Bi'yenm ni bi ben nà mɔn nin nà bre. Nen bo ne bi'yenmaale biindeh be uyo uba, ki teknh be uyotɔ mɔ. ¹⁶ N tɔkeh binib tigbem̄nɔm̄nt tà nno wɔngeh ki teh n̄ lá li te nno ne lidaali là Uwien li cère *Yesu Kristo n̄ bu binib tibuur, kí cère be n̄ ñen nà ke buɔ bi'f̄el ni upaan bo nno.

Sufmbe nin yiko ya gber

¹⁷ Tɔ, sin Suf wà lienh ki teh a yé Suf, ki du *yiko bo baba, ki jebnh a'ba ki teh a ben Uwien, ¹⁸ ki ben u yíe nà, ki ben nà mɔn nin nà ηa mɔn, kí ñe *yiko bo, ¹⁹ ki maaleh ki teh a yé ununyaan ne ki dieh ij̄uɔn, ki yé bà te licin̄unl ni ya wenwenku, ²⁰ ki wɔknh ijɔr mibenm, ki wɔknh mubumu, kime a ben *Uwien ya yiko ma nno, a maaleh ki teh a ben tibont ke ne, ki maaleh ki teh a lienh nà ke nno yé tigbem̄nt ne. ²¹ Tɔ, sin wà wɔknh bitɔb nɔ nno, be tien' ηa wɔknh a'ba? Sin wà tɔkeh binib ki teh bi la suh nno, be tien' a suh? ²² Sin wà lienh ki teh nib la teh naηmaal nno, be tien' a teh lè? Sin wà ηa yíe á cii bule ya nu nno, be tien' a suh tibudur ya bont-i? ²³ A jebnh a'ba *yiko bo, ki liebe' ki saah wɔ ma nno, a yuɔndeh Uwien ne. ²⁴ Kime n̄ kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Ninbi ne cèreh inibotɔ sukreh Uwien.»

²⁵ Tɔ, a jie' a'punl ki boh yiko la, upunjie ηmɔbe kpele ne. Ama a jie' a'punl ki saah yiko la, n̄ te ten ηa jie' ne. ²⁶ Wà ηa jie' punl, boh *yiko la, Uwien ya bùol n̄ te ten u jie' u'punl ne. ²⁷ Sin wà yé Suf ki ηmɔbe yiko, u kele' kugbɔnku ni, ki liebe' ki jie' a'punl mɔ nno, ηa boh *yiko nno ma nno, wà ηa jie' punl, ki boh wɔ nno ne li bu ηe tibuur. ²⁸ Na yé unil wà yé Suf upaan bo baba ne yé Sufm̄n. Na yé wà jie' u'punl bi'ke laa' u jie' ne yé upunjie m̄n. ²⁹ Suf ya yenm ne wɔngeh ki teh u yé Sufm̄n. Upunjie m̄n ñe lif̄el ni ne. U ya punjie ñen' *Mifuoñaanm saan ne, wa ñen' *yiko wà bi kele' wɔ kugbɔnku ni nno. Na yé binib ne li pèke wà yé Sufm̄n, Uwien ne li pèke wɔ.

Uba ηa te ki yé gbem̄ndaan Uwien saan

3 *Sufmbe ya kpele nín si ba? Bii bi'punjie ηmɔbe kpele-ee? ² Ni'ke ηmɔbe kpele wà yebe ne isen ke ni, kime Uwien kpie' ki taa' u'gber ki ηukn' ben ne. ³ Ni ye n̄ n̄ wuɔn kí ye ba? Ni ye n̄ n̄ wuɔn kí ye bi'ni biba ηa paan' Uwien ye ma bo la, n̄ li pien Uwien u la tien u ye ma bo ne-εε? ⁴ Na n̄ tien nno fiebu. Binib ke yé bitonnendenb mɔnɔn la, Uwien wɔn tuu ki yé ugbem̄ndaan ne ten n̄ kele' ma u'gbɔnku ni ki ye:

«A'lenm ni ne bi li bende kí ye
a yé ugbemòndaan.
Bi bun' nin ne tibuur la,
a li faake nin be.»

⁵ Tɔ, ni yé ti teh nà ɲa cuube nì wɔngeh ki teh Uwien yé ugbemòndaan la, ti nín ji li len kí ye ba? Ti li ye Uwien dieh ti'tub la, u teh nà ɲa cuube ne-εε? (N lienh binib lienh ma bo ne.) ⁶ Na te nɔɔ fiebu. U teh nà ɲa cuube la, u li tien mila kí bu uɲendun ya nib tibuur-i?

⁷ Tɔ, ni yé n'tonnenku wɔngeh Uwien ya gbemònt ki cèreh binib kpiekreh wɔ la, be tien' u dieh n'tub ki teh n yé ubierdaan-i? ⁸ Tí li teh nà bre ɲɔ nè ɲ kpende nà mɔn-ii? Binib biba sukreh te ki teh ti lienh ki teh nɔɔ ne. Bideɲb li le utudere wà bi kpe wù ne.

⁹ Nì ye nè ɲ wɔɔn kí ye ba? Nì ye nè ɲ wɔɔn kí ye tinbi Sufmbe, ti cen' binitɔɔb ne-εε? Na te nɔɔ fiebu. N là wɔkn' ne ki ye *Sufmbe nin bà ɲa yé *Sufmbe ke te ibiere ya yonbt ni ne. ¹⁰ Nen ne kele' *Uwien ya gbɔnku ni. Nì kele' ki ye:

«Uba mɔɔn ɲa te ki yé gbemòndaan,

¹¹ uba ɲa te ki ɲmɔbe yenfuom,

uba ɲa te ki nuunh Uwien,

¹² bi'ke dàan' u'sen ne,

ki taan' ki juore' fenm.

Uba mɔɔn ɲa te ki teh nà mɔn.

¹³ Bi'nieke ye ten itenkpiifele ne,

bi'len ya tòn si milerm baba ne,

Bi'ɲɔn ɲmɔbe tibbr ten iwaaleb ne.

¹⁴ Iɲɔɔnbil nin miɲum baba ne gbe bi'ɲɔn ni.

¹⁵ Bi'tàan ton linikul bo ne.

¹⁶ Bi ɲen' nà ke saan la, bi saah ne,

ki kuɔndeh binitɔɔb micεεkm ni.

¹⁷ Ba ben yenduɔn ya sen.

¹⁸ Ba fenge Wien.»

¹⁹ Tɔ, ti ben ki ye *yiko len' nà ke nɔɔ, u len' ki de' binib bà li boh wɔ nɔɔ ne, ɲɔ uba la dule niba bo kí ye wa bii'. Nɔɔ ne uɲendun ya nib ke li bende kí ye bi ɲmɔbe libiil Uwien saan. ²⁰ Nen bo ne unil teh *yiko ye ma bo la, na ɲ cère Uwien ɲ bù wɔ gbemòndaan. Yiko cèreh binib bende nà yé ibiere baba ne.

Uwien bùh binib bigbemòndenb mitekjim bo ne

²¹ Fenfenɔ wɔɔ Uwien ji wɔɔn' u ɲeh usen wà ki bùh binib bigbemòndenb, na yé u tukndeh *yiko ye ma bo ne. Yiko nin Uwien ya ɲɔɔnɔknb là juɔ' ki len' nen ne u'gbɔnku ni. ²² U bùh binib bigbemòndenb bi'tekm *Yesu Kristo kí ji bo ne. Bà ke teke' *Yesu Kristo ki jin' la, u bùh be bigbemòndenb ne. Kime bi'ke te miba ne. ²³ Bi'ke tien' ibiere ne ki luɔ' Uwien ya kpieke. ²⁴ Ama Uwien ya juokm bo ne u bù' be bigbemòndenb *Yesu Kristo ya tuɔrl là de' be ki wiε' nɔɔ bo. Na yé bi'nimònt bo ne. ²⁵ Uwien taa' wɔn ne ki tien' lituɔrl u'sεm bo, ki de' bà ke teke' wɔ ki jin' ki wiε', ki wɔɔn' wɔn Uwien ya gbemònt, ka dere' binib ya tub bi'biere bo uyo bo, ²⁶ u là duɔn' u'yenm uyo wà nɔɔ. Fenfenɔ wɔɔ u wɔɔn' u'gbemònt ki ye wà ke teke' *Yesu ki jin' ne yé ugbemòndaan. U tien' nɔɔ ɲɔ binib ɲ bende kí ye wɔn Uwien ne yé ugbemòndaan.

²⁷ Nì te nɔɔ la, uba biε ki ɲmɔbe u li jebn u'ba nà bo-oo? Nì yé fenm. Na yé binib ya tòn bo ne Uwien bùh be bigbemòndenb, u bùh be bigbemòndenb bi'tekjim bo ne. ²⁸ Kime ti ben ki ye Uwien bùh unil ugbemòndaan u'tekjim bo ne, na yé u teh *yiko ye ma bo ne u bùh wɔ ugbemòndaan. ²⁹ Uwien yé *Sufmbe baba ya Wien ne, ka yé bà ɲa yé *Sufmbe ya Wien-ii? U yé bi'mɔ ya Wien ne. ³⁰ Kime Uwien te uba ne. Wɔn ne bùh bà yé *Sufmbe nin bà ɲa yé *Sufmbe bigbemòndenb mitekjibaabm bo. ³¹ Ti lienh nà nɔɔ, nì ye ne ɲ ye mitekjim bo *yiko ɲa ji yé bonn ne-εε? Nɔɔ ɲa ɲi! Ti wɔngeh *yiko cinbe ki te ma bo ne.

Uwien bù' Abraham ugbemòndaan u'tekjim bo ne

4 Tɔ, ti li ye ba kí taa kí jo ti'yaaje *Abraham ya gber bo? Wɔn nin u'yul là laa' ba? ² Nì bi yé u'tònɔnɔnɔn ne cère' Uwien bù' wɔ ugbemòndaan la, u bi ɲmɔbe u li jebn u'ba nà bo. Ama Uwien ya bùol na te nɔɔ. ³ Kime nì kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «*Abraham teke' Uwien ki jin', nen bo ne Uwien bù' wɔ ugbemòndaan.» ⁴ Unil wɔn' lituonl ki teke' nibonn la, na yé paabu, nì ye u'paaku ne. ⁵ Unil wà ɲa nuunh Uwien ɲ juoke wɔ u'tòn bo, ama ki teke' wɔn Uwien wà juokeh bibierdenb nɔɔ ki jin' la, u'tekjim bo ne Uwien li bù wɔ ugbemòndaan. ⁶ Nɔɔ ne *Dafid mɔ là pokn' binib bà Uwien bù' be bigbemòndenb, ka tukn' bi'tòn nɔɔ ya mɔnm bo. *Dafid là ye:

⁷ «Binib bà Uwien fère' be bi'biil, ki subn' bi'biere bo nɔɔ,
u'mɔnm te bi'bo.

⁸ Unil wà Yonbdaan ɲa ɲ tɔnge u'biere nɔɔ u'mɔnm te udaan bo.»

⁹ Mimɔnm nɔɔ te ki de' bà jie' ipun baba ne bii mì te ki de' bà mɔ ɲa jie' ne? Tí liebe ní *Abraham ya gber bo. Ti ye u teke' Uwien ki jin' ma nɔɔ ne cère' Uwien bù' wɔ ugbemòndaan. ¹⁰ U le yo ba ne u bù' wɔ ugbemòndaan-i? Uyo wà u jie' u'punl nɔɔ bii uyo wà wa laan là jie' ne? Uyo wà wa laan là jie' nɔɔ ne. ¹¹ Ni ya puoli bó ne Uwien cère' *Abraham jie' u'punl. Upunjie nɔɔ ne yé kudieku kùa wɔngeh ki teh *Abraham ya tekjim bo ne Uwien bù' wɔ ugbemòndaan ki laa' wa laan jie' punl. Nen ne cère' *Abraham yé binib bà ke teke' Uwien ki jin' ka jie' pun ya yaaje ɲɔ Uwien ɲ bù bi'mɔ bigbemòndenb. ¹² Binib bà jie' ipun, ka pe upunjie baba bo, ama ki tekn' *Abraham ya taal ni, ki teke' Uwien ki jin' ten *Abraham là teke' Uwien ki jin' ma, ki laa' wà laan jie' punl nɔɔ, u yé bi'mɔ ya yaaje ne.

Uwien pòn' binib bà teke' wɔ ki jin' nɔɔ mimɔnm

¹³ Na yé *Abraham là bon' *yiko ne Uwien pòn' ki ye uɲendun li yé wɔn nin u'yaabii ya faal, kime mitekjim bo ne Uwien bù' wɔ ugbemòndaan. ¹⁴ Nì yé Uwien bi pòn' ki ye uɲendun li yé bà boh *yiko nɔɔ ya faal ne la, mitekjim ɲa ji bi li ɲmɔbe kpele, lipuonl nɔɔ mɔ bi li juore fenm ne. ¹⁵ Kime *yiko ya saam ne cèreh Uwien ya mutuol fih binib bo. Yiko ɲa te la, unil li saa wɔ-wɔ?

¹⁶ Nɛn bo nɛ Uwien pùon' lipuonl mitekjim bo, ɛɔ lè ñ li yé bupaabu, kí li kpe *Abraham ya yaabii ke bo. Na yé li li te kí de bà pɛ *yiko bo baba nɛ, li li te ki de' bà mɔ teke' Uwien ki jin' tɛn *Abraham nɔ nɛ. Kime *Abraham yé tinbi bà ke teke' Uwien ki jin' nɔ ya yaaje nɛ. ¹⁷ Tɛn nì kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «N tien' ɛ inibol ligol ya yaaje.» *Abraham nɛ yé tí'ke ya yaaje Uwien ya nun bó. Wɔn Uwien nɛ mɛkreh bitenkpiib, nɛ ki naanh tibont nin u'fɔɔbon. ¹⁸ Nì là naan lipuonl nɔ nɛ ñ tien nɛ. Nin nɛn ke *Abraham tuu ki daan nɛ. U teke' Uwien ki jin' nɛ Uwien tien' wɔ inibol ligol ya yaaje. Tɛn nì kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «A'yaabii li yebe ka ɛmɔbe fuul.» ¹⁹ Nì là sɛn' waamu nɛ wɔ ñ lɛ ibin kobk, ki bende' ki ye u nɛke mikuum, nɛ u'po Sara mɔ tonde' ki yé uɔɔl. Ama nin nɛn ke *Abraham ya dum ɛa kùore' waamu mɔmɔ. ²⁰ *Abraham ɛa maale' milele lipuonl nɔ bo, u'dum mɔ ɛa kùore', ama u tùoreh ki faakreh mitekjim ni nɛ, ki kpiɛkreh Uwien, ²¹ ki cinbe ki ben ki ye Uwien pùon' nà nɔ, u ɛmɔbe mituɔm mà u li fre kí tien nɛ. ²² Nɛn bo nɛ Uwien bù' wɔ ugbɛmɔndaan. ²³ Nì kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien bù' *Abraham ugbɛmɔndaan.» Na yé *Abraham baba bo nɛ nì kele' nɔ. ²⁴ Nì kele' tí'mɔ bo nɛ. Ti teke' Uwien wà cèrɛ' Yonbdaan *Yesu mɛkre' bitenkpiib ni nɔ ki jin', nɛ wɔn Uwien bù' tí'mɔ bigbɛmɔndenb. ²⁵ Uwien cèrɛ' wɔn *Yesu nɛ kpo' tí'biere bo, ki cèrɛ' u mɛkre' bitenkpiib ni, ɛɔ wɔn bo wɔ ñ bù tɛ bigbɛmɔndenb.

Uwien cèrɛ' binib nin wɔn taan' buñɔbu

5 Tɔ, tí'tekjim bo nɛ Uwien bù' tɛ bigbɛmɔndenb, ki cèrɛ' tí'Yonbdaan *Yesu Kristo bo, tinbi nin wɔn taan' buñɔbu. ² Wɔn *Yesu Kristo nɛ cèrɛ' ti laa' mi-juokm Uwien saan, kime ti teke' wɔ ki jin'. Ti fuobe mi ya juokm ni nɛ ki ɛmɔbe lidɛndɛn ki jɛbnh tí'ba ki teh ti li lɛ ukpiɛke Uwien saan. ³ Na yé nɛn baba bo nɛ ti jɛbnh, ti jɛbnh ijɛnd mɔ ni nɛ. Kime ti ben ti ye ijɛnd ni nɛ ti lɛnh lifèl, ⁴ nɛ lifèl cèrɛh ti ɛmɔbe kuminku, kuminku mɔ dienh tɛ lidɛndɛn. ⁵ Lidɛndɛn nɔ nɛ ñ yuɔn tɛ. Kime Uwien de' tɛ *Mifuoñaanm ma nɔ, mɛn nɛ cèrɛh ti bɛndeh tí'fèl ni u yíe tɛ ki gbien' ma bo.

⁶ Imɔn, uyo wà ta là ɛmɔbe tuɔm nɔ, nɛ *Kristo teke' tinbi bibiɛrɛnb ya kuum ki kpo'. Uwien nɛ sien' u ya yo. ⁷ Nì faa nin unil ñ teke ugbɛmɔndaan ya kuum kí kpo. Nba la, uba li kaabe kí kpo unimɔn bo. ⁸ Ama Uwien wuɔn' ki ye u yíe tɛ, ki cèrɛ' *Kristo teke' tí'kuum ki kpo' uyo wà ti laan là biɛ ki yé bibiɛrɛnb nɔ. ⁹ Fɛnfɛnɔ, *Kristo ya sɛm bo nɛ Uwien bù' tɛ bigbɛmɔndenb ma nɔ, bɛ li tien ɛɔ wɔ ji li ñɛn tɛ Uwien ya benpiebe wà we ní nɔ ni? ¹⁰ Uyo wà ti là yé Uwien ya nɛnɛndb nɔ nɛ u cèrɛ' tinbi nin wɔn taan' buñɔbu kí ñɛ u'Bije ya kuum bo. Tinbi nin wɔn taan' buñɔbu ma nɔ, bɛ li tien ɛɔ ta ji li ɛmɛrɛ u'Bije ya fuobm bo? ¹¹ Na yé nɛn baba bo nɛ ti jɛbnh tí'ba, ti jɛbnh Uwien bo mɔ nɛ. Yonbdaan *Yesu Kristo taan' tinbi nin Uwien buñɔbu fɛnfɛnɔ ma nɔ, nɛ cèrɛ' ti jɛbnh.

Adam nin Kristo ya gber

¹² Unibaab bo nɛ ibiɛrɛ cin' uɔɔndun ni. Ibiɛrɛ nɔ nɛ tɛke' mikuum ki baa', nɛ binib ke kpuokeh kime bí'ke teh ibiɛrɛ nɛ. ¹³ Kí yaan Uwien ñ de Moyis *yiko nɔ ki laa' ibiɛrɛ te nɛ uɔɔndun ni. Yiko ɛa laan là te ma nɔ, ba là tɔngɛh binib ya biere. ¹⁴ Ama kí ñɛ Adam ya yo kí tí baa Moyis ya yo mikuum jinh binib nɛ. Nin ba tien' biere tɛn Adam là kɛnde' Uwien ya ñɔbu bó ki bií' ma ke nɔ mikuum jinh bɛ nɛ. Adam là yé unil wà we ní nɔ ya nɛnɛnku nɛ.

¹⁵ Ama Uwien ya paabu nin Adam ya biil ɛa tɛ, ka kpe mɔ. Unibaab ya biil bo nɛ mikuum jin' binib bi yebe ma nɔ, bɛ li tien ɛɔ unibaab *Yesu Kristo mɔ bo Uwien ɛa ñ juoke binib bi yebe, kí de bɛ bupaabu bù ñ li yebe ka ɛmɔbe bù kpe nin bà ni? ¹⁶ Uwien ya paabu tien' nà nin unibaab nɔ ya biere tien' nà ɛa tɛ. Wɔn unibaab ya biere bo nɛ Uwien ye binib ke kpe utudɛrɛ. Ama Uwien ya juokm bo nɛ u bùh binib bigbɛmɔndenb nin bí'biere yebe ma ke nɔ. ¹⁷ Unibaab ya biil bo nɛ mikuum ɛmɔbe mituɔm binib ke bo kí ñɛ wɔn unibaab nɔ. Nì tɛ nɔ la, bɛ li tien ɛɔ binib bà laa' Uwien ya nimɔncient tà cèrɛ' Uwien bù' bɛ bigbɛmɔndenb nɔ ɛa ji li lɛ Uwien ya fuobm, kí ji libɛl unibaab *Yesu Kristo bo? ¹⁸ Unibaab ya biil nɛ tɛke' utudɛrɛ ki baa' binib ke bo. Nɔ nɛ unibaab ya tuonmɔmɔn mɔ bo, Uwien bùh binib ke bigbɛmɔndenb ki cèrɛh bi fuobe. ¹⁹ Unibaab ɛa bon' Uwien ma nɔ nɛ cèrɛ' binib ke yé bibiɛrɛnb Uwien saan. Nɔ nɛ unibaab mɔ bon' Uwien ma nɔ cèrɛ' binib ke yé bigbɛmɔndenb Uwien saan.

²⁰ Uwien lá taa' *yiko ki baa' nɛ binib ya biil yɛbrɛ' ki gbien'. Ama ibiɛrɛ yebe nà saan la, Uwien ya nimɔnt mɔ yebe ní'saan cɛɛn nɛ. ²¹ Ibiɛrɛ là ɛmɔbe mituɔm nɛ ki tɛkeh mikuum ki bàareh. Nɔ nɛ Uwien ya nimɔnt mɔ ɛmɔbe mituɔm ki cèrɛh binib yé bigbɛmɔndenb u'saan, ki li lɛ limiel là ɛa ɛmɔbe gbenm kí ñɛ Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

Ti kpo' nin Kristo ma nɔ, ti li fuobe nin wɔ mɔ nɛ

6 Tɔ, nì tɛ nɔ ma nɔ, nì ye nɛ ñ ye ba? Nì ye nɛ ñ ye tí li tuu ki teh ibiɛrɛ ɛɔ Uwien ya nimɔnt ñ li yɛbrɛh nɛ-ɛɛ? ² Na tɛ nɔ fiebu. Ti ñɛn' ibiɛrɛ ya wɔbl ni ɛɔ, ti li tien mila kí liebe kí li fuobe ibiɛrɛ ni? ³ Bii na ben ki ye bi sii' tinbi bà ke Uwien ya ñunm ti taan' nin *Yesu Kristo nɔ ti taan' u'kuum mɔ nɛ-ɛɛ? ⁴ Bi sii' tɛ Uwien ya ñunm ti taan' Kristo ya kuum ma nɔ, bi taan' ki sube' tinbi nin wɔn nɛ. Nɛ u'Baa Uwien ya kpiɛke bo, u cèrɛ' u mɛkre' bitenkpiib ni ɛɔ tí'mɔ ñ li tɛ mifuoɔfɛnm ni.

⁵ Nɛ tinbi nin wɔn taan' u'kuum ma nɔ, ti li taan u'mɛkrm mɔ nɛ. ⁶ Tùore mɛn kí li ben kí ye bi kpe' wɔ uɔɔkɔkɔn bo ma nɔ, bi kpe' tí'tetɛkpaam mɔ nin wɔ nɛ. Mitetɛkpaam nɔ la ji ñ li ɛmɔbe tuɔm ɛɔ ti la ji ñ li yé ibiɛrɛ ya yonbe. ⁷ Imɔn, unil kpo' la, u ñɛn' ibiɛrɛ ya yonbt ni nɛ. ⁸ Ti kpo' nin Kristo ma nɔ, ti teke' ki jin' ki ye ti li fuobe nin wɔ mɔ nɛ. ⁹ Ti ben ki ye u mɛkre' bitenkpiib ni ma nɔ, wɔ ji li kpo, kuum ɛa ji ɛmɔbe tuɔm u'bo. ¹⁰ U kpo' bolm miba kpein nɛ ki gbien' ibiɛrɛ

ya tuom. Fenfennɔ u fuobe, ne u'fuobm nɔɔ yé Uwien yaam ne. ¹¹ Nɔɔ ne ni'mɔ li bɔh ni'ba ten ni'mɔ kpo' ki ñen' ibiere ya tuom ni, ne ki fuobe ki de' Uwien *Yesu Kristo bo.

¹² Nen bo, ni la ji ñ cèreh ibiere ñ li ñmɔbe tuom ni'g-benent tà li kpo nɔɔ bo, ki la ji ñ li teh tù yé nà. ¹³ Ni la taah ni'gbenenbel ki teh ibiere ten ì yé itùonbiere ya jewent ne. Ama ni te ten binib bà mekre' ki liebe' ki fuobe ma nɔɔ, taa men ni'ba kí de Uwien, kí taa ni'g-benentel kí de wɔ ten ì yé itùonmɔnɔmɔn ya jewent ne. ¹⁴ Na ji li te biere ya yonbt ni, kime yiko ña ji ñuuke ne, Uwien ya nimònt ne ji ñuuke ne.

Tí ñe ibiere ni kí li teh nà mɔn Uwien ya nun bó

¹⁵ Nì tingi si ba? Tí li teh ibiere kí ye *yiko ña ji ñuuke te, Uwien ya nimònt ne ji ñuuke te-εε? Na te nɔɔ fiebu! ¹⁶ Na ben ki ye a taa' a'ba ki de' unil, ki boh wɔ ten a yé u'yonb la, a mɔnbe ki yé udaan ya yonb ne-εε? A taa' a'ba ki de' ibiere la, a yé ibiere ya yonb ne, ne ibiere bàareh nin mikuum ne. Nì yé a tí taa' a'ba ki de' Uwien, ki boh wɔ la, u li bù ñe ugbemòndaan ne. ¹⁷ Tí faare men Uwien. Ninbi bà là yé ibiere ya yonbe uyo uba nɔɔ, fenfennɔ ni ji boh bi wɔkn' ne miwɔknm mà Uwien ya sen bo nɔɔ nin ni'fèl ke ne. ¹⁸ Uwien ñen' ne ibiere ya yonbt ni, ne ki tien' ne tigbemònt ya yonbe. ¹⁹ Ni'jiint bo ne n taa' minisaaltetem ki tien' kunennenku ña ní fre kí cii. Uyo uba ni là taa' ni'ba ki tien' tijɔnkt nin fenfennm ya yonbe ne, ki teh nà ña kpe sen Uwien ya nun bó ma nɔɔ, fenfennɔ ní ji ñ taa ni'ba kí tien' tigbemònt ya yonbe, kí li yé Uwien ya nib imònmònt.

²⁰ Ni là yé ibiere ya yonbe ma nɔɔ, niba ña là wɔbn-deh ne ní li teh nà cuube Uwien ya nun bó. ²¹ Ni là teh tibont tà uyo uba nɔɔ, tù ji coh ne ife ne fenfennɔ, ne tu'fɔrm là bàareh nin mikuum ne. ²² Ama fenfennɔ Uwien ñen' ne ibiere ya yonbt ni, ki tien' ne u ya yonbe, ne ni ji teh tibont tà mɔn u'nun bó. Ne mifɔrm, ni li le limiel là ña ñmɔbe gbenm. ²³ Ibiere ya paaku si mikuum ne, ne Uwien ya paabu si limiel là ña ñmɔbe gbenm, Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

Yiko nin Kristo yaab ya gber

7 N'yaabe, n lienh nin ninbi bà nɔɔ, ni yé binib bà ben *yiko mɔnɔmɔn ne. Ni ben ki ye unil te *yiko ya wɔbl ni uyo wà u laan fuobe ne. ² Nɔɔ ne *yiko bo uje laan fuobe la, u'po ña ñmɔbe sen wɔ ñ fii u'saan, ama u'ce kpo' la, u ñmɔbe usen wɔ ñ liebe kí kun ticɛr. ³ Upii nebre' ki kun' ticɛr uyo wà u'ce laan fuobe la, bi li yin wɔ upiinaɱmaa ne. Ama u'ce kpo' la, wa ji te yiko ya wɔbl ni. U liebe' ki kun' ujetɔ la, ba ñ yin wɔ piinaɱmaa.

⁴ N'yaabe, ni'mɔ yaam te nɔɔ ne. Kristo là kpo' ma nɔɔ, ni'mɔ là kpo' nin wɔ ne, ka te yiko ya wɔbl ni, ni ji yé uba yaab ne. Ni'tingi si: ni ji yé Kristo wà mekre' bitenkpiib ni nɔɔ yaab ne, ña tí li sɔnh itùon yà mɔn ki dienh Uwien. ⁵ Imònt, uyo wà ti là pe minisaaltetem bo nɔɔ, *yiko ne là cèreh ti lenh iyenmaalbiere, ki teh tibont tà bàareh nin mikuum. ⁶ Fenfennɔ ti te ten ti kpo' ne ki ñen' nà là co te nɔɔ ni, ka ji te yiko ya wɔbl ni. Ti ji

pe Mifuoñaanm wɔngeh te usenfaan wà nɔɔ bo ne, ki sɔnh Uwien ya tuonl; ta ji pe Moyis kele' yiko wà nɔɔ là wɔngeh te usenkpaan wà nɔɔ bo.

Yiko ne cèreh unil bendeh ibiere

⁷ Tɔ, nì ye nè ñ ye ba? Nì ye nè ñ ye yiko yé ibiere ya bonn ne-εε? Na te nɔɔ fiebu! Kime *yiko ña bi te la, ma bi li bende nà yé ibiere ya bonn. Nà bi kele' *yiko ya gbɔnku ni ki ye: «La ñmɔbe nunfɔke la,» ma bi li bende kí ye ununfɔke yé biere. ⁸ Yiko ya wɔbl bo ne ibiere laa' usen ki cèreh' n ñmɔbe ununfɔke ke ya bol. Yiko ña bi te la, biere ña bi ñmɔbe tuom. ⁹ Uyo wà ma là ben yiko nɔɔ, n là fuobe ne. Ama n tì bende' *yiko nɔɔ ya wɔbl ma nɔɔ, ne ibiere laa' mituom n'bo, ¹⁰ ne n kpo'. Yiko ya wɔbl là bi li de nni limiel nɔɔ, baa' nin mikuum ne min bo. ¹¹ Kime *yiko ya wɔbl bo ne, ibiere laa' usen, ki lere' nni, ki cèreh' n kpo'. ¹² Imònt, *yiko nin u'wɔbl ñen' Uwien saan ne ki mɔn, ki cuube.

¹³ Tɔ, nà yé nibonmɔnɔmɔn ne kpende' n'bo mikuum-ii? Na te nɔɔ fiebu! Ibiere ne cèreh' n kpo'. Nibonmɔn-mɔn nɔɔ bo ne ibiere laa' usen ki ku' nni, ña yì ñ tùkre kí wuon ì yé bà. Yiko nɔɔ ya wɔbl ne wuon' te ibiere bre ki gbien' ma bo.

Ibiere coh binib tiyonbt ma bo

¹⁴ Imònt, ti ben ki ye *yiko ñen' Uwien saan ne. Min wɔn, n yé unisaal ne, ne ibiere cuo' nni tiyonbt. ¹⁵ Ma ben n teh nà, kime n yé ñ tien nà la, ma teh nen. Ama n nen nà nɔɔ n teh nen ne. ¹⁶ N teh ma yé ñ tien nà la, nen ne wuon' ki ye n tuo' ki ye *yiko yé nibonmɔnɔmɔn ne. ¹⁷ Nì te nɔɔ la, na yé min ne teh nɔɔ, ibiere yà te nni nɔɔ ne teh nɔɔ. ¹⁸ N ben ki ye bonmɔnɔmɔn ña te nni, n niireh n yé unisaal ma nɔɔ ne. N yé ñ tien nà mɔn, ama ma ñ fre kí tien nɔɔ. ¹⁹ Kime n yé ñ tien mimɔnm mà nɔɔ, ma teh mɛ. Nà bre, ma yé ñ tien nɔɔ, n teh nen ne. ²⁰ N teh ma yé nà la, na yé min ne teh, ibiere yà te nni nɔɔ ne teh.

²¹ Nen bo, n laa' n te mitetem mà ni sɔ: min wà yé ñ tien nà mɔn nɔɔ, n lenh n freh ki teh nà bre baba ne. ²² N fe *Uwien ya yiko n'yenm ni cɛen ne, ²³ ama n laa' mituom miba mɔ te nni, ki mɔh nin n'yenmaalɔmɔn, ki cèreh' ibiere yà te nni nɔɔ cuo' nni tiyonbt, n te i'wɔbl ni. ²⁴ Min wuɔ ya cɛɛkdaan! Nme li fie nni ibiere yà te nni, ki li baa nin nni mikuum nɔɔ saan-i? ²⁵ N faareh Uwien, kime wɔn ne li fie nni kí ñe tí Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

Min wɔn n'yenmaale ni, n te *Uwien ya yiko ya yonbt ni ne, ama minisaaltetem ya sen ni wɔn, n yé ibiere ya yonb ne ki te i'yiko ni.

Mifuoñaanm ne dienh limiel

8 Fenfennɔ Uwien ña ji li dere bà yé *Yesu Kristo yaab ya tub. ² Kime unil yé *Yesu Kristo yɔ la, *Mifuoñaanm ya tuom mà dienh limiel nɔɔ, ne ñen' udaan ibiere nin mikuum ya tuom ni. ³ Uwien tien' *yiko ña ñ fre kí tien nà. Kí ñe unisaal ya jiint bo ne *yiko ña là ñmɔbe tuom. Nen bo ne ibiere bo, Uwien sɔn' ní u'tie-

ma Bijé uɲendun wuu ni nin tigbenent, tū naan tinbi bibiɛrdenb yaar. Uwien taa' wɔn nɛ ki tien' lituɔrl ki gben' ibiere ya gber. ⁴ U tien' nɔɔ ɲɔ tinbi bà dāan' minisaaltetem ki pɛ *Mifuoñaanm yíe nà bo nɛ ń fre kí tien *yiko ye nà kɛ mɔnmɔnm. ⁵ Binib bà pɛ minisaaltetem bo nɔɔ teh unisaal yíe nà nɛ. Ama bà pɛ *Mifuoñaanm bo nɔɔ, ben teh mì yíe nà nɛ. ⁶ Unisaal yíe nà nɔɔ bàareh nin mikuum nɛ. Ama *Mifuoñaanm yíe nà nɔɔ nen dienh limiel nin uyenduɔn nɛ. ⁷ Kime binib bà teh unisaal yíe nà nɔɔ yé Uwien ya nennendb nɛ. Ba boh *Uwien ya yiko, ka li li fre kí bo wɔ mɔ. ⁸ Bà pɛ minisaaltetem bo nɔɔ ɲa ń fre kí sɔnge Uwien ya yɛnm. ⁹ Ninbi ben wɔn, na pɛ nisaaltetem bo, ni pɛ *Uwien ya Fuoñaanm bo nɛ, kime Uwien ya Fuoñaanm te ní'ni. Kristo ya Fuoñaanm ɲa te unil wà ni la, udaan ɲa yé u'ɔy. ¹⁰ Kristo te ninbi ni ma nɔɔ, ibiere cère' ní'gbenent li kpo mɔnm la, *Mifuoñaanm nɛ yé ní'miel kí ñɛ Uwien bù' nɛ bigbemɔndenb ma nɔɔ bo. ¹¹ Uwien wà cère' *Yesu mɛkre' bitenkpiib ni nɔɔ ya Fuoñaanm te ní'ni ma nɔɔ, wɔn wà cère' Kristo mɛkre' bitenkpiib ni nɔɔ li de ní'gbenent tà lá li kpo nɔɔ mifuoɔm kí ñɛ *u'-Fuoñaanm mà te ní'ni nɔɔ bo.

¹² N'yaabe, nen bo nɛ ti ɲmɔbe lifɛnl. Ama ta ɲmɔbe fɛnl nin unisaal ya tetem ɲɔ tí li teh unisaal yíe nà. ¹³ Kime ni pɛ minisaaltetem bo la, ni li kpo nɛ, ama kí ñɛ *Uwien ya Fuoñaanm bo, ni wie' unisaal yíe nà la, ni li fuobe nɛ. ¹⁴ *Uwien ya Fuoñaanm pekreh binib bà kɛ nɔɔ nɛ yé Uwien ya bumu. ¹⁵ Uwien de' nɛ *u'-Fuoñaanm mà nɔɔ ɲa co nɛ yonbt ɲɔ ní liebe kí sɛn bujɛwaanbu, ama *u'-Fuoñaanm nɛ tien' nɛ u'bumu, nɛ ki cère' ti yih wɔ tí'Baa. ¹⁶ *Uwien ya Fuoñaanm nin mi'yul nɛ kundeh imɔn tí'yɛnm ni ki teh ti yé Uwien ya bumu. ¹⁷ Ti yé Uwien ya bumu ma nɔɔ, ti yé u'faajib mɔ nɛ. Ti yé Uwien ya faajib nɛ tinbi nin Kristo kɛ. Ti taan' ki jèndeh nin Kristo ma nɔɔ, tinbi nin wɔn li taan kí lɛ ukpieke mɔ nɛ.

Uwien lá li kpieke u'nib

¹⁸ N ben ki ye fɛnfɛnnɔɔ ya jend ɲa ɲmɔbe bɛ ń taa yé kí kpaan nin ukpieke wà Uwien lá li ñɛn wù upaan bo kí de tɛ nɔɔ. ¹⁹ Kime Uwien ñɛn' tibont tà kɛ nɔɔ gu nin inunmɔn nɛ lidaali là Uwien li wuɔn bà yé u'bumu. ²⁰ Uwien ñɛn' tibont tà kɛ nɔɔ juore' fɛnm. Na yé tū yíe nɛ ki juore' fɛnm, wɔn Uwien nɛ cère' tū juore' fɛnm. Ama tū ɲmɔbe lidendenl ki ye ²¹ lidaali liba tu'mɔ li ñɛ mituɔm mà kuuleh tū, ki cèreh tū te tiyonbt ni nɔɔ ni, ki mɔ ń lɛ Uwien ya bumu ya kpieke, ki li te liwiél ni. ²² Ti ben ki ye haali nin fɛnfɛnnɔɔ Uwien ñɛn' tibont tà kɛ nɔɔ jèndeh nɛ ki kpiendeh tɛn upii nɛ benh nin imɛrwien. ²³ Na yé tibont nɔɔ baba, tinbi bà Uwien de' tɛ *u'-Fuoñaanm, mì yé u'paacindkaabu nɔɔ, tí'mɔ kpiendeh tí'fɛl ni nɛ, ki gu lidaali là Uwien li wuɔn kí ye ti mɔnbe ki yé u'bumu, u de' tɛ ki wie' nɔɔ. ²⁴ Ti ɲmɛrɛ' ama ni laan yé lidendenl nɛ. Unil ɲmɔbe lidendenl nibonn bo la, wa laan laa' nɛ nɛ. U laa' nɛ la, na ji yé

† Grekmbɛ ya lenm ni bi kele' ki ye: *Aba nɛ. Liñɔbonl nɔɔ ñɛn' *Sufmɛ ya lenm ni nɛ, nɛ lí'tingi si: Baa.*

dendenl u'bo. ²⁵ Ti ɲmɔbe lidendenl nibonn bo, ka laan laa' nɛ la, ti li mɛnde nɛ kí li gu.

²⁶ Nɔɔ nɛ *Uwien ya Fuoñaanm toreh tɛ tí'jiint ni, kime ta ben u yíe tí li kàareh wɔ ma bo. Nɛ *u'-Fuoñaanm kàareh wɔ ki dienh tɛ, ki dunh haali nil ɲa ń fre kí lɛ u li taa iñɔbon yà kí tɛkn mì lienh nà nɔɔ.

²⁷ Uwien, wà ben binib ya fɛl ni te ma bo, ben *u'-Fuoñaanm ya yɛnmaale. Men nɛ kàareh wɔ u yíe ma bo ki dienh u'yaab.

²⁸ Ti ben ki ye Uwien teh tibont tà kɛ nɔɔ u teh tū binib bà yíe wɔ ya mɔnm bo nɛ. Bi yé binib bà u yin' bɛ u là bobn' ma bo nɛ. ²⁹ Kime u là ben bɛ ki laa' ba laan maa' bɛ, nɛ ki sien' ki ye bɛ ń li naan u'Bijɛ, ɲɔ u'Bijɛ ń li yé kibukpiɛk libugol ni. ³⁰ Uwien yin' bà nɔɔ, u là juɔ' ki gènde' ben nɛ. U yin' bà nɔɔ, u cère' ben nɛ yé bigbemɔndenb. U cère' ben bà yé bigbemɔndenb nɔɔ, u de' ben nɛ ukpieke.

Niba ɲa ń fre kí bore tinbi nin Uwien ya yíem

³¹ Ti li len tu lɛ ba kí pukn-i? Uwien se tí'ciɛk bó la, ɲmɛ ji li fre kí tien tɛ niba? ³² Wa yíe' u'tiɛma Bijɛ mɔnm bo, ama u taa' wɔ ki cèbe' wɔ ń tì kpo tí'kɛ ya biere bo nɛ. U de' tɛ u'Bijɛ ma nɔɔ, bɛ li tien u la juoke tɛ kí de tɛ tibont kɛ? ³³ ɲmɛ li fre kí biin Uwien gènde' binib bà? Uwien mɔnm ye bi yé bigbemɔndenb nɛ. ³⁴ Nen bo, ɲmɛ li fre kí ye bi kpe utudɛrɛ? Yesu Kristo kpo'. Na yé u kpo' baba, u mɛkre' bitenkpiib ni mɔ nɛ, ki tɛ Uwien ya jie bó, ki kàareh wɔ ki dienh tɛ. ³⁵ Bɛ li fre kí bore tinbi nin Kristo u la li yíe tɛ? Ijend bii uyensaa bii bi jèndeh tɛ ma nɔɔ bii mikònm bii micɛɛkm bii kinunbɔnk bii mikuum-i? ³⁶ Nì tɛ tɛn nì kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni nɛ. Nì kele' ki ye:

«Sin bo nɛ bi kuuleh tɛ idaan kɛ, ki likeh tɛ tɛn ti yé ipe nɛ bi tuke ki joh bɛ ń tì kòrɛ.»

³⁷ Ama *Yesu Kristo wà yíe tɛ nɔɔ ya tuɔm bo nɛ, ti faa ki cɛn' wà kɛ mɔn' ki faake'. ³⁸ Imɔn, n ben ki ye niba ɲa tɛ kí fre kí bore tinbi nin Uwien u la yíe tɛ. Mikuum, limiel, Uwien ya tondb, paaki bó ya tuɔm kɛ ya bol, fɛnfɛnnɔɔ ya gber, uyo wà we ní ya gber, mituɔm mà kɛ tɛ ya bol, ³⁹ nà kɛ tɛ paaki bó, nà kɛ tɛ dɛntingi, Uwien ñɛn' nà kɛ nɔɔ, niba ɲa tɛ kí fre kí bore tinbi nin Uwien u la yíe tɛ. U wuɔn' tɛ u'yíem nɔɔ kí ñɛ Yonbdaan *Yesu Kristo bo nɛ.

Uwien nin u'nib Israyel yaab ya gber

9 Tɔ, n yé Kristo yɔ nɛ ki tɔkeh tigbemɔnt, ma nɛndeh. N'yɛnm nin *Mifuoñaanm nɛ yé bimɔnkunb ki ye ² n tɛ uyensaacien ni, nɛ ni wí n'fɛl ni ki gbiekeh uyo kɛ. ³ Imɔn, n bi yíe Uwien ń wie' nni miɲum kí bore min nin Kristo, n'yaab bà yé n'bol ya nib nɔɔ bo. ⁴ Ben nɛ yé Israyel yaab. Uwien tien' ben nɛ u'bumu, ki de' bɛ u'kpieke, ki cuo' nin bɛ kujptieku mibolm mà yɛbe, ki de' bɛ *yiko, ki wuɔn' bɛ bi li pukeh wɔ ma bo, nɛ ki pùon' bɛ ipuon. ⁵ Israyel ya bol cin' nin bi ya yaa-jɛb nɛ. Uwien ya Nigendkɛ Kristo tien' u'ba unisaal kí ñɛn' bi ya bol ni nɛ. Wɔn nɛ yé Uwien ki ɲmɔbe mituɔm

tibont ke bo. Wɔn si kupenpeku uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm. Ami.

⁶ Na yé Uwien ɲa fre' ki tien' u là pùon' lipuonl là nno ne. Ama Israyel ya yaabii ke ɲa cinbe ki yé Israyel ya bol ya nib. ⁷ *Abraham ya yaabii mɔ ke ɲa cinbe ki yé Uwien ya puonl ya bumu. Kime Uwien là pùon' *Abraham ki ye u'bijɛ *Isaak ya bumu baba ne li yé u'yaabi-imɔn. ⁸ Ni'tingi si: na yé unisaal maa' mubumu mùa ne yé Uwien ya bumu. Uwien ya puonl ya bumu baba ne yé u'bumu, ki yé *Abraham ya yaabii. ⁹ Uwien là pùon' *Abraham ki ye ma so: «Ni là ɲmèn nɔ la, n li liebe ní kí lɛ a'po Sara ɲuuke kibujɛbuk ne.»

¹⁰ Na yé nen baba: tiere men Lebeka mɔ ya gber. Wɔn nin ti'yaaje *Isaak là maa' ileb ne, mù yé mujemu.

¹¹ Ama ba laan la maa' mubumu nno, ki niireh nin mù ɲ tien nà mɔn bii nà bre, ne Uwien juɔ' ki tɔke' Lebeka ki ye ucien là li tien uwaal ya yonb ne. Uwien len' nno ɲɔ wɔ ɲ wuɔn kí ye wa tukndeh nil ya tuonl bo ki gèndeh wɔ, ama u'yiem bo ne u gèndeh unil, ne miyiem nno ɲa ɲmɔbe lèbrm. ¹³ Ni te ten ni kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ne. Ni kele' ki ye: «N yíe Sakɔb, ne ki nen Esawu.»

¹⁴ Ni te nno la, ti nin li len kí ye ba? Ti li ye Uwien teh nà ɲa cuube ne-εε? Na te nno fiebu! ¹⁵ Uwien là tɔke' Moyis ki ye: «N yíe ɲ muc unil wà micɛɛkm la, n muɔh wɔn ne. N tí yíe ɲ tien wà tinimɔnt la, n teh wɔn ne.»

¹⁶ Nen bo, na yé unil ya yiem bo, ka yé u'ɲiknm bo ne Uwien muɔh wɔ micɛɛkm. Uwien ya nimɔnt bo ne u muɔh unil micɛɛkm. ¹⁷ Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye Uwien tɔke' Farahɔn ki ye: «N kàan' ɲɛ ubɛr ɲɔ sin bo ɲ wuɔn binib ɲ ɲmɔbe mituɔm ma bo ne, ɲɔ binib ke ɲ cii n'yel bó utingben ke bo.» ¹⁸ Nno ne Uwien yíe wɔ ɲ muc wà micɛɛkm la, u muɔh wɔn ne, ne u yíe wà ya yul ɲ li faa la, u cèreh li faa ne.

Uwien ya benpiebe nin u muɔh binib micɛɛkm ma bo

¹⁹ Nen bo, uba li niire nni kí ye: ni te nno la, be bo ne Uwien kɔnh nin binib ki teh ba teh ni'donbó? Bii u li fre kí ye: ɲme li fre kí pien Uwien u la tien u yíe ma? ²⁰ Tɔ, sin unisaal, a ten ki yé ɲme ne ki nieh nin Uwien-i? Timaar li fre kí niire, wà men' tù kí ye «Be tien' a men' te nɔ nɔn-ɔn?» ²¹ Umaar ɲa ɲmɔbe sen wɔ ɲ tien u'yɔkr u yíe ma-aa? U li fre kí bore tuba kí me lisenl là ɲmɔbe kuɲuɔrku, kí taa tutɔr kí me là ɲa ɲmɔbe ɲuɔrku.

²² Uwien là yíe wɔ ɲ wuɔn biba kí ye u'mutuol fii' bi'bo, ki yíe be ɲ bende kí ye u ɲmɔbe mituɔm ne. Nin nen ke bà fin' u'mutuol ki bi kpe mikuum nno, u taa' lifɛsɔngl cɛen ne ki ɲmɔbe be. ²³ U là yíe wɔ ɲ wuɔn bitɔb mɔ kí ye u muɔ' be micɛɛkm ne, ki yíe be ɲ bende u'kpieke yebe ki kpe ma bo ne. U là bonde' ben ne wɔ ɲ de be ukpieke nno. ²⁴ Tinbi ne yé u bonde' bà nno. Na yé u yin' te *Sufmbe ya bol ni baba ne, bà ɲa yé *Sufmbe mɔ te len ne. ²⁵ Ni te ten ni kele' ma Ose ya gbɔnku ni nno ne. Ni kele' ki ye:

«Linibol là ya nib ɲa là yé n'yaab nno,
n li yin be n'yaab,
linibol là ma là yíe lè nno,
n li yíe lè.

²⁶ Bi là tɔke' be nà saan ki ye ba yé n'nib la,

bi li yin be ni'saan min Uwien wà fuobe ya bumu.»

²⁷ Israyel yaab ben wɔn, *Uwien ya ɲɔbonsɔknl Esayi mɔ là len' bi'gber ki ye: «Israyel yaab yebe ten likpen-tengbil mɔnɔn la, bi'ni binikàankaab ne li ɲmere.

²⁸ Kime Yonbdaan li sɔn u'tuonl kitink bo u là len' ma bo nno kí ti gben ka ɲ taande.» ²⁹ Ni liebe' ki te ten Esayi tí là len' ma ki ye:

«Yonbdaan mituɔm ke ya daan
ɲa bi cère' ti'bol sien' waamu la,
ti bi kunde' ten Sodɔm nin Gomɔr yaab ne.»

Israyel yaab nin mitekjim ya gber

³⁰ Ti len nà nno ya tingi si ba? Ni'tingi si: bà ɲa yé *Sufmbe ka là nuunh Uwien ɲ bù be bigbemɔndɛnb nno, fɛnfɛnɔ Uwien bù' be bigbemɔndɛnb bi'tekjim bo ne. ³¹ Ama Israyel yaab ben là nuunh Uwien ɲ bù be bigbemɔndɛnb *yiko ya bom bo ne ka laa'. ³² Be bo ne ba laa'? Kime ba teke' Uwien ki jin', ki maaleh ki teh bi'tuon bo ne Uwien li bù be bigbemɔndɛnb. Nno ne bi gbiere' milum ya tenl, ³³ ten ni kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Liike men, n taa' milum ya tenl ki ble' Siyɔn ya du ni. Li yé litenl là binib lekeh li'bo ki luh ne. Ama wà du li'bo la, fe ɲa ɲ ji wɔ.»

10 N'yaabe, n'nun mɔn nà bo n kàareh Uwien si: Israyel yaab ɲ ɲmere ne. ² N li fre kí kun bi'bo imɔn kí ye bi'nun mɔn Uwien ya tuonl bo, ama ba ben bi li sɔn ma bo ne. ³ Ba ben Uwien bùh binib bigbemɔndɛnb isen yà ni, ne ki nuunh bi'tiema sen, be ɲ li yé bigbemɔndɛnb, ki yìe' ka paan' isen yà bo Uwien bùh binib bigbemɔndɛnb nno bo. ⁴ Kime Kristo baa' ma yiko ɲa ji ɲmɔbe tuonl. Wà ke teke' wɔ ki jin' la, Uwien li bù udaan ugbemɔndaan ne.

Wà ke teke' Kristo ki jin' li ɲmere

⁵ Bà nuunh be ɲ li yé bigbemɔndɛnb *yiko bo nno, Moyis là kele' bi'gber ki ye: «Unil wà teh *yiko ye ma la, *yiko nno bo ne u li fuobe.» ⁶ Ama bà nuunh be ɲ li yé bigbemɔndɛnb mitekjim bo nno ya gber wɔn, ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye bi la li maaleh bi'yenm ni ki teh: «N'ye li dùo paaki bó?» Ni'tingi si: ɲme li jiin Kristo ní? ⁷ Ki la li maaleh mɔ ki teh: «N'ye li jiire dentingi?» Ni'tingi si: ɲme li mekre Kristo ní? ⁸ Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye ba? Ni kele' ki ye:

«Uwien ya gber neke a'saan,
ki te a'ɲɔbu nin a'fɛl ni.»

Tigber nno yé mitekjim ya gber tà ti tɔkeh tù binib nno ne.

⁹ A yàare' ki len' binib ke ya nun bó ki ye *Yesu ne yé Yonbdaan, ki ɲmɔbe midum a'fɛl ni ki ye Uwien mekre' wɔ bitenkpiib ni la, Uwien li ɲmien ɲɛ. ¹⁰ Kime a ɲmɔbe midum a'fɛl ni la, Uwien bù' ɲɛ ugbemɔndaan ne. Ne a yàare' ki len' binib ke ya nun bó ki ye *Yesu yé a'Yonbdaan la, Uwien li ɲmien ɲɛ. ¹¹ Imɔn, ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Wà ke du u'bo la, fe ɲa ɲ ji udaan.»

¹² Nen bo, *Sufmbe nin bà ɲa yé *Sufmbe ke te miba ne. Bi'ke ya Yonbdaan te uba ne ki teh bà ke muɔh ki

yih wɔ mimɔnm. ¹³ Imɔn: «Wà ke li muɔ kí yin Yonbdaan ya yel nɔɔ, wɔn nɛ li ɲmɛre.»

¹⁴ Tɔ, binib ɲa teke' wɔ ki jin' la, bi li tien mila kí muɔ kí yin wɔ? Ba cii' u'gber la, bi li tien mila kí teke wɔ kí ji? Unil ɲa kpaande' tɔ la, bi li tien mila kí cii tɔ? ¹⁵ Ba sɔn' nil wɔ ɲi tɔ kpaande tɔ la, ɲmɛ li kpaande tɔ? Nì te ten nì kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Binib bà tuke tigbɛmɔnmɔnt ki we ní nɔɔ ya cɛnl mɔn cɛɛn nɛ.» ¹⁶ Nin nɛn kɛ na yé binib kɛ nɛ tuo' tigbɛmɔnmɔnt nɔɔ. Nɛn bo nɛ Esayi là len' ki ye: «Yonbdaan, ɲmɛ tuo' ki teke' ti len' nà nɔɔ ki jin'-i?» ¹⁷ Nɛn bo, mitekjim ɲɛh tigber ya ciim ni nɛ, nɛ tigber nɔɔ yé Kristo ya gber nɛ.

¹⁸ Tɔ, n niireh nɛ-a, Israyel yaab ɲa là cii' nɛ-ɛɛ? Bɛn nɛ là cii'-a!

Nì te ten nì kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bi cii' bi'ɲɔɔfaam bó utingben kɛ bo, bi'ɲɔɔbon jon' utingben bo ní'ke saan.»

¹⁹ Tɔ, n tí niireh nɛ-a, Israyel yaab ɲa là cii' ni'tingi nɛ-ɛɛ? Bɛn nɛ là cii' ni'tingi-a! Moyis là len' ɲa ki ye Uwien ye:

«N li cère ní li ponbe linibol là ɲa yé niba nɔɔ, kí cère bà ɲa bɛn niba ya bol ɲi fin ni'mutuol.»

²⁰ Esayi mɔ là mɛnge' lifɛl ki len' ki ye Uwien ye: «Binib bà ɲa nuunh nni nɔɔ, n cère' bɛn nɛ laa' nni. Binib bà ɲa là niireh n'bo nɔɔ, n taa' n'ba ki wuɔn' bɛn nɛ.»

²¹ Israyel yaab bɛn wɔn, u len' bi'gber ki ye: «N tun' li wentunɲmɛnɛl, nɛ ki kenbeh ki yih linibol là ɲa boh nni ka ciih n'ɲɔɔbu bó nɔɔ.»

Uwien ɲa wie' Israyel yaab

11 Nɛn bo, n niireh nɛ-a, Uwien wie' u'nib Israyel yaab nɛ-ɛɛ? Wa wie' bɛ fiebu. Kime min Pɔl mɔɔɔn yé Israyel yɔ nɛ, ki yé *Abraham ya yaabil, ki yé Bensamen ya lontunku yɔ. ² Uwien ɲa wie' u'nib bà uyo bo u là juɔ' ki gènde' bɛ nɔɔ. Na bɛn nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni Eli bo nɛ-ɛɛ? Nì kele' ki ye Eli biin' Israyel yaab Uwien saan ki ye: ³ «Yonbdaan, bi kuku' a'ɲɔɔbon-sɔknɛ, ki wewe' a'ponpob. Min baba nɛ sien', nɛ bi nuunh bɛ ɲi ku n'ɔɔ.» ⁴ Ama Uwien jiin' wɔ ki ye: «N sien' n'ba bijeb bà ɲa gbaan' ki pèke' ubul Baal nɔɔ itur ilole nɛ.» ⁵ Nì te nɔɔ nɛ haali nin dinnɔɔ, Israyel yaab ni nì sien' binikàankaab bà Uwien gènde' bɛ u'nimɔnt bo nɔɔ nɛ. ⁶ U là gènde' bɛ u'nimɔnt bo nɛ na yé bi'tuon bo. Nì bi yé bi'tuon bo nɛ la, Uwien ya nimɔnt ɲa ji bi li yé nimɔnt.

⁷ Nɔɔ la, ti nín li ye ba? Israyel yaab nuun' nà nɔɔ, ba laa' nɛ, Uwien gènde' bà nɔɔ nɛ laa' nɛ. Bitɔb nɔɔ wɔn, Uwien cère' bi'yul faa nɛ. ⁸ Nì te ten nì kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni nɛ. Nì kele' ki ye:

«Uwien fùɔre' bi'yɛnm,
nɛ ki cère' bi'nun ɲa lenh,
bi'tub ɲa ciih kí lá baa fɛnfɛnɔɔ wuɔ.»

⁹ *Dafid mɔ là len' bi'bo ki ye:

«Bi'jier ɲi li yé bi'bo kudiɛku,
kí li yé bi'bo ticuɔr,
kí li yé bi li lɛke nà bo kí lu,
kí li yé bi'bo utudɛre wà bi kpe wù.

¹⁰ Cère bi'nun ɲi bɔnde bi ji la lenh,
kí cère bɛ ɲi li tuu ki niibeh ibuɔn.»

¹¹ Nɛn bo, n niireh nɛ-a, Israyel yaab lu' ɲa bi la ji ɲi fii kpɛlɛpɛl nɛ-ɛɛ? Na te nɔɔ fiebu! Bi'lum nɔɔ bo nɛ bà ɲa yé Israyel yaab mɔ li ɲmɛre. Nɛn nɛ li fin bi'ponponbe.

¹² Nì yé *Sufmbɛ ya biil cère' uɲɛndun laa' mimɔnm Uwien saan, nɛ bi'lum cère' bà ɲa yé *Sufmbɛ mɔ laa' lifaal Uwien saan la, bi lá li lɛ miɲmɛrm kí tì gben ma nɔɔ, nì ji li te mila bo?

Bà ɲa yé Sufmbɛ ya ɲmɛrm ya gber

¹³ Tɔ, n ji cinbe ki lienh ninbi bà ɲa yé *Sufmbɛ nɔɔ nɛ. *Yesu sɔn' nni ɲi tɔke nɛ u'gber ma nɔɔ, n poknh n'-tuonl bugben bo nɛ, ¹⁴ ki daan ki ye nì tuo' la, ɲi fin n'bol ya nib ya mutuol ɲa kí ɲmien bi'ni bi'ba nɛ. ¹⁵ Nì yé Uwien wie' *Sufmbɛ ki cère' wɔn nin inibɔɔ yà te uɲɛndun ni taan' bu'ɲɔɔbu la, u lá li liebe kí teke bɛ ma nɔɔ, nì ji li te mila bo? Na li yé bitenkpiib ya mɛkrm-ii?

¹⁶ Tɔ, Uwien si kpɔɔn ya niba bó la, nì wuɔn' ki ye wɔn si kpɔɔn nɔɔ kɛkɛ nɛ. Uwien si busubu ya ɲaan la, nì wuɔn' ki yé wɔn si bu'sigben mɔ nɛ. ¹⁷ Israyel yaab te ten olifi ya sucaankaabu bùa bi còre' bu'sigben iba nɛ, ki taa' bà ɲa yé Israyel yaab ki te ten olifi ya subu bùa pen' kumuɔku ni nɔɔ ya sigben ki nɛbn' ki kpɔɔn' yà sien' nɔɔ bo nɛ. Fɛnfɛnɔɔ sin nin yà sien nɔɔ kɛ ji jon-deh busubu nɔɔ ya ɲaan yà jindeh bù nɔɔ bo nɛ.

¹⁸ Nɛn bo, la jɛbnh a'ba bi còre' isigben yà nɔɔ bo. A li tien mila kí jɛbn a'ba, kime na yé sin nɛ tuke isiɲaan, isiɲaan nɛ tuke ɲɛ.

¹⁹ Nba la, a li ye: «Bi còre' isigben nɔɔ ɲa bɛ ɲi taa min nɛ kí nɛbn i'buol.» ²⁰ Imɔn, isigben nɔɔ ɲa teke' Uwien ki jin', nɛ bi còre' yì, sin teke' Uwien ki jin' nɛ bi taa' ɲɛ ki nɛbn' i'buol. Ama a la nín li jɛbnh a'ba, á li fɛnge.

²¹ Kime Uwien còre' busubu ya sigbenmɔn la, a bɛn ki ye u li dàan sin wà yé usigbennebnkɛ nɔɔ nɛ-ɛɛ?

²² Sekn kí bende Uwien ya nimɔnt nin u'biɛrm. U bre binib bà ɲa ji pɛ u'bo nɔɔ bo, nɛ ki teh sin wà pɛ u'bo nɔɔ tinimɔnt. A tuu ki pɛ u'bo la, u li tuu ki teh ɲɛ tinimɔnt nɛ. Nɔɔ ɲa ɲi la, u li wie a'mɔ nɛ. ²³ Nì te nɔɔ nɛ Israyel yaab mɔ bo: bi wie' bi'yufaa la, Uwien li jiin bɛ kí nɛbn bi là còre' bɛ nà saan nɔɔ nɛ. U ɲmɔbe mituɔm wɔ ɲi jiin bɛ kí nɛbn. ²⁴ Sin wà yé olifi ya subu bùa pen' kumuɔku ni ya sigben bi taa' ɲɛ ki nɛbn' olifi ya sucaankaabu bo nɔɔ, a yé usigbencaan nɛ, ɲa yé busubu nɔɔ ya sigbenmɔn. Nɔɔ nɛ Uwien ye wɔ ɲi jiin kí nɛbn busucaankaabu nɔɔ ya sigbenmɔn bu'bo la, na ɲi li faa.

Israyel kɛ li ɲmɛre nɛ

²⁵ N'yaabe, n yíe ɲi tɔke nɛ tigbɛbɔlkaar tuba nɛ, ɲa ni la li maaleh ki teh ni yé biyenfodenb. Israyel yaab biba li li ɲmɔbe uyufaa nɛ haali nin uyo wà bà ɲa yé Israyel yaab kɛ li paan Uwien ya sen bo. ²⁶ Nɔɔ nɛ Israyel yaab kɛ li ɲmɛre, ten nì kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni. Nì kele' ki ye:

«Uɲmienɛl li ɲɛ Siyɔn ya du ni nɛ,
kí gben Sakɔb ya yaabii ya biil.

²⁷ N li gben bi'biere,

n li cuo nin be kujtiekua kua nno nino.»
²⁸ Tɔ, bi yie' tigbemomont ma nno, ne ki kpende' Uwien ya nennendb ɔɔ ninbi ne n jonde. Ama Uwien bie ki yie be ne ki ne bi'yaajeb bo, kime won ne la gende' be ki tien' u'yaab. ²⁹ Kime Uwien pun' unil bupaabu bua la, wa liebeh ki teknh bu, u ti yin' unil la, u yin' wa ne, wa lebreh u'yenmaale. ³⁰ Imɔn, uyo bo ni'wo ɔa la boh Wien. Ama fenfenno *Sufmbe ɔa bon' Uwien ma nno ne u muo' ne miccekem. ³¹ Fenfenno ba bon' Uwien ma nno ne Uwien muo' ne miccekem. Nen ne li cere Uwien n muo bi'wo miccekem. ³² Kime Uwien kuon' binib ke uyufaa ni, ɔa wa n muo bi'ke miccekem ne.

Uwien ya yebn ɔa ɔmɔbe kpaanm

³³ Bo! Uwien ya faal mo laan yebe-a! U'yenfuom nin u'benm yebe ceen ne! Nil ɔa n fre ki bende u'yenmaale, ka n fre ki bende u teh ma bo mo.
³⁴ «Nme ben Yonbdaan ya yenmaale? Nme li fre ki gbiere wa?
³⁵ Bii ɔme kpie' ki de' wa nibonn, ɔa wa n jiin ki pe wa?»
³⁶ Nibonn ke nen' won saan ne. Won ne cere' ni'ke te, ne won si ni'ke mo. Won si ukpieke uyo wa ɔa ɔmɔbe gbenm. Ami.

Kristo yo li ɔmɔbe mitetem ma

12 Nen bo, n'yaabe, Uwien ya nimont bo ne n gbierih ne ni taa ni'ba ki de Uwien ten kitotuwenk ka fuobe, ki mon, ki songe Uwien ya yem. Nen ne ye mipum ma songe Uwien ya yem. ² Ni la li te ten ugendun wuu ya nib. Ama cere men Uwien n lebre ni'yenmaale ki de ne iyenmaalfaan ɔa ni li sekndeh ki bende Uwien yie na: na mon, ka pɔre' niba, ki songe u'yenm.
³ Tɔ, Uwien de' nni bupaabu bua nno bo, ne n tɔkeh ni'ke ki teh ni la li buh ni'ba ki gebreh ni ke ma bo. Unil ke n tɔre ki bende u ye wa, ki li buh u'ba ki kpandeh Uwien cere' u teke' Kristo ki jin' ma bo. ⁴ Unisaal ya gbenent te tuba ne, ki ɔmɔbe igbenenbel i yebe. Ama i'ke ɔa te ton. ⁵ Ti'wo yaam te nno ne. Nin ti yebe ma ke nno ti taan' nin Kristo ma nno, ti ji te tigbenent tuba ne, ne wa ke ye tigbenent nno ya gbenenbel ki tuuke i'wo bo. ⁶ Uwien ya juokm bo ne u de' ti'ke bupaabu jeje. Nen bo, Uwien de' wa u'wobonsokn ya paabu la, udaan n li sɔkndeh ki kpandeh Uwien de' wa mitekjim ma bo. ⁷ Uwien de' wa bupaabu wa n li toreh binib la, wa n li toreh. Uwien de' wa bupaabu wa n li wɔknh la, wa n li wɔknh. ⁸ Uwien de' wa bupaabu wa n li saakreh binib ya gbenent la, wa n li saakreh binib ya gbenent. Uwien de' wa bupaabu wa n li punh binib tibont la, wa n li punh ki la cukeh. Uwien de' wa ticient wa n li likeh binib la, wa n li sɔnh u'tuonl monmonm. Uwien de' wa bupaabu wa n li much binib miccekem la, wa n li much be nin lifesongl.
⁹ Ni li yie binib imonmon. Cere men ni'nun n li mon na mon ya tienm bo, ki li nen na bre. ¹⁰ Ni li yie tɔb ten nin-

jeb yie tɔb ma bo. Ni li nikndeh ki boh tɔb, ama ni cere mibom n li kpiereh ki nen ninbi. ¹¹ Li yie men lituonl ki la tiinh gbenenbien. Cere men ni'nun n li mon Yonbdaan ya tuonl bo. ¹² Ni ɔmɔbe lidendenl la u'saan nno cere men ni'yenm n li songe li'bo. Ni li ɔmɔbe kuminku ijend ni, ki li kaareh uyo ke. ¹³ Ni li toreh Uwien ya nib ba ni pɔre' be, ki cere ni'nun n li mon bicenb ya tekem bo. ¹⁴ Ni li kaareh Uwien wa n tien binib ba jendeh ne nno u'monm. Ni li teh wa n tien be u'monm, ni la teh wa n wie be ɔum. ¹⁵ Li poknh men nin ba poknh, ki li much nin ba much. ¹⁶ Li lienh men ki ciuh tɔb bo. La li wongeh men ni'ba, li jiindeh men ni'ba tingi binib ya nun bo, ki la maaleh ki teh ni ye biyenfodenb.
¹⁷ Unil tien' ɔe na bre la, la jiin wa na bre. Li nuunh men ni li teh na mon binib ke ya nun bo. ¹⁸ Ni ye ni li fre, ne ni li ne ninbi ne la, li nikndeh men ki li ɔme nin unil ke. ¹⁹ N'jtiebe, unil tien' ne na bre la, ninbi nin ni'yul la nuunh ni tu wa fenl, ama cere men Uwien ya mutuol ni fii wa n tien u li tien ma. Kime ni kele' *Uwien ya gboknu ni ki ye Yonbdaan ye: «Min ne li tu lifenl, min ne li jiin unil ke u'tuonl ke ma bo.» ²⁰ Ni liebe' ki kele' ki ye: «Mikonm ɔmɔbe a'ennend la, de wa wa n ji, u'nuunh ɔmɔbe wa la, de wa miunm. A teh nno la, ni naan ten a woreh imukon ne ki cokndeh u'yul bo.»
²¹ La cere mibierm n faake nin ɔe. Li faa nin mibierm a'monm bo.

Li boh men udu ya cienb

13 Unil ke n li boh bicienb ba likeh udu nno. Kime nil ɔa ye cien ɔa Uwien ɔa tien' wa cien. Ba ke ye udu ya cien nno, Uwien ne tien' be bicienb. ² Nen bo, wa ke yie' udu ya cien ya nɔbu bo la, u yie' Uwien sien' ki ye nen li te ma bo ne. Unil teh nno la, u nuunh u'ba bo utudere ne. ³ Nno ne binib ba teh na mon ɔa fenge udu ya cienb, ba teh na bre ne fenge be. Nen bo, ɔa yie a li fenge be la, li teh na mon, ɔa be n li pekeh ɔe.
⁴ Kime udu ya cienb sɔnh Uwien ya tuonl la li pukn ɔe a li te monmonm ne. Ama a teh na bre la, li fenge. Kime na ye fenm ne udu ya cienb ɔmɔbe usen be n dere a'tub. Bi dieh binib ya tub la, bi sɔnh Uwien ya tuonl ne be n wɔn ki ye Uwien ya mutuol fih ba teh na bre bo.
⁵ Nen bo, na ye ni boh udu ya cienb ki fenge utudere baba ne. Ama ni boh be kime ni'yenm ni, ni ben ki ye nen ne mon.
⁶ Nen bo ne ni peh lenpo. Kime lenpotekb nno, Uwien ne sien' bi'wo be n li sɔnh li ya tuonl nin inunmon. ⁷ Li teh men unil ke u ke ni li teh wa na. Li peh men lenpo ki dien bilenpotekb, ki li peh tikre ki dien tikrtekb, ki li boh ba ke ni li boh be, ki li selndeh ba ke ni li selndeh be.

Li yie men tɔb

⁸ La ɔmɔbe men uba fenl. Lifenbaabl la ni li ɔmɔbe le si: ni li yie tɔb ne, kime unil wa ye u'wo la, udaan bon' *yiko ye na ke nno ne. ⁹ Imɔn, *yiko wa ye: «La teh narmaal, ki la ku nil, ki la suh, ki la ɔmɔbe nunfɔke uyo ya bonn bo» nin wa ke sien' nno taan' ki te yikobaab wa

ye: «Li yíe a'tò ten a yíe a'ba ma bo» nno ni ne. ¹⁰ Unil wà ñmɔbe miyíem ña teh u'tò nà bre. Nèn si unil ñmɔbe miyíem la, u boh *yiko ye nà ke nno ne.

Bonde men kí li gu Kristo ya baam

¹¹ Tò, n lienh nno kime ni ben ti te uyo wà. Ni yé uyo wà ni li finde migùcnm bo ne. Kime lidaali là ti li ñmere nno ña ji fòke ten lidaali là ti teke' Kristo ki jin' nno.

¹² Kuyòku gèbre'-a! Kutaaku ya wendm ña ji fòke. Nèn bo, cère men tí dàan licinñunl ya tuonl, kí bèle kuwenwenku ni ya jèwent. ¹³ Cère men tí li te mɔnmɔnm ten binib te ma uwien ni. Cère men ti la li yíe uninfenjin, ki la ñuh ki yibeh, ki la teh sɔnsɔndl, ki la teh fɛnfɛnm, ki la kɔnh jɛr, ki la ñmɔbe nɛnk. ¹⁴ Taa men Yonbdaan *Yesu Kristo kí tien ni'lierl, ki la ji ñ de ni'gbenent sen tù ñ tien tù yíe nà.

La biindeh men tɔb jier ya jim bo

14 Tò, teke men wà ña faa tekjim ni, ki la nieh nin wà u maaleh ma bo. ² Nba la, uba li fre kí maale kí ye tijier tuba ña kùc u'tekjim bo, kí le wà ña faa tekjim ni nno kùc tinɔnt, ne ki jinh tikpinfer baba. ³ Wà jinh ni'ke nno, la li séreh wà jinh tijier tubambe nno. Wà mɔ ña jinh tijier tubambe nno, la biindeh wà jinh ni'ke nno. Kime Uwien teke' u'mɔ ne. ⁴ A yé ñme ki biindeh u'tò ya tonsɔnl-i? U teh ni mɔn bii u teh na mɔn la, ni likeh u'cɛnbaa ne. Ne u li tien nè ñ li mɔn ne, kime Yonbdaan li fre kí sere u'ciek bó.

⁵ Ni te nno ne iwentun mɔ bo. Uba maaleh ki teh iwentun iba cɛn' i'tò ne, utɔ mɔ maaleh ki teh i'ke te miba ne. Unil ke ñ li teh u maaleh ma bo. ⁶ Unil wà boh liwentunl liba ki cɛn' i'tò la, u boh lè ki selndeh Yonbdaan ne. Unil wà jinh ni'ke la, u jinh ki selndeh Yonbdaan ne, kime u faareh Uwien ne kí yaan kí ji. Wà mɔ ña jinh tijier tubambe nno, wa jinh tù ki selndeh Yonbdaan ne, kime u'mɔ ña jinh tù ki faareh Uwien ne. ⁷ Tí'ni uba ña fuobe ki de' u'ba. Uba mɔ ña kpuokeh ki dienh u'ba. ⁸ Ti fuobe la, ti fuobe ki de' Yonbdaan ne. Ti tí kpo' la, ti kpo' ki de' Yonbdaan ne. Nèn bo ne ti fuobe bii ti kpo' la, ti yé Yonbdaan yaab ne. ⁹ Kime Kristo kpo' kí mɛkre' bitenkpiib ni, ñ wà ñ li yé bitenkpiib nin binifuob ke ya Yonbdaan ne. ¹⁰ Ne sin, ni te nno la, be tien' a biindeh a'tò? A'mɔ, be tien' a séreh a'ninje? Tí'ke li jo kí sere Uwien ya nun bó, ne wà ñ bu te tibuur. ¹¹ Kime ni keke' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Min Yonbdaan wà fuobe ne len' ki ye:
nisaal ke nisaal li gbaan n'nintuoli,
kí yàare u'ñɔbu kí ye min ne yé Uwien.»

¹² Nèn saan ne unil ke li tɔke [Uwien] u tien' ma bo.

Uba la cère u'tò ñ ture Uwien ya sen ni

¹³ Nèn bo, cère men ti dàan' tɔb ya biinm. Ni li cɛ nà bo si: ni la tien' niba nè ñ tuln ni'yo Uwien ya sen ni, kí cère wà ñ kɔ libiil ni. ¹⁴ Yonbdaan *Yesu bo, n mɔnbe ki ben ki ye jier tuba ña yé jɔknt. Unil ye tijier tuba yé ti-jɔknt la, tù yé ti-jɔknt wɔn baba bo ne. ¹⁵ A jinh tijier ki ben ki ye ni li saa a'tò ya yɛnm la, ña ji kpe yíem ya sen.

La cère Kristo kpo' unil wà bo nno ñ juore fɛnm a jinh tijier tà nno bo. ¹⁶ La cère men nibonn nà mɔn ki de' ne nno ñ li yé nibonn nà bi'tɔb li suke ne ni'bo. ¹⁷ Kime Uwien ya bel ña yé jim nin ñunm ya gber. Li yé tibont tà *Mifuoñaanm dienh te tù nno ya gber ne. Tun si: tig-bemònt nin uyenduɔn nin uyensɔnge. ¹⁸ Unil ñmɔbe mi ya tetem, ki sɔnh ki dienh Kristo la, Uwien ya yɛnm sɔnge u'bo ne, ne binib pèkeh wà.

¹⁹ Nèn bo, cère men tí li nuunh nà li cère tí li kpe buñɔbu, ki li cère tí'ni wà ke ñ li faakreh mitekjim ni. ²⁰ La saah Uwien ya tuonl tijier bo. Imòñ, jier tuba ña yé jɔknt, ama nà bre si: unil li ji tijier tà nè ñ tuln u'tò Uwien ya sen ni ne. ²¹ Nà mɔn si: á dàan tinɔnt nin mi-daam nin tijier tà ke li tuln a'yo Uwien ya sen ni ne. ²² A'tekjim bo a ñmɔbe iyenmaale ke tu ya bont bo la, cère nè ñ li te a'fèl ni Uwien ya nun bó. Unil wà jeke' wà ñ tien nibonn u'yenmaale ña biindeh wà la, Uwien ya mɔnm te u'bo ne. ²³ Ama unil jinh tijier ki jieh la, u biindeh u'ba ne Uwien ya nun bó. Udaan jieh ma nno, wa teh mitekjim ye ma bo, kime nà ke ña yé tekjim yaann yé ibiere ne.

Li toreh men tɔb be ñ faake mitekjim ni

15 Tinbi bà faa mitekjim ni nno, ni mɔn tí li toreh bà ña faa tekjim ni nno ne bi'jiint ni, ki la li nuunh tí li teh ti'yɛnm yíe ma. ² Cère men tí'ni wà ke ñ li teh nà sɔnge u'tò ya yɛnm, ki mɔn ki de' wà, kí li toreh wà wà ñ faake mitekjim ni. ³ Kime Kristo ña là nuunh wà ñ li teh u'yɛnm yíe ma. Ten ni keke' ma *Uwien ya gbɔnku ni kí ye: «Bà sukreh ñe nno, ya suk juore' min bo ne.» ⁴ Nà ke là keke' *Uwien ya gbɔnku ni uyo bo nno, ni là keke' nè ñ wɔkɔ te ne. Ni là keke' nè ñ de te kuminku nin uyenduɔn ña tí li ñmɔbe lidendɛn ne. ⁵ Uwien wà yé kuminku nin uyenduɔn ya daan nno, ñ cère ní li lienh ki ciih tɔb bó *Yesu Kristo yíe ma bo, ⁶ ña ni'ke ñ taa iyenmaale iba kí kpaan buñɔbu, kí pèke Uwien, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa.

Kristo baa' unil ke bo ne

⁷ Nèn bo, li teknh men tɔb ten Kristo teke' ne ma ña nè ñ de Uwien ukpíeke. ⁸ N tɔkeh ne ne, Kristo là tien' *Sufmbe ya tonsɔnl, ña Uwien là pùon' bi'yaajeb nà nno nè ñ tien ne. Nèn ne wɔngeh ki teh Uwien yé umemòndaan. ⁹ Kristo baa' ña bà ña yé *Sufmbe mɔ ñ kpíeke Uwien kí ñe u muɔh binib micɛcɛkm ma nno bo ne ten ni keke' ma *Uwien ya gbɔnku ni kí ye:

«Nèn bo ne n li pèke ñe inibol ke ni,
kí gè iyuon kí donde ñe.»

¹⁰ Ni tí keke' ki ye:

«Ninbi inibotɔ nno,

li poknh men nin Uwien ya nib.» ¹¹ Ni tí liebe' ki keke' kí ye:

«Ninbi inibotɔ ke,
li pèkeh men Yonbdaan,
inibol ke ñ li dondeh wà.»

¹² Esayi mɔ là len' kí ye:

«Unil uba li ñe Yese ya bol ni,

wɔn nɛ li fii kí li ɣmɔbe mituɔm inibol kɛ bo, inibol kɛ li ɣmɔbe lidɛndɛnɔl wɔn bo nɛ.»

¹³ Uwien wà yé lidɛndɛnɔl ya daan, ń de nɛ uyɛnsɔnge nin uyɛnduɔn kí gbien isen kɛ ni, kí ñɛ ni'tekjim bo, ɣɔ *Mifuoñaanm ya tuɔm ń cère ni'dɛndɛnɔl nɔn ń li yɛbreh ki gbiekeh.

Pɔl lienh u'tuonl bo

¹⁴ N'yaabe, ninbi ya bùol wɔn, min nin n'yul ben n'yɛnm ni ki ye ni'nimɔnt yɛbe ki gbien', ni ɣmɔbe mibɛnm isen kɛ ni, ki li fre kí li gbiereh tɔb. ¹⁵ Nin nɛn kɛ n mɛnge' lifɛl ki kele' kugbɔnku kuu ni nibɛmbe saan, ɣɔ ń tiere nɛ tigber tà ni kpɛ' ki cii' tù ɣɔ nɛ. N kele' nɔn kí ñɛ Uwien là de' nni bupaabu bùa ¹⁶ ki tien' nni *Yesu Kristo ya tonsɔnl bà ɣa yé *Sufmbɛ saan nɔn nɛ. N sɔnh lituonl nɔn tɛn utɔtɔrke nɛ, ki tɔkeh bà ɣa yé *Sufmbɛ nɔn Uwien ya gbɛmɔnmɔnt, ɣɔ bɛ ń li yé lituɔrl là *Mifuoñaanm cère' li yé Uwien yaal, u'yɛnm sɔnge li'bo. ¹⁷ *Yesu Kristo bo nɛ n li fre kí jɛbn n'ba n sɔnh lituonl là ki dienh Uwien nɔn bo. ¹⁸ Kime ma ń fre kí mɛnge fɛl kí len niba bo, kí kɛnde Kristo taa' nni n sɔn' lituonl là ki cère' bà ɣa yé *Sufmbɛ boh Uwien nɔn bo. N'lenm nin n'tuon ni nɛ u tien' nɛ, ¹⁹ kí ñɛ miyɔkm ya bont nin Uwien ya Fuoñaanm ya tuɔm bo. Nɔn nɛ n fre' ki tɔke' Kristo ya gbɛmɔnmɔnt ni'kɛ saan, ki ñɛn' Yerusalem ki ti baa' Iliri ya tinfɛnm ni. ²⁰ N'nun là mɔn ń tɔke tigbɛmɔnmɔnt nɔn nib ɣa laan là cii' Kristo ya yel nà saan nɔn nɛ, kime ma là yé ń ɣuɔn uba ya tɛnpuul bo. ²¹ N là yé ń tien tɛn nì kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni nɔn nɛ. Nì kele' ki ye:

«Ba là tɔke' binib bà u'gber nɔn li lɛ wɔ, ba ɣa là cii' u'gber nɔn li cii' tù.»

Pɔl yé wɔ ń jo Erom bó

²² Nɛn nɛ là tuu ki piendeh nni ki cère' ma fre' ki baa' ni'saan. ²³ Fɛnfɛnnɔ ma ji ɣmɔbe tuonl iten nɔn ni. N ñɛn' ibin ibin ki nuunh ń baa ni'saan, nɛ ka laa' bɔnl. ²⁴ Ama n yé ń jo España. N daan n joh nɛ la, ń ñɛ kí lɛ nɛ, kí jonde ni'tɔntɔkn bo waamu ɣɔ ní tore nni ń baa ni'bó.

²⁵ Ama fɛnfɛnnɔ, n laan joh Yerusalem nɛ Uwien ya nib ya torm bo. ²⁶ Kime Kristo yaab bà te Maseduɔnn nin Akayi ya tinfɛnm ni nɔn cɛkre' bi'yɛnm bɛ ń tore Kristo yaab bà yé bijjinb ki te Yerusalem ni nɔn. ²⁷ Imɔn, bi là cɛkre' bi'yɛnm nɛ, nɛ ni li bi kpɛ bɛ ń tore bɛ nɛ. Kime *Sufmbɛ laa' Uwien ya mɔnm mà nɔn, bi gbiire' mɛ nin bà ɣa yé *Sufmbɛ nɛ. Nɛn bo nɛ ni kpɛ bà ɣa yé *Sufmbɛ mɔ ń gbiire bi'bont nin Sufmbɛ. ²⁸ N taan' mipum nɔn ki gben', ki taa' ki jon' Yerusalem ki ti de' bɛ la, n li ñɛ ni'saan nɛ kí yaan kí jo España ya du bó. ²⁹ Nɛ n ben ki ye n we ní ni'saan la, n li baa nin Kristo ya mɔnm mà yɛbe nɛ.

³⁰ N'yaabe, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo nin *Mifuoñaanm ya yíem bo, nɛ n gbáanh nɛ, ní tore nni kí li kàareh Uwien ki dienh nni, ³¹ ɣɔ wɔ ń ñɛn nni Sude ya tugbɛndɛnb ya nuɔ ni, kí li kàareh wɔ mɔ ki teh wɔ ń cère mipum mà n tuke mɛ ki joh Yerusalem bó nɔn,

Uwien ya nib ń ti teke mɛ mɔnmɔnm. ³² Nɔn nɛ Uwien tuo' la, n li baa ni'saan nin uyɛnsɔnge, kí fuore waamu. ³³ Uwien wà yé uyɛnduɔn ya daan ń li te nin ni'kɛ. Ami.

Ifuonde

16 Tɔ, n yé ní teke ti'ninɛ Febe nɛ. U yé wà sɔnh Kristo ya taanl là te Sankre ya du ni nɔn ni nɛ. ² Yonbdaan ya yel bo, teke mɛn wɔ tɛn nì kpɛ bɛ ń li teknh Uwien ya nib ma bo. Uyo wà kɛ u lá cieke ní tore wɔ la, ní tore wɔ. Kime wɔn mɔnmɔn là tore' binib bi yɛbe. U là tore' min mɔnmɔn.

³ Ní fuonde Prisil nin Akilas kí de nni. Bi yé n'tonsɔnlieb nɛ *Yesu Kristo ya tuonl ni. ⁴ Bi là nuunh bɛ ń ɣmien min nɛ ki ti benh bɛ ń kpo. Nɛn bo nɛ n faareh bɛ. Na yé min baba nɛ faareh bɛ, Kristo ya táan yaab bà ɣa yé *Sufmbɛ nɔn mɔ kɛ faareh bɛ nɛ. ⁵ Ní fuonde Kristo yaab bà taakeh bi'den ki kàareh nɔn mɔ kí de nni. Ní fuonde n'ɣɔ Epayinet kí de nni. Wɔn nɛ kpɛ' ki teke' Kristo ki jin' Asi ya tinfɛnm ni. ⁶ Ní fuonde Mari kí de nni. U'gbɛnɛnt ben' ni'bo cɛɛn nɛ. ⁷ Ní fuonde n'ninjɛb Andronikus nin Yuniyas. Min nin ben nɛ là te lipɛkl ni. Bi ɣmɔbe liyel *Yesu ya tondb saan. Bi kpɛ' ki teke' Kristo ki jin' nin nni mɔnmɔn.

⁸ Ní fuonde n'ɣɔ Ampliyatus kí de nni. N yé wɔ ki gbi-en' Yonbdaan bo nɛ. ⁹ Ní fuonde n'ɣɔ Urben. U yé ti'tonsɔnlie nɛ Kristo ya tuonl ni. Ní fuonde n'ɣɔ Stakis mɔ kí de nni. ¹⁰ Ní fuonde Apeles wà wuɔn' ki ye u mɔnbe ki yé Kristo ɣɔ nɔn kí de nni. Ní fuonde Aristobul nin u'den yaab. ¹¹ Ní fuonde n'den ɣɔ Herodiɔn, kí fuonde Narsis nin u'den yaab bà pɛ Yonbdaan bo nɔn. ¹² Ní fuonde Trifenn nin Trifos bà ya gbɛnɛnt ben' Yonbdaan ya tuonl ni nɔn, kí fuonde ti'ɣɔ Persid wà mɔ ya gbɛnɛnt ben' Yonbdaan ya tuonl ni nɔn. ¹³ Ní fuonde Yonbdaan ya tonsɔnmɔn Lufus nin u'naa wà yé n'mɔ ya naa nɔn. ¹⁴ Ní fuonde Asenkirt nin Flegon nin Hermes, kí fuonde Patrobas nin Hermas nin ti'ninjɛb bà te bi'saan nɔn. ¹⁵ Ní fuonde Filolɔg nin Yuli, kí fuonde Nere nin u'ninse nin Olimpás nin Uwien ya nib bà kɛ te bi'saan nɔn. ¹⁶ Ní fuonde ni'tɔb mɔnmɔnm. Kristo ya táan yaab kɛ fuon-deh nɛ.

Igbierfɔrke

¹⁷ N'yaabe, n gbáanh nɛ nɛ, liike mɛn ni'yul bo nin binib bà boreh nɛ ki cèreh ni tùreh nɔn. Ben nɛ nieh nin bi là tɔke' nɛ Uwien ya gber tà nɔn. Ni la nɛkndeh bi ya nib, ¹⁸ kime ba yé ti'Yonbdaan Kristo ya tonsɔnb. Bi sɔnh bi'pɔr bo nɛ, nɛ ki ɣmɔbe uñɔɣmaa, ki lɛreh binib bà ya benm ɣa yɛbe. ¹⁹ Ninbi ben wɔn, unil kɛ ben ni ɣmɔbe mibom ma bo. Nɛn nɛ cère' n'yɛnm sɔnge ni'bo. N yé ní li ɣmɔbe miyɛnfuom kí gbien, kí li teh nà mɔn nɛ, kí li ceke ki lɔkeh nà bre. ²⁰ Na ń wuɔke Uwien, uyɛnduɔn ya daan, li cère ni tɛ kí mere *Satan. Ti'Yonbdaan *Yesu ń juoke nɛ.

²¹ N'tonsɔnlie Timote fuondeh nɛ. N'den yaab Lusiyus nin Sasɔn nin Sosipater mɔ fuondeh nɛ.

²² Min Tetiyus wà Pɔl cère' n kele' kugbɔnku kuu nɔn mɔ fuondeh nɛ Yonbdaan ya yel bo. †

²³ Gayus wà teke' min Pɔl nin Kristo ya taanl yaab ke ya cɛnku nɔɔ mɔ fuondeh nɛ. Erat wà ŋuuke udu wuu ya like nɔɔ mɔ fuondeh nɛ. Tí' ninjɛ Katus mɔ fuondeh nɛ.

[²⁴ Yonbdaan *Yesu Kristo ń juoke nɛ. Ami.] †

²⁵ Cère mɛn tí kpisɛke Uwien. U ŋmɔbe mituɔm mà li cère tí li faa mitekjim ni. N tɔkeh *Yesu Kristo ya

† *Pɔl nin u'yul ŋa cinbe ki kele' kugbɔnku bugben. U lienh nɛ uje uba cengeh ki kieh bi yih wɔ Tetiyus. † Bi kpisɛ' ki kele' tigbɔnt tà nɔɔ ya tuba ni migbiirm 24 ŋa te tu'ni.*

gbɛmɔnmɔnt tà nɔɔ nɛ ye nɔɔ. Tù là bus nɛ haali uyo bo nɛ Uwien kpiire' tù, ²⁶ ki cère' fɛnfɛnɔɔ tù te upaan bo. *Uwien ya ńɔɔbonsɔɔknɔb là kele' tù bí'gbɔnt ni ma nɔɔ nɛ cère' tù ji te kuwenwenku ni. Uwien wà tuu ki te nɔɔ, nɛ là sien' ki ye inibol ke ń cii tù, ŋɔ kí li ŋmɔbe mibenm kí teke wɔ kí ji kí li boh wɔ. ²⁷ Uwien baba nɛ yé uyɛnfodaan, ki kɛ ukpisɛke uyo wà ŋa ŋmɔbe gbenm *Yesu Kristo bo. Ami.

1 Korént yaab

Nà wǎngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl ya sen ya jom nle bo nɛ u caan' Kristo ya taanl là te Korént ni nɔ. Korént yé Grékmbɛ ya ducɛncien ya uba nɛ. Udu nɔ ya ñɛrsienbùon bo nɛ cère' u là ñmɔbe lifaal ki gbien'. Binib bà yɛbe là fuobe fɛnfɛnm nɛ udu nɔ ni, ki pɛ ibule bo.

Pɔl cii' bi ye Kristo yaab ni biba mɔ fuobe fɛnfɛnm nɛ (1:11; 7:11). Udu nɔ ya nib ya tetem bo nin bi là lienh Kristo yaab bo tigber tà nɔ, nɛ cère' bi kele' kugbɔnku ki niire' Pɔl bi li te ma bo. Nɛ Pɔl kele' kugbɔnku kuu ki jiin' bɛ bi'niire nɔ.

Kí cin iyul 1 kí tì baa iyul 4, Pɔl ye binib bà kɛ tɔkeh Kristo ya gbɛmɔnmɔnt nɔ, kɛ sɔnh lituonbaabl nɛ. Nɛn bo nɛ nà kpɛ bɛ ñ li findeh nin tɔb.

Kí cin iyul 5 kí tì baa iyul 11:16, Pɔl ye Kristo yaab ña ji yé yonbe. U ye unil yé Kristo yɔ ki biɛ ki teh fɛnfɛnm la, bɛ ñ pien wɔ (iyul 5–6). U wɔn' bɛ bi li te ma bo upiikuɔn ya sen ni (iyul 7) nin bi li fuobe ma bo nin bà ña yé Kristo yaab (iyul 8–10). U sureh bɛ bɛ ñ li nuunh tɔb ya mɔnm, kí li boh tɔb nɛ, kí li yíe tɔb, ki la ñmɔbe pàpàare (iyul 13).

Iyul 15 ni, Pɔl ye Uwien mɛkre' Kristo ma nɔ, u li mɛkre bitenkpiib mɔ. Pɔl sureh Korént yaab bɛ ñ taan mipum kí tì tore Kristo yaab bà yé bijiinb Yerusalem bó. U tì fore' nin ifuonde nɛ (16).

Ifuonde

1 Uwien ya yíem bo nɛ u yin' min Pɔl, ñ li yé *Yesu Kristo ya tond. Min nin tí'niñje Sɔstenn nɛ kieh kugbɔnku kuu ² tí de Uwien ya taanl yaab bà te Korént ya du ni nɔ. U gènde' bɛ kí ñɛ *Yesu Kristo bo nɛ ki tien' u'yaab. U gènde' bɛ bɛ ñ li ñmɔbe mitetem mà dèkre' u'bo nin binib bà kɛ muɔh ki yih Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel ni'ke saan nɔ nɛ. U yé tinbi nin ben kɛ ya Yonbdaan nɛ. ³ Tí'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ñ juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Pɔl faareh Uwien u tien' Korént yaab mimɔnm mà nɔ bo

⁴ N tuu ki faareh n'Wien ni'bo kí ñɛ u tien' nɛ mimɔnm ni yé *Yesu Kristo yaab ma nɔ bo nɛ. ⁵ Kime ni yé u'yaab ma nɔ nɛ Uwien tien' nɛ mimɔnm ki gbien' isen kɛ ni, milenm nin mibenm kɛ ni, ⁶ kí ñɛ bi tɔke' nɛ tigber tà Kristo bo, ni teke' tù, ki cère' tù kpɛ' iñaan ni'ni nɔ bo. ⁷ Nɛn bo, ninbi bà gu nin inunmɔn lidaali là ti'Yonbdaan *Yesu Kristo li ñɛn u'ba upaan bo nɔ Uwien ya paabu buba mɔnm ña ji pɔre' nɛ. ⁸ Wɔn nɛ li cère ní li faa kí tì fore ñɔ lidaali là ti'Yonbdaan *Yesu [Kristo] li baa ní nɔ bi la lɛ bi li biin nɛ nà bo. ⁹ Uwien yé umemɔndaan nɛ. Wɔn nɛ yin' nɛ ní taan nin u'Bije ti'Yonbdaan *Yesu Kristo.

Miborm mà te Kristo ya taanl yaab ni

¹⁰ N'yaabɛ, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo nɛ n sureh nɛ ní li lienh ki ciih tɔb bó, ki la cère borm ñ li te ni'ni. Ama ní li kpɛ buñɔbu mɔnmɔnm, kí li ñmɔbe iyenmaale iba, kí li kpe usen uba. ¹¹ Tɔ, n'yaabɛ, Kolowe † den yaab tɔke' nni ki ye ifinfinde te ni'ni. ¹² N ye ñ len nà si: ni'ni biba lienh ki teh ben pɛ Pɔl bo nɛ, bitɔb teh ben pɛ Apolos bo nɛ, bitɔb teh ben pɛ Pier †† bo nɛ, bitɔb mɔ teh ben pɛ Kristo bo nɛ. ¹³ Kristo bobore' nɛ-ɛɛ? Bi kpɛ' Pɔl nɛ uɔkɔkɔkɔn bo ni'bo-oo? Pɔl ya yel bo nɛ bi sii' nɛ Uwien ya ñunm-ii? ¹⁴ N faareh Uwien, Kripus nin Gayus baba ña ñí la, ma sii' uba ni'ni Wien ya ñunm. ¹⁵ Nɛn bo, uba ña ñ fre kí ye bi sii' nɛ Uwien ya ñunm n ya yel bo nɛ. ¹⁶ Oo! N sii' Sitefanis nin u'den yaab mɔ. Ma teke' ki jin' ki ye n liebe' ki sii' uba Uwien ya ñunm ki pukn'. ¹⁷ Kime Kristo ña sɔn' nni ñ li siih binib Uwien ya ñunm. U sɔn' nni ñ li tɔkeh binib u'gbɛmɔnmɔnt nɛ, ki la tuuke unisaal ya yɛnfogber ñɔ *Yesu ya kuum uɔkɔkɔkɔn bo la juore fɛnm.

Yesu Kristo nɛ yé Uwien ya tuɔm nin u'yɛnfuom

¹⁸ Imɔn, Kristo ya kuum uɔkɔkɔkɔn bo yé tiwaargber nɛ bà pɛ fɛnm ya sen bo, ama tinbi bà Uwien ñmien-deh te nɔ, tinbi bo nì yé Uwien ya tuɔm nɛ. ¹⁹ Kime nì kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye Uwien ye:
«N li gben biyɛnfodenb ya yɛnfuom,

† Kolowe yé upii nɛ. †† Nì kele' migbiirm mie ni ki yé Kefasi nɛ. Bi liebe' ki yih wɔn nɛ Pier. Liike San 1:42.

kí cère bibenbenb ya benm ní juore fεnm.»
 20 Tɔ, uyenfodaan ji te la? Yiko ya wɔnwɔknl ji te la? Miniem ya nil ji te la uyo wuu wɔ? Uwien wuɔn' ki ye uɣendun ya yenfuom yé liwaarl nε. 21 Kime uɣendun wuu ya nib nin bi'yenfuom ke ba fre' ki bende' Uwien u'yenfuom ni. Nen bo nε Uwien cεkre' u'yenm wɔ ní cère binib bà teke' Kristo ki jin' nɔw ní ηmere kí ñε tiwaargber tà ti kpaandeh tù ki tɔkeh binib nɔw bo. 22 *Sufmbe nuunh bε ní le miyɔkm ya bont nε, nε Grekmbe nuunh miyenfuom. 23 Ama tinbi tɔkeh binib bi kpe' Kristo udɔkɔkɔkɔn bo ma nɔw ya gber nε. Tù yé tigber tà cɔkreh *Sufmbe nε, ki yé tiwaargber bà ηa yé *Sufmbe bo. 24 Ama Kristo yé Uwien ya tuɔm nin u'yenfuom nε binib bà Uwien yin' bε nɔw bo; *Sufmbe nin bà ηa yé *Sufmbe ke. 25 Kime binib yih Uwien ya tuonl là liwaartuonl nɔw cen' unisaal ya yenfotuonl, nε u'jiint mɔ ηmɔbe mituɔm ki cen' unisaal ya tuɔm.

26 N'yaabe, tiere men Uwien yin' nε ki laa' ni yé bidεnb bà. Unisaal bo ni'ni biyenfodeb nin inigbengbeng ηa yebe, nε ba yé iden yà ηmɔbe mituɔm yaab mɔ ηa yebe. 27 Ama binib likeh bà ki teh ba ben niba nɔw, Uwien gende' ben nε wɔ ní jin bi yih bà biyenfodeb nɔw ifε, ki gende' bi yih bà ijiin nɔw wɔ ní jin bi yih bà bife-faab nɔw ifε. 28 Binib likeh bà ki teh ba ηmɔbe pukm uɣendun ni ki yindeh bε, ki yih bε fεnm nɔw, Uwien gende' ben nε, ki tien' binib likeh bà ki teh bi ηmɔbe mipukm nɔw fεnm. 29 U tien' nɔw ηɔ uba la li jεbnh u'ba wɔn Uwien ya nun bó nε. 30 Wɔn nε taan' ninbi nin *Yesu Kristo, ki cère' Kristo yé ti'bo miyenfuom. Wɔn Kristo bo nε u bù' te bigbemɔndεnb, ki gende' te tí li yé u'yaab, ki de' te ki wiε'. 31 Nen bo, nì te ten nà kele' *Uwien ya gbɔnkɔ ni nɔw nε. Nì kele' ki ye: «Unil ye wɔ ní wuɔn u'ba la, wɔ ní wuɔn u'ba Yonbdaan bo.»

Pɔl tɔkeh binib bi kpe' Kristo udɔkɔkɔkɔn bo ma nɔw ya gber

2 N'yaabe, min mɔkɔn là baa' ni'saan ma nɔw, ma baa' nin iɔkɔn yà ya ciim faa, ka baa' nin binib ya yenfuom ní lá tɔke nε Uwien ya bonbɔlkaar ya gber, 2 kime ma là jεke' ní tɔke nε gber tuba ki kende' *Yesu Kristo ya gber, wɔn wà bi kpe' wɔ udɔkɔkɔkɔn bo nɔw ya gber. 3 N là te ni'saan ma nɔw n là yé ujiin nε, ki fenge, nε n'gbenent ηɔh pepebu. 4 N là te ni'saan ma nɔw, na yé n là ben milenm nε bii n là taa' miyenfuom nε ki wɔkn' nε bii ki tɔke' nε tigbemɔkɔm nɔw. Ama *Mifuoñaanm nε wɔngeh mi'tuɔm n teh nà ke nɔw ni, 5 ηɔ ni'tekjim la li pε binib ya yenfuom bo ama mè ní li pε Uwien ya tuɔm bo.

Uwien ya yenfuom

6 Tɔ, ti nín wɔknh Kristo yaab bà tien' binicekrkaab mitekjim ni nɔw miyenfuom nε. Na yé uɣendun wuu ya yenfuom, ka yé bà ηmɔbe mituɔm uɣendun bo ya yenfuom mɔ, kime bi gben' bi'gber. 7 Tinbi tɔkeh Uwien ya yenfuom ya gber nε. Tù yé tigbεbɔlkaar tà là juore' ki buɔ nε. Kí yaan Uwien ní ñεn uɣendun wuu nɔw u là juɔ' ki bonde' miyenfuom bugben wɔ ní de te ukpieke nε.

8 Bà ηmɔbe mituɔm uɣendun wuu bo ya uba mɔkɔn ηa bende' miyenfuom nɔw. Kime bi bi bende' mè la, ba bi kpe' Yonbdaan ukpieke ya daan udɔkɔkɔkɔn bo. 9 Ama nì te ten nà kele' *Uwien ya gbɔnkɔ ni nε. Nì kele' ki ye: «Uwien bonde' nà ki ble' bà yé wɔ nɔw, nil ya nunbu ηa tuun' ni'bo, u'tubl ηa cii' ni'bó, wa li maale' ni'bó mɔkɔn.»

10 U cère Mifuoñaanm kpiire' nen nε ki wuɔn' tinbi. Kime mì likeh ki lenh nibonn ke nε, haali tigber tà te Uwien ya fèl bo mɔkɔn. 11 Na yé unisaal baba ηa ñí la, ηme li fre kí bende nà te u'fèl bo? Nnɔw nε *Uwien ya Fuoñaanm baba ηa ñí la, uba ηa ben nà te Uwien ya fèl bo. 12 Tinbi wɔn, ta maaleh ten uɣendun ya nib maaleh ma bo, ama Uwien nε de' te *u'Fuoñaanm ηɔ tí fre kí bende u punh te bupaabu bùa nɔw. 13 Ti lienh nibonn nà bo nɔw, ta taah nisaal ya yenfuom ya ñɔbn ki lienh. Ama ti lienh *Uwien ya Fuoñaanm ye tí len iɔkɔn yà nε. Ti teh nɔw ma nɔw ti taah iɔkɔn yà ñεh ní *Uwien ya Fuoñaanm saan nε ki wɔknh binib bà *Uwien ya Fuoñaanm te bi'ni †. 14 Unil wà ηmɔbe inisaalyenmaale baba ηa ní fre kí teke *Uwien ya Fuoñaanm ya gber. Wɔn bo tù yé tiwaargber nε, nε wa ní fre kí cii tu'tingi, kime *Uwien ya Fuoñaanm nε cèreh binib bende' tù. 15 Ama wà ηmɔbe *Uwien ya Fuoñaanm wɔn li fre kí bende tibont ke ya tingi, nε uba ηa ní fre kí bende udaan ya yenmaale. 16 Nì te ten nà kele' *Uwien ya gbɔnkɔ ni nε. Nì kele' ki ye:

«Nme ben Yonbdaan ya yenmaale?
 Nme li fre kí gbiere wɔ?»
 Ama tinbi wɔn, ti ηmɔbe Kristo ya yenmaale nε.

Uwien ya tonsɔn ya tuonl

3 N'yaabe, ma fre' ki len' †† nin nε ten n bi li len ma nin bà ηmɔbe *Mifuoñaanm nɔw. Ama n len' nin nε ten ni yé binib bà pε minisaaltetem bo nε, ki yé mucenfendmu Kristo ya sen ni. 2 N là de' nε mibiim nε, ma là de' nε jier tà kpieke, kime na là li fre kí ji tù. Fεnfεnnɔw mɔkɔn na li li bie kí fre kí ji tù, 3 kime ni laan li bie ki pε minisaaltetem bo nε. Iponponbe nin ikɔnkɔn yà te ni'ni nɔw nε wɔngeh ki teh ni bie ki ηmɔbe minisaaltetem nε, ki ηaake ki teh unisaal teh nà baba. 4 Ni'ni bi-ba lienh ki teh ben pε Pɔl bo nε, bitɔb lienh ki teh ben pε Apolos bo ma nɔw, na pε nisaaltetem bo nínnɔw? 5 Apolos yé bε nε? Bii min Pɔl yé bε nε? Ti yé Uwien ya tonsɔn nε. Nε kí ñε tinbi bo Uwien cère' ni teke' *Yesu Kristo ki jin'. Tí'ni wà ke sɔn' Yonbdaan de' wɔ lituonl là nε. 6 Min Pɔl caan' busubu nε, nε Apolos jɔke' bù miñunm, ama Uwien nε cèreh bù kpienh. 7 Nen bo, wà caakeh nin wà jɔknh miñunm ke ηa yé niba, ama Uwien wà cèreh nì kpienh nɔw nε yé niba. 8 Wà caakeh nin wà jɔknh ke te miba nε, nε wà ke li le u'suul u'tiema tuonl bo nε. 9 Kime ti te ki sɔnh Uwien ya tuonl nε ‡. Ni te ten Uwien ya kpàabu nε, ki te ten Uwien ya duku mɔ.

† Migbiirm mie ya fɔrm ya ciim te bolm mile bo nε: ki wɔknh binib bà Uwien ya Fuoñaanm te bi'ni bii ki tɔkeh binib Mifuoñaanm ya gber. †† Liike Itùon 18:1-17. ‡ Bi li fre lebre ti te ki sɔnh Uwien ya tuonl kí ye tinbi nin Uwien te ki sɔnh u'tuonl mɔ.

¹⁰ Uwien ne de' nni bupaabu ki cère' n yé udumeciën wà ñmɔbe miyenfuom, ki pu' kuduku ya tenpuul, ne uba ji ñuɔndeh. Ama unil ke' n' liike u'yul bo nin u ñuɔndeh ma bo. ¹¹ Kime uba ña ji li fre kí pu tenputɔl ki kende' là te nno bo; len si: *Yesu Kristo. ¹² Uba li fre kí taa miñkɔm bii ilike ya kur bii iten yà mɔn ki ñmɔbe ku-daaku kí ñuɔn litenpuul nno bo. Utɔ mɔ li fre kí taa idɔ bii timuɔr bii ikek kí caan litenpuul nno bo. ¹³ Unil ke ya tuonl lá li ñe upaan bo Uwien li bu binib tibuur lidaali là nno ne. Kime n'idaali li baa nin umu ne. Umu nno ne li bikn wà ke ya tuonl kí wɔn li yé là ba. ¹⁴ Wà ke mu ña wìn' u ñuɔn' nà litenpuul nno bo la, u li le u'tuonl ya su-ul. ¹⁵ Wà ke umu wìn' u ñuɔn' nà la, u'tuonl juore' fɛnm ne. Wɔn bugben nín li ñmere ama u li te ten unil wà càare' umu ni ne ki ñmere'.

¹⁶ Na ben ki ye ni yé Uwien ya duku ne, ne *u'-Fuoñaanm te ni'ni-ii? ¹⁷ Unil bere' Uwien ya duku la, Uwien li gben udaan ya gber ne, kime kù yé wɔn Uwien ya tiema duku ne †, ne ninbi ne yé kuduku bugben.

¹⁸ Uba la lereh u'ba. Unil te ni'ni ki yih u'ba uyenfo-daan ten uñendun wuu ni ya nib maaleh ma bo la, wɔ n' kpie kí tien u'ba uwaar ña kí mɔnbe kí li yé uyenfo-daan. ¹⁹ Kime uñendun wuu ya yenfuom yé liwaarl ne Uwien bo.

Ni te ten nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni ne. Ni kele' ki ye:

«U taah biyenfodenb ya cekn ne ki coh be.»

²⁰ Ni tí liebe' ki kele' ki ye:

«Yonbdaan ben biyenfodenb ya yenmaale.

U ben ki ye ya yé bonn.»

²¹ Nen bo, uba ji la ñmɔbe gbengt kí ye wɔn pe wuu bo bii wuu bo, kime nibonn ke yé u'yaann ne. ²² Min Pɔl bii Apolos bii Pier †† bii uñendun wuu bii limiel bii mikuum nin tibont tà te fɛnfɛnno nɔ, haali nin tà we ní nno, ninbi si ni'ke. ²³ Ama ni'mɔ yé Kristo yaab ne, ne Kristo mɔ yé Uwien yo.

Pɔl nin Korént yaab ya gber

4 Nen bo, unil ke' n' li ben kí ye ti yé Kristo ya tonsɔnb ne, ki yé binib bà Uwien taa' u'gbeɔlkaar ke ya bol ki ñukn' te tí taa tù kí tɔke binib. ² Tɔ, ni ben ki ye bi de' unil lituonl la, ni kpe wɔ n' sɔn lè ni'donbó ne. ³ Min wɔn, ninbi ne li biin nni bii tibuur ya nib mɔnɔn ne li biin nni la, n'baka ña kpe len. Min nin n'yul ña biindeh n'ba. ⁴ Imɔn, n'yenmaale ña jèndeh nni niba bo, ama na yé nen ne wɔngeh ki teh n cuube Uwien ya nun bó. Yonbdaan ne yé wà buh nni tibuur. ⁵ Nen bo, la ci men kí bu buur tu'daali ña laan baa. Guure men Yonbdaan n' baa kí bu tibuur. Wɔn ne li ñen tibont tà buɔ licinñunl ni upaan bo, kí kpiire iyenmaale yà te unil ke ya fèl bo kí wɔn. Nen saan ne unil ke li le u kpe kupenpeku kùa Uwien saan.

⁶ N'yaabe, n len' nà nɔ, n taa' min nin Apolos ya gber ne kunennenku n' gbiere ne, ní tɛkn ti ya taal ni ña ki la teh niba ki ti gèbreh nà kele'. Ni la li ñmɔbe gbengt ki teh ni pe uba bo ne, ki nen utɔ. ⁷ Be wuɔn' ki ye a cɛn'

† Bi li fre kí libre kù yé wɔn Uwien ya tiema duku ne kí ye kù yé kuñanku mɔ. †† Liike 1:12.

bitɔb-i? A ñmɔbe ba ña Uwien ña de' ñe nè? Uwien ne de' ñe nè la, be tien' a ji ñmɔbe tigbengt ten uba ña de' ñe nè?

⁸ Ni laa' ni yé nà ke ña-a! Ni ji yé bifàadenb ne-a, ki kpende' bi'berb ne tinbi juore' fɛnm-a! Imɔn, n bi yé ní mɔnbe kí li yé biberb ne, ña ti'mɔ n' tɛbn ne kí li yé biberb. ⁹ Kime, min bo, ni naan Uwien tien' tinbi Yesu ya tondb, binigbaarkaab ne. Ti te ten binib bà bi bun' be tibuur ki ye bi kpe mikuum ne. Imɔn, ti yé tilaar ya bonn ne uñendun wuu ni. Uwien ya tondb nin binib ke leh te ne. ¹⁰ Kristo bo, tinbi te ten iwaar ne, ne ninbi yé biyenfodenb kí ñe ni yé Kristo yaab ma nno bo-a! Tinbi yé ijiin ne, ne ninbi yé bifefaab. Bi kpierekreh ninbi ne ki yuɔndeh tinbi. ¹¹ Mikɔnm nin uñuñun ñmɔbe te, haali nin fɛnfɛnno wuu. Ta ñmɔbe wengolkaar. Binib ñih te, ta ñmɔbe ti kɔ nà. ¹² Ti jèndeh ki sɔnh ituon ne ki jinh ti'ncje bo. Bi sukreh te, ne ti teh «Uwien n' tien be u'mɔnm.» Bi jèndeh te, ne ti tuonh ijend nno. ¹³ Bi lienh ki saah te, ne ti duɔndeh bi'yenm. Bi likeh te ten ti yé tinagbokmuɔr ne uñendun wuu ni, ki likeh te ten ti yé tijknt ya bonn ne unil ke bo haali nin fɛnfɛnno.

¹⁴ Ma kele' tigber bugben n' jin ne ife, ama n nuunh n' pekre ne ní kpien usen ne, kime ni te ten n'tiema bumu ne, ne n yé ne. ¹⁵ Kime ni ñmɔbe biwɔnwɔknɔ itur piik mɔnɔn Kristo ya sen ni la, ni'baa te uba ne. Min ne yé ni'baa, kime min ne tɔke' ne tigbemɔnmɔnt ne ni teke' *Yesu Kristo ki jin'. ¹⁶ Nen bo ne n gbáanh ne, ní tɛkn n' taal ni Kristo ya sen ni. ¹⁷ Nen bo ne n sɔn' Timote ni'saan. U sɔnh Yonbdaan ya tuonl ni'donbó ne. N yé wɔ ten n'tiema buk ne. U li tiere ne n fuobe ma bo Kristo ya sen ni. N wɔknh nen ne ni'ke saan Kristo ya táan ke ni.

¹⁸ Ni'ni biba là maaleh ki teh ma ji li baa ni'saan ne. Nen ne cère' bi gbengreh bi'ba. ¹⁹ Ama Yonbdaan tuo' la, n li baa ni'saan na n taande. Binib bà gbengreh bi'ba nno n lá baa' la, na yé n li tukn bi'lenm baba bo ne, n li tukn kí liike bi'tuɔm mɔ kpe ma bo ne. ²⁰ Kime Uwien ya bel ña yé lenm ya gber, li yé mituɔm ya gber ne. ²¹ Tɔ, ni cinbe ki yé ba? Ni yé n' baa ni'saan nin in-ingben ne bii n' baa kí li ñmɔbe miyiem nin uyenduɔn ne?

Pɔl kɔnh nin Korént yaab lisɔnsɔndl bo

5 Tɔ, bi lienh ni'ke saan ki teh uba te ni'ni ki teh lisɔnsɔndl liba ya bol. Bi lienh ki teh udaan diere' u'baa ya po ne. Haali binib bà ña pe Uwien ya sen bo mɔnɔn ña teh li ya sɔnsɔndl. ² Nin nen ke ne ni bie kí ñmɔbe tigbengt-a! Ni bi li te ten ni ke mikuum ne, kí ñen udaan wà tien' ni ya bonn ni'ni. ³ Min ña te nin ne. Nin ne ke n likeh ki lenh nà ke teh ni'ni. Nen bo, n bun' udaan wà tien' ni ya bonn tibuur n bi te nin ne la, n li bu wɔ ma bo ña. ⁴ Ní taan litaanl Yonbdaan *Yesu ya yel bo. Ni taan' la, n'yenmaale li te nin ne, Yonbdaan *Yesu ya tuɔm mɔ te nin ne, ⁵ ní taa udaan kí cèbe *Satan † wɔ n' ji ijend u'gben ni ña u'naank n' ñmere lidaali là Yonbdaan li bu binib tibuur nno.

‡ Pɔl ye be n' taa udaan kí cèbe Satan ma nno u ye wɔ n' ye be n' ñjre udaan bi'cekl ni ne.

⁶ Ni gbengreh ni'ba nà bo nnoŋ ɲa mɔn. Na ben ki ye bi bun' kɔkɔyom, ki taa' kɔkɔ ya ñɔke waamu ki tien' len la, kɔkɔ nnoŋ ke nuuleh ne-εε? ⁷ Ñen men ibiere yà te ni'ni kí wíe ten bi wíenh ma kɔkɔ ya ñɔke wà saa', ki la li ɲmɔbe jɔknt, kí li te ten kɔkɔyom mà bi bun' mè mifɛnfɛnm ka tien' ñɔke mi'ni. Ni mɔnbe ki te ten kɔkɔ wà ɲa ɲmɔbe ñɔke ne. Kime Kristo wà yé tí'Pak ya Pebuk nnoŋ là taa' u'ba ki tien' lituɔrl ki de' Uwien, tí'tuonbiere bo ne. ⁸ Nen bo, tí'tetem ke ni, cère men tí li jeleh kunacenu, kí la li ɲmɔbe biere iba nin itɔ. Lisɔnsɔndl nin ibiere ke ya bol te ten kɔkɔ ya ñɔke ne. Ama tí li jeleh nin iyenmaalnɔnɔn nin tigbemɔnt. Nen ne te ten kɔkɔ wà ɲa ɲmɔbe ñɔke.

⁹ Tɔ, n là kele' n'gbɔnku ni ki ye ni la li ɲmɔbe kànkàan nin isɔnsɔnd. ¹⁰ Ma niireh kutataaku ni uɲendun ya nib bà yé isɔnsɔnd nin binunfɔkdenb nin binasub nin bà pe ibule bo nnoŋ. Ni bi yé ben la, ni bi li ñe uɲendun wuu ni ne. ¹¹ N là kele' nà nnoŋ ya tingi si: ni la ɲmɔbe kànkàan nin wà yih u'ba Kristo yɔ, ki bie ki yé usɔnsɔnd bii ununfɔkdaan bii wà pe ubul bo bii utenufon bii udeyibl bii unasan ne. Ni la taan nin ni ya nitunbu kí ji tijer mɔn. ¹² Na yé min ne li bu kí biin bà ɲa yé Kristo yaab, Uwien ne li bu kí biin ben, kime ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Ñen men unibiɔɔ ni'ni.»

La taah men tɔb ki joh buur

6 U le sen bo ne, ni'ni wà ke nin u'tɔ laa' tigber la, u taah tù ki joh tibuur ya denb bà ɲa cuube Uwien saan, be ní ti bu tù, ka ñ cère Uwien ya nib ñ tũɔre tù? ² Na ben ki ye Uwien ya nib ne li bu uɲendun yaab tibuur-ii? Ni yé ninbi ne li bu uɲendun yaab tibuur la, be tien' na ji li fre kí tũɔre ni'gbewawaar-i? ³ Na ben ki ye ti li bu Uwien ya tondb tibuur, ki ji niireh nin fenfenno wɔɔ ya gber-ii? ⁴ Ni laa' tu ya gber ya bol ni'ni la, ni taah binib bà Kristo ya taanl ɲa yíe bi'gber ne ki teh ni'buur ya nib. ⁵ N len' nà nnoŋ yé ni'fe ne. Yenfodaan uba mɔnɔn ɲa te ninbi Kristo yaab ni kí li freh ki tũɔreh tigber ni'ni-ii? ⁶ Be tien' ni'ni wà nin u'tɔ laa' tigber la, u taah tù ki joh tibuur ya denb bà ɲa teke' Kristo ki jin' saan ki ti buh tù?

⁷ Imɔn, ni taah tɔb ki joh tibuur ma nnoŋ, ni wɔn' ki ye na kpìen' sen ne. Na bi kpe unil tien' ne nà bre la, ní tuo-oo? Bii u jin' ni'bonn la, ní dàan wɔ-wɔ? ⁸ Ama ninbi ne teh binitɔb nà bre, ki jinh ki pendeh be, ne bi yé ni'yaab ne. ⁹ Na ben ki ye binib bà ya tetem ɲa cuube ɲa ñ kɔ Uwien ya bel ni-ii? La lereh men ni'ba. Isɔnsɔnd nin bà pe ibule bo nin binanmaab nin bijeb bà taah bi'tɔb ki teh bipiib ki duɔndeh nin be ¹⁰ nin binasub nin binunfɔkdenb nin bidɛyib nin bitenfuonb nin bà fienh bi'tɔb ya bont nnoŋ ɲa ñ kɔ Uwien ya bel ni. ¹¹ Ni là te nnoŋ ne, ni'ke ɲa ñi mɔn la, ama Uwien si' ki lùore' ne ki bore' ne ki tien' u'yaab ki bù' ne bigbemɔndenb, Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo nin wɔn tí'Wien ya Fuoñaanm bo.

Li teh men nà li kpiekreh Uwien

¹² «Niba ɲa yé n'bo kuɔl †.» Ni yé imɔn ne, ama na yé ni'ke ne yé n'bo nibonmɔnmɔn. «Niba ɲa yé n'bo kuɔl». Ni yé imɔn ne, ama min ɲa ñ taa n'ba kí tien niba ya yonb. ¹³ «Tijer bo ne kupuoku te, kupuoku bo ne tijer mɔ te.» Tɔ, Uwien li cère ni'ke nile ñ gben. Ama tigbenent tun ɲa te ki de' sɔnsɔndl, tù te ki de' Yonbdaan ne, ne Yonbdaan mɔ te ki de' tigbenent. ¹⁴ Ne Uwien wà cère' Yonbdaan mekre' bitenkpiib ni nnoŋ li cère u'tuom bo tí'mɔ ñ mekre.

¹⁵ Na ben ki ye ni'gbenent yé Kristo ya gbenenbel ne-εε? Ní taa n'gbenent tà yé Kristo ya gbenenbel nnoŋ kí tien uɲenkpend ya gbenenbel-ii? Ma ñ tien nnoŋ fiebu.

¹⁶ Na ben ki ye wà ke mɔkn' uɲenkpend la, wɔn nin uɲenkpend nnoŋ taan' ki tien' tigbenent tuba ne-εε? Kime ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye uje nin upii taan' la, «ben bile nnoŋ taan' ki tien' unibaab ne.» ¹⁷ Ama wà ke taan' nin Yonbdaan la, wɔn nin Yonbdaan ya yenm taan' ki tien' miyenn miba ne.

¹⁸ Wíe men lisɔnsɔndl. Unil teh ibiertɔ la, na likeh u'gbenent. Ama u teh lisɔnsɔndl la, u teh u'tiema gbenent ne ibiere. ¹⁹ Na ben ki ye ni'gbenent yé *Mifuoñaanm ya duku ne-εε? Uwien ne de' ne mè, ne m̀ te ni'ni. Nen bo na ji si niba. ²⁰ Kime Uwien ne pèn' ki ñen' ne tí'yonb ni. Nen bo, ní li taah ni'gbenent ki sɔnh itũon yà kpiekreh wɔn Uwien.

Upii nin yiko ya gber

7 Tɔ, tí ji ñ liike men ni kele' nni kugbɔnku tigber tà bo nnoŋ. Ni mɔn uje ñ li coh u'ba upii bo ne ††. ² Ama linaɲmaal ya pienn bo, je ke je ñ li ɲmɔbe u'po, pii ke pii mɔ ñ li ɲmɔbe u'ce. ³ Uje ya menku kɔn' u'po ni la, na kpe u'po ñ yie. Upii mɔ ya menku kɔn' u'ce ni la, na kpe u'ce mɔ ñ yie. ⁴ Upii ɲa si u'tiema gbenent, u'ce ne si tù. Uje mɔ ɲa si u'tiema gbenent, u'po ne si tù. ⁵ Uba la yie kí ye wa ñ duɔn nin u'tɔ. Ni yé ni lá yíe ní le libɔnl kí kàare ne la, ní kpiɛ kí len kí cii tɔb bó, kí laan dàan waa-mu. Ama ní liebe kí tũkre kí li fuobe upii nin u'ce fuobe nin tɔb ma bo. Nnoŋ ɲa ñi la, *Satan li biike ne, kí ñe na ñ fre kí cuo ni'ba ma nnoŋ bo. ⁶ N len' nà nnoŋ ɲa yé wɔbl. N de' ne usen ni yíe la, ní li teh nnoŋ ne. ⁷ N bi yíe unil ke ñ li te ten min ne ‡, ama Uwien de' unil ke u'tiema paabu ne. U de' uba buu ya paabu ne, ki de' utɔ mɔ buu ya paabu.

⁸ N tɔkeh ijekpɔk nin ipiikpɔk nin bikpopiib ne ki teh ni mɔn be ñ juore kí li te ten min ne. ⁹ Ama ba ñ fre kí cuo bi'ba la, bijeb ñ kuɔn bipiib, bipiib mɔ ñ kun ticer. Kime bijeb kuɔn' bipiib, bipiib mɔ kun' ticer la, nen tu nin upii ya menku ñ li ɲmɔbe uje u wɔlnh bii uje ya menku ñ li ɲmɔbe upii u'mɔ wɔlnh.

¹⁰ Piicieb nin bipiib bà ɲmɔbe ciebe, n li tɔke ne nà nnoŋ yé ni'bo liwɔbl ne. Nà ñen' min saan, Yonbdaan ne ye nnoŋ: Upii la fii u'ce saan. ¹¹ Upii fii' u'ce saan la, u la

† Niba ɲa yé n'bo kuɔl yé mikpenjenm ne Korént yaab là pɔh mè.

†† Ni mɔn uje ñ li coh u'ba upii bo ne. Biba maaleh ki teh Korént yaab ne len' i ya ñɔbon. ‡ Pɔl ye u bi yíe unil ke ñ li te ten wɔn ma nnoŋ u ye wɔ ñ ye u bi yíe unil ke ñ juore kí li yé lijekpɔkl ten wɔn ne.

liebe kí kun cer bii wà ñ liebe kí taan u'ce buñobu. Uje mɔ la ñɔre u'po.

¹² Bà sien' nno, na yé Yonbdaan ne tɔkeh be, min nin n'ɣul ne tɔkeh be. Ni yé uje yé Kristo yɔ ñɔ u'po ña yé Kristo yɔ ki tuo' ki ye u li te nin wɔ la, u la ñɔre upii nno.

¹³ Upii mɔ yé Kristo yɔ ñɔ u'ce ña yé Kristo yɔ ki tuo' ki ye u li te nin wɔ la, u la fii u'ce nno saan. ¹⁴ Kime uje ña yé Kristo yɔ ñɔ u'po yé Kristo yɔ la, u'po nno bo Uwien li tien wɔ ten u yé u'ɔy ne. Upii mɔ ña yé Kristo yɔ ñɔ u'ce yé Kristo yɔ la, u'ce nno bo Uwien li tien wɔ ten u yé u'ɔy ne. Na bi te nno la, bi'bumu bi li yé bà yé tijoknt Uwien ya nun bó ya bumu ne, ama mù ji yé bà ña yé joknt Uwien ya nun bó yaamu ne.

¹⁵ Ama uje wà ña yé Kristo yɔ yíe wɔ ñ wíe u'po bii upii wà ña yé Kristo yɔ yíe wɔ ñ fii u'ce saan la, u li fre kí tien u yíe ma. U ya yo wà yé Kristo yɔ nin wà ña yé Kristo yɔ nno ña ji te gber. Uwien ña yin' ne ní li ñmɔbe uyendun ne-εε? ¹⁶ Upii, sin bo a'ce bi li ñmɔre la, a ben-ii? Uje, sin bo a'po bi li ñmɔre la, a ben-ii?

Uba la nuunh wɔ ñ lèbre Uwien sien' wɔ ma bo

¹⁷ Nen ñen' len la, Yonbdaan sien' unil ke ma bo la, wɔ ñ li fuobe nno. Uwien yin' unil ke ki laa' u se usensien wà la, wɔ ñ juore kí li se wun ni. N tɔkeh nen ne Kristo ya táan ke ni. ¹⁸ Uwien yin' unil ki laa' u jie' u'punl ña la, u la li buɔh binib la bende kí ye u jie'. U yin' wà mɔ ki laa' wa jie' u'punl la, u la ji ñ jie'. ¹⁹ Unil jie' u'punl bii wa jie' la, nà yé nen ne yé nibonmònn. Ama Uwien ya wɔb ya bom ne yé nibonmònn. ²⁰ Uwien yin' unil ke ki laa' u se usensien wà la, wɔ ñ juore kí li se wun ni. ²¹ Uwien yin' ñe ki laa' a yé uyonb la, la cère ne ñ li wi ñe. Ama a laa' usen á fre kí ñe tiyonbt nno ni la, la cère nè ñ ñmɔre ñe. ²² Kime Yonbdaan yin' unil ki laa' u te tiyonbt ni la, u ñen' udaan ibiere ya yonbt ni ne, u ji yé u'ɔy ne. Nno ne Yonbdaan tí yin' wà mɔ ki laa' wa te yonbt ni la, u ji yé Kristo ya yonb ne. ²³ Uwien ne pèn' ki ñen' ni'ke ti'yonbt ni. Nen bo, la ji ñ li yé men nib ya yonbe. ²⁴ Tɔ, n'yaabe, Uwien yin' wà ke ki laa' u se usensien wà la, wɔ ñ juore kí li se wun wɔn Uwien ya nun bó.

Bà ña kuon' piib nin bà ña kun' cer ya gber

²⁵ Bà ña kuon' piib nin bà ña kun' cer ben wɔn, ma ñmɔbe Yonbdaan ya mesen ñ wuon be. Ama n li tɔke be n maaleh ma bo ne, kime n yé unil wà Yonbdaan mu' nni ki cère' n kpe be ñ li du n'bo ne.

²⁶ Ti jinh ijend yà fenfenno nno bo, n maale' ki ye ni mɔn wà ke ñ juore kí li te ten u te ma bo ne. ²⁷ A ñmɔbe upii la, la li nuunh sin nin wɔn ñ gbiire. Ña laan ñmɔbe pii la, ji la li nuunh á kuon. ²⁸ Ama a ye á kuon upii la, na yé biere. Kijefɛnbuk mɔ ye kè ñ kun ticer la, na yé biere. Bà kuon' bipiib nin bà kun' ticer li le ijend bi'fuobm ni. Ma yíe ijend nno ñ tu be ne cère n len' nno.

²⁹ N'yaabe, n yíe ñ len nà sɔ: uyo wà sien' nno ña ji yebe. Nen bo, kí ñe fenfenno kí li joh wà ñmɔbe upii la, wɔ ñ tien ten wa ñmɔbe, ³⁰ wà muɔh la, wɔ ñ tien ten wa muɔh, wà poknh la, wɔ ñ tien ten wa poknh, wà daanh tibont la, wɔ ñ tien ten wɔn ña si tibont nno,

³¹ wà jondeh uñendun ni ya bont bo la, wɔ ñ tien ten wa cinbe ki jondeh tu'bo, kime uñendun wuu nɔ ji te ma bo nno wa ji li wuɔke.

³² Ma yíe niba ñ li wiebe ne. Wà ña ñmɔbe pii ya nun mɔn Yonbdaan ya tòn bo ne. U'nun mɔn u li tien ma bo ña Yonbdaan ya yenm ñ li songe u'bo ne. ³³ Ama wà ñmɔbe upii ya nun mɔn u li fuobe ma bo uñendun wuu ni ne. U'nun mɔn u li tien ma bo ña u'po ya yenm ñ li songe u'bo ne, ³⁴ ne u'yenmaale gbiire' mile. Upii wà ña ñmɔbe ce nin kijefɛnbuk ya nun mɔn Yonbdaan ya tòn bo ne, ki nuunh bi'yenmaale nin bi'fél ke ñ li te ki de' Yonbdaan. Ama upii wà ñmɔbe ce ya nun mɔn u li fuobe uñendun wuu ni ma bo ne, ne u'nun mɔn u li tien ma bo ña u'ce ya yenm ñ li songe u'bo.

³⁵ N len' nno ki nuunh ni'tiema mɔnm ne, ma nuunh ñ de ne wɔbl. Ama n nuunh ní li teh nà mɔn ki dèkre' ne, kí taa ni'ba kí de Yonbdaan kí li te ki de' wɔn baba.

³⁶ † Ni yé unil ñmɔbe kijekpeng u'menku te ki'ni ni ti kende', wà yíe wɔ ñ saa kè kí jin kè fe, ki yíe nibonn ke ñ li te ni'donbó la, wɔ ñ tien nà mɔn u'bo. Be ñ kuon tɔb. Na yé biere. ³⁷ Ama unil cèkre' u'yenm, uba ña wɔbn' wɔ, ki yíe ne ki gènde' ki ye wɔn nin u'jekpeng ñ li te, wa ñ me kè fiebu la, u tien' ni mɔn ne. ³⁸ Tɔ, wà kuon' u'jekpeng la, u tien' ni mɔn ne, ama wa juore' lijekpɔkl la, u tien' ni mɔn ki cèn' u bi kuon' la.

³⁹ Uyo wà upii ya ce laan fuobe la, u yé u'ce ne. Uje nno ti kpo' la, u li fre kí kun u yíe uje wà, ama ni kpe uje nno ñ li yé Kristo yɔ ne. ⁴⁰ N ya bùol, min maale' ki ye u juore' ka liebe' ki kun' je la, u li ñmɔbe uyensonge ki gbien'. Na yé *Uwien ya Fuoñaanm ne pekreh n'wɔ bi?

Titɔtuɔnɔnt ya gber

8 Tɔ, tí ji ñ liike men titɔtuɔnɔnt ya gber. Tun bo wɔn la, ti ben ki ye «ti'ke ñmɔbe mibenm ne.» Ama mibenm cèreh unil gbengreh u'ba ne, ne miyíem cèreh unil kpienh mitekjim ya sen ni. ² Unil maaleh ki teh u ben niba la, wa laan bende' ki kpaan' u bi li bende ma bo. ³ Ama wà yíe Uwien la, Uwien ben udaan ne.

⁴ Tɔ, titɔtuɔnɔnt ya ñmɔnm wɔn la, ti ben ki ye ibule yà ke te uñendun wuu ni nɔ ña yé bonn, ki ben ki ye niba ña te ki kende' Uwien bo. ⁵ Imòñ, tibont te kutaaku nin kitink bo binib taah tù ki teh bi'wien. Imòñ, ben bo iwien te ligol ne, ne yonbdenb mɔ ligol. ⁶ Ama tinbi bo Uwien te uba ne ki yé tí'Baa. Wɔn ne ñen' tibont ke, ne wɔn bo ne ti fuobe. Yonbdaan mɔ te uba ne. Wɔn si *Yesu Kristo. Kí ñe wɔn bo ne tibont ke te, ne tí'mɔ te kí ñe wɔn bo ne.

⁷ Ama na yé binib ke ne ñmɔbe mi ya benm. Biba paan' ibule bo ki men' ne ki dāan' yì na laan wuɔke'. Nen bo ne bi bie ki ñmɔnh titɔtuɔnɔnt la, bi maaleh ki teh tù yé titɔtuɔnɔnt ne. Bi'fél ña co ma nno ne bi'yenmaale jèndeh be, ne bi maaleh ki teh tù kuondeh be tijoknt. ⁸ Na yé tijier ne li cère tí li yé binib bà cuube

† Migbiirm 36 kí tí baa 38 ya gber ya ciim te bolm mile bo ne. Bi-ba maaleh ki teh migbiirm bugben lienh wà ñmɔbe kijekpeng ya gber ne. Bitɔb maaleh ki teh mî lienh bibaa wà ñmɔbe bise ka yíe wɔ ñ gèbre cer ya kunm bo ne.

Uwien ya nun bó. Ti jin' la, na n' pukn te niba, ta tí jin' mɔ la, na n' kùore te niba.

⁹ Ama ní liike ni'yul bo, ki la cèrè wà ya tekjim ɲa faa n' lu Uwien ya sen ni, kí ñe ni ɲmɔbe usen ní li teh tibont tà nɔɔ bo. ¹⁰ Kime unil wà ya tekjim ɲa faa laa', sin wà ɲmɔbe mibenm, jinh tijer ibule ya duku ni la, u'mɔ ya fèl li cúun ne wɔ n' li ɲmɔnh titɔtuɔrɔnt ki ciibe.

¹¹ Nnɔ ne a'benm nɔɔ bo a'tɔ wà ya tekjim ɲa faa li bole. Ne Kristo kpo' u'mɔ bo ne. ¹² Ni teh u'yaab i ya biere ya bol, ki saah bi'yenm bi'fèl ɲa co ma nɔɔ bo la, ni teh Kristo ne ibiere. ¹³ Nen bo, n' jinh nà li cèrè n'tɔ n' lu Uwien ya sen ni la, ma ji li ji n'è fiebu ɲa ki la cèrè n'tɔ n' lu Uwien ya sen ni.

Yesu ya tondb ɲmɔbe usen wà

9 Ma si n'ba bi? Ma yé *Yesu ya tond bi? Ma laa' Yonbdaan *Yesu bi? Na yé n' sɔn' Yonbdaan ya t'òon ma nɔɔ ne cèrè' ni yé u'yaab-ii? ² Ma yé *Yesu ya tond binitɔb bo mɔɔn la, ninbi bo wɔn n' yé wɔ ne. Kime ni yé Yonbdaan yaab ma nɔɔ ne yé kudieku kùu wɔɔn' ki ye n' yé u'tond.

³ Binib bà biindeh nni nɔɔ n' li jiin be nà sɔ: ⁴ Ta ɲmɔbe sen tí ji kí ñu ti't'òon bo bi? ⁵ Ta ɲmɔbe sen wà ke n' li ɲmɔbe upii wà yé Kristo wɔ, kí li tɔke nin wɔ bi? Yonbdaan ya tondtɔb nin u'ninjieb nin Pier † ɲa teh nɔɔ ne-εε? ⁶ Bii min nin Banabas baba ne ɲa sɔn' tuontɔl la, ta n' ji? ⁷ U le soja ba ne sɔnh sojatuonl ka teknh paaku fiebu? Bii ɲme ne li caan busubu ka n' mɔ bu'bi? Bii ɲme ne kpaah tiwent ka n' ñu tu'biim-i?

⁸ N len' nà nɔ yé unisaal ya yenmaale baba ne-εε? Yiko ya gbɔnt ni mɔɔn nà te nɔɔ-ɔɔ? ⁹ Kime Moyis kele' yiko ya gbɔnt nɔɔ ni ki ye: «A taa une u taanh iji la, ɲa n' lɔle u'ñɔɔbu †.» Uwien tuukeh ine ya gber ne-εε? ¹⁰ Na yé tinbi bo ne Uwien cinbe ki len' nɔɔ-ɔɔ? Imɔn, tinbi bo ne ni kele' nɔɔ. Ni kpe wà kòn' bukpaabu nin wa gun' bu'ji ke n' li daan ki ye wà ke li le u ya bó ne. ¹¹ Ti cèrè' ni laa' *Mifuoñaanm ya mɔɔn ma nɔɔ, ni de' te ni'faal ya niba bó la, ni bre ne-εε? ¹² Binitɔb ɲmɔbe usen be n' teke tibont ni'saan la, ta ɲmɔbe usen ki cèn' be-εε?

Ama tinbi ɲa tɔnge' nen ke, kime ta yé niba n' pien Kristo ya gbemɔnmɔnt ma nɔɔ ne cèrè' ta yé ti li yé uba bo tukl, ne ki ɲmɔbe sukile nibonn ke bo. ¹³ Na ben ki ye binib bà sɔnh it'òon Uwien ya duku ya lu bo nɔɔ bi'jier ñeh kuduku nɔɔ ya lu bo ne-εε? Ne bà mɔ sɔnh it'òon Uwien ya ponpuol saan nɔɔ, mɔ ɲmɔbe bi ya bó ne binib tukeh tibont tà ki lá dienh Uwien u'ponpuol bo nɔɔ ni. ¹⁴ Nnɔ ne Yonbdaan là de' usen ki ye binib bà kpaandeh tigbemɔnmɔnt nɔɔ, n' li fuobe tun bo.

¹⁵ Ama min ɲa tɔnge' i ya sen ke. Ne n' kieh kugbɔnku kuu ma nɔ, na yé n' nuunh ní de nni n' kpe ní de nni nà nɔɔ ne. N kpo' la, ni tu nin uba n' cèrè n' lúo n' jebnh n' ba nà bo nɔɔ. ¹⁶ Kí tɔke binib tigbemɔnmɔnt tun wɔn la, na yé n' li jebnh n' ba, kime n' yé n' bo liwɔbl ne. Ma tɔke' t'ù la, ni bre n' bo ne. ¹⁷ Min nin n'yul ne bi cèkre' n'yenm ki sɔnh lituonl bugben la, n' bi li nuunh lisuul ne. Na yé n' yé ne ki sɔnh lè. Bi niin' nni ne n' sɔnh lè, n' bi li sɔnh

† Liike 1:12. †† Israyel yaab là yé be n' gu tibont la, bi taah ine ne i taanh ki ñendeh tibont nɔɔ ya bim.

lè ma bo. ¹⁸ Nen bo, n'suul si ba? N'suul si n' li tɔkeh binib tigbemɔnmɔnt tuu ki la nuunh niba ne, ki la tuuke n' tɔke' binib tigbemɔnmɔnt bugben la, n' kpe be n' de nni tibont tà nɔɔ.

¹⁹ Ma yé uba ya yonb, ama n' taa' n' ba ki tien' binib ke ya yonb ɲa n' le binib bà yebe kí de Kristo ne. ²⁰ *Sufm-be saan, n' teh bi teh ma bo ne ɲa n' le be kí de Kristo. Imɔn, ma ji te Moyis ya yiko ya wɔbl ni, ama n' lá te nin be la, n' pe bi teh ma bo ne ɲa n' le be kí de Kristo. ²¹ Bà ɲa ben Moyis ya yiko nɔɔ saan mɔ n' teh ten ben ne ɲa n' le bi'mɔ kí de Kristo. Na yé n' kende' *Uwien ya yiko bo ne, kime n' boh Kristo ya yiko ne. ²² Bà ya tekjim ɲa faa' mɔ saan la, n' te ten ben ne ɲa n' le bi'mɔ kí de Kristo. Nen bo, binib ke saan n' te ten ben ne ɲa n' ñikn kí cèrè bi'ni biba n' ɲmere. ²³ Tigbemɔnmɔnt bo ne n' teh nen ke, ɲa n' mɔ n' le n' ya bó tu'mɔnm ni.

²⁴ Na ben ki ye binib te minɔnsenniem bo la, bi'ke ti-inh ne, ama unibaab wà li sen kí faake nɔɔ ne li le lisuul-ii? Nen bo, ni'ke n' li tiinh ki nuunh ní le lisuul. ²⁵ Wà ke nuunh wɔ n' nie kí sen la, u coh u'ba tibont tà yebe ni ne. U teh nɔɔ ɲa wɔ n' le lisuul là nɔɔ ɲa wɔkreh. Tinbi wɔn, ti mɔh ki nuunh lisuul là li tuu ki te ne. ²⁶ Nen bo, min tiinh la, ma ɲaake ki tiinh ka ben n' joh nà bó, ka te ten uɔkuñil wà ñih ka ɲmɔbe u ñih wà. ²⁷ N biendeh n'gbenent ki gbiekeh, ki teh n'ba ten uyonb ɲa min wà tɔkeh bitɔb tigbemɔnmɔnt tuu nɔɔ, min bugben la lá lúo n' ya bó ne.

La li ɲmɔbe men Israyel yaab là ɲmɔbe mitetem mà kupenpelku ni nɔɔ

10 N'yaabe, n' yé ní li ben nà là tu' ti'yaajeb ne. Kutewɔlgbɔnku kuba ne là jiere' ní ki wɔngeh bi'ke usen, ne bi'ke puore' miñuncienm. ² Kutewɔlgbɔnku nin miñuncienm nɔɔ yé bi'ke bo Uwien ya ñunsii ne ki tien' be Moyis ya panpaankaab. ³ Bi'ke là taan' ki jin' ti-jiebaabt tà ñen' Uwien saan ne, ⁴ ki taan' ki ñun' miñunbaabm mà ñen' Uwien saan. Imɔn, bi'ke là ñuh miñunm mà nɔɔ Uwien ne là cèrè' mi tɔh ki ñeh kujtenku kuba ni. Kutenku nɔɔ yé Uwien yaaku ne, ne bi là te nà ke saan la, kù te ne. Kutenku nɔɔ là yé Kristo ne. ⁵ Nin nen ke Uwien ya yenm ɲa sɔnge' bi'ni bà yebe bo. Nen bo ne bi là kpo' kupenpelku ni.

⁶ Tibont tuu là tu' ti'yaajeb ɲa n' de te ucekn ɲa ti la tien nà bre ten ben ne. ⁷ Ni'mɔ la li pe ibule bo ten bi'ni biba là tien' ma. Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Binib nɔɔ là kèle' ki jin' ki ñun', ne ki fii' ki caan' kujelku.» ⁸ Ti la li teh men sɔnsɔndl ten bi'ni biba là tien' ma, ki cèrè' binib itur pile nin ita kpo' uwien uba nɔɔ. ⁹ Ti la biike men Yonbdaan † ten bi'ni biba là tien' ma ki cèrè' iwe kèkèrè' ki ku' be nɔɔ. ¹⁰ La li ɲulnh men ten bi'ni biba là ɲulnh ma ki cèrè' Uwien ya tond wà kuuleh baa' ki kuku' be nɔɔ.

¹¹ Tibont tuu nɔɔ ke là tu' ti'yaajeb ɲa n' de binitɔb ucekn ne. Bi kele' t'ù ɲa t'ù n' gbiere tinbi bà ɲa ji fɔke nin ugbengbenyo nɔɔ ne. ¹² Nen bo, wà maale' ki ye u se mɔnmɔnm mitekjim ya sen ni la, wɔ n' li ben ki la lu. ¹³ Mibiikm mà tu' ne nɔ, yé mibiikm mà li fre kí tu

‡ Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nɔɔ ya tuba ni ni kele' ki ye Kristo ne.

unisaal ke ne. Uwien yé umemòndaan ma nno, wa ñ cère mibiikm mà li faake nin ne ñ tu ne. Ama mibiikm lá tu ne la, u li de ne mituom ní juun kí teke, kí wuon ne ni li kpìen isen yà kí ñe len.

La li tuuke men ibule nin ituore ya gber

¹⁴ Nèn bo, n'jotiebe, wié men ibule nin ituore ya gber. ¹⁵ N lienh nin ninbi bà nno, ni yé biyenfodenb ne. Ninbi mōnōn ñ maale kí liike n len' nà nō ya tingi. ¹⁶ Ti jinh Yonbdaan ya jier la, ti ñuh midaam mà, ki faareh Uwien mi'bo nno ña taakeh te nin Kristo ya sèm-ii? Ti kòh kpōnch wà ki gbiinh ki ñmōnh nno ña taakeh te nin Kristo ya gbenent-ii? ¹⁷ Kpōnch nno te kpōnch uba ma nno, nin tí yebe ma ke nno ti taan' ki tien' tigbenent tuba ne. Kime tí'ke taakeh ki gbiinh u ya kpōnchbaab ne.

¹⁸ Liike men Israyel yaab teh ma bo. Binib bà jinh bi taah tiwent tà ki teh ituore liponpuol bo ki dienh Uwien nno, ben nin wōn taakeh ne kí ñe liponpuol nno bo. ¹⁹ N len' nà nō ya tingi si ba? N ye ñ ye ibule yé niba ne-εε? Bii n ye ñ ye bi taah tiwent tà ki punh yì nno ya nōnt ne yé niba? ²⁰ Na te nno. N ye ñ ye bi tūreh ituore yà nno, ba tūreh ki dienh Wien, bi tūreh ki dienh isenpol ne. Ne ma yíe ninbi nin isenpol ñ li te gber. ²¹ Na ñ fre kí ñu Yonbdaan ya deyiek, kí liebe kí ñu isenpol yaak mō. Na ñ fre kí ji Yonbdaan ya jier, kí liebe kí ji isenpol yaar mō. ²² Bii ti yíe tí fin Yonbdaan ya mutuol ne? Ti ñmōbe mituom ki cen' wō-ww?

Cère men ni teh nà ke ñ li kpierekh Uwien

²³ Tō, «Niba ña yé kuol †» ama na yé ni'ke ne yé nibonmōnmōnn. «Niba ña yé kuol.» Ama na yé ni'ke ne li tore unil wō ñ kpére mitekjim ya sen ni. ²⁴ Uba la nuunh u'tiema mōnm, ama wō ñ li nuunh bitōb yaam. ²⁵ Ni leke' tinōnt tà ke bo kidaak ni la, de men kí ñmōn, ki la cère' ni'yenmaale ñ li jēndeh ne, ní li niireh tū yé bà yaar, ²⁶ kime «Yonbdaan si kitink nin tibont tà ke te kí'bo.»

²⁷ Wà ña yé Kristo yō yin' ne tijier ya jim, ni tuo' ki jon' la, u de' ne nà ke la, ji men, ki la cère' ni'yenmaale ñ li jēndeh ne, ní li niireh tū yé bà yaar. ²⁸ Ama unil tōke' ne ki ye ni yé titōtōrōntōnt la, ni la ji. Wà tōke' ne ki ye ni yé titōtōrōntōnt nno bo ne na ñ ji ño udaan ya yenmaale la jēndeh wō. ²⁹ N niireh u ya daan ya yenmaale ne la jēndeh wō, ma niireh ninbi yi.

Tō, nba la, uba li fre kí maale u'yenm ni kí ye: «Be bo ne wa ñ fre kí tien u bi ñmōbe usen wō ñ tien nà kí ñe utō ya yenmaale bo? ³⁰ N faareh Uwien ki jinh tijier la, be bo ne bi li liebe kí biin nni n faareh Uwien tijier tà bo nno bo?»

³¹ Nèn bo, ni jinh bii ni ñuh bii ni teh nà ke la, ní li teh ni'ke ki kpierekh Uwien. ³² Ni yé Suf bii wà ña Suf bii Uwien ya taanl yō ne la, ni la cère ni'tentiem ñ tuln bi'ni uba mōnm. ³³ Ní li teh ten n teh ma bo. N sōngreh binib ke ya yenm tibont ke ni ne, ka nuunh n'yul bo ya mōnm, ki nuunh linigol ya mōnm ño be ñ ñmere ne.

11 Tekn men n'taal ni ten n tek'n' Kristo ya taal ni ma.

Uje nin upii li te ma bo ikaare ni

² N pèkeh ne nin ni tien n'bó tibont ke ni ma, ki pe Kristo ya nikpieb ya wōknm mà n là wōkn' ne mē nno bo mōnmōnm nno. ³ Ama n yíe ní bende kí ye je ke je ya cien si Kristo ne. Pii ke pii mō ya cien si uje ne, ne Kristo mō ya cien si Uwien. ⁴ Uje wà ke kàareh bii u sōknkeh Uwien ya ñōbon ki cùube nibonn la, u jindeh u'cien ne ife. ⁵ Ama upii wà mō ke kàareh bii u sōknkeh Uwien ya ñōbon, bonn ña ñaake u'yul bo la, u mō jindeh u'cien ne ife, kime ni te ten u kuo' u'yur †† ne. ⁶ Upii laa' wa ñ taa niba kí ñekn u'yul bo la, wō ñ tu kí ce u'yur-a! Ama upii cen' u'yur bii u kuo' tū la, ni yé u'bo ife ne. Nèn bo, wō ñ li taah niba ki ñekndeh u'yul bo. ⁷ Uje kàareh la, wa kpe wō ñ li cùube bonn, kime u yé Uwien ya nen-nenku ne, ki wōnggeh Uwien ya kpieke. Ama upii wōn wōnggeh uje ya kpieke ne. ⁸ Na yé Uwien là taa' upii ya gbenent bo ne ki tien' uje, u là taa' uje ya gbenent bo ne ki tien' upii, ⁹ ne na yé upii bo ne Uwien là ñen' uje ama uje bo ne Uwien là ñen' upii. ¹⁰ Nèn bo ne Uwien ya tondb bo, ni kpe upii ñ taa niba kí ñekn u'yul bo kí wuon kí ye u ñmōbe usen wō ñ tien u teh nà. ¹¹ Tō, nin nen ke Yonbdaan ya sen ni wōn, pii ña te la, je ña te. Je mō ña te la, pii ña te. ¹² Kime ni yé imōn ne, Uwien là taa' uje ya gbenent bo ne ki tien' upii, ne upii mō ne maah uje. Ne nen ke ñen' Uwien saan ne.

¹³ Ninbi mōnmōn maale men kí liike, upii kàareh niba ña ñaake u'yul bo la, ni cuube-ee? ¹⁴ Uwien ñen' tibont ma bo mōnmōn wuon' ki ye uje tuke tiyufōfōrkt la, ni yé ife ne. ¹⁵ Upii wōn bo, tiyufōfōrkt yé ukpieke ne. Kime Uwien de' wō tiyufōfōrkt tū ñ li piibe u'yul bo ne. ¹⁶ Unil nuunh wō ñ li nieh isen ke ni la, udaan ñ li ben ki ye tinbi ña ñmōbe mi ya tetem, Uwien ya táan yaab mō ña ñmōbe mē.

Yonbdaan ya jier

(Matie 26:26-29; Mark 14:22-25; Luk 22:14-20)

¹⁷ Tō, n gbiereh ne ma nō ñ li tōke ne usen wà bo ma ñ pèke ne, kime ni taakeh ni'taan la, na teh nà li tore ne, ni teh nà li saa ne ne. ¹⁸ Mikpiekm n cii' bi ye ni taakeh itaan la, ni ñmōbe ipàpàare ne. Ne n teke' ki jin' ki ye bi tōke' nni tigber tà nno, tuba yé tigbemōnt ne. ¹⁹ Imōn, uyo uba la, ni kpe miborm ñ li te ni'ni ño be ñ bende bà cinbe ki yé bigbemōndēnb ne. ²⁰ Ni lá taan' la, na yé ni cinbe ki jinh Yonbdaan ya jier ne, ²¹ kime wà ke kpieleh wō ñ ji u'tiema jier ne. Mikōnm ñmōbe uba, utō mō ñun' ki yibe' ño. ²² Na ñmōbe den ní ji kí ñu nen bó-oo? Bii ni yindeh Uwien ya taanl yaab ne, ki jindeh bijiinb ife? N li len kí ye ba? N li pèke ne ne-εε? Ma ñ pèke ne u ya sen bo.

²³ Tō, min cii' miwōknm mà sō Yonbdaan saan ne ki taa' mē ki wōkn' ne. Kuñōnku kùa bi là li kuore Yonbdaan *Yesu nno, ne u taa' kpōnch ²⁴ kí faare' Uwien, kí kōku', ne ki ye: «Nà sō yé n'gbenent n taa' kí de' ne.

† Like 6:12.

†† Pōl ya yo upii là kuo' u'yur bii u cen' tū la, ni yé u'bo ife ne.

Li teh men nɔ́ kɪ li tien n'ból.»²⁵ Bi jin' ki tì gben', nɛ u taa' midaam mɔ́, ki faare' Uwien, nɛ ki ye: «Midaam miɛ yé n'sèm nɛ, ki wɔ́ngɛh ki teh Uwien cuo' nin binib kujɔ́tiefɛ́nku. Uyo wà kɛ ni ñuh mè la, ní li teh nɔ́ ki tien n'ból.»²⁶ Kime uyo wà kɛ ni ñmɔ́nh kɔ́kɔ́ wuɔ́, ki ñuh midaam miɛ la, ni tɔ́keh binib Yonbdaan ya kuum ya gber nɛ, kɪ tì baa lidaali là u li baa ní.

²⁷ Nɛn bo nɛ wà kɛ ñmɔ́nh Yonbdaan ya kɔ́kɔ́, ki ñuh u'daam, ka boh tijier bugben la, u biindeh u'ba nɛ Yonbdaan ya gbenent nin u'sèm bo. ²⁸ Nɛn bo, unil kɛ ñ tùɔ́re kɪ maale kɪ liike u'tetem te ma bo kɪ yaan kɪ ñmɔ́nh kɔ́kɔ́ nɔ́, kɪ ñu midaam nɔ́. ²⁹ Kime unil ñmɔ́nh kɔ́kɔ́ nɔ́, kɪ ñun' midaam nɔ́, ka bùh ki teh nì yé Yonbdaan ya gbenent la, u ñmɔ́nh, ki ñuh ma nɔ́, u nuunh u'tie-ma yul bo ya tudere nɛ. ³⁰ Nɛn nɛ cèrè' ní'ni bà yebe yé biwienb, bitɔ́b yé ijiin, bà yebe mɔ́ kpo'. ³¹ Ti tùɔ́re' kɪ maale' kɪ liike' ti'tetem te ma bo la, Yonbdaan ña ñ dɛre ti'tub nɔ́. ³² Ama u dieh ti'tub la, u cekndeh tɛ ñɔ́ u la lá bu kɪ biin uɛndun ya nib kɪ yekn tɛ nɛ.

³³ N'yaabɛ, nɛn bo, ni tì taan' ní ji la, ní li guureh tɔ́b. ³⁴ Mikònm ñmɔ́be wà la, wɔ́ ñ ji u'den, ñɔ́ ni la lá taan kɪ li nuunh ni'tiema tudere.

Tigber tà sien' nɔ́, n lá baa' la, n li tùɔ́re tu'mɔ́.

Mifuoñaanm ya paabu

12 Tɔ́, tí ji ñ liike men *Mifuoñaanm ya paabu ya gber. N'yaabɛ, ma yíe ní li te ka ben Mifuoñaanm dienb bupaabu bùa kɛ ya bol nɔ́ ya gber. ² Ni ben kɪ ye na laan là pɛ Uwien ya sɛn bo ma nɔ́, ibule nɛ là co nɛ ticuɔ́r nɛ na ñ fre kɪ ñmɛrɛ i'saan, kɪ ben mɔ́ kɪ ye ibule nɔ́ ña lienb. ³ Nɛn bo nɛ n yíe ní tùɔ́re kɪ bɛnde kɪ ye *Uwien ya Fuoñaanm cèrɛh unil tɔ́keh tigber la, wa ñ fre kɪ len kɪ ye: *Yesu ñ juore fɛnm. *Mifuoñaanm ña ñi la, nil mɔ́ ña ñ fre kɪ len kɪ ye: *Yesu yé Yonbdaan.

⁴ *Mifuoñaanm ya paabu te ibol ibol nɛ, ama mi ya Fuoñaanbaabm nɛ dienb ni'kɛ. ⁵ Itùon te ibol ibol nɛ, ama wà kɛ sɔ́nh kɪ dienb Yonbdaan uba nɛ. ⁶ Itùon ya sɔ́nm te ibol ibol nɛ, ama Uwien uba nɛ cèrɛh unil kɛ sɔ́nh itùon. ⁷ *Mifuoñaanm dienb wà kɛ bupaabu nɛ ñ li toreh unil kɛ nɛ. ⁸ *Mifuoñaanm nɛ dienb uba miyɛn-fofenm. Mi ya Fuoñaanbaabm nɛ dienb utɔ́ mɔ́ mibɛnm. ⁹ Mɛn nɛ dienb uba mitekjim mà yebe, kɪ dienb utɔ́ mɔ́ bupaabu bùa cèrɛh u buuh biwienb. ¹⁰ Mì dienb uba mituɔ́m wɔ́ ñ li teh miyɔ́km ya bont, kɪ cèrɛh utɔ́ mɔ́ sɔ́kndeh Uwien ya ñɔ́bon, kɪ cèrɛh utɔ́ mɔ́ sekndeh kɪ bɛndeh nà yé *Mifuoñaanm yaann nin nà ña yé Fuoñaanm yaann, kɪ cèrɛh uba lienb milɛncɛnm ibol ibol, kɪ cèrɛh utɔ́ mɔ́ sɔ́kndeh milɛncɛnm nɔ́. ¹¹ Mi ya Fuoñaanbaabm nɛ cèrɛh tibont nɔ́ kɛ teh. Mì dienb unil kɛ bupaabu jɛjɛ mì yíe ma bo nɛ.

Tigbenent te tuba nɛ, ama tu'gbenenbel te ligol nɛ

¹² Tɔ́, liike men unisaal ya gbenent te ma bo. Tù ñmɔ́be igbenenbel ligol nɛ. Nin ì te ligol ma kɛ nɔ́, ì taan' kɪ tien' tigbenenbaabt nɛ. Kristo yaam mɔ́ te nɔ́ nɛ. ¹³ Kime tí'ni bà yé *Sufmbɛ nin bà ña yé Sufmbɛ, bà yé iyonbe nin bà ña yé yonbe, Mifuoñaanbaabm nɛ ji-

ire' ní tí'kɛ bo kɪ yé tí'bo Uwien ya ñunsii, kɪ tien' tɛ uni-baab. Tí'kɛ ñun' mi ya Fuoñaanbaabm nɛ tɛn miñunm.

¹⁴ Tɔ́, tigbenent ya gbenenbel ña te liba, ì te ligol nɛ. ¹⁵ Litaal tɔ́kɛ' kɪ ye: «Ma yé nuɔ́ ma nɔ́, ma yé gbenent ya gbenenbel» la, li li fre kɪ bore li'ba kɪ la tuuke gbenent bo-oo? ¹⁶ Litubl mɔ́ tɔ́kɛ' kɪ ye: «Ma yé nunbu ma nɔ́, ma yé gbenent ya gbenenbel» la, li li fre kɪ bore li'ba kɪ la tuuke gbenent bo-oo? ¹⁷ Tigbenent kɛ bi yé bununbu nɛ la, unil bi li teh mila kɪ ciih? Tù tí bi yé litubl nɛ la, u bi li teh mila kɪ ciih unu? ¹⁸ Ama Uwien tien' tigbenent ya gbenenbel kɛ gbenenbel li'bùol u yíe ma bo nɛ. ¹⁹ Tigbenent kɛ bi yé ligbenenbel liba la, nì bi li yé tigbenent-ii? ²⁰ Nɛn bo, igbenenbel te ligol nɛ kɪ taan' kɪ tien' tigbenenbaabt.

²¹ Nɛn nɛ cèrɛ' bununbu ña ñ fre kɪ tɔ́kɛ unuɔ́ kɪ ye: «Ma cèkɛ ñɛ.» Liyul mɔ́ ña ñ fre kɪ tɔ́kɛ itàan kɪ ye: «Ma cèkɛ ñɛ.» ²² Na te nɔ́. Tigbenent ya gbenenbel yà bi likeh yé tɛn ya yé bonn nɔ́ mɔ́nh ñmɔ́be lituonl nɛ. ²³ Igbenenbel yà ña ñmɔ́be sel nɔ́, ti dienb yen nɛ lisel kɪ cɛn' i'tɔ́. Nɛ tigbenent ya na'saan yé ifɛ ya bonn nɔ́, ti tùɔ́rɛh nɛn saan nɛ mɔ́nmɔ́nm. ²⁴ Ama tigbenent ya nà saan ña yé fɛ ya bonn nɔ́ ña nuunh mi ya tùɔ́rm kɛ. Uwien nɛ tien' tigbenent nɛ kɪ de' tigbenent ya nà saan ña ñmɔ́be sel nɔ́, lisel kɪ gbien', ²⁵ ñɔ́ tigbenent ya gbenenbel la boreh i'tɔ́, ama yé ñ li kɛrɛ buñɔ́bu kɪ li toreh i'tɔ́. ²⁶ Tigbenent ya niba saan wi la, ni'kɛ saan wi nɛ. Niba saan laa' lisel la, ni'kɛ saan li ñmɔ́be uyɛn-sɔ́ngɛ nɛ.

²⁷ Ninbi nɛ yé Kristo ya gbenent, nɛ unil kɛ yé tigbenent nɔ́ ya gbenenbel. ²⁸ Uwien cèrɛ' binib bà sɔ́nh u'taanl ni si: mikpiɛkm, *Yesu ya tondb, nle bo *Uwien ya ñɔ́bonsɔ́knb, nta bo biwɔ́nwɔ́knb. Ni ya puoli bó nɛ u de' bà bupaabu bɛ ñ li teh miyɔ́km ya bont nin u de' bà bupaabu bɛ ñ li buuh biwienb nin u de' bà bupaabu bɛ ñ li muɔ́h binib nin u de' bà bupaabu bɛ ñ li likeh binitɔ́b nin u de' bà bupaabu bɛ ñ li lienb milɛncɛnm ibol ibol nɔ́. ²⁹ Bi'kɛ yé *Yesu ya tondb nɛ-ɛɛ? Bi'kɛ yé *Uwien ya ñɔ́bonsɔ́knb nɛ-ɛɛ? Bi'kɛ yé biwɔ́nwɔ́knb nɛ-ɛɛ? Bi'kɛ teh miyɔ́km ya bont nɛ-ɛɛ? ³⁰ Bi'kɛ ñmɔ́be bupaabu bɛ ñ li buuh biwienb nɛ-ɛɛ? Bi'kɛ lienb milɛncɛnm ibol ibol nɛ-ɛɛ? Bi'kɛ sɔ́kndeh milɛncɛnm ibol ibol nɔ́ nɛ-ɛɛ? ³¹ Tɔ́, cèrɛ men ni'nun ñ li mɔ́n bupaabu bùa mɔ́n kɪ cɛn' bupaabu kɛ ya bol bo.

Ama fɛnfɛnɔ́ n li wuɔ́n nɛ usɛn wà mɔ́n kɪ cɛn' isɛntɔ́.

Miyíem nɛ cɛn' nibonn kɛ

13 N lienb binib ya lenm nin Uwien ya tondb ya lenm kɛ, ka nín ji yíe nib la, n te tɛn lisenbuɔ́l bii ligangaal là muɔ́h kɪ ñmɔ́be kuwaaku nɛ. ² Ni yé ñ ñmɔ́be bupaabu kɪ sɔ́kndeh Uwien ya ñɔ́bon, kɪ ben tigber tà kɛ buɔ́, kɪ ñmɔ́be mibɛnm kɛ ya bol, kɪ ñmɔ́be mitekjim kɪ tì gben', mì li fre kɪ cèrɛ ijuɔ́n ñ nɛbre i'bùol ñɔ́ ka yíe nib la, ma yé bonn. ³ Nì yé n taa' n'faal kɛ kɪ gbigbiire' binib, kɪ tuo' bi wìn' nni ñɔ́ ka yíe nib la, ma ñmɔ́be kɛle uba nin utɔ́.

⁴ Unil ñmɔ́be miyíem la, u ñmɔ́be lifɛsɔ́ngl nɛ, kɪ ñmɔ́be tinimònt, ka ñmɔ́be nunfɔ́kɛ, ka wɔ́ngɛh u'ba, ka ñmɔ́be gbengt, ⁵ ka teh fɛ ya bonn, ka nuunh u'tie-

ma mɔnm, ka yé benpiebdaan, ka ŋuuh nib bo.

⁶ U'yenm ŋa sɔnge nà ŋa cuube bo, ama u'yenm pɛ tig-bemɔnt bo nɛ. ⁷ Unil ŋmɔbe miyiem la, u ŋmɔbe sukla tibont kɛ ni nɛ, ki du Uwien bo isen kɛ ni, ki ŋmɔbe lidɛndɛnɪ isen kɛ ni, ki ŋmɔbe kuminku nà kɛ li tu wɔ bo.

⁸ Miyiem ŋa n gben fiebu. Uwien ya űɔbon ya sɔknm mɛn li gben nɛ. Milencɛnm mà binib lienh mɛ nɔɔ mɔ mɔ li gben. Mibenm mɔ li gben. ⁹ Fɛnfɛnɔ wuɔ ti ben jɛnjenku nɛ, nɛ ki sɔkndeh Uwien ya űɔbon mɔ jɛnjenku. ¹⁰ Ama nà mɔn ki tì gben' lá baa' uyo wà la, ti ben nà nin ti teh nà jɛnjenku nɔɔ kɛ li gben nɛ.

¹¹ N là yé kibuk ma nɔɔ, n là lienh mibuwaalenm nɛ, ki ben tibont ya tingi kibuk ben ma bo, ki maaleh kibuk maaleh ma bo. N tì tien' ucien, nɛ ki dāan' ibuwaatūon. ¹² Fɛnfɛnɔ, ti lenh tibont dɔmudɔmu nɛ, nì te ten ti likeh kinunliik kà ŋa lenh mɔnmɔnm ni nɛ, nɛ ki lenh tijinjint. Ama uyo we ní tí lɛ tū nin tì'nunbu. Fɛnfɛnɔ ma laan ben tibont ki tì gben'. Ama uyo we ní n bende tū ki tì gben tɛn Uwien ben nni ma bo.

¹³ Tɔ, mitekjim nin lidɛndɛnɪ nin miyiem tuu ki te nɛ, ama tibont tuta nɔɔ ni miyiem nɛ cɛn' tu'kɛ.

Mifuoŋaanm ya paabu li toreh Kristo ya taanl yaab kɛ nɛ

14 Li nuunh mɛn ní li yíe binib, kí cère ni'nun n li mɔn *Mifuoŋaanm ya paabu bo; ni'kɛ tu nin bu-paabu búa li cère ní li sɔkndeh Uwien ya űɔbon. ² Kime unil lienh milencɛnm la, wa lienh nin nib, u lienh nin Uwien nɛ. Uba ŋa ciuh u lienh ki teh bà. *Mifuoŋaanm nɛ cèreh u lienh tigber tà buɔ. ³ Ama unil sɔkndeh Uwien ya űɔbon la, u lienh nin binib nɛ, ki toreh bɛ bi kpienh mitekjim ya sɛn ni, ki saakreh bi'gbenɛnt, ki sɔngreh bi'yɛnm. ⁴ Wà lienh milencɛnm la, u kpiendeh u'ba nɛ mitekjim ya sɛn ni. Ama wà sɔkndeh Uwien ya űɔbon toreh Kristo ya taanl yaab nɛ bɛ n kɛpɛre mitekjim ya sɛn ni. ⁵ N yíe ni'kɛ n li lienh milencɛnm, ama n tūcre' ki fɛ ní li sɔkndeh Uwien ya űɔbon nɛ. Wà sɔkndeh Uwien ya űɔbon cɛn' wà lienh milencɛnm. Ama nì yé unil te kí sɔkn milencɛnm nɔɔ la, ni'mɔ li fre kí toreh Kristo ya taanl yaab bɛ n kɛpɛre mitekjim ya sɛn ni.

⁶ N'yaabɛ, nì yé n baa' ni'saan ki lá lienh milencɛnm baba, ka cèreh ni bendeŋ Uwien ya gbɛbɔlkaar, ka cèreh ni bendeŋ gbɛmɔnt, ka sɔkndeh nɛ Uwien ya űɔbon, ka wɔknh nɛ wɔknm miba nin mitɔm la, n toreh nɛ níɔn-ɔɔ? ⁷ Tɔ, maale mɛn kí liike bi taah tibont tà ki jeleh kujelku nɔɔ te ma bo. Nì yé liwol bii kubiekɛ nɛ tu'muɔ ŋa bore' la, bi li tien mila kí bende nà kɛ muɔh ma bo? ⁸ Unil piebe' butɔbu ya natunl ka piebe' mɔnmɔnm la, ŋmɛ li bonde butɔbu? ⁹ Ni'mɔ yaam te nɔɔ nɛ. Ni lienh iűɔbon űɛh ni'űuɔn ni nib ŋa ciuh i'tingi la, bi li tien mila kí bende ni ye ní ye bà? Ni lienh ki wienh fɛnm nɛ. ¹⁰ Ma ben ilenbol ya űɔbu űɛndun wuu ni, ama lenm miba ŋa te ka ŋmɔbe mi'tingi. ¹¹ Ma ciuh nil ya lenm la, u yé ucaan nɛ n'bo, nɛ n'mɔ yé ucaan u'bo. ¹² Ni'mɔ yaam te nɔɔ nɛ. Ni'nun mɔn *Mifuoŋaanm ya paabu bo ma nɔ, tūcre mɛn kí li nuunh búa, ama ní li

nuunh bupaabu búa li toreh Kristo ya taanl yaab bɛ n kɛpɛre mitekjim ya sɛn ni.

¹³ Nɛn bo, unil lienh milencɛnm la, wɔ n li kàareh, Uwien n de wɔ bupaabu búa li cère wɔ n fre kí sɔkn milencɛnm nɔɔ. ¹⁴ Kime n kàareh milencɛnm ni la, *Mifuoŋaanm nɛ cère' n kàareh, n'bugben ŋa ben n teh bà. ¹⁵ Nɛn bo, n li tien mila? *Mifuoŋaanm cèreh n kàareh milencɛnm ni la, n li kàareh n ben milɛnm mà mɔ ni nɛ. Mi cèreh n gɛh iyuon milencɛnm ni la, n li gɛh n ben milɛnm mà mɔ ni nɛ. ¹⁶ Kime *Mifuoŋaanm cèreh n faareh Uwien milencɛnm ni baba ŋɔ unil te ni'ni, ka ben niba Uwien ya sɛn ni la, u li tien mila kí ye «Ami»? Kime wa ciuh a lienh ki teh bà. ¹⁷ Imɔn, a faareh Uwien nì mɔn cɛn nɛ, ama na toreh bitɔb bɛ n kɛpɛre mitekjim ya sɛn ni.

¹⁸ N faareh Uwien nin n lienh milencɛnm ki cɛn' ni'kɛ ma nɔɔ. ¹⁹ Ama n te Kristo ya taanl yaab ni, ki tu kí len' iűɔbon iűun i wien ki wɔkn' bɛ la, nì tu nin n len iűɔbon itur piik milencɛnm ni.

²⁰ N'yaabɛ, la te mɛn tɛn mubumu ni'yɛnmaale ni. Nà bre ya tienm wɔn, li te mɛn tɛn mucɛnfɛndmu, ama iyenmaale ni wɔn, li maaleh mɛn bicienb maaleh ma bo. ²¹ Nì kele' *Uwien ya gbɔnkɛ ni ki ye Yonbdaan ye: «N li cère linibotɔl ya nib nɛ n len nin n'nib biɛ milencɛnm,

nin nɛn kɛ ŋɔ,
ba n cenge n'bo.»

²² Nɛn bo, milencɛnm ŋa yé diɛku binib bà teke' Uwien ki jin' nɔɔ bo, ama mi yé kudiekɛ bà ŋa teke' wɔ ki jin' nɔɔ bo nɛ. Uwien ya űɔbon ya sɔknm mɛn yé kudiekɛ bà teke' wɔ ki jin' nɔɔ bo nɛ, ma yé diɛku bà ŋa teke' wɔ ki jin' nɔɔ bo.

²³ Nì yé Kristo ya taanl yaab kɛ taan' ŋɔ bi'kɛ lienh milencɛnm la, binib bà ŋa ben niba Uwien ya sɛn ni bii binib bà ŋa teke' wɔ ki jin', kɔn' ní la, ba n ye ni yé iwaar-ii? ²⁴ Ama unil kɛ sɔkndeh Uwien ya űɔbon, wà ŋa teke' wɔ ki jin', bii wà ŋa ben niba u'sɛn ni kɔn' ní la, binib kɛ lienh nà nɔɔ nɛ li cère wɔ n bende kí ye u yé ubierdaan, nɛ u'yenm n saa u'biere bo. ²⁵ U'fɛl bo ya gber kɛ li űɛ upaan bo. Nɔɔ nɛ u li gbaan, kí puke Uwien, kí ye nì yé imɔn nɛ, Uwien mɔnbe ki te ni'ni.

Kristo yaab taan' la, bi la teh tibont ŋmɛrkŋmɛrki

²⁶ N'yaabɛ, ti li tien mila? Ni lá taan' la, wà ŋmɔbe iyuon la, wɔ n gɛ. Wà mɔ ŋmɔbe miwɔknm la, wɔ n wɔkn. Uwien cère' wà bende' u'gbɛbɔlkaar la, wɔ n tɔke tū bitɔb. Wà mɔ ŋmɔbe bupaabu wɔ n len milencɛnm la, wɔ n len bii wɔ n sɔkn mɛ. Wà teh nà kɛ la, wɔ n cère nɛ n li toreh Kristo yaab bɛ n kɛpɛre mitekjim ya sɛn ni. ²⁷ Binib ye bɛ n len milencɛnm la, nɛ li yé bile bii bita. Nì la gɛbre' binib bita. Bɛ n li lienh uba uba. Uba mɔ n li sɔkndeh bi lienh ki teh bà. ²⁸ Nil ŋa te litaanl nɔɔ ni kí sɔkn la, bɛ n li ŋmin, kí li lienh bi'yɛnm ni nin Uwien. ²⁹ Nì yé Uwien ya űɔbon ya sɔknm mɔ la, bile bii bita n sɔkn, bitɔb n fiin kí liike bi sɔkndeh nà nɔɔ ya tingi. ³⁰ Uwien cère' unitɔ bende' u'gbɛbɔlkaar litaanl nɔɔ ni, ki ye wɔ n sɔkn tū la, wà bi lienh nɔɔ n ŋmile. ³¹ Imɔn, ni'kɛ li fre kí li sɔkndeh Uwien ya űɔbon ama ní li sɔkn-

deh uba uba. Ni teh nno la, unil ke li bende Uwien ya gber, ne ni li saake unil ke ya gbenent. ³² Unil sokndeh Uwien ya ñobon la, u li fre kí li coh u'ba. ³³ Kime Uwien ya yíe fefenm, u yíe nibonn ke ní li te ní'donbó ne.

Ni te ma Kristo yaab ya táan ke ni si: ³⁴ Bipiib li nmin ne itáan ni. Ba nmebe sen be ní len, be ní li blinh bi'yul, kime ní kele' nno ne Moyis ya gbont ni. ³⁵ Bi yíe be ní tũre kí cii niba ya tingi la, be ní ti niire bi'cieb idonbó; kime na kpe pii ní li lienh Kristo ya taan ni.

³⁶ Bii Uwien ya gber ñen' ninbi saan ne-εε? Ninbi baba ne cii' tũ-uu? ³⁷ Unil maaleh ki teh u yé *Uwien ya ñobonsoknl bii u maaleh ki teh *Mifuoñaanm te u'ni la, wá ñ bende kí ye n kele' ná nno yé Yonbdaan ya wobl ne. ³⁸ Unil wá ña tange' nê la, Uwien nno ña ní tange wá.

³⁹ N'yaabe, nen bo, cère men ní'nun ní li món ní li sokndeh Uwien ya ñobon, ki la pien nil u la len lencenm.

⁴⁰ Ama ní li teh nibonn ke ní'donbó, ki la teh nmerknerki.

Kristo ya mekrm bitenkpiib ni

15 N'yaabe, n yíe ní tiere ne n là tke' ne tigbemomont tà, ni teke' tũ, ki njuuke tũ momomom nno ne. ² Ni njuuke tũ n là tke' ne tũ ma bo la, tun bo ne ni li nmerre. Nno ña ní la, ni teke' ki jin' fenm ne.

³ N là cii' ná nno n cinde' ki tke' ne nen ne. Nen si: Ti'biere bo ne Kristo kpo'. Ni là kele' *Uwien ya gboknu ni ki ye ní lá li tien nno ne. ⁴ Bi sube' wá, ne wienta daali u mekre' bitenkpiib ni. Ni là kele' *Uwien ya gboknu ni ki ye ní lá li tien nno ne. ⁵ U cère' Pier † laa' wá, ni ya puoli bó ne u cère' bitondb piik nin bile nno ke laa' wá. ⁶ Ne ki liebe' ki cère' u'panpaankaab nno taan' ki laa' wá ki gèbre' binib kobiinjun. Bi'ni bà yebe bie ki fuobe, ne biba nno kpo'-a! ⁷ U liebe' ki cère' Saak laa' wá, ne ki cère' bitondb ke nno laa' wá.

⁸ Bi'ke yaam ti gèbre', ne u cère' min wá te ten kibuk ká bi lore' kè nno nno fere' ki laa' wá. ⁹ Imòn, min ne yé *Yesu ya tondb ke ya gbaarke. Ma kpe be ní yin nni *Yesu ya tond momom, kime n là jèndeh Uwien ya taan yaab ne. ¹⁰ Ama Uwien ya juokm bo ne n ji te ten n te ma fefenm wá nno. U juoke' nni mijuokm ma nno ña juore' fenm. Ma juore' fenm, kime n'gbenent ben' lituonl ni ki cen' bi'ke. Na yé n taa' n'tiema tuom ne ki sòn' lituonl nno, n laa' Uwien ya juokm mà nno ne cère' n sòn'. ¹¹ Tó, ni yé min ne bii ben ne tke' ne tigbemomont tà, ti'ke tke' ne tigbebaabt ne, ne ni teke' tun ne ki jin'.

Uwien li mekre bitenkpiib

¹² Tó, ti tke' ki teh Kristo mekre' bitenkpiib ni ne. Ni tien' mila ní'ni biba lienh ki teh bitenkpiib ña ní mekre? ¹³ Ni yé bitenkpiib ña ní mekre la, Kristo nno ña mekre' ne-a! ¹⁴ Kristo ña mekre' la, ti tke' tigbemomont tà nno yé fenm ne, ne ní'tekjim nno yé fenm ne. ¹⁵ Bitenkpiib ña ní mombe kí mekre la, ni wongeh ki teh ti nendeh Uwien bo ne-a! Kime ti lienh ki teh u mekre' Kristo ne, ne wa mekre' wá-a! ¹⁶ Tó, bitenkpiib ña ní mekre la, Kris-

to nno ña mekre' ne-a! ¹⁷ Ne Kristo ña mekre' la, ní'tekjim yé fenm ne, ne ni juore' ki te ni'biere ni ne.

¹⁸ Nno la, Kristo yaab bà kpo' nno nno juore' fenm ne.

¹⁹ Ni yé ti nmebe lidendenl Kristo bo ugendun wuu ni ya fuobm baba bo ne la, ti yé biccekdenb ki cen' binib ke.

²⁰ Ama imòn ne, Uwien mombe ki mekre' Kristo. Wón ne yé unil wá kpie' ki mekre' bitenkpiib ni, ki wón' ki ye bitenkpiib nno lá li mekre. ²¹ Kime unibaab bo ne mikuum baa', ne unibaab nno bo ne bitenkpiib li mekre.

²² Adam bo ne binib ke kpuokeh, ne Kristo nno bo ne binib ke li mekre. ²³ Ama wá ke nin u'sensien ne. Kristo ne yé unil wá kpie' ki mekre'. U lá baa' la, binib bà yé u'yaab nno nno li mekre. ²⁴ Ni ya puoli bó ne Kristo li gben ná nmebe ufaa ke ya bol nin ná nmebe mituom ke ya bol, kí taa libel kí jin kí de u'Baa Uwien. Ugbengbenyo níno. ²⁵ Kime u li yé uber ne kí ti baa uyo wá Uwien cère' u te' nibonn ke bo litaal. ²⁶ Mikuum ne yé unennendfórke wá u li gben u'gber. ²⁷ Imòn, Uwien cère' u te' nibonn ke bo litaal nno. Ama bi ye: «U te' nibonn ke bo litaal la», ná yé u te' Uwien nno bo ne, kime Uwien ne cère' u te' nibonn ke bo litaal. ²⁸ Uyo wá Kristo li yé ucien nibonn ke bo nno, u ya yo ne wón Kristo wá yé Uwien ya Bijé nno nno li jin ticient kí de Uwien wá de' wá ticient nibonn ke bo nno. Nno ne Uwien li tũre kí li yé uber nibonn ke bo.

²⁹ Tó, maale men kí liike binib bà cèreh bi siih be Uwien ya ñunm bitenkpiib ya taal ni nno ya gber. Ni yé bitenkpiib ña ní mekre la, ni li tore be ba? Bitenkpiib ña ní mekre la, be bo ne bi cèreh bi siih be Uwien ya ñunm bi'taal ni? ³⁰ Ni yé bitenkpiib ña ní mekre la, be bo ne tinbi sòn' ituon yá cèreh kinunbónk tuu ki bàareh te?

³¹ N'yaabe, ni yé imòn ne, idaan ke mikuum kpaakeh nni ne. Ni liebe' ki ye imòn nno ne ki ye ninbi ne yé n'bo ijenjebn Yonbdaan *Yesu Kristo ya sen ni. ³² Ni yé n mòn' nin muwenbiimu Efes ya du bó inisaalyenmaale baba bo ne la, n kpele si ba? Ni yé bitenkpiib ña ní mekre la, cère men tí li jinh kí ñuh-a, kime wenli ti li wun kpo-a!

³³ La cère men uba ní lere ne. «A tke' nin unibiwo la, a'mo li ti gben kí saa ne.» ³⁴ Cuo men ní'ba ki la teh men biere, kime ní'ni biba ña ben Wien. N len' ná nno yé ní'fe ne.

Bà li mekre ya gbenent li te ma bo

³⁵ Ama uba li fre kí niire kí ye: «Bitenkpiib li mekre mila bo? Bi mekre' la, bi'gbenent li te mila bo?» ³⁶ Ujor sin, a bule' nibonbuonn ná kpo' la, na ní pe. ³⁷ Nibonbuonn ná a bule' nê nno ña yé ní pen' ná nno, ni yé ní lá li lòn ná nno ne. Nba la, a bule' iji ne, mitom la, tibontor. ³⁸ Ne Uwien cèreh mibim ke peh mipiem u yé ma bo. Ne bim ke bim nin mipiem ne.

³⁹ Bonn ke bonn nin ni'gbenent ne. Binib ya gbenent te tu'ba ne, tiwent nno yaar tu'ba, inuon nno yaar tu'ba, ijen nno yaar tu'ba. ⁴⁰ Kutaaku bo ya bont te tu'ba, ne kitink bo yaar nno te tu'ba. Kutaaku bo yaar ya mombe nin kitink bo yaar ya mombe ña te. ⁴¹ Uwien ya wien te

u'ba nɛ, uŋmaal mɔ yu u'ba, iŋmaabii mɔ yu u'ba. Iŋmaabii mɔmɔ kɛ ya wien ŋa kɛ.

⁴² Bitɛnkpiib lá mɛkre' la, nì li te nɔ nɛ. Bi sube' bɛ nin tigbɛnɛnt tà nɔ li bùrɛ nɛ, ama bi li mɛkre nin tà nɔ tun ŋa ñ bùrɛ. ⁴³ Bi subeh nin tigbɛnɛnt tà nɔ ŋa ŋmɔbe sel, bi li mɛkre nin tà nɔ, tun ŋmɔbe ukpɛke nɛ. Bi subeh nin tigbɛnɛnt tà nɔ ŋa ŋmɔbe tuɔm, bi li mɛkre nin tà nɔ, tun ŋmɔbe mituɔm nɛ. ⁴⁴ Bi subeh nin tigbɛnɛnt tà nɔ, tù yé tinisaalgɛnɛnt nɛ. Bi li mɛkre nin tà nɔ yé *Mifuoŋaanm li de tà nɛ. Tinisaalgɛnɛnt te la, *Mifuoŋaanm dienh tà mɔ te nɛ. ⁴⁵ Nɛn bo nɛ nì ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Adamkpɛk lá yé unisaal nɛ,» ama Adamfɔrke † wɔn yé *Mifuoŋaanm ya daan nɛ ki dienh limiɛl. ⁴⁶ Nà yé ti li kpɛ kí li ŋmɔbe *Mifuoŋaanm dienh tigbɛnɛnt tà nɔ nɛ. Ti li ŋmɔbe tinisaalgɛnɛnt nɛ kí yaan kí lá lɛ *Mifuoŋaanm dienh tà nɔ. ⁴⁷ Uwien là taa' titent nɛ ki tien' unikpɛk. U yé titent nɛ. Unilie wɔn, wɔn ñɛn' paaki bó nɛ ki jiiɛ' ní. ⁴⁸ Bi taa' titent ki tien' unikpɛk wà nɔ te ma bo nɔ, bà yé kitink bo yaab mɔ te nɔ nɛ. Wà ñɛn' paaki bó ki jiiɛ' ní te ma bo nɔ, bà li yé paaki bó yaab nɔ mɔ li te nɔ nɛ. ⁴⁹ Ti naan unil wà bi taa' titent ki tien' wɔ ma nɔ, nɔ nɛ ti lá li naan wà ñɛn' paaki bó ki jiiɛ' ní nɔ mɔ.

⁵⁰ N'yaabɛ, n ye ñ tɔke nà sɔ: nà ŋmɔbe tigbɛnɛnt nin misɛm ŋa ñ fre kí kɔ Uwien ya bɛl ni. Na li bùrɛ nin nà ŋa ñ bùrɛ ŋa ñ fre kí taan.

⁵¹ Cenge mɛn ñ tɔke nɛ tɛgbɛɔlkaar tuba. Ti'kɛ ŋa ñ kpo kí gben ama ti'kɛ ya gbenɛnt li lèbrɛ nɛ. ⁵² Tigbɛnɛnt ya lèbrɛm nɔ ŋa ñ taande nì li tien ten bununbu ya kɛbm nɛ uyo wà bi li piebe linatunfɔrkaarl nɔ. Bi piebe' linatunfɔrkaarl nɔ uyo wà la, bitenkpiib li mɛkre kí li ŋmɔbe tigbɛnɛnt tà ŋa ñ bùrɛ, nɛ Uwien ñ lèbrɛ ti'mɔ ya gbenɛnt. ⁵³ Kime nì kɛ tigbɛnɛnt tà li bùrɛ nɔ ñ kɛndɛ tà ŋa ji li bùrɛ nɛ, nɛ tà li kpo nɔ mɔ ñ kɛndɛ tà ŋa ji li kpo. ⁵⁴ Tigbɛnɛnt tà li bùrɛ nɔ lá kɛndɛ' tà ŋa ñ bùrɛ ŋa tigbɛnɛnt tà li kpo mɔ kɛndɛ' tà ŋa ji kpo la, nɛn daali nɛ nà ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni nɔ li tien. Nì ke'le' ki ye:

«Uwien faake' nin mikuum, ki gben' mi'gber.

⁵⁵ Mikuumɛ, a'faa ji te la?

Mikuumɛ, a'lbɔpiɛn ji te la?» ⁵⁶ Ibiere nɛ yé mikuum ya lbɔpiɛn, nɛ yiko bo nɛ ibiere ŋmɔbe ti'bo mituɔm.

⁵⁷ Nin nɛn kɛ tí faare mɛn Uwien, kime wɔn nɛ dienh tɛ ufaa kí ñɛ Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

⁵⁸ Nɛn bo, n'yaab bà n yíe bɛ, tùɔrɛ mɛn kí cuo kenken, kí cèrɛ ní'nun ñ li mɔn Yonbdaan ya tuonl bo, ní li tuu ki sɔnh lè ki joh inun bó, kí li bɛn ki ye ni sɔnh ki dienh ti'Yonbdaan la, ni'tòntònkɔ ŋa ñ juore fɛnm.

Bi li taan ilike ma bo kí tore Kristo yaab bà te Yerusalem bó

16 Tɔ, mipum mà ni li taan mè kí tore Uwien ya nib nɔ ya gber wɔn, tien mɛn ten n là tɔke' Kristo ya

† Bi ye Adamfɔrke la, bi niireh Kristo.

táan yaab bà te Galasi ki ye bɛ ñ tien ma bo nɔ.

² Nawucu kɛ nawucu ya wenkpɛke ya daali ††, ní'ni wà kɛ ñ li boreh u laa' nà bo ki blinh u'den niba saan u'tuɔm kɛ ma bo. Ni la li gu ñ baa ŋa kí yaan ní taan mipum nɔ. ³ Ní gènde ní'ni biba, n lá baa' la, ñ de bɛ tigbɔnt, kí sɔn bɛ, bɛ ñ taa ni taan' mipum mà nɔ kí ti de Kristo yaab bà te Yerusalem ni nɔ. ⁴ Nì kɛ n'mɔ ñ jo ní'bó la, n li tɔke nin bɛ.

Pɔl bondeh isen ya jom

⁵ N maaleh ñ ñɛ Maseduɔnn nɛ kí baa ní'saan, kime n li cuon kí càare mi ya tinfɛnm nɛ. ⁶ Nba la, n li tien ní'saan iwenkàanke bii n li tien ní'saan kí ti gben tiwɔrciɛnt ya yo nɛ, ŋa ní tore nni n fre kí baa n joh nà bó. ⁷ Ma yíe miɛ bo n baa' ní'saan la, ñ sere itàan bo ki gèbrɛ', kime Yonbdaan tuo' la, n yíe ñ tien ní'saan iwien ile nɛ.

⁸ Ama n li juore Efɛs ya du ni, kí ti baa Pantekot ya nacenku ya yo nɛ, ⁹ kime Uwien pɛkre' usen ki de' nni ñ sɔn lituonciɛnl udu nɔ ni nin binennɛndb yebe ma kɛ nɔ.

¹⁰ Timote baa' ní'saan la, ní ñikn kí teke wɔ mɔmɔm, kí cèrɛ u'yɛnm ñ li dɔ, kime u'mɔ sɔnh Yonbdaan ya tuonl ten min nɛ. ¹¹ Nɛn bo, uba la liike wɔ fɛnm. Ní tore wɔ, ŋa wɔ ñ liebe ní n'saan nin uyɛnduɔn, kime n gu wɔn nin ti'ninjieɔ bitɔb ya liebm ní nɛ.

¹² Ti'ninjieɔ Apolos wɔn, n tùɔrɛ' ki sure' wɔ wɔ ñ piere ti'ninjieɔ ní'saan, ama wa yíe wɔ ñ baa ní'saan fɛnfɛnno wɔ fiebu. U lá laa' usen la, u li baa ní.

Igbierfɔrke nin ifuonde

¹³ La gɔh mɛn, kí li faa mitekjim ni, kí li ŋmɔbe lifèl, kí li faa. ¹⁴ Li teh mɛn tibont kɛ nin miyíem.

¹⁵ N'yaabɛ, n li liebe kí gbierɛ nɛ usen uba mɔ ni. Ni bɛn ki ye Sitefanás nin u'den yaab nɛ kpɛ' ki teke' Kristo ki jin' nin Akayi ya tinfɛnm ya nib kɛ, nɛ ki taa' bi'ba ki de' Uwien ya nib ya torm. ¹⁶ Nɛn bo, li boh mɛn bi ya nib nin bà kɛ taakeh nin bɛ ki sɔnh ituon nin inunmɔn nɔ.

¹⁷ Sitefanás nin Fotunatus nin Akayikus ya baam là sɔnge' n'yɛnm. Na là te n'saan ma nɔ, bɛn nɛ la lèrɛ ní'lènl. ¹⁸ Kime bi là duɔn' n'yɛnm ki duɔn' ní'mɔ yaam. Li pèkeh mɛn bi ya nib. ¹⁹ Kristo ya táan yaab bà te niɛ saan Asi ya tinfɛnm ni nɔ fuondeh nɛ. Akilas nin Prisil nin Kristo ya taanl ya nib bà taakeh bi'den nɔ mɔ fuondeh nɛ mɔmɔm Yonbdaan ya yel bo. ²⁰ Ti'yaab kɛ fuondeh nɛ. Ní'mɔ ñ li fuondeh tɔb mɔmɔm.

²¹ Min Pɔl nin n'yul nɛ ke'le' ifuonde yii nɔ. ²² Unil wà ŋa yíe Yonbdaan la, Uwien ñ wíe wɔ miñuɔm. Maranata! Ní'tingi si: Yonbdaan, den! ²³ Yonbdaan *Yesu ñ juoke nɛ. ²⁴ *Yesu Kristo bo nɛ n yíe ní'kɛ.

†† Nawucu ya wenkpɛke nɛ ji yé Kristo yaab ya fofuordaali. ‡ Kí ñɛ Kugbɔnku kuu ya cinm kí lá baa 16:20 Pɔl lienh nɛ uba kieh, ama wɔn nin u'yul nɛ ke'le' migbiirm 21 ki ti baa' 24.

2 Korént yaab

Nà wɔngɛh kugbɔnkɔ kuu te ma bo

Pɔl ke'le' kugbɔnkɔpiɛku kùà ki de' Korént yaab nɔɔ ya puoli bó nɛ wɔn nin u'yul jon' ni'bo'. U ti baa' nɛ bi'yenm ɛa ɛmaake' u'bo. Bi'ni biba mɔnɔn yie ki ye wa yé Yesu ya tond. Pɔl mɔ ya yenm ɛa ɛmaake' bi'bo. Nen bo nɛ wa wuɔke' bi'saan, ki liebe' Efes ya du bó. U ti baa' nɛ ki ke'le' kugbɔntɔku nin tinunsiir ki de' Tit wɔ ɛ ti de bɛ. Ku ya gbɔnkɔ bole' nɛ, nil ɛa bɛn ni tien' ma. Tit tuke kugbɔnkɔ nɔɔ uyo wà ki joh Korént nɔɔ, Pɔl ya yenm ɛa dɔ. Tit liebe' ní ki lá cende' Pɔl Maseduɔnn ya du ni nɛ, ki tɔke' wɔ ki ye Korént yaab tuo' u'gber ki lèbre' bi'tetem, nɛ u'yenm ji duɔn' nɛ u ke'le' kugbɔnkɔ kuu kí de bɛ.

Kí cin liyul 1 kí ti baa iyul 7 Pɔl len' ki fie' u'ba, ki ye u yé Kristo ya tond nɛ, nɛ ni yé u'bo lituonl nɛ. Ijend nin kin-unbɔnk tu' wɔ u'tuonl ni ki yebe, ama u juun' ki teke' nen kɛ.

Kí cin iyul 8 kí ti baa 9 Pɔl sureh Kristo yaab bà te Korént ya du ni nɔɔ bɛ ɛ pu Kristo yaab bà te Yerusalem ni, ka ɛmɔbe niba nɔɔ mipum nin tinimɔnt.

Kí cin iyul 10 kí ti baa 13 Pɔl wuɔn' unil li ɛmɔbe mitetem mà, kí li yé Kristo ya tond nɛ. U ya bùol Kristo ya tond yé unil wà jindeh u'ba tingi ki kpiendeh bitɔb nɛ.

Ifuonde

1 Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yiem bo. Min nin ti'ninje Timote nɛ kieh kugbɔnkɔ kuu tí de Uwien ya taanl yaab bà te Korént ya du ni nɔɔ nin bà mɔ kɛ yé u'yaab ki te Akayi ya tinfenm kɛ ni nɔɔ. ² Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ɛ juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Ni'mɔ ɛ li duɔndeh ni'tɔb ya yenm

³ Tí pèke mɛn Uwien ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa. U yé ti'Baa wà muɔh binib micɛɛkɔm ki gbiekeh nɛ, ki yé Uwien wà duɔndeh binib ya yenm isen kɛ ni. ⁴ U duɔndeh ti'yenm ijend kɛ ni ɛa ti'mɔ ɛ li freh ki duɔndeh binib bà lenh ijend kɛ ya bol ya yenm kí ɛe tinbi mɔnɔn lenh uyenduɔn wà u'saan nɔɔ bo nɛ. ⁵ Nɔɔ nɛ Kristo bo, ti lenh ijend ki gbiekeh ma nɔɔ wɔn Kristo bo nɛ Uwien duɔndeh ti'yenm mɔ ki gbiekeh. ⁶ Ti te uyensaa ni la, ti nuunh ninbi ya yenduɔn nin ni'ɛmɛm nɛ. Uwien duɔn' ti'yenm ɛa ti'mɔ ɛ duɔn ni'yaam ní juun kí tuo ti jinh ijend yà nɔɔ nɛ. ⁷ Nen bo, ti cinbe ki du ni'bo ki gbien', kime ti bɛn ki ye tinbi nin ninbi taakeh ki jinh ijend ma nɔɔ, ti li taan kí li ɛmɔbe uyenduɔn mɔ nɛ.

⁸ Ti'yaabe, ta yie ní li te ka bɛn ki ye ijend là tu' te Asi ya tinfenm ni. Ijend nɔɔ ɛa là ɛmɔbe fuul. Ì là faake' nin te cɛen nɛ, nɛ ta ji là daan ki ye ti li le limiel mɔnɔn. ⁹ Imɔn, tinbi mɔnɔn là maale' ki ye ti'kuum ya yo baa' nɛ. Ni là tien' nɔɔ ɛa ti la ji ɛ li du ti'ba bo, ama tí li du Uwien wà mekreh bitenkpiib nɔɔ bo nɛ. ¹⁰ Wɔn nɛ ɛen' te mi ya kubierm ni, ki tí li ɛen te mi'ni mɔ. Imɔn, ti du wɔn bo nɛ ki ye u li ɛen te len. ¹¹ Ni'mɔ toreh te len nɛ

nin ni'kaare. Nɔɔ nɛ Uwien dienh te mimɔnm kí ɛe linigol ya kaare bo. Nɛ tinbi bo binib bà yebe mɔ li faare Uwien.

Nà cère' Pɔl pien' u'sen ya jom

¹² Ti jebnh ti'ba nà bo si: ti bɛn ti'yenm ni, ki ye ti ɛmɔbe mitetem mà nɔɔ ɛen' Uwien saan nɛ. Mi wien nɛ, ki cuube uɛndun wuu ni, ni'ke tu nin ninbi bo. Uwien ya juokm nɛ cère' ti te nɔɔ, na yé nisaalyenfuom. ¹³ Ti ke'le' nɛ tigber tà ti'gbont ni nɔɔ, gber tuba ɛa te len ɛa ní kàan ka ɛ fre kí bende tu'tingi. Nɛ n teke' ki jin' ki ye ni li fre kí bende tu'ke ya tingi ¹⁴ ten ni cin' ki bendeh ma ki teh tinbi nɛ yé ni'jenjebn, nɛ ni'mɔ li yé ti'ye lidaali là Yonbdaan *Yesu li baa ní nɔɔ.

¹⁵ N là ɛmɔbe mi ya dum ya bol nɛ ki cèkre' n'yenm ɛa kpiɛ kí baa ni'saan ɛa ní tí ɛ le mimɔnm kí pukn. ¹⁶ N ɛen' ni'saan la, n li jo Maseduɔnn ya tinfenm bó nɛ, kí tí ɛ liebe ní ni'saan ɛa ní de nni nà kɛ cieke nni ɛ fre kí jo Sude ya tinfenm bó. ¹⁷ N cèkre' n'yenm ɛa tien nɔɔ ma nɔɔ, ma tũcre' ki maale' nɛ-ɛɛ? Bii n cèkre' n'yenm ɛa tien nà nɔɔ yé unisaal ya yenmaale nɛ, ɛa ɛ ye nen nɛ, kí liebe kí ye nen ɛa ɛ? ¹⁸ Uwien yé umemɔndaan nɛ. U bɛn ki ye ta tɔkeh nɛ ki teh nen nɛ, ki liebeh ki teh nen ɛa ɛ. ¹⁹ Kime *Yesu Kristo Uwien ya Bijɛ wà min nin Silfen † nin Timote là tɔke' nɛ u'gber nɔɔ ɛa teh nen nɛ, kí liebe kí ye nen ɛa ɛ. Ama u tuu ki cɛ ki teh nen nɛ.

²⁰ Wɔn bo nɛ Uwien là pũon' ki ye u li tien nà kɛ nɔɔ tien'. Wɔn bo mɔ nɛ ti teh «Ami» ki kpiɛkreh Uwien.

²¹ Wɔn Uwien nɛ cère' tinbi nin ninbi faa mitekjim ni kí ɛe Kristo bo. Wɔn nɛ gènde' te ki tien' u'yaab, ²² ki tien'

† Bi liebe' ki yih Silfen nɛ Silas. Liike Ituon 15:22, 40.

u'diëku ti'bo, ki cèrè' *Mifuoñaanm te ti'fèl bo. Nën nē wuon' ki ye ta rú lúo mimonm mà u bonde' mè ki ble' te nno.

²³ Min wón, n taa' Uwien nē ki tien' n'mònkunl, n nēn la, u la dàan nni. Ma là yíe n len tuba, tù n saa ni'yenm nē. Nēn nē cèrè' ma lièbe' ní Korént ni. ²⁴ Na yé ti nu-unh tí wón nē kí wuon nē ni li teke Uwien kí ji ma bo nē, kime ni co mitekjim kenken nē. Ama ti nuunh tinbi nin ninbi n taan kí sòn nō ní li nōmbe uyensonge nē.

2 Min cèkre' nà sò n'yenm ni: ni yé n li lièbe ní ni'saan, ni'yenm n saa la, ma we ní. ² Kime min nin yul saa' ni'yenm la, n ji li le nme w n de nni uyensonge? Na yé n saa' ninbi bà ya yenm nno-oo? ³ Nēn bo nē n tí là kele' nē kugbonku kuba, kime ma là yíe n baa n'yenm n saa ninbi bà bi li de nni uyensonge nno bo. N bēn ni'ke ya tetem. Nà li songe n'yenm nno li songe ni'ke mō yaam nē. ⁴ N là kieh nē kugbonku nno ma nno, n'yenm nō là nme fiimu n, nì wì nni ki tì kende' nē n muoh bñbri. Nin nēn ke nō ma là kele' kugbonku bugben n saa ni'yenm, n la yíe ní bende n yíe nē ki tì kpe ma bo nē.

Wà bii' nno, ní fère w

⁵ Unil tien' uyensaa ya bonn la, na yé u saa' min baba ya yenm nē, u saa' ni'ke yaam nē. Ma yíe n len kí tì kende. Na li yé ni'ke mōnō la, u saa' ni'ni biba yaam.

⁶ U ya daan wón, ni'ni bà yebe kón' nin wō ma, nì dèkre nē. ⁷ Nēn bo, ni ji bi li fère w u'biil nē, kí duon u'yenm. Nno nō nī la, u'yenm ji li saa kí tì kende nē. ⁸ Nēn bo nē n sureh nē ní wuon wō kí ye ni yíe wō. ⁹ Kime n kieh nē kugbonku kuu ma n, n yíe n diire kí liike ni boh tibont isen ke ni bii na boh nē. ¹⁰ Ni fère' unil wà u'biil la, n'mō fère wō níno. N fère' wō u'biil ma nno, na bi cieke min n fère wō, ninbi bo nē n fère' udaan Kristo ya nun bó, ¹¹ nō ki la de *Satan usen wō n lere kí tuln tē, kime ti bēn u maaleh ti'bo yà.

Pól ya yenm saa' Trowas ya du ni

¹² N là jon' Trowas ya du bó n ti tōke Kristo ya gbemōnmōnt nē. Nin Yonbdaan de' nni usen n sòn lituonl bugben ma ke nno, ¹³ n'yenm nō là dō, kime ma là laa' n'ninje Tit. Nēn bo nē n là cèbe' udu nno yaab ki bure' Maseduonn ya tinfenm bó.

Yesu Kristo nē mōn' ki faake'

¹⁴ Tō, tí faare mēn Uwien. Uyo ke u cèreh ti te binib bà wōngeh ki teh u mōn' ki faake' ya cekl ni nē kí nē Kristo bo. Kí nē tinbi bo nē u cèreh binib bēndeh Kristo ya gber ni'ke saan. U'gber ya bēndm nno te tēn lēfina wà ya nu nme ki joh ni'ke saan nē. ¹⁵ Imōn, Uwien bo, ti yé Kristo ya lēfina nē ki nu ki nme. Bà pē miñmērm ya sen bo nin bà pē usen wà li cèrē bē n juore fēnm ke ciuh lēfina nno ya nu nē. ¹⁶ Lēfina nno yé biba bo mikuum ya nu nē, ki tukeh mikuum ki bàareh bē, ki yé bitōb bo limiel ya nu, ki cèreh bi lēnh limiel. Nme li fre kí sòn li ya tuonl-i? ¹⁷ Tinbi nō taah Uwien ya gber ya tōkm ki teh ukpenpende tēn binib bà yebe teh ma bo. Uwien nē

sōn' tē. Kristo bo nē ti tōkeh wōn Uwien ya gber u'nun bó, jōknt nō te ti'fèl bo.

Kujtiefēnku ya tuonl

3 Ni maaleh tí biē kí taa ti'ba kí wuon nē nē? Bii ni maaleh tí de nē tigbōnt kí wuon kí ye ti yé *Yesu ya tondb nē? Bii ni maaleh ninbi nē n de tē tigbōnt kí wuon kí ye ti yé bē, tēn binib biba teh ma bo? ² Ninbi nin ni'yul nē yé ti'bo kugbonku. Kugbonku nno kele' ti'fèl ni nē, nē unil ke bēn kù, ki kaan' kù mō. ³ Imōn, ni mōnbe ki yé Kristo bo kugbonku nē kí nē ti'tuonl bo. Kua kele' nin siem, kù kele' nin Uwien wà fuobe ya Fuoñaanm nē. Kua kele' tēnpenpen bo, kù kele' binib ya fēl ni nē.

⁴ Kristo bo, ti nōmbe mi ya dum nē Uwien ya nun bó. ⁵ Ta maale' ki ye ti li fre kí tien niba ti'tiema tuom bo, ama Uwien nē cèreh ti fēh ki teh, ti teh nà. ⁶ Wōn nē de' tē mituom ki cèrē' ti yé kujtiefēnku ya tonsōnb. Kujtiekū nno nō nēn' Moyis kele' *yiko wà nno, kù nēn' *Mifuoñaanm nē. Kime *yiko bàareh nin mikuum nē, nē *Mifuoñaanm diēh limiel.

⁷ Yiko nno là kele' itēnpenpen bo nē, ki nōmbe Uwien ya kpieke, ki cèrē' Moyis ya nun bó windeh. Israyel yaab nō là li fre kí liike u'nun bó kí nē ukpieke nno bo. Ama ukpieke nno nō nē wuokreh. Nì yé *yiko wà bàareh nin mikuum ya tuonl là nōmbe u ya kpieke la, ⁸ bē li tien *Mifuoñaanm ya tuonl ya kpieke nō nē cēn nno? ⁹ Lituonl là bo Uwien li bu kí biin binib nōmbe ukpieke la, bē li tien lituonl là li cèrē wō n bō binib big-bēmōndēnb nō nē nōmbe kí cēn nno? ¹⁰ Nēn bo nē ukpieke wà là windeh uyo bo nno nō nē yé bonn fēnfēnnō ya kpieke wà nō nōmbe u ya tō nō bo. ¹¹ Nì yé nà nō wuokreh nōmbe ukpieke la, bē li tien nà tuu ki te nō nē nōmbe ukpieke kí cēn nēn-i?

¹² Ti du li ya dēndēnl bo nē ki nōmbe lifēl. ¹³ Ta teh tēn Moyis là teh ma bo. U là pibndeh u'nun bó nō nē Israyel yaab la lē ukpieke wà windeh ka n wuōke nno ya gbenm nē. ¹⁴ Ama bi'yenm juore' ki liibe nē. Haali nin dinnō bi kàanh Kujtiekpaaku ya gbōnku la, nà là liēke bi'nun bó nno biē ki te nē, na lēkre'. Kristo nō nē la, uba nō nē fre kí lēkre nē. ¹⁵ Imōn, haali nin dinnō bi kàanh Moyis ya gbōnt la, nì te tēn niba nē cūube bi'yenm bo. ¹⁶ Ama unil pekre' ki paan' Yonbdaan bo nē la, u'yenm li cibre. ¹⁷ Kime Yonbdaan yé *Mifuoñaanm nē. Nē Yonbdaan ya Fuoñaanm te nà saan la, liwiēl nē te ni'saan. ¹⁸ Tinbi bà ke niba nō nē ji liēke ti'nun bó nno, ti te tēn kinunliik nē bi liēh ki lēnh Yonbdaan ya kpieke windeh ma bo. Nē wōn wà yé *Mifuoñaanm nno lēbreh tē ki cèrēh ti nēngreh wō, ki lēnh ukpieke u yebrēh ki joh.

Uwien taa' u'faal ki nūkn' tinbi bà yé isenceb nno nē

4 Uwien ya nimōnt bo nē u taa' u'tuonl ki nūkn' tē. Nēn bo nē ti'gbenent nō nēndeh. ² Ama ti wie' itūon yà yé libōnōnōn ni ya tūon ki nōmbe ifē nno. Ta taah cēkn ki lēreh nib, ka lēbreh Uwien ya gber ye ma. Ama tinbi tōkeh tigbēmōnt baba nē nì wien. Nno nē unil

ke li du ti'bo Uwien ya nun bó. ³ Ne nì yé ti tókeh tig-bemónmónt tà nno ya tingi bie ki buo la, tu'tingi buo bà juonh fenn nno bo ne. ⁴ Bi yé binib bà ña teke' Kristo ki jin' ne. *Satan wà yé uñendun wuu ya wien nno ne libe' bi'yenn ki cère' ba lenh tigbemónmónt ya wenwenku. Kuwenwenku nno wongeh Kristo wà yé Uwien ya nen-nenku nno ya kpieke ne.

⁵ Tó, ti tókeh ne tigber tà nno ña lienh tinbi bo, tù lienh *Yesu Kristo bo ne ki teh wón ne yé Yonbdaan. Tinbi ben wón, ti tókeh ne ki teh ti yé ni'tonsónb ne wón *Yesu bo. ⁶ Kime Uwien wà là ye: «Kuwenwenku ñ wende licinñunl ni nno», wón ne wende' ti'fèl ni ña tí wende u'kpieke wà windeh [Yesu] Kristo ya nun bó nno.

⁷ Tinbi bà yé isenceb nno, Uwien taa' u'gbemónmónt tà yé lifaacienn nno ki ñukn' tinbi ne. Nen ne wuon' ki ye mituom mà ña ñmabe mi kpe nin bà nno ñen' Uwien saan ne, ma ñen' tinbi saan. ⁸ Bi pebeh te isen ke ni ne, ama ba freh ki mereh te. Ti te iyenben ni, ama ti tuu ki ñmabe lidendenl ne. ⁹ Bi bùuh te, ama ba nendeh te. Bi gbòbreh te, ama ba freh ki gbendeh ti'gber. ¹⁰ Uyo ke ti jinh *Yesu là jin' ijend yà u'kuum ni nno ne ti'gben ni, ña nè ñ wuon' ki ye u'fuobm te ti'ni. ¹¹ Imòñ, *Yesu bo, mikuum tuu ki kpàakeh te ne ti'fuobm ni uyo ke ña nè ñ wuon' ki ye u'fuobm te ti'gbenent tà li kpo nno ni. ¹² Nno ne mikuum benh nin tinbi, ne ninbi lenh mi-fuobm.

¹³ Tó, nà kele' *Uwien ya gbónku ni nno ti'mó teke' nen ne ki jin'. Nì kele' ki ye: «N teke' ki jin' ma nno, ne ki len'.» Ti'mó teke' ki jin' ma nno, ne ki lienh. ¹⁴ Imòñ, ti ben ki ye Uwien wà mekre' Yonbdaan *Yesu nno li mekre' ti'mó tí li te nin *Yesu wà ñ taa tinbi nin ninbi kí jo u'ba saan. ¹⁵ Ninbi bo ne i ya jend ke tu' te, ña Uwien ya móm ñ li yebreh ki joh, kí cère binib bà yebe ñ li tònreh ki faareh wà, ki kpiekreh wà.

Kí li fuobe mitekjim bo

¹⁶ Nen bo ne ti'gbenent ña ñendeh. Ti'gbenent jinh ki joh móm la, ti'yenn ni wón, ti fèndeh ne daan ke daan. ¹⁷ Kime fenfenn ya jend ña yé bonn nà kpieke ti'bo, ka wuokreh wà. Ama ñ bondeh te tí le ukpieke wà yebe ka ti ñmabe u kpe nin bà, ki li tuu ki te móm ne. ¹⁸ Tinbi ña tóngé bi lenh tibont tà, ama ti tóngé ba lenh tà ne. Kime bi lenh tà nno ña wuokreh, ne ba lenh tà nno, tun tuu ki te ne.

⁵ Tó, ti ben ki ye ti fuobe nin tigbenent tà kitink kie bo nno te ten lininbonl ne. Lininbonl nno lá bere' la, ti ñmabe iden yà li tuu ki te Uwien bonde' yì ki ble' te paaki bó. Wón Uwien ne men' iden bugben, na yé nil ne men' yì. ² Ti laan te kitink kie bo ma nno, ti jèndeh ne ki dunh, ti'nun móm tí le iden yà te paaki bó nno kí kó. Iden nno te ten liliel ne tí taa kí gole. ³ Ti gole' liliel nno la, ta ji li te ñil. ⁴ Ti'gbenent laan te ten lininbonl kitink kie bo ma nno, ti dunh ten ti tuke litukl ne li kpieke nin te. Na yé ti yé tí daan ti ñmabe tigbenent tà kitink kie bo nno ne, ama ti nuunh ti li le tigbenent tà paaki bó nno ne ñ pibn tu'bo ña mifuobm ñ fuobe kí ñen nà li kpo tu'ni nno. ⁵ Uwien nin u'yul ne bonde' te nen ke. U de' te

*Mifuoñaanm ma nno ne wuon' ki ye ta ñ lúo mimóm mà u bonde' mè ki ble' te nno.

⁶ Nen bo ne ti ñmabe lifèl uyo ke. Ama ti ben ki ye ti laan ñmabe ti'gbenent tà kitink kie bo nno, ti te kucènkú ne, ka neke Yonbdaan den. ⁷ Kime mitekjim ne pekreh te, nà yé ti lenh nà ne pekreh te. ⁸ Imòñ, ti ñmabe lifèl, ki bi yé tí daan tuu ya gbenent ne kí jo kí li te Yonbdaan saan. ⁹ Ama ti juore' ki ñmabe tigbenent tuu nno bi ti daan' tù la, ti'nun móm nà bo si: tí songe Yonbdaan ya yenn ne. ¹⁰ Kime nì kpe ti'ke ñ sere Kristo ya nun bó ne, wà ñ bu te tibuur kí cère unil ke ñ le u kpe nà kí ñe u tien' nà kitink kie bo. Nì yé nà móm bi nà bre ne la.

Kristo ne taan' binib nin Uwien buñobu

¹¹ Ti ben Yonbdaan ya bom yé nibonn nà. Nen bo ne ti sureh binib be ñ tuo u'ñobu bó. Uwien ben te móm móm; n du ki ye ni'móm ben te móm móm ni'fèl ni. ¹² Ta nuunh tí liebe kí taa ti'ba kí wuon ne, ama ti yé ní le ni li ñi nà bo, kí li jebnh ni'ba kí ñe tinbi bo ne. Nen bo, ni li fre kí jinh binib bà jebnh bi'ba upaan bo ya bont bo, ki dàandeh nà te lifèl ni nno bo. ¹³ Nì yé ti sòn liwaartuonl ne la, ti sòn ki dienh Uwien ne. Ti tí sòn liyenfo-tuonl ne la, ti sòn ki dienh ninbi ne. ¹⁴ Kristo ya yiem ne sureh te ki cère' ti ñmabe yii ya yennaale. Yin si: unibaab ne teke' binib ke ya kuum ki kpo'. Nen bo, unil ke taan' ki kpo' nin wà ne. ¹⁵ U teke' bi'ke ya kuum ki kpo' ña nè ñ wuon' kí ye bà fuobe ña ji fuobe ki de' bi'ba, ama bi fuobe ki de' wón wà teke' bi'ke ya kuum ki kpo', ki mekre' bitenkpiib ni nno ne.

¹⁶ Nno ne, ñe fenfenn kí li joh ta ji li bùh nib unisaal bùh binib ma bo. Nì yé uyo uba ti là bùh Kristo unisaal bùh binib ma bo móm la, ta ji bùh wà nno. ¹⁷ Nen bo ne unil yé Kristo yà la, udaan ji yé unifaan ne. Ni-bonkpaann gben'-a! Nibonfènn ne ji te. ¹⁸ Nen ke ñen' Uwien saan ne. Wón ne cère' tinbi nin wón taan' buñobu kí ñe Kristo bo, ki de' te lituonl ki ye tí tóke binitob bi'móm ñ taan wà buñobu. ¹⁹ Imòñ, Kristo bo Uwien cère' uñendun ya nib nin wón taan' buñobu. Wa ji tuuke binib ya biil. U de' te lituonl ki ye tí tóke binitob bi'móm ñ taan wà buñobu ne.

²⁰ Ti se Kristo ya taal ni ne ki tókeh ne tigber tuu, ne kí ñe tinbi bo Uwien nin u'yul ne lienh ne. Ti gbáanh ne ne, Kristo ya yel bo, taan men nin Uwien buñobu.

²¹ Kristo ña là tien' biere iba nin ito. Uwien là tun' wà ti ya biere ne, ña kí ñe wón bo, Uwien ñ bù te big-bemòndenb.

⁶ Ti te ki sòn Uwien ya tuonl ma nno bo ne ti sureh ne, ni la cère ni laa' bupaabu bùa u'saan nno ñ juore fenn. ² Kime nì kele' *Uwien ya gbónku ni ki ye:

«Uyo wà nì kpe nno ne n teke' a'kaare. Miñmèrm ya daali, ne n tore' ñe.»

Tó, nì ji kpaan' uyo sà, miñmèrm ya daali sà.

³ Ta yé ti teh nà ñ tuln uba Uwien ya sen ni ña uba ñ len ti'tuonl bo fenfenn ne. ⁴ Ama tibont ke ni, ti wongeh ki teh ti yé Uwien ya tonsónb ne, ki ñmabe ku-

minku ki gbien' ijend nin liwobl nin iyenben ni. ⁵ Ti tuo' tipuor nin lipekli nin binib kpreh tí'bo ma nin kujiinku ke ya bol, ki pèrè' migùonm, ki wòln' mikònm. ⁶ Nin nen ke ña tí'tetem wien ne. Ti ñmabe mibenm Uwien ya sen bo, ki ñmabe liyenguol, ki teh tinimònt. *Mifuoñaanm te nin te, ti yíe binib imònmònt, ⁷ ki kpaandeh tigber tà yé tigbèmənt, Uwien ya tuom te nin te. Ti taah tigbèmənt ne ki teh tijekònwent, ki ñih ki guonh. ⁸ Biba kpièkreh te, ne bitòb yuondeh te. Biba sukreh te, ne bitòb pèkeh te. Bi yih te bitonnendeb ama ti yé bigbèməndeb ne. ⁹ Bi teh ten ba ben te ne, ama kí nín ben te kein. Bi likeh te ten ti kpo' ña, ama ti nín fuobe ne. Bi ñih te, ama ba kuuleh te. ¹⁰ Bi saah tí'yenm, ama tí'yenm tuu ki songe ne. Bi maaleh ki teh ti yé bijiinb ne, ama tinbi ne cèreh bà yebe lenh lifaal. Bi maaleh ki teh ta ñmabe niba ne, ama ti nín ñmabe ní'ke.

¹¹ Ninbi Korént yaabe, ta ñmiere' ne gber tuba, ti yíe ne nin tí'fèl ke ne. ¹² Ti ya yenm pè ní'bo cèen ne, ni ya yenm ne ña pè tí'bo. ¹³ Ní'mò ñ tien nno kí jiin te. Ní'mò ñ cèrè ní'yenm ñ li pè tí'bo. Ni te ten n'tiema bumu ma nno ne cèrè' n len' ne nno.

La teh men ten bà ña pè Wien bo

¹⁴ La taa men ní'yul kí kpele bà ña teke' Uwien ki jin', kime ninbi nin ben ña ñ fre kí li te gber. Nà cuube nin nà ña cuube li fre kí taan-ii? Kuwenwenku nin licinñunl li fre kí taan-ii? ¹⁵ Kristo nin *Satan li fre kí kpaan buñobu-uu? Wà teke' Kristo ki jin' nin wà ña teke' wò ki jin' te tigber-ii? ¹⁶ Uwien ya duku nin ibule te-εε? Ne tinbi ne yé Uwien wà fuobe ya duku. Wònw Uwien ne len' ki ye:

«N li te bi'siik ni ne ki cuonh nin be, ki li yé bi'Wien, ne be ñ li yé n'nib.»

¹⁷ Nen bo ne Yonbdaan liebe' ki len' ki ye:

«Ñe men bí'ni kí jende be. La me men jòknt ya bont, ña ñ teke ne.»

¹⁸ Wònw Yonbdaan mituom ke ya daan tí len' ki ye:

«N li yé ní'Baa, ne ní li yé n'bijieb nin n'bisieb.»

7 N'jòtiebe, Uwien là pùon' tinbi ne tu ya bont ke.

Nen bo cèrè men tí ñen nà ke yé tijòknt tí'gbenent nin tí'fèl ni, kí cèrè Uwien ñ tien te u'yaab kí tì gben, tí li boh wò.

Pòl ya yenm songe Kristo yaab bà te Korént ni nno bo

² Li ñikndeh men ní'yenm ñ li pè tí'bo. Ta bii' uba, ka tuln' uba, ka lere' ki jin' uba ya bonn. ³ Na yé n nuunh ñ biin ne, ne ki lienh nò. Kime n kpie' ki len' ña ki ye ti fuobe-ee, ti kpo'-oo; tí'yenm pè ní'bo ne. ⁴ N du ní'bo ki gbien'. Ninbi ne yé n'bo ijenjebn. N'yenm dò cèen ne. Tí'jend ke ni n'yenm songe cèen ne.

⁵ Tò, ti tì baa' Maseduonn ya tinfenm ni ma, ta laa' fuorl, ama ti jin' ijend ke ya bol ne len. Ikònkòn là jebe' te ní'ke saan ne, ne bujewaambu mò coh te. ⁶ Ama Uwien wà dienb binib bà ya yenm saa' uyenduon nno

cèrè' Tit baa', ne tí'yenm duon'. ⁷ Na yé Tit ya baam baba ne duon' tí'yenm. U tòke' te ki ye u laa' uyenduon wà ní'saan nno mò duon' tí'yenm ne. U tòke' te ki ye ní'nun món ní tí ñ le nni, ne ni ke tinunsiir bo, ki ye ní'nun món ní sere n'cièk bó. Nen ke ne cèrè' n'yenm tùore' ki songe' ki gbien'.

⁸ Nì yé n là kele' ne kugbònkù kùà nno saa' ní'yenm mònkò la, ma là gbiende' ku'kelm bo. Ama n là gbiende' kù saa' ní'yenm ma nno bo ne. Imònt, n là gbiende', kime n là laa' kù saa' ní'yenm ama ní'yensaa nno ña wuòke'. ⁹ Ama fenfenno n'yenm songe'. Na yé n'yenm songe' kù cèrè' ní'yenm saa' ma nno bo ne. Ama n'yenm songe' ní'yensaa nno cèrè' ni lèbre' mitetem ma nno bo ne. Uwien ne cèrè' ní'yenm saa'. Nen ne wuon' ki ye ta tien' ne nà bre. ¹⁰ Kime uyensaa wà songe Uwien ya yenm cèreh unil lèbreh mitetem ne ki lenh limiel. U ya yensaa ña kpe wù ñ li wi nil. Ama uyensaa wà ña cèreh nil lèbreh mitetem bàareh nin mikuom ne.

¹¹ Ní'yensaa nno songe' Uwien ya yenm ma nno, na laa' nì tì fore' ma bo-oo! Na laa' ni ji teh ni bi li tien nà tonm-ii! Na laa' ní'yenm ji saah ní'tuonbiere bo, ni gbiendeh-ee! Na laa' ni ji fenge ibiere ya tienm-ii? Na laa' ní'nun món ní tí ñ le nni-ii? Na laa' ní'nun món ní sere n'cièk bó-oo? Na laa' ni ji nuunh unil sòk' itùonbiere la, ní dèrè u'tub-ii? Ni teh nno ma nno, nì wuon' ki ye na te tigber nno ni ne.

¹² N là kele' ne kugbònkù ma nno, na yé wà bii nno bo, ka yé u bii' wà nno mò bo ne n kele' kù. Ama n là yíe ñ wuon ninbi bugben Uwien ya nun bó, kí ye ní'nun món ní li se tí'cièk bó ne. ¹³ Nen ne duon' tí'yenm.

Na yé nen baba ne duon' tí'yenm. Ni là cèrè' Tit ya yenm dò, u ñmabe uyensonge ma nno ne cèrè' tí'yenm ti liebe' ki songe' ki pukn'. ¹⁴ Nì yé ninbi bo n jèbn' n'ba u'saan waamu la, na cuo' nni fe. Ti tuu ki tòkeh ne tigbèmənt ma nno, nen ne wuon' ki ye ninbi bo, ti jèbn' tí'ba Tit saan ma nno ti ñmabe imònt ne. ¹⁵ U là tiere' ní'ke là boh wò ma bo, ki teke' wò kucènkù mòmòm, ki seln' wò ma bo la, u tùreh ki yíe ne ki pukndeh ne. ¹⁶ N'yenm songe' ki gbien', kime n du ní'bo isen ke ni ne.

Pòl sureh Kristo ya táan yaab be ñ tore bí'tòb bà te Yerusalem bó nno

8 Tí'yaabe, ti yíe ní bende Uwien tien' Kristo ya táan yaab bà te Maseduonn ya tinfenm ni mimòm màm nno ne. ² Ijend tu' be na ñmabe fuul ama bi juore' ki te uyensongcien ni ne. Nin bí'jiint yebe ma ke nno, bi de' mipum nin tinimònt nì yebe. ³ Bi de' bí'tuom kpe ma bo ne. N li fre kí kun imònt kí ye bi de' ki gèbre' bí'tuom ya bien mòmòm. Bi cèkre' bí'yenm ne ki de', ⁴ ki tuu ki ce ki teh tí cèrè bí'mò ya pum ñ li te mipum mà li tore Uwien ya nib bà te Yerusalem bó nno ni. ⁵ Bi tien' nì tì gèbre' ti là daan be ma bo mòmòm. Bi kpiè' ki taa' bí'ba ki de' Yonbdaan ne, ki yaan ki taa' bí'ba ki de' tí'mò Uwien yíe ma bo. ⁶ Nen bo ne ti gbáan' Tit wò ñ tükre u là cin' mipum ya tuonl là ní'saan nno kí tì gben lè. ⁷ Niba ña pòre' ne isen ke ni, kime ni ñmabe mitekjim, ki ben ki lienh, ki ñmabe mibenm, ki teh ni bi li tien nà ke ya bol tonm, ki ñmabe miyéem mà ti là wòkn' ne mè nno.

Mipum ya sen ni 𐌆𐌗, wuon men kí ye ni 𐌆𐌗be tinimònt.

⁸ N lienh ma 𐌆𐌗, na yé n wuonndeh ne ne, ama n yíe ní bende Uwien ya nitob ya nun món be 𐌆 de mipum ma bo ne. N tien' n 𐌆𐌗 𐌆𐌗 𐌆𐌗 liike ní'w 𐌆𐌗be miyíem imònmòn bii na 𐌆𐌗be ne. ⁹ Kime ni ben ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya nimònt kpe ma bo. U là yé ufàadaan ne. Ninbi bo ne u tien' u'ba ujiin, 𐌆𐌗 u'jiint n 𐌆𐌗 𐌆𐌗 cère ní tien bifàadenb. ¹⁰ N 𐌆𐌗be iyenmaale yà sɔ tigber tuu bo. Iyenmaale n 𐌆𐌗 yé ni ya kpele ne. Yin si: na yé ni là kpie' ki de' mipum baba ne, ninbi ne là kpie' ki caan' mipum n 𐌆𐌗 ya gber libinl là gèbre' n. ¹¹ Tɔ, fenfenno, 𐌆ikn men kí sɔn lituonl n 𐌆𐌗 kí ti gben lè ní'tuom kpe ma bo. Ni là caan' uyo wà ki ye ni li sɔn lè n 𐌆𐌗, ni là cèkre' ní'yenm ne. Nen bo, li 𐌆𐌗be men i ya yenmaalbaabe kí sɔn lè kí ti gben. ¹² Kime unil 𐌆𐌗be iyenmaalmaalmònmòn w 𐌆 pu la, Uwien li teke u'pum n 𐌆𐌗yenmaalmaalmònmòn n 𐌆 bo ne, wa 𐌆 tɔnge mì yebe bii ma yebe. ¹³ Na yé ní pipre ní'bonn ke kí de bitob 𐌆𐌗 kí li cèknh ne. Nì mɔn ní'ke yaam 𐌆 li kpe ne. ¹⁴ Kime fenfenno ni 𐌆𐌗be ki gbien' ma n 𐌆, nì mɔn ní'ke bà 𐌆 𐌆𐌗be ne. Ní'w lá luo' la, bí'w 𐌆𐌗be ki gbien' la, be 𐌆 𐌆 𐌆 𐌆. N 𐌆 ne ní'ke yaam li kpe. ¹⁵ Ten nì kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Wà là laa' nì yebe
𐌆 𐌆 jin' ki gbele'.
Wà mɔ là laa' waamu
mɔ 𐌆 𐌆 jin' nì pɔre' w.»

Bi sɔn' Tit nin u'tɔntɔknlieb Korént ya du bó

¹⁶ Tɔ, tí faare men Uwien nin u cère' Tit mɔ ya nun món ní'gber bo ma n 𐌆 bo. ¹⁷ Ti tɔke' Tit w 𐌆 𐌆 jo ní'saan ne u tuo'. Na yé u tuo' baba ne, u'nun là món w 𐌆 𐌆 jo ní'saan ne, ne u cèkre' u'yenm w 𐌆 𐌆 jo. ¹⁸ Ti li cère tí'ninje uba mɔ 𐌆 𐌆 tɔke nin w 𐌆 kí jo ní'saan. Kristo ya táan yaab ke pèkeh tí'ninje n 𐌆 ne kí 𐌆 u sɔn' lituonl là tigbemaalmònt ya tɔkm bo n 𐌆. ¹⁹ Na yé nen baba bo, Kristo ya táan yaab mɔn gènde' w 𐌆 ne w 𐌆 𐌆 tɔke nin te tí taa bi taan' mipum mà n 𐌆 kí jon Yerusalem. Ti li sɔn lituonl bugben kí kpieke Yonbdaan ne, kí wuon kí ye ti 𐌆𐌗be miyíem tí tore binib. ²⁰ Bi taan' mipum mà ki 𐌆ukn' te n 𐌆 yé ilikcenci ne. Ta yíe uba 𐌆 lá suke te ilike n 𐌆 ya sen ni. ²¹ Kime na yé ti nuunh tí li teh nà mɔn Yonbdaan ya nun bó baba ne, ti nuunh tí li teh nà mɔn binib ya nun bó mɔ ne.

²² Ti sɔn' tí'ninje utɔ mɔ w 𐌆 𐌆 tɔke nin bà joh ní'saan n 𐌆. Isen ke ni nin ituon ke ni, ti laa' u'nun món binib ya torm bo. Fenfenno u du ní'bo ki gbien' ma n 𐌆 ne u'nun ji tɔre' ki món w 𐌆 𐌆 jo ní'saan. ²³ Tit w 𐌆 yé n'tɔntɔknlie ne, ki yé n'tonsɔntɔ ní'saan. Tí'ninjieb ben yé Kristo ya táan ya tondb ne. Bi sɔnh be 𐌆 kpieke Kristo ne. ²⁴ Nen bo, wuon be men kí ye ni yíe be, 𐌆 Kristo ya táan yaab ke 𐌆 bende kí ye ti jebnh ní'bo usen wà bo n 𐌆 yé imòn ne.

Uwien yíe unil wà punh nin iyenmaalmaalmònmòn ne

⁹ Mitorm mà ni li tore Uwien ya nib n 𐌆 w 𐌆, na ji cieke 𐌆 kele ne gbɔnku. ² Kime n ben ní'nun món binib ya torm bo. N là jebn' n'ba ní'bo Maseduon ya tinfenm yaab saan u ya sen ni ne, ki tɔke' be ki ye Kristo yaab bà te Akayi ya tinfenm ni n 𐌆 là bonde' 𐌆 be 𐌆 de mipum haali libinl là gèbre' n. Ní'nun là món binib ya torm bo ma n 𐌆 ne saake' bà yebe ya gbenent. ³ Nen bo ne n sɔn' tí'ninjieb bie ní'saan 𐌆 n jebn' ní'bo usen wà bo n 𐌆 la juore' fenm. Li yé men binib bà mɔnbe ki bonde' ki gben' ten n là len' ma bo. ⁴ Na tien' n 𐌆, ki cère' Maseduon ya tinfenm yaab tɔke nin nni ki baa' ní'saan ki laa' na bonde' ki gben' la, ti du ní'bo usen wà bo n 𐌆 li yé tí'bo ife ne, ma yíe 𐌆 ye li yé ní'yi ne. ⁵ Nen bo ne n maale' ki ye nì kpe 𐌆 cèbe tí'ninjieb be 𐌆 liere te kí baa ní'saan kí tore ne, ní taan mipum mà ninbi nin ní'yul là pùon' ki ye ni li de mè nin tinimònt n 𐌆. N 𐌆 ne bi li bende kí ye ni cèkre' ní'yenm ne ki de', na yé fiem.

⁶ Bende men kí ye: wà bule' waamu la, u lá li ce waamu ne. Wà bule' nì yebe la, u lá li ce nì yebe ne. ⁷ Wà ke 𐌆 de u cèkre' u'yenm w 𐌆 de ma bo. U la de nin uyen-saa, ki la cère nè 𐌆 li yé u'bo liwɔbl mɔ. Kime Uwien yíe wà dienh nin lifèsnɔngl ne. ⁸ Ne u 𐌆𐌗be mituom w 𐌆 de ne mimònm ke ya bol kí gbien, 𐌆 ní tien nà ke cieke ne uyo ke isen ke ni, kí li bie ki 𐌆𐌗be ki gbien', kí fre kí tien tinimònt ke ya bol. ⁹ Ten nì kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«U punh bijiinb nin tinimònt ne,
ne u'nimònt 𐌆 𐌆𐌗be gbenm.»

¹⁰ Uwien wà dienh ukpaal tibonbuor, ki dienh wɔ tijier n 𐌆, w 𐌆 ne li de ní'w tibonbuor kí cère tɔ 𐌆 pɔre, kí cère ní'nimòntuon 𐌆 yebe kí gbien. ¹¹ Uwien li cère ní li 𐌆𐌗be ki gbien' isen ke ni, kí li teh tinimònt ke ya bol. N 𐌆 ne ti taah ní'pum ki tí dienh binib bà n 𐌆 li faare Uwien. ¹² Kime ni sɔnh mitorm ya tuonl là n 𐌆 𐌆 cèreh Uwien ya nib lenh nà pɔre' be baba, li cèreh binib faareh Uwien mɔ ki yebe ne. ¹³ Ní'tuonl n 𐌆 wuon' ki ye ni boh Kristo ya gbemaalmònt tà ni tɔkeh tɔ binib ke ya nun bó n 𐌆, ki taakeh ni 𐌆𐌗be tibont tà nin tinimònt ki toreh ben nin binitob ke. Nen bo ne bi bende' ki ye ni sɔnh lituonl là n 𐌆 𐌆𐌗be kpele ne ki kpiekreh Uwien. ¹⁴ Bi kàareh ki dienh ne, ki wɔngeh ki teh bi yíe ne ki gbien' kí 𐌆 Uwien juoke' ne ki gbien' ma n 𐌆 bo. ¹⁵ Tí faare men Uwien u'paabu búa 𐌆 𐌆 𐌆 𐌆 be bɔ 𐌆 𐌆 𐌆 𐌆.

Pɔl kɔnh u'ba bo

¹⁰ Min Pɔl, n ye 𐌆 níire ne ne: ní'ni biba lienh ki teh n te ní'saan uyo wà la, ma kaabe, ne ma lá neke ne la, n ji yé ukaaje-a! Kristo ya yenguol nin u'nimònt bo ne n tɔkeh ne ki teh: ² N faare' ne ne, la cère men n lá baa ní'saan la, 𐌆 wuon ne kí ye n yé ukaaje. Ama binib bà maaleh ki teh ti 𐌆𐌗be minisaaltetem ne ki sɔnh n 𐌆, n li wuon ben kí ye n yé ukaaje. ³ Imòn, ti yé binib ne ama ta mɔn nin nisaaltuom. ⁴ Kime ti 𐌆𐌗be ti-jekɔnwent tà n 𐌆 𐌆 𐌆 𐌆 nisaal saan, tɔ 𐌆 𐌆 Uwien

saan nɛ ki ŋmɔbe mituɔm. Ti taah tu ya tuɔm nɛ ki gbendeh nà kɛ ŋmɔbe mituɔm ya gber, ki cɛreh biton-nendɛnb ya yɛnmaale juonh fɛnm, ⁵ ki gbendeh nà kɛ yé tigbengt ya bonn ki piendeh binib bi la bende Uwien nɔɔ ya gber, ki lèbreh unil kɛ ya yɛnmaale wɔ́ n li boh Kristo. ⁶ Ni ti laa' uyo wà ni boh Kristo ki tì gben' la, ti li dɛre wà kɛ ŋa boh wɔ́ ya tub.

⁷ Li likeh mɛn tibont tu'donbó. Unil du u'ba bo ki ye u yé Kristo yɔ́ la, wɔ́ n taa kí ble u'yul ni kí ye u yé Kristo yɔ́ la, tí'mɔ́ yé Kristo yaab nɛ. ⁸ Yonbdaan de' tɛ ticiɛnt tí cɛre ní'cɛkl í kɛpɛre nɛ, wa ye tí bere lɛ. Nì yé n pèkeh n'ba ticiɛnt nɔɔ bo nì tì kɛnde' waamu mɔ́nɔ́n la, na coh nni fɛ. ⁹ Ma yíe nè n li naan tɛn n nuunh n fɛnde nɛ nɛ kí ñɛ tigbɔnt tã n kieh nɛ tũ nɔɔ bo. ¹⁰ Kímɛ biba lienh ki teh n kieh mimaam mà tigbɔnt ni nɔɔ faa nɛ ki cɔ́kreh binib, ama n ji lá te bí'ni la, n yé ujiin nɛ, ki lienh gbɛfɛnm. ¹¹ Wà kɛ lienh nɔɔ n li bɛn kí ye ta nɛke ní'saan ki kɛle' tigbɔnt ni ki ye ma la, ti tí lá baa' mɔ́ la, ti li tien nɔɔ nɛ.

¹² Ta tuo' tí taa tí'ba kí nɛnge binib bà wɔ́ngɛh bí'ba nɔɔ, ki niireh nin tí gɛkn nin bɛ. Ba ŋmɔbe yɛnm. Bi taah bí'ba nɛ ki teh kunɛnnɛnku, ki liɛbe' ki taah bí'ba ki kpàandeh kù. ¹³ Tinbi bɛn wɔ́n, ta n li jɛbnh tí'ba kí tì kɛnde. Ti li jɛbn tí'ba kí tì kpaan' Uwien sien' tɛ tí sɔ́n kí kpaan nà saan nɔɔ nɛ. Wɔ́n nɛ cɛre' ti baa' ní'mɔ́ saan. ¹⁴ Ti là baa' ní'saan ma nɔɔ ta gɛbre' tí'bien. Ti là kpaan' Uwien sien' tɛ nà saan nɛ. Tinbi nɛ cinbe ki kpíe' ki baa' ní'saan ki tɔ́ke' nɛ Kristo ya gbɛmɔ́nɔ́nt. ¹⁵ Ta n gɛbre tí'tuonl ya bien kí tì n li jɛbnh tí'ba bitɔ́b yaal bo. Ama ti daan ki ye ni li kpɛre mitekjim ni. Nɔɔ nɛ ti li sɔ́n itũon ní'ni yè n li yebe. Ama ta n gɛbre Uwien sien' ki ye tí sɔ́n kí kpaan nà saan. ¹⁶ Ti li joh idu yà tɔ́ n'í'yu bo ni, ki tɔ́keh binib tigbɛmɔ́nɔ́nt, ta n jo bitɔ́b sɔ́n' nà saan, kí li jɛbnh tí'ba bí'tũon bo. ¹⁷ Nì kɛle' *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye: «Unil ye wɔ́ n wɔ́n u'ba la, wɔ́ n wɔ́n u'ba Yonbdaan bo.» ¹⁸ Na yé Yonbdaan ya yɛnm sɔ́nge unil wà pèkeh u'ba bo nɛ, wɔ́n Yonbdaan pèkeh wà la, u'yɛnm sɔ́nge wɔ́n bo nɛ.

Pɔ́l nin bà taah bí'ba ki teh Yesu ya tondb nɔɔ ya gber

11 Tɔ́, ni bi tuo' la, ní cɛbe nni n li len nin nɛ mijɔ́r-lenm waamu. Ñikn mɛn kí tuo. ² N yíe nɛ cɛɛn nɛ, ka sè ní'bo tɛn Uwien ŋa sè ní'bo ma. Kímɛ ni te tɛn ujɛfaan nɛ n taa nɛ kí pun uje uba kpein, wɔ́n si Kristo. Wɔ́ n teke nɛ tɛn ujɛfaan wà ŋa bɛn jɛ fiebu. ³ Ama n fɛnge nibonn niba nɛ. Nɛn si: uwe là taa' ucekn ki lere' Efa ma nɔɔ, bi la lá taa gbɛfɛnfɛnm uba kí lèbre ní'yɛnmaale kí saa ní'tetɛm mà cuube ni la ji n li pɛ Kristo bo ní'donbó nɛ. ⁴ Bɛ tien' unitɔ́ baa' kí lá tɔ́ke' nɛ *Yesu uba ya gber wa yé ti là tɔ́ke' nɛ wà ya gber bii u tí wɔ́n' nɛ nà ŋa tɛ nin ni là laa' *Mifuoñaanm ma nɔɔ bii u tí tɔ́ke' nɛ tigbɛmɔ́nɔ́nt tã ŋa tɛ nin ti là tɔ́ke' nɛ tã nɔɔ la, ni tuonh-i? ⁵ Ma laa' bà yih bí'ba *Yesu ya tondbɔ́n nɔɔ cɛn' nni nà. ⁶ Nba la, milɛnm ni nɛ ma fɛh ki lienh mɔ́nɔ́nɔ́m ama mibɛnm mɛn ni, na te nɔɔ. Ti wɔ́n' nɛ isɛn kɛ ni nin ti teh nà kɛ ni, ki ye ti bɛn.

⁷ N là jiin' n'ba tingi, ki kpíen' nɛ, ki tɔ́ke' nɛ Uwien ya gbɛmɔ́nɔ́nt ka teke' ní'saan bonn ma nɔɔ, n bii' nɛ-

ɛɛ? ⁸ N là pende' Kristo ya táantɔ́ yaab nɛ ki fre' ki sɔ́n' kí tore' nɛ, kímɛ bɛn nɛ là pèh nni kupaaku. ⁹ Uyo wà n là te ní'saan nɔɔ, n là ciekɛ tibont ama ma là miɛh uba niba. Kímɛ tí'ninjieb bà ñɛn' ní Maseduɔ́nɔ́n ya tinfɛnm bó ní nɔɔ de' nni nà kɛ là ciekɛ nni. Ma là yíe n li yé ní'ni uba bo tukl isɛn kɛ ni, ka li li tien uba bo tukl mɔ́. ¹⁰ Kí ñɛ Kristo ya gbɛmɔ́nt tã n ŋmɔbe tũ nɔɔ bo nil ŋa te Akayi ya tinfɛnm ni kí pien nni n la jɛbn n'ba ni ya bonn bo. ¹¹ Bɛ bo nɛ n len' nɔɔ? Ma yíe nɛ nɛ-ɛɛ? Uwien wɔ́n bɛn ki ye n yíe nɛ.

¹² N teh nà nɔɔ, n li li teh nɛn nɛ, ŋɔ́ binib bà nuunh bi li dule nà bo kí wɔ́n bí'ba kí ye tinbi nin bɛn kpɛ nɔɔ, la lɛ bi li dule nà bo. ¹³ Bi ya nib nɛndeh nɛ ki teh bi yé Kristo ya tondb. Bi yé bitonsɔ́nb bà lɛreh binib nɛ, ki bɔ́ndeh bí'nun bó ki teh bi yé Kristo ya tondb. ¹⁴ Bi teh nà nɔɔ ŋa yé bonn nà coh yɔ́km, kímɛ *Satan mɔ́nɔ́n bɔ́ndeh binib ya nun bó nɛ ki teh u yé Uwien ya tondb wà yé kuwenwenku. ¹⁵ Nɛ u'tonsɔ́nb mɔ́ bɔ́ndeh binib ya nun bó ki teh bi teh nà cuube la, ní'mɔ́ ŋa yé bonn nà coh yɔ́km. Bi tì li fɔ́re kí lɛ utudɛre wà bí'tũon kpɛ wù nɛ.

Pɔ́l jɛnde' Yesu Kristo bo

¹⁶ N tí ye n li len nɛ kí lere nɛ. Ni la maaleh ki teh n yé ujɔ́r nɛ. Bii ni tí maale' ki ye n yé ujɔ́r nɛ la, ní tien sukɛ n'bo ŋɔ́ n' mɔ́ n li fre kí jɛbn n'ba waamu. ¹⁷ N lienh nà nɔ́ ŋa yé Yonbdaan yíe n li len ma bo. N lienh tɛn ujɔ́r nɛ, kímɛ n ŋmɔbe n li ñi nà bo kí jɛbn n'ba. ¹⁸ Binib bà yebe jɛbnh bí'ba minisaaltetɛm bo ma nɔɔ, n' mɔ́ li fre kí jɛbn n'ba-a! ¹⁹ Ni yih ní'ba biyɛnfodɛnb nɛ. Bɛ tien' ni toh ki cɛngɛh ijɔ́r ya gber ki tuonh í'ñuɔ́n bó? ²⁰ Kímɛ ni tuonh bi teh nɛ iyonbe, ki jinh ki pendeh nɛ, ki fiɛnh ni ŋmɔbe nà kɛ, ki yindɛh nɛ, ki kpɔ́breh nɛ. ²¹ N len' nà nɔɔ, nì yé ifɛ nɛ. Ti gbɛle' tí'ba cɛɛn nɛ ki te nɔɔ.

Unil mɛnge' lifɛl kí jɛbn' u'ba nibonn bo la, n' mɔ́ li mɛnge lifɛl kí jɛbn n'ba nɛ, haali n li lienh mijɔ́rlenm mɔ́nɔ́n la. ²² Binib bugbɛn yé Ebrembe nɛ-ɛɛ? N' mɔ́ yé wɔ́n nɛ. Bi yé Israyel yaab nɛ-ɛɛ? N' mɔ́ yé wɔ́n nɛ. Bi yé *Abraham ya yaabii nɛ-ɛɛ? N' mɔ́ yé len nɛ. ²³ N ji ye n tũɔ́re kí len mijɔ́rm sɔ́. Bi yé Kristo ya tonsɔ́nb nɛ-ɛɛ? N yé Kristo ya tonsɔ́nl kí cɛn' bɛ, kí sɔ́n' kí cɛn' bɛ, bi pekɔ́ nni kí cɛn' bɛ, kí ñi' nni kí cɛn' bɛ. N tuu kí lenh kinunbɔ́nk kà li fre kí baa nin nni mikuum. ²⁴ Bolm miɔ́n, *Sufmbe ñi' nni inalebe ñinm pita nin miwe. ²⁵ Bolm mita, Erom yaab mɔ́ ñi' nni ilɛnben. Miba, bi yèke' nni itɛn. Bolm mita, buñerbu lin' nin nni. Miba mɔ́ n tien' miñuncienm bo liwentunɔ́menl nin kuñɔ́nɔ́menku. ²⁶ Uyo wà kɛ n joh isɛn la, n lenh kinunbɔ́nk kɛ ya bol nɛ. N laa' kinunbɔ́nk ikpen bo, kí laa' kinunbɔ́nk idukond saan, kí laa' kinunbɔ́nk n'yaab *Sufmbe saan, kí laa' kinunbɔ́nk bà ŋa yé *Sufmbe saan, kí laa' kinunbɔ́nk iducencien ni, kí laa' kinunbɔ́nk nib ŋa kɔ́ nà saan, kí laa' kinunbɔ́nk miñuncienm bo, kí laa' kinunbɔ́nk bà nɛndɛh kí teh bi yé Kristo yaab nɔɔ saan. ²⁷ N'gbɛnɛnt bɛn' itũon ni, kujiinku kɔ́n' nni. N sɔ́be kí pèreh migũɔ́nm. Mikɔ́nm nin uñuñun kɛ cuo' nni, n gɔ́h kí tɛkreh ka jinh. N ñuh tiwɔ́r ka ŋmɔbe niba n li ŋɛkn n'ba bo. ²⁸ Ma kaan' kí gben' nà kɛ tu' nni. Ama n'ñun mɔ́n

nà bo si: Kristo ya táan ke yaab ya gber ne cieke nni daan ke daan. ²⁹ Nme yé ujiin ñk ma tien' n'ba ten ujiin-i? Nme ture' Uwien ya sen ñk na wire' nni ki gbien'-i?

³⁰ Nì kpe' ñ jebn n'ba la, n li jebn n'ba n'jiint bo ne.

³¹ Yonbdaan *Yesu ya Baa Uwien wà si kupenpeku uyo wà ña ñmabe gbenm nnc ben ki ye ma nendeh. ³² N là te Damas ya du ni uber Aletas ya yo ne. Udu nnc ya cien là nuunh wà ñ cuo nni, ne ki cèrè' u'sojambè se udu nnc ya guon ya nañobu saan ki gu. ³³ Ama bi ñen' nni likendencienl ni ne udu nnc ya guonl là guon' wù nnc ya dubonl liba, ne n ñmèrè' u'nuo ni.

Uwien kpiire' tibont tà ki wuon' Pɔl

12 Nì kpe' ñ li jebn n'ba-aa? Na ñmabe kpele. Ama n li len tibont tà ke Yonbdaan kpiire' tũ ki wuon' nni nnc bo. ² N ben uje uba u yé Kristo y. † Ibin piik nin inan sɔ, Uwien taa' wà ki don' paaki ya paaki ya paaki bó. U don' nin u'gbenent ne-εε! Ma ben. Wa tí don' nin u'gbenent-ii! Ma ben. Uwien ne ben. ³ Udaan don' nin u'gbenent bii wa don' nin u'gbenent-ii! Ma ben. Uwien ne ben. Ama n ben ⁴ ki ye Uwien taa' wà ki don' paaki ki tì baa' wɔn Uwien den. Nen saan ne u cii' tigber tà nisaal ña ñ le u li taa iñobon yà kí len kí tekn tũ, ka ñmabe sen wà ñ len tũ mɔ. ⁵ U ya daan bo n li jebn n'ba. Ama min bugben bo wɔn n li jebn n'ba n'jiint bo ne. ⁶ N bi yé ñ jebn n'ba la, n bi li fre kí jebn, ne na bi yé n'bo jòrm, kime n bi li lienh tigbemònt baba ne. Ama ma jebn n'ba, kime ma yé uba ñ li ñmabe n'bo iyenmaale yà cèn' u lenh n teh nà nin u ciih n lienh nà. ⁷ Kime Uwien kpiire' tibonmɔnmònt ki wuon' nni. Uwien ña yé ñ li jebn n'ba tibont bugben bo ma nnc, ne ki cèrè' *Satan sɔn' nibonn niba, nì lá kɔn' n'gbenent ni, ki cɔkreh nni ten ukonkon nè ñ pien nni n la li jebn n'ba. ⁸ N gbáan' Yonbdaan bol mita ne ki ye wà ñ ñen nè n'gbenent ni, ⁹ ama u tɔke' nni ki ye: «N'juokm li dèkre ñe. Kime a yé ujiin uyo wà la, u ya yo ne n wɔngeh n'tuam.» Nen bo, n li tuo kí li jebn n'ba n'jiin bo. Nnc ne Kristo ya tuam li te nni. ¹⁰ Nen bo, n lá te tijiint ni bii tisukr ni bii micεekm ni bii liwobl ni bii iyenben ni Kristo bo la, n'yenm sɔnge ne. Kime uyo wà mituam lá pɔrè' nni la, u ya yo ne n tũreh ki lenh mituam.

Pɔl jieh Kristo yaab bà te Korént ni nnc

¹¹ Ni laa'-aa! Ninbi ne cèrè' n lienh mijòrm. Ninbi ne bi li wuon binib n yé udaan wà. Nin ma yé niba ma ke nnc, bà yih bi'ba *Yesu ya tondmònb nnc ña cèn' nni niba. ¹² N là te n'isaan ma nnc n là ñmabe kuminku ki gbien', ki teh miyokm ya bont ke ya bol. Nen ne wɔngeh ki teh n yé *Yesu ya tond. ¹³ Kristo ya táantɔ yaab laa' bà ki cèn' ninbi? Ma là yé ni'bo tukl ma nnc ne tien' n'biil-ii? Nì yé nen bo la, fère nni men. ¹⁴ N bonde' ki gben' ñ baa n'isaan bolmta sɔ. N baa' la, ma tí li li yé ni'bo tukl, kime n bàareh ninbi bo ne, ma bàareh ni'faal bo. Na yé mubumu ne nuunh lifaal ki blinh mu'baambe, bibaambe ne nuunh lifaal ki blinh bi'bumu. ¹⁵ Min li tuo kí taa n ñmabe nà ke, kí sɔn lituonl kí tore ne, ki li

† Pɔl ye uje uba ma nnc, u niireh wɔn bugben ne.

tuo kí taa min bugben mɔnmònt kí cèbe ne. N yé ne ki gbien' la, ninbi yé nni ma bo nnc li kùore ne-εε?

¹⁶ Imòñ, ma là yé ni'bo tukl. Ama biba maaleh ki teh n là ñmabe ununwien ne, ki taah ucekn ki lèreh ki jinh ne.

¹⁷ Liike men binib bà ke n sɔn' be n'isaan nnc, n ñi' uba bo ki lèrè' ki jin' ne-εε? ¹⁸ N là sɔn' Tit n'isaan ma ki cèrè' tì'ninge uba tɔke nin wɔ nnc, u la lèrè' ki jin' ne-εε? Min nin wɔn ke ña là ñmabe iyenmaale iba ne ki kpe usen uba-aa?

¹⁹ Ni ñen' uyo ki maaleh ki teh ti lienh ki nuunh tí le imòñ ne n'isaan-a! Na te nnc. Ti yé Kristo yaab ne, ki te Uwien ya nun bó ki lienh. Tí'jtiebe, ti teh nen ke ki nuunh ni'tekjim ne ñ kpère Uwien ya sen ni. ²⁰ Kime n fenge n la lá baa' n'isaan kí le ni te ma bi yé ní li te ma bo, ni'mò ñ le n te na bi yé n li te ma bo ne. N fenge n la lá baa' kí le ifinfinde nin iponponbe nin ubenpiebe nin kunanierku nin itenfuon nin kuñkɔkɔbku nin tigbengt nin fenfenm ne te ni'ni ne. ²¹ N liebe' ki fenge n la lá baa' n'isaan Uwien cèrè' ñ ji ife ni'bo, kí muɔ binib bà yebe, ki tien' ibiere ka lèbre' bi'tetem, ki juore' ki teh ti-joknt ya bont, ki pɛ lisɔnsɔndl bo, ki teh fenfenm ke ya bol nnc bo ne.

Igbierfɔrke nin micèbm

13 N ji we ní n'isaan bolmta sɔ. Nì ke! *Uwien ya gbɔnkku ni ki ye: «Bi ye be ñ gben tigber tà ke la, bi li cenge bimònkunb bile bii bita bó ne kí yaan kí gben tũ.» ² N là baa' n'isaan miliem ma nnc n là tɔke' binib bà ke là tien' ibiere nnc nin bitɔb ke ñk. Fenfenm ma te n'isaan, n tí juɔ' ki tɔkeh ben ne ki teh n lá baa' la, ma ñ dàan bi'ni uba kpein mɔnmònt. ³ Tɔ, ni nuunh kudieku kùa wɔngeh ki teh Kristo ne cèreh n lienh-a! Wɔn ña yé jiiin ni'bo, u yé utɔdaan ne ni'ni. ⁴ Imòñ, u là tien' u'ba ujiin ne bi kpe' wà udɔkɔkɔkɔ bo, ama fenfenm Uwien ya tuam bo ne u fuobe. Tinbi bà yé u'yaab nnc mɔ yé bijiiinb ne. Ama ninbi bo ne tì'mò li fuobe nin wà kí ñe Uwien ya tuam bo.

⁵ Liike men ni'tetem te ma bo, kí fiin ni'ba kí liike ni'fuobm kpe mitekjim ya sen-ii? Na ben ki ye *Yesu Kristo te ni'ni-ii? Nba la, ní fiin ni'ba kí le na te nnc ña ñi' la. ⁶ N ñmabe lidèndèl ki ye ni fiin' la, ni li bende kí ye ti ya tuonl ña juore' fenm. ⁷ Ti mièh Uwien wà ñ cèrè ni la li teh nà bre ne. Na yé ti nuunh tí wuon ne kí ye ti ñmabe imòñ ne; ti nuunh ní li teh nà mɔn ne. Nì ye nè ñ wuon kí ye ta ñmabe mòñ mɔnmònt la, na bre. ⁸ Kime ta ñmabe tuam tí pien tigbemònt ama ti ñmabe mituam tí sɔn ñk tũ ñ li joh inun bó ne. ⁹ Ninbi faa ñk tinbi yé bijiiinb la, ti'yenm sɔnge ne. Ti mièh nà tì'kaare ni si: ní tien binicekrkaab mitekjim ni ne. ¹⁰ Nen ne cèrè' ma laan baa' n'isaan ma nnc n ke! kugbɔnkku kuu ki de' ne. Ma yé n lá baa' la, ñ le nì kpe' ñ wuon ne kí ye n bre kí ñe Yonbdaan de' nni ticiènt tà nnc bo. U de' nni tũ ki ye ñ cèrè ni'cèkl ñ kpère ne, wa ye ñ bere lè.

¹¹ Tɔ, n'yaabe, li te men uyensɔnge ni, kí li nuunh ní li yé binicekrkaab mitekjim ni. Li duondeh men tɔb ya yenm, kí li te iyenmaale, kí li ñme nin tɔb ñk Uwien miyiem nin uyenduon ya daan ñ li te nin ne. ¹² Li fuondeh men tɔb mɔnmònt. Uwien ya nib ke fuondeh ne.

¹³Yonbdaan *Yesu Kristo ya juokm nin Uwien ya yíem
nin Mifuoñaanm ya taanm ń li te nin ní'ke.

Galasi yaab

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kele' kugbɔnku kuu ki de' Kristo ya tɔan yà te Galasi ya tinfenm ni nɔɔ nɛ. Udu nɔɔ ya nib bà yé Sufmbe nin bà ɔa yé Sufmbe kɛ teke' Kristo ki jin' nɛ.

Sufmbe biba wɔkn' Kristo ya tɔan nɔɔ ni, ki caan' ki ye bà ɔa yé Sufmbe ki teke' Kristo ki jin' nɔɔ n' paan yiko bo, kí li teh Sufmbe teh ma bo.

Nɛn bo nɛ Pɔl kele' ki ye na yé yiko bo nɛ Uwien bɔh binib bigbemɔndɛnb, u bɔh bɛ bigbemɔndɛnb mitekjim bo nɛ.

Kí cin iyul 1 kí ti baa iyul 2, Pɔl lienh wɔn bugben ya gber nɛ. U ye u yé Suf nɛ, ki yé Yesu Kristo ya tond bà ɔa yé Sufmbe saan (2:11-21).

Kí cin iyul 3 kí ti baa iyul 4, Pɔl fiikeh Kujɔtiekaaku ya gbɔnku bo nɛ ki wɔngeh ki teh Kristo nɛ sɔn' Uwien ya puonl ya tuonl. U liebe' ki ye binib yé Kristo yaab la, ben nin Uwien taan' buɔɔbu nɛ (3:28). Ki ye Kristo yaab ɔa ji ɔmɔbe wuɔ yé Suf, wuɔ ɔa yé Suf, wuɔ yé uyonb, wuɔ ɔa yé yonb, wuɔ yé uje, wuɔ yé upii.

Kí cin iyul 5 kí ti baa iyul 6, Pɔl ye Kristo yaab ɔa ji yé yonbe.

Ifuonde

1 Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ. Na yé nib nɛ gɛnde' nni, ka yé nisaal nɛ cɛre' n yé u'tond. Tí'Baa Uwien wà mɛkre' wɔ bitenkpiib ni nin *Yesu Kristo bugben nɛ cɛre' n yé u'tond. ² Min nɛ kieh kugbɔnku kuu n' de Kristo ya tɔan yà te Galasi ya tinfenm ni nɔɔ. Min nin n'yaab bà kɛ te n'saan nɔɔ fuondeh nɛ.

³ Tí'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo n' juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn. ⁴ Tí'Baa Uwien ya yíem bo nɛ *Yesu Kristo tuo' ki kpo' tí'biere bo ɔa wɔ n' fiɛn tɛ idɛn yà bre ti te í'ni nɔ ni. ⁵ Wɔn Uwien nɛ si ukpíeke uyo wà ɔa ɔmɔbe gbenm. Ami.

Galasi yaab wie' tigbɛmɔnmɔnt

⁶ Ní jin' nni nɛ nin ni wienh Uwien wà yin' nɛ Kristo ya juokm bo ya gber tontonm ma ki sikreh ki paakeh tigbɛɔr bo nɔɔ. ⁷ Na yé gbɛmɔnmɔntɔr te nɛ. Binib biba nɛ te, ki saah ní'yɛnm, ki nuunh bɛ n' lɛbre Kristo ya gbɛmɔnmɔnt. ⁸ Ama, nì yé tinbi bii Uwien ya tond mɔnɔn nɛ fiɛn' paaki bó ní ki lá tɔke' nɛ tigber tà bore' nin ti là tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà nɔɔ la, Uwien n' wie wɔ miɔ̀um. ⁹ Ti là tɔke' nɛ ɔa, nɛ n' tí liebe' ki tɔkeh nɛ fɛnfɛnɔ wuɔ ki teh: unil tɔke' nɛ tigber, tù bore' nin ni là cii' tigbɛmɔnmɔnt tà tí'saan nɔɔ la, Uwien n' wie wɔ miɔ̀um.

¹⁰ Fɛnfɛnɔ n' nuunh binib nɛ n' li pèkeh nni bii Uwien-i? N' nuunh binib ya yɛnm nɛ n' li sɔnge n'bo-oo? N' bi bie ki nuunh binib ya yɛnm nɛ n' li sɔnge n'bo la, ma bi li yé Kristo ya tonsɔnl.

Ní tien' ma Pɔl tí yé Yesu Kristo ya tonsɔnl

¹¹ N'yaabe, n' yíe ní bende kí ye n' là tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà nɔɔ ɔa fiɛn' nil saan nɛ. ¹² Kime ma là cii' tù nil saan, nil ɔa wɔkn' nni tù, ama *Yesu Kristo nɛ kpiire' tù, ki cɛre' n' bende' tù.

¹³ Ninbi mɔnɔn cii' n'tetem là te ma uyo wà n' là pɛ Uwien bo *Sufmbe yaam nɔɔ. N' là jɛndeh Uwien ya taanl yaab nì ti kɛnde', nɛ n' nun mɔn' n' gben bɛ. ¹⁴ Tinbi *Sufmbe pɛ Uwien bo ma bo wɔn la, n' là cɛn' n' gbɔnku yaab bi yebe, nɛ n' nun mɔ' là mɔn' tí'yaajebok bo ki cɛn' bɛ. ¹⁵ Ama Uwien gɛnde' nni ki laa' ba laan maa' nni. U'nimɔnt bo nɛ u yin' nni. U'yíem bo nɛ ¹⁶ u cɛre' n' bende' u'Bije yé udaan wà ɔa n' jo kí ti tɔke' bà ɔa yé *Sufmbe nɔɔ u'gber. I ya tɔan bo ma gbien' uba bo, ¹⁷ ka don' Yerusalem bó n' ti lɛ bà kpíe' ki yé nin nni *Yesu ya tondb nɔɔ. Ama n' bure' Arabi ya tinfenm bó nɛ, ki fiɛn' ní'bó ki liebe' ní Damas ya du ni.

¹⁸ Tɔ, ibin ita gɛbre', nɛ n' don' Yerusalem bó n' ti lɛ Pier †, ki tien' u'saan iwien piik nin iɔun. ¹⁹ Saak wà yé Yonbdaan ya ninje nɔɔ baba ɔa n' í la, ma là laa' *Yesu ya tond uba ki pukn'.

²⁰ N' kieh nà n' de nɛ nɔ, Uwien ben ki ye ma nɛndeh.

²¹ Tɔ, n' fiɛn' nɛn bó ma nɔɔ n' jon' Siri nin Silisi ya tinfenm bó nɛ.

²² U ya yo ki laa' Kristo ya tɔan yaab bà te Sude ya tinfenm ni nɔɔ ɔa laan ben nni. ²³ Ama bi là cii' nà baba si: «Uje wà là jɛndeh tɛ nɔɔ, ji cuonh ki tɔkeh binib mitekjim ya gbɛmɔnmɔnt tà u'nun là mɔn' wɔ n' gben tù nɔɔ nɛ.» ²⁴ Nɛn bo nɛ bi pèkeh Uwien n'bo.

† Liike Itùon 9:26.

Pɔl nin Yesu ya tonɔtɔb taan' ki kɛlɛ'

2 Ibin piik nin inan gɛbre', nɛ n liɛbe' ki don' Yerusalem bɔ nin Banabas. N lɔ tɔke nin Tit mɔ nɛ. ² Uwien nɛ lɔ yɛ n liɛbe ni' bɔ, nɛ n jon'. Min nin Kristo yaab ya cienb taan' ki kɛlɛ' ti'ba, nɛ n tɔure' ki tɔke' bɛ tigbɛmɔnmɔnt tɔ n kpaandeh tɔ bɔ nɔ yɛ *Sufmbɛ saan nɔ. Kime ma lɔ yie n sɔn' nɔ bii n sɔnh nɔ nɔ n juore fɛnm nɛ. ³ Tɔ, Tit wɔ n lɔ tɔke nin wɔ nɔ lɔ yɛ Grɛk nɛ. Ama Kristo yaab ya cienb nɔ nɔ nɔ lɔ wɔbn' wɔ nɔ nɔ jɛ u'punl. ⁴ Ama binib bɔ yih bi'ba *Kristo yaab, ka yɛ bɛ nɔ nɛ lɔ yie wɔ nɔ jɛ. Bi taa' miyɛfuom nɛ ki kɔn' ti'cekl ni bɛ n pingɛ kɔ liike *Yesu Kristo cɛrɛ' ti teke' ti'yul ma nɔ, ti biɛ ki pɛ yiko bo bii ta pɛ. Bi lɔ maaleh bɛ n liɛbe kɔ tien tɛ yiko ya yonbe nɛ. ⁵ Ama ta tuo' bi'fɔbu bɔ fiebu, nɔ tigbɛmɔnmɔnt ya gbɛmɔnt nɔ juore kɔ li tɛ tɛ ma bo ni'buɔl nɛ.

⁶ Kristo yaab ya cienb bɛn wɔn, bi yɛ bicienb bii ba yɛ la, na teh nni bonn, kime Uwien nɔ nɔ nɔ gɛngɛndɛ. Bicienb nɔ nɔ nɔ nɔ lɔ wɔbn' nni nɔ tien bontɔnn kɔ pukn. ⁷ Ama bi bɛndɛ' ki yɛ Uwien gɛndɛ' min nɛ nɔ li tɔkeh bɔ nɔ yɛ *Sufmbɛ *Yesu ya gbɛmɔnmɔnt tɛn u gɛndɛ' Pier mɔ ma wɔ nɔ li tɔkeh tɔ Sufmbɛ. ⁸ Kime wɔ de' Pier mituɔm wɔ nɔ li tɔkeh *Sufmbɛ tigbɛmɔnmɔnt nɔ, wɔn nɛ de' n'mɔ mituɔm nɔ li tɔkeh tɔ bɔ nɔ yɛ Sufmbɛ nɔ. ⁹ Nɛ Saak nin Pier † nin San, bɔ bi bɛn ki yɛ bi yɛ Kristo ya tɔan yaab ya sɛnliɛrɔb nɔ bɛndɛ' ki yɛ Uwien de' nni bupaabu, nɛ ki yoke' min nin Banabas ya nɔ ki wɔn' ki yɛ ti kpaan' bu'fɔbu, tinbi nɔ jo bɔ nɔ yɛ *Sufmbɛ bɔ, bi'mɔ nɔ jo *Sufmbɛ bɔ. ¹⁰ Bi yɛ tɔ li tien bi-jiin bɔ baba nɛ. N'mɔ ya nun lɔ mɔn nɛn bo nɛ.

Pɔl nin Pier finde' nin tɔb Antiyɔk ya du ni

¹¹ Ama Pier lɔ baa' Antiyɔk ya du ni uyo wɔ nɔ, nɛ n kɔlɛ' ki len' nin wɔ, kime wa lɔ kpɛn' sɛn nɛ. ¹² Kɔ yaan binib nɔ nɛ Saak saan kɔ baa nɔ nɔ, ki laa' u taakeh ki jinh nin bɔ nɔ yɛ *Sufmbɛ nɛ. Ama binib nɔ lɔ baa' uyo wɔ nɔ, nɛ u dekre' ki tɛ sere u'ba, kime u lɔ fɛngɛ' bɔ cɛ upunjɛ bo nɔ nɛ ††¹³ Nɛ Suftɔb mɔ kpɛn' i'fɔn ilele ya sɛn tɛn Pier, ki cɛrɛ' Banabas mɔ tɔurɛ' ki paan' bi'bo. ¹⁴ Ama n laa' ba pɛ tigbɛmɔnmɔnt ya gbɛmɔnt bo ni'donbɔ ma nɔ, nɛ n tɔke' Pier bi'kɛ ya nun bɔ ki yɛ: «Sin a yɛ Suf nɛ, ki teh tɛn wɔ nɔ yɛ Suf, nɔ teh tɛn Suf. Bɛ tien' a ji wɔbndeh bɔ nɔ yɛ *Sufmbɛ bɛ nɔ li teh tɛn Sufmbɛ?»

Mitekjim nɛ li cɛrɛ Uwien nɔ bɔ binib bigbɛmɔndɛnb

¹⁵ Bi maa' tinbi ti yɛ *Sufmbɛ nɛ. Ta tɛ tɛn bɔ nɔ yɛ Sufmbɛ, ¹⁶ nɛ ti bɛn ki yɛ na yɛ unil teh yiko yɛ ma bo nɛ la, Uwien li bɔ wɔ ugbɛmɔndaan, ama wɔ teke' *Yesu Kristo ki jin' la, Uwien bɔh wɔn nɛ ugbɛmɔndaan. Ti'mɔ teke' *Yesu Kristo ki jin' nɔ Uwien nɔ bɔ tɛ bigbɛmɔndɛnb nɛ. Ti teke' *Yesu Kristo ki jin' ma nɔ

† Liike 1:18. †† Pɔl yɛ bɔ cɛ upunjɛ bo ma nɔ u niirɛh Sufmbɛ bɛ bɔ teke' Yesu Kristo ki jin' nɔ ki cɛ ki yɛ bɔ kɛ teke' Yesu Kristo ki jin' nɔ nɔ li jeh ipun ki li pɛ bɛn Sufmbɛ ya yaajebok bo nɔ nɛ.

nɛ cɛrɛ' Uwien bɔ tɛ bigbɛmɔndɛnb. Na yɛ ti teh yiko yɛ ma bo nɛ la, Uwien li bɔ tɛ bigbɛmɔndɛnb, kime Uwien nɔ bɔ nil gbɛmɔndaan kɔ yɛ u teh yiko yɛ ma bo.

¹⁷ Ni yɛ ti nuunh Kristo bo, Uwien nɔ bɔ tɛ bigbɛmɔndɛnb, nɛ bi yɛ ti'mɔ yɛ bibiɛrdɛnb la, ni yɛ nɛ nɔ yɛ Kristo sɔnh ki diɛnh ibiɛrɛ nɛ-ɛɛ? Na tɛ nɔ fiebu! ¹⁸ Kime n lɔ wiɛ' yiko wɔ nɔ nɔ liɛbe' ki paan' u'bo la, n wɔn' ki yɛ min nin n'yul nɔ teh ni'donbɔ nɛ. ¹⁹ Min wɔn *yiko bo, n tɛ tɛn utɛnkpii nɛ. Wɔn nɛ cɛrɛ' n tɛ tɛn utɛnkpii; wa ji nɔmɔbe tuɔm n'bo. Ni tɛ nɔ nɔ nɔ nɔ fre kɔ li fuobe Uwien yie ma bo nɛ. Bi taan' ki kpɛ' min nin Kristo udɔkɔnɔn bo nɛ. ²⁰ Nɛn bo, n fuobe la, na ji yɛ min nɛ fuobe, Kristo nɛ fuobe nni. Kime n fuobe fɛnfɛnnɔ wɔn ma nɔ, Uwien ya Bijɛ wɔ yie nni ki teke' n'kuum ki kpo' nɔ, n teke' wɔn nɛ ki jin', ki fuobe. ²¹ Nɔ yɛ n yɛ nɔ tien Uwien ya paabu fɛnm nɛ, kime ni yɛ kɔ nɛ *yiko bo nɛ Uwien bɔh binib bigbɛmɔndɛnb la, Kristo kpo' fɛnm nɛ.

Yiko nin mitekjim ya gber

3 Galasi yaabɛ, ni jɔrɛ' nɛ-ɛɛ? Bɛ nɛ fɔurɛ' ni'yɛnm-i? N tɔurɛ' ki tɔke' nɛ bi kpɛ' *Yesu Kristo udɔkɔnɔn bo ma bo nɔ! ² N yie nɔ jin' nni iniirɛ yɔ baba. Ni teh yiko yɛ ma bo nɛ cɛrɛ' Uwien de' nɛ Mifuoŋanm bii ni cɛngɛ' tigbɛmɔnmɔnt ki teke' tɔ ki jin' ma nɔ bo nɛ? ³ Ni tien' mila ni'yɛnm gben' ki tɛ kpɛ' nɔ! Ni lɔ cin' nin *Mifuoŋaanm ya tuɔm nɛ, bɛ tien' ni ji nuunh ni tɛ fɔrɛ nin minisaaltuɔm-i? ⁴ Ni laa' nɔ kɛ ni'fuobm ni nɔ juore' fɛnm nɛ-ɛɛ? Na nɔ tuo kɔ juore' fɛnm. ⁵ Uwien diɛnh nɛ *Mifuoŋaanm ki teh miyɔkm ya bont ni'siik ni ma nɔ, ni teh yiko yɛ ma bo nɛ cɛrɛ' u teh nɔ bii ni cɛngɛ' tigbɛmɔnmɔnt ki teke' tɔ ki jin' ma nɔ bo nɛ?

Uwien bɔ' Abraham ugbɛmɔndaan u'tekjim bo nɛ

⁶ Kime ni keke' *Uwien ya gbɔnku ni ki yɛ: «*Abraham teke' Uwien ki jin', nɛn bo nɛ Uwien bɔ' wɔ ugbɛmɔndaan.» ⁷ Nɛn bo, bɛndɛ mɛn kɔ yɛ binib bɔ teke' Uwien ki jin' nɔ, bɛn nɛ yɛ *Abraham ya yaabii. ⁸ Uwien lɔ juɔ' ki len' u'gbɔnku ni ki yɛ u li bɔ bɔ nɔ yɛ *Sufmbɛ nɔ bigbɛmɔndɛnb bi'tekjim bo nɛ. Nɛn bo nɛ u lɔ juɔ' ki tɔke' *Abraham tigbɛmɔnmɔnt tuu ki yɛ: «Sin bo nɛ n li tien inibol kɛ mimɔnm.» ⁹ *Abraham lɔ teke' Uwien ki jin' nɛ u tien' wɔ mimɔnm. Nɔ nɛ bɔ mɔ teke' Uwien ki jin' nɔ, u tien' bi'mɔ mimɔnm tɛn *Abraham.

¹⁰ Tɔ, binib bɔ kɛ teh yiko yɛ ma bo, ki du nɛn bo nɔ, bi tɛ Uwien ya nɔum ni nɛ. Kime ni keke' *Uwien ya gbɔnku ni ki yɛ: «Wɔ kɛ nɔ boh nɔ kɛ keke' *yiko ya gbɔnku ni nɔ la, u tɛ Uwien ya nɔum ni nɛ.» ¹¹ Ni yɛ imɔn nɛ, Uwien nɔ nɔ bɔ nil gbɛmɔndaan wɔn Uwien ya nun bɔ kɔ nɛ u teh yiko yɛ ma nɔ bo. Kime ni keke' *Uwien ya gbɔnku ni ki yɛ: «Ugbɛmɔndaan li fuobe mitekjim bo nɛ.» ¹² Ama *yiko ya bom nin mitekjim nɔ tɛ. Ni yɛ unil teh *yiko yɛ ma la, yiko nɔ bo nɛ u li fuobe. ¹³ Kristo dɛ' tɛ ki wiɛ', ki nɛn' tɛ *yiko ya nɔum ni, ki teke' ti'sensien ki cɛrɛ' mɔ lu' wɔn bo nɛ. Kime ni keke' *Uwien ya gbɔnku ni ki yɛ: «Bi ku' wɔ kɛ ki lek'n

udɔ bo la, nì yé miŋùum nɛ u'bo». ¹⁴ Nì tien' nno ɲo kí ñɛ *Yesu Kristo bo, bà ɲa yé *Sufmbɛ mo ní lɛ Uwien là tien' *Abraham u'mɔnm mà nno nɛ. Nno nɛ mitekjim bo, tí'mɔ li lɛ Uwien là pùon' ki ye u li sɔn ní *Mi-fuoñaanm mà nno.

Yiko ɲa ní pien Uwien ya puoni

¹⁵ N'yaabe, cère mɛn ní taa kunɛnɛnku kuba binib ya fuobm ni kí wuɔn nɛ. Unil pole' ki kele' u'ñɔbonfɔrkaal la, uba ɲa ní fre kí lèbre lè, ka ní fre kí pukn niba ma li'bo. ¹⁶ Tɔ, Uwien là pùon' lipuonl ki de' *Abraham nin u'yaabil nɛ. Na kele' ki ye u'yaabil ten u niireh ligol nɛ, nì kele' ki ye u'yaabil nɛ. Lì te liba nɛ, len si: Kristo. ¹⁷ N ye ní ye nà sɔ: Uwien là cuo' nin *Abraham kujɔtieku nɛ ki pùon' ki ye kua ní saa. Nì tien' ibin kobiinan nin ibin pita nɛ ki yaan u de' Moyis *yiko. Yiko nno ɲa ní gben kujɔtieku nno kí cère Uwien ya puoni ní juore fɛnm. ¹⁸ Kime nì yé yiko bo nɛ binib li lɛ mimɔnm Uwien saan la, na ji yé puoni bo nɛ bi li lɛ mè. Ama lipuonl bo nín nɛ Uwien là juoke' *Abraham.

¹⁹ Nì te nno la, bɛ bo nɛ Uwien de' *yiko bugben-i? U là de' wɔ ki pukn' ɲo binib ní li bendeh bi'tuonbiere nɛ, kí tì baa uyo wà *Abraham ya yaabil là u là pùon' lipuonl ki de' lè nno ní baa ní. Uwien là cère' u'tondb nɛ taa' *yiko nno ki de' ucendenduol †, nɛ u taa' ki de' binib. ²⁰ Binib bile ya siik ni nɛ ucendenduol te. Ama Uwien bugben nɛ là pùon' lipuonl nno ki de' *Abraham, nil ɲa là te bi'siik ni.

²¹ Nì te nno la, yiko nieh nin Uwien là pùon' ipuonl yà nno nɛ-ɛɛ? Na te nno fiebu! Yiko nno bi li fre kí cère unisaal ní lɛ limiel la, Uwien bi li ñi wɔn bo nɛ kí bù binib bigbemòndenb. ²² Ama *Uwien ya gbɔnku ye ibiere ya tuɔm co uɲendun ya nib ke tìyonbt nɛ. Nɛn bo, Uwien li tien u pùon' ki ye ma nno kí de binib bà teke' *Yesu Kristo ki jin' nno bi'tekjim bo nɛ.

²³ Kí yaan Kristo ní baa binib ní teke wɔ kí ji nno, yiko là co te tìyonbt nɛ, ki gu uyo wà Uwien li wuɔn te mitekjim ya sɛn. ²⁴ Nno nɛ *yiko nno là likeh te ki tì baa' uyo wà Kristo baa' ní, ɲo Uwien bù' te bigbemòndenb ti'tekjim bo nno. ²⁵ Ama Kristo tì baa' ma, ti teke' wɔ ki jin' nno yiko ɲa ji likeh te.

²⁶ Ninbi bà ke teke' *Yesu Kristo ki jin' nno, ni yé Uwien ya bumu nɛ kí ñɛ ni'tekjim bo. ²⁷ Ninbi bà ke bi sii' nɛ Uwien ya ñunm Kristo ya yel bo nno, ni teke' Kristo ya tetem nɛ. ²⁸ Nì yé *Yesu Kristo yaab ma nno, borm ɲa ji te ní'ni. Ninbi *Sufmbɛ nin bà ɲa yé Sufmbɛ, ninbi iyonbe nin bà ɲa yé yonbe, ninbi bijeb nin bipiib, ní'ke yé unibaab nɛ. ²⁹ Nì yé Kristo yaab ma nno, ni yé *Abraham ya yaabil nɛ, ki li lɛ mimɔnm mà Uwien là pùon' mè *Abraham nno.

Kristo yaab ɲa ji yé yonbe

4 Tɔ, n ye ní ye nà si: kibuk kà li ji lifaal laan yé kibuwawaak uyo wà la, ka cen' yonb nin ken si lifaal ma ke nno. ² Ama kì laan yé kibuk ma nno, kì li boh binib bà likeh kè nin bà likeh kí'faal nno nɛ, kí tì baa

† Bi ye ucendenduol wà nno, bi niireh Moyis nɛ.

uyo wà kí'baa sien' ki ye kì ji yé ucien nno. ³ Tí'mɔ yaam te nno nɛ. Uyo wà ta laan là teke' Kristo ki jin' nno, ti là yé iyaajebo yà te uɲendun ni ya yonbe nɛ. ⁴ Ama nì lá kpaan' uyo wà Uwien sien' nno, nɛ u sɔn' ní u'Bije, ki cère' upii maa' wɔ, yiko ɲuuke wɔ, ⁵ ɲo wɔ ní de binib bà yiko ɲuuke bɛ nno kí wiɛ. Nno nɛ u tien' te Uwien ya bumu. ⁶ Nì mɔnbe ki yé u'bumu nɛ. Nɛn bo nɛ u sɔn' ní u'Bije ya Fuoñaanm tí'fèl ni, mì cèreh ti yih Uwien tí'Baa. ⁷ Nɛn bo, ɲa ji yé yonb, a ji yé u'buk nɛ. A yé u'buk ma nno, a'mɔ li lɛ u'mɔnm nɛ. Uwien nɛ cère' nì te nno.

Pɔl ya yɛnm saa' Galasi yaab bo

⁸ Na laan là bɛn Uwien ma nno, ni là pɛ ibule bo nɛ ì co nɛ tìyonbt. Ibule nno ɲa yé Wien. ⁹ Ama fɛnfɛnno, ni bende' Uwien, wɔn Uwien nɛ cère' ni bende wɔ. Bɛ tien' ni nuunh ní liebe kí paan iyaajebo bo? Ya ɲmɔbe tuɔm, ka yé niba mɔ? Bɛ tien' ni yíe ní liebe kí li yé i'y-onbe? ¹⁰ Nì ɲmɔbe ibok nɛ ki tùɔreh ki boh yé ibin iba ni nin iɲmaale iba ni nin iwien iba nin uyo uba. ¹¹ N'ɲɛnm saa' ní'bo, kime n likeh n sɔn' lituonl là nin in-unmɔn ki de' nɛ nno la juore fɛnm nɛ.

¹² N'yaabe, n gbáanh nɛ nɛ, li te mɛn ten min, kime n tien' n'ba ten ninbi bà yé *Sufmbɛ nɛ. Na bii' nni niba. ¹³ Nì bɛn ki ye iwien yà là ɲmɔbe nni nno bo nɛ n laa' usɛn ki tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt mikpiɛkm. ¹⁴ Nin iwien nno là cère' n'gbɛnɛnt ɲa ɲmɔbe liikm ma ke nno, na là senge' nni, ka liike' nni fɛnm. Ama ni là teke' nni ten n yé Uwien ya tond bii n yé *Yesu Kristo nin u'yul nɛ. ¹⁵ Nì là ɲmɔbe uyɛnsɔnge wà nno ji te la? Kime n li fre kí kun nɛ imɔn kí ye ni bi là li fre kí lòkre ní'nunbii mɔnm kí de nni la, ni bi là lòkre' yé ki de' nni nɛ. ¹⁶ Fɛnfɛnno, n tɔkeh nɛ tigbɛmɔnt ma nno nɛ cère' n kpende' ní'nɛn-ɛnd-ii?

¹⁷ Binib biba te bi'nun mɔn bɛ ní li yíe ní'gber ama bi ɲmɔbe iɲmaale yà nno ɲa mɔn. Bì nuunh bɛ ní bore min nin ninbi nɛ kí taa nɛ kí mɔkn bi'ba. ¹⁸ Nì mɔn, ní'nun ní li mɔn ní li tuu ki teh nà mɔn uyo ke nɛ, na yé n lá te ní'saan uyo wà baba nɛ la. ¹⁹ N'bumu, nì liebe' ki wi nni ní'bo ten imɛrwien nɛ. Nì lè li wi nni nno nɛ kí tì baa uyo wà ni li ɲmɔbe Kristo ya tetem. ²⁰ N bi yíe ní li te ní'saan fɛnfɛnno wuɔ nɛ, kí bende n li len nɛ ma bo, kime n'ɲɛnm nɛ ñɛn' ní'ni.

Sara nin Agaar ya gber

²¹ Tɔke nni mɛn, ninbi bà yíe yiko ní li ɲuuke nɛ nno, na ciuh u teh bà nɛ-ɛɛ? ²² Nì kele' *Uwien ya gbɔnku ni kí ye: «*Abraham là ɲmɔbe bijieb bile nɛ. Upiiyonb là maa' uba, nɛ u'po umòn mɔ maa' utɔ. ²³ Upiiyonb nno maa' wà nno u maa' wɔ unisaal yíe ma bo nɛ. Ama u'po umòn maa' wà nno, Uwien nɛ là pùon' ki ye u li maa wɔ. ²⁴ Tigber tuu ya tingi ɲmɔbe imɛsɛn ile nɛ; kime bipiib bile biɛ te ten Uwien là cuo' nin binib kujɔtieku kùà bolm mile nno ya nɛnɛnku nɛ. Kuba si: Uwien là cuo' kùà nin u'nib Sinayi ya juɔl bo nno nɛ. Agaar nɛ yé

†† Bi lebre' iñɔbon yà ki ye: ta laan là teke' Kristo ki jin' uyo wà nno; i kele' Grekmbɛ ya lenm ni ki ye: «Tì laan là yé mubumu uyo wà nno nɛ.»

ku ya jɔtiekɔ ya nɛnɛnku, nɛ u maa' mubumu mɔa kɛ nɔɔ yɛ iyonbe. ²⁵ Bi ye Agaar la, bi niireh Sinayi ya juɔl là te Arabi ya du ni nɔɔ nɛ. Fɛnfɛnɔɔ ya Yerusalem te tɛn upiiyonb nɔɔ nɛ, kime u'nib yɛ iyonbe nɛ. ²⁶ Ama Yerusalem wà te paaki nɔɔ, wun ɔa te tɛn piyonb. Wun nɛ yɛ tɛ'ɔu ki te tɛn tɛ'naa. ²⁷ Kime nɛ keɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Upiihɔɔ, li poknh,
sin wà ɔa ben mɛrwien nɔɔ,
li yiknh nin uyensɔnge,
kime upii wà bi wiɛ' wɔ ya bumu li yebe,
ki cɛn' wà ɔmɔbe cɛ yaamu.»

²⁸ N'yaabe, ninbi ben wɔn, Uwien là pùon' lipuonl là nɔɔ bo nɛ ni yɛ u'bumu tɛn *Isaak. ²⁹ Bi là maa' kibuk kà unisaal yie ma bo nɔɔ là jènde' uyo bo bi là maa' kà *Mifuoñaanm ya tuɔm bo nɔɔ. Fɛnfɛnɔɔ mɔ nɛ biɛ ki te nɔɔ nɛ. ³⁰ Tɔ, nɛ keɛle' *Uwien ya gbɔnku ki ye ba? Nɛ keɛle' ki ye: «Nɔɔre upiiyonb nɔɔ nin u'biɛ, kime upiiyonb nɔɔ ya buk ɔa ɔmɔbe sɛn kɛn nin upiimɔn ya buk n̄ taan kí ji bi'baa ya faal» ³¹ Nɛn bo, n'yaabe, ta yɛ piyonb ya bumu ama ti yɛ upiimɔn yaamu nɛ.

La liebe mɛn kí kɔ yonbt ni

5 *Kristo teke' tɛ ki wiɛ', ɔk ti la ji n̄ li te yonbt ni nɛ. Nɛn bo, gore mɛn ki la cɛre niba n̄ liebe kí cuo nɛ yonbt.

² Cenge mɛn, min Pɔl nɛ tɔkeh nɛ ki teh: «Ni tuo' bi jie' ni'pun la, Kristo ɔa ji yɛ niba ni'bo.» ³ N liebe' ki tɔkeh unil wà kɛ tuo' bi jie' u'punl nɛ ki teh ni yɛ liwɔbl nɛ ki de' udaan, wɔ n̄ li boh yiko nɔɔ kɛ kí tɛ gben.

⁴ Ninbi bà nuunh Uwien n̄ bù nɛ bigbemɔndɛnb yiko bo nɔɔ, ni bore' ni'ba Kristo saan ɔk, nɛ ki mun' ni'ba Uwien ya paabu. ⁵ Tinbi ben wɔn, tɛ'dɛndɛn si: Uwien li bù tɛ bigbemɔndɛnb tɛ'tɛkjim bo nɛ. *Mifuoñaanm nɛ cɛre' ti gu lidɛndɛn nɔɔ n̄ tien. ⁶ Kime a yɛ *Yesu Kristo yɔ la, a jie' a'punl bii ɔa jie' la, na cɛke. Nà cɛke si: á teke Kristo kí ji ɔk a'tɛkjim n̄ cɛre á li yie binitɔb nɛ.

⁷ Ni là cin' mɔnɔnm nɛ, ɔmɛ nɛ pien' nɛ, ni la ji n̄ li boh gbemɔnt-i? ⁸ Mi ya pienm ɔa ñɛn' Uwien wà yih nɛ saan. ⁹ Kpɔnɔ ya ñɔke waamu mɔnɔn cɛreh kpɔnɔ kɛ nuuleh nɛ. ¹⁰ Min wɔn, Yonbdaan cɛre' n ɔmɔbe midum ni'bo ki ye ni'yɛnmaale ɔa bore' nin n̄yi. Ama wà taah fɛnfɛnm ki bàareh ni'ni nɔɔ yie la, wɔ n̄ li yɛ udaan wà kɛ, u li lɛ utudere nɛ.

¹¹ N'yaabe, n bi biɛ ki tɔkeh binib ki teh bɛ n̄ li jeh ipun la, ba ji bi jèndeh nni. Kristo ya dɔpɔnɔnɔn ya gber ɔa ji bi li cɛre uba ya yɛnm n̄ saa. ¹² Cɛre mɛn binib bà taah fɛnfɛnm ki bàareh ni'ni nɔɔ n̄ li jeh bi'pun haali kí ti fàare bi'ba mɔnɔn!

Li toreh mɛn tɔb, kí cɛre Mifuoñaanm n̄ li pekreh nɛ

¹³ N'yaabe, ninbi wɔn, Uwien nɛ yin' nɛ ki de' nɛ ki wiɛ'. Ni la dule nɛn bo kí li teh ni'yɛnm yie nà. Ama ní li yie tɔb, kí li toreh tɔb. ¹⁴ Kime yiko kɛ taan' ki te yiko uba ni nɛ, wɔn si: «Li yie a'tɛn a yie a'ba ma bo.» ¹⁵ Li-ike mɛn ni'yul bo! Ni te tɛn muwɛnbiimu, ki coh tɔb la, ni joh migbenm nɛ.

¹⁶ N tɔkeh nɛ nɛ, cɛre mɛn Mifuoñaanm n̄ li pekreh nɛ. Nɔɔ nɛ na ji li teh ni'yɛnm yie nà. ¹⁷ Kime unisaal yie nà bore' nin *Mifuoñaanm yie nà, nɛ *Mifuoñaanm yie nà mɔ bore' nin unisaal yie nà. Unisaal yie nà ɔa cɛndeh nin *Mifuoñaanm yie nà. Nɛn bo nɛ na n̄ fre kí li teh ni'yɛnm yie nà. ¹⁸ *Mifuoñaanm pekreh nɛ la, yiko ɔa ji ɔmɔbe tuɔm ni'bo.

¹⁹ Tɔ, unisaal ya yiem cɛreh u sɔnh itùonbiere yà nɔɔ, ti ben yɛ. Yen si: tijknt ya tùon nin linɔnmaal nin lisɔn-sɔndl, ²⁰ nin ibule bo ya paanm nin liñkɔjil nin kinɛnk nin likɔnkɔnɔl nin iponponbe nin ubenpiebe nin kuanierku nin ifinfinde nin umaapàare ²¹ nin ununfɔke nin tideyibr nin unifenjin nin itùontɔ yà bre tɛn yie. N là tɔke' nɛ itùonbiere nɔɔ bó ɔk, ki liebe' ki tɔkeh nɛ, binib bà kɛ teh tuu ya bont ɔa n̄ kɔ Uwien ya bel ni.

²² Ama *Mifuoñaanm cɛre' binib yie tɔb, ki ɔmɔbe uyensɔnge nin uyenduɔn nin kuminku, ki ɔmɔbe tin-imɔnt, ki muɔh binib micɛɛkm, ki ɔmɔbe midum, ²³ ki ɔmɛ nin tɔb, ki coh bi'ba. Yiko ɔa te kí biin binib bà teh tuu ya bont. ²⁴ Binib bà yɛ Kristo yaab nɔɔ, wiɛ' bi'nisaaltetɛm tɛn bi kpɛ' mɛ Kristo ya dɔpɔnɔnɔn bo nɛ.

²⁵ *Mifuoñaanm nɛ cɛre' ti fuobe ma nɔɔ, cɛre mɛn mɛ n̄ li pekreh tɛ. ²⁶ Cɛre mɛn ti la li ɔmɔbe nɛnɔkpekuont, kí la li dɛlkeh tɔb, kí la li ɔmɔbe ponponbe tɔb bo.

Li toreh mɛn tɔb

6 N'yaabe, ni yɛ bi pɔl' unil u teh nà bre la, ninbi bà *Mifuoñaanm pekreh nɛ nɔɔ, ní tien suoo, kí toreh wɔ wɔ n̄ liebe kí kpɛn usɛn wà mɔn. Ní'ni wà kɛ n̄ liike u'yul bo ki mɔ la kɔ biikm ni. ² Li toreh mɛn tɔb ijend ni. Nɔɔ nɛ ni li boh Kristo ya yiko. ³ Unil maaleh ki teh u yɛ niba nɛ, ka yɛ la, u lɛreh u'ba nɛ. ⁴ Wà kɛ n̄ fiin kí liike u'tuonl. U laa' li mɔn la, wɔ n̄ li pɛkeh u'ba u'tuonl nɔɔ bo ki la taa' lɛ ki kpàandeh bi'tɔb yɛ. ⁵ Kime wà kɛ teh nà la, n̄ liike wɔn nɛ.

⁶ Bi wɔknh wà Uwien ya gber n̄ li ñɛndeh u ɔmɔbe tibont tà kɛ nɔɔ ya niba bó ki dienh wà wɔknh wɔ.

⁷ La lɛreh mɛn ni'ba, ba lɛh Wien. Kime unil bule' nà la, u li ce nɛn nɛ. ⁸ Unil teh u'yɛnm yie nà la, u li lɛ u'yɛnm yie nà ya suul nɛ. Ní'tingi si: mikuum. Ama unil teh *Mifuoñaanm yie nà la, u li lɛ *Mifuoñaanm ya suul nɛ. Ní'tingi si: limiel là ɔa ɔmɔbe gbenm. ⁹ Cɛre mɛn tí li teh mimɔnm ki la ye ti jii'. Kime ti tuu ki teh mimɔnm la, uyo we ní tí lɛ lisuul. ¹⁰ Nɛn bo, ti ɔmɔbe libɔnɔl ma nɔɔ, cɛre mɛn tí li sɔnh ki nuunh binib kɛ ya mɔnm, ní'ke tu nin ti'yaab bà mɔ teke' Kristo ki jin' nɔɔ.

Tigbefrkaar

¹¹ Liike mɛn, min nin n̄yul nɛ keɛle' n̄ gbenge ki de' nɛ. ¹² Binib bà wɔbndeh nɛ ní li jeh ipun nɔɔ nuunh bɛ n̄ li teh tibont binib n̄ li lenh bi'yɛnm n̄ li sɔnge bi'bo, ɔk bi la jènde bɛ Kristo ya dɔpɔnɔnɔn ya gber bo baba nɛ. ¹³ Kime ben bà jeh ipun nɔɔ bugben ɔa boh yiko. Bi yie ni li jeh ipun ɔk bɛ n̄ li jebn bi'ba ki teh ben nɛ wɔbn' nɛ ni jie' ipun nɛ. ¹⁴ Min wɔn, ma li li jebn n'ba niba bo ki kende' ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya dɔpɔnɔnɔn bo.

Udɔɔɔɔɔɔɔ nɔɔ bo nɛ uɔɔɔɔɔɔ wuu ya bont te tɛn tikpir n'bo, nɛ n'yɛnm ɔa ji pɛ tu'bo. ¹⁵ Kimɛ unil jɛ' lipunl bii wa jɛ' la, na ciɛke. Nà ciɛke si: Uwien ń tien tɛ binifɛnb nɛ. ¹⁶ Uwien ń de binib bà kɛ kpe u ya sɛn uyenduɔɔ, kí muɔ bɛ micɛɛɛkm. Wɔ ń tien nɔɔ u'nib kɛ †.

¹⁷ Tɔ, kí ñɛ dinnɔ kí li joh uba la ji ɔmɔbe nni yɛnɔaabe, kime n jɛnde' *Yesu bo ma nɔɔ ya gbien juore' ki te n'bo nɛ.

¹⁸ N'yaabe, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ń juoke nɛ. Ami.

† *Migbiirm miɛ ni bi lɛbre' liɔɔɔɔɔɔɔ là ki ye u'nib kɛ nɔɔ ni kɛle' Grɛkmbɛ ya lenm ni ki ye: Uwien ya nib Israyɛl yaab nɛ.*

Efes yaab

Nà wɔngeh Kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kele' kugbɔnku kuu ki de' Kristo ya taaŋ yà te Efes ya du ni nin i'tɔ yà te Asi ya tinfenm ni nɔɔ nɛ. U là te lipɛkl ni nɛ ki kele' kugbɔnku nɔɔ (3:1; 4:1). Pɔl taan' u wɔkn' itaaŋ nɔɔ miwɔknm mà ke nɔɔ mijenjenm bo nɛ ki kele' kugbɔnku kuu ni. U kele' kù ki de' Kristo yaab bà ɲa yé Sufmbɛ nɔɔ nɛ. Kugbɔnku kuu ya mɛsɛŋkpɛke si: Efes yaab ɲ bende Uwien bonde' wɔ ɲ sɔn ituon yà nɛ. Ni yé tibont tà là buɔ, Yesu cère' binib bende' tù nɛ. Uwien bonde' haali uyoyo ɲ wɔ ɲ taan nà ke te kitink bo nin kutaaku bo nɛ kí taa kí ɲukn Yesu Kristo.

Kí cin liyul 1 kí ti baa 3, Pɔl tɔke' bɛ ki ye: Yesu Kristo nɛ baa' ki kpo' udɔɔɔɔɔɔ bo ki cère' ben nin Uwien taan' buɲɔbu, ki gben' kinenk kà là te bà yé Sufmbɛ nin bà ɲa yé Sufmbɛ nɔɔ ya sɛsɛke. Nɛn bo, borm ɲa ji te bi'siik ni.

Kí cin iyul 4 kí ti baa 6, Pɔl tɔkeh Kristo yaab ki teh bɛ ɲ li ɲmɔbe mitekjim nin uyenduɔn wà Uwien de' bɛ wù nɔɔ, kí li fuobe mifuobfɛnm. Wà kele' kugbɔnku kuu nɔɔ tɔkeh piicɛb ki teh bɛ ɲ bɛ ɲ li yé bi'puob tɛn Kristo yé u'taaŋ yaab ma bo, ki kpo' bi'biere bo nɔɔ nɛ.

Ifuonde

1 Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo. N kɛh kugbɔnku kuu ɲ de bà yé Uwien yaab kí ɲɛ *Yesu Kristo bo, ki du u'bo ki te [Efes ya du ni] nɔɔ nɛ. ²Tí'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ɲ juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Uwien tien' te mimɔnm mà Yesu Kristo bo

³Tí pèke mɛn Uwien tí'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa. Ti yé wɔn Kristo yaab ma nɔɔ nɛ Uwien tien' te u'mɔnm ke ya bol. Mimɔnm nɔɔ yé paaki bó yaam nɛ, ki yé *Mifuoñaanm yaam. ⁴Tɔ, u là cère' ti yé Kristo yaab nɛ ki gènde' tɛ ki laa' wa laan ɲɛn' uɲendun ɲ tɛ lí yé u'yaab, ki la li ɲmɔbe biil u'nun bó. U yé tɛ nɛ, ⁵ki juɔ' ki gènde' tɛ ki tien' tɛ u'bumu *Yesu Kristo bo. U yé nɛ ki cèkre' u'yɛnm ki tien' nɔɔ, ⁶ɲ tɛ lí pèkeh wɔ u ɲmɔbe ukpɛke wà nɔɔ bo nin u tien' tɛ tinimɔnt tà kí ɲɛ u'Bije wà u yé wɔ nɔɔ bo.

⁷Wɔn u'Bije ya sɛm bo nɛ u de' tɛ ki wiɛ', ki fère' tɛ tí'biere, ki wuɔn' tɛ u ɲmɔbe tinimɔnt tù yebe ki tɛ kpe ma bo. ⁸U tien' tɛ tinimɔnt nɔɔ ki gbien', ki de' tɛ miyɛnfuom nin mibenm isen ke ni. ⁹U cère' ti bende' tibonbɔlkaar tà u'yíem bo, u là cèkre' u'yɛnm wɔ ɲ tien' tù Kristo bo nɔɔ. ¹⁰Ni lá kpaan' uyo la, u li tien' tibonbɔlkaar tà nɔɔ si: u li taan nà ke te kutaaku bo nin nà ke te kitink bo nɔɔ Kristo ɲ li yé ni'ke ya bɛr.

¹¹Uwien cère' ti yé wɔn Kristo yaab ma nɔɔ nɛ ki là juɔ' ki gènde' tɛ tí li yé u'yaab. Uwien teh tibont ke u jeke' ma bo nin u yé ma bo, ¹²ɲ tinbi bà kpɛ' ki ɲmɔbe lidɛndɛnɛl Kristo bo nɔɔ tí li pèkeh wɔn Uwien, u ɲmɔbe ukpɛke wà nɔɔ bo nɛ.

¹³Wɔn Kristo bo nɛ ni'mɔ là cii' Uwien ya gber. Tù yé tigbɛmɔnt nɛ, ki yé tigbɛmɔnmɔnt tà cère' ni ɲmɛrɛ'. Ni teke' wɔ ki jin', nɛ Uwien dieke' nɛ. *Mifuoñaanm mà u là pùon' ki ye u li de nɛ mɛ nɔɔ nɛ yé kudɛku nɔɔ.

¹⁴*Mifuoñaanm nɔɔ bo, ti ben kein ki ye ti li lɛ Uwien bonde' lifaal là ki ble' u de' bà ki wiɛ' bi yé yaab nɔɔ. Nɛn bo, cère' mɛn tí li pèkeh wɔ u ɲmɔbe ukpɛke wà nɔɔ bo.

Pɔl kàareh ki dienh Efes yaab

¹⁵Nɛn bo nɛ n cii' ni tùɔrɛ' ki teke' Yonbdaan *Yesu ki jin', ki tùɔrɛ' ki yé Uwien ya nib ke ma nɔɔ, ¹⁶nɛ n tuu ki faareh Uwien ni'bo, ki tien' ni'bó n'kaare ni, ¹⁷ki miɛh tí'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Wien wà yé tí'Baa ki ɲmɔbe ukpɛke nɔɔ wɔ ɲ cère' *Mifuoñaanm ɲ de nɛ miyɛnfuom kí wuɔn nɛ wɔ, ní tùɔrɛ' kí bende wɔ. ¹⁸N miɛh wɔ wɔ ɲ wende ni'nun bó, ní bende lidɛndɛnɛl là bo u yih nɛ nɔɔ; kí bende u'faal là mɔn ki ɲmɔbe lisel, u li taa lè kí de binib bà yé u'yaab nɔɔ; ¹⁹kí bende kí ye u'-tuɔm yebe ka tɛ ɲmɔbe mi kpe nin bà. U taah mɛ ki toreh tinbi bà teke' wɔ ki jin' nɔɔ. U wuɔn' mituɔm bugben yebe ki kpe ma bo, ²⁰uyo wà u taa' mɛ ki mèkre' Kristo bitenkpiib ni, ki taa' wɔ ki kàan' u'ncjie bó paaki bó nɔɔ nɛ. ²¹Kristo te nɛn saan nɛ ki ɲmɔbe mituɔm ki cɛn' nà ke te kutaaku bo ki ɲmɔbe mituɔm ke ya bol nin nà ke ɲmɔbe ticiɛnt ke ya bol. U'yel cɛn' iyel yà ke te. Na yé fɛnfɛnnɔɔ ya yel baba, li cɛn' uyo wà we ní nɔɔ mɔ ye nɛ. ²²Uwien cère' Kristo nɛ tɛ' tibont ke bo litaal, ki tien' wɔ tibont ke ya cɛn. Wɔn nɛ yé u'taanɛl ya yul, ²³nɛ u'taanɛl yé u'gbenɛnt. U te lí'ni ki tɛ gben', nɛ Uwien mɔ te u'ni ki tɛ gben'.

Mifuobfènm nin Kristo

2 Uyo uba ni là teh ibiere ne ki biih Uwien, ki te ten bitenkpiib u'nun bó; ² ki teh ten uñendun yaab, ki boh wà yé isenpol ya cien ki te kutaaku nin kitink ya sesieke nno. Fenfennu u ya cien ne ñuuke uñendun ya nib bà ña tuo' Uwien ya ñobu bó nno; ki cèreh bi teh u yíe nà. ³ Uyo uba tí'ke mɔ là te ten bi ya nib ne, ki pɛ minisaaltetem bo, ki teh tí'yenm yíe nà. Tí'nisaaltetem nno bo, ti là kpɛ Uwien ñ dɛre tí'tub ten binitɔb ne.

⁴ Ama Uwien nín muoh binib micɛɛkm nì tì kende', ki yíe tɛ ki gbien'. Nen bo, ⁵ tinbi bà là te ten bitenkpiib Uwien ya nun bó, ka boh wɔ nno, u cèrè' ti liebe' ki fuobe nin Kristo. U'juokm bo ne ni ñmɛrɛ'. ⁶ Ti yé *Yesu Kristo yaab ma nno ne Uwien taan' ki mɛkre' tinbi nin wɔn, ki cèrè' ti kèlè' wɔn Kristo saan paaki bó. ⁷ Uwien tien' tɛ nno u'juokm bo ne kí ñɛ *Yesu Kristo bo, ñɔ kí ñɛ dinno kí li joh wɔ ñ wuɔn kí ye u'nimɔnt yebe ka tì ñmɔbe tù kpɛ nin bà ne. ⁸ Ni teke' *Yesu ki jin' ma nno, ne cèrè' ni ñmɛrɛ' Uwien ya juokm bo. Na yé ni'tuom bo ne ni ñmɛrɛ', Uwien ya paabu bo ne ni ñmɛrɛ'. ⁹ Na yé ni'tuon bo ne ni ñmɛrɛ'. Nen bo, uba la li jɛbnh u'ba. ¹⁰ Kime Uwien ne cèrè' ti ji yé ti yé bidenb bà nɔ. Ti yé *Yesu Kristo yaab ma nno ne Uwien tien' tɛ binifènb ñɔ tí li sɔnh itùonmɔnmɔn yà u là ju' ki bonde' yé ki ble' tɛ nno.

Yesu Kristo bo ne tí'ke taan' ki tien' unibaab

¹¹ Nen bo, tiere men kí ye bi maa' ne ma na yé Sufm-be. U yo uba *Sufmbe là yih ne bà ña jìe' pun ne, ki yih bí'ba bà jìe' ipun. Unisaal ne jìe' bí'pun ne upunjìe ya diɛku te bí'bo. ¹² Tiere men kí ye uyo nno, na là ben Kristo, ka là ñmɔbe sɛn ní li yé Israyel yaab, ka là te kujtiɛku kùa Uwien cuo' kù nin u'nib mibolm mà yebe, ki pùon' lipuonl ki de' be nno ni. Na là ñmɔbe dɛndɛnl, ka ben Wien ni'fuobm ni kitink kɛ bo. ¹³ Ama ninbi bà là jende' Uwien nno, fenfennu ni yé *Yesu Kristo yaab ma nno, Uwien cèrè' ni ñɛkn' wɔ kí ñɛ wɔn Kristo ya sɛm bo ne.

¹⁴ Kime wɔn Kristo ne cèrè' ti ñmɔbe uñɔkpaan. U taan' *Sufmbe nin bà ña yé *Sufmbe ki tien' linibol liba. U kpo' uɔɔɔɔɔɔ bo, ki gben' kinɛnk kà là te ten liguonl ki bore' be nno. ¹⁵ U cèrè' *Sufmbe ya yiko nin u'wɔb nin u'tentienm ña ji ñmɔbe tuom. U taan' *Sufmbe nin bà ña yé *Sufmbe ki tien' linibofènl bi tɛ nin wɔ. U tien' nno ne kí cèrè' bi ñmɔbe uñɔkpaan. ¹⁶ U kpo' uɔɔɔɔɔɔ bo ne ki taan' bà yé Sufmbe nin bà ña yé Sufmbe ki tien' unibaab ki cèrè' ben nin Uwien taan' buñɔbu. U tien' nno ne ki gben' kinɛnk kà là bore' be nno. ¹⁷ Kristo baa' ki lá tɔke' ninbi bà là jende' Uwien nin bà là neke wɔ nno uyenduɔn ya gber ne. ¹⁸ Kristo bo ne Mifuoñaanbaabm cèrè' tí'ke laa' usɛn tí ñɛkn Baa Uwien.

¹⁹ Nen bo, ninbi bà ña yé *Sufmbe nno, na ji yé cɛnb bii binib bà ñɛn' niba bó ní, ama ni ji yé Uwien ya nib ya biba ne, ki yé u'den yaab mɔ. ²⁰ Ni te ten kuduku kùa bi meh kù ya bont ne. *Yesu ya tondb nin *Uwien ya

ñobonsɔknɔb ne yé kuduku nno ya tenpuul, ne *Yesu Kristo bugben yé litenl là co litenpuul nno. ²¹ Wɔn bo ne kuduku nno ya bont ke tɔ tu'tɔr bo ki kpíenh, ki tì tien' kuduku kùa yé Yonbdaan yaaku. ²² Ni yé wɔn Kristo yaab ma nno, ní'mɔ yé kuduku nno ya bont ya tuba ne, ki taan' ki tien' libùol là Uwien te kí ñɛ *Mifuoñaanm bo.

Pɔl tɔke' bà ña yé Sufmbe tigbɛmɔnmɔnt

3 *Yesu Kristo ya tuonl bo ne min Pɔl te lipɛkl ni ninbi bà ña yé *Sufmbe nno bo. ² Ni cií' Uwien ya nimɔnt bo, u de' nni lituonl là ñ sɔn kí de ne nno bó. ³ U là cìbre' n'nun bó ki cèrè' n bende' u'gbɛbɔlkaar ne ki kɛlè' tù mikpiɛkm kugbɔnku kuu ni waamu. ⁴ Ni kaan' tù la, ni li fre kí bende kí ye n ñmɔbe mibenm tigbɛbɔlkaar nno bo. Tù wɔngɛh Uwien lá li tien nà kí ñɛ Kristo bo ne. ⁵ Uwien ña là cèrè' uyo bo yaab bende' tigbɛbɔlkaar nno, ama fenfennu wɔn Mifuoñaanm cèrè' u'yaab *Yesu ya tondb nin u'ñobonsɔknɔb bende' tù. ⁶ Tigbɛbɔlkaar nno si: kí ñɛ u'gbɛmɔnmɔnt bo, bà ña yé *Sufmbe li taan nin *Sufmbe kí ji Uwien ya faal, kí taan kí tien unibaab, kí taan kí li te Uwien là pùon' lipuonl là nno ni, kime bí'ke yé *Yesu Kristo yaab ne.

⁷ Uwien ya nimɔnt nin u'paabu bo ne u cèrè' n yé u'-tonɔnɔl, ki tɔkeh binib u'gbɛmɔnmɔnt nno. ⁸ Min wà yé Uwien ya nib ya gbaarke nno, Uwien tien' nni tinimɔnt ki ye ñ tɔke bà ña yé *Sufmbe nno kí ye Kristo yé lifaal là mɔn ki tì kende' ne; ⁹ kí wuɔn binib ke be ñ tùɔre kí bende Uwien teh ma bo nibonn nà u là bobn' nɛ li-didikl bo nno. Wɔn Uwien wà ñɛn' tibont ke nno ne là bɔlè' nɛ u'ba saan haali uyo bo. ¹⁰ U tien' nno ñɔ kí ñɛ u'taanl bo, nà ñmɔbe mituom ke ya bol nin nà ñmɔbe ticiɛnt ke ya bol ki te paaki bó nno ñ bende Uwien ñmɔbe miyenfuom isen ke ni ma bo ne. ¹¹ Nno ne Uwien là bobn' wɔ ñ tien nà haali uyo bo nno, u ji tien' nen ne tí'Yonbdaan *Yesu Kristo bo. ¹² Ti teke' Kristo kí jin' ma ki yé u'yaab nno bo ne ti ñmɔbe usɛn tí ñɛkn Uwien nin midum. ¹³ Nen bo ne n gbáanh ne, ni la cèrè ni'gbenɛnt ñ yòre n jinh ijend yà ní'bo nno bo. Ama cèrè men n'jend nno ñ li yé ní'bo ukpiɛke.

Kristo yíe tɛ

¹⁴ Nen bo ne n gbaandeh Baa Uwien ya nun bó. ¹⁵ Wɔn ne yé kutaaku bo yaab nin kitink bo yaab ke ya Baa. ¹⁶ N miɛh wɔ u'kpiɛke yebe ki tì kende' ma nno bo wɔ ñ cèrè *u'Fuoñaanm ñ de ne mituom, ní li yé binib bà ya fèl co ne. ¹⁷ N liebe' ki miɛh wɔ, wɔ ñ cèrè Kristo ñ li te ní'fèl ni kí tì gben ne. Ni teke' wɔ ki jin' ma nno bo, n miɛh wɔ wɔ ñ cèrè ní li faa miyiem ni, kí li se mɔnmɔnm, ¹⁸ ñɔ ninbi nin u'nitɔb ke ñ fre kí bende Kristo ya yíem yebe ka ñmɔbe bien isen ke ni ma bo; ¹⁹ kí bende kí ye u'yíem yebe ki tì gèbre' unisaal ya benm; kí li ñmɔbe Uwien ya tetem ke ki tì gben'. ²⁰ Uwien ne li fre kí tien tɛ nɛ ñ li yebe kí cɛn ti maaleh nà nin ti miɛh wɔ nà, kí ñɛ u'tuom mà te tí'ni ki sɔnh itùon nno bo. ²¹ Wɔn si ukpiɛke u'taanl yaab ni *Yesu Kristo bo yo ke yo haali nin uyo wà ñmɔbe gbenm. Ami.

Uwien cèrè' Kristo yaab ke taan' kí tien unibaab

4 Tɔ, min Pɔl wà te lipèkl ni Yonbdaan bo nɔɔ sureh nɛ; ní cèrè nítetem n̄ li selndeh Uwien wà yin' nɛ nɔɔ; ² kí li jiindeh n̄'ba tingi isen ke ni, kí li n̄mɛ nin unil ke, kí li n̄mɔbe liyenguol, kí li yíe tɔb, kí li n̄mɔbe sukle tɔb bo. ³ *Mifuoñaanm taan' nɛ ki tien' unibaab ma nɔɔ, ñikn men kí li te kí ñe uñɔkpaan bo. ⁴ Uwien cèrè' ti'ke taan' ki tien' tigbenent tuba nɛ. *Mifuoñaanm mɔ te miba nɛ. Nɛ Uwien yin' te lidɛndɛnl là bo nɔɔ mɔ te liba nɛ. ⁵ Yonbdaan te uba nɛ. Mitekjim mɔ te miba nɛ. Uwien ya ñunsii mɔ te uba nɛ. ⁶ Uwien te uba nɛ, ki yé unil ke ya Baa. Wɔn nɛ cɛn' nà ke te, ki te unil ke ya fɛl ni, ki taah unil ke u sɔnh u'tuon.

⁷ Ama tí'ni wà ke laa' bupaabu Kristo de' wɔ ki kpaan' ma bo nɛ. ⁸ Nɛn bo nɛ n̄ kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«U doh paaki uyo wà nɔɔ,
u tuke u cuo' bà tiyonbt nɔɔ nɛ,
ki de' binib bupaabu.»

⁹ Tɔ, u don' paaki ya tingi si ba? Ni yé n̄ n̄ wuɔn kí ye u kpié' ki jiire' dentingi nɛ. ¹⁰ Wà jiire' dentingi nɔɔ, wɔn nɛ don' paaki mɔ ki gèbre' kutaaku n̄ wɔ n̄ li te n̄'ke saan. ¹¹ Wɔn nɛ de' unil ke bupaabu. U cèrè' biba yé bitondb, bitɔb yé u'ñɔbonsɔknb, bitɔb mɔ kpaandeh tigbemɔnmɔnt, bitɔb yé bà likeh u'taan yaab †, bitɔb mɔ yé Uwien ya gber ya wɔnwɔknb. ¹² U de' bupaabu nɔɔ n̄ wɔ n̄ bonde Uwien ya nib be n̄ li sɔnh u'tuonl, kí cèrè u'taanl là yé u'gbenent nɔɔ n̄ kpére mitekjim ya sen ni nɛ. ¹³ Nɔɔ nɛ ti'ke li n̄mɔbe kí ti tien unibaab mitekjim ya sen ni, kí bende wɔn Uwien ya Bijɛ mɔn-mɔnm, kí li yé binib bà kpére' mitekjim ya sen ni, kí li te ten Kristo kí ti gben. ¹⁴ Nɔɔ nɛ ta ji li te ten bumu. Ta ji li te ten buñerbu bùa iñungbegbel tureh bù ki joh ikele ke. Binib ya wɔknm mà tulndeh binib n̄a ji n̄mɔbe te ki pekreh ten kutafaaku nɛ tuke tɛ. Nib n̄a ji li lere kí tuln tɛ nin bi'tonnenku. ¹⁵ Ama tí li yíe tɔb, kí li tɔkeh tɔb tigbemɔnt. Nɔɔ nɛ ti li kpére isen ke ni, kí li te ten Kristo. Wɔn nɛ yé u'taanl ya yul. ¹⁶ Wɔn nɛ taan' u'nib ke ki cèrè' bi tien' unibaab ten tigbenent ya gbenenbel tu-tuuke i'tɔ bo kí tũkre' ki co ma bo. Tigbenent ya gbenenbel ke sɔnh i'tuon mɔnmɔnm la, tigbenent nɔɔ ke kpíenɛ nɛ. Kristo ya taanl yaab mɔ yaam te nɔɔ nɛ. Bi yíe tɔb la, litaanl nɔɔ kpíenɛ mɔnmɔnm nɛ mitekjim ya sen ni.

Mitetekpaam nin mitetefènm ya gber

¹⁷ Nɛn bo nɛ n̄ ñiikeh ki tɔkeh nɛ tigber tuu nɔɔ Yonbdaan ya yel bo ki teh: Ni la ji n̄ li fuobe ten binib bà n̄a pɛ Wien bo. Bi'yenmaale ke pɛ bonfenm bo nɛ. ¹⁸ Bi'nun n̄a wien. Bi'yufaa nɛ cèrè' ba ben niba. Nɛn bo nɛ ba n̄ lɛ Uwien de' u'nib mifuoɓfènm mà nɔɔ. ¹⁹ Ba ji ben nà mɔn, ka ben nà bre, nɛ ki taa' bi'ba ki de' lisɔn-sɔndl, ki n̄aake ki teh tijɔknt ya bonn ke ya bol.

† Bi lebre' iñɔbon yà ki ye bitɔb yé bà likeh u'taan yaab nɔɔ; i kele' Grekmbe ya lenm ni ki ye biwenkpaab nɛ.

²⁰ Ninbi wɔn, na yé ni benge' nɛn nɛ Kristo bo. ²¹ Ni là cii' Kristo ya gber nɛ, nɛ bi là wɔkn' nɛ tun nɛ kí ñe wɔn *Yesu Kristo n̄mɔbe tigbemɔnt tã nɔɔ bo, bii ba? ²² Nɛn bo, dãan men ni'tetekpaam, m̄i yé minisaaltetem mà là saah nɛ ki cèrèh n̄'nun fɔke tibont tã lereh binib nɔɔ bo nɛ. ²³ Cèrè men Uwien n̄ lèbre ni'tetem nin n̄'yenm, ²⁴ n̄a ní li n̄mɔbe mitetefènm mà Uwien tien' m̄e u yíe ma bo nɔɔ. Tigbemɔnt nɛ cèrè' mitetem nɔɔ mɔn, ki cuube.

²⁵ Nɛn bo, dãan men kuttonenku. Wà ke n̄ li tɔkeh u'tɔ tigbemɔnt, kime ti taan' ki tien' tigbenent tuba nɛ. ²⁶ Ní'benku ni ben' la, ní cuo n̄'ba ki la tien biere, ki la cèrè n̄'benpiebe nɔɔ n̄ lu uwien. ²⁷ La de men senpol sen uba nin uɔ. ²⁸ Wà suh la, wɔ n̄ dãan bunasub, kí li yé unimɔn, kí li sɔnh ituon nin inunmɔn, kí lɛ u yíe nà u'nɔje bo, n̄a kí pu bijiinb mɔ. ²⁹ Ni la cèrè iñɔbonbil n̄ li ñeh n̄'ñuɔn ni. Ama ni ye ní li len la, ní cèrè n̄ n̄ li yé iñɔbon yà mɔn, kí fre kí tore binib ni wiebe be ma bo be n̄ kpére mitekjim ya sen ni, kí cèrè bà cenge n̄'bo nɔɔ n̄ lɛ mimɔnm. ³⁰ La cèrè men *Uwien ya Fuoñaanm ya yenm n̄ saa, kime Uwien taa' men nɛ ki dieke' nɛ, ki gu lidaali là u li de nɛ kí wíe. ³¹ Ni la cèrè n̄'benku ni n̄ li to tɔb bo, ki la n̄uuh tɔb bo, ki la li n̄mɔbe benpiebe, ki la kɔnh nin tɔb jɛr, ki la sukreh tɔb, ki la cèrè bierm miba nin mitɔm n̄ ji n̄ li te n̄'ni. ³² Li yé men binimɔnb, kí li much tɔb micɛɛkm, kí li fèreh tɔb ten Uwien fère' nɛ Kristo bo ma bo.

5 Ni yé Uwien ya bumu u yíe nɛ ma nɔɔ, li te men ten wɔn. ² Li n̄mɔbe men miyém n̄'fuobm ni, ten Kristo yíe tɛ ma ki taa' u'ba ki tien' bupaabu nin kitɔ-tuɔrwɛnk nɔɔ. Lituɔrl nɔɔ te ten lɛfina nɛ ki nu ki n̄mɛ, ki sɔnge Uwien ya yenm.

³ Ni yé Uwien ya nib ma nɔɔ, na ji kpe be n̄ li tàakeh lisɔnsɔndl nin tijɔknt ya tũon ke ya bol nin ununfɔke ya yel n̄'ni mɔnm. ⁴ Na ji kpe ni li lienh ñɔbonbil nin j̄r-lenm, ki la lienh tibont tã n̄mɔbe tijɔknt bo. Nà kpe ní li teh n̄e si: ní li faareh Uwien nɛ. ⁵ Tũkre men kí bende kí ye wà ke teh lisɔnsɔndl nin wà ke sɔnh tijɔknt ya tũon nin wà ke n̄mɔbe ununfɔke lifaaciɛnl n̄a n̄mɔbe gbiin Kristo nin Uwien ya bel ni. Wà ke n̄mɔbe ununfɔke lifaaciɛnl bo la, lifaaciɛnl yé u'bo ibule nɛ.

⁶ La cèrè men uba n̄ taa gbefenm uba kí lere nɛ. Uwien ya benku ni beh bi ya nib bo nɛ, kime ba ciih u'ñɔbu bó. ⁷ Ni la cèrè ninbi nin ni ya nibol n̄ li te gber.

⁸ Uyo uba n̄' m̄ là te licinñunl ni nɛ. Fenfenɔ, ni yé Yonbdaan yaab ma nɔɔ, ni ji te kuwenwenku ni nɛ. Nɛn bo, li fuobe men ten kuwenwenku ni yaab. ⁹ Kime kuwenwenku cèrèh ti teh tinimɔnt ke ya bol nɛ, ki teh nà cuube, ki pɛ tigbemɔnt ya sen bo. ¹⁰ Sekn men kí bende nà sɔnge Yonbdaan ya yenm. ¹¹ La taa men n̄'ba kí kuɔn binib bà te licinñunl ni ya tũonfenfenm ni. Ama li ñendeh men bi'gber upaan bo. ¹² A ye á tɔke bi buɔh ki sɔnh itũon yà nɔɔ ya gber mɔnm la, n̄i n̄mɔbe ife nɛ. ¹³ Ama bi buɔh ki teh nà ke nɔɔ ñen' upaan bo la, na ji buɔ, n̄i ji te kuwenwenku ni nɛ. ¹⁴ Kime nà ke ñen' upaan bo la, n̄i ji yé kuwenwenku ni yaann nɛ. Nɛn bo nɛ bi ye:

«Sin wà gɔh la, á finde,

fii kí ñe bitenkpiib ni,
Kristo li wende ɣe.»

¹⁵ Nɛn bo, li bɛn mɛn, ni li fuobe ma bo, ki la ji ɛ́ li te ten ijɔr, ama wuɔn mɛn kí ye ni ɣmɔbe miyɛnfuom.

¹⁶ Uyo wà ni laa' libònl ní tien nà mɔn la, tien nɛ mɛn, kime ti te idɛn yà nɔ bre nɛ. ¹⁷ Nɛn bo, ji la yé mɛn jɔr, ama bende mɛn Yonbdaan yé nà. ¹⁸ La ñuh mɛn daam ki yibeh, kime tideyibr cèreh binib teh fɛnfɛnm nɛ. Ama cère mɛn *Mifuoñaanm ɛ́ li te ní'ni kí tì gben. ¹⁹ Li dondeh mɛn Yonbdaan, kí li geh iyuon kɛ ya bol kí ñengeh wɔ nin ní'fèl kɛ, kí li saakreh tɔb ya gbenɛnt, ²⁰ kí li faareh Baa Uwien uyo kɛ nibonn kɛ bo tí'Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo.

Upii nin u'ce li fuobe ma bi'dencɛnl ni

²¹ Ni boh Kristo ma nɔɔ, li blinh mɛn ní'yul ní'tɔb ya nun bó. ²² Bipiibe, li blinh mɛn ní'yul ní'cieb ya nun bó ten ni blinh ma ní'yul Yonbdaan ya nun bó nɔɔ; ²³ kime uje yé u'po ya cien ten Kristo yé u'taanl yaab ya cien ma nɛ. Kristo ya taanl yé u'gbenɛnt nɛ, nɛ u yé u'taanl nɔɔ ya Nmienl. ²⁴ Nɛn bo, bipiib ɛ́ li blinh bi'yul bi'cieb ya nun bó isɛn kɛ ni ten Kristo ya taanl yaab blinh bi'yul u'nun bó ma bo. ²⁵ Bijebɛ, wà kɛ ɛ́ li yé u'po ten Kristo yé u'taanl ma, ki teke' lí'kuum ki kpo' nɔɔ. ²⁶ U tien' nɔɔ ɣɔ lè ɛ́ li yé Uwien yaal nɛ, nɛ ki taa' miñunm nin u'gber ki lùore' lí'nib. ²⁷ U yé bɛ ɛ́ baa u'saan, kí li mɔn ki windeh, ki la ɣmɔbe jɔknt, ki la ɣmɔbe miin, ki la gbè niba saan, ama bɛ ɛ́ li yé biñaanb, ki la ɣmɔbe biil nɛ. ²⁸ Nɔɔ nɛ nì kpe uje ɛ́ li yé u'po ten u yé u'ba ma bo. Uje wà kɛ yé u'po la, u yé u'ba nɛ. ²⁹ Kime nil ɣa kpele ki senge' u'ba. U jinh nɛ, ki likeh u'ba mɔnɔmɔnm ten Kristo jindeh u'taanl yaab ma, ki likeh bɛ mɔnɔmɔnm nɔɔ. ³⁰ Tinbi Kristo yaab yé u'gbenɛnt nɛ. ³¹ Nì kele' *Uwien ya gbɔnkɔ ni ki ye: «Nɛn nɛ cère' uje kuɔn' upii la, u li dàan u'naa nin u'baa, wɔn nin u'po ɛ́ taan, nɛ bɛn bile nɔɔ ɛ́ taan kí tien unibaab.» ³² Nibonbɔlkaann nɔɔ yé niboncienn nɛ. Min bo, nì likeh Kristo nin u'taanl nɛ. ³³ Ama tigber bugbɛn likeh ní'mɔ nɛ. Uje kɛ ɛ́ li yé u'po ten u yé u'ba ma bo. Upii kɛ mɔ ɛ́ li boh u'ce.

Mubumu li fuobe ma bo lidencɛnl ni

6 Mubumu, ni yé Yonbdaan yaamu nɛ, li boh mɛn ní'naambe nin ní'baambe, kime nì kpe ní li teh nɛn nɛ. ² «Li boh a'naa nin a'baa» yé liwɔbɔkpiɛkl là Uwien de' lè ki pole' lipol ki kɔɔbn' lè nɛ. ³ A pɛ lí'bo la, «A li te liwiɛl ni nɛ, kí li ɣmɔbe limɛfɔkl uɣɛndun wuu ni.»

⁴ Bibaambe, la cère mɛn ní'bumu ya yɛnm ɛ́ li ñɛh ní'ni. Ama ní li wubeh mù, kí li pekreh mù, kí li gbierɛh mù Yonbdaan yé ma bo.

Iyonbe nin i'cɛnbaambe li te ma bo

⁵ Iyonbe, li boh mɛn ní'cɛnbaambe uɣɛndun wuu ni, kí li fenge bɛ imònmòn, kí li sɔnh bi'tuon nin ní'fèl kɛ ten

ni te ma bo nin Kristo. ⁶ Ni la li boh bɛ bi'nun ni baba ten ni nuunh binib nɛ ɛ́ li pèkeh nɛ, ama ní li teh ten ni yé Kristo ya yonbe nɛ, ki nuunh ní li teh Uwien yé nà nin ní'fèl kɛ. ⁷ Li sɔnh mɛn ituon nin uyɛnɣmaa, ten ni sɔnh ki dienh Yonbdaan nɛ, na sɔnh ki dienh nib. ⁸ Ní li bɛn kí ye wà kɛ teh nà mɔn, yé uyɔnb bii wa yé yonb la, mimɔnm nɔɔ bo nɛ Yonbdaan li suu wɔ. ⁹ Iyonbe ya cɛnbaambe, ní'mɔ ɛ́ li teh ní'yonbe mɔnɔmɔnm, kí dàan liwɔbl, kí li bɛn kí ye ninbi nin bɛn kɛ tɛ Cɛnbaa uba nɛ paaki bó. Wɔn ɣa yé uba kí cɛn' utɔ.

Uwien de' Kristo yaab tijekɔnwɛnt à

¹⁰ N li len nà kí fɔre si: li nuunh mɛn ní'tuom Yonbdaan saan ɣɔ u'tɔcienn ɛ́ cère ní li faa. ¹¹ Taa mɛn Uwien dienh tijekɔnwɛnt à kɛ nɔɔ ɣɔ kí li faa kí fre kí tuobe usɛnpol nin u'cekn ya sɛn kɛ. ¹² Na yé ti li tɔ nin unisaal nɛ lituɔl. Ama ti li tɔ lituɔl nin nà ɣmɔbe ufaa kɛ ya bol nin nà ɣmɔbe ticienn kɛ ya bol nin nà ɣmɔbe mituom kɛ ya bol ki ɣuuke licinñunl ya ɣɛndun wuu nɔɔ nin isɛnpol yà te paaki bó nɔɔ nɛ. ¹³ Nɛn bo, taa mɛn Uwien dienh tijekɔnwɛnt à kɛ nɔɔ, ɣɔ uwenbiere ya daali ní fre kí tɔ mɔnɔmɔnm kí ñɛ len, kí juore kí li se ki faa. ¹⁴ Nɛn bo, bonde mɛn kí sere, kí li pɛ tigbɛmònt bo. Tù yé ní'bo liningbenl nɛ ki co ní'ciek ni, kí li pɛ imòn bo. Ì yé ní'bo tijekɔnwɛnt à lèkndɛh ní'fèl bo nɛ. ¹⁵ Taa mɛn tigbɛmɔnɔnt ya tɔkm kí tien ten ní'tacaan, kí cère ní'gbenɛnt ɛ́ li ñaanh tu'tɔkm bo. Tun nɛ cèreh unil ya yɛnm dɔ. ¹⁶ Li taah mɛn mitekjim ki teh ten lipikl uyo kɛ. Ni li taa len nɛ kí fre kí kpiin usɛnpol ubierɔ ya pien yà teknh umu nɔɔ, ¹⁷ kí cère ní'ɣmɛrm ɛ́ li yé ní'bo tikur ya kɛnpinl, kí li ɣuuke *Mifuoñaanm ya jusiek, ní'tingi si: Uwien ya gber. ¹⁸ Li kàareh mɛn uyo kɛ, kí cère *Mifuoñaanm ɛ́ li toreh nɛ ní'kaare nin ní'miebu ni isɛn kɛ ni. Nɛn bo, la ɣɔh mɛn, kí li tuu ki kàareh ki dienh Uwien ya nib kɛ. ¹⁹ Li kàareh wɔ mɛn ki dienh ní'mɔ, ɣɔ wɔ ɛ́ cère ɛ́ lá yàare ní'ɔkbu la, ɛ́ bɛnde n li len ma bo, kí de nni lifèl ɛ́ tɔke binib tigbɛmɔnɔnt tuu ya bonbɔlkaar ki la bɔle tù. ²⁰ N tɔkeh tun nɛ ki te lipɛkl ni. Nɛn bo, ní li kàareh, Uwien ɛ́ de nni lifèl, ɛ́ tɔke binib tigbɛmɔnɔnt nɔɔ ya bonbɔlkaar, n bi li tɔke bɛ tù ma bo ki la bɔle tù.

Ifuondfɔrke

²¹ N yé ní'mɔ ɛ́ bɛnde n te ma bo nin n teh nà nɛ. Tí'niñje Ticik wà n yé wɔ u sɔnh Yonbdaan ya tuonl mɔnɔmɔnm nɔɔ li tɔke nɛ n'gber kɛ. ²² N sɔnh wɔ ní'saan nà bo si: wɔ ɛ́ lá tɔke nɛ tí'gber, kí saake ní'gbenɛnt nɛ.

²³ Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ɛ́ de ninbi tí'yaab uyɛndun, kí cère ní li yé tɔb, kí li ɣmɔbe mitekjim. ²⁴ Uwien ɛ́ juoke binib bà kɛ yé tí'Yonbdaan *Yesu Kristo miyiem mà ɣa ɣmɔbe bienn nɔɔ.

Filip yaab

Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Filip yé Maseduɔnn ya tinfɛnm ya du nɛ. Pɔl joh u'sɛn nle bo nɛ ki tɔkɛ' Filip yaab tigbɛmɔnmɔnt. Pɔl keɛ' kugbɔnku kuu ki wɔɔn' ki wɔn nin Filip yaab yíe tɔb ki gbien'. Nì tete nɛ bi lá cuo' Pɔl ki pɛkn' Yonbdaan ya tuonl bo. U te lipekl ni ka n fre kí tore Filip yaab ma nɔɔ nɛ nì wi wɔ cɛɛn, kime u cii' binib biba nuunh bɛ n tuln bɛ nɛ (1:15-17; 2:21; 3:2, 18). Pɔl sɔn' uba ní'bó wɔ n ti tore bɛ kí cenge tigbɛr nɔɔ (2:19-30). Pɔl faare' Filip yaab bi'pum bo, ki sure' bɛ, bɛ n li njuuke tigbɛmɔnmɔnt nɔɔ tinɔjɛr tule, ki la cère uba n tuln bɛ. Yesu dàan' u là njuube nà kɛ, nɛ Uwien taa' tibont kɛ ki njukn' wɔ. Nɔɔ nɛ Pɔl mɔ dàan' nà kɛ là yé u'bo lifaal nɔɔ (3:3-10), ki tuo' ki jèndeh Yesu Kristo bo, nɛ ki tɔkɛ' bɛ ki ye bi'mɔ n tèkn u'taal ni (3:17; 4:9), kí li njuube uyensɔngɛ kɛ, kí li kpe buɔɔbu.

Ifuonde

1 Min Pɔl nin Timote yé *Yesu Kristo ya tonsɔnb nɛ. Ti kieh kugbɔnku kuu tí de bà kɛ yé Uwien ya nib kí nɛ *Yesu Kristo bo, ki te Filip ya du ni nɔɔ nin bà likeh Kristo ya taanl nin bi'totorb nɛ. **2** Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo n juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Pɔl kàareh ki dienh Filip yaab

3 Uyo wà kɛ n tiere' ní'bó la, n faareh n'Wien ní'bo nɛ. **4** N kàareh ki dienh ní'ke uyo wà kɛ la, n kàareh nin uyensɔngɛ nɛ. **5** Kime kí nɛ lidaali là n baa' ní'saan kí lá tu dinɔɔ, ni toreh nni nɛ n tɔkɛh binib tigbɛmɔnmɔnt. **6** N du ki ye Uwien cin' lituonmɔnmɔnt là ní'ni nɔɔ u li sɔn kí tì gben lè lidaali là *Yesu Kristo li baa ní nɔɔ nɛ.

7 Nì kpe n li njuube i ya yenmaale ní'ke bo, kime n'yɛnm pɛ ní'bo nɛ. Uwien juoke' min nin ninbi kɛ ma nɔɔ nɛ cère' ni tore' nni fɛnfɛnɔɔ wà n te lipekl ni nɔɔ nin uyo wà n là mɔh tigbɛmɔnmɔnt bo, ki nuunh binib n tɔɔre kí teke tù kí ji nɔɔ. **8** Imɔn, Uwien nɛ yé umɔnkunl ki ye n yíe ní'ke nin n'fèl kɛ. Kime n yíe nɛ tɛn *Yesu Kristo yíe nɛ ma bo nɛ.

9 N kàareh nà bo si: Uwien n cère ní'yíem n li yɛbreh ki joh nɔɔ ní'nun bó n li wendeh ní li bendeh tibont kɛ ya tingi mɔnmɔnt, **10** nɔɔ kí sekn kí gènde nà mɔn. Nɔɔ nɛ na n li njuube jɔknt, ka n li njuube biil mɔ lidaali là Kristo li baa ní nɔɔ. **11** *Yesu Kristo li cère ní li tuu ki teh nà cuube nɔɔ Uwien n li njuube ukpɛke nin kupɛnɛku.

Pɔl mɔh tigbɛmɔnmɔnt bo

12 N'yaabɛ, n yíe ní bende kí ye nà tu' nni nɔɔ bo binib cii' tigbɛmɔnmɔnt ki yɛbe nɛ. **13** Nɛn bo, sojambɛ bà gu ubɛrcien den nin binitɔb kɛ bɛn ki ye Kristo bo nɛ n te lipekl ni. **14** N te lipekl ni ma nɔɔ cère' Kristo yaab bà

yɛbe du Yonbdaan bo ki gbien', ki laa' lifèl cɛɛn, ki tɔkɛh binib Uwien ya gber ka fenge.

15 Imɔn, bi'ni biba njuube n'bo iponponbe nɛ ki tɔkɛh Kristo ya gber, ki nuunh bɛ n li nieh nin nni. Ama bitɔb mɔ tɔkɛh Kristo ya gber nin iyenmaalmɔnmɔnt nɛ.

16 Bɛn wɔn, bi njuube miyíem nɛ ki teh nɔɔ, kime bi bɛn ki ye n te lipekl ni n mɔ tigbɛmɔnmɔnt bo nɛ. **17** Bitɔb nɔɔ bɛn wɔn, bi nuunh bɛ n wɔɔn kí ye bi cɛn' nni nɛ ki tɔkɛh Kristo ya gber. Bi'yɛnmaale nɔ mɔn. Bi teh nɔɔ ki nuunh n'jend nɛ n yɛbre lipekl ni. **18** Bi tɔkɛh Kristo ya gber nin iyenmaalbiere bii bi tɔkɛh tù nin iyenmaalmɔnmɔnt nɛ la, n'baka nɔ kpe len. Nin nɛn kɛ nɔ bi'ke tɔkɛh Kristo ya gber nɛ. Nɛn nɛ cère' n poknh, ki li tuu ki poknh. **19** Kime n bɛn ki ye nɛn nɛ li cère n nɛ len kí nɛ ni kàareh ki dienh nni ma nɔɔ nin *Yesu Kristo ya Fuoñaanm bo. **20** N gu nɛn nɛ nin inunmɔn, ki daan nɛ n li n tien. N li tien nà kpe n tien nɛ nɛ, kí li njuube lifèl uyo wuu nɔɔ tɛn n là njuube lè ma bo uyo kɛ, kí cère n li kpo bii n li fuobe la, binib n li kpiɛkreh Kristo n'bo.

21 Kime min wɔn, n fuobe la, Kristo nɛ yé nibonmɔn, n tí kpo' la, nì yé kpele nɛ n'bo. **22** Ama n li bie ki fuobe nɛ kí sɔn Uwien ya tuonl lè n tore binib la, ma ji bɛn n li gènde nà. **23** Nì fike' nni nɛ. N bi yíe n kpo kí li te nin Kristo nɛ. Nɛn nɛ tu. **24** Ama ninbi bo, n juore' ki fuobe nɛ la, nì mɔn. **25** Nɛn bo, n bɛn ki ye ma n kpo, nì yé imɔn nɛ. N li juore' kí li te nin ní'ke nɛ, kí li toreh nɛ ní'tekjim n li joh inun bó, ní li njuube uyensɔngɛ, **26** nɔɔ n tí liebe' ní ní'saan la, ní li jɛbnh ní'ba kí nɛ *Yesu Kristo cère' n sɔn' ituon yà ki de' nɛ nɔɔ bo.

Li tuu ki cɛ men limuɔl Kristo ya gbɛmɔnmɔnt bo

27 Nì te ma kɛ la, li fuobe men binib ni Kristo ya gbɛmɔnmɔnt wɔkn' nɛ ma bo. Nì yé n fre' la, n li baa ní'saan. Ma tí baa la, n cii' n'gber kí ye ni pɛ mitekjim ya sen bo mɔnmɔnt, ki kpe buɔɔbu, ki njuube iyenmaale

iba, ki m̀h limuɔl liba mitekjim mà kpe tigbemɔnmɔnt ya sen nɔɔ bo. ²⁸ La sen men nɔ́nennendb jewaambu. Nen ne li wuɔn be kí ye bi joh mibolm ne, kí wuɔn nɔ́mɔ kí ye ni li n̄mere. Ni yé Uwien yaam ne. ²⁹ Kime Uwien ɔ́ juoke' ne ní teke Kristo kí ji baba ne, ama u juoke' ne ní jènde u'bo mɔ ne, ³⁰ kí li m̀h limuɔl là ni là laa' n m̀n' lè u'bo, ki cii' n biɛ ki m̀h lè fɛnfɛnɔɔ nɔɔ.

Li jiiindeh men nɔ́'ba tingi ten Kristo

2 Kristo bo, ni n̄mɔbe ugbenensaake, u'yíem cèreh ni faakreh, *u'Fuoñaanm cèreh ni kpe buñɔbu, ki n̄mɔbe tinim̀nt, ki muɔh tɔb micɛɛkm ma nɔɔ, ² ní li kpe buñɔbu, kí li yíe tɔb, kí li te iyenmaale, kí li pɛ usen uba bo ɔ́ n̄ li n̄mɔbe uyensɔnge kí tì gben. ³ La li n̄mɔbe men nanierku tɔb bo, ki la li wɔngeh nɔ́'ba. Na n̄mɔbe kpele. Ama ní li jiiindeh nɔ́'ba tingi, kí li bùh binitɔb ten ben ne cɛn' ne. ⁴ Uba la li nuunh u'tiema mɔnm, ama wɔ́ n̄ li nuunh bitɔb yaam. ⁵ Li n̄mɔbe men mi ya tetem nin nɔ́'tɔb ten *Yesu Kristo.

⁶ Wɔ́n wà nin Uwien ke te miba nɔɔ, wa cɛ ki ye wɔ́n nin Uwien n̄ li kpe.

⁷ Ama u'yɛnm ni ne u dàan' tibont ke, ki n̄mɔbe utonsɔnl ya tetem, ki tien' u'ba unisaal, unil ke laa' u yé unisaal.

⁸ U jiiin' u'ba tingi, ki tuo' Uwien ya ñɔbu bó, haali ki tì kpo'.

U kpo' udɔkɔnɔn bo ne.

⁹ Nen bo ne Uwien kpíen' wɔ́ ki tì gbien', ki de' wɔ́ liyel là cɛn' iyel ke,

¹⁰ ɔ́ b̀ te paaki bó nin b̀ te kitink bo nin b̀ te dentin-gi nɔɔ ke cii' *Yesu ya yel la, be n̄ gbaan kí kpiɛke wɔ́,

¹¹ ɔ́ inibol ke n̄ len kí ye *Yesu Kristo ne yé tibont ke ya Yonbdaan, kí kpiɛke ti'Baa Uwien.

Li yé men kuwenwenku uɔ́ndun wuu ni

¹² Nen bo, n'ɔ́tiebe, ni yé binib b̀ tuu ki n̄mɔbe mi-bom ne. Ni la n̄mɔbe bom uyo wà n te nɔ́'saan baba, ama fɛnfɛnɔɔ ma te nɔ́'saan ma nɔɔ, li n̄mɔbe men mi-bom ki cɛn' uyo wà n te nɔ́'saan. Tùre men kí li boh Uwien, kí li sɔnh itùon yà wɔngeh ki teh ni n̄mere' nɔɔ kí tì gben. ¹³ Kime wɔ́n Uwien ne sɔnh nɔ́'ni, ki cèreh ni yíe u yíe nà, ki liɛbe' ki cèreh ni teh n̄ mɔ.

¹⁴ Li teh men tibont ke ki la n̄ulnh, ki la findeh nin tɔb mɔ, ¹⁵ ɔ́ kí li yé binib b̀ ɔ́ n̄mɔbe biil, ka n̄mɔbe jknt, kí li yé Uwien ya bumu mùa mɔn ki tì gben' binib b̀ ɔ́ cuube, ka kpe sen ya siik ni, ki li te ten kuwenwenku kí wendeh uɔ́ndun, ¹⁶ kí li tɔkeh be tigger tà dienh limiɛl. Nɔɔ ne ninbi bo n li jɛbn n'ba lidaali là Kristo li baa ní nɔɔ, kime n sɔn' lituonl là nin inunm̀n nɔɔ ɔ́ juore' fɛnm.

¹⁷ Ni'tekjim yé lituɔrl ne ki de' Uwien. Nba la, bi li ku nni. Bi ku' nni la, n'sèm mɔ li tien lituɔrl ne kí pukn nɔ́'yaal bó. Ni te nɔɔ la, n n̄mɔbe uyensɔnge ne ki

poknh nin nɔ́'ke. ¹⁸ Nen bo, nɔ́'mɔ n̄ li n̄mɔbe uyensɔnge kí li poknh nin nni.

Pɔl yíe wɔ́ n̄ sɔn Timote nin Epafrodit

¹⁹ N daan ki ye Yonbdaan *Yesu de' usen la, n li sɔn Timote nɔ́'saan itàan yíe bo, wɔ́ n̄ tì cenge nɔ́'gber, kí lá tɔke nni ɔ́ n̄'yɛnm n̄ duɔn. ²⁰ Kime wɔ́n ɔ́ n̄í la, ma n̄mɔbe min nin wà maaleh nɔ́'bó. Nil ɔ́ te ki cinbe ki tɔnge nɔ́'gber. ²¹ Bitɔb ke nuunh bi'tiema mɔnm ne, ba tɔnge *Yesu Kristo ya tuonl. ²² Ama Timote wɔ́n, ni ben wɔ́, ki laa' u sɔn' ma bo. U sɔnh nin nni tigbemɔnmɔnt ya sen ni ten kibuk sɔnh nin ki'baa ma bo ne. ²³ Nen bo, n tì laa' n'gber ya donbó la, n daan n̄ pɔk kí sɔn wɔ́n ne nɔ́'saan. ²⁴ N du Yonbdaan bo ki ye min nin n'yul li baa nɔ́'saan na n̄ taande. ²⁵ Ama n maale' ki ye n̄ kpe n̄ cèreh tɔ́'ninje Epafrodit n̄ liɛbe nɔ́'saan ne. U yé min nin wà te ki sɔnh, ki te ki m̀h limuɔl liba ne, ki yé unil wà ni sɔn' wɔ́, wɔ́ n̄ lá de nni nà pɔre' nni. ²⁶ U'nun m̀n wɔ́ n̄ tí n̄ lí nɔ́'ke ama u'yɛnm saa' n̄ tì kende', kime ni cii' u'wien bó. ²⁷ Im̀n, u bunge' ki tì benh wɔ́ n̄ kpo ne, ama Uwien muɔ' wɔ́ micɛɛkm. Na yé u muɔ' wɔ́n baba ne micɛɛkm, u muɔ' n'mɔ ne ɔ́ n̄'yensaa la yebre kí pukn. ²⁸ Nen bo ne n teh tontonm n̄ cèreh wɔ́ n̄ liɛbe nɔ́'saan, ní tí n̄ tì le wɔ́ n̄'yɛnm n̄ sɔnge ɔ́ n̄'bugben ya yɛnm n̄ duɔn waamu. ²⁹ Nen bo, teke wɔ́ men nin uyensɔng-ciɛn, kime u yé Yonbdaan ɔ́ ne. Li selndeh men binib b̀ ke te ten wɔ́n. ³⁰ Kime Kristo ya tuonl bo ne u là sien' waamu wɔ́ n̄ kpo. Wa là jie u'miɛl, ne ki sɔn' nni lituonl là ninbi nin nɔ́'yul ɔ́ bi li fre kí sɔn nni lè nɔɔ.

Nà li cèreh unil n̄ li cuube Uwien ya nun bó

3 Tɔ, n'yaabe, li poknh men Yonbdaan bo. Ni yé n̄ liɛbe kí kele ne n là kpiɛ' ki kele' ne nà nɔɔ ne la, na ɔ́ abeh n'yɛnm, kime nen ne li cèreh ní ñe kinunɔnk ni. ² Liike men nɔ́'yul bo nin bitonsɔnbierb; i ya sengbele jeh ki bungreh i'ba ne ki yih n̄ upunjie. ³ Tinbi ya punjie ne yé upunjiem̀n, kime *Uwien ya Fuoñaanm ne cèreh tì pukeh wɔ́, ki jɛbnh tɔ́'ba *Yesu Kristo bo, ka du ti'tiema tuɔm bo. ⁴ Nin nen ke ɔ́ min n̄mɔbe usen n̄ li du n'tiema tuɔm bo. Unil ye u n̄mɔbe usen wɔ́ n̄ li du u'tiema tuɔm bo la, n n̄mɔbe usen ki cɛn' wɔ́. ⁵ Bi maa' nni, wienniin daali ne bi jie' n'punl. N yé Israyel ya bol ya nil ne, ki yé Bensamen ya yaabil. N'baambe ke yé Ebrembe ne. Yiko ya sen ni wɔ́n, n yé *Farisienmbe ya cɛkl ɔ́ ne ki pɛ u'bo mɔnm. ⁶ N'tùon ya sɔnm ni, n'nun là m̀n n̄ jènde Kristo ya taanl yaab ne. Yiko ya sen ni mɔ la, ma là n̄mɔbe biil yiko uba bo.

⁷ N là maaleh ki teh nen ke yé n'bo kpele ne. Ama Kristo bo n laa' n̄ yé fɛnm ne. ⁸ Im̀n ne, n yin' nibonn ke fɛnm kime n bende' *Yesu Kristo n'Yonbdaan ma nɔɔ, nen ne cɛn' nibonn ke. Wɔ́n bo ne n dàan' nibonn ke, ki ye nɔ́'ke yé tibint ɔ́ n̄ li yé wɔ́n Kristo ɔ́ ne, ⁹ kí li te nin wɔ́ kí tì gben. Na yé n pɛ *yiko bo ma nɔɔ ne ki yé ugbem̀ndaan. N teke' Kristo ki jin' ma nɔɔ, ne ki yé ugbem̀ndaan. Uwien bùh binib bigbem̀ndenb kí ñe mitekjim bo ne. ¹⁰ N yíe nibonbaabn nà si: n̄ li ben Kristo ne, kí li ben u mekrm ya tuɔm, kí taan nin wɔ́ u'jend

ni, kí tì kpo tɛn wɔn, ¹¹ ɲɔ kí li daan ki ye n'mɔ li mɛkre bitenkpiib ni.

Pɔl tiinh kí cuube lisuul ya bùol

¹² Na yé n ye n baa' lisuul nɔɔ ya bùol ɲɔ nɛ, ka yé n ye n yé wà niba ɲa ji pɔre' wɔ nɛ. Ama n mɔndeh ki tiinh n nɛnde lè nɛ, kime *Yesu Kristo nɛ cuo' nni ki tien' u'ɔ. ¹³ N'yaabe, ma ye min nɛnde' lisuul nɔɔ ɲɔ nɛ. N'nun mɔn nibonn nà bo si: n sunde nà tien' n'puoli bó nɛ, kí li bɔ minɔnm bo ki joh inun bó. ¹⁴ N tiinh ki cuube lisuul ya bùol nɛ, ɲɔ *Yesu Kristo bo n lɛ Uwien yin' te wɔ n de te lisuul là paaki bó nɔ. ¹⁵ Tinbi bà ke tien' binicekrkaab mitekjim ya sɛn ni nɔɔ, cère men tí li maaleh nɔ. Ni tí ɲmɔbe iyenmaale i'ba ì bore' nin yii la, Uwien li wuɔn nɛ i'tingi. ¹⁶ Nì te ma ke la, cère men tí li tuu ki kpe usɛn wà ti li là kpe wù ki lá baa' fɛnfɛnnɔ nɔ.

¹⁷ N'yaabe, ni'ke n tekɔn n'taal ni, kí li tũɔreh ki sekn-deh binib bà teh ti là wuɔn' nɛ ki ye ní li teh ma bo nɔ. ¹⁸ Kime n là kpiɛ' ki tɔke' nɛ ɲɔ, ki tí tɔkeh nɛ fɛnfɛnnɔ wuɔ nin tinunsiir ki teh binib bà yebe nɛ ɲmɔbe mitetem mà cère' bi yih Kristo ya kuum uɔɔɔɔɔɔ bo fɛnm. ¹⁹ Bi li tì fɔre kí juore fɛnm nɛ. Bi'bent nɛ yé bi'Wien. Bi jɛbnh bi'ba bi'fɛ ya tũon bo nɛ. Bi'yenmaale ke pɛ uɲɛndun ya bont bo nɛ. ²⁰ Tinbi wɔn, ti yé paaki bó yaab nɛ. Nɛn bo nɛ ti gu nin inunmɔn lidaali là Yonbdaan *Yesu Kristo tí'Nmienl li ñɛ ni'bo kí baa ní, ²¹ kí lèbre tí'gbenɛnt tà ɲa ɲmɔbe sel nɔɔ kí nenge u'yaar tà ɲmɔbe ukpɛke nɔ, kime u ɲmɔbe mituɔm wɔ n cère tibont ke n tuo u'ñɔbu bó.

4 Nɛn bo, n'yaabe, n yíe nɛ nɛ, ki dɔkn' nɛ cɛɛn. Nin-bi nɛ yé n'bo n'yɛnsɔnge, ki yé n'bo lisuul là bi dienh lè wà mɔn' ki faake'. Tũɔre men kí li pɛ Yonbdaan ya sɛn bo nɔ.

Igbiere

² Efodi nin Sentik, n sureh nɛ nibonn nà bo si: Yonbdaan bo ní li lienh ki ciuh tɔb bó. ³ Sin n'tonsɔntɔ, umɛmɔndaan, n gbáanh ɲɛ nɛ, á tore bɛ kime bi yé bipiib bà nin Kleman nin n'tonsɔntɔb là mɔnde' ki tore' nni tigbɛmɔnmɔnt ya tɔkm ni nɛ. Uwien kele' bi'yel lim-iel ya gbɔnku ni ɲɔ.

⁴ Yonbdaan bo, li poknh men uyo ke. N liɛbe' ki tɔkeh nɛ nɛ, li poknh men. ⁵ Li ɲmɛ men nin binib ke. Yonbdaan ya babaadaali nɛkn' ní ɲɔ. ⁶ La cère men iyenmaale n li wiebe nɛ niba bo, ama ní li kàareh isɛn ke ni, kí li gbáanh Uwien, kí li faareh wɔ, kí li mieh wɔ nà pɔre' nɛ. ⁷ Nɔ nɛ Uwien ya yɛnduɔn wà cɛn' unisaal

ya bɛnm ke nɔɔ, li de nɛ lifɛsɔngl, kí cère ni'yɛnm n li dɔ kí ñɛ *Yesu Kristo bo.

⁸ Tɔ, n'yaabe, cère men ni'nun n li mɔn nà ke yé ni-bonmɔnn nin nà ke kpe bɛ n li boh nɛ nin nà ke cuube nin nà ke ɲa ɲmɔbe jɔknt nin nà ke kpe bɛ n li yíe nɛ nin nà ke ɲmɔbe lisel nin nà mɔn ki tí gben' ki ɲmɔbe kupɛnɛku bo. ⁹ Li teh men ni benge' nà n'saan, ki ci' nɛ, ki teke' nɛ, ki laa' n teh nɛ nɔ, ɲɔ Uwien uyɛnduɔn ya daan n li te nin nɛ.

Pɔl faareh Filip yaab bi'pum bo

¹⁰ N ɲmɔbe uyɛnsɔnge Yonbdaan bo ki gbien', kime ni ji fre' ki wuɔn' ki ye ni tien n'bo. Ni li là tien n'bo nɛ, ama na là laa' sɛn nɛ ní wuɔn kí ye ni tien n'bo. ¹¹ Nà yé n te tijiint ni nɛ cère' n lienh nɔ, kime n benge' n li fuobe ma bo isɛn ke ni. ¹² N bɛn n li fuobe ma bo tijiint ni bii ligbel ni. N benge' uyo ke, n li fuobe ma bo isɛn ke ni. N jinh ki gbuokeh bii n te mikɔnm la, n ɲmɔbe ki gbien' bii n ɲmɔbe waamu la, n bɛn n li tien ma. ¹³ Kí ñɛ Kristo wà dienh nni mituɔm nɔ bo nɛ n li fre kí tien ni'ke.

¹⁴ Nin nɛn ke, ni tore' nni n'jend ni ma nɔ, ni tien' ni mɔn nɛ. ¹⁵ Ninbi Filip yaab mɔnɔn bɛn ki ye uyo wà n là siereh Maseduɔn ya tinfɛnm ni nɔ, ninbi baba ɲa ñí la, Kristo ya taanl liba mɔnɔn ɲa là ñɛn' ni'ba ki tore' nni. N là cin' u ya yo nɛ ki tɔkeh binib Kristo ya gbɛmɔnmɔnt mitinfɛnm nɔ ni. ¹⁶ N là te Tesalonik ya du ni uyo wà nɔ, ni là nɛkn' nni nà pɔre' nni ni gèbre' bolm miba. ¹⁷ Na yé n nuunh mipum baba nɛ; ama n nuunh ni'pum nɔ bo, Uwien n cère ní lɛ mimɔnm kí gbien nɛ.

¹⁸ Ni de' nni nà nɔ, ni'ke kɔn' n'nuɔ ni. Nì yebe ki cɛn' n là cieke nà mɔnɔn. Ni sɔn' Epafrodit wɔ n lá de nni nà nɔ, n laa' nɛ, nɛ ki ji ɲmɔbe ki gbien'. Ni'pum nɔ te tɛn lituɔrɔ là mɔn li'nu ɲmɛ, Uwien teke' lɛ, u'yɛnm sɔnge li'bo nɛ. ¹⁹ N'Wien ɲmɔbe ukpɛke, ki ɲmɔbe lifaal ki gbien' ma nɔ, *Yesu Kristo bo, u li de nɛ nà ke pɔre' nɛ. ²⁰ Cère men tí kpiɛke tí'Baa Uwien uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm. Ami.

Ifuondfɔrke

²¹ Ní fuonde binib bà ke yé Uwien yaab kí ñɛ *Yesu Kristo bo nɔ jɛjɛ kí de nni. Kristo yaab bà te n'saan nɔ mɔ fuondeh nɛ.

²² Uwien ya nib ke fuondeh nɛ. Uɔɔɔɔɔɔ Sesa ya tonsɔnb bà yé Uwien ya nib nɔ tũɔreh ki fuondeh nɛ.

²³ Yonbdaan *Yesu Kristo n juoke nɛ.

Kolbs yaab

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Kolbs yé Asi ya tinfenm ya ducien uba nɛ. Nì naan Pɔl nin u'yul ɲa jon' nì'bó. U'tonsɔntɔ Epafas nɛ cin' ki tɔke' nì'bó Yesu ya gber (1:7; 4:12).

Pɔl cii' bitonnendɛnb biba wɔknh Kolbs yaab miwɔknm mà ɲa kpe sɛn ki tɔkeh bɛ ki teh bi li paan iyaajɛbok bo nɛ kí ɲmɛrɛ. U te lipɛkl ni ka ń fre kí jo nì'bó ma nɔɔ nɛ ki kele' kugbɔnku kuu nɔ ki de' bɛ.

Kí cin liyul 1:1 kí tì baa 2:5 Pɔl wuɔn' ki ye Yesu Kristo nɛ ɲmɔbe mituɔm tibont kɛ bo, ki yé u'taanl ya yul. Wɔn nɛ kpe bɛ ń li pukeh wɔ.

Kí cin iyul 2:6 kí tì baa iyul 2:23 Pɔl tɔkeh Kolbs yaab ki teh bɛ ń liike bi'yul bo, ki la li cengeh binib bà wɔknh miwɔknm mà ɲa kpe sɛn nɔɔ ya gber, ama bɛ ń li co bi ɲmɔbe mitekjim mà nɔɔ kenken.

Kí cin iyul 3 kí tì baa 4:6 Pɔl tɔkeh bɛ bi li fuobe ma bo itáan ni nin idencen ni nin binitɔb nɛ. U tì fɔrɛ' kugbɔnku kuu nɔ nin ifuonde nɛ (4:7-18).

Ifuonde

1 Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo. Min nin ti'ninje Timote nɛ kieh kugbɔnku kuu tí de ² ninbi ti'yaab bà te Kolbs ya du ni ki yé Uwien yaab ki du Kristo bo nɔɔ. Ti'Baa Uwien ń juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Pɔl faareh Uwien Kolbs yaab bo

³ Uyo wà kɛ ti kàareh ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa Uwien ki dienh nɛ la, ti tuu ki faareh wɔ nì'bo nɛ; ⁴ kime ti cii' ni tùɔrɛ' ki teke' *Yesu Kristo ki jin', ki tùɔrɛ' ki yíe Uwien ya nib kɛ ⁵ kí ń lidɛndɛnl là Uwien ble' lɛ paaki bó ki gu nɛ nɔɔ bo. Ni cii' lidɛndɛnl nɔɔ bó lidaali là bi cinde' ki tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà yé tigbɛmɔnt nɔɔ nɛ. ⁶ Bi tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt nɔɔ ma bo nɔɔ, bi tɔke' tù nɔɔ nɛ uɲɛndun ni nì'ke saan, tù cèrɛh binib teknh *Yesu ki jinh ki yɛbreh ki joh, ki teh nà mɔn. Tù là tien' nì'mɔ nɔɔ nɛ, lidaali là ni cinde' ki cii' Uwien ya juokm ya gber ki bɛnde' tù mɔnmɔnm nɔɔ. ⁷ Ti'jɔ nin ti'tonsɔntɔ Epafa nɛ wɔkn' nɛ. U yé nì'bo Kristo ya tonsɔnl wà ti du u'bo nɛ. ⁸ U tɔke' tɛ *Mifuoñaanm cèrɛh ni yíe tɔb ma bo.

⁹ Nɛn bo nɛ haali nin lidaali là ti tì cii' nì'gber nɔɔ, ti kàareh ki dienh nɛ ka pieh, ki gbáanh Uwien wɔ ń cèrɛ u'Fuoñaanm ń de nɛ miyɛfuom nin mibɛnm isɛn kɛ ni, ɲɔ ní bɛnde u yíe nà kí tì gben. ¹⁰ Nɔɔ nɛ ni li ɲmɔbe mitetɛm mà selndeh Yonbdaan, ki li teh nà kɛ sɔnge u'yɛnm, ki li sɔnh itùonmɔnmɔn kɛ ya bol, ki li tùɔrɛh ki bɛndeh Uwien mɔ ki pukndeh. ¹¹ Ti gbáanh wɔ ki teh u'tuɔm mà ɲmɔbe ukpieke nɔɔ ń cèrɛ nì'mɔ ń lɛ mituɔm kí li faa isɛn kɛ ni, kí li ńikndeh, kí li ɲmɔbe kuminku mibiikm mà kɛ li tu nɛ ni. ¹² Li faareh mɛn Baa

Uwien nin uyɛnsɔnge, kime u tien' nɛ binib bà kpe bɛ ń lɛ bi ya bó u bonde' mimɔnm mà u'bel là yé kuwenwenku ni ki ble' bà yé u'yaab nɔɔ. ¹³ Wɔn nɛ fie' tɛ licinñunl ya tuɔm saan, ki nɛbre' tɛ ki jon' u'Bije wà u yíe wɔ ya bel ni. ¹⁴ U'Bije nɔɔ nɛ de' tɛ ki wie', ki cèrɛ' u fèrɛ' tɛ ti'biere.

Iyuon yà dondeh Kristo

¹⁵ U yé Uwien wà ba lenh wɔ ya nɛnnɛnku nɛ, ki te ki laa' uɲɛndun ɲa laan te,
¹⁶ Uwien cèrɛ' wɔn nɛ ńɛn' tibont kɛ, kutaaku bo yaar nin kitink bo yaar, bi lenh tà nin ba lenh tà, Tibont tà kɛ te kutaaku bo ki ɲmɔbe mituɔm kɛ ya bol, nin tà kɛ ɲmɔbe ticiɛnt kɛ ya bol, Uwien cèrɛ' wɔn nɛ ńɛn' tu'kɛ, nɛ tu'kɛ mɔ yé u'yaar nɛ.
¹⁷ U te ki laa' tibont kɛ ɲa laan te, wɔn nɛ cèrɛ' tibont kɛ te tu'bùol.
¹⁸ Wɔn nɛ yé u'taanl ya yul, nɛ u'taanl yé u'gbɛnɛnt, Wɔn nɛ yé micincinm, ki yé wà kpɛ' ki mɛkre' bitenkpiib ni, ɲɔ wɔ ń li yé usɛnlier isɛn kɛ ni.
¹⁹ Kime Uwien ya yíem bo nɛ wɔn nin u'yul te u'Bije ni ki tì gben',
²⁰ ki cèrɛ' u'Bije bugbɛn bo, wɔn nin uɲɛndun taan' buñɔbu, ɲɔ nì'ke ń li yé u'Bije yann, u'Bije ya sɛm mà ńɛn' ki wule' udɔɔɔɔɔɔ bo nɔɔ bo nɛ,
 u cèrɛ' uñɔkpaan te kitink nin kutaaku bo.

²¹ Uyo uba ni'mo là yé binib bà jende' Uwien ne, ki yé u'nennendb kí ñe ni là ñmabe iyenmaale yà ì cèreh ni teh nà bre nno bo. ²² Ama fenfennno Uwien cèrè' ninbi nin wòn taan' buñobu kí ñe u'Bije tien' u'ba unisaal ma ki tuo' ki kpo' nno bo. Uwien tien' nno ño ní fre kí sere u'nun bó, kí li yé u'yaab, ki la ñmabe jknt, ki la li ñmabe biil mo ne. ²³ Ama ní li faa mitekjim ni, kí li co kenken. Ni là cii' tigbèwòmònt ma nno, tù cèrè' ni ñmabe lidendenl ne. Ni la wie lidendenl nno. Bi kpaande' tù utingben bo ya nib ke saan ne. Ne min Pól ya tuonl si: ñ kpaande tu ya gbèwòmònt ne.

Pól m̀h ki toreh Kristo ya taanl

²⁴ Fenfennno n jinh ijend yà ni'bo n n'yenm sange ne; kime Kristo là jin' ijend yà nno, n'mo tükre' i ya jend ne ki jèndeh u'taanl là yé u'gbenent nno bo. ²⁵ N yé litaanl nno ya tonsònl ño ninbi bo, Uwien de' nni lituonl là nno ñ sòn lè ne. Len si: ñ tóke ne Uwien ya gber kí tì fòre. ²⁶ Tù yé tigbèwòlkaar tà Uwien là bóle' tù uyo bo yaab ne. Ne fenfennno u kpiire' tù ki tóke' u'yaab. ²⁷ U yé be ñ bende tigbèwòlkaar nno yé lifaal ki tì kpe ma bo ne, ki ñmabe ukpieke bà ña yé *Sufmbe ni. Ni'tingi si: Kristo te ni'siik ni ma nno, ni ñmabe lidendenl ki ye ni li le Uwien ya kpieke. ²⁸ Ti tókeh wòn Kristo ya gber ne, ki gbierreh unil ke, ki taah miyenfuom ke ya bol ki wòknh unil ke ño unil ke ñ li mòn Kristo ya sen ni kí tì gben. ²⁹ Nen bo ne n sòn lituonl. Kristo ya tuom mà te n'gben ni ki ñaanh nno ne cèreh n m̀h lituonl bugben bo nin inunm̀n.

2 Im̀n, n yé ní bende n m̀h limuol là ya tunbu nin inunm̀n ninbi nin Lawodise yaab nin binitob bà ke ña laan laa' nni nin bi'nunbu bo ne. ² N teh nno ño bi'fél ñ li co, be ñ li kpe buñobu, kí li yé tób, kí li ñmabe mibenm kí tì gben ne. Mibenm nno ne li cèrè be ñ bende Uwien ya bonbòlkaann. Nen si: Kristo bugben. ³ Miyenfuom nin mibenm ñmabe lifaal là ke nno bu wòn saan ne.

⁴ N tókeh ne nen ño uba la taa ño maagber tuba kí lere ne ne. ⁵ Kime nin ma te ni'ni ma ke nno, n tuu ki maaleh ni'bó ne. N'yenm sange ni'bo, kime n laa' tibont ke te tu'donbó ne ni'bùol, ki laa' ni du Kristo bo nin ni'fél ke.

Kristo ne dienh limiel

⁶ Ni teke' ki ye *Yesu Kristo ne yé Yonbdaan ma nno, li pe men u'sen bo. ⁷ Tùore men kí tēbn wò, kí cèrè ni'miel ñ li juon u'bo. Li faa men mitekjim ni ten bi là wòknh ne ma bo, kí li faareh Uwien yo ke yo. ⁸ Li ben men, ki la cèrè uba ñ dele kí cuo ne nin tinisaalyenfogber. Tù yé gbefenn ne, ki yé kutonnenku mo, ki ñen' unisaal ya yaajebok nin isenpol yà ñuuke uñendun wuu nno saan, ta ñen' Kristo saan. ⁹ Kime Uwien nin u'yul te wòn Kristo ni ne ki tì gben'. ¹⁰ Ninbi nin wòn Kristo taan' ki tien' unibaab ma nno ne ni laa' mimòm ke ki tì gben'. Wòn ne cen' nà ke ñmabe mituom nin ticiet ke ya bol.

¹¹ Ninbi nin wòn taan' ki tien' unibaab ma nno, ni te ten ni jie' ni'pun ne. Upunjie nno ña yé nisaal jeh ipun ma bo, ama u ñen' Kristo saan ne ki gbendeh minisaal-tetem mà cèreh unil teh ibiere nno ya gber. ¹² Bi sii' ne Uwien ya ñunm ma nno ni wòn' ki ye bi taan' ki sube' ninbi nin Kristo ne, ne ninbi nin wòn taan' ki mekre' mo, kime ni teke' Uwien ya tuom mà cèrè' u mekre' bitenkpiib ni nno ki jin'. ¹³ Ni là te ten bitenkpiib ne Uwien ya nun bó, kime ni là teh ibiere ne, ka yé u'nib † mo. Ama u cèrè' ni liebe' ki fuobe nin Kristo, ki fèrè' te ti'biere ke. ¹⁴ U ñmire' tiber tà bi là kele' tù kugbònkun ni tù biindeh te, ka cendeh nin ti'fuobm kí ñe tù ble' iwòb yà nno bo; ki gben' kugbònkun nno ya gber Kristo ya dɔpɔkɔn bo.

¹⁵ Kristo fie' nà ke ñmabe mituom nin ticiet ke ya bol ya jekònwent, ki jin' nè ife binib ke ya nun bó, ki tuke ni'ke ki lindeh wò ñ wòn kí ye uɔpɔkɔn ne cèrè' u m̀n' ki faake'.

¹⁶ Nen bo, la cèrè men uba ñ kùon ne kí ye ni la ji nie, ki la ñu nie, ki la cèrè uba ñ wòbn ne libinl ya nacent nin uñmaafaan ya nacenku nin *Saba ya daali ya gber bo. ¹⁷ Tu ya bont yé nà li baa ní ya jinjinku ne, ama Kristo bugben ne yé nibonm̀n. ¹⁸ La cèrè men bà bònkeh binib ya nun bó ki teh bi yé binib bà dinge, ki pukeh Uwien ya tondb nno ñ juon ne puoli. Bi lienh ki teh bi lenh tibont tidèknt yaam, ne ki ñmabe inisaalyenmaale, ki teh tinacenkenkuont. ¹⁹ Ba tuuke Kristo bo. Ama u'mo ne yé liyul. Liyul ne jindeh tigbenent ke, ki cèreh tigbenent ya bont tuuke tu'tòr bo ijire coco tù, ne Uwien cèreh tù kpient u yé ma bo.

²⁰ Ni taan' ki kpo' nin Kristo ne ki ñen' isenpol yà ñuuke uñendun wuu ya nuon ni. Nen bo, be tien' ni bie ki cèreh bi wòbnkeh ki dienh ne i ya kùon ten uñendun ne cèrè' ni fuobe? ²¹ Be tien' ni cèreh bi kùonkeh ne ki teh: la taa men nie, ki la lèn nie, ki la me nie. ²² Nen ke yé iwòb yà te ki de' tibont tà binib jin' tù ki tì gben' la, ta ji ñmabe kpele ne. Unisaal ne ñen' i ya wòb ki wòknh yé binib. ²³ Iwòb bugben ya gber te ten miyenfuom ne ka ji yé yenfuom. Ì tókeh unil ya yenm yé wò ñ li pukeh nà ya gber ne, ki cèreh binib teh ten bi jindeh bi'ba tingi, ki jèndeh bi'ba. Iwòb nno ña yé bonn, ì toreh unisaal wò ñ li teh u'yenm yé nà baba ne.

Li nuunh men tibont tà yé Uwien jaar

3 Ni taan' ki mekre' nin Kristo ma nno, li nuunh men paaki bó ya bont Kristo ke nà saan Uwien ya jie bó nno. ² Cèrè men ni'yenmaale ñ li pe tibont tà te paaki bó bo, ki la tange tingi ni jaar. ³ Kime ni kpo' ne ni'miel buo Kristo saan, ne Kristo mo buo Uwien saan. ⁴ Kristo ne yé ni'miel. U lá li ñen u'ba upaan bo uyo wà nno ni'mo li taan nin wò kí ñe upaan bo, kí le u'kpieke.

Mitetekpaam nin mitetefènm ya gber

⁵ Sii ki subn men tibont tà te ni'fuobm ni ki yé kitink bo jaar nno. Tun si: lisònsònl nin linañmaal nin ujen-

† Bi lebre' liñobonl là ki ye ka yé u'nib nno; li kele' Grekme ya lenm ni ki ye: Ni là yé binib bà ña jie' pun ne.

nieke nin iyenmaalbiere nin ununfōke lifaaciēnl bo. Li-faaciēnl yé unil bo ibule nē. ⁶ Nēn nē cèreh Uwien ya benku ni beh bà ŋa ciih u'ñōbu bó nōō bo. ⁷ Uyo wà ni là teh i ya biere nōō, ní'mō là ŋmōbe mi ya tetem nē. ⁸ Ama fēnfēnōō, ní'mō ŋ wīe tibont tuu kē. Tun si: ubenpiebe nin tijer nin mibiērm nin isuk nin iñōōbonbil yà ñēh ní'ñōō ni nōō. ⁹ La tōkeh mēn tōb tonnēngber. Ni gben' ní'tetekpaam nin mī là cèreh ni teh tibont tà kē nōō ya gber, ¹⁰ nē ki taa' mitetefēnm, ki ji yé binifēnb. Uwien nē cèreh ni tuu ki fēndeh ki joh, ki nēngreh wōn wà ñēn' nē nōō. Nōō nē ni li tūōre kí bēnde wō. ¹¹ Nēn bo, na ji ŋmōbe wuō yé Suf nē wuō ŋa yé Suf, ka ji ŋmōbe wuō yé wà jīe' u'punl nē wuō yé wà ŋa jīe' u'punl, ka ji ŋmōbe wuō yé ucaan nē wuō yé wà ya nun ŋa wien, ka ji ŋmōbe wuō yé uyonb nē wuō ŋa yé yonb. Ama Kristo nē yé ní'bo nibonn kē ki te unil kē ni.

¹² Uwien nē gēnde' nē ki tien' nē u'yaab, ki yīe nē. Nēn bo, cère mēn ní'nun ŋ li mōn tinimōnt bo, kí li muōh tōb micēcēkm, kí li jīindeh ní'ba tingi, kí li ŋmē nin tōb, kí li ŋmōbe liyēnguol, ¹³ kí li ŋmōbe sukile tōb bo. Uba kōnh nin u'tō nibonn niba bo la, bē ŋ li fēreh tōb. Yonbdaan fēre' nē ma nōō ní'mō ŋ li fēreh tōb. ¹⁴ Ni li tūōreh ki teh nà si: ní li yīe tōb nē, kime miyīem nē cèreh binib tūōreh ki te uñōōkpaan ni. ¹⁵ Kristo ya yēduōn ŋ li te ní'fēl ni ki pekreh nē. U ya yēduōn bo nē Uwien yin' nē ní taan kí li yé unibaab. Nēn bo, li tuu ki faareh wō mēn.

¹⁶ Cère mēn Kristo ya gber ŋ tūōre kí kpe iñāan ní'fēl ni. Li wōknh mēn tōb, kí li taah miyēfuom kē ya bol ki gbierēh tōb. Li dondeh mēn Uwien, kí li geh iyuon kē ya bol nin ní'fēl kē ki faareh wō. ¹⁷ Ni lienh nà kē bii ni teh nà kē la, cère mēn ní'kē ŋ li yé Yonbdaan *Yesu ya yel bo, kí li faareh Baa Uwien wōn bo.

Kristo yaab li fuobe ma bo bi'dencen ni

¹⁸ Bipiibe, li blinh mēn ní'yul ní'cieb ya nun bó. Ni kpe bipiib bà pē Yonbdaan bo ŋ li teh nōō nē. ¹⁹ Bijēbē, wà kē ŋ li yīe u'po, ki la cère u'benku ni ŋ li pendeh u'bo.

²⁰ Mubumu, li boh mēn ní'naambe nin ní'baambe isen kē ni, kime nēn nē sōngē Yonbdaan ya yēnm.

²¹ Bibaambe, la cèreh mēn ní'bumu ya yēnm ŋ li ñēh ní'ni. Ni teh nōō la, mu'yēnm li saa nē.

²² Iyonbe, li boh mēn ní'cēnbaambe ŋēndun wuu ni isen kē ni. Ni la li boh bē bi'nun ni baba ten ni nuunh binib nē ŋ li pēkeh nē, ama ní li boh bē nin ní'fēl kē kí ñē ni boh Yonbdaan ma nōō bo. ²³ Ni teh nà kē la, ní li teh nē nin ní'fēl kē ten ni teh ki dienh Yonbdaan nē, na teh ki dienh nib, ²⁴ kí li bēn ki ye Yonbdaan Uwien li su nē nin u bonde' mimōnm mà ki ble' bà yé u'yaab nōō. Ni teh ki dienh Kristo nē, wōn nē cinbe ki yé ní'cēnbaa.

²⁵ Wà teh nà bre la, Uwien li dēre udaan ya tub u teh nà nōō bo nē, kime Uwien ŋa ŋmōbe gēngēnde.

4 Iyonbe ya cēnbaambe, li teh mēn ní'yonbe nà cūube, ki la li yīe uba ki cēn' u'tō; kí li bēn kí ye ní'mō ŋmōbe Cēnbaa paaki bó.

Igbiere

² Li kàareh mēn ki la pieh. Ní'kaare ŋ cère ní la gōh kí li faareh Uwien. ³ Ní yēkn kí li kàareh ki dienh tí'mō ŋ Uwien ŋ de tē usen tí wōkn binib u'gber, kí tōke bē Kristo ya gbēbōlkaar tà bo n te lipēkl ni nō. ⁴ Ní kàare wō ŋ ŋ tūōre kí ñēn tigbēbōlkaar nōō upaan bo kí tōke tū, n bi li tōke tū ma bo.

⁵ Li ŋmōbe mēn miyēfuom, kí li te mōnmōnm nin bà ŋa yé Kristo yaab. Uyo wà ni laa' libōnl ní tien nà mōn la, tien nē mēn. ⁶ Cère mēn ní'gber ŋ li tuu ki ŋmē kí suōke, ní li jīindeh wà kē ni kpe ní jīin wō ma bo.

Ifuondfōrke

⁷ Tí'ninjē Ticik wà n yīe wō, u yé n'tōnsōntō Yonbdaan ya tuonl ni, ki sōnh lē mōnmōnm nōō, li tōke nē n'gber kē. ⁸ N sōnh wō ní'saan nà bo si: wō ŋ tí tōke nē tí'gber, kí saake ní'gbenēnt nē. ⁹ N li cère wōn nin Onesim nē ŋ tōke. Onesim yé tí'ninjē wà kpe ti li du u'bo nē, nē n yīe wō. U yé ní'yo nē. Bi baa' ní'saan la, bi li tōke nē tigber tà kē te tí'būol.

¹⁰ Min nin Aristak wà te lipēkl ni nōō fuondeh nē. Banabas ya ninjē Mark mō fuondeh nē. N là tōke' nē u'bō ŋ, u lá baa ní'saan la, ní teke wō tinōjer tule. ¹¹ *Yesu wà bi baan' wō Yustus nōō mō fuondeh nē. *Sufmbe bà yé Kristo yaab nōō ni, bēn baba nē sōnh nin nni Uwien ya bel ya tuonl. Bi yé binib bà saake' n'gbenēnt nē.

¹² Ní'yo Epefa mō fuondeh nē. U yé [Yesu] Kristo ya ton-sōnl nē, ki kàareh uyo kē nin inunmōn ki dienh nē ŋ ní li ŋjuke mitekjim mōnmōnm, kí kpere mí'ni kí tí gben, kí li yé binib bà bonde' bē ŋ li teh Uwien yīe nà kē.

¹³ Imōn, n yé u'mōnkunl ki ye u'nun mōn ninbi nin Lawodise yaab nin Herapolis yaab bo cēen nē. ¹⁴ Tí'yo Luk wà yé dōktie nōō nin Demas mō fuondeh nē.

¹⁵ Ní fuonde Kristo yaab bà te Lawodise ya du ni nōō, kí fuonde Ninfa nin Kristo yaab bà taakeh u'den nōō mō. ¹⁶ Ni kaan' kugbōnku kuu la, ní cère bē ŋ kàan kù Kristo ya taanl là te Lawodise ya du ni nōō mō ni. Ní'mō ŋ kàan kù li ñē Lawodise ya du ni kí baa ní'saan nōō.

¹⁷ Ní tōke Akip kí ye wō ŋ tūōre kí liike Yonbdaan de' wō lituonl là nōō, kí li sōnh lē mōnmōnm. ¹⁸ Iñōōbonfōrke yīe nō, min Pōl nin n'yul nē ji kieh yē ki fuondeh nē †. La sunde mēn n jēndeh ijend yà lipēkl ni nōō bó.

Uwien ŋ juoke nē.

† Kí ñē kugbōnku kuu ya cinm kí lá baa 4:17 Pōl lienh nē uba kieh, ama wōn nin u'yul nē kele' migbiirm 18.

1 Tesalonik yaab

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Tesalonik yé Maseduɔnn ya tinfenm ya ducenciɛn nɛ. Pɔl là joh usɛn nle bo ma nɔɔ nɛ ki tɔke' nì'bó yaab Kristo ya gber. Wɔn nin Silfen nin Timote nɛ là tɔke. Tesalonik yaab bà yebe ɲa là yé Sufmbɛ.

Sufmbɛ bà là te udu nɔɔ ni nɔɔ ya biba ɲa tuo' Pɔl ya gber, ki sure' bɛ bi kpre' nì'kɛ saan Pɔl nin u'tɔb bo.

Kí cin liyul 1 kí tì baa iyul 3, Pɔl tɔkeh ki teh wɔn nin Tesalonik yaab ya yɛnm sɔnge tɔb bo. Bi du Kristo bo, ki yíe tɔb ma nɔɔ nɛ u faare' Uwien bi'bo, ki tiere' bɛ wɔn nin u'tɔb là te bi'saan uyo wà nɔɔ bi là ɲmɔbe mitetem mà. Kí cin iyul 4 kí tì baa iyul 5, Pɔl laa' Tesalonik yaab biba ɲa ben Yesu ya baam ya gber mɔnmɔnm; nɛ u tùkre' ki tɔke' bɛ tù nì'donbó. Biba laa' bi'yaab biba kpuokeh Kristo ɲa laan biɛ ki baa'. Bi maaleh bà kpuokeh nɔɔ li fɔre ma bo ma nɔɔ, nɛ Pɔl tɔke' bɛ ki ye bà kpo' nin bà fuobe kɛ tɛ nin Yesu Kristo nɛ, ki lá li mɛkre lidaali liba.

Ifuonde

1 Min Pɔl nin Silfen † nin Timote nɛ kieh kugbɔnku kuu tí de Kristo ya taanl là te Tesalonik ya du ni, ki yé Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo yaal nɔɔ. Uwien ń juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Pɔl faareh Uwien Tesalonik yaab ya tekjim bo

² Ti tuu ki faareh Uwien nì'kɛ bo nɛ, ki tien nì'bó tí'kaare ni. ³ Ti tuu ki tien nì'bó tí'Baa Uwien ya nun bó kí ñɛ nì'tekjim cèreh ni sɔnh itùon yà nin ni ɲmɔbe miyiem ki sɔnh yà nɔɔ nin ni ɲmɔbe lidendenl tí'Yonbdaan *Yesu Kristo bo nì tì kende' ma nɔɔ bo nɛ.

⁴ Ti'yaab bà Uwien yíe bɛ, ti ben ki ye Uwien nɛ gènde' nɛ ní li yé u'yaab. ⁵ Kime ti là tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà nɔɔ ɲa là yé ñɔɔn baba, *Mifuoñaanm nɛ là cèrè' tù ɲmɔbe mituɔm, ki cèrè' ti du ki ye tù yé tigbɛmɔnt. Nɛ ni ben ti là te nì'saan uyo wà nɔɔ, tí'tetem là te ma bo. Ti là te nɔɔ ɲɔ nɛ ní li mɔn nì'bo nɛ.

⁶ Ninbi tɛkn' tinbi nin Yonbdaan ya taal ni nɛ. Nin ni teke' u'gber ijendciɛn ni ma kɛ nɔɔ, ni ɲmɔbe uyɛnsɔnge wà *Mifuoñaanm diɛnh wù nɔɔ. ⁷ Nɔɔ nɛ Maseduɔnn ya tinfenm ya dutɔ yaab nin Akayi yaab bà kɛ teke' *Yesu ki jin' nɔɔ mɔ li tɛkn ni ya taal ni. ⁸ Kime Yonbdaan ya gber ñɛn' ni ya bùol nɛ ki yere' Maseduɔnn ya tinfenm ya dutɔ nin Akayi ya tinfenm ya du kɛ ni. Na yé i ya du ni baba, binib cii' nì'kɛ saan ni teke' Uwien ki jin' ma bo. Nɛn bo, ta ji ɲmɔbe tuba tí tɔke.

⁹ Kime nì'bó ya nib lienh ti là baa' nì'bùol ni teke' tɛ ma bo ya gber nin ni wiɛ' ibule, ki pekre' ki paan' Uwien limiel ya daan, wà tuu ki te nɔɔ bo ma bo, ¹⁰ ki gu u'Bije *Yesu ń ñɛ paaki bó kí baa ní. U là cèrè' wɔn nɛ mɛkre' bitenkpiib ni. Wɔn nɛ ɲmiɛndeh tɛ Uwien ya benpiebe ni, ki li ɲmien tɛ lidaali là Uwien li bu binib tibuur nɔɔ.

Pɔl lienh u sɔn' itùon Tesalonik ya du ni ma bo

2 Ti'yaabe, ninbi mɔnmɔn ben ki ye ti là baa' nì'bùol ni teke' tɛ ma nɔɔ ɲa juore' fɛnm. ² Ni ben ki ye bi là jènde' tɛ, ki suke' tɛ Filip ya du ni. Ama nin binib là ñɛn' tí'bo kinunbɔnk ma kɛ nɔɔ, tí'Wien de' tɛ lifɛl ti tɔke' nɛ u'gbɛmɔnmɔnt. ³ Ti là sureh nɛ ní cenge Uwien ya gber ma nɔɔ ta là nuunh tí tuln nil, ka ɲmɔbe yɛnmaalbiere, ka nuunh tí lere kí ji mɔ. ⁴ Ama Uwien bikn' tɛ ki laa' ti kpe' tí tɔke binib u'gbɛmɔnmɔnt nɛ ki taa' tù ki ɲukn' tɛ. Nɛn bo nɛ ta nuunh ti tɔkeh tù la, binib ya yɛnm ń li sɔnge tí'bo, ti nuunh Uwien wà ben tí'fɛl ni te ma bo nɔɔ ya yɛnm nɛ ń li sɔnge tí'bo.

⁵ Ni ben ki ye ta kpele ki len' ñɔɲmaagber tí lere nil, ka kpele ki nuun' tí ñi nil bo kí lɛ like. Uwien nɛ yé tí'mɔnkunl. ⁶ Ta kpele ki nuun' ninbi bii nitɔb ń pɛke tɛ, kime ta nuunh pɛnpɛku nisaal saan. ⁷ Ti yé *Kristo ya tondb ma nɔɔ, ti bi li fre kí wuɔn nɛ kí ye ti ɲmɔbe ukpɛke, ama ta tien' nɔɔ. Ti là te nì'saan ma nɔɔ, ti là duɔn' tí'yɛnm nì'bo ten upii ɲaandeh ma u'bumu, u'yɛnm sɔnge mu'bo u likeh mù nɛ. ⁸ Ti yíe nɛ ni tì kende' ma nɔɔ, na yé tí'nun mɔn tí tɔke nɛ Uwien ya gbɛmɔnmɔnt baba nɛ. Ninbi bo, ti li tuo kí kpo mɔnmɔn, kime ni yé binib bà ta gɔh nì'bo nɛ.

⁹ Ti'yaabe, ni tien tí'tùon nin tí'jiinku bó. Ti là tɔkeh nɛ Uwien ya gbɛmɔnmɔnt ma nɔɔ, ti là sɔnh itùon nin in-unmɔn nɛ ñɔnkun ni wien ni ɲɔ ti la li yé uba bo tukl.

¹⁰ Ninbi bà teke' *Yesu ki jin' nɔɔ nin Uwien nɛ yé bimɔnkunb ki ye ti là te nì'saan ma nɔɔ tí'tetem là cube nɛ ka ɲmɔbe jɔknt. Ta là ɲmɔbe bi li biin tɛ nà bo.

¹¹ Ni ben kein ki ye ti là teh nì'ni wà kɛ ten bibaa teh u'bumu ma bo nɛ, ¹² ki sureh nɛ, ki saakreh nì'gbɛnɛnt, ki ñiikeh ki tɔkeh nɛ ki teh ní li ɲmɔbe mitetem mà selndeh Uwien. Wɔn nɛ yin' nɛ ní kɔ u'bel ni kí lɛ u'kpɛke.

† Liike Itùon 17:4, 5.

Pɔl pèkeh Tesalonik yaab bi'tekjim bo

¹³Ti tuu ki faareh Uwien ni'bo uyo ke nibonn nà bo nno si: ti là tɔke' ne Uwien ya gber, ne ni teke' tɔ, ki tuo' ki ye ta yé nib yaar tɔ mɔnbe ki yé Uwien yaar ne, ki cèreh ninbi bà teke' Uwien ki jin' nno teh Uwien yie nà. ¹⁴Ti'yaabe, ni tek'n' Uwien ya táan yaab bà te Sude ya tinfenm ni, ki liebe' ki yé *Yesu Kristo yaab nno ya taal ni ne. Kime ni'du yaab jènde' ne ijend yà nno *Sufmbe mɔ là jènde' be i ya jend ne. ¹⁵Ben *Sufmbe nno ne là ku' *Uwien ya ñɔbonsɔknb, ki ku' Yonbdaan Yesu, ki jènde' ti'mɔ cɛen. Uwien ya yenm ɔa sɔnge bi'bo. Bi yé binib ke ya nennendb ne. ¹⁶Bi piendeh te ti là tɔke bà ɔa yé *Sufmbe tigber tà li cère be n' ɔmɛre ne. Bi teh nno ne bi'biere yebreh ki joh, ne Uwien ya benku ni ti gben' ki ben' bi'bo.

Pɔl yie wɔ n' tí n' lɛ Tesalonik yaab

¹⁷Ti'yaabe, tinbi nin ninbi dàan' tɔb n' tien' iden ile ma nno, ti dɔkn' ne cɛen ne. Ti jende' tɔb ne, ama ti tien ni'bo ti'yenmaale ni. Nen ne cère' ti ñikn' tí tí n' lɛ ne. ¹⁸Nen bo ne ti yie tí liebe kí baa ni'saan. Min Pɔl mɔnɔn bikn' nlen, ki bikn' nle, ne *Satan pien' te. ¹⁹Imɔn, ninbi bo ne ti ɔmɔbe lidendɛn' nin uyensɔnge. Yonbdaan *Yesu li baa lidaali là nno, ninbi ne li yé ti'bo lisuul, ne ti'yenm li sɔnge ni'bo u'nun bó. ²⁰Imɔn, ninbi ne yé ti'kpieke nin ti'yensɔnge.

3 Nen bo ta n' fre kí cuo ti'ba. Nen ne cère' ti bobn' ki ye tinbi baba n' juore Atenn ya du ni, ²ne ki sɔn' ti'ninje Timote ni'saan. Timote yé ti'tonsɔnlie ne Uwien ya tuonl ni, ki tɔkeh binib *Kristo ya gbemɔnmɔnt. Ti sɔn' wɔ ni'saan wɔ n' saake ni'gbenent ne, kí cère ni'tekjim n' faake ³ɔ, iden yie ya jend là cère uba n' lu mitekjim ya sen ni. Kime ninbi mɔnɔn ben ki ye Uwien sien' te nno ne. ⁴Ti là te ni'saan uyo wà nno, ti là ju' ki tɔke' ne ki ye ti li ji ijend. Nen ne tien' nɔ, ninbi mɔnɔn ben. ⁵Ma là li fre kí cuo n'ba ma nno, nen bo ne n sɔn' Timote ni'saan, wɔ n' liike ni biɛ ki pɛ mitekjim ya sen bo bii na ji pɛ, kime n là fenge nba la *usenpol unibiikl la tuln' ne ki cère' ti'tuonl juore' fɛnm ne.

⁶Fɛnfɛnɔ ne Timote ñen' ni'donbó ki liebe' ní ki lá tɔke' te tigbɛmɔnmɔnt, ki ye ni biɛ ki pɛ mitekjim ya sen bo, ki ɔmɔbe miyiem. U tɔke' te ki ye ni'yenm tuu ki pɛ ti'bo ne, ne ni cieke ní lɛ te ten ti'mɔ cieke tí lɛ ne ma. ⁷Ti'yaabe, nno ne ni'tekjim cère' ti ɔmɔbe ugbenen-saake ti'yensaacien nin ti'jend ni. ⁸Fɛnfɛnɔ, ti ji fuore' ki jiin', kime ni pɛ Yonbdaan bo mɔnɔnmɔn. ⁹Nen bo, ta ben ti li faare Uwien ni'bo kí tì kpaan ma bo. Kí ñɛ ninbi bo ne ti ɔmɔbe uyensɔngcien ki poknh ti'Wien ya nun bó. ¹⁰Ti miɛh wɔ ñɔnku nin wien ni nin inunmɔn ki teh wɔ n' cère tí tí n' lɛ ne, kí wɔkn ne kí tonde nà pɔre' ne ni'tekjim ni.

¹¹Ti'Baa Uwien nin u'yul nin Yonbdaan *Yesu n' ɔrɛ te usen tí fre kí baa ni'saan. ¹²Yonbdaan n' cère ni ɔmɔbe miyiem mà nno n' yebre kí gbien; ní li yie tɔb nin binib ke ten ti yie ne ma bo. ¹³Nno ne u li de ne mituɔm, ní li yé u'yaab, ki la li ɔmɔbe biil ti'Baa Uwien ya nun

bó, lidaali là ti'Yonbdaan *Yesu li baa ní nin u'nib ke nno.

Mitetem mà sɔnge Uwien ya yenm

4 Tɔ, ti'yaabe, ti là wɔkn' ne ni li fuobe ma bo ɔ Uwien ya yenm n' li sɔnge ni'bo. Ne ni fuobe nno ne. Ti gbiereh ne, ki sureh ne Yonbdaan *Yesu bo, ní li tɔcɛreh ki teh nno ki joh inun bó. ²Kime ni ben ti là wɔkn' ne Yonbdaan *Yesu ya wɔknm ma nno. ³Uwien yie nà si: ní li ɔmɔbe mitetem mà mɔn ne, ki la li teh sɔnsɔndl. ⁴Ni'ni wà ke n' bende u li tien ma kí li coh u'-ba, ki la li kuɔndeh u'ba jɔknt, kí li yé unil wà bi boh wɔ, ⁵ki la li ɔmɔbe sɔnsɔndyenmaale ten binib bà ɔa ben Wien. ⁶Uba là n' bii u'ɔ, ki la lere wɔ tu ya gber bo, kime Yonbdaan dieh binib ya tub i ya biere ke bo ne. Ti là tɔke' ne ɔ, ki liebe' ki lere'. ⁷Kime Uwien ɔa yin' te, ti li teh nà kuɔndeh te jɔknt, u yin' te tí li ɔmɔbe mitetem mà mɔn ne. ⁸Nen bo, wà ke yie' tigber tuu la, na yé u yie' binib ya gber ne, u yie' Uwien wà dienh ne *Mifuoñaanm nno ya gber ne.

⁹Ni li yie tɔb Kristo bo ma bo wɔn, na ji cieke nil n' kele kugbɔnku kí tɔke ne ni li teh ma bo, kime Uwien cère' ninbi nin ni'yul bende' ni li yie tɔb ma bo ɔ. ¹⁰Ti'yaabe, ni teh nno ne nin ti'yaab bà ke te Maseduonn ya tinfenm ni nno. Ti'yaabe, ti sureh ne ní li tɔcɛreh ki teh nno ki joh inun bó ne. ¹¹Cère men ni'nun n' li mɔn ní li te suoo. Ni'ke n' li likeh ni'yul bo ya gber, kí li jinh ni'ɔnɔje bo ten ti là tɔke' ne ma bo, ¹²ɔ bà ɔa yé Kristo yaab n' li boh ne; ne na ji li jinh itɔnɔ bo.

Yonbdaan ya baam ya gber

¹³Ti'yaabe, ti yie ní bende binib bà kpo' ya gber ɔ ki la li te uyensaa ni ten binitɔb ne, kime ben ɔa ɔmɔbe dendɛn'. ¹⁴Ti teke' ki jin' ki ye *Yesu kpo', ki mekre' bitenkpiib ni ma nno, nno ne bà teke' wɔ ki jin' ki yaan ki kpo' nno, Uwien li mekre bi'mɔ kí taan ben nin wɔn Yesu. ¹⁵Imɔn, ti tɔkeh ne tigber tà nɔ yé Yonbdaan ya ñɔbon iba ne. Yen si: Yonbdaan li baa lidaali là nno, tinbi bà li biɛ ki fuobe nno ɔa li li liere bà kpo' usen. ¹⁶Kime Uwien lá de usen la, ti li cii Uwien ya tondb ya cien ya nieke bó nin Uwien ya natunl ya muc bó. U ya yo ne Yonbdaan nin u'yul li ñɛ paaki bó kí li jiih ní. Nen saan ne Kristo yaab bà kpo' nno li kpie kí mekre. ¹⁷Ni ya puoli bó ne Uwien li yuure tinbi bà biɛ ki fuobe nno nin ben tí tuobe Yonbdaan titɛwɔlgbɔnt ni paaki bó. Nno ne ti li tuu ki te nin Yonbdaan uyo ke. ¹⁸Nen bo, li taah men tigber tuu ki saakreh tɔb ya gbenent.

La gɔh men kí li gu Yonbdaan ya baam

5 Ti'yaabe, Yonbdaan li baa uyo wà ya gber wɔn, na cieke nil n' kele gbɔnku kí tɔke ne, ²kime ninbi mɔnɔn ben kein ki ye Yonbdaan ya babaadaali li te ten unasu bàareh kuñɔnku ma bo ne. ³Uyo wà binib li lienh ki teh bi te uyenduɔn ni, niba ɔa n' tien be nno, u ya yo ne ijendcien li ci be. Ní li te ten imerwien ciikeh utenpunb ma bo ne, ne ba n' fre kí ñɛ len.

⁴ Ti'yaabe, ninbi ɲa te cinñunl ni ma nno Yonbdaan ya babaadaali ɲa ń ci ne ten unasu ciikeh binib ma bo.

⁵ Kimɛ ni'ke yé kuwenwenku yaab ne, ki yé uwien ni yaab. Ta yé ñonku yaab, ka yé cinñunl yaab mɔ. ⁶ Nen bo, la cère men ti li gɔh ten binitɔb. Cère men tí li like, kí li co tí'ba. ⁷ Kimɛ bà gɔh nno, bi gɔh kuñonku ne, bà ñuh ki yibeh nno, bi yibeh kuñonku ne. ⁸ Ama tinbi ben wɔn, ti yé uwien ni yaab ne. Nen bo, cère men tí li co tí'ba. Cère men tí'tekjim nin tí'yíem ń li yé tí'bo tijekɔn-went tà lèkndeh tí'fèl bo; tí'ɲmɛrm ya dendenl mɔ ń li te tí'bo ten tikur ya kenpinl †.

⁹ Uwien ɲa gènde' te wɔ ń ɲuu tí'bo, ama u gènde' te tí'ɲmɛre tí'Yonbdaan *Yesu Kristo bo ne. ¹⁰ Tinbi bo ne u kpo', ɲɔ ti fuobe bii ti kpo' la, tinbi nin wɔn ń li te ki te. ¹¹ Nen bo, li saakreh men tɔb ya gbɛnɛnt, kí li toreh tɔb, ní'tekjim ń li faakreh ten ni teh ma fɛnfɛnnɔ.

Igbierfɔrke nin ifuonde

¹² Ti'yaabe, ti tɔkeh ne ki teh ní li bùh binib bà sɔnh Uwien ya tuonl ní'ni nin inunmɔn, ki likeh ne Yonbdaan ya sen ni, ki gbiereh ne nno. ¹³ Ní li boh be ki gbiekeh, kí li yíe be bí'tuonl bo. Cère men ni'ke ya yenm ń li do tɔb bo.

† Pɔl ya bùol unisaal ya yenmaale te u'yul ni ne. Ne miɲmienm te ten tikur ya kenpinl ki lieke iyenmaale bo ɲɔ usenpol la fre yi.

¹⁴ Ti'yaabe, ti gbiereh ne ní li tɔkeh bà yé ikpaayuon †† nno ki teh be ń liike bí'yul bo, kí li biendeh bi-jɛwaandenb ya fèl, kí li toreh bà yé bijjinb, kí li ɲmɔbe kuminku binib ke bo. ¹⁵ Liike men ni'yul bo, ki la cère unil tien' u'tɔ ibiere la, wɔ ń tu wɔ fèn. Ama li nuunh men uyo ke ní li teh ní'tɔb nin binitɔb ke nà mɔn.

¹⁶ Cère men ni'yenm ń li sɔnge uyo ke, ¹⁷ ní li tuu ki kàareh, ¹⁸ kí li faareh Uwien isen ke ni, kimɛ Uwien yíe *Yesu Kristo bo ní li teh nno ne.

¹⁹ La piendeh men *Fuoñaanm ya tuonl, ²⁰ ki la yih bi sɔkndeh Uwien ya gbɛr tà nno fɛnm. ²¹ Li tùɔreh men ki fiinh tibont ke, tà mɔn la, ní li ɲuuke tun. ²² Wie men ibiere ke ya bol.

²³ Uwien, uyenduɔn ya daan nin u'yul ń cère ní li yé u'yaab kí tì gben. Wɔ ń guure ni'ke mɔnmɔnm ‡ ɲɔ tí'Yonbdaan *Yesu Kristo ya babaadaali ni la li ɲmɔbe biil. ²⁴ Wà yin' ne nno yé umemɔndaan ne, u li tien nen ke.

²⁵ Ti'yaabe, li kàareh men ki dienɛ te. ²⁶ Ní fuonde tí'yaab ke mɔnmɔnm. ²⁷ N tɔkeh ne Yonbdaan ya yel bo ne ki teh ní kàan kugɔnku kuu nɔ tí'yaab ke ya nun bó.

²⁸ Tí'Yonbdaan *Yesu Kristo ń juoke ne.

†† Bi li fre kí lebre bà yé ikpaayuonkí ye bà fuobe fɛnfɛnm mɔ.

‡ Bi lebre' iñɔbon yà kí ye ni'ke mɔnmɔnm nno; i kele' Grɛkmɛ ya lenm ni ki ye: Wɔ ń guure ni'yenm nin ní'naank nin ní'gbɛnɛnt ne.

2 Tesalonik yaab

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Kugbɔnku kuu ya cincinm bi tɔke' ki ye binib bita ne kele' kù, ama Pɔl ne yé kugbɔnku bugben ya kɛlm ya sɛnlier. Bi kele' kugbɔnkpɛku ki de' Tesalonik yaab ma nɔɔ, ni ya puoli bó ne Pɔl cii' ni'bo' ya nib biba lienh ki teh Yonbdaan Yesu liebe' ní ɔɔ. Tigber nɔɔ saa' Tesalonik yaab ya yɛnm cɛen. Ne ba ji ben bi li tien ma. Biba dɔan' ka ji sɔnh tɔon. Nen ne cère' Pɔl kele' kugbɔnku kuu wɔ ɔ saake bi'gbenent be ɔ li co bi ɔmɔbe mitekjim mà nɔ kenken, ki li sɔnh itɔon mɔ.

Liyul 1 ni, Pɔl cin' ki faareh Uwien Tesalonik yaab ya yíem nin bi'tekjim bo ne, ki tɔke' ki ye Uwien li dɛre bà jèndeh be nɔɔ ya tub kí tu lifɛnl, kí jènde bà ɔa boh Yesu Kristo ya gbɛmɔnmɔnt nɔɔ lidaali là u li baa ní nɔɔ.

Iyul 2 ni, Pɔl tɔkeh nà li liere Yonbdaan ya baam usɛn ya gber ne. U ye wà li yíe Uwien ya ɔɔbɔ bó li ɔɛn u'ba upaan bo, kí tuln binib pɛpel ne kí yaan Yonbdaan ɔ baa ní. U tɔke' be ki ye be ɔ li se mitekjim ni nì faa.

Iyul 3 ni, Pɔl tɔkeh bà yé ikpaayuon nɔɔ ki teh be ɔ liike bi'yul bo, kí li sɔnh ki jinh bi'ɔɔje bo.

Pɔl tì fɔre' kugbɔnku kuu nɔ nin micɛbm ne.

Ifuonde

1 Min Pɔl nin Silfen † nin Timote ne kieh kugbɔnku kuu tí de Kristo ya taanl là te Tesalonik ya du ni ki yé ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo yaal nɔɔ.
² Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ɔ juoke ne, kí de ne uyenduɔn.

Yonbdaan li baa ní kí bu binib tibuur

³ Ti'yaabe, nì kpɛ tí li faareh Uwien ni'bo uyo ke ne, ni yé nibonn nà cuube ne, kime ni tɔɔreh ki teknh *Yesu ki jinh mɔnmɔnm, ne ki tɔɔreh ki yíe tɔb mɔ mɔnmɔnm.
⁴ Nen bo ne ti tɔkeh Uwien ya táantɔ ni, ti'yɛnm sɔnge ni'bo ki tì kpɛ ma bo, kime nin bi teh ne nà bre, ki jèndeh ne ma ke nɔɔ ni tɔɔreh ki mɔh mitekjim ni ki joh inun bó ne.

⁵ Nen ne wɔngeh ki teh Uwien buh tibuur tu'donbó, kime ijend nɔɔ ne li cère Uwien ɔ ye ni kpɛ ní kɔ u'bel là ni jèndeh li'bo nɔɔ ni.
⁶ Imɔn, Uwien li tien nà cuube ne. Binib bà jèndeh ne nɔɔ, u'ɔɔ li jènde be ne kí tu ni'fɛnl,
⁷ kí de ninbi bà jèndeh nɔɔ nin tinbi lifuorl lidaali là Yonbdaan Yesu li puɔ paaki bó ní nɔɔ. U li puɔ ni'bo ní nin Uwien ya tondtɔdenb ne,
⁸ kí li te umupien ni ki we ní. U li dɛre bà ɔa yíe Uwien ya gber nɔɔ nin bà ɔa boh ti'Yonbdaan Yesu ya gbɛmɔnmɔnt nɔɔ ya tub.
⁹ Bi'tudɛre nɔɔ si: u li cère be ɔ kɔ ijendcien ni kí li tuu ki te len. U li ɔɔre be kí jende u'nun bó, ba ji li le u'tuɔm nin u'kpɛke.
¹⁰ Nì li tien nɔɔ lidaali là Yonbdaan li baa ní ɔɔ be ɔ pèke wɔ, kí ɔuɔre wɔ kí ɔɛ bà ke teke' wɔ ki jin', kí yé u'yaab nɔɔ bo ne. Ni'ɔɔ te len, kime ti tɔke' ne u'gber ma nɔɔ ni teke' tù ki jin'.

† Liike 1 Tesalonik 1:1.

¹¹ Nen bo ne ti kàareh ki dienh ne uyo ke ɔɔ ti'Wien ɔ ye ni kpɛ u'yin, kí li toreh ne nin u'tuɔm ní li teh ni nuunh ní tien mimɔnm mà ke nɔɔ, kí cère ní li sɔnh itɔon yà wɔngeh ki teh ni ɔmɔbe mitekjim.
¹² Ni teh nɔɔ la, ninbi bo ne bi li kpɛke Yonbdaan Yesu, ne u'ɔɔ ɔ kpɛke ne, kí ɔɛ ti'Wien nin wɔn Yonbdaan *Yesu Kristo ya juokm bo.

Nà li liere Yonbdaan ya baam usɛn

2 Ti'yaabe, Yonbdaan *Yesu Kristo ya baam nin ti'taanm u'saan ya gber bo ne ti tɔkeh ne ki teh:
² bi tɔke' ne ki ye Yonbdaan ya babaadaali baa' la, ni la cère nè ɔ kɔ kí ɔaabe ni'yɛnm, ki la cère nè ɔ sɛn ni'fɛl. Nba la, bi li tɔke kí ye *Mifuoñaanm ne cère' bi len' tigber nɔɔ, mitɔm la, bi li ye tù ɔɛn' tinbi saan ne bii tinbi ne kele' kugbɔnku ki ye nɔɔ.

³ La li ɔ cère men uba ɔ ɔɛ isen iba kí lere ne. Kí yaan Yonbdaan ya babaadaali ɔ baa nɔɔ binib li yie Uwien ya ɔɔbɔ bó ki yebe, ne wà li yie Uwien ya ɔɔbɔ bó, ki juore fɛnm Uwien li dɛre u'tub nɔɔ mɔ li ɔɛn u'ba upaan bo.
⁴ U li yé unɛnnɛnd ne, kí ye u cɛn' Uwien nin binib pukeh tibont tà ke nɔɔ. U li kɛle Uwien ya duku ni mɔnmɔm kí yin u'ba Uwien.
⁵ Na tien ki ye n laan là te ni'saan ma nɔɔ, n là tɔke' ne tigber tuu kɔ-kɔ?
⁶ Ni ben nà co wɔ fɛnfɛnɔ. U'yo lá baa' la, u li ɔɛn u'ba upaan bo.
⁷ Kime wà li yie Uwien ya ɔɔbɔ bó nɔɔ ya tuɔm mà buɔ nɔɔ ya tɔon cin'-a! Nì ji sien' wà piendeh mè nɔɔ ne ɔ dɔan mè.
⁸ U ya yo ne u li ɔɛn upaan bo, ne Yonbdaan ɔ piebe u'bo, wɔ ɔ kpo. Yonbdaan li baa ki li windeh ma nɔɔ ne li cère ubiɔɔ bugben ya gber ɔ gben.
⁹ Wà li yie Uwien ya ɔɔbɔ bó nɔɔ lá baa' la, u li ɔmɔbe *Satan ya tuɔm ne, kí li teh micincilm nin miyɔkm ya bont ke

ya bol ki lereh binib. ¹⁰ U li tien mibiernm ke ya bol, kí tuln binib bà buoh, kime ba tuo' be n' li yie tigbemònt tà li cère be n' n'gere ma n' n' n' cère' bi buoh. ¹¹ Nen bo ne Uwien dienh be mituom mà tulndeh be, ki cèreh bi teknh kutonnenku ki jinh. ¹² N' n' n' Uwien li biin bà n' teke' gbemònt ki jin', ki fe nà bre ya tienm n' n'.

Uwien ne gènde' ne, cère men ni'tekjim n' li faa

¹³ Ti'yaab bà Yonbdaan yie be, tinbi ben w' n', n' kpe ti li faareh Uwien ni'bo uyo ke ne, kime Uwien là gènde' ne haali ucincinyo ní n'gere ne, kí n' n' *Mifuoñaanm mà teh ne u'yaab n' n' nin ni teke' tigbemònt ki jin' ma n' n' bo. ¹⁴ Nen bo ne u yin' n' n' kí k' ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya kpieke ni, kí n' n' ti t'ke' ne tigbemònt tà n' n' bo. ¹⁵ Nen bo, ti'yaabe, gore men kí li se mitekjim ya sen ni m' n' m' n', kí li n' uke ti là w' n' n' ne miw' n' n' mà, buñ' n' ni bii ti kele' nà kugb' n' ni ki de' n' n' n'. ¹⁶ Ti'Yonbdaan *Yesu Kristo nin u'yul nin ti'Baa Uwien wà yie te, ki tuu ki saakreh ti'gbenent, ki cère' ti n' n' lidendenl là m' n', kí n' n' u'juokm bo n' n' ¹⁷ n' saake ni'gbenent, kí de ne ufaa ní li tuu ki teh nà m' n' ni' t' n' nin ni'lenm ni ke.

Li kàareh men ki dienh te

3 T' n', ti'yaabe, li kàareh men ki dienh te n' n' Yonbdaan ya gber n' li yereh ni'ke saan tontonm, kí li n' n' ukpieke ten t' n' n' ukpieke ni'du ni ma bo. ² Li kàareh men, Uwien n' n' n' n' binib bà bre n' n' ti kende' n' n' ya n' n' ni, kime na yie binib ke ne teke' ki jin'. ³ Yonbdaan yie umemòndaan ma n' n' u li de ne ufaa, kí lèkn ni'bo, usenpol ubier' n' la fre ne. ⁴ Kí n' n' Yonbdaan bo ne ti du ni'bo ki ye ti t'ke' ne nà n' n', ni teh nen ne, ki li tuu ki teh n' n'. ⁵ Yonbdaan n' n' pekre ni'yenm ní bende Uwien ya yiem, kí li n' n' Kristo ya minku.

Unil ke ya nun n' li m' n' it' n' bo

⁶ Ti'yaabe, ti t'keh ne Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo ne ki teh: ni'yo wà ke n' n' yie tuonl ya gber †, ka pe ti là w' n' n' ne miw' n' n' mà n' n' bo la, ní wie u'gber. ⁷ Kime ninbi nin ni'yul ben ki ye n' n' kpe ní tekni t' taal ni ne. Ti là te ni'saan uyo wà n' n', ta là yie kpaayuon †† ka mieh uba jier ki jinh. Ti là s' n' n' it' n' nin inunm' n' n' n' n' n' nin wien ni n' n' ti la li yie uba bo tukl. ⁹ Na yie ta là n' n' be sen tí ji ni'nuo ni ne, ti là yie tinbi nin ti'yul n' w' n' n' ne miseknm n' n' tekni t' taal ni ne. ¹⁰ Kime ti là te ni'saan uyo wà n' n', ti là t'ke' ne ki ye wà ke n' n' yie tuonl ya gber la, u la ji m' n'. ¹¹ Nin nen ke ti cii' bi ye ni'ni biba yie ikpaayuon ne, ka s' n' n' niba nin nit' n' n', ki cuonh ki k' n' bit' n' ya gber ni. ¹² Ti t'keh bi ya nib ne Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo, ki teh be n' liike bi'yul bo, kí li te suoo, kí li s' n' n' ki jinh bi' n' n' bo. ¹³ Ti'yaabe, ninbi ben w' n', la n' n' men ni'gbenent mim' n' n' ya tienm ni.

¹⁴ Ni'ni wà n' n' boh ti kele' tigber tà kugb' n' n' kuu ni la, ní sekn udaan, kí wie u'gber n' n' ife n' cuo w'. ¹⁵ Ni la taa' w' kí tien ten u yie ni'nennend ne ama ní li sureh w', kime u' m' n' yie ni'yo ne.

Ifuondf' n' ke

¹⁶ Yonbdaan uyenduon ya daan nin u'yul n' li dienh ne uyenduon uyo ke isen ke ni. Yonbdaan n' li te nin ni'ke.

¹⁷ Min P' n' nin n'yul ne kele' ifuonde yii n'. N' g' n' n' ke ni n' kieh n'yel ma s' n' n'.

¹⁸ Ti'Yonbdaan *Yesu Kristo n' juoke ni'ke.

† Liike 1 Tesalonik 5:14. †† Liike 1 Tesalonik 5:14. ‡ Kí n' n' Kugb' n' n' kuu ya cinm kí lá baa 3:16 P' n' n' lienh ne uba kieh, ama w' n' nin u'yul ne kele' migbiirm 17.

1 Timote

Nà wɔngɛh kugbɔnkɔ kuu te ma bo

Pɔl keɛle' Timote tigbɔnt tule nɛ. U keɛle' tɔ̀ ki laa' u caan' Kristo ya tɔ́an ɔ̀ nɔ̀ ji sien' bi li liike yɛ ma bo ɔ̀ Kristo yaab ń faake mitekjim ni nɛ. Timote ya naa yé Suf nɛ ki pɛ Kristo ya sɛn bo, nɛ u'baa yé grek ka pɛ Kristo ya sɛn bo. Timote là tɛ ki sɔ́nh nin Pɔl nɛ ki piere' wɔ isen yà yɛbe ya jom.

Kugbɔnkɔpiɛku kuu ni, Pɔl tɔ́keh Timote u li tien ma kí liike Kristo ya tɔ́an nɔ́ nɛ. U tɔ́ke' wɔ ki ye binib biba te itáan nɔ́ ni ki wɔ́knh miwɔ́knh mà ɔ̀ ɔ̀ kpe sɛn (1:3-7; 4:1-4; 6:3-5), ki teh tibont tà te uɛndun wuu ni nɔ́ ya tuba ɔ̀ nɔ́, ki teh binib ń dɔ́an upiikuɔ́n, ki la jinh tijier tubambɛ. Nɛn bo nɛ Pɔl tɔ́ke' Timote ki ye wɔ ń tiere Kristo yaab kí ye: Uwien ńɛn' nà ke nɔ́ nɔ́ mɔ́n nɛ.

U wuɔ́n' wɔ u li tien ma kí gɛnde itáan nɔ́ ya ciɛnb, ki gbierɛ' binib bɛ ń li pukeh Uwien, kí li kàareh wɔ (iyul 2), ki tɔ́ke' itáan nɔ́ ya ciɛnb li fuobe ma bo (iyul 3).

Pɔl tɔ́ke' Timote ki ye wɔ ń li likeh itáan nɔ́ ke mɔ́nmɔ́nm (iyul 4-6).

Ifuonde

1 Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ. Uwien tí'Nmiɛnl nin Yonbdaan *Yesu Kristo wà yé tí'dɛndɛnl nɔ́ nɛ ye ń li yé u'tond. ² Timote, n kieh kugbɔnkɔ kuu ń de sin nɛ. A yé n'bumɔ́nk kí ńɛ ti ɔ̀mɔ́be mitekjim mà nɔ́ bo nɛ. Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ń juoke ɔ̀, kí muɔ ɔ̀ mɛɛɛkm, kí de ɔ̀ uɛnduɔ́n.

Liike a'yul bo nin biwɔ́nwɔ́knɔ̀ bà tulndeh binib nɔ́

³ N là joh Maseduɔ́n ya tinfenm bó ma nɔ́, n là sure' ɔ̀ ɔ̀ juore Efes ya du ni, kí pien binib bà te len ki wɔ́knh miwɔ́knh mà ɔ̀ ɔ̀ kpe sɛn nɔ́ nɛ. ⁴ Bi la ji ń li tuuke gbeyienkaar nin bi'yaajɛb ya yel yà bi findeh 'ɔ̀bo ka gbendeh nɔ́ bo. Nɛn nɛ cɛreh miniem bàareh. Na cɛreh binib bendeh Uwien bonde' ma bo wɔ ń ɔ̀mɛn binib kí ńɛ mitekjim bo. ⁵ N là sure' ɔ̀ ɔ̀ pien bɛ ɔ̀ bɛ ń li yé binib bà ya fɛl bo ɔ̀ ɔ̀ mɔ́be jɔ́knt, kí li yíe tɔ́b, kí li ɔ̀mɔ́be iyenmaalmɔ́nmɔ́n, kí li ɔ̀mɔ́be mitekjimɔ́nm.

⁶ Binib biba te, ka ji pɛ u ya sɛn bo, bi tɔ́re' nɛ, ki lienh gbɛfenfenm, ⁷ ki yih bi'ba *Yiko ya wɔ́nwɔ́knɔ̀, ka ben bi lienh nà nɔ́ ya tingi, ki niireh nin bi cɛ nà bo nɔ́.

⁸ Ti ben ki ye *yiko mɔ́n nɛ, nì yé unil taah wɔ ki sɔ́nh itùon ni'donbó la. ⁹ Tùore mɛn kí cii kí ye yiko ɔ̀ te ki de' nimɔ́n, ama u te ki de' bà ɔ̀ boh wɔ nin bà yíe' Uwien ya ńɔ́bu bó nin bà ɔ̀ pɛ Uwien bo nin bibierdenb nin bà yindeh Uwien nin u'bont ke nin bà kuuleh bi'naambe nin bi'baambe nin bà ke yé binikub nin ¹⁰ isɔ́nɔ́nd nin bà dɔ́an' bipiib ki duɔ́ndeh nin bi'jɛtɔ́b nin bà kuoreh iyonbe nin bitonnɛndɛnb nin bà poleh itonnɛnpòl nin bà ke yíe' miwɔ́knh mà kpe usen nɔ́ nɛ. ¹¹ Mi ya wɔ́knh nɛ pɛ tigbɛmɔ́nmɔ́nt tà wɔ́ngɛh

Uwien ya kpiɛke nɔ́ bo. Uwien uɛnduɔ́nciɛn ya daan nɛ taa' tɔ̀ ki ɔ̀kn' nni.

Pɔl faareh Yesu Kristo

¹² Yonbdaan *Yesu Kristo nɛ de' nni mituɔ́m. Nɛn bo nɛ n faareh wɔ. U du n'bo nɛ ki gɛnde' nni ń sɔ́n u'-tuonl. ¹³ Uyo uba n là lienh u'bo fenfenm nɛ, ki jɛndeh u'rib, ki bre ka muɔ bɛ cɛɛkm, ama u muɔ' nni mɛɛɛkm, kime ma là ben n teh bà, ka laan là teke' wɔ ki jin' mɔ. ¹⁴ Yonbdaan *Yesu Kristo ya juokm yɛbe ki gbien' ma nɔ́ nɛ u cɛre' n teke' wɔ ki jin', ki yíe wɔn nin u'rib kɛ. ¹⁵ Tigber tuu te nɛ, ki kpe binib ń tuo tu'kɛ. Tun si: *Yesu Kristo baa' uɛndun wuu ni, wɔ ń là ɔ̀mɛn bibierdenb nɛ, nɛ min nɛ yé ubierdaan ki cɛn' bi'kɛ. ¹⁶ *Yesu Kristo muɔ' nni mɛɛɛkm, ɔ̀ min wà yé ubierdaan ki cɛn' binib kɛ nɔ́ bo wɔ ń wuɔn u ɔ̀mɔ́be sukɛ ki gbien' ma bo nɛ. Nɛn nɛ li yé kudɛku binib bà li teke wɔ, kí ji kí lɛ limiel là ɔ̀ ɔ̀ mɔ́be gbenm nɔ́ bo. ¹⁷ Binib kɛ ń li pɛkeh Uwien, kí li kpiɛkreh wɔ uyo kɛ. Wɔn nɛ yé Uwenbaabe, nil ɔ̀ lenh wɔ, u yé Uberciɛn wà tuu ki te uyo kɛ nɛ. Ami.

¹⁸ N'buk Timote, n ye ń tɔ́ke ɔ̀ tigber tà sɔ́ kí ńɛ bi là sɔ́kn' Uwien ya ńɔ́bon yà a'bo nɔ́. ńi yen bo kí mɔ́ limuɔ́l là mɔ́n, ¹⁹ kí li ɔ̀mɔ́be mitekjim nin iyenmaalmɔ́nmɔ́n. Binib biba dɔ́an' i ya yenmaale nɛ ka ji ɔ̀mɔ́be tekjim. ²⁰ Bi'ni bile si: Himene nin Aleksand. Nɛ n taa' bɛ ki ɔ̀kn' Satan, ɔ̀ bɛ ń bende kí ye na mɔ́n bɛ ń ji ń suke Uwien.

Li kàareh mɛn ki dienɛ binib kɛ

2 Nɛn bo, tigber tà yé tigbɛkpiɛkt n li tɔ́ke nɛ si: ní li kàareh ki mish Uwien, ki gbáanh wɔ, ki faareh wɔ ki dienɛ binib kɛ ² nin biberb nin udu ya ciɛnb kɛ ɔ̀ tí li

te uyenduon ni, niba la njaabe ti'yenm, kí li pe Uwien ya sen bo, kí li yé binib bà ya tetem kpe be n' li boh be.

³ Nen ne mɔn Uwien ti'Nmiel ya nun bó ki sɔnge u'yenm. ⁴ U yie binib ke n' njeere ne, kí bende kí ye u'gber yé tigbemɔnt. ⁵ Kime Uwien te uba ne. Ucenden-duol mɔ te uba ne binib nin Uwien ya siik ni. Wɔn si: *Yesu Kristo wà tien' u'ba unisaal, ⁶ ki tuo' ki teke' binib ke ya kuum ki kpo', nɔ wɔ n' de be kí wie nɔ. Nen ne wɔn' ki ye Uwien yie wɔ n' nmiel binib u ya yo ne. ⁷ Nen bo ne Uwien gɛnde' nni n' li yé *Yesu Kristo ya tond, kí li kpaandeh u'gber, kí li wɔknh tù bà nja yé Sufmbe nɔ be n' teke wɔ kí ji, kí bende kí ye tù yé tigbemɔnt ne. Ma nendeh n tɔkeh tigbemɔnt ne. ⁸ Tɔ, n yie Kristo yaab te nà saan ke la, bijeb n' li kàareh, kí findeh inuɔ, kí la cère yì n' li yé binib bà ya fɛl bo njaabe tijɔnt ya nuɔ, kí la li njaabe benpiebe, kí la li findeh nin tɔb.

Bipiib li njaabe mitetem mà

⁹ Bipiib ben wɔn, n yie be n' li guoh n' kpe upii n' li guoh ma bo ne, kí la cère bi guo la, be n' li lenh bi'fe, kí la wɔngeh bi'ba, kí la li lùoh yulòle wà faa, kí la tungeh ñòkm ya kenjɔnga wà ya daaku faa, kí la bèleh ilaan yà ya daaku faa, kí la guoh wengolkaar tà ya daaku faa. ¹⁰ Ama be n' li sɔnh itùonmɔnmɔn. Nen ne mɔn ki de' bipiib bà ke lienh ki teh bi pe Uwien ya sen bo. ¹¹ Bi wɔknh be uyo wà la, be n' li te suoo, kí li cengeh nin mi-bom. ¹² Ma n' de be sen be n' wɔkn jeb, ka n' de be cient jeb bo. Be n' li te suoo. ¹³ Kime Uwien là kpie' ki ñen' Adam ne, kí tuɔn' Efa. ¹⁴ Na yé uwe † là lere' Adam ne, u là lere' Efa ne u saa' likuɔl kí bii' Uwien. ¹⁵ Ama upii juore' kí njaabe mitekjim nin miyiem, kí pe Uwien ya sen bo mɔnmɔnm, ka wɔngeh u'ba la, timer nja n' cère Uwien la nmiel wɔ.

Kristo ya táan yaab ya senlierl li te ma bo

3 N ye n' tɔke tigber tà nɔ tù te ne. Unil yie wɔ n' li likeh Kristo ya taanl la, u gɛnde' lituonmɔnmɔn ne. ² N' kpe Kristo ya taanl yaab ya senlierl n' li yé unil wà nja njaabe biil ne, kí li njaabe upii uba, kí li coh u'ba tibont ke ni, kí li njaabe miyenm, kí li yé unil wà bi boh wɔ, kí li teknh bicenb, kí li yé unil wà li fre kí wɔkn binib Uwien ya gber mɔnmɔnm, ³ kí la taa' u'ba kí de daam, kí la njaabe jer. Wɔ n' li nje nin binib ke, kí la findeh nin nib, kí la cère u'nun n' li mɔn ilike bo, ⁴ kí li likeh u'dencenl mɔnmɔnm, kí cère u'bumu n' li ciuh litubl, kí njaabe mibom n' kpe kibuk n' li njaabe mibom ma bo. ⁵ Kime unil nja n' fre kí liike u'dencenl mɔnmɔnm la, u li tien mila kí liike Uwien ya taanl yaab-i? ⁶ U la li yé wà nja wɔke' Uwien ya sen ni. U yé unil wà nja wɔke' Uwien ya sen ni la, nba la, u li njaabe tigbengt, ne kí le utudere ten usenpol. ⁷ N' kpe bà nja yé Kristo yaab n' li pèkeh wɔ ne. U te nɔn la, nil nja n' len u'bo fenfenm, ne senpol ya dieku mɔ nja n' cuo wɔ.

Kristo ya taanl ya totorb li te ma bo

⁸ Kristo ya taanl ya totorb mɔ li yé binib bà bi boh be ne, kí la li yé iñuɔn ilele ya nib, kí la taa bi'ba kí de daam, kí la jinh pònt. ⁹ Kí cère jɔknt la li te bi'fɛl bo nɔ be n' li pe tigbemɔnt tà Uwien kpiire' tù nɔ bo. ¹⁰ Be n' kpie kí fiin be kí liike bi'tetem te ma bo kí yaan. Bi laa' ba njaabe biil la, bi li fre kí li sɔnh bitotorb ya tùon. ¹¹ Bipiib bà yé bitotorb mɔ li yé binib bà bi boh be ne, kí la lienh tɔb bo fenfenm, kí li coh bi'ba tibont ke ni, kí li yé bipiib bà bi du bi'bo isen ke ni. ¹² Kristo ya taanl ya totorb li njaabe upii uba uba ne, kí li likeh bi'bumu nin bi'dencen mɔnmɔnm. ¹³ Kime binib bà sɔnh bitotorb ya tùon mɔnmɔnm nɔn ya yel li kpient ne. Bi njaabe midum kí gbien' bi teke' *Yesu Kristo kí jin' ma nɔn bo.

Nà cère' Pɔl kele' kugbɔnku kuu nɔ

¹⁴ N kieh nje kugbɔnku kuu nɔ kí daan n' li baa a'saan na n' wɔke ne. ¹⁵ Ma li baa' tonm mɔnmɔn la, kugbɔnku kuu li cère á bende a li njaabe mitetem mà Uwien ya nib ni. Binib nɔn yé Uwien limiel ya daan ya taanl ne. Li te ten likpenkpenl ne kí co tigbemɔnt kí dienh tù mi-tuɔm.

Uwien kpiire' tigbebɔlkaar kí wɔn' binib

¹⁶ Imɔn, Uwien bo ya paanm ya gber tà buɔ u kpiire' tù nɔn yé tigbecient ne. Kristo ne yé tigber tà buɔ nɔn, kí tien' u'ba unisaal, kí ñen' u'ba upaan bo *Mifuoñaanm ne wɔn' kí ye u yé ugbemɔndaan, u cère' Uwien ya tondb laa' wɔ, bi kpaande' u'gber bà nja yé *Sufmbe ni, ne binib teke' wɔ uñendun ni kí jin', Uwien taa' wɔ u'kpieke ni kí don' paaki bó. ††

Miwɔknm mà nja kpe sen ya gber

4 *Mifuoñaanm len' n' wien kí ye ufɔfɔryo binib bi-ba li wie mitekjim ya gber, kí paan isenpol tulndeh binib kí cèreh bi wɔknh miwɔknm mà nɔn bo. ² Bi li cère binib bà yé iñuɔn ilele ya nib, kí yé bitonnendeb, ibiere tebe' bi'yenm ten kudieku kua nja njaabe nmiel nɔn, n' tuln be. ³ Binib bugben kùɔndeh upiikuɔn nin tijer tubambe ya jim ne. Uwien ne ñen' tijer nɔn nja binib bà teke' wɔ kí jin' kí ben tigbemɔnt nɔn n' li jinh tù, kí faareh wɔ tu'bo. ⁴ Uwien ñen' tibont tà ke nɔn, tù mɔn ne. Ti la sèngeh tuba, ti jinh tà ke la, tí li faareh wɔ tu'bo. ⁵ Kime Uwien ya gber nin ikaare ne mɔngreh ni-bonn ke.

Pɔl tɔke' Timote u li te ma bo u'tuonl ni

⁶ A wɔknh Kristo yaab tigber tuu nɔn la, a li yé wɔn *Yesu Kristo ya tonsɔn wà mɔn, kí cère Uwien ya gber tà a teke' tù kí jin' nɔn nin miwɔknmɔnmɔnm mà a

† Bi li fre kí lebre Uwien taa' wɔ u'kpieke ni kí don' paaki bó kí ye

†† Bi li fre kí lebre Uwien taa' wɔ u'kpieke ni kí don' paaki bó kí ye Uwien cère' u'kpieke yebe mɔ.

tiwengolkaar la, cère mèn ti'yenm ñ li sɔnge tu'bo.

⁹ Ama binib bà ya nun mɔn lifaal bo nɔɔ luh mibiikm ni nɛ. Tijòrbont tà yebe, ki bre ya mɛnku li cuo bɛ tɛn kudiekɛ, kí cère bɛ ñ kɔ mikuum ni kí juore fɛnm.

¹⁰ Kime ilike ya yíem yé ibiɛre kɛ ya ñaan ya uba nɛ. Binib biba taa' bi'ba ki de' ilike ma nɔɔ nɛ ki tùre', ka ji pɛ tekjim ya sɛn bo, nɛ ki nuun' bi'ba bo ijendciɛn.

¹¹ Sin Uwien ya nilɔ, la paan nɛn kɛ bo, kí li yé unil wà cuube, kí li pɛ Uwien ya sɛn bo, kí li ñmɔbe mitekjim, kí li ñmɔbe miyíem nin kuminku, kí li ñmɛ nin unil kɛ.

¹² Mò mitekjim ya muɔl mɔnmɔnm, kí li nuunh limiel là ña ñmɔbe gbenm. Uwien yin' ñɛ li ya miɛl bo nɛ, kí ñɛ lidaali là a len' mɔnmɔnm bimɔnkunb bà yebe ya nun bó ki ye a teke' wɔ ki jin' nɔɔ. ¹³ N sureh ñɛ Uwien wà dienh tibont kɛ limiel nin *Yesu Kristo wà là kun' imɔn mɔnmɔnm Pɔns Pilat saan nɔɔ ya nun bó nɛ. ¹⁴ Li boh n tɔke' ñɛ nà kɛ nɔɔ, kí li wien, kí la li ñmɔbe biil kí tì baa uyo wà Yonbdaan *Yesu Kristo li baa ní nɔɔ.

¹⁵ Uwien sien' uyo wà nɔɔ lá baa' la, u li cère wɔ ñ baa ní. Uwien nɛ yé uyenduɔn ya daan. Wɔn baba nɛ yé tibont kɛ ya Cɛnbaa, ki yé bibɛrb kɛ ya bɛr, ki yé yonbdɛnb kɛ ya Yonbdaan. ¹⁶ Wɔn baba nɛ ña ñ kpo, ki

te kuwenwenku kùà ni uba ña ñ fre kí kɔ ku'ni. Uba ña kpele ki laa' wɔ, ka li li fre kí lɛ wɔ mɔ. Wɔn si kupɛn-pɛku nin mituɔm uyo kɛ. Ami.

¹⁷ Tɔke binib bà yé bifàadɛnb uɛndun wuu ni nɔɔ kí ye bi la li ñmɔbe gbengt, ki la li du lifaal nɔɔ bo, kime li yé mitafaam nɛ. Ama bɛ ñ li du Uwien bo, kime wɔn nɛ dienh tɛ tibont kɛ ki gbiekeh ñɔ tí li jondeh tu'bo.

¹⁸ Tɔke bifàadɛnb nɔɔ kí ye bɛ ñ li teh mimɔnm, kí li sɔnh itùon yà mɔn ki gbien', kí li punh ki la cuɔleh, kí li gbiinh bi'bont nin binitɔb. ¹⁹ Bi teh nɔɔ la, bi taakeh lifaal là mɔn ka ñ saa nɛ ki blinh bi'ba wenli bo bɛ ñ wun lɛ limɛmɔnl.

Tigbɛfɔrkaar

²⁰ N'ɔ Timote, li likeh Uwien guun' ñɛ nà nɔɔ mɔnmɔnm. La paan gbɛfɛnfɛnm bo, kime tà kpe Wien ya sɛn, ki la paan bi niɛh miniɛm mà ki maaleh ki teh bi ñmɔbe mibɛnm nɔɔ mɔ bo. ²¹ Binib biba lienh ki teh bi ñmɔbe mi ya bɛnm nɛ ki tùre', ka ji pɛ tekjim ya sɛn bo. Uwien ñ juoke nɛ.

2 Timote

Nà wongeh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kele' kugbɔnlieku kuu ki de' Timote igbierfɔrke nɛ. U kele' kugbɔnku kuu uyo wà u te lipɛkl ni nɔɔ nɛ (2:9). Binib bà yebe là wíe' wɔ nɛ (1:15; 4:10-16). U là ben ki ye u'kuum ya yo baa'-a (4:6), nɛ u cɛbreh u'tonsɔnlie Timote wà u yíe wɔ ten u'buk nɔɔ.

Kugbɔnku kuu tiereh Pɔl ya fuobm bó nɛ. U là sɔn' Yesu ya tond ya tòn ki wɔkn' binib, ki jin' ijend tigbɛmɔn-mɔnt ya tɔkm bo. Pɔl gbiere' Timote ki tɔke' wɔ ki ye wɔ ñ tuo kí ji ijend Kristo ya tòn bo (2:1-13), ki tɔke' wɔ ki ye wɔ ñ li wɔknh Uwien ya gber mɔnmɔnm (2:14-4:15). Nɛn bo, wɔ ñ dàan iñɔbon bo ya finfinde, kí búle bà teh tibont tà ña kpe sɛn nɔɔ ibuwɔn, kí tɛkn wɔn Pɔl ya taal ni, kí tùcre kí li pɛ Pɔl nin biwɔnwɔkntɔb wɔkn' nà nɔɔ bo.

Ifuonde

1 Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo, ki tɔkeh binib Uwien pòn' lipuonl ki ye u li de bɛ limiel là *Yesu Kristo bo nɔɔ ya gber. ²Timote, n kieh kugbɔnku kuu ñ de sin nɛ. A yé n'buk kà n yíe kè nɛ. Baa Uwien nin ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ñ juoke ñe, kí muɔ ñe micɛɛkm, kí de ñe uyenduɔn.

Pɔl saakreh Timote ya gbenent

³N faareh Uwien wà n pukeh wɔ nin lifèl là ña ñmɔbe jɔknt ten n'yaajɛb là teh ma bo nɛ. N tuu ki tien a'bó n'kaare ni ñɔnku nin wien ni nɛ. ⁴N tiere' a'muɔ bó la, ni naan ñ pɔk kí lɛ ñe nɛ, ña n'yɛnm ñ sɔnge kí gbien. ⁵Ma sunde' a ñmɔbe mitekjimɔnm mà nɔɔ bó. A'yɛ Loyis nin a'naa Enis nɛ kpiɛ' ki laa' mitekjim nɔɔ. Nɛ n du ki ye a'mɔ ñmɔbe mi ya tekjim nɛ.

⁶Nɛn bo nɛ n tiereh ñe, á fikre Uwien là de' ñe *u'-Fuoñaanm ya paabu bùa nɔɔ ya tuɔm uyo wà n là yuon' n'nuɔ a'bo, ki kàare' ki de' ñe nɔɔ. ⁷Kime Uwien de' tɛ *Mifuoñaanm mà nɔɔ ña cèreh ti tiinh jɛwaanbu, ama mì dienh tɛ mituɔm nɛ, ki cèreh ti yíe binib, ki coh ti'ba. ⁸Nɛn bo, li kundeh Yonbdaan bo imɔn ki la tiinh fɛ, ki la cèreh fɛ ñ li ñmɔbe ñe min wà te lipɛkl ni u'bo nɔɔ bo. Ama Uwien ya tuɔm bo, cèreh min nin sin ñ li jèndeh tigbɛmɔnmɔnt bo. ⁹Wɔn nɛ ñmien' tɛ, ki yin' tɛ, ki tien' tɛ u'yaab. Na yé ti'tuon bo nɛ u tien' nɔɔ, ama u cèkre' u'yɛnm nɛ ki tien' nɔɔ. *Yesu Kristo bo nɛ u tien' tɛ tinimɔnt ki laa' wa laan ñen' uɔndun. ¹⁰Fɛnfɛnno wɔ, ti'Ñmienl *Yesu Kristo baa' ki wuon' tɛ tinimɔnt nɔɔ. Wɔn nɛ gben' mikuum ya tuɔm, ki ñen' limiel là ña ñmɔbe gbenm upaan bo kí ñe u'gbɛmɔnmɔnt bo.

¹¹Tigbɛmɔnmɔnt nɔɔ bo nɛ Uwien gènde' nni ñ li yé *Yesu ya tond, kí li tɔkeh tù binib, kí li wɔknh bɛ tù.

¹²Nɛn bo nɛ n jèndeh yíe ya jend. Ama na ñmɔbe nni fɛ, kime n ben n teke' udaan wà ki jin', ki du ki ye u li fre kí

guure u ñukn' nni nà nɔɔ kí ti baa lidaali là Uwien li bu binib tibuur nɔɔ.

¹³Li ñuuke n là tɔke' ñe tigbɛmɔnt tà nɔɔ nin mitekjim nin miyíem mà ñen' *Yesu Kristo saan nɔɔ. Cèreh tigber nɔɔ ñ li pekreh ñe. ¹⁴*Mifuoñaanm mà te ti'ni nɔɔ ya tuɔm bo, li ñuuke a cii' miwɔknm mà nɔɔ mɔnmɔnm.

¹⁵A ben ki ye bà ke yé Asi ya tinfenm ya nib nɔɔ ke wíe' n'gber ña. Bì'ni biba si: Fijel nin Hemojenn.

¹⁶Yonbdaan ñ muɔ Onesifɔr nin u'den yaab micɛɛkm, kime u sɔbe ki saakreh n'gbenent nɛ. Nin n te lipɛkl ni ma ke nɔɔ, fɛ ña cuo' wɔ n'bo. ¹⁷U baa' Erom ya du ni ma nɔɔ, u cuon' ki nuun' nni nin inunmɔn nɛ ki ti laa' nni. ¹⁸A ben u là tore' nni Efɛs ya du ni ma bo ki cen' unil ke. Yonbdaan *Yesu ñ muɔ wɔ micɛɛkm lidaali là Yonbdaan Uwien li bu binib tibuur nɔɔ.

Tuo kí li jèndeh Yesu Kristo bo

2 Sin n'buke, cèreh *Yesu Kristo ya juokm ñ li dienh ñe mituɔm Uwien ya sɛn ni. ²A là cii' tigber tà n'saan bimɔnkunb ligol ya nun bó nɔɔ, á taa tù kí tɔke binib bà bi du bi'bo, bi'mɔ li fre kí wɔkn tù binitɔb. ³A yé *Yesu Kristo ya sojamɔn nɛ, a'mɔ ñ li jèndeh u'bo.

⁴Soja sɔnh sojatuonl ki yíe wà gènde' wɔ ya yɛnm ñ li sɔnge u'bo la, wa ji li pɛ bà ña yé sojambe ya tòn bo.

⁵Unil jon' minɔnsenniɛm ka paan' minɔnm ya kùɔn bo la, wa ñ lɛ minɔnm nɔɔ ya suul. ⁶Ukpaal wà sɔnh bukpaabu ni nin inunmɔn la, wɔn nɛ li kpiɛ kí ji bukpaabu nɔɔ ya jier. ⁷Cii n tɔke' ñe nà nɔɔ ya tingi Yonbdaan nɛ li cèreh á cii ni'ke.

⁸Tiere *Yesu Kristo ya gber, u yé *Dafid ya yaabil nɛ. U kpo', nɛ ki mɛkre' bitenkpiib ni. N tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt tà nɔɔ níɔ.

⁹Tun bo nɛ bi jèndeh nni haali ki ti lòle' nni tikudɔkr ten n yé udukond nɛ. Ama Uwien ya gber tun ña lùo.

¹⁰Nɛn bo nɛ n ñmɔbe kuminku ijend ke ni, ña Uwien

gènde' binib bà nɔɔ bo, *Yesu Kristo bo, bi'mɔ́ ñ
 ñmɛrɛ, kí lɛ ukpɛkɛ wà ña ñmɔ́bɛ gbenm nɛ.

¹¹ Tigber tuu te nɛ:

«Ti kpo' nin Kristo la,
 ti li fuobe nin wɔ́ mɔ́ nɛ,
¹² Ti mìnɛde' kí pɛ u'bo la,
 ti li ji libɛl mɔ́ u'saan nɛ,
 ti ye ta ben wɔ́ la,
 u'mɔ́ li ye wa ben tɛ nɛ.

¹³ Ta yé gbɛm̀ndɛnb la,
 wɔ́n tuu kí yé ugbɛm̀ndaan nɛ,
 kime wa ñ fre kí yie u'tiema tetem.»

Li pɛ tigbɛm̀nt ya sɛn bo

¹⁴ Tiɛrɛ binib tigber tuu nɔ́, kí tɔ́kɛ bɛ Uwien ya nun
 bó, kí ye bi la li findeh ñɔ́bɔn bo, kime ifinfinde nɔ́ ña
 pukndeh niba, ì tulndeh bà cengeh yì nɔ́ nɛ. ¹⁵ Ñikn kí
 li yé unil wà ya t̀on mɔ́n Uwien ya nun bó. Li yé u'ton-
 sɔ́nl wà fɛ ña ñmɔ́bɛ wɔ́ u'tuonl bo; kí li tɔ́keh binib tig-
 bɛm̀nt mɔ́nmɔ́nm. ¹⁶ La paan gbɛfɛnfɛnm bo, ta kpe
 Wien ya sɛn, kime bà pɛ tu'bo nɔ́ t̀rɛh Uwien ya sɛn
 kí joh nɛ. ¹⁷ Bi wɔ́knɛ miwɔ́knɛ mà nɔ́ bre tɛn
 linatuɔ́nɛl nɛ kí bukeh kí joh. Bi ya biba si: Himene nin
 Filetɔ́s. ¹⁸ Bi t̀rɛ' nɛ ka ji pɛ gbɛm̀nt ya sɛn bo, kí lienɛ
 kí teh Uwien mɛkre' bitenkpiib ñɔ́. Bi lienɛ nɔ́ ma nɔ́
 nɛ cɛrɛh binib biba wiɛnh bi'tekjim. ¹⁹ Nin nɛn kɛ ñɔ́,
 Uwien pu' litɛnpuul là nɔ́ faa nɛ. Bi kele' tigber tà sɔ́
 li'bo: «Uwien ben binib bà yé u'yaab», kí liebe' kí kele' kí
 ye: «Wà kɛ yé Uwien yɔ́ la, wɔ́ ñ dàan nà bre ya tienm.»
²⁰ Na yé ñ̀kɛm nin likkur ya jietienwɛnt baba nɛ te
 idɛncɛncien ni, idɔ́ nin tiyɔ́kr yaar mɔ́ te nɛ. Bi taah tu-
 ba kí sɔ́nh it̀onmɔ́nm nɛ, kí taah tutɔ́r kí sɔ́nh tibr
 ya t̀on. ²¹ Unil dàan' miwɔ́knɛ mà ña kpe sɛn la, u li
 naan it̀onmɔ́nm ya jietienwɛnku nɛ. U li yé
 Yonbdaan yɔ́ nɛ, kí li ñmɔ́bɛ u'bo lituonl, kí li yé wà
 bonde' wɔ́ ñ li tuu kí teh nà mɔ́n.

²² La paan bifɛnb fɛ tibonbiert tà nɔ́ bo. Li nuunh á li
 teh nà cuube, kí li ñmɔ́bɛ mitekjim nin miyiem, kí li kpe
 uyenduɔ́n ya sɛn. Li te nɔ́ nin bà muɔ́h kí yih
 Yonbdaan bi'fɛl bo ña ñmɔ́bɛ jɔ́knt nɔ́. ²³ Dàan mi-
 j̀rniem, kime ma ñmɔ́bɛ kpɛle. A ben kí ye men nɛ
 bàareh nin ik̀nk̀n, ²⁴ nɛ na kpe Yonbdaan ya tonsɔ́nl ñ
 li kɔ́nh jɛr. U li yé unim̀n nɛ unil kɛ bo, kí li fɛh kí
 wɔ́knɛ binib Uwien ya gber, kí li ñmɔ́bɛ kuminku isɛn
 kɛ ni, ²⁵ kí li pekreh binib bà niɛh nin wɔ́ nin lifɛsɔ́ngl.
 Nba la, Uwien li cɛrɛ bɛ ñ lèbrɛ bi'tetɛm kí bɛnde nà yé
 tigbɛm̀nt, ²⁶ kí liebe' kí li maaleh mɔ́nmɔ́nm, kí ñɛ
 usɛnpol wà dɛle' kí cuo' bɛ bɛ ñ li teh u'yiem nɔ́ ya nuɔ́
 ni.

Idɛnfɔ́rkɛ ya gber

³ Li ben kí ye idɛnfɔ́rkɛ li yé uyo wà faa nɛ. ² Kime
 binib li yé ifɔ́nfuɔ́b nɛ, bi'nun ñ li m̀n ilike baba
 bo, kí li teh tinacenkpekuont, kí li yie tigbengt, kí li
 sukreh Uwien, ka ñ li boh bi'naambɛ nin bi'baambɛ, ka
 ñ li faareh bà toreh bɛ, ka ñ li boh tibont tà yé Uwien
 yaar, ³ kí li yé binibierb, ka ñ li muɔ́h nib cɛcɛkm, kí li

lienɛ tɔ́b bo fɛnfɛnm, kí li teh fɛnfɛnm, kí li bre kí gbi-
 en', kí li nɛn nà mɔ́n, ⁴ kí li yé binikuɔ́rb, kí li ñmɔ́bɛ
 lifɛt̀onl. Tigbengt li cɛrɛ bɛ ñ li te tɛn ij̀on, kí li fɛ uɛn-
 dun wuu ni ya bont kí cɛn' Uwien. ⁵ Bi li teh tɛn bi pɛ
 Uwien ya sɛn bo nɛ, ama ka ji tuuke nà yé mitekjim ya
 tuɔ́m. A la nɛkn bi ya nib ya bol. ⁶ Kime bi'ni biba teh
 miyɛnfuom nɛ kí kɔ́h idɛncɛn ni, kí lɛrɛh kí coh mupiili-
 inmu. Ibiɛrɛ nɛ gbe mu'fɛl bo, nɛ mu'yɛnmaale cɛrɛ'
 mù pɛ mù fɛ uɛndun ya bont tà kɛ nɔ́ bo. ⁷ M̀ tuu kí
 bɛngɛh nɛ, ama mua ñ fre kí bɛnde nà yé gbɛm̀nt
 fiebu. ⁸ Yanɛs nin Yanbɛrɛ là yie' Moyis ya ñɔ́bu bó ma
 bo nɔ́, binib nɔ́ mɔ́ yienɛh tigbɛm̀nt nɔ́ nɛ. Bi
 ñmɔ́bɛ iyenmaalbiɛrɛ, nɛ bi'tekjim juore' fɛnm. ⁹ Ama
 bi teh nà nɔ́ ña ñ wɔ́kɛ, kime binib kɛ li bɛnde kí ye
 bi yé ijɔ́r nɛ tɛn bi là bɛnde' ma kí ye Yanɛs nin Yanbɛrɛ
 yé ijɔ́r nɔ́.

Pɔ́l gbierɛh Timote

¹⁰ Ama sin wɔ́n, a paan' n'bo kí ben n wɔ́knɛ ma bo, kí
 ben n'tetɛm te ma bo, kí ben n yie ñ sɔ́n yà, kí ben n
 teke' *Yesu kí jin' ma bo, kí ben n ñmɔ́bɛ kuminku nin
 miyiem nin miñiknm ma bo, ¹¹ kí ben binib j̀nde' nni
 ma bo nin n jin' ijɛnd yà Antiyɔ́k ya du ni nin Ikoniyɔ́m
 ya du ni nin Lista ya du ni nɔ́. I lɛ jɛnd ba nɛ ma jin' yè!
 Ama Yonbdaan ñɛn' nni i'kɛ ni. ¹² Im̀n, binib bà kɛ yie
 bɛ ñ li pɛ Uwien ya sɛn bo mɔ́nmɔ́nm *Yesu Kristo bo
 nɔ́, bi li j̀nde bɛ nɛ. ¹³ Binibierb nin bitonnɛndɛnb ben
 wɔ́n, bi li t̀rɛh kí sɔ́nh it̀onbiɛrɛ nɛ, kí li tulndeh
 binib, kí t̀ tonde kí tuln bi'ba mɔ́. ¹⁴ Sin wɔ́n, taa a'ba kí
 de bi wɔ́kn' ñɛ nà kɛ a teke' nɛ kí jin' nɔ́. A ben bà
 wɔ́kn' ñɛ nɔ́ yé bidɛnb bà.

¹⁵ A ben *Uwien ya gbɔ́nku ya gber haali a'buwaam ni
 nɛ. Tigber nɔ́ li fre kí de ñɛ miyɛnfuom mà li cɛrɛ á
 teke' *Yesu Kristo kí ji ñɔ́ kí ñmɛrɛ. ¹⁶ Tigber tà kɛ te
 *Uwien ya gbɔ́nku ni nɔ́, Uwien nɛ cɛrɛ' bi kele' t̀. T̀
 mɔ́n nɛ, kí wɔ́ngɛh binib Uwien ya sɛn, kí pekreh bɛ, kí
 t̀rɛh bi'tetɛm, kí wɔ́knɛ bɛ mifuobm mà cuube, ¹⁷ ñɔ́
 Uwien ya nil ñ li yé unil wà bonde' kí t̀ gben', kí ñmɔ́bɛ
 nà li cɛrɛ wɔ́ ñ li sɔ́nh it̀on yà kɛ mɔ́n.

⁴ N tɔ́keh ñɛ Uwien nin *Yesu Kristo wà li baa ní kí li
 yé ubɛr, kí bu binifuob nin bitenkpiib tibuur nɔ́ ya
 nun bó nɛ kí teh: ² li kpaandeh Uwien ya gber, ǹ ton bii
 ǹ sɔ́ngɛ la, li ñiikɛh, la tuo, li kɔ́nh nin binib kí pekreh
 bɛ, kí li ñmɔ́bɛ kuminku kí wɔ́knɛ bɛ. ³ Kime uyo uba
 wɛ ní, binib ña ji li yie miwɔ́knɛ mà kpe usɛn ya gber,
 bi li pɛ bi'yɛnm yie nà bo nɛ, kí taakeh biwɔ́nwɔ́knɛ bi'-
 ba saan bɛ ñ li tɔ́keh bɛ, bi yie bɛ ñ li cengeh tigber tà.
⁴ Bi li yie ka ji li cengeh gbɛm̀nt, kí pekɛ kí li cengeh
 tigbeyienkaar. ⁵ Ama sin wɔ́n, li coh a'ba tibont kɛ ni, kí
 li ñmɔ́bɛ kuminku ijɛnd ni, kí li sɔ́nh a'tuonl. Lɛn si:
 Kristo ya gbɛm̀nmɔ́nt ya tɔ́km. Sɔ́n a'tuonl nɔ́ kí t̀
 gben.

⁶ Min wɔ́n, bi taa' nni kí tien' lituɔ́rl ñɔ́, n'daali baa' kí
 gben' nɛ. ⁷ N m̀n' limuɔ́l là mɔ́n, kí sɛn' kí baa' n cuube
 nà saan, kí juore' kí ñmɔ́bɛ mitekjim. ⁸ Fɛnfɛnnɔ́ n'ɔ́nm
 ya suul ji dɔ́ nɛ kí gu nni. Li yé binib bà cuube ya suul
 nɛ. Yonbdaan wà buh binib tibuur tu'donbó nɔ́ li de
 nni lè lidaali là u li bu binib tibuur nɔ́ nɛ. Na yé u li de

min baba nɛ, u li de binib bà kɛ yíe wɔ ki gu u'baam nɔɔ mɔ nɛ.

Pɔl ya ñɔɔbonfɔrke

⁹ Ñikn kí baa n'saan tonm; ¹⁰ kimɛ Demas fɛ uɲɛndun ya bont ma nɔɔ u wiɛ' n'gɔɔɛr ɲɔ ki bure' Tesalonik bó. Krenskens mɔ bure' Galasi bó, nɛ Tit mɔ bure' Dalmas bó. ¹¹ Luk baba nɛ te n'saan. A we ní la, sin nin Mark ń li tɔke ní, kimɛ u li tore nni Uwien ya tuonl ni.

¹² N sɔn' Ticik Efɛs bó ɲɔ. ¹³ A we ní la, á li tuke n'liɛrku kùà n là dàan' kù Trowas ni, Karpos den nɔɔ, kí li tuke tigbɔnt mɔ ní. A cinbe kí li tien bi taa' tiwent ya gbɔnt ki tien' tà nɔɔ bó. ¹⁴ Aleksand uɲmaan tien' nni nà bre cɛɛn. Yonbdaan nɛ li tu wɔ lifɛnl.

¹⁵ A'mɔ ń li bɛn u'bó, kimɛ u yíe' tí'wɔkɔnm pelpel nɛ.

¹⁶ N là nuunh ń len' kí fie n'ba bà buh nni tibuur ya nun

bó mikpiɛkm ma nɔɔ, uba ɲa là sere' n'ciɛk bó, bí'kɛ là wiɛ' n'gɔɔɛr nɛ. Uwien la tɔnge bí'biil bugben. ¹⁷ Ama Yonbdaan wɔn là sere' n'ciɛk bó, ki de' nni mituɔm ń wɔkn u'gɔɔɛr kí tì gben, ɲɔ bà kɛ ɲa yé *Sufmɛ nɔɔ ń cii tù. Yonbdaan ɲmíen' nni, ki cèrɛ' tibuur ya dɛnb ɲa taa' nni ki wiɛ' icind. ¹⁸ Yonbdaan li ñɛn nni nà kɛ bre ni, kí ɲmíen' nni kí cèrɛ' ń kɔ u'bel ni paaki bó. Wɔn nɛ si ukpiɛke uyo kɛ. Ami.

Micɛbm

¹⁹ A fuonde Prisil nin Akilas nin Onesifɔr den yaab kí de nni. ²⁰ Erat biɛ ki te Korɛnt ni. Trofim bun nɛ. Nɛn bo nɛ n cèrɛ' u juore' Mile ni. ²¹ Ñikn kí baa n'saan kí yaan tiwɔrcient ya yo ń baa. Ebule nin Pudens nin Linus nin Klodiya nin Kristo yaab kɛ fuondeh ɲɛ. ²² Yonbdaan ń li te nin ɲɛ. Wɔ ń juoke nɛ.

Tit

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Tit yé Pɔl ya tonsɔnlie nɛ. Tit ɔa yé Suf. U teke' Yesu ki jin' nɛ ki paan' Pɔl bo. U yé unil wà freh ki tùcreh mimaaam nɛ. Nɛn bo nɛ Pɔl cèrè' Tit te Kret ya du ni ɔa wɔ́ ɔ́ gènde Kristo ya taanl là te len nɔa ya cienb bɛ́ ɔ́ li likeh litaanl nɔa ya nib.

U kele' Kristo ya taanl ya cienb li fuobe ma bo (1:5-16) nin bi li likeh litaanl nɔa ma bo nin bi li wɔknh bijeb nin bipiib nin binacenfɛnb nin ijecien nin iyonbe bi li fuobe ma bo (2:1-15).

Ni ya puoli bó nɛ u tɔke' Kristo yɔ́ li fuobe ma bo nin u li tien ma kí lɔke bà wɔknh miwɔknm mà ɔa kpe sen nɔa. Yesu Kristo kpo' ɔa wɔ́ ɔ́ ɔ́ nisaal kɛ nisaal ibiere ni nɛ (2:14).

Ifuonde

1 Min Pɔl, n yé Uwien ya tonsɔnl nɛ, ki yé *Yesu Kristo ya tond. Uwien nɛ ye ɔ́ tore u gènde' binib bà nɔa bɛ́ ɔ́ tùcre kí teke wɔ́ kí ji, kí cèrè bɛ́ ɔ́ bende tigbɛmɔnt tà te Uwien ya sen ni, ² kí li ɔmɔbe lidɛndɛn kí ye bi li lɛ limiel là ɔa ɔmɔbe gbenm. Uwien wà ɔa nɛndeh nɛ là pùon' haali uyo bo ki ye u li tien nɔa. ³ Ti'Nymienl Uwien là sien' uyo wà nɔa nɛ ki cèrè' binib bende' u'gber kí ɔ́ nɛ tɔkeh tigber tà nɔa bo. Wɔn nɛ de' nni usen nɛ tɔkeh tigber nɔa. ⁴ Tit, n kieh kugbɔnku kuu nɔa ɔ́ de sin nɛ. A yé n'bumɔnk kí ɔ́ nɛ ti ɔmɔbe mitekjibaabm mà nɔa bo nɛ. Baa Uwien nin ti'Nymienl *Yesu Kristo ɔ́ juoke ɔ́, kí de ɔ́ uyɛnduɔn.

Pɔl ye Tit ɔ́ gènde Kristo ya táan ya cienb

⁵ N dàan' ɔ́ Kret ya dekl bo ɔ́ á sɔn kí tonde lituonl là sien' nɛ, kí gènde binib bà li yé Kristo ya táan ya cienb idu yà kɛ te lidekl nɔa bo ni ten n là tɔke' ɔ́ ma bo nɔa. ⁶ Kristo ya taanl ya cien li yé unil wà ɔa ɔmɔbe biil nɛ, kí li ɔmɔbe upii uba, u'bumu ɔ́ li yé mubumu mùa ɔmɔbe mitekjim, ka yé sɔnsɔnd, ka yé yufaadenb ɔ́ nil la lɛ u li dule nà bo kí biin bɛ. ⁷ Kristo ya taanl yaab ya senlierl sɔnh Uwien ya tuonl ma nɔa nì kpe u la li ɔmɔbe biil nɛ, ki la li ɔmɔbe gbengt, ki la li yé benpiebdaan, ki la taa' u'ba ki de' daam, ki la li ɔmɔbe jer, ki la jinh pònt. ⁸ Ama wɔ́ ɔ́ li yé wà teknh bicɛnb, kí li yé mimɔnm ya tienm, kí li ɔmɔbe miyɛnm, kí li cuube, kí li teh nà sɔngreh Uwien ya yɛnm, kí li coh u'ba, ⁹ kí li pɛ tigber tà kpe bɛ́ ɔ́ teke tù kí ji nɔa bo mɔnmɔnm ten bi wɔknh wɔ́ tù ma bo. Nɔa nɛ u li freh kí li sureh binib kí ɔ́ miwɔknm mà cuube nɔa bo, kí fre kí wɔknh bà nieh nin wɔ́ nɔa bi tùrè' ma bo. ¹⁰ Binib bà yɛbe nɛ yé biyufaadenb, ki lienh gbɛfenfenm, ki lɛreh binib. Binib bà teh nɔa sɔbe ki yé Sufmbɛ nɛ. ¹¹ Á pien binib bugben, kime bi wɔknh miwɔknm mà ɔa kpe bɛ́ ɔ́ li wɔknh

mè nɛ, ki tulndeh idencɛn iba ya nib kɛ. Tipònt ya jim bo nɛ bi teh nɔa.

¹² Bi'ɔ́ du ya yɛnfodaan uba mɔnmɔn là len' bi'bo ki ye: «Kret yaab tuu ki nɛndeh nɛ, ki bre ten muwenbiimu, ki yé ikpaayuon, ki maaleh ujín baba bo.»

¹³ U là len' nà nɔa yé imɔn nɛ. Nɛn bo, mɔnde bi'bo inun ɔ́ bɛ́ ɔ́ li ɔmɔbe mitekjimɔnm, ¹⁴ kí la tuuke *Sufmbɛ ya gbeyienkaar bo, ki la tuuke binib bà wie' tigbɛmɔnt ya sen blinh iwɔb yà nɔa bo. ¹⁵ Jier tuba ɔ́ yé kuɔl binib bà ya fèl bo ɔa ɔmɔbe jɔknt bo. Ama binib bà ya fèl bo ɔmɔbe tijɔknt, ba teke' Uwien ki jin' nɔa, ti-jier tubambe yé bi'bo likuɔl nɛ. Bi'yɛnmaale ɔ́a mɔn nɛ ba ɔ́ fre kí bende nà mɔn mɔ. ¹⁶ Bi lienh ki teh bi ben Uwien nɛ, ama bi teh nà nɔa wɔngeh ki teh ba ben wɔ. Bi ɔmɔbe isensen nɛ, ka tuo' Wien ya ɔ́ bu bó, ka ɔ́ fre kí tien nà mɔn.

Ijɛcien nin ipiicɛn nin bifɛnb nin iyonbe bi li te ma bo

2 Sin wɔn, li wɔknh miwɔknm mà cuube ten bi wɔkn' ɔ́ ma bo. ² Tɔke ijecien kí ye yé ɔ́ li coh i'ba tibont kɛ ni, kí li yé binib bà bi boh bɛ, kí li ɔmɔbe miyɛnm, kí li ɔmɔbe mitekjimɔnm nin miyiem nin kuminku. ³ Tɔke ipiicɛn mɔ́ kí ye yé ɔ́ li ɔmɔbe binib bà pɛ Uwien ya sen bo ya tetem, ki la li lienh tɔb bo fɛfenm, ki la taa' bi'ba ki de' daam, kí li ɔmɔbe igbiermɔnmɔn. ⁴ Nɔa nɛ ì li freh ki gbierɛh bipiijɛfɛnb bɛ́ ɔ́ li yé bi'ciɛb, kí li yé bi'bumu, ⁵ kí li ɔmɔbe miyɛnm, ki la teh sɔnsɔndl, kí li likeh uluo bo ya tùon mɔnmɔnm, kí li yé bipi-inimɔnb, kí li boh bi'ciɛb, ɔ́ uba la lɛ u li dule nà bo kí len Uwien ya gber bo fɛfenm. ⁶ Li gbierɛh binacenfɛnb mɔ́ bɛ́ ɔ́ li ɔmɔbe miyɛnfuom ⁷ tibont kɛ ni. Sin bugben ɔ́ li teh nà mɔn ɔ́ bitɔb mɔ́ ɔ́ paan a teh ma bo. Li wɔknh binib Uwien ya gber ni'donbó ɔ́ binib kɛ ɔ́ li boh miwɔknm nɔa. ⁸ Li lienh milenm mà cuube ɔ́

bi la nieh nin ηε, ηκ ife η cuo bà ηa yíe tí'gber, kime ba η lé bi li dule nà bo kí len tí'bo fenfenm. ⁹Tàke iyonbe kí ye yì η li tuonh í'cenbaambe ya ñuon bó tibont ke ni, kí cère í'cenbaambe ya yenm η li sɔnge í'bo, ki la yìenh bi ye bà, ¹⁰ki la suh bí'bont, kí li yé binimònb uyo ke ηκ kí li selndeh ti wàknh miwàknm mà Uwien tí'Nmienl ya sen bo nɔ.

Uwien ya juokm bo ne u ηmiendeh binib

¹¹Uwien cère' ti laa' u'juokm mà bo u ηmiendeh binib ke nɔ. ¹²Mijuokm nɔ ne cèreh ti wienh nà ke piendeh te Uwien bo ya paanm, ki cèreh tí'menku ηa kɔh uηendun ya nib fe tibont tà nɔ ni, ki cèreh ti coh tí'ba uηendun wuu ni, ki teh nà cuube, ki pe Uwien bo mɔn-mɔnm, ¹³ki gu lidendel là li de te uyensɔnge nɔ ya daali. Nen daali ne tí'Wencien, *Yesu Kristo, tí'Nmienl li ñen u'kpíeke upaan bo. ¹⁴Tinbi bo ne u kpo' ηκ wà η ñen te itùonbiere ke ni, kí tien te linibol là ηa ηmɔbe jɔknt, ki yé u'yaal, lí'nun mɔn là η li tuu ki teh nà mɔn. ¹⁵Kí ñe a'ciant bo, a li len nɔ ne, kí sure binib, kí gbiere be, ki la cère uba η yinde ηe.

Kristo yɔ li te ma bo

3 Tiere Kristo yaab kí ye be η li tuonh gobina nin tibuur ya cienb ya ñuon bó, kí li boh be, kí li yé binib bà bonde' be η li teh nà mɔn, ²ki la lienh nib bo fenfenm, ki la kɔnh jer, kí li teh tinimònt, kí li ηme nin binib ke. ³Kime uyo uba tinbi mɔnɔn là yé ijɔr ne, ka boh Wien, ki yé binib bà tũre', ki taa' tí'ba ki de' tibont tà ti fe tũ, tí'menku kɔh tu'ni nɔ. Ti là teh mibiern ne,

ki ponbeh tɔb, ki yé binib bà ba yíe tí'nu, ne tí'mɔ ηa yíe tɔb ya nu. ⁴Ama Uwien tí'Nmienl wuon' te u'nimònt nin u'yíem uyo wà nɔ ⁵ne ki ηmien' te. Na yé tí'tùonmɔn-mɔn bo ne u ηmien' te, u muɔ' te micɛɛkm ne ki ηmien' te, kí ñe u'ñunsii wà lèbre' te nɔ nin *Mifuoñaanm tien' te binifènb ma nɔ bo. ⁶Tí'Nmienl *Yesu Kristo bo ne Uwien de' te *Mifuoñaanm ki tì gben', ⁷ηκ u'juokm bo u bù' te bigbemòndenb ma nɔ, ti daan ki ye ti li le limiel là ηa ηmɔbe gbenm. ⁸Tigber tuu te ne, nen bo ne n yíe á li tũreh ki tɔkeh tũ binib, ηκ bà teke' Uwien ki jin' nɔ ya nun η li mɔn be η li teh nà mɔn. Nen ne mɔn, ki toreh binib. ⁹Ama a la nieh jòrniem, ki la nieh nin nib iyaajeyel bo, ki la kɔnh jer, ki la findeh *yiko bo. Nen ke yé fenm ne, ka ηmɔbe torm. ¹⁰Unil cèreh Kristo yaab boreh tɔb la, á gbiere wà nba. U yie la, á gbiere wà nle. U tí yie la, á wie u'gber, ¹¹kí li ben kí ye ni ya nitunbu tũre' ne, ki teh ibiere, ki nuunh u'ba bo utudere.

Tigbefrkaar

¹²N lá sɔn Atemas bii Ticik a'saan la, á ñikn kí cende nni Nikopolis ya du ni, kime η maale' ki ye n li te nen saan ne tiwɔrcient ya yo. ¹³Ñikn kí tore Senas wà ben *yiko mɔnmɔnm nɔ nin Apolos bí'sen ya jom ni, ki la cère niba η pɔre be. ¹⁴Nì mɔn tí'tɔb Kristo yaab η bende kí ye nì kpe bí'nun η li mɔn be η li teh nà mɔn ne, kí li toreh uyo wà nì kpe be η tore, ηκ ki la li te fenm. ¹⁵Binib bà ke te n'saan nɔ fuondeh ηe. Á fuonde tinbi nin bà ke ηmɔbe mitekjibaabm bi yíe te nɔ.

Uwien η juoke ní'ke.

Filemɔn

Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Filemɔn yé Pɔl ya jɔ nɛ. Pɔl tɔkɛ' wɔ tigbɛmɔnmɔnt nɛ u kpɛndɛ' Kristo yɔ. Nì naan u là yé ufàadaan nɛ ki ɛmɔbe iyonbe. Uba ya yel si Onesim. Onesim Siere' Filemɔn saan nɛ ki tì cɛndɛ' Pɔl lipekl ni ki mɔ kpɛndɛ' Kristo yɔ. Pɔl jiiin' Onesim u'cɛnbaa Filemɔn saan, ki de' wɔ kugbɔnku.

Pɔl kɛlɛ' kugbɔnku kùà ki de' Filemɔn nɔɔ te ki de' binib bà taakeh u'den nɔɔ mɔ nɛ (migbiirm 2).

Uyo nɔɔ, iyonbe nɛ là cèreh Erom yaab lenh lifaal là yebe. Bi gbiire' Erom yaab bolm mile la, miba li yé iyonbe nɛ. Bɛn nɛ sɔnh itùon kɛ, nɛ bi'cɛnbaambe ɛmɔbe mituɔm bi'bo. Uyo nɔɔ uyonb siere' u'cɛnbaa saan ki là liebe' ní la, u'cɛnbaa li fre kí tien wɔ nà bre bii kí ku wɔ mɔmɔn.

Nɛn nɛ cèrɛ' Pɔl kɛlɛ' kugbɔnku kuu ki de' Onesim wɔ ñ tì de u'cɛnbaa Filemɔn ki ye u la ji ñ liike Onesim tɛn u yé uyonb, ama wɔ ñ teke wɔ tɛn Kristo yaab teknh tɔb ma bo. Ama Pɔl ɛa de' Filemɔn wɔbl, u yé wɔn nin u'yul ñ cèkre u'yɛnm kí liike u li tien ma bo nɛ. Kristo yaab bikpiekb nɔɔ ɛa là li fre kí ci kí lèbre binib fuobe ma bo. Ama unil teke' Yesu Kristo ki jin' la, mitekjim nɔɔ lèbreh u li fuobe ma bo binib ni nɛ.

Ifuonde

1 Min Pɔl, wà te lipekl ni *Yesu Kristo bo nɔɔ nin ti'ninje Timote nɛ kieh kugbɔnku kuu tí de sin Filemɔn wà yé tíjɔ, ki liebe' ki yé ti'tonsɔntɔ nɔɔ, ² kí de ti'ninse Afiya nin Akip wà tinbi nin wɔn mɔh limɔbaabl nɔɔ nin Kristo yaab bà taakeh sin Filemɔn den nɔɔ. ³ Tí'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ñ juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Pɔl faareh Uwien Filemɔn bo

⁴ Uyo wà kɛ n kàareh la, n tien a'bó nɛ, ki tuu ki faareh Uwien a'bo. ⁵ Kime n cii' bi lienh ki teh a du Yonbdaan *Yesu bo ki yé u'nib kɛ. ⁶ Tinbi nin sin kpe buñɔbu mitekjibaabm bo nɛ. Nɛn bo nɛ n kàareh ɛa Uwien ñ cèrɛ a'tekjim nɔɔ ñ li faa ɛa á tore binib bɛ ñ bende Kristo bo, ti li teh mimɔnm mà kɛ nɔɔ. ⁷ N'ninje, a ɛmɔbe miyiem ma nɔɔ cèrɛ' n ɛmɔbe uyɛnsɔnge ki gbien' nɛ n'gbɛnɛnt saake, kime a cèrɛ' Uwien ya nib ya yɛnm dɔ.

Pɔl gbáanh Filemɔn ki dienh Onesim

⁸ Tɔ, nin Kristo bo n ɛmɔbe usɛn ñ tɔkɛ ɛa nà kpe á li teh nè ma kɛ nɔɔ, ⁹ kí ñɛ miyiem bo nɛ n yé n gbáanh ɛa nibonn niba bo. Imɔn, min Pɔl n yé uɛciɛn nɛ, nɛ kí liebe' ki te lipekl ni fɛnfɛnɔɔ *Yesu Kristo bo. ¹⁰ N gbáanh ɛa ki dienh n'buk Onesim nɛ. U yé n'buk, kime n te lipekl lie ni nɛ ki cèrɛ' u paan' Kristo ya sɛn bo. ¹¹ Wɔn wà ɛa là ɛmɔbe pukm uyo uba a'saan nɔɔ, fɛnfɛnɔɔ u ji li ɛmɔbe mipukm a'bo tɛn u ɛmɔbe mipukm

n'bo ma nɛ. ¹² N li cèrɛ wɔn wà yé n'yɛnm ni ya nil nɔɔ ñ liebe a'saan. ¹³ Min bi yé ñ cèrɛ wɔ ñ juore n'bùol nɛ kí sere a'taal ni, kí li toreh nni n te lipekl ni tigbɛmɔnmɔnt bo ma nɔɔ. ¹⁴ Ama ma yé ñ tien niba ɛa ɛa bɛn. Ma yé ñ wɔbn ɛa á tien mimɔnm. N yé á cèkre a'yɛnm nɛ kí tien. ¹⁵ Nba la, Onesim siere' a'saan wɔ ñ tien idɛn ile ɛa kí liebe ní kí ji li tuu ki te a'saan nɛ. ¹⁶ Ama wa ji li te tɛn yonb, fɛnfɛnɔɔ u tu nin u'yonb. U yé ti'ninje wà ti yé wɔ nɛ. Min yé wɔ cɛɛn nɛ ama sin li yé wɔ ki cɛn' nɔɔ, kime u yé a'yonb nɛ, ki yé a'ninje mɔ Yonbdaan ya sɛn ni.

¹⁷ Nɛn bo, a tuo' ki ye min nin sin kpe buñɔbu mitekjim bo la, teke wɔ tɛn a bi li teke nni ma bo. ¹⁸ Nì yé u bii' ɛa bii u tí ɛmɔbe a'fɛnl nɛ la, cèrɛ lè ñ li yé n'yaal. ¹⁹ Min Pɔl nin n'yul nɛ kɛlɛ' ki ye n li pè ɛa. Ama ma nín yé ñ tɔkɛ ɛa kí ye a'mɔ ɛmɔbe n'fɛnl wɔn! Lɛn si: a laa' limiel là min bo nɔɔ bii ba? ²⁰ Nɛn bo, n'ninje, Yonbdaan bo, tien nɔɔ kí de nni. Wɔn Kristo bo, cèrɛ n'yɛnm ñ li dɔ. ²¹ N du ki ye a li tuo n'ñɔbu bó nɛ cèrɛ' n kieh ɛa kugbɔnku kuu wɔ. N bɛn ki ye a li tien kí cɛn n ye ma bo. ²² A yekn kí bonde nni gɔgɔbùol mɔ, kime n daan ki ye kí ñɛ ni'kaare bo Uwien li cèrɛ bɛ ñ wiɛ nni ñ liebe ní ni'saan.

Ifuondɔrke

²³ Min nin Epefa wà te lipekl ni *Yesu Kristo bo nɔɔ fuondɛh ɛa. ²⁴ N'tonsɔntɔb Mark nin Aristak nin Demas nin Luk mɔ fuondɛh ɛa. ²⁵ Yonbdaan *Yesu Kristo ñ juoke nɛ.

Ebrembe

Nà wongeh kugbonku kuu te ma bo

Wà kele' kugbonku kuu nno ña kele' u'yel ku'ni niba saan, ne nil mo ña cinbe ki ben u kele' kù ki de' bidēnb bà. Ama wà kele' kù nno ben Kujotiekpaaku ya gbōnku ya gber mōnmōnm. U kele' ki de' bà nno lii yé Sufmbe ne, ki pē Kristo ya sēn bo. Bi'gbenent cin' ki ñendeh, ba ji se usen nno ni mōnmōnm. Nen ne cèrè' wà kele' kù nno tùcrè' ki tōke' bē bi kpīe' ki cii' miwōknm mà nno. Kristo bo ne Uwien nin binib liēbe' ki taan' buñōbu (1:1-2:18). Wōn bo ne bà teke' ki jin' li fre kí nekñ Uwien kí lē limiēl (3:1-5:10). Bitōtōrciēnb ya ciēn baba ne là ñmōbe usen wō ñ kō Uwien ya ninbonl ya dubenku bó, kí tien lituōrl binib ya biere bo. Kristo baba ne yé bitōtōrciēnb ya ciēn wà ña ñmōbe tō, ki kōn' ki càare' Uwien ya ninbonl là te paaki nno. Bitōtōrkaab là te ligol ne, ki tuu ki taah tiwent ki tùcrēh ki lereh. Kristo wōn taa' u'ba ne ki tien' lituōrl miba kpein ki de' unil kē ki wiē', ki pēkre' usenfaan ki de' u'yaab. Wà kele' kugbonku kuu nno saakreh u kele' ki de' bà nno ya gbēnent ne, ki sureh bē, bē ñ tēkn bà là te uyo bo, ki teke' Uwien ki jin' nno ya taal ni (11:1-12:13). U liēbe' ki wongeh Kristo yaab li fuobe ma bo Uwien ya nun bó ne (12:14-13:1-25).

Uwien cèrè' u'Bijē ne len' nin tē

1 Uyo bo Uwien là ñēn' isen yà yēbe ne ki cèrè' u'ñōbonsōknb len' nin ti'yaajēb nà luō' bolm miñē. ² Ama idēnfōrke yie nō, u ji cèrè' u'Bijē ne len' nin tē. U cèrè' wōn ne ñēn' nà kē te, ki gēnde' wō ki tien' tibont kē ya daan. ³ U'Bijē bugben ne yé u'kpīeke ya wenwenku, ki naan nin wō ki tì gben', ki cèrè' u'gber ya tuōm cō tibont kē tū se tu'būol, ki sōkre' ki ñēn' binib ya biere ki gben', ne ki don' paaki bó ki tì kēle' Uwien uyebm kē ya daan ya jie bó.

Uwien ya Bijē cēn' Uwien ya tōndb

⁴ Uwien ya Bijē cēn' Uwien ya tōndb. Nen bo ne Uwien yin' wō liyel là ñmōbe lisel ki cēn' bi'yē. ⁵ Uwien kpele ki tōke' u lē tōnd ba ki ye:
«Sin ne yé n'Bijē,
dinnō ne n wōn' ki ye n yé a'Baa?»
Bii u tí kpele ki tōke' u lē ba ki ye:
«Min li yé u'Baa,
ne wō ñ li yé n'Bijē?»
⁶ Ama uyo wà Uwien yie u'Bijē wà yé kibukpīek nno ñ baa uñēndun ni nno, u len' ki ye: «U'tōndb kē ñ gbaan kí puke u'Bijē.»
⁷ Uwien len' u'tōndb ben bo ki ye:
«U cèrēh bi te tēn mitafaam ne,
ki liēbe' ki cèrēh bi te tēn umupien.»
⁸ Ama u len' u'Bijē wōn bo ki ye:
«Uwien, a yé ubēr ne ki kē a'berbiēk bo,

ne a'bel ña ñmōbe gbenm.

A likeh a'nib nin mitetem mà cuube ne.

⁹ A yie nà cuube ne ki nen nà bre.

Nen bo ne sin wà yé Uwien nno,
a'Wien wule' a'yul bo mikpōm,
ki wōn' ki ye u gēnde' ñē,
ki cèrè' a'yēnm sōnge,
ki de' ñē lisel ki cēn' a'tōb kē.»

¹⁰ Uwien tí len' ki ye:

«Micincinm, sin Yonbdaan ne ñēn' kitink,
ne kutaaku mō yé a'nuō ya tuonl ne.

¹¹ Nen kē li gben,

ama sin li tuu ki te ne,
nen kē li cēre tēn tikpēlcer ne.

¹² A li gongonde nen kē tēn liliērl ne.

Imōn, a li lēbre tū tēn bi lēbreh liliērl ma bo ne,
ama sin ña ñ lēbre, a li tuu ki fuobe ne.»

¹³ Uwien kpele ki tōke' u lē tōnd ba ki ye:

«Kēle n'ōnjie bó,
kí tì baa uyo wà n li cèrē á tē a'ñēnēndb bo litaal-i?»

¹⁴ Uwien ya tōndb ben wōn, bi'ke yé u'tōnsōnb ne,
nisaal ña ñ fre kí lē bē nin nunbu. U sōnh ben ne bi lá toreh binib bà u li ñmīen bē nno.

Liike men ni'yul bo nin ni ciēh miñmīenm ya gber tà nō

2 Nen bo, nì kpe tí tùcrē kí liike tí'yul bo ne nin ti ciēh tigber tà nō, nno ña ñí la, ti li tùrē usen. ² Uwien ya tōndb là tōke' tigber tà uyo bo nno kpe bē ñ li du tu'bo ne. Ne wà ña là tuo' tū, ka bon' wō, laa' utudēre wà u

kpe wù la, ³ ti' m' na tange' miñmienm ya gber tà m' n' ten niba n' na la, tinbi ben li tien mila kí ñe utudere ni? Yonbdaan nin u'yul ne là kpie' ki t'ke' binib tigber bugben, ne binib bà cii' t' n' na t'ke' tinbi ki ye t' kpe be ñ li du tu'bo ne. ⁴ Ne Uwien wuon' ki ye bi t'keh tigber tà n' na kpe be ñ li du tu'bo ne, ki cèrè' bi teh miyokm ya bont ke ya bol, ki teh nisaal ña ñ fre kí tien nà, ki cèrè' Mifuoñaanm de' bi'ke bupaabu jeje u yie ma bo.

Yesu tien' u'ba unisaal ki tien' te Uwien yaab

⁵ T' n' ti t'keh uñendun wà we ní n' na ya gber ne. Uwien ña cèrè' u'tondb ñm'be u'bo tuom. ⁶ Ni kele' *Uwien ya gb'nk' ni niba saan ki ye:

«Unil yé ba a tien u'bó?

Bii unisaal yé ba a tange wà?

⁷ A jii' wà tingi,

ki cèrè' a'tondb c' n' wà na wu'ke'.

Ne ki ji kpieke' wà, ki seln' wà,

⁸ ki de' wà mituom tibont ke bo.»

Uwien de' wà mituom tibont ke bo ma n' na, niba ña sien' ña wà ñm'be tuom ni'bo. Fenf'nn' tinbi ne ña laan lenh u ñm'be mituom tibont ke bo ma bo. ⁹ Ama ti lenh *Yesu wà Uwien jii' wà tingi, ki cèrè' u'tondb c' n' wà na wu'ke' n' na laa' ukpieke nin lisel kí ñe bi jènde' wà ma u ti kpo' n' na bo. Uwien ya nim'nt bo ne u teke' binib ke ya kuum ki kpo'.

¹⁰ Im' n' n', Uwien ne ñen' tibont ke, ne w' n' bo tu'ke te. U yie u'bumu m' a yebe ñ li ñm'be ukpieke wà u ñm'be wù n' na ne. Nen bo ne ni m' n' wà ñ cèrè *Yesu ñ ji ijend ña kí li yé wà kpe wà ñ s' n' u'tuonl kí t' gben. W' n' *Yesu ne p'kre' miñmienm ya sen ki de' Uwien ya bumu.

¹¹ W' n' ne teh binib Uwien yaab. W' n' wà teh binib Uwien yaab nin u teh bà Uwien yaab n' na ke ya baa si Uwien ne. Nen bo ne u yin' be u'ninjieb nin u'ninsieb la, na coh wà fe. ¹² Ki liebe' ki ye:

«N li cèrè n'ninjieb nin n'ninsieb ñ bende a yé udaan wà,

kí li geh iyuon ki p'keh ñe bi'taan ni.»

¹³ Ki tí ye:

«Min li du u'bo kí t' gben ne.»

Ne ki tí ye:

«Min nin Uwien de' nni u'bumu m' a n' na.»

¹⁴ Mubumu n' na yé binib ma n' na ne u' m' tien' uba unisaal ña kí ñe u'kuum bo wà ñ gben usenpol wà ñm'be mikuum ya tuom n' na ya gber, ¹⁵ kí ñen binib bà fenge mikuum ki te ten iyonbe bi'fuobm ke ni n' na tiy-onbt ni. ¹⁶ Ni yé im' n' n' ne, wa baa' wà ñ tore Uwien ya tondb, u baa' wà ñ tore *Abraham ya yaabii ne. ¹⁷ Nen bo ne ni kpe wà ñ li naan u'ninjieb nin u'ninsieb kí t' gben, kí li yé bit'urci'eb ya cien wà mu' h mic'ekm, kí s'nh Uwien ya t' on ni'donb' ña kí ñe w' n' bo Uwien ñ fère binib bi'biere. ¹⁸ *Yesu m' n' n' nin u'yul jènde' mibiikm ni ma n' na, nen bo ne u li fre kí juon binib bà te mibiikm ni.

Yesu c' n' Moyis

³ T' n' n'injieb nin n'ninsieb, ninbi bà Uwien yin' ne ni taan' ki yé u'yaab n' na, cèrè men ni'nun ñ li ce *Yesu bo. Uwien s' n' w' n' ne u yé bit'urci'eb ya cien. Ti teke' nen ne ki jin' ki t'keh ñe binib ya nun bó. ² U g'nde' w' n' ne wà ñ s' n' lituonl, ne u s' n' lè ni'donb' ten Moyis là s' n' ni'donb' ma bo Uwien den ni ni'ke saan n' na. ³ Ama *Yesu kpe wà ñ li ñm'be ukpieke ki c' n' Moyis, kime bi p'keh wà men' iden ne ki c' n' iden bugben. ⁴ Im' n' n', iden ke ñm'be wà men' y' ñe, ama Uwien ne naan' tibont ke. ⁵ Moyis là yé utons' n' wà s' n' it' on Uwien den ni ni'ke saan ni'donb' ne, ki yé Uwien li t'ke u'nib tigber tà n' na ya m' n' n' n' l. ⁶ Ama Kristo w' n' yé Uwien ya Bijè ne, kí s' n' Uwien den ni'donb'. W' n' ne ñm'be tici'ent Uwien den. Ti co mitekjim kenken, ti'y' n' m' s' n' ge ti ñm'be lid'end' n' l là n' na bo la, ti yé iden n' na yaab ne.

Binib bà teke' Uwien ki jin' ne li le lifuorl u'saan

⁷ Nen bo ne *Mifuoñaanm ye:

«Dinn' ni cii' Uwien ya nieke bó la,

⁸ ni la ñe'le ni'tub,

ten ni'yaajeb là tien' ma,

uyo wà bi là yie' Uwien ya ñ'bu bó

ki de'le' wà kupenpelku ni n' na.

⁹ Uwien ye:

«Ni'yaajeb là de'le' nni kupenpelku ni

be ñ liike n li tien ma,

nin bi laa' n tien' nà,

¹⁰ ki t' dukn' ibin pinan ma ke n' na.

Nen bo ne n'benku ni piebe' bi'bo,

ne n len' ki ye: bi tuu ki t'reh usen ne,

ka toh be ñ kpien n yie be ñ kpien usen wà.»

¹¹ Ne n'benpiebe ni n pole' ki ye:

«ba ñ baa n bonde' be nà saan be ñ fuore n' na fiebu.» »

¹² N'yaabe, liike men ni'yul bo, ni'ni uba la li ñm'be iyenmaalbiere u'f'el bo y' ñ pien wà u la teke kí ji ña kí w'ie Uwien limi'el ya daan ya sen. ¹³ Ama li saakreh men t' b' ya gbenent daan ke daan, ña ni'ni uba la cèrè ibiere ñ lere wà, wà ñ tien uyufaa kí yie Uwien ya ñ'bu bó. Kime ni kele' *Uwien ya gb'nk' ni ki ye dinn' n' na, ni yé dinn' n' ne ti' m' bo. ¹⁴ Im' n' n', ti juore' ki co kenken ti là co ma bo mitekjim ki ti f're' la, ti yé Kristo ya t'nt'knlieb ne im' n' n' n'.

¹⁵ Ni kele' *Uwien ya gb'nk' ni ki ye:

«Dinn' ni cii' Uwien ya nieke bó la,

ni la ñe'le ni'tub,

ten ni'yaajeb là tien' ma,

uyo wà bi là yie' Uwien ya ñ'bu bó n' na.»

¹⁶ T' n' bi le ba ne là cii' Uwien ya nieke bó, ki yie' u'ñ'bu bó? Na yé binib bà ke Moyis là ñen' be Esipt ni n' na-ñ'?

¹⁷ Uwien ya benku ni là piebe' bi le bo ki t' dukn' ibin pinan-i? Na yé binib bà là tien' ibiere ki kpokpo' kupenpelku ni n' na-ñ' ? ¹⁸ U là pole' ki ye bi le ba ña ñ k' u bonde' be lifuorl udu wà ni n' na fiebu? Bà là yie' u'ñ'bu

bó nɔɔ ɔa ɔ́i-ii? ¹⁹ Imòɔn, ti laa' ba kɔn' udu wà ni Uwien bonde' bɛ lifuorl nɔɔ ni, kime ba teke' wɔ ki jin'.

4 Uwien bonde' lifuorl niba saan, ki pùon' ki ye u'nib li baa ni'saan kí fuore. Lipuonl nɔɔ biɛ ki te nɛ. Nɛn bo, liike mɛn ni'yul bo, ni'ni uba la taandeh ɔɔ ki la lúo lifuorl nɔɔ. ² Kime ti cii' tigbɛɔmɛɔmaakt tɛn ti'yaajɛb là cii' tù ma kupenpelku ni nɔɔ nɛ. Ama tigber nɔɔ ɔa là tore' bɛ. Kime bi cii' tù ma nɔɔ ba tuo' ki teke' tù ki jin' †. ³ Ama tinbi teke' tù ki jin'. Nɛn bo nɛ ti li lɛ lifuorl Uwien saan. U là len' lifuorl nɔɔ bo ki ye:

«N'benpiebe ni n pole' ki ye:

«Ba ɔ́ kɔ n bonde' bɛ lifuorl udu wà ni nɔɔ ni fiebu.»
Ama Uwien nín sɔn' ki gben' u'tuonl haali uɔɔndun ya cinm nɛ. ⁴ Kime ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni niba saan wienlole bo ki ye: «Uwien sɔn' ki gben' u'tuonl kɛ ma nɔɔ u taa' wienlole daali nɛ ki fuore'» ⁵ Nì liebe' ki kele' ni'saan ki ye: «Ba ɔ́ kɔ n bonde' bɛ lifuorl udu wà ni nɔɔ ni fiebu.»

⁶ Bà kpiɛ' ki cii' tigbɛɔmɛɔmaakt nɔɔ ɔa bon' tù, nɛ ka kɔn' Uwien bonde' bɛ lifuorl udu wà ni nɔɔ ni mɔɔn la, binitɔɔb li biɛ kí fre kí kɔ len. ⁷ Nɛn bo nɛ Uwien liebe' ki sien' lidaali liba ki yin' ni'daali «dinnɔ». Nì là tete ki tì wuɔke' nɛ u lá cèrɛ' *Dafid len' ni'daali ya gber tɛn nì kpiɛ' ki kele' ma kugbɔnku kuu ni ki ye:

«Dinnɔ ni cii' Uwien ya nieke bó la, ni la ñɛle ni'tub.»

⁸ Tɔ, nì yé Sosuwe bi là cèrɛ' bi laa' lifuorl la, Uwien ɔa bi li liebe kí len lidɛtɔ liba ya gber. ⁹ Nɛn nɛ wuɔn' ki ye Uwien ya nib biɛ ki ɔmɔbe lifuorl tɛn Uwien là fuore' ma wienlole daali nɔɔ. ¹⁰ Kime wà kɛ laa' lifuorl Uwien saan la, u sɔn' u'tuonl ki gben' nɛ ki fuoreh tɛn Uwien là sɔn' u'tuonl ki gben' ki fuore' ma nɔɔ. ¹¹ Nɛn bo, cèrɛ mɛn tí li benh ki nuunh tí lɛ lifuorl nɔɔ ɔɔ uba la tɛkn ti'yaajɛb ya taanl ni kí yie Uwien ya ɔ́ɔbu bó kí tùrɛ.

¹² Tɔ, Uwien ya gber ɔmɔbe limiel nɛ, ki ɔmɔbe mituɔm mɔ, ki ɔmɛ ki cɛn' jusiek kɛ jusiek kà ɔmɛ ikɛle kɛ ile. Tù kɔh unil ni nɛ haali ki tì bàareh u'fɛl nin u'naank ni, haali ki tì bàareh u'kpɔtutuk nin u'suɔrm ni, ki fiinh ki bende' nà kɛ buɔ u'fɛl ni.

¹³ Uwien ñɛn' tibont tà kɛ nɔɔ, bonn niba ɔa buɔ u'nun bó, u likeh ki lenh tu'kɛ nɛ, nɛ ki bɛn nà kɛ te ma bo. Ti li tɔke wɔn nɛ ti sɔnsɔn' ma bo.

Yesu nɛ yé bitɔɔrcienb ya cien

¹⁴ Ti ɔmɔbe bitɔɔrcienb ya cien uba nɛ. U ya tɔ ɔa te. Wɔn si Yesu, Uwien ya Bijɛ. Wɔn nɛ don' ki tì baa' Uwien saan paaki bó. Nɛn bo, cèrɛ mɛn tí tùrɛ kí li ɔuuke ti teke' nà ki jin' nɔɔ kenken. ¹⁵ Ti ɔmɔbe bitɔɔrcienb ya cien wà nɔɔ ɔa yé wà ɔa ɔ́ fre kí muɔ tɛ ti'jiint ni ka. Mibiikm tu' u'mɔ isen kɛ ni tɛn tinbi, ama wɔn ɔa tien' biere kɛ biere. ¹⁶ Nɛn bo, cèrɛ mɛn tí nɛkn Uwien, mijuokm ya daan, ya bɛrbiek saan nin midum. Nɔɔ nɛ Uwien li muɔ tɛ micɛɛkm, kí juoke tɛ, kí tore tɛ uyo wà nì ciɛke tɛ.

5 Bi gɛndeh tɔɔrcien kɛ tɔɔrcien binib ni nɛ ki kaandeh wɔ wɔ ɔ́ li se bi'taal ni ki sɔnh Uwien ya tòn, ki taah mipum ki dienh Uwien, ki tɛh ituɔrɛ ibiere

† Bi kpiɛ' ki kele' tigbɔnt tà nɔɔ ya tuba ni nì kele' ki ye: «Kime ba tuo' ki paan' bà teke' tù ki jin' nɔɔ bo nɛ.»

² U li freh ki duɔndeh u'yɛnm bà ɔa bɛn niba, ki tùrɛh nɔɔ bo, kime wɔn nin u'yul yé unisaal nɛ ki ɔmɔbe ibiere. ³ Nɛn bo nɛ nì kɔrɛ wɔ ɔ́ tien lituɔrl ibiere bo. Na yé u li tien binitɔɔb ya biere baba bo nɛ, u li tien u'tiɛma biere mɔ bo nɛ. ⁴ Nil ɔa ɔ́ fre kí ñi u'fɛl kí ye u yé bitɔɔrcienb ya cien. Ama Uwien nɛ yih unil ki tɛh wɔ bitɔɔrcienb ya cien tɛn u là tien' Arɔn ma bo.

⁵ Nɔɔ nɛ Kristo mɔ ɔa ñi' u'fɛl ki ye u yé bitɔɔrcienb ya cien. Uwien nɛ tien' wɔ bitɔɔrcienb ya cien kí tɔke' wɔ ki ye:

«Sin nɛ yé n'Bijɛ,

dinnɔ nɛ n wuɔn' ki ye n yé a'Baa.»

⁶ U tí len' ki ye:

«A yé utɔɔrke nɛ uyo wà ɔa ɔmɔbe gbenm tɛn Uwien là ñɛn' isen yà ki tien' Melkisedek utɔɔrke nɔɔ.»

⁷ Uyo wà *Yesu là te kitink kɛ bo nɔɔ u là kàare' Uwien ki muɔ' cɛn, ki gbáan' wɔ nin tinunsiir, kime wɔn nɛ li fre kí ñɛn wɔ mikuum ni. U là jiin' u'ba tingi Uwien ya nun bó ma nɔɔ nɛ u cenge' u'kaare bó. ⁸ Nin u yé Uwien ya Bijɛ ma kɛ nɔɔ u'jɛnd ni nɛ u bende' mibom. ⁹ Uwien cèrɛ' u sɔn' u'tuonl ni'donbó ki tì gben'. Nɛn bo nɛ kí ñɛ wɔn bo, binib bà kɛ boh wɔ nɔɔ li lɛ limiel là ɔa ɔmɔbe gbenm. ¹⁰ Kime Uwien nɛ tien' wɔ bitɔɔrcienb ya cien tɛn u là ñɛn' isen yà ki tien' Melkisedek bitɔɔrcienb ya cien nɔɔ.

La biɛ ki te mɛn tɛn mubumu mitekjim ya sen ni

¹¹ I ya sen ni, ti ɔmɔbe tigber tù yebe tí len ama na ci-ih tontonm ma nɔɔ, tu'tingi ya tɔkm faa nɛ. ¹² Ni ji bi kɔrɛ ní li yé biwɔkɔknɛ nɛ, ama ni biɛ ki nuunh bɛ ɔ́ li wɔknɛ nɛ bi cinh ki wɔknɛ binib Uwien ya gber tà, tu'ciim ɔa faa nɔɔ nɛ. Ni ji bi kɔrɛ tijier tà kpiɛke nɛ, ama ni biɛ ki ciɛke mibiim nɛ. ¹³ Wà kɛ biɛ ki ɔaanh la, u yé kicɛnfɛndk nɛ, ka ɔ́ fre kí bende' nà mɔn nin nà bre. ¹⁴ Binicekrkaab bɛn wɔn, bi jinh tijier tà kpiɛke nɛ. Bi lenh miyɛnfuom nɛ daan kɛ daan ya tòn ni, ki bɛn nà mɔn nin nà bre.

6 Nɛn bo, la cèrɛ mɛn tí juore bi cinh ki wɔknɛ binib Kristo ya gber tà, tu'ciim ɔa faa nɔɔ bo. Ama cèrɛ mɛn tí li tɛh binicekrkaab mitekjim ya sen ni kí joh inun bó, kí la liebe ní tiboncindkaar bo. Tun si: kí wiɛ mitetem mà bàareh nin mikuum nin kí teke Uwien kí ji ya gber, ² nin tigbenɛnt ya sɔkrm kí paan iyaajɛbok ye ma bo ya gber nin kí taa inuɔ kí paan unil bo kí kàare kí de wɔ ya gber nin bitɛnkpiib ya mekrm ya gber nin Uwien lá li bu binib tibuur ufɔɔrɔyo ma bo ya gber. ³ Uwien tuo' la, ti li joh inun bó nɛ nin binicekrkaab ya wɔknm.

⁴ Tɔ, binib laa' Uwien ya wenwenku, kí laa' u'paabu, kí laa' *Mifuoñaanm, ⁵ kí cii' Uwien ya gber ya ɔmaa, kí bende' uɔɔndun wà we ní nɔɔ ya tuɔm ɔɔ ⁶ kí wiɛ' Uwien ya sen la, nì faa nin unil ɔ́ fre kí liebe kí lèbre bi ya nib ya tetem, kime bɛn nin bi'yul liebe' kí kpaakeh Uwien ya Bijɛ nɛ uɔɔkɔnɔn bo, kí dienh binitɔɔ usɛn bɛ ɔ́ suke wɔ.

⁷ Tɔ, utaa tuu kí niinh, kitink ɔa luoreh sɔngl la, kí lùonh tibonmɔnmɔnt nɛ kí dienh bà koh kɛ, nɛ Uwien

teh kè u'mòm. ⁸ Ama kì peh ikonkon nin ipòn la, kì li juore fènm nɛ, Uwien ñ tì gben kí wɛ kè miñùum, nɛ bɛ ñ fɔre kí wìn kè.

⁹ Tì'jɔtiebɛ, ti lienh nɔk mɔkɔk la, ti ben ki ye ninbi kpe usen wà mɔk nɛ, wun nɛ yé miñmienm ya sɛn. ¹⁰ Kime Uwien pɛ tigbɛmònt bo nɛ. Wa ñ sunde ni'tùon bó, ka ñ sunde ni yé wɔ ma, ki tore' u'nib, ki biɛ ki toreh bɛ ma nɔk bó. ¹¹ Ti yé ni'ni wà kɛ ya nun ñ li mɔn wɔ ñ li teh nɔk kí tì fɔre nɛ, ñk kí lɛ ni daan nà nɔk kí tì gben. ¹² Ta yé kraayuonl ñ cuo nɛ ama ti yé ní tɛkn binib bà kí ñɛ bi'minku nin bi'tekjim bo, bi lenh mimòm mà Uwien là pùon' bɛ mè nɔk ya taal ni nɛ.

Uwien ya puonl ña ñ lèbre

¹³ Uwien là pùon' *Abraham lipuonl ma nɔk u là pole' wɔn bugbɛn nɛ, kime uba ña te ki cɛn' wɔ ñk wɔ ñ pole udaan. ¹⁴ U là pùon' wɔ ki ye:

«Ìmò, n li tien ñɛ mimòm kí gbien, kí cèrè á pòrè kí gbien.»

¹⁵ *Abraham mìnɛ' ki guure' nɛ ki laa' Uwien là pùon' wɔ nà nɔk. ¹⁶ Binib tì ñ pole nɛ kí wuɔn kí ye bi len' tigber tà nɔk te nɛ. Bi poleh wà cɛn' bɛ ñk lipol nɔk bo uba la ji ñ fre kí niɛ tu'bo nɛ. ¹⁷ Nɔk nɛ Uwien là yé wɔ ñ tùrɛ kí wuɔn bà li lɛ u'puonl ya mɔnm nɔk kí ye u jèke' wɔ ñ tien nà nɔk ña ñmɔbe lèbrm nɛ. Nɛn bo nɛ u là pùon' ki liebe' ki pole' ki kpɔbn'. ¹⁸ Uwien ya puonl nin u'pòl yé tibont tule nɛ, ka ñmɔbe lèbrm, nɛ wa ñ nɛn tibont nɔk ni fiebu. Nɛn nɛ saakreh tinbi bà sɛn' ki bɔle' u'saan nɔk ya gbenɛnt ki gbiekeh, ki cèrɛh tì tùrɛh ki coh lidɛndɛn là ti ñmɔbe lè u'saan nɔk kenken. ¹⁹ Lidɛndɛn nɔk nɛ cèrɛh tì se ni faa tɛn bi wienh likuluɔn miñunm ni, li coh buñɛrcienbu bua ñmɛkeh ma bo. Ti daan wà nɔk nɛ kɔn' Uwien ya duku ni paaki bó, ki tì càare' kukpɛciɛku kùa bore' kù bolm mile nɔk, ki kɔn' haali dubenku bó Uwien ya bùol. ²⁰ Tinbi bo nɛ *Yesu liere' ki kɔn' ku'ni, nɛ Uwien tien' wɔ bitùrɛciɛnb ya cien uyo wà ña ñmɔbe gbenm tɛn u là ñɛn' isen yà ki tien' Melkisedek bitùrɛciɛnb ya cien nɔk.

Melkisedek yé uber nɛ, ki liebe' ki yé utùrɛkɛ mɔ

7 Tɔ, Melkisedek bugbɛn yé Salem ya bɛr nɛ ki liebe' ki yé Uwien wà ña ñmɔbe Nacɛntɔ ya tùrɛkɛ. *Abraham là tɔn' nin bibertɔb lituɔl ki faake' nin bɛ ki liebe' ki kunh ní ma nɔk wɔn Melkisedek nɛ là tuobe' wɔ, ki tien' wɔ Uwien ya mɔnm. ² *Abraham là de' wɔn nɛ u tɔn' lituɔl ki faake' ki fie' tibont tà kɛ nɔk ya gbiirm piik ya miba. Mikpiɛkm liyel Melkisedek ya tingi si: Ubergbɛmòndaan nɛ. Nlɛ bo u yé Salem ya bɛr nɛ. Salem ya tingi si: Uyɛnduɔn ya bɛr nɛ. ³ Ba ben u'naa, ka ben u'baa, ka ben u'yaajɛb mɔ. Wa ñmɔbe u'fuobm cin' uyo wà, ka ñmɔbe mi li tì gben uyo wà mɔ, u te tɛn Uwien ya Bijɛ nɛ, ki tuu ki yé utùrɛkɛ.

⁴ Ni laa' Melkisedek yé unikpɛkpiɛk ma bo-a! Tì'yaajɛ *Abraham mɔkɔk là taa' u tɔn' lituɔl ki faake' ki fie' tibont tà nɔk ya gbiirm piik ya miba ki de' wɔn nɛ. ⁵ Tɔ, kí ñɛ Moyis ya yiko bo, Lefi ya yaabii yà yé bitùrɛkaab

nɔk nɛ ñmɔbe usen bɛ ñ li teknh Israyɛl yaab ya bont ya gbiirm piik ya miba nin bi yé bi'ninjɛb, ki yé *Abraham ya yaabii ma kɛ nɔk. ⁶ Melkisedek wɔn ña yé bi'lontunku ya nil, nin nɛn kɛ u teke' *Abraham tɔn' lituɔl ki fie' tibont tà nɔk ya gbiirm piik ya miba, nɛ ki tien' wɔn *Abraham wà Uwien pùon' wɔ lipuonl nɔk Uwien ya mɔnm. ⁷ Na ñmɔbe niɛm, wà yé ucien nɛ teh uwaal Uwien ya mɔnm. ⁸ Lefi ya yaabii yà teknh Israyɛl yaab saan tibont ya gbiirm piik ya miba nɔk yé binib nɛ, kí li kpo lidaali liba. Ama Melkisedek wà teke' *Abraham saan tibont ya gbiirm piik ya miba nɔk *Uwien ya gbɔnku ye wɔn tuu ki fuobe nɛ. ⁹ Lefi ya yaabii nɛ teknh tibont ya gbiirm piik ya miba Israyɛl yaab saan. *Abraham là gbiire' tibont bolm piik ki taa' miba ki de' Melkisedek ma nɔk ti li fre kí ye Lefi mɔ là de' nɛ kí ñɛ u'yaajɛ *Abraham bo. ¹⁰ Kime Melkisedek là tuobe' *Abraham uyo wà nɔk, ki laa' Lefi laan te u'yaajɛ *Abraham ya sɛm ni nɛ, wa laan là maa' wɔ.

¹¹ Uwien là de' Israyɛl yaab yiko nɛ. Nɛ u ya yiko nɛ wɔngɛh ki teh Lefi ya yaabii nɛ li yé bitùrɛkaab. Ni yé bitùrɛkaab nɔk ya tùon bi cèrɛ' binib mɔn Uwien ya nun bó ki tì gben' la, tùrɛkɛ kɛ tùrɛkɛ bi li te tɛn Arɔn nɛ. Ba ji bi li nuunh utùrɛkɛ tɛn Melkisedek. Bi'tùon ña ñ fre kí cèrɛ binib ñ li mɔn Uwien ya nun bó kí tì gben. Nɛn nɛ cèrɛ' ni kpe utùrɛkɛ ñ baa kí li te tɛn Melkisedek. ¹² Kime bi lèbre' bi teh binib bitùrɛkaab ma bo la, ni kpe bɛ ñ lèbre yiko mɔ nɛ. ¹³ Tigber tuu lienh unil wà bo nɔk yé udɛsɛntɔ ya nil nɛ. Udɛsɛn nɔk ya nil uba mɔkɔk ña kpele ki sɔn' Uwien ya ponpuol bo tuonl. ¹⁴ Unil kɛ ben ki ye ti'Yonbdaan yé Suda ya dɛsɛn ya nil nɛ. Nɛ Moyis ya gbɔnt ni nà saan kɛ u len' bitùrɛkaab ya gber nɔk wa len' niba udɛsɛn nɔk bo.

Yesu yé utùrɛkɛ tɛn Melkisedek

¹⁵ Liike mɛn; nà tùrɛ' ki wɛndɛ' tì'nun bó tigber nɔk bo si: utùrɛkɛ uba mɔ ñɛn' ki te tɛn Melkisedek. ¹⁶ Wa yé tùrɛkɛ, kí ñɛ u yé udɛsɛn uba ya nil *yiko ye ma nɔk bo, u yé utùrɛkɛ kí ñɛ u'miel là ña ñmɔbe gbenm ya tuɔm bo nɛ. ¹⁷ Kime ni kele' u'bo *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«A yé utùrɛkɛ nɛ uyo wà ña ñmɔbe gbenm tɛn Uwien là ñɛn' isen yà ki tien' Melkisedek utùrɛkɛ nɔk.»

¹⁸ Nɛn bo nɛ bi gben' yikokpiɛk nɔk, kime wa ñmɔbe tuɔm, ka toreh mɔ. ¹⁹ Kime Moyis ya yiko ña fre' ki cèrɛ' bonn mɔn ki tì gben' Uwien ya nun bó. Ama Uwien yùɔn' ki de' tɛ lidɛndɛn là mɔn ki cɛn' ni'kɛ. Len nɛ li cèrɛ tí nekɔn Uwien.

²⁰ Nà pukn' si: Uwien liebe' ki pole' ki pùon' mɔ nɛ. Bitùrɛkɛtɔb nɔk Uwien ña pole' ki pùon' ben bo.

²¹ Ama *Yesu wɔn, Uwien pole' ki pùon' nɛ ki tɔke' wɔ ki ye:

«Min Yonbdaan nɛ pole' ki pùon', ma ñ jiiin n'ñkɔn:

«A yé utùrɛkɛ nɛ uyo wà ña ñmɔbe gbenm.»

²² Nɛn bo, *Yesu nɛ sere' ki cèrɛ' Uwien cuo' nin tɛ kujɛtiɛku kùa mɔn ki cɛn' ni'kɛ.

²³ Nibontonn mo si: bitoturketob nno la te ligol ne, kime mikum bo ba n fre ki li tuu ki te ki sonh bi'tuonl.
²⁴ Ama *Yesu won tuu ki fuobe ma nno u li ye utoturke ne yo ke yo. ²⁵ Nen bo ne u li fre ki nmien binib ba nekndeh Uwien ki ne won bo uyo wa ke te, kime u tuu ki fuobe ne ki kaareh ki mieh Uwien ki dienh be.

²⁶ *Yesu ne ye bitoturciemb ya cien wa kpe ti li nmobe wa. U ye uñaan ne, ka te iba ni, ka nmobe biil, Uwien bore' wa nin bibierdenb, ki duon' wa paaki ya paaki ki de' wa ukankaan. ²⁷ Won na cieke wa n li teh idaan ke ituare utiema biere bo na ki yaan ki tien ituare udu ya nib yi bo ten bitoturciemb ya cientob teh ma bo. U taa' u'bugben ne ki tien' lituorl bolm miba kpein. ²⁸ Moyis ya yiko la cere' bi teh binib ba bitoturciemb nno ma la teh ibiere ten binitob ne. Yiko nno ya puoli bo ne Uwien pole' ki punon', ki tien' u'Bije bitoturciemb ke ya cien. Won ne na tien' biere fiebu ki li fre ki son lituonl ni'donbo.

Yesu ne ye bitoturciemb ya cien imonm

8 Umesen wa so ye umesenje ti tkeh tigber ta no ni: ti nmobe u ya taturciemb ke ya cien ya bol ne, u ke Uwien uyebm ke ya daan, ya jie bo paaki bo, ² ki sonh u'tuonl Uwien te lininbonl la ni nno. Nen saan ne ye Uwien ya ninbonmnl. Na ye nisaal ne tien' le, Uwien nin u'yul ne tien' le.

³ Bi teh unil ke bitoturciemb ya cien wa n li taah tibont ne ki dienh Uwien, ki li teh ituare ma ki dienh wa. Nno ne ni kpe ti'ma ya taturciemb ya cien ma n li nmobe u li taa na ki de Uwien. ⁴ U bi te kitink bo la, wa bi li ye taturke mako, kime bitoturkaab te ki taah tibont ki dienh Uwien, Moyis ya yiko ye ma bo ne. ⁵ Bi sonh iton ya nno ye tibonmnt ta te paaki bo nno ya nennenu nin tu'jinjint ne. Nno ne Moyis la ye wa n tien Uwien ya ninbonl uyo wa nno, Uwien tke' wa ki ye: «Ture ki cenge, a tien le, le n ture ki li naan n wuon' ne lininbonl la ya nennenu lijuol bo nno.» ⁶ Ama fenfenn, Uwien de' *Yesu utoturke ya tuonl la nno cen' taturke ke taturke yaal. Won ne se Uwien cuo' nin binib kujtiekua kua nno ni, ne kujtiekua nno mako ki cen' mikpiekm yaaku, kime Uwien punon' lipuonl la nno mako ki cen' mikpiekm yaal.

Kujtiefenku ya gber

⁷ To, ni ye kujtiekpieku kua la te nno na bi nmobe gber tuba la, Uwien na bi li liebe ki cuo nin nib jti- etaku. ⁸ Imn, Uwien laa' u'nib ya biil ne ki len' ki ye:

«Min Yonbdaan ne lienh,
 uyo uba we ni
 n liebe ki cuo nin Israyel yaab
 nin Suda yaab ke kujtiefenku.
⁹ Kujtiekua nno na n li naan nin
 n la kpie' ki cuo' kua nin bi'yaajeb,
 uyo wa n dère',
 ki nen' be Esipt ni nno.
 Ba paan' kujtiekua nno bo ma nno,
 ne n'ma seln' ki daan' be.
 Min Yonbdaan ne len' nno.»

¹⁰ Yonbdaan liebe' ki ye:

«Iden ye gèbre' la,
 n li cuo nin Israyel yaab kujtiekua kua so.
 N li kuon n'yikombe bi'genm ni,
 ki kele be bi'fel bo.
 N li ye bi'Wien,
 ne be n li ye n'nib.»

¹¹ Bi'ni uba na ji li wako u'to,
 uba na ji li wako u'ninje ki tke wa ki ye:
 «wa n bende Yonbdaan.»

Kime bi'ke li bende nni ne.
 Ki cin ibaan ki ti baa biniekpiekb.

¹² N li fere be bi'biil,
 ma ji li tiere bi'biere bo fiebu.»

¹³ Uwien lienh kujtiefenku bo la, ni wuon' ki ye kujtiekua nno kpaare' nin. Kime nibonkpaann ke ti pore' la, ni joh ne n gben ne.

Kujtiekpieku ya tuare

9 Uwien la kpie' ki cuo' nin binib kujtiekua kua nno u la wuon' be bi li paan isen ya bo ki li pukeh wa ne, ne ki cere' bi nmobe bi li pukeh wa na saan kitink bo. ² Imn, bi la tien' lininbonl liba ne li nmobe tidubent tule. Lininbonl nno ya puke ni fraknbuol la te nin litebl la bi paakeh li'bo kono wa bi taah ki punh Uwien nno. Bi yih nen saan ne liboñaanl. ³ Kukpelceciencienku kuba ne la bore' upuke nin kudubenku nno. Kukpelcieku nno ya puoli bo ne ye kudubenku. Bi yih nen bo ne libuol la naan ki ti gbien'. ⁴ Bi taa' miñkm ki duore' liponpuol la ki sienh li'bo lijuol nno te nen bo ne. Kujtiekua ya lekl la bi taa' miñkm ki duore' li'gbenent ke bo nno ma te nen bo ne. Tijier ta bi yih tu *mann nno te miñkm ya senl liba ni ki taake lilekl nno ni. Aron ya kpedon wa la bunde' ki puun' nin bi la kele' *yiko itenpenpen ya bo nno ma te lilekl nno ni ne. ⁵ Uwien ya tondb ba bi yih be seriben nno bile ya nennent te lilekl nno ya paaki, ki nmobe ifiebe, ki wongeh ki teh Uwien te ni'saan. Bitondb nno ya fiebe ya songe lieke lilekl nno bo bi gbienh na saan misem na Uwien n fere binib bi'biere nno. Bonl na te ti len ne n li yebe tibont nno ke bo fenfenn wuon'.

⁶ Bi bonde' tibont ke ki sensien' nno ne. Bitoturkaab ke kch upuke ni ne idaan ke ki ti sonh bi'tuonl. ⁷ Ama kudubenku bo won, bitoturciemb ya cien baba ne kch ni'bo bolm miba libinl ni. Wa kch ni'bo na ka tuke went ya sem wa n ti de Uwien won bugben ya biil nin udu ya nib ture' ki bii' libiil la nno bo. ⁸ Nno ne *Mifuoñaanm wuon' ki ye lininbonkpiekl laan bie ki te ma nno, usen wa joh lininbonmnl la te paaki bo nno bie ki paake ne. ⁹ Ni ye kunennenu ne uyo wuu. Ni'tingi si: bi punh Uwien tibont ta nno nin bi teh ituare ya ki dienh wa nno na n fre ki cere' wa teh tu ya bont ya fel bo n li wien ki ti gben. ¹⁰ Ni'ke ye inisaalbok ne, ki likeh tijier ya jim nin midaam ya num nin tigbenent ya sokrm ki paan' iyaa-jebok ye ma bo. Binib li boh i ya bok ne ki ti baa uyo wa Uwien li lebre nibonfenn.

Kristo wɔn taa' u'bugben ne ki tien' lituɔrl

¹¹ Kristo wɔn baa' ki yé bitɔtɔrcienb ya cien ɔk wɔ́ n̄ cèrè tí lè ti laa' mimɔnm mà n̄ n̄ †. U kɔn' lininbonl là ya tɔl ɔa te, ki mɔn ki tì gben' ni n̄. Nisaal ɔa tien' li ya ninbonl, n̄ la yé kitink kiɛ bo yaal m̄. ¹² Kristo kɔn' lininbonl n̄ ni bolm miba kpein n̄. Wa tuke iwɔje nin inajefanfaan ya s̄m n̄ ki kɔn' wɔ́ n̄ tì tien' lituɔrl, u taa' u'tiema s̄m n̄ ki tien' lituɔrl, ki d̄' t̄e ki wiɛ' uyo wà ɔa ɔmɔbe gbenm. ¹³ Ni yé bi là taah iwɔje nin inaje ya s̄m ki gbienh binib bà bii' bo, ki wɔndeh unasel ki taah u'fent̄em ki pukeh bi'bo, kime bi saa' likuɔl ɔk b̄ n̄ ñen bi'bo tijknt la, ¹⁴ n̄ li tien' mila Kristo ya s̄m ɔa n̄ li ɔmɔbe tuɔm kí c̄en n̄en k̄e. Mifuoñaanm mà ɔa ɔmɔbe gbenm c̄èrè' Kristo taa' u'ba ki tien' lituɔrl ten kitɔtɔrcienb kà ya niba saan ɔa gbè, ki de' Uwien ɔk u's̄m n̄ gben itùonbiere yà te t'f̄èl bo ya gber, kí c̄èrè t'f̄èl n̄ li wien kí tì gben ɔk tí li s̄nh ki dienh Uwien wà fuobe n̄.

¹⁵ N̄en bo n̄ Kristo sere' Uwien cuo' nin binib kujtief̄enku kùa n̄ ni, ɔk wɔn Uwien yin' bà n̄ n̄ l̄e u p̄on' ki ye u li tien' b̄e mimɔnm mà, m̄ n̄ li tuu ki te n̄. N̄ n̄ Kristo kpo' wɔ́ n̄ d̄e bà là te kujtiekpieku ni ki saa' kù n̄, bi'biere ni kí wiɛ. ¹⁶ Im̄n̄, unil ke'le' u lá kpo' la, bi li tien' u'faal ma bo ki ble' la, n̄ kpe' u'kuum ya puoli bó, b̄ n̄ wuɔn kí ye u kpo' n̄, kí yaan kí tien, u ke'le' ki ye b̄ n̄ tien' u'faal ma bo. ¹⁷ Udaan ɔa laan kpo' la, u ke'le' nà n̄ ɔa ɔmɔbe tuonl fiebu. U tì kpo' n̄ la, u ke'le' nà n̄ n̄ ɔa ɔmɔbe lituonl. ¹⁸ N̄en bo, Uwien là cuo' nin binib kujtiekpieku kùa n̄ n̄ n̄ ya cinm, bi là kòrè' ki wlenk ki wule' mis̄m n̄, ki yaan kù cin'. ¹⁹ T̄, Moyis là kaan' wɔbl k̄e wɔbl *yiko ya gbɔnku ni udu ya nib k̄e ya nun bó, n̄ ki taa' inajefanfaan nin iwɔje ya s̄m ki cùuke' miñunm, ki taa' kufaaku kuba bi yih kù isɔp nin kukpelciɛku kuba kù dinge suɔk ki m̄n ki cùn' len ki gbegbe' *yiko ya gbɔnku n̄ nin udu ya nib bo. ²⁰ N̄e ki ye: «Mis̄m miɛ wɔngeh ki teh Uwien cuo' nin n̄ kujtiek̄u n̄ ki ye ní li ɔuuke kù.» ²¹ N̄e ki taa' mis̄m n̄ ki gbegbe' Uwien ya ninbonl nin bi taah tiwent tà k̄e ki pukeh Uwien n̄ n̄ k̄e bo. ²² Kí ñ̄e *yiko ye ma bo, mis̄m n̄ ñ̄endeh tibont tà yebe ya jknt ki c̄èrèh t̄u m̄n. S̄m ɔa ñ̄en' la, Uwien ɔa n̄ f̄èrè nib bi'biere.

Yesu taa' u'ba ki tien' lituɔrl bolm miba kpein n̄ ki gben' ibiere

²³ Bi teh i ya tuɔr̄e ki ñ̄endeh tibont tà yé paaki bó yaar ya n̄n̄n̄enku ya jknt la, n̄ wuɔn' ki ye paaki bó yaar tà yé tibonm̄nt n̄ n̄ k̄e b̄ n̄ tien' t̄u it̄uɔr̄e yà m̄n ki c̄en' yen n̄. ²⁴ Kime Kristo ɔa kɔn' lininbonl là binib tien' l̄e, li yé paaki bó ya ninbonm̄nl ya n̄n̄n̄enku n̄ ni. Ama u kɔn' paaki bó yaal bugben ni n̄ ki ji se t'ciɛk bó fenfenno Uwien ya nun bó. ²⁵ Nà yé u kɔn' len wɔ́ n̄ li tuu ki taah u'ba ki teh lituɔrl ten bitɔtɔrcienb ya cien tuu ki taah ma tiwent ya s̄m ki kɔh Uwien ya nin-

† Bi kpie' ki ke'le' tigbont tà n̄ n̄ tuba ni n̄ ke'le' ki ye: Wɔ́ n̄ c̄èrè tí lè mimɔnm mà we ní n̄ n̄.

bonl ya dubenku ni binl k̄e binl ma bo. ²⁶ U bi tien' n̄ n̄ la, u bi jin' ijend mibolm mà yebe ɔk kí cin haali un̄en-dun ya cincinyo. Ama fenfenno, idenf̄ork̄e yie n̄ u taa' u'ba ki wuɔn' binib bolm miba kpein n̄, ki taa' u'ba ki tien' lituɔrl ki gben' ibiere ya tuɔm. ²⁷ Uwien sien' ki ye unil k̄e li kpo' bolm miba n̄, n̄ ni ya puoli bó wɔ́ n̄ bu binib tibuur. ²⁸ N̄ n̄ Kristo taa' u'ba ki tien' lituɔrl bolm miba kpein ɔk wɔ́ n̄ ñ̄en binib bà yebe ibiere ni. U li liebe kí taa' u'ba kí wuɔn nle bo. Na ji yé wɔ́ n̄ ñ̄en binib ibiere ni, n̄ ji yé wɔ́ n̄ ɔm̄ien bà gu u'baam n̄ n̄.

10 Moyis ya yiko yé tibonm̄nt tà we ní n̄ n̄ ya jin-jinku n̄. Wa cinbe ki yé tibont bugben ki tì gben'. N̄en bo n̄ *yiko nin u c̄èrèh bi tuu ki teh it̄uɔr̄baab yà binl k̄e binl ka ɔmɔbe bien n̄ n̄, ɔa li li fre kí c̄èrè binib bà nekndeh Uwien n̄ n̄ li m̄n kí tì gben. ² Ì bi freh kí c̄èrèh bà teh yé n̄ n̄ m̄n ki tì gben' Uwien ya nun bó la, bi bi d̄aan' yé ɔk, kime bi bi li tien' yé bolm miba kpein n̄, ka ji li ɔmɔbe biil ya yenmaale bi'f̄èl bo. ³ Ama it̄uɔr̄e n̄ n̄ tuu ki tierèh b̄e bi'biere bó n̄ binl k̄e binl. ⁴ Kime inaje nin iwɔje ya s̄m ɔa n̄ fre kí gben biere. ⁵ N̄en bo n̄ Kristo ye wɔ́ n̄ baa un̄endun wuu ni uyo wà n̄ n̄ u t̄ke' Uwien ki ye:

«N̄a yie tuɔr̄e,
ka yie b̄ n̄ li punh ɔe bont m̄,
ama a tien' nni tigbenent.

⁶ Bi wɔndeh it̄uɔr̄e yà ya went iponpob bo ki dienh ɔe n̄,

a'yenm ɔa s̄onge' i'bo,
bi teh yà ibiere ya f̄erm bo n̄ n̄,
a'yenm ɔa s̄onge' i'm̄ bo.

⁷ N̄en bo n̄ n̄ t̄ke' ɔe ki ye:

«N'Wien, min s̄,
n we ní n̄ tien' a'yiem n̄,
ten n̄ ke'le' n'bo a'gbɔnku ni ma bo.»

⁸ Kristo kpie' ki len' ki ye:

«N̄a yie tuɔr̄e,
ka yie b̄ n̄ li punh ɔe bont,
ka yie bi wɔndeh it̄uɔr̄e yà ya went iponpob bo ki dienh ɔe n̄,

ka yie bi teh yà ibiere ya f̄erm bo n̄ n̄ m̄,
N̄en k̄e ɔa s̄onge' a'yenm.»

Ama *yiko n̄ n̄n̄ ye b̄ n̄ li teh i ya tuɔr̄e k̄e. ⁹ N̄e ki liebe' ki len' ki ye:

Min s̄, n we ní n̄ tien' a'yiem n̄.

N̄ n̄ n̄ u gben' it̄uɔr̄kpiek n̄ n̄ ki taa' u ya tuɔrl ki lèbe'. ¹⁰ *Yesu Kristo tien' Uwien ya yiem, ki taa' u'ba ki tien' lituɔrl bolm miba kpein, ki c̄èrè' ti m̄n ki tì gben' Uwien ya nun bó.

¹¹ T̄ɔt̄ork̄e k̄e t̄ɔt̄ork̄e tuu ki sieh idaan k̄e n̄ ki s̄nh u't̄uon, ki tuu ki teh it̄uɔr̄baab, ya li li fre kí ñ̄en nib ya biere. ¹² Ama Kristo wɔn' tien' lituɔrl bolm miba n̄ ibiere bo, n̄ ki k̄e uyo k̄e Uwien ya jie bó, ¹³ ki gu haali nin uyo wà Uwien li c̄èrè wɔ́ n̄ t̄e u'n̄n̄endb bo litaal. ¹⁴ Kime u tien' lituɔrl bolm miba n̄ ki c̄èrè' u ñ̄en' bà ibiere ni n̄ n̄ m̄n Uwien ya nun bó ki tì gben' uyo k̄e.

¹⁵ *Mifuoñaanm m̄ t̄ke' t̄e ki teh n̄ n̄. Mi kpie' ki len' ki ye:

¹⁶ «Yonbdaan ye: «Iden yie gèbre' la,

n li cuo nin be kujptieku kùà sò:
N li kele n'yikombe bi'fèl bo,
kí kuon be bi'yenm ni.» »

¹⁷ Ne ki liebe' ki ye:

«Ma ji li tiere bi'biere nin bi'biil bó.»

¹⁸ Uwien fère' binib bi'biere la, ba ji li nuunh be ñ tien lituorl ibiere nno ya fèrm bo.

Yesu bo ti laa' usen tí nekñ Uwien

¹⁹ N'yaabe, nen bo, ti du ki ye *Yesu ya sèm bo, ti ñmabe usen tí kò Uwien ya ninbonl ya dubenku ni.
²⁰ *Yesu pekre' usenfaan wà dienh limiel, kí ñe u taa' u'-ba ma ki tien' lituorl ki cère' kukpalcencienku kùà bore' Uwien ya ninbonl bolm mile nno kere' ne ti ji laa' usen tí kò lininbonl nno ya dubenku ni. ²¹ Ti ñmabe bituorciens ya cien uba, wòn ne ñmabe ticiant Uwien den.
²² Nen bo, cère men tí nekñ Uwien, kí li ñmabe iyenmaale yà cuube, kí li ñmabe mitekjim kí ti gben. Yesu bo, ti'fèl bo wien ne, ka ji ñmabe biil liba nin litol. Nì te ten bi taa' miñunm mà ña ñmabe jknt ne ki sii' te.
²³ Cère men tí li lienh binib ya nun bó ti'dendenl bó, kí li co lè kenken, ki la li ñendeh ti'gbenent, kime Uwien wà pùon' nno yé umemñdaan ne. ²⁴ Cère men ti la gòh tób bo, kí li saakreh tób ya gbenent ña kí fre kí li yíe tób, kí li sonh itùon yà mòn. ²⁵ La cère men tí dàan ti'taan ya baam ten biba dàan' ma ka ji bàareh, ama tí li cinbe ki saakreh tób ya gbenent, kime ninbi mòn ben ki ye Yonbdaan ya wengbiin nekñ ní ña. ²⁶ Ti bende' nà yé tigbemñt ña ki cèkre' ti'yenm ki liebe' ki teh ibiere la, tuorl ña ji te kí fre kí ñen i ya biere. ²⁷ Nà sien' si: tí li gu nin bujwaanbu ne lidaali là Uwien li bu binib tibuur, kí cère umucencien ñ wi bà yìe' u'ñobu bó nno. ²⁸ Ni ben ki ye unil saa' Moyis ya yiko ña binib bile bii bita kun' imòn ki ye u mònbe ki saa' wà la, ba ñ muo udaan cecem, bi li ku wà ne. ²⁹ Nì li tien mila ña unil wà yin' Uwien ya Bijè fenn, ki ye misèm mà bo Uwien liebe' ki cuo' nin binib kujptieku, ki ñen' wà ibiere ni ña yé bonn, ki suke' *Mifuoñaanm mà bo Uwien tien' wà mimòm nno ya tudere ña ñ li bre kí gbien-i? ³⁰ Imòn, ti ben wà len' ki ye:

«Min ne li tu lifènI,
min ne li jiin unil ke u'tuon kpe ma bo,»
ki liebe' ki ye:

«Min Yonbdaan ne li bu n'nib tibuur.»

³¹ Unil lu' Uwien, limiel ya daan ya nuon ni la, nì bre udaan bo cèen ne.

³² Tiere men ni là cin' iden yà ki laa' Uwien ya wenwenku nno ni ya puoli bó nà là tien'. Ni là jin' ijend ki gbien', ki juun' ki mòn' limuol là faa cèen. ³³ Uyo uba bi là suke' ne, ki jènde' ne binib ke ya nun bó, ama uyo uba mò ni là sere' bi jèndeh binitób bà nno mò ya ciek bó. ³⁴ Nì yé imòn ne, ni là ñmire' binib bà te lipèkl ni nno ya nunsiiir. Binib fie' ni'bont ne ni tuo' nin uyen-songe, kime ninbi nin ni'yul ben ki ye ni ñmabe lifaal là mòn cèen, ki li tuu ki te. ³⁵ N'yaabe, nen bo, la ñende men ni'gbenent ni ñmabe midum mà nno bo, kime mì li cère ní lè lisuul là yebe. ³⁶ Nì kpe ní li ñmabe kuminku

ne kí fre kí tien Uwien yíe nà ña kí lè u pùon' nà nno.

³⁷ Kime nì kele' *Uwien ya gbònkú ni ki ye:

«Nì sien' waamu ne,
uyo wà sien' nno ña ji yé bonn,
wà we ní nno
li baa ní wa ñ taande.

³⁸ Wa yé ugbemñdaan n'nun bó,
li fuobe u'tekjim bo ne,
ama u liebe' puoli la,
n'yenm ña ñ li songe u'bo.»

³⁹ Tinbi ben wòn, ta yé binib bà li liebe puoli kí juore fenn, ama ti yé bà teke' Uwien ki jin' be ñ ñmere ne.

Mitekjim ya gbèr

11 Tò, mitekjim yé kí li du ki ye a daan a li lè nibonn nà nno, a mònbe ki laa' nè ña, kí li du ki ye ña lenh tibont tà nin a'nunbu nno mònbe ki te ne. ² Uyo bo yaab ya tekjim bo ne Uwien là len' bi'bo nà mòn.

³ Ti teke' Uwien ki jin', ne ki bende' ki ye wòn ne ñen' nà ke te nò nin u'ñomaam. Nno ne Uwien ñi' ta lenh tibont tà bo ki tien' ti lenh tà.

⁴ Abel là teke' Uwien ki jin', ne ki tien' lituorl là mòn ki cèn' Kayen yaal, ki de' wòn Uwien. Nen bo ne Uwien bù' Abel ugbemñdaan ki tuo' u'paabu. Nin Abel kpo' ma ke nno, mitekjim nno bo ne u bie ki lienh.

⁵ Enok là teke' Uwien ki jin', ne wòn Uwien taa' wà ki don' paaki bó, kuum ña jin' wà. Uba ña ji laa' wà, kime Uwien taa' wà ki don' u'ba saan ña. Nì kele' *Uwien ya gbònkú ni ki ye: Uwien ya yenm là songe' Enok bo ne ki yaan u taa' wà ki don' paaki bó. ⁶ Unil ña ñmabe tekjim la, wà ñ fre kí songe Uwien ya yenm, kime nì kpe wà ke nekndeh Uwien ñ teke kí ji kí ye Uwien te ne, ne Uwien li su bà ke nuunh wà.

⁷ Nowe là teke' Uwien ki jin', ne ki tien' buñercencienbu ki ñmien' wòn nin u'den yaab. Uwien là ju' ki tókè' wà tibont tà ba laan lenh tù, tù lá li tien nno bó ne u teke' tù tunojer tule. Nno ne Nowe wuon' ki ye uñendun ya nib ñmabe libiil Uwien saan. U'tekjim bo ne Uwien bù' wà ugbemñdaan.

⁸ Abraham là teke' Uwien ki jin', ne ki tuo' u'yin, ki bure' Uwien ye u li de wà udu wà wun li yé u'faal nno bó, ki joh ka ben u joh nà bó. ⁹ U là teke' Uwien ki jin', ne ki fii' kí tì kòn' udu wà Uwien là pùon' ki ye u li de wà wù nno ni, ki yé ucaan ni'bó. U là kòn' ininbon ne ki kòh len. *Isaak nin Sakob bà yé lipuonl nno mò ya faajib ten wòn nno mò là kòh ininbon ne. ¹⁰ *Abraham tien' nno ki gu wà ñ la kò udu wà ya dur ya tenpuun faa ta ñmabe lum ni ne. Uwien nin u'yul ne kpankpaan' u li me udu nno ya dur ma bo, ne ki men' tù.

¹¹ Nin Abraham là pore' ki gèbre' wà ñ maa kibuk ma ke, u'po mò tonde' ki yé uñol nno, u teke' Uwien ki jin' ma nno ne Uwien cère' u maa' kibuk, kime u ben ki ye wòn Uwien wà pùon' lipuonl nno kpe be ñ li du u'bo ne.

¹² Nen bo ne wòn ujebaab *Abraham, wà là neke miku-

† Migbiirm mie ya ciim te bolm mile bo ne: Nin Abraham là pore' ki gèbre' wà ñ maa kibuk ma ke, u'po mò tonde' ki yé uñol nno, u teke' Uwien ki jin' ma nno ne Uwien cère' u maa' kibuk, kime u ben ki ye wòn Uwien wà pùon' lipuonl nno kpe be ñ li du u'bo ne bii nin

um nno laa' iyaabii i yebe ka nmaabe kenku ten inmaabii nin likpentengbil.

¹³ Binib nno ke la nmaabe mitekjim ne ki ti baa' bi'ku-um daali ka teke' Uwien la pùon' be na nno. Ama bi'tekjim bo ne bi ju' ki laa' Uwien pùon' na nno ni te fonfokm, ne bi'yenm songe' ni'bo, ne bi len' binib ya nun bó ki ye bi yé bicenb ne unendun wuu ni ki gèbreh. ¹⁴ Binib bà lienh nno wongeh ni wien ne ki teh bi nuunh udu wà yé bi'yu ne. ¹⁵ Bi bi maaleh bi ñen' udu wà ni bó ne la, bi bi laa' libònl ki liebe' ni'bó n. ¹⁶ Ama imòn, bi-nun mòn be n kò udu wà mòn ki gbien' ni ne, wun si Uwien den. Nen bo ne bi yin' Uwien bi'Wien la, na coh wò fe, kime u bonde' be udu wà bi li kò u'ni.

¹⁷ Abraham là teke' Uwien ki jin', ne ki tuo' ki taa' u'bi-jebaab *Isaak wò n tien lituorl uyo wà Uwien bikn' wò wò n liike u'tekjim nno nin Uwien là pùon' wò lipuonl ma ke ¹⁸ ki ye: «*Isaak bo ne a'lonkunko li nno» nno. ¹⁹ Abraham là ben u'yenm ni ki ye unil kpo' mòmò la, Uwien li fre kí mekre wò. Nen bo ne Uwien jii' u'bijé *Isaak ki de' wò. Ni yé mimèkrm ya nennènkun ne.

²⁰ *Isaak là teke' Uwien ki jin', ne ki tien' *Sakòb nin Esawu Uwien ya mòmò ki de' bi'wenl bo.

²¹ Sakòb là teke' Uwien ki jin', ne uyo wà u benh wò n kpo nno, u tien' Yosef ya buk ke buk Uwien ya mòmò, ki ñi' ukpendò bo ki puke' Uwien.

²² Yosef là teke' Uwien ki jin', ne u ti neke mikuum ma nno u tòke' uyo wà Israyel yaab là li siere kí ñe Esipt ni, ne ki tòke' be bi là li tien ma u'kpòb.

²³ Moyis ya baamba là teke' Uwien ki jin', ne ki maa' wò ki bóle' wò inmaale ita, kime bi là laa' u mòmò, ne ba fenge uber ble' likuol là nno. ²⁴ Moyis là teke' Uwien ki jin', ne ki ti kpere' ma nno u yie' ki ye bi la li yih wò Farahon ya bise ya buk, ²⁵ ki cèkre' u'yenm ki ye bi jèndeh wòn nin Uwien ya nib la, ni mòmò ki cèn' wò n li te ibiere ni ki jinh unmaa wò n wòke. ²⁶ U là ben ki ye bi yuondeh wò Uwien ya Nigendke bo la, ni mòmò ki cèn' nin wò n le Esipt ya faal ke, kime u'nun là ce, u là li le lisuul là nno bo ne. ²⁷ U là teke' Uwien ki jin', ne ki siere' Esipt ni ka fenge' uber ya benpiebe, u'fèl n wòre', kime u te ten unil wà laa' Uwien wà ba lenh wò ne. ²⁸ U teke' Uwien ki jin', ne ki cère' Israyel yaab tien' Pak ya nacenku, ne ki taa' misèm ki fanfaan' inañuon bo, n Uwien ya tond wà kuuleh nno la me Israyel yaab ya bu-jebukpiekmu.

²⁹ Israyel yaab là teke' Uwien ki jin', ne ki puore' miñuncienmòmòmò ten bi cuonh liwel bo ne. Ama Esipt yaab ben bikn' ne ki luo'. ³⁰ Israyel yaab là teke' Uwien ki jin', ne ki taa' iwien ilole ki cuon' ki linde' Seriko ya du, ne liguonjel là guon' wò nno lu'.

³¹ Ujenkpend Lahab là teke' Uwien ki jin', ne ba ku' ki yekn' wòn nin binib bà yie' Uwien ya ñòbu bó, kime u là teke' Israyel yaab ya pinpingb kucènku mòmòmòmò.

³² N li bie kí len kí ye ba kí pukn-i? N ye n tókore kí len Gedeyon nin Barak nin Samsón nin Jefte nin *Dafid nin Samiel nin *Uwien ya ñòbonsòknòb ya gber la, uyo li

Sara là pore' ma ke ki tonde' ki yé unol nno, u teke' Uwien ki jin' ma nno ne Uwien cère' u maa' kibuk, kime u ben ki ye wòn Uwien wà pùon' lipuonl nno kpe be n li du u'bo ne.

kpore nni. ³³ Bi'ni biba là teke' Uwien ki jin', ne ki faake' nin biberb ki fie' bi'du ki tien' bi'yi, bitòb cère' binib kprien' tigbemònt ya sen, bitòb laa' Uwien là pùon' nà nno, bitòb pi' icind ya ñuon ya fre' ki tien' be niba, ³⁴ bitòb kpiin' umufaa, bitòb nmere' ba fre' ki ku' be nin jusiek, bitòb nà là nmaabe tuom, ki ji tien' bitòdenb, ki nmaabe lifèl butòbu ni, ki sen' ki gbele' idutò ya sojambe. ³⁵ Bipiib biba mòmò là teke' Uwien ki jin', ne Uwien cère' bi mekre' bi'yaab bà kpo' nno ki jii' ki de' be. Bi jènde' binib biba mòmò, ki nuunh be n wè Uwien ya sen nò kí nmere ne, ne ba tuo', kime bi là nuunh be n lá mekre bitenkpiib ni nò kí le mifuobm mà mòmò ki cèn' fenfenno yaam ne. ³⁶ Binib biba mòmò tuo' isuk, bi ñi' be inalebe, ki lòle' be tikudòk ki pekò' be. ³⁷ Bi yèke' bitòb iten ki ku' be, ki jie' ki yekre' bitòb nin kanpintajuk, ki ku' bitòb nin kijusiek, bitòb nà nmaabe bonn, ki cuonh ki lindeh ni guo tipegbont bi tiwogbont, bi jènde be cèn, ne ki teh be nà bre. ³⁸ Ben bo unendun nà kpe be n li yé u'rib. Ne bi cuonh ki lindeh, ki joh ijuon nin kupenpelku bó, ki kòh tijlulnt nin ifele ni. ³⁹ Nin Uwien len' binib nno ke bo nà mòmò bi'tekjim bo ma ke nno, ba laa' u là pùon' ki ye u li de be nà nno. ⁴⁰ Kime Uwien là ju' ki bonde' te tibont tà mòmò ki cèn' tibont ke. Nen bo ne wa n cère be n kpie kí li yé u sien' be, be n li yé bidend bà kí daan te.

Tí li nmaabe kuminku ijend ni

12 Tò, bi ya nib ke yé bimònkunb ne ki guon' ki linde' te ki yebe cèn. Nen bo, cère men tí wè nà ke yé ti'bo litukl nin ibiere yà jebèh te ikele ke na faa nno, kí li nmaabe kuminku, ki kò minòmò bo ki cuube Uwien sien' te tí sen kí baa nà saan. ² Cère men ti'nun n li ce *Yesu bo. Wòn ne pekre' mitekjim ya sen, ne ki cèreh mi kpien' ni'donbó ki joh. U tuo' udòkòkòkò bo ya kuum ka sen' fe, kime u là ben ki ye u lá li le uyensonge. Fenfenno u ke Uwien ya berbiek ya jie bó ne. ³ Imòn, maale men Yesu bo, kí liike bibierdenb là nende' wò ki jènde' wò ma bo u tuo' ni'ke, nò ki la cère uyensaa n nende' ni'gbenent. ⁴ Ni mòmò ni la li teh ibiere ma, na laan mòmò ki ti baa' ni yé mikuum la, ní kpo. ⁵ La sunde men Uwien tòke' ne nà ki de' ne lifèl nno bó ten bibaa gbierèh u'bumu ma bo. U ye: «N'buke, la yie Yonbdaan ya tudere.

U kòn nò n n n, la cère a'yenm n saa. ⁶ Kime Yonbdaan yie wà la, u dieh u ya tub ne. U ben wà ke yé u'buk nno u ñih wòn ne.»

⁷ Tuo men kí ji ijend, kime i cekndeh ne ne. Ni yé Uwien ya bumu ma nno ne u dieh ni'tub. Ki le buk te nò kí'baa nà dieh ki'tub-i? ⁸ Uwien nà dere' ni'tub ten u dieh u'butòmu ya tub ma bo la, na yé u'bumu, ni yé ikpieb ne. ⁹ Ni yé ti'baamba bà yé binib nno dieh ti'tub ki cekndeh te ti boh be la, ni li tien milla nò ta ji li tuo Baa wà te paaki bó ya tudere, kí le limiel-i? ¹⁰ Imòn, ti'baamba taa' uyo wà ki dieh ti'tub be n cekn te bi yie ma bo nno nà fòke, ama Uwien wòn dieh ti'tub ti'mòmò bo ne, nò ti la

ημωβε jɔknt tɛn wɔn Uwien ηα ημωβε jɔknt ma bo nɛ.
 11 Bi dɛrɛ' unil ya tubl itàan yà bo la, u'yɛnm ηα sɔnge,
 nì yé uyɛnsaa nɛ u'bo. Ama ni ya puoli bó, nì ji yé bà
 tuo' bi dɛrɛ' bi'tub ki gbiere' bɛ nɔɔ bo uyɛnduɔn nɛ, ki
 cɛrɛh bi teh nibonn nà cuube.

12 Nɛn bo, tùɔrɛ mɛn kí sɛrɛ, kí li co nì faa. 13 Tùɔrɛ
 mɛn kí cubn ni li kpien isɛn yà, ηɔ idien la sikre i'tɛng-
 biemu ama yè ñ faake.

Kristo yɔ li fuobe ma bo

14 Li nuunh mɛn ní li ηmɛ nin unil kɛ, kí li pɛ Uwien ya
 sɛn bo nin ni'fɛl kɛ. Nɔɔ ηα ñí la, uba mɔɔn ηα ñ lɛ wɔ.
 15 Li bɛn mɛn, ki la cɛrɛ uba ñ lúo Uwien ya juokm, ki la
 cɛrɛ ni'ni uba ñ li te tɛn tisitontont, ki kpien ηɔ kí tuke
 fɛnfɛnm kí baa bà yɛbe bo kí tuln bɛ. 16 Li bɛn mɛn, ki la
 li teh sɔɔsɔndl, ki la li likeh Uwien ya bont fɛnm tɛn
 Esawu là tien' ma ki kuɔrɛ' u ηmωβε kibucienk ya kpele
 wà nɔɔ, ki teke' tijier ki jin' nɛn saan. 17 Ni bɛn ki ye ni
 ya puoli bó nɛ u ji là lá nuunh u'baa ñ tien wɔ Uwien ya
 mɔɔnm nɛ wa cenge' u'bó. Nin u muɔ' ki gbáan' ma kɛ
 nɔɔ u'baa ηα lèbrɛ' yɛnmaale †.

18 Ni nɛkn' Uwien saan ma nɔɔ, na yé ni laa' bii ni cii'
 Israyɛl yaab là laa' nà nin bi cii' nà Sinayi ya juɔl ya ñiel
 nɔɔ nɛ. Bi là laa' umufafaa uba teknh li'bo piɛbu piɛbu,
 ki laa' ni biike' cinm, ki laa' kutafaabiiku, 19 ki cii'
 linatunl liba ya muɔ bó, ki cii' unieke uba bó. Bi cii'
 unieke nɔɔ bó ma nɔɔ nɛ ki gbáan' ki ye ba ji yíe bɛ ñ
 liebe kí cii' ñɔɔnɔn liba kí pukn. 20 Kime unieke nɔɔ ye nà
 nɔɔ faa bi'bo nɛ. U ye:

«Wà kɛ mɛ' lijuɔl nɔɔ la,
 ba nì yé kiwɛnk mɔɔn la,
 bɛ ñ yèkɛ itɛn kí ku.»

21 Nà là tien' nɔɔ là ηmωβε bujɛwaanbu cɛɛn, nɛ Moyis
 len' ki ye: «Bujɛwaanbu ηmωβε nni haali n'gbenɛnt kɛ ti
 ηɔh.»

22 Ama ninbi wɔn, ni nɛkn' lijuɔl là bi yih lè Siyɔn ya
 juɔl nɔɔ, ki nɛkn' Uwien limiel ya daan ya du. Wun si:
 Yerusalem wà te paaki bó. Uwien ya tondb turbenm te
 wun ni nɛ ki jɛleh kunacɛnku. 23 Ninbi baa' licɛkl là ni
 nɔɔ ya nib yé Uwien ya bukpiɛkmɛ mùa ya yel kele'
 u'saan paaki bó nɔɔ nɛ. Ni baa' Uwien wà buh uɛn-
 dun ya nib kɛ tibuur nɔɔ saan nɛ. Ni baa' binib bà cu-
 ube, u cɛrɛ' bi yé u yíe bɛ ñ li yé bidɛnd bà nɔɔ saan nɛ.
 24 Ni baa' *Yesu saan nɛ. Wɔn nɛ sɛrɛ' Uwien cuo' nin
 binib kujɔtiefɛnku kùa nɔɔ ni. U ya sɛm nɛ puube' ki
 tien' tɛ binib bà ηα ηmωβε jɔknt. U'sɛm nɔɔ ya gber
 ηmɛ ki cɛn' Abel yaam ya gber.

25 Liike mɛn ni'yul bo, ki la yíe ka ñ cenge wà lienh nɛ
 nɔɔ bó. Moyis là tɔkɛ' binib Uwien ya gber kitink bo, ba
 cenge' u'bó nɛ ka ñɛn' utudɛrɛ ni. Nì li tien mila ηɔ tinbi
 bà Uwien lienh tɛ haali paaki bó nɔɔ ta tɔnge' u'gber la,
 ti li ñɛ utudɛrɛ ni? 26 Wɔn wà ya niɛkɛ là jɛnge' kitink
 uyo bo nɔɔ, tí len' fɛnfɛnm ki ye: «N li liebe kí cɛrɛ
 kitink ñ jɛnge; na yé kitink baba, kutaaku mɔɔ ji li jɛnge
 nɛ.» 27 U len' nà ki ye: «Kí liebe kí cɛrɛ nɔɔ» ya tingi si: u

† Migbiirm mie ya ciim te bolm mile bo nɛ: Nin u muɔ' ki gbáan'
 ma kɛ nɔɔ u'baa ηα lèbrɛ' yɛnmaale bii nin u muɔ' ki lèbrɛ' u'tetɛm
 ma kɛ nɔɔ, wa frɛ' ki lèbrɛ' niba, kime uyo nɔɔ gèbrɛ' ηɔ.

ñɛn' tibont tà kɛ nɔɔ li jɛnge nɛ wɔ ñ taa tù kí ble ukele
 bo, kí dàan tà ηα ñ jɛnge tun ñ li tuu kí te. 28 Nɛn bo, tí
 faare mɛn Uwien kime u de' tɛ udu wà ηα ñ jɛnge ki yé
 ti'yu nɛ. Cɛrɛ mɛn tí li pukeh wɔ u yíe ma bo, kí li tuonh
 u'ñɔɔ bó, kí li boh wɔ. 29 Imòɔn, ti'Wien te tɛn umu nɛ ki
 wih ki ηèrɛh tibont kɛ.

Kristo yɔ li tien ma kí li sɔnge Uwien ya yɛnm

13 Li tuu kí yíe mɛn tɔb tɛn ninjɛb yíe tɔb ma bo.
 2 La sunde mɛn kucɛnku ya tek m bó, kime biba
 teknh binib kucɛnku nɛ ki tì teke' biba kucɛnku ka bɛn
 ki ye bi yé Uwien ya tondb nɛ. 3 Li tien mɛn lipɛkl ya nib
 bó tɛn ni'mɔ te lipɛkl ni nɛ, kí li tien bi jɛndɛh binib bà
 nɔɔ bó tɛn bi jɛndɛh ninbi nɛ.

4 Unil kɛ ñ li boh upiikuɔn. Unil nin u'po la lindɛh tɔb
 ya puoli bó, kime Uwien li bu binib bà kɛ teh lisɔɔsɔndl
 nin linarjmaal nɔɔ tibuur.

5 La taa mɛn ni'yul kí kpele ilike. Cɛrɛ mɛn ni'yɛnm ñ li
 sɔnge ni ηmωβε nà bo. Kime Uwien mɔɔn len' ki ye:
 «Imòɔn, ma ñ sunde a'bó, ka ñ wie ηɛ mɔ.» 6 Nɛn bo nɛ
 ti'ni unil kɛ li frɛ kí ñi lifɛl kí len kí ye:

«N'Yonbdaan nɛ se n'ciɛk bó,
 ma fɛnge bonn.

Unisaal li frɛ kí tien nni ba?»

7 Li tien mɛn ni'ciɛnb bà wɔkn' nɛ Uwien ya gber nɔɔ
 bó, kí liike bi'fuobm là tì frɛ' ma bo, kí tɛkn bi'taanl ni
 mitekjim ya sɛn ni. 8 *Yesu Kristo ηα lèbrɛh. U là te ma
 bo nɔɔ u biɛ ki te nɔɔ nɛ dinɔɔ ki li tuu ki te nɔɔ nɛ. 9 La
 cɛrɛ mɛn binib ñ taa miwɔknm mà kɛ ya bol ηα kpe
 sɛn kí lɛrɛ nɛ. Uwien ya juokm nɛ diɛnh tɛ mituɔm la,
 nì mɔn. Nì cɛrɛ' tijier ya kùɔn yɛn wɔn la, ya li toreh
 binib bà pɛ i'bo fiebu. 10 Ti ηmωβε liponpuol liba, nɛ
 *Sufmɛ bà yé bitɔtuɔrkaab Uwien ya ninbonl ni nɔɔ
 ηα ηmωβε sɛn bɛ ñ ji li'bo ya jier, 11 kime bitɔtuɔrcienb
 ya ciɛn tukeh tiwɛnt tà ya sɛm, ki kɔh Uwien ya ninbonl
 ya dubɛnku bó ki teh ibiɛrɛ ya fɛrm ya tuɔrl nɔɔ bi ñɛn-
 deh tù udu ya gbɛ nɛ ki tì windeh. 12 Nɛn bo nɛ bi là
 ñɛn' Yesu udu ya gbɛ ki tì ku', ηɔ u'sɛm ñ ñɛn udu ya
 nib ya biɛrɛ. 13 Nɛn bo, cɛrɛ mɛn tí ñɛ kí cɛndɛ wɔ udu
 ya gbɛ ki mɔ ñ tuo bi suke wɔ isuk yà nɔɔ. 14 Kime ti kɔh
 udu wà ni kitink kie bo nɔɔ ηα ñ li tuu kí te. Ama ti'nun
 mɔn ti lá li kɔ udu wà ni wenli bo nɔɔ bo nɛ. 15 Wɔn
 *Yesu bo, cɛrɛ mɛn tí li pèkeh Uwien uyo kɛ, kí li gɛh
 iyuon ki tɔkɛh binib ki teh u yé Yonbdaan. Nɛn nɛ yé
 lituɔrl là ti teh lè ki diɛnh wɔn Uwien. 16 La sunde mɛn
 tɔb ya mɔnm ya tienm bó, kí li gbiinh ni'bont nin tɔb.
 Nɛn nɛ te tɛn lituɔrl ki sɔnge Uwien ya yɛnm.

17 Li boh mɛn ni'ciɛnb, kí li tuonh bi'ñuɔn bó, kime bɛn
 nɛ likeh nɛ, kí lá li tɔkɛ' Uwien bi liliike' nɛ ma bo. Ni
 boh bɛ la, bi li sɔn bi'tuon nin uyɛnduɔn nɛ. Nɔɔ ηα ñí
 la, bi li sɔnh ki dunh nɛ, nɛ na ñ tore nɛ.

18 Li kàarɛh mɛn ki diɛnh tɛ. Ti bɛn ti'yɛnm ni, ki ye ta
 ηmωβε biil, kime ti nuunh tí li teh nà mɔn nɛ isɛn kɛ ni.
 19 N ñ tùɔrɛh ki gbáanh nɛ nɛ, ní li kàarɛh ki diɛnh nni
 ηɔ Uwien ñ de usɛn ñ liebe ní ni'saan tonm.

Ikaarforke

²⁰ Uwien ne ye uyenduon ya daan. U cere' tiYonbdaan *Yesu wa ye upekpaacien non mekre' bitenkpiib ni. U ya sem bo ne Uwien cuo' nin binib kujotieku kua na nmabe gbenm. ²¹ Uwien bugben n cere ni li feh ki teh mimonm isen ke ni, ki li teh u ye na. Won n cere *Yesu Kristo bo, ti li teh na songe u'yenm. Won *Yesu Kristo ne si ukpieke uyo ke. Ami.

Tigbefrkaar

²² N'yaabe, n gbáanh ne ne, ñikn men ki cenge n kele' tigber ta n saake ni'gbenent n; ma li kele' ni foke monon. ²³ Ni li ben ki ye bi wie' ti'ninje Timote na. Ni ye u baa' n'saan tonm la, min nin won li tke ki baa ki le ne. ²⁴ Fuonde men ni'cienb nin Uwien ya nib ke. Itali yaab fuondeh ne. ²⁵ Uwien n juoke ni'ke.

Saak

Nà wongeh kugbonku kuu te ma bo

Tigber tà te Saak ya gbonku ni yé miwɔknm nɛ ki saakreh Kristo ya tãan yà te uɣendun ni ní'ke saan nɔɔ ya nib ya gbenɛnt. Saak ke'le' tũ ki de' binib bà nɔɔ lii yé Sufmbe bà teke' Kristo ki jin' nɛ.

Kugbonku kuu wongeh Kristo yaab miyɛnfuom mà li tore bɛ, bɛ ñ li fuobe mitekjim ye ma bo nɛ. Unil teke' Uwien ki jin' la, u li sɔnh mitekjim ya tũon nɛ. U'tũon nɔɔ wongeh ki teh u fuobe mɔnmɔnm Uwien ya nun bó (2:14-26).

Kugbonku kuu ni Saak tɔkeh bà ya nun mɔn bɛ ñ lɛ lifaal nɛ ki teh bi la li likeh bijjinb fɛnm. U tɔkeh bifàadenb mɔ ki teh bi taah bi'faal ki teh nà nɔɔ nɛ cèreh bi'faal nɔɔ ña mɔn (5:1-6).

Kugbonku kuu ya fɔrm tɔkeh Kristo yaab ki teh bɛ ñ li toreh tɔb, kí li kàareh ki dienh tɔb, kí li toreh bà wie' tig-bemɔnt ya sen bɛ ñ liebe kí paan usen nɔɔ bo (5:7-20).

Ifuonde

1 Min Saak, n yé Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ya tonsɔnl nɛ. N kieh kugbonku kuu ki fuondeh ninbi Israyel yaab ya baamul piik nin ile ya nib † bà yere' ki te uɣendun kɛ ni nɔɔ nɛ.

Li ñmɔbe men kuminku mibiikm ni

² N'yaabe, *mibiikm mà kɛ ya bol lá tu' nɛ la, cère men ní'ke ñ li yé ni'bo uyɛnɣmaaciɛn. ³ Kime ni ben ki ye mibiikm lu' ni'bo ña na wie' ni'tekjim la, mi faakreh nɛ ki dienh nɛ kuminku. ⁴ Cère men ni'minku nɔɔ ñ ti fɔre ña ní li yé binib bà mɔn ki ti gben' ka pɔre' niba. ⁵ Ni'ni miyɛnfuom pɔre' wà la, wɔ ñ miɛ mè Uwien wà ñmɔbe tinimɔnt ki dienh binib kɛ faala, ka tiigeh uba nɔɔ, nɛ u li de wɔ mè. ⁶ Ama wɔ ñ miɛ nin mitekjim, ki la li ñmɔbe yɛnmaale ilele, kime unil ñmɔbe iyenmaale ilele la, u naan tɛn iñungbegbel yà kutafaaku joh ki fin-deh yè nɛ. ⁷ Udaan la li maaleh ki teh u li lɛ niba ti'Y-onbdaan saan nɛ. ⁸ U ñmɔbe iyenmaale ilele nɛ, ka ben u li cinbe kí tukn yà u'tũon kɛ ni.

Tijiint nin lifaal ya gber

⁹ Kristo yɔ wà yé ujiin la, wɔ ñ li poknh, kime Uwien kpieke' wɔ ña. ¹⁰ Wà mɔ yé ufàadaan la, u'mɔ ñ li poknh, kime Uwien jiiin' wɔ tingi ña. Ufàadaan li gèbre tɛn mimɔpuum sokreh ma bo nɛ. ¹¹ Uwien puɔ' ki ben' ki sɛ' timuɔr la, ti yuɔnh nɛ, nɛ tu'puum ñ sokre, ka ji ñmɔbe ñuɔrku. Nɔɔ nɛ ufàadaan nin u'tũon kɛ li juore fɛnm.

Mibiikm ya gber

¹² Unil wà *mibiikm tu' wɔ ña u ñikn' ka lu' mi'ni la, Uwien ya mɔnm te u'bo, kime u ñikn' *mibiikm ni ki ti gben' la, u li lɛ limiɛl. Li ya suul nɛ Uwien pũon' ki ye u li de lè binib bà yé wɔ nɔɔ. ¹³ *Mibiikm tu' wà la, u la ye Uwien nɛ biike' wɔ, kime niba ña ñ fre kí sure Uwien wɔ ñ tien nà bre, nɛ u'mɔ ña ñ sure nil wɔ ñ tien nà bre.

¹⁴ Ama unil kɛ ya nunfɔke nɛ díeh wɔ ticuɔr ki coh wɔ.

¹⁵ Unil ñmɔbe ununfɔke ki gbien' la, u cèreh u teh ibiere nɛ. Ibiere nɔɔ mɔ ti yɛbre' ki gbien' la, ì tukeh wɔ ki joh mikuum ni nɛ.

¹⁶ N'yaab bà n yé bɛ, la li lɛreh men ni'ba tuu ya bont ni: ¹⁷ Mipum mà kɛ mɔn ki ti gben', ñeh paaki bó nɛ. Mì ñeh Uwien wà ñen' tiwenwent tà te paaki nɔɔ saan nɛ. Wɔn nɛ ña lèbreh, ka jèngɛh, ka ñmɔbe cinñunl mɔ.

¹⁸ U yé tɛ, ki cère' ti tien' u'yaab kí ñe u'gber tà yé tig-bemɔnt nɔɔ bo, ña tí li yé u ñen' tibont tà kɛ nɔɔ ya sen-lierb nɛ.

Li cengeh men kí li teh ni ciuh nà nɔɔ

¹⁹ N'yaab bà n yé bɛ, bende men kí ye nì mɔn unil kɛ ñ pele itub kí li cengeh nɛ, ama wɔ ñ cuo u'lenl, ki la cère u'benku ni mɔ ñ li beh tontonm, ²⁰ kime unil ya benku ni ben' la, wa ji teh nà cuube Uwien ya nun bó.

²¹ Nen bo, wie men nà kɛ li kuɔn nɛ tijɔknt nin mibier-cienm ya tũon kɛ. Teke men tigber tà Uwien tien' tũ ni'ni nɔɔ nin lifèsɔngl, tun nɛ li fre kí ñmien nɛ.

²² La cèreh men ni'yɛnm ñ li sɔnge Uwien ya gber ya cengm baba bo, li teh men tũ ye ma bo nɔɔ mɔ. Na teh nɔɔ la, ni lɛreh ni'ba nɛ. ²³ Unil cenge' Uwien ya gber, ka teh tũ ye nà nɔɔ la, u te tɛn wà liike' u'ba kinunliik ni nɛ. ²⁴ U liike' ki siere' la, i ya tãan bo, u pɔk kí sunde u bi laa' u'ba len ma bo nɛ. ²⁵ Ama unil sekn' yiko ki

† Israyel yaab ya baamul piik nin ile ya nib nɔɔ li fre kí li yé Uwien ya nib kɛ mɔ.

bende' u yé yikomɔnmɔn, ki yé yiko wà li ñen wɔ ibiere ya yonbt ni, ki pɛ u'bo, ka yé yensundm ya nil, ki teh u ya ma bo la, Uwien ya mɔnm li te udaan bo u'tùon kɛ ni nɛ.

²⁶ Unil ye u pɛ Uwien ya sɛn bo, ka coh u'lɛnl la, u lɛreh u'ba nɛ. Nɛ u'Wien ya sɛn bo ya paanm nɔn mɔ yé fɛnm nɛ. ²⁷ Uwien ya sɛn bo ya paanm mà mɔn ki ñaan wɔn ti'Baa Uwien ya nun bó si: kí li toreh mutɛnkpiibu-mu nin bikpopiib bi'jènd ni, kí li coh a'ba, ki la cèreh uɗendun ya jɔknt kɔh nɛ.

La bùh mɛn uba ki cɛn' utɔ

2 N'yaabɛ, ninbi bà teke' ti'Yonbdaan *Yesu Kristo wà ñmɔbe ukpɛke ki jin' nɔn, ji la ñmɔbe mɛn gèngènde. ² Kí lɛ uba baa' ki lá kɔn' ni'taanl ya duku ni, ki pii miñɔkm ya gbiɛk, ki guo tikpɛlcɛmɔnmɔnt; nɛ utɔ mɔ baa' ki yé ujiin, ki guo ikpɛlcɛyɔɔl la, ³ ni selndeh wà guo tikpɛlcɛmɔnmɔnt nɔn cɛɛn nɛ, kí tɔke wɔ kí ye: «Sin, kɛle niɛ saan kibiek kà mɔn bo,» kí tɔke ujiin nɔn mɔ kí ye: «Sin, sere niɛ bó» bii «Kɛle tink ni n'tàan bó.» ⁴ Nɛn nɛ wɔngɛh ki teh ni ñmɔbe igèngènde ni'ni, ki buh tɔb tibuur nin iyɛnmaalbiere.

⁵ N'yaab bà n yíe bɛ, cenge mɛn, Uwien gènde' binib bà yé bijiinb uɗendun wuu ni nɔn bɛ ñ li yé bifàadɛnb mitekjim bo, kí li yé Uwien ya bel ya faajib. U là pùon' ki ye u li de lè binib bà yíe wɔ nɔn nɛ. ⁶ Ama ninbi yih bijiinb fɛnm nɛ, ki boh bifàadɛnb. Bi lɛ ba wɔbndeh nɛ ki taah nɛ ki jondɛh tibuur-i? Na yé bɛn bifàadɛnb-ii? ⁷ Bɛn nɛ ña saah *Yesu ya yel-ii? Li ya yɛñaanl nɛ ña cèrɛ' ni yé Uwien yaab-ii? †

⁸ Tɔ, yiko wà te *Uwien ya gbɔnku ni ki cɛn' u'tɔ nɔn ye: «Li yíe a'tɔ tɛn a yíe a'ba ma bo.» Ni boh wɔ mɔn-mɔnm la, ni teh nà mɔn nɛ. ⁹ Ama ni ñmɔbe igèngènde ni'ni la, ni teh ibiere nɛ. Nɛ yiko nɔn li cèrɛ bɛ ñ biin nɛ, kime na bon' wɔ. ¹⁰ Wà kɛ boh yiko ya gber kɛ, ka lá bon' tuba mɔn la, wa bon' yiko kɛ nɛ. ¹¹ Kime wà len' kí ye: «La teh naɗmaal nɔn», wɔn nɛ liebe' ki len' ki ye: «La ku nil mɔ.» Nja tien' naɗmaal ama ki nín ku' unil la, ña bon' yiko nɔn kɛ nɛ. ¹² Li lienh mɛn, kí li sɔnh tɛn binib bà Uwien li bu bɛ tibuur yiko wà cèrɛh binib ñɛh ibiere ya yonbt ni nɔn bo. ¹³ Kime wà ña muɔh cɛcɛkm la, Uwien mɔ li bu wɔ tibuur, ka ñ muɔ wɔ cɛcɛkm. Ama wà muɔh micɛcɛkm ña jie buur ya daali.

Mitekjim mà ña ñmɔbe tùon ya gber

¹⁴ N'yaabɛ, unil len' ki ye u ñmɔbe mitekjim, ka sɔnh mi'tùon la, u ñmɔbe kpɛle-ee? U'tekjim nɔn li fre kí ñmɛn wɔ-kɔ? ¹⁵ Tɔ, kí lɛ ni'ninje uba bii ni'ninse uba ñ li te ka ñmɔbe wɛngolkaar, ka ñmɔbe daali kɛ daali ya jier, ¹⁶ nɛ ni'ni uba ñ ji ñ tɔke bɛ kí ye: «Ni'yaam ñ li ñmɛ, ti gole mɛn, kí ji kí gbo,» ka de' bɛ nà pɔrɛ' bɛ la, ni ñmɔbe kpɛle-ee? ¹⁷ Nɔn nɛ mitekjim mà mɔ ña sɔnh tuonl la, mi yé fɛnm nɛ.

¹⁸ Tɔ, uba li ye: «Uba ñmɔbe mitekjim, nɛ utɔ sɔnh itùon.» N'mɔ li jiiin' udaan kí ye: «Laan wɔn nni

a'tekjim mà ña sɔnh tùon nɔn, nɔ min ya tùon ñ wɔn nɛ kí ye n ñmɔbe mitekjim.» ¹⁹ A teke' ki jin' ki ye Uwien te uba nɛ. A tien' nì mɔn nɛ. A nín li bɛn kí ye isɛnpol mɔ teke' ki jin', nɛ ki te bujewaancienbu ni. ²⁰ Ujɔr sin, a yíe ñ wɔn nɛ kí ye mitekjim mà ña sɔnh tùon la, mi yé fɛnm nɛ-ɛɛ? ²¹ Ti'yaaje *Abraham ya tùon bo nɛ Uwien là ye u yé ugbɛmɔndaan ki cuube u'saan, kime u là tuo' Uwien ya ñɔbu bó nɛ ki taa' u'bije *Isaak wɔ ñ tien lituɔrl liponpuol bo. ²² A laa'-aa! U là ñmɔbe mitekjim nɛ ki sɔnh mi'tùon mɔ. U'tùon nɔn nɛ wɔn' ki ye u teke' Uwien ki jin' imɔn. ²³ Nì tien' tɛn nà là kele' *Uwien ya gbɔnku ni nɛ. Nì kele' ki ye: «*Abraham teke' Uwien ki jin', nɛn bo nɛ Uwien là bù' wɔ ugbɛmɔndaan,» ki yin' wɔ u'jɔ. ²⁴ Ni laa'-aa! Itùon bo nɛ Uwien bùh unisaal ugbɛmɔndaan, na yé mitekjim baba bo nɛ.

²⁵ Nɔn nɛ Lahab wà là yé ujenkpend nɔn teke' Sosuwe ya tondb kucɛnku, ki tɔke' bɛ ki ye bɛ ñ taa usɛnpaanke kí liebe kí kun. Nɛn bo nɛ Uwien bù' wɔ ugbɛmɔndaan.

²⁶ Tɔ, tigbɛnɛnt ña ñmɔbe fuorku la, tù kpo' ma nɔn, nɔn nɛ mitekjim mà mɔ ña ñmɔbe tùon la, mi'wɔ kpo' nɛ.

Li coh mɛn ni'lɛn

3 N'yaabɛ, la li nuunh mɛn ni'ke ñ li yé biwɔnwɔknb, kime ni bɛn ki ye Uwien li bu tinbi bà wɔknh nɔn tibuur nɛ ñ li faa kí cɛn binitɔb kɛ. ² Kime ti'ke bih isɛn ya yebe ni nɛ. Unil lienh ka tùrɛh ki bih la, wɔn nɛ mɔn ki tì gben', ki li fre kí cuo u'ba. ³ Ti kuɔndɛh itaan ya ñuɔn ni mugbiɛmu, yì ñ li ciɛh ti'ñuɔn bó nɔn tí li frɛh ki pekreh yì nɛ. ⁴ Liike mɛn, iñɛrcien yebe ki kpɛ ma bo. Ama kutafaabiiku fii' ki tureh yì la, biñɛrkurb taah tiñɛkurlɛnbɛnt tà ki kùrɛh yì, ki cèrɛh ì joh bi yíe nà bó nɔn waa nɛ. ⁵ Nɔn nɛ lilɛnl mɔ yé nibonwawaann tigbɛnɛnt bo, ama li nín wɔngɛh li'ba ki gbiekeh tibont tà yebe ni nɛ. Liike mɛn, kimukuɔnk li fre kí cèrɛ lifuɔciɛnl ñ teke umu. ⁶ Tɔ, lilɛnl mɔ te tɛn umu nɛ, ki yé mibiɛrm kɛ ñɛh nà saan ki te ti'gbenɛnt bo. Li kuɔndɛh ti'gbenɛnt kɛ tijɔknt, nɛ ki wɛndɛh ti'fuobm kɛ. Lilɛnl ya mu nɔn naan umu wà ña ñ kpiin nɔn ya mu nɛ. ⁷ Unisaal frɛh ki lɛrɛh ki coh kumuɔku ni ya wɛnt kɛ ya bol nin inuɔn kɛ ya bol nin tiwɛnt tà fuunh kubɛnku bo kɛ ya bol nin ijen kɛ ya bol ki dieh. ⁸ Ama lilɛnl lɛn, uba ña ñ fre kí cuo lè, li lɛbrɛh ni'ke bó nɛ, ki bre tɛn tilɔbr, ki kuuleh. ⁹ Ti taah lilɛnl nɛ ki pɛkɛh Baa Yonbdaan, ki liebe' ki taah lɛn nɛ ki wɛnh binib bà wɔn Yonbdaan Uwien ñɛn' bɛ, bi naan wɔ nɔn miɗuum. ¹⁰ Buñɔbaabu bùa pɛkɛh wɔn Yonbdaan Uwien nɔn, bun nɛ liebe' ki wɛnh binib mɔ miɗuum. N'yaabɛ, na mɔn nɛ ñ li te nɔn. ¹¹ Liñunbunl liba li fre kí bunge uñunbunnun uba ni miñunm mà ñmɛ nin mà lɛlke nba bo-oo? ¹² N'yaabɛ, bukenkenbu li fre kí lùon isàan-ii ††? Bii isiin yà bi taah i'bi ki ñɛh fɛn nɔn li fre kí lùon ikenken-ii? Nɔn nɛ liñunbunl liba mɔ ña ñ fre kí bunge miñunm mà lɛlke nin mà ñmɛ nba bo.

† Migbiirm miɛ ya ciim te bolm mile bo nɛ: Bɛn nɛ ña saah *Yesu ya yel-ii? Bii bɛn nɛ ña saah liyɛñaanl là Uwien de' nɛ lè nɔn-kɔ?

†† Bi lɛbrɛ' liñɔbonl là ki ye isàan nɔn; li kele' Grɛkmbe ya lenm ni ki Olifi ya bii nɛ.

Miyenfuom mà ñen' paaki bó

¹³ Unil te ní'ni ki ñmabe miyenfuom nin mibenm la, wá ñ cèrè u'tetemwomwom ñ wáwá kí ye u ñmabe mè, kí li ñmabe lifèsongl, kí li ñmabe miyenfuom u'tùon ké ni. ¹⁴ Ama iponponbbiere yebe ní'fèl ni, nɛ ni ñmabe kunanierku tɔb bo la, la pèkeh men ní'ba ki nendeh ki teh ni yé bigbemòndenb. ¹⁵ Mi ya yenfuom ya bol ña ñen' paaki bó, ama mi yé uñendun nin unisaal ya yenfuom nɛ, ki tonde' ki yé usenpol yaam. ¹⁶ Kime iponponbe nin kunanierku te nà saan la, fɛnfɛnm nin itùonbiere ké ya bol mɔ te nɛn nɛ. ¹⁷ Ama miyenfuom mà ñen' paaki bó nɔ, ña ñmabe jɔknt, nɛ ki dienh uyenduɔn, ki cèreh kuñtaaku te, ki cèreh unil muɔh u'tɔ micɛɛkm, ki sɔnh itùonmɔnmɔn. Mi ya yenfuom ña ñmabe gèngènde, ka cèreh nil yé ñuɔn ilele ya nil mɔ. ¹⁸ Bà nu-unh binib ya yɛnm ñ li dɔ nɔ, bi sɔnh uyenduɔn ya tùon nɛ, nɛ bí'tùon nɔ cèreh binib teh nà cuube Uwien ya nun bó.

Uñendun ya jɔ yé Uwien ya nennend nɛ

4 Ifinfinde nin ikònkò ñen' la ní'ni? Ì ñen' iyenmaal-biere yà te ní'fèl ni kí jèndeh nɛ nɔ ni nɛ. ² Ní'nun mɔn tibont bo, ama na ñ fre kí lɛ tù. Ni ñmabe iponponbe ki kuuleh ní'tɔb; nin nɛn ké na lenh niba. Nɛn nɛ cèrè' ni findeh, kí kɔnh tijer. Na ñmabe niba, kime na mieh Wien. ³ Ni mieh mɔkɔn la, na lenh, kime ní'yenmaale ña mɔn. Ni mieh ki nuunh ní li teh ní'yɛnm yíe nà nɛ. ⁴ Ni yé binib bà ña cuube Uwien saan nɛ. Na ben kí ye unil yíe uñendun la, u yé Uwien ya nennend nɛ-ɛɛ? Wà nuunh wá ñ jɔre nin uñendun la, u kpendeh Uwien ya nennend nɛ. ⁵ Bii ni maaleh kí teh nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni kí ye: «Uwien ña sè u'Fuoñaanm mà te tí'ni nɔ bo nɔ» yé fɛnm nɛ-ɛɛ? ⁶ Ama Uwien juoke' tɛ kí tì gbien', kime ní kele' u'gbɔnku ni kí ye: «Uwien nɛn bà ñmabe tigbengt, ama u teh bà jiiindeh bí'ba tingi tinimònt.»

⁷ Li boh men Uwien, kí tuobe usenpol nin tijer ñ wá ñ sɛn kí jende ní'saan. ⁸ Nɛkn men Uwien, u'mɔ li nɛkn nɛ. Bibierdenbɛ, tùɔre men ní'ba. Ninbi iñuɔn ilele ya nibɛ, wende men ní'fèl. ⁹ Bende men kí ye ni te micɛɛkm ní, kí li muɔh ikumuɔ. Cèrè men ní'laar ñ kpende imuɔ, kí cèrè ní'yɛnsɔnge mɔ ñ kpende uyensaa. ¹⁰ Jiin men ní'ba tingi Yonbdaan Uwien ya nun bó, ñ wá ñ kpieke nɛ.

La buh men tɔb buur

¹¹ N'yaabe, la lienh men tɔb bo fɛnfɛnm. Unil lienh u'tɔ bo fɛnfɛnm bii u biindeh wá la, u lienh yiko bo nɛ fɛnfɛnm kí teh wa mɔn. Unil ye yiko ña mɔn la, wa ji boh wá, ama u nuunh wá ñ lèbre wá kí tien wɔn yíe ma bo nɛ. ¹² Uwien baba nɛ dienh *yiko, kí yé wà buh tibuur. Wɔn nɛ li fre kí ñmien unil, kí liebe kí fre kí ku wá mɔ. Sin, unil, a yé ñmɛ nɛ kí biindeh a'tɔ?

La ñmabe men gbengt

¹³ Cenge men fɛnfɛnm, ninbi bà lienh kí teh: «Dinnɔ bii wenli, ti li jo wuu ya du ni, kí tì tien libinl liba, kí tien

ukpenkpende kí lɛ kpɛle nɔ,» ¹⁴ na ben nà li wun tu nɛ? Ní'miel yé ba? Ni naan ligunl nɛ. Lì lu' la, na ñ wuɔke nɛ lè ñ kɔk kí gben. ¹⁵ Ni bi li lienh kí teh: «Yonbdaan Uwien yíe kí cèrè' tí fuobe la, ti li tien nie nin nie nɔ nɛ.» ¹⁶ Ama fɛnfɛnm ni ñmabe tigbengt nɛ kí wɔngeh ní'ba. Tu ya gbengt ya bol ña mɔn. ¹⁷ Nɛn bo, unil ben mimɔnm ya tienm, ka teh mè la, u tien' ibiere nɛ.

Nì bre bifàadenb bo

5 Cenge men fɛnfɛnm, ninbi bifàadenbɛ: muɔ men kí kpiende micɛɛkm mà lá li tu nɛ nɔ bo. ² Ní'faal yon'-a! Likuotuul mɔ mɔn' ní'kpɛlɛr-a! ³ Ní'ñòkm nin ní'-like ya kur kɔn' itenmɔn ñ. I ya tɛnmɔn nɛ li cèrè bɛ ñ biin nɛ. Ì li ñmɔn nɛ ten umu nɛ. Uñendun benh wù ñ gben nɛ, nin nɛn ké ni kùleh lifaal kí cokndeh. ⁴ Liike men, bitonsɔnb bà taan' ní'kpàan ni ya jier, ñ ni yíe' ka pèn' bɛ bí'paaku ké nɔ muɔh ku'bo. Nɛ bí'muɔ nɔ lu' Yonbdaan Uwien, mituɔm ké ya daan ya tubl ni. ⁵ Ni te liwiel ni nɛ uñendun wuu ni, kí teh nà sɔnge ní'yɛnm, kí jinh kí gbengreh ten bi jindeh tiwent tà tù ñ gbenge bɛ ñ kù. ⁶ Ni biin' binib bà ña bii' niba kí ku' bɛ, ba kɔn' bí'-ba bo.

Kuminku nin ikaare ya gber

⁷ N'yaabe, li ñmabe men kuminku kí tì baa Yonbdaan ya baam. Liike men, ukpaal ñmabe kuminku kù ya bol. U tì ñ gu uyo wà u'kpàabu ya jier li tien mɔnmɔnm nɛ kí cin utekpiek kí tì baa utefɔrke. ⁸ Ní'mɔ ñ taa men kuminku, kí li faakreh ní'ba, kime uyo wà Yonbdaan li baa ní nɔ nɛkn' ní ñ!

⁹ N'yaabe, la po men tɔb bo, ñ Uwien la lá bu nɛ buur. Liike men, wà li bu tibuur nɔ baa' kí gben'-a!

¹⁰ N'yaabe, li tòkreh men Uwien ya ñkɔbonsɔknb bà là len' Yonbdaan ya yel bo nɔ ya jend nin bí'minku. ¹¹ Ti lienh binib bà ñmabe kuminku ijend ni kí tì gben' nɔ bo nɛ kí teh Yonbdaan ya mɔnm te bí'bo. Ni cii' sɔb là ñmabe kuminku kù ya bol, kí ben Yonbdaan là tien' nà kí de' wá ijend nɔ ya gbenm. Kime Yonbdaan ñmabe lifèsongl kí gbien', kí muɔh binib micɛɛkm.

¹² N'yaabe, nibonn ké ni, la pole men taaku, kí niireh nin tink, kí la pole bonn niba nin nitɔn. Nɛn bo, ni len' kí ye: «Nì te nɔ la, nè ñ li te nɔ,» ní tí ye: «Na te nɔ la, nì la li te nɔ,» ñ ní la lu Uwien ya buur ni.

Li kàareh men kí dienh biwienb

¹³ Ní'ni uba te ijend ni la, wá ñ li kàareh. Ní'ni uba ñmabe uyensɔnge la, wá ñ li geh iyuon kí dondeh Uwien. ¹⁴ Ní'ni uba bun la, wá ñ yin Kristo ya taanl ya cienb, bɛ ñ kàare kí de wá, kí taa mikpɔm kí fanfaan wá Yonbdaan ya yel bo. ¹⁵ Bi kàare' nin mitekjim la, Yonbdaan li cèrè uwien nɔ ñ faake, kí cèrè wá ñ fii. U tien' ibiere mɔkɔn la, u li fère wá yì. ¹⁶ Nɛn bo, li tɔkeh men tɔb ní'tùonbiere, kí li kàareh kí dienh tɔb, ñ Uwien ñ de nɛ laanfɛ, kime ugbemòndaan ya kaare ñmabe mituɔm kí gbien'. ¹⁷ *Eli là yé unisaal ten tinbi nɛ, kí kàare' nin inunmɔn kí ye taa la nii. Nɛ taa ña tuore' tink

bo haali ibin ita nin inmaale iluob. ¹⁸ U tí líe'be' kí kàare', nɛ Uwien cèrè utaa nii', kitink sɔnge' nɛ tijjer tien'.

¹⁹ N'yaabe, ní'ni uba tùrè' tigbɛm̀nt ya sɛn ɲɔ utɔ jii'n' wɔ ní la, ²⁰ udaan ń li bɛn kí ye: «Unil jii'n' ubierdaan wà tùrè' tigbɛm̀nt ya sɛn la, u ɲmíen' udaan nɛ, kí li cèrè Uwien ń fèrè ibièrè ì yɛbe.»

1 Pier

Nà wongeh kugbonku kuu te ma bo

Pier yé Yesu Kristo ya tond nɛ. U keɛ' kugbonku kuu ki de' Kristo yaab bà te Asi ya tinfenm ni nɔ. Bi jènde' bɛ ki gbien' kime bi teke' Kristo ki jin' (1:1; 2:11). Nɛn bo nɛ Pier keɛ' kugbonku kuu wɔ́ ñ saake bi'gbenent kí tore bɛ bi'tekjim nin bi'dendenl ni.

U ye Yesu Kristo ya mekrm bitenkpiib ni nɔ nɛ yé lidendenl nɔ. Len nɛ cèreh binib tuonh isuk nin bi teh bɛ fenfenm wà nɔ ten Yesu. U tɔke' bɛ ki ye bɛ ñ tɛkn Yesu Kristo ya taal ni.

Iyonbe yà ya cɛnbaambe ña yé Kristo yaab nin bipiib bà ya ciɛb ña yé Kristo yaab bɛn wɔn, bi'tetem nɛ li cère binitɔb ñ bende mitekjim yé nibonn nà. Mi ya tetem nɛ wongeh bà ña yé Kristo yaab ki teh Kristo yaab ña ñmɔbe biil.

Ifuonde

1 Min Pier, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ. N kieh kugbonku kuu ñ de ninbi bà Uwien gènde' nɛ ni yere' ki te Pɔnt nin Galasi nin Kapadosi nin Asi nin Bitini ya tinfenm ni, ki yé bicɛnb ni'bo nɔ nɛ. ² Baa Uwien là bobn' ki gènde' nɛ haali uyoyo ní li yé u'yaab *Mifuoñaanm bo, kí li boh *Yesu Kristo ña u'sèm ñ sɔkre kí lùore nɛ nɛ. Uwien ñ juoke nɛ kí gbien, kí de nɛ uyenduɔn mɔ kí gbien.

Uwien muɔ' tɛ micɛɛkm ki ñmien' tɛ

³ Tí pèke men Uwien ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa. U'nimɔncient bo nɛ u cère' ti maa' ki lere' kí ñɛ *Yesu Kristo ya mekrm bitenkpiib ni bo, ña tí li ñmɔbe lidendenl là ña ñmɔbe juorm, ⁴ kí lɛ lifaal là mɔn, ka ñ saa, jɔknt mɔ ña ñ kɔ lè. U bonde' lifaal nɔ ki ble' nɛ paaki bó nɛ. ⁵ Nɛ kí ñɛ mitekjim bo Uwien gu nɛ nin u'tuɔm, ki gu ufɔɔryo, uyo wà u li wuɔn upaan bo kí ye ni ñmere'.

⁶ Nɛn bo nɛ ni poknh. Nì yé mibiikm kɛ ya bol saah ni'yɛnm fenfenm mɔn mɔn la, mibiikm nɔ ña ñ wuɔke. ⁷ Mɛn nɛ wongeh ki teh ni ñmɔbe mitekjim mɔn mɔn mɔn bii na ñmɔbe. Miñɔkm yé nibonn nà ña ñ li tuu ki te nɛ. Ama bi dondeh mɛ nɛ kí bende m̀ mɔn bii ma mɔn-i. Ni'tekjim nɔ cɛn' miñɔkm. Ni'tekjim nɔ bo nɛ, lidaali là *Yesu Kristo li ñɛn u'ba upaan bo nɔ, ni li ñmɔbe kupɛnpeku nin ukpieke nin lisel. ⁸ Wɔn wà na laa' wɔ, ki yé wɔ, ki teke' wɔ ki jin' ka laan li biɛ ki laa' wɔ. Nɛn bo nɛ ni te uyɛnsɔngciɛn wà ta bɛn ti li taa iñɔbon yà kí tɔke u'gber nɔ ni ki poknh. ⁹ Nɔ nɛ ni laa' nà bo ni teke' *Yesu ki jin'. Nɛn si: ni'ñmienm.

¹⁰ *Uwien ya ñɔbonsɔknb là tùore' ki fiin' miñmienm bugbɛn ya gber, nɛ ki sɔkn' nɛ Uwien bonde' wɔ ñ de nɛ bupaabu bùa nɔ ya gber. ¹¹ Bi là fiin' bɛ ñ bende

Kristo ya Fuoñaanm te bi'ni ki tɔke' bɛ nà kɛ nɔ li tien uyo wà nin nì li tien ma bo nɛ. Mi là juɔ' ki tɔke' bɛ Kristo là li ji ijend yà nin ni ya puoli bó u li lɛ ukpieke wà nɔ ya gber nɛ. ¹² Uwien là kpiire' ki tɔke' biñɔbonsɔknb nɔ ki ye tigber nɔ ña yé bɛn nin bi'yul yaar, tù yé bi sɔkndeh tù ninbi bà nɔ yaar nɛ. Fenfenm bà tɔkeh tigbɛmɔnmɔnt nɔ nɛ tɔke' nɛ tigber nɔ kí ñɛ *Mifuoñaanm ya tuɔm bo. Uwien nɛ cère' *Mifuoñaanm nɔ ñɛn' paaki bó ki jiire' ní. U'tondb mɔn mɔn ya nun mɔn bɛ ñ bende tigber nɔ ya tingi nɛ.

Li ñmɔbe mɛn mitetemɔnmɔnm

¹³ Nɛn bo, bonde mɛn kí li gu, kí li co ni'ba, kí li ñmɔbe lidendenl kí tì gben kí ye ni li lɛ bupaabu lidaali là *Yesu Kristo li ñɛn u'ba upaan bo nɔ. ¹⁴ Ni yé binib bà boh Uwien ma nɔ, ji ñ dàan mɛn na laan là bɛn Wien ña ki teh tibont tà ni'yɛnm yé ma bo nɔ. ¹⁵ Ama ni la li ñmɔbe jɔknt ni'tetem kɛ ni kime Uwien wà yin' nɛ nɔ ña ñmɔbe jɔknt, ¹⁶ kime nì keɛ' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Li yé mɛn biñaanb, kime u yé uñaan nɛ.»

¹⁷ Ni'kaare ni, ni yih Uwien wà ña gèndeh, ki bùh unil kɛ u'tuon kɛ ma bo ni'Baa ma nɔ, li ñmɔbe mɛn mitetem mà wongeh ki teh ni boh Uwien uyo wà ni laan te kitink kɛ bo nɔ. ¹⁸ Ní li bɛn kí ye Uwien ña taa' tibont tà ña li tuu ki te ten ilike ya kur bii miñɔkm nɛ ki de' nɛ ki wie', ki ñɛn' nɛ ni là guɔre' ni'yaajɛb ya fuobm mà, ma ñmɔbe m̀ kunn nà bó nɔ ni. ¹⁹ Ama u taa' Kristo ya sɛm mà mɔn ki cɛn' nibonn kɛ ten kipebuk kà ya niba saan ña gbè, ka ñmɔbe jɔknt nɛ ki de' nɛ ki wie'. ²⁰ Uwien là gènde' wɔ ki laa' wà laan ñɛn' uñɛndun, nɛ ki cère' ninbi bo, u taa' u'ba ki wuɔn' idɛnfɔrke yé nɔ.

²¹ Wɔn bo nɛ ni teke' Uwien wà mekre' wɔ bitenkpiib ni, ki kpieke' wɔ nɔ ki jin'. Nɛn bo nɛ ni teke' Uwien ki jin', ki ñmɔbe u'bo lidendenl.

²² Ni pe tigbemònt bo ma nno ne cère' na ηmabe jknt. Nen bo, ní li yíe tób imònmònt ten ninjieb yíe tób ma bo. Tùore men kí li yíe tób nin ní'fèl ke. ²³ Uwien ya gber ne cère' ni maa' ki lere'. Tigber nno ηa te ten nibonn nà li saa, tù tuu ki te ne ki dienh limiel. ²⁴ Nì kele' *Uwien ya gbònkú ni ki ye:

«Nisaal ke nisaal te ten timuor ne,
ne nà ke yé u'bo ukpieke nno
te ten mimòpuum.

Timuor kuoreh ne tu'puum sokreh.

²⁵ Ama Yonbdaan ya gber tun tuu ki te uyo ke ne. Tigber nno tun si: bi tóke' ne tigbemònmònt tà nno.»

2 Nen bo, dàan men mibièrm ke ya bol nin milèrkjim ke ya bol, ki la ηmabe ñuon ilele, ki la ηmabe nunfóke, ki la lienh ki saah tób. ² Li febnh men Uwien ya gber bo ten kicenfendk febnh ma libiil bo. Uwien ya gber te ten mibiim mà mèn ne, kí li cère ní kpére kí le limiel Uwien saan, ³ kime ni laa' Yonbdaan ηmabe tinimònt ma bo.

Kristo te ten litenl ne ki co Uwien ya duku

⁴ Nèkn men Yonbdaan saan. U te ten litenl là fuobe ne. Binib wie' lè, ne Uwien gènde' lè, lì yé u'bo nibonmònn. ⁵ Ní'mò te ten iten yà fuobe ne. Nen bo, cère men Uwien ní taa ne kí me *Mifuoñaanm ya duku. Ní li yé licekl là Uwien gènde' lè ki tien' bitòtuorkaab, kí li teh ituore ki dienh wò ten *Mifuoñaanm ye ma bo, ne *Yesu Kristo bo, u li tuo ituore nno. ⁶ Kime nì kele' *Uwien ya gbònkú ni ki ye:

«Liike men, n gènde' litenl là yé n'bo nibonmònn,
ki tien' litenl là co kuduku,
ki ble' Siyón ya du ni,
wà ke du lí'bo la, fe ηa ní ji wò.»

⁷ Ninbi bà teke' ki jin' nno,
litenl nno yé ní'bo nibonmònn ne.
Ama bà ηa teke' ki jin' nno bo ne nì kele' ki ye:

«Litenl là bidumeb wie' lè nno,
len lá tien' litenkpíekl là co kuduku,

⁸ ki yé litenl là binib li lekeh lí'bo,
ki yé litenl là li gbòbreh binib wò.»
Bi li lekeh lí'bo, kime ba tuo' Uwien ya gber,
ne Uwien sien' be nno.

⁹ Ama ninbi yé libol là Uwien gènde' lè ne,
ki yé wòn ubercien ya tòtuorkaab,
ki yé linibol là te ki de' wòn baba,
ki yé u'nib.

U gènde' ne, ní li kpaandeh u sòn' itùoncien yà nno ne.
Wòn ne ñen' ne licinñunl ni,
ki kuon' ne u'wenwenku kùa ηmabe kuñuorku nno ni.

¹⁰ Uyo uba na là yé Uwien ya nib,
ama fenfenno ni ji yé u'yaab ne,
na là yé u muo' binib bà micècèkm nno,
ama fenfenno ni ji yé u muo' binib bà micècèkm ne.

Li ηmabe men mitetem mà wongeh ki teh ni yé Uwien ya nib

¹¹ N'jotiebe, ni yé bicenb ne kitink kie bo ki gèbreh. Nen bo ne n sureh ne ní li coh ní'ba unisaal ya yenm pe tibont tà bo, tù piendeh wò u la tien' Uwien yíe nà nno bo. ¹² Ní li ηmabe mitetemònmònm bà ηa pe Wien bo ya nun bó, ηò nì yé bi lienh ki saah ne isen iba ni ki teh ni teh nà bre mònmònm la, be ní le ní'tuonmònmònm kí pèke Uwien u li baa lidaali là.

¹³ Yonbdaan bo, ní li blinh ní'yul udu ya cienb ke cienb ya nun bó. Ben si: ubercien, wòn ne ηmabe ticient u'du ya nib ke bo, ¹⁴ nin u kàan' binib bà idu ni be ní li likeh yì, kí li dieh bà teh ibiere ya tub, kí li pèkeh bà teh nà mòn nno.

¹⁵ Uwien yíe nà si: ní li teh nà mòn, ηò nen bo, bà yé ijor, ka ben niba nno la fre kí yàare ñuobu. ¹⁶ Li yé men binib bà si bí'ba. Ni la dule nen bo kí li teh nà bre. Ama ní li fuobe nì kpe Uwien ya tonsòn b ní li fuobe ma bo. ¹⁷ Li dienh men unil ke lisel, kí li yé ní'tób bà teke' Kristo ki jin', kí li boh Uwien, kí li dienh ubercien lisel.

Tèkn men Yesu Kristo ya taal ni

¹⁸ Bitonsònbe, ní li blinh ní'yul ní'cènbambe ya nun bó, kí tùore kí li fenge be. Na yé ní li teh nno cènbambe bà yé binimònb, ki dinge baba ne, ní li teh nno bà mò ya gber faa. ¹⁹ Kime unil ηa bii' niba ηò bi jèndeh wò, u jin' kuminku Uwien bo, ki tuo' ijend nno la, nì yé nibonn nà mòn ne. ²⁰ Ni tien' nà bre ηò bi jèndeh ne, ni tuo' ijend nno la, ni ηmabe ku le penpeku-u? Ama ni tien' nà mòn ηò bi jèndeh ne ni mìnde' ki tuo' ijend nno la, nen ne yé nà mòn Uwien ya nun bó, ²¹ kime Uwien yin' ne ní sòn nà níno. Kristo mò jènde' ní'bo nno ne. U tien' nno ηò ní'mò ní tèkn u'taal ni ne. ²² Wòn ηa tien' biere, tonnenku mò ηa ñen' u'ñuobu ni fiebu. ²³ Bi suke' wò, wa jiin', ki jènde' wò, wa taa' jer, ama u taa' u'ba ki ηukn' wà buh tibuur tu'donbò ya nno ni ne. ²⁴ Wòn bugben ne taa' u'tiema gbenent ki teke' ti'biere udkònkònkò bo, ηò ibiere ji la ηmabe tí'bo tuom, ηò tí le mifuoobm mà cuube. U ya jend ya gbien ne cère' ni laa' laanfie.

²⁵ Imòn, ni là te ten ipe yà cuon' ki yebre' ne, ama fenfenno ni liebe' ní wà kpaah ne, ki gu ne nno saan.

Bijeb nin bí'puob li fuobe ma bo bí'dencen ni

3 Bipiiibe, ní'mò ní li blinh ní'yul ní'cìeb ya nun bó, ηò bí'ni biba ηa teke' Uwien ya gber ki jin' mòmònmònm la, kí ñe bí'puob ya tetem bo, be ní teke' tù kí ji, kí le ba tóke' be gber, ² kime bi li le ní'tetem wien ma bo, ki ηmabe mibom. ³ Ni la tuuke gbenent ya mòmònmònm bo, ki findeh tiyur ki gbiekeh, ki fèndeh ní'ba nin miñòkm ya jefènbont, ki guoh tikpelcer tà ηmabe kuñuorku. ⁴ Ama cère men ní'mòmònmònm ní li te ní'fèl bo, ní li ηmabe liyenguol, kí li te suoo. Nen ne yé umòmònmònm wà ηa ní winde, ki mòn Uwien ya nun bó cèen. ⁵ Nno ne uyo bo ya piib bà là yé Uwien ya nib, ki du u'bo nno, là ηmabe u ya mòmònmònm ne, kime bi là blinh bí'yul bí'cìeb ya nun bó ne ⁶ ten Sara. Sara là boh *Abraham ne, ki yih wò u'cèn-

baa. Ni teh nà mɔn ka cèreh niba coh nɛ jewanbu la, ni yé wɔn Sara ya bumu nɛ.

⁷ Piiciebe, ní'mɔ́ n̄ li fuobe nin ní'puob nin miyenuom, kí li ben ki ye ba n̄mɔbe tuɔm. Li selndeh be men, kime ninbi nin ben ke li taan' kí lɛ Uwien ya paabu nɛ. Bun si: limiel là n̄a n̄mɔbe gbenm. Ni teh n̄nɔ la, niba n̄a n̄ pien ní'kaare.

Li teh men nà mɔn

⁸ N li len nà kí fɔre si: ní'ke n̄ li n̄mɔbe iyenmaalbaabe, kí li muɔh tɔb micɛɛkm, kí li yíe tɔb ten ninjieb yíe tɔb ma bo, kí li n̄mɔbe tinimɔnt tɔb bo, kí li jindeh ní'ba tingi. ⁹ Ni la tien biɛrm kí tu wà tien' nɛ mibiɛrm lifɛn, kí la suke kí jiiin wà suke' nɛ. Ni li teh nà si: ní li mieh Uwien ya mɔnm kí dienh udaan, kime Uwien yin' nɛ ní li teh nen nɛ, n̄nɔ ninbi nin ní'yul n̄ lɛ Uwien ya mɔnm.

¹⁰ Kime n̄i kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Wà yíe wɔ́ n̄ li fuobe kí li te liwiél ni idaan ke la, wɔ́ n̄ li coh u'lenl,

kí la cère tonnenku n̄ li ñeh u'ñɔbu ni,

¹¹ kí dàan nà bre,

kí li teh nà mɔn,

kí li nuunh uñkɔpaan nin inunmɔn.

¹² Kime Yonbdaan ya nun cɛ bigbɛmɔndɛn bo, nɛ u gbè itub ki cengeh bí'kaare bó.

Ama bà teh nà bre n̄nɔ wɔn,

u bulnh ben ibuɔn nɛ.»

¹³ Ní'nun mɔn ní li teh nà mɔn la, n̄mɛ li tien nɛ nà bre? ¹⁴ Nì tì baa' be n̄ jènde nɛ, ni teh nà mɔn ma n̄nɔ bo mɔnm la, li te men uyensɔnge ni. La fenge men nib, kí la cère ní'yenm n̄ saa. ¹⁵ Ama li dienh men Kristo lisel ní'fɛl ni, kime wɔn nɛ yé Yonbdaan. Li bondeh men ní'ba uyo ke unil niire' nɛ ní'dendɛn ya tingi la, ní fre kí jiiin udaan. ¹⁶ Ama ní li jindeh nin liyenguol nin mibom. Li n̄mɔbe men iyenmaaln̄mɔn, n̄nɔ bà lienh ki saah nɛ isen iba ni, kí ñe ni yé Kristo yaab, ki n̄mɔbe mitetɛmɔnmɔn mà n̄nɔ bo n̄nɔ n̄ jii ifɛ.

¹⁷ Nì yé Uwien ya yíem bo nɛ ni jinh ijend, kime ni teh nà mɔn nɛ la, n̄i mɔn ki cɛn' nin ní li teh nà bre kí jinh ijend.

Kristo faake' nin mikuum

¹⁸ Kristo nin u'yul kpo' bolm miba kpein nɛ binib ya biere bo. Wɔn wà n̄a tien' nà bre n̄nɔ tuo' kí teke' bà teh nà bre ya kuum ki kpo' n̄nɔ wɔ́ n̄ taa nɛ kí baa Uwien saan. Bi ku' u'nisaalgbɛnɛnt ama *Mifuoñaanm cère' u mɛkre' kí fuobe.

¹⁹ Mì cère' u jon' ki tì tɔke' bitenkpiib bà lùo ki te lipɛk ni n̄nɔ mɔnm tigbɛmɔnmɔn. ²⁰ Ben si: binib bà là yie' Uwien ya ñɔbu bó uyo bo n̄nɔ, uyo wà Uwien là duɔn' u'yenm kí cère' n̄i wuɔke' n̄nɔ nɛ. U là duɔn' u'yenm uyo wà Nowe là te ki teh buñɛrcienbu n̄nɔ nɛ. Binikàankaab nɛ là kɔn' buñɛrbu n̄nɔ kí n̄mɛre' kí ñe miñunm bo. Bí'ke là te biniin nɛ.

²¹ Miñunm n̄nɔ yé uñunsii wà n̄miendeh nɛ fɛnfennɔ wɔn n̄nɔ ya nennɛnku nɛ. Na yé ñunsii wà ñendeh tigbenɛnt ya jknt, n̄i yé unil n̄ taa u'ba kí de Uwien nin

iyenmaaln̄mɔn nɛ. U ya ñunsii nɛ n̄miendeh kí ñe Yesu Kristo ya mɛkrm bitenkpiib ni bo. ²² U don' ku-taaku bo kí tì kèle' Uwien ya n̄jie bó kí n̄mɔbe mituɔm Uwien ya tondb nin nà ke n̄mɔbe tí'ciɛnt nin mituɔm ke ya bol n̄nɔ bo.

Ijend yà li tu Kristo yaab

4 Tɔ, Kristo là tuo' kí jin' ijend u'gben ni. Nen bo, ní'mɔ́ n̄ li n̄mɔbe lifɛl kí tuo' kí jii ijend ten wɔn, kime wà tuo' kí jin' ijend u'gben ni la, wɔn nin ibiere gbiire' nɛ, ² n̄nɔ uyo wà sien' wɔ́ n̄ li fuobe uñendun wuu ni n̄nɔ, wɔ́ n̄ li teh Uwien yíe nà, kí dàan unisaal fɛ nà. ³ Uyo uba, ni là teh bà n̄a pɛ Wien bo yíe nà, nɛ n̄i tì wuɔke'. Ni là teh lisɔnsɔndl nɛ, kí teh unisaal fɛ tibont tà, kí ñuh kí yibeh, kí jinh unifenjin, kí taakeh kí kaah, kí jinh kí ñuh kí yibeh, kí pɛ ibule bo. Ibule bo ya paanm yé ijuɔke ya bonn nɛ Uwien ya nun bó. ⁴ Fɛnfennɔ, bi laa' na jii tuuke bí'sɔnsɔndkɛndkaal n̄nɔ bo ma n̄nɔ, nɛ n̄i jin' be, bi jii sukreh nɛ. ⁵ Ama bi li tɔke wà bonde' wɔ́ n̄ bu binifuob nin bitenkpiib ke tibuur n̄nɔ, bi sɔn' nà ke. ⁶ Nen bo nɛ bi tɔke' bitenkpiib mɔnmɔn tigbɛmɔnmɔn. Bi là kpo' binib ke kpuokeh ma bo nɛ. Bi tɔke' be tigbɛmɔnmɔnt n̄nɔ n̄nɔ Mifuoñaanm bo be n̄i fuobe ten Uwien nɛ.

Kristo yaab li fuobe ma nin bí'tɔb

⁷ Tibont ke ya gbenm nɛkn' ní n̄nɔ! Nen bo, li n̄mɔbe men miyenuom, kí li coh ní'ba n̄nɔ kí li fɛh kí kàareh.

⁸ Ni li kpiɛ kí li teh nà si: li yíe men tɔb nin ní'fɛl ke, kime miyíem cèreh binib fèreh tɔb ibiere yà yebe nɛ.

⁹ Li teknh men tɔb kucɛnku kí la n̄ulnh. ¹⁰ Uwien de' unil ke bupaabu jeje nɛ. Wà ke n̄i yé utonsɔnmɔnmɔn wà taah u laa' bupaabu búa n̄nɔ kí toreh bitɔb. ¹¹ Wà ke ye wɔ́ n̄ len la, wɔ́ n̄ len Uwien ya gber. Wà toreh binib la, wɔ́ n̄i toreh nin Uwien de' wɔ́ mituɔm mà n̄nɔ. Nen nɛ li cère *Yesu Kristo bo be n̄i pèke Uwien isen ke ni. Wɔn nɛ si ukpiɛke nin mituɔm uyo ke. Ami.

Bà jèndeh Kristo bo n̄nɔ, Uwien ya mɔnm te bí'bo

¹² N'jɔtiebe, la cère men ni te ijendcien yà ni ì sienh ten umu n̄nɔ n̄i cuo nɛ yɔkm. Ì tu' nɛ n̄nɔ n̄i wuɔn kí ye ni n̄mɔbe mitekjim mɔnmɔnmɔn bii na n̄mɔbe nɛ? Nen bo, ni la li maaleh kí teh n̄i yé nibonlurkaann nɛ. ¹³ Ama li poknh men, kime ninbi nin Kristo nɛ taan' kí jèndeh, n̄ lidaali là u li ñen u'kpiɛke upaan bo n̄nɔ ní li te uyensɔngcien ni kí poknh. ¹⁴ Bi sukreh nɛ, kime ni yé Kristo yaab la, Uwien ya mɔnm te ní'bo, kime *Uwien ya Fuoñaanm mà n̄mɔbe ukpiɛke n̄nɔ te ní'bo. ¹⁵ Ní'ni uba là cère be n̄i jèndeh wɔ́ kí ye u ku' unil, bii u sun', bii u tien' niba n̄i bre, bii u kɔn' uba ya gber ni. ¹⁶ Ama u yé Kristo yɔ ma n̄nɔ nɛ bi jèndeh wɔ́ la, u la cère' fɛ n̄i cuo wɔ́, wɔ́ n̄i kpiɛkreh Uwien bi yih wɔ́ Kristo yɔ ma n̄nɔ bo. ¹⁷ Tibuur ya yo baa' n̄nɔ, nɛ Uwien li kpiɛ kí bu u'yaab nɛ. Tɔ, n̄i yé u cin' nin tinbi bà yé u'yaab la, bà yie' ka teke' u'gbɛmɔnmɔnt n̄nɔ yaam li tì fɔre mila bo?

¹⁸ Nì yé:

«Ugbɛmɔndaan ya n̄mɛrm li faake la,

nì ji li te mila wà ña kpe Wien ya sen, ki yé ubierdaan bo?»

¹⁹ Nën bo, bi jèndeh bà Uwien ya yíem bo nno, be ñ li tuu ki teh nà mōn, kí taa bi'ba kí ñukn wōn wà ñen' ti-bont ke, kí yé umemōndaan nno ya nuu ni.

Kristo yaab ya cienb li teh ma bo

5 Fēnfēnno, n sureh bà yé Kristo yaab ya cienb ni'ni nno nē. Min mōnno yé Kristo yaab ya cien nē ten ben, ki yé umōnkunl Kristo jin' ijend yà ke nno bo, ki li le Kristo li ñen u'kpíeke wà upaan bo nno. N sureh ben nē ki teh: ² «Li kpaah men Uwien ñukn' nē binib bà nno, kí li likeh be, ki la cère nen li te ten nì yé liwōbl nē ni'bo, ama nè ñ li yé ni'yēnm ni, ten Uwien yíe ma bo. Ni la sōnh ki nuunh like, ama cère men ni'yēnm ñ li pe lituonl nno bo. ³ Uwien nē taa' be ki ñukn' ni'nuu ni. Ni la ñuuke be ten ni yé bi'yōnbdenb nē, ama ní cère ni'tetem ñ li wōngēh be, bi li teh ma bo.» ⁴ Nno nē Kristo wà yé bà kpaah u'nib ya cien nno li ñen u'ba upaan bo uyo wà nno, ni li le lisuul là ñmōbe kuñuōrku kùa ña ñ gben nno.

Kristo yaab ke li teh ma bo

⁵ Ninbi bifēnbe ni'mō ñ li blinh ni'yul bicienb ya nun bó.

Kristo yo ke Kristo yo ñ li jiiindeh u'ba tingi bitōb ya nun bó, kime nì kele' *Uwien ya gbōnku ni ki ye: «Uwien nen bà ñmōbe tīgēngt,

ama u teh bà jiiindeh bi'ba tingi tinimōnt.»

⁶ Nën bo, li jiiindeh men ni'ba tingi Uwien, mituōm ke ya daan, ya nun bó ña wō ñ kpíeke nē u sien' uyo wà wō ñ kpíeke nē nno. ⁷ Li taah men nà ke cieke nē ki ñukn-deh wō, kime wōn nē likeh nē.

⁸ Li coh men ni'ba, ki la gōh, kime ni'nennend usenpol te ten uyēnbōl nē, ki gbokeh ki lindeh ni'ke saan ki nu-unh unil wō ñ cuo. ⁹ La cēbe wō men ni'ba, tūōre men kí li du Uwien bo, kí li ben kí ye ni'yaab Kristo yaab bà ke mō te uñendun wuu ni nno mō jèndeh ten ninbi nē.

¹⁰ Ni li jènde, ama na ñ wuōke kí gbien. Ni yé Kristo yaab ma nno nē Uwien, tinimōnt ke ya daan, yin' nē ní le u'kpíeke wà ña ñmōbe gbenm. Wōn nin u'yul nē li mōngē nē kí tì gben, kí de nē mituōm, kí cère ni'tekjim ñ faake, kí cère niba la fre kí jēngē nē u'sen ni. ¹¹ Uwien nē si mituōm uyo wà ña ñmōbe gbenm. Ami.

Micēbm

¹² Ti'niñje Silfen † wà n du u'bo nno nē tore' nni n kele' iñōbonkàanke yie ñ sure nē, kí tōke nē kí ye Uwien ya paabu yé imōn nē. Tūōre men kí li ñuuke bù.

¹³ Ni'tōb bà Uwien gēnde' be, bi te Babilonn ni nno fuondeh nē. N'buk Mark mō fuondeh nē. ¹⁴ Ní fuonde tōb mōnmōnm ten ninjēb nin ninsieb fuondeh tōb ma bo.

Uwien ñ de ninbi Kristo yaab ke uyēnduōn.

---

† Liike Ituōn 15:22, 40.

2 Pier

Nà wongeh kugbɔnku kuu te ma bo

Kugbɔnku kuu te ki de' Kristo yaab ke ne, ne ki ye micèbm ya gber. Pier wà kele' kù nno ye u'kuum ya yo baa'-a! (1:13) U kele' kù nno Kristo yaab n' tiere u'wɔknm bó ne. U tɔke' be ki ye be n' li nɔmɔbe bi là nɔmɔbe mitetem mà kí ñe bi'tekjim bo nno, kí li pe bi wɔkn' be nà nno bo (Iiyul 1). Kugbɔnku kuu ya gber mɔh nin bitonnenñɔbonsɔknb ya tonnenku nin bi'tetefenfenm ne (iyul 2), kí tɔkeh Yonbdaan Yesu li baa ní lidaali là ya gber (iyul 2). Tɔ, Kristo yaab ya nikpièkb kpo' nno Yesu nɔa biè ki baa' ní, ne nì beke' binib bà yebe, ba ji ben nì ñen' bà. Ama Kristo yaab gu wɔ ma, nen ne wongeh Uwien ya minku, kime u yíe nisaal ke nisaal n' lèbre u'tetem ne. Pier saakreh Kristo yaab ya gbenent be n' li nɔmɔbe kuminku mitekjim ni, kí li gu lidaali là Yesu Kristo li baa ní. U tɔkeh be ki teh bi la gɔh, kime nil nɔa ben lidaali là u li baa ní. Pier wà kele' kugbɔnlieku kuu nno ye wɔ n' kele' kù uyo wà nno ki laa' bi bende' Pɔl ya gbont tuba bó nno (3:15). Nil la nuunh wɔ n' cii bi kele' tigber tà ya tingi u'tiema tuɔm bo (1:20), Mifuoñaanm ya torm ne ye nibonn nà cieke.

Ifuonde

1 Min Simɔn Pier, n yé *Yesu Kristo ya tonsɔnl ne, kí yé u'tond mɔ. N kieh kugbɔnku kuu n' de ninbi bà teke' *Yesu Kristo wà yé ti'Wien nin ti'Nmiènl kí jin' mɔnmɔnm ten tinbi nno ne. Wɔn *Yesu Kristo ne cère' ni teke' wɔ kí jin', kime u yé wà cuube ne. ²Uwien n' juoke ne kí gbien, kí cère ní li nɔmɔbe uyenduɔncien kí ñe ni ben wɔ, kí liebe' ki ben Yonbdaan *Yesu ma nno bo.

Kristo ɔ li nɔmɔbe mitetem mà

³U'tuɔm bo ne u de' te nà ke li tore te tí li fuobe, kí li pe u'sen bo mɔnmɔnm, kí cère' ti bende' wà yin' te kí ñe u'tiema kpieke nin u'tiema nimɔnt bo nno. ⁴Tu ya bont bo ne u de' te u là pòn' ki ye u li de te tibont tà, tù yé tiboncient kí mɔn kí gbien' nno. Tu ya bont ne li cère tibonbiert tà te uɔndun wuu ni binib ya nun fɔke tu'bo nno ji la coh ne menku. Nno ne ni li nɔmɔbe Uwien ya tetem.

⁵Nen bo, tɔkre men kí ñikn kí li nɔmɔbe mitetemɔnm kí pukn ni'tekjim bó, kí li nɔmɔbe mibenm kí pukn ni'tetemɔnmɔnm bó, ⁶kí li co ni'ba kí pukn ni'benm bó, kí li nɔmɔbe kuminku kí pukn ni coh ni'ba ma nno bo, kí li pe Uwien ya sen bo mɔnmɔnm, kí pukn kuminku bó. ⁷Ni pe Uwien ya sen bo mɔnmɔnm la, ní li yíe tɔb ten ninjieb yíe tɔb ma bo. Ni yíe tɔb ten ninjieb yíe tɔb ma bo la, ní li yíe binib ke mɔ. ⁸Kime ni nɔmɔbe mi ya tetem ki pe mi'bo ki joh inun bó la, m' li cèreh ní li sɔnh itùon, ne itùon nno nɔa n' juore fenm. M' li cère ní tɔkre kí bende ti'Yonbdaan *Yesu Kristo mɔ. ⁹Ama wà nɔa nɔmɔbe mitetem nno la, u lenh dɔmudɔmu ne, ki te

ten ujuɔn. U sunde' nno ki ye Uwien sɔkre' ki ñen' u là teh ibiere yà nno nno.

¹⁰N'yaabe, Uwien ne yin' ne ki gènde' ne. Nen bo, cère men ni'nun n' li mɔn ní li teh nà wongeh ki teh wɔn ne yin' ne ki gènde' ne. Ni teh nno la, na n' tère kí kɔ biil ni fiebu. ¹¹Nno ne Uwien li teke ne tinɔjer tule, kí cère ní kɔ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ti'Nmiènl ya bel là nɔa nɔmɔbe gbenm nno ni.

Li pe men Yesu ya tondb ya wɔknm bo

¹²Nen bo ne n li tuu ki tiereh ne tibont bugben bó nin ni ben tù ma ke, ki pe bi tɔke' ne tigbemɔnt tà nno bo mɔnmɔnm nno. ¹³N laan biè ki fuobe ma n maale' ki ye n' mɔn n' li tien ne tibont bugben bó nno ni la gɔh tu'bo ne. ¹⁴Kime n ben ki ye uyo wà sien' n li fuobe nɔa ji yebe ten ti'Yonbdaan *Yesu Kristo nin u'yul là tɔke' nni ma bo. ¹⁵Ama n li ñikn kí cère n ti taa' n'yaam ki bure' mɔnmɔn la, ní li tuu ki tien tibont bugben bó ne.

¹⁶Tɔ, na yé ti taa' unisaal ya yenfuom ya gbeyienkaar ne ki tɔke' ne ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya baam nin u'-tuɔm ya gber, ama ti'nunbu ne laa' u'yebn. ¹⁷Imɔn, u laa' lisel nin ukpieke Baa Uwien saan, uyo wà wɔn Uwien wà nɔmɔbe ukpieke u yebe ka ti nɔmɔbe u kpe nin bà nno là len' ki ye: «Wà sɔ yé n'Bije, n yíe wɔ cèen ne n'yenm sɔnge u'bo kí gbien'.» ¹⁸Ne tinbi mɔnmɔn là cii' unièke nno bó paaki bó uyo wà tinbi nin wɔn là te Uwien ya juɔl bo nno.

¹⁹Nno ne ti tɔkre' ki du ki ye *Uwien ya ñɔbonsɔknb là tɔke' tigber tà nno tù te. N' mɔn ní tɔkre kí pele itub ne kí cenge tù. Tù te ten lifrl ne wendeh nà saan biike ki gu nè n' faa nɔa litenɔnɔmaasel † n' wende ni'fèl ni. ²⁰Kpie men kí bende kí ye *Uwien ya ñɔbonsɔknb ya gber tà

† Migbiirm mie ni bi ye litenɔnɔmaasel la, bi niireh Kristo ne.

kele' *Uwien ya gbɔnkɔ ni nɔɔ, uba ɔa ɔ fre kɔ sɔkn tɔ nin u'tiema yenfuom, ²¹ kime nil ɔa kpele ki taa' u'tiema yiem ki sɔkn' Uwien ya ɔɔɔɔɔ, ama *Mifuoɔaam ne la cɛre' binib sɔkn' Uwien ya ɔɔɔɔɔ.

Bà wɔknh kutonnenku ya gber

2 Uyo bo binib là te Uwien ya nib ni ki yih bi'ba *Uwien ya ɔɔɔɔɔknb, ki sɔkndeh kutonnenku ten binib te ni'mɔ ni ma ki yih bi'ba biwɔnwɔknb, ki wɔknh kutonnenku nɔ. Bi li taa ucekn kɔ taa miwɔknm mà yé kutonnenku kɔ kuɔn ni'ni kɔ tuln binib, haali kɔ ti nie mɔɔn kɔ ye ba ben bi'Cɛnbaa wà de' be ki wie'. Bi li tien nɔɔ ne ki nuunh bi'tiema tudere ne Uwien ɔ gben bi'gber na ɔ taande. ² Binib li paan bi'sɔnsɔndl bo ki yebe. Ben bo ne binib li len tigbemɔnt ya sen bo fen-fɛnm. ³ Bi li yé binib bà ɔa gbuokeh like ne, kɔ taa tiɔɔɔmaagber kɔ lere kɔ ji ne. Ama bi bonde' haali uyoyo be ɔ bu be tibuur tà nɔɔ ɔa ɔmɔbe pèrm; bi'tudere mɔ ɔa ɔmɔbe juorm. ⁴ Kime Uwien ɔa dàan' u'tondb bà bii' nɔɔ ya tub ya derm. Ama u taa' be ki wie' kubùoku kùà ɔ ka ɔmɔbe bien, ki biike ni ne, ki cère' bi lùo tikurdɔkr ki te len, ki gu tibuur ya daali. ⁵ Wa dàan' binib bà là te uɔendun wuu ni haali uyoyo bo ya tub ya derm. Ama u là cère' miwuɔm kun' nin bà ɔa boh wɔ ma nɔɔ, u là ɔmɔen' Nowe ne nin binib bilole ki pukn'. Wɔn Nowe ne là tɔkeh binib tigbemɔnt. ⁶ Uwien là dere' Sodɔm nin Gomɔr yaab ya tub ki cère' idu bugben teke' umu ki win' ki ɔmaare' ɔa wenli bo nè ɔ li yé kudieku bà ɔa li boh wɔ nɔɔ bo ne. ⁷ U là ɔmɔen' Lɔt, ugbemɔndaan wà ya yenm là saa' idu nɔɔ ya nib ya tetem bo ki gbien' nɔɔ ne. Bi là pe lisɔnsɔndl bo ne ki teh bi'yenm yie nà. ⁸ Lɔt nin ben ne là kɔ, ne idaan ke u lenh, ki ciih bi teh nà ke, ne ni wi wɔ bi'tuonfenfenm nɔɔ bo cɛen, kime u yé ugbemɔndaan ne. ⁹ Nen ne wuɔn' ki ye Uwien ben u li tien ma kɔ ɔen binib bà pe u'bo mibiikm ni, kɔ guure tibuur ya daali kɔ dere bà ɔa cuube ya tub. ¹⁰ U li tɔre kɔ dere bà pe tigbenent yie tibonbiert tà bo, ki fe tijknt ya bont ya tienm, ki yindeh Uwien ya yonbdent nɔɔ ya tub ne.

Biwɔnwɔknb bà wɔknh kutonnenku nɔɔ, ba fenge bonn, ki ɔmɔbe tigbengt, ki mengreh lifèl ki sukreh nà ke ɔmɔbe ukpieke paaki bó. ¹¹ Uwien ya tondb bà ɔmɔbe mituɔm nin ufaa kɔ cɛn' be nɔɔ mɔɔn ɔa sukreh ki biindeh nà ke ɔmɔbe ukpieke paaki bó nɔɔ Yonbdaan ya nun bó. ¹² Ama binib nɔɔ yé ijɔr ne, ki te ten ipie, ki te ki de' be ɔ li coh yi ki kuuleh. Bi sukreh bà ben nà ne, ki li kpo ten tiwent, ¹³ ki li le utudere, wun ne yé bi'tuonbiere nɔɔ ya paaku. Bi'yenm sɔnge be ɔ li sɔnh isɔnsɔndtùon kuwensiiku ne. Ninbi nin ben taan' ki jinh la, bi'yenm sɔnge be ɔ li lereh ne ne. Bi yé tijknt ne, ki ɔmɔbe ife. ¹⁴ Bi'yenmaale ke pe bipiib bo ne. Bi teh ibiere ne ka jiiere, ki lereh ki coh bà ya tekjim ɔa faa. Ba gbuokeh bont ne bi'yenmaale ke pe tu'bo, ki yé binib bà te miɔum ni. ¹⁵ Bi wie' usenmɔnɔn ne ki ture' ki paan' Bosɔr ya bije Balam ya sen bo. Wɔn Balam ne là yie ilike ki gbien' ki tuo' bi pèn' wɔ u tien' nà bre. ¹⁶ Ama Uwien cère' uɔun len' minilm ki biin' Bal-

am ki pien' wɔn Balam *Uwien ya ɔɔɔɔɔknl ya jòrtuon.

¹⁷ Biwɔnwɔknb bà wɔknh kutonnenku nɔɔ te ten iɔunbunkuon ne, ki te ten titewɔlgbont tà kutafaaku tute tɔ. Uwien bonde' be mifenm nà saan biike cɔnm ɔa. ¹⁸ Bi lienh tigbengt ya lenm ne ma ɔmɔbe tingi, ki sɔnh isɔnsɔndtùon yà bi'menku pe i'bo nɔɔ, ki lereh ki coh binib bà wie' bà ture' ya sen na laan wuoke' nɔɔ. ¹⁹ Ki tɔkeh be ki teh bi pe bi'bo la, bi li le liwiél ne ben bugben ji yé tibont tà teh be fenm nɔɔ ya yonbe, kime unil teh nà ni ti men' wɔ ki gbien' wa ji li fre kɔ wie nè la, u yé ni'yonb ne. ²⁰ Binib bà bende' *Yesu Kristo wà yé Yonbdaan ki yé Uɔmɔenl nɔɔ ɔen' bi'ba uɔendun wuu ya jknt ya bont ni ɔa. Bi liebe' ki kɔn' tu'ni, ki cère' tɔ men' be ki ti gbien' ba ji li fre kɔ wie tɔ la, bi li tien fenm kɔ cɛn bi là te mikpiekm ma bo. ²¹ Kime ba bi bende' tigbemɔnt ya sen la, ni bi tu nin be ɔ bende wu ɔa kɔ wie Uwien ya gber tà bi là wɔkn' be tɔ nɔɔ. ²² Nà li tu be nɔɔ li wuɔn kɔ ye mikpenjenm mie yé imɔn ne. Men si: «Uɔengbenl liebe' ki jin' u'siint», ne «Bi si' fanga ki gben', u liebe' ki ti binbinde' liwɔb ni.»

Yonbdaan li li baa ne

3 N'jtiebe, n kieh kugbɔnlieku sɔ ɔ de ne. Tu'ke tule ni ɔ tiereh ne ni'ke ɔa ɔ tore ne ni li ɔmɔbe iyen-maalɔmɔnɔn ne. ² Li tien men *Uwien ya ɔɔɔɔɔknb là ju' ki tɔke' ne tigber tà nɔɔ, kɔ li tien Yonbdaan, Uɔmɔenl là sɔn' u'tondb ni'saan bi tɔke' ne u'gber tà nɔɔ mɔ. ³ Ni li kpie kɔ bende nà si: idenfɔrke ya yo binib li te ne, kɔ li yé binib bà leh ki séreh binitɔb, kɔ li fuobe bi'yenm yie ma bo, ⁴ ki lienh ki teh: «*Yesu pùon' ki ye u li baa ní-a! U nín ji juore' la? Kime ti'baambe kpo' haali uyoyo ɔa ama ni'ke juore' ki te ten uɔendun ya cincinyo ne.» ⁵ Bi lienh nɔɔ ma nɔɔ bi sunde' ɔa ki ye Uwien là len' ne kutaaku nin kitink ɔen' haali uyoyo. U taan' miɔunm bùol liba ki cère' kitink ɔen' upaan bo. ⁶ U là liebe' ki cère' miɔunm yebre' ki kun' nin uɔendun ya nib nin nà ke là fuobe uyo bo. ⁷ Ama Uwien len' ki ye kutaaku kuu nin kitink kie nɔ li te ne ki gu lidaali là u li bu binib tibuur, kɔ gben bà ɔa boh wɔ nɔɔ ya gber. Nen daali ne umu li wi kutaaku nin kitink ke.

⁸ Ama n'jtiebe, na bi li sunde nibonn niba bó ne. Nen si: uwien uba te ten ibin liturl ne Yonbdaan bo, ne ibin liturl mɔ te ten uwien uba. ⁹ Yonbdaan ɔa ɔ taande u pùon' ki ye u li tien nà nɔɔ bo ten binib biba maaleh ma bo. U ɔmɔbe kuminku ni'bo, kime wa yie uba ɔa kpo kɔ juore fenm, ama u yie unil ke ɔ li lèbre u'tetem ne. ¹⁰ Yonbdaan li baa ní lidaali là li ci binib ten unasu ne. Nen daali ne kutaaku li gben kɔ tien kuwaaku kɔ gbien, ne tibont tà ke te ku'bo nɔɔ ɔ wi. Kitink nin tibont tà ke te ki'bo nɔɔ mɔ li wi. ¹¹ Tibont nɔɔ ke li wi ma nɔɔ, ni mɔn, ní li yé be ya nitunbu? Ni kpe ní li fuobe Uwien yie ma bo ne, kɔ li boh wɔ, ¹² ki gu lidaali là Uwien li bu binib tibuur nɔɔ ɔa baa tonm. Nen daali ne umu li wi kutaaku ne limuuwɔl ɔa donde tibont tà ke te ku'bo. ¹³ Ama Uwien là pùon' ki ye u li tien kutefenku nin kitin-fènk, kɔ cère' tigbemɔnt ɔ li te tu'bo. Ti gu nen ne.

¹⁴ Nɛn bo, n'jɔtieɛ, ni gu ni'daali ma ɔ, li ñikndeh men ɔ u lá baa' la, wɔ́ ñ ɛ ni te uyenduɔn ni, ka ɔmɔbe jɔknt, ka gbè niba saan. ¹⁵ Ní li ben kí ye tíYonbdaan mìnɔde' kí wɔɔke' ma nɔ, ni yé ni ya ɔmɛrm nɛ. U ya sen bo nɛ tí'ninje Pɔl wà ti yíe wɔ nɔ kɛle' nɛ kugbɔnku kí ñɛ Uwien de' wɔ miyenfuom mà nɔ bo. ¹⁶ U'gbɔnt kɛ ni, u ye wɔ́ ñ len tuu ya gber bo la, u lienh nɔ nɛ. Nibɛmɛ saan ya ciim faa nɛ, nɛ binib bà ɔa ben niba, ka tukn' wɔknm miba bo coh tu'tingi ki lèbreh ten bi

lèbreh *Uwien ya gbɔnku ni ya gbetɔr ya tingi ma bo, ki tulndeh bí'ba. ¹⁷ Nɛn bo, n'jɔtieɛ, n juɔ' ki tɔke' nɛ ɔ. Li ben men, ki la cèrɛ bà ɔa boh Uwien, ki tùrɛ' nɔ ñ lere nɛ ní paan bí'bo, kí lúo ni se usensien wà ki faa nɔ. ¹⁸ Ama tùrɛ men kí li bɛndeh tíYonbdaan nin tí'Nmiɛnl *Yesu Kristo ki joh inun bó, kí cèrɛ u'juokm ñ li yebreh ní'saan. Wɔn si ukpiɛke fɛnfɛnnɔ nin uyo wà ɔa ɔmɔbe gbenm. [Ami].

1 San

Nà wongeh tigbont tuu te ma bo

San nɛ keɛle' tigbont tuta tuu nɔ. Wa keɛle' u'yel tu'ni niba saan.

Kukpiɛku kuu ni ni'ba saan ŋa wongeh u keɛle' kù ki de' wà. U lii keɛle' ki de' Kristo yaab biba nɛ, bi paan' binib biba bo bi'wɔknm ŋa kpe sɛn bo. Nɛn bo nɛ San keɛle' kugbɔnku kuu ki tɔke' bà li kàanh kù ki ye bɛ ñ liike bi'yul bo nin mi ya wɔknm.

Kugbɔnlieku ni, San yih u'ba «ucien nɛ.» U keɛle' kù ki de' upii uba nin u'bumu nɛ. Upii uba nin u'bumu nɔ yé Kristo ya taanl liba nin li'nib nɛ.

U saakreh bà li kàan kù nɔ ya gbɛnɛnt bɛ ñ li yíe tɔb, kí li pɛ Yesu ya wɔknm bo mɔnɔmɔnɔ nɛ.

Wɔn unibaab nɛ keɛle' kugbɔntaaku ki de' uje uba, ki pèke' wɔ, kime u pɛ tigbɛmɔnt ya sɛn bo, ki toreh Kristo yaab. U liebe' ki lienh ujɛtɔ mɔ bó. U yíe' «ucien» ya ñɔbu bó, ka teknh cɛnb mɔ (migbiirm 9-10). U tí liebe' ki lienh ujɛtɔ uba mɔ ya gber, u teke' Yesu ki jin' (migbiirm 11-12). U saakreh ukpiɛk nɔ ya gbɛnɛnt wɔ ñ li pɛ u ya je ya tetem bo nɛ.

Mifuobm ya gber

1 Ti tɔkeh nɛ ti cii' nà, ti'nunbu laa' nɛ, ti ñuɔre' nɛ, ti'nuɔ mɛ' nɛ nɔ ya gber nɛ. Tigber bugben là te haali tibont kɛ ya cincinyo nɛ, ki yé limiel ya gber. ² Mifuobm nɔ ya daan taa' u'ba ki wɔɔn' tɛ, ti laa' wɔ nɛ ki kundeh imɔn, ki tɔkeh nɛ *limiel là ŋa ŋmɔbe gbenm ya gber. Wà yé limiel ya daan nɔ là te nin Baa Uwien nɛ, ki taa' u'ba ki wɔɔn' tɛ. ³ Ti cii' nà, ki laa' nɛ nɔ, ti tɔkeh ni'wɔ ni ya gber nɛ, ŋɔ tinbi nin ninbi ñ li te uñkɔpaan ni. Ti'ñkɔpaan nɔ yé uñkɔpaan wà tinbi nin ti'Baa Uwien nin u'Bije *Yesu Kristo ŋmɔbe wù nɔ nɛ. ⁴ Ti yíe tí li ŋmɔbe uyɛnsɔnge kí ti gben nɛ. Nɛn bo nɛ ti keɛle' tigber tuu nɔ ki de' nɛ.

Ñɛ mɛn licinñunl ni kí kɔ kuwenwenku ni

⁵ Ti cii' tigber tà *Yesu saan nɔ, ti tɔkeh nɛ tun sɔ: Uwien yé kuwenwenku nɛ, cinñunl ŋa te u'ni. ⁶ Ti lienh ki teh tinbi nin Uwien ŋmɔbe uñkɔpaan, ki liebe' ki te licinñunl ni la, ti yé bitonnɛndɛnb nɛ, ta ŋmɔbe gbɛmɔnt. ⁷ Ama ti te kuwenwenku ni tɛn Uwien te kuwenwenku ni ma la, ti ŋmɔbe uñkɔpaan nin tɔb nɛ. Nɛ u'Bije *Yesu ya sɛm sɔkreh ti'biere kɛ.

⁸ Ti len' ki ye ta ŋmɔbe biere la, ti tulndeh ti'ba nɛ, gbɛmɔnt ŋa te ti'fɛl ni. ⁹ Ti kpiire' ti'biere ki tɔke' Uwien la, u li fère tɛ, kí sɔkre ti'fɛl kí ñɛn nà kɛ bre, kime u cube nɛ ki yé ugbɛmɔndaan. ¹⁰ Ti len' ki ye ta teh biere la, ti yin' Uwien utonnɛndaan nɛ, nɛ u'gber ŋa te ti'fɛl ni.

Kristo nɛ yé ucendenduol

2 N'bumu, ma yíe ní li teh biere. Nɛn bo nɛ n keɛle' tigber tuu ki de' nɛ. Ama unil tien' ibiere mɔnɔn la, ti ŋmɔbe *ucendenduol uba ti'Baa Uwien saan. Wɔn si: *Yesu Kristo ugbɛmɔndaan. ² U taa' u'ba ki tien' lituɔrl ki de' Uwien ŋɔ Uwien ñ fère tɛ ti'biere nɛ. Na yé ti'yi baba, u li fère ŋɛndun ya nib kɛ mɔ yi nɛ.

³ Ti tuo' Uwien ye nà la, nɛn nɛ wongeh tɛ ki teh ti mɔnɔbe ki ben Uwien. ⁴ Wà kɛ ye u ben Uwien, ka tuo' u ye nà la, u yé utonnɛndaan nɛ, nɛ gbɛmɔnt ŋa te u'fɛl ni. ⁵ Ama wà kɛ boh Uwien ya gber la, wɔn nɛ cinbe ki yíe Uwien ki tì gben'. Nɔn nɛ ti mɔnɔbe ki ben ki ye tinbi nin Uwien tɛ. ⁶ Wà kɛ ye wɔn nin Uwien tɛ la, wɔ ñ li fuobe tɛn *Yesu Kristo là fuobe ma bo.

Li yíe mɛn tɔb

(San 13:34-35)

⁷ N'jɔtiebe, na yé wɔbfɛnl nɛ n kieh ki dienɛ nɛ, ama ñi yé liwɔbkpaal nɛ. Ni là cin' ki paan' *Yesu Kristo ya sɛn bo ma nɔ, nɛ ki cii' lè. Liwɔbkpaal bugben yé tigber tà ni là cii' tù nɔ nɛ. ⁸ Nin nɛn kɛ ŋɔ, n keɛle' liwɔbl là ki de' nɛ nɔ yé lifɛnl nɛ. Ninbi nin *Yesu Kristo ya tetem nɛ wongeh ki teh liwɔbl nɔ mɔ. Kime licinñunl benh ki gbendeh nɛ, nɛ kuwenwenmɔnku cin' ki wendeh.

⁹ Wà kɛ ye u te kuwenwenku ni, ki nɛn u'tɔ la, u biɛ ki te licinñunl ni nɛ. ¹⁰ Wà kɛ yíe u'tɔ la, u te kuwenwenku ni nɛ. Bonn ŋa te u'fɛl bo kí fre kí cère wɔ ñ tien nà bre. ¹¹ Ama wà kɛ nɛn u'tɔ la, u te licinñunl ni nɛ, ki cuonh ka ben u joh nà bó. Kime licinñunl nɔ jɔɔn' wɔ ŋɔ.

Ni'nun la li m3n uηendun nin u'bont bo

¹² N'bumu, n kieh tigber tuu 3 de ne, kime Uwien fere' ne ni'biere *Yesu Kristo ya yel bo ηc.

¹³ N'baambe, n kieh tigber tuu 3 de ne, kime ni ben wa te haali tibont ke ya cincinyo.

Bif8nbe, n kieh tigber tuu 3 de ne, kime ni faake' nin usenpol ubiero ηc.

¹⁴ N'bumu, n kele' tigber tuu ki de' ne, kime ni ben Baa Uwien.

N'baambe, n kele' tigber tuu ki de' ne, kime ni ben wa te haali tibont ke ya cincinyo.

Bif8nbe, n kele' tigber tuu ki de' ne, kime ni ηm3be mitu3m,

Uwien ya gber te ni'f8l ni,

ne ni faake' nin usenpol ubiero.

¹⁵ La yie men uηendun wuu, ki niireh nin tibont ta te u'ni.

Wa ke yie uηendun wuu la, wa ηm3be Baa Uwien ya yiem.

¹⁶ Kime iyenmaalbiere ya te unisaal ya f8l bo nnc nin u ηm3be ununf3ke wa u lenh tibont ta bo nnc

nin u ηm3be tigbengt ta u'faal bo nnc

ηa 8nen' Baa Uwien saan,

tu'ke 8nen' uηendun wuu ni ne,

ki yie uηendun jaar.

¹⁷ *Uηendun wuu nin tibont ta binib ya nun f3ke tu'bo nnc ke li gben, ama wa ke teh Uwien yie na la, udaan li tuu ki te ne.

Nà li tore ne ní bende Kristo ya nennend

¹⁸ N'bumu, ni sien' waamu ne ugbengbenyo 3 baa. Ni la cii' bi ye Kristo ya nennend li baa ní. Fenfenn3 wu3 Kristo ya nennendb baa' ki yebe. Nen bo ne ti bende' ki ye ni sien' waamu ne ugbengbenyo 3 baa. ¹⁹ Bi la te ti'c8kl ni, ne ki siere' ti'saan. Ba li la yie ti'yaab. Bi bi la yie ti'yaab la, bi bi bie ki te ti'ni ne. Bi siere' ti'saan ma nnc, nen ne wu3n' te ni wien ki ye bi'ke ηa li m3nbe ki ye ti'yaab.

²⁰ Ninbi ben w3n, Kristo de' ne *Mifuoñaanm ηc. Nen bo ne ni'ke ben na yie tigbem3nt. ²¹ Na yie na ben gbem3nt ne cere' n kele' tigber tuu ki de' ne. Ni ben tigbem3nt ma nnc ne cere' n kele' tu ki de' ne. Ni ben ki ye tonnenku ηa te gbem3nt ni.

²² Njme yie utonnendaan-i? Na yie wa nieh ki teh *Yesu ηa yie Uwien ya Nigendke Kristo-oo? U ya daan ne yie *Kristo ya nennend, ki nieh ki teh wa ben Baa Uwien nin u'Bije. ²³ Wa ke nie' ki ye wa ben Uwien ya Bije la, u nie' ki ye wa ben Baa Uwien m3 ne. Wa ke ye u ben Uwien ya Bije la, w3n nin Baa Uwien kpe buñ3bu ne.

²⁴ Ninbi w3n, cere men ni la cii' tigber ta haali micincinm nnc 3 li te ni'f8l ni. Tigber ta ni la cii' tu micincinm nnc te ni'f8l ni la, ni te nin Baa Uwien nin u'Bije ne. ²⁵ U pu3n' ki ye u li de te nibonn na nnc, nen si: *limiel la ηa ηm3be gbenm ne.

²⁶ N kele' tigber tuu ki de' ne 3 t3ke ne binib ba nuunh be 3 tuln ne nnc bó ne. ²⁷ Ninbi ben w3n, Kristo de' ne

*u'Fuoñaanm ne mi tuu ki te ni'bo, ne na ji nuunh nil 3 w3kn ne u'gber. *U'Fuoñaanm nnc ne w3knh ne ni'ke.

Mi w3knh ne na nnc yie tigbem3nt ne, ma nendeh. Li te men nin Kristo, *u'Fuoñaanm w3kn' ne ma bo.

²⁸ N'bumu, li te men nin Kristo fenfenn3 ηc lidaali la u li baa ní, ki 8nen u'ba upaan bo binib ke 3 le w3 nnc tí li ηm3be midum ηc fe la cuo te u'nun bó.

Uwien ya bumu ηa ji li teh biere

²⁹ Ni ben ki ye Kristo yie ugbem3ndaan ma nnc, bende men kí ye unil wa ke teh na cuube la, u yie Uwien ya buk ne.

3 Liike men Baa Uwien yie te ni ti kpe ma. U yie te ki gbien' haali ki ti yin' te u'bumu. Ti m3nbe ki yie u'bumu ne. *Uηendun ya nib ηa ben te, kime ba ben Uwien yie udaan wa. ² N'j3tiebe, fenfenn3 wu3 ti yie Uwien ya bumu ne. Ama ta laan ben ti lá li te ma bo. Ti nín ben ki ye Kristo lá li 8nen u'ba upaan bo uyo wa nnc, ti li naan w3n ne, kime ti li le w3, u te ten u li te ma bo ne. ³ Wa ke ηm3be Kristo bo li ya dendenl la, wa ji ηm3be j3knt ten Kristo ηa ηm3be j3knt ma.

⁴ Wa ke teh ibiere la, u wie' yiko ne, kime yiko ya wiem yie ibiere ne. ⁵ Ni ben ki ye Kristo baa' uηendun wuu ni w3 3 gben ibiere ne. Ne biere iba m3n3n ηa te u'ni. ⁶ Wa ke te nin w3 la, wa ji teh biere. Wa ke teh ibiere la, wa laa' w3, ka ben w3 m3.

⁷ N'bumu, la cere men uba 3 tuln ne. Wa ke teh na cuube la, u yie ugbem3ndaan ten Kristo yie ugbem3ndaan ma ne. ⁸ Wa ke teh ibiere yie usenpol y3 ne, kime usenpol yie ubierdaan ne haali tibont ke ya cincinyo. Nen bo ne Uwien ya Bije baa' uηendun wuu ni w3 3 gben usenpol ya tu3n.

⁹ Wa ke yie Uwien ya buk ηa ji li teh biere, kime Uwien ya tetem te u'ni. U yie Uwien ya buk ma nnc, wa 3 fre kí tien biere. ¹⁰ Wa ke teh na ηa cuube, ka yie u't3 la, wa yie Wien ya buk. Nen ne cereh bi bende ba yie Uwien ya bumu nin ba yie usenpol yaamu.

Li yie men t3b

¹¹ Ni la cii' tigber ta haali micincinm nnc tun si: «Tí li yie t3b ne.» ¹² La cere men tí li te ten Kayen. U la yie usenpol ubiero y3 ne, ki ku' u'ninje. Be bo ne u ku' w3? U la ku' w3, kime u ya tu3n la bre ne, ne u'ninje ye cuube.

¹³ N'yaabe, *uηendun ya nib nen ne la, la cere men ne 3 cuo ne y3km. ¹⁴ Tinbi yie ti't3b Kristo yaab ma nnc ne cere' ti bende' ki ye ti 8nen' mikuum ni ki k3n' mifuobm ni. Wa ke ηa yie u't3 la, u bie ki te mikuum ni ne. ¹⁵ Wa ke nen u't3 la, u yie unikul ne. Ne ni ben ki ye limiel la ηa ηm3be gbenm ηa te nikul ni. ¹⁶ Na s3 cere' ti bende' miyiem ya tingi: Kristo teke' tinbi ya kuum ne ki kpo'. Ni m3n tí m3 3 teke ti't3b ya kuum ne kí kpo. ¹⁷ Unil ηm3be lifaal uηendun wuu ni, ki laa' ni p3re' u't3, ne wa tuo' w3 3 ηukre kí tore w3 la, u ηm3be Uwien ya yiem mila bo? ¹⁸ N'bumu, la cere men tí li yie t3b buñ3bu ni, cere men tí li s3nh itu3n ya w3ngeh ki teh ti m3nbe ki yie t3b.

¹⁹ Nɛn nɛ li cɛrɛ tɪ bɛndɛ kɪ yɛ tɪ pɛ tɪgbɛmɔnt bo. Nɪ yɛ tɪ'yɛnmaale mɔnɔn nɛ biindeh tɛ la, tɪ'yɛnm dɔ Uwien saan nɛ, kɪmɛ Uwien cɛn' tɪ'yɛnmaale, kɪ bɛn tɪ-bont kɛ. ²¹ N'jɔtiebɛ, tɪ'yɛnmaale ɲa biindeh tɛ la, tɪ ɲmɔbɛ midum Uwien saan. ²² Nɛ tɪ miɛ' wɔ nà kɛ la, u diɛnh tɛ nɛ nɛ, kɪmɛ tɪ boh u'wɔbl nɛ kɪ sɔngreh u'yɛnm. ²³ U de' tɛ liwɔbl là nɔɔ si: tɪ teke u'Bijɛ *Yesu Kristo kɪ jɪ, kɪ li yɛ tɔb, tɛn wɔn *Yesu Kristo tɔkɛ' tɛ ma bo. ²⁴ Wà kɛ boh Uwien ya wɔbl la, u tɛ nin Uwien, nɛ Uwien mɔ tɛ nin wɔ. U de' tɛ Mifuoɲaanm ma nɔɔ nɛ cɛrɛ' tɪ bɛn kɪ yɛ u tɛ nin tɛ.

Ni li tien ma kɪ bɛndɛ Mifuoɲaanm tɛ bà bo

4 N'jɔtiebɛ, la li teknh mɛn binib bà kɛ lienh kɪ teh bi ɲmɔbɛ *Mifuoɲaanm nɔɔ kɪ jɪnh, ama ní sekn kɪ bɛndɛ kɪ yɛ *Mifuoɲaanm nɛ cɛrɛ' bi lienh kɪ yaan kɪ teke bɛ kɪ jɪ. Kɪmɛ bitonɛnɛɲɔɔbɔnsɔknɔ jɪ gbe nɛ uɲɛndun ni. ² Nà sɔ li cɛrɛ ní bɛndɛ binib bà ɲmɔbɛ *Uwien ya Fuoɲaanm: wà kɛ lienh kɪ teh *Yesu Kristo mɔnbɛ kɪ baa' uɲɛndun wuu ni nin tinisaalgbenɛnt la, wɔn nɛ yɛ Uwien yɔ. ³ Wà kɛ lienh kɪ teh Kristo ɲa baa' nin nisaalgbenɛnt la, wa yɛ Wien yɔ, u yɛ Kristo ya nɛnnɛnd yɔ nɛ. Ni cii' bi yɛ Kristo ya nɛnnɛnd li baa ní. Fɛnfɛnnɔ wɔ u baa' uɲɛndun ni ɲɔ.

⁴ Ninbi n'bumu, ni yɛ Uwien yaab nɛ, nɛ kɪ faake' nin *bitonɛnɛɲɔɔbɔnsɔknɔ nɔɔ, kɪmɛ *Uwien ya Fuoɲaanm mà tɛ ní'ni nɔɔ faa kɪ cɛn' Kristo ya nɛnnɛnd wà tɛ uɲɛndun ni nɔɔ. ⁵ Bɛn yɛ uɲɛndun yaab nɛ. Nɛn bo nɛ bi lienh uɲɛndun ya lenm, nɛ uɲɛndun ya nib cengeh bi'ból. ⁶ Tinbi bɛn wɔn, tɪ yɛ Uwien yaab nɛ. Wà kɛ bɛn Uwien nɛ cengeh tɪ'ból. Wà kɛ ɲa yɛ Wien yɔ ɲa cengeh tɪ'ból. Nɛn nɛ cɛrɛ' tɪ bɛndɛ' *Mifuoɲaanm, mɛn mà yɛ tɪgbɛmɔnt nɔɔ tɛ binib bà ni, kɪ cɛrɛ' tɪ bɛndɛ' usɛnpol utonɛndaan mɔ tɛ binib bà ni.

Miyiɛm ñɛh Uwien saan nɛ

⁷ N'jɔtiebɛ, cɛrɛ mɛn tɪ li yɛ tɔb, kɪmɛ miyiɛm ñɛn' Uwien saan nɛ. Wà kɛ ɲmɔbɛ miyiɛm la, u yɛ Uwien ya buk nɛ, kɪ bɛn Uwien. ⁸ Wà ɲa ɲmɔbɛ yɛm la, wa bɛn Wien, kɪmɛ Uwien yɛ miyiɛm ya daan nɛ. ⁹ Uwien wɔɔn' tɛ u'yɛm ma bo sɔ: u sɔn' ní u'Bijɛbaab uɲɛndun wuu ni ɲɔ wɔn bo tɪ li fuobe nɛ. ¹⁰ Miyiɛm nɔɔ si nà sɔ: na yɛ tinbi nɛ yɛ Uwien, Uwien nɛ yɛ tɛ, kɪ sɔn' ní u'Bijɛ uɲɛndun ni, wɔ ñ lá taa u'ba kɪ tien lituɔɔl kɪ de Uwien ɲɔ wɔ ñ fɛrɛ tɛ tɪ'biɛrɛ.

¹¹ N'jɔtiebɛ, Uwien yɛ tɛ nɔɔ ma nɔɔ, nɪ kɛ tɪ'mɔ ñ li yɛ tɔb nɛ. ¹² Uba ɲa kɛpɛ kɪ laa' Wien. Tɪ yɛ tɔb la, Uwien tɛ nin tɛ nɛ, nɛ u'yɛm tɛ tɪ'ni kɪ tɪ gben'.

¹³ Nà cɛrɛ' tɪ bɛn kɪ yɛ tɪ tɛ nin Uwien nɛ Uwien mɔ tɛ nin tɛ nɔɔ si: u de' tɛ *u'Fuoɲaanm. ¹⁴ Tinbi laa' Uwien ya Bijɛ, nɛ kɪ kundɛh imɔn kɪ teh u'Baa nɛ sɔn' wɔ ní uɲɛndun wuu ni, wɔ ñ lá li yɛ uɲɛndun ya nib ya Njmiɛn. ¹⁵ Wà kɛ lienh kɪ teh *Yesu yɛ Uwien ya Bijɛ la, Uwien tɛ nin udaan nɛ, nɛ u'mɔ tɛ nin Uwien. ¹⁶ Tinbi bɛn Uwien yɛ tɛ ma bo, nɛ kɪ teke' kɪ jin'.

Uwien yɛ miyiɛm ya daan nɛ. Wà kɛ ɲmɔbɛ miyiɛm la, u tɛ nin Uwien nɛ, nɛ Uwien mɔ tɛ nin wɔ. ¹⁷ Nà cɛrɛ'

miyiɛm tɛ tɪ'ni kɪ tɪ gben' ɲɔ tɪ li ɲmɔbɛ midum Uwien li bu binib tibuur lidaali là nɔɔ si: Kristo tɛ ma bo nɔɔ, tɪ'mɔ tɛ nɔɔ nɛ uɲɛndun wuu ni. ¹⁸ Jawaanbu ɲa tɛ yɛm ni. Miyiɛm mà mɔn kɪ tɪ gben' gbɛndɛh bu-jawaanbu nɛ. Utudɛrɛ bo nɛ binib fɛngɛ. Unil wà fɛngɛ ɲa laan ɲmɔbɛ yɛm mà mɔn kɪ tɪ gben'.

¹⁹ Tinbi yɛ Uwien, kɪmɛ wɔn nɛ kɛpɛ' kɪ yɛ' tɛ. ²⁰ Unil lienh kɪ teh u yɛ Uwien, ka yɛ u'tɔ la, u yɛ utonɛndaan nɛ. Kɪmɛ nil ɲa yɛ u'tɔ wà u lenh wɔ la, wa ñ frɛ kɪ yɛ u yɛ Uwien wà wa lenh wɔ. ²¹ *Yesu Kristo de' tɛ li-wɔbl là sɔ: unil yɛ Uwien la, wɔ ñ li yɛ u'tɔ mɔ.

Teke mɛn Uwien ya bijɛ kɪ jɪ, kɪ faake nin uɲɛndun

5 Wà kɛ teke' kɪ jin' kɪ yɛ *Yesu yɛ Uwien ya Nigɛnd-kɛ Kristo la, udaan yɛ Uwien ya buk nɛ. Wà kɛ yɛ kɪbuk ya baa la, u yɛ u'buk mɔ nɛ. ² Tɪ yɛ Uwien kɪ boh u'wɔb la, nɛn nɛ wɔngɛh kɪ teh tɪ yɛ u'bumu. ³ Kɪmɛ Uwien ya yɛm si: tɪ li boh u'wɔb nɛ. Nɛ u'wɔb nɔɔ ɲa faa. ⁴ Wà kɛ yɛ Uwien ya buk nɛ faakrɛh nin uɲɛndun. Tɪ'tɛkɛjim nɛ cɛrɛh tɪ faakrɛh nin uɲɛndun. ⁵ Njɛ yɛ unil wà faakrɛh nin uɲɛndun-i? Wɔn si: wà teke' kɪ jin' kɪ yɛ *Yesu yɛ Uwien ya Bijɛ.

Yesu Kristo ya mɔnkunb

⁶ Wɔn *Yesu Kristo nɛ baa' ní nin miɲunm nin misɛm †. Na yɛ u baa' nin miɲunm baba nɛ, u baa' nin miɲunm nin misɛm nɛ. *Mifuoɲaanm kundɛh imɔn, kɪmɛ mɪ yɛ imɔn nɛ. ⁷ Bi tɛ bimɔnkunb bita nɛ. ⁸ Bɛn si: Mifuoɲaanm nin miɲunm nin misɛm. Bɛn bita nɔɔ kɛ kɛpɛ buɲɔbu nɛ. ⁹ Tɪ teknh binib ya mɔnkun la, tɪ li bɛn kɪ yɛ Uwien ya mɔnkun cɛn' binib yu. Uwien ya mɔnkun nɔɔ si: u kun' imɔn kɪ yɛ *Yesu mɔnbɛ kɪ yɛ u'Bijɛ nɛ. ¹⁰ Wà teke' Uwien ya Bijɛ kɪ jin' la, u tuo' Uwien kun' imɔn yà nɔɔ nɛ. Ama wà ɲa teke' Uwien kɪ jin' la, u yih wɔ utonɛndaan nɛ, kɪmɛ wa teke' Uwien kun' u'Bijɛ bo imɔn yà nɔɔ nɛ kɪ jin'. ¹¹ Uwien ya mɔnkun nɔɔ si: u de' tɛ limiɛl là ɲa ɲmɔbɛ gbenm, nɛ u'Bijɛ nɛ yɛ limiɛl nɔɔ ya daan. ¹² Wà tɛ nin Uwien ya Bijɛ nɛ ɲmɔbɛ limiɛl nɔɔ. Wà ɲa tɛ nin Uwien ya Bijɛ ɲa ɲmɔbɛ lɛ.

Tigbɛfɔrkaar

¹³ N kɛlɛ' tigbɛr tuu kɛ kɪ de' nɛ ɲɔ ní bɛndɛ kɪ yɛ ninbi bà teke' Uwien ya Bijɛ kɪ jin' nɔɔ, ni ɲmɔbɛ limiɛl là ɲa ɲmɔbɛ gbenm nɛ. ¹⁴ Tɪ ɲmɔbɛ midum mà Uwien saan si: tɪ miɛ' wɔ nà kɛ u'yɛm bo la, u cengeh tɪ'ból nɛ. ¹⁵ Tɪ bɛn u cengeh tɪ'ból ma nɔɔ, tɪ miɛ' wɔ nà kɛ la, tɪ du kɪ yɛ tɪ laa' nɛ ɲɔ.

¹⁶ Unil laa' u'tɔ teh ibiɛrɛ yà ɲa kuuleh la, wɔ ñ kàarɛ kɪ de wɔ ɲɔ Uwien ñ tɔkrɛ u'fuobm, nɪ yɛ ibiɛrɛ nɔɔ ɲa mɔnbɛ kɪ kuuleh nɛ la. Kɪmɛ ibiɛrɛ iba tɛ kɪ kuuleh, ma niirɛh bɛ ñ kàarɛ kɪ de binib bà teh i ya biɛrɛ. ¹⁷ Itùon yà kɛ ɲa cuubɛ yɛ ibiɛrɛ nɛ. Ama nà yɛ ibiɛrɛ kɛ nɛ kuuleh.

¹⁸ Tɪ bɛn kɪ yɛ wà kɛ yɛ Uwien ya buk ɲa jɪ teh biɛrɛ, kɪmɛ Uwien ya Bijɛ gu wɔ, nɛ usɛnpol ubiɛrɔ ɲa ñ frɛ kɪ

† Yesu Kristo nɛ baa' ní nin miɲunm nin misɛm ya tingi si: Bi sii' wɔ Uwien ya ñunm nin u'kuum nɛ.

tien wɔ niba. ¹⁹ Ti ben ki ye tinbi yé Uwien ya bumu ne, ki ben mɔ ki ye uɣendun ya nib ke te useɗpol ubierɔ ya wɔbl ni ne. ²⁰ Ti ben ki ye Uwien ya Bijɛ baa' ki wuɔn' te ti li tien ma kí bende Uwenmɔn ne. Ti te nin Uwenmɔn

ne, kí ñɛ u'Bijɛ *Yesu Kristo bo. Wɔn ne yé Uwenmɔn, ki yé limiɛl là ɗa ɗmɔbe gbenm ya daan.

²¹ N'bumu, liike men ni'yul bo nin ibule ya gber.

2 San

Ifuonde

1 Min ucien, n fuondeh sin ti'naa wà Uwien gènde' ñe nin a'bumu †. N yíe ñe imònmòñ ñe. Na yé min baba ñe yíe ñe, binib bà ke ben tigbemònt nno mɔ yíe ñe ñe, ² kí ñe tigbemònt tà te ti'fèl ni, ki li tuu ki te ti'ni nno bo.

³ Baa Uwien nin u'Bije *Yesu Kristo ñ juoke te, kí muɔ te micɛɛkm, kí de te uyenduɔn ño tí li pɛ tigbemònt bo, kí li fuobe miyiem ni.

Li ñmɔbe men tigbemònt, kí li yíe tɔb

⁴ N laa' a'bumu muba pɛ tigbemònt bo ten Baa Uwien de' te liwɔbl ma bo nno, ñe n'yɛnm sɔnge' ki gbien'.

⁵ Sin ti'naa, fɛnfɛnno n gbáanh ñe ñe, cère men tí li yíe tɔb. Na yé wɔbfènl ñe ñ kele' ki de' ñe, nì yé ti là cii' là haali ucincinyo nno ñe. ⁶ Miyiem ya tingi si: tí li fuobe Uwien ya wɔbl ye ma bo ñe. Li ya wɔbl ñe ni là cii' lè haali ucincinyo nno: «Li fuobe men li ye ma bo».

† *Ti'naa nin u'bumu li fre kí ye Kristo ya taanl liba nin li'ñib.*

⁷ Binib bà tulndeh bi'tɔb yebre' uñɛndun wuu ni, ki lienh ki teh *Yesu Kristo ña baa' nin nisaalgbenɛnt. Unil teh nno la, u yé wà tulndeh binib ñe, ki yé *Kristo ya nɛnnɛnd. ⁸ Liike men ni'yul bo ño tí tuonl la juore fɛnm. La juore' fɛnm la, ni li lɛ lisuul kí tì gben.

⁹ Wà ke taah tibontɔr ki pukndeh Kristo ya wɔkɔnm bó, ka fuobe mì ye ma bo la, wa te nin Uwien. Wà fuobe Kristo ya wɔkɔnm ye ma bo la, u te nin Baa Uwien nin u'Bije ñe. ¹⁰ Wà baa' ní ni'saan ka tuke mi ya wɔkɔnm la, la teke wɔ men, ki la fuonde wɔ kɔkɔ. ¹¹ Kime wà fuonde' wɔ la, udaan nin wɔn kpaan' iyɛ ki sɔn' u sɔnh itùonbiere yà nno níno.

Micèbm

¹² N ñmɔbe tigger tù yebe ñ tɔke ñe ama ma yíe ñ kele tù gbɔnku ni. N daan ñ baa ni'saan, kí lɛ ñe, tí tɔke tigger ño kí li ñmɔbe uyensɔnge kí tì gben ñe.

¹³ Ti'naa, a'ninse wà Uwien gènde' wɔ nno ya bumu mɔ fuondeh ñe.

3 San

Ifuonde

1 N'jɔ Gayus, min ucien fuondeh ɛ. N yie ɛ imɔn-mɔn ɛ. ² N'jɔ, n kàareh ki teh nɛ́ n li mɔn a'bo isen ke ni ɛ; á li ɛmɔbe ugbenɛnsɔnge mɔnmɔnm, ten a'-fuobm mɔn Uwien saan ma bo.

³ Tí'ɔb Kristo yaab biba baa', ki lá tɔke' nni a pɛ tig-bemɔnt bo ma bo nin a fuobe tigbemɔnt ni ma bo, nɛ n'yɛnm sɔnge' ki gbien'. ⁴ Nà li cèrɛ n'yɛnm n sɔnge kí tì kende si: n cii n'bumu pɛ tigbemɔnt ya sen bo ɛ.

Bi pèkeh Gayus

⁵ N'jɔ, a pɛ Kristo ya sen bo mɔnmɔnm ki teh u'nib nà mɔn nin bi yé bicɛnb ma ke nɔ. ⁶ Bí'mɔ len' Kristo ya taanl yaab saan a yie binib ma bo. N gbáanh ɛ ɛ, li toreh bɛ bí'sencenl ni Uwien yie ma bo. ⁷ Kime bi cuonh ki sɔnh Kristo ya tuonl nɛ ka teknh niba bà ɛ pɛ Wien bo saan. ⁸ Nɛn bo, nì kpɛ tinbi ɛ n li toreh bi ya nib, ɛ tinbi nin ben n taan kí li tɔkeh binib tigbemɔnt.

Diotref nin Demetrijus ya gber

⁹ N là kele' tigber tuba ki de' Kristo ya taanl yaab. Ama Diotref wà yie wɔ n li yé ní'ke ya senlier nɔ ɛ

tɔnge tí'gber. ¹⁰ Nɛn bo ɛ n baa' ní la, n li tɔke u teh nà ke nɔ. Nɛn si: u lienh tí'bo tigbɛbiert tà ke nɔ. U tien' nɛn ke ki ye nà sɔnge' u'yɛnm. Tí'ɔb Kristo yaab baa' la, wa teknh bɛ, ɛ bà mɔ yie bɛ n teke bɛ la, u piendeh bɛ, ki ɛuɔh bɛ Kristo ya taanl ni.

¹¹ N'jɔ Gayus, la tòkre bà teh nà bre; ama bà teh nà mɔn, kime wà ke teh nà mɔn yé Uwien ɔ ɛ. Wà mɔ ke teh nà bre ɛ ben Wien.

¹² Demetrijus wɔn, binib ke pèkeh wɔ ɛ. U pɛ tig-bemɔnt tà bo nɔ mɔ wɔngeh ki teh u yé unil ɛ. Tí'mɔ pèkeh wɔ ɛ, ɛ a ben ki ye ti pèkeh wɔ ma nɔ nì yé imɔn ɛ.

Micèbm

¹³ N ɛmɔbe tigber tù yebe n tɔke ɛ ama ma yie n kele tù gbɔnku ni. ¹⁴ N daan ki ye nì pukn' waamu la, n li ɛ ɛ, tí tɔke tigber.

¹⁵ Uwien n de ɛ uyenduɔn.

A'jɔtieb fuondeh ɛ. A'mɔ n fuonde tí'yaab ke jɛjɛ kí de tɛ.

Sud

Nà wongeh kugbɔnku kuu te ma bo

Kugbɔnku kuu te ki de' Kristo yaab ke ne. Ku'maam neke Pier ke'le' kulieku kùà nno ne. Kugbɔnku kuu ya gber mɔh nin bitonnenɔɔbonsɔknɔ ya tonnenku nin bi'tetefenfenm ne (migbiirm 6-13; 2 Pi iyul 2).

Wà ke'le' kugbɔnku kuu nno taah Kujɔtiekpaaku ya gbɔnku ya gber ne, ki ñendeh miwɔknm len ki wɔknh u'yo ya nib. U liebe' ki taah Sufmbɛ ya gbɔnt tuba mɔ ya gber ki kieh u'gbɔnku ni. Ama tigbɔnt nno tun ɲa te Uwien ya gbɔnku ni (migbiirm 9, 14, 15).

U taah iñɔɔbon yà cɔkreh ne ki tɔkeh Uwien li dere bà yie' u'yiem ya gber ya tub ma bo (migbiirm 3-13). Ama u liebe' ki tɔke' mɔ ki ye ni kpe be ñ muɔ be micɛɛekm ne kí tore be ɲ be ñ ñe Uwien li dere binib ya tub ma nno ni (migbiirm 22-23). Sud ke'le' u'gbɔnku ni ubenpiebe ya gber la, u yie wɔ ñ pien nà bre nin kinunbɔnk ne. U ya benpiebe ɲa bereh ama u ɲmiendeh ne.

Ifuonde

1 Min Sud, n yé *Yesu Kristo ya tonsɔnl ne, ki yé Saak ya ninje. Min ne kieh kugbɔnku kuu ñ de nin-bi bà Baa Uwien yin' ne, ki yie ne, ki cèrè' *Yesu Kristo gu ne nno. ²Uwien ñ li tuu ki muɔh ne micɛɛekm, kí de ne uyenduɔn kí gbien, kí li yie ne cɛɛn.

Uwien li dere bà wɔknh nà ɲa kpe sen ya tub

³N'ɔɔtiebe, n'fɛnm là ton ñ ke'le kugbɔnku kí tɔke ne miɲmienm mà yé ti'ke yaam nno ya gber ne. Ama fen-fennɔ n laa' nì yé n'bo liwɔbl ne ñ ke'le kí de ne kí cèrè ni'fɛl ñ li co ɲɔ ní mɔ Uwien tɔke' u'yaab mitekjim ya gber tà bolm miba kpein nno bo. ⁴Kime binib biba lonbe' ki kɔn' ni'ni, ki yé bibierdenb, ki sikreh ti'Wien ya juokm ya gber ya tingi ɲɔ be ñ fre kí li teh bi'ɔnsɔndl ne. Bi wie' *Yesu Kristo wà yé ti'Wɔnɔwɔknbaab, ki yé ti'Yonbdaan nno ya gber. Ni ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni haali uyo ɲɔ ki ye Uwien li dere bi'tub.

⁵Ni ben n li tɔke ne nà ke nno mɔnɔm. Nin ni ben ma ke nno n yie ñ tiere ne kí ye Yonbdaan là ɲmien' Is-rayel yaab Esipt ni ne. Ni ya puoli bó ne u gben' bi'ni bà ɲa teke' wɔ ki jin' nno ya gber.

⁶Tiere men Uwien ya tondb bà là dàan' Uwien sien' be nà saan, ki siere' ki dàan' bi'kɔnkuɔn nno ya gber. Uwien lòle' be ne, be ñ li tuu ki lùo, kí li te kubùoku kùà ñ ka ɲmɔbe bien, ki biike ni, ki gu tibuur ya wengbiin ya daali. ⁷Liebe kí tiere men Sodɔm nin Gomɔr ya du nin iduts yà kpieke yi nno ya nib là tien' lisɔnsɔndl ten bitondb nno ma nno ya gber. Bi tien' lisɔnsɔndl nì tì kende' haali ki jì tì nuunh be ñ li duɔndeh nin tibont tà nin nisaal ɲa te †. Uwien là dere' bi'tub, ki kuɔn' be umu

† Tibont tà nin nisaal ɲa te ya tingi te bolm mile bo ne: Uwien ya tondb bii tiwent.

wà ɲa ñ kpiin ni. Nen ne wongeh nà lá li tu bibierdenb.

⁸Bibierdenb nno mɔ teh ten ben ne. Bi pe bi'deknt bo ne ki sɔnh itùon yà kuɔndeh bi'tiema gbenent tijɔknt, ki yindeh Uwien ya yonbdent, ki sukreh nà ke ɲmɔbe ukpieke paaki bó. ⁹Uwien ya tondb ya cien Misel mɔnɔn nin *usenpol là kɔnh uyo wà Moyis ya gbenent bo nno wà là tuo' ki suke' ki biin' wɔ ama u là tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan ñ dere a'tub» baba ne. ¹⁰Ama bibierdenb nno ben wɔn, bi sukreh ba ben nà ne, ki te ten ipie, ki maaleh ki teh bi ben nà nno mɔnɔn tulndeh be ki joh ne. ¹¹Ni bre bi'bo, kime bi kpien' Kayen là kpien' usen wà nno ne. Bi taa' bi'ba ki de' ilike ya nu-unm ne ki tùre' ten Balam, ki yie' Uwien ya ñɔbu bó ten Kore là yie' ma bo, ne ki kpo'. ¹²Ninbi Kristo yaab taan' ní jì tijer la, bi saake ni'ni ten tijɔknt ne ki saah ni'jiejin, ki jinh fuɔlfuɔl, fe ɲa ɲmɔbe be, ki maaleh ben baba bó. Bi te ten utaa wà yin' ki bɔnde' ki juore' nin kutafaaku ka nii' ne; ki te ten isiin yà ɲa lùonh haali i'lònlùonyo mɔnɔn, ki kpiere' ki lu', ki kpo' keke ne. ¹³Bi sɔnh ife ya tùon ne ki joh ten miñuncienm ya ñungbegbel teh kujuku miñunm ya gbe ma bo, ki te ten iɲmaabii yà cuonh ka ɲmɔbe i joh nà bó. Uwien bonde' mifɛnm ki ble' be licinñunl ni be ñ li te len uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm.

¹⁴Enɔk, wà là yé ti'yaaje nlole bo kí cin Adam ya bùol nno, là sɔkn' Uwien li tien bibierdenb nno ma bo ki ye: «Li cengeh men, Yonbdaan nin u'tondb turbenm li baa ¹⁵kí lá bu binib ke tibuur; tibuur ñ cuo bibierdenb ke, bi sɔn' itùonbiere yà ke nno nin bi len' u'bo imebil yà ke nno bo.»

¹⁶Bi yé binib bà ɲulnh uyo ke ne, ne bonn ke bonn ɲa dèkreh ben. Bi pe bi'yenm yie nà bo ne, ki lienh nin tig-bengt, ki tɔkeh binib tiñɲmaagber, ki nuunh be ñ jonde bi'bo.

Igbiere

¹⁷ N'jɔtiebe, ninbi ben wɔn, tiere men ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya tondb là juɔ' ki tɔke' ne tigber tà nɔɔ.

¹⁸ Bi là tɔke' ne ki ye: ufɔfɔryo binib lá li lè ne, kí li pɛ bi'yenm yíe nà bo, ka ń li boh Wien. ¹⁹ Ben ne boreh binib, ki pɛ unisaal yíe nà bo, ka ɣmɔbe *Fuoñaanm.

²⁰ N'jɔtiebe, ninbi ben wɔn, ni teke' Uwien ya gbɛñaant tà nɔɔ, ńi men tun bo kí li joh inun bó, kí li kàareh wɔ *Mifuoñaanm ya tuɔm bo, ²¹ kí li tuu ki te Uwien ya yíem ni, ki gu ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ń de ne limiel là ɣa ɣmɔbe gbenm u'nimɔnt bo.

²² Binib bà maaleh milele nɔɔ, muɔ men be micɛɛkm. ²³ Bitɔb mɔ te ní ńen be umu ni be ń ɣmɛre.

Ní muɔ bitɔb mɔ micɛɛkm ama kí li dèkreh ní'ba, ki la miɛkeh bi'wengolkaar mɔmɔn, kime bi'tùon nɔɔ kuɔn' tu'mɔ tijɔknt ɣɔ.

Li pèkeh men Uwien

²⁴ Uwien ne yé wà li fre kí li gu ne ni la lu' sen ke sen ni, ki li cère ní sere wɔn wà ɣmɔbe ukpíeke ya nun bó, kí li tuu ki ɣmɔbe uyensɔnge, ki la ɣmɔbe biil. ²⁵ Wɔn wà yé Uwenbaabe, ki yé tí'Nmiɛnl kí ńe ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo nɔɔ si ukpíeke nin uyɛbn nin mituɔm nin ufaa tibont ke bo uyo wà gèbre' nin fenfenɔ wuɔ nin uyo ke. Ami.

Mikpiirm

Nà wəngəh kugbɔnku kuu te ma bo

Bi kele' kugbɔnku kuu nɔ uyo wà bi là jèndeh Kristo yaab ki gbiekeh nɛ. Erom ya bɛrb là yíe bɛ ń li pukeh bɛ tɛn bi yé iwien nɛ. Kristo yaab biba là tuo' ki jènde' bi'tekjim bo, ama bitɔb ɲa là laa' fɛl ki jènde' bi'tekjim bo. Tinennent nin tijinjint nɛ yebe kugbɔnku ku'ni. Tà yebe ɲen' ní Kujɔtiekpaaku ya gbɔnku ni nɛ. Inɔnbɛ nin misiɛm mɔ te ku'ni, ama nà kɛ ɲmɔbe ni ye nè ń ye bà nɛ. Nà teh nà bre kɛ taan' ki te miɲuncienm ni nɛ, nɛ utunwien nɛ yé nà kɛ bre ya nennɛnku.

Kugbɔnku kuu gbiire' ibɔkɛncien ile nɛ nin kugbɔnku bugbɛn ya tondm ya gber.

Libɔkkɛiekl ni (1:1–3:22) bi lienh Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinfɛnm ni nɔɔ ya gber nɛ.

Libɔkliel ni (iyul 4–20) wà kele' kù nɔɔ laa' tibont nɔɔ kɛ tidɛknt yaam nɛ. U wuɔn' ki ye Yesu Kristo nɛ yé Uwien ya Pebuk ki yé limiel ya daan ki ɲmɔbe mituɔm tibont kɛ bo.

Iyul 21–22 tɔkeh Uwien yíe wɔ ń ɲen tibonfɛnt tà nɔɔ ya gber nɛ.

1 Tigber tà te kugbɔnku kuu ni nɔ yé tigbɛbɔlkaar tà Uwien tɔkɛ' *Yesu Kristo wɔ ń kpiire tù kí tɔkɛ u'-tonsɔnb tibont tà li tien na ń taande † nɛ. Nɛ *Yesu sɔn' Uwien ya tond wɔ ń tì tɔkɛ u'tonsɔnl San tigber nɔɔ.

² San laa' tibont tà kɛ nɔɔ u kun' imɔn ki ye *Yesu Kristo nɛ wuɔn' wɔ tù, nɛ tù yé Uwien ya gber nɛ. ³ Tigber tà te kugbɔnku kuu ni nɔ ɲen' Uwien saan nɛ. Unil wà kàanh tù binib ya nun bó nin bà cengeh tù ki boh tù nɔɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kime uyo wà ni'ke li tien nɔɔ nek'n' ní ɲɔ.

San fuondeh Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinfɛnm ni

⁴ Min San nɛ kele' kugbɔnku kuu ki de' *Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinfɛnm ni nɔɔ. Uwien wà là te, ki biɛ ki te, ki we ní nɔɔ nin u'Fuoɲaanm †† mà te u'berbiek saan nɔɔ ń juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn. ⁵ *Yesu Kristo wà yé umɔnkunmɔn, ki kpiɛ' ki mɛkre' bitenkpiib ni, ki yé uɲendun wuu ya bɛrb ya cien nɔɔ mɔ ń juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

U yíe tɛ, nɛ ki taa' u'ba ki tien' lituɔrl, ki ɲen' tɛ ti'biere ni,

⁶ ki tien' tɛ biberb Uwien ya bɛl ni, ki cère' ti yé u'Baa Uwien ya tɔtuɔrkaab. Wɔn si ukpiɛke nin mituɔm uyo kɛ. Amí.

⁷ Liike mɛn, u te titɛwɔlgbɔnt ni ki we ní.

Unil kɛ ya nun li lɛ wɔ, bà là cɔkɛ' wɔ likpaanl nɔɔ mɔmɔ li lɛ wɔ, wɔn bo nɛ inibol yà kɛ te utingbɛn bo nɔ li muɔh ki kpiɛndeh.

Nì yé imɔn nɛ. Amí.

† Na ń taande ya ciim te bolm mile bo nɛ: Nà li tien itàan yíe bo bii nà ɲa ɲmɔbe pɛrm. †† Bi lebre' iɲɔbon yà ki ye u'Fuoɲaanm nɔɔ; i kele' Grekmbɛ ya lenm ni ki ye: Tibont tulole tà te Uwien ya bɛrbiek saan nɔɔ nɛ.

⁸ Yonbdaan Uwien ye:

«Min nɛ yé micincinm nin migbenm.»

Wɔn nɛ yé wà là te, ki biɛ ki te, ki we ní, ki yé mituɔm kɛ ya daan.

San laa' Yesu tidɛknt yaam

⁹ Min San n yé ni'ninje nɛ. Min nin ninbi taan' ki jin' ijend, ki ɲmɔbe kuminku *Yesu bo, ki taan' ki yé biberb Uwien ya bɛl ni. Uwien ya gber nin n kundeh imɔn *Yesu bo ma nɔɔ, nɛ bi là taa' nni ki jon' lidekl là bi yih lè Patmos nɔɔ bo. ¹⁰ Yonbdaan ya daali, *Mifuoɲaanm taa' nni, nɛ n cii' unieke uba bó u giere' ufaa bo n'puoli bó tɛn linatunl ¹¹ ki ye: «Kele a laa' nà kugbɔnku ni, kí taa kù kí sɔn kí tì de *Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinfɛnm ya du ilole ni nɔɔ. Idu nɔɔ si: Efɛs nin Siminn nin Pegam nin Tiyatiir nin Sades nin Filadelfi nin L-wodise.»

¹² N jjebe' ń liike udaan wà lienh nni. N jjebe' ma nɔɔ nɛ ki laa' miɲɔkm ya fr ilole, ¹³ ki laa' niba ifr nɔɔ ya siik ni ni naan unisaal, ki guo liliɛrfɔkrl, ki buobe miɲɔkm ya ningbenl u'siik ni. ¹⁴ U'yur pien kponkpon tɛn tikunkunt, nɛ u'nun muɔreh tɛn umupien. ¹⁵ U'tàan windeh tɛn kukurku kù faa bi pule' kù umu ni kù mɔnde', nɛ u'nieke mɔ tuoreh tɛn miɲuncienm nɛ fuh. ¹⁶ U ɲuuke iɲmaabii ilole u'ncjie bó, nɛ kijusiek kà fenbe ki ɲmɛ ikele kɛ ile nɔreh ki ɲeh u'ɲɔbu ni. U'nun bó muɔreh tɛn liwenyul ya wien nɛ. ¹⁷ N laa' wɔ uyo wà nɔɔ, nɛ ki lu' u'nintuɔli ki naan utenkpii. Nɛ u taa' u'ncjie ki mɛ' nni, ki tɔkɛ' nni ki ye: «La sɛn jɛwaanbu. Min nɛ yé ukpiɛk nin ufɔrke, ¹⁸ ki yé wà fuobe. N là kpo' nɛ, ama fenfennɔ n fuobe nɛ uyo kɛ, ki ɲmɔbe mituɔm mikuum nin kutenkpiiku kɛ bo. ¹⁹ Nen bo, kele a laa' nà, nen si: nà teh fenfennɔ wuɔ nɔɔ nin nà lá li tien. ²⁰ A laa'

in̄maabii ilole yà n'nc̄jie bó nnc̄ nin miñðkm ya fr ilole yà nnc̄ yé tibont tà ya tingi buɔ n̄. Tu'tingi si: in̄maabii ilole nnc̄ yé Uwien ya tondb bà gu Kristo ya táan ilole nnc̄ n̄ †. Ifr ilole nnc̄ m̄ yé Kristo ya táan ilole nnc̄ n̄.»

Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Efes ya du ni nnc̄

2 «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Efes ya du ni nnc̄ ya cien kí ye wà n̄uuke in̄maabii ilole u'nc̄jie bó, ki cuonh miñðkm ya fr ilole ya siik ni nnc̄, n̄ len' ki ye: 2 «N ben a sɔnh itùon yà, ki ben a ñikndeh ma bo, ki n̄mɔbe kuminku, ki ben ki ye n̄a toh bibierdenb ya ñɔbu bó. N ben ki ye a sekn' binib bà yih bi'ba n' tondb n̄k ka yé be nnc̄, ki bende' ki ye bi yé biton-nendenb n̄. 3 A n̄mɔbe kuminku, ki jin' ijend n'bo, a'fèl n̄a wòre', 4 ama n li kɔn nin n̄e nibonn niba bo n̄, kime n̄a ji yíe nni ten a là cin' ki yíe nni ma bo. 5 Tìere a là cin' ki n̄mɔbe miyíem mà ki yaan ki lu' nnc̄ bó. Lèbre a'tetem kí liebe kí li sɔnh a là cin' ki sɔnh itùon yà nnc̄, nnc̄ n̄a ñí la, n li baa a'saan kí lá yuure a'frl li'sensien-bùol. 6 Ama a n̄mɔbe kupenpeku nibonn niba bo n̄, kime a nen Nikola ya cekl ya nib †† ya tòn ten n' m̄c̄ nen yè ma bo n̄.

7 «Wà n̄mɔbe litubl la, wà n̄ cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà. Wà ke m̀n' ki faake' la, n li cèbe wà, wà n̄ m̄c̄ busubu bùa te Uwien den ki dienh limiel nnc̄ ya bi.»

Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Siminn ya du ni nnc̄

8 «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Siminn ya du ni nnc̄ ya cien kí ye wà yé ukpiek nin ufɔrke, ki là kpo' ki mekre' bitenkpiib ni nnc̄ n̄ len' ki ye: 9 «N ben bi jèndeh n̄e ijend yà nin ni'jiint, ama ni nín yé bifàadenb n̄. N ben binib bà yih bi'ba *Sufmb̄e ka nín ji kpe ben *Sufmb̄e ya sen nnc̄ sukreh n̄e isuk yà. Bi yé *Satan ya taanl yaab n̄. 10 La fenge men ni li ji ijend yà. Ni ben-ii! Usenpol li bilke n̄e kí cère be n̄ pekn ni'ni biba. Bi li jènde n̄e kí tì baa iwien piik. Bi li ku n̄e m̄c̄n̄ la, li pe men n'bo. N li su n̄e limiel là n̄a n̄mɔbe gbenm.

11 «Wà n̄mɔbe litubl la, wà n̄ cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà. Wà ke m̀n' ki faake' la, wà n̄ kpo kí lere ‡.»

Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Pegam ya du ni nnc̄

12 «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Pegam ya du ni nnc̄ ya cien kí ye wà n̄mɔbe kijusiek kí fenbe ki n̄m̄e ikele ke ile nnc̄ n̄ len' ki ye: 13 «N ben a kɔ nà saan nnc̄, *Satan ya b̄erbiek m̄c̄ te nen saan n̄. Bi là ku' n'm̀n̄kunm̀n̄ Antipas ni'du ni n̄. *Satan kɔ wun ni n̄. Haali u ya yo m̄c̄n̄ n̄a wíe' a'tekjim, a juore' ki pe n'bo

† Bi li fre kí lebre Uwien ya tondb bà gu Kristo ya táan ilole nnc̄ kí ye Kristo ya táan ilole nnc̄ ya cienb m̄. †† Kugbɔnku kuu baba n̄e lienh Nikola ya cekl ya nib bó. Liecekl nnc̄ là wɔkn̄ miwɔkn̄ mà n̄a kpe sen n̄. Nil n̄a cinbe ki ben miwɔkn̄ nnc̄ ya tingi. ‡ Kí kpo kí lere ya tingi si: kí li tuu ki te umu wà n̄a n̄ kpiin ni ki lebreh n̄. Liike 21:8.

n̄. 14 Ama n li kɔn nin n̄e nibonwawaann niba bo n̄, kime ni'ni biba pe Balam ya wɔkn̄m bo n̄. Wɔn n̄e là gbier' Balak u li tien ma kí tuln Israyel *yaab be n̄ n̄m̄c̄n̄ titɔtɔn̄c̄n̄, kí tien lisɔn̄c̄n̄dl. 15 Nikola ya cekl ya nib m̄c̄ wɔkn̄h mi ya wɔkn̄baabm n̄, n̄e ni'ni bi'ba pe mi'bo. 16 Nen bo, lèbre a'tetem, nnc̄ n̄a ñí la, n li baa a'saan nà n̄ taande, kí taa kijusiek kà te n'ñɔbu ni nnc̄ kí tɔ nin binib nnc̄ butɔbu.

17 «Wà n̄mɔbe litubl la, wà n̄ cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà.

«Wà ke m̀n' ki faake' la, n li de wà tijier tà buɔ bi yih t̀ *mann † nnc̄, kí de wà litenpenpienl liba bi kele' li'bo liyefènl. Wà teke' litenl nnc̄ baba n̄a ñí la, uba n̄a ben liyel nnc̄.»

Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Tiyatiir ya du ni nnc̄

18 «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Tiyatiir ya du ni nnc̄ ya cien kí ye Uwien ya Bijè wà ya nun muc̄reh ten umupien, u'taan windeh ten kukurku k̀a faa bi pule' k̀u umu ni k̀u m̀nde' nnc̄, n̄ len' ki ye: 19 «N ben a sɔnh itùon yà nin a n̄mɔbe miyíem mà, ki ben a n̄mɔbe mitekjim mà, ki ben a toreh binib ma bo nin a n̄mɔbe kuminku k̀a. Fenfenn̄ a sɔnh itùon yà yebe ki c̄n' mikpiekm ȳ. 20 Ama n li kɔn nin n̄e nibonn niba bo n̄, kime a cère' Sesabel †, upii wà yih u'ba *Uwien ya ñɔbɔn̄c̄knl nnc̄ tulndeh n' tɔn̄c̄n̄b ki wɔkn̄h be be n̄ li teh lisɔn̄c̄n̄dl, ki li n̄m̄c̄n̄h titɔtɔn̄c̄n̄. 21 N de' wà lib̀nl wà n̄ lèbre u'tetem, ama wa yíe wà n̄ lèbre u'tetem kí wíe u'sɔn̄c̄n̄dl nnc̄. 22 Nen bo, wɔn nin binib bà pe u'bo ki teh lisɔn̄c̄n̄dl nnc̄ n̄a lèbre' bi'tetem kí d̀aan' itùon nnc̄ la, n li cère be n̄ ji ijend kí gbien, 23 kí cère bà pe u'bo nnc̄ n̄ kpo n̄c̄ Kristo ya táan ke n̄ bende kí ye min n̄e ben nà te unisaal ya fèl ni. N li jiin ni'ni wà ke u'tùon kpe ma bo n̄.

24 «Ninbi bà te Tiyatiir ya du ni, ka pe Sesabel ya wɔkn̄m bo, ka ben bi nendeh ki yih nà «*Satan ya bon-bɔlkaar nnc̄», n tɔkeh ninbi n̄e ki teh ma n̄ wɔbn n̄e kí de n̄e tukɔl kí pukn. 25 Ama li n̄uuke men ni n̄mɔbe nà nnc̄ m̄c̄n̄m̄c̄n̄m̄ kí tì baa lidaali là n li baa ní. 26 Wà m̀n' ki faake', ki pe n'tùon bo ki tì f̄ore' la, n li de wà ticien inibol ke bo, 27 wà n̄ li n̄uuke be nin ufaa, ki la n̄mɔbe nunsɔnge bi'bo, kí niin be be n̄ tì we ten isèn. 28 N'Baa de' nni mituɔm ma nnc̄ n' m̄c̄ li cère wà m̀n' ki faake' n̄ li windeh ten litenñeñmaasel n̄ ††.

29 «Wà n̄mɔbe litubl la, wà n̄ cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà.»

Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Sades ya du ni nnc̄

3 «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Sades ya du ni nnc̄ ya cien kí ye wà likeh Uwien ya Fuoñaanm ††, ki n̄uuke in̄maabii ilole nnc̄ n̄ len' ki ye:

†† Mann yé tijier tà Uwien là de' t̀ Israyel yaab kupenpelku ni nnc̄ n̄. Mann wà buɔ li fre kí li yé tijier tà Uwien dienh t̀ binib kí ñe Yesu Kristo bo. Liike San 6:49-51. †† Niè saan bi ye Sesabel ma nnc̄, bi niireh unil wà yíe Uwien ya ñɔbu bó n̄. ††† Bi ye litenñeñmaasel la, bi niireh Yesu Kristo n̄. Liike 2 Pier 1:19. ††† Liike 1:4.

«N ben a sɔnh itùon yà. Binib lienh ki teh a fuobe ne ama a kpo' ɔ. ² La gɔh, gore ɔk bà ya tekjim benh mè ñ gben nɔk la tonde, kime n laa' a'tùon ɔa mɔn ki gben' n'Wien ya nun bó. ³ Nen bo, tiere bi là wɔkn' ɔe miwɔknm mà nɔk bó nin a là cii' mè ma bo. Li ɔuuke mè, kí lèbre a'tetem ki la gɔh. A gɔh la, n li baa a'saan ten unasu ne, ɔa ñ bende uyo wà n li baa ní. ⁴ Ama a'nib biba te Sades ya du ni, ka kuɔn' b'i'ba jɔknt. Ben ne li tɔke nin nni kí li guo tikpɛlɔɛpenpien, kime bi kpe nɔk ne. ⁵ Nɔk ne wà mɔn' ki faake' li gole tikpɛlɔɛpenpien. Ma ñ ɔmire u'yel limiel ya gbɔnku ni fiebu. N li len n'Baa Uwien nin u'tondb ya nun bó kí ye u yé n'yo ne.

⁶ «Wà ɔmɔbe litubl la, wɔ ñ cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà.» »

Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Filadelfi ya du ni nɔk

⁷ «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Filadelfi ya du ni nɔk ya cien kí ye wà yé uñaan, ki yé ugbemɔndaan, ki ɔmɔbe *Dafid ya dupien, ki piire' bunañɔbu la, uba ɔa ñ fre kí piin bù, u tí piin' mɔ la, uba ɔa ñ fre kí piire nɔk, ne len' ki ye:

⁸ «N ben a sɔnh itùon yà, ki ben ki ye a'tuɔm ɔa yebe. Nin nen ke a ɔuuke n'gber, ka ye ɔa ben nni. Nen bo ne n piire' ɔe bunañɔbu ki yaan', uba ɔa ñ fre kí piin bù. ⁹ Liike-a! N li cèbe ɔe *Satan ya taanl yaab. Bi nendeh ki teh bi yé *Sufmbe ne ka yé. N li wɔbn be be ñ baa kí lá gbaan a'nintuɔli, kí bende kí ye n yíe ɔe. ¹⁰ A juore' ki ɔmɔbe kuminku kùa n là ye á li ɔmɔbe kù nɔk ma nɔk, n'mɔ li lèkn a'bo ijend yà li baa utingben ya nib ke bo kí biike be nɔk ya yo. ¹¹ N li baa ní na ñ taande. Li ɔuuke a ɔmɔbe nà nɔk kenken ɔk uba la lá teke a'suul. ¹² Wà ke mɔn' ki faake' la, n li cère wɔ ñ li yé unikpɛkpiɛ n'Wien ya duku ni. Wa ji li ñe len fiebu. N li cère wɔ ñ li yé n'Wien ɔk, kí ɛ n'kpieke, kí li ɔmɔbe n'yefèn, kí li yé n'Wien ya du Yerusalemfaan wà li ñe u'saan paaki bó kí jiiere ní nɔk ya nil.

¹³ «Wà ɔmɔbe litubl la, wɔ ñ cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà.» »

Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Lawodise ya du ni nɔk

¹⁴ «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Lawodise ya du ni nɔk ya cien kí ye bi yih wà «Ami», u yé umɔnkunmɔn, ki yé ugbemɔndaan, ki yé Uwien cère' wà ñen' tibont ke nɔk, ne len' ki ye: ¹⁵ «N ben a sɔnh itùon yà, ki ben ki ye ɔa sɔnge, ka ton mɔ; a bi li fre kí li sɔnge bii kí li ton. ¹⁶ Ama ɔa ton, ka sɔnge mɔ, a te mɛlmɛl ne. Nen bo ne n li sii ɔe. ¹⁷ A lienh ki teh a yé ufàadaan ne, ki laa' lifaal li yebe, bonn ɔa pɔre' ɔe, ka ben ki ye a yé ucɛɛkdaan, ki yé unɛndaan, ki yé ujuɔn,

ki se licɛnkpenlonlonl. ¹⁸ Nen bo ne n gbierɛh ɔe á de n'saan miñɔkm mà bi donde' mè umu ni mì windeh ɔk kí li yé ufàadaan, kí de n'saan tikpɛlɔɛpien kí gole ɔk bi la ɛ a'fe. Kí de n'saan minunkpɔm kí tien a'nun kí likre. ¹⁹ N yíe bà ke nɔk, n gbierɛh be ne ki dieh b'i'tub. Nen bo, cère' a'nun ñ li mɔn á lèbre a'tetem. ²⁰ Liike men, n se bunañɔbu ni ne ki bàandeh. Wà ke cii' n'bó ki piire' la, n li kɔ u'den min nin wɔ ñ taan kí ji. ²¹ Wà ke mɔn' ki faake' la, n li de wɔ usen, wɔn ñ kèle kiberbiek bo n'yaak saan, ten n'mɔ mɔn' ki faake' ma, ki kèle' kiberbiek bo n'Baa Uwien yaak saan nɔk. ²² «Wà ɔmɔbe litubl la, wɔ ñ cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà.» »

San laa' Uwien ya berbiek tideknt yaam

⁴ Ni ya puoli bó ne n laa' tideknt yaam bunañɔbu buba ye paaki bó, ne n bi cii' udaan wà ya nieke bó mikpiɛkm nɔk giere' ufaa bo ten linatunl ki ye: «Dùo ní ñ wɔn ɔe nà we ní nè ñ tien.» ² I ya taan bo ne *Mifuoñaanm taa' nni, ne n laa' kiberbiek kiba se paaki bó, uba ke ki'bo. ³ Wà ke ki'bo nɔk windeh ten iten yà bi yih yé jaspi nin saduwann i'daaku faa † nɔk ne. Kugɔngɔku kuba guɔn' ki linde' kiberbiek nɔk ki windeh ten litenl là bi yih lè emolod †† nɔk. ⁴ Muberbiemu pile nin munan mɔ se ki guɔn' kè. Bicienb pile nin binan mɔ ke muberbiemu nɔk bo, ki guo tiwenpenpien, ki kpie miñɔkm ya yukpiɛkpie. ⁵ Kiberbiek nɔk ya bùol muɔreh piebpiɛb ten utemɛknde. Kuwaaku mɔ ñeh kí'saan ten utaa ne tɛngeh. Timucincint tulole te kí'nun bó tùoo. Timucincint nɔk yé Uwien ya Fuoñaanm ‡ ne. ⁶ Kiberbiek nɔk ya nun bó ní naan miñuncienm ne, ki wien tein ki likeh ki càareh ten lidingl.

Tiwenfuobt tunan ne guɔn' kiberbiek nɔk siik ni. Tu'nun bó nin tu'puoli ke yé inunbii ne ñein. ⁷ Kiwenkpiɛk naan ucind ne, kiliek naan unaje, kitaak ya nun bó naan unil ya nun bó, nnan naan ukaab ne laanh. ⁸ Tiwenfuobt tunan nɔk ke ɔmɔbe ifiebe iloluob ne, ki ɔmɔbe inun ifiebe nɔk bo ñein, paaki nin tingi ke. Nɔnku nin wien ni tù tuu ki geh iyuon ne ki teh:

«Uñaan, uñaan, uñaan,
Yonbdaan Uwien mituɔm ke ya daan ne yé uñaan.
Wɔn ne là te, ki bie ki te, ki we ní mɔ.»

⁹ Uyo ke tiwent nɔk geh iyuon ne ki kpiekreh wà ke kiberbiek bo nɔk, ki ñengeh wɔ, ki faareh wɔn wà fuobe uyo ke nɔk. Tù geh uyo wà la, ¹⁰ bicienb pile nin binan nɔk gbaandeh wà ke kiberbiek bo nɔk ya nun bó ki pukeh wɔ, ki kpiekreh wɔn wà fuobe uyo ke nɔk, ki kpèreh bi'yukpɛkpie ki blinh kiberbiek nɔk ya nun bó ki teh:

¹¹ «Yonbdaan Uwien,
sin ne kpe be ñ kpieke ɔe, kí ñenge ɔe, a ɔmɔbe mituɔm,
kime sin ne ñen' tibont ke,
a yé tù ñ li te ne,
ki ñen' tù.»

† Jaspi nin saduwann yé iten ya yel ne jaspi yé litenl là windeh ne, ne saduwann yé litenl là mɔn. †† Emolod yé litenl là bɔn ten tifer ne. ‡ Liike 1:4.

Bi konkonde' kugbɔnku kùà nin Uwien ya Pebuk nɔɔ ya gber

5 N tí laa' wà ke kiberbiek bo nɔɔ ŋuuke kugbɔnku u'ɔɔjie ni, kù konkonde'. Bi kele' kugbɔnku nɔɔ ya kele ke ile bo ne, ne ki taa' isiwel ki tentɛbn' ki tì dukn' bolm milole. ² Ne n laa' Uwien ya tonɔɔdaan uba, u kpaandeh ufaa bo ki teh: «Ŋme kpe wà ñ tɛbre isiwel nɔɔ kí pèrè kugbɔnku kuu nɔɔ?» ³ Ama nil ña te taaku bo bii tink bo bii dentingi, kí fre kí pèrè kugbɔnku nɔɔ kí liike ku'ni. ⁴ Ne n muɔ' cɛen, kime nil ña te ki kpe wà ñ pèrè kugbɔnku nɔɔ kí liike ku'ni. ⁵ Nen saan ne bicienb nɔɔ ya uba tɔke' nni ki ye: «La muɔh. Liike, wà yé Suda ya bol ya cind, ki yé *Dafid ya yaabil nɔɔ mɔn' ki faake'. Wɔn ne li tɛbre isiwel ilole nɔɔ, kí pèrè kugbɔnku nɔɔ.»

⁶ Ne n laa' Kipebuk kiba se ki neke kiberbiek nɔɔ, tiwenfuobt tunan nɔɔ nin bicienb nɔɔ ya siik ni. Kipebuk nɔɔ ŋmɔbe igbien yà wɔnggeh ki teh bi ku' kè ne. Kì ŋmɔbe iyin ilole nin inun ilole ne. Ì yé *Uwien ya Fuoñaanm mà u sɔn' mè utingben bo ni'ke saan nɔɔ ne. ⁷ Kì jon' wà ke kiberbiek bo nɔɔ saan, ki teke' kugbɔnku nɔɔ u'ɔɔjie ni. ⁸ Kì teke' kugbɔnku nɔɔ uyo wà nɔɔ, ne tiwenfuobt tunan nin bicienb pile nin binan nɔɔ gbaan' ki'nintuɔli. Wà ke ŋuuke kubieku nin miñɔkm ya sèn ne, ì gbe lefina. Isèn nɔɔ yé Uwien ya nib ya kaare ne. ⁹ Bi geh iyuonfaan ki teh:

«Sin ne kpe á teke kugbɔnku kuu nɔɔ,
kí tɛbre isiwel nɔɔ,
kime bi ku' ŋe, ne a'sèm bo a de'
inibol yà ke te utingben bo ki lienh ilenbol ke nɔɔ
ki de' Uwien.

¹⁰ A tien' be biberb Uwien ya bel ni,
ki cère' bi yé ti'Wien ya tɔtuɔrkaab,
ki li likeh binib bà ke te utingben bo nɔɔ.»

¹¹ N bie ki likeh ma nɔɔ, ne ki cii' Uwien ya tonɔɔb ya ñɔfaam bó. Bi te itur itur ka ŋmɔbe kàanm, ki se ki guɔn' kiberbiek nɔɔ nin tiwenfuobt nɔɔ nin bicienb nɔɔ,
¹² ki geh iyuon ufaa bo ki teh:

«Kipebuk kà bi ku' kè nɔɔ ne kpe kè ñ li ŋmɔbe mi-tuɔm nin lifaal

nin miyenfuom nin ufaa.
Ken ne kpe be ñ ñenge kè,
kí kpieke kè,
kí pèke kè.»

¹³ Ne n tí cii' Uwien ñen' tibont tà ke tù te kutaaku bo nin tà te kitink bo nin tà te dentingi nin tà te miñun-cienm ni nɔɔ ke geh iyuon ki teh:

«Wà ke kiberbiek bo nin Kipebuk nɔɔ,
ben ne si kupenpeku nin miñegm nin ukpieke
nin ufaa uyo ke.»

¹⁴ Ne tiwenfuobt tunan nɔɔ tuonh ki teh: «Ami.» Ne bicienb nɔɔ mɔ gbaandeh ki pukeh wà ke kiberbiek bo nin Kipebuk nɔɔ.

Uwien ya Pebuk nɔɔ tɛbre' kugbɔnku nɔɔ ya siwel iluob

6 N bie ki likeh tideknt yaam, uyo wà Uwien ya Pebuk nɔɔ tɛbre' isiwel ilole nɔɔ ya kpiekl nɔɔ, ne n

cii' tiwenfuobt tunan nɔɔ ya kiba wuure' utetien yaam ki ye: «Den!» ² Ne n liike' ki laa' utenpien uba. Wà jeke wà nɔɔ ŋuuke butɔnbu. Bi de' wà wà mɔn' ki faake' ya yukpekpie. Wɔn ne mɔn' ki faake' ne u bure' wà ñ tí ñ tí mɔ kí faake.

³ Kipebuk nɔɔ tɛbre' lisiweliel uyo wà nɔɔ, ne n cii' kiwenfuobk nle len' ki ye: «Den!» ⁴ Nen saan ne utenmɔn tohin ñen'. Bi de' wà jeke wà nɔɔ usen wà ñ cère butɔbu ñ tien utingben bo ñ binib ñ li kuuleh tɔb, ki de' wà kijiusecencienk kiba.

⁵ Kipebuk nɔɔ tɛbre' lisiwel nta uyo wà nɔɔ, ne n cii' kiwenfuobk nta len' ki ye: «Den!» Ne n liike' ki laa' utenbɔn. Wà jeke wà nɔɔ ŋuuke kilo u'nuɔ ni. ⁶ Ne n cii' niba len' ten unil tiwenfuobt tunan nɔɔ ya siik ni ki ye: «Tijier ña ñ li sɔbe, ne bi li taa liwentunɔmenl ya paaku ne kí de imuu kilo uba, kí taa liwentunɔmenl ya paaku kí de iji kilo uta. Ama a la me mikpɔm nin midaam.»

⁷ Kipebuk nɔɔ tɛbre' lisiwel nnan uyo wà nɔɔ, ne n cii' kiwenfuobk nnan len' ki ye: «Den!» ⁸ Ne n liike' ki laa' utennagbok, bi yih wà jeke wà nɔɔ mikuum. Kutenkpi-iku cuonh ki pe u'bo. Bi de' be ufaa kitink ya gbiirm minan bo be ñ li kuuleh binib nin kijusiek, kí cère mikɔnm nin iwienbiere yà puonh nin kumuɔku ni ya wenbr mɔ ñ li kuuleh binib.

⁹ Kipebuk nɔɔ tɛbre' lisiwel ŋun uyo wà nɔɔ, ne n laa' binib bà là tuo' Uwien ya gber, ki kun' tu'bo imɔn ñ bi ku' be nɔɔ ya naanmu liponpuol ya tingi. ¹⁰ Ne binib nɔɔ wuureh ufaa bo ki teh: «Cenbaa, sin wà yé uñaan, ki yé ugbemɔndaan nɔɔ, ni li wuɔke kí tì kpaan mila bo kí yaan á bu utingben bo ya nib bà ku' te nɔɔ tibuur, kí teke ti'bo kí dère bi'tub-i?» ¹¹ Ne bi de' bi'ke tilierpenpient, ki tɔke' be ki ye ben bie kí li fuoreh ñ nè ñ pukn waamu, kime bi li ku kí tonde bi'ninjieb bi'ton-sɔnlieb bà bi bi li ku be ten ben nɔɔ ne kí yaan.

¹² Kipebuk nɔɔ tɛbre' lisiwel nluob, ne kitink jenge' ki gbien', uwien bɔnde' dikdiki, uŋmaal mɔnde' u'keke ten misèm. ¹³ Inŋmaabii cienh paaki bó ki lá luh kitink bo ten kutafaabiiku ne yòkreh ikenkenkaab. ¹⁴ Kutaaku gben-deh ki joh ten bi kondeh kugbɔnku ne, ijuɔn nin idek ke lèlèbre' isensien. ¹⁵ Ne utingben bo ya berb nin bicienb nin sojambe ya cienb nin bifàadenb nin bifefaab nin iyonbe nin bà ña yé yonbe ke bɔle' tijɔlulnt nin ijɔten ni,
¹⁶ ki tɔkeh ijuɔn nin iten ki teh:

«Lu men ti'bo ki bɔle' te,
ñ wà ke kiberbiek bo nɔɔ la likeh te,
Kipebuk nɔɔ mɔ ya benpiebe la tu te.

¹⁷ Kime bi'benpiebcien ya daali baa' ní ñɔ!
Ŋme li fre kí sere bi'nun bó?»

Uwien cère' bi dieke' u gènde' binib bà nɔɔ

7 Ni ya puoli bó ne n tí laa' tideknt yaam Uwien ya tonɔɔb binan se kitink ya kele ke inan, ki co ikele inan nɔɔ ya tafaam ñ tafaam la ji ñ jo tink nin ñun-cienm nin subu bo. ² N liebe' ki laa' utonɔɔ ñen' liwen-purl bó ní, ki ŋuuke Uwien limiel ya daan taah nà ki diekeh u'nib nɔɔ. U yin' Uwien ya tonɔɔb binan bà Uwien de' be ufaa be ñ tien kitink nin miñuncienm nà bre nɔɔ ufaa bo ³ ki tɔke' be ki ye: «Cuo men ni'ba, laan

la tien men tink nin ñuncienm nin subu nà bre. Cère men tí tien tí'Wien ya dièku u'nib ya yutun bo kí yaan.»
 4 Nè n cii' bi tien' Uwien ya dièku binib bà bo nno ya ñobu. Bi te binib itur kobk nin pinan nin inan nè, ki ñen' Israyel yaab ya baamul ke ni ní. 5 Bi dieke' bà nno ben si:

Suda ya baamul ni binib itur piik nin ile,
 Lubenn ya baamul ni binib itur piik nin ile,
 Gaad ya baamul ni binib itur piik nin ile,
 6 Aser ya baamul ni binib itur piik nin ile,
 Neftali ya baamul ni binib itur piik nin ile,
 Manase ya baamul ni binib itur piik nin ile,
 7 Simeyon ya baamul ni binib itur piik nin ile,
 Lefi ya baamul ni binib itur piik nin ile,
 Isaka ya baamul ni binib itur piik nin ile,
 8 Sabulon ya baamul ni binib itur piik nin ile,
 Yosef ya baamul ni binib itur piik nin ile,
 Bensamen ya baamul ni binib itur piik nin ile.

Inibol ke ya nib taan' Uwien nin Kipebuk ya nun bó

9 Ni ya puoli bó nè n tí liike' ki laa' kuniwulku kuba; nil ña ñ fre kí kàan kí cuo bi'ñobu. Bi ñen' inibol yà ke te uñendun wuu ni, ki lienh ilenbol ke nno ni nè, ki se kiberbiek nin Kipebuk nno ya nun bó, ki guo tilièpen-pient, ki ñuuke mubièbisiimu ya fer, 10 ki wuureh ufaa bo ki teh: «Tí'Wien wà ke kiberbiek bo nin Kipebuk nè ñmiendeh te.» 11 Nè Uwien ya tondb ke se ki guon' kiberbiek nin bicienb nin tiwenfuobt tunan nno, nè ki gbaan' ki dondeh Uwien, 12 ki teh: «Imòn, tí'Wien ñmabe mituom nin miyenfuom nin ufaa. Nen bo tí li pèkeh wà, kí li kpièkreh wà, kí li faareh wà, kí li ñengeh wà uyo ke. Ami.»

13 Nè bicienb nno ya uba niire' nni ki ye: «Binib bà guo tilièpen-pient wà, bi yé ñmembe? Bi ñen' la?» 14 Nè n jiin' wà ki ye: «N'Yonbdaan, sin nè ben.» Nè u ye: «Bi yé binib bà bi jènde' bè ki gbien' nè. Bi sokre' bi'liert Kipebuk nno ya sèm ni nè tù pende'.

15 Nen bo nè bi se
 Uwien ya berbiek ya nun bó,
 ki sònch itùon ki dienh wà u'duku ni ñonku nin wien ni.
 Nè wà ke kiberbiek bo nno li lèkn bi'bo.
 16 Kònm ña ji li cuo bè,
 ñuñun ña ji li cuo bè,
 kuwienku ya wàl mawà ña ji li sè bè.
 17 Kime Kipebuk kà te kiberbiek saan nno
 nè li liike bè kí taa bè
 kí jo liñunbunl là ya ñunm dienh limiel saan.
 Nè Uwien li ñmire bi'nunsiir ke.»

Uwien ya Pebuk tēbre' kugbōnku nno ya siwel nlole

8 Uwien ya Pebuk nno tēbre' lisiwel nlole uyo wà nno, nè paaki ya bont ke ñmile' cim ni wuoke' ki ti kpaan' ten miire pita. 2 Nè n laa' Uwien ya tondb bilole bà te u'nun bó ki sònch u'tùon nno, bi de' bè inatun ilole.

3 Nè utondtō mō baa' kí lá sere liponpuol saan ki ñuuke bi sienh liqubl miñòkm ya sèn yà ni nno ya liba. Bi de' wà liqubl li yebe wà ñ se, kí taan nen nin Uwien

ya nib ya kaare kí de Uwien miñòkm ya ponpuol là te u'berbiek ya nun bó nno bo. 4 Liqubl nno ya muñii nin Uwien ya nib ya kaare ñeh utond nno ya nuò ni, ki fih paaki bó Uwien ya nun bó. 5 Nè Uwien ya tond nno taa' liqubsenl nno, ki pere' umu liponpuol nno bo, ki gbien' lè, ki taa' ki wìe' kitink bo. Nè utaa mekndeh, ki tengeh, kuwaaku te cēen, nè kitink mō jènge'.

Inatunkpiek inan ya piebm

6 Uwien ya tondb bilole bà ñuuke inatun ilole nno bonde' bè ñ piebe.

7 Ukpiek piebe' u'natunl, nè bi taa' iteten ki taan' nin umu nin misèm ki wìe' kitink bo.

Nè kitink ya gbiirm mita ya miba wìn',
 isiin mō ya gbiirm mita ya miba wìn',
 nè timwōngt ke mō wìn'.

8 Ulie mō piebe' u'natunl, nè bi taa' nibonn niba ki wìe' miñuncienm ni nì yebe ten lijuol ki teknh umu. Miñunm nno ya gbiirm mita ya miba kpēnde' misèm. 9 Nè tibont tà fuobe mi'ni nno ya gbiirm mita ya miba kpo'. Iñerde ya gbiirm mita ya miba mō wewe'.

10 Nta mō piebe' u'natunl, nè liqmaabicencienl liba teknh umu ki te ten kumucincinku ki ñen' paaki bó ní kí lá lu' ikpen nin iñunbun ni. 11 Bi yih liqmaabil nno «Tilobr» nè. Lì lu' miñunm mà ni nno ya gbiirm mita ya miba kpēnde' tilobr. Nè binib bà yebe ñun' ki kpo', kime mō ji yé tilobr nè.

12 Nnan mō piebe' u'natunl, nè uwien nin uñmaal ya gbiirm mita ya miba saa' nè ni'bo biike'. Iqmaabii ya gbiirm mita ya miba mō saa' nè ni'mō bó biike'. Nno nè uwien ni ya gbiirm mita ya miba ña ji wien, kuñonku mō ya gbiirm mita ya miba mō ña ji wien.

13 Nè n laa' ubenwien uba laanh mitewōlkpōm, ki cii' u wuureh ufaa bo ki teh: «Nì li bre binib bo, nì li bre binib bo, uyo wà Uwien ya tondb bita bà sien' nno li piebe bi'natun nno, nì li bre binib bo.»

Linatunl nqun ya piebm

9 Uwien ya tond nqun mō piebe' u'natunl, nè n laa' liqmaabil liba cere' kutaaku bo ní kí lá lu' kitink bo. Nè bi de' lè kubùoku kùà ñà ka ñmabe bien † nno ya nañobu ya pien. 2 Lì piire' kubùoku nno ya nañobu, nè imuñii iba ñen', ki naan ten bi puuh timaar nè, ki biike' uwien, nè ni'ke saan biike' cinm. 3 Nè inacutuon ñen' imuñii nno ni ki gbe utingben bo. Bi de' yì mituom yì ñ li jundeh ni wi ten inen. 4 Nè ki pien' yì, ì la mē muor, ki la mē sisōnkt, ki la mē subu buba nin butobu, ama yì ñ li jundeh binib bà ña ñmabe Uwien ya dièku bi'yutun bo nno baba. 5 Ba de' yì sen yì ñ li kuuleh binib nno ama yì ñ li jèndeh bè kí tì baa iqmaale iqun. Ijend nno wi ten unen ya luol nè. 6 I ya den, binib li nuunh miku-um, ka ñ lè mè. Bi li nuunh bè ñ kpo ama mikuum li ti-inh bè nè.

7 A laa' inacu nno la, a li ye itaan yà bi bonde' yì bè ñ taa kí jo lituol nè. I'yul bo te ten bi kpēle' yì miñòkm ya yukpēkpē nè, i'nun bó mō te ten unisaal ya nun bó.

† Liike Luk 8:31.

⁸ Tiyur te i'yul bo ki naan tipiiyur, ne i'ñin mo naan ucind ye. ⁹ Nibonn niba lieke i'fêl bo ki naan tikur. I'-fiêbe ñmabe kuwaaku ten itaan ne tuke titenlolt ki tiinh ki joh lituol. ¹⁰ I'juun mo naan inen ya juun ne, ki ti fôre' nin mupienmu. Liluol là i li taah ki jêndeh binib kí ti baa iñmaale iñun nno te yen ni ne. ¹¹ Kubùoku kùà ño ka ñmabe bien nno ya tond ne yé i'ber. *Sufmbe ya lenm ni, bi yih utond nno Abadon ne, ki yih wo Apoliyon † Grekmbé ya lenm ni.

¹² Ijendkpiék gèbre' so. Iyoon mo we ní.

Linatunl nluob ya piebm

¹³ Uwien ya tond nluob mo piebe' u'natunl, ne n cii' unieke uba bó, u ñen' miñòkm ya ponpuol †† là te Uwien ya nun bó nno ya kele inan bó ní, ¹⁴ ki tókeh Uwien ya tond nluob wà ñuuke linatunl nno ki teh: «Lore bitondb binan bà lùo Efrat ya kpencienl ya gbe nno kí wié.» ¹⁵ Ne u lore' bitondb binan nno ki wié'. Bi là bonde' ki ye bi li lore be li ya binl nin u ya ñmaal nin u ya wien nin u ya yo ne, be ñ ku binib ya gbiirm mita ya miba. ¹⁶ N cii' sojambé bà jeke itaan nno ya ñobu, bi là te itur itur ya turbenm ne.

¹⁷ N laa' itaan nno nin bà jeke yi nno te ma bo.

Tikur tuba lieke bi'fêl bo.

Tu'siem miba món ten umu,

mitom bon wiee,

mitom mo naan mitenñokjiem.

Itaan nno ya yul naan ucind ya yul ne.

Umu nin imuñii nin mitenñokjiem ñeh i'ñoon ni.

¹⁸ Umu nin imuñii nin mitenñokjiem nno yé ijendcien ne ki ñeh itaan nno ya ñoon ni. Tibont tuta nno ku' binib ya gbiirm mita ya miba, ¹⁹ kime itaan nno ya tuom te i'ñoon nin i'juun ni ne. I'juun nno naan iwe ne ki ñmabe iyul. I taah yen ne ki jêndeh binib.

²⁰ Binib bà ña kpo' ijend nno ni nno ña lèbre' bi'tetem. Bi bie ki gbaandeh ki pukeh isenpol nin ibule yà ben nin bi'yul tien' yi nno ne. Bi taa' miñòkm nin ilike ya kurku nin kukurku kùà bi yih kù blonsi nno nin iten nin ido ne ki tien' yi. Ibule nno ña lenh, ka ciih, ka cuonh mo. ²¹ Binib nno ña bie ki dāan' bi'nikul nin bi'ñokjil nin bi'sonsondl nin bi'nasubu.

Uwien ya tond nin kigbonwawaak kiba ya gber

10 N tí laa' Uwien ya tondtodaan uba, u ñen' kutaaku bó ki jiih ní kutewolgbonku piibe u'bo; gbengbenjepolke guon' u'yul ten uyukpekpié. U'nun bó mu'reh ten uwien, ne u'tāan mo naan umu ne teknh còlcòl. ² U ñuuke kigbonwawaak kiba u'nno ni kù pibre'. U'ncjietaal te miñuncienm bo, ne u'ncgentaal mo te liwél bo. ³ U wuure' ufaa bo ten ucind. U wuure' uyo wà nno, ne utaa tien' bolm milole bo. ⁴ N ye ñ kele itetien nno ye bà kugbonku ni, ne ki cii' unieke uba bó u len' paaki bó ki ye: «Bon itetien nno ye bà, la kele tù.»

⁵ Uwien ya tond wà n bi laa' u se miñuncienm nin liwél bo nno yoon' u'ncjie paaki bó ⁶ ki pole' wà tuu ki te uyo ke,

ki ñen' kutaaku nin tibont tà ke te ku'bo,

ki ñen' kitink nin tibont tà ke te ki'bo,

ki tien' miñuncienm nin tibont tà ke te mi'ni nno,

ki ye: «Na ji li taande.»

⁷ Ama uyo wà Uwien ya tond nlole li cin kí piebe u'-natunl nno, u ya yo ne Uwien ya gbebonkaar tà u là tóke' tù u'tonsonb biñobonsoknb nno li tien.

⁸ N bi cii' unieke wà bó paaki bó nno tí ye: «Li joh kí ti teke kigbonk kà Uwien ya tond wà se miñuncienm nin liwél bo ñuuke kè, kù pibre' nno.»

⁹ Ne n bure' Uwien ya tond nno saan ki ti tóke' wo ki ye wo ñ de nni kigbonk nno. Ne u tóke' nni ki ye: «Teke kè kí ñmno. Ki li ñme a'ñobu ni ten tisiir ne, ne ki li to a'benku ni.» ¹⁰ Ne n teke' kè utond nno ya nno ni ki ñmno'. N ñmnoh kè uyo wà nno kù ñme n'ñobu ni ten tisiir ne. Ama n ti nele' kè ma nno n'benku ni ke ji to ne kerkeri. ¹¹ Nen saan ne bi tóke' nni ki ye: «A li bie kí tóke inibol yà ke te uñendun wuu ni, ki lienh ilenbol ke nin biberb nà lá li tu be ya gber.»

Bimónkumb bile ya gber

11 Nen saan ne bi de' nni iñmele ya lenbenl liba li naan ukpendo, ki tóke' nni ki ye: «Fii kí kpaan Uwien ya duku nin liponpuol, kí kàan binib bà gbaandeh ki pukeh Uwien len nno. ² Ama á dāan ki la kpaan kuduku nno ya luu, kime Uwien taa' wù ki de' bà ña yé u'yaab ne. Bi li faake nin Uwien ya du kí wōbn u'nib kí ti baa iñmaale pinan nin ile. ³ Ne Uwien li cère u'mónkumb bile ñ li sokndeh u'gber kí ti baa iwien liturl nin kobiile nin piluob, kí li guo tikpelcer ‡ tuba tù naan tiboto.»

⁴ Bimónkumb bile nno yé Olifi ya siin ile nin ifr ile ne ki se uñendun ya Yonbdaan ya nun bó. ⁵ Bi'nennendb nuunh be ñ jènde be la, umu uba ne li ñe bi'ñoon ni kí ku be. Wà ke nuunh wo ñ jènde be la, udaan li kpo nno ne. ⁶ Bi ñmabe mituom be ñ cuo utaa uyo wà bi te ki sokndeh Uwien ya gber, ki ñmabe mituom be ñ cère miñunm ñ kpende misem, ki ñmabe mituom be ñ cère ijend ke ya bol ñ lu utingben bo uyo wà ke bi yé.

⁷ Bi ti kun' imón Uwien ya gber bo ki gben' la, kiwenbiik kà li ñe ní kubùoku kùà ño ka ñmabe bien ni nno li jèke be butobu kí faake nin be, kí ku be. ⁸ Ne bi'gbenent ñ juore kí li do upaan bo uduzien wà ni bi là kpe' bi'Yonbdaan udoononbo bo nno ni. Bi yih udu nno ki nengreh Sodom nin Esipt ne. ⁹ Ne inibol yà ke te uñendun wuu ni ki lienh ilenbol ke nno li baa kí lá liike bi'gbenent nno kí ti baa iwien ita nin kujenku, ka ñ tuo be ñ sube be. ¹⁰ Bi'kuum li songe utingben ya nib ya yenm, be ñ li poknh, kí li punh tob tibont, kime Uwien ya ñobon-soknb bile nno là jènde' be ki gbien'. ¹¹ Ama iwien ita nin kujenku nno gèbre', ne Uwien cère' kufuorku kon' bi'ni, bi fii' ki sere', ne bujewaancienbu cuo' binib bà bi likeh be nno. ¹² Ne biñobonsoknb bile nno cii' unieke

† Apoliyon ya tingi si: «Uduber ne.» †† Liponpuol nno ya kele ke ya gbe naan iyin ne.

‡ Bi là ke mikuom bii bi te uyensaa ni bii bi bende' ki ye bi bii' Uwien ne la, bi guoh ni ya kpelcetunb. Liike Matie 11:21.

uba bó u len' paaki bó ufaa bo ki ye: «Dùo ní men.» Nε bi don' paaki kutewɔlgɔnku ni bi'nennendb ya nun bó. ¹³ U ya yo nε kitink jenge' cεen, nε uduciεn nɔɔ ya dur ya gbiirm piik ya miba lu'. Kitink ya jengm nɔɔ ku' binib itur ilole. Bà sien' ka kpo' nɔɔ ya fɛl sɛn' ki tì kende', nε bi kpieke' Uwien wà te paaki bó.

¹⁴ Ijend nle bo gèbre' sɔ. Nta mɔ ya baam ɲa ñ taande.

Linatunl nlole ya piebm

¹⁵ Uwien ya tond nlole mɔ piebe' u'natunl, nε bidεnb biba len' paaki bó ufaa bo ki ye:

«Yonbdaan Uwien nin u'Nigendke Kristo nε ji si uɲendun wuu ya bεl.

Libel nɔɔ li tuu ki te uyo kε nε.»

¹⁶ Nε biciεnb pile nin binan bà kε bi'berbiεmu bo Uwien ya nun bó nɔɔ

gbaan' ki pukeh Uwien ¹⁷ ki teh:

«Yonbdaan Uwien, mituɔm kε ya daan.

Sin wà là te, ki biε ki te nɔɔ, ti faareh ɲε, kime a taa' a'tɔciεnm nε ki jin' a'bel.

¹⁸ Binib bà ɲa yé a'yaab ya benku ni là ben' a'bo, nε fεnfεnɔɔ a'mɔ ya mutuol ji fii' bi'bo.

Uyo wà sɔ a li bu bitenkpiib tibuur,

kí su a'tonsɔnb biñɔbonsɔknb,

kí su a'nib bà kε boh ɲε,

biwaab nin biciεnb kε †,

kí gben bà bereh uɲendun nɔɔ ya gber.»

¹⁹ Uwien ya duku kùa te paaki bó nɔɔ piire', kujɔtiεku ya lεkl se ku'ni. Nen saan nε utaa mεkndeh ki tengeh ki ɲmɔbe kuwaaku cεen, kitink jenge', nε utaa nii' itεten lu' ki yebe cεen.

Upiitenpunb nin utunwien ya gber

12 Ni ya puoli bó nε micincilciεnm miba tien' kutaaku bo. N laa' upii uba nε uwien piibe u'bo ten lilierl, uɲmaal te u'taan ya tingi, iɲmaabii piik nin ile te u'yul bo ten uyukpekpie. ² Upii nɔɔ là punbe' nε, u'ma-maayo baa', u benh wɔ ñ maa, nε ki wɔlnh nin imer-wien.

³ Micincilntɔm tí tien' kutaaku bo. N laa' utunwien †† uba, u mɔn tohin ki ɲmɔbe iyul ilole nin iyin piik, ki kpie uberyukpekpie yul kε yul bo. ⁴ Utunwien nɔɔ taah u'juul ki preh iɲmaabii ya gbiirm mita ya miba, ki wienh kitink bo. U baa' ki lá sere' upii nɔɔ ya nun bó ɲɔ kibuk nɔɔ tì ñen' uyo wà la, wɔ ñ pɔk kí guɔre kí nele nε.

⁵ Upii nɔɔ maa' kibujεbuk. Ken nε lá li ɲuuke inibol kε nin ufaa ki la ɲmɔbe nunsɔnge bi'bo. Uwien yuure' kibuk nɔɔ ki don' u'ba saan, u'berbiek ya bùol. ⁶ Nen saan nε upii nɔɔ sen' ki jon' kupenpelku ni, Uwien là bonde' wɔ mifenm nen bó nε. Bi tì li likeh wɔ nen bó nε kí tì baa iwien liturl nin kobiile nin piluob.

⁷ Butɔbu buba tien' kutaaku bo. Uwien ya tondciεnb ya uba bi yih wà Misel; wɔn nin u'tondb tɔn' nin utunwien nɔɔ nin u'mɔ ya tondb butɔbu, ⁸ ki faake' nin bε,

nε utunwien nin u'tondb ɲa ji ɲmɔbe sɛn bε ñ li te paa-ki bó. ⁹ Nε bi ɲɔre' kutunwienku nɔɔ. Kù yé uyo bo ya wε nɔɔ nε. Bi yih kun nε usenpol, ki liebe' ki yih kù *Satan. Kun nε tulndeh uɲendun ya nib kε. Bi ture' kun nin ku'tondb kε nε ki wie' kitink bo.

¹⁰ Nε n cii' unieke uba bó u len' ufaa bo kutaaku bo ki ye:

«Uyo wà sɔ yé uɲemɲmeryo, ki yé uyo wà ti'Wien wuɔn' u'tuɔm, ki wuɔn' ki ye u yé uber,

ki wuɔn' ki ye u'Nigendke Kristo ɲmɔbe ticiεnt, kime bi ɲɔre' wà biindeh ti'yaab Uwien ya nun bó ñɔnku nin wien ni nɔɔ ɲɔ.

¹¹ Ti'yaab nɔɔ faake' nin wɔ ɲɔ. Kipebuk ya sēm nin tigber tà bi kundeh imɔn tu'bo nɔɔ,

nε cère' bi faake' nin wɔ.

Ba tɔnge' bi'miel haali ki tì kpo'.

¹² Kutaaku nin tibont tà kε te ku'bo ñ li poknh, kime bi ɲɔre' usenpol nɔɔ ɲɔ.

Ama nì bre kitink nin miñunciεnm bo,

kime usenpol jiire' ni'bó

nin u'benpiebe,

ki ben ki ye nì sien' wɔ iwenkàanke nε.»

¹³ Utunwien nɔɔ laa' bi ture' wɔ ki wie' kitink bo ma nɔɔ nε u sɛn' ki paan' upii wà maa' kibujεbuk nɔɔ bo.

¹⁴ Nε Uwien de' upii nɔɔ ifiebe ile ì yebe ten umiekaab yì ɲɔ wɔ ñ laan kí jo kupenpelku bó, Uwien là bonde' wɔ mifenm nà saan nɔɔ ɲɔ utunwien nɔɔ la nēnde wɔ. Bi tì li likeh wɔ nen saan nε kí tì baa ibin ita nin kujenku.

¹⁵ Nen saan nε utunwien nɔɔ siin' miñunm mi yebe ten likpenl upii nɔɔ ya puoli bó ɲɔ mē ñ puube kí tì tuke wɔ kí bure. ¹⁶ Nε kitink tore' upii nɔɔ, ki yàare' nε utunwien

nɔɔ siin' miñunm mà nɔɔ kɔn'. ¹⁷ Utunwien nɔɔ ya benku ni ben' upii nɔɔ bo ki tì kende', nε u bure' ki tì tɔn' nin upii nɔɔ ya yaabii yà sien' nɔɔ butɔbu. Bi yé

binib bà boh Uwien ya wɔb, ki pε *Yesu ya gber bo mɔnɔmɔn nε. ¹⁸ Nε utunwien nɔɔ jon' ki tì sere' miñunciεnm ya gbε litengbil bo ‡.

Kiwenk kà ñen' miñunciεnm ni nin utunwien nɔɔ ya gber

13 N tí laa' kiwenk kiba, kì ñen' miñunciεnm ni, ki ɲmɔbe iyul ilole nin iyin piik, ki kpie uberyukpekpie yinl kε yinl bo. Nε bi kele' yul kε yul bo liyel, li sukreh Uwien. ² Kiwenk nɔɔ naan unamuun nε, kí'taan yebe ki ɲmɔbe titebiñiint tù fenbe cεen, kí'ñɔkpon naan ucind yu. Utunwien nɔɔ taa' u'faa nin u'berbiek nin u'tɔciεnm ki de' kè.

³ Kiwenk nɔɔ ya yul nɔɔ ya liba ɲmɔbe kugbiεku ten la ñ ɲmere nε.

Ama kugbiεku nɔɔ bukre'.

Nì cuo' utingben ya nib kε miyɔkm nε bi ji ñuɔreh kè.

⁴ Bi gbaan' ki pukeh utunwien nɔɔ, kime wɔn nε de' kiwenk nɔɔ mituɔm. Bi là gbaan' ki pukeh kiwenk nɔɔ mɔ ki teh: «Nɲmε te ten kiwenk kie nɔɔ? Nɲmε li fre kí tɔ nin kè butɔbu?»

† Biwaab nin biciεnb li fre kí li yé ibaan nin binikpekpiekb mɔ.

†† Utunwien yé ibiere ya daan ya nennεnku nε.

‡ Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nɔɔ ya tuba nì kele' ki ye: «N jon' ki tì sere' miñunciεnm ya gbε litengbil bo nε.»

⁵ Bi là de' kiwenk nno usen kè ñ li lienh tigbengt ya lenm, kí li sukreh Uwien, ki de' kè mituom kè ñ li teh tibont haali iŋmaale pinan nin ile. ⁶ Ne kí cin' ki sukreh Uwien ki saah u'yel, ki yih u te nà saan fenm, ki sukreh bà te u'saan paaki bó nno. ⁷ Bi de' kè usen kè ñ tɔ nin Uwien ya nib butɔbu kí faake nin bæ. Ne kí de' kè mituom kè ñ li ŋuuke inibol yà ke te uŋendun wuu ni ki lienh ilenbol ke nno. ⁸ Utingben bo ya nib bà ke ba kele' bi'yel limiel ya gbɔnku ni haali uŋendun ya cincinm nno li gbaan kí puke kiwenk nno. Bi là ku' Uwien ya Pebuk kà nno ne si limiel ya gbɔnku nno.

⁹ «Wà ŋmɔbe litubl la, wɔ ñ cii.

¹⁰ Uwien ye bi li cuo wà tiyonbt la, bi li mɔnbe kí cuo wɔ tiyonbt ne.

U ye bi li ku wà nin kijusiek la, bi li mɔnbe kí ku wɔ nin kijusiek ne.

Nen bo, Uwien ya nib ñ li ŋmɔbe kuminku, kí li pɛ Uwien bo mɔnmɔnm.»

Kiwenk kà puɔ' kitink ni ya gber

¹¹ Ne n tí laa' kiwentɔk kiba puɔ' kitink ni, ki ŋmɔbe iyin ile ì naan kipebuk yè, ne kí ji lienh ten utunwien nno. ¹² Kí là ŋmɔbe kiwenk kà ñen' miñuncienm ni nno ya tuom ke, ne kí taah mè kí sɔnh kí dienh kè. Kiwenk kà puɔ' kitink ni nno wɔbndeh utingben bo ya nib bæ ñ li gbaandeh ki pukeh kà là ñen' miñuncienm ni, ki ŋmɔbe kugbièku, kù bukre' nno. ¹³ Kiwenk kà puɔ' kitink ni nno teh micincilm cɛen, haali kí tì cèreh umu ñeh paaki kí jiih ní tingi, binib ke ya nun bó. ¹⁴ Bi de' kè mituom kí teh micincilm kí dienh kiwenk kà ñen' miñuncienm ni nno, kí tulndeh utingben ya nib ke, kí tɔkeh bæ kí teh bæ ñ mɛ kiwenk kà bi bunge' kè nin kijusiek ŋk kí faake' nno ya nennenu. ¹⁵ Bi de' kiwenk kà puɔ' kitink ni nno mituom kè ñ kuon kufuorku kà ñen' miñuncienm ni nno ya nennenu ni ŋk kù ñ li lienh, kí cèreh bi kuuleh binib bà ke ŋa gbaandeh ki pukeh kù nno. ¹⁶ Kí wɔbn' binib ke, biwaab nin bicienb nin bifáadenb nin bijiinb nin iyonbe nin bà ŋa yé yonbe bi tien' kudìeku bi'ncjie bo bii bi'yutun bo. ¹⁷ Kudìeku nno yé kiwenk kà ñen' miñuncienm ni nno ya yel bii kí'yel ya nɔnbl ne. Unil wà ŋa ŋmɔbe kudìeku nno la, ba ñ cèreh wɔ ñ de bonn, ka ñ cèreh wɔ ñ kuɔre mɔ.

¹⁸ Fenfennɔ miyenuom ne li cèreh binib ñ bende tibont tuu ya tingi. Unil wà ŋmɔbe miyenuom ne li bende kiwenk nno ya nɔnbl ya tingi. Linɔnbl nno yé unil ya yel ya nɔnbl ne. Lì te kobiiluob nin piluob nin miluob † ne.

Kipebuk nin kí teke' binib bà ki wiè'

14 N tí liike' kí laa' Kipebuk nno se Siyɔn ya juɔl bo. Binib itur kobk nin pinan nin inan bà ya yutun bo ŋmɔbe ken nin kí'Baa ya yel nno te kí'saan. ² Ne n cii' kuwaaku kuba bó paaki bó nì tuoreh ten miñuncienm ne fuh bii utaa ne tengeh ufaa bo. N ciih kuwaaku kùà bó nno ŋmɛ mɔ ten bibièñib ne ñih tibèr. ³ Binib nno te Uwien ya berbiek nin tiwenuobt tunan nin bicienb nno

† *Biba maaleh kí teh linɔnbl kobiiluob nin piluob nin miluob yé Erom ya berçien ya yel ne. Bitɔb maaleh kí teh linɔnbl nno wɔngeh unisaal ya bonn ne.*

ya nun bó ne kí geh iyuonfaan. Binib itur kobk nin pinan nin inan bà Uwien de' bæ kitink bo kí wiè' nno ba-ba ŋa ñ la, uba ŋa ñ fre kí benge iyuon nno. ⁴ Ba kuon' bi'ba jɔknt, bi te ten ujeŋaan wà ŋa ben je ne, kime ba paan' niba bo, bi pɛ Kipebuk nno baba bo ne, kí joh kí joh nà ke saan. Uwien de' ben ne binib ni kí wiè', bæ ñ li yé wɔn nin Kipebuk ya nikpiekb. ⁵ Ba ben tonnenku, ne ka ŋmɔbe biil mɔ.

Uwien ya tondb bita tɔke' Uwien ya buur bó

⁶ N tí laa' Uwien ya tond uba, u laanh mitewɔlɔkpɔm, kí tuke tigbɛmɔnmɔnt tà ŋa ŋmɔbe gbenm, wɔ ñ lá tɔke utingben ya nib ke: inibol yà ke te uŋendun wuu ni kí lienh ilenbol ke nno. ⁷ Utond nno len' ufaa bo kí ye: «Li boh men Uwien, kí li kpiekreh wɔ, kime u li bu binib tibuur uyo wà nno baa'-a! Li gbaandeh men kí pukeh Uwien, wɔn ne ñen' kutaaku nin kitink nin miñuncienm nin iñunbun ke ya bol.»

⁸ Utondlie mɔ paan' ukpiek nno bo, kí lienh kí teh: «U lu' ŋk, u lu' ŋk, uduçien Babilonn lu' ŋk. Wun ne taa' u'sɔnsɔndl kí puon' inibol ke, kí cèreh' ì kɔn' Uwien ya tudere ni.»

⁹ Utond nta mɔ paan' bikpiekb bile nno bo, kí lienh ufaa bo kí teh: «Binib bà ke gbaandeh kí pukeh kiwenk nno nin kí'nennenu, kí ŋmɔbe kí'dìeku bi'yutun bo bii bi'nus bo la, ¹⁰ Uwien ya benku ni li be bi'bo kí gbien, wɔ ñ dere bi'tub ka ñ muɔ bæ cɛcɛkm, kí cèreh bæ ñ li te u'tondb nin Kipebuk ya nun bó kí jèndeh kí lɛbreh mitenñkjiem mà teknh umu ni. ¹¹ Umu wà bi te u'ni kí jèndeh kí lɛbreh nno ya muñii li tuu kí dukeh ne uyo ke. Binib bà ŋmɔbe kiwenk nno ya yel ya dìeku, kí gbaandeh kí pukeh ken nin kí'nennenu nno lí jèndeh ne ñɔnku nin wien ni ka ñ lí ŋmɔbe fuorl.»

¹² Nen bo, nì yé uyo wà Uwien ya nib bà boh u'wɔb, kí teke' *Yesu kí jin' nno ñ lí ŋmɔbe kuminku ne.

¹³ Ne n cii' unieke uba bó u len' paaki bó kí ye: «Kele kí ye: Binib bà jí kpuokeh fenfennɔ Yonbdaan bo nno, Uwien ya mɔnm te bi'bo.» Ne *Mifuoñaanm ye: «Imɔn, bæ ñ lí fuoreh kí ñen' bi'jiinku, kime Uwien ŋa ñ sunde bi'bó bi sɔn' itùon yà nno bo.»

Uwien li bu uŋendun ya nib tibuur

¹⁴ Ne n tí liike' kí laa' kutewɔlɔbɔnpenpienku kuba, niba ke ku'bo kí naan unisaal, kí kpiè miñɔkm ya yukpɛkpiè, kí ŋuuke puokŋmaŋmaa uba. ¹⁵ Ne Uwien ya tond uba ñen' ní Uwien ya duku ni, kí yin' wà ke kutewɔlɔbɔnku bo nno ufaa bo kí ye: «Taa a'puoko nno kí cin kí li ceh tijier, tijier ya ceceyo baa' ŋk, kime utingben bo ya jier ben'-a.» ¹⁶ Nen saan ne wà ke kutewɔlɔbɔnku bo nno taa' u'puoko kí cen' utingben ya jier ke.

¹⁷ N tí laa' utondtɔ paaki bó, u ñen' ní Uwien ya duku ni, kí mɔ ŋuuke puokŋmaŋmaa.

¹⁸ Ne utondtɔ mɔ ñen' liponpuol saan. Wɔn ne ŋmɔbe mituom umu bo. U yin' utond wà ŋuuke puokŋmaŋmaa nno ufaa bo kí ye: «Taa a'puokŋmaŋmaa nno kí cecere utingben bo ya sibii yà bi taah yè kí ŋeh fen nno, kime ì ben'-a.» ¹⁹ Ne utond nno taa' u'puoko kí cecere'

utingben bo ya sibii nno, ki taa' ki kuore' kubòcienku kùà bi ñmengah isibii ku'ni nno ni. Bi ñmien' isibii nno dugbaal nɛ. Bi ñmien' yè ma nno misèm nɛ ñen' kubùoku nno ni ki puube' ki tì baa' kònsini kobiita. Utaan se mi'ni la, mi li baa u'lenbu. Nen nɛ wuon' ki ye Uwien ya benku ni ben' binib bo cɛen.

Ijendfòrke ya gber

15 Nɛ n tí laa' micincilntòm kutaaku bo. Ni yé ni-boncienn nɛ ki ñmòbe kuñaanku cɛen. N laa' Uwien ya tondb bilole, ben nɛ li cère ijend ñ tu uñendun ya nib kí tì dukn bolm milole. Ijendfòrke ñno, kime yen bo nɛ Uwien li tùore kí wuon u'benpiebe.

² Nɛ n laa' nibonn niba ni naan miñuncienm umu te ni'bo, ni wien tein ki likeh ki càareh ten lidingl, ki laa' binib bà mòn' ki faake' nin kiwenk nno nin kí'nenenku nin kí'yel ya kònbil nno se nibonn nno saan, ki ñuuke Uwien de' be tibèr tà nno. ³ Ki geh Uwien ya tonsònl Moyis nin Kipebuk nno ya yuon ki teh:

«Yonbdaan Uwien mituom ke ya daan, a'tuon yé itùoncienn nɛ ki ñmòbe kuñaanku.

A teh nà nno ni cuube nɛ ki yé imòn.

Sin nɛ yé inibol ke ya bɛr.

⁴ Yonbdaan, ñmɛ li mɛnge lifèl ki la boh ñɛ? Njɛ te kí ye wa ñ li pèkeh ñɛ?

Sin baba nɛ yé uñaan.

Inibol ke li baa kí lá gbaan a'nun bó kí puke ñɛ, kime binib ke laa' a teh nà nno ni cuube nɛ.»

⁵ Ni ya puoli bó nɛ n laa' Uwien ya duku kùà te paaki bó nno piire', kun si: kujtiekú ya lèkl te lininbonl là ni nno. ⁶ Nɛ Uwien ya tondb bilole bà li cère uñendun ya nib ñ jènde kí tì dukn bolm milole nno ñen' ní kuduku nno ni, ki guo tikpɛlɛpenpienn tù windeh, ki buobe miñòkm ya ñingben bi'siik ni. ⁷ Nɛ tiwenfuobt tunan nno ya kiba taa' miñòkm ya sèn ilole ki de' Uwien ya tondb bilole nno. Uwien wà tuu ki te uyo ke nno ya mutuol nɛ gbe isèn nno. ⁸ Nɛ Uwien ya kpieke nin u'tuom cère' imuñii fii' ki gbe kuduku nno. Uba ña ñ fre kí kò ku'ni kí tì baa ijend yà Uwien ya tondb bilole li cère uñendun ñ jènde yè kí tì dukn bolm milole nno ya gbenm.

Uwien ya benpiebe te isèn yà ni ya gber

16 N cii' unieke uba bó u len' Uwien ya duku ni ufaa bo, ki tòke' Uwien ya tondb bilole nno ki ye: «Li joh mɛn kí tì taa Uwien ya benpiebe wà te isèn ilole ni nno kí wule kitink bo.»

² Ukpiek bure' ki tì taa' nà te u'senl ni nno ki wule' kitink bo. Nɛ inel yà bre ki wi ki gbien' yèyèke' binib bà ñmòbe kiwenk nno ya ñieku ki gbaandeh ki pukeh kí'nenenku nno.

³ Ulie mɔ taa' nà te u'yaal ni ki tì wule' miñuncienm ni. Nɛ mi kpende' kusebubulku ki naan libonkpil ya sèm. Nɛ tibont tà ke te mi'ni nno kpo'.

⁴ Nta mɔ taa' nà te u'mɔ yaal ni ki tì wule' ikpen nin iñunbun ni. Nɛ i'ñunm kpende' misèm.

⁵ Nɛ n cii' Uwien ya tond wà ñmòbe mituom miñunm bo nno len' ki ye:

«Uwien, a cuube nɛ,

sin nɛ là te, ki biɛ ki te, ki yé uñaan.

A tien' nà nɛ wuon' ki ye a'buur cuube.

⁶ Kime bi ku' a'nib nin a'ñòbònsòknɛ nɛ a'mɔ de' be mis-èm be ñ ñu. Bi kpe nen nɛ.» ⁷ Nɛ n cii' unieke uba bó liponpuol saan u teh: «Yonbdaan Uwien mituom ke ya daan, a'buur yé imòn nɛ, ki cuube.»

⁸ Nnan mɔ taa' nà te u'mɔ yaal ni ki wule' uwien wà puoreh nɔ bo, nɛ u laa' mituom wù ñ li sienh binib ten umu. ⁹ Kuwòlku funfunde' binib, nɛ bi suke' Uwien wà ñmòbe ufaa ki cère' bi jèndeh nno, ka tuo' be ñ lèbre bi'tetem ño kí kpieke wà.

¹⁰ Njun mɔ taa' nà te u'mɔ ya senl ni ki tì wule' ki-wenk nno ya berbiek bo. Kí'bel ya tinfenm ke biike', nɛ binib jèndeh ki gbiekeh ki ñmònh bi'len. ¹¹ Ijend nno nin inel nno bo nɛ bi suke' Uwien wà te paaki bó; ka tuo' ki wiɛ' bi'tuonbiere nno.

¹² Nluob mɔ taa' nà te u'mɔ ya senl ni, ki tì wule' likpencienl Efrat ni, nɛ li fuore', ki cère' biberb bà ñen' li-wenpurl bó ní nno laa' ñeñebùol. ¹³ Nɛ n laa' isenpol ita; uba ñen' *utunwien nno ya ñòbu ni, utò ñen' kiwenk nno yaabu ni, utò mɔ ñen' utonnenñòbònsòknl yaabu ni. Isenpol nno naan itetie nɛ. ¹⁴ *Satan nɛ sòn' yè, i teh micincilnm, ki joh utingben ke bo ya berb saan, yè ñ taan be ño be ñ tɔ butòbu Uwien mituom ke ya daan ya wengbiin ya daali.

¹⁵ Yonbdaan ye: «Li cengeh mɛn, n li baa ten unasu nɛ. Wà ña gɔh, ki bonde' u'wengolkaar mɔ la, Uwien ya mɔnm te u'bo, kime wa ñ cuon cenkpenlonlonl be ñ le u'fɛ.»

¹⁶ Isenpol nno taan' biberb nno libùol liba nɛ bi yih ni'saan *Sufmbɛ ya lenm ni ki teh Amagedònn.

¹⁷ Nlòle mɔ taa' nà te u'mɔ ya senl ni, ki tì wule' kitink bó ní, nɛ unieke uba len' ufaa bo Uwien ya duku ni u'berbiek saan ki ye: «Ni gben' níno.» ¹⁸ Utaa mɛkndeh, ki tɛngɛh, kuwaaku te cɛen, nɛ kitink jènge' na ñmòbe fuul. Haali Uwien tì ñen' binib kitink bo ma, ka laan jènge' mi ya jèngm. ¹⁹ Kí jènge' ma nno nɛ uducienn Babilonn yekre' bolm mita. Idu ke ya dur mɔ lulu'. Uwien nɛ tiere' uducienn Babilonn ya nib bó. U'benku ni ben' bi'bo ki gbien' nɛ u dɛrɛ' bi'tub cɛen, ka muɔ' be cɛɛkm. ²⁰ Idek nin ijuon ke fefe'le'. ²¹ Utaa nii' nɛ iteten lulu' binib bo ki kpieke cɛen, nɛ bi suke' Uwien iteten nno bo, kime ijend nno là bre bi'bo cɛen nɛ.

Uwien li bu ujenkpendgaar tibuur

17 Nɛ Uwien ya tondb bilole bà ñuuke isèn ilole nno ya uba baa' ki lá tòke' nni ki ye: «Den ñ wuon ñɛ Uwien lá li bu ujenkpendgaar nno tibuur kí dɛrɛ u'tub ma bo. Ujenkpendgaar nno yé udu nɛ ki te ikpengol ya gbe. ² Utingben bo ya berb tien' lisònsòndl nin wòn nɛ, nɛ binib guore' lè utingben ke bo ki kòn' Uwien ya tudere ni.»

³ *Mifuoñaanm cère' n laa' nà tidèknt yaam nno ni, nɛ utond nno taa' nni ki jon' kupenpelku ni, n tì laa' upii uba jeke kiwenmònmònk kiba, kí ñmòbe iyul ilole nin

iyin piik, ki'gbenent ke gbe iyel ya sukreh Uwien. ⁴ Upii nno guo tiwenmɔnmɔnt tuba tũ mɔn, ki taa' miñɔkm nin iten ya ŋmɔbe kudaaku nin ilaan ya ŋmɔbe kudaaku ki fẽnde' u'ba. U ŋuuke miñɔkm ya senl, li gbe u'ɔnsɔndtũon. Yen si: u'juɔke nin u'jɔknt ya bont nno. ⁵ Bi kele' liyel là binib ŋa ben li'tingi u'yutunl bo. Liyel nno ya tingi si: «Uducien Babilonn: lijenkpendl nin ijuɔke ya te kitink bo ya naa.» ⁶ Ne n laa' upii nno ñun' Uwien ya nib ya sɛm nin binib bà bi ku' be *Yesu bo nno ya sɛm ki yibe' ten u ñun' midaam ne.

N laa' wɔ ma nno ne ni cuo' nni miyɔkm cɛen. ⁷ Ne Uwien ya tond nno tɔke' nni ki ye: «Be tien' ni cuo' ŋe miyɔkm-i? N li kpiire' upii nno nin u jeke kiwenk kà, ki ŋmɔbe iyul ilole nin iyin piik nno ya gber, kí tɔke ŋe. ⁸ A laa' kiwenk kà nɔ, ki là te ne ka ji te. Ki li ñe ní kubũoku kũa ñɔ ka ŋmɔbe bien nno ni ne, kí bure be ní tũ kũ. Binib bà Uwien ŋa kele' bi'yel limiel ya gbɔnku ni haali uŋendun ya cincinm nno laa' kè la, ni li ji be, kime ki là te ne, ka ji te ama ki li liebe ní.

⁹ «Fenfennɔ miyefuom nin mibenm ne li cère binib ñ bende nibonn nie ya tingi. Kiwenk nno ya yul ilole nno yé ijuɔn ilole ya upii nno te i'bo nno ne. I yé biberb bilole mɔ ne. ¹⁰ Biberb bilole nno ni, biŋun ya bel gèbre' ŋɔ, nluob ne ke fenfennɔ wuɔ, nlole ŋa laan kèle'. U là kèle' la, wa ñ wuɔke. ¹¹ Kiwenk kà là te, ka ji te nno yé bɛniin ne, ki ñen' biberb bilole nno ni, ne ki joh be ní tũ kũ. ¹² A laa' iyin piik ya nno, yé binib piik bà lá li ji libel ne. Bi lá jin' libel la, ben nin kiwenk nno li taan libel nno ne, ama la ñ wuɔke. ¹³ Biberb nno ke kpaan' buñɔbu ne, be ñ taa bi'tuɔm nin bi'faa ke kí sɔn kí de kiwenk nno. ¹⁴ Bi li tɔ nin Kipebuk butɔbu, ne kè ñ faake nin be, kime ki yé yonbdenb ke ya Yonbdaan ne, ki yé biberb ke ya bɛrcien. Wɔn nin binib bà Uwien yin' be ki gènde' be bi yé u'yaab ki pɛ u'bo mɔnmɔnm nno ne li faake.»

¹⁵ Ne utond nno tí tɔke' nni ki ye: «A laa' miñunm mà ujenkpend nno te mi'saan nno yé inibol ya ke te uŋendun wuu ni ki lienh ilenbol ke nno ne. ¹⁶ A laa' iyin piik ya, i yé biberb nno, nin kiwenk nno li sikre ujenkpend nno bo, kí fie u'went ke, kí cère wɔ ñ li te limufunl, kí ŋmɔnŋmɔn wɔ, kí taa umu kí sɛ nà bó sɛn', ¹⁷ kime Uwien ne de' biberb piik nno iyenmaale be ñ tien u yé nà. U yé nà si: biberb piik nno ñ kpaan buñɔbu kí taa bi'bel kí cèbe kiwenk nno kí tũ baa uyo wà u là len' nà nno ñ tien.

¹⁸ «A laa' upii wà nno yé uducien wà likeh utingben bo ya bɛrb ke ne.»

Babilonn ya berm

18 Ni ya puoli bó ne n tí laa' tideknt yaam Uwien ya tond uba ñen' paaki bó ki jiih ní, ki ŋmɔbe mi-tuɔm ki gbien', ne u'wenwenku wende' utingben ke bo, ² ne u lienh ufaa bo ki teh: «U lu' ŋɔ, u lu' ŋɔ, uducien Babilonn lu' ŋɔ. U ji kpende' isenpol ke ya bol ya kɔnkuɔn ne. Inuɔn nin tiwent tà yé tijɔnkt ya bont ki ŋmɔbe isensen ke ji kɔ wun ni ne.

³ Kime udu nno ne taa' u'ɔnsɔndl ki puon' inibol ke, ki cère' i kɔn' Uwien ya tudere ni.

Utingben bo ya bɛrb tien' lisɔnsɔndl nin wũ, ne ikpenkpend laa' lifaal li yebe u'wiel bo.»

⁴ Ne n tí cii' unieke uba bó paaki bó u lienh ki teh:

«N'niebe, ñe men Babilonn ni,

ki la li te u'nib ya tũonbiere ya gber ni,

ŋɔ ki la ji ijend ya bi li ji yé nno,

⁵ kime udu nno ya nib sɔn' itũonbiere ya nno yebe' ki gbien' ki tũ kpiɛ kutaaku

ne, Uwien ŋa sunde' bi'tũonbiere nno bó,

⁶ Tien be men bi tien' ne ma bo nno,

bi tien' ne ibiere ya nno, jiiin be men nno bolm mile bo,

bi là cère' ni jin' ijend ma bo nno,

jiiin be men nno bolm mile bo.

⁷ Ben bà là yie tigbengt, ki yie be ñ li te liwiel ni, ni tũ kende' nno,

cère men be ñ ji ijend mɔ kí li kaa mikuum kí tũ baa nno,

kime udu nno ya nib maaleh bi'fèl ni,

ki teh bi'du gbere' ne, ka te ten kpopii,

ka li li kèle kuum mɔ fiebu.

⁸ Nen bo, ijend li taan kí lu udu nno ya nib bo uwien uba ne. Yen si:

mikuum nin ikumuɔ nin mikònm.

Umu li wi udu nno,

kime Yonbdaan Uwien wà bun' tibuur nno ŋmɔbe mi-tuɔm ki gbien'.»

⁹ Utingben bo ya bɛrb bà ke tien' lisɔnsɔndl nin udu nno, ben nin wun jin' liwiel nno, li muɔ kí kpiende u'bo, kime u teknh umu, imuñii dukeh. ¹⁰ Bi li juore kí li se fɔnfɔkm ne, kime bi fenge bi la tũ jènde udu nno ni ne. Bi li lienh ki teh:

«Ni brike' a'bo ŋɔ, ni brike' a'bo ŋɔ

uducien Babilonn, sin wà là ŋmɔbe ufaa nno, ni brike' a'bo ŋɔ,

Uwien pɔk ki bun' a'buur ki gben' na taande'.»

¹¹ Utingben bo ya kpenkpend mɔ li muɔh ki kpiendeh udu nno bo, kime uba ŋa ji daanh bi'went. ¹² Tun si:

miñɔkm nin ilike ya kur nin iten ya ŋmɔbe kudaaku nin ilaan nin tikpelcɛpenpien nin ikpelmɔnmɔn nin tikpel-

cɛr tà dinge suɔ ki windeh nin ikpelde ke ya bol ya ya daaku faa nin isiin ya ya dɔ ya daaku faa nin bi taah ilu-

obñin ki teh tibont tà nin bi kpeh tibont tà ke ya bol nin kukurku kũa bi yih kũ blɔnsi nin tikutɔr nin iten ya ya

daaku faa bi yih yé maarb ¹³ nin lefina ke ya bol nin tisir tà nu ki ŋme ke ya bol nin midaam ke nin mikpɔm nin

miyom nin iji nin ine nin ipe nin itaan nin titenlolt nin iyonbe nin binib bà bi coh be butɔbu ni. ¹⁴ Bi li len ki ye:

«Sin Babilonn, a là fe tibont tà nno gben' ŋɔ.

A'nacenkpebont tà mɔn ki ŋmɔbe kuñuɔrku nno gben' ŋɔ,

nil ŋa ji li le tũ fiebu.»

¹⁵ Binib bà tien' ukpenkpende udu nno ni, ki laa' lifaal nno,

li juore kí li se fɔnfɔkm ne ki muɔh ki kpiendeh,

kime bi fenge bi la tũ jènde ni' bó ne. ¹⁶ Bi li lienh ki teh:

«Ni brike' a'bo ɲɔ, ni brike' a'bo ɲɔ uduciɛn Babilonn,
ni brike' a'bo ɲɔ,
sin wà là te tɛn upii wà guo tikpɛlcɛpenpiɛnt
nin ikpɛlmɔnmɔn nin yà kɛ ya bol ya daaku faa
ki fɛnde' a'ba nin bi taah miñɔkm nin itɛn yà ya daaku
faa

ki teh tijɛfɛnbont tà nɔɔ nin ilaan nɔɔ.

¹⁷ Li ya faal kɛ nɛ pɔk ki gben' na taande' ɔɔ-ɔɔ?»

Biñɛrkurb nin bi'ciɛnb nin bikpentuɔnb nin bà kɛ
sɔnh miñuncienm bo ki jinh se fɔnfɔkm nɛ, ¹⁸ ki likeh
udu wà teknh nɔɔ ya muñii, ki wuureh ki teh: «U lɛ udu
ba te ki baa' uduciɛn wuu ɔɔ?» ¹⁹ Nɛ ki yiih titɛnt ki
pukeh bi'yul bo, ki muɔh ki kpiɛndeh ki wuureh ki teh:

«Ni brike' a'bo ɲɔ, ni brike' a'bo ɲɔ,
uduciɛn Babilonn ni brike' a'bo ɲɔ,
biñɛrɛnb kɛ ñi' a ya faal bo nɛ ki faake'.
Nɛn kɛ nɛ pɔk ki lá gben' na taande' ɔɔ-ɔɔ?»

²⁰ Tibont tà kɛ te kutaaku bo ñ li poknh,

Uwien ya nib nin *Yesu ya tondb nin
*Uwien ya ñɔɔbonsɔknɛ ni'mɔ ñ li poknh,
uduciɛn nɔɔ ya berm bo,
kime Uwien bun' udu nɔɔ ya nib tibuur
bi tien' nɛ mibiɛrm mà nɔɔ bo ki kun' nɛ imɔn.

²¹ Nɛ Uwien ya tonɔɔdaan uba yuure' litɛnl liba li yebe
tɛn linɛciɛnl ki wie' miñuncienm ni, nɛ ki ye:

«Bi li bere uduciɛn Babilonn ufaa bó ma sɔ.
Nil ɲa ji li lɛ wù fiebu.

²² Ba ji li cii biñiib nin yonyuonb
nin wopieb nin natunpieb bó udu nɔɔ ni.
Utonɔɔnl uba mɔɔɔɔɔɔ nin ɔɔ ɲa ji li te u'ni.
Ba ji li cii naal bó u'ni.

²³ Frl ɲa ji li wende u'ni,
ba ji li cii uje nin upii bà kuɔn' tɔb,
na laan wuɔkɛ' ya yuon bó u'ni,
udu nɔɔ ya kpenkpend nɛ là cɛn' binib kɛ utingben
bo.

U'nib là taa' iñɔkɛ nɛ ki lɛrɛ' inibol kɛ.»

²⁴ Liɛbe' ki ní, *Uwien ya ñɔɔbonsɔknɛ nin u'nib bà kɛ
bi ku' bɛ utingben bo nɔɔ u ya du nɛ si bi'kuum.

**Bà mɔn' ki faake' ya yuon nin Uwien ya Pebuk ya pi-
ikuɔn**

19 Ni ya puoli bó nɛ n cii' unieke uba bó paaki bó
tɛn kuniwulku ya nieke, u teh:

«Aleluya,
ti'Wien nɛ ɲmiɛndeh binib.

Wɔn nɛ si ukpieke nin mituɔm,
² kime u'buur yé imɔn nɛ, ki cuube.

U bun' ujenkpendgaar wà taa' u'sɔnsɔndl
ki puon' binib kɛ utingben bo nɔɔ tibuur,
ki tu' u là ku' u'tonsɔnb bà nɔɔ ya fɛnl.»

³ Nɛ kuniwulku nɔɔ tí ye:

«Aleluya,
Babilonn ya muñii li tuu ki dukeh nɛ uyo kɛ.»

⁴ Nɛ biciɛnb pile nin binan nɔɔ nin tiwenfuobt tunan
nɔɔ gbaan' ki pukeh Uwien wà kɛ kiberbiek bo nɔɔ, ki
teh:

«Ami! Aleluya!»

⁵ Nɛn saan nɛ unieke uba len' kiberbiek nɔɔ saan ki
ye: «Ninbi, biwaab nin biciɛnb bà yé ti'Wien ya tonsɔnb
ki boh wɔ nɔɔ ni'kɛ ñ li pèkeh wɔ mɛn. ⁶ Nɛ n tí cii'
unieke uba bó tɛn kuniwulku ya nieke, a li ye miñun-
ciɛnm nɛ fuh bii utaa nɛ tɛngɛh. Unieke nɔɔ teh:

«Aleluya,

Yonbdaan Uwien mituɔm kɛ ya daan caan' u'bel ɲɔ.

⁷ Cère mɛn tí li poknh, kí li ɲmɔbe uyensɔngɛ kí gbien,
kí li kpiɛkreh wɔ,

kime Kipebuk nɔɔ ya piikuɔnyo baa' ɲɔ.

Nɛ kí'po bonde' u'ba ɲɔ.»

⁸ Uwien de' wɔ usɛn wɔ ñ gole tikpɛlcɛr tà mɔn ki piɛn
ki windeh.

Tikpɛlcɛr nɔɔ wuɔn' ki ye Uwien bù' u'nib big-
bɛmɔndɛnb nɛ.

⁹ Nɛ uba tɔkɛ' nni ki ye: «Kele kí ye: «Uwien ya mɔnm
te u yin' binib bà bɛ ñ ji Kipebuk ya piikuɔnjier nɔɔ bo,»
nɛ kí tí ye: «Tigber tuu cinbe kí ñɛn' Uwien saan nɛ.»

¹⁰ Nɛn saan nɛ n gbaan' udaan nɔɔ ya nun bó ñ puke
wɔ, nɛ u tɔkɛ' nni ki ye n la tien nɔɔ, kime u'mɔ yé min
nin n'tɔb bà yé *Yesu ya mɔnkunb nɔɔ ya tonsɔnb nɛ.

A li puke Uwien baba nɛ. *Yesu kpiire' tigbɛmɔnt tà
nɔɔ yé Uwien là cère' *u'Fuoñaanm tore' u'ñɔɔbonsɔknɛ
bi sɔkn' tigber tà nɔɔ nɛ.

Unil wà jeke utɛnpɛn ya gber

¹¹ Nɛ n tí liike' ki laa' kutaaku yɛ, utɛnpɛn uba puɔ' ní,
wà jeke wɔ nɔɔ bi yih wɔ umɛmɔndaan nin unimɔn nɛ.
U buh binib tibuur, ki tɔh butɔbu ni'donbó nɛ. ¹² U'nun
muɔreh tɛn umupɛn nɛ. U kpiɛ iberyukpɛkpiɛ ligol.

Liyel liba te u'bo, wɔn baba ɲa ñi' la, uba ɲa ben lí'tingi.

¹³ U guo kulierku kuba nɛ ku'kɛkɛ yé misɛm, bi yih wɔ
Uwien ya ñɔɔbonl. ¹⁴ Nɛ Uwien ya sojambe pɛ u'puoli, ki
jeke itɛnpɛn, ki guo tiliert tù piɛn ki windeh. ¹⁵ Nɛ ki-

jusiek kà ɲmɛ penpen nɔɔreh kí ñɛh utɛnjekl nɔɔ ya
ñɔɔbu ni. U li taa kɛn nɛ kí ku inibol. U li ɲuuke bɛ nin
ufaa ki la ɲmɔbe nunsɔngɛ bi'bo, kí niin bɛ tɛn bi taanh
ki mɛreh isibii kí ñɛndeh i'ñunm ma bo, kime Uwien
mituɔm kɛ ya daan ya mutuol fii' bi'bo ki gbien'-a!

¹⁶ Liyel liba te u'lierku nin u'pɛnl bo. Len si: «Biberb kɛ
ya berciɛn nin yonbɛnb kɛ ya Yonbdaan.»

¹⁷ Nɛ n laa' utond uba se uwien bo, ki wuureh ufaa
bo ki yih inuɔn yà kɛ ya bol jinh tunɔnt yì ñ baa kí ji
Uwien bonde' ujinciɛn wà nɔɔ. ¹⁸ Yì ñ baa kí ji biberb
nin sojaciɛnb nin bifefaab nin itaan nin bà jeke yì nin
binib kɛ, bà yé iyonbe nin bà ɲa yé yonbe nin biwaab
nin biciɛnb kɛ ya nɔɔ.

¹⁹ Nɛ n tí laa' kiwenk nɔɔ nin utingben bo ya berb nin
bi'sojambe taan', bɛ ñ tɔ utɛnjekl nɔɔ nin u'sojambe
butɔbu. ²⁰ Nɛ bi cuo' kiwenk nɔɔ nin utonnenñɔɔbon-
sɔknl nɔɔ mɔ. Wɔn nɛ là tien' micincilm ki de' kiwenk,
ki lɛrɛ' binib bà kiwenk nɔɔ ya diɛku te bi'bo bi gbaan-
deh ki pukeh kí'nennenku nɔɔ. Bi taa' bi'kɛ bile bi fuobe
nɛ kí tì wie' kumubùoku kuba ni mitenñɔɔkjiem te len kí
teknh. ²¹ Bà sien' nɔɔ wɔn, utɛnjekl nɔɔ taa' kijusiek kà
nɔɔreh kí ñɛh u'ñɔɔbu ni nɔɔ nɛ kí ku' bɛ, nɛ inuɔn kɛ baa'
ki jin' bɛ kí tì gbo'.

Ibin liturl ya gber

20 Nε n tí laa' Uwien ya tond uba ñen' kutaaku bó ki jiih ní ki ñuuke kubùoku kùà ñka ka ñmɔbe bien nno ya pien nin tikudɔkɔncient u'nuɔ ni, ² ki baa' ki cuo' utunwien nno. U yé uyo bo ya wε nno nε. Bi yih wɔn nε usenpol, ki liebe' ki yih wɔ *Satan. U taa' tikudɔkr nno ki lòle' wɔ, wɔ ñ li lòo kí tì baa ibin liturl, ³ ki taa' wɔ ki wie' kubùoku kùà ñka ka ñmɔbe bien nno ni, ki biin', ki piin' ipien, ki pɔle' ñɔ utunwien nno ji la lere nib kí tì baa ibin liturl nno ya gbenm. Ibin nno gèbre' la, bi li wie wɔ nε, wɔ ñ tien iwenkàanke.

⁴ Nε n laa' muberbiemu muba, bà bàareh ki kaah mu'bo nno, Uwien de' bε usen bε ñ bu binib tibuur, ki laa' binib bà là kun' imɔn *Yesu bo, ki kpaande' Uwien ya gber ñɔ bi ku' bε nno ya naanmu. Bi mεkre' nε ki jin' libel nin Kristo ibin liturl. Ben ña gbaan' ki puke' kiwenk nno bii kí'nenenku, ka ñmɔbe kí'diεku bi'yutun bo bii bi'nuɔ bo. ⁵ Uwien mεkre' ben nε mikpiεkm. Bitenkpi-itɔb bà sien' nno ibin liturl nno ña gèbre' la, ba ñ mεkre. ⁶ Binib bà kpiε' ki mεkre' bitenkpiib ni nno Uwien ya mɔnm te bi'bo, kime Uwien nε bore' bε ki tien' u'yaab. Ba ñ kpo kí lere. Bi li yé Uwien nin *Kristo ya tɔ-tuɔrkaab nε, ki li yé biberb nin *Kristo ibin liturl.

Satan ya lum

⁷ Ibin liturl nno gèbre' la, Uwien li cère bε ñ ñen *Satan lipekɔ ni kí wie, ⁸ wɔ ñ jo kí tì lere inibol yà kε te utingben kε bo, kí tì taan yè, yè ñ tɔ butɔbu. Inibol nno ya yel si Gɔg nin Magɔg † nε. Bi yebe ten likpentengbil nε. ⁹ Bi gbe utingben bo ni'ke saan, ki jebe' udu wà Uwien yie wù, u'rib te u'ni nno, nε umu ñen' paaki bó ní ki lá wìn' bi'ke. ¹⁰ Nε Uwien cère' bi cuo' usenpol wà lere' bε nno, ki wie' kumubùoku kùà mitenñɔkjiem te len ki teknh nno ni, kiwenk nno nin utonnenñɔbonsɔknl te nà saan nno. Bi li tuu ki te nen saan nε uyo kε ki jèndeh ki lebreh ñɔnku nin wien ni.

Lidaali là Uwien li bu binib kε tibuur

¹¹ N laa' kiberbecencienk kiba ki pìen, ki laa' wà kε kí'bo nno. Kitink nin kutaaku gben' u'nun bó kpekpeɔ ka sien' bonn. ¹² Nε n laa' bitenkpiib, bicienb nin biwaab kε se kiberbiek nno ya nun bó. Nε bi pibre' tigbɔnt, ki liebe' ki pibre' kutɔku limiel ya gbɔnku níno. Bi bun' bitenkpiib tibuur, wà kε là sɔn' ma bo. Bi bun' bε ten nì keɔ' ma bo tigbɔnt nno ni nε. ¹³ Miñunm là jin' binib bà kε nno, mi ñen' bε ní. Mikuum là jin' bà bi te kutenkpi-iku ni nno mɔ ñen' ní, nε Uwien bun' bε tibuur wà kε là sɔn' ma bo. ¹⁴ Nen saan nε bi taa' mikuum nin kutenkpiiku ki wie' kumubùoku ni. Kumubùoku nno nε yé mikuliem. ¹⁵ Nε bi taa' binib bà kε ya yel ña keɔ' limiel ya gbɔnku ni nno mɔ ki wie' kumubùoku nno ni.

† Uwien ya ñɔbonsɔknl Esekiel là yih Uwien ya nennendb nε Gɔg nin Magɔg.

Kutefènkú nin kitinfènk ya gber

21 N laa' kutefènkú nin kitinfènk, kime kutekpaaku nin kitinkpaak nno ña ji te. Miñuncienm mɔ ña ji te. ² N laa' Uwien ya du Yerusalemfaan ñen' u'saan paa-ki bó ní ki mɔn ten ujeɔfaan wà bi dùun' wɔ ki tuke ki joh u'ce bó. ³ Nε n cii' unieke uba bó, u len' ufaa bo kiberbiek nno saan ki ye: «Liike men, Uwien ya kɔnkuɔn ji te binib ni nε. U li kɔh nin bε, nε bε ñ li yé u'yaab, nε wɔn bugben ñ li yé bi'Wien. ⁴ U li ñmire bi'nunsiir kε, kuum nin kumuo nin jend nin kpiende ña ji li te, kime ti-bonkpaar nno kε gben'-a.»

⁵ Nen saan nε wà kε kiberbiek bo nno len' ki ye: «Fen-fennɔ n teh tibont kε tifènt nε.» Nε ki tí len' ki ye: «Kele tigber tuu, kime tù te nε, ki kpe bε ñ li du tu'bo.» ⁶ Nε ki tɔke' nni ki ye: «Ni'ke tien' ki gben'-a! Min nε yé micincinm nin migbenm. Uñuñun ñmɔbe wà kε la, n li de wɔ liñunbunl là ya ñunm dienh limiel wa ñ pè niba. ⁷ Wà kε mɔn' ki faake' nε li si tu ya bont kε. N li yé u'Wien nε u'mɔ li yé n'buk. ⁸ Bà sen' bujewaambu nin bà ña fɔre' Kristo ya sen ni nin bà teh ijuoke ya bont nin binikub nin isɔnsɔnd nin biñɔkdenb nin bà pε ibule bo. Bi'ke ya tùon nin bi'lenm ña kpe gbemɔnt ya sen. Bi'bùol si kumubùoku kùà ni mitenñɔkjiem te len ki teknh nno nε. Nen nε yé mikuliem.»

Yerusalemfaan ya gber

⁹ Uwien ya tondb bilole bà ñuuke ijendfɔrke isèn ilole ni nno ya uba baa' ki lá tɔke' nni ki ye: «Den, ñ wuɔn ñe ujeɔfaan wà Kipebuk li kuɔn wɔ nno.» ¹⁰ *Mifuoñaanm cère' n laa' nà tideknt yaam nno ni nε utond nno taa' nni ki don' lijɔfɔkrl liba bo, ki wuɔn' nni Uwien ya du Yerusalem u ñen' u'saan paaki bó ki jiih ní. ¹¹ Uwien ya wenwenku wendeh wù ki cère' u windeh ten litenl là ya daaku faa, ki windeh ten litenl là bɔn ten lidingl ki likeh ki càareh. ¹² Liguoncencienl liba nε là guɔn' udu nno, ki ñmɔbe inañuɔn piik nin ile. Uwien ya tondb piik nin bile se inañuɔn nno kε saan. Israyel yaab ya baamul piik nin ile ya yel keɔ' inañuɔn piik nin ile nno kε bo. ¹³ Inañuɔn ita te lenpuoli bó, ita te nintuɔli bó, ita te ugen bó, ita mɔ te ujie bó. ¹⁴ Liguoncencienl nno se iten piik nin ile bo nε. Kipebuk ya tondb piik nin bile ya yel keɔ' iten nno kε bo.

¹⁵ Uwien ya tond wà lienh nni nno ñuuke miñɔkm ya kpendɔ wɔ ñ kpaan udu nno nin u'nañuɔn nin u'guoncencienl nno. ¹⁶ Udu nno là te ten kangbɔnga nε, u'keɔ kε inan ya pien kpe. Nε u taa' ukpendɔ nno ki kpaan' udu nno, ki laa' ikeɔ inan nno, wà kε ya fɔkn te mikpàanm itur piik nin ile nε. U'paaki ya fɔkn mɔ kpe nno nε. ¹⁷ U kpaan' †† liguonl nno ki laa' nì te kobk nin pinan nin minan nε. U kpaan' binib kpàandeh tibont ma bo nε. ¹⁸ Bi là taa' iten yà bi yih yè jaspì nno nε ki men' liguonl nno. Udu nno kε là yé miñɔkm mà wien, ki windeh ki likeh ki càareh ten lidingl nε. ¹⁹ Bi là taa' iten

†† Mikpàanm nno ya fɔkn kpe kí cin kunɔkpendunku kí tì fɔre in-ɔbii nε.

yà ya daaku faa ke ya bol ne ki mɔnge' liguonl nno ya tenpuul.

Likpiekl yé litenl là bi yih lè jaspi nno ne,
liliel yé litenl là bi yih lè safir nno ne,
litaal yé litenl là bi yih lè agati nno ne,
nnan yé litenl là bi yih lè emolod nno ne,
²⁰ nɔun yé litenl là bi yih lè sadoniks nno ne,
nluob yé litenl là bi yih lè kaneliyann nno ne,
nlole yé litenl là bi yih lè krisolate nno ne,
nniin yé litenl là bi yih lè belil nno ne,
nwɛ yé litenl là bi yih lè topasi nno ne,
piik yé litenl là bi yih lè kalsedoni nno ne,
piiknba yé litenl là bi yih lè yasente nno ne,
piiknle yé litenl là bi yih lè ametisi nno ne.

²¹ Bi là taa' litenl là ya daaku faa bi yih lè perl nno piik nin ile ne ki tien' udu nno ya nañuon piik nin ile nno. Nañobu ke nañobu là jin' litenl liba ne. Ki taa' miñòkm mà windeh ki likeh ki càareh ten lidingl nno ki cìe' mifenm mà dɔ udu nno ya benku ni nno.

²² Ma laa' udu nno ni bi pèkeh Uwien kuduku kùà ni, kime Yonbdaan Uwien mituom ke ya daan nin Kipebuk nno te udu nno ni, ne binib pèkeh be. ²³ Udu nno ya nib ɔa nuunh wien nin ɔmaal ñ li wendeh u'ni, kime Uwien ya wenwenku ne wendeh wù, ne Kipebuk nno yé u'frl. ²⁴ Inibol ke li cuon u'wenwenku ni, ne utingben bo ya berb li tuke bi'bont tà dienh be ukpieke kí baa u'ni. ²⁵ Udu nno ya nañuon li tuu ki ye uyo ke ne, ne na ji li bi-ire u'ni. ²⁶ Bi li taa tibont tà dienh inibol ke ukpieke nin lifaal kí baa u'ni. ²⁷ Nibonn nà ke yé tijknt ya bonn ɔa ñ kɔ u'ni. Binib bà teh ijukɛ ya bont nin bà ya tòn nin bi'lenm ɔa kpe gbemònt ya sen nno mɔ ɔa ñ kɔ u'ni. Binib bà ya yel kele' limiel ya gbɔnku ni nno baba ne li kɔ u'ni. Kugbɔnku nno yé Uwien ya Pebuk nno yaaku ne.

22 Uwien ya tond nno wuon' nni miñunm mà dienh limiel ya kpen u windeh ten lidingl ki likeh ki càareh. Mì ñeh Uwien nin Kipebuk nno ya berbiek saan ne. ² Limiel ya subu se mifenm mà dɔ udu nno ya benku ni nno ya siik ni ne, ki te ukpen nno ya kele ke ile, ki lònɔh bolm piik nin mile libinl ni. Bù lònɔh ɔmaal ke ɔmaal ne. Bu'fer yé kuɔàaku ne ki buuh inibol ke. ³ Uwien wie' nà ke miñuom ɔa ji li te udu nno ni. Uwien nin Kipebuk ya berbiek li te udu nno ni ne, ne Uwien ya tonsɔnb ñ li pukeh wɔ. ⁴ Bi li lè u'nun bó, ne bi li kele u'yel bi'yutum bo. ⁵ Na ji li biire u'ni, ne binib nno ɔa ji li nuunh frl, ka ji li nuunh wien ñ wende be, kime Yonbdaan Uwien ne li wendeh be. Bi li yé biberb ne uyo ke.

Yesu ya baam ya gber

⁶ Uwien ya tond nno tɔke' nni ki ye: «Tigber tuu te ne, ki kpe be ñ li du tu'bo. Yonbdaan Uwien wà là cère'

u'ñɔbonsɔknɔ sɔkn' u'gber nno, ne sɔn' ní u'tond wɔ ñ lá wuon u'tonsɔnb tibont tà li tien' na ñ taande.»

⁷ *Yesu len' ki ye: «Li cengeh men, n we ní na ñ taande.» Wà ke tɔcre' ki ɔuuke Uwien ya gber tà te kugbɔnku kuu ni nno ki tɔkeh nà laan teh nin nà lá li tien nno ya gber la, Uwien ya mɔnm te u'bo.

⁸ Min San ne cii' tibont tuu bó ki laa' tɔ mɔ. N cii' tu'bó, ki laa' tɔ ma nno, ne n gbaan' utond wà wuon' nni tɔ nno ya nun bó ñ puke wɔ. ⁹ Ne u tɔke' nni ki ye n la tien nno, kime u'mɔ yé min nin n'tɔbà bà yé *Uwien ya ɔbonsɔknɔnb nin bà tɔcre' ki ɔuuke kugbɔnku kuu ya gber ya tonsɔntɔ ne. A li puke Uwien baba ne. ¹⁰ Ne ki tí tɔke' nni ki ye: «La bɔle Uwien ya gber tà te kugbɔnku kuu ni nno, kime tɔ li tien uyo wà nno nekn' ní ɔɔ. ¹¹ Wà bre la, wɔ ñ li teh nà bre ki joh. Wà yé tijknt ya tòn la, wɔ ñ li kucndeh u'ba tijknt ki joh. Wà yé unimòn la, wɔ ñ li teh tinimònt ki joh. Wà yé Uwien ɔɔ la, wɔ ñ juore kí li yé Uwien ɔɔ.»

¹² *Yesu tí ye: «Li cengeh men, n we ní na ñ taande, kí li tuke lisuul ñ lá su unil ke u'tuonl kpe ma bo. ¹³ Min ne yé micincim nin migbenm, ukpiek nin u'fɔrke.» ¹⁴ Binib bà sɔkreh bi'liert nno Uwien ya mɔnm te bi'bo. Ben ne ɔmɔbe usen be ñ mɔ limiel ya subu ya bii, kí ñe bunañobu kí kɔ udu nno ni †. ¹⁵ Ama bà teh ijukɛ ya bont nin biñɔkdenb nin isɔnsɔnd nin binikub nin bà pe ibule bo nno, bi'ke fe itòn nin tigber tà ɔa kpe gbemònt ya sen ne, ne ki pe tu'bo. Ben li juore saali ne.

¹⁶ «Min *Yesu ne sɔn' ní n'tond wɔ ñ lá tɔke ne tigber tuu n'táan ni. N yé Dafid ya yaabil ne, ki wien ten litenɔɔɔmaasel.»

¹⁷ *Mifuoñaanm nin Uwien ya Pebuk ya jekpen ye: «Den.»

Wà ke cii' la, u'mɔ ñ ye: «Den.»
Uñuñun ɔmɔbe wà ke la, wɔ ñ den,
wà yé miñunm mà dienh limiel la,
wɔ ñ den kí ñu, ki la pè niba.

Tigberfɔrkaar

¹⁸ N gbierɛh wà ke ciih tigber tà te kugbɔnku kuu ni, ki tɔkeh nà laan teh nin nà lá li tien nno ya gber nno ne. Wà ke taa' tigbetɔr ki pukn' tigber nno bó la, Uwien li cère ijend yà bi len' i'bó kugbɔnku kuu ni nno ñ lu u'bo.

¹⁹ Wà ke kùore' kugbɔnku kuu ya gber la, Uwien ɔa ñ cèbe wɔ, wɔ ñ mɔ bi len' limiel ya subu bùa bó kugbɔnku kuu ni nno ya bii, ka ñ cère wɔ ñ kɔ u'du wà bi len' u'bó kugbɔnku kuu ni nno ni mɔ.

²⁰ Wà tɔke' tigber tuu ke nno ye: «Imòn ne n we ní na ñ taande.»

Imòn, Yonbdaan Yesu, den.

²¹ Yonbdaan *Yesu ñ juoke binib ke.

† Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nno ya tuba ni nò kele' ki ye: «Binib bà boh tí'gber tà te kugbɔnku kuu ni nno Uwien ya mɔnm te bi'bo ne.»